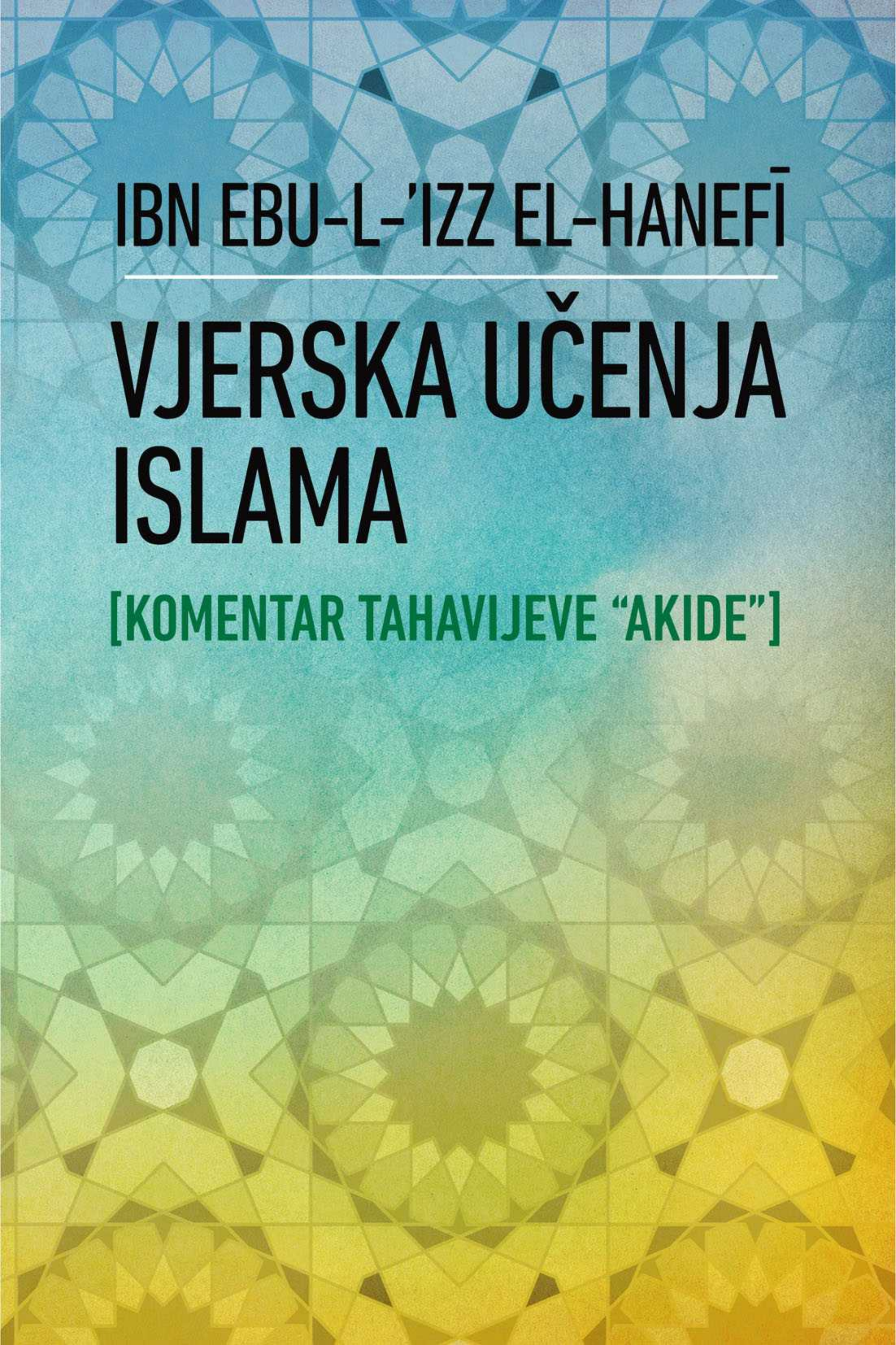

IBN EBU-L-'IZZ EL-HANEFĪ

VJERSKA UČENJA ISLAMA

[KOMENTAR TAHAVIJEVE "AKIDE"]

Ibn Ebu-l-’Izz el-Hanefī

VJERSKA UČENJA ISLAMA

[Komentar Tahavijeve “Akide”]

S arapskog preveo Mustafa Prljača

Izdavač:
• **EL-KALEM** - izdavački centar Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini
www.elkalem.ba

Za izdavača:	Mesud Smajić
Urednik:	Mustafa Prljača
Recenzent:	mr. Muharem Omerdić
Redaktori prijevoda:	Muhamed Mrahorović Elvedin Huseinbašić
Lektor:	Sumeja Kapo
Tehnički urednik:	Aida Mujezin-Čolo
Dizajn:	Tarik Jesenković
Štampa:	Dobra knjiga, Sarajevo
Za štampariju:	Izedin Šikalo

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-12

al-HANEFÎ, l’Izz
Vjerska učenja islama : (komentar Tahavijeve ‘Akide’) / Ibn Ebu-l-’Izz el-Hanefi ; prijevod Mustafa Prljača. - Sarajevo : El-Kalem, 2015. - 592 str. ; 20 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-23-374-6
I. El-Hanefi vidi al-Hanefî, l’Izz
COBISS.BH-ID 21117958

IBN EBU-L-'IZZ EL-HANEFĪ

VJERSKA UČENJA ISLAMA

[KOMENTAR TAHAVIJEVE "AKIDE"]

S arapskog preveo Mustafa Prljača

el-Kalem
Sarajevo, 2015./1437. god. po H.

Prof. dr. Ahmed Smajlović (1938-1988), naš islamski velikan iz druge polovice XX stoljeća, u proljeće 1988. godine pokrenuo je prevođenje ovog djela. Razdijelio ga je u dijelove i ponudio nekolicini arabista s islamskim obrazovanjem da ga prevedu. Nažalost, u augustu iste godine dr. Smajlović je preselio na bolji svijet. Prevedeni materijali nikada nisu sakupljeni. Ovaj prijevod urađen je u nastojanju da se zamisao dr. Smajlovića realizira te da se udovolji izraženoj potrebi naših vjernika za jednim temeljnim djelom iz područja akaida – vjerskih učenja islama – na bosanskom jeziku. Time je inicijativa ovog našeg istaknutog učenjaka doživjela svoje ostvarenje. Neka Uzvišeni Allah i njega i nas obaspe svojom milošću!

Knjiga je ugledala svjetlo dana zahvaljujući Vladi Kraljevine Saudijske Arabije, koja je ovaj projekat isfinansirala u cijelosti i učinila ga vakufom za ovdašnje muslimane.

UVODNA RIJEČ

U ime Boga, Svemilosnog, Milostivog

Hvala Allahu. Blagoslov i selam na našeg vjerovjesnika
Muhammeda, na njegovu porodicu i sve ashabe...

Kraljevina Saudijska Arabija angažirana je na obogaćivanju islamskih biblioteka knjigama širom svijeta. Smatra da je jedna od njenih dužnosti prema sadašnjoj i potonjim generacijama podizanje njihovog naučnog i obrazovnog nivoa, osobito u pogledu kur'anskih disciplina i onih vezanih za časni sunnet. Ona to čini na način da ih snabdije mjerodavnim i pouzdanim izvorima – da takve knjige štampa, prevodi ili ih proizvodi. Tako se, na tragu tog ispravnog kursa, odazvala i pozivu Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i izdvojila sredstva za prijevod i štampanje knjige *Komentar Tahāvijeve 'Akīde* autora Ebu-l-'Izza el-Hanefīja, koja se smatra jednom od najznačajnijih knjiga i izvora u oblasti autentičnog islamskog učenja. Uz to, zahvaljujući primjerenom rasporedu poglavlja i tema, vrlo je pogodna za studente, specijalizante i druge akademske nivoe.

Vlada Kraljevine Saudijske Arabije se, ne časeći, odazvala ovom pozivu, što je podrazumijevalo praćenje cijelog procesa: prevođenje, redakturu prijevoda, lekturu i sravnjivanje s izvornikom, na čemu su angažirani pouzdani stručnjaci u tim disciplinama.

Ovim želim izraziti svoju veliku zahvalnost svima koji su učestvovali i doprinijeli da ova značajna knjiga poprimi sadašnji izgled. Posebnu zahvalnost izražavam inicijatoru ovog posla, dr. Mustafi ef. Ceriću, ranijem reisu-l-ulemi u Bosni i Hercegovini, te njegovoj eminenciji Husejn-ef. Kavazoviću, reisu-l-ulemi i glavnom muftiji u Bosni i Hercegovini, koji je propratio prevođenje i štampanje ovog vrijednog djela.

Molim Plemenitog Allaha da ovo djelo učini korisnim i da Kraljevinu Saudijsku Arabiju nagradi najljepšom nagradom za sve što je učinila da djelo ugleda svjetlo dana, kao i za finansijska sredstva koja je izdvojila za njeno prevođenje i štampanje.

Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova!

Ambasador Saudijske Arabije u BiH
Hānī Abdullāh Momenah

RIZNICA ZNANJA

Potreba ljudi za istinitim načelima prema kojima će urediti svoj lični i društveni život je iznad svake druge potrebe. Od toga, naime, ovisi i kvalitet samoga života, ali i čovjekova konačnica, ono u čemu će se naći na kraju svoga puta. Stoga joj je potrebno posvetiti i najveću pažnju, jer ako čovjekov život nema svrhe ni smisla, onda je i njegovo pojavljivanje u postojanju uzaludno. To je, pak, oprečno mudrosti unutar Egzistencije i, stoga, ljudskome umu nije prihvatljivo. Ono što čovjeku nalaže njegov um jeste da on, sa svim onim potencijalima kojima je, po prirodi svoga bića, obdaren, ima golem razlog i duboki smisao svog postojanja. To je ono prema čemu su mudri ljudi odvajkada težili i što su nastojali dokučiti i objasniti.

Muslimani vjeruju da su načela ispravnosti i tačnosti ljudima spuštana odozgo, s neba, sve od samoga početka ljudskog bitisanja, od prvog čovjeka koji se pojavio u postojanju. Vjeruju da su ta načela uvijek iznova bila afirmirana i potvrđivana – kad god se za tim ukazala potreba i sa svakim novim Božijim poslanikom ljudima koji su se pojavljivali u vremenu – i da su ona predstavljala duhovne stupove zahvaljujući kojima se održavala ljudska vrsta i opravdavala smisao svog postojanja. Ta načela su potom objašnjavali sami vjerovjesnici, kojima su i dostavljana, a poslije njih učenjaci naroda u kojima su ti vjerovjesnici djelovali.

Muslimani vjeruju da su ta načela upotpunjena i zadnji put s neba spuštena poslaniku Muhammedu, a.s., te da je pritom objavljen i koncept uređenja života u skladu s tim načelima. Također vjeruju da će ta načela i te koncepcije ostati i biti aktuelna sve do kraja čovjekovog prisustva na Zemlji te da neće biti reafirmirana nekom novom Božijom intervencijom u smislu spuštanja nove objave.

* * *

Ljudska duhovna povijest je veoma često osvježavana sve novom i novom intervencijom Božijom, jer ono odranije nije bilo dovoljno učvršćeno, ili je zaboravljano, ili svjesno iskrivljavano, ili usljed pogrešnih tumačenja postajalo deformirano gubeći svoje izvorne smislove. Iako je Uzvišeni Stvoritelj za svoju zadnju i konačnu objavu, Kur'an, na Sebe preuzeo njeno čuvanje i zaštitu od svakog iskrivljavanja, nije je prepustio ljudima na čuvanje. On, ipak, nije rekao da neće biti i onih ljudi koji će tu objavu razumijevati pogrešno ili joj hotimično davati smisao koji ne izražava. *A Allah ostavlja u zabludi onoga koga hoće i ukazuje na Pravi put onome kome hoće.* (Ibrahim, 4) Njegov Poslanik, a.s., je rekao da će se u ovome ummetu uvijek naći jedna grupa ljudi koja će mu čuvati temelje vjere. Jedan iz te sretne skupine nesumnjivo je i autor *ʻAkide* koju, evo, iznosimo pred našu javnost, Ebu Džaʻfer Ahmed ibn Muhammed et-Tahavi (239-321. god. po H.). On nam je sabrao, zabilježio i u pisanoj formi prenio vijesti o vjerskom nauku prvih – najboljih generacija muslimana, pozivajući se na imama Ebu Hanifu i njegovu dvojicu učenika: Ebu Jusufa i Muhammeda Šejbanija.

Iza njega pojavile su se razne vjerske frakcije, od kojih mnoge nisu imale čiste namjere, pa su vjerskim tekstovima počele davati drukčiji smisao i svojim usiljenim tumačenjima unositi pometnju među vjernike. To je nalagalo obavezu da se opća vjerska načela počnu temeljito razrađivati i potanko tumačiti sukladno kur'anskim smislovima i vjerodostojnoj predaji od poslanika Muhammeda, a.s. Tu zadaću su mogli izvršiti samo veliki umovi, duboko porinuti u vjerske znanosti. Jedan od njih svakako je bio i Ebu-l-ʻIzz el-Hanefi (731-792. god. po H.), čiju razradu onih vjerskih učenja, koja je zabilježio imam Tahavi u svojoj *ʻAkidi*, upravo iznosimo pred čitateljstvo.

Želimo podvući da su vjerska učenja, koja nam je prenio imam Tahavi i koja su u ovoj knjizi raspoređena po tematskim cjelinama i posebno istaknuta, ista ona učenja kojih su se držale i prve muslimanske generacije, najbolje generacije koje su stasale uz Poslanika, a.s., odnosno uz one koji su stasali uz njega, i da njihova izvornost nije narušena. To su vjerovanja koja bi trebao usvojiti i držati ih se svaki pripadnik ehli-sunneta (glavnog toka islama) ovdje i svuda u svijetu.

Što se, pak, tiče komentara tih učenja – u ovom slučaju komentara Ebu-l-ʻIzza el-Hanefija – oni ne posjeduju tu težinu i mogu biti predmet slaganja ili neslaganja. Uz sve njegove vrijednosti i silno bogatstvo sadržaja, ipak je to komentar čovjeka iz osmog hidžretskog stoljeća, čovjeka koji je živio u određenim društvenim okolnostima, u vremenu koje se suočavalo sa specifičnim izazovima i shvatanjima te koje je bilo i otišlo. Tako ni ovaj komentar nije ostao dokaraja pošteđen tih društvenih utjecaja i tadašnjih preokupacija.

Shodno tome i stav komentatora o nekim ličnostima i pojavama može se smatrati samo njegovim ličnim stavom, s kojim se ne moramo po svaku cijenu složiti, osobito kada se ima u vidu da se duboke izjave nekih velikana mogu razumijevati na različite načine i sagledavati u različitim dimenzijama. To je tako bilo ranije i bit će tako uvijek.

Ovdje posebno ukazujemo na ono što je on, neuobičajeno oštro, kazao o Ibn Arebiju na str. 545-546. ove knjige komentirajući Tahavijeve riječi: “Nijednom evliji ne dajemo prednost ni nad jednim vjerovjesnikom, a.s. Držimo da je jedan vjerovjesnik bolji od svih evlija!” Vjerujemo da je razlog tome bio taj što su, po svemu sudeći, riječi koje on tamo navodi shvaćane doslovno od nekih ljudi i tako predstavljale realnu prijetnju za idejno zastranjivanje i izlaženje iz okvira temeljnih islamskih učenja – a Bog najbolje zna!

Pa ipak, i pored tek nekoliko ovakvih njegovih stavova, prema kojima možemo imati stanovitu rezervu, smatramo da su ih iznudile okolnosti njegova vremena, ovaj njegov komentar Tahavijeve *'Akide* zavređuje naše duboko poštovanje, jer na jednom mjestu, među koricama jedne knjige, nalazimo čitavu riznicu istinskoga znanja.

Nadamo se da će ova knjiga, čija su idejna uporišta precizno navedena i u slučaju onoga što se prenosi od Poslanika, a.s., stručno elaborirana od mjerodavne ličnosti, predstavljati snažan impuls za produbljivanje smislova vjerskih učenja islama kod nas. Bili bismo veoma radosni kada bi naši istraživači, uz obilato korištenje ovim kvalitetnim materijalom, nastavili istraživati ova učenja i ispitivati njihov konkretan učinak u izgradnji ličnosti jednog muslimana, te u održavanju njegove idejne stabilnosti i utemeljenosti u istini.

* * *

Na kraju, izražavamo svoju zahvalnost Vladi Kraljevine Saudijske Arabije, koja je u cijelosti isfinansirala ovaj projekat, kao i njenoj ambasadi u BiH koja je u tom poslu bila posrednik. Odajemo priznanje *El-Kalemu*, izdavačkom centru Rijaseta Islamske zajednice u BiH, izdavaču ovoga vrijednog djela, te prevodiocu knjige, Mustafi Prljači, na zbilja lijepom, dotjeranom i kvalitetnom prijevodu ovog veoma zahtjevnog štiva.

Molim Uzvišenog Allaha da ovoj knjizi podari snažno, dugotrajno i pozitivno djelovanje na ovim prostorima.

Reisu-l-ulema
Husein Kavazović

PREDGOVOR IZDAVAČA

(arapskog izdanja)

U ime Allaha, Svemilosnog, Milostivog.

Zahvala pripada samo Allahu Uzvišenome, Njemu zahvaljujemo i od Njega pomoć i uputu tražimo. Njemu se utječemo od zla duša naših i loših postupaka naših. Koga Allah uputi, taj i jest upućen, a koga On u zabludu odvede, taj upućivača neće imati.

Svjedočimo da nema drugog boga osim Allaha, i da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik.

Ovo je komentar *'Akīde*[1] imama Ebu Dža'fera et-Tahāvija, kojeg u novom izdanju iznosimo pred one koji se žele upoznati s vjerovanjem dobrih predaka (*selef*) i čistim monoteizmom (*tevhīd*) s kojim je Uzvišeni Allah slao Svoje poslanike i vjerovjesnike, mir i blagoslovi Božiji neka su na njima! Možemo slobodno kazati da se ovoj dragocjenoj knjizi teško može naći premca u pogledu stručne verifikacije, argumentiranog razviđanja misaone dubine, te privrženosti onoj ispravnoj metodologiji u traganju za istinom koje su se držale prve muslimanske generacije.

Upravo iz tog razloga ova knjiga o teološkim učenjima islama, ova *'Akīda*, naišla je na izuzetnu prihvatljivost kod iznimno velikog broja učenjaka[2] i doživjela veliki broj komentara, od kojih je, među poznatim do sada, ovaj najbolji i najljepše ilustrira vjerovanje prvih generacija muslimana. Pisac obilato koristi sadržaje iz knjiga šejhu-l-islama Ibn Tejmijje i njegovog učenika Ibnu-l-Kajjima, premda to ne naznačava, za šta možda i ima opravdanje.[3] Naime, *'akīda* (vjerovanje, teološki nauk) prvih muslimana bila je izložena snažnim nasrtajima fanatika, neobuzdanih razmetljivaca i zlonamjernih učenjaka, koji su imali velikog utjecaja na neke vladare, usljed čega se pojedine pristalice tog vjerskog nauka (*'akāida*) nisu javno eksponirale, osobito u vremenu kada su neki ljudi po zadatku uništavali knjige Šejhu-l-islama.[4] Takva situacija dovela je do gubljenja djelā ovog velikog imama, pri čemu su spašene samo neke rijetke knjige, što je nagnalo Ibn 'Urveta el-Hanbelija ed-Dimeškija da ih sakupi i sačuva u svom velikom zborniku, poznatom kao *El-Kevākibu-l-durārijju fi tertībi musnedi-l-imam Ahmed eš-Šejbāni*, uvrštavajući u njega mnoga djela Šejhu-l-islama, nalazeći i najmanji povod da to učini.

---

[1] *'Akīda* (mn. *'akāid*) – islamsko vjerovanje; doktrina islama; u ovom slučaju naslov knjige spomenutog autora. (Nap. prev.)

[2] Što se najbolje vidi iz riječi velikana znanosti šejha 'Abdulvehhāba es-Subkīja u njegovoj knjizi *Mu'īdu-n-ni'ami ve mubīdu-n-nikami* (Oživotvoritelj ugodnosti i dokidač neugodnosti), koje glase: "Ova četiri mezheba – zahvaljujući Uzvišenom Allahu – jedinstvena su u pogledu vjerovanja (*'akāid*), izuzimajući one koji se pridružiše secesionistima koji su se odvojili od glavnog toka islama (*mu'tezila*) i one koji su naučavali o Božijem utjelovljavanju (*tedžsīm*). Izuzimajući, dakle, njih, ogromna većina pristalica tih mezheba je na ispravnom putu i priznaje 'akāid Ebu Dža'fera et-Tahāvija, kojeg su učenjaci prenosili iz generacije u generaciju bivajući saglasni sa njim."

Takva situacija potrajala je sve do skorijih vremena. Tako je jedan utjecajni čovjek u Damasku na kraju prošlog stoljeća (tj. XIX) uništavao sve knjige Šejhu-l-islama i njegovih učenika do kojih bi došao, kao i sve druge knjige u kojima su zastupana slična stajališta, što je bio njegov vid podrške orijentaciji i uvjerenju kojima je pripadao, a koji su bili panteističke naravi (*el-hulūl ve-l-ittihād*).[5]

Mišljenja sam da su ta kušnja i neprijateljstvo prema vjerovanjima (*'akāid*) prvih muslimanskih generacija (*selef*) bili razlogom zataškivanja imena autora ovog blagoslovljenog komentara, te prešućivanja u komentaru imena šejhu-l-islama Ibn Tejmijje i imama Ibnu-l-Kajjima, mada je on u svoje djelo uvrstio mnogo toga od njih dvojice, na nekim mjestima čak i po nekoliko stranica!

Ovo djelo je dosada već dva puta štampano, međutim naše izdanje se odlikuje time što je sravnjeno s cjelovitim rukopisnim primjerkom, koji mi je dopao u ruke nakon što mi je Allah otvorio put do njega. Rukopis se odlikovao razgovjetnim pismom i revnosnom tačnošću. Neke greške na pojedinim mjestima bile su neznatne i lahko prepoznatljive.[6]

---

[3] Ovu konstataciju izrekao sam prije trideset godina, a istu potvrdio nakon što sam naišao na komentar velikog učenjaka Ibn Ebu-l-'Izza el-Hanefija i nakon što sam se uvjerio da je to njegov komentar ove *'Akīde*, i spoznao kakve je sve neugodnosti zbog svog teološkog vjerovanja autor doživljavao od inovatora u vjeri i promicatelja zabluda.

[4] Kad god se u knjizi spomene ova titula, uvijek se misli na Ibn Tejmijju (661-728. po H.) (Nap. prev.)

[5] V.: Uvod u knjigu *El-Kelimu-t-tajjibu* (Lijep govor), str. 4; izdavač: "El-Mektebu-l-islami".

Na kraju rukopisa pisalo je sljedeće: "Prepis djela završio bijedni siromah, sluga vrhunskih učenjaka i pisaca reprezentativnih djela, u džamiji Merdžan-medrese – Allah mu se smilovao i bio zadovoljan njime! – 'Abdu-l-Muhji, sin Abdu-l-Hamīda, sina hadži Muhammeda Mekkija eš-Šejhalija el-Bagdādija, u ponedjeljak 9. redžeba 1322. god. po H." Odatle smo razaznali da je isti prepisan iz originala koji se nalazi u Bagdadu pa sam uznastojao doći u posjed njegova primjerka (duplikata). S tim ciljem obratio sam se pismom najvećem učenjaku Iraka, Behdžetu el-Eseriju, sa preporukom mog cijenjenog profesora šejha Behdžeta el-Bejtara. Međutim, profesor El-Eseri nije uspio doći do orginalnog primjerka autografa, niti bilo šta saznati o njemu, pa sam se obratio nekolicini drugih eminencija, među njima i kolegi književniku dr. 'Abdullāhu Džubūriju, potom cijenjenom profesoru dr. 'Abdulkerimu Zejdānu i drugim, neka ih Allah nagradi svakim dobrom. Uz to sam i lično više puta posjetio Irak i tragao za autografom tog rukopisa, no dosada ništa nisam uspio pronaći.

Pošto se u prvom štampanom izdanju ne navodi ime autora, sukladno izvorniku po kome je urađen, u drugom izdanju je profesor šejh Ahmed Šakir[7] obznanio da je autor knjige 'Ali ibn 'Ali ibn Muhammed ibn Ebu-l-'Izz el-Hanefi[8] oslanjajući se na podatke koje mu je dao eminentni učenjak šejh Muhammed ibn Husejn Nasif[9], naime da je ugledni učenjak Ez-Zubejdi jedan dio te knjige uvrstio u djelo *Šerhu-l-Ihja'*, II/146 (Komentar *Ihjāa*), naznačivši da je taj dio napisao spomenuti Ibn Ebu-l-ʻIzz.

---

[6] Prvo izdanje izdato je u Mekki 1349. hidžretske godine, a izdavač je bila grupa islamskih učenjaka na čelu sa šejhom 'Abdullāhom ibn Hasanom ibn Husejnom Al eš-Šejhom, Allah mu se smilovao. To izdanje bilo je utemeljeno na jednom primjerku rukopisnog prijepisa koji je obilovao greškama i odstupanjima od izvornika, budući da nisu mogli doći ni do kojeg drugog primjerka. Stoga su morali uložiti veliki trud na njegovu ispravljanju i korigiranju pogrešnih dijelova – Allah ih dobrom nagradio! I pored toga, ni to njihovo izdanje nije prošlo bez velikog broja grešaka. Potom se prihvatio štampanja drugoga izdanja moj profesor, stručnjak za hadis, šejh Ahmed Muhammed Šakir, Allah mu se smilovao, kojeg je objavio u Kairu 1373. hidžretske godine, oslanjajući se na prethodno izdanje, pokušavši otkloniti greške (napravljene) u samom tekstu Komentatora, podvrgavajući provjeri hadise i predaje čime je pripremljeno potpunije i ispravnije izdanje od onog prethodnog. Međutim, i jedno i drugo izdanje imaju nedostatak kojeg priređivači nisu uočili, jer nedostatak onog rukopisnog primjerka, na temelju kojega su štampana oba izdanja knjige nije samo obilovao greškama i odstupanjima, već i ispuštenim tekstom i prazninama na mnogim mjestima, ponekad i po čitav jedan list, čime je narušen kontekst govora i poremećen njegov ustroj, tako da je veliki dio ove knjige većini čitalaca bio nerazumljiv.

[7] Umro – Allah mu se smilovao! – u mjesecu zu-l-hidžetu 1377. po H./juli 1971.

[8] V.: podatke o njemu na str. 15.

Što se tiče našeg primjerka rukopisa, u njemu je ime pisca bilo utvrđeno već na njegovoj prvoj stranici, s tim da su se nečije ruke poigrale više puta po tom mjestu brisanjem i dopisivanjem, da bi se, ipak, na kraju ustanovilo ono što je utvrdio i šejh Ahmed Šakir.

Od ostataka prvoga pisanja uspjeli smo dešifrirati sljedeće riječi: "Džemaluddin.... Ibn Salāhuddīn Ebu-l-Berekāt Mūsa ibn Muhammed el-Maltī el-Hanefī", iz čega smo zaključili da se radi o Jūsufu ibn Mūsau ibn Muhammedu Ebu-l-Mehāsinu Džemāluddīnu el-Maltiju, umro 803. hidžretske godine, čija se biografija nalazi u Sehāvijevoj knjizi *Ed-Dav'u-l-lāmi'u* (Blještava svjetlost), X tom, str. 335-336, te knjizi *Šezerātu-z-zeheb* (Grumenja zlata) Ibnu-l-ʻImāda (7/40), zatim kod Ibn Ijāsa u njegovom *Et-Tārīhu* (315) (Historija) i na drugim mjestima.

Ipak, ne može se s punom sigurnošću prihvatiti da je pisac ovoga komentara – kako to sam on spominje na više mjesta u knjizi – jedan od učenika Ibn Kesīra, budući da niko od onih koji su navodili biografske podatke spomenutog El-Maltija ne bilježi da je on Ibn Kesīrov učenik, kao što ne bilježe ni podatak da ima svoj komentar na Tahāvijevu *ʻAkīdu*. Uostalom, nije ni razumno pretpostaviti da bi jedan takav selefijski komentar, utemeljen na Vjerovjesnikovom časnom hadisu, i mogao napisati neko ko je – kako se to navodi u knjizi *Šezerātu-z-zeheb*, 7/40 – govorio: "Ko bude čitao Buhārija, taj je postao heretikom!" Stoga će ovo pitanje ostati neriješeno i morat će sačekati da se, eventualno, u našem trećem izdanju pronađe kategoričan dokaz. Što se pak tiče ovog našeg izdanja, sasvim pouzdano tvrdimo da je ovaj komentar napisao Ibn Ebu-l-ʻIzz, neka ga Allah nagradi dobrom za uslugu koju je učinio islamu i muslimanima![10]

Naš rukopisni primjerak sravnjen je sa štampanim mekanskim izdanjem, kao i sa izdanjem šejha Ahmeda Šakira s tim što smo naš rukopis učinili osnovom tako da smo svaki dodatak koji se u njemu nalazio uvrstili u ovo izdanje, ne ukazujući na njega. Toga ima mnogo.[11] One pak dodatke, koji se nalaze u jednom od ta dva izdanja, stavili smo u ovakve zagrade []. Isto tako smo numerisali kur'anske ajete i posvetili više pažnje kvalitetu štampe i korekturi, tekstove sravnili s njihovim izvornim oblicima i – koliko smo bili u stanju – redaktirali one pasaže koji su bili manje jasni.

---

[9] Preselio u milost Božiju 8. džumāde-l-sānija 1391. po H./31. jula 1971.

[10] V.: primjerak rukopisa koji se nalazi u Maroku, str. 66.

[11] Vidjeti, naprimjer, osmi red na str. 81. našeg štampanog izdanja, koja je sukladna 23. stranici Šakirovog izdanja, gdje se jasno uočava da je na tom mjestu došlo do ispuštanja teksta obima od 34 retka, koji nedostaju i u mekanskom, i u Šakirovom izdanju.

Tekst djela uporedili smo s velikim brojem rukopisnih primjeraka, a naš uvaženi profesor, hadiski stručnjak, šejh Muhammed Nāsiruddīn el-Albānī provjerio je vjerodostojnost hadisa, a zatim proveo i superreviziju, čime je doprinio kvaliteti i većoj upotrebnoj vrijednosti ovoga izdanja.

U sravnjivanju rukopisa i pripremi materijala za štampu, te u redakturi teksta i lekturi ovoga trećeg – a našeg prvog – izdanja, učestvovali su eminentni profesori: ʻAbdurrahmān Albānī, Vehbi Sulejmān Gāvedžī, Seʻīd et-Tantāvī, Šuʻajb el-Arnaut i ʻAbdulkādir el-Arnaut.[12]

Stručna javnost je ovo naše izdanje primila veoma dobro, a naš uvaženi profesor, veliki muftija, šejh Muhammed ibn Ibrāhīm – neka je na njega milost Božija! – uvrstio ga je u nastavni plan i program, kao obaveznu literaturu u višim i visokim školskim ustanovama u Rijadu, te na medinskom Islamskom univerzitetu.

Isto tako, Fakultet islamskih nauka u Bagdadu uvrstio je ovo djelo u svoj nastavni program, a potom ga, uz našu saglasnost, sukusirao za tu svrhu, dok ga je na Univerzitetu Damask, na njegovom Šerijatskom fakultetu, naš uvaženi profesor dr. Mustafa es-Sibāi, tadašnji dekan tog fakulteta – Allah mu se smilovao! – uvrstio u obaveznu literaturu.

Ovo naše izdanje sadrži i neke veoma vrijedne priloge, koji su od velike koristi. Među njima nalazi se i sljedeće:

- osvrt mog uvaženog profesora, velikog učenjaka, šejha Abdulaziza ibn Bāza koji se može naći na 109. strani.
- opservacije mog profesora, velikana znanosti, šejha ʻAbdurrezzāka ʻAfīfija na djela šejhu-l-islama Ibn Tejmijje i njegovog učenika, tako-

---

[12] Ja sam ga, kao kopiju, štampao više puta. Međutim, neki ljudi niskoga morala su plagirali kopiju, ili su materijal štampali nakon što su iz njega izuzeli neke stvari, dok su jedni od njih izostavili i ime pisarnice, a neki su ga zadržali, za šta će Allahu račun položiti. Neki su, opet, kopirali štampano izdanje profesora Šakira, praveći nam konkurenciju i nadmećući se sa nama. No, da je profesor šejh Ahmed Šakir – Allah mu se smilovao! – s obzirom na njegovu učenost i objektivnost, vidio ovo naše izdanje on bi njime bio oduševljen i svakako bi mu dao prednost nad svojim izdanjem, budući da smo mi prihvatili sve one dobre stvari iz njegovog izdanja i na njih dodali još mnoge druge.

đer velikana znanosti, Ibnu-l-Kajjima koje su inkorporirane u ovaj komentar.

- revizija vjerodostojnosti hadisa od strane mog profesora, hadiskog stručnjaka, šejha Nāsiruddīna el-Albānija, uz zadržavanje njegovog izvanrednog uvoda.
- zadržavanje moga pojašnjenja što se, ipak, pokazalo neophodnim, premda sam mislio i nadao se da će ga Uvod učiniti suvišnim. Međutim, oni koji su se neprijateljski ponijeli prema ovome i koji su radili na širenju neutemeljenih glasina, u svojoj vlastitoj ekspertizi, i koji su permanentno objavljivali traktate, komentare i članke, nastojeći time uvjeriti javnost da je naš Komentar Tahāvijeve *ʻAkīde* iskrivljen i lažan, naveli su me da i dalje zadržim svoje Pojašnjenje.

Navest ću dio onoga što sam kazao u svom uvodu za Tahāvijevu *ʻAkīdu*, na koju je komentar i objašnjenje dao hadiski stručnjak El-Albānī:

"*ʻAkīda* imama Ebu Džaʻfera et-Tahāvija el-Hanefija predstavlja vjerovanja pripadnika glavnog toka islama (*ehlu-s-sunneti ve-l-džemāʻah*) u pogledu čijeg slijeđenja postoji nepodijeljen stav učenjaka ummeta, budući da korespondira s uvjerenjem učenih ljudi te vjerske zajednice kroz više stoljeća. Među onima koji su imali takva uvjerenja su i Ebu Hanīfa en-Nuʻmān, Mālik, Šāfija i Ahmed ibn Hanbel, kao i većina njihovih sljedbenika. To je, također, i akida imama Ebu Hasana el-Ešʻarija koju je on, na kraju, u cijelosti usvojio. Od te akide odstupio je samo onaj čije je srce upilo nešto od muʻtezilijskih učenja,[13] zatim džehmije[14] i onaj koji se neprijateljski postavio prema sunnetu.

Allah mi je ukazao naročitu blagodat pa mi je omogućio štampanje *Komentara Tahāvijeve ʻAkīde*, koji je sačinio velikan Ibn Ebu-l-ʻIzz el-Hanefi, nakon što sam došao u posjed jednog njegovog iznimno vrijednog rukopisnog primjerka.[15]

---

[13] *Muʻtezile* – pripadnici jednog slobodnog filozofskog pravca koji su se izdvojili (otuda im ovo ime – dosl: secesionisti) svojim mišljenjem od ortodoksije u pogledu nekih zasada islama. (Nap. prev.)

[14] *Džehmije* - jedna od brojnih sekti koje su se pojavile unutar muslimanske tradicije. Osnovao ju je Džehm ibn Safvān, koji je, kako kaže Zehebi, ubijen "za vrijeme potomaka druge muslimanske generacije". Džehm je tvrdio da je Bog jedini činilac, da su ljudska djela ustvari Božija djela i da se ljudima pripisuju samo metaforično. (Nap. prev.)

[15] To možeš naći u ovom našem izdanju, koje dajemo u novom ruhu. U njemu možeš naći mnogo toga što ti je neophodno, pa nemoj da budeš obmanjen onim izdanjima koja su pokradena iz našeg četvrtog izdanja, u kojem nije bilo ni "Pojašnjenja", ni Uvoda šejha Nāsiruddina el-Albānija, kao ni onim koja su se pojavila kao kopija izdanja šejha Ahmeda

Ne mogu, u našem izdanju, katogorično ustvrditi da komentar pripada Ibn Ebi-l-'Izzu – Allah mu se smilovao! – međutim, moj učitelj šejh Muhammed Nāsiruddin el-Albānī pri svojoj prvoj posjeti Maroku 1395. po H., od uvaženog profesora šejha Muhammeda Ebu Hubzāa, direktora biblioteke grada Tetuana, u Kraljevini Maroko, dobio je kopiran traktat o rukopisu, ispod čijeg je naslova stajalo da je autor *Komentara Tahāvijeve 'Akīde* – Ibn Ebu-l-'Izz el-Hanefi.

To me je ponukalo da preispitam sve što je tome prethodilo, pa sam sve to sakupio kako bih utvrdio ko je ustvari pravi komentator, s tim da sam odbacio mogućnost da to može biti Džemāluddīn Jūsuf ibn Mūsa el-Malti, kako se to, s jedne strane, jasno nahodilo iz nekih riječi koje su bile izbrisane u rukopisnom primjerku, te kako je takvo nešto, sa druge strane, nelogično da bi El-Malti mogao napisati nešto poput ovoga selefijskog komentara, utemeljenog na Vjerovjesnikovom hadisu, s obzirom na njegove riječi, kako se to navodi u djelu *Šezerātu-z-zeheb* (7/40): "Ko bude čitao Buhārija, taj je otišao u herezu!"

On je, naime, izdavao fetvu kojom je dopuštao upotrebu opojne trave (hašiša), te pribjegavanje različitim doskočicama u pogledu kamate, tvrdeći da to ima uporište u njegovoj pravnoj školi, što je, bez imalo sumnje, njegova potvora – koju njegovi istomišljenici promiču sve do danas – na imama Ebu Hanifu i na čestite i ugledne autoritete njegovoga mezheba.

Na tu činjenicu upozorio je i Ibn eš-Šahna, skladajući mu pjesmu rugalicu, u kojoj kaže:

Čudim se šejhu koji traži bogobojaznost od ljudi
a sam nikad i ne pomisli na Milostivoga,
nit' bogobojazan je on!
Dopušta upotrebu hašiša i kamatu,
a onog ko stvarno Objavu sluša
u otpadnike svrstava odjednom!

Potom je postalo jasno zbog čega je zatajivano ime Ibn Ebu-l-'Izza, odnosno zbog čega je brisano. Bio je to, naime, strah od zlog nasrtaja – što je u njegovom vremenu bila dominantna praksa, koju su provodili nerazboriti

---

Šākira – Allah mu se smilovao! – jer u svemu tome ima nedostataka i iskrivljavanja. Da je naš profesor šejh Ahmed Šakir mogao vidjeti ovo naše izdanje, sasvim sigurno bi njime bio oduševljen s obzirom da se odlikovao znanjem i objektivnošću.

i fanatični ljudi, podržavani snagom neukih vladara: Zāhira Berkūka, njegovog sina Nāsira Feredža, Lādžīna ibn ʻAbdullāha Šerkesija i njima sličnih koji slijediše loše vjerovanje, uz svu onu izopačenost u praktičnom ponašanju. Oni su, naime, održavali bliske odnose sa zagovornicima doktrine transcendentalnog jedinstva Bitka *(vahdetu-š-šuhūd)*, sihirbazima, astrolozima i geomantima,[16] tako da skoro i ne možeš naći nikoga drugog da im je bio blizak, a da nije bio iz tih redova.

Najbolji dokaz za to jest ono što navodi Ibn Hadžer; evo njegovih riječi:[17] "Godine 784. u Damasku se desila afera vezana za šejha Sadruddīna ʻAlija ibn Ebu-l-ʻIzza el-Hanefija. Ona je započela tako što je pjesnik ʻAli ibn Ejbek es-Safedi spjevao jednu kasidu s rimom na slovo "l" po uzoru na kasidu *Banet Suʻād*, te je predočio pjesnicima i učenjacima, koji su mu za to uputili čestitku. Među njima je bio i Sadruddīn ʻAli ibn Alāuddīn ibn Ebu-l-ʻIzz el-Hanefi, koji je, međutim, neke stvari u kasidi podvrgao kritici, što je spomenuti ʻAli ibn Ejbek opazio, i što je u njemu pobudilo negativna osjećanja. Sadruddīn je sa tim listom otišao kod nekolicine učenjaka i većina njih je osudila smisao onih mjesta koja je on bio naznačio. Tako se to pročulo.

Ibn Ejbek je potom od Ibn Ebu-l-ʻIzza nastojao isposlovati da mu da nešto novca a da on njemu, zauzvrat, vrati onaj list, no on na to nije pristao. Zatim je onaj obišao njegove oponente i stao ih nahuškavati protiv njega tako da se to pročulo, sve dok na koncu nije stiglo i do Egipta gdje su na to ustali neki fanatici, što je dovelo do toga da o tome presudi sultan. On je u vezi s tim izdao jednu podužu depešu u kojoj je, pored ostalog, stajalo: "Doznali smo da je ʻAli ibn Ejbek jednom svojom kasidom hvalio Vjerovjesnika, a.s., i da mu je ʻAli ibn Ebu-l-ʻIzz oponirao u tome i neke stvari zanijekao, poput obraćanja Bogu s pozivanjem na Vjerovjesnika, a.s., (*tevessul*), nepriznavanja Vjerovjesnikove bezgrešnosti i sl., te da su učenjaci Egipta, osobito oni iz njegovog, hanefijskog mezheba, to osudili, pa je zbog toga izdat nalog da se dotični ima privesti, da se potraže kadije i vjerski učenjaci i da se prema njemu poduzmu mjere koje nalaže Šerijat."

U depeši, također, stoji: "Doznali smo da jedni ljudi u Damasku prakticiraju mezheb Ibn Hazma i Davuda i pozivaju druge u njega. Među njima su i El-Kureši, Ibn el-Džāj...,[18] Ibnu-l-Husbāni i El-Jāsufi, pa neka budu privedeni: ako se ustanovi da išta od toga ima pri njima, postupit će se shodno tome, tj. bit će fizički kažnjeni, prognani ili izopćeni na određeno vrijeme, dok će se na njihove funkcije imenovati drugi iz glavnog toka islama (*ehlu-s-sunneti ve-l-džemā'ah*)."

---

[16] *Geomanti* – ljudi koji svoja gatanja izvode iz pisanja po pijesku. (Nap. prev.)

[17] V.: *Inbāʻu-l-gimr* (Obavještenje neupućenom) I/258 i II/75; izdavač: "Ihjāʻu-t-turās", u redakciji profesora Hasana Habešija.

Dalje se kaže: "Doznali smo da jedna skupina šafija, hanbelija i malikija ispoljava novotarije i Ibn Tejmijjeov mezheb...", pa navodi nešto slično onome što je rečeno u vezi sa zahirijama, pozvavši kadije i druge. Tada su se po prvi put na okupu našle kadije, njihovi zamjenici i neke muftije pa je pred njima pročitana depeša. Zatim je iznesen rukopis Ibn Ebu-l-'Izza, i u njemu su mogli pročitati sljedeće:

"Dovoljan mi je Allahov Poslanik" – tako se može kazati samo za Allaha! "Zauzmi se za mene!" – od njega se ne traži zauzimanje (*šefā'at*). "Obraćam se Bogu pozivajući se na tebe!" – Bogu se ne obraća posredstvom njega! "Sačuvan od svakog posrtaja" – osim posrtaja koji za sobom povlači ukor. "O ti, koji si najbolje stvorenje Božije!" – pretežno mišljenje je da se prednost daje melekima itd.

Potom je zatraženo njegovo izjašnjenje i on je rekao: "Odustajem od toga stava. Sada vjerujem drukčije od onog kako sam ranije govorio!"

To što je on rekao je zabilježeno i sjednica je bila završena.

Zatim je pozvan i ostatak učenjaka, pa su došli na drugu sjednicu, kojoj su, također, prisustvovale i kadije. Među prisutnima su bili: kadija Šemsuddin Sarhadi, kadija Šerefuddin ibn Šurejši, kadija Šihābuddin Zuhri i masa drugih. Ponovo je razmatrano isto pitanje, i jedni su tada rekli: "Treba ga sankcionirati!", a drugi: "Dovoljna mu je sankcija ono što je ranije izrečeno u vezi sa njim!" Na tome su se i razišli.

Zatim su pozvani i po treći put. Naloženo je da imaju doći i oni koji su ranije bili odsutni, pa su im imena napisana na jednom listu.Tada je došao i šafi'ijski kadija, kao i svi koji su ranije izostajali: Eminuddin el-Etka, Burhanuddin Sinhādži, Šemsuddin ibn 'Ubejd el-Hanbeli i skupina drugih. I oni su međusobno razmijenili mišljenja i razišli se, a zatim su opet bili pozvani.

---

[18] Tako stoji u rukopisu. Moguće je da se radi o Sejfuddīnu el-Džābiju el-Jūsufiju, glavnom komorniku i mužu majke sultana Zāhira Berkūka, koji je protežirao Čerkeze (V.: *Šezerātu-z-zeheb*, 12/108), ili je pak tako napisano umjesto El-Džābi – u tom slučaju posrijedi bi bio Ahmed ibn Osman, Jasufijac, poznat kao Ibnu-l-Džābi, umro 787. godine.

Kako je onima koji izostanu bilo zaprijećeno oštrim sankcijama, svi su došli. Među njima je bio i Saʻduddīn Nevevi, Džemāluddīn Kurdi, Šerefuddīn Gazzī, Zejnuddīn ibn Redžeb, Tekijjuddīn ibn Muflih i njegov brat Šihābuddīn ibn Hadži – oni su, jedan za drugim, osuđivali većinu onoga što je rekao ʻAli ibn Ebu-l-ʻIzz. Zatim su upitani o onima koji su se priklonili egzoteristima (*zāhirije*) i pristali uz Ibn Tejmijjea, pa su svi odreda odgovorili da oni, što se tiče vjerovanja, o imenovanima znaju samo dobro. Jedino je Ibn Muflih imao neke rezerve prema nekima od njih.

Zatim su se okupili i po peti put i tada su se saglasili da Ibn Ebu-l-ʻIzz ipak mora biti sankcioniran. Jedino se hanbelijski predstavnik nije saglasio sa tim.

Ibn Ebu-l-ʻIzz je ponovo upitan šta je mislio pod onim što je napisao, i njegov odgovor je bio: “Nisam htio ništa drugo osim držati stranu Vjerovjesnika, a.s., i ispunjavati njegovu naredbu: naime, ne imputirati mu ništa preko onoga što mu pripada!”

Na temelju te njegove izjave kadija Šihābuddīn Zuhrī je izdao fetvu po kojoj je to bilo dovoljno da njegove riječi mogu biti prihvaćene, s tim da se loše izrazio. Tako je i zapisano.

Ibn Šurejši i drugi bili su mišljenja da ga treba sankcionirati, pa je tako kadija Eš-Šāfiʻi naložio da se uhapsi, te je i uhapšen u Azraviji i prebačen u Tvrđavu. Nakon toga je donesena presuda prema kojoj je bio oslobođen svih drugih sankcija osim zatvora, što je preostali dio kadija i ispoštovao.

Iza toga je napisana jedna depeša u kojoj je dat pregled onoga što se dogodilo, a koju su potpisale kadije i vjerski učenjaci. Depeša je poštom poslana u Egipat, da bi u mjesecu zu-l-hidžetu bio izdat dekret o skidanju Ibn Ebu-l-ʻIzza sa položaja koje je zauzimao, tako da je umjesto njega *El-ʻIzjetu-l-berāniju*[19] predavao Šerefuddīn Herevi, a *Dževheriju* izvjesni ʻAli, koji je imao nadimak “Veliki”, dok je Ibn Ebu-l-ʻIzz ostao u zatvoru sve do mjeseca rebiʻu-l-evvela naredne godine.

Odatle je uveden običaj da se, poslije sabah-namaza, priziva Božija milost sa pozivanjem na Vjerovjesnikov ugled kod Boga – takvu naredbu mujezinima izdao je šāfiʻijski kadija i oni su postupali po tome.

---

[19] *El-ʻIzjetu-l-berānija* i *El-Dževherija* su, pretpostavljamo, nazivi djela prema kojima se držala nastava. (Nap. prev.)

Četvrtog dana mjeseca zu-l-ka'ade Ibn ez-Zuhrī je zatražio da mu dovedu Šemsuddīna Muhammeda ibn Halīla el-Harīrija el-Munsifija pa ga je kaznio zbog fetve koju je izdao o razvodu braka temeljeći je na stavu Ibn Tejmijjea, te zbog njegovih riječi: "Allah je na nebesima."

Onaj ko ga je optužio bio je El-Kurešī. Tako je naredio da se izbičuje i da se provede pored vrata kadijskih kuća. Potom se Ibn ez-Zuhrī izvinuo, rekavši: "Mislio sam da se radi o običnom čovjeku; samo su mi, naime, rekli da je neki El-Harīri rekao tako i tako!"

Ovo nam prenosi Ibnu-l-Hadždži što sugerira da je onaj prenaglio u svom postupku prema njemu, da stvar nije ispitao, a Allah će u vezi s tim postupiti kako On bude htio.

Nešto najzanimljivije što se prenosi od Ibnu-l-Munsifija jest da su se neki ljudi okaharili usljed onoga što se zbilo sa njim, na šta je on rekao: "Žao mi je samo što su uzeli mojom rukom napisane riječi da sam eš'arija, a što će vidjeti i 'Īsa, sin Merjemin, kada ponovo siđe na Zemlju!"

Svi ti faktori doprinijeli su da autor Ibn Ebu-l-'Izz zataji svoje ime, ili da mu ime izostave prepisivači iz straha od onih vladara i njihovih nasilnih istomišljenika. No, ako bismo temeljito ispitivali taj period i sve nedaće i poniženja kojima su u njemu izlagani vjerski učenjaci, otišli bismo preširoko.

Nemoj da budeš obmanut Kevserijevim komentarima u kojima on drži stranu Berkūka, Lādžīna i njima sličnih, budući da u njima ima i elemenata pristrasnosti prema svom rodu, pored one pristrasnosti vezane za mezheb i oblik vjerovanja.

Molimo Allaha Uzvišenoga da ovaj naš trud učini iskrenim, uloženim Njemu za ljubav, na Njegovome putu i u Njegovom zadovoljstvu i da nagradi svakog onog ko dadne svoj doprinos u promicanju vjerovanja prvih muslimanskih generacija, a naša zadnja dova je da sva zahvala pripada Allahu, Gospodaru svih svjetova.

Zuhejr eš-Šāwiš
Bejrut, 25. ša'bana 1391. g. po H.

PODACI O IBN EBU-L-‘IZZU EL-HANEFIJU

Velikan među učenjacima, Sadruddīn Muhammed ibn ‘Alauddīn ‘Alī ibn Muhammed ibn Ebu-l-‘Izz el-Hanefī, el-Ezre‘ī, es-Sālihī, ed-Dimeškī rođen je 731. Bavio se mnogim naukama i pokazivao veliko umijeće u svojim predavanjima i fetvama. U Husbanu, sjedištu provincije El-Belkā‘, jedno vrijeme je bio hatib džamije, a potom je u mjesecu muharremu 779. imenovan za kadiju Damaska. Nakon toga je preuzeo sudstvo Egipta, na čemu se zadržao samo mjesec dana, a potom dao otkaz i vratio se u Damask svojim ranijim poslovima.

Ibnu-l-‘Imād bilježi njegovo hapšenje i zatvaranje zbog toga što je objasnio da u kasidi Ibn Ejbeka ima elemenata mnogoboštva (*širk*), pa je za vrijeme tamnovanja bio i izgladnjivan. Kada je pak na vlast došao En-Nāsirī, pred njega je iznesen njegov slučaj i on je naredio da mu se vrate svi poslovi koje je ranije obavljao. Međutim, to nije potrajalo dugo. Ubrzo nakon toga preselio je na ahiret.

Insistiranje El-Kevserija i njegovih istomišljenika na tome da autor komentara Tahāvijeve *‘Akīde* nije El-Hanefī, predstavlja vid poricanja nečega što je očevidno, nečega što se može čak i opipati. Štaviše, tu *‘Akīdu* je komentirao veći broj hanefijskih učenjaka, i o njoj su se pozitivno izrazile desetine hanefijskih autoriteta. Zašto je, dakle, ne bi mogao komentirati jedan hanefija kad je to učenje Imama Ebu Hanīfe i njegovih učenika – Allah im se smilovao! Zar je hanefijski mezheb nešto drugo, nešto drukčije od onoga na čemu su bili Ebu Hanīfa i njegovi učenici?!

S obzirom na prethodno navedene prijenose i primjerak onoga rukopisa, ne ostaje ni najmanje prostora za sumnju da je autor ovoga komentara doista Ibn Ebu-l-‘Izz, neka ga Allah nagradi dobrim za uslugu koji je učinio islamu i muslimanima. Umro je u Damasku 792.[1] – Allah mu se smilovao!

---

[1] U mekanskom izdanju *Komentara Tahavijeve ‘Akīde* navodi se da je umro 746., što je pogrešno. Tačno je ovo kako smo mi naveli, a što smo preuzeli iz djela *Ed-Dureru-l-kāmina* (Skrivena zrna bisera), 3/87, indijsko izdanje, zatim iz egipatskog izdanja br. 2818 i br. 2889,

BIOGRAFIJA IMAMA TAHĀVIJA
– pisca *'Akīde*

Puno ime mu je: Ebu Džafer Ahmed ibn Muhammed ibn Selāma ibn Selema ibn 'Abdu-l-Melik ibn Selema ibn Selim ibn Sulejman ibn Dževvab el-Ezdī et-Tahāvī – prema imenu jednog sela u gornjem Egiptu – vjerski predvodnik, hadiski stručnjak, šerijatski pravnik i hafiz hadisa.

Rođen je – Allah mu se smilovao! – 239. godine. Nakon ranog sazrijevanja odlazi u Egipat u potrazi za znanjem. Obrazovao se pred svojim daidžom Ismailom ibn Jahjom el-Muzenijem, najistaknutijim učenikom imama Šāfije.

Kako su obzorja njegovoga znanja postajala sve šira, sve više je postajao zbunjen pred mnogim šerijatskopravnim pitanjima, na koja mu čak ni njegov daidža nije mogao dati zadovoljavajući odgovor. Gledajući kako se njegov daidža odnosi prema sličnim pitanjima kad se susretne sa njima, zapazio je da se on vrlo često poziva na knjige Ebu Hanifinih učenika te da se, većinom, opredjeljuje za onaj stav koji je zastupao Ebu Hanifa. Ono za šta se on opredijelio čak je sakupio i u knjigu *Muhtesaru-l-Muzenī* (Muzenijev sažetak).

Nakon toga je permanentno konsultirao knjige hanefijskih pravnih stručnjaka i proučavao njihov metodološki pristup u osnovnim i izvedenim načelima kod definiranja islamskih propisa. Kada je u cijelosti ovladao hanefijskom pravnom školom tada se i opredijelio za nju, slijedeći njezinog osnivača i ugledajući se na njega. To mu, međutim, nije smetalo da izrazi i svoje neslaganje s nekim mišljenjima Ebu Hanīfe, da u vezi sa tim prednost dadne nekom drugom imamu.

Nije se – Allah mu se smilovao! – slijepo povodio za stajalištima Ebu Hanīfe, već je samo držao da je njegova metodologija u rješavanju pravnih

---

svezak III/193 (s tim da je tu ovaj drugi broj pogrešan – treba da stoji: 2899), te iz djela *Šezerātu-z-zeheb*, VI/326.

pitanja najprimjerenija i najbolja, pa se držao te metodologije i zadržavao se u njenim okvirima.

Tako ćemo ga vidjeti kako u svom djelu *Meʻāni-l-āsār* (Smislovi tradicije) preferira ono što njegov imam nije zastupao. Ovu našu tvrdnju podupiru i riječi Ibn Zolaka, koje glase: "Čuo sam Ebu-l-Hasana ʻAlija ibn Ebu Džaʻfera et-Tahāvija kako govori: ʻČuo sam Ebu ʻUbejdea gdje kaže...ʼ – pa je istakao kvalitete Ebu ʻUbejdea Harbevejha i njegovo poznavanje šerijatskoga prava – ʻOn me propitivao o raznim šerijatskopravnim pitanjima, pa kad sam mu jednom dao odgovor na neko od tih pitanja, rekao mi je: ʻTo nije Ebu Hanīfin stav!ʼ ʻKadijaʼ, rekao sam mu ja na to, ʻzar ja trebam govoriti sve kako je govorio i Ebu Hanife?!ʼ ʻNe mislimʼ, rekao je on, ʻda si ti išta drugo doli mukallid!ʼ[1] ʻA zar je mukallid nešto drugo do fanatik?!ʼ ʻIli glupan?!ʼ, dodao je on.ʼ To se ubrzo pročulo po cijelom Egiptu, te postalo narodnom izrekom (*mesel*), koju su tamošnji ljudi sačuvali u svome pamćenju!"[2]

Tahāvi je znanje stjecao pred mnogim profesorima, usvajao ono što je slušao od njih i izvukao veliku korist od onoga čime su oni raspolagali. Broj njegovih učitelja doseže tri stotine. Ni od jednoga učenjaka, koji bi iz različitih krajeva dolazili u Egipat, nije se odvajao za sve vrijeme njegovog boravka, što pokazuje kako je veliku pažnju poklanjao prilikama da proširi svoje obrazovanje, koliko je vodio računa o znanju.

Mnogi učenjaci su mu izrekli hvalu, opisujući ga kao pouzdana i korjenita šerijatskog pravnika, razborita, čuvara vjere, čovjeka iznimno upućena u šerijatsko pravo i hadis.

Zehebi, u svom djelu *Et-Tārīhu-l-kebīr* (Velika knjiga historije), za njega kaže: "Pravnik i hadiski stručnjak, hafiz hadisa, jedan od velikana znanosti, pouzdan i korjenit pravnik, razborit."

Ibn Kesir, u svojoj knjizi *El-Bidāje ve-n-nihāje* (Početak i kraj) kaže: "Jedan od pouzdanih, temeljitih i snažnih hafiza hadisa."

---

[1] *Mukallid* – dosl. oponašatelj; riječ izvedena iz druge vrste korijenskog glagola *kalede/jaklidu*, što znači: oko vrata objesiti, staviti ogrlicu na vrat, ali znači i: imitirati, oponašati, povoditi se za nekim. U stručnoj terminologiji mukallidom se naziva ona osoba koja nema dovoljno znanja ni umijeća da sama izvodi zaključke i donosi propise iz općih vjerskih smjernica te koja, usljed toga, treba slijediti nekog vjerskog autoriteta (imama-mudžtehida) u tome kako, zbog vlastitog neznanja, ne bi otišla u zabludu. (Nap. prev.)

[2] Vidjeti o tome u Ibn Hadžerovom *Lisānu-l-mīzānu* (Jeziku vage), u biografiji o piscu.

Što se pak tiče njegovih djela – Allah mu se smilovao! – ona odražavaju vrhunsku stručnost, iscrpnost, višestruku korisnost i ljepotu realizacije.

Neka od njegovih djela su: *El-ʻAkīdetu-t-tahāvijja* (Tahāvijeva ʻAkida), tj. ovo djelo koje, zajedno s njegovim komentarom, iznosimo pred čitaoce u luksuznome izdanju. I pored toga što je maloga obima, njegova vrijednost je obilata, a metodologija po kojoj je pisano je na tragu one koju su primjenjivale prve muslimanske generacije. Među svoje dvije korice sadrži sve ono što jedan musliman treba znati o svome vjerovanju.

Zatim *Meʻāni-l-āsār* (Smislovi tradicije) u kojem su izložene šerijatsko-pravne studije, propraćene argumentima, u kontekstu kojih su navođena i ona pitanja oko kojih mišljenja učenjaka nisu usaglašena. On pritom niže dokaze za njih i raspravlja o njima i na koncu iznosi ono mišljenje koje smatra najispravnijim. Ova knjiga tako uči studenta kako će pristupiti pravnim rješenjima i pruža mu uvid u aspekte razilaženja, te u njemu razvija sposobnost izvođenja zaključaka kako bi mogao biti samostalan u donošenju odluka.

Spomenut ćemo i knjigu *Muškelu-l-asār* (Dvojbene predaje)[3], kojom on pobija kontradiktornost u predajama i izvođenje propisa iz nje. Zatim knjige: *Ahkāmu-l-Kur'an* (Propisi Kur'ana), *El-Muhtesar* (Sažetak), *Šerhu-l-Džāmiʻi-l-kebīr* (Komentar Velikog zbornika), *Šerhu-l-Džāmiʻi-s-sagīr* (Komentar Malog zbornika), *Eš-Šurūt* (Uvjeti), *En-Nevādiru-l-fikhijje* (Šerijatsko-pravni rariteti), *Er-Reddu ʻala Ebi ʻUbejda* (Odgovor Ebu ʻUbejdeu), *Er-Reddu ʻala ʻIsā ibn Ebān* (Odgovor Isau ibn Ebānu) te druga velika i renomirana djela.

Umro je u Egiptu – Allah mu se smilovao! – u srijedu navečer, početkom mjeseca zu-l-kaʻdeta 321. godine po H. i ukopan je u mezarlucima El-Karāfa.

---

[3] Ovo djelo sastoji se od sedam debelih svezaka i nalazi se u sklopu rukopisnoga blaga u Biblioteci Fejdullah šejhu-l-islam u Istanbulu, dok je jedan njegov dio – nešto oko polovine djela – štampan u četiri dijela u Hajderabadu. Radi se o iznimno vrijednom i korisnom djelu u kojem se navode hadisi koji se na prvi pogled čine kontradiktornima, međutim, autor na svoj osoben način otklanja tu njihovu prividnu kontradiktornost, na veliko zadovoljstvo iskrenog vjernika.

KOMENTAR TAHĀVIJEVE *'AKĪDE*

U ime Allaha, Svemilosnog, Milostivog; od Njega pomoć tražimo.

Hvala pripada samo Allahu, Njemu se zahvaljujemo, od Njega pomoć i oprost tražimo i od Njega utočište tražimo od zla nas samih i zla loših postupaka naših. Koga Allah uputi tog niko u zabludu odvesti ne može, a koga On u zabludi ostavi tog niko uputiti neće moći.

Svjedočim da nema drugog boga osim Allaha Jedinoga, Koji nema sudruga u Svojoj Božanstvenosti, i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik – neka je Allahov blagoslov i spas na njega, njegovu porodicu i sve njegove ashabe.

Pošto je nauka o temeljima vjere najčasnija nauka, a časnost neke nauke mjeri se po predmetu kojim se bavi, ona je i "veliki fikh" (*el-fikhu-l-ekber*) u odnosu na onaj fikh koji govori o pravnim pitanjima. Iz tog razloga je Imam Ebu Hanifa – Allah mu se smilovao! – ono što je kazao i napisao o temeljima vjere nazvao "najvećim fikhom". Potreba ljudi za ovom naukom je iznad svake druge potrebe, nužnija im je od svake druge nužnosti, budući da ljudska srca ne mogu živjeti, niti osjetiti zadovoljstvo i smiraj, izuzev ako spoznaju svoga Gospodara – kroz Njegova imena, svojstva i djela – Koji ih je stvorio i Kojega obožavaju, i Koji im, uz sve to, ne bude bio draži od svega drugoga, i dok njihovo nastojanje da se približe Njemu ne bude bilo ispred nastojanja da se približe bilo kome drugome iz reda Njegovih stvorenja.

Nemoguće je pak da sve to do u detalje ljudski um spozna samostalno. Zato je Silni i Milostivi, iz Svoje milosti, slao poslanike/vjerovjesnike koji su ljudima kazivali o Njemu i pozivali u Njegovu vjeru, te donosili radosne vijesti onima koji im se odazovu, a prijetnje onima koji se od njih okrenu. Svevišnji je učinio da suština i ključ njihovog poziva bude spoznaja Onoga Koji je, Jedini, zaslužan da bude obožavan; spoznaja Svevišnjeg preko Njegovih (lijepih) imena, svojstava i djela. Naime, na toj spoznaji temelje se svi zahtjevi Objave, od prvog do posljednjeg.

Nakon toga slijede dva velika načela:

1. definiranje puta koji vodi do Njega, a koji se ogleda u Njegovom vjerozakonu/Šerijatu koji sadrži Njegove naredbe i zabrane.
2. upoznavanje onih koji budu išli tim putem; kakve ih sve, kada dođu do Njega, trajne ugodnosti čekaju.

Prema tome, najbolji poznavalac Allaha Svevišnjega jest onaj ko najdosljednije slijedi put koji ka Njemu vodi i ko najbolje zna kakvo će biti stanje onih koji tim putem budu išli kada dođu kod Njega. Iz tog razloga Allah, dž.š., ono što je objavio svome Poslaniku naziva Duhom (*rūh*) – budući se njime uspostavlja zbiljski život – i Svjetlom (*nūr*) – budući se samo time može raspoznavati Pravi put.

Uzvišeni Allah kaže:

"...Koji šalje duha iz zapovijesti Svoje – kome hoće od robova Svojih, da upozori na Dan susreta međusobnog..." (El-Mu'min, 15)

"Na takav način Mi i tebi objavljujemo duha iz zapovijesti Naše[1] - ti nisi znao šta je Knjiga niti si poznavao vjerske propise, ali smo je Mi učinili svjetlom pomoću kojeg upućujemo one robove Naše koje želimo. A ti, zaista, upućuješ na Pravi put, na Put Allahov, kome pripada sve što je na nebesima i sve što je na Zemlji. I, eto, Allahu će se sve vratiti!" (Eš-Šūrā, 52-53)

Nema, dakle, "Duha" mimo onoga sa čime je došao Poslanik i nema drugoga svjetla osim onoga koje se uzme iz toga.

Uzvišeni Allah to naziva i lijekom (*šifā'*), pa kaže: "Reci: 'On je vjernicima uputstvo i lijek...'" (Fussilet, 44) Kur'an je uputa i lijek općenito ali, s obzirom da se njime koriste samo vjernici, samo se oni i spominju.

Allah, dž.š., Svoga Poslanika je poslao sa Uputom i vjerom istine, te ne postoji uputa izvan onoga sa čime je on došao.

Nema sumnje da je dužnost svakoga čovjeka da, općenito i u cjelini, vjeruje u sve ono što je dato Poslaniku, a da je spoznaja pojedinosti onoga što je dato Poslaniku obaveza zajednice (*fard kifāje*), tj. ona je dužna starati se o tome da unutar nje uvijek bude onih koji će to poznavati – budući da to ulazi u obavezu dostavljanja onoga s čime je Allah, dž.š., poslao

---

[1] I u ovom i u prethodnom ajetu opredijelili smo se za doslovan prijevod, budući da se sintagma "duh iz zapovijesti Svoje/Naše" različito poima i tumači. (Nap. prev.)

Svoga Poslanika, te u obavezu razviđanja Kur'ana, njegovog intelektualnog razmatranja i razumijevanja; zatim otkrivanja njegovog znanja i mudrosti, čuvanja Objave, pozivanja na dobro, naređivanja dobra i odvraćanja od zla, pozivanja na Put Gospodara mudrošću i lijepim savjetom, raspravljanja na najljepši način i sl., čime je Uzvišeni Allah obavezao vjernike. Sve je to njihova kolektivna obaveza.

Što se pak tiče onoga što je obaveza svakog od njih pojedinačno, to se razlikuje prema razlici u njihovim sposobnostima, potrebama i znanju koje posjeduju, te šta je naloženo svakome od njih napose. Tako onome koji nije u stanju slušati određenu nauku, ili je razumjeti do u tančine, to i nije obaveza. Obaveza je onome ko je to u stanju. Isto tako, obaveza je onome koji je čuo određene ajete i hadise i razumio ih, ali nije obaveza onome koji ih nije čuo. Isto tako, muftija, hadiski stručnjak i vladar obavezni su u onome što drugi nisu.

Potrebno je (znati) da većina onih koji su, u pogledu rečenog, skrenuli sa Prave staze, ili pak nisu bili u stanju dokučiti istinu, nije dovoljno slijedila ono sa čime je došao Poslanik, s.a.v.s., da je zanemarila izučavanje i argumentovano dokazivanje koji dovode do te spoznaje. Kada su se okrenuli od Allahove Knjige, tada su zalutali. Uzvišeni Allah kaže: "Od Mene će vam, sigurno, Uputa dolaziti pa onaj ko bude slijedio Uputu Moju, neće zalutati i neće nesretan biti. A onaj ko se okrene od Knjige Moje, taj će tjeskobnim životom živjeti, a na Sudnjem danu ćemo ga slijepim oživiti. 'Gospodaru moj' – reći će – 'zašto si me slijepa oživio kada sam vid imao?' 'Evo zašto' – reći će On: 'Dokazi Naši su ti dolazili, ali si ih ti zaboravljao, pa ćeš danas i ti, isto tako, zaboravljen biti!'" (Tā-Hā, 123-126)

Ibn 'Abbās – Allah mu se smilovao! – kaže: "Allah garantuje onome ko bude učio (proučavao) Kur'an i po Njemu postupao da neće zalutati na ovom svijetu i da neće nesretan biti na ahiretu." Zatim je proučio ove ajete.

U hadisu kojeg Tirmizi i drugi autori prenose od Alije – Allah mu se smilovao! – stoji da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zaista će biti mnogih iskušenja (*fiten*)." "Ja mu rekoh" – kaže on – "Šta je izlaz iz njih, Allahov Poslaniče?" On reče: "Allahova Knjiga. U njoj se nalaze vijesti o onima koji su bili prije vas, obavještenje o onome što će se desiti poslije vas i propisi vezani za odnose među vama. On je govor koji rastavlja istinu od neistine, lakrdija nikakva on nije. Ko ga ostavi iz oholosti, Allah će ga poniziti, a ko bude tražio uputu mimo njega, Allah će ga u zabludu odvesti. On je Allahovo čvrsto uže, mudra opomena i Pravi put. Strasti sa njim neće odlutati, niti će jezici njime govoriti tlapnje. Njegova čuda su neprestana i učeni ljudi ga se ne mogu zasititi. Ko njime bude govorio istinu će kazati, ko po njemu bude postupao bit će nagrađen, ko po njemu bude sudio bit će pravedan, a ko njemu bude pozivao vodit će prema Pravome putu."[2]

Mnogo je ajeta i hadisa koji sugeriraju isti ovaj smisao.

Allah, dž.š., sigurno neće primiti vjeru ni od prvih, niti od potonjih naroda, osim ako je sukladna Njegovoj vjeri koju je On obznanio jezikom Svojih poslanika, a.s.

Uzvišeni Allah Sebe proglašava čistim od nepravilnih ljudskih predstavljanja, i ističe da je ispravno samo ono kako su Ga opisivali Njegovi poslanici; On kaže: "Veličanstven je Gospodar tvoj, Gospodar snage, i daleko od onoga kako Ga predstavljaju oni! Mir poslanicima i hvaljen neka je Allah, Gospodar svjetova!" (Es-Sāffāt, 180-182)

Uzvišeni Allah, dakle, odriče od Sebe svojstva kojim Ga opisuju nevjernici, zatim pozdravlja poslanike i napominje da je ispravno ono kako su Ga oni opisali, da u tome nema nedostataka i mahana, a potom hvalu izriče Samome Sebi s obzirom na svojstva koja jedino On posjeduje a zbog kojih zaslužuje potpunu hvalu.

Sudionici prvih, najboljih generacija muslimana bili su na onome na čemu je bio Poslanik, s.a.v.s. To su bili ashabi i oni koji su ih slijedili u dobru (*tabi'ūn*). Stariji od njih prenosio je emanet onome mlađem, dok se onaj potonji ugledao na svog prethodnika, a svi zajedno su se u tome povodili za poslanikom Muhammedom, s.a.v.s., i slijedili njegov pravac, kako to kaže Allah u Svojoj uzvišenoj Knjizi: "Reci: 'Ovo je Put moj, ja pozivam k Allahu, imajući jasne dokaze, ja, i svaki onaj koji me slijedi..." (Jūsuf, 108)

Ukoliko se njegove riječi: "...i svaki onaj koji me slijedi" vezuju za podrazumijevajuću zamjenicu "ja" u glagolu "*ed'u* – pozivam" onda je to dokaz da su njegovi sljedbenici, obligatno, baš oni, pozivatelji ka Allahu, a ukoliko se vezuju za odvojenu ličnu zamjenicu "ja" (*ene*), onda on eksplicitno ukazuje da samo njegovi sljedbenici imaju sasvim jasno viđenje onog što je Poslanik obznanio, mimo drugih ljudi. Obje implikacije su pak ispravne.

---

[2] Hadis ima veoma lijepo značenje, međutim, njegov prijenosni niz je slab (*da'īf*). U njemu se nalazi El-Hāris el-A'ver koji je sporan (*lejjin*) prenosilac. Neki ga autoriteti čak sumnjiče i za lažljivost. Ove riječi – po svemu sudeći – potječu od Alije, r.a., a El-Hāris ih, pogrešno, pripisuje Vjerovjesniku, s.a.v.s. Sam Tirmizī, koji hadis i navodi, ocjenjuje ga slabim; on kaže: "Nije nam poznato da se prenosi ijednim drugim prijenosnim nizom, osim ovoga, a i ovaj nije do kraja jasan (*medžhūl*). Uz to, El-Hāris je kao prenosilac sporan."

Poslanik, s.a.v.s., izvršio je jasnu dostavu (Objave) i pojasnio taj argument onima koji su pokazali želju da im se viđenje toga učini jasnim i koji su slijedili njegov put – to su bile najbolje generacije.

Zatim su se poslije njih pojavili oni koji su se poveli za svojim nahođenjima i koji su pošli različitim pravcima. Tada je Uzvišeni Allah odabrao pojedince iz ovog ummeta da mu sačuvaju temelje vjere, baš kako je to najavio onaj koji je uvijek istinu govorio – mir i blagoslovi neka su na nj! – kada je rekao: "U svakoj generaciji moga ummeta naći će se jedna grupa koja će biti na istini – njima neće moći nauditi oni koji ih ostave na cjedilu."[3]

Jedan od muslimanskih učenjaka koji su vršili tu zadaću bio je i imam Ebu Dža'fer Ahmed ibn Muhammed ibn Selāma el-Ezdi et-Tahāvī – Allah ga obasuo Svojom milošću! Rođen je 239., a umro 321. godine po H.[4] On nam je u pisanoj formi prenio vijesti o vjerskom nauku prvih generacija muslimana (*selef*), pozivajući se na imama Ebu Hanīfu Nu'māna ibn Sābita el-Kūfija i njegovu dvojicu učenika: Ebu Jūsufa Jakuba ibn Ibrāhima el-Himjerija el-Ensārija i Muhammeda ibn Hasana eš-Šejbānija – Allah bio zadovoljan sa njima!; naime, o njihovoj vjerničkoj privrženosti temeljnim načelima vjere i njihovom ispoljavanju vjerovanja u Gospodara svih svjetova.

Međutim, kako je vrijeme odmicalo pojavljivale su se razne novotarije i umnožavala se kriva tumačenja (*tahrīf*) koja su njegovi nosioci nazivali te'vīlom[5] kako bi bila prihvaćena. Malo ko je bio u stanju ustanoviti razliku između krivog tumačenja i nastojanja da se otkrije pravi smisao nekih cjelina putem ezoteričke duhovne egzegeze (*te'vīl*), budući da se i odstupanje od formalnog značenja nekih riječi prema drugom smislu koji im se može dati ponekad naziva te'vīlom, makar i ne postojao neki indikator koji bi takvo što nalagao. Otuda je došlo do poremećaja. Kada su, dakle, i to nazvali te'vīlom, to je onda bilo prihvatljivo i imalo svoju prohođu kod onih koji nisu bili u stanju uočiti razliku između tog dvoga.

---

[3] Hadis prenosi čitava skupina ashaba, a navode ga i El-Buhāri i Muslim. V.: *Es-Sahīha* (Vjerodostojnica), br. 270.

[4] Opširnije o njemu vidjeti u Zehebijevoj knjizi *Tezkiretu-l-huffāz* (Katalog hafiza), III/28-29, te u mnogim drugim djelima.

[5] *Te'vīl* – tumačenje kojim se, načelno, ide za tim da se dođe do izvornog značenja određenih formulacija. (Nap. prev.)

Potom su vjernici osjetili potrebu za pojašnjenjem dokaza i otklanjanjem sumnji koje su se pojavile u vezi s njima, pa je mnogo toga izrečeno i mnogo nereda proizvedeno, a sve zbog toga što su pažnju pridavali dilemama promicatelja ideja koje nisu imale svoje utemeljenje u istini, i što su se upuštali u pokuđen razgovor kog su prve generacije (*selef*) smatrale nepriličnim i zabranjivale njegovo proučavanje, bavljenje njime i posvećivanje mu pažnje, odazivajući se tako naredbi svoga Gospodara koji kaže: "Kada vidiš one koji nedolično raspravljaju o znakovima Našim, nek si daleko od njih sve dok na drugu temu ne pređu" (El-Enʻām, 68), jer ajet podrazumijeva i njih.

I krivo tumačenje (*tahrīf*) i devijacija (*el-inhirāf*) imaju različite stepene: nekad su čisto nevjerstvo (*kufr*), nekad grijeh (*fisk*), nekad neposluh (*maʻsija*), a nekad obična greška.

Obaveza je, pak, slijeđenje poslanikā i onoga što je Uzvišeni Allah objavio posredstvom njih. Allah je slanje poslanika okončao sa Muhammedom, s.a.v.s., učinivši ga posljednjim poslanikom, a Njegovu Knjigu koju je Muhammedu objavio zaštitnim znakom svih ostalih nebeskih knjiga. On je njemu spustio Knjigu i Mudrost, a njegov poziv učinio općim pozivom svim ljudima i svim džinima, aktuelnim sve do kraja zemaljskog vremena. Njime je oboreno svako opravdanje ljudi pred Allahom. Allah je putem njega pojasnio svaku stvar i njemu i njegovu ummetu upotpunio vjeru, kako u informacijskom, tako i u obligacijskom smislu, učinivši da pokornost njemu bude i pokornost Allahu, a nepokornost njemu i nepokornost Allahu. Zakleo se Samim Sobom da oni neće biti pravi vjernici sve dok njega ne uzmu za sudiju u svojim sporovima, i saopćio da licemjerni ljudi žele nekog drugog uzeti za presuditelja, te da se, kada se pozovu Allahu i Njegovu Poslaniku, tj. Kur'anu i sunnetu Allahovog Poslanika, na svaki način okreću od toga, tvrdeći da im je želja samo dobro i podudarnost sa istinom.

Tako govore i mnogi teolozi-skolastičari (*mutekellimūn*) i kvazifilozofi – naime:

Želimo osjetilno spoznati stvari i njihove suštine, tj. dokučiti ih i upoznati se sa njima; želimo uspostaviti sklad između racionalnih dokaza, koje nazivaju intelligilibijama – umnim dokazima, a koji su zapravo bezumni – i onih dokaza koji se tradiraju od Poslanika, s.a.v.s., odnosno želimo postići sinkretizaciju Šerijata i filozofije. Isto tako, mnogi inovatori u vjeri iz reda isposnika i sufija kažu: Želimo djela ostvariti na lijep način, tj. uskladiti Šerijat sa neistinom koju zagovaraju i koju nazivaju istinskom stvarnošću stvari (*hakīkat*), a što je zapravo neznanje i zabludjelost. Mnogi govore: Želimo dobročinstvo (*el-ihsan*) postići dobrom politikom, ustanoviti sklad između nje i Šerijata, i tome slično.

Svako onaj ko za presuditelja u nečemu vjerskome uzima nešto mimo onoga sa čime je došao Poslanik, s.a.v.s., i vjeruje da je to ispravno, da predstavlja spoj između onoga sa čime je došao Poslanik i onoga što je suprotno tome, on ima udjela u spomenutom. Međutim, ono sa čime je došao Poslanik, s.a.v.s., dovoljno je i potpuno, u njega ulazi svaka istina. Nedostatnost se pak nalazi u mnogim koji se vezuju za to, koji nemaju znanja o onome sa čime je došao Poslanik u pogledu mnogih teološko-akaidskih pitanja, te mnogih obredoslovnih situacija i mnogih stvari vezanih za državničko upravljanje i rukovođenje; ili koji imputiraju Poslanikovome Šerijatu – na temelju vlastitih slutnji i povodljivosti – nešto što njemu ne pripada, istovremeno potiskujući iz njega mnogo toga što je njegov sastavni dio.

Tako se, usljed neznanja ovih, njihove zabludjelosti i neumjerenosti, te usljed neprijateljstva onih, njihovog neznanja i licemjerstva, proširilo licemjerje i zagubio se veliki dio objavljenoga znanja.

Stoga je bilo nužno jedno temeljito istraživanje, sa izrazitom pronicljivošću i umnim pregnućem u punom kapacitetu unutar onoga sa čime je došao Poslanik, s.a.v.s., da bi se imalo znanje i ispravno vjerovanje, da bi se po tome moglo postupati i formalno i suštinski, a što bi predstavljalo ispravno iščitavanje Objave tako da ništa ne ostane zanemareno.

Ako čovjek ne bude u stanju nešto od toga obuhvatiti svojim znanjem, ili po njemu postupiti, on neće ni zabranjivati ono s čime je došao Poslanik, a u pogledu čega je on sam nemoćan. Dovoljno mu je to što neće biti koren zbog te svoje nesposobnosti, ali je zato dužan pokazati svoju radost i svoje zadovoljstvo kad vidi da to čini neko drugi, i željeti da to i sam može uraditi. On ne smije biti od onih koji će u jedan dio Knjige vjerovati, a drugi odbacivati, već je obavezan vjerovati u cijeli Kur'an i paziti da u njegovo učenje ne unosi predaje ili ljudske mišljevine koje mu ne pripadaju, i da ne slijedi nešto što nije došlo od Allaha, bilo u vjerovanju ili postupanju. Uzvišeni Allah kaže: "I istinu sa neistinom ne miješajte, i istinu svjesno ne tajite!" (El-Bekare, 42)

Ovo je bio put prve generacije i to je put svih onih koji se za njima povedu u dobru, sve do Sudnjega dana. Na čelu takvih nalaze se oni koji su došli neposredno iza njih (*tabi'ūn*), zatim onih poslije njih. Upravo iz njihovih redova potječu imami u vjeri, kojima su pripadnici ummeta srednjega puta[6] priznali prvenstvo u vjeri.

Prenosi se da je Ebu Jūsuf rekao Bišru el-Merīsiju[7]: "Znanje ilmu-l-kelāma[8] je neznanje, a njegovo neznanje je znanje. Ako čovjek postane velikanom u ilmu-l-kelāmu za njega se kaže da je zabludio (*zindīk*), ili se etiketira otpadništvom."

Pod neznanjem ilmu-l-kelāma podrazumijevao je uvjerenje da njegove postavke nisu ispravne, što je, ustvari, korisno znanje, ili je pak pod tim mislio da ga se treba kloniti i uopće ga ne uzimati u obzir, čime će čovjek sačuvati svoje znanje i svoj razum, što je znanje u tome smislu. A Allah najbolje zna.

Od Ebu Jūsufa se, također, prenosi da je rekao: "Onaj ko bude tražio znanje putem ilmu-l-kelāma postat će otpadnik (*zindīk*); onaj ko bude tražio bogatstvo putem alhemije taj će bankrotirati; ko bude išao za neobičnim hadisima postat će lažov!"

Imam Šāfija – Allah bio zadovoljan sa njim! – kaže: "Ja smatram da se pobornici ilmu-l-kelāma trebaju udarati palminim granama i obućom i tako se provoditi kroz plemena, govoreći: 'Ovo je nagrada onima koji su ostavili Kur'an i sunnet, a prihvatili se isprazna govora (*kelāma*)!'"

Imam Šāfija je, također, izrekao i sljedeće stihove:

Sve nauke izvan Kur'ana puko su dangubljenje,
Izuzev hadisa i pravnog razviđanja vjere.
Znanje je samo u onom u čemu imaju riječi:
Kazivao nam je...
Sve mimo toga šejtansko je došaptavanje!

---

[6] Riječ *srednjeg* ovdje ima značenje: najboljih ljudi, najpravednijih. U tom značenju je ta riječ upotrijebljena i u ajetu: "I tako smo vas učinili (središnjom, sržnom) najboljom zajednicom..." (El-Bekare, 143)

[7] Puno ime mu je Bišr ibn Gijās el-Merīsī Ebu 'Abdurrahmān, mu'tezilijski pravnik, sumnjičen za otpadništvo od vjere, koji je šerijatsko pravo učio od Ebu Jūsufa. Čelnik je merīsijske frakcije. U djelu *Mizānu-l-i'tidal* (u arapskom izvorniku pogrešno stoji *El-Lisan*, nap. prev.) za njega se kaže: "Zabludjeli inovator. Ne treba od njega prenositi, on toga nije dostojan!"

[8] *Ilmu-l-kelām* – (skolastička) teologija, u to vrijeme temeljena na načelima grčke filozofije. (Nap. prev.)

Veliki autoriteti hanefijskog mezheba u svojim fetvama navode: "Kada bi čovjek u svome testamentu oporučio da se određeni dio njegovog imetka dadne vjerskim učenjacima, taj imetak ne bi bio podijeljen i teolozima-skolastičarima (*mutekellimūn*); kada bi čovjek oporučio da se njegove naučne knjige uvakufe, raniji učenjaci (*selef*) bi naredili da se iz njih izuzmu i prodaju knjige iz područja ilmu-l-kelāma, da se takve ne ostavljaju u vakufu." Isti ovaj smisao navodi se i u poznatoj zbirci fetvi (*Fetāva zahīrijja*).

Zar se, dakle, može doći do znanja o osnovama vjere (*ilmu-l-usūl*) bez slijeđenja onoga sa čime je došao Poslanik, s.a.v.s.?!

Kako je lijepo neko rekao:

O ti koji jutrom raniš da nauku kakvu tražiš
znaj da svako znanje rob je znanju Poslanikovome.
Za sporednom granom ideš da njom korijen ti ispraviš –
Zaboravljaš znanje koje korijen svakom drugome je?!

Poslaniku, s.a.v.s., je data posebna sposobnost za započinjanjem i završavanjem govora, kao i za njegovom jezgrovitošću, kao što je i nadahnut univerzalnim znanjima, ovosvjetskim i onosvjetskim, u najpotpunijim formama. Tako, kad god bi neki uveli kakvu novotariju nastojali su na nju dati opširan odgovor. Stoga su rasprave potonjih učenjaka bivale dugačke, minimalne korisnosti, nasuprot govoru ranijih generacija, koji je bivao kratak, ali višestruko koristan. Nije, dakle, onako kako tvrde zabludjeli teolozi-skolastičari i njihove neznalice – naime, da su prve generacije šerijatskopravnih učenjaka bile zauzete drugim stvarima, te se nisu mogle posvetiti razrađivanju pravne nauke (*fikha*), fikhskih pravnih osnova i propisa, za razliku od kasnijih učenjaka, koji su se posvetili tom poslu, usljed čega su upućeniji u vjerske propise od onih prvih.

Svi koji tako govore uskraćeni su saznanja o umnim kapacitetima prvih generacija (*selef*) i dubini njihovih znanosti, njihovoj neusiljenosti i punini njihovih percepcija. Tako mi Allaha, kasnije generacije odlikuju se nad prethodnim samo po ceremonijalnosti i bavljenju sekundarnim pitanjima, dok su prve generacije vodile brigu o njihovim načelima, o uspostavljanju pravila kojima će ona biti regulirana i na utvrđivanju njihovih spojnica. Njihova pažnja bila je usredsređena na ono glavno u svakom pitanju. Potonji su jedno, a oni su bili nešto sasvim drugo, a Allah je svemu odredio mjeru!

Ovu Tahāvijevu *'Akīdu* komentirao je veći broj učenjaka. Međutim, zapazio sam da jedan broj njih inklinira protagonistima one pokudne skolastike, da preuzima njihova stajališta i upotrebljava njihovu terminologiju.

Treba kazati da ni učenjacima iz prvih generacija nije bio mrzak govor o esenciji, o tijelu, akcidentaliji i sl., samo stoga što su to bili novi termini kojim su se htjela izraziti vjerodostojna značenja, što je inače slučaj sa pravim znanostima; nije im, isto tako, bilo mrsko ni ukazivanje na istinu, kao ni polemiziranje sa zagovornicima neistine – oni su ga smatrali nepoželjnim zato što je sadržavao neispravne postavke, suprotne istini i, prema tome, Kur'anu i sunnetu. Stoga ćeš naći da su pobornici takvog govora (*ilmu-l-kelāma*) na manjem stupnju uvjerenja i znanja nego obični vjernici, a nekamo li njihovi učenjaci.

S obzirom na to da premise ilmu-l-kelāma uz istinu sadrže i neistinu, došlo je do brojnih svađa i polemika, i na svim stranama se isticalo šta su o tome rekli jedni, a šta drugi, iz čega su se razvili i stavovi koji su bili suprotni vjerodostojnom Šerijatu i zdravom razumu. Prostor nam ne dozvoljava da se ovdje dublje upuštamo u to, no o tome će biti nešto više govora kod tumačenja Tahāvijevih riječi: "Prema tome, ko bude htio ovladati nekim znanjem koje mu zabranjuje njegovo znanje..."

Ja sam pak želio Tahāvijevu *'Akīdu* prokomentirati slijedeći (tradicijsku) metodologiju pravovjernih prethodnika *(selef)*, u kontekstu njihovih spoznajnih kategorija i terminologije, ostajući doslovce i nenametljivo na njihovu tragu u nadi da ću dosegnuti njihov put te na taj način privrstiti se njima i biti proživljen u njihovu odabranom društvu, "u društvu vjerovjesnika, i pravednika, i šehida, i dobrih ljudi, kojima je Allah milost Svoju darovao – a kako su oni lijepo društvo!" (En-Nisā', 69)

Budući da sam primijetio da ljudi više vole sažetost, njoj sam i dao prednost nad dugim izlaganjima i opširnosti, "a uspjeh moj zavisi samo od Allaha; na Njega se oslanjam i Njemu se obraćam!" (Hūd, 88)

On nam je dovoljan pomagač i divan pouzdanik!

O njegovim (tj. Tahāvijevim) riječima:

O potvrđivanju Allahove jedinosti, čvrsto vjerujući da nas je Allah ispravno naputio, kažemo: "Allah je jedan i jedini Bog. On u Svojoj Božanstvenosti nema nikakva sudruga."

Komentar:

Znaj da je potvrđivanje Božije jedinosti (*tevhīd*) prvo čemu su pozivali poslanici, prva stanica na putu i prva stepenica na stazi ka Allahu, dž.š. Uzvišeni kaže: "Mi smo poslali Nūha narodu njegovu. 'O narode moj' – govorio je on – 'Allahu se klanjajte, vi drugog boga osim Njega nemate!'" (El-A'rāf, 59) Hūd, a.s., je svom narodu govorio: "O narode moj" – govorio je on – "Allahu se klanjajte, vi drugog boga osim Njega nemate, zar se ne bojite?" (El-A'rāf, 65) Salih je svom narodu govorio: "O narode moj" – govorio je on – "Allahu se klanjajte, vi drugog boga osim Njega nemate!" (El-A'rāf, 73) Šu'ajb je svojima govorio: "O narode moj" – govorio je on – "Allahu se klanjajte, vi drugog boga osim Njega nemate!" (El-A'rāf, 85) Uzvišeni kaže: "Mi smo svakom narodu poslanika poslali: 'Allahu se klanjajte, a kumira se klonite!'" (En-Nahl, 36) "Prije tebe nijednog poslanika nismo poslali, a da mu nismo objavili: 'Nema boga osim Mene, zato se Meni klanjajte!'" (El-Enbijā, 25) Poslanik, a.s., kaže: "Naređeno mi je da se borim protiv ljudi sve dok ne posvjedoče da nema drugog boga osim Allaha, i da je Muhammed Njegov poslanik."[9]

Stoga je ispravno reći da je prva obaveza koja se stavlja pred šerijatski obavezanu osobu (*mukellef*)[10] izgovaranje Kelime-i šehadeta – posvjedočenja da je samo Allah Bog, i da je Muhammed, s.a.v.s., Njegov poslanik – a ne spekulacija (*nazar*) i smjeranje ka spekulativnom teoretiziranju, niti sumnja, kako to tvrde prvaci prezrene skolastike. Naprotiv, svi visoki autoriteti (*imami*) prvih generacija jedinstveni su u stajalištu da je prvo što se traži od čovjeka izgovor Kelime-i šehadeta, te da onaj ko je to izgovorio prije nego što je postao šerijatski punoljetan (*bālig*) nije obavezan to obnoviti – takav treba da se, kada doživi spolnu zrelost, okupa i klanja namaz, odnosno da se samo okupa, kako to smatraju neki učenjaci. Niko od njih nije obavezivao njegovog staratelja da zatraži od njega ponovno izgovaranje Kelime-i šehadeta, premda je njegovo izgovaranje, po općoj saglasnosti muslimana, obavezno i prethodi obavezi namaza, međutim smatra se da je on tu obavezu izvršio ranije.

---

[9] Hadis se prenosi posredstvom Ibn 'Abbāsa i drugih ashaba, a bilježe ga i El-Buhāri i Muslim. Stručno je valoriziran u djelu *Es-Sahīha*, pod brojem 406.

[10] Tj. osobu koja je punoljetna, razumna, koja ima slobodu izbora i koja želi prihvatiti islam za svoje životno opredjeljenje. (Nap. prev.)

Ovdje se pojavljuje nekoliko pitanja o kojima su raspravljali islamski pravnici, naprimjer: kakav je status onoga ko obavi namaz, a nije izgovorio Kelime-i šehadet, odnosno ko bude vršio neke druge islamske propise, a nikada nije izgovorio Kelime-i šehadet – da li time postaje musliman, ili ne? Ispravno stajalište je da on postaje muslimanom tek sa svim bitnim osobenostima islama. Prema tome, potvrđivanje Allahove jedinosti prvo je sa čime čovjek ulazi u islam i zadnje sa čime odlazi sa ovog svijeta. Poslanik, a.s., rekao je: "Čije zadnje riječi budu: 'Nema boga osim Allaha', ući će u Džennet!"[11] On je, dakle, prva i zadnja čovjekova obaveza.

Potvrđivanje Allahove jedinosti je, prema tome, prva zapovijed, ali i posljednja. Pod tim mislimo na potvrđivanje Njegove jedinosti u Božanstvenosti (*tevhīdu-l-ulūhijje*), budući da potvrđivanja Allahove jedinosti imaju tri vrste:

1. govorom o atributima (*fi-s-sifāt*)[12]
2. potvrđivanje jedinosti u stvaralaštvu (*tevhīdu-r-rubūbijje*), tj. isticanje činjenice da je jedini On Stvoritelj svega i
3. potvrđivanje jedinosti u Božanstvenosti (*tevhīdu-l-ulūhijje*), tj. isticanje činjenice da je jedino On, Uzvišeni, dostojan da bude obožavan, i da u tome ništa drugo ne može imati svoga učešća.

Što se tiče prve vrste, oni koji negiraju Allahova svojstva to svoje negiranje podveli su pod korpus onoga čime se potvrđuje Božija jedinost (*tevhīd*), kako je to učinio, npr. Džehm ibn Safvān[13] i oni koji su pristali uz njega. Oni, naime, kažu: "Potvrđivanje atributā podrazumijevalo bi pluralnost Nužnopostojećeg Bića!" Međutim, neutemeljenost takve tvrdnje je očevidna i nije je potrebno dokazivati budući da postojanje bića, lišenog svih svojstava, u stvarnosti nije zamislivo. Ljudski um pak može pretpostaviti neku apsurdnost i uobraziti je u svojoj mašti, što je i krajnji oblik *ta'tīla*.[14] Ova tvrdnja je neke ljude odvela do naučavanja o "uronuću" (*hulūl*) i "sjedinjenju" (*itihād*) sa bićem Allaha, dž.š., što je oblik nevjerstva gori od onog kod kršćana, jer su kršćani Boga sveli na Isa'a, a.s., a ovi su u Nj uključili sva stvorenja.

---

[11] Hadis je dobar, odnosno vjerodostojan (*hasen* ili *sahīh*). Bilježi ga El-Hākim i dr. Ja sam ga stručno elaborirao u knjizi *Irvā'u-l-galīl* (Taženje žeđi), pod brojem 687.

[12] ʻAfīfī kaže: "Vidi str. 140. u I svesku knjige *Muvāfekatu sahīhi-l-menkūl li sarīhi-l-ma'kūl* (Podudarnost vjerodostojne predaje sa zdravim razumom).

[13] Puno ime mu je: Ebu Muhriz Džehm ibn Safvān es-Semerkandī, zabludjeli inovator u vjeri.

[14] *Ta'tīl* – shvatanje da je Bog lišen svih svojstava; deetikecija Boga. (Nap. prev.)

Jedan od izgranaka takvog izražavanja Božije jedinosti (*tevhīd*) jeste i tvrdnja da su Faraon i njegov narod bili savršenog vjerovanja i da su Allaha poznavali objektivno. Zatim, da su obožavaoci kipova na istini i ispravnosti jer oni, ustvari, obožavaju Allaha, nikoga drugog; da nema nikakve razlike u pogledu dopuštenosti ili zabranjenosti između majke i sestre i žene s kojom se nije u srodstvu, da nema razlike između vode i vina, između vanbračnog i bračnog seksualnog odnosa, budući da je sve rečeno iste biti, da je jednobitno; zatim, da su vjerovjesnici ljude sputali.

Uzvišen neka je Allah iznad onoga što oni govore uzvišenošću golemom!

Što se tiče druge vrste – potvrđivanja Allahove jedinosti u stvaralaštvu (*tevhīdu-r-rubūbijje*) – kakvo je potvrđivanje da je Allah jedini tvorac svega što postoji, da svijet nema dvojicu svojih proizvoditelja koji su ravnopravni u svojstvima i činima. Ova vrsta tevhīda je regularna i nije nimalo sporna. Ona je i krajnji doseg teoretičara, teologa-skolastičara i jednog dijela sufija. Nijedna od poznatih skupina ljudske vrste ne zastupa nešto što bi bilo suprotno njemu. Štaviše, ljudska srca su prirodno obdarena da ga priznaju više nego što su obdarena da priznaju bilo koju drugu egzistencijalnu činjenicu, kao što su govorili poslanici, prema Allahovom kazivanju o njima: "Zar se može sumnjati u Allaha, Stvoritelja nebesa i Zemlje!?" (Ibrāhīm, 10)

Najpoznatiji po prenebregavanju i javnom poricanju Tvorca bio je Faraon, no i on je u svojoj nutrini bio sasvim svjestan Njegovog postojanja, kako mu je to i rekao Mūsa: "Ti znaš da ovo nije dao niko drugi do Gospodar nebesa i Zemlje, kao očigledna znamenja..." (El-Isrā', 102) Allah o njemu i njegovom narodu kaže: "I oni ih, nepravedni i oholi, porekoše, ali su u sebi ćutili njihovu istinitost!" (En-Neml, 14) Stoga mu je, kada je, kao znalac koji se predstavlja neznanim, upitao: "A ko je Gospodar svjetova?", Mūsa odgovorio: "Gospodar nebesa i Zemlje i onoga što je između njih, ako vjerujete." "Čujete li!? – reče onima oko sebe Faraon." "Gospodar vaš i Gospodar vaših davnih predaka – reče Mūsa." "Poslanik koji vam je poslan, uistinu je lud – reče Faraon." "Gospodar istoka i zapada i onoga što je između njih, ako pameti imate! – reče Mūsa." (Eš-Šu'arā', 24-28)

Jedni tvrde da je Faraon pitao Mūsāa raspitujući se o suštini, a pošto Onaj o kome je pitao nema odredljivu suštinu, Mūsa nije bio u stanju odgovoriti. Međutim, to je pogrešno – radilo se o propitivanju kojim se ciljalo negiranje i osporavanje, budući da i drugi ajeti Kur'ana ukazuju na to da je Faraon poricao Boga, da Ga je negirao; da Ga, dakle, uopće nije priznavao da bi, dalje, tragao za Njegovom suštinom. Iz tog razloga Mūsa, a.s., im je isticao da je Allah poznat, da su Njegovi znakovi i pokazatelji Njegovog stvaralaštva (*rubūbijjet*) suviše očiti i poznati da bi neko mogao postavljati pitanja o Njemu. Štaviše, On, Uzvišeni, suviše je poznat, očit i jasan da bi mogao biti nepoznat. Znanje o Njemu u većoj mjeri je postojano u ljudskim naravima nego znanje o svemu poznatome. Nije poznato da je bilo koja vjerska sljedba (*tavāif*) tvrdila da svijet ima dva Tvorca koji su jednaki po svojim svojstvima i djelima. Čak su i dualisti iz reda zoroastrovaca, i manihejci koji naučavaju o dva načela – svjetlu i tami – te da je svijet potekao iz njih dvoga, saglasni u tome da je svjetlo bolje od tame, da je ono hvale vrijedni bog, a da je tama pokudna i zla, s tim da nisu saglasni u pogledu tame – da li je oduvijeka, ili je nastala. Čak ni oni nisu iznijeli tvrdnju o postojanju dvojice ravnopravnih bogova!

Što se tiče kršćana koji naučavaju o trojstvu (trinitetu Boga), ni oni ne tvrde da svijet ima tri božanstva, zasebna po sebi. Naprotiv, jedinstveni su u tome da je Tvorac svemira jedan; govore: "U ime Oca i Sina, i Duha svetoga, Boga jednoga." Njihovo ispovijedanje trojstva je kontradiktorno u samom sebi, dok im je naučavanje o utjelovljenju (Boga u liku Isaa) još dalje od ispravnosti. Zato su konfuzni u razumijevanju toga, u izražavanju o njemu, tako da skoro niko od njih nije sposoban iskazati taj misterij u logičnom značenju. Ni dvojica ih se ne mogu saglasiti oko značenja trojstva. Govore: "On je jedan po biti, a trostruk po emanacijama (*ekānīm*) kroz koje se izražava." Te emanacije nekad tumače odlikama, nekad svojstvima a nekad ličnostima. Allah je pak prirodu ljudi stvorio takvom da ona, nakon što ostvari puni uvid u takva naučavanja, shvati da su pogrešna. U svakom slučaju, ni kršćani ne tvrde da postoje dva ravnopravna Stvoritelja.

Ovdje želimo istaći da nema nikoga, u bilo kojoj sljedbi, ko tvrdi da postoje dva ravnopravna Tvorca, iako su mnogi skolastici, teoretičari i filozofi uložili veliki trud da to i dokažu, i utvrde. Neki od njih su priznavali da to nije moguće dokazati razumom, tvrdeći da se to ima usvojiti po osnovi Objave (*sem'*).

Poznato je da spekulativni teoretičari (*ehlu-n-nazar*) jednoću Tvorca dokazuju argumentom protuslovljenosti (*delīlu-t-temānu'i*) u smislu, ukoliko bi postojala dva tvorca svijeta, i među njima došlo do nesuglasja, primjerice da jedan želi pokrenuti neko tijelo, a drugi ga želi zadržati u stanju mirovanja; ili da mu jedan želi podariti život, a drugi zadržati kao neživu tvar – tada će se: ili ostvariti volja i jednog i drugog, ili pak volja samo jednoga od njih, ili se, konačno, neće ostvariti ničija volja. Prva opcija nije moguća, budući da pretpostavlja sintezu dviju suprotnosti; ni treća opcija, također, nije moguća, jer pretpostavlja negiranje gibanja i mirovanja tijela istodobno, što je apsurdno. To bi, isto tako, nužno ukazivalo na nemoć svakoga od dva tvorca, a onaj ko je nemoćan ne može biti bog. Ako bi se pak ostvarila volja jednog tvorca nauštrb drugoga, taj bi, u tom slučaju, bio moćan, a drugi nemoćan i time nepodoban za status boga.

Detaljniji govor o ovom pitanju nije zanemaren i naći će se na odgovarajućem mjestu. Mnogi teoretičari spekulativnog mišljenja tvrde da se argument protuslovnosti nalazi u Allahovim riječima: “Da Zemljom i Nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se!” (El-Enbijā, 22) Razlog tome je njihovo uvjerenje da se pod jedinošću Božijom u ravni stvaralaštva (*tevhīdu-r-rubūbijje*), podrazumijeva i jedinost u ravni Božanstvenosti (*tevhīdu-l-ulūhijje*) koju je Kur’an objasnio i kojoj su pozivali poslanici, a.s. Međutim to nije tako, budući da je jedinost Božija (*tevhīd*), kojoj su pozivali poslanici i koju obznanjuju objavljene nebeske Knjige, jest jedinost Boga u Njegovoj Božanstvenosti (*tevhīdu-l-ulūhijje*) koja u sebi integrira i Njegovu jedinost u stvaralaštvu (*tevhīdu-r-rubūbijje*) što podrazumijeva obožavanje samo Allaha Jedinoga, Koji nema saučesnika u Svojoj Božanstvenosti. Naime, arapski henoteisti ili mnogobošci (*el-mušrikūn*)[15] izražavali su Božiju jedinost u smislu Njegovoga stvaralaštva, priznavali su da je Stvoritelj nebesa i Zemlje jedan, da u tome niko drugi ne sudjeluje. Allah, dž.š., o njima kaže: “A da ih upitaš: ‘Ko je stvorio nebesa i Zemlju?’ – sigurno bi odgovorili: ‘Allah!’” (Lukmān, 25); “Upitaj: ‘Čija je Zemlja i sve ono što je na njoj – znate li?’ ‘Allahova!’ – odgovorit će, a ti reci: ‘Pa zašto onda ne dođete sebi?’” (El-Mu’minūn, 84-85)

Mnogo je ovakvih primjera u Kur’anu. Arapski henoteisti (*el-mušrikūn*) nisu vjerovali da kipovi imaju ikakvoga udjela sa Allahom u stvaranju svijeta. Oni su u tome bili slični henoteistima drugih naroda: Indijcima, Turcima, Berberima i drugim. Ponekad su vjerovali da su ti kipovi predstavljali likove dobrih pojedinaca iz reda poslanika i pobožnih ljudi te ih, kao takve, smatrali zagovornicima kod Allaha, posredstvom kojih su se molili Allahu. To je suština arapskoga mnogoboštva (*širk*). Allah, dž.š., govoreći o Nūhovom narodu, kaže sljedeće: "I govorili su: ʻNikako božanstva svoja ne ostavljajte, i nikako ni Vedda, ni Suvāa, a ni Jegūsa, ni Jaūka, ni Nesra ne napuštajte!'" (Nūh, 23)

---

[15] *Henoteisti* – ljudi koji priznaju postojanje vrhovnog Boga, no koji vjeruju da sa Njim u Božanstvenosti udjela imaju i neka niža božanstva, kakav je slučaj bio sa predislamskim Arapima. (Nap. prev.)

U Buhārijevom *Sahīhu*, u tefsirskoj literaturi, u kazivanjima o poslanicima i drugim izvorima navodi se Ibn ʻAbbāsova, r.a., izjava, i izjava nekih drugih ljudi iz prvih muslimanskih generacija, prema kojoj su to bila imena dobrih ljudi iz Nūhovog, a.s., naroda, pa kada su oni umrli Nuhov narod je ostao privržen njihovim grobnicama, na kojima su, potom, podigli kipove sa njihovim obličjima, da bi ih, tokom vremena, počeli i obožavati. Zatim su se, isti ti kipovi, našli u arapskim plemenima. Ibn ʻAbbās ih je spomenuo poimence, jednog po jednog.[16]

U Muslimovom *Sahīhu* zabilježena je sljedeća izjava Ebu-l-Hejjādža el-Esedija: "Alija ibn Ebu Talib, r.a., rekao mi je: ʻHoćeš li da te pošaljem sa istom onom zapoviješću sa kojom je mene poslao Božiji Poslanik – meni je on, naime, naredio da ne ostavim nijedan uzdignuti mezar, a da ga ne poravnam sa zemljom, te da ne ostavim nijedan kip, a da mu trag ne zametem!?"[17]

Kod Buhārija i Muslima navedeno je da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., u svojoj smrtnoj bolesti rekao: "Allah prokleo Jevreje i kršćane: oni su mezarove svojih poslanika načinili bogomoljama!",[18] upozoravajući na ono kako su oni postupili. Aiša, r.a., kaže: "Da nije toga, njegov mezar bi bio istaknut, ali on se bojao da bi njegov mezar mogao prerasti u bogomolju!"

Buhāri i Muslim navode hadis u kome stoji da je Poslaniku, a.s., u njegovoj smrtnoj bolesti spomenuta crkva u Etiopiji i istaknute njena ljepota i ikone u njoj, pa je rekao: "Oni bi, kada bi među njima umro neki dobri čovjek, na njegovom mezaru sagradili bogomolju (kapelicu) i u njoj naslikali te slike. Oni će kod Allaha, na Sudnjem danu, biti među najgorim stvorenjima!"[19]

---

[16] Predaja je vjerodostojna (*sahīh*). Prenesena je kao izreka ashaba (*mevkūf*), ali ima status hadisa (*merfūʻ*).

[17] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježe ga: Muslim, Ahmed i drugi autor, posredstvom većeg broja prijenosnih nizova, koje sam ja naveo u knjigama: *Irvāʻu-l-galīl* i *Ahkāmu-l-dženāiz* (Propisi o dženazi), str. 207.

[18] Hadis je vjerodostojan. Prenosi se posredstvom Aiše i Ebu Hurejrea, a podupiru ga i mnogi drugi hadisi. Ja sam ga elaborirao u knjigama: *Tahzīru-s-sādžid* (Podsjetnik onome ko čini sedždu) i *Ahkāmu-l-dženāiz*, str. 216.

[19] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a prenosi se posredstvom Aiše. Ja sam ga elaborirao u prethodno naznačenom izvoru (str. 218).

U Muslimovoj zbirci vjerodostojnih hadisa (*Es-Sahīh*) stoji da je Poslanik, s.a.v.s., na pet dana prije svoje smrti rekao: "Zaista su oni koji su bili prije vas mezarove svojih vjerovjesnika i dobrih ljudi pretvarali u bogomolje! Vi pak mezarove nemojte pretvarati u džamije – ja vama to zabranjujem!"[20]

Jedan od oblika mnogoboštva (*širk*) jest i obožavanje zvijezda i obraćanje kipovima, za koje se drži da odgovaraju naravima određenih zvijezda. Takvo je – kako se tvrdi – bilo mnogoboštvo Ibrāhīmova, a.s., naroda a takvo je i ono koje se vezuje za meleke i džinne, te za pravljenje kipova sa njihovim obličjima.

Eto, oni su vjerovali u jednoga Tvorca; vjerovali su da svijet nisu stvorila dvojica tvoraca, no spomenuta niža božanstva uzimali su za svoje posrednike u odnosu sa Bogom. Uzvišeni Allah za njih kaže: "A onima koji pored Njega uzimaju zaštitnike: 'Mi im se klanjamo samo zato da bi nas što više Allahu približili.'" (Ez-Zumer, 3); "Oni se, pored Allaha, klanjaju onima koji im ne mogu nauditi, niti im mogu kakvu korist pribaviti, i govore: 'Ovo su naši zagovornici kod Allaha.' Reci: 'Kako da Allahu kazujete da na nebesima i na Zemlji postoji nešto, a On zna da ne postoji!' Hvaljen neka je On i vrlo visoko iznad onih koje Mu pridružuju u Božanstvenosti Njegovoj!" (Jūnus, 18)

Isti je slučaj i sa mnogobošcima (*mušrikūn*) prijašnjih naroda, koji su u laž ugonili poslanike. Allah, dž.š., o njima govori u kazivanju o Sālihu, a.s., i deveterici ljudi iz njegovog naroda koji su se međusobno zakleli Allahom da će noću iznenada napasti i ubiti Sāliha, a.s., i njegovu kućnu čeljad. Ti zlotvori, mnogobošci, zakleli su se Allahom da će ubiti svog poslanika i njegovu porodicu, iz čega se jasno nahodi da su oni vjerovali u Allaha, na način kako Ga vjeruju svi politeisti.

Iz svega navedenog dolazi se do saznanja da je monoteizam (*tevhīd*) za kojim se teži zacijelo onaj koncept kojim se samo Allahu priznaje Božanstvenost (*tevhīdu-l-ulūhijje*) i koji u sebi integrira priznavanje Njegove jedinosti u stvaralaštvu (*tevhīdu-r-rubūbijje*). Allah, dž.š., kaže: "Ti usmjeri cijelo svoje biće, postojano, prema (jedinoj i uvijek istinitoj) vjeri okrećući se od svega što je lažno, u skladu sa prirodnom sklonošću koju je Allah usadio u čovjeka (jer) – ne dopustiti da ikakva promjena pokvari ono što je Allah tako stvorio – to je (svrha jedine) i uvijek istinite vjere; ali većina ljudi to ne zna!" (Er-Rūm, 30)[21] "Obraćajući Mu se predano! Bojte se Njega i obavljajte molitvu, i ne budite od onih koji Mu pridružuju nešto u Božanstvenosti Njegovoj, od onih koji su vjeru svoju razgradili i u stranke se podijelili; svaka stranka zadovoljna onim što ispovijeda. A kad ljude nevolja snađe, oni se Gospodaru svome pokajnički obraćaju, a poslije, kad im On da da okuse milost Njegovu, odjednom neki od njih Gospodaru svome pridružuju druge – da bi tako porekli blagodati koje im Mi dajemo. 'Pa uživajte, a saznat ćete!' Zar smo Mi poslali kakav dokaz koji govori u prilog onih koje su Njemu pridružili u Božanstvenosti!? Kad dopustimo ljudima da se blagodatima naslađuju, oni im se obraduju, a kad ih pogodi nevolja, zbog onoga što su ruke njihove učinile, odjednom očajavaju." (Er-Rūm, 31-36); "Zar se može sumnjati u Allaha, Stvoritelja nebesa i Zemlje?" (Ibrāhīm, 10)

---

[20] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Prenosi ga, također, i Ebu Avāna u svojoj zbirci vjerodostojnih hadisa (*Es-Sahīh*), te neki drugi autori. I njega sam, također, elaborirao u prethodno navedenom izvoru (str. 217).

Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Svako dijete se rađa u prirodnoj, čistoj vjeri (*fitret*), pa ga roditelji načine Jevrejem, kršćaninom ili mazdejcem."[22]

Ne može se reći da se hadisom hoće kazati to da se dijete rađa kao prosto stvorenje koje ne zna ni za jednoboštvo, ni za mnogoboštvo – kako to neki tvrde – s obzirom na ono što smo ranije naveli, te s obzirom na ono što Vjerovjesnik, s.a.v.s., prenosi od svoga Gospodara, naime: "Stvorio sam Svoje robove u čistoj vjeri, ali su ih šejtani od nje odveli!"[23]

U prethodnom hadisu je jasna potvrda toga, jer je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "pa ga roditelji načine Jevrejem, kršćaninom ili mazdejcem" – nije rekao i: "ili muslimanom".

U drugoj verziji ovoga hadisa stoji: "...rađa se u islamu (*millet*)", a u trećoj: "...u ovoj vjeri".

Ovo što je Poslanik, s.a.v.s., rekao potvrđuju i mnogi razumski dokazi. Tako se može kazati da čovjek, nesumnjivo, može steći ispravna uvjerenja i htijenja, ali i ona koja to nisu pa, budući da je on biće senzibilno, aktivnih htijenja, nužno mu se događa jedno od tog dvoga, tako da mu je potrebno nešto što će dati prednost jednom nad drugim. Jasno je da bi se, kada bi se nekom od nas ponudilo da vjeruje i od toga ima koristi, odnosno da ne vjeruje i da od toga ima štetu, svaki od nas, po svom urođenom osjećaju, opredijelio za ono prvo. Priznanje postojanja Stvoritelja, tj. vjerovanje u Njega je, dakle, ili istina ili nije. Ovo drugo je, nema sumnje, pogrešno, pa ostaje samo ono prvo. Tako proizlazi da čovjek u svojoj naravi nosi nešto što čini da on ima svijest o Stvoritelju, i da vjeruje u Njega. Potom, on po svojoj urođenoj naravi može voljeti, ili ne voljeti ono što mu je od koristi. Ovo drugo je, nesumnjivo, pogrešno pa, prema tome, on u svojoj naravi nosi ljubav prema onome što mu je od koristi.

---

[21] U ovom slučaju opredijelili smo se za Asadov prijevod ovoga ajeta, držeći da on najvjernije izražava smisao koji se želi saopćiti, a Allah najbolje zna! (Nap. prev.)

[22] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea. Stručno je elaboriran u knjizi *Irvā'u-l-galīl*, br. 1220.

[23] Hadis bilježe Muslim i Ahmed, posredstvom 'Ijāda ibn Hammāra.

Isto se tako može kazati da je unutarnjoj naravi čovjeka imanentan osjećaj za pribavljanjem koristi i odbijanjem štete. Međutim, priroda svakog čovjeka nije dostatna da to i ostvari, već joj je potrebna još neka komponenta, poput npr. obrazovanja i sl., pa kada se to stekne i ne bude nikakve druge zapreke, ona se tada odazove svojim nutarnjim senzibilnim podsticajima, koji joj nalažu onakvu težnju.

Također se može kazati i sljedeće: Poznato je da je svaka duša prijemčiva za znanje i težnju ka istini, no samo obrazovanje i podsticaj ne rezultiraju nužno i ostvarenjem znanja i težnje kao takvih bez postojanja u duši prijemčive moći. Naime, kada bi i oni nemušti i stoka bili podučavani i podsticani, oni ipak to ne bi prihvatali. Međutim, poznato je da je stjecanje njena uvjerenja o Tvorcu moguće bez ikakvog odvojenog izvanjskog činioca, da je za to dovoljna sama bit čovjekova. Prema tome, ako se to nalazi u samoj duši i ako nema nikakvih zapreka, tada će uzrok, lišen svake zapreke, proizvesti svoju logičnu posljedicu. Iz toga proizlazi da će čista čovjekova narav, ukoliko joj se ne desi nešto što će je deformirati, neminovno priznati postojanje Tvorca i biti Mu pokorna.

Može se reći i sljedeće: Ako ne bi došlo ni do kakvog ni negativnog ni pozitivnog vanjskog utjecaja, sama čovjekova priroda bi nalagala dobro, s obzirom na onu pretpostavku za znanjem i težnjom koju nosi u sebi, te s obzirom na odsustvo svake zapreke za to.

Prenosi se kako je jedna skupina teologa-skolastičara željela sa Ebu Hanifom diskutirati o Božijoj jedinosti u stvaralaštvu (*tevhīdu-r-rubūbijje*), na šta im je on rekao: "Prije nego što počnemo razmatrati to pitanje, kažite mi šta mislite o lađi na Tigrisu, koja ode i sama se natovari namirnicama, robom i ostalim stvarima, a potom se sama vrati, pristane u luci, isprazni se i ponovo ode nazad. Sve to sama od sebe, bez nekog ko njome upravlja?!!" "To nije moguće!", rekli su oni. "To se ne može desiti!" "Ako je nešto takvo nemoguće sa lađom", kazao je on, "kako bi moglo biti moguće sa svim ovim svijetom, sa gornjim i donjim njegovim dijelom?!"

Ovo se pripovijeda i o drugima, ne samo o Ebu Hanīfi.

Prema tome, kada bi čovjek priznavao Allahovu jedinost u ravni stvaralaštva, na način kako to čine dotični spekulativni polemičari, i u čemu izgaraju mnoge sufije, definirajući to kao krajnju težnju pobožnjaka (*sālikūn*) – kako to navodi autor knjige *Menāzilu-s-sāirīn* (Staništa putnika) i drugi – a ne bi i obožavao samo Allaha i ne bi se odrekao obožavanja bilo čega drugog mimo Njega, bio bi mnogobožac, poput drugih mnogobožaca te vrste.

Kur'an obiluje potvrdama ovakvog izražavanja Allahove jedinosti, njegovoga objašnjavanja i primjerima za nj. Tu spada i njegovo potvrđivanje Allahove jedinosti u činjenici stvaranja, ističući da ne postoji nijedan drugi Stvoritelj, osim Allaha, te da to za sobom povlači i obavezu da se i ne obožava niko drugi, osim Allaha. Tako se ono prvo koristi kao argument za ovo drugo, budući da su oni bili sasvim saglasni sa onim prvim, dok su se onom drugom suprotstavljali. Stoga im Uzvišeni i objašnjava: Budući da znate da nema drugog Stvoritelja osim Allaha (Jedinoga), da jedino On ljudima može donijeti korist i od njih otkloniti štetu i da On u tome nema nikakva sudruga, zašto onda obožavate nešto drugo, zašto mislite da pored Njega ima još nekih drugih božanstava?

Takve su riječi Uzvišenoga: "Reci: 'Hvala Allahu i mir robovima Njegovim koje je On odabrao!' Šta je bolje: Allah, ili oni koje Mu pridružuju u Božanstvenosti Njegovoj?! Onaj Koji je nebesa i Zemlju stvorio i Koji vam spušta sa neba kišu pomoću koje Mi dajemo da ozelene bašče prekrasne – nemoguće je da vi učinite da izraste drveće njihovo – pa zar, pored Allaha, postoji još neki drugi bog?! Ne postoji, ali su oni narod koji druge s Njim izjednačuje." (En-Neml, 59-60)

Allah, dž.š., na kraju svakog ajeta ovdje postavlja pitanje: "Zar, pored Allaha, postoji još neki drugi bog!?" – tj. zar, zajedno sa Allahom, još neki drugi bog sve to čini? Ovo je odrično pitanje koje samo u sebi sadrži negaciju, budući da su oni priznavali da to ne čini niko osim Allaha, pa je to njihovo priznanje uzeto kao dokaz protiv njih. Dakle, ovaj upitni oblik nema značenje pitanja: Da li, pored Allaha, ima još neki bog? – kako to neki misle, jer to ne bi odgovaralo kontekstu govora s obzirom da su Arapi, pored Allaha, obožavali i druge bogove, kako to Uzvišeni kaže: "Zar vi, zaista, tvrdite da pored Allaha ima i drugih bogova!? Reci: 'Ja ne tvrdim.'" (El-En'ām, 19) Oni su govorili: "Zar on da bogove svede na Boga jednoga!? To je, zaista, nešto veoma čudnovato!" (Sād, 5)

Međutim, nisu govorili da, pored Njega, postoji još neki bog koji je “Zemlju prebivalištem učinio i kroz nju rijeke proveo i na njoj brda nepomična postavio i dva mora pregradio.” (En-Neml, 61) Naprotiv, priznavali su da je sve to samo Allah uradio, kako se to konstatira i u ostalim ajetima, poput ajeta: “O ljudi, klanjajte se Gospodaru svome, Koji je stvorio vas i one prije vas, da biste se kazne sačuvali.” (El-Bekare, 21); zatim: “Reci: ‘Kažite vi meni, ako bi vas Allah sluha vašeg i vida vašeg lišio i srca vaša zapečatio, koji bi vam bog, osim Allaha, to vratio?’” (El-En‘ām, 46) i dr.

Ako bi se pod priznavanjem Allahove jedinosti u činjenici stvaranja (*tevhīdu-r-rubūbijje*), kojeg ovi teoretičari, i s njima saglasne sufije, smatraju vrhuncem izražavanja Božije jedinosti, mislilo i na Njegovu jedinost u Božanstvenosti, o kojoj su naučavali poslanici i koju su navještavale Objave, onda treba znati da su kur’anski argumenti raznovrsni i brojni, kakvi su, npr., oni kojim se potvrđuje Tvorac, kojim se dokazuje istinitost poslanika i sl. Naime, sve što je ljudska potreba za nekim znanjem izraženija, argumenti tog znanja su sve očitiji, što je izraz Allahove milosti prema ljudima.

Allah, dž.š., je u Kur’anu ljudima naveo primjer za sve – to su racionalna mjerila korisna za ostvarivanje vjerskih ciljeva. Međutim, Kur’an iznosi na vidjelo istinu, kako u propisu, tako i u dokazu, a zar poslije istine ima išta drugo osim zablude?! U slučaju kada postoje premise koje su općepoznate i širom prihvaćene, u pogledu kojih postoji opća saglasnost ljudi, on te premise koristi za argumentiranje, a ne dokazuje ispravnost istih.

U stilistici je primjena ispuštanja nekih elemenata u rečenici sasvim legitiman metod; to je jedan od dokaznih postupaka (Kur’ana, suprotno tvrdnji neznalica, koji drže da u Kur’anu ne postoji argumentaciona metoda), no ne treba ga brkati sa onim slučajevima koji bi mogli biti nejasni i, kao takvi, predmetom sporenja. Kur’an takva mjesta objašnjava i sugerira njihova značenja.

Budući da je pridruživanje Allahu nečega u činjenici stvaranja apsurdno, da ga svi ljudi takvim smatraju – u smislu vjerovanja u postojanje dvojice stvoritelja, ravnopravnih u svojstvima i činima – neki mnogobošci su izašli sa tvrdnjom da postoji još jedan stvoritelj, koji je stvorio dio svijeta, kako dualisti govore za tamu, *kaderije*[24] za ljudska djela ili materijalistički filozofi eternalisti (*dehrijjūn*)[25] o kretanju nebeskih tijela, odnosno kretanju duša ili fizičkih tijela. Svi oni potvrđuju prisustvo fenomena nastalih izvan Allahova stvaranja. Prema tome, oni Allahu samo djelimično pridružuju nešto u pogledu stvaranja. Mnogi arapski i nearapski mnogobošci su, isto tako, vjerovali da njihova božanstva mogu biti nekad korisna ili štetna, a da to ne bude stvaralačko djelo Allaha.

---

[24] *Kaderije* – indeterministi, frakcija koja se među muslimanima pojavila već na samome početku islama a koji su naučavali o apsolutnoj slobodi čovjeka da sam stvara svoja djela. (Nap. prev.)

Pošto je ova vrsta mnogoboštva prisutna među ljudima, Kur'an objašnjava njegovu neutemeljenost. Uzvišeni, naprimjer, kaže: "Allah nije uzeo Sebi sina, i s Njim nema drugoga boga! Inače, svaki bi bog, s onim što je stvorio radio što bi htio, i jedan drugog bi pobjeđivao!" (El-Mu'minūn, 91) Ta promisli u sebi o tom zadivljujućem dokazu, tako sažetim i znakovitim riječima iskazanom! Ta, istinski Bog neminovno mora biti djelotvoran tvorac koji svome obožavatelju može priskrbiti korist i otkloniti od njega štetu, pa ako bi sa Njim – Uzvišenim – bio još neki drugi bog koji bi sa Njim sudjelovao u Njegovoj vlasti, onda bi i on imao svoje stvaranje i djelovanje. U tom slučaju njemu to zajedništvo ne bi godilo, te bi onoga ortaka, ako bi bio u stanju, pokorio i samo za sebe zadržao vlast i božanstvenost. Ako, pak, to ne bi bio u stanju učiniti, onda bi se odvojio sa svojim dijelom stvorenja, onako kako to rade i ovosvjetski vladari kada jedan od dvojice nije u stanju svladati onoga drugog i uzdići se iznad njega. Naime, moralo bi se desiti jedno od troga:

1. ili da svaki bog ode sa onim što je stvorio i što drži u svojoj vlasti,
2. ili da se jedni uzdignu nad drugima,
3. ili da svi budu potčinjeni jednom vladaru koji će se prema njima odnositi kako hoće, a koji se tako neće moći odnositi prema njemu; koji će, dakle, jedini biti bog, a svi drugi u ropskom odnosu prema njemu, u njegovoj punoj vlasti, nemoćni prema njemu u svakome pogledu.

Sklad koji prožima sav svemir i njegova savršena uređenost najbolje govore o tome da time upravlja samo jedan Bog, samo jedan Vladar, jedan Stvoritelj, da ljudi nemaju drugoga boga osim Njega i da im nema drugog stvoritelja osim Njega. Onako kako je argument protuslovlja potvrdio da je Stvoritelj svemira jedan, da osim Njega nema nikakvog drugog stvoritelja, ni boga – s obzirom da bi došlo do njihove međusobne isključivosti u djelovanju i stvaranju – ovaj dokaz govori o međusobnoj isključivosti u bogoslužju i statusu božanstvenosti. Naime, kako god je nezamislivo postojanje dvojice ravnopravnih stvoritelja ovoga svijeta, jednako tako je nezamislivo i da ljudi imaju dvojicu bogova koje će obožavati.

---

[25] Filozofski pogled o nestvorenosti svijeta. (Nap. prev.)

Prema tome, učenje da je svijet nastao stvaralačkim aktom dvojice ravnopravnih stvoritelja, samo po sebi nije moguće, protuslovno je; negacija njegova pohranjena je u čistoj ljudskoj naravi, a apsurdnost toga potvrđuje se čistim umom. Na taj način dezintegrira se ideja o postojanju dvaju božanstava. Prema tome, ajet je u punom suglasju s priznanjem Allahove jedinosti u činjenici stvaranja, koje je utvrđeno i postojano u ljudskoj prirodi, i upućuje, i konstatira, i povlači za sobom izražavanje Allahove jedinosti i u samoj Božanstvenosti.

Sličan smisao sadrže i riječi Uzvišenoga: "Da njima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se!" (El-Enbijā', 22)

Neki su smatrali da je ovaj ajet potvrda za dokaz o međusobnoj protuslovnosti, o čemu smo ranije govorili, tj. kada bi svijet imao dvojicu stvoritelja... itd., međutim, nisu obratili dovoljno pažnje na sadržaj ajeta – naime, Uzvišeni je rekao: "Da njima upravljaju drugi bogovi", a ne "drugi stvoritelji".

Zatim, predmetni ajet govori o nebesima i Zemlji nakon njihovog postanja. Hoće se, naime, kazati da bi se njih dvoje, nakon što su već nastali, zasigurno raspali kada bi njima upravljala božanstva mimo Allaha Jedinoga.

Treba zapaziti i da je Uzvišeni rekao: "poremetili bi se", tj. poremetili bi se nakon što su stvoreni; nije rekao "ne bi ni nastali".

Ajet ukazuje na to da nije moguće da na njima bude više bogova, da Bog može biti samo jedan i da taj jedan Bog ne može biti niko drugi osim Allah, dž.š.; da bi neminovno uslijedio poremećaj nebesa i Zemlje kada bi na njima bilo više bogova, kao i kada taj jedan bog ne bi bio Allah; da ne bi mogli ostati ispravnima ukoliko bog na njima ne bi bio Allah, ukoliko bi bog bio neko drugi. Hoće se kazati: Kada bi svijet imao dva boga da se obožavaju na njemu bi došlo do narušavanja reda, budući da se on održava na pravdi, da na njoj opstoje nebesa i Zemlja. S druge strane, najveća nepravda je, bez sumnje, mnogoboštvo, a najveća pravda je potvrđivanje Allahove jedinosti u Božanstvenosti (*tevhīd*).

Potvrđivanje Allahove jedinosti u Božanstvenosti (*tevhīdu-l-ulūhijje*) u sebi sadrži i potvrđivanje Njegove jedinosti u stvaralaštvu (*tevhīdu-r-rubūbijje*), ali ne i obratno. Prema tome, onaj ko nije u stanju da stvori jest nemoćan, a nemoćni nije doličan da bude bog. Allah, dž.š., kaže: "Zar da

Njemu smatraju ravnim one koji ne mogu ništa da stvore, već su i sami stvoreni!?" (El-A'rāf, 191) "Pa da li je onda Onaj Koji stvara kao onaj koji ne stvara?! Urazumite se!" (En-Nahl, 17) "Reci: 'Da pored Njega postoje drugi bogovi, kao što oni govore, oni bi onda potražili put do Vlasnika Prijestolja!'" (El-Isrā', 42)

Kasniji komentatori Kur'ana nude dva tumačenja ovog zadnjeg ajeta. Prema prvome, njime se hoće kazati da bi oni potražili put kako bi Ga potčinili. Prema drugome – koje je ispravno, preneseno od učenjaka iz prvih muslimanskih generacija: Katadea i drugih, kojega navodi i Ibn Džerīr i ne spominjući druga mišljenja – ajetom se hoće kazati: Oni bi onda potražili put kojim bi se približili Allahu Svevišnjem, kako se navodi u riječima Uzvišenoga: "Ovo je pouka, pa ko hoće držat će se puta koji Gospodaru njegovu vodi." (El-Insān, 29) Naime, On kaže: "Da pored Njega postoje drugi bogovi, kako oni govore..", tj. ne govore da svijet ima svoja dva tvorca, nego tvrde da uz Njega postoje i neki drugi bogovi, koje oni uzimaju za posrednike kod Njega, govoreći: "Mi im se klanjamo samo zato da bi nas što više Allahu približili!" (Ez-Zumer, 3), što je drukčije od onog kako se govori u prvom ajetu.

Obziri tevhīda kojemu su pozivali poslanici

Potom treba kazati, kada je riječ o islamskoj doktrini jedinosti Boga (islamski monoteizam) – tevhīd, kojemu su pozivali Allahovi poslanici i obznanjivale ga Božije knjige, da se uvijek podrazumijevaju dva njegova plana:

1. Jedinost (*tevhīd*) na planu posvjedočenja i spoznaje i
2. Jedinost (*tevhīd*) na planu obraćanja i duhovnog usmjerenja.

Prva vrsta podrazumijeva potvrđivanje suštine Bića Uzvišenoga Gospodara, Njegovih svojstava, djelovanja i imena. U tom smislu Njemu ništa nije slično u svemu spomenutom, kao što nas je On obavijestio o Sebi, i kao što je o Njemu obavijestio Poslanik, a.s. Kur'an u potpunosti jasno i razgovijetno govori o ovoj vrsti tevhīda na početku sura El-Hadīd i Tā-Hā, na kraju sure El-Hašr, na početku sure Es-Sedžde, sure Alu 'Imrān i u suri Ihlās u cijelosti, itd.

Drugi obzir tevhīda, tj. na planu obraćanja i duhovnog usmjerenja, istaknut je, primjerice, u suri El-Kāfirūn: "Reci: O vi koji ne vjerujete...!", zatim u 64. ajetu sure Alu 'Imrān: "Ti reci: 'O sljedbenici Knjige (tj. ranije Objave)! Hodite k Riječi jednakoj i nama i vama...'", zatim na početku sure Junus, na njenoj sredini i kraju, te na početku i kraju sure El-A'rāf, kao i u pretežnom dijelu sure El-En'ām. Većina kur'anskih sura sadrži spomenute obzire tevhīda, ustvari svaka sura pojedinačno to sadrži. Naime, Kur'an je ili obavještenje o Allahu, Njegovim imenima i svojstvima – što je spoznajno-navjestiteljski tevhīd (*et-tevhīdu-l-ilmi el-haberi*), ili poziv da se obožava samo On, Koji nema nikakvoga pridruška u Svojoj Božanstvenosti, i da se odbaci sve drugo što se obožava mimo Njega – što je voljno potražujući tevhīd (*et-tevhīdu-l-irādi et-talebi*).

Što se pak tiče naredbe, zabrane i obavezivanja da se bude u pokornosti Njemu, ti vidovi pripadaju pravnom aspektu tevhīda, kao njegova nadgradnja; što se pak tiče kur'anskih obavještenja o Božijim počastima sljedbama Njegova tevhīda, te šta je činio s njima na Ovome svijetu i čime će ih častiti na ahiretu, ona izražavaju aspekt Allahove nagrade privrženicima doktrine tevhīda, dok obavještenja o mnogoboščima, te o tome kako ih je kaznio na Ovome svijetu i kakva ih je patnja snašla na ahiretu izražavaju kaznu za one koji su izišli iz okvira tevhīda.

Prema tome, sav Kur'an je prožet tevhīdom, njegovim zahtjevima i nagradom koja iz njega proistječe, odnosno mnogoboštvom, njegovim sljedbenicima i kazni koja iz njega proistječe. Tako se u svim ovim ajetima govori o tevhīdu: "Hvala Allahu Gospodaru svjetova, Svemilosnom, Milostivom, Vladaru Dana sudnjega! Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo. Na Pravi put Ti nas uputi" – tevhīd koji sadrži molbu za uputom na Put sljedbenika tevhīda – "kojima si darove Svoje podario! Ne na put onih koji su srdžbu Tvoju izazvali, niti na put onih koji su zalutali", tj. koji su odstupili od tevhīda.

Uzvišeni Allah ovaj tevhīd posvjedočuje Samome Sebi. Svjedoče Mu ga i Njegovi meleki, vjerovjesnici i poslanici. Uzvišeni kaže: "Allah svjedoči da osim Njega drugi bog ne postoji, i meleki, i ljudi učeni, svjedoče isto i da pravedno postupa! Nema boga osim Njega, Silnoga, Mudroga! Doista je vjera kod Allaha – islam!" (Alu 'Imrān, 18-19)

Ovaj časni ajet sadrži potvrdu suštine tevhīda i on je odgovor svim zabludjelim skupinama. Tako on sadrži najveće, najveličanstvenije, najpravednije i najistinitije posvjedočenje – od najuzvišenijih kategorija stvorenja za Najuzvišenije Biće kome se svjedoči!

Prve muslimanske generacije pod glagolom *šehide*[26] podrazumijevali su sud, presudu, obavještenje, objašnjenje i razjašnjenje. Svi ti smislovi su istiniti i jedni druge ne isključuju, jer svjedočenje podrazumijeva govor svjedoka i njegovu izjavu, kao i njegovo obavještenje, objašnjenje i razjašnjenje.

---

[26] *Šehide* – dosl. on je posvjedočio; on svjedoči; on se očituje. (Nap. prev.)

Svjedočenje (očitovanje) se realizira na četiri stupnja. Prvi stupanj podrazumijeva znanje, spoznaju, uvjerenje u istinitost onoga što se posvjedočuje, njegovu potvrdu. Drugi stupanj je svjedokov govor o tome, makar se nikome drugom i ne obraćao sa tim; on se tim svjedočenjem može obraćati samome sebi, imati ga na umu, jezikom ga izgovarati ili ga zapisati. Treći stupanj je onaj kada svjedok i drugoga upozna sa svojim svjedočanstvom, obavijesti ga o tome i to mu objasni. Četvrti stupanj je da onoga koga je upoznao sa tim obaveže tim sadržajem i zatraži od njega da ga prihvati kao takvoga.

Prema tome, svjedočenje Allaha Uzvišenoga o vlastitoj jednosti i pravednosti sadrži sva četiri ta stupnja: Njegovo znanje o tome, Njegov govor o tome, upoznavanje i obavještavanje Njegovih stvorenja o tome te njihovo obavezivanje time.

Što se tiče stupnja znanja, svjedočenje ga nužno mora sadržavati, u protivnom bi svjedok svjedočio o nečemu o čemu nema znanja. Uzvišeni kaže: "... Moći će samo oni koji Istinu posvjedoče, i koji Istinu znaju!" (Ez-Zuhruf, 86) Poslanik, a.s., kaže: "Posvjedoči poput njega!", i pokazao je na Sunce.[27]

Što se tiče stupnja govora i obavještenja, Uzvišeni Allah kaže: "I oni meleke, koji su robovi Milostivoga, ženskinjem smatraju! Da li su oni svjedoci bili njihovu stvaranju?! A zapisane će biti njihove tvrdnje i oni pitani bit će!" (Ez-Zuhruf, 19) To je učinio njihovim svjedočenjem iako ga oni nisu verbalno izgovorili i nisu ga potvrdili pred drugima.

Razina pak upoznavanja drugoga sa sadržajem svjedočenja (očitovanja), njegova obavještavanja o pojedinostima, može biti dvojaka: upoznavanje govorom i upoznavanje djelom. Tako postupa svaki onaj koji drugoga upoznaje o nečemu: nekada to čini riječima, a nekad djelom. Tako je onaj ko svoj dom pretvori u mesdžid, kućna vrata učini otvorenim i uredi prilaz kući, te ljudima dozvoli da ulaze i klanjaju u njemu, samim tim stavio na znanje da je to postalo vakufom, makar to verbalno i ne izgovorio. Isto tako, čovjek koji prema nekome prilazi s prijateljskim manirom, vedrinom u licu i prijaznošću, time i tom čovjeku, i drugima, pokazuje da ga, zapravo, voli, da je drag njegovome srcu, makar to i ne iskazivao riječima. To isto važi i u suprotnom smislu.

---

[27] Hadis je slab (*da'īf*). Hafiz Ibn Hadžer ga navodi u svojoj knjizi *Bulūgu-l-merām min edilleti-l-ahkām* (Dostatni dokazi za propise). U toj verziji hadis glasi: "Posvjedoči poput njega, ili nemoj ni svjedočiti!" On kaže: "Ibn 'Addī ga navodi sa slabim prijenosnim nizom, dok ga El-Hākim, pogrešno, ocjenjuje vjerodostojnim!" Ja sam ga pak stručno elaborirao u *El-Irvāu*, pod br. 2667.

Slično je i sa svjedočenjem Gospodara Uzvišenoga, Njegovim objašnjenjem i upoznavanjem sa nečim: nekada to biva govorom, a nekad djelom. Govor je ono sa čime je slao Svoje poslanike i sa čime je spuštao Svoje objave. Što se pak tiče Njegovoga obznanjivanja i upoznavanja djelom, to je onako kako je rekao Ibn Kejsān, naime: "Allah svjedoči, Svojim fascinirajućim regulatorstvom i Svojom perfektnošću u onome što stvara, da nema drugoga boga osim Njega."

Drugi je rekao:

U svakoj stvari imade dokaz dostatan
da On je sam Bog, da On je Jedan!

Dokaz da se svjedočiti može i djelom jesu i riječi Uzvišenoga: "Ne trebaju mnogobošci da Allahove džamije održavaju dok, istovremeno, protiv samih sebe svjedoče nevjerstvom!" (Et-Tevbe, 17), što je njihovo svjedočenje protiv samih sebe djelima koja čine.

Hoće se kazati da On, Uzvišeni, Svoje svjedočenje izražava kroz Svoja stvorena znamenja koja ukazuju na Nj, tj. sugeriraju činjenicu da su nastala Njegovim stvaranjem i davanjem.

Što se tiče stupnja zapovijedi i obavezivanja onim što se posvjedočilo, samo svjedočenje njega ne čini nečim što bi moralo biti obavezno. Međutim, svjedočenje na tom mjestu upućuje na njega i implicira ga, budući da ga Uzvišeni izriče kao onaj koji tim svjedočenjem i presuđuje, određuje, naređuje i njime obavezuje Svoje robove, kako se to razaznaje iz riječi Uzvišenoga: "Gospodar tvoj da samo Njemu robujete naređuje..." (El-Isrā', 23); "Dvojici bogova vi se ne klanjajte!" (En-Nahl, 51); "A naređeno im je samo da Allahu robuju, da Mu odano kao čisti vjernici vjeru ispovijedaju..." (El-Bejjine, 5); "...A naređeno im je samo da štuju Boga Jedinoga!" (Et-Tevbe, 31); "Ne stavljaj uz Allaha božanstva drugoga..." (El-Isrā', 22 i 39); "I ne zazivaj uz Allaha boga drugoga!" (El-Kasas, 88)

Cijeli Kur'an je pak svjedok tome.

Ono što svjedočenje Uzvišenoga čini obavezujućim jest činjenica da, kada On posvjedoči da nema nikojeg drugog boga osim Njega, on time istovremeno i obavještava, iznosi na vidjelo, stavlja na znanje, presuđuje i određuje da ništa drugo, osim Njega, nije bog, odnosno da su sva božanstva mimo Njega lažna te da, stoga, ništa drugo ne zaslužuje da bude obožavano, da Božanstvenost nije prilična ničemu osim Njemu. To za sobom povlači naredbu da se samo On ima smatrati Bogom, odnosno zabranu da se, uz Njega, uzima još neki bog. To je ono što iz ovog odricanja i potvrđivanja razumije onaj kome je obraćanje upućeno, onako kao kada bi ti vidio nekog čovjeka kako o nečemu traži mjerodavno pravno mišljenje od drugog čovjeka, odnosno poziva ga za svjedoka, ili da mu bude liječnik, a taj nije u to upućen, a istovremeno zaobilazi onoga pravog, pa bi mu rekao: Taj ti nije muftija, ni svjedok, ni liječnik – muftija je taj, svjedok je taj, liječnik je taj!

Za dotičnoga bi to, dakle, bila i naredba i zabrana.

Također, ajet upućuje na činjenicu da jedino On zaslužuje obožavanje. Naime, kada On obavijesti da On jedini zaslužuje obožavanje, onda to obavještenje podrazumijeva i naredbu ljudima, i njihovo obavezivanje na izvršenje onoga na što On kod njih ima pravo, odnosno što kod njih zaslužuje Uzvišeni Gospodar, tj. njihovo vršenje toga čisto je zadovoljavanje Njegovog prava kod njih.

Također, izrazi sud (*el-hukm*) i presuda (*el-kadā'*) upotrebljavaju se u izjavnoj rečenici, a za izjavnu rečenicu se vezuju problem i sud – on je o tom pitanju presudio tako i tako. Uzvišeni Allah kaže: "Eto, oni zbilja govore iz svoje laži: 'Allah je rodio!' Pa, oni su, doista, lašci! Zar da on odabere kćerke nad sinove, šta vam je, kako vi sudite?!" (Es-Sāffāt, 151-154) Tako je samu obavijest o njima učinio sudom. Uzvišeni Allah kaže: "Pa zar da učinimo muslimanima kao i zločincima, šta vam je, kako to sudite?!" (El-Kalem, 35-36)

Ipak, to je sud uz koji ne ide i obavezivanje.

Sud i presuda da nema drugog boga osim Njega, međutim, sadrži i obavezu. Naime, da je cilj bio samo svjedočenje, oni ne bi mogli saznati za nj (niti bi od tog svjedočenja mogli imati kakve koristi), niti bi se njime ustanovio dokaz protiv njih. No, iznošenje tog svjedočenja na vidjelo ljudima sadrži i ukazivanje njima, i njihovo upoznavanje sa onim što je posvjedočeno. Takav je slučaj i sa svjedokom iz reda ljudi: ako ima šta posvjedočiti, pa to zataji i ne iznese ga na vidjelo, tim se svjedočanstvom niko neće moći okoristiti, niti će se na temelju njega moći ustanoviti dokaz. Prema tome, budući da se svjedočanstvom može koristiti samo ako se ono i obznani, Uzvišeni ga je i obznanio: iznio ga je jasnim na vidjelo na tri načina: sluhom, vidom i razumom.

Što se tiče sluha: slušanjem Njegovih ajeta koji se uče, a koji obznanjuju – krajnje razgovijetno – sva svojstva Njegove savršenosti sa kojima nas je upoznao, poput jedinosti i dr., na najbolji način, a ne onako kako smatraju džehmijje i dio mu'tezila koji su u tome saglasni sa njima, te onih koji Bogu odriču određena svojstva (*mu'attila*), koji iznose neke neutemeljene tvrdnje koje bi mogle uzrokovati zbunjenost i koje su u oprečnosti sa jasnoćom, kojom je Allaha označio Svoju Knjigu i Svog časnog Poslanika. On, naime, kaže: "Hā-Mīm. Tako Mi jasne Knjige!" (Ez-Zuhruf, 1-2); "Elif Lām Rā. Ovo su ajeti Knjige jasne..." (Jūsuf, 1); "Elif Lām Rā. Ovo su ajeti Knjige, Kur'ana jasnoga!" (El-Hidžr, 1); "Ovo je objašnjenje svijetu, i Uputa, i Pouka za bogobojazne." (Alu 'Imrān, 138); "Znajte da je Poslanik Naš dužan samo da obznani." (El-Māide, 92); "A i tebi Kur'an objavljujemo da bi ljudima objasnio to što im se objavljuje, a i da bi oni razmislili." (En-Nahl, 44 i Et-Tegābun, 12)

Isto je i sa sunnetom: on dolazi kao pojašnjivač, odnosno potvrđivač onoga o čemu govori Kur'an. U pogledu načela naše vjere naš nas Gospodar nije učinio ovisnim o nečijem mišljenju, nečijem ukusu, niti nečijem čuvstvu. Stoga ćemo vidjeti kako su oni koji su u konfrontaciji sa Kur'anom i sunnetom u međusobnom nesuglasju i stihiji. Uzvišeni kaže: "Danas sam vam vjeru vašu upotpunio, i blagodat Svoju prema vama ispunio, i zadovoljan sam da vam islam bude vjera!" (El-Māide, 3), što znači da nema potrebe ni za čim drugim, izvan Kur'ana i sunneta, čime bi trebalo upotpuniti vjeru.

Eto, na to skreće pažnju profesor Ebu Dža'fer et-Tahāvi svojim riječima: "Mi u to ne zalazimo unoseći u nj svoje vlastite mišljevine, povodeći se za svojim porivima, jer niko neće ostati ispravan u svojoj vjeri, osim onoga ko se prepusti Allahu, dž.š., i Njegovome Poslaniku, a.s."

Što se tiče Allahovih vizuelnih znamenja u svijetu stvorenosti, treba kazati da njihovo posmatranje i zaključivanje na osnovu njih, neminovno otkriva isti onaj smisao koji otkrivaju i Njegovi riječima iskazani ajeti, koje ljudi slušaju svojim ušima. Razum sinkretizira jedno i drugo i, prema tome, odlučno potvrđuje istinitost onoga sa čime su dolazili poslanici. Na taj način svjedočanstvo sluha, vida, razuma i primordijalne prirode (*fitret*) dolaze u puni sklad.

On, Uzvišeni, s obzirom na Svoju potpunu pravednost, milost, dobrostivost, mudrost i želju da ima opravdanje i ustanovljen argument, nije poslao nijednog vjerovjesnika, a da sa njim nije poslao i neki dokaz koji će ukazivati na istinitost onoga o čemu govori. Uzvišeni Allah kaže: "A Mi smo Naše poslanike s jasnim dokazima slali, i s njima smo Knjigu slali i Mjerilo, da bi svijet postupao po pravdi." (El-Hadīd, 25); "I prije tebe samo smo muškarce kao poslanike Mi slali i Mi smo im objavljivali – pitajte Sljedbenike Knjige ako ne znate! – jasne dokaze i knjige." (En-Nahl, 43-44); "Ti reci: 'Vama dolazīše i prije mene poslanici s dokazima, a i dokazom o kome govorite...'"

(Alu 'Imrān, 183); "Pa, ako tebe u laž utjeruju, i druge su poslanike još prije tebe u laž utjerivali, koji su im dokaze, i Mudrost i Knjigu svjetilju donosili." (Alu 'Imrān, 184); "Allah je Onaj Koji je Knjigu s Istinom i Mjerilom objavio!" (Eš-Šūrā, 7)

Najmanje zamjetljiv znak nekog poslanika bio je onaj kojeg je pokazao Hūd, a.s., tako da mu je njegov narod čak govorio: "Nisi nam donio nikakav dokaz!" Pa ipak, njegovo svjedočanstvo predstavlja jedno od najjasnijih svjedočanstava onome kome Allah omogući da ih shvati. On je, naime, na to ukazivao riječima: "Ja za svjedoka pozivam Allaha, a budite i vi svjedoci da ja nemam ništa s tim što vi Allahu druge smatrate ravnim pored Njega, pa deder vi spletke protiv mene smišljajte svi, i nikakve odgode ne pružajte mi! A ja se oslanjam na Allaha, i moga i vašega Gospodara! I nema niti jednog živog bića koje nije u vlasti Njegovoj. Gospodar je moj, zbilja, na Ispravnome putu." (Hūd, 54-56)

Ovo je jedan od najvećih dokaza: naime, da se samo jedan čovjek obraća velikom narodu na ovakav način, bez ikakvog straha, zebnje ili nesigurnosti, potpuno siguran u ono što govori, čvrsto uvjeren u to. Stoga je najprije pozvao Allaha za svjedoka – da on nema ništa sa njihovom vjerom i onim na čemu temelje svoje živote – kao neko ko ima puno pouzdanje u Njega, ko se oslanja na Njega, a zatim je tom svom narodu rekao da je Allah njegov zaštitnik i pomagač, i da im On neće dopustiti da zavladaju nad njim. Potom je njih pozvao za svjedoke – kao neko ko javno ispoljava svoje suprotstavljanje – da je čist i daleko od njihove vjere i božanstava na temelju kojih su se prijateljski ili neprijateljski odnosili prema drugima, i za čije promicanje su davali svoje živote i imetke. Potom im je to potvrdio snishodljivo se odnoseći prema njima, sa visine i s gordošću: kada bi se svi skupili da mu kakvu spletku iskuju i bijes svoj prema njemu iskale, te nastupe prema njemu ne dajući mu ni časak vremena, ne bi bili u stanju ništa uraditi, osim onoga što mu je Allah propisao.

Nakon svega, pozvao ih je na najljepši način i objasnio im da je njegov Uzvišeni Gospodar – Koji je i njihov Gospodar, i da su oni u punoj Njegovoj vlasti – njegov zaštitnik, i njegov pouzdanik, Koji će ga pomoći i pružiti mu Svoju potporu, budući da je on na Pravome putu pa, prema tome, neće iznevjeriti onoga ko se oslanja na Njega i ko Ga priznaje, neće ga prepustiti njegovim neprijateljima.

Pa, ima li boljega dokaza i argumenta od onih koje iznesu vjerovjesnici, a.s., da li je išta izraženije od njih!? To je pak posvjedočenje Uzvišenoga Allaha njima, On ga iznosi pred ljude na najjasniji način.

Jedno od Allahovih lijepih imena je i *Vjernik/Ovjeritelj* (El-Mu'min). Jedno od dva tumačenja toga imena jeste da je On "ovjeritelj istinitosti", koji potvrđuje istinitost onima koji govore istinu na način da im uspostavlja svjedočanstva (dokaze) za njihovu istinu. To znači da On robovima Svojim nužno pokazuje određena znamenja u kosmosu i u njima samima – dokaze koji im jasno potvrđuju da je Objava koju su im Njegovi poslanici dostavljali istina. Uzvišeni kaže: "Pokazivat ćemo im Mi Znake Naše u prostranstvima svemirskim, i u njima samim, sve dok im jasno ne bude da je On Istina." (Fussilet, 53), tj. Kur'an, budući da je on spomenut u prethodnom ajetu: "Reci: 'Šta mislite, ako je Kur'an od Allaha...'" (Fussilet, 52), da bi, potom, rekao: "A zar dosta nije to što je Gospodar tvoj svjedok stvari svake?!" (Fussilet, 53)

Tako je Uzvišeni Svome poslaniku Svojim riječima posvjedočio da je ono sa čime dolazi istina, obećavši i da će ljudima pokazivati Svoja stvaralačka, djelujuća znamenja koja će to, također, potvrđivati. Zatim je naveo nešto što je veće i uzvišenije od svega toga – činjenicu da je On svjedok svake stvari. Naime, jedno od Njegovih lijepih imena je i *Svjedok svega* (Eš-Šehīd), tj. Onaj Kojemu ništa skriveno nije, niti Mu išta promaći može; Onaj Koji u sve ima uvid, Koji je svemu prisutan, Koji sve zna u svim njegovim dijelovima.

Ovo potonje je argumentiranje Njegovim imenima i svojstvima, ono prvo je argumentiranje Njegovim govorom i Njegovim riječima dok je Njegovo iznošenje kosmičkih i dokaza u nama samima argumentiranje Njegovim djelovanjima i stvorenjima.

Prema tome, ako bi ti rekao: Kako se može dokazivati Njegovim imenima i svojstvima kada to nije uobičajeno u argumentacijskoj metodologiji!? – odgovor bi bio: Uzvišeni Allah je pohranio u ljudsku iskonsku narav (*fitret*), onu koja se nije inficirala poricanjem, odricanjem Bogu svojstava (*ta'tīl*), uspoređivanjem Boga sa nečim (*tešbīh*) i poistovjećivanje sa stvorenjima (*temsīl*), znanje o tome da je On, Uzvišeni, savršen na planu Svojih imena i svojstava, da je onakav kakvim je On Sam Sebe oslovio i kakvim su Ga oslovljavali Njegovi poslanici, a da je ono od Njegove savršenosti što je ostalo zakriveno od ljudi mnogo veće od onog što oni znaju o Njemu. U Njegovu svetu savršenost spada i činjenica Njegovog svjedočenja svakoj stvari, Njegovog uvidu u nju, u smislu da ni trunka jedna nije skrivena od Njega ni na nebesima ni na Zemlji, ni u svojoj vanjštini, ni u nutrini. Kako bi onda moglo priličiti ljudima da nekome ko je takav pripisuju drugoga u Božanstvenosti Njegovoj, obožavaju nešto drugo ili sa Njim ustanovljavaju još neko drugo božanstvo!?

S druge strane, kako bi moglo biti prilično Njegovoj Savršenosti da dadne za pravo nekome ko o Njemu izriče najveću laž, ko govori o Njemu suprotno onome kako jeste, a da ga On, potom, pomogne u tome, podrži ga i uzvisi njegov položaj, odazove se njegovoj dovi i uništi njegovog neprijatelja, te podupre njegovu vjeru takvim znamenjima i argumentima pred kojima nemoćne ostanu sve ljudske sposobnosti, a da on, i pored toga, bude neumoran u laži?!

Međutim, jasno je da činjenica Njegovog svjedočenja svakoj stvari, Njegova moć, mudrost, dostojanstvo i Njegova sveta savršenost odbijaju nešto takvo. Onaj ko to smatra dopustivim, taj je veoma daleko od znanja o Njemu.

Kur'an je pun primjera ovakvog puta, puta odličnika, koji izvode dokaze o Allahu na osnovu Njegovih djelovanja i onoga kako bi, potencijalno, mogao djelovati. Uzvišeni kaže: "A da je On o Nama kakve riječi iznosio, zbilja bismo ga za desnicu uzeli i žilu mu zatim kucavicu presjekli, i nikog nema među vama ko bi ga mogao odbraniti!" (El-Hākkah, 44-47)

O ovome će više biti govora nešto kasnije, ako Bog da.

Također, potvrđivanjem Njegovih imena i atributa dokazuje se Njegova jednost i odbacuje apsurdnost politeizma, kako to nalazimo u riječima Uzvišenoga: "On je Allah! Osim Njega drugog božanstva nema, Vladar, Sveti, Podaritelj mira, Darovatelj sigurnosti, Onaj Koji nad svime bdije, Silni, Uzvišeni, Gordi! Slavljen neka je Allah, On je iznad onoga šta Mu pripisuju oni!" (El-Hašr, 23)

O tome se na mnogo mjesta govori u Kur'anu. Malo je, međutim, onih koji idu ovim putem; samo ga odabrani uspijevaju dokučiti. Put kojim ide većina ljudi jest izvođenje dokaza iz vidljivih znamenja, jer je njih lakše dosegnuti i široko su rasprostranjeni, a Allah jedna svoja stvorenja odlikuje nad drugim.

U Kur'anu se objedinjuje nešto što se drugdje ne objedinjuje: on je i dokaz i ono što se dokazuje, i svjedok i ono čemu se svjedoči. Za one koji traže dokaz o istinitosti Njegovoga Poslanika Uzvišeni kaže: "Pa zar njima dosta nije što Mi tebi Knjigu koja im se kazuje objavljujemo? Doista je u tome milost i opomena za narod koji vjeruje." (El-'Ankebūt, 51)

Prema tome, kada se ustanovi da je izražavanje Božije jedinosti u Božanstvenosti (*tevhīd u-l-ulūhijje*) ustvari onaj tevhīd sa kojim su upućivani poslanici i sa kojim su objavljivane Objave, kako je to ranije sugerirano – tada se neće ni obazirati na riječi onih koji tevhīd dijele na tri kategorije:

prvu kategoriju tretirajući kao tevhīd običnih ljudi (*tevhīd u-l-'amme*), drugu kao tevhīd elite (*tevhīdu-l-hāssa*), tj. tevhīd koji se zasniva na nepobitnim istinama i treću kategoriju, ili tevhīd uspostavljen na načelima vjekovitog, što je tevhīd ekstra elite (*tevhīdu hāssati-l-hāssa*). Naime, među ljudima su najpotpuniji tevhīd imali vjerovjesnici – Allahovi blagoslovi neka su na njih! – a među njima još potpuniji poslanici, dok su "poslanici odluke" (*ulu-l-'azm*) imali najpotpuniji tevhīd među poslanicima; to su: Nūh, Ibrāhīm, Mūsa, 'Isā i Muhammed, neka su na sve njih mir i blagoslovi Božiji. Potom, još potpuniji tevhīd u ovoj skupini imala su dvojica Allahovih "prijatelja" (*el-halīlāni*): Muhammed i Ibrāhīm, a.s. Njih dvojica su ispoljila takav tevhīd u smislu znanja, spoznaje, stanja, pozivanja ljudi i borbe na Božijem putu kakav nije ispoljio niko drugi osim njih.

Prema tome, nema potpunijeg tevhīda od onog kojeg su zastupali poslanici, kojemu su pozivali i za koji su se borili protiv drugih vjerskih sljedbi. Stoga je Uzvišeni Svome Vjerovjesniku naredio da se ugleda na njih, da slijedi njihov put rekavši – nakon što je naveo Ibrahimovu polemiku sa njegovim narodom oko neutemeljenosti mnogoboštva, a ispravnosti tevhīda, te nakon što je spomenuo vjerovjesnike iz njegovoga potomstva – "To su oni koje je Allah uputio, pa ti njihovu Stazu pravu slijedi..." (El-En'ām, 90)

Nema, dakle, savršenijeg tevhīda od tevhīda onih za koje je Poslaniku, a.s., naređeno da ih slijedi. Poslanik, a.s., je svoje ashabe učio da, kada osvanu, reknu: "Osvanuli smo u prirodi islama, u riječi iskrenosti, u vjeri našeg vjerovjesnika Muhammeda, u milletu našeg praoca Ibrahima, koji je bio pravovjeran i predan musliman, a ne u skupini onih koji Allahu druge pridružuju u Božanstvenosti Njegovoj."[28]

Millet Ibrāhīmov je, dakle, tevhīd, a vjera Muhammedova: sva ona teorija, praksa i vjerovanje koji su mu stigli od Allaha, dok je riječ iskrenosti: posvjedočenje da nema drugog boga osim Allaha, a priroda islama je ona ljubav i obožavanje samo Njega, Koji nema nikakvoga sudruga u Svojoj

---

[28] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježi ga 'Abdullah ibn Ahmed u *Zevāidu-l-Musnedu* (5/123), posredstvom Abdurrahmana ibn Ebzija, od Ubeja ibn Ka'ba, koji je rekao: "Božiji Poslanik, a. s., učio nas je da, kada osvanemo, reknemo: 'Osvanuli smo u prirodi islama...'" itd. Na kraju ima i dodatak: "A tako i kada omrknemo", no prijenosni niz tog dijela je slab (*da'īf*). Međutim, bilježi ga Ahmed (III/406 i 407), zatim Dārimi (II/292), te Ibn Sunni u djelu *El-Jevmu ve-l-lejla* (Dan i noć), br. 32, s druga dva prijenosna niza, od 'Abdurrahmana ibn Ebzija, gdje se kaže: "Kada bi Vjerovjesnik osvanuo..." i tako do kraja hadisa. Njegov prijenosni niz je vjerodostojan (*sahīh*).

Božanstvenosti, i ropsko i ponizno pokoravanje Njemu, sa prepuštanjem i obraćanjem Njegovu vođstvu.

To je tevhīd najodabranijeg dijela elite (*tevhīdu hāssati-l-hāssa*). Osoba koja to odbacuje spada među najbezumnije. Uzvišeni Allah kaže: "A Ibrahimovu vjeru neće samo onaj ko ne drži do sebe! Mi smo Ibrahima na Ovom Svijetu izabrali, a i na Onom Svijetu on će međ' dobrima biti! I kad njemu naredi Gospodar njegov: 'Predan budi!' A on odgovori: 'Ja sam predan Gospodaru svjetova!'" (El-Bekare, 130-131)

Svako ko ima zdrav osjećaj i razum kojim može razlučivati stvari nema apsolutno nikakve potrebe da se poziva na postavke dogmata skolastika i dijalektičara, niti mu trebaju njihova terminologija i metode dokazivanja. Štaviše, one mu mogu biti uzrok da zapadne u sumnju i nesigurnost, mogle bi mu pridonijeti zbunjenost, zabludu i podozrenje. Doista, tevhīd donosi korist samo onome čije srce ostane sačuvano od toga. To je ono zdravo srce sa kojim se, jedino, može postići uspjeh kod Allaha. Nema pak sumnje da ona druga i treća vrsta tevhīda za koje tvrde da su "tevhīd elite", odnosno "tevhīd ekstra elite", skončavaju u 'utonuću' (utapanju ljudskog duhovnog bitka u Božanski, *el-fenā*) kojemu stremi većina sufija. To je opasan put, put koji izravno vodi prema učenju o sjedinjenosti svega postojećeg sa Bogom (*el-ittihād*).

Pogledaj šta je spjevao šejhu-l-islam Ebu 'Ismā'īl el-Ensāri, Allah mu se smilovao:

Samo Jedini nikoga poistovjetio sa Sobom nije
Ko god poistovjeti nekoga sa Njim poricatelj je on
Tevhid onoga koji govori o golom izgledu Njegovom
Obesnažuje sam On, Jedini.
Istinski tevhīd onaj je Njegov,
Svaki drugi opis samo lutnja je!

Pa, iako onaj koji je ovo izrekao – Allah mu se smilovao! – nije podrazumijevao sjedinjenje s Bogom (*el-ittihād*), mada je spomenuo izraz koji je zagovorniku toga učenja ostavio mogućnost da ga proglasi svojim, i Allahom se zakune da je on sa njim, bilo bi ispravnije da se koristio pojmovljem legalitarnog vjerovanja u kojima se ne navodi ništa o sjedinjenju. Uz to, da je sam smisao s kojim je bio u dosluhu nešto što se zahtijeva od nas, Zakonodavac bi na to skrenuo pažnju i tome pozvao ljude, te to pojasnio. Poslanik je, naime, dužan da jasno prenese poruku, a gdje je to on rekao: Ovo je tevhīd običnih ljudi, ovo je tevhīd elite a ovo tevhīd ekstra elite?! Gdje je rekao makar nešto slično tome! Gdje je makar sugerirao na ove tradicije i mišljevine koje danas imamo?!

Evo Allahovog govora, koji je objavljen Njegovom Poslaniku, evo Poslanikovog sunneta, evo riječi najbolje generacije ljudi nakon Poslanika, evo odličnika, vrhunskih znalaca vjere – da li se igdje, i od koga od njih, spominje ‘utapanje ili nestajanje u Bogu’ (*el-fenā*), ili pak ona podjela tevhīda!? To je, bez sumnje, nastalo kao posljedica neumjerenosti u vjeri, poput one neumjerenosti (kod haridžija, odnosno) kod kršćana u njihovoj vjeri. Uzvišeni Allah, međutim, osuđuje i zabranjuje pretjerivanje u vjeri; On kaže: “O Sljedbenici ranije objave! U vjeri svojoj ne pretjerujte, a o Allahu drugo osim Istine ne govorite!” (En-Nisā’, 171) “Ti reci: ‘O Sljedbenici ranije objave! Vi u svojoj vjeri ne pretjerujte suprotno Istini, i prohtjeve ne slijedite naroda koji je zalutao još prije, a i mnoge u zabludu odveo je, pa tako i sam s Pravoga puta skrenuo je!’” (El-Māide, 77)

Poslanik, a.s., kaže: “Nemojte biti pretjerano strogi pa da i Allah bude pretjerano strog prema vama, jer, doista, oni prije vas bili su pretjerano strogi, pa je i Allah bio pretjerano strog prema njima. Eto njihovih ostataka u samostanima i manastirima, eto monaštva koje su sami sebi nametnuli, “Mi im ga nismo naredili.”[29]

O njegovim riječima:

I nema ništa poput Njega!

Komentar:

Sljedbenici sunneta saglasni su u tome da ništa nije slično Allahu – ni u Njegovoj Biti, ni u svojstvima, ni u činima. Međutim, izraz uspoređivanje (*tešbīh*), postao je u ljudskom govoru općeupotrebljiv, njime se želio izraziti ispravan smisao, ono što Kur’an poriče, a što sugerira sam razum, naime: da se odlikama Gospodara Uzvišenoga ne mogu oslovljavati nikakva stvorenja, niti da stvorena bića mogu biti identična Njemu u bilo kojem Njegovom svojstvu. Uzvišeni kaže: "Ništa nije kao On!" (Eš-Šūrā, 11), kao odgovor onima koji Ga uspoređuju sa nečim ili vjeruju da ima nešto poput Njega. Još kaže: "On sve čuje i vidi sve!" (Eš-Šūrā, 11), kao odgovor onima koji Mu odriču svojstva (*mu'attila*).

---

[29] Broj 4904. U prijenosnom nizu hadisa (*sened*) nalazi se i Se‘īd ibn ‘Abdurrahmān ibn Ebi-l-‘Amjā’, kojega jedino Ibn Hibbān smatra povjerljivim, a od kojega prenose samo dvojica ljudi. Ja sam ga stručno elaborirao u djelu *Ed-Da‘īfa*, br. 3468.

Prema tome, onaj ko svojstva Stvoritelja stavlja u istu ravan sa svojstvima stvorenja, taj je antropomorfist (*muššebih*), prezreni iznositelj neistina dok se onaj koji svojstva stvorenja stavlja u ravan sa svojstvima Stvoritelja nalazi u onakvoj vrsti nevjerstva kakvo je kod kršćana. Pod tim se želi kazati da se Allahu ne može priznati nikakvo ekskluzivno svojstvo; da se, npr., ne može kazati da On ima moć, da ima znanje ili život, budući da se tim svojstvima opisuje čovjek! Ovo dalje nalaže da se za Nj ne može reći: Živi, Sveznajući, Moćni, budući da se tako oslovljava čovjek.

Isto je i sa Njegovim govorom, sluhom, vidom,[30] (voljom) itd. Oni su saglasni sa sljedbenicima sunneta u tome da On postoji, da je znan, moćan i živ, ali i za čovjeka se, također, kaže da postoji, da je živ, znan i moćan, pa se ipak ne tvrdi da se time zapada u antropomorfizam (*tešbīh*) čije je poricanje obavezno. Nešto takvo sugeriraju i Kur'an, sunnet i zdrav razum, i niko razuman to ne spori, s obzirom da je Allah Sebe oslovio stanovitim atributativnim imenima, kojima je oslovio i neke Svoje robove. Isto tako je i stanovitim Svojim atributima priskrbio imeničke oznake – nekima od njih je oslovio i Svoje robove, pa ipak jedno i drugo nisu isto. Tako je Sebe nazvao Živim, Znalcem, Moćnim, Samilosnim, Milostivim, Snažnim, Mudrim, Onim Koji čuje, Onim Koji vidi, Vladarem, Vjernim, Silnim, Uzvišenim. Istim tim imenima nazvao je i neka Svoja stvorenja. Tako On kaže: "On iz mrtvog izvodi živo." (El-En'ām, 95 i Er-Rūm, 19) "I dječakom znanim ga obradovaše!" (Ez-Zārijāt, 28) "I obradovasmo ga dječakom blagim." (Es-Sāffāt, 101) "Prema vjernicima blag je i samilostan." (Et-Tevbe, 128) "Te ga učinismo i da čuje i da vidi!" (Ed-Dehr, 2) "Tad žena upravnikova reče..." (Jūsuf, 51) "Jer iza njih vladar jedan bi..." (El-Kehf, 79) "Zar da vjerniku bude..." (Es-Sedžde, 18) "Eto, tako Allah pečati srce svakog oholog čovjeka, silnika!" (El-Mu'min, 35)

Jasno je da Živi i živi nisu isti, niti Znalac i znalac, ni Moćni i moćni... Isto je i sa ostalim atributativnim imenima. Uzvišeni kaže: "A ljudi znaju od Njegovog znanja samo onoliko koliko On želi!" (El-Bekare, 255) "...I da je objavljeno sa Znanjem Njegovim..." (En-Nisā', 166) "Nijedno žensko ne zanese, niti rodi a da to nije sa znanjem Njegovim!" (Fātir, 11) "Doista, Allah je Opskrbitelj, Posjednik Snage Velike!" (Ez-Zārijāt, 58) "Zar oni ne vide da je Allah Koji ih je stvorio jači od njih." (Es-Sedžde, 15)

---

[30] U izvorniku stoji: Njegov vid i viđenje, što je jednoznačno. Htjelo se, vjerovatno, kazati: Njegov vid i Njegova volja, kako i stoji u jednom rukopisnom primjerku.

Od Džābira, r.a., prenosi se da je rekao: "Poslanik, a.s., nas je podučavao da prakticiramo istihāra-namaz u svakoj prilici, onako kako nas je podučavao nekoj suri iz Kur'ana; govorio je: 'Kada neko od vas hoće nešto da uradi neka klanja dva rekata dobrovoljnog namaza, a zatim neka rekne: 'Allahu moj, molim Te da me opredijeliš za ono što je bolje, prema Tvome znanju, molim Te da mi pomogneš Svojom Moći, da mi podariš iz Svoje velike blagodati jer Ti možeš, a ja ne mogu, Ti znaš, a ja ne znam,[31] Ti poznaješ sve tajne. Allahu moj, ako je ovaj posao koristan za mene, moju vjeru, život i moju konačnicu – ili je rekao: za ovaj i onaj moj svijet – Ti mi ga dosudi i olakšaj mi ga,[32] a zatim mi podari berićet u njemu. Ako je pak ovaj posao loš za mene, moju vjeru, život i moju konačnicu – ili je rekao: za ovaj i onaj moj svijet – Ti ga okreni od mene i mene od njega i dosudi mi dobro gdje god se ono nalazilo, i učini me zadovoljnim njime!' Zatim bi imenovao ono za šta je molio."[33] Hadis bilježi El-Buhāri.

U hadisu koji se prenosi posredstvom Ammāra ibn Jāsira, a kojeg bilježi Nesāī i neki drugi autori hadiskih zbirki, navodi se da je Poslanik, a.s., učio ovu dovu: "Allahu moj, budući da Ti poznaješ i nama nespoznatljivo i da imaš moć nad svim stvorenim, poživi me dotle dok život bude dobar za mene, a usmrti me onda kad smrt bude bolja za mene! Allahu moj, učini da Te se bojim i u nevidljivom i vidljivome. Molim Te da govorim istinu u zadovoljstvu i u srdžbi. Molim Te za umjerenost u imućstvu i u siromaštvu. Molim Te za blagostanje koje se neće iscrpiti i za zadovoljstvo koje se neće prekinuti. Molim Te da budem zadovoljan Tvojom odredbom. Molim te da mi olakšaš život poslije smrti. Molim Te za užitak gledanja u Tvoje Lice

---

[31] U štampanom primjerku stoji: "Jer Ti znaš, a ja ne znam, Ti možeš, a ja ne mogu." Ovo kako smo mi naveli sukladno je verziji koju bilježi El-Buhāri.

[32] U izvorniku stoji: "Olakšaj", a ne: olakšaj mi ga.

[33] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Dovoljno je reći da ga navodi El-Buhāri u svom *Sahihu*. To što je Ahmed za jednog od njegovih prenosilaca rekao da prenosi i "jedan nepoznat hadis", tj. ovaj, nimalo ne umanjuje njegovu vrijednost, osobito nakon što je on za dotičnoga prenosioca rekao da pri njemu nema ničega spornog. Problem bi bio kada bi on prenosio nešto što bi bilo u konfrontaciji sa onim što prenosi neko pouzdaniji od njega, što ovdje nije slučaj. Potom sam mu pronašao i potvrdu u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, a kojeg Ibn Hibbān ocjenjuje vjerodostojnim (*sahīh*). Ja sam ga uvrstio u zbirku slabih hadisa *Ed-Da'īfa*, pod br. 2305, s obzirom na jedan dodatak koji se u njemu nalazi.

Plemenito i da žudim susretu s Tobom, bez nečeg što bi mi moglo naštetiti i bez smutnje koja bi me mogla u zabludu odvesti. Allahu moj, ukrasi nas vjerovanjem i učini nas upućivačima i upućenima."[34]

Kako se vidi, Uzvišeni Allah i Njegov Poslanik su Allahova svojstva nazvali znanjem, snagom i moći. Uzvišeni Allah kaže: "Potom vam poslije nejakosti snagu daje..." (Er-Rūm, 54) "A on je, doista, znalac bio, jer smo ga Mi naučili..." (Jūsuf, 68)

Jasno je da jedno znanje nije kao drugo, da jedna snaga nije kao druga. Ovakvih primjera ima mnogo. Sa tim će se saglasiti svi koji su razumom obdareni. Onome ko zaniječe neko svojstvo kojim je Allah Sebe oslovio, poput npr. zadovoljstva i srdžbe, ljubavi i mržnje i tome slično – usprkos tome što to pretpostavlja antropomorfizam (*tešbīh*, svođenje Boga na neke forme ljudskog naličja) i korporealizam (*tedžsīm*, otjelovljenje Boga u čovjeku) – treba kazati: "Ti Mu potvrđuješ volju, govor, sluh i vid, iako ono što potvrđuješ nije slično svojstvima stvorenja, pa imenuj tako i ono što negiraš, a što su Allah i Njegov Poslanik potvrdili, budući da između tog dvoga nema nikakve razlike!"

Ako rekne: "Ja Allahu ne priznajem nijedno svojstvo!", kazat će mu se: "Pa ti Mu priznaješ i potvrđuješ lijepa imena, kao što su: Znalac, Živi i Moćni, a i čovjek se, isto tako, naziva tim atributivnim imenima. Pa, ipak ona od tih imena koja se potvrđuju Gospodaru nisu istovjetna onima koja se potvrđuju i stvorenjima pa, prema tome, reci i o Njegovim svojstvima onako kako govoriš o Njegovim imenima!"

Ako pak bude tvrdio: "Ja Mu i ne priznajem lijepa imena, već kažem da je to metafora, da su to imena za neka Njegova izumljenja!", kako to tvrde ekstremni ezoteristi i kvazifilozofi, treba mu kazati: "Kako god, moraš vjerovati da je On Postojeći i Istiniti,[35] Sam po Sebi Opstojeći, a da i tijelo postoji i opstoji samo po sebi, no ne onako kao On!"

Ako rekne: "Ja ništa ne priznajem, naprotiv negiram postojanje Nužnopostojećeg!", treba mu kazati: Poznato je zdravom razumu da neki egzistent može biti ili nužan po sebi, ili nenužan po sebi; vječan i oduvijek, ili nastao, postao nakon što ga prvobitno nije bilo; stvorenje ovisno o svome stvoritelju, ili nestvorenje i, prema tome, neovisno o nekome ko će ga je stvoriti;

---

[34] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježi ga, također, i Ibn Hākim, a s njim je saglasan i Ez-Zehebi. Obrađen je i u djelima: *El-Kelimu-t-tajjibu* (Lijep govor), br. 105, i *Zilālu-l-Dženneti fī tahrīdži-s-sunneti* (Hladovi Dženneta u valorizaciji *Sunneta*), br. 129.

[35] Tj. Hakk. Tako stoji u izvorniku, a možda bi trebalo da stoji: Živi (*Hajj*).

ovisan o nečemu drugome, ili neovisan o bilo čemu drugome. Ono što nije nužno samo po sebi ne može ni postojati bez onoga što je nužno samo po sebi; ono što je nastalo može nastati samo pomoću onog oduvijek postojećeg; stvorenje može nastati samo pomoću stvoritelja; ono što je ovisno može opstojati samo pomoću onoga što je neovisno od njega.

Shodno rečenim dvjema kontradiktornim konstantama nužno se nadaje postojanje jednog egzistenta, samog po sebi nužnoga, vječnoga, oduvijekoga, stvoritelja, neovisnog o bilo čemu drugome, i drugog egzistenta, drugog vida egzistiranja, koji je suprotan tome. Osjetilnom percepcijom i elementarnom logikom spoznaje se postojanje nastalog egzistenta, koji je postao nakon što ga, prethodno, nije bilo. Ono pak što je nastalo ne može biti nužno samo po sebi, ni vječno, ni oduvijeko, ni stvoritelj onog izvan sebe, ni neovisno o onom izvan sebe. Tako se nužno zaključuje postojanje dvaju bića: jednog nužnog, i drugog potencijalnog – jedan je vječan, a drugi nastao; jedan je neovisan, a drugi ovisan; jedan je stvoritelj, a drugi stvorenje. Ono što im je zajedničko jest činjenica da i jedan i drugi, evidentno, postoje.

Jasno je pak da jedan nije jednak onome drugom u njegovoj stvarnosti. Kada bi to bilo tako, tada bi bili jednaki i u pogledu konstanti nužnog, mogućeg i nemogućeg. Vječnost jednoga od njih je nužna, budući da on postoji sam po sebi, dok vječnost onoga drugog nije nužna, budući da on ne postoji sam po sebi; jedan je stvoritelj, a drugi nije stvoritelj; jedan je neovisan od bilo čega drugoga, a drugi je ovisan.

Kada bi bili identični, tada bi svaki od njih morao biti nužnovječni koji nije nužnovječan, postojeći po sebi koji ne postoji po sebi, stvoritelj koji nije stvoritelj, neovisni koji nije neovisan... Moralo bi, dakle, doći do spajanja dvije suprotnosti, s obzirom na njihovu jednakost. Tako proizlazi, na temelju zdravog razuma, da ta dva egzistenta ne mogu biti jednaka, kako je to eksplicitno naznačeno i u Vjerozakonu.

S obzirom na rečeno, jasno se razaznaje istovjetnost tih dvaju egzistenata, po jednom, i njihova neistovjetnost, po drugom obziru. Prema tome, onaj ko bi nijekao ono u čemu su oni podudarni, taj bi bio *mu'attil*[36] i govorio bi neistinu. Onaj pak koji bi ih stavljao u istu ravan, bio bi *mušebbih*[37] i, također, govorio neistinu, a Allah najbolje zna.

---

[36] *Mu'attil* – pristalica učenja koje odriče Bogu svojstva (*ta'tīl*). (Nap. prev.)

[37] *Mušebbih* – onaj koji Boga upoređuje sa nečim, ko Mu nalazi neku sličnost, što Kur'an odlučno pobija. "Ništa nije kao On!", stoji u Kur'anu. (Nap. prev.)

Naime, iako je to dvoje podudarno u onome u čemu su podudarni, ipak se Allah izdvaja svojim znanjem, svojom moći i drugim svojstvima, tako da čovjek u tome nema nikakvoga udjela. Dakako, i čovjek ima svoje postojanje i znanje, i svoju moć, no Allah je sasvim čist od toga da čovjek ima ikakvoga udjela u Njegovim osobenostima.

Ako su, dakle, podudarni u nečemu što se zove postojanje, znanje i moć onda je to njihovo zajedništvo općenito, ima ga samo u teoriji, ne i u stvarnosti, jer je egzistent u stvarnosti uosoben, u njemu ne može još neko imati učešća. To je ravan na kojoj su mnogi spekulativni mislioci ostali zbunjeni. Naime, uobražavali su da identičnost na razini imenovanja tih pojmljevina nužno uvjetuje da oblik egzistencije Gospodara bude istovjetan onome kakav je kod čovjeka.

Jedan krug teologa (filozofa) smatrali su da se pojmom bitak (*vudžūd*) podrazumijeva i participacija u pojmu, čime su precijenili vlastito umovanje, budući da je to nazivlje općenito i raspodjeljivo. Kaže se: Ono što postoji (*mevdžud*) dijeli se na nužno i potencijalno moguće, na vječno i nastalo. Ishodište podjele takvih imenica je pak zajedničko među tim dijelovima. Neki zajednički izraz, poput, npr. izraza *mušterī*, upotrebljava se i za kupca, i za planetu (Jupiter), dočim njegova označevina nije djeljiva, međutim, naznači se: Izrazom *mušterī* označava se to i to (odnosno to i to) i sl., o čemu će biti više govora na za to odgovarajućem mjestu.

Greška i nepravilnost proizlaze iz njihove zamisli da su ti opći – univerzalni nazivi[38] čiji je i predmet označavanja općenit i univerzalan – kao takvi zastupljeni, kako u jednom predmetu kojeg označavaju, tako isto i u drugom. Međutim, stvar ne stoji tako. Naime ono što se nalazi u stvarnosti ne postoji tu kao nešto općenito i univerzalno, već kao konkretno i osobeno. Prema tome, kada se nekim od tih izraza nazove Allah, onda ono što se njime označava ima konkretan smisao, specifičan za Njega, a kada se istim tim izrazom nazove čovjek onda on izražava smisao specifičan za čovjeka. Prema tome, Allahovo postojanje i Njegov život takvi su da u njima niko drugi ne sudjeluje sa Njim. Štaviše, čak ni u egzistiranju određenoga subjekta ne sudjeluje niko drugi osim njega, pa kako bi nešto moglo sudjelovati u egzistenciji Svoriteljevoj?! Zar ne vidiš da ti kažeš: To je to! – ono, naime, što se sugerira jeste jedno, međutim na dva različita načina.

---

[38] U izvorniku, umjesto riječi *esmā'* (imena, nazivi) stoji: *ešjā'*, tj. stvari. Ispravno je, međutim, ovo kako je kod nas.

Sa ovim i sličnim primjerima postaje ti jasno da su oni koji Boga uspoređuju sa nečim (*mušebbiha*) prihvatili ovaj smisao i potom mu nadodali nešto povrh istine pa tako zabludjeli; da su se oni koji Bogu odriču svojstva (*mu'attila*) priklonili potpunom odricanju bilo čega zajedničkoga sa stvorenjima, u bilo kojem obliku, pa su i oni u tome, povrh istine nadodali i neistinu dok tako nisu zabludjeli; da Allahova Knjiga sugerira čistu istinu koju dokučuju zdravi i neizopačeni umovi, da je to uravnotežena istina u kojoj nema nikakve devijacije.

Prema tome, poricatelji Božijih svojstava (*nufāt*) lijepo su nastupili u izražavanju neusporedivosti Stvoritelja sa bilo kojim Njegovim stvorenjem, ali su pogriješili odričući Mu i ona svojstva koja su Mu potvrđena. Antropomorfisti (*mušebbiha*) su pak dobro postupili priznajući Allahu svojstava, ali su pogriješili u tome što su na to nadodali i Njegovu usporedivost i sličnost sa nekim.

Znaj da sagovornik ne razumije ona značenja o kojima se izražava određenim izrazom ukoliko ne posjeduje znanje o njima, odnosno ne zna šta je primjereno subjektu na kojega se odnose u smislu da između njega i toga subjekta, u samoj osnovi značenja, postoji odgovarajuća korelacija i podudarnost. Bez toga sagovornici, apsolutno, neće moći korektno razumjeti smisao koji im se saopćava. Tako je i na početku učenja smisla govora, tj. učenja smisla pojedinačnih riječi, kakvo je odgajanje djeteta koje se podučava govoru i jeziku: njemu se izgovara jedna riječ i pritom mu se pokazuje šta ona znači – ako je posrijedi nešto vidljivo, onda opipom ili pokazom; rekne mu se: mlijeko, hljeb, mama, babo, nebo, zemlja, Sunce, Mjesec, voda... Uz taj izraz skrene mu se pažnja i na sve ono što se njime izražava, u protivnom neće razumjeti smisao tog pojma, neće mu biti jasno šta onaj koji ga izgovara želi kazati.

Nijedan čovjek ne može bez fonetskoga učenja, učenja sluhom. Kako bi i mogao kada su prvo čemu je Allah podučio Adema, praoca ljudske vrste, bile činjenice auditivne naravi, tj. imena/nazivi stvari. Obratio mu se govorom i podučio ga – izrijekom Objave – onome što nije mogao doznati samim razumom.

Ukazivanje pojma na značenje vrši se tako što taj pojam otkriva naum onoga koji govori, smisao koji želi izreći, ono što nosi u svome srcu a za šta mu u početku nedostaje jezički izraz. Međutim, bez izgovorene riječi ne može raspoznati smisao koji ona izražava sve dok ne shvati šta ona podrazumijeva, na šta se misli kad se ona izgovori. Kad to shvati, a potom ponovo čuje taj pojam, tada će mu smisao koji on izražava biti jasan i bez pokazivanja na njega. Ako se pak pokazivanje odnosi na nešto što se osjeća a što nije vidljivo (npr. glad, sitost, napojenost, žeđ, tuga, radost i sl.), on neće znati imenovati te pojave sve dok ih ne osjeti u sebi, pa kada ih osjeti, tada će mu se na to ukazati i on će tek tada spoznati njihove nazive. Jedanput će mu se ukazati na njegovu glad ili žeđ, kao kada se zapazi da je gladan, pa mu se rekne: Ogladnio si, ti si gladan, pa kad čuje tu riječ (primjerenu njegovu stanju) shvatit će njeno značenje na osnovu ukazivanja ili nečega drugog što ima tu funkciju, a što konkretizira željeni smisao, poput npr. pogleda njegove majke prema njemu kada ogladni i njegova shvatanja iz tog njenog pogleda i sl. da to znači njegovu glad, ili pak čuje druge kako time izražavaju stanje gladi kod nekog drugog.

Kada je to postalo jasno, onda treba znati da onaj koji se obraća, govornik, kada želi objasniti neke smislove, neminovno se mora susresti sa jednom od sljedećih činjenica: ili da te smislove onaj kome se obraća, tj. slušalac, shvaća svojom osjetilnom percepcijom, odnosno razumnošću, ili da ne bude tako. Ako je iz prve dvije spomenute skupine, u tom slučaju potrebno mu je samo poznavanje jezika, naime, da nauči smislove pojedinačnih riječi i smisao konstrukcije, pa kad mu se poslije toga rekne: "Zar mu nismo podarili oka dva, i jezik i usne dvije..." (El-Beled, 8-9), ili: "Allah vas iz utroba majki vaših izvodi i ništa ne znate vi, i stvara vam sluh, i vid, i srca, da budete zahvalni." (En-Nahl, 78) i slično tome, onaj kome je obraćanje upućeno razumjet će to s obzirom da je tu činjenicu zapazio svojim osjetilom. Ako pak posrijedi budu smislovi s kojima ga se želi upoznati, a koje on nije ranije iskusio, vidio ih svojim očima ili o njima stekao neku racionalnu sliku tako da pomoću nje može pojmiti ono što mu se hoće kazati tim riječima, već budu nešto s čime se on nije susreo niti sa svojim unutrašnjim, niti sa vanjskim čulima, sa tim smislovima mora ga se upoznati metodom analogije i isticanja primjera (*temsīl*) uzimajući pritom u obzir elemente sličnosti i adekvacije koji se pojavljuju između toga i racionalnih pojmova stvari koje je on vidio. Tako, sve što sličnost bude snažnija time će pojašnjenje biti sve ljepše, a poimanje potpunije.

Tako je Poslanik, a.s., objašnjavajući im neke stvari koje prije toga nisu bile poznate, i za koje u njihovom jeziku nije bilo izraza koji bi mogao izraziti taj smisao, upotrebljavao one izraze čiji je smisao bio sukladan tim smislovima i tim izrazima nazvao te smislove, tako da je između tog dvoga bilo zajedničkih elemenata, poput namaza (*es-salāt*), zekata (*ez-zekāt*), posta (*es-savm*), vjerovanja (*el-imān*) i nevjerovanja (*el-kufr*). Isto tako, kada ih je izvještavao o stvarima vezanim za vjerovanje u Allaha i u Sudnji dan – a koje oni prije toga nisu poznavali da bi za njih imali izraze koji bi upravo njih izražavali – upotrebljavao je one izraze iz njihovoga jezika koji su bili prikladni za njih, a koji su sadržavali neke zajedničke elemente iz smislova koje su izražavali u svijetu pojavnosti, a koji su njima bili poznati, sa tim nepoznatim smislovima. To je propraćivao određenim išaretom i sl., sugerirajući time šta tačno želi kazati, onako kako se uči dijete, kako je rekao Rebī'a ibn Ebi Abdurrahman,[39] naime: "Ljudi su u kućama svojih učenjaka poput djece u kućama svojih roditelja."

Što se pak tiče pitanja izvan njihova osjetilnog i iskustvenog svijeta, a o kojima je Poslanik, a.s., govorio, o njima se izražavao koristeći njihove ekvivalente koje su oni poznavali svojim čulom, ili razumom. Tako im je govorio da je vjetar uništio narod 'Ad, budući da je 'Ad bio njihove, ljudske vrste, a da je i vjetar bio poput njihovoga vjetra, mada je bio i žešći od njega. Isto je i sa utapanjem faraonovim u moru, kao i sa svim drugim obavještenjima o ranijim narodima. Iz tog razloga se u govoru o tome nalazi pouka za nas, kako to kaže Uzvišeni: "U kazivanjima o njima pouka je umnim ljudima." (Jūsuf, 111)

Ponekad o onome o čemu je govorio Poslanik oni nisu imali nikakav primjer koji bi sa tim bio podudaran u svakom pogledu, ali bi pojedinačni izrazi toga sadržavali neke elemente njihovih izraza u određenim aspektima, npr. kad bi im kazivao o stvarima onoga svijeta, vezanim za Allaha i Sudnji dan, tada je bilo neophodno da znaju zajednički smisao i sličnost između svakog pojedinog tog izraza i pojedinih izraza koji su označavali ono što su oni poznavali svojim čulom, ili svojim umom. Ako taj smisao, koji je sa ovoga svijeta, oni još nisu bili vidjeli, a on želio da ga oni vide u njegovoj cijelosti kako bi mogli pojmiti ono što je zajedničko između njega i onog nepoznatog smisla, on bi im to pokazivao, ukazivao im na njega i potom im pričao o onome kako bi im približio značenje. Na taj način su slušaoci dolazili do saznanja da poznavanje vidljivih činjenica predstavlja put za saznavanje nepoznatih stvari. Prema tome, treba razlikovati sljedeće nivoe spoznaje:

1. čovjekovo poznavanje opažajnih i fizičkih označevina;
2. njegovo umsko percipiranje njihovih općih značenja;
3. definiranje izraza kojim se označavaju te racionalne i fizičke činjenice.

---

[39] To je: Rebī'a ibn Ferrūh el-Medenī, Ebu Osman; imam, hafiz hadisa, pravnik i mudžtehid, izdavao fetve u Medini. Od njega je šerijatsko pravo učio Imam Malik, zbog čega su ga, ponekad, nazivali Rebī'atu-r-re'ji, tj. *Mjerilo mišljenja*.

Ta tri stupnja su neminovna u svakoj govornoj formi. Tako, kada nam se govori o nekim nepoznatim stvarima, mi se u tom slučaju moramo upoznati sa zajedničkim elementima tih stvari i onih činjenica koje su vidljive našem oku, te sa sličnošću među njima. To se postiže tako što se najprije moramo upoznati sa stvarima koje su nam očevidne, pa ako su one poput njih onda nema potrebe spominjati razliku, kao što je ranije spomenuto u vezi s kazivanjima o prošlim narodima. Ako pak jedno nije identično drugom, nama očevidnom, tada se pojašnjavanje odvija isticanjem diferencirajućih elemenata među njima; govori se: To nije kao ovo! – i tome slično.

Ako se, dakle, konstatira nepostojanje identičnosti onda je samo određena relacija (odnos) dovoljna da se istakne razlika. Odricanje jednakosti pak ne isključuje mogućnost postojanja nečega zajedničkog u određenoj mjeri, a što implicira zajednički izraz. Na taj način poimamo nepoznate stvari, što ne bi bilo moguće bez postojanja nekog zajedničkog značenja.

O njegovim riječima:

Ništa nije nemoguće za Njega.

Komentar:

(To je stoga) jer je Njegova moć savršena. Uzvišeni kaže: "Allah, zaista, sve može." (El-Bekare, 20) "A Allah je nad svakom stvari moćan." (El-Kehf, 45) "Allahu ne može ništa umaći ni na nebesima ni na Zemlji; On, uistinu, sve zna i sve može." (Fatir, 44) "Tron Njegov obuhvata i nebesa i Zemlju i Njemu ne dojadi održavanje njihovo; On je Svevišnji, Veličanstveni!" (El-Bekare, 255)

Riječi: "Njemu ne dojadi" (*la jeūduhu*) znače: Njemu nije opterećenje, nije Mu teško i ne iscrpljuje Ga. Ovom negacijom se potvrđuje savršenost suprotnog svojstva. Također, svakom kur'anskom i sunnetskom negacijom koja se odnosi na svojstva Uzvišenog Allaha potvrđuje se savršenost suprotnog svojstva. Npr., Uzvišeni kaže: "Gospodar tvoj neće nikome nepravdu učiniti." (El-Kehf, 49) – što znači da je Njegova pravda savršena. "Njemu ne može ništa, ni trunčica jedna, ni na nebesima ni na Zemlji, izmaći." (Sebe', 3) – što znači da je Njegovo znanje savršeno. "... I nije Nas ophrvao nikakav umor." (Kāf, 38) – što znači da je Njegova moć savršena. "Ne obuzima Ga ni drijemež ni san!" (El-Bekare, 255) – što znači da su Njegov život i bdjenje potpuni. "Pogledi Ga ne mogu obuhvatiti." (El-En'ām, 103) – što znači da su Njegova veličina, veličanstvenost i golemost potpuni.

Kada to ne bi bilo tako, tada bismo imali prostu negaciju, u kojoj ne bi bilo pohvale. Pogledaj riječi pjesnika:

Jedno plemce, ugovor ne krši,
i nikome ne čini ni trunku nepravde.

Kada se uz negiranje njihovog kršenja ugovora i činjenja nepravde uzme u obzir ono što pjesnik navodi prije i poslije ovoga distiha, te deminutivno određenje toga plemena, postane jasno da se time želi reći da su oni slabi i nemoćni, a ne da imaju savršenu moć.

Drugi pjesnik kaže:

Ali moj narod, iako brojan,
Ništa loše ne radi, čak i ponižen bio.

Pošto se uz negiranje postojanja zla kod njih navodi i nešto za šta im se upućuje ukor, jasno je da se i ovdje želi reći da su i oni, također, slabi i nemoćni. Stoga se u Kur'anu potvrđivanje Allahovih svojstava navodi detaljno, dok se negacija daje sažeto, upravo suprotno onome kako rade zastupnici pokudne dogmatike – oni, naime, negaciju daju opširno, a afirmaciju sažeto. Oni govore: "On nije tijelo, ni duh, ni truplo, ni lik, ni meso, ni krv, ni osoba, ni supstanca, ni akcidencija; On nema boje, ni mirisa, ni okusa, ni roda; nema toplote niti hladnoće, ni vlage, ni suhoće; nema dužine, širine niti dubine; nije sastavljiv niti rasklopljiv; ne kreće se niti miruje, i nije djeljiv; nema ekstremiteta, dijelova, partikula, udova i organa; nema strana: ni desnu ni lijevu, ni prednju ni zadnju, ni iznad ni ispod; ne okružuje Ga mjesto, ne dodiruje Ga vrijeme; ne može Mu se pripisati dodirljivost, ni izoliranost, ni zaposjedanje mjesta; ne mogu Mu se priricati osobine stvorenja, koje sugeriraju njihovu stvorenost; ne može se osloviti konačnim; ne može se kazati da zauzima neku površinu, da se kreće u nekim pravcima; ničim nije ograničen; nije rodio i nije rođen; ne može se izmjeriti nikakvom mjerom, niti ga zastori mogu zastrijeti, itd.", kako to Ebu-l-Hasan el-Eš'ari – Allah mu se smilovao! – prenosi od mu'tezilija.

U tim riječima ima i istine i neistine i to može uočiti onaj ko poznaje Kur'an i sunnet. Ta prosta negacija, budući da ne sadrži pohvalu, izraz je lošeg odgoja. Kada bi ti, npr., rekao vladaru: “Ti nisi cestar, smetljar, kupičar, niti tkalac!”, on bi te kaznio za takvo izražavanje, iako si istinu rekao. Međutim kada bi negaciju vrlina iskazao na doličan način i rekao mu: “Ti nisi sličan nijednom od svojih podanika, ti si iznad njih, časniji i uzvišeniji!” u tom slučaju bi ga pohvalio. Prema tome, ako si uljepšao negaciju, uljepšao si i ćudoređe.

Pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne ve-l-džemāʻa*) se o Istinitom izražavaju izrazima koji su propisani od Allaha i Vjerovjesnika, dok oni koji zagovaraju lišenost Boga svih atributa (*muʻattila*) ne priznaju Mu imena i svojstva koja je On Sam za Sebe naveo, niti razmatraju njihove smislove. Oni svoje iskonstruirane ideje i nazivlje smatraju legitimnim, držeći da je obavezno vjerovati u njih i akceptirati ih. Za razliku od njih pristalice Istine, sunneta i ispravnog vjerovanja (*imān*) smatraju istinom ono što su Allah i Njegov Poslanik rekli, i drže da se ona ima vjerovati i biti akceptirana. Ono što zagovaraju oni trebaju ili u cijelosti napustiti, ili ga podrobno objasniti, pa potom to prepustiti sudu Kur’ana i Sunneta, a ne time presuđivati Kur’anu i sunnetu.

Hoće se kazati da većinu njihovih vjerskih naučavanja (*ʻakāid*) čini negacija: Allah nije ovakav, nije onakav..., dok potvrđivanje koriste rijetko, npr. da On zna, da je moćan, da je živ. Pored toga, većina tih negacija nije uzeta iz Kur’ana i sunneta, pa čak ni iz racionalnih izvora koje su koristili drugi, oni koji su potvrđivali Božija svojstva. Uzvišeni Allah kaže: “Niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi.” (Eš-Šūrā, 11) Ovdje se susrećemo sa konstatacijom, kojom se potvrđuje negacija. Iz toga se razumije da jedini On, Uzvišeni, posjeduje svojstva savršenosti. Prema tome, On, Uzvišeni, onakav je kakvim je Sam Sebe opisao i kakvim su Ga opisali Njegovi poslanici, tj. ništa Mu nije slično u pogledu Njegovih svojstava, imena i čina o kojima nas je obavijestio, budući da On posjeduje i neka svojstva s kojima nijedno Svoje stvorenje nije upoznao, kako je to rekao Njegov istinorječivi Poslanik u dovi za otklanjanje nevolja, naime: “Allahu moj, molim Te svakim Tvojim imenom, kojim si Sebe oslovio, ili ga u Svojoj Knjizi saopćio, ili mu nekog od Svojih stvorenja podučio, ili ga u Svom neotkrivenom znanju zadržao, da veličanstveni Kur’an učiniš proljećem srca moga i svjetlom grudi mojih, da njime odagnaš žalost moju, i brigu moju, i nujnost moju!”[40]

---

[40] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), premda ga je Zehebi ocijenio slabim, s obzirom da mu je Ebu Selema (jedan u nizu njegovih prenosilaca) bio nepoznat. Jedno vrijeme sam se i ja držao tog njegovog stava u vezi sa tim, ali sam poslije, kroz provjeru ovoga hadisa, za koju

O pogrešnosti njihovog pristupa Božijim svojstvima bit će govora nešto kasnije, ako Bog da.

Tahāvijeve riječi – Allah mu se smilovao! – "Ništa nije nemoguće za Njega", ne spadaju u pokuđenu negaciju, jer Uzvišeni Allah kaže: "Allahu ništa nije nemoguće ni na nebu ni na Zemlji; On, uistinu, sve zna i sve može." (Fātir, 44) Uzvišeni na kraju ovoga ajeta skreće pažnju na dokaz nepostojanja nemoći; to je savršenost znanja i moći. Naime, nemoć dolazi ili iz nemogućnosti da se poduzme ono što određeni subjekat želi, ili iz njegovog neznanja o tome, a Uzvišenom Allahu ne izmiče ni najmanja sitnica i On nad svačim ima moć. Prostorazumski se pak, kao i samom prirodom, poima savršenost Njegove moći i znanja, pa Mu se usljed toga odriče nemoć, s obzirom na suprotnost između nje i moći, kao i zbog toga što onaj koji je nemoćan nije prikladan da bude Bog – uzvišen neka je Allah nad pominjanjem toga uzvišenošću golemom!

O njegovim riječima:

Nema drugog boga osim Njega.

Komentar:

Ovo je ona riječ kojom se očituje jednost Božija (*Kelimetu-t-tevhīd*) kojoj su, kao što je rečeno, pozivali svi Božiji poslanici. Cilj potvrđivanja Božije jednosti negacijom i afirmacijom je isključivanje svake druge mogućnosti, budući da samo potvrdan izraz ponekad ostavlja i drugu mogućnost. Zato – a Allah najbolje zna – kada Uzvišeni kaže: "A vaš Bog – jedan je Bog!" (El-Bekare, 163) odmah iza toga dodaje: "Nema boga osim Njega, Milostivog, Svemilosnog!" (El-Bekare, 163), jer bi nekome mogla pasti napamet šejtanska misao: "Pretpostavimo da je naš Bog jedan, ali da i drugi imaju boga, osim Njega!" Zato Uzvišeni kaže: "Nema boga osim Njega, Milostivog, Svemilosnog!"

---

mislim da je niko prije mene nije uradio, došao do saznanja da je taj Ebu Selema pouzdana i poznata osoba, te da je prijenosni niz (*sened*) hadisa nepretrgnut i vjerodostojan, pa sam ga uvrstio u zbirku *El-Ehādīsu-s-sahīha* (Vjerodostojni hadisi), pod brojem 199.

Autor djela *El-Muntehab* (Izbor) tako izražava svoje neslaganje sa gramatičarima u pogledu impliciranja predikata u riječima: "Nema boga osim Njega."[41]

Oni, naime, kažu: Implikacija je: "Nema boga u egzistenciji, osim Allaha."

Njegov komentar na to je sljedeći: "To bi značilo negiranje postojanja boga, a jasno je da je u nepatvorenome tevhīdu negiranje suštine teže od negiranja egzistencije. Stoga je bolje ostaviti taj izražaj onakvim kakav jeste i kaniti se tog pretpostavljenoga smisla!"

---

[41] Njegova eminencija, šejh 'Abdulaziz ibn Bāz – Allah ga nagradio svakim dobrom! – je na ovom mjestu napisao sljedeći komentar: "Stav autora djela *El-Muntehab* nije dobar, a nije ispravan ni stav gramatičara koje je podržao šejh Ebu 'Abdullah el-Mursī, prema kojem se predikat ovoga izražaja pretpostavlja kao 'u egzistenciji', jer pored Allaha postoji mnogo bogova koji se obožavaju. Određivanjem predikata u ovom slučaju riječima 'u egzistenciji' ne postiže se nakana, tj. ne ukazuje se na istinitost Božanstvenosti Allaha Uzvišenoga a neistinitosti svih drugih, osim Njega. Naime, moglo bi se kazati: 'Kako možete reći da nema boga u egzistenciji osim Allaha, kada sam Allah govori o postojanju brojnih božanstava kod mnogobožaca?' Uzvišeni, naprimjer, kaže: 'Mi nismo prema njima bili nepravedni, već oni sami prema sebi. I kad bi pala naredba Gospodara tvoga, ništa im nisu pomogla božanstva njihova kojima su se, a ne Allahu, klanjali...' (Hūd, 101) Također kaže: 'A zašto im nisu pomogli oni koje su, pored Allaha, prihvatili da im budu posrednici i bogovi?'" (El-Ahkāf, 28)

"Taj prigovor i isticanje veličine te riječi, tj. da je to riječ tevhida, koja neutemeljenim proglašava božanstva mnogobožaca i njihovih molitvi koje upućuju nekome drugom mimo Allaha, može se otkloniti samo sa implikacijom drugog predikata, ne onog kojeg spominju gramatičari. Taj predikat je ispuštena riječ 'istina' (*hakk*), jer je ona ono čime se označava lažnost svih drugih bogova, te čime se ističe da je istiniti Bog, onaj koji se na pravi način obožava, jedino Allah, kako su na to skrenuli pažnju brojni učenjaci, među njima i Ebu-l-'Abbās Ibn Tejmijje, njegov učenik i veliki znalac Ibnu-l-Kajjim i drugi – Allah im se smilovao!

Jedan od dokaza za to jesu i riječi Uzvišenog: 'To zato što je Allah – Istina, a oni kojima se, pored Njega, oni mole – neistina...' (Lukmān, 30) U ovom ajetu Uzvišeni pojašnjava da je On Istina, a da su oni kojima se ljudi obraćaju mimo Njega neistina. To podrazumijeva sva božanstva koja se pored Allaha obožavaju, bez obzira na to da li su ona ljudska bića, meleki, džinni ili neka druga stvorenja, te na taj način postaje jasno da je samo On onaj koji se s pravom obožava. Mnogobošci i jesu zanijekali tu riječ i odbili je potvrditi zato što su bili svjesni da ona poništava njihova božanstva. Razumjeli su da se njome želi zanijekati pravo na Božanstvenost svemu osim Allahu. Iz tog razloga su, odgovarajući poslaniku Muhammedu, s.a.v.s., na njegov poziv da izgovore 'Nema boga osim Allaha', rekli: 'Zar on da bogove svede na Boga jednog? To je, zaista, nešto veoma čudno!' (Sād, 5) Također su rekli: 'Zar da napustimo božanstva naša zbog jednog ludog pjesnika?' (Es-Sāffāt, 36) Ima još ajeta u kojima se izražava isti ovaj smisao. Time se otklanja svaka dilema i postiže se istina za kojom se išlo. A Allah upućuje na ono što je ispravno!" 'Abdulazīz ibn 'Abdullāh ibn Bāz

Ebu ʻAbdullah Muhammed ibn Ebu-l-Fadl el-Mursī[42] u djelu *Rijju-z-zamʻān* (Napoj žednome) odgovara na to sljedećim riječima: "Tako govori onaj ko ne poznaje arapski jezik, jer je ovdje – prema Sibevejhu – riječ ʻbogaʼ u funkciji subjekta, a prema drugima, ona je to zajedno sa riječju ʻnemaʼ. I u jednom i u drugom slučaju subjekat mora imati svoj predikat, pa njegova tvrdnja da se ima kaniti pretpostavljanja smislova nema osnova. Također, ništa ne znači ni njegov iskaz da se, pretpostavljanjem onoga smisla negira suština, jer je negiranje suštine istovremeno i negiranje egzistencije, budući da se suština ne može zamisliti bez egzistencije, tako da nema nikakve razlike između riječi: ʻnema suštineʼ i ʻnema egzistencijeʼ. To je orijentacija sljedbenika sunneta (*ehlu-s-sunneta*), različita od one kod muʻtezila, koji priznaju postojanje suštine bez egzistencije. Sintagma ʻosim Allahʼ (*illallahu*) je u nominativu[43] – za razliku od riječi bog u: ʻNema boga...ʼ – pa, prema tome, ne može biti predikat negacijskoj čestici "ne(ma)", kao ni subjektu imenske rečenice..."

Zatim je za to naveo dokaz.

Ovdje nam nije bila namjera navoditi gramatičku analizu, već otkloniti one nedoumice koje su u tome iskrsle pred gramatičare i dokazati da je to došlo od muʻtezila, te da nema svoga utemeljenja u istini. Naime, njihov stav da poricanje egzistencije nije i poricanje svega ne stoji, budući da ono što je nepostojeće nije ništa. Uzvišeni kaže: "Stvorio sam te još prije, kad nisi bio ništa!" (Merjem, 9) Ne može se kazati da su njegove riječi *gajruhu* (drugoga, osim Njega) nešto različito od riječi *illallah* (osim Allaha), budući da se odrična čestica *gajr* određuje prema imenu koje se nalazi iza čestice *illa* (osim) tako da je predikat obiju njih jedan. Eto, iz tog razloga sam ovdje naveo i nedoumicu i njegov odgovor na nju.

---

[42] U izvorniku stoji: El-Muršī. Profesor Ahmed Šakir – Allah mu se smilovao! – kaže: "Ovaj Mursī se zvao: Šerefuddin Muhammed ibn Abdullah ibn Muhammed ibn Ebu-l-Fadl el-Mursī el-Endelusī. Jākūt za njega kaže da je "književnik i gramatičar, te stručnjak za tefsir, hadis i fikh". Jākūt se sa njim i susreo 624. godine u Egiptu, i on mu je tom prilikom rekao da je rođen 570. godine. On navodi mnoga njegova djela, među kojima i komentar Kurʼana, kojeg je nazvao: *Rijju-z-zamʻān fi tefsīri-l-Kurʼan* (Napoj žednome u tumačenju Kurʼana). To je jedno veoma obimno djelo u kojem je pokušao međusobno povezati kurʼanske ajete. Njegov životopis vidjeti u djelu: *Muʻdžemu-l-udebāi* (Katalog književnika), VII/16,17. Ovaj Šerefuddin umro je na putu za Arīš (u Egiptu), 655. godine. Podatke o njemu daje i Ibn Kesir u svom *Et-Tārīhu*, XIII/197 i Ibnu-l-Imād u *Eš-Šezerātu*, V/269. On je onaj od kojega je Redijjuddīn et-Taberī slušao Ibn Hibbānov *Sahīh*, kako smo to naveli u predgovoru Ibn Hibbānovom *Sahīhu*, str. 27. Jakut navodi jednu zanimljivu stvar o njemu, naime "da je imao knjiga u svim mjestima u koja je odlazio, kako ih ne bi morao nositi sa sobom, zadovoljavajući se onima koje je imao tamo gdje je putovao" – Allah mu se smilovao!

[43] U arapskom jeziku je u nominativu, dok je u bosanskome u genitivu. (Nap. prev.)

O njegovim riječima:

On je oduvijeki – nema svoga početka – i zauvijeki – nema svoga kraja.

Komentar:

Uzvišeni Allah kaže: "On je Prvi i Posljednji." (El-Hadīd, 3), a Poslanik, s.a.v.s., govorio je: "Bože moj, Ti si prvi – ničega prije Tebe nije bilo; Ti si posljednji – ničega nema poslije Tebe!"[44]

Tahāvijeve riječi: "On je oduvijeki – nema svoga početka, i zauvijeki – nema svoga kraja" izražavaju smisao Njegovih imena: Prvi i Posljednji. Znanje o postojanju ta dva atributa postojano se nalazi u samoj ljudskoj prirodi, naime svijest o tome da sve egzistencije, kauzalno, apsolutno moraju u konačnici završiti kod Onoga koji nužno postoji sam po sebi. Mi smo tako svjedoci nastajanja životinja, biljaka i minerala, te atmosferskih pojava, npr. oblaka, kiše itd. – postojanje njih, kao i drugih pojava, nije nemoguće budući da ono čije je postojanje nemoguće i ne postoji, ali nisu, same po sebi, ni nužno postojeće, jer onome što je samo po sebi nužno postojeće nije svojstveno nepostojanje, dok te pojave nisu postojale, pa su se potom našle. Tako njihovo prvobitno nepostojanje isključuje postojanje, a njihovo kasnije postojanje isključuje nemogućnost postojanja. Ono pak što može i biti i ne biti ne može postojati samo po sebi. Uzvišeni kaže: "Zar su oni bez Stvoritelja stvoreni, ili su sami sebe stvorili?!" (Et-Tūr, 35), tj. da li su uvedeni u postojanje bez onoga ko ih je uveo u svijet stvorenosti, ili su oni sami sebe u nj uveli?! Jasno je da ono što se odlikuje nastalošću nije moglo samo sebe stvoriti. Prema tome, potencijalno mogući egzistent, čije ni postojanje ni nepostojanje ne potječe od njega, ne može biti postojeći sam po sebi. On će nastati samo u slučaju da postoji nešto što će prouzročiti njegovo nastajanje, u protivnom ga neće biti. Sve ono što umjesto nepostojećeg može biti postojeće, odnosno umjesto postojećeg nepostojeće, samo po sebi nema ni egzistenciju ni neegzistenciju.

Kada razuman čovjek razmotri krajnje domete racionalnih metoda, koje spominju dogmate skolastičari (*mutekellimūn*) i filozofi, zaključit će da sve ono ispravno od toga svoje uporište ima u jednom dijelu onih racionalnih metoda koje se u Kur'anu navode na najrječitiji i najsažetiji način. U onome što Kur'an navodi nalazimo stilsku perfekciju i punu podudarnost sa istinom, što ne nalazimo kod njih. Uzvišeni kaže: "Oni ti neće iznijeti nijedan primjer, a da ti Mi nećemo (u vezi sa tim) iznijeti istinu i najljepše objašnjenje navesti!" (El-Furkān, 33)

---

[44] Ovaj hadis navodi Muslim (8/78, 79), a njegov početak glasi: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., govorio bi nam da, kada legnemo, izgovorimo..."

Mi, naravno, nećemo reći da nema koristi od dokazivanja skrivenim premisama i teoretskim dokazima. Skrivenost i otkrivenost su relativne stvari, pa se može desiti da neki ljudi vide ono što drugi ne vide, ili da jedan te isti čovjek u jednom stanju primijeti ono što u drugom stanju ne primijeti. Isto je i sa premisama – iako neprimjetne, neki ljudi ih prihvataju kao gotovu činjenicu, dok se istovremeno spore o nečemu što je očitije od njih. Nekada se čovjek više obraduje saznanju do kojeg dođe istraživačkim radom i teorijskim razviđanjem nego saznanju koje mu dođe od pojavnih stvari. Nema sumnje da je znanje o priznavanju Stvoritelja i nužnosti Njegove egzistencije nužna i prirodna stvar, premda neke ljude određene nejasnosti izvedu i na puteve teorijskih razglabanja (o tome).

Dogmatičari skolastici (*mutekellimūn*) su među imena Uzvišenog Allaha ubrojali i *El-Kadīm* (Oduvijek Postojeći), iako ono nije jedno od Najljepših Imena (*El-Esmāu-l-husnā*). U arapskome jeziku, jeziku na kojem je objavljen Kur'an, riječ *kadīm* znači: onaj koji prednjači, koji prethodi drugome, koji je prije drugoga. Tako se za ono što je mnogo staro kaže da je *kadīm*, a za ono što je novo da je *hadīs* (nedavno postalo, skoro pojavljeno, nakon što ga nije bilo). Ovaj izraz Arapi upotrebljavaju samo za nešto što prethodi drugome, a ne za nešto čemu nije prethodilo nepostojanje. Uzvišeni kaže: "... Dok ne postane kao stari (*kadīm*), savijen palmin prut." (Ja-Sin, 39) Izraz *el-'urdžūnu-l-kadīm* (stari savijen palmin prut) označava prut koji traje sve do pojave slijedećeg pruta. Kada se pojavi novi, onda se za onaj prvi kaže: *kadīm* (stari). Uzvišeni, također, kaže: "A kako pomoću njega Pravi put nisu našli, sigurno će reći: 'Ovo je još davna (*kadīm*) izmišljotina.'" (El-Ahkāf, 11) – tj. koja je prethodila u vremenskome slijedu. Uzvišeni, isto tako, kaže: "A da li ste razmišljali da su oni kojima se klanjate vi i kojima su se klanjali davni (*akdemūn*) preci vaši..." (Eš-Šu'arā', 75, 76) Izraz *akdem* (u ovom ajetu) sugerira intenzivirano značenje riječi *kadīm*, tj. oni koji su živjeli mnogo ranije. Također se kaže "stari (*kadīm*) i novi stav imama Šafije" – Allah mu se smilovao. Uzvišeni, isto tako, kaže: "Na Sudnjem danu on će svoj narod predvoditi (*jakdum*) i u vatru ga uvesti..." (Hūd, 98) – tj. ići će ispred njih (*jetekaddemuhum*).

Glagolski oblik ovoga izraza može biti prelazan i neprelazan. Tako se rekne: Uzimam i što je ostarjelo i što nije. Također se rekne: Ovo je preteklo ovo, tj. ide ispred njega. Odatle je i stopalo (*kadem*) nazvano tako budući da ide ispred (*jakdumu*) ostalih dijelova ljudskog tijela.

Što se pak tiče uvrštavanja imena *El-Kadīm* u sastav Allahovih Najljepših Imena to je poznata stvar kod većine dogmata skolastičara, što je, sa druge strane, većina islamskih učenjaka, kako iz prvih tako i iz kasnijih generacija, osporavala; među njima je bio i Ibn Hazm. Ako se taj izraz upotrebljava općenito za prethođenje, onda nema sumnje da je najprimjerenije da se, prije nego išta drugo, upotrijebi za Onoga koji je prethodio svim događajima. Međutim, imena Uzvišenog Allaha su ona najljepša imena, koja sugeriraju užu karakteristiku onoga čime se samo On hvali, dok izraz "prethoditi" u jeziku ima opće značenje i ne podrazumijeva samo nekoga ko prethodi svim događanjima, zbog čega ne spada u Lijepa Imena. Šerijat zato navodi Njegovo ime *Prvi* (*El-Evvel*), što je bolje od Oduvijeki (*El-Kadīm*), jer ono, za razliku od ovog drugog, izražava činjenicu da je sve ono što je došlo poslije Njega ovisilo o Njemu, slijedilo za Njim, što izraz *El-Kadīm* ne izražava. Allah, naime, ima najljepša a ne "lijepa" imena.

O njegovim riječima:

On neće nestati ni proći.

Komentar:

Ovim se priznaje trajnost opstojanja Allaha Uzvišenoga. Allah kaže: "Sve što je na Zemlji prolazno je, ostaje samo lice tvoga Gospodara, Veličanstvenog i Plemenitog." (Er-Rahman, 26, 27) Izrazi: nestajanje i prolaznost imaju približno isto značenje, a cilj toga što se ovdje zajedno navode jeste pojačanje značenja. Usto, to je i opetovana potvrda njegovih (ranije navedenih) riječi: "zauvijeki – nema svoga kraja".

O njegovim riječima:

Biva samo ono što On hoće.

Komentar:

Ovo je odgovor kaderijama i mu'tezilama, jer su oni tvrdili da Allah želi da svi ljudi vjeruju, a da nevjernik želi nevjerstvo. Njihov stav nije utemeljen u istini i stoga se ima odbaciti, budući da je u konfrontaciji sa Kur'anom, sunnetom i zdravim razumom. Riječ je o dobro poznatom pitanju sudbine (*kader*) o kojem će biti više govora kasnije, ako Bog da. Oni su, naime, i nazvani kaderijama s obzirom na njihovo poricanje sudbine. I džebrije, koje sudbinu uzimaju kao svoj argument, također se nazivaju kaderijama, ali se taj naziv ipak više koristi za prvu grupaciju.

Što se tiče sljedbenika sunneta (*ehlu-s-sunnet*), oni kažu: Iako je Allah htio da – sudbinski – bude i grijeha, On ih ipak ne voli, nije njima zadovoljan i ne naređuje njihovo činjenje. Naprotiv, on ih mrzi, srdi se zbog njih, prezire ih i zabranjuje ih. To je stav svih ranih učenjaka. Oni su govorili: "Što Allah hoće biva, a što On neće ne biva!" S obzirom na to islamski pravnici zauzeli su jedinstven stav da, ukoliko bi se neko zakleo, rekavši: "Tako mi Allaha, ja ću to i to učiniti, ako Allah dadne!", ne bi se smatralo da je prekršio zakletvu ako to ne bi uradio, bez obzira da li posrijedi bio neki strožije naređeni čin (*vādžib*) ili tek pohvalni (*mustehab*). Međutim, ako bi rekao: "...ako bi to Allah volio", smatralo bi se da je prekršio zakletvu, ukoliko bi posrijedi bio neki vadžib ili mustehab!

Učitelji iz glavnog toka islama (*ehlu-s-sunnet*) kažu: "U Kur'anu se navode dvije vrste volje: jedna sudbinska, kosmička i stvorenjska, a druga vjerska, zapovjedna i legislativna. Ova potonja sadrži voljenje i zadovoljstvo, a ona kosmička je htijenje koje se proteže na sva stvorenja.

U tome smislu Uzvišeni kaže: "Onome koga Allah želi da uputi – On srce njegovo prema islamu raspoloži, a onome koga želi da u zabludi ostavi – On srce njegovo stegne i umornim učini kao kad čini napor da na nebo uzleti." (El-En'ām, 125) Također, navodi riječi Nūha, a.s.: "Ako Allah hoće da vas ostavi u zabludi, neće vam savjet moj koristiti, ma koliko ja želio da vas savjetujem." (Hūd, 34) Isto tako, kaže: "Ali Allah radi ono što On hoće." (El-Bekare, 253)

Što se pak tiče zapovjedne, legislativne, vjerske volje, Uzvišeni u tom smislu, npr., kaže: "Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate." (El-Bekare, 185) "Allah želi da vam objasni i da vas putevima kojima su išli oni prije vas uputi, i da vam oprosti. – A Allah sve zna i mudar je." (En-Nisā', 26) "Allah želi da vam oprosti, a oni koji se za strastima svojim povode žele da daleko s Pravog puta skrenete. Allah želi da vam olakša, a čovjek je stvoren kao nejako biće." (En-Nisā', 27, 28) "Allah ne želi da vam pričini poteškoće, već želi da vas učini čistim i da vam blagodat Svoju upotpuni..." (El-Māide, 6) "Allah želi da od vas, o porodico Poslanikova, grijehe odstrani, i da vas potpuno očisti." (El-Ahzāb, 33)

Na taj aspekt volje se misli kada se, za onoga ko radi loša djela, rekne: "Radi ono što Allah ne želi!", tj. što ne voli, sa čime nije zadovoljan i što ne traži da se čini, dok aspekt kosmičke volje odražava izreka muslimana: "Bit će ono što Allah hoće, a što On neće ne može ni biti!"

Očita je razlika između želje željitelja da sam čini i njegove želje da drugi nešto uradi. Kada određeni subjekat (akter-činilac) hoće da izvrši neki čin ta je njegova volja povezana s njegovim djelovanjem, a kada neko hoće da neko drugi izvrši neki čin ta je volja vezana za činidbu drugoga. Obje ove vrste su ljudima pojmljive. Nalog pretpotstavlja drugu volju, ne onu prvu. Kada Uzvišeni Allah naredi nešto ljudima, On nekada onoga kome je izdao tu zapovijed želi potpomoći da je izvrši, ali nekada ne želi – premda želi da od njega potekne to izvršenje!

Pravilna primjena rečenog razrješava sve sporne stvari koje se odnose na Allahovu zapovijed, tj. da li naredba nužno pretpotstavlja i Njegovu volju ili ne. Naime, On, Uzvišeni, je jezikom Svojih poslanika, a.s., naredio ljudima ono što je korisno za njih, i zabranio im ono što im je štetno. Međutim, nekima od njih Uzvišeni hoće da stvori njihova djela i da ih učini njihovim izvršiteljima, a nekima neće da stvori njihova djela. Prema tome, Allahovo stvaranje ljudskih djela i drugih stvorenja nije istovjetno Njegovom izdavanju zapovijedi čovjeku u smislu objašnjenja šta je za čovjeka korisno, a šta štetno. Naime, kada je Uzvišeni naredio Faraonu, Ebu Lehebu i drugima da vjeruju, On im je pojasnio šta će im biti od koristi, šta će im valjati ako ga budu činili, ali činjenica da je to zatražio od njih ne znači obavezno da ih On mora i potpomoći u tome. Naprotiv, mogla bi nastati šteta za njih ako bi im On stvorio to djelo i potpomogao ih u njegovu izvršenju, budući da bi to bilo Njegovo djelo. Sve što On stvara, povezano je s mudrošću. Tako čin koji je On naredio, ako bi pridonio korist onome kome je naređen ukoliko bi ga izvršio, ne znači i da bi bio u interesu i samoj toj naredbi ako bi je sproveo On, ili prepustio da je realizira onaj kome je naredba usmjerena. Razlika između stvaranja i naređivanja je pak ogromna. Tako i neko od ljudi od drugoga zatraži da nešto uradi, odnosno stane ga odvraćati od nečega, želeći ga lijepo posavjetovati i objasniti mu šta je korisno za njega, ali ga, i pored toga, sam ne želi potpomoći da to i uradi. Naime, nije mi u svemu onom u čemu je moj interes da ga naredim drugome i posavjetujem ga u vezi s tim, i interes da mu pomognem da to uradi. Naprotiv, nekada mi je u interesu ono što je suprotno od toga. Prema tome, posavjetovati drugog da nešto uradi nije isto što i uraditi to za sebe. Ako je, dakle, moguće napraviti tu razliku unutar samih stvorenja, to je tim prije moguće kada se radi o Allahu.

Kaderije navode primjer nekoga ko drugome nešto naređuje: on, kažu oni, mora uraditi i nešto čime će privoliti onoga kome naređuje da to i uradi, npr. pokazati mu ozareno i veselo lice, pripraviti mu naslonjač i mjesto za sjedenje itd. Na to im treba kazati da to može biti dvojako. Prvo je da korist od naređenja ima naredbodavac, npr. kada vladar naredi vojsci nešto čime će se učvrstiti njegova vlast, ili kada gospodar naredi svome robu nešto što ide u prilog njegovoj moći, ili kada čovjek naredi svome partneru nešto što ide u prilog njihovoj zajedničkoj stvari itd.

Drugo je da naredbodavac u pomoći onome kome naređuje vidi i vlastitu korist, kao što je navođenje na činjenje dobra; naime, ako onoga kome je to naređeno potpomogne u dobru i bogobojaznosti, on zna da će ga Allah nagraditi za to što je dotičnoga pomogao da bude u toj pokornosti, da On pomaže čovjeku dok god je čovjek u pomoći svome bratu. Međutim, ako se pretpostavi da naredbodavac naredboprimaocu izdaje neku zapovijed isključivo u interesu naredboprimaoca, da on nema nikakve koristi od onoga što taj naredboprimalac uradi – poput nekoga ko samo upućuje savjete i upute – te se pretpostavi da, ako ga potpomogne u tome što mu savjetuje, naredbodavac neće imati nikakve koristi od toga već da, naprotiv, u ostvarenju koristi naredboprimaoca od njegove naredbe, može imati još i štetu, poput onoga čovjeka koji je dotrčao s kraja grada i rekao Musau, a.s.: "Glavešine se dogovaraju da te ubiju; zato bježi, ja sam ti, zbilja, iskren savjetnik." (El-Kasas, 20). Korist za njega je u tome da samo zatraži od Musaa, a.s., napuštanje grada, a ne i da ga potpomogne u tome, jer bi mu, u tom slučaju, njegov narod na neki način nanio štetu zbog toga.

Ovakvih primjera ima mnogo.

Ako bi neko rekao: Allah je ljudima naredio ono što je njima u interesu, to ne znači da će im On obavezno pružiti i Svoju pomoć u tome što im je naredio, a osobito prema učenju kaderija da On ne može nikome pomoći u nečemu u čemu dotični postaje aktivni vršilac radnje. Ako se svi Njegovi čini smatraju svrhovitim, protkanim određenom mudrošću, onda se ta mudrost svakako nalazi u tome, makar je mi i ne mogli dokučiti svojim umom. Prema tome, ne mora značiti da, ukoliko naredbodavac ima neku mudrost u samoj zapovijesti, samim tim mora biti i mudrosti u tome da onoga kome je izdao zapovijed i pomogne u njenoj realizaciji. Naprotiv, nekada upravo ta mudrost može nalagati da ga ne potpomogne u tome. Pa ako je kod ljudi moguće da bude mudro i korisno to da se nešto nekome naredi u njegovom interesu, a da istovremeno bude mudro i u interesu onoga ko mu je to naredio da mu ne pomogne u tome, time je još prikladnije da to bude moguće i kod Gospodara.

Hoće se kazati sljedeće: ako mudar stvor može nekome nešto narediti i ne pružiti mu svoju pomoć u realizaciji toga što mu je naredio, tim prije to može učiniti Stvoritelj, s obzirom na Svoju mudrost. Kome On nešto naredi i pomogne mu u izvršenju toga, to znači da su se na tom planu susreli obzir imperativne sa činidbenom voljom, u smislu Njegovog iniciranja, stvaranja i zastupljenosti želje da se ono realizira, što znači da se to htjelo i sa stanovišta stvaranja, i sa stanovišta zapovijedi, dok u slučaju onoga kome On ne pruži svoju pomoć u izvršenju date zapovijedi, znači da se na njega odnosi samo Božiji nalog, ne i akt Njegova stvaranja – zbog nepostojanja mudrog razloga za stvaranje toga djela, odnosno zbog postojanja mudrog razloga za stvaranje njegove suprotnosti. Stvaranje pak jedne od dvije suprotnosti isključuje stvaranje one druge. Naprimjer, stvaranje bolesti – kojom čovjek postaje ponizan svome Gospodaru, zbog koje Mu upućuje dove, kaje Mu se, usljed koje dolazi do brisanja njegovih grijeha, do upitomljavanja srca, iščezavanja uobraženosti, umišljene veličine i agresivnosti – isključuje stvaranje zdravlja sa kojim se ne bi postigle sve te koristi. Iz tog razloga stvaranje nepravde nasilniku, čime se onome kome se nanosi nepravda postižu slične koristi kao i od bolesti, isključuje stvaranje pravde mu, budući da time ne bi došlo do ostvarenja svih onih koristi, premda je interes samoga nasilnika u tome da bude pravedan.

Ljudski razum nije u stanju dokučiti sve pojedinosti Allahove mudrosti u Njegovom stvaranju i zapovijedanju, i kaderije su zapale u prenaglašeno detaljiziranje interpretacije *(ta'līl)* pogrešnim postupkom: Allaha su tretirali jednako kao i Njegova stvorenja, a nisu ustanovili mudrost pripadnu Allahu.

O njegovim riječima:

Zamisao Ga ne može dokučiti, ni razum pojmiti.

Komentar:

Uzvišeni Allah kaže: “Oni Ga znanjem ne mogu obuhvatiti.” (Tā-Hā, 110) Autor *Es-Sihāha* kaže da riječ *tevehheme* znači: *zamišljati*, a riječ *fehime*: *znati*.[45] Profesor Tahāvi – Allah mu se smilovao! – hoće da kaže da do Allaha ne može doprijeti nijedna zamisao, niti Ga može obuhvatiti nijedno znanje. Rečeno je: Zamisao (*vehm)* je ono što se nastoji uobličiti u određen smisao, odnosno ono za šta se misli da je takvo i takvo, dok se izrazom *fehm* (poimanje, razumijevanje) označava ono što razum može dokučiti i obuhvatiti. Što se tiče Uzvišenog Allaha, niko ne zna kakav je On izuzev Samog Njega – uzvišen i slavljen neka je On! – a mi Ga spoznajemo prema Njegovim svojstvima, tj. da je On Jedan (Ehad), da je Utočište svakom (Samed), da nije rodio niti je rođen, te da Mu niko ravan nije. “Allah je – nema boga osim Njega – Živi Održavatelj! Ne obuzima Ga ni drijemež ni san! Njegovo je ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji!” (El-Bekare, 255) “On je Allah – nema drugog boga osim Njega, Vladar, Sveti, Onaj Koji je bez nedostatka, Onaj Koji svakog obezbjeđuje, Onaj Koji nad svim bdi, Silni, Uzvišeni, Gordi, Hvaljen neka je Allah, On je vrlo visoko iznad onih koje smatraju Njemu ravnim! On je Allah, Tvorac, Onaj Koji iz ničega stvara, Onaj Koji svemu daje oblik, On ima imena najljepša. Njega hvale oni na nebesima i na Zemlji, On je Silni i Mudri.” (El-Hašr, 23-24)

O njegovim riječima:

Stvorenja Mu ne nalikuju.

Komentar:

Ovo je odgovor antropomorfistima (*mušebbiha*), koji Stvoritelja porede sa Njegovim stvorenjima – uzvišen neka je On! Allah kaže: “Ništa nije kao On, a On sve čuje i sve vidi." (Eš-Šūrā, 11) Ovdje se ne žele negirati Njegova svojstva, kako to tvrde inovatori u vjeri. Ebu Hanifa – Allah mu se smilovao! – u svom djelu *El-Fikhu-l-ekber* (Najveći fikh) kaže sljedeće: "Ne sliči ni jednom od Svojih stvorenja, niti Njemu nalikuje išta od Njegovih stvorenja." Potom kaže: "Sva Njegova svojstva su drukčija od svojstava Njegovih stvorenja: On zna, ali ne onako kako mi znamo; On je moćan, ali ne onako kao mi; On vidi, ali ne onako kako mi vidimo."

---

[45] U gornjem Tahāvijevom izričaju upotrijebljene su riječi *evhām* i *efhām*, pa ih komentator ovdje tumači sa jezičkog stanovišta. Mi smo ih pak preveli kao: *mašta* i *razum*. (Nap. prev.)

Nuʻajm ibn Hammād[46] kaže: "Ko usporedi Allaha sa bilo čim od Njegovih stvorenja zašao je u nevjerstvo, baš kao i onaj ko zaniječe nešto od onoga čime je Allah Sebe opisao. U onome čime je Allah Sebe opisao, kao ni u onome kako Ga je opisao Njegov Poslanik, nema nikakve usporedivosti sa stvorenjima."

Ishak ibn Rahevejh[47] kaže: "Ko opiše Allaha tako da Njegova svojstva usporedi sa svojstvima ikoga od Njegovih stvorenja, taj ne vjeruje u Uzvišenog Allaha." Još je rekao: "Džehm i njegovi sljedbenici mogu se prepoznati po svom optuživanju učenjaka iz glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne ve-l-džemāʻa*) – lažima koje su sami potpirili – da su mušebbihi; međutim, oni su muʻattile."[48] Veliki broj prvaka vjerskoga učenja iz prvih generacija također kaže da se džehmije mogu prepoznati po tome što pripadnike glavnog toka islama nazivaju antropomorfistima (*mušebbiha*).

Naime, nema niti jednog poricatelja nekog imena ili svojstva Allahova a da onoga ko to priznaje neće nazvati antropomorfistom. Čak i oni najgori krivovjerci, karamiti i filozofi, koji u cijelosti niječu sva Allahova imena i koji govore da se ne smije za Allaha reći da je znalac i moćan, tvrde da su oni koji Ga tako nazivaju mušebbihi, budući da upotreba te odrednice i za Allaha i za čovjeka, po njima, neminovno podrazumijeva i sličnost u suštini.

---

[46] Puno ime mu je: Nuʻajm ibn Hammad el-Huzāʻi el-Mervezī Ebu Abdullah. On je prvi koji je sačinio zbirku hadisa po imenu *Musned*. Bio je jedan od najboljih poznavalaca nasljednog prava. Jedno vrijeme je živio u Iraku i Hidžazu, tragajući za hadisima, a zatim se nastanio u Egiptu. Hafiz u svom *Et-Takrību* (Aproksimacija) za njega kaže: "Istinoljubiv, no često je pravio greške!" Umro je 228. godine po H.

[47] Puno ime mu je: Ishak ibn Ibrahim et-Temīmi el-Mervezī Ebu Jaʻkūb. Bio je najistaknutiji učenjak svoga vremena u Horasanu. Hatīb el-Bagdādi za njega kaže: "U njemu se objedinilo znanje iz hadisa i šerijatskog prava (*fikh*), dobro pamćenje, iskrenost, pobožnost i skromnost prema dobrima ovoga svijeta." Od njega su predaje preuzimali: El-Buhāri, Muslim, Tirmizi i drugi.

[48] Tj. da Allaha uspoređuju sa nečim (*mušebbiha*), dok su oni koji Mu odriču svako svojstvo (*muʻattila*).

Oni pak koji priznaju Allahova imena, ali ih shvataju samo kao metafore, kakve su, naprimjer, ekstremne džehmije, tvrde da bi onaj ko bi rekao da je Allah uistinu znalac i moćan bio mušebbih. Isto tako, onaj ko poriče (Allahova) svojstva i tvrdi da Allah nema znanja, moći, govora, voljenja niti volje, onoga koji priznaje Njegova svojstva naziva mušebbihom i mudžessimom (korporealistom).[49] Iz tog razloga se u knjigama onih koji poriču Božija svojstva – kod džehmija, mu'tezila, rafidija i drugih – oni koji ta svojstva priznaju nazivaju mušebbihima i mudžessimima. Oni u svojim djelima kažu: "Među mudžessime spadaju oni koji se nazivaju malikijama, a vezuju se za jednog čovjeka po imenu Malik ibn Enes; zatim oni koji se nazivaju šafijama, a vezuju se za čovjeka koji se zove Muhammed ibn Idrīs!!"

Čak su i oni od njih koji su tumačili Kur'an, kao što su Abdu-l-Džebbār, Zamahšeri i drugi, svakoga onog ko je priznavao išta od Njegovih svojstava i vjerovao u viđenje Allaha (na drugom svijetu) nazivali mušebbihom. Ta upotreba je, kod većine frakcija, bila preovlađujuća u kasnijim generacijama.

Što se tiče upotrebe tog naziva kod čuvenih učenjaka glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*), poznato je da oni pod negacijom sličnosti između Allaha i stvorenja ne podrazumijevaju i negaciju Njegovih svojstava, niti nazivaju mušebbihom svakoga onog koji priznaje Allahova svojstva. Oni kažu da Allah ne sliči stvorenjima ni u Svojim imenima, ni u svojstvima, ni u djelima, kako je to ranije naznačeno u riječima Ebu Hanīfe – Allah mu se smilovao! – naime: "On zna, ali ne onako kako mi znamo; On je moćan, ali ne onako kao mi; On vidi, ali ne onako kako mi vidimo", što izražavaju i riječi Uzvišenog: "Ništa nije kao On! On sve čuje i sve vidi." (Eš-Šūrā, 11), gdje se odriče sličnost sa stvorenjima, ali i potvrđuje svojstvo.

Kasnije će u Tahāvijevim riječima biti govora o potvrđivanju Allahovih svojstava, gdje će se skrenuti pažnja na činjenicu da negiranje Njegove sličnosti sa stvorenjima ne znači i negiranje Njegovih svojstava.

Ono što prednje rečeno dodatno pojašnjava jest činjenica da se ne može za dokazivanje o Božijem znanju koristiti primjerna analogija po kojoj su u istoj ravni stablo i ogranak, niti opća analogija po kojoj su svi akteri jednaki, budući da ništa nije poput Allaha Uzvišenog pa se On ne može ni sa čim porediti, niti je moguće Njega i još nešto uvrstiti u neko opće pitanje, u kojem su akteri u istoj ravni. Zato frakcije filozofa i dogmatičara, budući da su koristile takve analogije u Božanskim pitanjima, nisu pomoću njih mogle doći do pouzdanog znanja, nego su se njihovi dokazi pokazali kontradiktornim, pa su na kraju, uvidjevši neispravnost ili nedostatnost svojih dokaza, zapadali u očaj i konfuziju.

---

[49] *Mudžessim* - onaj koji otjelovljuje Boga, koji Mu imputira neke tjelesne elemente.

Tu, dakako, treba koristiti analogiju primarnog, bilo da se radi o nekoj primjernosti ili općenitosti, kao što kaže Uzvišeni: "Allah ima svojstva najuzvišenija." (En-Nahl, 60), tj. da se zna da je svaka potpunost nečeg što je potencijalno moguće u pogledu postojanja, odnosno nečeg stvorenog u smislu odsustva svakoga nedostatka u njemu, po bilo kojem osnovu, a što je potpunost samo s obzirom na postojanje, ne i za nepostojanje, još priličnija Onome Nužnopostojećem, Oduvijekom; da svaku potpunost, koja ni u kojem pogledu nema manjkavosti, čiji se vid priznaje stvorenju, ovisnom i potčinjenom, ono dobija od svoga Stvoritelja, Gospodara i Potčinitelja, pa je On tako preči od njega da je posjeduje. Isto tako, svaku eventualnu manjkavost i nedostatak po sebi, koji bi implicirali narušavanje te savršenosti, ako bi se imala odreći nekom stvorenju, nekom potencijalno mogućem egzistentu, nečemu stvorenome, tim prije bi se imala odreći Uzvišenome Gospodaru.

Najčudnije je to što neki najekstremniji poricatelji Božijih svojstava, koji ovaj časni ajet koriste kao dokaz za negiranje Božijih svojstava i imena, i koji govore: "Nužno egzistirajući nije ovakav, niti onakav...", kažu da je u osnovi filozofije upoređivanje sa Bogom, shodno mogućnostima, i to smatraju vrhuncem mudrosti i krajnjim dosegom ljudske savršenosti, u čemu ih podržavaju i neki koji toj formulaciji daju opći smisao. Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi se da je rekao: "Poprimite Allahovo ćudoređe (*ahlak*)!"[50] Međutim, ako niječu Božija svojstva, šta onda čovjek – po njima – može poprimiti?! Kao što Uzvišeni ne sliči ničemu od Svojih stvorenja, tako ni ništa od njih ne liči na Njega, sa čime se pak ne slažu kršćani, panteisti i oni koji vjeruju u inkarnaciju – Allah ih prokleo! Negiranje sličnosti bilo kojeg Njegovog stvorenja sa Njim obavezno znači i negiranje Njegove sličnosti sa stvorenjima.

Zato se profesor Tahāvi zadovoljio samo sa riječima: "Stvorenja (*el-enām*) Mu ne nalikuju." Izraz *enām* znači *ljudi*. Neki kažu da se njime označava sve što ima dušu, a neki opet, da označava ljude i džinne. Ono što se nadaje iz riječi Uzvišenoga "A Zemlju je za stvorenja (*li-l-enām*) razastro." (Er-Rahmān, 10) ide više u prilog onom prvom nego ostalome – a Allah najbolje zna!

---

[50] Hadis ne nalazimo niti u jednoj hadiskoj zbirci, čak ni u Sujūtijevom *El-Džāmi'u-l-kebīru* (Velikom zborniku). Tačno je da ga on navodi u svome djelu *Te'jīdu-l-hakīkati-l-'alijja* (Podrška uzvišenoj istini) (I/89), ali ne navodi i njegov izvor.

O njegovim riječima:

(Vječno) Živi, Koji ne umire; (Opći) Održavatelj, Koji ne spava.

Komentar:

Uzvišeni kaže: "Allah je – nema boga osim Njega – Živi Održavatelj! Ne obuzima ga ni drijemež, ni san." (El-Bekare, 255)

Odricanje drijemeža i sna ukazuje na savršenost Njegovoga života i održavateljstva. Uzvišeni kaže: "Elif-Lām-Mīm. Allah je – nema boga osim Njega – Živi Održavatelj! On tebi objavljuje Knjigu, pravu istinu." (Alu 'Imrān, 1-3) "Ljudi će se Živome Održavatelju pokoriti." (Tā-Hā, 111) "Ti se pouzdaj u Živog, Koji ne umire, i veličaj Ga, i hvali!" (El-Furkān, 58) "On je Živi, nema boga osim Njega." (El-Mu'min, 65)

Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Zaista Allah ne spava, niti Njemu treba da spava!"[51]

Nakon što je Profesor – Allah mu se smilovao! – odrekao usporedivost Allaha sa bilo čim od Njegovih stvorenja (*tešbīh*), skrenuo je pažnju na činjenice koje Ga čine različitim od Njegovih stvorenja, čime se On, Uzvišeni, odlikuje nad njima. Među njima je i ta da je On vječno živ, Koji ne umire, budući da je svojstvo vječnog života karakteristično za Njega, Uzvišenoga, mimo Njegovih stvorenja; ona, naime, umiru.

Među njima je i ta da je On Vječnobdijući, Koji ne spava, Kojega karakterizira odsustvo sna i drijemeža, mimo Njegovih stvorenja; ona, naime, spavaju. U ovome je i sugestija da se negiranjem Božije usporedivosti sa nečim (*tešbīh*) ne žele negirati i Njegova svojstva. Naprotiv, On, Uzvišeni, opisan je svojstvima savršenosti s obzirom na savršenost Njegovoga Bića. Tako Onaj Koji živi vječno ne nalikuje živome, čiji je život prolazan. Iz tog razloga je život na ovome svijetu uživanje, igra i zabava, a tek je život na onome svijetu pravi život. Prema tome, ovosvjetski život je poput sna, a onosvjetski poput jave. Pa ipak, ne može se kazati (ni) da je taj ahiretski život savršen, budući da pripada stvorenju, jer velimo: Živi, čiji život je neodvojiv atribut Njegove Biti, On je taj koji stvorenju podaruje taj stalni život. Prema tome, taj život je stalan zahvaljujući tome što mu tu stalnost održava Allah; stalnost nije svojstvo koje bi, s obzirom na njegovu narav, bilo neodvojivo od njega, za razliku od života Gospodara Uzvišenoga. Isti je slučaj i sa svim drugim Njegovim svojstvima. Tako su svojstva Stvoritelja onakva kakva dolikuju Njemu, a svojstva stvorenja onakva kakva dolikuju njemu.

---

[51] Hadis bilježe Muslim, Ibn Madža i Ebu Se'id ed-Dārimī u svom djelu *Er-Reddu' ale-l-džehmijje* (Odgovor džehmijjama). Ovo je dio hadisa kojeg prenosi Ebu Mūsa el-Eš'arī, a kojeg ćemo kasnije navesti u cijelosti u fusnoti br. 171.

Znaj da su ova dva imena – Vječno Živi (El-Hajj) i Opći Održavatelj (El-Kajjūm) – u Kur'anu zajedno spomenuta u tri sure, kako je ranije navedeno. Ona su jedna od najvećih Allahovih Najljepših imena. Ima mišljenja i da su ona ono najveće (Allahovo) ime (*El-ismu-l-a'zam*), budući da na najpotpuniji i najvjerniji način izražavaju svojstva savršenosti. Opći Održavatelj (El-Kajjūm) ukazuje na oduvjekost i zauvjekost, što izraz El-Kadīm (Oduvijeki) ipak ne izražava. Usto ukazuje, također, i na obzir Njegova bivanja po Sebi, što se izražava sintagmom Nužno postojeći. Oblik *kajjūm* izražajniji je od oblika *kajjām*, s obzirom da je slovo *vāv* jače od *elifa*,[52] te s obzirom da on podrazumijeva i "održavanje po sebi", prema općoj saglasnosti komentatora Kur'ana i jezikoslovaca, a što je aksiomno u smislu znanja.

Da li, međutim, podrazumijeva i osiguravanje opstanka drugome i njegovo održavanje? O tome postoje dva mišljenja – prema onome od njih, koje je ispravnije, podrazumijeva i to. On, naime, označava i neprekidnost Njegove opstojnosti, tj. njezinu potpunost, s obzirom na onu intenziviranu komponentu u njemu. Prema tome, On – Uzvišeni! – ne prolazi i ne zalazi, jer ono što zalazi, bez sumnje i prolazi. Drugim riječima, ne gubi se, ne umanjuje se, ne iščezava i ne nestaje. Naprotiv, On je vječito ostajući, koji nije prošao i kojega neprekidno krase svojstva savršenosti. Njegova neodvojivost od imena *Živi* nužno uvjetuje savršenstvo i svih ostalih atributa, te znakovito ukazuje na njihovo nepretrgnuto vječno trajanje, bivstvovanje, negiranje njihove nepotpunosti i njihova nepostojanja, u oduvjekosti, i u zauvjekosti. Stoga riječi Uzvišenoga: "Allah je – nema boga osim Njega – Živi Održavatelj!" (El-Bekare, 255) predstavljaju najuzvišeniji ajet u Kur'anu, kako je to konstatirano u (Muslimovom) *Sahihu*[53], u predaji od Vjerovjesnika, s.a.v.s.

---

[52] Naime, u pisanom obliku izraz *kajjūm* sadrži slovo *vāv* (k-j-v-m), a izraz *kajjām* slovo *elif* (k-j-elif-m). (Nap. prev.)

U ozračju ova dva imena nalaze se sva Najljepša Imena (Allahova), i na njima se sukusiraju označevine ostalih imena. Naime, život implicira sva svojstva savršenosti – pa neko od njih može izostati samo usljed slabosti života, te ako je život Njega, Uzvišenoga, najpotpuniji i najsavršeniji život, to po sebi podrazumijeva i priznavanje cjelovite savršenosti, čije bi nijekanje značilo i poricanje savršenosti života! S druge strane, ime *El-Kajjūm* implicira i puninu Njegove neovisnosti i savršenstvo Njegove moći. On je, naime, Onaj Koji opstoji sam po sebi, pa nema potrebe ni za čim drugim, u bilo kojem pogledu. On sve drugo održava, pa drugo ne može postojati bez Njegovog održavanja njega. Tako ova dva imena na najpotpuniji način reguliraju sva druga svojstva savršenosti.

O njegovim riječima:

Stvoritelj bez potrebe, Opskrbljivač bez teškoće.

Komentar:

Uzvišeni kaže: "Džinne i ljude stvorio sam samo zato da Meni robuju. Ja ne tražim od njih opskrbu niti želim da Me hrane. Opskrbu daje jedino Allah, Moćni i Jaki." (Ez-Zarijāt, 56-58) "O ljudi, vi ste ovisni o Allahu, a Allah je neovisan i hvale dostojan." (Fātir, 15) "Allah je bogat, a vi ste siromašni." (Muhammed, 38) "Reci: 'Zar da za zaštitnika uzmem nekog drugog osim Allaha, Stvoritelja nebesa i Zemlje, a On hranu daje, a Njega niko ne hrani!'" (El-En'ām, 14)

Allah, dž.š., u hadisi-kudsijju, koji se prenosi posredstvom Ebu Zerra, r.a., kaže: "O robovi Moji, kada biste svi vi, prvi i posljednji, ljudi i džinni, imali srce poput najbogobojaznijeg čovjeka od vas, to u Mojoj vlasti ne bi povećalo ništa. O robovi Moji, kada biste svi vi, prvi i posljednji, ljudi i džinni, imali srce kao kod onog najgrešnijeg čovjeka od vas to u Mojoj vlasti ne bi umanjilo ništa. O robovi Moji, kada biste svi vi, prvi i posljednji, ljudi i džinni, stali u jedan red i iskali od Mene, i Ja svakome od vas dao ono što je iskao, to ne bi umanjilo od onoga što ima kod Mene, osim onoliko koliko bi umanjila igla kojom bi se umočilo u more!"[54]

---

[53] Hadis bilježi Muslim (II/199), posredstvom Ubejja ibn Ka'ba.

Njegove riječi "Opskrbljivač bez teškoće" znače: bez tereta i muke.

O njegovim riječima:

Usmrtitelj bez straha, Oživljavatelj bez poteškoće.

Komentar:

Smrt je egzistencijalna činjenica, suprotno onome kako naučavaju filozofi i njihovi istomišljenici. Uzvišeni Allah kaže: "(Allah je) Onaj Koji je stvorio smrt i život da bi vas iskušao koji od vas će bolje postupati!" (El-Mulk, 2) Nepostojeće se pak ne oslovljava stvorenim bićem. U hadisu stoji: "Na Sudnjem danu smrt će biti dovedena u obliku dobro uhranjenog ovna, pa će se zaklati između Dženneta i Džehennema."[55]

Iako je smrt samo jedna akcidentalija, Allah će je tu učiniti uosobljenom jedinkom, onako kako se navodi i za dobro djelo, naime da će "ono doći svome vlasniku u liku lijepog mladića, a loše djelo svome počiniocu u najružnijem obliku!"[56] Za Kur'an se navodi da će on, doći u liku mladića nježno blijede boje!"[57] Misli se na učačevo učenje.

---

[54] Hadis bilježe Muslim u svome *Sahihu* (VIII/17), i Ahmed (V/160).

[55] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefekun alejhi*), posredstvom Ebu Se'īda el-Hūdrija i nekih drugih ashaba.

[56] Na umu ima El-Berāov hadis o kaburskoj kazni i nagradi, te o ispitivanju umrloga od strane dvaju meleka. Radi se o podužem hadisu i mi ćemo ga navesti u cijelosti prilikom razmatranja kaburske kazne na kraju ove knjige.

[57] Hadis bilježe Ed-Dārimi (II/450-451), Ibn Madže (3781), Ahmed (V/348, 352) Ibn 'Adi u djelu *El-Kāmil* (I/35) i El-Hākim (I/256), posredstvom Burejdea ibn el-Husajba. Hadis glasi: "Kur'an će na Sudnjem danu doći u liku nježno blijedog čovjeka, pa će onome ko ga je učio reći: 'Ja sam onaj zbog kojeg si noć provodio budan, zbog koga si žedan bio u podnevnoj pripeci!'" El-Hākim kaže: "Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) po uvjetima koje je postavio Muslim!", sa čim je saglasan i Ez-Zehebi. El-Busīrī u svom *Ez-Zevāidu* kaže: "Prijenosni niz mu je vjerodostojan (*sahīh*)."

Za ljudska djela se navodi da će “biti metnuta na Vagu”.[58]

Jasno je da samo nešto konkretizirano može biti podvrgnuto mjerenju, ne i akcidentalije. Za sure El-Bekare i Alu ‘Imrān kaže se da će na Sudnjem danu “natkriljivati one koji su ih učili, poput dva oblaka, dva pramenova magle ili dva jata ptica raskriljenih krila”.[59]

U *Sahīhu* stoji: “Zaista se ljudska djela uzdižu na Nebo!”[60]

O proživljenju i sakupljanju na Sudnjem danu bit će govora kasnije, ako Bog da!

O njegovim riječima:

On je Svoja svojstva imao oduvijek, prije nego je išta stvorio. Njihovo stvaranje nije Mu nadodalo nijedno svojstvo. Ista ona svojstva koja je imao u oduvjekosti, imat će i u zauvjekosti.

Međutim, treba kazati da se među njegovim prenosiocima nalazi i Bešīr ibn el-Muhādžir koji je istinoljubiv, no čiji hadisi se ne mogu uzeti bezrezervno (*saddūk lejjinu-l-hadīsi*), kako se o njemu izrazio Hafiz u svom *Et-Takrību*. Hadisi koje prenose takvi prenosioci mogu biti samo u kategoriji dobrih (*hasen*) i teško mogu biti ocijenjeni vjerodostojnima (*sahīh*).

[58] O ovome se prenosi veliki broj hadisa i autor će ih navesti na kraju knjige.

[59] Hadis bilježi Muslim, posredstvom Ebu Umāmea, i El-Hākim, posredstvom Burejdea.

[60] Hadis bilježi El-Buhāri (I/205 u evropskom izdanju), posredstvom Rifāa ibn Rāfi‘a ez-Zirkija, koji kaže: “Jednoga dana klanjali smo sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., pa kada se podigao sa jednog rukua rekao je: *Semi‘allahu limen hamideh* (Allah čuje onog ko Mu izriče zahvalu). Na to je jedan čovjek iza njega rekao: *Rabbena leke-l-hamd, hamden kesīren tajjiben mubareken fihi* (Gospodaru naš, Tebi hvalu izričemo, zahvalom mnogom i lijepom, i blagoslovljenom)! Kada je završio sa namazom Allahov Poslanik je upitao: ‘Ko je ono onako rekao?!’ ‘Ja!’, kazao je onaj, na šta je Vjerovjesnik rekao: ‘Ugledao sam trideset i nekoliko meleka kako se natječu ko će ih prije zapisati!’”

Bilježe ga i Tirmizī (II/254-255), i Nesāī (I/147), preko drugog prijenosnog niza, također posredstvom Rifā‘a. U toj verziji stoji: “Trideset i nekoliko meleka stalo se natjecati koji će se od njih sa tim uspeti gore!” Tirmizi kaže: “Hadis je dobar (*hasen*).” Ja kažem: “Prijenosni niz mu je dobar (*džejjid*), a podupire ga i sličan hadis koji prenosi Abdullah ibn Ebi Evfā, a u kojem se kaže: “Vidio sam, Allaha mi, kako ti se te riječi uzdižu u nebo, sve dok im se ne otvoriše jedna vrata i one uđoše na njih!” Ovu verziju bilježi Ahmed (IV/355-356) i njegov sin u svom *Ez-Zevaidu*. Svi prenosioci su mu pouzdani, osim ‘Abdullāha ibn Se‘īda, kojega Ibn Hibbān spominje u djelu *Es-Sikāt* (Pouzdani prenosioci hadisa) (I/104-105).

Komentar:

Uzvišeni Allah permanentno posjeduje svojstva savršenosti, svojstva Bića i svojstva djelovanja (*sifāt zātijja ve sifāt fi'lijja*). Nije dopušteno vjerovati da je Allah stekao neko svojstvo nakon što ga, prethodno, nije imao budući da su Njegova svojstva – uzvišen neka je On! – svojstva savršenosti pa bi neposjedovanje nekoga od njih predstavljalo manjkavost. Tako nije zamislivo da je On savršenost stekao nakon što se ranije odlikovao onim što joj je suprotno. Takvo što nije dopustivo kazati ni o Njegovim stvaralačkim atributima (*sifātu-l-fi'l*), kao ni o atributima koji iskazuju Njegov voljni izbor (*sifāt ihtijārijja*) i sl., poput stvaranja, oblikovanja, usmrćivanja, oživljavanja, uskraćivanja, izljeva darežljivosti, smotavanja, uzdizanja, prilaženja, dolaženja, spuštanja, srdžbe, zadovoljstva i sličnoga, čime je On Sebe opisao i čime Ga je opisao Njegov Poslanik, svejedno što mi ne možemo dokučiti bit i stvarnost toga, koje su Njegovo istinsko značenje, pa se nećemo upuštati u to tumačeći ga na svoj način, niti ćemo se u pogledu toga povoditi za svojim porivima. Međutim, načelan smisao toga nam je poznat, kako se o tome izrazio Imam Malik – Allah bio zadovoljan sa njim! – kada je upitan o riječima Uzvišenoga: "Zatim se uzdigao (nad) Aršom!" (El-A'rāf, 54) i sličnim ajetima, naime: "To da se uzdigao poznato je, ali na koji način – nije poznato!"[61], iako se nešto takvo događa u jednom vremenu a ne i u drugome, kako se naznačava i u hadisu o zauzimanju (šefatu): "Gospodar moj se danas rasrdio tako kako se nikada ranije nije rasrdio niti će se ikada kasnije rasrditi!"[62]

Nastalost u tom smislu nije nezamislivo, niti se ono može označiti kao nastajanje nakon što ga, prethodno, nije bilo. Zar se za nekoga ko danas progovori, a i jučer je imao sposobnost govora, tvrdi da mu se desio govor?! A da pak prethodno nije imao sposobnost govora, usljed nekog nedostatka – poput malodobnosti ili nijemosti – pa progovorio, tada bi se moglo kazati da mu se desio govor. Onaj pak koji ne govori, ali ne zato što ima neku mahanu, naziva se potencijalnim govornikom, tj. može govoriti kada hoće, dok se u slučaju kada progovori naziva praktičnim govornikom. Isto je i sa osobom sposobnom da piše – takva se osoba naziva praktičnim piscem u situaciji kada piše, no kada ništa ne piše ona ni tada ne izlazi iz okvira nekoga ko se tretira piscem.

---

[61] Autor se ovdje ograničio na samo dio odgovora Imama Malika, koji u nastavku glasi: "Vjerovati u to je obaveza, a zapitkivati o tome je novotarija u vjeri (*bid'at*)!" – tj. zabranjeno je raspravljati o načinu na koji se uzvisio nad 'Aršom. Imam Malik je u svom odgovoru upotrijebio riječ "poznato" (*ma'lūm*) a ne, kako to govore neki inovatori u vjeri, "spomenuto" (*mezkūr*), što nema svoga utemeljenja, kako sam to objasnio u djelu *Muhtesaru-l-uluvvi* (Sažetak Gornjosti), str. 142; izdanje "El-Mektebu-l-islami".

[62] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim u svojim zbirkama hadisa, te neki drugi autori, a njegov cjelovit tekst bit će dat nešto kasnije.

Što se tiče nastalosti vezanih za Uzvišenoga Gospodara, koja se poriču u onoj pokudnoj dogmatici, u Kur'anu i hadisu se ona niti poriču, niti potvrđuju. Prema tome, ako bi se pod poricanjem nečega takvoga podrazumijevalo to da u Njegovo Sveto Biće ne zalazi ništa od Njegovih stvorenja, koja su nastala, odnosno da On ne zadobija nikakvo novo svojstvo, kojega ranije nije bilo, onda je to poricanje ispravno. Ako bi se pak pod njim podrazumijevalo poricanje svojstava koja se odnose na izbor, u smislu da On ne čini ono što hoće, da ne govori šta hoće kada hoće, da se ne srdi i ne izražava zadovoljstvo, ali ne kao neko od ljudi, da nije onakav kakvim je Sam Sebe opisao u smislu spuštanja, uspinjanja i dolaženja – na način koji je primjeren Njegovoj veličini i veličanstvenosti – takvo poricanje je neispravno, nema svoga utemeljenja u istini.

Pristalice one pokudne skolastičke dogmatike (*ilmu-l-kelām*) poriču bilo kakvo nastajanje vezano za Allaha, što pripadnik glavnog toka islama (*sunnī*) onome koji tako zbori daje za pravo, idući za tim da on od Uzvišenoga odriče ono što nije prilično Njegovoj veličini. Međutim, kada mu on u tome dadne za pravo, on mu rekne da je, sukladno tome, obavezan negirati i svojstva volje i svojstva djelovanja, što ne stoji. Pripadnik glavnog toka islama samo je, naime, načelno saglasan sa takvim poricanjem, pa ukoliko bi zatražio tumačenje i detaljno obrazloženje nikada s njim ne bi završio raspravu.

Isto je i sa statusom atributa, tj. da li je on dodatak na Biće, ili nije? Izraz je semantički nepreciziran, baš kao i izraz *drugost* (*el-gajr*) – u njemu je sukusirano više smislova. Njime se nekada označava nešto što ne pripada Njemu, a nekada nešto što može biti odvojeno od Njega. Iz tog razloga, istaknuti autoriteti vjere iz glavnog toka islama (*eimetu-s-sunne*) – Allah im se smilovao! – Allahova svojstva i Njegov govor nisu definirali kao *drugost*, nešto odvojeno od Njega, ali ni da to nisu, budući da bi to, u onom prvom slučaju, ostavljalo dojam da je posrijedi nešto odvojeno od Njega, dok bi, u obrnutom slučaju, sugeriralo da je to sam On. Prema tome, s obzirom da izraz *drugost* može izražavati više smislova, on se ne upotrebljava bez nečega što ga pojašnjava i izoštrava smisao koji se njime želi izraziti.

Tako, ako se pod njim podrazumijeva neko apstraktno biće, koje postoji samo po sebi i koje je odvojeno od svih dodatnih svojstava, to onda nije ispravno. Ako se pak misli na to da su određena svojstva nadodata na Biće, Koje se poima drukčije od onog kako se poima svojstvo – to je ispravno, s tim da u stvarnosti ne postoji biće koje je lišeno svakoga svojstva. Postoji pak Biće, Koje se opisuje svojstvima savršenosti, koja su Mu postojano imanentna i neodvojiva od Njega. Um, međutim, zamišlja Biće i svojstvo, svakog ponaosob, dok u stvarnosti ne postoji biće koje se ne može ničim označiti. Takvo nešto bi bilo apsurdno. Ako bi, čak, imalo samo svojstvo postojanja i to svojstvo bi bilo neodvojivo od subjekta koji postoji, iako um zamišlja subjekt i postojanje i predočava ih sebi ponaosob. U stvarnosti je, pak, to dvoje neodvojivo jedno od drugog.

Neki bi mogli kazati: Svojstvo nije ni sam subjekt koji se opisuje, niti je drugost u odnosu na njega. To ima ispravnoga smisla, tj. da svojstvo nije i sam subjekt koji se opisuje, a kojeg um zamišlja izdvojenim od svega drugoga, ali da jeste određena drugost u odnosu na njega, no ne i odvojena od njega. Naime, subjekt koji se opisuje čini jedinstven entitet sa svojim svojstvima, nije plurikativan. Tako, ako bi ti rekao: Utječem se Allahu!, to bi značilo da se utječeš Svetome Biću, opisanom čistim svojstvima savršenosti, koja su Mu postojana i koja se, ni na koji način, ne mogu razdvojiti od Njega.

Ako bih rekao: Utječem se Allahovoj sili!, pozivao bih se na jedno od svojstava Uzvišenog Allaha, a ne bih se utjecao nekome drugom, mimo Allaha. Taj smisao se razumijeva iz izraza *zāt*, (biće, posjednik, vlasnik, imalac) koji se u osnovi i upotrebljava samo u nekom suodnosu: *zāt vudžūd* (egzistentan; posjednik egzistencije), *zāt kudret* (moćnik; imalac moći), *zāt 'izz* (posjednik sile), *zāt 'ilm* (znan; imalac znanja), *zāt kerem* (darežljiv; posjednik darežljivosti) i sl. *Zāt* je ženski oblik izraza *zū*. To je izvorno značenje te riječi, iz čega se zaključuje da odvajanje svojstava od *zāta* nije moguće ni na koji način, makar um i mogao pretpostaviti neki *zāt* odvojen od svojstava, kao što može pretpostaviti i apsurd.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Tražim utočište u Allahovoj sili, i Njegovoj moći, od zla s kojim se suočavam i kojeg se plašim!" (*E'ūzu bi 'izzetillāhi ve kudretihi min šerri ma edžidu ve uhāzir*).[63]

---

[63] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga Muslim (broj: 2202). Cjelovit tekst hadisa glasi: "Od Osmana ibn Ebi-l-'Āsa es-Sekafija se prenosi da se on požalio Božijem Poslaniku,

Još je rekao: "Utječem se Allahovim riječima potpunim od zla kojeg je stvorio!" (*E'ūzu bi kelimātillahi-t-tāmma min šerri ma haleka*).[64]

Poslanik se ne bi utjecao bilo kome osim Allahu. Tako je – Allahovi blagoslovi i milost neka su na njega! – rekao i ovo: "Bože moj, utječem se Tvome zadovoljstvu od Tvoje srdžbe, Tvome oprostu od Tvoje kazne, i utječem se Tebi od Tebe!" (*Allahumme innī e'ūzu bi ridāke min sehatike, ve bi mu'āfātike min 'ukūbetike, ve e'ūzu bike minke*).[65] Još je rekao: "Utječemo se Tvojoj veličini od toga da se izložimo pogibelji nečeg ispod sebe!" (*Ve ne'ūzu bi 'azametike en nugtāle min tahtina*).[66] "Utječem se svjetlosti Lica Tvoga, kojim se tmine obasjavaju!" (*E'ūzu bi nūri vedžhikellezi ešrekat lehu-z-zulumāt*)[67]

Isto je i s njihovim riječima: Da li je ime ono što se njime označava, ili je ono drugost u odnosu na to? Budući da su mnogi pogriješili u vezi sa tim, da nisu znali šta je tu ispravno, kazat ćemo da se pod imenom nekada podrazumijeva ono što se njime označava, a nekada pojam koji upućuje na njega. Tako, ako bi ti kazao: Allah kaže tako i tako, ili: Allah čuje onoga ko Mu izriče zahvalu i sl., time bi se podrazumijevalo ono što se označava imenom, a ako bi rekao: Allah je arapsko ime, Svemilosni (Er-Rahmān) je arapsko ime, Milostivi (Er-Rahīm) je jedno od Allahovih imena i sl., tada bi se podrazumijevalo samo ime, ne i ono što se njime označava. Tako se ne može kazati da je ime neka *drugost* u odnosu na njega, budući da *drugost* može značiti više toga. Ako se pod tim misli na to da riječ nije isto što i smisao, onda je to tačno. Ako se pak misli na to da je Uzvišeni Allah postojao, a da nije imao

---

s.a.v.s., na bol u tijelu koji je osjećao od momenta kad je prešao na islam. Božiji Poslanik mu je rekao: 'Stavi ruku na mjesto gdje osjećaš bol i reci: 'Bismillahi', tri puta, i sedam puta: 'E'ūzu billahi ve kudretihi min šerri ma edžidu ve uhāzir!'" Ovaj hadis, također, bilježe i imam Malik u svom *El-Muvetta'u* (Utabanom putu) (2/934/9), Ebu Davud (br. 3891) i Tirmizi, koji za nj kaže da je "dobar i vjerodostojan" (*hasen/sahih*), no bez riječi "i kojeg se plašim" (*ve uhazir*). Bilježi ga, isto tako, i Ahmed (IV/217 i VI/390), te Hākim (I/343), sa dodatkom: "pri svakom potiranju" (*fi kulli meshatin*), koji za nj kaže: "Vjerodostojnog je prijenosnog niza", što je tačno.

[64] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježe ga: Muslim (2708), Ebu Dāvud (3898, 3899) i drugi, a vjerodostojan mu je i prijenosni niz (*sened*).

[65] Hadis bilježi Muslim i drugi autori, a ovo je jedna od dova koja se uči prilikom sedžde.

[66] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježe ga: Ebu Davud (5074) i Ahmed (2/52) sa vjerodostojnim prijenosnim nizom (*sened*). Ovo je, inače, jedna od dova koje se uče ujutro i naveče.

[67] Hadis je slab (*da'īf*); bilježi ga Ibn Ishak sa slabim i prekinutim prijenosnim nizom. Neki hadiski učenjaci ga prenose od njega i s njegovim neprekinutim prijenosnim nizom, ali je u tome njegovo vlastito tradiranje ('an'anatuhu). Elaboriran je u djelu *Tahrīdžu fikhi-s-sīra* (Elaboracija Suštine životopisa), str. 132, i djelu *Ed-Da'ifa* (Zbirka slabih hadisa), 2933.

imena sve dok Sam Sebi nije stvorio imena, odnosno dok Ga imenima, koja su sami izmislili, nisu nazvala Njegova stvorenja, onda je to najveća zabluda i nevjerstvo u pogledu Njegovih imena.

Profesor (Tahāvi) – Allah mu se smilovao! – na to je skrenuo pažnju riječima: "On je oduvijek sa svim Svojim svojstvima, još od prije nego će stvoriti stvorenja..." itd., odgovarajući muʻtezilama, džehmijama i onim šiijama saglasnim sa njima. Oni su, naime, govorili: "On, Uzvišeni, postao je kadrim da djeluje i govori nakon što za to nije bio kadar, budući da su i djelovanje i govor postali mogući, nakon što to nisu bili. Tako se i On iz (stanja) samonemogućnosti preobrazio u (stanje) samomogućnosti!"

ʻAlī ibn Kullāb, El-Ešʻari i drugi, koji su bili saglasni sa njima, kažu: "Činjenje je Njemu postalo moguće, nakon što Mu je od Njega bilo onemogućeno!" Što se pak tiče govora, on, po njima, ne potpada pod htijenje i sposobnost, već je to nešto neodvojivo od Njegovoga Bića.

Ovakav govor potječe od džehmija, jer su oni govorili: "Vječni kontinuitet događanja nije moguć. Događanja moraju imati svoj početak, budući da ne mogu postojati događanja koja nemaju svoga početka. Tako je nemoguće da je Gospodar Uzvišeni bio uvijek djelatan i govoran po svome htijenju. Štaviše, On nije mogao biti ni kadar za to, jer je i sposobnost u odnosu na nemoguće nemoguća!"

Ovo je, međutim, pogrešno rezonovanje. Ono sugerira i nemogućnost nastanka svijeta, premda je on postao, nakon što ga, nekada, nije bilo (*hadis*). Ono pak što je nastalo, nakon što nije postojalo, neminovno mora biti nešto što je potencijalno moguće, a ta mogućnost nema određenog vremena; nema zamislivog vremena a da ta mogućnost nije postojala u njemu, niti mogućnost činjenja, njegova dopustivost i vjerodostojnost imaju neki svoj početak u kojem bi dosegnuli svoju krajnju tačku. Otuda proizlazi neminovan zaključak da je činjenje uvijek moguće, da je dopustivo njegovo aktiviranje i da je ono vjerodostojno pa, prema tome, i konstatacija da je Gospodar permanentno kadar za nj. Prema tome, mora se priznati dopustivost događanja koja ne moraju imati svoga početka.

Džehmije, i oni koji su saglasni sa njima, kažu: "Mi ne prihvatamo mogućnost postojanja događanja koja nemaju svoga početka. Potvrđujemo mogućnost događanja, pod uvjetom da im prethodi nedogađanje, koje nema svoga početka. To je zato što su događanja, kod nas, nemoguća u smislu da su oduvijeka. Događanja kod nas ne mogu imati karakter oduvjekosti, ona – takva – moraju nastati, nemoguća je njihova oduvjekost. Međutim, nije neophodno da to nastajanje bude u tačno određenom vremenu. Naprotiv, mogućnost događanja uvjetovana je prethodećim nedogađanjem, koje nema svoga početka, što je različito od samih događanja."

Njima treba kazati sljedeće: Uzmimo da vi tvrdite da je to tako – međutim, može se zapaziti da događanje kod vas ima svoj početak, s obzirom da samo nastajanje kod vas postaje mogućim nakon što nije bilo moguće, s tim da za tu mogućnost ne postoji određeno vrijeme, već da nema nijednog zamislivog vremena a da ta mogućnost nije bila postojana u njemu, što podrazumijeva i permanentnost te mogućnosti. U protivnom, ono što se karakterizira postankom moralo bi se transformirati iz stanja nemogućnosti u stanje mogućnosti, bez nastanka ičega.

Jasno je, međutim, da preobražaj unutrašnje stvarnosti samog nastajanja, odnosno nastalih stvari, djela, događaja i tome sličnoga, iz nemogućnosti u mogućnost, u smislu da oni postanu mogući i dopustivi, nakon što su bili nemogući, bez opetovanog uzročnika, zdravome razumu nije prihvatljiv, baš kao što nije prihvatljiva ni preobrazba neke vrste iz stanja bitne nemogućnosti u stanje bitne mogućnosti.

Kod njih, naime, nastale stvari postaju moguće nakon što su, prethodno, bile nemoguće, a taj preobražaj nije vezan za određeno vrijeme, budući da ne postoji nijedno zamislivo vrijeme a da ta mogućnost nije bila postojana prije njega. Iz toga bi se trebalo, neminovno, zaključiti da je taj preobražaj permanentno moguć pa, prema tome, i mogućnost da ono što je nemoguće bude moguće! To je pak više nemoguće nego naše riječi da je ono što nastane uvijek bilo (potencijalno) moguće. Tako ih ono čemu su pribjegli više demantira od onog od čega su pobjegli! Naime, razumno je da se ono što je postalo drži potencijalno mogućim, razumno je držati da je ta mogućnost permanentna, dok je držati mogućim ono što je nemoguće samo po sebi nemoguće. Šta ako bi neko postavio pitanje: Da li još uvijek postoji mogućnost te nemogućnosti? Ovo je opširno elaborirano na odgovarajućem mjestu.

Radi se o sljedećem: Da li je permanentnost nastalih stvari moguća i u budućnosti i u prošlosti, ili nije? Ili je moguća samo u budućnosti? Ili samo u prošlosti?

O ovome postoje tri poznata stajališta kod muslimanskih i nemuslimanskih teoretičara:

Najslabije od njih je ono po kojem njihova permanentnost nije moguća kako u prošlosti, tako ni u budućnosti, kako su govorili Džehm ibn Safvān i Ebu Hudejl el-Allāf.

Prema drugome stajalištu, njihova permanentnost je moguća u budućnosti, ali ne i u prošlosti, kako to tvrde mnoge dogmate skolastičari i oni šerijatski pravnici i drugi, koji su saglasni sa njima.

Treće stajalište je stajalište onih koji tvrde da je njihova permanentnost moguća i u prošlosti, i u budućnosti, kako to tvrde autoriteti hadisa, što spada u krupna pitanja.

Niko pak nije tvrdio da je njihova permanentnost bila moguća u prošlosti, ali ne i u budućnosti.

Široki slojevi čovječanstva iz svih vjerskih zajednica nesumnjivo tvrde da je sve osim Allaha stvoreno, da je postalo nakon što ga, prethodno, nije bilo. To su zastupali i svi poslanici i njihovi sljedbenici: muslimani, jevreji, kršćani i drugi.

Iz same primordijalne naravi (*fitret*) razaznaje se činjenica da se učinak ne može smatrati oduvijek i zauvijek pratećim elementom onoga ko ga je proizveo, da bi to bila apsurdna tvrdnja, budući da bi, u tom slučaju, kauzalni slijed događanja u budućnosti učinio mogućim da On, Uzvišeni, bude posljednji, iza koga opet postoji nešto. Tako kauzalni odnos događanja u prošlosti ne čini apsurdnim da On, Uzvišeni, bude Prvi, ispred Kojeg nema ničega, jer je Gospodar, Uzvišeni, Oduvijeki i Zauvijeki, čini šta hoće i govori kada hoće. Uzvišeni kaže: "Eto tako – reče on – Allah čini što On hoće!" (Alu 'Imrān, 40) "Ali, Allah radi ono što On želi!" (El-Bekare, 253) "Gospodar Prijestolja Slavnog radi šta je Njemu volja!" (El-Burūdž, 15-16) "Da su sva stabla na Zemlji pisaljke, a da se u more, kad presahne, ulije još sedam mora, ne bi se ispisale Allahove riječi!" (Lukmān, 27) "Reci: 'Kad bi more bilo mastilo da se ispišu riječi Gospodara moga, more bi presahlo, ali ne i riječi Gospodara moga, pa i kad bismo se pomogli još jednim sličnim!'" (El-Kehf, 109)

Ono što se ustanovilo kao neupitno jest savršenost moguće egzistencije. Prema tome, ono što nju čini savršenijom od svake druge moguće egzistencije predstavlja činjenica da ona prethodi svakoj drugoj jedinki u ukupnosti egzistencije na način da u svijetu ne postoji niti jedan jedini dio koji je na bilo koji način neodvojivo bio oduvijek vezan za nju.

Što se tiče trajnosti činidbe i ona je, isto tako, komponenta u savršenosti. Naime, ukoliko je činidba atribut savršensva, onda njezino vječno trajanje identificira se sa vječnošću savršenstva. Kažu: "Kauzalnost (uzročnost, ciklus povezanih uzroka i posljedica) je općenit izraz, a Kur'an i sunnet ga niti poriču, niti potvrđuju da bi mu se morala posvećivati posebna pažnja. Dijeli se na: nužnu, nemoguću i moguću."

Prema tome, uzročno-posljedični niz, beskonačna niska uzročnika, je apsurdan i po sebi nemoguć, u smislu da je svaki od uzroka uzrokovan od onog prethodnog, i tako beskonačno.

Onaj, pak, nužni uzročno-posljedični niz jest onaj koji potvrđuje i razum i Vjerozakon, a koji je izraz permanentnog djelovanja Gospodara Uzvišenog u beskonačnosti. Naime, kada god se stanovnicima Dženneta okonča jedna ugodnost, On će im proizvesti drugu ugodnost, i to se nikada neće iscrpiti. Isti je slučaj i sa Njegovim djelovanjimā – uzvišen neka je On! – na drugoj strani vječnosti, u Praiskonu (El-Ezel), tj. svakome činu prethodio je jedan drugi čin. Ovo je nužno i u pogledu Njegovoga govora, jer je On uvijek govorio kada je htio, svojstvo govora nije stekao u nekom vremenskom trenutku. Isto je i sa Njegovim djelovanjima, koja su nerazdvojivi pratioci Njegovoga života, budući da je svaki živi subjekt djelatan. Razlika između živog i neživog upravo se i nalazi u aktivitetu, pa je više učenjaka iz prvih generacija (umjesto samo *Živi*) govorio: *Živi* i *Aktivni*.

Osman ibn Se'īd kaže: "Svaki živi subjekt je djelujuć, a naš Gospodar Uzvišeni nikada, ni u jednom trenutku, nije bio bez govora, volje i djelovanja, nikada nije bio lišen nečega iz Svoje savršenosti!"

Što se tiče kauzalnoga niza koji je (potencijalno) moguć, to je onaj niz iz ovog smjera, kao i onaj u smjeru beskonačnosti u budućnosti. Naime, budući da je On permanentno živ, kadar, voljan i govoran – što su nerazdvojivi elementi samog Njegovog Bića – to Mu je i djelovanje (potencijalno) moguće, s obzirom na Njegovo posjedovanje ovih svojstava. Činjenica da je djelovanje savršeniji oblik od nedjelovanja ne znači obavezno i da su stvorenja uvijek bila sa Njim. On, Uzvišeni, prethodio je svakom pojedinom Svom stvorenju na način da tom Njegovom prethođenju nije prethodilo ništa. Tako, svako stvorenje ima nešto što mu je prethodilo, dok Stvoritelju Uzvišenome nije prethodilo ništa. Prema tome, jedini je On Stvoritelj, dok je sve osim Njega stvoreno, postalo nakon što ga, prethodno, nije bilo.

Oni kažu: "Sve što se kaže drukčije od ovoga zdravom razumu nije prihvatljivo i on će to tretirati kao neosnovano. Svaki onaj ko prizna da je Gospodar Uzvišeni uvijek kadar djelovati neminovna mu je jedna od dvije stvari: ili da kaže da je djelovanje permanentno (potencijalno) moguće, ili da kaže da je ono permanentno aktuelno. U protivnom će zapasti u očevidnu kontradikciju budući da bi izlazio sa tvrdnjom da je Gospodar Uzvišeni permanentno moćan da djeluje, a da je, s druge strane, djelovanje apsurdno i po sebi nemoguće, tj. ako bi ga htio proizvesti, njegovo pojavljivanje u egzistenciji ne bi bilo moguće, pa bi i nametanje Njegove volje prema njemu bilo nezamislivo, dok bi ga On, istovremeno, bio kadar učiniti što je jedno prema drugome kontradiktorno."

Hoće se kazati: ono što sugeriraju Vjerozakon i zdrav razum jeste da je sve mimo Allaha Uzvišenoga nastalo, da je postalo nakon što ga, prethodno, nije bilo. Što se pak tiče tvrdnje da je Gospodar Uzvišeni najprije bio lišen djelotvornosti, a zatim počeo djelovati – ni u Vjerozakonu, ni u samom razumu, nema ništa što bi je moglo poduprijeti. Naprotiv, i jedno i drugo sugeriraju upravo ono što je suprotno tome.

Ebu-l-Me'ālī, u svom *El-Iršādu*, kao i neki drugi teoretičari, bavili su se pitanjem uzročno-posljedičnoga slijeda u prošlosti, pa su rekli: "Ako bi ti rekao: 'Nisam ti dao ni jedan dirhem, a da ti, nakon njega, nisam dao još jedan!', to bi bilo moguće. Međutim, ako bi rekao: 'Neću ti dati nijedan dirhem, a da ti jedan neću dati prije njega!', to bi bilo nemoguće!"

Ovaj primjer i ova jednačina nisu adekvatni. Ispravno bi bilo da kažeš: "Nisam ti dao nijedan dirhem, a da ti jedan nisam dao prije njega!", čime bi ispred jedne prošlosti stavio drugu, kao što, na drugoj strani, na jednu budućnost nadodaješ drugu. Prema tome, izjava: "Neću ti dati a da ti neću dati prije njega!" predstavlja negaciju budućnosti dok se ona ne dogodi, kada bi bila ono prethodeće. Tako bi se negirala budućnost, dok se ne stekne budućnost, što je apsurdno. Međutim, negiranje prošlosti prije koje ima neka prošlost, je moguće. Davanje pak u budućnosti i započinje u budućnosti, tako da ispred davanja koje ima svoj početak i kraj, ne može biti nešto beskonačno, jer je beskonačno u konačnome apsurdno.

O njegovim riječima:

On nije nakon stvaranja stvorenja stekao naziv Stvoritelj, niti je proizvođenjem svijeta stekao naziv Tvorac.

Komentar:

Iz Profesorovih – Allah mu se smilovao! – riječi jasno se vidi da on ne priznaje beskonačnost uzročno-posljedičnog niza u prošlosti, a kasnije ćemo navesti njegove riječi kojima nešto takvo dopušta u budućnosti, naime: "A Džennet i Džehennem su dva stvorenja koja nikada neće proći ni nestati", što je i opredjeljenje većine učenjaka, kako je prethodno navedeno. Nema nikakve sumnje da stajalište onih koji mogućnost nečega takvog negiraju i u prošlosti i u budućnosti – kako su to naučavali Džehm i njegove pristalice, tvrdeći da su i Džennet i Džehennem prolazni – nema svoga utemeljenja u istini, što će, ako Bog da, biti potkrijepljeno dokazima.

Što se tiče stajališta onih koji drže mogućim događanja koja nemaju svoga početka iz reda onih koji podupiru događanja koja nemaju svoga kraja, ono se nadaje kao ispravnije od stajališta onih koji to dvoje razdvajaju, budući da je On, Uzvišeni, permanentno živ, a da je djelovanje nerazdvojiva sastavnica života, pa je On i permanentno djelatan za ono što želi. On je Sam Sebe time opisao riječima: "Gospodar Prijestolja Slavnog, Koji čini ono što Mu je volja!" (El-Burūdž, 15-16)

Ajet sugerira nekoliko stvari:

1. da On, Uzvišeni, djeluje po Svojoj volji i Svome htijenju;
2. da je On jednako takav, budući da je to kazao u kontekstu izricanja pohvale i hvale Samome Sebi, što će kazati da je to sastavni dio Njegove savršenosti, te da nije dopustivo da bude bez te savršenosti ni u jednome vremenu. Naime, rekao je: "Pa da li je onda Onaj Koji stvara kao onaj koji ne stvara?! Urazumite se!" (En-Nahl, 17) Budući, dakle, da su to svojstva Njegove savršenosti, epiteti Njegove veličine, ona nisu nastala u nekom vremenu nakon što ih, prije toga, nije bilo.
3. da On, kada nešto hoće, to i radi, jer čestica *mā* (u gore navedenom ajetu) vezuje se za sve, općenito, tj. On učini sve što želi učiniti. To se odnosi na Njegovu volju, povezanu s Njegovim činom. Što se tiče Njegove volje vezane za djela ljudi, ona ima drukčiji status. Naime, ako On želi da čovjek uradi neko djelo, ali mu ne želi u tome

pomoći, te čovjeku prepusti njegovu realizaciju, djelo neće biti učinjeno, svejedno što On to voli, sve dok On od Sebe ne htjedne dopustiti da čovjek to i učini. Eto, to je onaj detalj koji je kaderijama i džebrijama[68] ostao zaklonit, pa su, s obzirom na to, zabludjeli u vezi s Božijim određenjem (*kader*). Postoji, naime, razlika između Njegove želje da čovjek nešto čini i toga da ga i učini činiocem tog djela. O pitanju Božijega određenja (*kader*) će pak biti govora na njemu odgovarajućem mjestu, ako Bog da.

4. da su Njegovo djelovanje i Njegova volja nerazdvojivi jedno od drugog tako da ono što On želi učiniti to i učini, a što je učinio to je i želio, za razliku od stvorenja koje želi i nešto što ne može učiniti, a pokatkad učini nešto što ne želi. S obzirom na to, nema nikoga ko i radi ono što želi, osim Allaha; jedini On je taj.
5. potvrđivanje mnogobrojnih volja, sukladno djelima, tj. da za svako djelo postoji volja koja se odnosi na njega. To je ono što se razumijeva po samim prirodama ljudi. Prema tome, On, Uzvišeni, permanentni je posjednik volje i čini šta Mu je volja.
6. da je sve ono što je zamislivo da bi se za nj mogla vezati Njegova volja, dopustivo i da bude učinjeno. Tako, ako On hoće da se svake večeri spusti na zemaljsko nebo, da na Sudnjem danu dođe kako bi presudio ljudima, da Se pokaže Svojim robovima, da im se otkrije kako to On hoće, da im se obrati i nasmije, te sve drugo što On, Uzvišeni, hoće, to Mu neće biti nemoguće uraditi, budući da On čini ono što hoće. Vjerodostojnost toga pak ovisna je o onome ko to istinito obavještava o Njemu, pa kada takav o tome nešto rekne, dužnost je u to vjerovati. Isto je i sa brisanjem onoga što On hoće, i sa potvrđivanjem onoga što On želi. On svakoga dana djeluje, slavljen i uzvišen je On!

Iz stajališta da sva događanja imaju svoj početak nužno proishodi da prije toga nije bilo nikakve aktivnosti (*ta'tīl*), da Allah, dž.š., nije bio aktivan, te da je, potom, postao aktivan, što ne podrazumijeva i oduvjekost svijeta, budući da je sve osim Allaha nastalo i da spada u potencijalno moguću egzistenciju, egzistenciju koju je Allah uveo u postojanje i koja nema nikakvog vlastitog udjela u svom nastajanju. Prema tome, ovisnost i potrebitost drugoga su suštinske odlike, nerazdvojive od svega mimo Allaha, dok je Allah nužno postojeći po Svome biću, neovisan po Sebi; neovisnost je Njegova suštinska odlika, nerazdvojiva od Njega.

---

[68] *Džebrijje* – deterministi, koji su držali da čovjek ne posjeduje vlastitu volju, već da funkcionira kao programirani objekat. (Nap. prev.)

Ljudi imaju dva stajališta u pogledu ovoga svijeta, tj. da li je on stvoren od neke materije ili ne? Različito se izjašnjavaju o tome kakav je bio početak ovoga svijeta. Uzvišeni kaže: “On je u šest dana nebesa i Zemlju stvorio, a Njegov Prijesto (‘Arš) je iznad vode bio!” (Hūd, 7)

El-Buhāri – i još neki autori – bilježi sljedeću izjavu ‘Imrāna ibn Husajna, r.a.: “Ljudi iz Jemena su rekli Božijem Poslaniku, s.a.v.s.: ‘Došli smo ti da se podučimo vjeri i da te upitamo o (početku) ove stvari?!’ On im je odgovorio: ‘Bio je Allah, i ničeg nije bilo prije Njega!’”[69]

U drugoj verziji stoji: “I ničega nije bilo sa Njim!”, a u trećoj: “...osim Njega, a Njegov Prijesto (*‘Arš*) je bio na vodi. I sve je zapisao u Spomenu (*Zikr*), i stvorio je nebesa i Zemlju.” U drugoj varijanti ove verzije stoji: “Zatim je stvorio nebesa i Zemlju.” Poslanikove, a.s., riječi: “zapisao u Spomenu”, podrazumijevaju Zaštićenu Ploču (*El-Levhu-l-mahfūz*), kao što Uzvišeni kaže: “A Mi smo kasnije, nakon Spomena, u Zeburu zapisali...” (El-Enbijā’, 105) Tako se ono što je zapisano u Spomenu naziva spomenom, kao što se ono što je napisano u Knjizi naziva knjigom.

Ljudi su se, u pogledu ovoga hadisa, podijelili u dva tabora. Jedni kažu da njime Poslanik, a.s., hoće kazati da je postojao samo Allah i da je stalno bilo tako, da bi, potom, On započeo sa stvaranjem svega stvorenog, pa je, prema tome, svakoj pojedinoj vrsti, i svakoj pojedinoj jedinki, prethodilo nepostojanje, da je i samo vrijeme nastalo u "ne vremenu", da je i Allah postao aktivan nakon što prethodno, od Praiskona, nije činio ništa, a da je činjenje, sve do njegovog započinjanja, bilo potencijalno moguće.

---

[69] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), dok verziju u kojoj se kaže “sa Njim” nisam našao kod El-Buhārija, premda on u svome *Sahihu* ovaj hadis – u dvjema posljednjim verzijama, tj. u kojima stoji: “prije Njega”, odnosno: “osim Njega” – navodi na dva mjesta: u tematskim cjelinama “Početak stvaranja” (Bed‘u-l-halk) i “Izražavanje Božije jednosti” (Et-Tevhīd). Drugu od te dvije verzije bilježi Bejheki u djelu *El-Esmāu ve-s-sifāt* (Imena i atributi, VI/270), dok Ahmed bilježi onu prvu (IV/431), ali sa riječima: “Allah, dž.š., bio je prije svake stvari.” Zehebi taj hadis, u djelu *Muhtesaru-l-‘uluvv* (Sažetak Gornjosti, 98/40), pripisuje El-Buhāriju i ocjenjuje ga vjerodostojnim (*sahīh*)! (V.: uvodni dio, str. 27) Riječi hafiza Ibn Hadžera u komentaru ovog hadisa sugeriraju da on nije našao onu verziju u kojoj stoji: “sa Njim”. Naime, on kaže (VI/206): “Napomena: U nekim djelima se ovaj hadis navodi u sljedećem obliku: “Bio je Allah i ničega nije bilo sa Njim, a On je i sada onakav kakav je i bio!” To je dodatak kojega nema ni u jednom hadiskom djelu, na što je upozorio velikan znanosti Tekijjuddīn ibn Tejmijje. Što se pak tiče riječi: “i ničega nije bilo sa Njim”, treba kazati da sami odjeljak, naslovljen sa “Ničega drugog nije bilo osim Njega” izražava isti smisao.
Prema tome, da je Ibn Hadžer znao za ovu verziju, on bi je svakako i spomenuo, pa ne bi imao potrebe opravdavati je značenjem one verzije koju je naveo, kako je to očevidno. Opet, Allah najbolje zna!

Drugi kažu da se hadisom izvještava o početku stvaranja ovog pojavnog svijeta, kojega je Allaha stvorio za šest dana, a zatim se uzvisio nad Prijestoljem ('Aršom), kako se o tome Kur'an očituje na više mjesta.

U Muslimovom *Sahihu* se, posredstvom Abdullaha ibn 'Amra, navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Uzvišeni Allah je odredio sudbine svih stvorenja pedeset hiljada godina prije nego će stvoriti nebesa i Zemlju, a Njegov Prijesto ('Arš) bio je na vodi!"[70]

Tako nas je Vjerovjesnik, s.a.v.s., obavijestio da se sudbinsko određenje ovog svijeta, stvorenog za šest dana, desilo pedeset hiljada godina prije nego će Allah stvoriti nebesa, te da je Prijesto Gospodara Uzvišenoga tada bio na vodi.

Dokaz ispravnosti stajališta ovog drugog tabora nahodi se iz više stvari. Jedna od njih su riječi onih Jemenaca: "Došli smo da te upitamo o početku ove stvari", pokazujući na nešto što je prisutno, što je očevidno, što postoji. Pod riječju *stvar* (*emr*) podrazumijeva se nešto što je *stvoreno po zapovijedi* (*me'mūr*), tj. ono čemu je Allah oblik dao svojom zapoviješću. Poslanik, a.s., dao im je odgovor o tome kako je započet ovaj postojeći svijet, a ne o vrstama stvorenja, jer ga oni nisu ni pitali o tome. Obavijestio ih je o stvaranju nebesa i Zemlje dok je Njegov Prijesto bio na vodi, a nije ih obavijestio o stvaranju Prijestolja, koji je stvoren prije stvaranja nebesa i Zemlje. Također, rekao je: "Bio je Allah, i ničeg nije bilo prije Njega!", odnosno – kako se još prenosi – "sa Njim", odnosno "ničeg drugog". To je rekao na jednom skupu, pa je, prema tome, upotrijebio samo jedno od to troje, dok je dvoje preneseno po smislu. Riječ *prije* (*kabl*) se od njega prenosi i u nekim drugim hadisima, osim ovoga. Tako Muslim, u svom *Sahihu*, posredstvom Ebu Hurejrea, bilježi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., u svojim dovama učio: "Bože moj, Ti si prvi, ničeg prije Tebe nije bilo."[71]

---

[70] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježe ga, također, i Ahmed (II/169) i Tirmizi, koji ga isto tako ocjenjuje vjerodostojnim, ali bez onog zadnjeg dijela: "a Njegov Prijesto ('Arš) bio je na vodi". Taj dodatak nalazi se u verziji koju bilježi Muslim. Hadis bilježi i Bejheki u djelu *El-Esmā'* (Imena, 269). Njegova verzija glasi: "Allah je završio sa sudbinskim određenjima i ovosvjetskim stvarima na pedeset hiljada godina prije nego će stvoriti nebesa i Zemlju, kad Njegov Prijesto bijaše na vodi!"

[71] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je ranije spominjan.

Što se tiče druga dva izraza, nijedan od njih nije potvrđen ni na jednom drugom mjestu pa, stoga, mnogi hadiski učenjaci, poput Humejdija, Begavija i Ibnu-l-Esīra, ovaj hadis prenose s priloškom odrednicom *prije* (*kabl*).

Ako je to tako, onda u toj riječi nema ničega što bi stajalo na putu započinjanja stvaranja, niti prvom stvorenju. Također, rečeno je: "Bio je Allah, i ničeg nije bilo prije Njega!", odnosno "sa Njim", odnosno "osim Njega", "a Njegov Prijesto (ʻArš) bio je na vodi i zapisao je u Spomenu svaku stvar."

Tako je o tom trome saopćio upotrebljavajući sastavni veznik *vav* (i), dok se dio rečenice: "stvorio je nebesa i Zemlju", prenosi i sa *vavom* ("i stvorio je...") i sa česticom *summe* ("a potom je stvorio..."). Očevidno je da ih je Poslanik, s.a.v.s., obavijestio o početku stvaranja nebesa i Zemlje i onoga što je između njih dvoga, tj. da su sva ta stvorenja stvorena za šest dana, a ne o započinjanju stvaranja onoga što je Allah stvorio prije toga. Tako je spomenuo nebesa i Zemlju, što sugerira činjenicu da je to dvoje stvoreno, a spomenuo je i ono što je bilo prije njih dvoga, što ukazuje na to da je ono postojalo, ne dovodeći u pitanje da je i to imalo svoj početak stvaranja.

Također, ako se hadis prenosi i u jednoj i u drugoj verziji, onda se ni za jednu od njih ne može kategorično tvrditi da upravo ona predstavlja ono što je Poslanik htio kazati bez podastiranja argumenta za to. Pa čak i kada jednoj od dvije verzije dadne prednost nad onom drugom i tada će, bez sumnje, pogriješiti onaj koji kategorično ustvrdi da je Poslanik želio saopćiti nešto drugo, ukoliko u Kur'anu ili hadisu ne bude bilo ničega što bi ukazivalo na to drugo značenje. Prema tome, ne smije se kao konstatacija izreći nešto za šta se samo pretpostavlja da je pravi smisao hadisa. Tako se od Poslanika izjava: "Bio je Allah i ničeg nije bilo sa Njim!" ne prenosi kao zasebna cjelina, već se prenosi u spomenutom kontekstu, pa se ne može držati da se njome želi kazati da Gospodar Uzvišeni apsolutno nije bio aktivan sve dok nije stvorio nebesa i Zemlju.

Isto tako, Poslanikove riječi: "Bio je Allah i ničeg prije Njega nije bilo", ili: "sa Njim", ili: "ničeg drugog osim Njega", "a Njegov Prijesto je bio na vodi", nije ispravno razumijevati tako da je On, Uzvišeni, postojao sam, da baš nikakvoga stvorenja nije bilo sa Njim, budući da se takvo poimanje njegovih riječi: "a Njegov Prijesto je bio na vodi" čini neodrživim. Naime, ta rečenica, tj. "a Njegov Prijesto je bio na vodi", ili je rečenica stanja ili je veznikom povezana sa drugom. I u jednom i u drugom pak slučaju ona znači da je to stvorenje postojalo u tom vremenu, iz čega proishodi da se htjelo kazati kako tada nije bilo ničega iz ovog pojavnog svijeta.

O njegovim riječima:

On je posjedovao svojstva Gospodarstvenosti i kad Mu nije bilo nijednog podanika, i bio je Stvoritelj i kada nije bilo ničeg stvorenog.

Komentar:

To znači da je Uzvišeni Allah bio atributiran činjenicom da je Gospodar (Rabb) i prije nego je bilo ijednog podanika (*merbūb*), kao i činjenicom da je Stvoritelj (Hālik) i prije nego je bilo ijednog stvorenja.

Neki istaknuti autoriteti u svojim komentarima kažu: "Htio je, naime, reći: Posjedovao je svojstvo gospodarstvenosti i svojstvo stvoritelja. Nije rekao i *stvoriteljstva* budući da je stvoritelj onaj koji nešto iz nepostojanja uvodi u postojanje, i ništa osim toga, dok *Gospodar* podrazumijeva i mnogo toga drugoga, poput vlasti, čuvanja, uređenja i uzgajanja, tj. postupnog vođenja nečega sve do njegovog upotpunjenja. Stoga je sasvim na mjestu to što je upotrijebio riječ koja u sebi objedinjuje sve te smislove, a to je gospodarstvenost (*rubūbijjet*)."

Međutim, to nije baš do kraja tako s obzirom da riječ *stvaranje* (*halk*) implicira, također, još i *određivanje mjere* (*takdīr*).

O njegovim riječima:

Onako kako je On oživitelj umrlih, nakon što ih je prethodno, učinio živima, opravdano nosio to ime i prije no što će ih ponovo oživiti, tako isto je, opravdano, nosio i ime stvoritelj i prije nego će ih stvoriti!

Komentar:

To znači da je On, Uzvišeni, bio atributiran kao Oživitelj umrlih prije nego će ih oživiti, kao što je bio atributiran kao Stvoritelj prije nego će ih stvoriti. Time je mu'tezile i one koji su zastupali njihove ideje ostavio bez argumenata, kako smo to ranije kazali u priči o njima. Isto tako je ranije utvrđeno da On, Uzvišeni, permanentno čini što hoće.

O njegovim riječima:

To je zato što je On nad svakom stvari moćan, što je sve ovisno o Njemu, što je Njemu sve lahko, što On ničemu nije potreban. Ništa nije kao On; On sve čuje i sve vidi.

Komentar:

Ovim se sugerira priznavanje Njegovih svojstava u Praiskonu (*Ezel*), prije nego će započeti proces stvaranja. Govor o "nad svakom stvari" i onome šta sve to obuhvata, te o obuhvatnosti "svega" na (svakome) mjestu, shodno indikatorima koji ga okružuju, doći će kasnije, kada budemo razmatrali pitanje govora, ako Bog da.

Mu‘tezile su iskrivili onaj smisao koji se nahodi iz riječi Uzvišenoga: "A Allah je nad svakom stvari moćan!" (El-Bekare, 284); rekli su: "On je kadar za sve ono što je u Njegovoj moći." Što se pak tiče ljudskih djela, On, kod njih, nad njima nema moći. Međutim, međusobno su se sukobili oko toga da li je u stanju i Sam učiniti nešto slično tim djelima, ili nije!?

Ako bi smisao ajeta doista bio onakav kako to oni tvrde, to bi onda bilo isto kao kad bi se reklo: On je znalac svega što zna i stvoritelj svega što stvara!, i slično, što je besmisleno. Na taj način su zanijekali svojstvo Njegove potpune moći nad svakom stvari.

Pripadnici glavnog toka islama (*Ehlu-s-sunne*), međutim, drže da je Allah nad svakom stvari moćan, što podrazumijeva svaku zamislivu mogućnost. Ono pak što je po sebi nemoguće, npr. da nešto postoji i ne postoji u isto vrijeme, to nema svoje realnosti, niti je njegovo postojanje zamislivo, pa se, stoga, i ne zove *stvar*, po općoj saglasnosti svih razumnih ljudi. U to, naprimjer, spada stvaranje sebi sličnoga, činjenje sebe nepostojećim i slične apsurdnosti.

Ovo načelo je, ustvari, vjerovanje u Njegovu punu i sveopću Gospodarstvenost, jer da je On Gospodar svake stvari vjeruje samo onaj koji vjeruje da je On moćan nad svim tim stvarima. Ne vjeruje u potpunost i savršenost Njegove Gospodarstvenosti onaj koji ne vjeruje da je On nad svakom stvari moćan.

Međutim, sukobili su se oko potencijalno mogućeg ništavila, naime da li je i ono "nešto", ili nije?! Konstatirali su da ništavilo u vanjskome svijetu nije "nešto", ali da Allah zna šta će biti prije nego bude, i propiše ga, a možda ga i spomene i izvijesti o njemu, onako kako to nalazimo u Njegovim riječima: "Zaista je potres Smaka svijeta nešto veliko!" (El-Hadždž, 1) Tako je potres *nešto* u znanju, Spomenu i Knjizi, ali ne i u vanjskome svijetu, kao što Uzvišeni kaže: "Njegova stvar je takva da, kad On nešto hoće, samo joj rekne: 'Budi!' i ona biva!" (Jā-Sīn, 82) "Tebe sam još prije stvorio a nisi bio ništa!" (Merjem, 9), tj. nisi bio nešto, nikakva stvar u vanjskome svijetu, premda je bio *nešto* u Njegovom znanju. Uzvišeni kaže: "Zar čovjeku nije prethodilo jedno vrijeme u ukupnosti vremena kad nije bio ništa spominjano!?" (El-Insān, 1)

Njegove riječi: "Ništa nije kao On", odgovor su onima koji Allaha uspoređuju sa nečim (*mušebbiha*), dok su riječi: "On sve čuje i sve vidi" (Eš-Šūrā, 11) odgovor onima koji Mu odriču svojstva (*mu'attila*). Naime, Uzvišeni Allah deskribiran je svojstvima savršenosti i u tome Mu niko nije sličan. Prema tome, iako se i za stvorenje kaže da čuje i vidi, njegov sluh, i njegov vid nisu kao sluh Gospodara i kao Njegov vid. Priznati određeno svojstvo pak ne znači, samo po sebi, i usporedbu. Naime, svojstva stvorenja su prilična njemu, a svojstva Stvoritelja Njemu.

Stoga, nemoj Allahu odricati atribute kojima je oslovio Sam Sebe, ili kojima Ga je oslovio čovjek koji je najbolje poznavao svoga Gospodara, koji je najbolje znao šta Mu se mora priznati, a šta Mu se ne može pripisati, koji je najiskreniji prema svome ummetu[72] i koji je najelokventniji od njih i najsposobniji u smislu jezičkoga izražavanja. Prema tome, ako bi ti nešto od toga zanegirao, time bi izrazio svoje nevjerovanje u ono što je objavljeno Muhammedu, s.a.v.s., a ako budeš Allaha oslovljavao onim čime je On Sam Sebe predstavio, nemoj Ga porediti sa Njegovim stvorenjima, budući da ništa nije kao On. Naime, ako bi Ga usporedio sa Njegovim stvorenjima, time bi pokazao svoje nevjerovanje u Njega.

Nu'ajm ibn Hammād el-Huzā'i, Buhārijev učitelj, kaže: "Onaj ko Allaha usporedi (sa Njegovim stvorenjima) taj je zapao u nevjerstvo. Onaj ko zaniječe ono čime je Allah Sebe opisao, zapao je u nevjerstvo. U onome pak čime je Allah opisao Sebe, kao i u onome čime Ga je opisao Njegov Poslanik, nema identifikacije!" O ovome će biti više govora kod Tahāvijevih riječi: "Onaj ko se nije sačuvao negiranja i usporedbe (u pogledu Allaha), taj je posrnuo – nije na pravi način poimao Allaha kao Onoga koji nema nikakve nepriličnosti (*tenzīh*)!"

---

[72] *Ummet* (ar. *el-umma*) – dosl. zajednica, narod, vrsta, skupina i sl. Terminološki: svjetska zajednica muslimana; sljedbenici učenja poslanika Muhammeda, a.s. Svaki musliman na svijetu je formalni član toga ummeta. (Nap. prev.)

Uzvišeni Allah za Sebe kaže da Njemu pripadaju *svojstva najuzvišenija*: "Oni koji u onaj svijet ne vjeruju hrđavih su osobina, a Allah ima svojstva najuzvišenija; On je silan i mudar." (En-Nahl, 60) "I samo Njemu pripadaju svojstva najuzvišenija i na nebesima i na Zemlji; On je silan i mudar." (Er-Rūm, 27)

Tako je Uzvišeni Allah hrđava svojstva – što implicira manjkavosti, nedostatke i nesavršenost – pripisao Svojim politeističkim neprijateljima i njihovim idolima, kazavši da najuzvišenija svojstva – što implicira činjenicu punoga savršenstva – pripadaju jedino Allahu. Prema tome, onaj ko Allahu ne bi priznao svojstvo savršenosti svrstao bi Ga među one koji su "hrđavih svojstava" i odrekao bi Mu ono čime je On Sebe opisao, tj. apsolutnu savršenost, koja implicira i egzistencijalne stvari i postojane smislove koji onoga ko se opisuje, sve što ih je više pri njemu, i što su savršeniji, čine sve savršenijim i uzvišenijim od drugih.

Pošto je svojstava Gospodara Uzvišenoga više, i pošto su ona savršenija, time Njemu pripadaju i *svojstva najuzvišenija*, On ih zavređuje više nego iko drugi. Štaviše, nemoguće je da dvojica sudjeluju u apsolutno najuzvišenijim svojstvima, budući da, ukoliko bi bili ravnopravni u svakom pogledu, jedan od njih ne bi bio uzvišeniji od onog drugog. Ukoliko pak ne bi bili ravnopravni, u tom slučaju bi samo jedan od njih mogao biti opisan takvim. Prema tome, nije zamislivo da Onaj ko ima najuzvišenija svojstva može imati Sebi sličnoga, ili ravnoga.

Komentatori Kur'ana su se različito izrazili o sintagmi *najuzvišenija svojstva* (*el-meselu-l-a'la*). Onaj kojeg je Allah naputio i usmjerio na ono što je ispravno, sinkretizirao je mišljenja komentatora, pa je rekao: "Sintagma *najuzvišenija svojstva* implicira najviši atribut, znanje poznavalaca tog atributa, njegovu opstojnost u znanju, obaviještenost o njemu i njegovo spominjanje, zatim obožavanje Gospodara Uzvišenoga na temelju znanja i spoznaje, prisutne u srcima Njegovih obožavatelja i onih koji Mu čine zikr."

Ovdje imamo četiri stvari:[73]

1. potvrđivanje najuzvišenijih svojstava Allahu Uzvišenom, bilo da ljudi znaju za njih, ili ne znaju. To je smisao stajališta onih koji gornju sintagmu tumače kao svojstvo.

---

[73] Ovog dodatka nema u rukopisu, kao ni u štampanim primjercima, međutim slijed govora ga nalaže.

2. njezina opstojnost u znanju i svijesti. To je smisao stajališta onih - iz reda prvih i kasnijih generacija – koji kažu da je to ono što se nalazi u srcima Njegovih obožavatelja i onih koji Mu čine zikr, a što podrazumijeva Njegovu spoznaju i duhovnu vezanost za Njega (zikr), ljubav prema Njemu, veličanje i uzdizanje Njega, strah od Njega i nadu u Njega, pouzdavanje u Njega i pribjegavanje Njemu. U tim *najuzvišenijim svojstvima*, koja se nalaze u njihovim srcima, Njemu u osnovi nema sudruga, jedini se On time odlikuje u njihovim srcima, onako kako se time odlikuje i u pogledu Svoga Bića. To je smisao koji proishodi iz riječi onih komentatora koji kažu da sintagma *najuzvišenija svojstva* znači: Stanovnici nebesa Ga veličaju, vole i obožavaju, a isto tako i stanovnici Zemlje, svejedno što Mu sudruga u Božanstvenosti pripisuju neki od njih, što Mu neposluh izražavaju neki i što jedni poriču Njegova svojstva. Ipak Ga Zemljani veličaju, slave Ga i pokoravaju se Njegovoj veličajnosti, i predaju se Njegovoj snazi i zastrašujućoj moći (*džeberūt*). Uzvišeni kaže: “Njemu pripadaju svi koji su na nebesima i na Zemlji! Svi su oni Njemu pokorni!” (Er-Rūm, 26)
3. spomen Njegovih svojstava, obavještenost o njima i predstavljanje njih bez manjkavosti, nedostataka i usporedivosti.
4. Ljubav prema Onome koji se odlikuje svojstvima savršenosti, izražavanje Njegove jedinosti, iskrena predanost Njemu, oslanjanje na Njega i pribjegavanje Njemu. Sve što je vjerovanje u svojstva potpunije, i ova ljubav i iskrenost su sve potpuniji i jači.

Sve što su oni iz prvih generacija kazali o ovome nalazi se unutar ova četira smisla. Pa, ko je u većoj zabludi od onoga ko se isprečava između riječi Uzvišenoga: “Njemu pripadaju najuzvišenija svojstva.” (Er-Rūm, 27) i riječi: “Ništa nije kao On.” (Eš-Šūrā,11) i ko Njegove riječi: “Ništa nije kao On.”, navodi kao argument za negiranje svojstava, pokazujući sljepoću prema nadopuni ajeta: “On sve čuje i sve vidi”?! Ta zabluda je neke – npr. Ahmeda ibn Ebu Duāda el-Kādija – odvela tako daleko da su sugerirali halifi El-Meʻmūnu da na pokrivaču Kaʻbe napiše: “Ništa nije kao On! On je silan i mudar!”

Bili su, dakle, spremni izmijeniti Allahov govor da bi mogli poreći činjenicu da On, Uzvišeni, “sve čuje i sve vidi”! Tako je i jedan drugi zabludjeli, Džehm ibn Safvān, rekao: “Volio bih istrugati iz Mushafa riječi Uzvišenog: “Zatim se nad Prijestoljem (ʻArš) uzdigao!” (El-Aʻrāf, 54)

Pa, molimo Allaha Uzvišenoga, Onoga koji sve čuje i vidi, da nas – Svojom dobrotom i plemenitošću – osnaži postojanom riječju u životu na ovome svijetu i na ahiretu!

O gramatičkoj analizi sintagme *kao On* (*kemislihi* كمثله) postoji nekoliko gledišta. Prema jednome od njih slovo *kaf* ك (kao, poput) je dodato zarad intenziviranja značenja.

Evs ibn Hadžer je rekao:

ليس كمثل الفتى زهير خلق يوازيه في الفضائل

“Takvog stvora kao (*kemisli*) momka Zuhejra nema, koji bi se s njim mogao ravnat u vrlinama.”

Drugi pjesnik je rekao:

ما أن كمثلهم في الناس من بشر

“U vrsti ljudskoj ljudi nema k‘o što oni su (*kemislihim*)!”

Treći je rekao:

و قتلى كمثل جذوع النخل

“A ubijeni k‘o (*kemisli*) povaljana debla palmi bijahu!”

Tako bi preostali dio predmetne sintagme, tj. *mislihi* مثله, bio predikat defektivnog glagola *lejse* ليس, a njegov subjekat riječ *šej‘un* شيئ (dosl. *nešto*; u predmetnom slučaju *ništa*). Ovo gledište je snažno i dobro i Arapi poznaju taj smisao u svome jeziku, ne bi im ostao zakriljen ako bi im se neko tako obratio. Od samih Arapa se, također, navodi i dodavanje slova *kaf* ك sa ciljem intenziviranja značenja, kao u riječima jednoga od njih:

و صاليات ككما يؤثفين

“A kamenje užareno kao ono (*ke kemā*) je na koje lonac stavlja se.”[74]

Tako je i sa riječima drugoga:

فأصبحت مثل كعصف مأكول

“Pa postadoše kao (*misle ke*) lišće izjedeno.”

---

[74] Ovo su stihovi iz pjesme u redžez-formi Hitāma el-Mudžaši‘ija, kao što stoji u enciklopedijskom rječniku arapskog jezika *Lisanu-l-‘Areb* kod objašnjenja glagola *sefā*. (U izvorniku se daje i šire objašnjenje upotrijebljenih formi riječi, sa stajališta gramatike arapskoga jezika, što za nas nema nikakvog značaja pa ga, prema tome, nismo ni prevodili – nap. prev.)

Prema drugom gledištu, dio predmetne sintagme, tj. *misli* مثل, je nadodatak, tako da ona u stvarnosti glasi: “Nije kao On ništa” (ليس كهو شيىء), što je, međutim, daleko od ispravnosti, budući da je riječ *misl* مثل menica[75], a stanovište o dodavanju slova s ciljem pojačavanja značenja ima prednost nad onim o dodavanju imenice.

Prema trećem gledištu, tu uopće nema nikakvog nadodatka, već ta sintagma spada u kategoriju njihovih izreka: “Neko poput tebe ne čini nešto takvo!”, tj. ti to ne radiš. Tako je tu upotrijebljena riječ *misl* مثل kako bi se izreci pojačao smisao. Za to u ovom slučaju kažu: “To znači: Za nekog poput Njega nema primjera, čak i kada bi On bio zamisliv, a šta tek kad Mu nema sličnoga!

Ima i drukčijih mišljenja o tome, ali je ono prvo najsnažnije.

O njegovim riječima:

Stvorio je stvorenja po Svome znanju.

Komentar:

Stvorio je, tj. uveo u postojanje, oblikovao i divno kreirao. Riječ *stvoriti* ponekad se upotrebljava i u značenju *odrediti mjeru*. Izraz *stvorenja* (*halk*), u ovom njegovom iskazu, ima infinitivno značenje, tj. ono što je stvoreno (*mahlūk*), dok sintagma *po svome znanju* ima funkciju akuzativa stanja, tj. stvorio ih je, znajući ih. Uzvišeni kaže: “A kako i ne bi znao Onaj koji stvara, i Onaj koji sve potanko zna, Koji je o svemu obaviješten.” (El-Mulk, 14) “U Njega su ključevi svih tajni, samo ih On zna, i On jedini zna šta je na kopnu i šta je u moru, i nijedan list ne otpadne, a da On za nj ne zna; i nema zrna u tminama Zemlje niti ičeg mokrog niti ičeg suhog, ničeg što nije u jasnoj Knjizi. On vas noću uspavljuje – a zna i šta ste preko dana griješili.” (El-En‘ām, 59-60)

U tome se nalazi i odgovor mu‘tezilama.

Imam ‘Abdulazīz el-Mekki – Allah mu se smilovao! – Šāfijin prijatelj i sabesjednik, u svojoj knjizi *El-Hajda*[76] navodi svoju raspravu sa Bišrom el-Merīsijem kod halife El-Me‘mūna. Naime, kad ga je on upitao šta kaže o

---

[75] Tj. u arapskom jeziku: *mislun* dosl. *sličnjak*. (Nap. prev.)

[76] Pripisivanje ove knjige El-Mekkiju je upitno. V. fusnotu br. 142.

Allahovom znanju, Bišr je odgovorio: “Kažem da On nema neznanja!” Na to je on ponavljao pitanje o Allahovu znanju, potvrđujući Bišru ono što je rekao, a Bišr je jednako odgovarao: “Nema neznanja!”, ne želeći priznati da On ima znanje. Imam ‘Abdulaziz je tada rekao: “Odricanje neznanja ne sadrži pohvalu, jer evo i ovaj stub, također, nema neznanja, a Uzvišeni Allah je pohvalio vjerovjesnike, meleke i vjernike za posjedovanje znanja, a ne tako što im je odrekao neznanje. Prema tome, onaj ko priznaje znanje samim tim odriče neznanje, dok onaj ko odriče neznanje ne znači i da priznaje znanje. Ljudi su pak dužni priznati ono što je Allah Sebi priznao, negirati Mu ono što je On Sam zanegirao i suzdržati se od onoga od čega se On suzdržao!”

Racionalni dokaz Njegovoga – uzvišen neka je On! – znanja jest sljedeći: Apsurdno je kazati da On stvari u postojanje uvodi s neznanjem, budući da ih, sve, stvara Svojom voljom, a volja podrazumijeva poimanje onoga što se hoće, naime poznavanje toga. Tako je uvođenje u postojanje neodvojivo od volje, a volja je neodvojiva od znanja. Prema tome, uvođenje u postojanje zahtijeva znanje. Potom, stvorene stvari imaju takve strukturalne elemente i tako su savršeno uređene da to neminovno nalaže postojanje znanja kod onog ko ih je proizveo, budući da je nemoguće da jedan savršeno ustrojen akt potekne od neznanja.[77] Uz to, i među samim stvorenjima ima onih koja su znana, pa kako je znanje svojstvo savršenosti, to je nemoguće da Stvoritelj ne bude znalac.

Ovo se može ilustrirati na dva načina.

Jedan od njih je da se kaže: Mi, po prirodi stvari, znamo da je Stvoritelj savršeniji od stvorenja, da je ono čije je postojanje nužno savršenije od onog čije je postojanje potencijalno moguće. Prema elementarnom znanju, ako zamislimo dva subjekta – jednoga znanog, a drugoga neznanog – znamo da je onaj znani savršeniji pa, prema tome, ako Stvoritelj ne bi imao znanje, onda bi ono čija je egzistencija samo potencijalno moguća, bilo savršenije od Njega, što je apsurdno.

Drugi način je da se kaže: Svako znanje u potencijalno mogućim stvarima (*el-mumkināt*), tj. u stvorenim stvarima, je od Njega, pa tako nije zamislivo da sam proizvođač i kreator savršenosti bude bez njega. Naprotiv, najpreče je da ga On posjeduje; Njemu pripada *najuzvišenije svojstvo*, On i stvorenja ne mogu biti u istoj ravni ni u pojedinosti, ni u cjelini. Naprotiv, bilo kakva savršenost koja se nađe u stvorenju, primarno mora biti priznata

---

[77] U rukopisu stoji: “od neznalca”.

Stvoritelju; bilo kakva nesavršenost, koja se odrekne nekom stvorenju, tim prije mora biti odreknuta Stvoritelju!

O njegovim riječima:

I odredio im je sudbine.

Komentar:

Uzvišeni kaže: “On je sve stvorio i svemu dao preciznu odredbu!” (El-Furkan, 2) “Mi sve s mjerom stvaramo.” (El-Kamer, 49) “A Allahova zapovijed je odredba konačna.” (El-Ahzāb, 38) “Koji sve stvara i čini skladnim, i Koji sudbine određuje i napućuje.” (El-Aʻlā, 2-3)

U Muslimovom *Sahihu* se, posredstvom Abdullaha ibn ʻAmra, navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Uzvišeni Allah je odredio sudbine svih stvorenja pedeset hiljada godina prije nego će stvoriti nebesa i Zemlju, a Njegov Prijesto (ʻArš) bio je na vodi!”[78]

O njegovim riječima:

I naveo im životne rokove.

Komentar:

Znači da je Allah, Uzvišeni, svim živim bićima odredio smrtne časove (*ādžāl*) tako da, kada im dođu njihovi smrtni časovi, ni za jedan tren ih ne mogu odgoditi, niti ubrzati.

Uzvišeni kaže: “I kad rok njihov dođe, ni za tren ga jedan ne mogu ni odgoditi ni ubrzati.” (En-Nahl, 61) “I nijedna duša ne umire, osim sa Allahovom dozvolom, Koji joj je ranije zapisao rok!” (Alu ʻImrān, 145)

---

[78] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), i već je navođen.

U Muslimovom *Sahihu* navodi se sljedeća izjava ‘Abdullaha ibn Mes‘ūda: “Ummu Habība, supruga Vjerovjesnikova, s.a.v.s., – Allah njome bio zadovoljan! – rekla je: ‘Bože moj, daj da dugo uživam u svome mužu, Božijem Poslaniku, i u (svom ocu) Ebu Sufjānu i u svom bratu Mu‘āviji (tj. produži im njihove živote, op. prev.)!’ Na to joj je Vjerovjesnik rekao: ‘Molila si Allaha za rokove već navedene, i za dane već izbrojane, i za nafake već dodijeljene. Ništa neće biti dato prije njegovog vremena, i ništa neće biti odgođeno dalje od njegovog vremena. Bilo je bolje i vrednije da si Allaha molila da te sačuva patnje u Džehennemu i patnje u mezaru!’”[79]

Prema tome, ubijeni je mrtav zato što mu je istekao životni vijek; Allah je znao, dodijelio sudbinu i odredio da će ovome uzrok smrti biti bolest, ovome će uzrok biti ubistvo, ovome rušenje, ovome požar, ovaj će se utopiti itd. Uzvišeni Allah stvorio je i smrt i život, i stvorio je uzrok smrti i uzrok života. Mu‘tezile, međutim, smatraju da je ubijenome prekinut njegov životni vijek, te da bi, da nije ubijen, živio do svoga roka, baš kao da ima dva smrtna časa, što nema svoga utemeljenja u istini, budući da nije prilično Allahu pripisati da je dotičnome odredio smrtni čas znajući da neće poživjeti do njega, odnosno da mu je odredio jednu od te dvije stvari, onako kako čini neko ko ne zna konačnice stvari.

Donošenje pak propisa o odmazdi nad ubicom (*kisās*), i odgovornost ubice, dolaze (samo) otuda što je on počinio nešto što nije smio, što mu je bilo zabranjeno, što je posegnuo za zabranjenim uzrokom. U tom smislu su i Vjerovjesnikove, a.s., riječi: “Održavanje rodbinskih veza produžava život!”[80], tj. uzrok je dugog života. Tako je Allah odredio da neko održava rodbinske veze pa s tim uzrokom doživi tu granicu života tako da, kad ne bi bilo tog uzroka on ne bi dosegao tu granicu. Međutim, On je sudbinski dosudio taj uzrok i odredio ga, kao što je sudbinski odredio da drugi kida rodbinske veze pa i on, isto tako, doživi toliko kako smo to kazali u pogledu ubistva i neubistva.

---

[79] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i Muslim ga navodi u poglavlju o sudbini (El-Kader). Također ga bilježi i Ahmed u svom *Musnedu* (I/390, 413, 433, 445 i 446), te Ibn Ebu ‘Āsim u djelu *Es-Sunnah* (Sunnet), br. 262-263.

[80] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Ovo je samo dio hadisa kojeg Ebu Ja‘lā prenosi od Enesa sa slabim (*da‘īf*) prijenosnim nizom, no smisao mu je ispravan – potvrđuju ga mnogi drugi hadisi, među kojima je i onaj koji, također, prenosi Enes a koji glasi: “Ko želi da mu se dadne povećanje u opskrbi i produži mu se životni trag, neka održava svoje rodbinske veze!” Ovaj hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*).

Ako bi neko rekao: Da li u utjecaju koji ima održavanje rodbinskih veza na produženje, odnosno smanjenje životnoga vijeka, ima neminovnog utjecaja i dova, ili nema? – odgovor bi bio: Ne mora u tome biti i utjecaja dove, shodno onome što je Vjerovjesnik, a.s., rekao Ummu Habībi, naime: "Molila si Allaha za rokove već navedene!", kako je maločas navedeno, iz čega se razumije da su životne dobi ranije određene, te da nije propisana dova da se one mijenjaju, za razliku od spasavanja od ahiretske patnje, za šta jest propisana i gdje je od koristi. Zar ne vidiš da je dova za promjenom životne dobi, s obzirom da implicira ahiretsku korist, propisana, kako to nalazimo u dovi koju, posredstvom 'Ammāra ibn Jāsira, od Vjerovjesnika, a.s., bilježi En-Nesāi, naime: "Moj Bože, budući da Ti poznaješ i nama nespoznatljivo, i da imaš moć nad svim Svojim stvorenjima, poživi me dotle dok mi život bude dobar za mene, a usmrti me kad smrt bude bolja za mene!"[81] itd., do kraja dove.

Ovo potvrđuje i hadis kojega El-Hākim navodi u svome *Sahīhu*[82], posredstvom Sevbāna, r.a., u kojem Vjerovjesnik, a.s., kaže: "Sudbinu može odbiti samo dova, a produžiti život može samo dobročinstvo. Čovjek doista može biti lišen opskrbe zbog nekog grijeha kojega počini!"[83]

U ovom hadisu sadržan je i odgovor onima koji vjeruju da je zavjet sredstvo za otklanjanje nevolje i postizanje određene blagodati. Naime, u *Sahihima* Buhārija i Muslima stoji da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., zabranio zavjetovanje; rekao je: "Ono ne donosi nikakvo dobro, njime se jedino izuzima nešto imovine od škrtaca!"[84]

---

[81] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i ranije je naveden u cijelosti pod br. 55.

[82] Nazivanje El-Hakimovog *El-Mustedreka* vjerodostojnom zbirkom hadisa, tj. Sahihom, prenaglašena je tolerantnost, s obzirom na veliki broj slabih i odbačenih hadisa, pa čak i izmišljenih, koji se nalaze u njemu. Stoga ćeš vidjeti kako vispreni hadiski stručnjaci običavaju reći: "Navodi ga El-Hākim u svome *El-Mustedreku!*

[83] Hadis je dobar (*hasen*), ali bez riječi "Čovjek doista može biti lišen..." El-Hākim ga ocjenjuje vjerodostojnim (*sahīh*) sa čim se saglasio i Ez-Zehebī. Međutim, u njegovom prijenosnom nizu ima i jedan nepoznat prenosilac. No, podržava ga jedan drugi hadis, ali bez naznačenog dodatka. Prema tome, hadis je, bez tog dodatka, dobar (*hasen*). Ja sam se o njemu izrazio u knjizi *El-Ehādīsu-s-sahīha* (Vjerodostojni hadisi), br. 154, štampanoj u izdanju El-Mektebu-l-islami.

[84] Obojica ga bilježe posredstvom Ibn Omera, a Muslim ga bilježi još i posredstvom Ebu Hurejrea. U toj verziji hadis glasi: "Nemojte se zavjetovati, jer zavjet neće ništa izmijeniti u onome što je sudbinom određeno, jedino će se njime izuzeti nešto imovine od škrtaca!" Ja sam ga stručno elaborirao u Ibn Asimovom djelu *Kitābu-s-sunna* (Knjiga sunneta) pod br. 312-314, te u *El-Irvāu* (2585).

Znaj da je dova legitimna i svrsishodna u nekim stvarima, a da u nekim nije. Tako je i sa ovom dovom. Shodno ovome, Allah se ne odaziva na dove onih koji prelaze granice dozvoljenog (*el-mu'tedūn*). Imam Ahmed – Allah mu se smilovao! – nije volio da za njega neko upućuje dovu Allahu za dug život; govorio je: "To je gotova stvar!"

Što se tiče riječi Uzvišenoga: "I ne produži se vijek nijednom živućem, niti se oduzme od njegovoga života, a da to nije zabilježeno u Knjizi!" (Fātir, 11), neki, za navedenu zamjenicu u riječima *min umurihi* (dosl. *od njegovoga života*), kažu da joj je značenje onakvo kao kad reknu: Imam dirhem i njegovu polovicu, tj. polovicu drugog dirhema, pa bi značenje predmetnog ajeta bilo: "niti se oduzme od životnog vijeka drugog živućeg!" Prema drugima, to povećavanje i oduzimanje životnog vijeka dešava se samo u onim listovima koji se nalaze u rukama meleka. Oni Allahove riječi: "Svaki kraj je imao knjigu. Allah briše i zadržava šta hoće. Kod Njega je Glavna Knjiga!" (Er-Ra'd, 38-39) tumače tako da se to brisanje i zadržavanje vrši u listovima koji se nalaze u rukama meleka, a da se dijelom ajeta: "kod Njega je Glavna Knjiga" podrazumijeva "Ploča Zaštićena" (*El-Levhu-l-mahfūz*).

Taj smisao sugerira i sam kontekst ajeta, tj. riječi: "Svaki kraj je imao knjigu", nakon čega je rečeno: "Allah briše i zadržava šta hoće!" (Er-Ra'd, 39), tj. iz te knjige, a "Kod Njega je Glavna Knjiga!", tj. izvorna u odnosu na tu, naime Ploča Zaštićena (*El-Levhu-l-mahfūz*).

Neki kažu: Allah briše i zadržava iz (prethodnih) vjerozakonskih sistema, nešto iz njih dokida, a nešto zadržava, po Svome htijenju. Sam kontekst više izražava ovaj smisao nego onaj prvi, a potvrđuju ga i riječi Uzvišenoga: "I nije dato poslaniku da od sebe donese neki ajet, osim sa dopustom Allahovim, a svaki kraj je imao knjigu!"

Tako je Allah saopćio da Poslanik ne donosi ajete od sebe, već da mu oni dolaze od Allaha. Zatim je rekao: "Svaki kraj je imao knjigu. Allah briše i zadržava šta hoće." (Er-Ra'd, 38-39), tj. svi vjerozakoni imali su rok svoga trajanja i svoju konačnicu, gdje su se završavali kada bi bili dokidani drugim vjerozakonom. Tako bi Allah, kada bi došlo vrijeme njihovog kraja, iz njih dokidao šta je htio, a šta je htio zadržavao.

Postoje i druga shvatanja ovoga ajeta, a Allah najbolje zna šta je ispravno.

O njegovim riječima:

Njemu ništa nije bilo skriveno prije nego ih je stvorio i znao je šta će činiti i prije nego ih je stvorio.

Komentar:

Naime, Uzvišeni Allah zna šta je bilo i šta će biti, i zna kako bi izgledalo ono što nije bilo da je, kao što kaže: "A i kada bi bili vraćeni nazad, oni bi opet radili ono što im je zabranjeno!" (El-Enʿām, 28). Iako je znao da neće biti vraćani nazad, ipak je kazao da bi oni, kada bi bili vraćeni, opet radili onako kako su radili i prije, kako to Uzvišeni kaže: "Da je Allah znao da od njih može biti nekoga dobra, učinio bi da čuju, a da je učinio i da čuju, oni bi se opet okrenuli, jer oni i inače glave okreću!" (El-Enfāl, 23) U tome je sadržan i odgovor rafidijama i kaderijama, koji su govorili: "On nešto ne poznaje prije nego ga stvori i uvede ga u postojanje!" Ovo je jedan od segmenata pitanja o sudbini, o čemu će kasnije biti dato više objašnjenja, ako Bog da.

O njegovim riječima:

Naredio im je da Mu pokorni budu, a zabranio im da Mu neposluh iskazuju.

Komentar:

Profesor navodi naredbu i zabranu nakon što je spomenuo stvaranje i sudbinsko određenje čime je sugerirao činjenicu da je Allah, Uzvišeni, ljude stvorio zato da Ga obožavaju, kako to Uzvišeni kaže: "Džinne i ljude sam stvorio samo zato da Me obožavaju!" (Ez-Zarijāt, 56) "Onaj koji je stvorio smrt i život kako bi vas iskušao koji će od vas bolje postupati!" (El-Mulk, 2)

O njegovim riječima:

Sve se odvija prema Njegovom određenju i prema Njegovom htijenju. Njegovo se htijenje provodi, a ne htijenje ljudi, izuzimajući

ono što im On hoće. Prema tome, ono što On hoće to i biva, a ono što On neće to ne biva.

Komentar:

Uzvišeni kaže: "A vi ne možete htjeti osim ono što Allah hoće – Allah, uistinu, sve zna i mudar je!" (Ed-Dehr, 3); "A vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće!" (Et-Tekvīr, 29); "Kad bismo im meleke poslali, i kad bi im mrtvi progovorili, i kad bismo pred njih očigledno sve dokaze sabrali – oni opet ne bi vjerovali, osim ako bi Allah htio!" (El-En'ām, 111); "A da je Gospodar tvoj htio, oni to ne bi učinili!" (El-En'ām, 112); "Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi, doista, bili svi vjernici!" (Jūnus, 99); "Onome koga Allah želi da uputi – On srce njegovo prema islamu raspoloži, a onome koga želi da u zabludi ostavi – On srce njegovo stegne i umornim učini kao kad čini napor da na nebo uzleti!" (El-En'ām, 125)

Kazivajući o Nūhu, a.s., tj. o njegovom obraćanju narodu kojem je poslan, Uzvišeni kaže: "Ako Allah hoće da vas ostavi u zabludi, neće vam savjet moj koristiti, ma koliko ja želio da vas savjetujem!" (Hūd, 34)

Također kaže: "Onoga koga hoće – Allah ostavlja u zabludi, a onoga koga hoće – na Pravi put izvodi!" (El-En'ām, 39)

Osim ovih, postoje i mnogi drugi dokazi o tome da ono što Allah hoće to i bude, a što neće to i ne biva. Ta, kako bi u Njegovome carstvu i moglo biti nešto čega On neće da bude!? Imali li, dakle, ikoga u većoj zabludi, i da je u većem nevjerstvu, od onoga koji tvrdi da je Allah od nevjernika htio iman, a da je nevjernik htio nevjerstvo pa da je htijenje nevjernikovo nadvladalo nad htijenjem Allahovim!? Uzvišen neka je Allah nad onim što govore oni uzvišenošću golemom!

Ako bi neko rekao: U tom smislu nejasne su sljedeće riječi Allaha Uzvišenoga: "Oni koji su Bogu nešto pridruživali u Božanstvenosti Njegovoj govorit će: 'Da je Allah htio, mi ne bismo Njemu ništa pridruživali u Božanstvenosti Njegovoj, a ni preci naši!'" (El-En'ām, l48) "Oni koji Njemu pridružuju druge u Božanstvenosti Njegovoj govore: 'Da je Allah htio, ne bismo se mi, pored Allaha, nikome klanjali!'" (En-Nahl, 35); "Da Milostivi hoće – govore oni – mi im se ne bismo klanjali. Oni o tome ništa ne znaju, oni samo lažu!" (Ez-Zuhruf, 20)

Allah ih je, kako se vidi, ukorio zbog toga što su mnogoboštvo koje je poteklo od njih, vezali za Allahovo htijenje. Isto tako, ukorio je Iblīsa s obzirom da je zavođenje pripisao Allahu kada je rekao: "Gospodaru moj, zato što si me Ti zaveo, ja ću njima, doista, na Zemlji poroke lijepim predstavljati i ja ću njih sve zavesti!" (El-Hidžr, 39)

Odgovor bi bio sljedeći: Na ovo je odgovoreno sa više odgovora. Najbolji je onaj u kojem se kaže da im je On to opovrgao jer su posegnuli za Njegovim htijenjem kao dokazom Njegovog zadovoljstva i Njegove naklonosti. Rekli su: "Da On to nije volio, da je to prezirao, ne bi ga ni htio!" Tako su Njegovo htijenje (da nešto takvo dopusti, nap. prev.) učinili dokazom Njegovog zadovoljstva (time), pa im je Allah to odbio; odnosno, opovrgao im je njihovo uvjerenje da je Allahovo htijenje dokaz da je On to i naredio. Ili im je opovrgavao to što su oponirali Njegovome zakonu i Njegovoj zapovijedi sa kojom je upućivao Svoje poslanike i s čime je spuštao Svoje objave, na temelju Svoje odluke i Svoga određenja, držeći da ih je Njegovo opće htijenje tjeralo prema tome. Naime, nisu spomenuli Njegovo htijenje u pravcu izražavanja Njegove jedinosti (*tevhīd*), već su ga spomenuli kako bi se njime suprotstavili Njegovoj zapovijesti, kako bi njime potisnuli Njegov zakon, onako kako to čine otpadnici i neznalice: naime, kada im se nešto naredi, ili zabrani, oni se pravdaju sudbinskim određenjem!

Tako je jedan kradljivac, pravdajući pred Omerom – Allah bio zadovoljan njime! – svoj čin, kao argument naveo sudbinsko određenje, pa mu je Omer na to rekao: "Ja ću tebi odsjeći ruku za to, upravo po Allahovoj odredbi i određenju!" Potkrepljuju to riječi Uzvišenog: "Tako isto su onī prije njih poricali!" (El-En'ām, 148)

Njihova namjera, dakle, bila je iznošenje lažnog argumenta u pogledu onoga što su činili. Kako, naime, zna da Allah to nije sudbinski odredio?! Da li je ostvario uvid u, za čovjeka, nedokučivi svijet (*el-gajb*)?!

Ako bi neko rekao: Šta oni kažu na Ademovo argumentiranje Mūsāu – mir Božiji neka je na njih dvojicu! – sudbinskim određenjem, kad mu je rekao: "Zar me to koriš za nešto što mi je Allah propisao na četrdeset godina prije nego će me stvoriti?!", za šta je Vjerovjesnik, s.a.v.s., potvrdio da je Adem tim argumentom iz rasprave izišao kao pobjednik nad Musaom.

Odgovar bi bio sljedeći: Prihvatit ćeš to pokorno i poslušno s obzirom da je tako vjerodostojno preneseno od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., nećeš to odbiti i proglasiti ga lažnim, zbog načina na koji se taj prijenos realizirao, kako su to učinile kaderije, niti to prihvatiti slabim tumačenjima. Naprotiv, tačno je da se Adem nije pravdao sudbinskim određenjem za grijeh koji je počinio, budući da je on najbolje poznavao svoga Gospodara i svoj grijeh. Štaviše, ni pojedini njegovi potomci se ne pravdaju sudbinskim određenjem, jer ono nema svoga utemeljenja u istini. Isto tako, Mūsā, a.s., isuviše je znao o svome (pra)ocu i njegovome grijehu da bi Adema korio za grijeh za koji se on pokajao, koji mu je Allah oprostio, zatim ga odabrao (za poslanika) i na Pravi put ga naputio. Ukor se, naime, odnosio na nedaću koja je njegovo potomstvo izvela iz Dženneta, pa se Adem pozvao na sudbinsko određenje s obzirom na tu nedaću, ne na grijeh koji je počinio, jer se za sudbinskim određenjem poseže kod udaraca sudbine, a ne kod posrnuća.

Ovo je i najljepše što je rečeno o ovome hadisu. Prema tome, one nedaće koje donese sudbina, moraju se prihvatiti mirnoga srca, jer to predstavlja potpunost u smislu zadovoljstva svojim Gospodarom. Što se pak tiče grijeha, čovjek ne treba da griješi, a kada ipak pogriješi, treba zaiskati oprost od Allaha i izraziti svoje kajanje. Tako će se za svoja posrnuća pokajati, a kod udaraca sudbine biti strpljiv. Uzvišeni kaže: "Zato ti budi strpljiv – Allahovo obećanje je istina – a za svoj grijeh moli oprost!" (El-Mu'min, 55); "A ako budete strpljivi i čuvali se zabranjenoga, njihovo vam lukavstvo neće nimalo nauditi!" (Ālu 'Imrān, 120)

Međutim, što se tiče Iblīsovih riječi: "Gospodaru moj, zato što si me Ti zaveo...", on je ukoren zato što se pravdao sudbinom, a ne zato što je priznavao ono što mu je dosuđeno, što ga je potvrđivao. Poslušaj šta kaže Nūh, a.s.: "Ako Allah bude htio da vas ostavi u zabludi, savjet moj neće vam koristiti, ma koliko ja želio da vas nasavjetujem. On je Gospodar vaš i Njemu ćete se vratiti!" (Hūd, 34)

Lijepo je neko rekao:

Što Ti si htio to je i bilo, svejedno što ja ne htjedoh to,
a što ja htjedoh to ne bijaše, ukoliko Ti ne htjede ga!

Od Vehba ibn Munebbiha se prenosi sljedeća izjava: "Bavio sam se sudbinom pa sam ostao zbunjen, potom sam se opet bavio njome, i opet ostao zbunjen. Onda sam shvatio da sudbinu najbolje poznaju oni koji se njome najmanje bave, a da je najmanje znaju oni koji najviše govore o njoj!"

O njegovim riječima:

On upućuje koga hoće, štiti ga i zaklanja – iz Svoje dobrostivosti, a u zabludu odvodi koga hoće, ne pruži mu pomoć i daje mu iskušenja – iz Svoje pravednosti.

Komentar:

Ovo je odgovor muʻtezilama u njihovoj tvrdnji da je Bog obavezan činiti ono što je najbolje za čovjeka, što spada u pitanje upute i zablude. Muʻtezile kažu: "Uputa od Allaha: to je objašnjenje ispravnog puta, a *odvođenje u zabludu* (*el-idlāl*): to je nazivanje čovjeka zabludjelim. Uzvišeni čovjeka tretira zabludjelim onda kad čovjek u sebi stvori zabludu!"

Ovo se zasniva na njihovom pogrešnom načelu, naime da ljudi stvaraju svoja djela. Za ovo kako mi kažemo dokaz su riječi Uzvišenoga: "Ti, doista, ne možeš uputiti na Pravi put onoga koga ti želiš da uputiš, već Allah upućuje koga On hoće!" (El-Kasas, 56) Da, dakle, uputa znači samo pojašnjenje Puta, tada odricanje toga Njegovu Vjerovjesniku ne bi bilo korektno, budući da je on – neka su na njega mir i blagoslovi Božiji! – Pravi put objasnio i onome koga voli, i onome koga ne voli. Zatim, riječi Uzvišenoga: "A kad bismo htjeli, svakoj duši bismo dali njenu Uputu!" (Es-Sedžda, 13); "Allah u zabludu odvodi koga hoće, i upućuje koga hoće!" (El-Muddessir, 31)

Kada bi, dakle, Uputa od Boga bila samo objašnjenje – što je općenito i podrazumijeva svakoga – tada ograničavanje na htijenje ne bi bilo korektno. Isto se može kazati i za riječi Uzvišenoga: "Da nije bilo milosti Gospodara moga, i ja bih bio jedan od tu dovedenih!" (Es-Sāffāt, 57); "Allah, koga hoće u zabludu odvede, a koga hoće učini (da bude) na Pravome putu!" (El-Enʻām, 39)

O njegovim riječima:

Svi oni variraju u htijenju Njegovome između Njegove dobrostivosti i Njegove pravednosti.

Komentar:

Oni su, naime, onakvi kako je za njih rekao Uzvišeni, naime: "On vas stvara, pa su neki od vas nevjernici, a neki vjernici!" (Et-Tegābun, 2) – što znači da je onaj koga je On uputio na ispravno vjerovanje (*imān*) upućen zahvaljujući Njegovoj dobrostivosti i da za to sva zahvala pripada Njemu, a da je onaj koga je odveo u zabludu tamo odveden na temelju Njegove pravednosti, za šta (isto tako) sva zahvala pripada Njemu. O ovome će kasnije biti dato više objašnjenja, ako Bog da, s obzirom na to da Profesor – Allah mu se smilovao! – govor o sudbini nije objedinio na jednom mjestu, već ga je raspodijelio na više mjesta, pa sam se i ja držao tog njegovog rasporeda.

O njegovim riječima:

On je iznad svih suprotnika i rivala.

Komentar:

Naime On, Uzvišeni, nema nikog ko bi Njemu mogao oponirati, već biva samo ono što On hoće, a što On neće to ne može ni biti, tako da Njemu nema nikoga ravnog, kako to kaže Uzvišeni: "I niko Mu ravan nije!" (El-Ihlās, 4) Ovim poricanjem suprotnika i rivala Profesor – Allah mu se smilovao! – posredno daje odgovor mu'tezilama na njihovu tvrdnju da je čovjek taj koji stvara svoje djelo.

O njegovim riječima:

Nema toga ko može pobiti Njegovu odluku, nema toga ko može prolongirati Njegovu odredbu i nema toga ko može nadvladati Njegovu naredbu.

Komentar:

Njegovu odluku ne može odbiti nikakav odbijač, niti je može prolongirati, odnosno Njegovu odredbu ne može odgoditi nikoji odgođivač, niti Njegovu zapovijed može nadvladati koji nadmoćnik, već je On Allah, Jedini i Nad Svime Dominirajući (El-Kahhār).

O njegovim riječima:

U sve to vjerujemo i imamo pouzdano znanje da je sve od Njega.

Komentar:

Što se tiče vjerovanja (*iman*), o njemu će govora biti nešto kasnije, ako Bog da. Pouzdanost je pak ustabiljenost znanja u biću, umirenost, onako kako se voda umiri u izvoru. Potom je, umjesto genitivne veze, data nunacija u riječi *sve* (*kullen*), tj. svaki pojedini egzistent stvorio je Allah Svojom odlukom, Svojim određenjem, (Svojom voljom), Svojim htijenjem i Svojim stvaralaštvom, o čemu će biti više govora na odgovarajućem mjestu, ako Bog da.

O njegovim riječima:

I da je Muhammed Njegov rob odabrani, Njegov vjerovjesnik odlikovani i Njegov poslanik s kojim je zadovoljan!

Komentar:

Odabranost, odlikovanost i činjenica da se nečim zadovoljno imaju međusobno slična značenja. Znaj da se čovjekova potpunost nalazi u stepenu ostvarenja njegove ropske potčinjenosti prema Allahu Uzvišenome. Sve što čovjek, dakle, u većoj mjeri bude rob Allahov sve je veća njegova potpunost i uzdiže mu se duhovni stepen (*deredža*). Onaj ko zamišlja da čovjek, na neki način, izađe iz ropske potčinjenosti, i da izlazak iz nje predstavlja veću potpunost, taj je najveća neznalica i u najvećoj je zabludi. Uzvišeni kaže: "Oni govore: 'Milostivi ima dijete!' Uzvišen neka je On, to su samo robovi poštovani!" (El-Enbijā', 26) i sl. Allah je Svoga Vjerovjesnika, s.a.v.s., nazvao robom na najčasnijem od svih mjesta – u suri El-Isrā' je rekao: "Uzvišen neka je Onaj koji je roba svoga noću proveo...!" (El-Isrā', 1) Još je rekao: "A kada je rob Allahov ustao da Mu se pomoli..." (El-Džinn, 19); "Pa je robu Svome objavio što je objavio!" (En-Nedžm, 10); "A ako budete imali sumnje u ono što smo Mi objavili Našemu robu!" (El-Bekare, 23) Time je on zaslužio prvenstvo nad svim drugim ljudima na ovome svijetu, i na ahiretu. Zato će Mesīh (ʻĪsā), a.s., na Sudnjemu danu, kada ljudi od njega zatraže da se zauzme za njih, nakon što su to isto prethodno tražili od drugih vjerovjesnika, s.a.v.s., reći: "Idite Muhammedu, robu kome su oprošteni i raniji i kasniji grijesi!"[85]

Prema tome, on je takvu poziciju zadobio time što je upotpunio svoju ropsku potčinjenost Allahu.

Poznat je način, kod skolastičkih dogmatičara (*ehlu-l-kelām*) i teoretičara, da vjerovjesništvo vjerovjesnika utvrđuju pomoću čuda (*muʻdžizāt*), tako da mnogi od njih i priznaju vjerovjesništvo vjerovjesnika samo preko čuda. Oni to priznaju na usiljene načine, a mnogi od njih se drže stajališta da je probijanje granica prirodnog poretka stvari moguće samo vjerovjesnicima, tako da su zanijekali keramete evlija, sihr i sl.

Nema nimalo sumnje da čuda (*muʻdžizāt*) predstavljaju vjerodostojan dokaz. Međutim, dokaz se ne ograničava samo na čuda, budući da vjerovjesništvo za sebe vezuje naiskreniji, ili najlažljiviji čovjek. Razlika između njih nije uočljiva samo najneukijima budući da propratni elementi koji su u dosluhu sa njima razotkrivaju i jednog i drugog, definiraju ih, i razlučuju istinskog od lažnog, što ima mnogolike izražaje, mimo same tvrdnje da se posjeduje vjerovjesništvo. A, šta je sa samom takvom tvrdnjom? Kako je divno Hassān – Allah bio zadovoljan njime! – rekao:

Čak i da ne bješe ajeta, koji s istine skidahu
pokrivku mračnu,
sama njegova intuicija uvijek bi ti davala
obavijest tačnu!

Nijedan lažni vjerovjesnik nije ustvrdio da ima vjerovjesništvo a da se na njemu nije pokazalo neznanje, laž, pokvarenost i opsjednutost šejtanima, što može raspoznati svako ko je imalo u stanju razlučivati stvari. Naime, poslanik ljude neminovno mora obavještavati o nekim stvarima, neke stvari im naređivati i činiti neke stvari (kojima će dokazivati svoju istinitost). U slučaju lažnoga poslanika u samom onom što on naređuje ljudima, u onome o čemu ih obavještava i u onome što čini nalazi se, sa mnogih aspekata, potvrda njegove laži, dok je, u slučaju onoga koji je istinit, stvar upravo suprotna tome.

---

[85] Hadis bilježe Buhari i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), s tim da je ovo samo dio hadisa, koji će kasnije biti naveden u cijelosti.

Tako obojica njih izlaze sa istom tvrdnjom, pa kako jedan govori istinu, a drugi laže, to se istinitost jednoga, a laž drugoga, neminovno moraju pokazati, makar i poslije nekog vremena. Istinitost je, naime, neodvojiva od dobročinstva, a laž od pokvarenosti, kako se to navodi u *Sahihima* Buharija i Muslima, tj. u hadisu koji se prenosi od Vjerovjesnika, a.s.: "Držite se istinoljubivosti jer istinoljubivost vodi ka dobročinstvu, a dobročinstvo vodi prema Džennetu. Čovjek tako istinito zbori (i teži istini) sve dok i kod Allaha ne bude ubilježen kao istinoljubiv. Čuvajte se pak laži, jer laž vodi ka pokvarenosti, a pokvarenost vodi prema Vatri. Tako čovjek neprestano laže i teži ka laži, sve dok i kod Allaha ne bude ubilježen kao lažov!"[86] Stoga Uzvišeni kaže: "Hoćete li da vam kažem kome dolaze šejtani? Oni dolaze svakom lašcu, grešniku. Oni prisluškuju – i većina njih laže. A, zavedeni slijede pjesnike. Zar ne znaš da oni svakom dolinom blude i da govore ono što ne rade?!" (Eš-Šuʻarā', 221-226)

Prema tome, vračevi i njima slični, makar se ponekad ono što oni govore iz svijeta nepoznatoga pokazalo istinitim, ipak pri sebi imaju laži i pokvarenosti koje nedvosmisleno otkrivaju da im ono što prenose ljudima ne dolazi od meleka i da nisu vjerovjesnici. Tako je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kada je Ibn Sajjādu rekao: "Sakrio sam ti nešto!", i on mu odgovorio: "(To je) crni dim!", kazao mu: "Začepi, ti nećeš preći svoju mjeru!"[87], tj. ti si (obični) vrač.

---

[86] Profesor Ahmed Šākir kaže: "Oba ova dodatka (tj. čestica *inne*, dosl. *zaista*, koja se u izvorniku nalazi ispred riječi dobročinstvo – "a dobročinstvo" – te dio koji se nalazi u zagradi (tj. "i teži istini"), nalaze se u verziji koju bilježi Muslim (II/289), dok je u štampanom primjerku na oba mjesta stajalo (umjesto *ma jezalu*) *la jezalu*, no mi smo to uskladili prema onome kako je kod Muslima, budući da je verzija koju navodi autor bliža onoj kod Muslima, a koja se prenosi posredstvom Vekīʻa i Ebu Muʻāvije, a obojica njih hadis su preuzeli od El-ʻAmeša. Tako ga, u istom obliku, bilježi i Ahmed (4101), također posredstvom Vekīʻa i Ebu Muʻāvije. Prema tome, autor je ovaj hadis, u ovakvom njegovom obliku, nesmotreno pripisao *Sahīhima* Buhārije i Muslima, iako Buhari navodi samo dio hadisa, skraćeno, sa sličnim značenjem, ali sa drugim prijenosnim nizom. Autor se, po svemu sudeći, u ovome poveo za El-Munzirijevim djelom *Et-Tergīb ve-t-terhīb* (Podsticanje i obeshrabrivanje) (IV/26-27). Također ga je, nesmotreno, pripisao Buhāriju. V.: *Fethu-l-Bāri*, X/422-423."
Nāsiruddin kaže: "(Hadis je) vjerodostojan. Buhari ga, u sažetom obliku, navodi u poglavlju o etici (El-Edeb), kako je to rekao profesor Šākir – Allah mu se smilovao! – s tim da ga u djelu *El-Edebu-l-mufred* (Jedinstvena etika), pod brojem 386, navodi u još potpunijem obliku."

[87] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježe ga Buhari i Muslim, posredstvom Ibn Omera.

On je još rekao Vjerovjesniku, s.a.v.s.: “Dolaze mi i istinoljubivi i lažljivi!”[88] Još je rekao: “Vidim neki prijesto na vodi!”[89] Radilo se o šejtanovom prijestolju, a već je objašnjeno da pjesnike slijede zabludjeli. Zabludjeli je pak onaj koji slijedi svoj poriv i svoju strast, makar to po njega u konačnici imalo štetne posljedice.

Prema tome, onaj ko upozna poslanika, njegovu istinoljubivost, vjernost i podudarnost njegovih riječi i djela, taj će pouzdano znati da on nije ni pjesnik, ni vrač.

Ljudi, na temelju raznovrsnih dokaza, prave razliku između istinitog i lažnog, čak i u pogledu zanata i verbalnih tvrdnji, npr. kad neko tvrdi da je vičan zemljoradnji, tkalaštvu, pisanju i sl., da poznaje gramatiku, medicinu, šerijatsko pravo i sl. Vjerovjesništvo pak podrazumijeva neka znanja i djela kojima se poslanik neminovno mora odlikovati, a to su najčasnija znanja i najčasnija djela, pa kako bi onaj ko je u tome istinit u tome mogao nalikovati lašcu?! Stručnjaci, nesumnjivo, stoje na stajalištu da se obavještenje jednog, dvojice ili trojice ljudi – koje prate odgovarajući indikatori i čime se postiže stvaran uvid u tu stvar – može smatrati aksiomnim, nesumnjivom činjenicom, onako kako čovjek može prepoznati naklonost drugog čovjeka, njegovu ljubav, prezir, radost, žalost i slično što on nosi u sebi prema onome što se odražava na njegovome licu, a što se ponekad i ne može izraziti riječima. Tako Uzvišeni kaže: “A da hoćemo, Mi bismo ti ih, uistinu, pokazali i ti bi ih, sigurno, po biljezima njihovim poznao!” (Muhammed, 30), da bi, potom, rekao: “A poznat ćeš ih po načinu govora njihovog!” (Muhammed, 30)

Kaže se: Niko ništa ne zataji u sebi a da to Allah ne učini vidljivim na njegovome licu, ili to ne otkrije lapsusom njegovoga jezika! Prema tome, ako se istinitost, odnosno lažnost, govora onoga koji govori raspoznaje određenim popratnim elementima, šta tek kazati za tvrdnju onoga koji tvrdi da je Božiji poslanik, kako bi njegova istinitost mogla ostati zakrivena u odnosu na njegovu, eventualnu, laž? Kako se istiniti u tome ne bi mogao razdvojiti od lažnoga brojnim argumentima?

Iz tog razloga je Hadīdža – Allah njome bio zadovoljan! – budući da je znala da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., istinoljubiv i dobar, kada joj je, nakon dolaska prve Objave rekao: "Plašim se za sebe!"[90], rekla: "Bože sačuvaj! Allah tebe, bogme, neće poniziti: ti čuvaš rodbinske veze, govoriš istinu, olakšavaš drugim, ugošćuješ gosta, pomažeš onoga ko je ostao bez sredstava i uvijek podupireš istinu!"[91]

---

[88] Hadis je vjerodostojan i sastavni je dio prethodno naznačenog hadisa.

[89] Hadis je vjerodostojan, bilježi ga Muslim (VIII/190) posredstvom Ebu Se‘ida el-Hudrija. U hadisu stoji da mu je Vjerovjesnik, s.a.v.s., na to rekao: “Vidiš Iblīsov prijesto na moru!”

On se nije plašio da bi mogao nešto hotimično slagati, s obzirom da je, po sebi, znao da ne laže, već se bojao da se, može biti, s njim nije zbilo nešto ružno, što je neka druga pozicija. Na to je Hadīdža stala nabrajati one stvari, koje to opovrgavaju. Radi se o izrazima plemenitoga morala i izvrsne ćudi, prema čemu je on pokazivao prirodnu sklonost, dok je općepoznato iz Allahova običaja da On onoga, koga je prirodno obdario lijepim ćudoređem i zaštitio ga od pokuđena morala, neće poniziti.

Isto tako je Negus (En-Nedžāši), kada se raspitivao o onome o čemu Vjerovjesnik govori, i kada je zatražio da mu nešto prouče iz Kur'ana, pa mu oni proučili, rekao: "Ovo i ono sa čime je došao Musa, a.s., doista potječe iz jedne niše!"[92]

Isto tako je Vereka ibn Nevfel, kada mu je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ispričao šta je vidio – a Vereka je bio prihvatio kršćanstvo i arapskim jezikom i pismom ispisivao Indžil (Novi zavjet), pa ga je Hadīdža zamolila da od svoga bratića počuje šta je vidio te mu je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ispričao o tome – rekao: "To je bio isti onaj pouzdanik koji je dolazio i Mūsāu!"[93]

Tako je bilo i sa Heraklijem, bizantijskim carem. Kada mu je Vjerovjesnik, s.a.v.s., poslao pismo kojim ga je pozvao u islam, on je od onih Arapa koji su tamo bili – a među njima je bio i Ebu Sufjān, koji je sa skupinom Kurejšija trgovačkim poslom bio došao u Šam – tražio da mu ispričaju o životu Vjerovjesnika, s.a.v.s. Tako je pitao Ebu Sufjāna, a od drugih je tražio da ga, ako ne bude govorio istinu, isprave, tako da su oni svojom šutnjom izražavali saglasnost sa onim što je on govorio.

---

[90] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i predstavlja dio podužeg hadisa o početku Objave, koji se navodi na početku Buhārijevog *Sahīha* (br. 3 u sažetku Buhārijeve zbirke, izdavača "El-Mektebu-l-islāmi"). U izvorniku, kao i u mekanskom štampanom izdanju, umjesto *za sebe*, stoji *za svoju pamet*! O tome Ahmed Šakir kaže sljedeće: "To je očigledna greška, koju je, vjerovatno, načinio prepisivač. Štaviše, takvo nešto bilo bi nerazumno, Božiji Poslanik, s.a.v.s., ne bi mogao kazati nešto takvo. Štaviše, i samo tumačenje nekih učenjaka njegove bojazni za sebe njegovim strahom od ludila, Hafiz (Ibn Hadžer) u *El-Fethu* (I/23) drži neprikličnim; kaže: "Ebu Bekr ibn el-'Arebi to smatra neutemeljenim, i sasvim je upravu u tome!"

[91] Hadis bilježi Buhāri, posredstvom 'Aiše. Radi se o dijelu prethodno naznačenog hadisa.

[92] Hadis je dobar (*hasen*) i predstavlja samo dio hadisa Ummi Seleme u vezi sa njenom, općenito, prvom hidžrom muslimana u Abesiniju. Bilježi ga Ibn Ishāk u djelu *Es-Sīra* (Životopis, I/357-363, Ibn Hišām). Od njega ga prenosi i Ahmed (I/201-203), sa dobrim prijenosnim nizom.

[93] Hadis bilježi Buhāri i predstavlja nadopunu hadisu, koji prenosi 'Aiša, a koji je naveden prije njega.

Pitao ih je: da li je neko od njegovih predaka bio vladar, i oni su kazali da nije. Zatim ih je pitao da li je iko prije njega govorio to što on sada govori, i oni su kazali da nije. Potom ih je pitao da li je iz ugledne loze među njima, pa su oni kazali da jeste. Onda ih je pitao da li su ga ranije, prije nego je počeo ovako zboriti, sumnjičili za laž, i oni su rekli da nisu, da ga nisu nikada čuli da laže. Potom ih je upitao: da li ga slijede niže kategorije ljudi, ili više? i oni su kazali da ga slijede oni iz nižih klasa. Pitao ih je da li se njihov broj povećava, ili se smanjuje, pa su kazali da se njihov broj povećava; pitao ih je da li se iko od onih koji su pošli za njim odvratio od te svoje vjere iz razočarenja u nju, nakon što ju je prihvatio, i oni su odgovorili da nije; pitao ih je da li su ga fizički napadali, i oni su rekli da jesu; pitao ih je o ratu između njih i njega, pa su mu rekli da jednom on njih nadjača, a drugi put oni njega; pitao ih je da li vara, pa su mu rekli da ne vara; pitao ih je šta traži od njih da čine, i oni su rekli: "Traži da obožavamo samo Allaha i da Mu ništa ne pridružujemo u Božanstvenosti Njegovoj, a zabranjuje nam ono što su obožavali naši preci; naređuje nam namaz, iskrenost, čednost i njegovanje rodbinskih veza!"

Tako je njegovih pitanja bilo više od deset, a onda im je on objasnio dokaze koje su ta pitanja sadržavala. Rekao im je: "Pitao sam vas da li je neko od njegovih predaka bio vladar, i vi ste rekli da nije. Da je, dakle, neko od njegovih ranije bio vladar, rekao bih: čovjek želi povratiti vlast svojih predaka! Pitao sam vas da li je među vama iko ranije govorio tako kako on sada govori, i vi ste kazali da nije. Da je, dakle, neko prije njega tako govorio, rekao bih: čovjek se povodi za onim što je prije njega rečeno. Pitao sam vas da li ste ga sumnjičili za laž prije nego je počeo govoriti kako sada govori, i vi ste kazali da niste. Shvatio sam: nije moguće da ostavi laganje na ljude i pođe lagati na Boga! Pitao sam vas da li ga slijede oni iz nižih, ili oni iz viših društvenih slojeva, pa ste kazali da ga slijede oni iz nižih slojeva, a oni su sljedbenici vjerovjesnika, tj. u početku njihove misije! Pitao sam vas da li se iko od onih koji su prihvatili njegovu vjeru nakon toga odmetnuo od nje, iz razočarenja u nju, pa ste kazali da nije niko. Tako je to sa vjerovanjem: kada se pomiješa sa vedrinom srca, niko ga više ne može poljuljati!"[94]

---

[94] Hadis, u svoj njegovoj dužini, bilježi Buhāri, posredstvom Ebu Sufjāna, i on se kod njega nalazi u integralnom obliku.

Ovo su najveći znaci istinoljubivosti i istine. Laž i sve ono što nema svoga utemeljenja u istini neminovno se na kraju razotkrije, pa oni koji su ih zagovarali odustanu od njih, a oni koji nisu bili zašli u njih ostanu suzdržani. Laž samo kratko vrijeme može imati svoju prohođu, a zatim se razotkrije.

"I pitao sam vas kako izgleda rat između vas i njega, pa ste kazali da je premoć sad na njegovoj, sad na vašoj strani. Tako je to sa poslanicima: bivaju iskušavani, da bi na kraju pobjeda pripala njima! Pitao sam vas da li krši ugovor, pa ste kazali da ne krši – takvi su poslanici – oni ne krše ugovor."

Budući da je imao znanje o tome kako stvar stoji sa poslanicima, i kakav je Allahov običaj prema njima, tj. da ih jednom pomogne, a drugi put stavi na kušnju, te da oni ne krše ugovor – shvatio je da su to sve poslanička obilježja i da je Allahov običaj prema poslanicima i vjernicima da ih iskušava dobrim i lošim stvarima, kako bi time postigli stepen zahvalnosti i strpljivosti.

Tako u *Sahīhu* nalazimo sljedeću Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., izjavu: "Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, Allah vjerniku ne dosudi nikakvu dosudbu a da ona ne bude dobra za njega, i to je tako samo za vjernika; naime, ako ga zadesi kakvo dobro, on zahvaljuje na njemu, pa to bude dobro za njega; a ako ga zadesi kakvo zlo, on se strpi na tome, pa opet to bude dobro za nj!"[95]

Uzvišeni Allah je objasnio mudrost koja se krije u činjenici da je neprijatelj u Bitki na Uhudu bio uspješniji – rekao je: "I nemojte klonuti duhom, niti se žalostiti, vi ćete biti gornji, ako budete pravi vjernici!" (Alu 'Imrān, 139) "Elif. Lām. Mīm. Zar misle ljudi da će im se dati da govore: Mi vjerujemo! – a da na kušnju neće biti stavljani?!" (El-'Ankebūt, 1-2) Ima i mnogo drugih ajeta i hadisa koji ukazuju na Njegov običaj prema ljudima, i na Njegovu mudrost, koja fascinira ljudske umove.

"I pitao sam vas šta traži da se čini, pa ste kazali da traži od vas da samo Allaha obožavate i da Mu ništa ne pridružujete u Božanstvenosti Njegovoj; da vam naređuje namaz, iskrenost, čednost i pažnju prema rodbinskim vezama; da vam zabranjuje da obožavate ono što su obožavali vaši preci – to je svojstvo vjerovjesnika, i ja sam znao da će uskoro biti poslan vjerovjesnik, no nisam mislio da će biti od vas. Volio bih da mu se mogu pridružiti, i da nisam na poziciji vlasti, otišao bih k njemu. Ako je istina to što govoriš, znaj da će on zavladati i ovim mjestom pod ovim mojim nogama!"

---

[95] Hadis bilježi Muslim u svome *Sahīhu* (VIII/227), te Ahmed (IV/332, 333, VI/15, 16) u sljedećem obliku: "Čudna je stvar sa vjernikom: kod njega je sve dobro, što nije ni kod koga drugoga...", dok je preostali dio hadisa identičan navedenom. U drugoj verziji, koju bilježi Ahmed, hadis glasi ovako: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., bio je sa svojim ashabima, pa se nasmijao. 'Zašto me ne pitate zašto sam se nasmijao?!', upitao ih je, i oni su ga upitali: 'Božiji Poslaniče, zašto si se nasmijao?!' 'Čudno mi je kako to stvar stoji sa vjernikom...'", rekao im je i nastavio govoriti onako kako je gore navedeno. Prijenosni niz hadisa (*sened*) je, prema Muslimovim uvjetima, vjerodostojan (*sahīh*), a ima potporu i u drugome, i ja sam ga stručno elaborirao u svojoj *Sahīhi* (br. 147).

Onaj kome se on obraćao bio je Ebu Sufjān ibn Harb, tada je bio nevjernik i jedan od onih koji su najviše mrzili Allahovog poslanika, "pa sam ja", kaže on, "dok smo izlazili od njega, onima koji su bili sa mnom rekao: 'Bogami, stvar Ebu Kebšinog sina postala je velika i važna, i bizantijski ga vladar veliča!' Od tada sam bio uvjeren da će Vjerovjesnikova, s.a.v.s., vjera preuzeti primat, sve dok mi Allah nije dao islam, i pored moga opiranja!"

Treba znati da se onaj efekat koji se u srcu proizvede zbirom stvari ponekad ne može postići samo sa nekima od njih. Štaviše, ono što se dogodi čovjeku – zasićenje, gašenje žeđi, zahvalnost, radost, žalost – međusobno su isprepletene stvari, i njihov zajednički efekat se ne može postići samo sa dijelom njih; sa samo jednim dijelom postiže se tek ograničen efekat.

Takvo je i znanje o nekoj obavijesti. Naime, obavijest jednoga čovjeka srcu priskrbljuje djelimično uvjerenje, zatim to uvjerenje osnažuje istovjetna obavijest drugog čovjeka, sve dok to ne rezultira (punim) znanjem, koje se potom može i dalje povećavati i osnaživati. Isto je i sa argumentima za istinitost i lažnost i sl.

Isto tako, Uzvišeni Allah je na ovome svijetu ostavio tragove koji ukazuju na počasti kojima je obasuo svoje vjerovjesnike i vjernike, ali i na kaznu kojom je kaznio one koji su ih u laž utjerivali, kao što je ustanovljenje potopa, potapanje faraona i njegove vojske... Nakon što je Uzvišeni naveo kazivanja o vjerovjesnicima, jedno za drugim, u suri Eš-Šu'arā', kakvo je kazivanje o Mūsāu, Ibrahimu, Nūhu i onima koji su došli poslije njega, svako od tih kazivanja zaključio je riječima: "U tome, doista, ima pouka – većina njih nisu bili vjernici, a Gospodar tvoj je, doista, silan i milostiv!"

Jednom riječju: samo znanje o tome – da je na Zemlji postojao neko ko je govorio da je Božiji poslanik i da su ga jedni ljudi slijedili, a drugi mu se protivili, da je Allah pomagao poslanike i vjernike i konačnicu dodjeljivao njima, a njihove neprijatelje kažnjavao – spada u najočitija i najjasnija znanja, koja su prenesena posredstvom mnogih izvora. Prijenos informacija o tim stvarima je očitiji i jasniji od prijenosa informacija o perzijskim vladarima i liječnicima iz prošlih naroda, poput Hipokrata, Galenusa, Ptolomeja, Sokrata, Platona, Aristotela i njegovih sljedbenika.

Mi danas, na osnovu pouzdanih predaja koje imamo o životima vjerovjesnika, te njihovim prijateljima i neprijateljima, sasvim pouzdano i sa različitih aspekata možemo znati da su bili iskreno na istini. Jedan od njih je da su oni obavijestili narode da će se desiti njihov trijumf, a da će oni doživjeti poniženje, te da će oni na kraju izaći kao pobjednici. Zatim činjenica da je Allah njima stvarao potporu i uništavao njihove neprijatelje – kada se zna način na koji se to dogodilo, kakvo je bilo potapanje faraona, potapanje Nūhova naroda i ostalih stvari vezanih za njih, tada se zna i za istinitost poslanika. Potom, onaj ko se upozna sa propisima sa kojima su dolazili i sa pojedinostima njihovih života, tome postaje sasvim jasno da su oni najznaniji ljudi, i da nešto takvo ne može poteći od neukoga lažova; da ona dobrobit, ona milost, razboritost i dobrota, upućivanje ljudi na ono što će im biti od koristi i odvraćanje ljudi od onoga što im je štetno, otkriva sasvim jasno da nešto takvo može doći samo od nekog ko je ispunjen milošću, od nekog dobrog, kojem je cilj samo dobro i korist za ljude.

Mi smo govoru o dokazima poslanstva Muhammedovoga, a.s., o njegovim čudima i njihovome podastiranju predvidjeli drugo mjesto, a neki ljudi su tome posvetili čitava djela, poput Bejhekija i dr.

Štaviše, negiranje njegovog poslanstva, s.a.v.s., atak je na samog Gospodara Uzvišenog i imputiranje nepravednosti i lahkomislenosti Njemu – uzvišen neka je On od toga uzvišenošću golemom! Dapače, to predstavlja cjelovito poricanje Gospodara, nijekanje Njega.

Evo objašnjenja toga: Ako Muhammed u njihovim očima nije istinski vjerovjesnik, nego nepravedni vladar, onda mu je išlo naruku da iznosi potvoru na Boga i koješta priča o Njemu, čineći to tako sve dok nije sam počeo određivati šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno, te donositi vjerske propise, promulgirati zakone, dokidati sve ranije vjerske sljedbe, odrubljivati glave, ubijati sljedbenike vjerovjesnika, dok su na istini, u roblje uzimati njihove žene, pljačkati njihova imanja, porobljavati njihovu djecu i kuće i ognjišta, što će mu se ostvarivati sve dok ne osvoji čitav svijet, tvrdeći da sve to radi po Božijoj naredbi i iz ljubavi prema Bogu.

Gospodar Uzvišeni je gledao šta on radi sa baštinicima istine, ustrajavajući u svojoj potvori na Njega čitavih dvadeset i tri godine pa mu je, uprkos svemu tome, pružao svoju potporu i pomagao ga, i uzdizao ono što je on radio, osiguravao mu takve pretpostavke za pobjedu kakve nisu uobičajene za čovjeka. Što je još gore, odazivao se na njegove zazive, slamao njegove neprijatelje i podizao mu njegov spomen.

I pored toga on je u njihovim očima predstavljao vrhunac laži, potvore i nepravde, budući da niko nije veći nasilnik od onog ko na Boga iznosi laži, ko dokida vjerozakone Njegovih vjerovjesnika, zamjenjuje ih i ubija Njegove miljenike i permanentno iz toga izlazi kao pobjednik. Bog, Uzvišeni, ipak ga je u svemu tome podržavao, nije ga kaznom Svojom kažnjavao, nije mu vratnu žilu kucavicu presijecao, pa im nije ostalo druge do da reknu: Ne postoji Tvorac ovoga svijeta, niti Ravnatelj, jer da svijet ima svoga Ravnatelja, Mudroga i Moćnoga, On bi ga ščepao za ruke i žestoko mu se suprotstavio u tome što čini i kaznio bi ga strogom kaznom zbog onih dobrih. Ta, ništa drugo ne bi bilo ni prilično običnim vladarima, a kamo li Vladaru nad vladarima, Onome koji je mudriji od svakog mudrog.

Nema sumnje da je Bog (Uzvišeni) uzdigao njegovo ime, učinio superiornim njegov poziv i priznanje njegovog vjerovjesništva pred svim ljudima, diljem svijeta. Mi ne sporimo da su se na pozornici javljali i mnogi lažni vjerovjesnici, da su čak imali i veliku snagu i probojnost, ali nikome se od njih ta stvar nije i upotpunila, njegovo djelovanje nije potrajalo, već je Allah nad njima davao vlast Svojim poslanicima i njihovim sljedbenicima, i oni su prekidali njihove naume i u korijenu ih sasijecali.

To je Allahova zakonitost koja je tekla i ranijim vremenima, tako da je to poznato čak i nevjernicima. Uzvišeni kaže: “Zar oni da govore: ‘On je pjesnik, sačekat ćemo da vidimo šta će mu suđeno biti!’ Ti reci: ‘Pa, čekajte, i ja ću, zajedno sa vama, čekati!’” (Et-Tūr, 30-31) Pa, zar ne vidiš da On jasno stavlja do znanja da Njegova savršenost, Njegova mudrost i moć odbijaju saglasiti se sa onim ko o Njemu iznosi izmišljotine, da On takve čini poukom ljudima, kako se već o tome očitovao Njegov običaj prema onima koji su o Njemu iznosili laži?! Uzvišeni kaže: “Zar oni da govore: ‘On izmišlja o Allahu laži!’ A Allah će, ako hoće, srce tvoje učiniti nepokolebljivim!” (Eš-Šūrā, 24) Tu se završava odgovor na uvjet, a potom se izriče odlučna i bezuvjetna konstatacija – da Allah briše neistinu a istini osigurava trajanje. Uzvišeni kaže: “Oni ne poznaju Allaha kako treba kad govore: ‘Nijednom čovjeku Allah nije ništa objavio!’” (El-En‘ām, 91) Tako Uzvišeni saopćava da Njega onaj, ko Mu odriče slanje poslanika i govor, ne vrednuje na pravi način.

Navode razlike između vjerovjesnika i poslanika. Najbolje što je o tome kazano jeste da je onaj kome je Allah spustio obavijest sa neba i naredio mu da to dostavi drugima vjerovjesnik (i) poslanik, a da je onaj kome nije naređeno da to dostavi drugima vjerovjesnik, no ne i poslanik. Prema tome, poslanik je specifičniji od vjerovjesnika, budući da je svaki poslanik istovremeno i vjerovjesnik, dok svaki vjerovjesnik nije i poslanik. Međutim, samo poslanstvo je, samo po sebi, općenitije, budući da je vjerovjesništvo sastavni dio poslanstva. Naime, poslanstvo tretira i vjerovjesništvo i drugo, za razliku od poslanika, koji ne obuhvataju vjerovjesnike i druge, dok je u onom slučaju stvar obrnuta. Vjerovjesništvo je, dakle, samo po sebi općenitije, dok je s obzirom na njegove nositelje, specifičnije.

Slanje poslanika jedna je od najvećih Allahovih blagodati prema ljudima, osobito slanje Muhammeda, s.a.v.s., kako je rekao Uzvišeni: "Allah je vjernike milošću Svojom obasuo kad im je jednog između njih kao poslanika poslao, da im riječi Njegove kazuje, da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči, jer su prije bili u očitoj zabludi." (Alu ʻImrān, 164); "A tebe smo samo kao milost svjetovima poslali!" (El-Enbijā', 107)

O njegovim riječima:

I da je on pečat vjerovjesnika.

Komentar:

Uzvišeni kaže: "Već je Allahov poslanik i posljednji vjerovjesnik." (El-Ahzāb, 40) Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Ja i (raniji) vjerovjesnici smo poput jednog lijepo sagrađenog dvorca na kojem je nedostajala samo još jedna cigla, pa su promatrači obilazili oko nje i divili se ljepoti njenoga zdanja. Na njemu nije bilo nikakvog nedostatka osim te jedne cigle. Eto, ja sam popunio mjesto te cigle, mnome je zdanje dovršeno i mnome se završava slanje poslanika!"[96]

Ovo se navodi u oba *Sahīha*.

On je još rekao: "Ja imam više imena: ja sam Muhammed (Mnogo hvaljeni), i Ahmed (Najhvaljeniji), i El-Māhī (Brisač) – Allah mnome briše nevjerstvo – i El-Hāšir (Sakupljač) – onaj kod čijih će se nogu sakupiti ljudi, i ja sam El-'Ākib (Začeljac), a začeljac je onaj koji je na začelju, iza koga nema više vjerovjesnika!"[97]

---

[96] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), s tim da se nepažnjom pripisuje i Buhāriju i Muslimu sa ovakvim oblikom. U ovakvom obliku se, naime, nalazi kod Ibn ʻAsākira, u njegovoj knjizi *Tārīhu Dimešk* (Povijest Damaska) i navodi se posredstvom Ebu Hurejrea, kako se to naznačava u Sujūtijevom *El-Džāmiʻu-l-kebīr* (Velikom zborniku) (II/203/1). Bilježe ga, u sličnom obliku, i Buhāri i Muslim, posredstvom Ebu Hurejrea i Džābira. Tako ga navodi i Ahmed (II/244, 256, 312, 398, 412, III/361). On ga, također (III/9), bilježi i posredstvom Ebu Seʻīda el-Hudrija.

U Muslimovom *Sahīhu* navodi se sljedeća Sevbānova izjava: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'U mom ummetu bit će trideset lažova, svaki će tvrditi da je vjerovjesnik, a ja sam pečat vjerovjesnika, i iza mene više neće doći nijedan vjerovjesnik!'"[98]

Muslim navodi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ja sam nad drugim vjerovjesnicima odlikovan sa šest stvari: dat mi je jezgrovit govor, potpomognut sam strahom, dopušten mi je ratni plijen, sva mi je zemlja učinjena čistom i pogodnom za obavljanje namaza, poslan sam svim stvorenjima i mnome se okončava slanje vjerovjesnika!"[99]

O njegovim riječima:

I vođa bogobojaznih.

Komentar:

Poslanik, s.a.v.s., je vođa za kojim se treba povoditi, tj. u kojeg se ljudi trebaju ugledati. On je i poslan radi toga da bi bio slijeđen, shodno riječima Uzvišenog: "Reci: 'Ako Allaha volite mene slijedite, i vas će Allah voljeti...'" (Alu 'Imrān, 31) Prema tome, svaki onaj koji ga slijedi i ugleda se u njega spada među bogobojazne.

O njegovim riječima:

I prvak poslanika.

---

[97] Hadis bilježe Buhāri i Muslim, posredstvom Džubejra ibn Mut'ima.

[98] Hadis bilježi, također, i Ebu Dāvud, zatim Ahmed i dr.

[99] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a prenosi se posredstvom Ebu Hurejrea. Bilježi ga, također, i Tirmizī (I/293), koji ga ocjenjuje kao dobar i vjerodostojan (*hasen-sahīh*), zatim Ahmed (II/412), koji ga bilježi preko više prijenosnih nizova i u više varijanti. Hadis je elaboriran u *El-Irvāu* (285).

Komentar:

Poslanik, a.s., kaže: "Ja ću na Sudnjem danu biti prvak ljudi, prvi nad kojim će se kabur otvoriti, prvi zagovornik i prvi kome će zagovorništvo biti primljeno!"[100] Hadis bilježi Muslim.

Na početku hadisa o šefāʻatu[101] kaže se: "Ja sam prvak ljudi na Sudnjem danu."[102] Muslim i Tirmizī bilježe i predaju od Vāsile ibn el-Eskaʻa – Allah njime bio zadovoljan! – koji kaže: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: ʻAllah je između Ismailova potomstva izabrao Kinānu, između potomaka Kināne izabrao je Kurejša, od Kurejša potomke Hašimove (Benu Hāšim), a između potomaka Hašimovih izabrao je mene!ʼ"[103]

Ako bi neko rekao: Prema ovome, Poslanikove, a.s., riječi: "Nemojte mi davati prednost nad Mūsāom, jer će se svi ljudi na Sudnjem danu onesvijestiti, pa ću ja biti prvi koji će doći svijesti, no zateći ću Mūsāa kako se drži za jedan krak Božijeg Prijestolja (ʻArša), pa ne znam da li je svijesti došao prije mene ili je bio od onih koje je Allah izuzeo (od tog onesvješćenja)!"[104] postaju nedovoljno jasne. Hadis je zabilježen u *Sahīhima* Buhārije i Muslima, pa kako se on može dovesti u sklad sa hadisom: "Ja sam prvak ljudi, a nije hvala!"[105] – odgovor bi bio sljedeći: Ovome ima jedan povod. Naime, jedan je Jevrejin rekao: "Ne, tako mi Onog koji je Mūsāa odabrao nad svim ljudima!", pa ga je jedan musliman zbog toga ošamario, rekavši mu: "Zar se usuđuješ tako govoriti, dok je Božiji Poslanik tu među nama?!" Potom je dotični Jevrejin došao kod Vjerovjesnika da mu se požali na tog muslimana koji ga je ošamario, i Vjerovjesnik, s.a.v.s., tada je rekao kao gore, budući da je preferiranje nekoga nad nekim, ako je motivirano netrpeljivošću, nacionalizmom ili porivom strasti, pokuđeno. Štaviše, i sama borba na Božijem putu, ako čovjeka u njoj nosi netrpeljivost ili nacionalizam, je pokuđena. Allah je, naime, strogo zabranio hvalisavost; rekao je: "Mi smo vjerovjesnike jedne nad drugim odlikovali!" (El-Isrā', 55); "Neke od tih poslanika odlikovali smo nad drugim: s nekima od njih Allah je govorio, a neke je za više stepeni uzdigao!" (El-Bekare, 253)

---

[100] Hadis bilježe: Muslim (V/59), Ebu Dāvud (III/467), Ibn Saʻd u svojim *Kategorijama* (Et-Tabekāt) (I/20) i Ahmed (II/540) – svi posredstvom Ebu Hurejrea. Podupiru ga i mnogi drugi hadisi, od kojih sam neke elaborirao u djelu *Zilālu-l-Dženneti* (Hladovi Dženneta) br. 792-796.

[101] *Šefāʻat* – zauzimanju za ljude kod Boga na Sudnjem danu. (Nap. prev.)

[102] Hadis bilježi Muslim (I/127) a, također, i Buhāri (II/334, III/272), zatim Ahmed (II/435) – još i posredstvom Ebu Hurejrea – Dārimi (I/27-28), Ahmed (III/144) sa vjerodostojnim prijenosnim nizom, posredstvom Enesa. On još navodi i dodatak: "a nije hvala", te Tirmizī, posredstvom Ebu Seʻīda, koji će biti naveden kasnije.

[103] Tirmizī kaže (II/281): "Hadis je dobar i vjerodostojan (*hasen-sahīh*)." Gornju verziju bilježi Muslim, premda je verzija koju navodi Tirmizī potpunija, međutim među njezinim prenosiocima ima i onih koji su u tome mnogo pravili greške, kako sam to objasnio u svojoj *Es-Sahīhi* (Vjerodostojnici) (302).

[104] Hadis bilježi Buhāri u "Sudskim parnicama/sporovima" (El-Husūmāt) (II/89), zatim u "Vjerovjesnicima" (El-Enbijāʼ) (XII/359), u "Dirljivostima" (Er-Rikāk) (IV/234) i "Izražavanju Božije jedinosti" (Et-Tevhīd) (IV/474), zatim Muslim u "Vrlinama" (El-Fadāil) (VII/101), te Ahmed (II/264) posredstvom Ebu Selemea, koji je hadis čuo od Ebu Hurejrea, ali u varijanti: "Nemojte me smatrati boljim..." Što se pak tiče varijante: "Nemojte mi davati prednost...", nju bilježe Buhāri i Muslim, posredstvom El-Aʻredža, ali u drugom kontekstu, što će biti navedeno kasnije. U varijanti koju prenosi Ebu Seleme stoji: "...kad: Mūsa se drži za jednu stranu Prijestolja Božijega (El-ʻArš)!" El-Aʻredž pak kaže: "...kad: Musa se drži za Prijesto Božiji!" U verziji koju bilježi Muslim posredstvom El-Aʻredža i Ebu Seleme stoji: "... pa ću zateći Mūsaa kako se pridržava za jednu stranu Prijestolja Božijega!"

Kako se vidi, ono što je pokuđeno jest isticanje (vlastite) prednosti na način hvalisanja, odnosno umanjivanja vrijednosti onoga drugog. Taj smisao, isto tako, proishodi i iz Poslanikovih, a.s., riječi: "Nemojte praviti vrijednosnu razliku među vjerovjesnicima!"[106], pod pretpostavkom da su vjerno prenesene od njega. Naime, to se prenosi u samom hadisu o Mūsāu, koji se nalazi kod Buhārija i drugih autora, međutim neki tvrde da se u (tom njegovom dijelu) nalazi skrivena mahana, za razliku od (kompletnog) hadisa o Mūsāu, koji je vjerodostojan (*sahīh*) i u kojem, po njihovoj jednodušnoj ocjeni, nema nikakve manjkavosti.

---

[105] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježe ga: Tirmizi (II/282), Ibn Mādža (4308) i Ahmed (III/2), posredstvom Ebu Se'īda el-Hudrija. Tirmizī za njega kaže da je dobar i vjerodostojan (*hasen-sahīh*). Ahmed ga, sa ove strane, prenosi i posredstvom Ibn Abbāsa, a svoju potvrdu ima i u hadisu Ebu Hurejrea, koji glasi: "Ja sam prvak ljudi na Sudnjemu danu!" Bilježe ga još i: Muslim (V/59), Ebu Dāvud (4673) i Ibn Sa'ad (I/20), a sličan se hadis nalazi i u *Sahīhima* Buhārija i Muslima, koji je naveden malo ranije, gdje smo mu naveli i drugog potvrđivača. U *Es-Sahīhi* (1571) se nalazi i njegov treći potvrđivač, tj. hadis koji se prenosi posredstvom Selmāna.

[106] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Prenosi se od Ebu Hurejrea – sa čime smo se već susretali – posredstvom Abdurrahmāna el-A'redža i glasi: "Dok je jedan Jevrejin nudio svoju trgovačku robu, neko mu je ponudio neki iznos s kojim on nije bio zadovoljan, pa je rekao: 'Ne, tako mi Onoga koji je Musāa odabrao nad svim ljudima!' Te njegove riječi čuo je jedan domicilni stanovnik Medine (*el-ensāri*), pa ga je šakom udario po licu, rekavši mu: 'Zar se usuđuješ tako govoriti, dok je Božiji Poslanik tu među nama?!' Dotični Jevrejin je potom otišao kod Božijega Poslanika, s.a.v.s., i rekao mu: 'O Ebu-l-Kāsime, ja sam pod ugovorom i jamstvom o zaštiti, a ovaj me je udario po licu!' 'Zašto si ga udario po licu?', upitao je on tog muslimana, i on mu je odgovorio: 'Božiji Poslaniče, rekao je: 'Tako mi Onoga koji je Mūsāa odabrao nad svim ljudima!', a među nama se nalaziš ti!' Na to se Božiji Poslanik, s.a.v.s., rasrdio do te mjere da se srdžba odražavala i na njegovome licu. Zatim je rekao: 'Nemojte praviti vrijednosnu razliku među Allahovim vjerovjesnicima, jer će se puhnuti u Rog i od toga će izgubiti svijest svi oni između nebesa i Zemlje, osim onih koje Allah htjedne izuzeti od toga. Potom će se u Rog puhnuti po drugi put i ja ću biti prvi koji će biti oživljen – ili: među prvima koji će biti oživljeni – pa ću se iznenaditi kada ugledam Mūsāa, a.s. – drži se za Prijesto Božiji! Ne znam da li mu je uračunata ona njegova nesvijest na Gori sinajskoj, ili je pak proživljen prije mene. (Također) ne velim da je iko drugi bolji od Jūnusa, sina Matejevog, a.s.!'" Hadis bilježe El-Buhāri (II/360-361) i Muslim (VII/100-101), pa mi nije

Neki na to daju drugi odgovor, naime da hadisi: "Nemojte me smatrati boljim od Mūsāa!"[107] i: "Nemojte praviti vrijednosnu razliku među vjerovjesnicima!" impliciraju zabranu poimeničnog preferiranja nekih vjerovjesnika nad drugim, tj. da se ne preferira konkretni vjerovjesnik nad drugim konkretnim vjerovjesnikom, čega nema u Poslanikovim, a.s., riječima: "Ja sam prvak ljudi, a nije hvala!"[108], koje izražavaju opću preferenciju, za šta ne postoji smetnja. To je isto kao kad bi se kazalo: Dotični je najbolji čovjek u ovom kraju. Time se on ne postavlja spram pojedinaca tog kraja, što se ne bi moglo kazati za slučaj da se nekome od njih rekne: Dotični je bolji od tebe! Potom sam vidio da je i Tahāvi – Allah mu se smilovao! – dao isti ovakav odgovor u svom *Komentaru značenja predaje* (Šerhu me'āni-l-āsār).

Što se tiče predaje da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Nemojte me smatrati boljim od Jūnusa (sina Matejevog)!"[109] te da je jedan šejh rekao da im taj hadis neće protumačiti dok mu dobro ne plate za to, pa kada su mu platili, on im je kazao da je Poslanik, a.s., time htio reći da je Jūnus u utrobi ribe bio tako blizak Allahu, kako Mu je on bio blizak u Noći svoga uznesenja na Nebo (*Lejletu-l-Mi'rādž*), što su oni smatrali veličanstvenim tumačenjem. To, međutim, otkriva njihovo nepoznavanje Allahova govora i govora Njegovoga Poslanika, kako po formi, tako i po suštini. Naime, hadis u takvom obliku ne navodi niti jedan autor relevantne hadiske zbirke. Hadis, koji se nalazi u *Sahīhu* glasi: "Nijedan čovjek ne treba da kaže: Ja sam bolji od Jūnusa, sina Matejevog!" U drugoj verziji glasi: "Ko kaže: Ja sam bolji od Jūnusa, sina Matejevog – izrekao je laž!"

---

poznato zbog čega je komentator njegovu vjerodostojnost doveo u pitanje, kao ni zašto Hafiz o njemu ne govori u svom *El-Fethu* (Otkrovenje, VI/318). Hadis svoju potvrdu ima u hadisu koji od Poslanika, a.s., prenosi Ebu Se'īd el-Hudrī, a čija verzija glasi: "Nemojte govoriti da je neki od vjerovjesnika bolji od drugih, jer će svi ljudi biti onesviješćeni..." itd. I ovaj hadis bilježe: El-Buhāri (II/89), Muslim (VII/102), i Ahmed (III/33), a prenosi ga i Ebu Dāvud (4668) i ona prva rečenica prenosi se upravo od njega, a navodi se od Ahmeda (III/31).

[107] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je, maloprije, navođen.

[108] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je, maloprije, navođen.

[109] Nije mi poznato porijeklo hadisa u ovakvom obliku, dok je, maločas, naveden Ebu Hurejreov hadis: "(Također) ne velim da je iko drugi bolji od Jūnusa, sina Matejevog, a.s.!"

(Kako se vidi) hadis u ovakvom obliku sugerira općenitost: "Niko sebe ne bi trebao smatrati boljim od Jūnusa, sina Matejevog!", i ne sadrži zabranu muslimanima da Muhammeda preferiraju nad Jūnusom. To je stoga što je Allah, dž.š., za Jūnusa rekao da ga je riba progutala nakon što je zaslužio ukor, tj. nakon što je učinio nešto što je za osudu. Rekao je: "I Zunnūnu (tj. Jūnusu, se odazvasmo) kada srdit ode i pomisli da ga nećemo kazniti, pa poslije u tminama zavapi: 'Nema boga osim Tebe, hvaljen neka si, a ja sam se, zaista, ogriješio prema sebi!'" (El-Enbijā', 87)

Neki zbog toga mogu pomisliti da su savršeniji od Jūnusa te da im, stoga, nije potreban ovakav postupak, tj. da oni ne čine ništa što bi bilo za osudu. Ko bi, dakle, imao takvo uvjerenje, taj bi iznosio laž budući da svaki čovjek (treba da) govori to što je govorio Jūnus, naime: "Nema boga osim Tebe, hvaljen neka si, a ja sam se, zaista, ogriješio prema sebi!" – onako kako je to govorio i prvi vjerovjesnik, kao i posljednji. Prvi, Adem, je rekao: "Gospodaru naš, sami smo sebi učinili nasilje, i ako nam Ti ne oprostiš i ne smiluješ nam se, sigurno ćemo biti izgubljeni!" (El-A'rāf, 23) Zadnji pak vjerovjesnik, najodabraniji među njima, njihov prvak Muhammed, s.a.v.s., u vjerodostojnom hadisu – hadisu o otpočinjanju (radnji u ihramu) – u predaji od Alije ibn Ebi Tāliba, r.a., i drugih, u kojem, nakon riječi: "I okrećem lice svoje...", na kraju kaže: "Bože moj, Ti si istinski vladar, nema drugoga boga osim Tebe. Ti si moj Gospodar, a ja sam Tvoj rob – nasilje ja sam učinio prema sebi, priznajem grijeh svoj, pa oprosti mi sve moje grijehe. Niko grijehe ne oprašta, osim Tebe!"[110] itd. do kraja hadisa.

Slično je govorio i Mūsa, a.s.: "Gospodaru moj, ja sam sebi nasilje učinio, pa oprosti mi! I On mu oprosti. On, uistinu, prašta i On je milostiv!" (El-Kasas, 16)

Također – pošto je za Jūnusa, a.s., rečeno: "Ti strpljivo čekaj presudu Gospodara svoga i ne budi kao onaj kojeg je riba progutala (Jūnus)!" (El-Kalem, 48) – našem Vjerovjesniku, s.a.v.s., zabranjeno je da bude kao on, već mu je naređeno da bude poput *odlučnih poslanika* (*ulu-l-azm*); rečeno mu je: "Ti izdrži, kao što su izdržali i oni odlučni među poslanicima!" (El-Ahkāf, 35) Neki ljudi za onog – koji govori: "Ja sam bolji od Jūnusa!" – kažu: Onaj koji je bolji i mogao bi se dičiti nad onim ko mu nije ravan, ali šta ako nije bolji?! Pa, Allah, uistinu, ne voli nikojeg hvalisavca gordog.

---

[110] Hadis bilježi Muslim, Ahmed i neki drugi autori, posredstvom Alije, r.a. Ovo je samo dio toga hadisa, koji je ustvari dova za duhovno usmjerenje nakon ihrama. Hadis je stručno elaboriran u djelu *Sifatu-s-salāh* (Izgled namaza, str. 85, VI izdanje).

Muslim bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Objavom mi je sugerirano da budete skromni, tako da se ne uzdižete jedni nad drugim i jedni drugima ne činite nasilje!"[111] Ta, Uzvišeni Allah je zabranio uzdizanje nad običnim vjernicima, a kamoli nad jednim časnim vjerovjesnikom! Stoga je Poslanik i rekao: "Nijedan čovjek ne treba da kaže: Ja sam bolji od Jūnusa, sina Matejevog!" Ova zabrana je generalna, njome se zabranjuje svakom pojedincu da sebe smatra boljim od Jūnusa i da se uzdiže nad njim.

U pogledu njegovih riječi – "Ko kaže: Ja sam bolji od Jūnusa, sina Matejevog, izrekao je laž!" – kažemo ovo: Čak i pod pretpostavkom da je, doista, bolji takve riječi bi predstavljale manjkavost pa bi, samim tim, bio lažov – iako tako ne bi rekao vjerovjesnik časni, radi se o čistoj hipotetičnosti. Naime, onaj koji bi tako rekao bio bi lažov, premda takvo nešto jedan vjerovjesnik neće kazati, onako kako kaže Uzvišeni: "Ako Allahu budeš nekoga pridruživao u Božanstvenosti Njegovoj, tvoja djela će, sigurno, propasti!" (Ez-Zumer, 65), iako je Poslanik, s.a.v.s., zaštićen od svakog oblika pridruživanja Allahu nekoga, ili nečega, u Božanstvenosti Njegovoj. To se, međutim, kaže zbog toga što se obećanje i prijetnja izriču da se istaknu vrijednosti djela.

Poslanik, a.s., kazao je da je on prvak ljudi zato što mi to možemo znati samo posredstvom njegovog obavještenja. Neće, dakle, poslije njega doći neki drugi vjerovjesnik koji bi nas mogao obavijestiti o njegovoj velikoj vrijednosti kod Allaha, onako kako je on nas obavijestio o vrijednostima vjerovjesnika koji su bili prije njega – mir i blagoslovi Božiji neka su na sve njih! Zato je tu svoju izjavu zaključio riječima "a nije hvala", kako stoji u jednoj predaji. Pa zar može neko ko vjeruje u Allaha i u Sudnji dan kazati da je pozicija onoga, ko je uzdignut svome Gospodaru, ko je doveden u Njegovu blizinu, kome je izraženo veliko poštovanje i počast, ravna poziciji onoga ko je bačen u utrobu ribe, pokudan. Gdje je onaj prema kome se ima odnos pun poštovanja, onaj bliski, u odnosu na onoga koji je na kušnju stavljen i koji se odgojno kažnjava?! Jedan je u krajnjoj primaknutosti, a drugi u krajnjoj vaspitnoj sankciji.

Pogledaj tu argumentaciju – pa, Poslanik, a.s., nije izrekao takav smisao, nije se tako nakaradno izrazio! I da li ovaj dokaz, kojim se negira Allahova uzdignutost nad Njegovim stvorenjima, pobija sve one kategorične i nedvosmislene, vjerodostojne argumente koji dokazuju uzdignutost Allaha, dž.š., nad Njegovim stvorenjima, a kojih ima više od hiljadu, na šta će, ako

---

[111] Hadis bilježi Muslim (VIII/160), posredstvom 'Ijada ibn Hammāra. Podupire ga i hadis koji prenosi Enes i ja sam ih, oba, stručno elaborirao u svojoj *Es-Sahīhi* (570).

Bog da, biti ukazano kod Profesorovih – Allah mu se smilovao! – riječi: “On sve obuhvata i iznad svega je On”.

O njegovim riječima:

I miljenik Gospodara svjetova.

Komentar:

Poslaniku, s.a.v.s., potvrđen je najviši stupanj miljenosti, a to je blisko prijateljstvo (*el-hulla*). Naime, vjerodostojnom predajom se prenose sljedeće njegove riječi: “Allah me je uzeo za Svog bliskog prijatelja (*halīl*), onako kako je i Ibrahima uzeo za bliska prijatelja!”[112] Također je rekao: “Da sam nekog od zemljana sebi uzimao za bliskog prijatelja – uzeo bih Ebu Bekra za bliskog prijatelja. Vaš je drug, međutim, prijatelj Milostivoga!”[113] Oba hadisa se nalaze u (Muslimovom) *Sahīhu* i oni obesnažuju stajalište onih koji govore: Prijateljstvo je za Ibrahima, a miljeništvo za Muhammeda, tako da je Ibrahim Allahov prijatelj, a Muhammed Allahov miljenik! U *Sahīhu* se, također, navodi i ovaj hadis: “Nikome ko tvrdi da sam ga uzeo sebi za bliskog prijatelja (*halīl*) ne priznajem takvo prijateljstvo!”[114]

Miljeništvo je, uz to, priznato i nekim drugim. Uzvišeni kaže: “A Allahu su mili dobročinitelji!” (Alu ‘Imrān, 134); “Pa, Allahu su mili bogobojazni!” (Alu ‘Imrān, 76); “Allahu su mili oni koji se mnogo kaju, i mili su Mu oni koji se mnogo čiste!” (El-Bekare, 222) Prema tome, time je obesnaženo stajalište onih koji prijateljstvo izdvajaju za Ibrahima, a miljeništvo za Muhammeda. Naprotiv, prijateljstvo je specifikum njih obojice, dok je miljeništvo općega karaktera. Ibn Abbāsov, r.a., hadis – koji prenosi Tirmizī, a u kojemu stoji: “Ibrahim je, doista, Allahov prijatelj, a ja sam Allahov miljenik, bez ikakve hvale!”[115] – nije vjerodostojan.

---

[112] Hadis prenose Muslim i Ebu ‘Avāna, posredstvom Džunduba, a ovo je samo jedan njegov dio. Stručno je elaboriran u knjizi *Ahkāmu-l-dženāiz* (Propisi o dženazi, 217).

[113] Hadis bilježi Muslim, posredstvom ‘Abdullaha ibn Mesūda, ali kod njega, umjesto *prijatelj Milostivoga* stoji *prijatelj Allahov*. Tako ga navodi i Tirmizī (II/289) i ocjenjuje ga vjerodostojnim (*sahīh*), te Ibn Ebu ‘Āsim u djelu *Es-Sunna* (1226).

[114] Ovo je sastavni dio prethodećeg Ibn Mesūdovog hadisa.

[115] Hadis je slab (*da‘īf*) zbog slabosti njegovih prenosilaca: Zeme‘aa ibn Sāliha i Seleme ibn Vehrāma.

Miljeništvo (ljubav) je stupnjevito. Prvi mu je stupanj međusobna vezanost (*el-'alāka*), tj. vezanost srca za onog ko se voli. Drugi stupanj je želja (*el-irāda*), tj. naklonost srca prema onome koga voli, njegovo traženje njega. Treći stupanj je gorljiva ljubav (*es-sabāba*), tj. gorljiva čežnja srca prema njemu, tako da čovjek ne može vladati njime, poput slijevanja vode niz padinu. Četvrti stupanj je srčana žudnja (*el-garām*), tj. ljubav koja se ne odvaja od srca. Odatle se (iz istog korijenskog glagola) i za dužnika kaže *el-garīm* budući da dug nije odvojiv od njega nijednog trenutka. Tako se i u Kur'anu kaže: "Džehennemska patnja je, zaista, (stalna) užasna bol!" (El-Furkān, 65) Peti stupanj je dragost (*el-mevedda, el-vudd*) – to je čista ljubav, njena nepatvorenost i njena srž. Uzvišeni kaže: "Njima će Milostivi dragost dati!" (Merjem, 96) Šesti stupanj je ushićujuća ljubav (*eš-šegaf*), a to je dosezanje ljubavi do samog središta srca. Sedmi stupanj je zaljubljenost (*el-'išk*) – to je pretjerana ljubav koja za čovjeka može biti pogubna. Stoga se Gospodar Uzvišeni njome ne atributira, kao ni čovjek u svojoj ljubavi prema svome Gospodaru, iako su je neki upotrebljavali i u tom kontekstu.

Različita su mišljenja o razlogu zbog kojeg je to zabranjeno. Jedni kažu da je razlog njeno nespominjanje u kur'anskim i hadiskim tekstovima, dok drugi navode druge razloge. Moglo bi pak biti da je razlog zbog kojeg je zabranjeno upotrebljavati je u tom kontekstu to što je zaljubljenost ljubav sa strašću. Osmi stupanj je zanesenost (*et-tejm*), što implicira obožavanje. Deveti stupanj je obožavanje (*et-te'abbud*), a deseti blisko prijateljstvo (*el-hulla*), tj. ljubav koja prožima dušu i srce onoga koji voli.

Navodi se i drukčiji redoslijed od ovoga. Međutim, ovaj je, otprilike, ponajbolji što se može zaključiti podrobnijim razviđanjem njegovih smislova.

Znaj da se atributiranje Allaha Uzvišenoga ljubavlju i prijateljstvom ima razumijevati na način dostojan Njegove veličine i veličajnosti, baš kako je to slučaj i sa ostalim Njegovim svojstvima. Gore pak spomenutim vrstama: željom (*el-irāda*), dragošću (*el-vudd*), ljubavlju (*el-mehabba*) i prijateljstvom (*el-hulla*) Uzvišeni Allah se opisuje shodno eksplicitnim objavljenim iskazima.

U pogledu samog definiranja ljubavi postoji velika šarolikost – nešto oko trideset definicija je izrečeno o tome. Međutim, ljubav ne može definirati ništa bolje i jasnije od nje same; sve definicije samo joj još više zamagljuju smisao. Naime, očigledne stvari, kakve su voda, zrak, zemlja, glad i sl., ne trebaju definiranje.

O njegovim riječima:

I svaka tvrdnja da se ima vjerovjesništvo nakon njega je zabludjelost i hir.

Komentar:

Pošto je utvrđeno da je on pečat vjerovjesnika, samim tim se podrazumijeva da je svaki onaj, ko poslije njega ustvrdi da ima vjerovjesništvo, lažov. Stoga se ne može kazati: A ako bi onaj ko bi tvrdio da ima vjerovjesništvo došao sa nadnaravnostima (*mu'džizama*) i istinitim dokazima kako bi se, u tom slučaju, mogao smatrati lašcem?! Mi kažemo: Takvo nešto se uopće ne može zbiti, pa se radi o pretpostavljanju nemogućeg. Naime, s obzirom na to da je Uzvišeni Allah rekao da je Muhammed, a.s., pečat vjerovjesnika, to znači da više nije moguće da poslije njega dođe neko i ustvrdi da ima vjerovjesništvo, a da se u toj njegovoj tvrdnji neće nazirati biljezi lažnosti te njegove tvrdnje. Tako je zabludjelost (*el-gajj*) antipod ispravnosti (*er-rešād*), dok se izrazom hir (*el-hevā*) izražava pobuđena strast, tj. takva tvrdnja može doći samo usljed strastvenog podražaja, a nikako na temelju nekog argumenta pa, prema tome, ne može imati svoga utemeljenja u istini.

O njegovim riječima:

On je poslan svim džinnima i svim ljudima – sa istinom i uputom, sa svjetlom i svjetlošću.

Komentar:

Što se tiče činjenice da je poslan svim džinnima, o tome Uzvišeni, navodeći riječi jednih džinna, kaže sljedeće: "O narode naš, odazovite se Allahovu glasniku!" (El-Ahkāf, 31) Isto tako sama sura Džinni (El-Džinn) sugerira da je on, također, poslan i njima. Mukātil kaže: "Prije njega Allah nijednog poslanika nije poslao i ljudima i džinnima." Ovo mišljenje je, međutim, daleko od istine, budući da Uzvišeni kaže: "O skupe džinski i ljudski, zar vam nisu dolazili poslanici iz redova vas samih?!" (El-En'ām, 130) Poslanici (*rusul*) su pak bili isključivo iz ljudske vrste; iz reda džinna nije bilo nijednog poslanika.

Tako je tvrdio Mudžāhid i neki drugi učenjaci iz ranijih i kasnijih generacija. Ibn 'Abbās, r.a., kaže: "Poslanici (*rusul*) su bili iz ljudske vrste, dok su iz reda džinna dolazili opominjači (*nuzur*)." Iz Allahovih riječi o džinnima: "Mi smo čuli Knjigu objavljenu nakon Mūsāa." (El-Ahkāf, 30) nadaje se zaključak da je i Mūsā, isto tako, bio poslat i njima. A Allah najbolje zna!

Ibn Džerīr pripovijeda da je Dahhāk ibn Muzāhim tvrdio da je poslanika bilo i među džinnima, pozivajući se upravo na gornji ajet. Međutim, pozivanje na taj ajet u tom smislu je diskutabilno, budući da on taj smisao ne izražava eksplicitno, već ga samo implicira kao mogućnost. To je – a Allah najbolje zna! – poput ajeta: "Iz njih se vadi biser i merdžan." (Er-Rahmān, 22) – a ustvari se misli da se vadi samo iz jednog.

Što se pak tiče činjenice da je poslan cijelom čovječanstvu, Uzvišeni o tome kaže: "Mi smo te poslali svim ljudima da radosne vijesti donosiš i da opominješ." (Sebe', 28) "Reci: 'O ljudi, ja sam – svima vama – Allahov poslanik!'" (El-A'rāf, 158) "A meni se ovaj Kur'an objavljuje i da njime vas i one do kojih on dopre opominjem." (El-En'ām, 19) "Mi smo te, kao poslanika, svim ljudima poslali, a Allah je dovoljan svjedok." (En-Nisā', 79) "Zašto je čudno ljudima što mi objavljujemo jednom između njih: 'Opominji ljude! A vjernike obraduj divnom nagradom kod Gospodara njihovog!'" (Jūnus, 2) "Neka je uzvišen Onaj Koji robu Svome objavljuje Furkān (tj. Kur'an) da bi svim svjetovima bio opomena!" (El-Furkān, 1) "I reci onima kojima je (prije vas) data knjiga i neukima: 'Hoćete li primiti islam!' Ako prime islam, onda su na Pravom putu, a ako odbiju – pa tvoje je jedino da dostaviš (ono što ti se objavljuje)!" (Alu 'Imrān, 20)

Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Meni je dato pet stvari koje nisu date nijednom vjerovjesniku prije mene: potpomognut sam strahom na razdaljini od mjesec dana hoda; (sva) zemlja mi je učinjena mjestom za obavljanje namaza i čistom, pa gdje god nekog iz moga ummeta zadesi vrijeme namaza neka tu i klanja; dozvoljen mi je ratni plijen, koji nije bio dozvoljen nikome prije mene; dato mi je pravo zagovaranja (*šefā'at*); raniji vjerovjesnici slati su samo svome narodu, a ja sam poslan svim ljudima!"[116] Hadis bilježe i Buhāri i Muslim. Poslanik, a.s., još je rekao: "Ko god iz ovoga naroda, Jevrejin ili kršćanin, čuje za mene a zatim u mene i ne povjeruje, ući će u Džehennem!"[117]

---

[116] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); prenosi se posredstvom Džābira, i ja sam ga elaborirao u djelu *Irvāu-l-galīl* (285).

[117] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i prenosi se posredstvom Ebu Hurejrea. U Muslimovoj zbirci zaveden je pod brojem I/93. Međutim, u nekim je detaljima u neskladu sa ovim kako je

(Hadis prenosi Muslim) Činjenica da je Muhammed, a.s., poslan svim ljudima u islamu ima idiomatsku vrijednost.

To što neki kršćani tvrde da je on poslan samo Arapima, očigledno nema svoga utemeljenja u istini. Naime, ako mu već priznaju činjenicu poslanstva, onda su dužni vjerovati u sve o čemu se on izrazio, a on je rekao da je Božiji poslanik svim ljudima. Poslanik, naime, ne laže pa mu se, neizbježno, mora vjerovati u svemu. A on je slao svoje izaslanike i svoja pisma na sve strane: (perzijskom) kisri, (bizantijskom) caru, (etiopskom) negusu, (egipatskom) mukavkisu i drugim okolnim vladarima, pozivajući ih sve u islam.

Njegova riječ *kāffeti* (svim) u genitivnoj vezi sa riječju *verā* (tj. kāffeti-l-verā : *i svim ljudima*) je diskutabilna. Naime, oni kažu: Riječ *kāffeti* u arapskom jeziku upotrebljava se, isključivo, u akuzativu stanja (*hāl*). Tako su u jezičkoj analizi te riječi u ajetu: "Mi smo te poslali svim (*kāffeten*) ljudima" (Sebe', 28) zauzeli tri različita stava. Prema prvome od njih, ona je akuzativ stanja od slova *kāf* u složenici *smo te poslali* (*erselnāke*), pa je, prema tome, particip aktivni, dok je nastavak *te* (*kāffe-ten*) u funkciji intenziviranja značenja. Smisao ajeta bi, dakle, bilo sljedeći: (Nismo te poslali nikako drukčije) nego kao odvraćivača (*kāffen*) ljudi od neistine. Prema nekima, to je infinitiv glagola *keffe*, u značenju *odvratiti*, tj. poslali smo te samo zato da bi ljude odvraćao..., budući da se infinitiv često nađe u ulozi akuzativa stanja.

Po drugome stavu, riječ *kaffeti* je akuzativ stanja od riječi *ljudi* (*nas*). Međutim, prigovara im se da akuzativ stanja, ako se vezuje za riječ u genitivu – kod većine gramatičara – ne može doći prije nje. Njihov odgovor je da se takva upotreba često nalazi kod Arapa, pa se, prema tome, mora prihvatiti kao ispravna. Za to se opredijelio i Ibn Malik – Allah mu se smilovao! – pa bi značenje bilo sljedeće: I nismo te nikom drugome poslali, doli svim ljudima.

Prema trećem stavu riječ *kaffeti* je atribut ispuštenoga infinitiva, tj. (Poslali smo te sa, od zla) odvraćajućom objavom. Njima se prigovara onim što je ranije rečeno, tj. da se ona upotrebljava, isključivo, kao akuzativ stanja.

Njegove riječi: "...sa istinom i uputom, sa svjetlom i svjetlošću" jesu atributi za ono s čime je došao Božiji Poslanik, s.a.v.s.: za vjeru, za Vjerozakon poduprt fascinirajućim dokazima iz Kur'ana, te drugim argumentima.

---

navedeno u knjizi. Prenosi ga i Ibn Mendeh u svom *Izražavanju Božije jednosti* (Et-Tevhīd) (Q 44/I) i ta je verzija bliža ovoj verziji. Hadis sam elaborirao u *Es-Sahīhi* (157).

Svjetlost je pak potpunija od svjetla. Uzvišeni kaže: “On je Sunce izvorom svjetlosti učinio, a Mjesec svjetlom (odraženim).” (Jūnus, 5)

O njegovim riječima:

I da je Kur’an Allahov govor, koji je potekao od Njega, na nama nepoznat način, izričajem i On ga je, odozgo, spustio Svome Poslaniku kao objavu, i vjernici to prihvataju kao istinu, potpuno uvjereni da je to, u stvarnosti, govor Allaha Uzvišenog, koji nije stvoren, kakav je slučaj s ljudskim govorom. Prema tome, onaj ko ga čuje a potom stane tvrditi da je riječ o ljudskom govoru, taj je zašao u nevjerstvo. Allah je takvoga označio pokudnim, ukorio ga i zaprijetio mu patnjom u ognju, rekao je: “Ovo nije ništa drugo do ljudski govor!” (El-Muddessir, 25) Mi smo pak shvatili i došli do sigurnoga uvjerenja da je posrijedi govor Stvoritelja ljudi i da nije poput ljudskog govora.

Komentar:

Ovo je jedno časno načelo i jedan od velikih temelja vjere. Mnoge ljudske frakcije su u pogledu njega skrenule sa Pravoga puta. Ovo što je o tome rekao Tahāvi – Allah mu se smilovao! – to je istina i na nju upućuju brojni dokazi iz Kur’ana i sunneta za sve one koji ih razmatraju. Nju, isto tako, posvjedočuje i nepatvorena priroda na kojoj sumnje, dileme i neutemeljena mišljenja nisu izvršile nikakvu promjenu.

Ljudi su u vezi sa (Božijim) govorom zauzeli devet različitih stajališta:

1. da Allahov govor čine oni smislovi koji dotječu ljudskim dušama bilo od Djelujućeg Uma – kako to neki naučavaju – bilo od nečeg drugog. Ovoga su stajališta sabejci i kvazifilozofi;
2. da je taj govor stvorenje, koje je Allah stvorio i koje je odvojeno od Njega, što je stav muʻtezila;
3. da je to jedan smisao koji opstoji po Allahovu Biću a koji se izražava kroz naredbu, zabranu, vijest i obavijest pa, ako je iskazan na arapskom jeziku tada je Kur’an, a ako je na hebrejskom tada je Tevrat (Stari zavjet). To je stav Ibn Kullāba i njegovih istomišljenika, kakav je El-Ešʻari i dr.;

4. da su to praiskonska slova i glasovi, sjedinjeni u Praiskonu, što je stajalište jedne skupine dogmata skolastičara (*ehlu-l-kelam*) i hadiskih stručnjaka;
5. da su to slova i glasovi kojim je Allah progovorio nakon što se, prethodno, nije izražavao govorom. To je mišljenje kerramija i drugih;
6. da je Njegov govor nešto što On proizvede iz Svoga znanja i Svoje volje a što onda zadobiva svoju autonomnu egzistenciju. Ovo mišljenje zastupao je autor *Razmatranja* (El-Mu'teber), a naginje mu i Er-Rāzi u svojim *Visokim zahtjevima* (El-metalibu-l-'alija);
7. da Njegov govor sadrži smisao koji egzistira u Njegovom Biću a koji On stvara u nečemu mimo Sebe. Ovo je stajalište Ebu Mensura el-Māturidija;
8. da je on jedan korespondent između oduvijekoga smisla koji opstoji Njegovim Bićem i onih glasova koje On stvara izvan Sebe. To je stav Ebu-l-Me'ālija i njegovih sljedbenika;
9. da je On, Uzvišeni, permanentni govornik, da govori kad hoće, u vremenu u kojem hoće i na način na koji hoće; da njime govori glasom koji se čuje; da je vrsta Njegovog govora oduvijeka, iako konkretni glas nije oduvijeki. Ovaj stav prenosi se od najvećih autoriteta (*imama*) hadisa i ehlu-sunneta.

Profesorove – Allah mu se smilovao! – riječi: "I da je Kur'an Allahov govor..." nastavak su na njegove prethodne riječi, naime: "i da je Allah jedan, Kojemu nema sudruga u Božanstvenosti Njegovoj", a zatim i na riječi: "i da je Muhammed Njegov rob odabrani". Činjenica *kesre* na početku svakog od tih iskaza sugerira da je sve to predikat onoga što je rekao na početku, tj.: "O potvrđivanju Allahove jedinosti kažemo..."

Njegove riječi: "Allahov govor, koji je potekao od Njega riječima na nama nepoznat način" odgovor je mu'tezilama i nekim drugim. Naime, mu'tezile su tvrdili da Kur'an nije potekao od Njega, kako je to ranije izloženo. Oni kažu: "Vezivanje govora za Njega je samo počasno, onako kako se kaže: Allahova kuća, Allahova deva!" Međutim, oni riječima izvrću smisao! Takav njihov stav nema svoga utemeljenja u istini, budući da se za Njega vezuju kako apstraktni smislovi tako isto i konkretni subjekti. Prema tome, vezivanje za Allaha konkretnih subjekata čini se iz počasti. Hoće se kazati da su oni stvoreni radi Njega, poput, Allahove kuće (Ka'ba), Allahove deve (Salihova mudžiza) i sl. Stvar je, međutim, drukčija sa vezivanjem za Njega određenih smislova, kao što su Allahovo znanje, Njegova moć, snaga, veličina, gordost, govor, život, uzdignutost, premoć... Naime, to su sve Njegova svojstva tako da ništa od toga ne može biti stvoreno.

Odlika govorenja spada u svojstva savršenosti, dok ono što mu je suprotno spada u svojstva manjkavosti. Uzvišeni kaže: "I narod Musaov, poslije odlaska njegovog, prihvati od nakita svoga kip teleta koje je rikalo. Zar nisu vidjeli da im ono ne govori i da ih Pravome putu ne vodi?" (El-Aʻrāf, 148) Tako su obožavaoci teleta, i pored svoga nevjerstva, bolje poznavali Allaha od muʻtezila, budući da oni nisu rekli Musau: "Ni Gospodar tvoj također ne govori!" Uzvišeni o (njihovom) teletu još kaže: "Zar nisu vidjeli da im ono ni riječi ne odgovara i da od njih ne može nikakvu nevolju otkloniti niti im kakvu korist pribaviti?!" (Tā-Hā, 89) Iz ovoga se razumije da neuzvraćanje na govor i nemogućnost govorenja predstavljaju manjkavost koja se iznosi kao argument da tele ne posjeduje božansku narav!

Najviše što oni mogu kazati jeste da priznavanje govorenja Bogu neminovno podrazumijeva i Njegovu usporedivost sa nečim (*tešbīh*) i utjelovljenje (*tedžsīm*). Na to će im se odgovoriti: Ako bismo rekli da On, Uzvišeni, govori na način primjeren Njegovoj veličini, time bi njihova dilema bila riješena. Zar ne vidiš da On, Uzvišeni, kaže: "Danas ćemo im zapečatiti usta, i njihove ruke će nam govoriti, a noge njihove će o onome što su radili svjedočit!" (Ja-Sīn, 65) Mi, naravno, vjerujemo da će one govoriti no ne znamo na koji način. Isto je i sa Njegovim riječima: "'Zašto svjedočite protiv nas?!' – upitat će oni kože svoje. 'Allah, Koji je svakoj stvari sposobnost govora dao, obdario je darom govora i nas!' – odgovorit će." (Fussilet, 21) Isto je i sa slavljenjem Allaha od strane kamenčića i hrane, nazivanje selama od strane kamena itd. Sve to bez usta iz kojih izlazi glas kao kod onih koji glasove izvode organima za tvorbu glasova.

Upravo je to Profesor – Allah mu se smilovao! – sugerirao riječima: "... koji je potekao od Njega na nama nepoznat način *izričajem*, tj. pojavio se od Njega iako mi ne znamo kako ga je On izrekao. Taj smisao je još potvrdio riječju *izričajem*, upotrijebivši infinitivni oblik, kojim se precizira određena činjenica. Isto tako je Uzvišeni Allah činjenicu Svog govorenja sa Musaom potvrdio potvrđujućim infinitivnim oblikom, isključujući time metaforičnost, u svom iskazu: "I Allah je govorio sa Musaom govorom!" Pa, ima li izvan istine ičega osim zablude!?

Jedan je Ebu Amru ibnu-l-Allāu, jednom od sedmerice učača Kur'ana, rekao: "Hoću da taj ajet učiš ovako: 'A Allahu se govorom obraćao Musa!'", tj. da govornik bude Musa, ne Allah, pa mu je Ebu Amr na to rekao: "Hajde, eto, pretpostavimo da taj ajet počnem učiti tako, ali šta ćeš sa riječima Uzvišenoga: ‘I kad nam Musa dođe u određeno vrijeme, i kada mu se njegov Gospodar obrati govorom?!’” (El-A‘rāf, 143) Mu‘tezilija je na to ostao bez riječi.

U Kur’anu i sunnetu ima mnogo dokaza koji govore o tome da će se Allah, Uzvišeni, stanovnicima Dženneta, i drugima, obraćati govorom. Uzvišeni kaže: “Mir vama! – bit će riječi Gospodara Milostivog!” (Ja-Sīn, 58)

Džābir – Allah bio zadovoljan njime! – prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Dok stanovnici Dženneta budu uživali u njegovim blagodatima iznenada će im zasjati svjetlost i oni će podići svoje poglede, kad – Gospodar Uzvišeni odozgo gleda na njih! Potom će im reći: ‘Mir neka je na vas, o stanovnici Dženneta!’ To je ono na šta se odnosi ajet: ‘Mir vama! – bit će riječi Gospodara Milostivoga!’ (Ja-Sīn, 58) Tada se neće obazirati ni na šta od onih ljepota u kojim se nalaze, sve dok budu gledali u Njega, dok se On ne zakloni od njih i iza Njega ne ostanu (samo) Njegova berićetnost i svjetlost!”[118] Hadis bilježi Ibn Madže i neki drugi autori.

U hadisu se, kako se vidi, potvrđuje svojstvo govora, potvrđuje se viđenje (Allaha na ahiretu), kao što se potvrđuje i (Njegova) uzdignutost. Kako bi, dakle, i pored svega toga moglo biti ispravno kazati da je sav govor Gospodarev samo jedan smisao kada Uzvišeni kaže: “Oni koji obavezu svoju prema Allahu i zakletve svoje zamjenjuju nečim što malo vrijedi – na onom svijetu nikakva dobra neće imati, Allah neće sa njima razgovarati, niti će ih, na Sudnjem danu, pogledati, niti će ih očistiti – njih bolna patnja čeka!” (Alu ‘Imrān, 77) Ponizit će ih tako što će im uskratiti Svoje obraćanje govorom.

---

[118] Hadis je slab (*da‘īf*). Navode ga: Ibn Mādže (184) i Ebu Nu‘ajm u djelu *El-Hil-ja* (Krasnica, VI/208-209). Naime, slab je njegov prijenosni niz (*isnād*), kako tvrdi Zehebī u svom *El-‘Uluvvu* (99), budući da se u njemu nalazi Ebu Asim el-‘Abadānī, čije je ime Abdullāh ibn Ubejdullāh. Zehebī kaže: “Nepouzdan je. Prenosi se od Fadla er-Rekkāšija, čiji su hadisi slabi (kose se sa hadisima vjerodostojnih prenosilaca)!” Tako stoji u *Et-Takrību*, odakle proizlazi da izjava profesora Ahmeda Šākira: “Prijenosni niz mu je dobar!” nije tačna! Usto, Ibn el-Dževzī ga je uvrstio u svoj *El-Mevdū‘āt* (Zbornik apokrifnih hadisa), tj. onu njegovu predaju koja se prenosi posredstvom Ibn ‘Adija, zaključivši to riječima: “Hadis je apokrifan. Fadl je loš čovjek!” Sujutī se u svome djelu *El-Leālī* (Ostavica) (II/460-461) nije složio s njim a za dokaz je naveo da ga je zabilježio Ibn Madže. Ali to mnogo ne znači. Također je Sujutī dodao da ga je Ibn Nedždžār zabilježio od Ebu Hurejrea, a u nizu prenosilaca nalazi se Sulejman ibn Ebi Kerīma. Rekao je Sujuti: “Ibn ‘Adī je rekao: ‘Većina njegovih hadisa su slabi (*munker*) i nisam vidio nikog od učenjaka starije generacije da ga je ocijenio kao prenosioca.’” Dodajem (Albani): Kao slabog prenosioca ocijenio ga je Ebu Hātim, kako se navodi u djelu *El-Džerh ve et-ta‘dil* (II/I/138), pa iako on poriče da ga prenosi jedino Er-Rekkāšī, to ne dovodi u pitanje činjenicu da je hadis slab. Allah najbolje zna!

Hoće se kazati da im se On neće obratiti govorom kako bi ih time počastio. To je tačno, budući da je u drugom ajetu kazao da će im u Džehennemu reći: "Ostanite u njemu prezreni i ništa i ne govorite!.." (El-Mu'minūn, 108). Prema tome, kada se On ne bi govorom Svojim obraćao vjernicima, oni bi onda, u pogledu toga, bili jednaki sa Njegovim neprijateljima, a Njegovo isticanje toga da se Svojim neprijateljima neće govorom obraćati bilo bi lišeno svakoga smisla. Buhāri u svom *Sahihu* kaže: "Poglavlje: Razgovor Uzvišenog Allaha sa stanovnicima Dženneta", i u njemu navodi više hadisa o tome. Prema tome, najbolji ugođaj za stanovnike Dženneta bit će viđenje Lica Božijega i Njegovo obraćanje njima govorom. Negiranje toga je negiranje duha Dženneta, ali i negiranje najvećeg i najboljeg ugođaja u njemu, bez kojeg on i ne bi bio tako dobar stanovnicima svojim.

Što se pak tiče njihovog argumentiranja kur'anskim ajetom: "Allah je stvoritelj svega!" (Er-Ra'd, 16) pa, kako je i Kur'an nešto tako i on ulazi u sastav "svega" te je, prema tome, i on stvoren – to je, doista, nešto najzačudnije! To je zbog toga što, kod njih, nijedno ljudsko djelo ne stvara Allah, već ih, sve, stvaraju ljudi. Ne stvara ih, dakle, Allah, čime ih izdvajaju iz ukupnosti "svega", dok Allahov govor svrstavaju u tu ukupnost iako je on jedno od Njegovih svojstava. Na temelju njega, naime, nastaju stvorene stvari. Njegovom zapovijedi nastaju stvorenja. Uzvišeni kaže: "A Sunce i Mjesec i zvijezde potčinjeni su Njegovoj zapovijedi. Samo Njemu pripada stvaranje i zapovijed!" (El-A'rāf, 53) U ajetu je razdvojio stvaranje i zapovijed. Prema tome, ako bi i zapovijed bila neko stvorenje to bi, neminovno, značilo da je i ona stvorena nekom drugom zapovijedi, a ona opet drugom i tako do u beskonačnost. Posrijedi bi, tako, bio beskrajan kauzalni niz što neprihvatljivo.

Neutemeljenost njihovih naučavanja pokazuje se i u sljedstvenoj implikaciji da su sva svojstva Uzvišenoga stvorena, poput znanja, moći i dr. – što je očevidno nevjerstvo – pa kako je i Njegovo znanje nešto, i Njegova moć nešto, i Njegov život nešto, sve bi to onda ulazilo u ukupnost stvari, značilo bi da je stvoreno nakon što ga, prethodno, nije bilo – uzvišen neka je Allah nad onim što oni smatraju uzvišenošću golemom!

Potom, kako bi moglo biti ispravno kazati da On govori kroz nekog drugog? Ako bi to bilo tačno to bi značilo da je onaj govor koji On proizvede u nečemu iz nežive prirode zapravo Njegov govor, što bi se, također, moglo kazati i za ono što stvara u živim bićima. Tada ne bi bilo nikakve razlike između *govoriti* i *dati sposobnost govora*. Međutim, kože će (na onome svijetu) reći: "Allah je nama sposobnost govora dao." (Fussilet, 21), a ne: Allah će govoriti (kroz nas)! Štaviše, to bi značilo da svakim govorom, koji On stvori u nečemu drugom, ustvari govori On, čak i ako taj govor predstavlja potvaranje, laž, nevjerstvo ili besmislenost! Uzvišen neka je Allah nad tim!

Pobijaju ih i zagovornici transcedentalnog jedinstva bitka. Ibn Arebi kaže: "Svaki govor u svijetu egzistencijalnih činjenica Njegov je govor – iste su nam u tome proza i poezija!"

Kada bi bilo ispravno nekoga atributirati nekim svojstvom koje se izražava preko drugoga, tada bismo za onog koji vidi mogli kazati da je slijep, a za slijepoga da vidi, jer se u pogledu onoga koji vidi sljepoća izražava kroz drugoga, a u pogledu slijepoga viđenje se ostvaruje kroz drugog. Tada bi, dakle, i Allah Uzvišeni mogao biti atributiran svim onim svojstvima koja je stvorio u drugima, u smislu boje, mirisa, okusa, duljine, kratkoće i sl.

Na sličan način je Imam Abdulaziz el-Mekki pred Me'munom[119] dokazom pobio Bišra el-Merisija, nakon što je razgovarao sa njim pod uvjetom da ne izlaze iz okvira kur'anskog teksta i iznio jasne dokaze protiv njega.

Bišr je na to rekao: "Vladaru pravovjernih, neka me ne obavezuje kur'anskim tekstom i neka sa mnom raspravlja pozivajući se na nešto drugo (misli na logiku i analogiju), ja dajem svoj život da će on istog trena ostaviti svoje mišljenje i priznati da je Kur'an stvoren." 'Abdulaziz ga je upitao: "Hoćeš li ti mene pitati, ili ću ja tebe?" "Pitaj ti!", rekao je Bišr mislio je da će me na tom polju nadjačati u raspravi. "Za jedno od troga se, neminovno, moraš opredijeliti", kazao sam mu ja. "Ili ćeš kazati da je Allah stvorio Kur'an – koji je kod mene, ovoga, Njegov govor – u sebi, ili da ga je stvorio kao egzistenta koji postoji kao nezavisni subjekt, ili da ga je stvorio u nečemu drugome!?" Na to je on rekao: "Kažem: Stvorio ga je onako kako je stvorio i sve druge stvari!" Tako je zaobišao odgovor. Tada mi je Me'mun rekao: "Objasni ti to pitanje, zanemari Bišra – ta on je završio sa raspravom!" Abdulaziz je rekao: "Ako bi on rekao da je (Allah) Svoj govor stvorio u sebi time bi izrekao apsurdnu konstataciju budući da Allah ne može biti područje stvorenih činjenica, tj. u Njemu nema ničeg stvorenog. Ako bi rekao da je Allah Svoj govor stvorio u nečemu drugom, to bi – po logici i analogiji – značilo da je svaki govor, koji Allah stvori u nekome drugom, bio zapravo Allahov govor! Ako bi pak rekao da ga je stvorio kao egzistenta koji postoji kao nezavisni subjekt, to bi mu bila apsurdna tvrdnja. Naime, govor može doći samo od govornika, baš kao što i neki voljni čin može doći samo od onog ko posjeduje volju za to, i kao što znanje može doći samo od znanoga. Nije zamisliv govor koji postoji sam po sebi i koji govori samim svojim bićem. Prema tome, s obzirom da je, gledano sa svih ovih aspekata, apsurdno tvrditi da je Allahov govor stvoren, moramo zaključiti da je on jedno Allahovo svojstvo!"

---

[119] 'Abdulaziz el-Mekkī je 'Abdulaziz ibn Jahja el-Kinānī, istaknuti šerijatski pravnik učenik imama Šafije. U Bagdad je došao za vrijeme Me'munove vladavine, pa se između njega i Bišra el-Merīsija, u prisustvu halife Me'muna, vodila rasprava o stvorenosti Kur'ana. Napisao je knjigu *El-Hajda* (Čvornica) u kojoj je iznio tok svoje diskusije sa Bišrom. Međutim, vjerodostojnost (cijele) te diskusije mora se uzeti s rezervom budući da je prenosi jedino Muhammed ibn el-Hasan ibn Ezheru-d-du'ā', kojega El-Hatīb sumnjiči za izmišljanje hadisa. Zehebī navodi da ju je on, ustvari, izmislio. V.: *El-Mīzān* (Mjerilo tačnosti) (III/44) i *Tabekātu-s-Subkī* (Subkijeve kategorije, I/265).

Ovo bi bio sukus kazivanja Imama ‘Abdulaziza u njegovoj *El-Hajdi*.

Sveobuhvatnost *svake stvari* je relativna, ne znači uvijek sveobuhvatnost, te se određuje popratnim elementima. Obrati pažnju na riječi Uzvišenoga: "Srušio bi (vjetar) svaku stvar, po zapovijesti svoga Gospodara, pa bi im se ujutro vidjele samo nastambe njihove!" (El-Ahkāf, 25)

I nastambe spadaju u "svaku stvar", ali zašto nisu ušle u opći pojam *sve ruši*? Zato što se pod rušenjem od strane vjetra misli na sve ono što se inače može srušiti prilikom puhanja jakog vjetra. Nastambe koje su oni pravili u brdima i klesali u kamenu ne mogu se srušiti pri puhanju jakog vjetra.

Sličan je primjer u kur'anskom ajetu koji govori o kraljici Belkisi: "Vidio sam da jedna žena njima vlada i da joj je svega dato…" (En-Neml, 23) Pod riječima "svega dato" misli se na sve ono što obično trebaju vladari. Ovo ograničavanje na određene stvari, a ne na sve razumijeva se iz konteksta govora. Hudhud je htio da je predstavi kao savršenu kraljicu u svom carstvovanju, kojoj ne treba ništa da bi upotpunila carstvo.

To isto se želi reći kur'anskim ajetom "Stvoritelj svega" (Er-Ra‘d, 16), tj. svega stvorenog. Sve što postoji mimo Allaha je stvoreno. U ovu općenitost ulaze i djela robova, ali u općenitost ne ulazi Uzvišeni Stvoritelj. Njegovi atributi nisu odvojeni dio od Njegovog bića. On je opisan svojstvima savršenstva. Njegovi atributi nužno su vezani za Njegovo sveto biće. Nemoguće je i zamisliti njihovu razdvojenost. Na ovo upućuju riječi koje smo već naveli: "Njegova svojstva oduvijek postoje, prije nego što je stvorio stvorenja." Isti dokazi kojima oni argumentiraju svoje stavove mogu se upotrijebiti protiv njih. Ako bismo rekli da su Allahove riječi "Allah je stvoritelj svega" stvorene, onda one ne mogu biti dokaz.

A što se tiče njihovog dokazivanja kur'anskim ajetom "Mi smo ga učinili kao Kur'an na arapskom jeziku…" (Ez-Zuhruf, 3), to je zaista, pogrešno!

Kada glagol *učiniti* (*dže'ale*) dođe u značenju *stvoriti* onda on prelazi na jedan objekat, kao što je to slučaj u ovim kur'anskim ajetima: "i tmine i svjetla stvorio" (El-En'ām, 1); "...i da Mi od vode sve živo stvaramo. I zar neće vjerovati? Mi smo po zemlji nepomične planine stvorili da ih ona ne potresa, i po njima smo staze i bogaze stvorili da bi oni kuda žele stizali. I stvorili smo nebeski svod osiguranim..." (El-Enbijā', 30-32) A ako glagol *učiniti* prelazi na dva objekta onda ne dolazi u značenju *stvoriti*. Primjer za to su slijedeći kur'anski ajeti: "i ne kršite zakletve kad ste ih tvrdo dali, a Allaha kao jamca sebi uzeli, ..." (En-Nahl, 91); "i ne činite da vam zakletva Allahom bude prepreka u ispravnom životu... (El-Bekare, 224); "one koji Kur'an na dijelove dijele" (El-Hidžr, 91); "Ne drži ruku svoju stisnutu..." (El-Isrā', 29); "i ne dodaji Allahu drugog boga..." (El-Isrā', 39); "Oni meleke, koji su robovi Milostivoga, ženama nazivaju...." (Ez-Zuhruf, 19); "Mi je objavljujemo kao Kur'an na arapskom jeziku.." (Ez-Zuhruf, 3) i mnogi drugi ajeti sličnog sadržaja.

Kako je samo pogrešno dokazivanje kur'anskim ajetom "A kada dođe do vatre, bijaše zovnut sa desne strane doline, iz stabla, u blagoslovljenom kraju...." (Kasas, 30), kojim tvrde da je Allah stvorio govor u drvetu i da ga je Musa čuo od njega!? Previdjeli su, međutim, ono što je navedeno prije, kao i poslije toga. Naime, Uzvišeni kaže: "A kada dođe do vatre, bijaše zovnut sa desne strane doline..." Dozivanje je, dakle, govor izdaleka. Musa je poziv, odnosno dozivanje čuo iz unutrašnjosti doline. Rečeno je: "u blagoslovljenom kraju....", što znači da je to dozivanje bilo iz blagoslovljenog mjesta iz pravca jednog drveta, onako kako neko kaže: "Čuo sam Zejdov govor iz kuće." Sintagmom *iz kuće* označava se mjesto otpočinjanja radnje, njom se ne želi kazati da je govornik sama kuća! Prema tome, da je govor bio stvoren u drvetu tada bi drvo bilo ono koje je izgovorilo ove riječi: "O Musa, Ja sam – Allah, Gospodar svjetova!" (Kasas, 30) Da li je, dakle, "Ja sam Allah, Gospodar svih svjetova!" rekao neko drugi, a ne Gospodar svih svjetova!? Da su te riječi potekle od nekog drugog, a ne od Allaha, tada bi i faraonove riječi: "Ja sam gospodar vaš najveći" (En-Nāzi'āt, 24) bile istinite, budući da su oba ta izričaja – kod njih – stvorena, da nijednog od njih nije izrekao Allah! Oni su, doduše, napravili razliku između ta dva govora, shodno svojim pogrešnim načelima. Rekli su: Onaj govor je Allah stvorio u drvetu, dok je ovaj govor stvorio faraon! Tako su iskrivili i izmijenili smisao, te povjerovali da pored Allaha postoji još neki stvoritelj. O tome će pak više riječi biti kod razmatranja problema ljudskih djela, ako Bog da.

Ako bi pak neko rekao: Pa, Uzvišeni Allah kaže: "To je, doista, govor poslanika časnog!" (El-Hākka, 40 i Et-Tekvīr, 19) što znači da je poslanik taj od kojega potječe govor koji se objavljuje, bilo Džibrīl ili Muhammed – odgovor bi bio sljedeći: Izrazom poslanik naznačava se da on samo prenosi govor Onoga koji ga je poslao. Allah, naime, nije rekao: "To je govor meleka ili vjerovjesnika", iz čega se razumijeva da on taj govor samo prenosi od Onoga koji ga je s tim govorom poslao, a ne da ga je on ustrojio od sebe. Uz to, treba kazati i to da se pod izrazom *poslanik* u jednom ajetu misli na Džibrīla, a u drugom na Muhammeda. Pripisivanjem govora i jednome i drugome od njih htjela se istaknuti činjenica da je posrijedi samo dostavljanje. Naime, da ga je proizveo jedan od njih dvojice onda to ne bi mogao učiniti i onaj drugi. Zatim, Njegove riječi: "poslanik pouzdani"[120] sugeriraju činjenicu da taj poslanik ništa od sebe ne dodaje na govor zarad čije dostave je poslan, kao što ništa i ne oduzima od njega, već da je pouzdan u prenošenju onog sa čime je poslan, da to vjerodostojno dostavlja u ime Onoga koji ga je poslao. Potom, Uzvišeni označava nevjernikom onoga ko bi ustvrdio da je to ljudski govor. Prema tome, s obzirom da je Muhammed, a.s., čovjek, onaj ko bi kazao da se radi o Muhammedovu govoru – u smislu da je on taj koji ga je proizveo – taj bi bio nevjernik.

Nema nikakve razlike između toga da se rekne kako je to ljudski govor, ili govor džinna, ili meleka. Ono što je u tome bitno jeste od koga potječe taj govor, a ne ko ga saopćava u smislu dostave. Tako će onaj ko čuje nekoga da recitira stihove *Stani da plačemo, sjećajuć' se voljene i kuće* reći: Ovo su stihovi Imriuʿl-Kajsa. Ako bi pak tog istog čuo kako govori: "Djela se cijene prema namjerama tako da svakom čovjeku pripada ono što je namjeravao!"[121] – rekao bi mu: To su Poslanikove riječi! A ako bi ga čuo da govori: "*El-Hamdu lillahi Rabbi-l-alemin. Er-Rahmani-r-Rahim. Maliki Jevmi-d-din...*" – rekao bi mu: To je Allahov govor!, ukoliko bi bio obaviješten o tome. U suprotnom, rekao bi mu da ne zna čije su to riječi. Ako bi tome neko osporio to što je rekao, izrekao bi laž. Zato onaj onoga, koji od nekoga čuje neke stihove ili neki sadržaj izrečen književnim jezikom, pita: "Čije su to riječi? Tvoje, ili nečije druge?!"

---

[120] Šejh Ahmed Šākir kaže: "Ajet koji komentator navodi, naime: "To je, doista, govor poslanika plemenitog!" navodi se dva puta: jednom u suri El-Hākka, u četrdesetom ajetu i tu se iza toga ne nalazi atributivna odrednica pouzdani. Drugi put se navodi u suri Et-Tekvīr, u 19. ajetu te sure i tu se, potom, navodi i to svojstvo: "Kome se drugi potčinjavaju, tamo pouzdanog!" Prema tome, u komentatorovim riječima: "poslanik pouzdani" ima stanovite nepreciznosti, budući da se sintagma koju on navodi ne nalazi u Kur'anu, premda sam smisao nije sporan. Bilo bi, dakle, primjerenije da je rekao: "Isto tako, poslanik se atributira i kao pouzdani...", što je i preciznije i bolje.

[121] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim, posredstvom Omera ibn el-Hattāba, r.a. Kod El-Buhārija se čak nalazi na prvome mjestu u zbirci.

Jednom riječju, svi pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-sunnet*), kako sljedbenici četiriju mezheba tako i drugi iz ranijih i kasnijih generacija, saglasni su u stajalištu da Allahov govor nije stvoren. Međutim, potonji učenjaci su se razišli o tome da li Allahov govor predstavlja neki smisao postojeći u Allahovom Biću ili su to slova i glasovi kojima je Allah progovorio nakon što prije toga nije bio govornik; ili je On pak permanentni govornik: govori kada hoće, šta hoće i kako hoće, te da i govor, kao svojstvo, ima odliku oduvjekosti. Neke mu'tezile su i za Kur'an govorili da nije stvoren, ali su time htjeli kazati samo to da nije izmišljen, da ne predstavlja nikakvu potvoru i laž, već da je sušta istina i autentičnost. Nema sumnje da Kur'an nije patvoren i izmišljen i na tome je opći konsenzus muslimana.

Nesuglasje među onima koji se u svojim molitvama okreću prema Ka'bi izbilo je zbog pitanja da li je Kur'an stvorenje koje je Allah stvorio, ili je to Njegov govor kojim je On progovorio Svojim Bićem? Učenjacima iz reda glavnog toka islama (*ehlu-s-sunnet*) je postavljeno to pitanje, budući da među muslimanima i nema nikakva nesuglasja, niti dileme, o tome da li je Allahov govor lažljiv i izmišljen, ili nije. Istaknuti mu'tezilijski autoriteti, kao i drugi inovatori u vjeri, bez sumnje, priznaju da oni svoje uvjerenje o jednosti Božijoj (*tevhīd*), Njegovim svojstvima i o sudbini nisu preuzeli niti iz Kur'ana, niti iz sunneta, kao ni od ashaba, imama i njihovih sljedbenika u dobru – neka im Allah podari svako dobro! – već tvrde da ih je njihov razum doveo do toga. Tvrde pak da su od ranijih vjerskih autoriteta preuzeli samo zakonodavne odredbe.

Kada bi ljudi mogli biti prepušteni svojim zdravim naravima i neiskrivljenim umovima među njima ne bi bilo spora, međutim šejtan je u neke ljude ubacio svoju zabludu i njome među njih unio razdor. “A neslozi onih čija su mišljenja o Knjizi podijeljena doista nema kraja!” (El-Bekare, 176)

Ono pak što se nadaje iz Tahāvijevih riječi jeste da je Allah permanentni govornik, da govori kada hoće i kako hoće, te da je Njegov govor kao činjenica oduvijeki. To očigledno izražavaju i riječi Ebu Hanīfe – Allah njime bio zadovoljan! – navedene u njegovom djelu *El-Fikhu-l-ekber* (Najveći fikh), naime: “Kur'an je u knjigama ispisan, u srcima sačuvan, jezicima se izgovara a Vjerovjesniku, s.a.v.s., je objavljen. Naše izgovaranje Kur'ana je stvoreno, dok sam Kur'an nije stvoren. Ono što Allah u Kur'anu spominje o Musau ili nekome drugome, o faraonu ili Iblīsu – sve je to Allahov govor kojim On samo daje informacije o njima. Govor Musaa i drugih stvorova je pak stvoren, dok je Kur'an Allahov, a ne njihov govor. Musa, a.s., čuo je govor Uzvišenoga Allaha, pa kada se On govorom obratio Musau govorio mu je Svojim govorom koji je Njegovo vječno svojstvo. Sva Njegova svojstva različita su od svojstava stvorenja. On zna, ali ne onako kako mi znamo; On je moćan, ali ne onako kako smo mi moćni; On vidi, ali ne onako kako mi vidimo; On govori, ali ne kako mi govorimo."

Prema tome, iz njegovih riječi "Kada se On govorom obratio Musau govorio mu je Svojim govorom koji je Njegovo vječno svojstvo!" razumije se da je On progovorio onda kada je Musa došao, a ne da On oduvijek, u svakom trenutku i zauvijek govori: O Musa! – što se jasno razaznaje iz riječi Uzvišenoga: "I kad Nam Musa dođe u određeno vrijeme, i kada mu Gospodar njegov progovori...!" (El-A'rāf, 143) Ovo se može razumjeti kao njegov odgovor onim njegovim pristalicama koji su mislili da je Božiji govor neki smisao koji egzistira po sebi, a koji se ne može čuti; koji se čuje samo onda kad Allah u zraku stvori glas, kako su to tvrdili Ebu Mensur el-Maturidi i još neki drugi, dok se njegove riječi: "...koji je Njegovo vječno svojstvo" mogu razumjeti kao odgovor onima koji tvrde da se u Allahu steklo svojstvo govorenja nakon što, prethodno, nije bio govornik.

Možemo zaključiti sljedeće: Sva ona argumentacija koju su iznijele mu'tezilije, a koja govori o tome da se radi o govoru koji je povezan s Njegovim htijenjem i moći, te da On govori kada hoće, da govori nešto nakon nečega, ispravna je i obaveza ju je prihvatiti. Riječi onoga koji kaže: "Allahov govor opstoji po Njegovome Biću, on je Njegov atribut a atribut ne može opstojati bez subjekta", također su istinite, moraju se prihvatiti i zastupati. Naime, obaveza je prihvatiti ono što je ispravno i kod jedne i kod druge strane, kao što je obaveza i odbaciti, kod svake od njih, sve ono što odbacuje i Šerijat i razum.

Ako bi nam, dakle, kazali: "Prema ovome, neminovno se mora zaključiti da su se u Njemu desila određena događanja!", mi bismo rekli: "Ta je izjava suviše pojednostavljena. Uostalom, zar ima neki vjerski autoritet koji je, prije vas, negirao da su se u Njemu, u ovome smislu, desila događanja? Takvo nešto implicira se i u kur'anskim i hadiskim iskazima, kao i u tekstovima imama. Usto, to podržava i razum."

Nema nimalo sumnje da poslanici, koji su se obraćali ljudima i obavještavali ih da je Allah rekao, da je pozvao, da se diskretno obratio, da kaže i sl., nisu im sugerirali da su to neka stvorenja, koja egzistiraju odvojeno od Njega. Naprotiv, poruka koju su htjeli saopćiti ljudima bila je: da je Sam Allah taj koji govori, da se govor događa Njime, a ne nekim drugim, da je On taj koji je to izgovorio, koji to kazuje, kako se o tome izrazila Aiša – Allah bio zadovoljan njome! – u vezi sa potvorom kojoj je bila izložena, naime: "Ja sam sebe smatrala isuviše nevažnom da bi Allah o meni progovorio objavom koja će se čitati!"[122]

Da se u svemu ovome mislilo na nešto drugo u odnosu na ono što se iz njega razumije, tada bi se to moralo objasniti. Naime, naknadno objašnjenje, nakon što promakne vrijeme kad ga je trebalo dati, nije prihvatljivo. Nije poznat, ni u jeziku ni u razumu, neki kazivač govornik koji ne kazuje i ne govori, premda oni tvrde da su bježali od toga iz bojazni da ne zapadnu u antropomorfizam (poređenja Allaha sa stvorenjima), pa da tako ne priznaju neko Njegovo svojstvo i nekom drugom. Međutim, ako oni mogu kazati: "Zna, ali ne onako kako mi znamo!", zašto mi ne bismo mogli kazati: "I govori, ali ne onako kako govorimo mi!" Isto je i u pogledu ostalih svojstava. Da li je, naprimjer, zamisliv neki moćnik čija se moć ne može izraziti, ili živi u kome se život ne može zadržati?! Poslanik, a.s., rekao je: "Utječem se s Allahovim riječima potpunim, koje prevazići ne mogu ni dobri ni loši!"[123] Hoće li, dakle, razuman čovjek reći da se Poslanik, a.s., utjecao nekom stvorenju!? Naprotiv, to je poput njegovih riječi: "Utječem se Tvome zadovoljstvu od Tvoje srdžbe, i utječem se Tvome oprostu od Tvoje kazne!"[124] "Utječem se Allahovoj snazi i moći od zla kojeg osjećam i kojeg se plašim!"[125] "Utječem se veličini Tvojoj od toga da nas kakvo zlo iznenadi ispod nas!"[126] Sve su to, dakle, svojstva Allaha Uzvišenoga.

Tome je više pažnje posvećeno na njima odgovarajućim mjestima, dok ih ovdje navodimo samo kao ilustraciju.

Mnogi kasniji hanefijski učenjaci mišljenja su da je posrijedi jedan jedinstven smisao a da se pluralnost, mnoštvo, parcijalizacija i djelidba pojavljuju samo u dokazima, a ne i u onom što se dokazuje. Prema tome, ti izrazi su stvoreni i oni se nazivaju *Allahovim govorom*, budući da upućuju na Njega i da predstavljaju Njegovu reakciju. Ako se, dakle, izraze na arapskom jeziku onda je to Kur'an, a ako se izraze na hebrejskom onda je to Tevrat.

---

[122] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim. Ovo je samo dio jednog dužeg hadisa, koji se odnosi na događanja oko potvore na 'Aišu.

[123] Hadis je vjerodostojan; bilježe ga Ahmed (III/419) i Ibn Sunni (631), posredstvom 'Abdurrahmāna ibn Hanbeša, s vjerodostojnim prijenosnim nizom.

[124] Hadis bilježi Muslim i već je navođen.

[125] Hadis je vjerodostojan i već je navođen.

[126] Hadis je vjerodostojan i već je navođen.

Znači, izrazi se razlikuju, dok se sam govor ne razlikuje. Kažu: "Ti izrazi se, metaforično, nazivaju *Allahovim govorom*!"

Međutim, to nije ispravno. To bi značilo da je smisao ajeta: "I ne približavajte se bludu!" (El-Isrā', 32) istovjetan smislu: "I obavljajte namaz!" (El-Bekare, 43); smisao Ajetu-l-kursijje istovjetan smislu ajeta o dūgu!; smisao sure Ihlas istovjetan smislu ajeta: "Proklete neka su ruke Ebu Lehebove...!" (El-Mesed, 1) Sve što čovjek više razmišlja o ovom stajalištu, sve više se uvjerava u njegovu neispravnost i njegovu suprotstavljenost onome kako su govorili ljudi iz prvih generacija. Istina je da su Tevrat, Indžil, Zebur i Kur'an istinski Allahov govor, budući da Allahov govor nema svoje konačnice. On govori šta hoće, kada hoće i kako hoće i to je permanentno tako. Uzvišeni kaže: "Reci: 'Kad bi more bilo mastilo da se ispišu riječi Gospodara moga, more bi presahlo, ali ne i riječi Gospodara moga, pa i kad bismo se potpomogli još jednim sličnim!'" (El-Kehf, 109); "Da su sva stabla na zemlji pisaljke, a da se u more kad presahne ulije još sedam mora, ne bi se ispisale Allahove riječi; Allah je uistinu, silan i mudar." (Lukmān, 27)

Kada bi ono što se nalazi u mushafima predstavljalo samo značenje Allahova govora, a ne i sam Allahov govor, tada vjerski nečistoj osobi (*džunub*) i osobi bez abdesta ne bi bilo zabranjeno da ih dotiču; kada ono što učač uči ne bi bio Allahov govor, tada vjerski nečistoj osobi i osobi bez abdesta ne bi bilo zabranjeno učenje toga. Nema sumnje, to je Allahov govor sačuvan u srcima, učen jezicima, zapisan u knjigama, kako to kaže Ebu Hanife u svom *El-Fikhu-l-ekberu*. U svim tim oblicima on je stvarnost. Ako bi pak neko rekao: To je rukopis toga i toga, njegovo pisanje, pa se iz tog rukopisa razumijeva stvarni i vjerodostojni smisao; i ako bi bilo rečeno: Tu je tinta kojom je ispisan – pa, iz toga se razumijeva stvarni i vjerodostojni smisao; i ako bi bilo rečeno: Tinta je u knjizi; u tom slučaju priloška odredba za mjesto ne bi bila ista kao ona koja proishodi iz riječi nekoga ko bi rekao: U njemu su nebesa i Zemlja; u njemu su Muhammed i Isa i sl.

Ova dva značenja različita su od onoga koje se nalazi u izjavi: "U njemu je Allahov govor." Ko ne uočava razliku između tih značenja, taj je zabludio i on neće dospjeti do ispravnosti. Ista stvar je i s razlikom između učenja, koje je čin učačev, i onog što se uči, što je izričaj Stvoriteljev. Ko to ne razabere, taj je također zabludio. Ako bi neko našao papir na kome je, rukopisom poznatog pisca, napisano: "Doista je sve, osim Allaha, lažno!", svakako bi rekao: "Ovo su, zbilja, Lebidove riječi, a ovo je, zbilja, rukopis toga i toga!" Sve je to, dakle, stvarno; stvarna je i ta obavijest, ali jedna zbilja ne može se identificirati s drugom!

Riječ *Kur'an* je, u osnovi, infinitiv. Nekad se njome podrazumijeva čitanje. Uzvišeni, naprimjer, kaže: "i učenje (*kur'an*) u zoru, jer učenju u zoru mnogi prisustvuju." (El-Isrā', 78) Poslanik, a.s., kaže: "Ukrasite učenje (*kur'an*) svojim glasovima!"[127] Nekad se pak podrazumijeva ono što se uči. Uzvišeni kaže: "Kada hoćeš da učiš Kur'an, zatraži od Allaha zaštitu od prokletog šejtana!" (En-Nahl, 98) "A kad se uči Kur'an, vi ga slušajte i šutite da biste bili pomilovani!" (El-A'rāf, 204) Poslanik, a.s., rekao je: "Ovaj Kur'an objavljen je na sedam harfova!"[128] Sličnih ajeta i hadisa, koji predmetnom riječju podrazumijevaju jedno ili drugo značenje, ima mnogo.

Treba kazati da činjenice imaju svoj realni, apstraktni, leksički i grafički oblik postojanja, no konkretne činjenice se (najprije) označuju, zatim se spominju a potom zapisuju. Prema tome, njihovo zapisivanje u knjige je tek četvrti nivo. Što se pak govora tiče, između njega i zapisa nema ničeg posredujućeg: on se bilježi neposredno, i za to nije potrebno jezičko izgovaranje.

Razlika između činjenice da je Kur'an spomenut "u knjigama poslanika prijašnjih" i činjenice da je on "na pergamentu zapisan", ili na "ploči pomno čuvanoj", ili "u knjizi brižljivo čuvanoj" je očevidna. Naime, Allahove riječi: "On je u knjigama poslanika prijašnjih" (Eš-Šu'arā', 196) znače da je Kur'an spomenut u ranijim objavama, da su tamo date informacije o njemu i njegov opis, onako kako je kod njih spomenut i Muhammed. Drugim riječima, Kur'an je Allah objavio Muhammedu a ne, izvorno, nekome drugome i zbog toga Allah kaže "u knjigama" a ne "u listovima" niti "na pergamentu". Naime, izraz *zubur* je pluralni oblik riječi *zebur*, a *zebr* znači *pisanje* i *sastavljanje*. Tako Allahove riječi: "On je u knjigama poslanika prijašnjih" (Eš-Šu'arā', 196) znače da je spomenut u knjigama koje su njima objavljivane. Na taj način nam sam izraz i njegova izvedenica sugeriraju smisao koji se želi saopćiti, što na vidjelo iznosi perfektnost kur'anskog izražavanja i njegove lišenosti bilo kakve konfuznosti.

To je poput riječi Uzvišenoga: "Kojeg oni kod sebe zapisana nalaze!" (El-A'rāf, 156), tj. nalaze ga spomenutog kod sebe. Ovo je, svakako, različito od onog što naznačavaju riječi: "na pergamentu zapisan" (Et-Tūr, 3), na "ploči pomno čuvanoj" (El-Burūdž, 22), u "knjizi brižljivo čuvanoj" (El-Vāki'a, 78) budući da je funkcija priloga da istakne smirenost, postojanost, događenost i sl., odnosno da se njime implicira značenje: zapisan u knjizi ili na pergamentu. Sam izraz knjiga nekad se upotrebljava u značenju *mjesta pisanja*, a nekad se pod njim misli na zapisani govor. Stoga se mora praviti razlika između zapisivanja govora u knjigu i onih vanjskih subjekata koji su u njoj zapisani. U ovom potonjem slučaju, naime, zapisan je samo njihov spomen. Sve što se čovjek u većoj mjeri posveti razviđanju ovoga pitanja, to će mu se razlika između tog dvoga ukazivati u sve jasnijem obrisu.

---

[127] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Ebu Davud i drugi autori zbirki *Sunen*, zatim Hakim i Ahmed s vjerodostojnim prijenosnim nizom, posredstvom El-Berāa ibn Āziba. (Ebu Davudova zbirka *Sahīh*, br. 1320).

[128] Hadis, koji prenosi Omer, bilježe El-Buhāri i Muslim. Hadis u nastavku glasi: "...pa učite iz njega kako vam je lakše!"

Vanjska činjenica Allahova govora jest ono što se čuje bilo od Njega bilo od onoga koji ga prenosi od Njega – tako da, kad ga slušalac čuje on ga i razumi i upamti. Tako Allahov govor njemu bude čujan, razumljiv i upamćen. Kada ga slušalac izrekne to mu bude njegov verbalni oblik, a kad ga zapiše to mu bude pisani, grafički oblik. U svim tim vidovima on je realnost koju nije dopustivo negirati, dok se ono što je metaforično može negirati. Tako se ne može kazati: “Ono u knjigama nije Allahov govor”, niti: “Ono što je učač proučio nije Allahov govor”, budući da je Uzvišeni rekao: “Ako te neki od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštiti kako bi mogao čuti Allahov govor...” (Et-Tevbe, 6) Međutim, on Allahov govor neće čuti od Allaha, već od onog ko ga prenosi od Njega. Ovaj ajet otkriva neodrživost stajališta onoga koji kaže: Ono što se čuje samo je interpretacija Allahovog govora a ne i sam Allahov govor, budući da Uzvišeni kaže: “kako bi mogao čuti Allahov govor”, a ne: kako bi mogao čuti interpretaciju Allahova govora! Osnova je, naime, realnost, pa bi se onaj koji bi rekao: Ono što je napisano u mushafima samo je interpretacija Allahovog govora, odnosno prepričan Allahov govor; u njima nije i sam Allahov govor – konfrontirao s Kur’anom, sunnetom i prvim muslimanskim generacijama, što je sasvim dostatna zabluda.

Tahāvijeve riječi – Allah mu se smilovao! – pobijaju stajalište onih koji tvrde da je Allahov govor jedan smisao za koji je nezamislivo da može biti čut od Njega, te da ono što se sluša, što je objavljeno i što se verbalno izgovara i zapisuje nije Allahov govor, već samo njegova interpretacija.

Tahāvi – Allah mu se smilovao! – kaže: “Allahov govor, koji je potekao od Njega.” Tako su govorili i drugi iz prvih muslimanskih generacija (*selef*), naime: “Od Njega je potekao i Njemu će se vratiti.” Govorili su: “Od Njega je potekao”, s obzirom da su džehmije iz reda mu‘tezila, te neke druge frakcije, tvrdile da je Allah stvorio govor u jednom mjestu, te da on potječe iz tog mjesta. Iz tog razloga su oni iz prvih muslimanskih generacija isticali da je

Njegov govor "potekao od Njega", tj. da ga je On izgovorio, odnosno da je od Njega potekao, a ne od nekih Njegovih stvorenja, kako Uzvišeni kaže: "Knjigu objavljuje Allah, Silni i Mudri!" (Ez-Zumer, 1); "Ali Ja sam već istinu izrekao..." (Sedžda, 13); "Reci: 'Spušta ga dolje Duh svetosti od Gospodara tvoga, sa istinom...'" (En-Nahl, 102) Što se tiče njihove naznake "i Njemu će se vratiti" ona znači: bit će uzdignut iz prsa ljudskih i iz mushafa tako da ni u prsima ljudskim, ni u mushafima, neće od njega ostati nijedan ajet, kako se to navodi u više predaja.

Što se tiče Tahāvijevih riječi "na nama nepoznat način", njima se želi kazati da način na koji je On taj govor izrekao nije moguće spoznati, no da taj način nema preneseno značenje. "I odozgo ga je spustio Svome Poslaniku kao objavu", tj. taj mu je govor potom objavio i saopćio mu ga jezikom meleka. Prema tome, melek Džebrail ga je čuo od Allaha, a poslanik Muhammed, a.s., čuo ga je od meleka i onda ga učio ljudima.

Uzvišeni kaže: "I kao Kur'an, sve dio po dio ga objavljujemo, da bi ga ti ljudima malo po malo kazivao i prema potrebi ga objavljujemo." (El-Isrā', 106); "Donosi ga Duh Pouzdani na srce tvoje da opominješ na jasnom arapskom jeziku." (Eš-Šu'arā', 193-195) U ovim ajetima je i potvrda Allahovog svojstva gornjosti.

Na ovo je rečeno da spuštanje Kur'ana odozgo nalikuje spuštanju kiše, željeza ili spuštanju osam parova stoke.

Odgovor na to glasi: Što se tiče spuštanja Kur'ana prema dolje, u Kur'anu se navodi da je posrijedi spuštanje od Allaha. Uzvišeni kaže: "Hā-Mīm. Spuštanje Knjige ide od Allaha, Silnog i Sveznajućeg." (El-Mu'min, 2); "Spuštanje Knjige ide od Allaha, Silnog i Mudrog! (Ez-Zumer, 1); "Spuštanje (objave) je od Milostivog, Samilosnog." (Fussilet, 2); "Mi smo započeli da je u blagoslovljenoj noći spuštamo dolje, i Mi, doista, opominjemo, u njoj se svaki mudri posao riješi po zapovijedi Našoj! Mi smo, zaista, slali poslanike." (Ed-Duhān, 3-5); "Reci: 'Pa donesite vi od Allaha knjigu koja bolje od ovih dviju na Pravi put upućuje – ja ću je slijediti, ako istinu govorite!'" (El-Kasas, 49); "A oni kojima smo Mi dali Knjigu dobro znaju da Kur'an objavljuje (spušta odozgo) Gospodar tvoj istinito, zato ti ne sumnjaj nikako!" (El-En'ām, 114); "Reci: 'Od Gospodara tvoga spušta ga melek Džibrīl kao istinu...'" (En-Nahl, 102)

Za kišu se pak kaže da se spušta samo sa neba. Uzvišeni kaže: "I Mi s neba čistu vodu spuštamo." (El-Furkān, 48) Izrazom *nebo* označava se ono što se nalazi gore. Na drugom mjestu naznačava se da se kiša spušta iz oblaka. Na trećem mjestu se kaže da se spušta iz oblaka punih vode.

Spuštanje željeza i stoke izrečeno je na općenit način. Kako se, dakle, jedno spuštanje može porediti sa drugim?! Spuštanje željeza odvija se iz rudnih ležišta koja se nalaze u planinama i koja su uzdignuta nad zemljom. Neki tvrde da sve što je rudno ležište na višoj nadmorskoj visini to je željezo sve kvalitetnije. Slično je i sa stokom: ona se stvara rasplodom, što podrazumijeva spuštanje muške vode iz kičmi mužjaka u materice ženki. Iz tog razloga je rečeno: Spušta dolje!, a ne: Spustio je dolje. Potom se i mladunčad spuštaju iz utroba ženki na zemno tlo. Poznato je, naime, da kod stoke mužjaci pri oplodnji uzjahuju na ženke pa tako se sjeme mužjaka odozgo spušta u matericu ženke, dok ženka pri porađanju svoje mladunče spušta odozgo nadolje. Prema tome, riječi Uzvišenoga: "I spustio vam je osam vrsta (od) stoke..." (Ez-Zumer, 6) mogu se tumačiti dvojako: prema jednom tumačenju čestica *min* (od) navedena je za označavanje vrste, a prema drugome za početno označavanje cilja. Obje te mogućnosti nalazimo i u ajetu: "On vam od vas samih stvara parove, a i od stoke parove..." (Eš-Šūrā, 11)

Njegove riječi "I vjernici to prihvataju kao istinu" odnose se na jezičko uobličavanje i spuštanje tog govora odozgo prema dolje onako kako je to on naveo, tj. takvog uvjerenja bili su oni iz prvih generacija muslimana i njihovih sljedbenika u dobru – neka budu nagrađeni svakim dobrom! – a oni su "dobri preci" pa je, prema tome, to istinito i ispravno.

Njegove riječi "Potpuno uvjereni da je to, u stvarnosti, govor Allaha Uzvišenog, koji nije stvoren, što je slučaj s ljudskim govorom" očigledno predstavljaju odgovor mu'tezilama. Njegova naznaka "u stvarnosti" predstavlja odgovor onima koji kažu da se radi o jednom smislu koji je iniciran Allahovim Bićem a koji nije i čut od Njega. Oni smatraju da je to jedan duhovni govor, jer se za ono što se u nekome ostvari kao unutrašnji, duhovni govor koji on nije i izgovorio i ne veli da je stvaran govor, budući da bi se, u tom slučaju, i nijem čovjek trebao smatrati govornikom, kao što bi se i ono što se nalazi u mushafima trebalo smatrati da nije, kada se uči, Kur'an, niti Allahov govor, već samo njegova interpretacija, ne i Allahov govor. To je kao kada bi nijem čovjek nekome gestikulacijom pokazao na neku osobu i taj shvatio njegovu nakanu – dotični bi tu njegovu gestikulaciju zapisao kao odgovarajući izraz smisla koji mu je sugerirao taj nijemi čovjek. U tom slučaju, ono što je zapisano bila bi samo interpretacija smisla koji je dotičnoj osobi naznačen.

Ovaj primjer je potpuno korespondentan sa onim što oni govore, premda Allaha Uzvišenoga niko ne naziva nijemim. Međutim, oni tvrde da je melek od Njega razumio jedan smisao koji je u Njegovom biću, da od Njega nije čuo izgovor niti jednoga slova, niti ikakav glas, već da je samo pojmio apstraktan smisao a potom taj smisao izrazio riječima. Tako je, prema njima, melek taj koji je ustanovio kur'ansku skladbu i način njegovog arapskog ispisivanja, s tim da je Allah taj izraz stvorio u nekim tijelima poput zraka, a ne u meleku.

One koji kažu da se radi o jednom smislu treba upitati: Da li je Musa, a.s., čuo čitav smisao, ili samo jedan njegov dio? Ako bi kazali da ga je čuo cijeloga, time bi ustvrdili da je čuo i čitav Allahov govor, što je očevidna nesuvislost. Ako bi pak rekli da je čuo samo jedan njegov dio ustvrdili bi da je taj smisao djeljiv. Tako je i sa svakim s kim je Allah razgovarao, ili mu odozgo spustio (objavio) nešto od Svog govora.

Kada je Uzvišeni rekao melekima: "Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti..." (El-Bekare, 30) i kada im je rekao: "Poklonite se Ademu!" i sl. – da li je to sav Njegov govor ili samo jedan dio njega?! Ako bi kazali da je sav govor time bi pokazali svoju svojeglavost, a ako bi kazali da je samo jedan njegov dio time bi priznali njegovu mnoštvenost.

O tome šta je to govor i izričaj u njihovom ispoljavanju ljudi su zauzeli četiri stajališta. Prema prvome on podrazumijeva i izraz i smisao, onako kako izraz *čovjek* podrazumijeva i dušu i tijelo. To je stajalište prvih muslimanskih generacija (*selef*). Prema drugome podrazumijeva se samo izraz, dok smisao nije sastavni dio govora, već je samo njegov sadržaj, što je stajalište jedne skupine mu'tezila i nekih drugih. Prema trećem govor je samo naziv za određeni smisao i to što se on upotrebljava i za izraz samo je metafora, budući da on upućuje na njega. Ovo je stav Ibn Kullaba i njegovih sljedbenika. Prema četvrtom stajalištu on je sudjelnik između izraza i smisla, što je stav nekih kasnijih kullabija. Oni imaju i još jedno stajalište, koje se prenosi od Ebu-l-Hasana, a prema kojem je on, kada je riječ o Allahovom govoru, metafora, a u pogledu govora ljudi, stvarnost, budući da slovni glasovi egzistiraju pomoću njih a govora ne može biti bez govornika. Stvar je drukčija u pogledu Allahovog govora, jer on kod Njega ne može egzistirati pomoću Allaha, pa tako i ne može biti Njegov govor. Ovo je opširno elaborirano na odgovarajućem mjestu.

Što se pak tiče onih koji tvrde da je to jedan smisao, i koji za to navode Ahtalove riječi: "Govor je u srcu – jezik je samo kazivač srca!" – njihova argumentacija nije utemeljena. Ako bi neko, naprimjer, za svoj argument naveo hadis koji se nalazi i u Buhārijevoj i u Muslimovoj hadiskoj zbirci, oni bi rekli da je to hadis koji prenosi samo jedna osoba, makar ga učenjaci jednoglasno ocijenili vjerodostojnim, te ga prihvatili i po njemu postupali! Šta bi se tek imalo kazati za navedeni stih za kojega se tvrdi da je apokrifan, pripisan Ahtalu, dok ga u njegovom *Divanu* nema?! Tvrde da je on zapravo rekao: "Objašnjenje u srcu je!" – što je bliže ispravnosti. No, čak i pod pretpostavkom da se stih vjerodostojno prenosi od njega, opet nije dopušteno njime argumentirati, budući da su kršćani izgubili ispravnu orijentaciju u pogledu poimanja govora; ustvrdili su da je Isa, a.s., sama riječ Božija i da je božansko sjedinio sa ljudskim, tj. nešto Božije s nečim ljudskim! Zar se, dakle, može argumentirati govorom jednog kršćanina, koji je izgubio ispravnu orijentaciju u ovome, a ostaviti postrani poznato poimanje govora u jeziku Arapa?!

Uz to, ono što on izražava nije ni ispravno, budući da iz toga proistječe da se i nijem čovjek naziva govornikom s obzirom da se govor zbio u njegovome srcu, makar ga on i ne izrekao jezikom i makar to niko nije čuo od njega. To je elaborirano na odgovarajućem mjestu, a ovdje ga navodim tek uzgredno.

Ovdje imamo nešto neobično: ovo stajalište uveliko nalikuje stavu kršćana koji zagovaraju bogočovještvo! Naime, oni kažu: "Božiji govor je jedan određeni smisao koji opstoji pomoću Bića Božijega a koji se ne može čuti – što se pak tiče one skladbe koja se čuje, ona je stvorena." Tako predstavljanje vječnoga smisla stvorenom skladbom nalikuje miješanju Božanskog elementa sa ljudskim, kako kršćani tvrde za Isāa, a.s. Pogledaj te čudnovate sličnosti!

Tvrdnju onih koji kažu da je govor zapravo jedan smisao koji opstoji samostalno pobijaju i hadisi Božijega Poslanika, s.a.v.s., koji glase: "Ovom našem namazu nije prilično ništa od ljudskog govora!"[129] "Allah uvodi kakvu hoće Svoju zapovijest – eto, uveo je i to da ne govorite u namazu!"[130]

Učenjaci su nepodijeljeni u ocjeni da će klanjaču, ukoliko hotimično progovori u namazu nešto što ne spada u namaz, namaz biti pokvaren. Također su, svi, jedinstveni u stavu da ono što se uradi srcem u smislu neke ovosvjetske težnje i akceptacije ne kvari namaz, dok bi namaz bio pokvaren ukoliko bi progovorio o tome. Postoji opća saglasnost muslimana da se nešto takvo ne smatra govorom.

---

[129] Hadis bilježi Muslim – i neki drugi autori – posredstvom Muavije ibn el-Hakema. Može se naći i u Ebu Davudovom *Sahihu* (862), te u *El-Irvau* (390).

[130] Hadis bilježi En-Nesāi i neki drugi autori, s dobrim (*hasen*) prijenosnim nizom. El-Buhāri ga je naveo u *Sahihu* bez prijenosnog niza, kao implikaciju da je vjerodostojan kod njega (*muallek medžzūm*) (857).

Isto tako, El-Buhāri i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa navode i sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Allah će mom ummetu oprostiti one (neprilične) misli koje poniknu u njima, ukoliko ne budu govorili o tome, ili po njima postupali!"[131] Kako se vidi, obavijestio nas je da će Allah oprostiti misli koje budu strujale u čovjeku, ukoliko ih ne izrekne riječima. Tako je napravio razliku između unutrašnjih misli i govora kazavši da čovjek neće biti pitan za to sve dok to ne iskaže govorom, tj. dok jezikom ne izrekne te misli, prema jednoglasnoj ocjeni učenjaka. Iz ovoga se razumije da je to ono što se podrazumijeva pod govorom u jeziku. Zakonodavac nam se, naime, obratio na jeziku Arapa.

Također se u *Sunenima* navodi kako je Mu'āz – neka je na njemu Allahovo zadovoljstvo! – upitao: "Božiji Poslaniče, hoćemo li mi biti pitani za ono što govorimo?" "A šta će drugo ljude naglavačke strovaliti u Vatru", odgovorio mu je Poslanik, "nego ono što su požnjeli njihovi jezici!?"[132] Tako je istaknuo da je govor ono što se izrekne jezikom. Prema tome, izrazi *izričaj* i *govor* i sve njihove izvedenice: glagoli u perfektu i prezentu, zapovjedni oblici, participi aktivni, u Kur'anu, sunnetu i čitavom arapskom jeziku razumijevaju se kao jezički izgovor i smisao. U vezi sa onim šta se podrazumijeva pod izrazom *govor* među ashabima i njihovim sljedbenicima u dobru – neka ih Allah nagradi dobrim! – nije bilo ničega spornog. Spor je izbio među potonjim učenjacima, onih koji su u vjeru unosili novotarije, a zatim se proširio.

Prema tome, nema nikakve potrebe posezati za iskazom nekog pjesnika u objašnjavanju značenja riječi *govor, izričaj* i sl., jer su to tretirali i raniji i kasniji jezikoslovci; oni su definirali smisao toga baš kako su definirali i značenje riječi: glava, ruka, noga i sl. Stoga onaj koji bi ustvrdio da je Allahov govor jedan smisao koji opstoji pomoću Njegovoga Uzvišenog Bića, a da je ono što se uči, što se pamti, ispisuje i sluša od učača samo interpretacija Allahovog govora, i da je to stvoreno, taj bi zagovarao stvorenost Kur'ana a da toga ne bi bio ni svjestan. Naime, Uzvišeni kaže: "Reci: 'Kad bi se svi ljudi i džinni udružili da sačine jedan ovakav Kur'an, oni kao što je on, ne bi sačinili, pa makar jedni drugima pomagali!'" (El-Isrā', 88) Da li vidiš da On, Uzvišeni, ukazuje na ono što je u Njemu, ili pak na ono što se uči i što se sluša? Nema nikakve sumnje da On ukazuje na ono što se uči i što se sluša, budući da se na ono što je u Njemu i ne ukazuje, to se ne spušta dolje, tj. ne objavljuje se, ne uči se i ne sluša.

---

[131] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Ebu Hurejrea – *Irvāu-l-galīl*, br. 2062.

[132] Hadis bilježi Tirmizi i neki drugi autori no s prekinutim prijenosnim nizom, što je sasvim dostatno objasnio hafiz hadisa Ibn Redžeb el-Hanbeli u svom *Šerhu-l-erbe'īnu* (Komentar četrdeset hadisa), pa ko se želi šire obavijestiti o tome, neka konsultira tu knjigu.

Isto se može kazati i za Allahove riječi "oni, kao što je on ne bi sačinili" – da li On, Uzvišeni, kaže: Oni ne bi mogli sačiniti nešto slično onom što je u Meni, a što nisu ni čuli niti ga upoznali!? Do onog, naime, što je u Allahu nema načina da se dospije, da se u to ostvari uvid.

Ako bi oni rekli: Allah je ukazao samo na interpretaciju onog što je u Njemu, na ono kako je to izraženo: što se uči, što je napisano i što se sluša, a ne i na Svoje Biće – to bi bilo otvoreno zagovaranje teze da je Kur'an stvoren. Time bi oni bili u dubljem nevjerstvu od mu'tezila, jer je interpretacija neke stvari ravna toj stvari, njezina slika i prilika. Ovo bi bila potvrda i da su Allahovi atributi samo prepričana značenja. Međutim, ako bi učenje Kur'ana bilo interpretacija, to bi značilo da ljudi čine nešto identično Allahovom govoru. Gdje je tu onda njihova nemoć (da sačine nešto slično, što Kur'an naglašava)?! Učač Kur'ana bi, prema njima, glasom i slovom iskazivao nešto što nije ni glas ni slovo. Kur'an pak nije ništa drugo do razvrstane sure i u redove poredani ajeti na listovima čistim. Uzvišeni kaže: "Reci: 'Pa sačinite vi deset Kur'anu sličnih, izmišljenih sura!'" (Hūd, 13); "A to su ajeti jasni, u srcima su onih kojima je dato znanje; a ajete Naše poriču samo oni koji su nepravedni!" (El-'Ankebūt, 49); "Na listovima su cijenjenim, uzvišenim, čistim." ('Abese, 13-14)

Svakome ko prouči i jedan njegov harf piše se deset dobrih djela. Poslanik, a.s., kaže: "Ja ne kažem da je Elif-lam-mim jedno slovo, već kažem da je elif jedno slovo, lam drugo a mim treće."[133] Tako se on čuva u prsima onih koji ga pamte, a sluša s jezika onih koji ga uče. Profesor Hafizuddin en-Nesefi – Allah mu se smilovao! – u svom *El-Menāru* (Svjetioniku) kaže: "Kur'an je pojam za jezički izraz i značenje." Tako su govorili i drugi učenjaci filozofije islamskog prava. Za izjavu koja se pripisuje Ebu Hanifeu – Allah mu se smilovao! – a koja glasi: "Ko bi u namazu učio na perzijskom jeziku, to bi mu bilo legitimno!" treba kazati da ju je on povukao. On kaže: "Nije ga dozvoljeno učiti nikojim drugim jezikom ako postoji mogućnost da se uči na arapskom." Kažu: "Onaj ko bi ga (u namazu) učio na nekom drugom jeziku bio bi ili luđak kojeg treba liječiti, ili otpadnik od vjere koga treba pogubiti, budući da je Allah njime progovorio na ovom jeziku, pa se nemogućnost njegovog oponašanja nalazi i u jezičkom izrazu i u značenju."

---

[133] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), bilježe ga: Tirmizi, Ibn Madže, te El-Adžurri u djelu *Ādāb hameleti-l-Kur'an* (Ponašanje hafiza Kur'ana), s vjerodostojnim prijenosnim nizom. Obrađen je, također, i u djelu *El-Miškāt* (Niša) pod brojem 2137.

Njegove riječi "Onaj ko ga čuje a potom stane tvrditi da je riječ o ljudskom govoru, taj je zašao u nevjerstvo" jasno kazuju da bi se onaj ko bi zanijekao da je Kur'an Allahov govor – ko bi, naprimjer, rekao da je to Muhammedov, ili govor nekog drugog stvorenja, meleka ili čovjeka – trebao smatrati nevjernikom. Ko bi pak tvrdio da jest Allahov govor a onda to na kriv i pogrešan način tumačio, takav bi se jednim dijelom podudario s onima koji su rekli: "To je samo ljudski govor!", u čemu se nalazi nevjerstvo. Njih je šejtan na stranputicu odveo, o čemu će, ako Bog da, biti više govora kod Profesorovih riječi: "Nikog ko se okreće prema kibli nećemo proglasiti nevjernikom zbog nekog grijeha, ukoliko on ne ustvrdi da je taj grijeh dozvoljeno činiti!"

Njegove riječi "I da nije poput ljudskog govora" znače da se radi o časnijem, stilski dotjeranijem i istinitijem govoru. Uzvišeni kaže: "A čiji je govor istinitiji od Allahovoga?!" (En-Nisā', 87); "Reci: 'Kada bi se svi ljudi i džinni udružili da sačine jedan ovakav Kur'an, oni kao što je on ne bi sačinili, pa makar jedni drugima pomagali.'" (El-Isrā', 88) "Reci: 'Pa dajte vi jednu suru kao što je njemu objavljena!'" (Jūnus, 38)

Tako, kad nisu bili u stanju oni, najrječitiji Arapi, i uz svoje silno neprijateljstvo doći sa surom poput njegove, pokazalo se da Poslanik, a.s., govori istinu tvrdeći da je to od Allaha. Neoponašivost Kur'ana podrazumijeva i njegov jezički izražaj i smisao, a ne samo jedno od tog dvoga. Uz to, on je Kur'an na arapskom jeziku, bez ikakve iskrivljenosti, na jasnom arapskom jeziku, tj. na jeziku Arapa. Time je zanijekana sličnost u pogledu činjenice govora, te u pogledu onog izrečenog, s obzirom na njegovu jezičku formu i smisao, a ne u pogledu samih riječi i slova. Ovo je ono što se sugerira onim početnim izdvojenim slovima na počecima nekih sura – naime, da je Kur'an dat prema načinu njihovog govora i na jeziku kojim oni komuniciraju. Zar ne vidiš da se poslije tih izdvojenih slova odmah spominje Kur'an, kako je to očevidno, npr., u ajetima: "Elif Lām Mīm. To je Knjiga u koju nema nikakve sumnje." (El-Bekare, 1-2); "Elif Lām Mīm. Allah je – nema boga osim Njega – Živi i Vječni. On Tebi objavljuje Knjigu, pravu istinu..." (Alu 'Imrān, 1-3); "Elif Lām Mīm Sād, Objavljuje ti se Knjiga!" (El-A'rāf, 1-2); "Elif Lām Rā. Ovo su ajeti mudre Knjige." (Jūnus, 1-2) Tako je i sa svim drugim slučajevima izdvojenih slova: svi im skreću pažnju na činjenicu da im Poslanik ne dolazi s nečim što oni ne razumiju, već da im se obraća na njihovome jeziku.

Međutim, oni koji stoje na pogrešnim stajalištima to uzimaju kao dokaz da to nije izgovorio Allah, i da ga Džibrīl nije čuo od Njega, onako kako posežu sa kur'anskim ajetom: "Ništa nije kao On!" (Eš-Šūrā, 11) da bi zanegirali Allahova svojstva. Međutim, sam taj ajet pobija takvu njihovu tvrdnju. Naime, Uzvišeni tu kaže: "On je Onaj Koji sve čuje i sve vidi." (Eš-Šūrā, 11) Isto tako, riječi Uzvišenoga: "Pa dajte vi jednu suru kao što je njemu objavljena..."" (Jūnus, 38) pobijaju tvrdnju onih koji negiraju grafiju (*harf*). Naime, Uzvišeni kaže: "Pa dajte vi jednu suru", a ne: Pa dajte vi slovo, ili riječ!

Najkraća sura u Kur'anu ima tri ajeta. Stoga su Ebu Jusuf i Muhammed govorili: "U namazu se najmanje moraju proučiti tri kratka ili jedan dugi ajet, jer se u nečemu manjem od toga ne nalazi natprirodnost (*i'džaz*) Kur'ana!"

A Allah najbolje zna!

O njegovim riječima:

Onaj ko bi Allahu pripisao neki ljudski smisao otišao bi u nevjerstvo. Kome bude to jasno taj će uzeti pouku i kloniti se onoga što nalikuje govoru nevjernika. Znat će da On, u pogledu Svojih svojstava, nije poput ljudi.

Komentar:

Nakon što je, u prethodno iznesenom, kazao da je Kur'an stvarno Allahov govor, potekao od Njega, autor skreće pažnju na činjenicu da On, Uzvišeni, nije poput čovjeka kako bi, odmah iza izrečene konstatacije, odrekao bilo kakvu sličnost Allaha sa nekim ili nečim (*tešbīh*). Naime, i pored toga što se Uzvišeni atributira kao govornik, On se time ne atributira nekim ljudskim smislom prema kojem je čovjek govornik, budući da ništa nije kao On i da je On onaj Koji sve čuje i sve vidi. Kako je samo divno predstavljen čovjek koji potvrđuje Allahova svojstva, ali bez primjesa antropomorfizma ili poricanja svojstava (*ta'tīl*): kao čisto mlijeko, ukusno onima koji ga piju, koje izlazi iz grizina ta'tīla i krvi antropomorfizma! Poricatelj Allahovih svojstava, naime, obožava ništavilo, a antropomorfist obožava kip.

Kasnije ćemo se susresti s Profesorovim riječima: “Onaj ko se ne sačuva poricanja Allahu Njegovih svojstava i poistovjećivanja tih svojstava sa nečim drugim, taj se je poskliznuo, nije dosegnuo stupanj *tenziha*.” Isto je i s njegovim riječima: “On je između antropomorfizma (*tešbīh*) i odricanja Bogu svojstava (*ta‘tīl*)”, tj. vjera islam, s tim da je ovo potonje gore od onog prvog, o čemu ćemo u nastavku, ako Bog da, nešto više kazati.

Ono čime je Allah Sebe opisao, odnosno kako Ga je opisao Njegov Poslanik, nije antropomorfizam, već je riječ o svojstvima Stvoritelja kakva su prilična Njemu.

Tahāvijeve riječi: “Kome bude to jasno, taj će uzeti pouku” znače: ko svojim duhovnim okom sagleda i shvati ono što je on kazao u vezi s potvrđivanjem (Božijih) svojstava, odricanjem Allahove sličnosti s nečim ili nekim i lošim posljedicama po onoga koji Boga uspoređuje sa nečim, taj će izvući pouku i kloniti se svega što nalikuje govoru nevjernika.

O njegovim riječima:

Viđenje (Allaha) je istina za stanovnike Dženneta, i obuhvatnost tog viđenja nije dokučiva. O njemu govori i Knjiga Gospodara našeg, naime: “Toga dana će neka lica blistava biti, u Gospodara svoga će gledati!” (El-Kijāme, 22-23) Tumačenje toga treba se prepustiti Allahovome naumu i Njegovome znanju, a sve što je o tome rečeno u vjerodostojnim hadisima koji se prenose od Božijega Poslanika, s.a.v.s., sve je onako kako se naznačava u njima i znači ono što je on time htio kazati. Mi u to nećemo ulaziti i davati mu smisao shodno svome viđenju, niti ćemo se u tome povoditi za svojim hirovima, budući da niko nije ostao ispravan u svojoj vjeri ko se nije predao Allahu, dž.š., i Njegovome Poslaniku, s.a.v.s., i ko znanje o onome što mu je nejasno nije prepustio onome ko ima znanje o tome.

Komentar:

Oni koji osporavaju mogućnost viđenja (Allaha na ahiretu) jesu džehmije, mu‘tezilije i njihovi istomišljenici iz reda haridžija i imamija. Taj njihov stav je pak neutemeljen, odbija ga i Kur’an i sunnet. Viđenje su priznavali i ashabi i tabiʻini[134], kao i svi najistaknutiji autoriteti islama (imami), poznati po svom predvodništvu u vjeri, zatim hadiski stručnjaci i pripadnici svih orijentacija unutar ilmu-l-kelama iz glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne ve-l-džemāʻa*).

Ovo pitanje spada u red najistaknutijih i najizazovnijih pitanja islamske teologije (*usulu-d-din*), ono je meta za koju su se ljudi naročito spremali da je pogode, oko koje su se mnogi natjecali. Bila je pak nedokučiva za one koji su bili zaklonjeni od svoga Gospodara, koji su bili odbijeni s Njegovih vrata.

Profesor je – Allah mu se smilovao! – kao jedan od dokaza naveo i riječi Uzvišenoga: "Toga dana će neka lica blistava biti, u Gospodara svoga će gledati!" (El-Kijāme, 22-23), koje spadaju među najjače dokaze. Oni pak koji ne prihvataju ništa drugo do to da tim riječima dadnu drugi smisao, nazivajući to vraćanjem na izvorno značenje (*teʻvīl*) – a tako tumačiti one pasaže Objave koji govore o povratku, Džennetu, Džehennemu i polaganju računa lakše je nego ga tumačiti onako kako to nalažu istinski tumači – naći će načina da ih tako protumače i dadnu im izvankontekstualni smisao, što istinski tumač tih dijelova ne može.

To je ono što je iskvarilo i stvari od ovoga svijeta i vjeru. Tako su se Jevreji i kršćani ponijeli prema tekstovima Tevrata i Indžila, a Allah je nas upozorio da ne radimo onako kao su oni radili. Međutim, oni koji su skloni neistini tvrdoglavo slijede njihov put – ta koliko je samo zla vjeri i vjernicima nanijelo pogrešno tumačenje!? Pa zar je Osman, r.a., ubijen drukčije nego krivim tumačenjem? Isto je i s tzv. Bitkom pored deve (*jevmu-l-džemel*), sukobom na Siffīnu, ubistvom Husejna i s Harrom[135]. Zar su haridžije istupile, muʻtezilije se izdvojile, rafidije odbile i muslimanski ummet se pocijepao na sedamdeset i tri frakcije iz nekog drugog razloga doli iz krivog tumačenja?!

Vezivanjem viđenja za lice, koje je njegovo stjecište, u predmetnom ajetu, i upotrebom prelazne čestice *ila* (dosl.: ka, prema), sasvim jasno se sugerira očinje viđenje. Činjenica, da je iskaz lišen svega što bi moglo ukazivati na nešto drugo, nedvosmisleno pokazuje da je Allah time podrazumijevao gledanje Gospodara Uzvišenoga očima.

---

[134] Tj. prve dvije muslimanske generacije.

[135] El-Harra – mjesto kod Medine u kojem je došlo do međumuslimanskog sukoba 63. godine po Hidžri, za vrijeme vladavine Jezīda ibn Muʻāvije.

Izraz *gledanje* upotrebljava se u više značenja shodno njegovu suodnosu sa drugim riječima ili pak s obzirom na svoju prelaznost: tako, ako je sam prelazan, tada ima značenje stajanja i čekanja: "Sačekajte nas da uzmemo nešto od vašeg svjetla!" (El-Hadīd, 13), a ako svoju prelaznost zadobiva s česticom *fi* (u značenju: u), npr. u riječima Uzvišenoga: "Zar oni ne vide u carstvu nebesa i Zemlje...?!" (El-A'rāf, 185); ako prelaznost zadobiva česticom *ila* (kojom se sugerira pravac) tada ima značenje sučeljenja pogledom, kao u riječima Uzvišenoga: "Pogledajte njegove plodove kada rodi!" (El-En'ām, 99) Šta onda kazati za slučaj kada se dovede u vezu s licem koje je stjecište pogleda? Ibn Mirdevejh, sa svojim prijenosnim nizom, navodi sljedeću Ibn 'Amrovu izjavu: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., o riječima Uzvišenoga: 'Toga dana će neka lica blistava biti', rekao je: 'Od ljepote i sjaja. U Gospodara svoga će gledati, tj. u Lice Allaha Uzvišenoga!'"[136]

Od El-Hasana se prenosi sljedeće: "Pogledala su u Lice svoga Gospodara, pa su zablistala od Njegove svjetlosti." Ebu Sālih u vezi s riječima Uzvišenoga: "U Gospodara svoga će gledati", prenosi Ibn 'Abbāsove riječi: "Gledat će u Lice Gospodara svoga Uzvišenog." 'Ikrime kaže: "Toga dana će neka lica blistava biti", tj. od Dženneta. "U Gospodara svoga će gledati" – gledat će u Gospodara svoga očinjim vidom!" Zatim je kazao da tako tvrdi i Ibn 'Abbās.

Takvo stajalište imaju i komentatori Kur'ana (*mufessirūn*), stručnjaci za sunnet i hadis. Uzvišeni kaže: "U njemu će imati što god zažele – a od Nas i više!" (Kāf, 35) Taberi kaže: "Alija ibn Ebu Talib i Enes ibn Malik kažu: 'Misli se na gledanje u Lice Allaha Uzvišenoga.'" Uzvišeni još kaže: "One koji čine dobra djela čeka lijepa nagrada, i još nadodatak na to!" (Jūnus, 26) Tako se pod "lijepom nagradom" misli na Džennet, a pod onim "nadodatkom" gledanje u Lice Njegovo Plemenito! Tako je to protumačio Allahov Poslanik, s.a.v.s., te ashabi poslije njega, kako to bilježi Muslim u svom *Sahīhu*, posredstvom Suhejba, naime: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., proučio je ajet: 'One koji čine dobra djela čeka lijepa nagrada, i još nadodatak na to!' (Jūnus, 26), pa je rekao: 'Kada stanovnici Dženneta uđu u Džennet, a stanovnici Džehennema u Džehennem, tada će jedan viknuti: 'O džennetlije, vi kod Allaha imate obećanje i On vam ga želi ispuniti!' Oni će upitati: 'Šta je sad?! Zar naša djela nisu bila teška na Vagi, zar nam lica naša nisu učinjena bijelim, zar nismo uvedeni u Džennet i spašeni vatre?!' Tada će biti sklonjen zastor i oni će pogledati u Njega: i ništa od onog što im je dao neće im biti draže od tog gledanja u Njega! Eto, to je taj nadodatak!"[137]

---

[136] Hadis je veoma slab (*da'īf džidden*), jer se u njegovom prijenosnom nizu nalazi i Suvejr ibn Ebi Fāhita, kojeg Sevri ocjenjuje kao lašca. Hafiz u svom *Takrību* kategorično tvrdi da je slab. (V. predgovor drugom izdanju, str. 4-5).

Hadis prenose i drugi, s različitim prijenosnim nizovima i s drukčijim tekstualnim oblicima, i u svima njima se naglašava da "nadodatak" znači gledanje u Lice Allaha Uzvišenog. Tako su to komentarisali i ashabi, neka Allah zadovoljan bude sa njima! Ibn Džerīr (taj stav) prenosi od većeg broja ljudi, među kojima su i Ebu Bekr es-Siddīk, r.a., zatim Huzejfe, Ebu Mūsa el-Eš'ari i Ibn 'Abbās, neka Allah bude zadovoljan sa njima!

Uzvišeni kaže: "Uistinu, oni će toga dana od Gospodara svoga zaklonjeni biti!" (El-Mutaffifūn, 15) Imam Šāfi'i – Allah mu se smilovao! – i drugi predvodnici učenjaka ovaj su ajet uzeli kao dokaz da će stanovnici Dženneta moći vidjeti Allaha. To od Šāfi'ije, posredstvom Muzenija, navodi Taberi i još neki drugi autori. Hākim kaže: "Kazivao nam je El-Esamm, pozivajući se na Rebī'a ibn Sulejmāna, koji je rekao: 'Bio sam kod Muhammeda ibn Idrīsa eš-Šāfi'ija kad mu je iz gornjeg Egipta donesena cedulja s pitanjem: Šta kažete o riječima Uzvišenoga: *Uistinu, oni će toga dana od Gospodara svoga zaklonjeni biti!* (El-Mutaffifūn, 15), i on je na to rekao: 'Budući da će zaklon dotičnima biti stavljen zbog srdžbe (prema njima), to znači da će Ga Njegovi miljenici vidjeti zbog zadovoljstva (prema njima)!'"

Što se pak tiče mu'tezilijskog argumentiranja riječima Uzvišenog: "Nećeš Me vidjeti!" (El-A'rāf, 143), te riječima: "Pogledi do Njega ne mogu doprijeti!" (El-En'ām, 103), treba kazati da ta dva ajeta upravo predstavljaju dokaz protiv njih:

Iz prvog ajeta se zapravo izvlači zaključak o mogućnosti viđenja Allaha, i to iz više detalja. Jedan od njih jest taj da nije zamislivo da onaj s kojim Allah razgovara, ko je Njegov poslanik časni i koji je u svom vremenu imao najviše znanja o svome Gospodaru traži ono što mu nije mogućno. Kod takvih ljudi to je nešto što oni nikada ne bi učinili.

Drugo: Allah njemu nije osporio njegovo traženje, a kada je Nūh zatražio od svoga Gospodara da mu spasi sina On mu je to njegovo traženje osporio; rekao mu je: "Savjetujem ti da neznalica ne budeš!" (Hūd, 46)

Treće: Uzvišeni je rekao: "Nećeš Me vidjeti", a nije rekao: Ja se ne vidim, ili: Viđenje Mene nije moguće, ili: Ja nisam vidljiv. Razlika između tih odgovora je očevidna. Zar ne vidiš da bi, ako bi neko pod odjećom nosio kamen, a drugi mislio da on to nosi hranu te mu rekao: Daj mi te hrane!, ispravan odgovor glasio: Ovo se ne jede!; no kada bi stvarno bila hrana, ispravno bi bilo kazati: Ti ovo nećeš jesti! Tako predmetni iskaz zapravo sugerira da je On, Uzvišeni, vidljiv samo što Musaove snage ne bi mogle podnijeti viđenje Njega na ovome svijetu, s obzirom da su čovjekove snage nedostatne za to na ovom mjestu boravišta.

---

[137] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježe ga, u sličnom obliku, Tirmizi, Ibn Madže i Ahmed, posredstvom Suhejba, r.a. Stručno je elaboriran u djelu *Zilālu-l-Dženneh* (Hladovi Dženneta), pod brojem 472.

To dalje pojašnjava četvrta tačka: naime riječi Uzvišenoga: "Ali pogledaj u ono brdo, pa ako ono ostane na svome mjestu, vidjet ćeš Me!" (El-A'rāf, 143) Tako mu je dao do znanja da brdo sa svom svojom snagom i čvrstinom ne može ostati postojano i izdržati viđenje Njega na ovome svijetu, pa kako bi to mogao podnijeti čovjek, koji je satkan od slabosti?!

Peto: Uzvišeni Allah je bio moćan brdo učiniti stabilnim, to je moguće. Međutim, posrijedi je bilo viđenje, pa da je ono kao takvo nemoguće tada bi primjeren odgovor bio ovaj: Ako brdo ostane na svome mjestu onda ću Ja (početi) jesti, piti i spavati. No kod njih je to sve isto.

Šesto: To su riječi Uzvišenoga: "I kad se Gospodar njegov onom brdu otkri, učini ga sa zemljom sravnjenim!" (El-A'rāf, 143) Prema tome, ako se mogao pojaviti brdu, koje je mrtva priroda i za koje nije predviđena nikakva nagrada ni kazna, zašto se ne bi mogao pokazati i Svome poslaniku i Svojim miljenicima u Svojoj Kući počasti?! Međutim, Allah je Musau ukazao na to da kad brdo ne može ostati postojano pred viđenjem Njega, ovdje na ovome svijetu, tim prije pred tim ne može ostati postojan čovjek, koji je slabiji od brda.

Sedmo: Allah je razgovarao s Musaom, dozivao ga i obraćao mu se diskretno; prema tome, Onome kome je imanentan govor, govorno komuniciranje i to da onaj kome se On obraća čuje Njegov govor bez ikakvoga posrednika – Tom svojstvo da može biti viđen mora biti još imanentnije. Tako, osporavanja Njegovog viđenja ne može biti a da se ne ospori i Njegov govor. Oni su to dvoje vezali jedno za drugo.

Što se tiče njihove tvrdnje da je negacija pojačana česticom *len*, te da to znači i negaciju viđenja na ahiretu, ona je pogrešna budući da, čak i da ta čestica označava trajnost to opet ne bi značilo da se njome negacija proteže i na ahiret, a šta tek kazati ako to nije tako? Uzvišeni, naime, kaže: "A neće je nikada zaželjeti!" (El-Bekare, 95), što je u dosluhu s Njegovim riječima: "Oni će dozivati: 'O Malik, neka Gospodar tvoj učini da umremo!'" (Ez-Zuhruf,

77) Prema tome, da se čestica upotrebljava samo za apsolutnu trajnost u tom slučaju ne bi bilo dopustivo navoditi bilo kakav glagol nakon nje, a toga ima u upotrebi. Uzvišeni kaže: "Neću napustiti ovu zemlju dok mi otac moj ne dozvoli." (Jūsuf, 80) Kako se iz ovog primjera vidi, negacijskom česticom *len* ne podrazumijeva se uvijek trajna negacija.

Šejh Džemaluddīn ibn Mālik – Allah mu se smilovao! – kaže:

Onog ko kaže da negacija sa len *je trajna*
ti riječ njegovu odbaci, drži se onog drugoga!

Što se pak tiče drugoga ajeta, njegovo navođenje u prilog viđenju Allaha je vrlo lijepo i suptilno. Naime, Uzvišeni ga spominje u kontekstu hvaljenja Sebe, a pohvala se, kako je to općepoznato, vezuje za pozitivna svojstva (*sifat subutijja*), dok čisto ništavilo ne predstavlja potpunost pa se njime i ne može hvaliti. Naime, Uzvišeni Gospodar se hvali negacijom ukoliko ona sadrži neku postojeću stvar kakvo je, npr., hvaljenje negiranjem drijemeža i sna kod Njega, čime se implicira potpunost Njegovog bdijenja nad svim, zatim negiranje smrti što implicira potpunost života; negiranje umora i posustalosti, što implicira potpunost svemoći; negiranje sudruga u Njegovoj Božanstvenosti, te družice, djeteta i pomagača, što implicira potpunost gospodarstvenosti, božanstvenosti i nadmoćnosti; negiranje jedenja i pijenja, što implicira potpunost Njegove izdržljivosti i Njegovu neovisnost; negiranje zauzimanja kod Njega, izuzev s dopustom od Njega, što implicira potpunost Njegove jedinosti i neovisnost o Njegovim stvorenjima; negiranje nepravde, što podrazumijeva potpunost Njegove pravednosti, Njegovog znanja i neovisnosti o bilo čijoj pomoći; negiranje zaborava i izmicanja nečega Njegovom znanju, što implicira potpunost Njegovog znanja i njegovu sveobuhvatnost; negiranje sličnosti, što implicira potpunost Njegovog Bitka i Njegovih svojstava.

Stoga se On nikada ne hvali nečim čisto nepostojećim, nečim što ne implicira ništa postojeće budući da bi neko ko nema nikakvoga svojstva kao takav bio združen sa nekim ko se atributira nepostojanjem. Onaj pak ko je potpun ne može se atributirati ničim što bi ga u tome činilo združenim s onim nepostojećim.

Prema tome, značenje je sljedeće: On se može vidjeti, ali se ne može obuhvatiti ni u cijelosti vidjeti. Tako riječi Uzvišenoga: "Pogledi do Njega ne mogu doprijeti!" (El-En'ām, 103) sugeriraju potpunost Njegove golemosti, naime da je On veći od svega te da, usljed Svoje savršene golemosti ne može biti dokučiv u smislu da bude dosegnut u cjelini, s obzirom da *dokučenje* znači *dosezanje nečega u cijelosti*, što je dodatna komponenta u odnosu na viđenje, kako to proishodi iz riječi Uzvišenoga: "Pa kad jedni druge ugledaše, drugovi Musaovi povikaše: 'Stići će nas (tj. dokučit će nas)!' 'Neće' – reče on." (Eš-Šu'arā', 62) Musa, dakle, nije porekao *viđenje*, ali je porekao *dokučenje*. Prema tome, viđenje i dokučenje idu jedno sa drugim, ali i odvojeno jedno od drugog.

Uzvišeni Gospodar se, dakle, može vidjeti ali ne i obuhvatiti, onako kako se o Njemu može imati znanje ali Ga se znanjem ne može obuhvatiti u cijelosti. Eto, tako su predmetni ajet razumijevali ashabi i imami, i ta njihova stajališta zabilježena su u komentarima tog ajeta. Štaviše, ni onaj koji gleda u sunce, koje je samo stvorenje, ne može ga obuhvatiti pogledom.

Što se pak tiče hadisā, koji se prenose od Vjerovjesnika, s.a.v.s., i njegovih ashaba a koji govore o *viđenju*, oni su preneseni vjerodostojno i bilježe ih autori *sahiha*, *musneda* i *sunena*.[138]

Jedan od tih hadisa je i onaj koji prenosi Ebu Hurejre, a koji glasi: "Neki ljudi su upitali: 'Božiji Poslaniče, hoćemo li mi na Sudnjem danu vidjeti svoga Gospodara!?', pa je Božiji Poslanik njih upitao: 'Da li imate imalo dvojbe u viđenje mjeseca u noći uštapa?' 'Ne', rekli su oni, 'nimalo nemamo dvojbe u to, Božiji Poslaniče.' 'A da li imate imalo dvojbe u viđenje Sunca kada na nebu nema nijednog oblaka?', upitao ih je Poslanik. 'Nemamo dvojbe u to!', kazali su oni i on im je rekao: 'Eto, tako ćete i Njega vidjeti!'"[139] Hadis, u njegovoj cjelini, u svojim *Sahīhima* navode i El-Buhāri i Muslim. Sličan hadis oni navode i posredstvom Ebu Se'īda el-Hudrija.

Među te hadise spada i hadis koji se prenosi posredstvom Džerīra ibn Abdullaha el-Bedželija – Džerīr tu kaže: "Sjedili smo s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., pa je pogledao u mjesec četrnaeste večeri u mjesecu i rekao: 'Vi ćete očima vidjeti svoga Gospodara ovako kako vidite ovaj mjesec i nećete se stiskati da Ga vidite!'"[140] Hadis se, također, nalazi u dva *Sahīha*.

---

[138] Tj. autori koji su svoje hadiske zbirke naslovili tim imenima, kakav je, npr., El-Buhārijev *Sahīh*, Ahmeda ibn Hanbela *Musned* i Ebu Dāvudov *Sunen*.

[139] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejh*), a stručno je elaboriran u djelu *Zilālu-l-Dženneti*, br. 453 i 475.

[140] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejh*), a stručno je elaboriran u prethodno navedenom izvoru (446-451, 461), s tim da je izraz "*ajānen*/očevidno" za mene sporan, što sam ja tamo i objasnio, pa neka se čitalac obrati na to djelo.

Među njih spada i ranije navedeni hadis, koji se prenosi posredstvom Suhejba, a bilježe ga Muslim i drugi autori. Isto je i s hadisom, koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ebu Mūsa, u kojem stoji: "I dvije bašče od srebra – posuđe i sve drugo u njima je od srebra; i dvije bašče od zlata – posuđe i sve drugo u njima je od zlata, a između onih u njima i viđenja Gospodara njihovog, Uzvišenoga, nalazit će se samo plašt velikosti na Licu Njegovome u edenskom dijelu Dženneta!"[141] Bilježe ga El-Buhāri i Muslim u svojim *Sahīhima*.

Među njih spada i hadis, koji prenosi Adī ibn Hātim, u kojem stoji: "Neki od vas će, doista, susresti Allaha jednog dana, a između te osobe i Njega neće biti nikakva zastora, ni tumača koji će mu prevoditi govor, pa će On upitati: 'Zar ti Ja nisam poslao poslanika, koji ti je dostavio Objavu?', i on će Mu reći: 'Jesi, Gospodaru.' 'Zar ti nisam dao imetak i bio dobrostiv prema tebi!?', upitat će ga opet Allah. 'Jesi, Gospodaru!', potvrdit će on." Navodi ga Buhāri u svom *Sahīhu*.[142]

Hadise o viđenju (Allaha) prenosi oko trideset ashaba i onaj ko se upozna s njihovim sadržajem neće imati nimalo sumnje u to da ih je i izgovorio upravo Poslanik, i da se nisam obavezao da ću se držati konciznosti sve bih te hidise i naveo u ovom poglavlju. Ko se pak želi upoznati sa njima neka bude ustrajan u slušanju Vjerovjesnikovih hadisa. U njima će, uz konstataciju viđenja, naći i to da će se On govorom obratiti kome hoće, i kada htjedne, te da će doći da presudi na Sudnjemu danu, a da je On iznad svijeta, i da će ih dozivati glasom koji će čuti jednako i onaj koji bude daleko kao i onaj koji bude blizu, da će se pokazati ljudima, da će se nasmijati i sl., što je za džehmije ravno munjama. Međutim, kako se načela vjere mogu naučiti drukčije doli iz Allahove knjige i sunneta Njegovog Poslanika?! Kako se može tumačiti Allahova knjiga mimo onoga kako su je tumačili Njegov Poslanik, s.a.v.s., i njegovi ashabi – neka je Allahovo zadovoljstvo na njima – na čijem jeziku je Kur'an i objavljen?!

Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Ko o Kur'anu izrekne nešto po svom nahođenju, neka se pripremi za sjedenje u Vatri!"[143] U drugoj verziji hadisa se kaže: "Ko o Kur'anu rekne nešto bez znanja neka se pripremi za sjedenje u Vatri!"[144]

---

[141] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejh*), a stručno je elaboriran u djelu *Ed-Da'īfa* (Zbirka slabih hadisa, pod br. 3465), ispod jednog drugog njemu sličnog hadisa koji, međutim, ima i jedan dodatak, pa sam ga iz tog razloga stručno elaborirao na tom mjestu.

[142] U poglavlju o pohvalnim osobinama (El-Menākib).

[143] Hadis je slab (*da'īf*). Bilježi ga Tirmizi, posredstvom Abdullaha ibn 'Abbasa, kao *merfu'* predaju. Hadis započinje riječima: "Čuvajte se prenošenja moga govora – prenosite samo

Kada je Ebu Bekr – neka Allah bude zadovoljan njime! – upitan o riječima Uzvišenoga: "I voća i pića..." ('Abese, 31), tj. kakvo je to piće?, odgovorio je: "Koje bi me to nebo natkrivalo i koja bi me to zemlja nosila na sebi kada bih o Allahovoj knjizi rekao nešto što ne znam?!"

Upoređivanje viđenja Allaha Uzvišenoga s viđenjem Sunca i Mjeseca nije i upoređivanje nečega sa Allahom, već upoređivanje jednog viđenja s drugim, a ne jednog objekta viđenja s drugim. Naprotiv, u tome je dokaz Allahove gornjosti u odnosu na Njegova stvorenja. Inače, da li je zamislivo viđenje bez sučeljenja!? Onaj koji kaže: Moći će se vidjeti, ali ne u nekom pravcu! – neka preispita svoj razum! On ili je umišljen, ili se nešto desilo s njegovim umom, u protivnom kada bi rekao: Vidjet će se, ali ne ispred gledaoca, niti iza njega, ni s njegove desne, ni s njegove lijeve strane, ni iznad ni ispod njega, na to bi mu uzvratio svako ko bi ga čuo po svojoj zdravoj prirodi.

Stoga su mu'tezile kazale da bi onaj ko niječe gornjost (božanskoga) Bića morao nijekati i (Njegovo) viđenje. Kažu: Kako se može zamisliti viđenje bez sučeljenja i bez pravca!? To što Ga na ovom svijetu ne vidimo samo je stoga što su naša čula vida slaba, a ne zbog nemogućnosti samog viđenja.

Uzmimo za primjer Sunce: kada se gledalac zagleda u njegove zrake tada bude slab da ga vidi, no ne zbog nemogućnosti u samom objektu gledanja, već zbog slabosti gledaoca. Kada se bude na ahiretu Allah će usavršiti ljudske potencijale do mjere da će Ga oni moći vidjeti. Iz tog razloga se, kada se Allah pokazao brdu, "Musa onesviješćen strovalio, pa kad se osvijestio rekao je: 'Hvaljen neka si! Kajem Ti se, ja sam vjernik prvi!'" (El-A'rāf, 143), tj. nijedan živi stvor Te ne ugleda, a da ne umre od toga, i nijedna suha tvar, a da se ne raspadne! Stoga ljudi nisu bili u stanju vidjeti ni meleka u njegovom pravom obliku, osim onih koje je Allah podržao u tome, kao što je bilo sa našim Vjerovjesnikom. Uzvišeni kaže: "Oni govore: 'Trebalo je da mu se pošalje melek!' A da meleka pošaljemo, s njima bi svršeno bilo!" (El-En'ām, 8) Mnogi su iz prvih muslimanskih generacija ovo protumačili ovako: "Oni ne bi mogli podnijeti da vide meleka u njegovom pravom obliku, pa kada

---

ono što znate, jer ko o Kur'anu rekne nešto po svom nahođenju..." Prenosi ga i Ibn Džerīr, međutim njegov prijenosni niz (*isnād*) je slab, kako sam to napomenuo u djelu *Tahrīdžu-l-Miškāt*, pod br. 234.

[144] Hadis je slab (*da'īf*). Prenose ga Ebu Davud, Tirmizi i drugi autori, posredstvom Džundeba.

bismo im i poslali meleka, dali bismo im ga u ljudskom liku, a tada bi im se to zbrkalo; ne bi znali da li je to čovjek, ili melek!? Tako, činjenica da je Allah među nas poslao kao poslanika jednoga od nas predstavlja upotpunjenje Njegove blagodati prema nama!"

Mu'tezile su ih time obavezale budući da su se saglasili sa njima da On nije ni unutar, ni izvan ovoga svijeta. Međutim, stajalište onih koji priznaju postojanje nekog egzistenta koji je vidljiv, no ne u nekom pravcu, razumu je prihvatljivije od stajališta koje priznaje egzistenta koji sam po sebi opstoji, a koji nije vidljiv i koji se ne nalazi ni na jednoj strani.

Onima koji poriču viđenje zbog poricanja nečeg što je neodvojivo od njega, a to je strana, treba kazati sljedeće: Da li vi pod stranom podrazumijevate neku egzistencijalnu, ili neku nepostojeću činjenicu? Ako podrazumijevaju nešto egzistencijalno, onda se mora konstatirati da se ništa što se ne nalazi u nečemu egzistencijalnom ne može vidjeti. Ta premisa, međutim, nije održiva i nema dokaza koji bi je potvrđivao. Štaviše, apsurdna je, budući da se površinski dio ovoga svijeta može vidjeti, a ovaj svijet se ne nalazi u nekom drugom svijetu. Ako pak pod stranom podrazumijevaju neegzistencijalnu činjenicu, onda je druga premisa neodrživa; mi, naime, ne prihvatamo da se On u tom smislu ne nalazi na nekoj strani.

Kako o načelima vjere može govoriti neko ko svoj govor o tome ne crpi iz Kur'ana i sunneta, već iz onog što su kazali neki ljudi? A ako bi i ustvrdio da ga uzima iz Allahove knjige onda tumačenje Allahove knjige ne crpi iz Poslanikovih hadisa, ne ispituje njihov sadržaj, niti traga za onim što su u vezi s tim kazali ashabi i njihovi sljedbenici u dobru, a što su nam prenijeli pouzdani prenosioci, koje su kritičari ocijenili kao dobre. Oni, naime, nisu prenijeli samo formu Kur'ana, nego i formu i značenje, i oni Kur'an nisu učili onako kako ga uče djeca, nego su ga učili sa njegovim značenjima. Tako onaj ko ne ide tim njihovim putem o Kur'anu govori po svom nahođenju, a onaj ko o njemu govori tako i drži da je to Allahova vjera, ne crpeći svoj govor iz samog Kur'ana, taj je grešan makar govorio i ispravno! Onaj, pak, ko uzima iz Kur'ana i sunneta imat će nagradu makar pogriješio, dok će mu nagrada biti udvostručena ako pogodi istinu!

Njegove riječi: "Viđenje (Allaha) je istina za stanovnike Dženneta" apostrofiraju stanovnike Dženneta, iz čega se razumije negiranje Njegovog viđenja za ostale.

Ne postoji sumnja u to da će stanovnici Dženneta u Džennetu vidjeti svoga Gospodara. Oni će Ga, isto tako, vidjeti i na Sabirnom mjestu

(*Mahšer*), prije nego što uđu u Džennet, kako se to konstatira u Buhārijevoj i Muslimovoj hadiskoj zbirci, u kojima se to prenosi od Božijega Poslanika, s.a.v.s.,[145] te na šta upućuju riječi Uzvišenoga: "Na dan kada Ga susretnu, njihov će pozdrav biti selam!" (El-Ahzāb, 44)

O Njegovome viđenju na Sabirnom mjestu zauzeta su tri različita stajališta: Prema prvome od njih – tu će Ga vidjeti samo vjernici; prema drugome – vidjet će Ga svi koji tu budu stajali, i vjernik i nevjernik, a zatim će se On zakloniti od nevjernika i oni Ga nakon toga više neće vidjeti, dok će Ga – prema trećem stajalištu – s vjernicima vidjeti i licemjeri (*munafikūn*), mimo ostalih nevjernika. Isto je i s Njegovim obraćanjem onima na stajanju.

Svi su muslimani saglasni u tome da Ga niko svojim okom neće vidjeti na ovome svijetu, s tim da se u vezi s tim spore samo kada je riječ o našem Vjerovjesniku, s.a.v.s.: neki osporavaju i njegovo viđenje očinjim vidom, a neki mu to priznaju.

El-Kādī 'Ijād u svome *Eš-Šifā'u* (Lijeku) govori o razilaženju ashaba i onih poslije njih u pogledu njegovoga viđenja, te Aišino, r.a., negiranje da je on svoga Gospodara vidio svojim očima. Naime, ona je, navodi on, kad ju je Mesruk upitao da li je Muhammed vidio svoga Gospodara, rekla: "Kosa mi se nakostriješila od toga što si rekao; ko ti rekne da je Muhammed vidio svoga Gospodara, taj ti je slagao!"[146]

'Ijad zatim kaže: "Jedna skupina zastupa Aišin stav, što se prenosi i od Ibn Mes'ūda i Ebu Hurejrea – s tim da se od njega prenosi i drugačije mišljenje. Jedna skupina hadiskih stručnjaka, šerijatskih pravnika i teologa osporava da je Allaha moguće vidjeti na ovome svijetu. Od Ibn 'Abbāsa, r.a., prenosi se da Ga je on, s.a.v.s., vidio svojim očima,[147] dok 'Atā, također od njega, prenosi da Ga je vidio svojim srcem."

Zatim navodi mišljenja stručnjaka i poduke, a potom kaže: "Što se tiče obaveznosti prihvatanja stava da Ga je naš Vjerovjesnik, s.a.v.s., vidio treba kazati da tvrdnja da Ga je vidio svojim očima nije potkrijepljena nekim kategoričim argumentom niti nedvojbenim tekstom Objave. Ono na čemu se zasniva taj stav jesu dva ajeta sure En-Nedžm. Međutim, u vezi s tim ajetima se prenosi neusaglašenost učenjaka, tako da ih je moguće razumijevati i ovako i onako."

---

[145] V.: prethodno navođene hadise u ovom dijelu komentara.

[146] Hadis bilježe El-Buhāri, Muslim i Ahmed (VI/49).

[147] Hadis je slab (*da'īf*), a od njega ga bilježi Ibn Huzejme u svom *Tevhīdu* u konfrontirajućim varijacijama.

Ovo što je rekao El-Kadi 'Ijjād – Allah mu se smilovao! – to je tačno. Naime, viđenje Allaha moguće je još na ovome svijetu, jer da nije moguće onda ga Musa, a.s., ne bi ni iskao. Istina, ne prenosi se nikakav pouzdan vjerski iskaz u kojem stoji da je on, s.a.v.s., svoga Gospodara vidio očima svoje glave, već se, štaviše, prenosi nešto što upućuje na poricanje viđenja. Naime, Muslim u svome *Sahīhu* bilježi sljedeće Ebu Zerrove, r.a., riječi: "Pitao sam Božijega Poslanika, s.a.v.s., da li je vidio svoga Gospodara, i on mi je rekao: "(Vidio sam samo) svjetlo, kako bih mogao vidjeti Njega?!"[148] U drugoj verziji stoji: "Vidio sam samo svjetlo."

Muslim, također, bilježi i riječi Ebu Mūsāa el-Eš'arija, r.a., koji kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., jednom se digao među nama i rekao nam pet stvari: da Allah ne spava i da Mu to nije potrebno; da spušta pravdu i podiže je; da Mu se noćna djela uzdižu prije dnevnih; da Mu se dnevna djela uzdiže prije noćnih; da je svjetlo Njegov zastor – u drugoj verziji stoji: vatra – i kad bi ga sklonio veličanstveni sjaj Lica Njegovoga spalio bi svako stvorenje do koga bi dopro Njegov pogled!"[149]

Tako da bi – a Allah najbolje zna! – Poslanikov odgovor Ebu Zerru, tj. "Vidio sam samo neko svjetlo", značile da je on zapravo vidio samo taj zastor, a riječi: "(Vidio sam samo) neko svjetlo, kako bih mogao vidjeti Njega?!" značile bi: svjetlo, koje je zastor koji onemogućava Njegovo viđenje, pa kako bih Ga mogao vidjeti!, naime kako sam Ga mogao vidjeti kad je između mene i Njega bilo svjetlo koje je zastor i koje mi je onemogućavalo viđenje Njega. Ovim se jasno odriče viđenje, a Allah najbolje zna.

Osman ibn Se'īd ed-Dārimi prenosi da je to bilo i jedinstveno mišljenje o tome ljudi iz prve muslimanske generacije, a nama je pak potrebnije ustanoviti njegovo viđenje Džibrīla, nego njegovo viđenje Gospodara Uzvišenoga, premda je viđenje Uzvišenog Gospodara i krupnije i uzvišenije, budući da se utvrđivanje poslanstva nikako ne zasniva na njemu.

---

[148] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a Muslim ga bilježi na kraju poglavlja o vjerovanju (Kitabu-l-īmān). Hadis svoju potvrdu ima i u hadisu koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ibn Omer, a koji glasi: "Sudnji dan je prvi dan u kojem će oko vidjeti Allaha Uzvišenoga!" Ovaj hadis bilježi Ed-Darekutni, kako se to naznačava u *Ed-Durru* (VI/191), a potvrđuje ga i jedna mursel-predaja, koju navodi Ebu Se'īd ed-Dārimi u svom djelu *Er-Reddu 'ale-l-džehmijje* (Odgovor džehmijama), str. 57 u izdanju El-Mektebu-l-islamīja.

[149] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je jednom navođen.

Njegove riječi: "Iako način i obuhvatnost tog viđenja nisu dokučivi" znače: zbog potpunosti Njegove veličine i sjaja, uzvišen i slavljen neka je On! Pogledi ga ne mogu sagledati niti Ga obuhvatiti, kao što se znanjem može dokučiti, ali Ga se njime ne može i obuhvatiti. Uzvišeni kaže: "Pogledi Ga ne mogu obuhvatiti!" (El-En'ām, 103); "A oni znanjem ne mogu Njega obuhvatiti!" (Tā-Hā, 110)

Njegove riječi: "Tumačenje toga ima se prepustiti Allahovome naumu i Njegovome znanju...", zaključno s riječima: "niti ćemo se u tome povoditi za svojim hirovima" znače, tj. onako kako su mu'tezile postupile s tekstovima Kur'ana i sunneta koji govore o viđenju (Allaha), što je iskrivljavanje Allahova govora i govora Njegovog Poslanika, davanje tome drugoga smisla. Ispravno tumačenje je, prema tome, samo ono koje je podudarno sa onim što se nalazi u sunnetu, a pogrešno je ono koje je u konfrontaciji sa tim. Tako, bilo koje tumačenje koje ne podržava neki kontekstualni dokaz, "Mi u to nećemo ulaziti i davati mu smisao shodno svome viđenju, niti ćemo se u tome povoditi za svojim hirovima", ili indikator koji bi ga nalagao, nije ono koje je namjeravao Upućujući Pojašnjivač Svojim govorom, jer da jeste tada bi On taj govor propratio nekim indikatorima koji bi ukazivali na određeni smisao suprotan onome koji se nadaje na prvi pogled, kako slušalac ne bi zapao u dilemu i grešku. Naime, Allah je Svoj govor objavio kao objašnjenje i uputu, pa kada bi njime podrazumijevao nešto drugo od onog što njegova vanjska forma govori a to ne bi propratio nekim propratnim elementima koji bi ukazivali na drugi smisao od onoga koji se svakome prvobitno nadadne, tada taj Njegov govor ne bi bio ni pojašnjenje, ni uputa. Tumačenje govora je, dakle, samo obavještavanje o onome šta je govornik htio kazati, a nije formiranje novoga smisla.

Na ovoj tački mnogi prave grešku jer je cilj da se pojmi šta je govornik htio kazati svojim govorom. Prema tome, kada se rekne: Smisao tog jezičkog izražaja je taj i taj, to je obavijest o onome na šta je mislio onaj koji je to izrekao, pa ako ta obavijest nije podudarna s njegovom namjerom onda ona predstavlja iznošenje laži na njega. Nakana govornika se pak spoznaje na više načina: jedan od njih je taj da sam on nedvosmisleno saopći šta je htio kazati tim izričajem; drugi je taj da upotrijebi izraz koji svojom vanjskom formom odražava značenje shodno mjestu na kojem je upotrijebljen i koji ne prati nikakav indikator koji bi sugerirao da govornik nema na umu to bukvalno značenje – a šta tek da se kaže ako je on svoj govor propratio elementima koji dodatno upućuju na to da je on na umu imao upravo njegovu stvarnost zbog koje je i izrečen, kakve su, npr., Allahove riječi: "A Allah je, sigurno, sa Musaom razgovarao!" (En-Nisā', 163) i Vjerovjesnikove riječi: "Vi ćete očevidno vidjeti svoga Gospodara onako kako u podne vidite Sunce ispod kojeg nema oblaka!"[150]

Ovo su primjeri govora kod kojeg slušalac nema nikakve dileme u pogledu onoga šta je govornik htio kazati, pa kada izvještava o njegovoj namjeri, koju odražava stvarnost izraza koji se i upotrebljavaju da bi se izrazio taj smisao, uz dodatne indikatore koji to potvrđuju, on će u tom svom izvještavanju govoriti istinu. Ako pak taj govor protumači na drugi način i dadne mu smisao koji on ne izražava i na koji ne upućuju nikakvi drugi indikatori, u tom slučaju njegova tvrdnja da je to ono što je govornik htio kazati predstavljat će iznošenje laži na njega. Eto, to je tumačenje po svome viđenju i povođenje za hirovima.

Radi se o sljedećem – Kada neko rekne: Dat ćemo mu taj i taj smisao, ili: Tumačimo ga tako, to predstavlja odbijanje onoga smisla koji se izražava tim izrazom, zbog kojega je zapravo taj izraz i ustanovljen; pa kada njegov oponent taj iskaz navede kao argument protiv njega, budući da ne može prenebregnuti njegovo navođenje, on pribjegava negiranju njegovog smisla – govori: Ja to razumijevam drukčije od onoga što se nahodi iz njegovog formalnog jezičkog izraza.

Ako bi bilo rečeno: Tumačenje mimo doslovnog izraza teksta znači nešto drugo, što vi ne spominjete. Naime, za neke izraze se ni u kojem slučaju ne može kazati da se njima namjeravao iskazati upravo onaj smisao koji izražava njihov formalni oblik, pa kako se takvi izrazi ne mogu prenebregnuti, mi ih uzimamo za argument držeći da se njima ne izražava onaj smisao koji se nadaje iz njihove doslovnosti, već da su oni upotrijebljeni samo metaforično, tako da smo im mi dali takav smisao zbog njihovoga upućivanja na nj, a ne zato što oni svojom formom izražavaju taj smisao; mi bismo na to kazali sljedeće:

Odgovorit će se: Ali, taj smisao je ono za šta se tvrdi da je govornik namjeravao saopćiti, pa to može biti tačno ili netačno, kako smo kazali ranije. Apsurdno je pak tvrditi da je on podrazumijevao nešto drugo od onog što izražava formalni jezički izraz, koji je njegova stvarnost, a da pritom slušaocu nije skrenuo pažnju na onaj smisao koji je podrazumijevao, već se, štaviše, iz samog njegovog govora raspoznaju elementi koji potvrđuju činjenicu da je on podrazumijevao baš onaj stvarni smisao koji se i izražava tim izrazom. Mi ne sporimo da govornik ponekad svojim govorom izražava smisao različit od onog koji se nadaje iz formalnog jezičkog izražaja; on tome pribjegava kad želi zavesti slušaoca, i to ide uz to. Međutim, neprikladno je da svojim govorom ide za tim da izrazi smisao drukčiji od onog koji se nahodi iz formalnog jezičkog izražaja onda kad mu je namjera objasniti, pojasniti i učiniti da se pojmi njegova nakana! Šta tek kazati ako on svoj govor još i podupre nečim što isključuje metaforičnost i još to više puta ponovi, te mu za to još navede i određene primjere!

---

[150] Hadis bilježe El-Buhārī i Muslim i već je ranije navođen, uz spornu upotrebu riječi *sučelice*.

Njegove riječi: "Niko nije ostao ispravan u svojoj vjeri ko se nije predao Allahu, dž.š., i Njegovome Poslaniku, s.a.v.s., i ko znanje o onome što mu nije sasvim jasno nije prepustio onome ko ima znanje o tome" znače: ko se nije predao tekstovima Kur'ana i sunneta, i nije im se isprriječio sumnjičavostima, podozrenjima i krivim tumačenjima; ili ko nije govorio: Razum govori suprotno onome što sugerira predaja! Razum je osnovica predaje, pa ako bude u opreci s onim što se tradicijski prenosi, prednost ćemo dati razumu! To nikako ne može biti tako! Ako bi se i pojavilo nešto što bi imalo takav prizvuk, onda, ukoliko je ono što se prenosi tradicijom vjerodostojno, će ono za šta se tvrdi da je razumom dokučeno zapravo biti nedokučeno, što će se pokazati sasvim jasnim ukoliko se stvar razmotri ozbiljno. Ako pak ono što se tradicijom prenosi nije vjerodostojno, onda ono i nije prikladno da mu se suprotstavlja. Nije, naime, zamislivo da zdrav razum i vjerodostojna tradicija ikada mogu biti u konfrontaciji. Onome ko tvrdi da toga ima bit će uzvraćeno istom mjerom; reći će mu se: Ako se razum i tradicijska predaja nađu u međusobnoj konfrontaciji, tada je obavezno da se prednost da predaji jer bi akceptiranje dvaju različitih kazala predstavljalo akceptiranje dviju suprotnosti, dok bi eliminiranje i jednog i drugog predstavljalo eliminaciju dviju suprotnosti. Tako je apsurdno prednost davati razumu, budući da razum ponekad ukazuje na vjerodostojnost onoga o čemu se znanje može steći samo preko Objave (*sem'*), te na obaveznost prihvatanja onog o čemu je izvijestio Poslanik, a.s., pa bismo, ukoliko bismo osporili tradicijsku predaju, tako osporili nalog samog razuma! Ako bismo pak osporili nalog razuma tada on više ne bi bio valjan za suprotstavljanje tradiciji budući da ono što se ne može uzeti kao dokaz ne može biti valjano za suprotstavljanje bilo čemu. Tako bi samo preferiranje razuma nalagalo da se njemu ne daje prednost, pa davanje prednosti njemu ne bi ni bilo dopustivo!

Ovo je sasvim jasno, nedvojbeno, jer je razum taj koji ukazuje da je ono što se čulo (od Poslanika, a.s.) istinito i da je preneseno vjerodostojno, te da je ono što je on kazao podudarno sa onim o čemu se tako izrazio.

Međutim, ako bismo pretpostavili da njegov naputak nije utemeljen u istini, onda bi to – shodno neutemeljenosti tradicijske predaje – podrazumijevalo da razum nije ispravan vodič, pa ako već nije takav, onda se ni u kom slučaju ne bi smjelo ni povoditi za njim a nekamo li mu još i davati prednost. Tako se dolazi do toga da je preferiranje razuma nad tradicijskom predajom atak na sam razum.

Prema tome, obaveza je potpuno se predati Poslaniku, s.a.v.s., staviti se pod njegovo vođstvo i ono što je on kazao prihvatiti s naklonošću i povjerenjem, ne oportunirati mu s neutemeljenim umišljajem nazivajući ga razumskom pojmljevinom (*ma'kūl*), pritiskati ga kakvom sumnjom i skepsom ili u pogledu onoga što je on kazao prednost davati mišljenjima nekih ljudi i nečistoći njihovih umova.

Dakle, jedino njega uzimamo za suca, jedino se njemu predajemo, pokoravamo se i slušamo ga bespogovorno, onako kako i jedino Onome koji ga je poslao izražavamo pobožnost, skrušenost, poniznost, pokajnost i pouzdanje.

Imamo, dakle, odnos prema dvjema jedinostima i čovjek se samo pomoću tog dvoga može spasiti Allahove kazne. Radi se o izražavanju jedinosti (*tevhīd*) Onoga koji je poslao Poslanika i jedinosti slijeđenja Poslanika. Tako nećemo tražiti nekog drugog presuditelja osim njega, nećemo prihvatiti ničiji sud mimo njegovoga, nećemo obustaviti realizaciju njegove zapovijedi i prestati vjerovati u istinitost onoga što je on kazao jer se, može biti, to ne slaže s onim što je rekao nečiji šejh, nečiji imam, ljudi iz nečijega mezheba, nečije frakcije ili neko do čijeg se mišljenja drži, pa ako mu oni dadnu dozvolu on tada provede u djelo ono što je Poslanik rekao i prihvati njegove riječi, u protivnom, ako bi sebi tražio spasa, on bi to prepuštao njima, okrećući se od Poslanikove zapovijedi i od onog što se prenosi od njega. U suprotnom, njegovim bi riječima dao pogrešan smisao i to svoje iskrivljavanje nazvao bi tumačenjem i shvatanjem. Rekao bi: Protumačit ćemo to i navući mu drugi smisao!

Međutim, da čovjek susretne svoga Gospodara sa svakim grijehom – osim pripisivanja Allahu sudruga u Božanstvenosti Njegovoj – bolje mu je nego da ga susretne takav. Štaviše, kad čuje neki vjerodostojan hadis on treba da smatra da ga je čuo neposredno od Božijega Poslanika, s.a.v.s., pa zar može odgađati njegovo prihvatanje i postupanje po njemu dok ga ne iznese pred mišljenje neke osobe i ne omjeri ga o njegove riječi i o njegov pravac?! Stroga obaveza bi bila da odmah pristupi postupanju po onom što je čuo, bez obaziranja na bilo šta drugo. Ne može se izražavati sumnja u Vjerovjesnikove riječi samo zato što su one u konfrontaciji s nečijim mišljenjem, naprotiv, podozrenje će se imati prema svakom mišljenju koje je u konfrontaciji s njegovim riječima. Tako se njegove riječi neće sučeljavati s analogijom već ćemo sve analogije u vezi s njima ostaviti postrani i prihvatiti njegove riječi. Njegovom govoru nećemo davati drugi smisao, udaljavati ga od njegovog stvarnog značenja zbog nekog umišljaja kojeg njegovi pobornici nazivaju razumskom pojmljevinom, a što je zapravo razumom nedokučeno i od istine odvojeno. Isto tako, ni prihvatanje njegovih riječi ne smije biti motivirano njihovom podudarnošću s nečijim stajalištem, ma ko on bio!

Imam Ahmed kaže: "Enes ibn ʻIjād, pozivajući se na Ebu Hazima, on na ʻAmra ibn Šuʻajba, on na svoga oca, a on na njegovoga djeda, kazivao nam je sljedeće: ʻMoj brat i ja smo bili na jednom skupu, koji mi je draži nego da mi je umjesto njega data najbolja stoka! Naime, nas dvojica smo došli i zatekli najuglednije ashabe Božijega Poslanika, s.a.v.s., kako sjede pred jednim od njegovih vrata, pa kako nam je bilo mrsko da se probijamo između njih, sjeli smo postrani. Oni su spomenuli jedan ajet iz Kur'ana, pa su se stali sporiti oko njega tako da su se i njihovi glasovi povisili. Tad je izašao Božiji Poslanik, s.a.v.s., a bio je ljut, lice mu svo crveno, pa je stao na njih bacati prašinu. Pritom je govorio: Polahko, narode! Zbog toga su propadali narodi prije vas, zato što su se razilazili sa svojim poslanicima i što su jedan dio objavljene knjige suprotstavljali drugome dijelu. Kur'an nije objavljen da bi jedan njegov dio opovrgavao drugi, nego jedan njegov dio potvrđuje drugi! Tako ono što od njega shvatite po tome postupajte, a znanje o onom što ne mognete dokučiti prepustite onome koji to zna!'"[151]

Allah je, nesumnjivo, strogo zabranio da se o Njemu govori bez znanja. On kaže: "Reci: ʻGospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni, i grijehe, i neopravdanu primjenu sile, i da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate!'" (El-A'rāf, 33) i: "Ne povodi se za onim što ne znaš!" (El-Isrā', 36) Prema tome, čovjek je dužan ono s čime je Allah slao Svoje poslanike i objavio Svoje knjige smatrati istinom koja se mora slijediti. Tako će on potvrđivati da je to istina i ispravan govor, te da se sve ono što reknu drugi ljudi ima mjeriti time, pa ako se pokaže sukladno tome onda će to što su rekli biti istina, a ako bude u konfrontaciji sa tim onda će biti neistina. Ako pak ne bude znao da li jeste, ili nije u skladu s tim, a posrijedi bude jezgrovit govor tako da ne mogne dokučiti šta je govornik njime htio kazati, ili pak znadne a ne bude mu poznato da li je Poslanik o tome nešto rekao što bi ga potvrdilo ili demantiralo, tada je u vezi s tim dužan ostati suzdržan i o tome govoriti samo ako ima znanje o njemu, a pod znanjem se podrazumijeva samo ono što je poduprto dokazom, dok je korisno znanje samo ono s kojim je došao Poslanik. Znanje pokatkad može doći i od nekoga drugog, mimo Poslanika, no to znanje se odnosi na ovosvjetske stvari, kakva je, npr., medicina, matematika i zemljoradnja. Što se pak tiče božanskih stvari i vjerskih naučavanja, takvo znanje je samo ono koje je preuzeto od Poslanika, ni od koga drugog.

---

[151] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, također, i El-Begavī u djelu *Šerhu-s-sunneh* (Komentar sunneta), br. 121, izdavač "El-Mektebu-l-islami". Svi njegovi prenosioci su pouzdani, uz poznato razmimoilaženje stručnjaka u vezi s ʻAmrom ibn Šuʻajbom.

O njegovim riječima:

Stopalo islama može ostati postojano samo na leđima pokornosti i predanosti.

Komentar:

Ovo je figurativno metaforično izražavanje, budući da i fizičko stopalo može ostati postojano samo kad stoji na nečemu. Hoće kazati da islam onoga ko se ne pokori tekstovima dviju objava i ne prepusti se njihovome vođstvu, ko im ne oponira i ne protuslovi im svojim viđenjem, svojom razumskom pojmljevinom i svojom logikom, ne može ostati postojan.

Buhāri od imama Muhammeda ibn Šihāba ez-Zuhrija – Allah mu se smilovao! – prenosi sljedeće riječi: "Od Allaha je objava, od Poslanika je dostava, a na nama je pokornost", što je jedna vrlo jezgrovita i svrsishodna izjava.

Najbolji primjer za suodnos tradicijske predaje i razuma jest onaj koji kaže da je razum u odnosu na tradicijsku predaju poput neuka čovjeka, oponašatelja, u odnosu na učenoga mudžtehida, odnosno da je između njih još i veći jaz, budući da neuki ipak može jednoga dana postati učen, dok učeni ne može postati vjerovjesnikom i poslanikom. Prema tome, kad obični oponašatelj upozna nekog učenog čovjeka, koji je kadar izdavati šerijatskopravna rješenja, pa na njega ukaže drugom običnom oponašatelju a zatim dođe do nesuglasja između tog učenjaka i onog koji je ukazao na nj, tada je onaj koji je tražio rješenje problema obavezan poslušati ono što je rekao učeni, a ne ono što govori onaj koji je ukazao na njega. Ako bi, dakle, onaj koji je uputio na učenjaka rekao: Istina je na mojoj strani, nije na učenjakovoj, jer si ti zahvaljujući meni saznao da je on muftija pa ako njegovim riječima dadneš prednost nad mojima tada si odbacio onu osnovu zahvaljujući kojoj si i saznao da je on muftija; trebaš, dakle, odbaciti izdanak, a ne korijen! Onaj koji je tražio rješenje problema na to bi rekao: Pošto si ti posvjedočio da je on muftija, i uputio me na nj, ti si samim tim potvrdio da se treba slijediti on, a ne ti. Prema tome, moja saglasnost s tobom u tome ne znači da se ja moram s tobom slagati u svakom pitanju. Tvoja pogreška u onome u čemu si se razišao s muftijom, koji je znaniji od tebe, nije istovremeno i pogreška u tvome znanju da je on muftija! Tako će kazati i pored toga što zna da i dotični muftija može ponekad pogriješiti.

Razuman čovjek zna da je Poslanik u onome što prenosi od Uzvišenog Allaha nepogrešiv, da mu greška u tome nije dopustiva, zbog čega je dužan pokazati mu pokornost i postupati po njegovoj naredbi. Ono što neminovno znamo iz islama jest sljedeće: kada bi neki čovjek rekao Poslaniku: Kur'an koji nam predočavaš i mudrost s kojom nam dolaziš – i jedno i drugo sadržavaju mnogo toga što je u konfrontaciji sa onim što smo mi dokučili svojim umovima. Mi smo pak upravo tim umovima spoznali tvoju istinitost, pa ako bismo prihvatili sve što ti rekneš, i pored toga što se naši umovi tome opiru, time bismo obezvrijedili upravo ono čime smo spoznali tvoju istinitost. Stoga vjerujemo da se trebamo držati onoga što nam kazuju naši umovi, koji su oportuni onome što se ukazuje iz tvoga govora, a da tvoj govor trebamo ostaviti postrani i ne uzimati iz njega ni uputstvo ni znanje! Takav čovjek ne bi bio vjernik, ne bi se smatrao nekim ko vjeruje u ono s čime je došao Poslanik, i Poslanik svakako ne bi bio njime zadovoljan. Zna se da bi, kada bi takvo stajalište bilo ispravno, svaki čovjek tada mogao vjerovati u nešto od onog s čime je došao Poslanik budući da se ljudski umovi međusobno razlikuju, da dilema ima mnogo i da šejtani neprestano u ljudske duše ubacuju zavodljive misli. Tako bi svako mogao kazati ovako za sve što je rekao Poslanik i što je naredio da se čini. Međutim, Uzvišeni je rekao: "A Poslanik je jedino dužan da jasno obznani!" (En-Nūr, 54); "A zar su poslanici bili dužni što drugo već da jasno obznane!?" (En-Nahl, 35); "Mi nismo poslali nijednog poslanika koji nije govorio jezikom naroda svoga, da bi mu objasnio, a Allah ostavlja u zabludi onoga koga hoće i ukazuje na Pravi put onome kome hoće!" (Ibrahim, 4); "A od Allaha vam dolazi svjetlost i Knjiga jasna!" (El-Māide, 15); "Hā-Mīm, tako mi Knjige jasne!" (Ed-Duhān, l-2) – kao i u suri Ez-Zuhruf, u prvom i drugom ajetu, "Ovo su ajeti Knjige jasne." (Jūsuf, 1); "Kur'an nije izmišljena besjeda, on priznaje da su istinite knjige prije njega objavljene, i objašnjava sve, i putokaz je i milost narodu koji vjeruje." (Jūsuf, 111); "Mi tebi objavljujemo Knjigu kao objašnjenje za sve i kao uputu i milost i radosnu vijest za one koji jedino u Njega vjeruju." (En-Nahl, 89) Ovakvih ajeta u Kur'anu ima velik broj.

Tako, što se tiče vjerovanja u Allaha i u Sudnji dan stvar je ovakva: ili je Poslanik o tome govorio kako je istina, ili kako je neistina. Ovo drugo je neosnovano, a ako je govorio nečim što ukazuje na istinu, no suviše zbijenim i višeznačnim izrazima, tada nije jasno dostavio Objavu! Međutim, najbolja generacija ljudi mu je potvrdila da je Objavu dostavio kako treba, a on je za to Allaha uzeo za svjedoka pred njima na veličanstvenome mjestu, pa ko ustvrdi da Poslanik o temeljima vjere Objavu nije dostavio jasno, taj će na njega, s.a.v.s., iznijeti potvoru.

O njegovim riječima:

Pa ko bude žudio za znanjem o onome što mu je uskraćeno znati, i ko u svom shvatanju ne bude uvjeren da se treba pokoriti (Poslanikovim riječima) ta njegova žudnja će ga zakloniti od čistog izražavanja Božije jednosti, od nepomućene spoznaje i od ispravnoga vjerovanja!

Komentar:

Ovo je potvrda prethodnog govora i dodatno upozorenje da se u pogledu vjerskih načela (*usulu-d-din*), ali i u drugim stvarima, govori bez (dostatnog) znanja. Uzvišeni kaže: "I ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum – za sve to će se, zaista, odgovarati!" (El-Isrā', 36); "Ima ljudi koji se bez ikakva znanja prepiru o Allahu i koji slijede svakog šejtana prkosnoga, za koga je već određeno da će svakog onog ko ga uzme za zaštitnika na stranputicu zavesti i u patnju ga ognjenu dovesti." (El-Hadždž, 3-4); "Ima ljudi koji o Allahu raspravljaju bez ikakva znanja i bez ikakva nadahnuća i bez knjige svetilje, hodeći nadmeno da bi s Allahovog puta odvraćali – njih na ovom svijetu čeka poniženje, a na onom svijetu dat ćemo im da iskuse patnju u ognju." (El-Hadždž, 8-9); "A zar je iko gore zalutao od onoga koji slijedi strast svoju, a ne Allahovu uputu? Allah, doista, neće ukazati na Pravi put narodu koji sam sebi nepravdu čini." (El-Kasas, 50); "Oni se povode samo za pretpostavkama i onim za čim duše žude a već im dolazi od Gospodara njihovog prava uputa!" (En-Nedžm, 23)

Postoji još mnogo ajeta koji izražavaju isti ovaj smisao.

Od Ebu Umamea el-Bāhilija, r.a., prenosi se sljedeće: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Nijedan narod nije odlutao od upute koju je imao, a da nije zapao u polemiku (*džedel*)!", a zatim je proučio ajet: "A naveli su ti ga kao primjer samo zato da bi polemizirali!" (Ez-Zuhruf, 53) Hadis prenosi Tirmizi i svrstava ga u kategoriju dobrih (*hasen*) predaja.[152]

Od Aiše – Allah bio zadovoljan sa njom! – prenosi se sljedeće: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Allahu najmrži ljudi jesu zagriženi svadljivci!'" Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim.

Onome ko se ne pokori Poslaniku njegov tevhīd će, nesumnjivo, biti umanjen, budući da će takav govoriti po vlastitome mišljenju i porivima, ili se povoditi za mišljenjem i porivom nekoga drugog, bez upute od Allaha. Tako će njegovo izražavanje Božije jednosti (*tevhīd*) biti umanjeno u onoj mjeri u kojoj je izišao izvan onoga s čim je došao Poslanik, jer je on to prihvatio za boga mimo Allaha. Uzvišeni kaže: "Jesi li vidio onoga koji je strast svoju za boga svoga uzeo!?" (El-Furkān, 43), tj. stao obožavati ono za čim strast njegova žudi. Naime, poremećaj u svijetu i dolazi od triju skupina, kako kaže 'Abdullah ibn Mubārek, Allah mu se smilovao:

Ja vidjeh da grijesi srca mrtvima čine
da onom ko ogrezne u njima poniženje u naslijeđe daju.
Napuštanje pak grijeha srcima podaruje život,
stoga najbolje ti je grijesima nepokoran biti.
Zar vjeru razara nešto drugo
doli vladari, i zli učenjaci, i pobožnjaci neuki?!

Nasilni vladari oponiraju Božijem zakonu (Šerijatu) svojim nasilničkim politikama i njima mu se suprotstavljaju, stavljajući ih ispred Allahovoga propisa i propisa Njegovoga Poslanika. Zli učenjaci, tj. učenjaci koji odstupaju od Božijega zakona svojim pogrešnim mišljenjima i logikama, kojima proglašavaju dopuštenim ono što su Allah i Njegov Poslanik označili kao zabranjeno; proglašavaju zabranjenim ono što je Allah označio dopuštenim; uzimaju u obzir ono što je On dokinuo, odnosno dokidaju ono što je On uzeo u obzir; označavaju općenitim ono što je On označio specifičnim, odnosno specifičnim nešto što je On označio općenitim i sl.

---

[152] Hadis je dobar (*hasen*) kao što je i rekao Tirmizi. Vidi: *El-Miškah* (180) i *Sahih Et-Tergib* (137).

A neuki pobožnjaci su neuke sufije. Oni oponiraju činjenicama vjerovanja i Vjerozakona svojim subjektivnim doživljajima (*ezvāk*), čuvstvima (*mevādžīd*), uobraziljama (*hajālāt*) i lažnim, šejtanskim otkrovenjima koja sadrže vjerozakon koji Allah nije odobrio te stavljanjem van snage vjere koju je On propisao jezikom Svoga Vjerovjesnika, s.a.v.s., kompenziranjem istina vjerovanja šejtanovim obmanama i udjelima strasti.

Tako oni prvi govore: Ako se politika i vjerozakon nađu u konfrontaciji, prednost ćemo dati politici! Oni drugi govore: Ako se razum i tradicijska predaja nađu u konfrontaciji, prednost ćemo dati razumu! A zagovornici subjektivnih doživljaja govore: Ako subjektivni doživljaj i otkrovenje dođu u koliziju s formalnim vjerozakonom, prednost ćemo dati doživljaju i otkrovenju!

Ebu Hāmid el-Gazāli – Allah mu se smilovao! – u svojoj knjizi koju je naslovio sa *Oživljavanje znanosti vjere* (Ihjāu 'ulūmi-d-dīn), koja je jedna od njegovih najvrednijih, ako ne i najvrednija knjiga, pored ostalog kaže sljedeće: "Ako bi ti upitao da li je dijalektička (*džedel*) i apologetička (*kelam*) znanost pokuđena, naprimjer zvjezdoznanstvo, ili je dopuštena, ili je preporučljiva? – trebaš znati da su ljudi u vezi s tim pokazali krajnju ekstremnost i neumjerenost. Jedni kažu da je ta znanost novotarija i, prema tome, strogo zabranjena, te da je čovjeku bolje susresti Allaha s bilo kojim grijehom, izuzimajući pripisivanje Njemu sudruga u Božanstvenosti Njegovoj, nego Ga susresti s apologetikom; drugi kažu da je ona zapravo stroga vjerska obaveza (*farz*), kolektivna ili pojedinačna, da spada među najpribranija djela i da predstavlja najbolji način da se čovjek približi Allahu, da je ona realizacija nauke o islamskom monoteizmu (*'ilmu-t-tevhīd*) i odbrana Allahove vjere."

El-Gazāli dalje kaže: "O njenoj zabranjenosti izjasnili su se: Eš-Šāfi'i, Malik, Ahmed ibn Hanbel, Sufjan i najviši hadiski autoriteti iz prvih muslimanskih generacija", navodeći njihove izjave o tome, da bi potom rekao: "Hadiski stručnjaci iz prvih muslimanskih generacija jedinstveni su u takvoj ocjeni i ne može se ni izbrojiti koliko mnogo se prenosi njihovih strogih upozorenja na nju. Oni kažu: 'Ljudi iz prve muslimanske generacije, a oni su bolje od drugih poznavali stvarnosti stvari i bili su vičniji u upotrebi riječi od njih, nisu se htjeli upuštati u tu nauku samo zbog toga što iz nje izniče zlo. I sam

Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: *Propali su cjepidlaci!*[153] – tj. oni koji zalaze preduboko u detaljisanje i tančine. Da to spada u vjeru, argumentiraju dalje oni, onda bi bavljenje tom naukom bilo nešto najvažnije što bi Božiji Poslanik, s.a.v.s., naredio, čijem bi pravcu podučio i čije bi nositelje pohvalio."

Potom je naveo ostatak njihovih argumenata, a onda iznio i argumente druge strane. Iza toga je rekao: "Pa ako bi ti upitao šta ja mislim da je, u vezi s tim, najbolje...?" te izložio svoj iscrpan odgovor, da bi na koncu rekao: "U toj znanosti ima i koristi i štete, pa kada od nje ima koristi ona je tada dozvoljena, preporučljiva ili pak obavezna, zavisno od situacije. Međutim, kad ona za posljedicu ima štetu, tada je zabranjena... A njena štetnost nalazi se u izazivanju sumnji, iskrivljavanju vjerskih doktrina (*akaid*) i poljuljavanju njihove čvrstoće i nepokolebljivosti. To je ono što se u osnovi i događa, kao i posezanje za sumnjivim dokazima u pogledu kojega se ljudi razilaze. To je njena štetnost u pogledu uvjerenja u istinu, no ona djeluje štetno i u učvršćivanju uvjerenja u novotariju, u etabliranju novotarije u srcima ljudi tako da se rasplamsavaju njihove tvrdnje i njihovo ustrajavanje u tom uvjerenju postaje sve odlučnije. Ova šteta stiže posredstvom fanatizma koji se pobuđuje dijalektikom.

Što se pak tiče njene korisnosti, vjeruje se da se njome otkrivaju istine, da se one upoznaju onakve kakve jesu u svojoj biti i formi. Međutim, apologetikom se ne može postići taj plemeniti zahtjev. Mislim da u njoj ima više zabluđivanja i zavodljivosti nego otkrivanja i spoznajnosti."

"Kad gornje uvjerenje čuješ od nekog hadiskog učenjaka ili onoga ko se pri tumačenju hadisa drži samo oblika riječi", kaže on dalje, "možda ćeš se tada sjetiti da su ljudi neprijatelji onoga što ne znaju, pa zato poslušaj ovo od onoga ko je iskusio apologetiku pa govori nakon stvarnoga iskustva i nakon što je u nju bio zašao sve do krajnje granice do koje su doprle apologete, pa čak otišao i dalje, sve do udubljivanja i u druge znanosti, mimo same apologetike, kad se sasvim uvjerio da je put ka istinama spoznaje u tom pravcu zatvoren. Kunem se, apologetika nije sasvim odvojena od otkrivanja, upoznavanja i pojašnjavanja određenih stvari, samo što su ti slučajevi rijetki!" Kraj navoda kojeg sam prenio od El-Gazālija, Allah mu se smilovao!

---

[153] Hadis bilježi Muslim, posredstvom Ibn Mes'ūda, a stručno je obrađen u djelu *Gājetu-l-merām fī tahrīdži ehādīsi-l-halāli ve-l-harāmi* (Krajnja žudnja u elaboriranju hadisā o dozvoljenom i zabranjenom), br. 7.

Govor nekoga poput njega u predmetnom pitanju predstavlja snažan argumenat. Naime, prve muslimanske generacije apologetiku (*'ilmu-l-kelam*) nisu prezirale stoga što je to bio novi termin, koji je izražavao vjerodostojne smislove, poput termina neke druge ispravne nauke, kao što nisu prezirali ni iznošenje dokaza za istinu i rasprave sa zagovornicima neistine, već su je prezirali zbog toga što je u sebi sadržavala i neke lažne stvari, oprečne istini, od kojih su neke bile u konfrontaciji s Kur'anom i sunnetom. Otežali su put do ispravnog znanja u apologetici i naširoko su govorili, koristi je bila mala – poput mesa mršave deve na vrhu teško prohodnog brda: niti je lahko doći do njega, niti je debelo da bi se za njega podnosio napor. Ono najbolje što ima kod njih, to je u Kur'anu jasnije izrečeno i ljepše objašnjeno tako da kod njih nema ničega doli usiljenosti, mnoštva nepotrebnog govora i kompliciranja stvari, kao što je rečeno:

Da na ovome svijetu nema nadmetanja
ne bi bilo ni polemičnih knjiga:
ni Mugnija, ni Umda,
da, kako tvrde, razvezuju uzlove,
a zapravo samo još više zamrsuju stvari!

Oni, dakle, tvrde da onim što su napisali otklanjaju sumnje i dileme, a dobri među njima je onaj koji zna da su sumnje i dileme time postale samo još veće.

Apsurdno bi bilo vjerovati da se izlječenje, uputa, znanje i pouzdanost ne mogu postići na osnovu Allahove knjige i riječi Njegovog Poslanika, a da mogu na osnovu govora dotičnih smetenjaka. Naprotiv, ono što su rekli Allah i Njegov Poslanik mora se učiniti osnovom, smislovi toga se trebaju razviđati i treba ići za tim da se to pojmi, da se upozna argument toga, njegov racionalni i tradicionalni dokaz, te na šta sve ono ukazuje. Potom će se ljudske izjave, bilo da su sa tim podudarne ili ne, staviti u istu ravan i sažeti, a onda njihovim pobornicima kazati: Ove riječi mogu značiti to i to..., pa ako se ustanovi da su oni njima podrazumijevali nešto sukladno onome što je rekao Poslanik, a.s., bit će prihvaćene, u protivnom će biti odbačene. To se, npr., odnosi na izraze kao što su: spojena konstrukcija (*murekkeb*), tijelo (*džism*), prostornost (*tehajjuz*), bit (*dževher*), strana (*džihet*), domen (*hajz*), akcidentalija (*'ared*) i sl., s obzirom da se oni ne navode u Kur'anu i u sunnetu u značenju koje pred očima imaju oni koji ih upotrebljavaju u svom stručnom izražavanju, kao što se u tom značenju ne nalaze ni u samom jeziku. Oni, naime, te izraze upotrebljavaju isključivo da bi izrazili neke smislove o kojima se niko drugi nije tako izrazio. Zbog toga se to mora tumačiti drugim izrazima vodeći pritom računa kakve sve implikacije o tome daje Kur'an u smislu racionalnih i nadracionalnih (*sem'i*) argumenata pa kad se to provede i iznijansira, tada se istina može jasno razlučiti od neistine.

Uzmimo za primjer izraz *terkīb* (spoj), koji je poprimio više značenja. Jedno od njih je: spoj dviju i više različitih stvari. Zove se još i: kombinirani spoj, kakav je spoj živog bića od četiri elementa, organa i sl. Taj smisao se odriče Allahu Uzvišenome, i njime se ne podrazumijeva da je On, s obzirom da se atributira gornjošću i drugim sličnim svojstvima savršenosti, spojen u navedenom značenju.

Drugo njegovo značenje je: spoj susjednosti, poput dvaju vratnih krila i sl., i taj smisao se, također, ne može primijeniti pri utvrđivanju Allahovih svojstava.

Treće značenje: spoj međusobno sličnih dijelova, koje se još nazivaju i pojedinačne supstance.

Četvrto značenje je: spoj tvari i oblika, poput prstena, čija je tvar srebro i koji ima poznati oblik. Apologetičari kažu: Tijelo čini spoj pojedinačnih supstanci, i oni su o tome izrekli mnogo toga od čega nema nikakve koristi – a što se može svesti na sljedeće: Da li je moguć spoj iz dva dijela, ili iz četiri, ili iz osam, ili iz šesnaest? Međutim, takav spoj nije neminovan za potvrđivanje Allahovih svojstava i Njegove uzdignutosti nad onim što je stvorio. Istina je da tijelo nije spoj ovih stvari, već takav njihov govor predstavlja samo proizvoljnu tvrdnju, o čemu je opširno govoreno na odgovarajućem mjestu.

Peto značenje je: spoj bića i svojstava. Oni su to nazvali spojem kako bi time mogli odricati svojstva Gospodaru Uzvišenom. To je njihov izraz. On u jeziku nije poznat, kao što nije poznat ni u upotrebi Zakonodavca, pa ih mi stoga i ne podržavamo u takvom nominiranju, takvom čudotvorstvu. Ako bi pak oni konstatiranje svojstava nazvali *spojem* (*terkīb*), mi bismo im na to kazali: Bitna su značenja a ne formalni izrazi. Možete to nazvati kojim hoćete imenom, no propis se ne donosi na osnovu samoga naziva, lišenog određenog smisla! Ako bi se, naprimjer, mlijeko nazvalo vinom, ono ne bi bilo zabranjeno zbog toga što je nazvano tim imenom.

Šesto značenje je: spoj biti i njenog egzistentnog oblika, što razum zamišlja kao dvije različnosti, no da li je u vanjskom svijetu zamisliva bit lišena svog egzistentnog oblika, odnosno egzistentan oblik lišen svoje biti?! Nešto takvo je, svakako, apsurdno pa ipak ćeš vidjeti apologete kako govore: Da li je Biće Gospodarevo ujedno i Njegov egzistent, ili je nešto drugo od Njega? Oni su o tome izrekli mnoge nesuvislosti a najbolje su od njih prošli oni koji su u vezi s tim ostali suzdržani i zadržali se samo na toj dilemi. A koliko se samo zabluda i neistina može eliminirati traganjem za odgovorima (*istifsār*) i presuđujućim elementima (*tefsīl*) (u Allahovom govoru i govoru Njegovoga Poslanika)!

Uzrok zabluđivanja jeste okretanje od razmatranja Allahovog govora i govora Njegovog Poslanika, zaokupljenost govorom Grka i različitim stajalištima. Oni su i nazvani apologetama (*ehlu-l-kelam*[154]) ne zato što su dosegnuli neko znanje koje ranije nije bilo poznato, već zato što su došli s viškom govora od kojeg, pokatkad, nema nikakve koristi. Naime, podvodili su govor pod logiku kako bi pojašnjavali nešto što se zna po samom čulu, iako se tom i njoj sličnom logikom na nekom drugom mjestu može koristiti čak i sa onim koji negira čulo.

Svaki onaj koji govori po svom vlastitom mišljenju, vlastitom duhovnom doživljaju i vlastitoj politici o onome o čemu postoji objavljeni tekst, ili se pak objavljenom tekstu suprotstavi razumskom pojmljevinom, taj konkurira Iblīsu, koji se odbio pokoriti zapovijesti svoga Gospodara, pa je rekao: "Ja sam bolji od njega, mene si od vatre stvorio, a njega od ilovače hude!" (El-A'rāf, 12)

Uzvišeni kaže: "Onaj ko se pokorava Poslaniku pokorava se i Allahu, a onaj ko glavu okreće – pa, Mi te nismo poslali da im ti čuvar budeš!" (En-Nisā', 80); "Reci: 'Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijehe vam oprostiti!' – a Allah prašta i samilostan je!" (Alu 'Imrān, 31); "I tako mi Gospodara tvoga oni neće biti vjernici dok za sudiju u sporovima međusobnim tebe ne prihvate i da onda zbog presude tvoje u dušama svojim nimalo tegobe ne osjete i dok se sasvim ne pokore!" (En-Nisā', 65)

Uzvišeni Allah se Samim Sobom zaklinje da oni neće biti vjernici dok za sudiju ne prihvate Njegovoga Vjerovjesnika, dok ne budu zadovoljni njegovom presudom i dok mu se sasvim ne pokore.

---

[154] *Ehlu-l-kelam* - dosl. ljudi govora. (Nap. prev.)

O njegovim riječima:

I on će se kolebati između nevjerovanja i vjerovanja, između priznavanja istinitosti onoga što je objavljeno i držanja toga lažnim, između potvrđivanja i osporavanja, smeten i zbunjen, sumnjičav, ni potvrđujući vjernik, ni osporavajući poricatelj.

Komentar:

“On će se kolebati”, tj. bit će nesiguran i neodlučan. Ovo stanje, koje je Profesor – Allah mu se smilovao! – opisao jest stanje svakog onog ko je od Kur’ana i sunneta skrenuo u pokudnu apologetiku, ili ju je pokušao usaglasiti sa Kur’anom i sunnetom, a kada bi naišao na njihovu međusobnu konfrontaciju pribjegao bi preformuliranju smisla svetoga teksta i njegovom svraćanju na određeno mišljenje, odnosno na različita mišljenja. Na taj način bi sebe doveo u stanje zbunjenosti, zablude i skepse, onako kako je u svojoj knjizi *Tehāfutu-t-tehāfut* (Nesuvislost nesuvislosti) rekao Ibn Rušd Mlađi, koji je bio jedan od najupućenijih ljudi u filozofske pravce i njihova gledišta, naime: “Ko je taj ko je u ontološkim pitanjima (*ilahijjāt*) rekao nešto u što bi se moglo sasvim pouzdati?!”

Isto je i sa Āmidijem, najvećim umom svoga vremena. I on je pred krupnim pitanjima ostao zbunjen, baš kao i El-Gazalī – Allah mu se smilovao! – i on je na koncu ostao zapriječen i zbunjen pred apologetskim pitanjima, da bi potom napustio taj put i okrenuo se Poslanikovim, a.s., hadisima tako da je i umro s Buhārijevim *Sahīhom* na prsima. Isto je i sa Ebu ‘Abdullahom Muhammedom ibn Omerom er-Razijem, koji je u svojoj knjizi *Aksāmu-l-lezzāt* (Podioci užitaka) rekao sljedeće:

Krajnji domet umova ljudskih jeste čvor
a konačnica nastojanja svih je zabluda.
Duše nam u nespokoju od naših tijela
a sve što ovaj svijet nam dade prokletstvo je i patnja sama.
Od cjeloživotnoga traganja ne imadosmo mi ništa
osim što sakupismo mnoštvo toga rekla-kazala.
Koliko velikana i država vidjesmo mi –
prohujaše s vihorom i nestaše začas!
Nad koliko planina uzdigoše se neki,
ali odoše oni, a planine ostaše ono što bijahu i dotad!

Ja sam razmotrio sve apologetske orijentacije i filozofske pravce i nisam našao da oni utoljuju glad i utažuju žeđ, već sam našao da je najbliža orijentacija ona kur'anska. Vidi šta Kur'an kaže o potvrđivanju (svojstava): "Milostivi, Koji se iznad Arša uzdigao!" (Tā-Hā, 5); "Njemu se uzdiže lijep govor!" (Fātir, 10), a pogledaj šta kaže o odricanju: "Ništa nije kao On!" (Eš-Šūrā, 11); "Oni Ga znanjem obuhvatiti ne mogu!" (Tā-Hā, 110) Zatim je rekao: "Onaj ko iskusi ono što sam ja iskusio, shvatiće ono što sam ja shvatio!"

Isto je tako šejh Ebu Abdullah Muhammed ibn Abdulkerim eš-Šihristānī rekao da kod filozofa i apologeta nije našao ništa drugo doli zbunjenost i kajanje. Ovo su njegove riječi:

Kunem se ja sve škole obiđoh
i kružih međ' tim zdanjima svim,
al' sve što u njima vidjeh bijaše
samo očajnik podnimljeni
il' pak pokajnik snuždeni!

Tako je i Ebu-l-Me'āli el-Džuvejnī rekao: "Prijatelji moji, ne bavite se apologetikom. Da sam ja znao do čega će me dovesti apologetika, nikada se njome ne bih bavio!" Na samrti je govorio: "Zalazio sam u more bez granica, ostavljajući one odane islamu i njihove nauke, zalazio u ono što su mi oni branili, a sada – ako mi se Gospodar moj ne smiluje – teško Ibnu-l-Džuvejniju! I evo me, sada umirem s vjerovanjem kakvo je imala moja majka!", ili je rekao: "S vjerovanjem kakvo imaju nejsaburske starice!"

Isto je jednom uglednom čovjeku rekao i Šemsuddin el-Husrevšāhi, jedan od najistaknutijih učenika Fahruddina er-Rāzija. Naime, on je jednoga dana došao kod njega i upitao ga: "Kakvo ti je vjerovanje?" "Onakvo kakvo je kod muslimana!", rekao je on. "Jesi li u tome spokojan?", upitao ga je. "Da li si baš sasvim uvjeren u to?", ili je rekao nešto slično tome, pa kad mu je odgovorio potvrdno, dotični je kazao: "Budi zahvalan Allahu na toj blagodati, jer ja, Allaha mi, i ne znam u šta vjerujem! Allaha mi, ne znam u šta vjerujem! Allaha mi, ne znam u šta vjerujem!" Zatim je stao plakati tako da su mu suze natapale bradu!

Ibn Ebi-l-Hadīd, jedan irački uglednik, spjevao je sljedeće stihove:

U tebi, o zabludilice misli, zbunjenost me obuze cijelog
i prohuja mi sav životni vijek.
Umovi naši jezdiše prostorima tvojim,

al' ničeg osim zamora putovanja ne dobiše oni!
Allahu, prokuni prve od njih koji ustvrdiše
da poznat Ti možeš biti teoretisanjem!
Laž iznesoše oni:
ono što rekoše izvan je moći čovjekove!

El-Havfedžī je na samrti govorio: "Nakon sveg znanja koje sam postigao znam samo to da ono što je potencijalno moguće potrebuje onoga ko će mu omogućiti da se ostvari, i da je ta potrebitost negativno svojstvo... Evo umirem, a ništa naučio nisam!" Drugi je govorio: "Legnem u postelju i lice prekrijem jorganom, pa stanem sučeljavati argumente jednih i argumente drugih. Tako sve do zore, a ni jedni od njih ne odnesu prevagu!"

Onaj ko zapadne u ovakvo stanje odluta u nevjerstvo, ukoliko ga Allah ne obujmi Svojom milošću. Ebu Jūsuf kaže: "Onaj ko vjeru bude tražio kroz apologetiku taj će biti bez vjere; onaj ko bude tražio bogatstvo kroz alhemiju taj će biti bez igdje ičega, a ko bude išao za nepoznatim hadisima taj će lagati!"

Imam Šāfi'ī – Allah mu se smilovao! – kaže: "Ja smatram da one koji se bave apologetikom treba istući palminom granom i obućom, a onda ih provesti kroz plemena i rodove i govoriti: 'Ovo je nagrada onima koji su ostavili Kur'an i sunnet i okrenuli se apologetici!' Kod apologetičara sam čitao i takve stvari za koje nisam vjerovao da bi ih musliman mogao izgovoriti, i da čovjek počini bilo šta od onoga što je Allah zabranio, izuzimajući pripisivanje kakvog Mu sudruga u Božanstvenosti Njegovoj. manje je zlo nego da bude stavljen na kušnju apologetikom!"

Tako vidimo kako se jedan od njih na samrti vraća vjerovanju kakvo imaju starice, i potvrđuje ono što one potvrđuju, distancirajući se od svih onih sitnih pojedinosti koje su u konfrontaciji sa tim, koje je ranije držao kategoričnim, a koje su mu se potom pokazale neodrživim, odnosno nisu mu se pokazale ispravnim. Tako u zadnjim trenucima svojih života, ako i izbjegnu kaznu, postaju poput sljedbenika učenih ljudi, kakvi su djeca, žene i ljudi iz zabačenih mjesta.

Djelotvoran lijek za ovu bolest jest ono što je govorio liječnik za srca, Vjerovjesnik, s.a.v.s., kada bi započinjao klanjati noćni namaz, naime: "Bože moj, Gospodaru Džibrīla, Mikāīla i Isrāfīla, Stvoritelju nebesa i Zemlje, Poznavaoče vidljivog i nevidljivog, Ti presuđuješ ljudima u onom u čemu se razilaze – naputi me na ono što je istina u onome oko čega postoji sporenje, jer Ti na Pravi put upućuješ onoga koga Ti hoćeš!"[155] Hadis bilježi Muslim.

Kako se vidi, Poslanik, a.s., obraća se Gospodaru svome, pozivajući se na potčinjenost Njemu Džibrīla, i Mikāīla, i Isrāfīla, moleći Ga da ga u onome oko čega se ljudi razilaze naputi na ono ispravno u tome, uz Njegov dopust, budući da se život srca i nalazi u Njegovoj upućenosti. Uzvišeni Allah je pak tu trojicu zadužio za život: Džibrīla je zadužio Objavom, koja je sredstvo za život srca; Mikāīla je zadužio za padavine koje su sredstvo za život tijela i svih životinja, dok je Isrāfīla zadužio za puhanje u rog, koje je sredstvo za život čitavoga svijeta i vraćanje duša njihovim tijelima. Tako obraćanje Allahu Uzvišenome pozivanjem na potčinjenost Njemu tih velikih duhova, zaduženih za život, ima velikoga udjela u postizanju onoga što se traži. A, samo od Allaha treba tražiti pomoć!

O njegovim riječima:

Vjerovanje da će stanovnici Dženneta vidjeti (Allaha) neće biti ispravno kod onih koji to viđenje budu smatrali uobraziljom, ili ga protumače po nekom svom po shvatanju, jer tumačenje tog viđenja, kao i tumačenje svakoga smisla koji se dovodi u vezu s Božanstvenošću, vrši se upravo sustezanjem od tumačenja i pristajanjem uz ono kako se o tome izjasnila Objava. Na tome je vjera (svih) muslimana i onaj ko se ne bude čuvao poricanja (viđenja) i antropomorfizma (*tešbīh*), taj će se poskliznuti i neće biti na učenju da Allahu nije primjereno nikakvo nesavršenstvo (*tenzīh*).

Komentar:

Profesor – Allah mu smilovao! – indirektno odgovara mu'tezilijama i onima koji su saglasni sa njima u negiranju viđenja, te onima koji Allaha uspoređuju s bilo kojim Njegovim stvorenjem. Naime, Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: "Vi ćete vidjeti svoga Gospodara onako kako vidite Mjesec u noći uštapa!"[156]

---

[155] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, također, i Ebu 'Avāna u svom *Sahīh*u.

[156] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), i već je ranije navođen.

Uspoređujuća čestica *ke* je u hadisu pripojena infinitivnoj čestici *ma* (tj. rečeno je *kema*, dosl. onako kako), koja je u značenjskoj vezi sa riječju *vidite*, a koja u takvoj kombinaciji izražava smisao infinitivne imenice *viđenje*. Tako se predmetno poređenje odnosi na činjenicu viđenja, a ne na predmet viđenja. Prema tome, jasno je i očigledno da se hadisom htjelo potvrditi viđenje i njegova istinitost i odbiti sve pretpostavke u vezi sa tim.

Šta onda ostaje nakon tog pojašnjenja i razjašnjenja?

Ako bi se jednom takvom svetom izričaju (*nass*) nametnulo određeno proizvoljno tumačenje, kako bi se onda bilo koji sveti izričaj mogao uzeti kao dokaz?! Da li bi, primjerice, predmetni Vjerovjesnikov iskaz mogao značiti i ovo: Vi ćete znati svoga Gospodara onako kako znate Mjesec u noći uštapa!? I da li se za takvo neutemeljeno tumačenje za argument mogu uzeti i riječi Uzvišenoga: "Zar nisi vidio šta je Gospodar tvoj sa vlasnicima slona učinio?!" (El-Fīl, 1) i drugi ajeti u kojima je upotrijebljen izraz *viđenje*, u smislu srčanih gesta!? Izraz *vidiš*, dakako, nekada podrazumijeva očinje viđenje, nekada srčano a nekada snoviđenje itd. Međutim, govor uvijek prati neki popratni indikator koji jedan smisao odvaja od drugih. U protivnom, ako bi govornik ispustio taj indikator, tada bi njegov govor bio suviše sukusiran i zagonetan, njime se ništa ne bi pojašnjavalo ni razjašnjavalo. Ima li pak jasnije izraženog smisla i jačeg indikatora od onih koje nalazimo u Vjerovjesnikovim riječima: "Vidjet ćete Gospodara svoga onako kako vidite Sunce u podne kad ispod njega nema nijednog oblaka?!" Da li je nešto ovakvo u dosluhu s očnim vidom, ili sa srčanim? Može li to ikome biti nerazgovijetno doli onome kome je Allah srce učinio slijepim?!

Ako bi oni rekli: Mi smo pribjegli ovakvom tumačenju s obzirom da je prosudba razuma da viđenje Njega, Uzvišenoga, nije moguće, da nije zamislivo! – odgovor bi bio ovaj: To je vaša proizvoljna tvrdnja i većina umnih ljudi nije saglasna sa vama. U razumu nema ničega što bi nešto takvo činilo nemogućim. Naprotiv, ako bi se pred njega iznio neki egzistent koji sam po sebi opstoji a kojega nije moguće vidjeti, njegova bi prosudba bila da, zapravo, takvo što nije moguće!

Njegove riječi: "Kod onih koji to viđenje budu smatrali uobraziljom" znače: Ko bude uobražavao da se Allah Uzvišeni vidi tako i tako, čime će zamišljati viđenje nalik postojećem viđenju, čime bi, ukoliko bi stao zastupati oblik koji je uobrazio, bio antropomorfist, a ukoliko bi, usljed te uobrazilje u osnovi negirao viđenje, bio poricatelj mu'attil. Međutim, obaveza je samo odbiti tu uobrazilju, ne treba poricati i istinu i neistinu i tako reagirati prema onome ko zastupa neistinu. Mora se, dakle, pobiti neistina a potvrditi istina.

Eto, to je onaj smisao koji je sugerirao Profesor – Allah mu se smilovao! – svojim riječima: "Onaj ko se ne bude čuvao poricanja (viđenja) i antropomorfizma (*tešbīh*), taj će se poskliznuti i neće biti na učenju da Allahu nije primjereno nikakvo nesavršenstvo (*tenzīh*)", budući da one muʻtezilije tvrde da oni tim svojim poricanjem ustvari Allaha zaštićuju od svakog nesavršenstva! Može li se, pak, Allah štititi od nesavršenstva poricanjem svojstva savršenosti?! Naime, ono što je nepostojeće i ne može se vidjeti. Savršenstvo se pak nalazi u priznavanju viđenja i negiranju mogućnosti da Ga onaj koji Ga vidi može sasvim i obuhvatiti svojim viđenjem, kakva je stvar i sa znanjem, jer poricanje znanja o Njemu ne predstavlja savršenost, već je savršenost u priznavanju znanja i u odricanju (mogućnosti) da Ga se znanjem može i obuhvatiti.

Njegove riječi: "Ili ga protumače po nekom svom shvatanju" znače: Stanu tvrditi da je to pravi smisao viđenja, dajući mu (svojevoljno) tumačenje, suprotno njegovom vanjskom značenju i onome smislu koji iz toga razumijeva svaki Arapin. Naime, tek su kasnije generacije počele izraz *teʻvil* upotrebljavati u značenju preusmjeravanje izraza od onog smisla koji on izražava svojom vanjskom formom. Time su oni koji su bili skloni izvrtanju smislova započeli svete tekstove (*nusus*) uzimati pod svoju vlast, i govoriti: "Mi ćemo davati tumačenje onome što je u opreci sa našim stajalištima!" Tako su izvrtanje smisla (*tahrīf*) nazvali *teʻvilom* (tumačenjem) kako bi mu dali lijepu vanjštinu i ukrasili ga kako bi imao prohođu. Allah je pak pokudio one koji su ukrašavali neistinu; rekao je: "I tako smo Mi svakome vjerovjesniku neprijatelja određivali: šejtane u vidu ljudi i džinna, koji su jedni drugima kićene besjede govorili!" (El-Enʻām, 112)

Suština je pak u smislovima a ne u formalnim jezičkim izrazima. Ta koliko je samo neistine za koju je iznesen kitnjast dokaz kojim se oponiralo dokazu istine?! Njegove riječi na ovome mjestu jesu poput onih riječi koje smo naveli ranije, naime: "Mi u to nećemo ulaziti i davati mu smisao shodno svome viđenju, niti ćemo se u tome povoditi za svojim porivima." Potom je taj smisao potvrdio riječima: "Jer tumačenje tog viđenja, kao i tumačenje svakoga smisla koji se dovodi u vezu s Božanstvenošću, vrši se upravo sustezanjem od tumačenja i pristajanjem uz ono kako se o tome izjasnila Objava. Na tome je vjera (svih) muslimana."

Mislio je na ostavljanje onoga tumačenja koje oni nazivaju *teʻvilom*, a koje je, ustvari, izvrtanje smisla. Profesor je – Allah mu se smilovao! – to samo kazao biranim riječima, raspravljajući na najljepši način, onako kako je to naredio Uzvišeni Allah, naime: "I s njima raspravljaj na najljepši način!" (En-Nahl, 125) Nije, dakle, htio kazati da treba ostaviti sve što se naziva tumačenjem, niti da neki trebaju ostaviti nešto od vanjske forme zbog nekog pretežećeg dokaza iz Kur'ana ili sunneta. Htio je kazati da treba ostaviti samo ona neutemeljena tumačenja, kojima se u vjeru unosi nešto što joj ne pripada, koja su u konfrontaciji s orijentacijom prvih muslimanskih generacija i na čiju neutemeljenost ukazuju i Kur'an i sunnet, te da treba ostaviti svaki govor o Allahu iza kojeg ne stoji znanje.

Među takva neutemeljena tumačenja svakako spada i tumačenje dokaza o viđenju (Allaha), dokaza o gornjosti, te tumačenje toga da On nije razgovarao s Musaom govornim izričajem i tumačenje toga da nije Ibrahima Sebi za prijatelja uzeo!

Potom se izraz *te'vil* (tumačenje) počeo upotrebljavati izvan svog izvornog značenja.

U Allahovoj knjizi i sunnetu Njegovog Poslanika tumačenje znači iznošenje upravo onoga značenja koje je i saopćeno. Tumačiti nešto znači i vršiti ono naređeno, kako je rekla Aiša, Allaha bio zadovoljan sa njom: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., na pregibu u namazu je govorio: 'Uzvišen neka si Ti, Bože moj, Gospodaru naš, Tebi neka je hvala. Bože moj, oprost Ti meni daruj Svoj!', primjenjujući Kur'an!"[157] Uzvišeni kaže: "A čekaju li oni da se obistine prijetnje njene (dosl. njeno tumačenje)? Onoga dana kada se obistine, reći će oni koji su na njih prije zaboravili: 'Istinu su poslanici Gospodara našega donosili!'" (El-A'rāf, 53)

Jedno od značenja toga izraza jeste i tumačenje snova i tumačenje djela, kakve su, npr., riječi Jūsufove: "Ovo je tumačenje moga sna nekadašnjeg!" (Jūsuf, 100), i riječi: "To vam je bolje i za vas rješenje ljepše (dosl. i ljepšeg je tumačenja!)" (En-Nisā', 59), i riječi: "Eto, to je objašnjenje (dosl. tumačenje) onoga nad čim se ti nisi mogao strpiti!" (El-Kehf, 82)

Može li, dakle, iko poricati takvo tumačenje i znanje do kojega se dolazi na temelju njega a koje je vezano za naredbu i zabranu?! Što se pak tiče onoga što je samo obavijest o nečemu, kakvo je, naprimjer, obavještavanje o Allahu i Sudnjem danu, tumačenje toga, koje bi izražavalo njegovu stvarnost, ne može se doznati. Stvarnost nečega takvog ne može se dokučiti pukom obavijesti, jer ako onaj kome je obavijest data ne može sebi uobličiti u mislima ono o čemu je obaviješten, ili ako mu to od ranije nije bilo poznato, on neće moći ni shvatiti njegovu suštinu, koja bi bila njegovo pravo tumačenje, na temelju same obavijesti. To je ono tumačenje koje zna samo Allah. Međutim, odricanje znanja o tumačenju ne znači obavezno i odricanje znanja o onom smislu s kojim je govornik namjeravao upoznati onoga kome se obratio. Nema, naime, u Kur'anu niti jednog ajeta da Allah za nj nije naredio da se razmišlja o njemu. On nije objavio nijedan ajet a da nije želio da ljudi saznaju šta je On njime podrazumijevao, makar njegovo tumačenje ne znao niko drugi do Allah. To je značenje *te'vila* (tumačenja) u Kur'anu, sunnetu i riječima prvih muslimanskih generacija, svejedno da li ono bilo podudarno ili nepodudarno s formalnim izrazom riječi.

---

[157] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim.

Veliki broj komentatora Kur'ana (*mufessira*), poput Ibn Džerīra i njemu sličnih, pod *te'vilom* podrazumijeva tumačenje Allahovog govora i objašnjavanje njegovoga smisla, bilo to ili ne bilo podudarno s formalnim jezičkim izrazom. Taj termin je poznat, a takav *te'vil* (tretira se) kao i tefsir: ono ispravno u njemu se prihvata, a ono neispravno odbacuje. Što se pak tiče riječi Uzvišenoga: "Njegovo tumačenje zna samo Allah i oni dobro upućeni u nauku!" (Alu 'Imrān, 7) one se čitaju dvojako: po jednom od njih, iza riječi "zna samo Allah" ima stanka, a po drugome te stanke nema. No, i jedno i drugo je ispravno. Prvim načinom učenja misli se na ono što je u sebi nejasno i čije tumačenje je Allah zadržao za Sebe, dok se u slučaju drugog učenja misli na ono što je nejasno zbog neke dodatne komponente, što rastumačiti mogu samo oni duboko upućeni u nauku, a što je njegov smisao (*te'vīl*). Oni koji se u ovom ajetu zaustavljaju na riječima "(njegovo tumačenje) zna samo Allah" ne misle da se pod tumačenjem misli na objašnjavanje smisla.

Ako ovo znači da je Allah Svome Poslaniku objavio i nešto čiji smisao ne zna niko iz ummeta, pa ni sam Poslanik, tada ni oni duboko upućeni u nauku ne mogu imati udjela u dokučivanju smisla tog govora, već samo mogu kazati: "Vjerujemo u to, sve je to od Gospodara našeg!" (Alu 'Imrān, 7) Međutim, tako isto kažu i vjernici koji nisu duboko upućeni u nauku, a oni koji su duboko upućeni u nauku moraju se u tome razlikovati od običnih vjernika.

Ibn 'Abbās, r.a., kaže: "Ja sam jedan od onih duboko upućenih u nauku, koji znaju tumačenje toga!" I istinu je rekao – Allah njime bio zadovoljan! – jer je Vjerovjesnik, s.a.v.s., za njega uputio dovu: "Moj Bože, uputi ga u razumijevanje vjere i poduči ga tumačenju!”[158], što bilježi Buhāri i dr. Vjerovjesnikova se pak dova ne odbija.

Mudžāhid kaže: “Ja sam pred Ibn ‘Abbāsa iznio Mushaf, ispisan od početka do kraja, pa sam se zaustavljao kod svakog ajeta i pitao ga o njemu!”

Postoji velik broj predaja o tome da je on govorio o smislovima cijelog Kur’ana, da ni za jedan ajet nije rekao da je nejasan te da niko ne zna njegovo tumačenje osim Allaha.

Stav hanefija – Allah im se smilovao! – u djelima usulu-l-fikha je bio taj da se pod nejasnim dijelovima Kur’ana (*el-mutešābih*) podrazumijevaju ona izdvojena slova na počecima nekih sura, što se prenosi i od Ibn ‘Abbāsa. Pa ipak, većina je govorila o značenju tih slova. Prema tome, ako se zna kakav je njihov smisao onda se zna i značenje onog nejasnog; ako se pak ne zna, onda ono što je u Kur’anu nejasno jesu samo ta slova, dok je smisao svega drugoga dokučiv, a to je ono što je za nas ovdje važno.

Isto tako, Allah kaže: “U njemu su ajeti jasni – oni su glavnina Knjige, i drugi manje jasni!” (Alu ‘Imrān, 7), ta izdvojena slova – prema većini onih koji broje ajete – nisu ajeti.

Te‘vil su kasniji šerijatski pravnici i apologete definirali kao preusmjerenje smisla formalnog jezičkog izraza od pretežne ka manje pretežnoj mogućnosti s obzirom na neku komponentu koja to nalaže, i to je onaj te‘vil u kojem je došlo do sporenja oko mnogih pitanja zahtjevne i izjavne naravi. Tako je od toga ispravno ono što je sukladno tekstovima Kur’ana i sunneta, dok ono što je u konfrontaciji sa tim tekstovima predstavlja te‘vil koji nije valjan, o čemu je više riječeno na odgovarajućem mjestu.

U *Tebsiri* se navodi kako Nusajr ibn Jahjā el-Belhī prenosi od ‘Amra ibn Ismā‘īla ibn Hammāda ibn ebi Jahjāa ibn Muhammeda ibn el-Hasana – Allah im se smilovao! – da je on upitan o onim ajetima i obavještenjima u njima u kojima se navode neka Allahova svojstva koja svojom formalnom stranom vode antropomorfizmu, te da je on na to rekao: "Prelazit ćemo preko njih takvih kakvi jesu i vjerovati u njih, i nećemo govoriti: 'Kako, kako?'"

---

[158] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježe ga: Ahmed (I/314, 327, 335); Taberāni u *El-Mu‘džemu-l-kebīru* (Velikom zborniku) I784/2); Bejheki u *Delāilu-n-nubuvveh* (Dokazi vjerovjesništva); Dijā el-Makdisī u *El-Muhtāri* (Zbirci izabranih hadisa) s vjerodostojnim prijenosnim nizom od Ibn ‘Abbāsa. Što se pak tiče njegovog pripisivanja El-Buhāriju, radi se o lapsusu, jer hadis kod njega glasi: “Bože moj, poduči ga mudrosti!”, te, u drugoj varijanti, umjesto mudrosti, stoji: “Knjizi”. On ga navodi na više mjesta (I/31, II/445, IV/499), što je forma koju bilježe Ahmed (I/214, 269, 359) i Taberāni. Muslim ga navodi u skraćenom obliku (VII/157): “Bože moj, podari mu razumijevanje!”, što je verzija koju prenosi Ahmed (I/327), koji ima i drugu varijantu (I/330), gdje Ibn ‘Abbās kaže: “Pa je Allahu uputio dovu da mi poveća znanje i shvaćanje!”

Treba, međutim, znati da iskvarenog smisla, koji čovjeka vodi u nevjerstvo, nema ni u formalnom jezičkom izražaju svetoga teksta, ni u njegovoj implikaciji, tako da se nešto takvo iz njega može razumjeti samo usljed krnjavosti shvatanja i nedostatka znanja o tome.

Ako se i može za riječi nekih ljudi kazati:

Koliko je onih koji ispravan govor
dočekuju riječima kritike punim,
a samo stoga što razumjet ga nisu mogli!

Još je rečeno:

Na meni je da rimu isklešem divnu
iz njenih rudača pravih,
a krivnje neće biti na meni
ako ih goveda pojmiti ne mognu!

kako bi se moglo kazati za Allahove riječi, koje predstavljaju najistinitiji i najljepši govor, koji je knjiga "čiji se ajeti pomno nižu i od vremena do vremena objavljuju, od Mudrog i Sveznajućeg"?! (Hūd, 1)

Suština njihovih riječi prema kojima je formalni jezički izraz Kur'ana i hadisa zabluda i da oni ne sadrže objašnjenje onoga što bi bilo pogodno da se vjeruje u nj, kao ni objašnjenje *tevhīda* i *tenziha*, zapravo je suština riječi onih koji su skloni samovoljnom tumačenju (*muteevvilūn*). Istina je da je ono na šta upućuje Kur'an ispravno, a da na ono što je neispravno on ne upućuje. Oni pak oportunisti tvrde da on upućuje na neistinu, od čega se mora odvratiti!

Na to im treba kazati sljedeće: Vratima koja ste otvorili – makar što tvrdite da njima dobijate premoć nad svojom braćom vjernicima na nekim rijetkim i skrivenim mjestima – otvorili ste vrata protiv sebe mnogim vrstama mnogobožaca i inovatora u vjeri, i nećete ih više moći zatvoriti. Naime, vi ste opravdali odvraćanje Kur'ana od onog smisla koji se iz njega razumije a da za to niste imali nikakvog šerijatskog argumenta, pa koji je onda kriterij kojim će se razlučivati šta je dozvoljeno tako tumačiti, a šta nije?!

Ako biste vi kazali: Ono što razum kategorično ocijeni kao nemoguće tome ćemo dati drugi smisao (*teevvelnāhu*), u protivnom ćemo to prihvatiti! bili biste upitani: A kojim razumom ćemo mjeriti tu razumsku kategoričnost?! Naime, karamit ezoterista će tvrditi da posjeduje kategorične razumske sudove o neodrživosti nekih šerijatskih vanjskih izražaja! Filozof će tvrditi da ima kategorične razumske dokaze o neodrživosti naučavanja o ponovnom oživljavanju tijela! Mu'tezilija će tvrditi da ima takve dokaze o nemogućnosti viđenja Allaha Uzvišenoga, te o nemogućnosti da se u Njemu, Uzvišenome, dogodi znanje, govor ili milost!!

Vrata samovoljnih tumačenja (*te'vilāt*), za koja njihovi zagovornici tvrde da se trebaju obavezno poduzeti razumskim pojmljevinama, mnogo su šira i na ovome mjestu se ne mogu pobrojati. Iz toga proizilaze dvije velike opasnosti: jedna od njih je da ne prihvatimo ništa od onog što izražava Kur'an i sunnet prije nego poduzmemo opsežna istraživanja o tome da li je to prihvatljivo razumu! Naime, svaka od onih skupina koje se razilaze u pogledu kur'anskih iskaza ustvrdit će da razum nalaže upravo ono što oni zastupaju, pa će se to tako pretvoriti u opasnu konfuziju.

Druga: srca ljudska postat će neodlučna u svemu o čemu nas je obavijestio Poslanik, a.s., a u šta su bila uvjerena, tj. neće biti sigurna da je ono što se nahodi iz vanjskog jezičkog izražaja ono što se htjelo kazati, dok će tumačenja toga biti neusaglašena, pa će se, u tom slučaju, Kur'an i sunnet morati isključiti iz naputaka i vođstva prema onome o čemu je Allah obavijestio Svoje robove. Naime, bitno svojstvo Vjerovjesnikovo i jeste davanje vijesti o onom nepoznatom, dok Kur'an predstavlja samu vijest veliku. Tako ćemo vidjeti kako oni skloni samovoljnom tumačenju sadržaje Kur'ana i sunneta navode samo kao podršku, ne i kao temeljni oslonac: ako su podudarni sa onim za šta oni tvrde da na to upućuje razum, prihvaćaju ih, a ako nisu daju im drugi smisao! To, svakako, predstavlja otvaranje vrata otpadništvu od vjere, da nas Allah sačuva od toga!

O njegovim riječima:

Onaj ko se ne bude čuvao poricanja (Allahovih svojstava) i antropomorfizma (*tešbīh*), taj će se poskliznuti i neće biti na učenju da Allahu nije primjereno nikakvo nesavršenstvo (*tenzīh*).

Komentar:

Poricanje svojstava i antropomorfizam su dva srčana oboljenja. Naime, imaju dvije vrste bolesti od kojih obolijevaju srca: jedna je vezana za sumnju a druga za strast, i obje su spomenute u Kur'anu. Uzvišeni kaže: "Na sebe pažnju govorom ne skrećite, pa da u napast dođe onaj čije je srce bolesno!" (El-Ahzāb, 32) Ovdje je posrijedi bolest uzrokovana strašću. Uzvišeni još kaže: "Njihova srca su bolesna, a Allah njihovu bolest još povećava!" (El-Bekare, 10); "A što se tiče onih čija su srca bolesna, ona im je nevjerovanje dodala na nevjerovanje koje već imaju!" (Et-Tevbe, 125)

Ovo oboljenje zove se sumnja i ono je opakije od oboljenja koje se zove strast, jer za ovu potonju postoji nada da će se izliječiti zadovoljenjem strasti, dok za sumnju nema lijeka, osim da Allah čovjeka obuhvati Svojom milošću.

Što se tiče sumnje u pitanju o svojstvima, to je njihovo poricanje i poistovjećivanje sa stvorenjima, poricanje je gore od ovog potonjeg, budući da sumnje koje u sebi nose poricanje predstavljaju odbijanje i proglašavanje lažnim onoga s čime je došao Poslanik, a.s., za razliku od onih sumnji koje su u dosluhu s antropomorfizmom. One, naime, predstavljaju prekomjernost, prelaženje granice u onome s čime je došao Poslanik, a.s.

Tako je uspoređivanje Allaha s Njegovim stvorenjima nevjerstvo, jer Uzvišeni Allah kaže: "Ništa nije kao On!" (Eš-Šūrā, 11), kao što je i poricanje svojstava isto tako nevjerstvo, jer Uzvišeni Allah kaže: "On je onaj Koji sve čuje i sve vidi!" (Eš-Šūrā, 11) Ovo je osnova obiju vrsta antropomorfizma, jer antropomorfizma imaju dvije vrste: ona u kojoj se Stvoritelj uspoređuje sa stvorenjima – i apologete se veoma trude da ga odbiju i stave ga van snage – a pristalica ovog antropomorfizma ima manje nego pristalica druge vrste kojoj pripadaju oni koji stvorenja uspoređuju sa Stvoriteljem, kakvi su obožavatelji Isaa[159], obožavatelji Uzejra, Sunca, Mjeseca, idola, meleka, vatre, vode, teleta, grobova, džinna i sl. To su, naime, oni kojima su slati poslanici da bi ih pozvali obožavanju Allaha Jedinoga, Koji nema sudruga u Božanstvenosti Svojoj.

---

[159] U izdanju djela koje smo koristili pri prevođenju ("El-Mektebu-lislami", Kuvajt, 1996.) stoji: "obožavatelji šejhova", međutim u izdanju "Er-Risale" (Bejrut, 1999.) stoji: "obožavatelji Isaa", što je vjerovatnije i sukladnije kontekstu govora. (Nap. prev.)

O njegovim riječima:

Jer je naš Gospodar Uzvišeni opisan svojstvima jednoće i atributiran atributima jedinstvenosti u kojima niko drugi nema svoga udjela.

Komentar:

Profesor – Allah mu se smilovao! – ukazuje na predstavljanje Gospodara Uzvišenog kao slobodnog od svake manjkavosti (*tenzīh*) onim kako je On Sebe opisao, kako u smislu odricanja, tako i u smislu potvrđivanja. Njegov govor je na tragu onoga smisla kojeg izražava sura El-Ihlās. Tako su njegove riječi: "opisan svojstvima jednoće" izvedene iz riječi Uzvišenoga: "Reci: 'On, Allah je jedan. Allah je utočište svakome!'" (El-Ihlās, 1-2), a riječi: "atributiran atributima jedinstvenosti" iz riječi Uzvišenoga: "Allah je utočište svakome. Nije rodio i rođen nije." (El-Ihlās, 2-3), dok su njegove riječi: "u kojima niko drugi nema svoga udjela" izvedene iz riječi Uzvišenoga: "I niko Mu ravan nije!" (El-Ihlās, 4) Uz to, to je i potvrda onoga što je ranije rečeno u smislu potvrđivanja svojstava i odricanja antropomorfizma.

Opis (*vasf*) i atributativan prikaz (*na'‌t*) su sinonimni, odnosno, prema nekima, bliski su po smislu. Tako je *opis* vezan za Biće, a *atributativan prikaz* za djelovanje. Isto je i s jednoćom i jedinstvenošću, premda neki kažu da i među njima ima razlike: naime, da se jednoća vezuje za Biće a jedinstvenost za atribute. Tako je On, Uzvišeni, jedincat u pogledu Svoga Bića, jedinstven u pogledu Svojih svojstava. To je istina i tome niko ne oponira. Međutim, u predmetnom iskazu postoji vid opetovanja. Profesor pak sličnih opetovanja ima na više mjesta u svojoj El-'Akīdi[160], što više nalikuje hutbama i dovama nego vjerskim dogmama (*el-'akāid*), budući da rima više pristaje uz hutbe. "Ništa nije kao On!" (Eš-Šūra, 11) potpunije izražava činjenicu Allahove lišenosti svakoga nedostatka od njegovih riječi: "u kojima niko drugi nema svoga udjela".

---

[160] Tj. u djelu koje se komentira. (Nap. prev.)

O njegovim riječima:

On je iznad granica i konačnica, i ekstremiteta, i organa, i pomagala; i Njega ne sadržava onih šest pravaca kakav je slučaj sa svim u postojanje uvedenim subjektima.[161]

Komentar:

Prije nego se pozabavim ovim Profesorovim – Allah mu se smilovao! – riječima, dat ću jedan kratak uvod. Naime, ljudi su u pogledu korištenja ovakvih riječi zauzeli tri stajališta: jedna skupina se naspram njih postavila negativno, druga ih priznaje a treća raščlanjuje. Ovi potonji slijede put prvih muslimanskih generacija tako da se o tome ne izražavaju ni pozitivno ni negativno prije nego se stvar ne razjasni, pa ono što se ustanovi kao tačno to će se takvim i priznati, a ono što se ustanovi kao netačno to će se i tretirati takvim, budući da su ovakvi izrazi u terminološkoj upotrebi kasnijih generacija uopćeni i nejasni, poput i drugih terminoloških izraza, tako da ih svi ne upotrebljavaju u istom leksičkom značenju. Stoga negatori njima negiraju i ono što je istinito i što nije, te onima koji njima izražavaju svoje potvrđivanje imputiraju ono što oni ne tvrde, dok neki od onih koji takve izraze zagovaraju u njih unose i neistinit smisao, suprotan onome što su rekli oni iz prvih generacija, suprotan onome na šta upućuje Kur'an i Mjerilo, i o čemu se nije izrazio ni Kur'an ni sunnet, kako u smislu njegovog negiranja tako ni u smislu njegovog potvrđivanja. Mi pak nemamo pravo Allaha, dž.š., opisivati nečim čime On Sebe nije opisao, i čime ga nije opisao Njegov Poslanik bilo u odričnom ili u potvrdnom smislu. Mi se, dakle, samo povodimo za onim što je došlo posredstvom Objave, i u to ne uvodimo nikakve inovacije.

Prema tome, ovaj segment, tj. pitanje svojstava, mora se dobro razmotriti, pa ono što su potvrdili Allah i Njegov Poslanik, potvrdit ćemo i mi, a ono što su odrekli Allah i Njegov Poslanik, odricat ćemo i mi. Onih izraza koji su upotrijebljeni u svetom tekstu treba se pridržavati i u priznavanju i u odricanju. Tako ćemo i mi priznavati sve one izraze i smislove koje su priznali Allah i Njegov Poslanik, dok se oni izrazi koji nisu ni potvrđeni ni zanegirani svetim tekstom neće upotrebljavati prije nego se tačno ustanovi šta onaj koji ih upotrebljava podrazumijeva pod njima. Ako podrazumijeva ispravan smisao, bit će prihvaćeni s tim da se ti smislovi imaju izraziti onim izrazima koje koriste sveti tekstovi, a kloniti se onih prenapučenih izraza, osim kada je to neizbježno. Pa i tada u to treba unijeti neke indikatore kojima će jasno biti naznačeno šta se želi kazati. Neizbježno je, npr., posegnuti za takvim izrazima kad se komunikacija s nekim ne može obaviti na potpun način ukoliko se ne koriste takvi izrazi i sl.

---

[161] Ti pravci su: gore, dolje, desno, lijevo, ispred, iza. (Nap. prev.)

Profesor je – Allah mu se smilovao! – ovim riječima imao namjeru odgovoriti antropomorfistima poput Dāvuda el-Dževāribija i njemu sličnih, koji tvrde da je Allah neko tijelo, da ima svoj trup, organe i sl., uzvišen neka je Allah nad tim uzvišenošću golemom!

Sve ono što je Profesor – Allah mu se smilovao! – gore naveo u smislu odricanja istina je, međutim dogodilo se da su neki ljudi nakon njega u ukupnost njegovoga odricanja unijeli i istine i neistine, tako da je to potrebno razjasniti.

Tako kažemo da su prve muslimanske generacije (*selef*) bile jedinstvene u tome da ljudi Allahu ne poznaju granicu, te da ne ograničavaju nijedno Njegove svojstvo. Ebu Dāvud et-Tajālisi kaže: "Sufjān, Šu'be, Hammād ibn Zejd, Hammād ibn Seleme, Šurejk i Ebu 'Avāne ne postavljaju granice (svojstava Božijih), ne uspoređuju ih i ne primjeruju, već prenose hadis i ne postavljaju pitanje: 'Kako', a kad im neko postavi takvo pitanje, odgovaraju onim što se prenosi tradicijskim putem, o čemu će više riječi biti kad budemo obrazlagali Profesorove riječi: 'Njegova stvorenja nisu Ga u stanju obuhvatiti', iz čega razaznajemo da mu je namjera bila kazati kako je Allah iznad toga da Ga neko može obuhvatiti cijeloga, budući je smisao taj da je On poseban u odnosu na Svoja stvorenja, odvojen od njih, različit od njih."

'Abdullāh ibn Mubārek je upitan: "Čime poznajemo našega Gospodara?", pa je rekao: "Time što je On na Prijestolju (*Aršu*), odvojen od Svojih stvorenja!" "Granicom?!", upitan je, pa je rekao: "Granicom!"

Zna se pak da se granicom naziva ono čime se nešto odvaja i razlučuje od nečeg drugog a Allah Uzvišeni ne boravi u Svojim stvorenjima, niti opstoji pomoću njih, već je On onaj Koji Sam po Sebi opstoji i Koji je održavatelj svega drugoga. Prema tome, u pogledu granice, u ovom smislu riječi, u osnovi ne bi smjelo biti ničega spornog budući da bi iza neprihvatanja toga ostalo samo neprihvatanje postojanja Gospodara i poricanje Njegove stvarnosti. Što se pak tiče granice u smislu znanja i govora, tj. da Ga ljudi u tome mogu ograničiti, takvo nešto se mora odbiti, što među pripadnicima glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) nije sporno.

Ebu-l-Kāsim el-Kušejrī u svojoj *Poslanici* (er-Risāla) kaže: "Čuo sam profesora Ebu ʻAbdurrahmāna es-Sulemija, koji je rekao: ʻČuo sam Ebu Mensūra ibn ʻAbdullāha, koji je rekao da je čuo Ebu-l-Hasana el-ʻAnberija, a on Sehla ibn ʻAbdullāha et-Tusterija kad je, nakon upita o Allahovome Biću, rekao: Allahovo Biće atributirano je znanjem i nije ga moguće do kraja pojmiti; nije vidljivo za oko na ovome svijetu; postoji prema istinama vjerovanja bez granice, bez obuhvatnosti i bez zalaženja (u ono što je stvorio); oči će Ga moći vidjeti na onome svijetu, bit će očevidan u Svome carstvu i Svojoj moći; stvorenja su zaklonjena od shvatanja suštine Njegovoga Bića, no On ih na to upućuje Svojim znamenjima (*ājāt*), pa Ga, tako, srca shvaćaju a oči Ga ne vide; vjernik će Ga gledati svojim očima, ali Ga neće moći obuhvatiti (pogledom), niti Mu dosegnuti kraj!'"

Što se pak tiče izraza *i ekstremiteta, i organa, i pomagala* njih poricatelji koriste kao argumente za poricanje nekih svojstva utvrđenih kategoričkim dokazima, poput (posjedovanja) ruke i lica. Ebu Hanife – neka je na njemu Allahovo zadovoljstvo! – u svom djelu *El-Fikhu-l-ekber* kaže sljedeće: "On ima ruku, lice i dušu (*nefs*), budući da ih je Uzvišeni u Kur'anu spomenuo tako: kao ruku, lice i dušu (*nefs*). To je Njegovo svojstvo, a mi o tome ne trebamo raspravljati. Ne treba govoriti: ʻNjegova ruka je ustvari Njegova moć i Njegova blagodarnost, jer to isključuje svojstvo.'"

Ovo što je rekao Imam – neka je na njemu Allahovo zadovoljstvo! – utvrđeno je kategoričkim dokazima. Uzvišeni kaže: "Šta te navelo da na sedždu ne padneš pred onim koga sam Ja Svojim dvjema rukama stvorio?!" (Sād, 75); "Čitava Zemlja će na Kijametskome danu u šaci Njegovoj biti, a nebesa će u Njegovoj desnici smotana ostati!" (Ez-Zumer, 67); "Sve će propasti, osim Lica Njegovoga!" (El-Kasas, 88); "Ostat će samo Lice Gospodara tvoga, Veličanstvenog i Plemenitog!" (Er-Rahmān, 27); "Ti znaš šta je u mojoj duši, a ja ne znam šta je u Tvojoj duši!"[162] (El-Māide, 116); "Gospodar vaš je Sam Sebi (*nefs*) propisao milostivost!" (El-Enʻām, 54); "Ja sam te za Svoju dušu sačinio!"[163] (Tā-Hā, 41); "Allah vas upozorava na Sebe!" (Alu ʻImrān, 28)

---

[162] Ajet u Korkutovom prijevodu glasi: "Ti znaš šta ja znam, a ja ne znam šta Ti znaš!", što je samo razumijevanje ajeta od strane prevodioca. Mi smo se, međutim, slijedeći autorovu intenciju, opredijelili za doslovan prijevod. U izvorniku je, naime, upotrijebljen izraz *nefs* koji, pored ostalog, znači i *duša*. (Nap. prev.)

[163] Ajet u Korkutovom prijevodu glasi: "Ja sam te za Sebe izabrao!" Međutim, u izvorniku je upotrijebljen izraz *istaneʻa* koji ne nosi značenje *izabrati*, već *napraviti, izraditi, proizvesti, konstruirati* i sl., te smo ajet preveli kao gore. (Nap. prev.)

Poslanik, a.s., u hadisu o zauzimanju na Sudnjem danu (*šefā'at*) kaže: "Kada ljudi na Sudnjem danu dođu Ademu pa mu reknu: 'Allah je tebe stvorio Svojom rukom, i melekima naredio da ti sedždu učine, i naučio te nazivima svih stvari...!'"[164]

Tako nije ispravno to samovoljno tumačiti, govoreći: Pod rukom se podrazumijeva moć, budući da se Njegove riječi: "...pred onim koga sam Ja Svojim dvjema rukama stvorio?!" (Sād, 75) ne mogu protumačiti kao: "svojom moći" uz isključivanje ruke. Kad bi se to moglo tako učiniti onda bi i Iblīs mogao kazati: I mene si, isto tako, stvorio Svojom moći pa, prema tome, on u tom pogledu nema nikakve prednosti nada mnom! Međutim, Iblīs, i pored svoga nevjerstva, bolje je poznavao svoga Gospodara od džehmija! Oni pak ne mogu za svoj dokaz uzeti riječi Uzvišenoga: "Ili, zar oni ne vide da Mi njima stoku stvaramo – između onog što smo Svojim rukama uradili – i da oni njome raspolažu kao vlasnici?!"[165] (Jā-Sīn, 71), jer Uzvišeni tu upotrebljava pluralni oblik *ruke* vezujući to za zamjenicu u množini. Tako Njegove riječi: "...između onog što smo Svojim rukama uradili" nisu poput riječi: "... koga sam Ja Svojim dvjema rukama stvorio".

Vjerovjesnik, s.a.v.s., o svom Gospodaru Uzvišenome kaže: "Njegov zastor je svjetlost i da ga On strgne, blještavilo Lica Njegovoga sagorilo bi sva stvorenja koja bi obuhvatio Njegov pogled!"[166]

Međutim, za ova svojstva ne može se kazati da su to organi, dijelovi tijela, pomagala ili ekstremiteti budući da je ekstremitet sastavni dio nečega, a Allah Uzvišeni je jedan, On je utočište svakome, i nije djeljiv – slavljen i uzvišen neka je On! – dok organi u sebi nose smisao djeljivosti i partikularnosti – uzvišen neka je Allah nad tim! Taj smisao ekspliciraju i riječi Uzvišenoga: "Koji Kur'an dijele na dijelove!" (El-Hidžr, 91) Ekstremiteti također nose smisao stjecanja i okorištenja. Isto tako i pomagala su alati kojim se koristi da bi se njima pribavila korist ili otklonila šteta. Svi ti smislovi moraju se odbaciti u pogledu Uzvišenoga Allaha. Stoga se oni i ne navode u sastavu Allahovih svojstava.

---

[164] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježe ga El-Buhāri (III/454, 464) i Ahmed (III/116) u sklopu hadisa o zauzimanju (*šefā'at*), koji prenosi Enes. U nastavku će biti naveden i u nešto drukčijoj verziji.

[165] Ajet u Korkutovom prijevodu glasi: "Kako oni ne vide da Mi samo zbog njih stoku stvaramo i da oni njome raspolažu kao vlasnici!" Međutim, u izvorniku se doslovno kaže: "između onog što smo Svojim rukama uradili", pa smo ajet i preveli kao gore. (Nap. prev.)

[166] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i ranije je naveden u cijelosti.

Prema tome, izrazi koji se koriste u šerijatskoj terminologiji u sebi nose ispravan smisao, čist od svih devijantnih možebitnosti, pa se, s obzirom na to, ne smije odstupati od njih, bilo da se njima priznaje ili odriče neki smisao kako se ne bi potvrdio neki izopačeni, odnosno kako se ne bi zanegirao neki ispravni smisao. A svi ovi prenapučeni izrazi tu opasnost potencijalno nose u sebi.

Što se pak tiče izraza *pravac* (*el-džihetu*), njime se nekad misli na nešto egzistencijalno, a nekad na neegzistencijalno. Poznato je pak da u egzistencijalnom nema ničega drugog osim Stvoritelja i stvorenog. Prema tome, ukoliko se pod *pravcem* podrazumijeva neka egzistencijalna činjenica mimo Allaha Uzvišenoga, onda to mora biti neko stvorenje. Allaha Uzvišenoga pak ne ograničava ništa, niti Ga ijedno Njegovo stvorenje obuhvaća – uzvišen neka je On nad tim!

Ako se pak pod izrazom *pravac* misli na neegzistencijalnu činjenicu, tj. na nešto iznad svijeta, treba kazati da tamo nema ničega osim Allaha Jedinoga. Ako bi neko rekao: On je "u pravcu" upravo u tom smislu, to bi onda bilo tačno, što bi značilo da je On iznad ovoga svijeta, tamo gdje je krajnja granica svih stvorenja. Tako je On iznad svega, uzdignut nad svime. Oni koji poriču *pravac*, koji time žele osporiti gornjost, za argumente navode da su svi pravci stvoreni, a da je On postojao i prije pravaca, te da onaj ko zastupa stav da je On u nekom pravcu mora ustvrditi i da je nešto od ovoga svijeta oduvijeko, odnosno da On najprije nije bio u pravcu i da se potom našao u njemu!

Ovakvi i slični izrazi ukazuju na to da On nije ni u čemu od stvorenja, bilo da se zove pravcem ili ne, što je tačno. Međutim, pravac nije egzistencijalna činjenica, već apstraktna. Nema pak nikakve sumnje da pravci nemaju svoje konačnice, a ono što ne egzistira u nečemu što je beskrajno i nije egzistent (*mevdžūd*).

Profesorove riječi: "I Njega ne sadržava onih šest pravaca kakav je slučaj sa svim u postojanje uvedenim subjektima" izražavaju istinu u smislu da Njega ništa od Njegovih stvorenja ne obuhvata, a da On obuhvata sve i da je i iznad toga. To je ono što je Profesor – Allah mu se smilovao! – želio kazati, s obzirom da će on u nastavku reći da On, Uzvišeni, obuhvata sve i da je i iznad toga. Tako, ako se ta dva njegova iskaza objedine, tj. da Njega "ne sadržava onih šest pravaca kakav je slučaj sa svim u postojanje uvedenim subjektima" i "da On obuhvata svaku stvar i da je i iznad toga", doći će se do zaključka da je htio kazati da Allaha Uzvišenoga ne sadržava ništa, da Ga ništa ne obuhvata, kakav je slučaj s Njegovim stvorenjima, te da On obuhvata sve i da je i iznad svega.

Međutim, u onome što je kazao ostale su dvije stvari.

Prvo: upotrebu jedne takve formulacije, s obzirom da u sebi sadrži uopćenost i višeznačnost (*ihtimāl*), bilo je bolje izbjeći jer se može neko okomiti i imputirati kontradiktornost u priznavanju obuhvatnosti i nadvišenosti a negiranju pravca gornjosti, iako je odgovor na to onako kako je gore navedeno. Naime, On poriče da Njega sadržava išta od Njegovih stvorenja. Prema tome, preče je bilo držati se vjerozakonom ustanovljenih izraza.

Drugo: Iz njegovih riječi "sa svim u postojanje uvedenim subjektima" može se razumjeti da nema niti jedne u postojanje uvedene stvari a da nije sadržana u nečemu, što je sporno. Naime, ako se misli da je svaka stvar sadržina nečega konkretnog, onda treba znati da je to neprihvatljivo budući da se ovaj svijet ne nalazi unutar nekog drugog svijeta, u protivnom bi se morao prihvatiti beskrajni slijed. Ako se pak misli na neku apstraktnu stvar, onda treba kazati da nije svaka u postojanje uvedena stvar u nekoj apstrakciji, već da (među njima ima i takvih koji se nalaze u nečem drugom, kao što se, nebesa i Zemlja nalaze u Kursijji i sl.) među njima ima i onoga što je vrhunac svih stvorenja, kakav je Prijesto Božiji (el-'Arš). Prema tome, vanjska ovojnica ovoga svijeta ne nalazi se u nekom drugom stvorenju, kako bi se prekinulo beskrajno nizanje, kako je ranije rečeno.

Na ovu nedoumicu može se odgovoriti da je izraz *svim* (*sā'ir*) dat u značenju *ostalim*, a ne u značenju *svih stvari*, što i jest njegovo osnovno značenje. Odatle se za ono što iza onog koji pije ostane u čaši kaže *su'r* (ostatak). Tako bi proizlazilo da je htio kazati "sa većinom stvorenih stvari", a ne "sa svakom stvari". Izraz *sā'ir* (svim) i izražava u većoj mjeri značenje izraza *gālib* (pretežno), nego izraza *džemī'* (sve stvari). Tako bi značenje bilo da Uzvišeni Allah nije sadržan u nečemu kao što je sadržana većina stvorenja, već da Njega ništa ne sadrži u sebi – uzvišen neka je On nad tim!

Mi ne vjerujemo da je Profesor – Allah mu se smilovao! – bio jedan od onih koji je govorio da Allah nije ni unutar ovoga svijeta, ni izvan njega, poričući oba ta entiteta – kako su to mislili neki komentatori – već da je htio kazati da je Allah Uzvišeni čist od toga da Ga može obujmiti bilo šta od Njegovih stvorenja, te da je u ovisnosti o bilo čemu od njih, o Prijestolju ili nečemu drugom.

Također, sporno je i to da li one riječi doista pripadaju imamu Ebu Hanifi – neka je na njemu Allahovo zadovoljstvo! – s obzirom da su njegovi protivnici protiv njega reagirali i na bezazlenije stvari, i da su od njega čuli ovakve riječi njihove žestoke reakcije na njih brzo bi se pročule. Ebu Mutī' el-Belhī, međutim, od njega prenosi priznavanje gornjosti, o čemu će nešto više riječi biti kasnije, ako Bog da.

Iz ovih njegovih riječi jasno se razaznaje njegovo poricanje, dok nešto slično tome ne sadrži ni Kur'an ni sunnet. Stoga ja i kažem da je prenošenje toga od Imama diskutabilno, te da bi najbolje bilo ne navoditi te riječi, budući da su takve riječi opasne za razliku od onih koje dolaze od Zakonodavca, kakve su *uzdizanje* (*istivā'*), *spuštanje* (*nuzūl*) i sl. One neznalice koje vjeruju da kada se "On spusti na Zemaljsko nebo"[167] – kako nas je o tome obavijestio onaj koji uvijek istinu govori, s.a.v.s. – tada Prijesto (el-'Arš) bude iznad Njega i da On tada bude sveden na prostor između dvaju slojeva pojavnog svijeta u konfrontaciji su s jednodušnim stajalištem prvih muslimanskih generacija, te su u konfrontaciji sa Kur'anom i sunnetom.

Šejhu-l-islam Ebu Osman Ismā'il ibn 'Abdurrahmān es-Sābūni kaže: "Ja sam profesora Ebu Mensūra ibn Hammāda čuo kad je, nakon što je prenio hadis u kojem se govori o spuštanju, rekao: 'To pitanje postavljeno je i Ebu Hanifi – neka je na njega Allahovo zadovoljstvo! – pa je on rekao: Spušta se, ali na nama nepoznat način!'"

Onaj ko je u odbijanju toga ostao suzdržan, učinio je to zbog svog slabog poznavanja Kur'ana, sunneta i stajališta prvih muslimanskih generacija. Iz tog razloga nekima od njih nije prihvatljivo da On bude iznad Prijestolja, već govore: "Niti je odvojen, niti je tik uz njega, niti je unutar ovoga svijeta, niti izvan njega!" Time Ga atributiraju svojstvom neegzistentnosti i apsurdnosti, a ne opisuju Ga onim čime je On Sebe opisao: gornjošću i uzdizanjem iznad Prijestolja. Neki od njih govore: "Svojim zalaženjem u sve postojeće!", ili govore: "On je postojanje svakog egzistenta!" i sl. Neka je uzvišen Allah uzvišenošću golemom nad onim što govore nevjernici i poricatelji!

O priznavanju Allahu svojstva gornjosti bit će, ako Bog da, dodatnoga pojašnjenja kad budemo razmatrali Profesorove – Allah mu se smilovao! – riječi: "On obuhvata sve i iznad je toga!"

---

[167] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim i prenosi ga veliki broj ljudi (*mutevātir*). Ja sam ga elaborirao u djelu *Irvā'u-l-galīl* pod br. 450. O nekim njegovim vjerodostojnim izrazima može se pogledati u djelu *Sahīhu-l-džāmi'i-s-sagīr*, br. 1914.

O njegovim riječima:

Mi‘rādž je istina. Vjerovjesnik, s.a.v.s., noću je preveden i uzdignut na nebo sa svojim tijelom i dušom, u budnom stanju do neba, a onda do visine do koje je Allah htio i Allah ga je počastio čime je htio, i objavio mu šta je objavio. Srce nije poreklo ono što je vidjelo. Pa, neka je na njega mir i blagoslov Allahov i na onom i na ovom svijetu!

Komentar:

Riječ *mi‘rādž* nastala je od riječi *‘arūdž*, što znači *uspinjalište kojim se penje*; nešto poput stepeništa, s tim da nije poznato kako izgleda, tako da se prema njemu treba odnositi kao i prema drugim pojmovima nevidljivog svijeta. Vjerujemo u njega, no nećemo se baviti njegovom kakvoćom.

Što se tiče njegovih riječi: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., noću je preveden i uzdignut na nebo sa svojim tijelom u budnom stanju", treba kazati da su ljudi u pogledu *isrāa* zauzeli različita stajališta.

Prema jednima, isrā' se odigrao samo s njegovom dušom, s tim da se pritom njegovo tijelo nije gubilo iz vida. Taj stav prenosi Ibn Ishāk od ‘Āiše i Mu‘āvije, Allah neka bude zadovoljan s njima dvoma!

Slično se prenosi i od Hasana Basrija. Međutim, treba zapaziti da postoji razlika između izjava: Isrā‘ se dogodio u stanju sna! i: Dogodio se samo dušom, bez tijela! Između tog dvoga je ogromna razlika. Naime, ‘Āiša i Mu‘āvija – Allahovo zadovoljstvo neka je na njima dvoma! – nisu kazali:[168] Desilo se u snu! već su rekli: "Isrā' se odigrao samo s njegovom dušom, bez tijela!"

Razlika između tog dvoga sastoji se u tome što ono što spavač ugleda u snu mogu biti primjeri u kojima je apstraktnō prikazano u fizičkom obliku, tako da vidi kao da se uspeo na nebo, da je odveden do Mekke, dok se njegova duša nije uspinjala gore niti je igdje odlazila, već da mu je melek zadužen za snove to samo tako prikazao (u snu). Njih dvoje nisu htjeli kazati da se isra' dogodio u snu, već da je noću odvedena samo njegova duša, da se ona pritom odvojila od tijela da bi se, potom, opet vratila u nj, ističući to kao jednu od njegovih osobenosti, budući da drugi ne mogu postići to da im se duša potpuno uzdigne u nebo, osim poslije smrti.

---

[168] (Albani kaže): Budući da to nije vjerodostojno preneseno od njih, nije bilo ni potrebe za njegovim tumačenjem.

Prema drugima, isrā' se desio dvaput: jednom u budnom stanju, a jednom u snu. Čini se da su zagovornici toga išli za tim da postignu sklad između hadisa koji prenosi Šerik, u kome (Vjerovjesnik, a.s.) kaže: "zatim sam se probudio", i drugih predaja. Također, neki od njih kažu: "Tačno je da se desio dvaput: jednom prije nego će dobiti Objavu, a drugi put poslije!" Neki pak kažu: "To se desilo triput: jednom prije nego će početi primati Objavu, a dvaput poslije toga!" Tako, kad god im neki izraz ne bi bio sasvim jasan oni bi dodavali još jedno događanje isrā'a kako bi sve to doveli u sklad. Tako pak rade slabiji hadiski stručnjaci, jer velikani tradicije su na stanovištu da se isrā' dogodio samo jednom, u Mekki, nakon što je počeo primati Objavu a prije Hidžre na godinu dana, odnosno na godinu i dva mjeseca prije nje, kako navodi Ibn 'Abdulberr.

"Sunce vjere" Ibn Kajjim kaže: "Kako su samo čudni oni koji tvrde da se isrā' događao više puta! Kako bi mogli tvrditi da im se tako svaki put propisivalo pedeset namaza i da se on kretao između svoga Gospodara i Musāa sve dok tih pedeset nije postalo samo pet, kad je rekao: 'Zadržao sam obavezu koju sam propisao, a Svojim robovima sam olakšao!', a zatim i drugi put ponovo propisivao pedeset i potom ih svodio na pet!? Hafizi hadisa drže da je Šerik napravio grešku u izrazima u hadisu o isrāu, dok je Muslim naveo sve ono što se prenosi od njega a zatim rekao: 'Nešto je stavljao naprijed, a nešto nazad; nešto dodavao, a nešto ispuštao!', te hadis nije uvrstio u svoju zbirku. I dobro je uradio, Allah mu se smilovao!"

Iz hadisa o isrāu (proishodi): da je on, s.a.v.s., noću preveden tijelom, prema najvjerodostojnijoj varijanti, u budnom stanju od Harema (bliže okolice Ka'be) u Mekki do Najudaljenijega hrama (*el-Mesdžidu-l-'Aksā*, Aksa džamije)[169] u Jerusalemu, jašući na buraku, u društvu Džebraila, a.s., pa da se tamo zaustavio i s drugim vjerovjesnicima klanjao kao imam, dok je buraka svezao za halku vrata Najudaljenijeg hrama.

Prema nekima, on se najprije zaustavio u Betlehemu i tu klanjao, što nikako ne može biti tačno.

---

[169] Nazvan je "Najudaljenijim hramom" budući da je, prema predaji, sagrađen četrdeset godina nakon izgradnje Ka'be u Mekki i da je, iz te perspektive, bio najudaljeniji hram u kom se veličao jedan Bog, Allah. Sve dalje od toga je, naime, bilo neznaboštvo. Ili je, pak, tako nazvan u odnosu na dva hrama: Kabu i Poslanikovu džamiju u Medini. (Nap. prev.)

Zatim je te večeri iz Kuće svetosti (*Bejtu-l-makdis*) uzdignut na zemaljsko nebo, gdje je Džibrīl zatražio da mu se otvore vrata pa su im otvorena i on je tu vidio Adema, praoca ljudi i nazvao mu selam, a on mu je izrazio dobrodošlicu i uzvratio mu na selam, te potvrdio njegovo vjerovjesništvo. Zatim je uzdignut na drugo nebo, gdje je, također, zatraženo da mu se otvori, pa je tu vidio Jahjāa, sina Zekerijjāova i ʻIsāa, sina Merjemina, te se susreo sa njima, nazvao im selam a oni su mu selam uzvratili, izrazili mu dobrodošlicu i potvrdili mu vjerovjesništvo. Zatim je uzdignut na treće nebo, pa je u njemu vidio Jūsufa, te mu je nazvao selam a on mu je izrazio dobrodošlicu i potvrdio mu vjerovjesništvo. Zatim je uzdignut na četvrto nebo, pa je tu vidio Idrīsa, te mu nazvao selam, a on mu je na selam uzvratio i potvrdio mu vjerovjesništvo. Zatim je uzdignut na peto nebo gdje je ugledao Hāruna ibn ʻImrāna, pa mu je nazvao selam, a on mu je izrazio dobrodošlicu i potvrdio mu vjerovjesništvo. Zatim je uzdignut na šesto nebo na kojem je susreo Mūsaa, pa mu je nazvao selam a on mu je izrazio dobrodošlicu i potvrdio mu vjerovjesništvo, a kad je otišao dalje od njega Mūsa je zaplakao, a kad je upitan zašto plače, rekao je: “Plačem zbog toga što je ovaj mladić poslan poslije mene a iz njegovog ummeta će u Džennet ući više ljudi nego iz moga!”

Zatim je uzdignut na sedmo nebo pa je tu susreo Ibrāhima i nazvao mu selam, a on mu je izrazio dobrodošlicu i potvrdio mu vjerovjesništvo. Zatim je uzdignut do Krajnjeg Lotosa (*Sidretu-l-muntehā*) – tu mu je podignuta Nebeska Kaʻaba (*El-Bejtu-l-maʻmūr*) a onda je uzdignut do Silnoga (*El-Džebbār*) – uzvišena nek je Njegova veličina a sveta imena Njegova! I On mu se približio na dva luka ili još i bliže, i Svome robu objavio ono što je objavio i propisao mu pedeset namaza. On se potom vratio i u putu susreo Mūsaa, te ga je on upitao: “Šta ti je naređeno?” “Pedeset namaza”, rekao mu je, na šta mu je on kazao: “Tvoj ummet to neće moći izdržati. Vrati se Gospodaru svome i moli Ga da tvom ummetu olakša!” On je tada pogledao Džibrīla kao da ga pita šta on misli o tome, pa mu je on rekao: “Učini to, ako hoćeš!” Tako je Džibrīl otišao sa njim gore dok ga nije doveo do Silnoga, Blagoslovljenog i Uzvišenog, Koji je bio gdje je i bio – tako stoji kod Buhārija u njegovom *Sahīhu* i u još nekim prijenosnim varijantama – i On mu je umanjio za deset. Zatim se spuštao dok nije opet naišao pored Mūsaa i obavijestio ga o tome, na šta mu je on rekao: “Vrati se svome Gospodaru i moli Ga da još olakša!” Tako je išao između Mūsaa i Allaha, dž.š., dok se nije došlo do pet namaza. Mūsa mu je i tada rekao da se vrati i moli da ih bude još manje, no on mu je rekao: “Stidim se Gospodara svoga, s ovim sam zadovoljan i ovo prihvatam!" Kada je krenuo, začuo se glas: "Zadržao sam obavezu koju sam propisao, a Svojim robovima sam olakšao!"[170]

Već smo ranije govorili o tome da su ashabi imali različita stajališta o tome da li je on, a.s., Gospodara svoga vidio svojim očnim vidom, te smo zaključili da je ispravno kazati da Ga je vidio svojim srcem, a ne očnim vidom. Što se pak tiče Allahovih riječi: "Srce nije poreklo ono što je vidio!" (En-Nedžm, 11) i: "On ga je drugi put vidio!" (En-Nedžm, 13) od Vjerovjesnika, s.a.v.s., vjerodostojno se prenosi da je taj kojeg je vidio bio Džibrīl, kojeg je dvaput vidio u liku u kojem je stvoren.

Što se tiče riječi Uzvišenoga u suri En-Nedžm: "Zatim se primakao i približio!", to nije ono primicanje i približavanje koje se navodi u interpretiranju isrāa. Ovo što se nalazi u suri En-Nedžm predstavlja primicanje Džibrīla i njegovo približavanje, kako su to kazali 'Āiša i Ibn Mes'ūd – Allah bio zadovoljan sa njima dvoma! – s obzirom da Allah kaže: "Uči ga jedan ogromne snage, razboriti, koji se uspravio u liku svome, na obzorju najvišem, zatim se približio!" (En-Nedžm, 5-7) Lična zamjenica se, dakle, u svim ovim slučajevima odnosi na tog veoma snažnog učitelja, dok se ono primicanje i približavanje koje se navodi u hadisu o isrāu, očigledno, odnosi na Gospodara Uzvišenoga.[171] Ono pak što nalazimo u suri En-Nedžm, naime da ga je vidio i drugi put kod Krajnjeg Lotosa (*Sidretu-l-muntehā*), odnosi se na Džibrīla – njega je dvaput vidio: jednom na Zemlji i drugi put kod Krajnjeg Lotosa.

Ono što ukazuje na to da se isrā' zbio i s njegovim tijelom u budnom stanju jesu riječi Uzvišenoga: "Uzvišen neka je onaj Koji je noću svog roba preveo iz Hrama u Mekki u Hram Daleki!" (El-Isrā', 1) Naime, izraz *'abd* (rob) podrazumijeva kombinaciju duše i tijela, onako kako je i insan izraz za kombinaciju duše i tijela. To razumu nije neprihvatljivo, pa ako bi negiranje mogućnosti uspinjanja čovjeka bilo dopustivo, tada bi bilo dopustivo i negiranje spuštanja meleka. To bi pak vodilo poricanju vjerovjesništva, što je nevjerstvo.

Ako bi neko kazao: Pa, kakva je mudrost u tome što je on najprije noću preveden do Kuće svetosti (*Bejtu-l-makdis*)?! odgovor bi – a Allah najbolje zna! – bio sljedeći: To je bilo zato da bi se pokazala istinitost Poslanikove, a.s., tvrdnje da je (te večeri) uzdignut na nebo kad su ljudi plemena Kurejš od njega zatražili da im opiše Kuću svetosti, pa im ju je opisao i obavijesti ih i o drugome na šta je naišao na tom svom putu. Da je, dakle, njegovo uzdignuće u nebo realizirano iz Mekke, tada toga ne bi bilo. Naime, on im ne bi mogao pokazati ono što se nalazi na nebesima, dok su imali priliku vidjeti Kuću svetosti, pa im je on dao njen opis.

---

[170] Hadis o isrāu je vjerodostojan (*sahīh*) i sastavljen je od većeg broja hadisa, s tim da se onō približavanje koje se navodi u kontekstu govora nalazi u verziji koju prenosi Šerik ibn 'Abdullāh ibn Ebi Nemir, za kojeg hafizi hadisa tvrde da je pravio greške u izrazima u hadisu o isrāu, kako je maloprije rekao i sam autor. Jedna od tih grešaka jest i to približavanje, kako je to objasnio hafiz hadisa Ibn Kesir u svom tumačenju sure El-Isrā', a prije njega i Bejhekī u svom djelu *El-Esmāu ve-s-sifāt*, str. 440-442.

[171] Međutim, vjerodostojnost takve predaje je sporna, kako smo maloprije kazali.

U hadisu o mi‘radžu nalazi se i potvrda Allahovog svojstva gornjosti i to u više aspekata za onog ko ga bolje razmotri, a pomoć dolazi od Allaha!

O njegovim riječima:

I Zdenac (*havd*), kojim ga je počastio Uzvišeni Allah u vidu pripomoći njegovom ummetu, istina je!

Komentar:

Hadisi u kojima se spominje *Zdenac* (*el-Havd*) dostižu stupanj mutevatira budući da ih iz reda ashaba prenosi njih više od trideset. Sve njihove prijenosne puteve pobrojao je naš učitelj, stub vjere, Ibn Kesir – neka ga Allah obujmi Svojom milošću – na kraju svog velikog historijskog djela *Početak i kraj* (*El-Bidāje ve-n-nihāje*). Između njih izdvajamo ono što bilježi Buhāri – Allah mu se smilovao! – posredstvom Enesa ibn Mālika, r.a., naime da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Veličina moga Zdenca je onolika koliko je između Ejle i Sane u Jemenu, a u njemu ima ibrika koliko je zvijezda na nebu!”[172] Posredstvom njega se, također, prenose i ove Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Meni će, doista, doći neki ljudi iz reda mojih ashaba pa kada ih ja prepoznam oni će biti povučeni od mene, a ja ću reći: ‘To su moji ashabi!?’, no kazat će mi: ‘Ti ne znaš šta su oni uradili poslije tebe!’”[173] Hadis bilježi Muslim.

---

[172] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a od njega ga bilježi Ahmed (III/225, 238) - onaj drugi njegov dio s dva vjerodostojna niza prenosilaca; u jednom od njih navodi i dodatak: “ibrici od zlata i srebra”, što je verzija koju bilježi i Muslim. Također ga u cijelosti navodi i El-Buhāri (IV/248).

[173] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, također, i El-Buhāri (IV/248, 249), pa je bilo uputnije da ga je autor vezao za njega, jer navedena forma i pripada njemu, dok je forma koju navodi Muslim njoj slična.

Imam Ahmed bilježi sljedeće riječi Enesa ibn Malika: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., jednom je zakunjao, a onda podigao glavu osmjehujući se, pa ili je on njima rekao, ili oni njemu: 'Zašto si se nasmijao?', i Božiji Poslanik, s.a.v.s., je rekao: 'Maloprije mi je objavljena sura...' i potom stao učiti: 'U ime Allaha, Milostivog, Svemilosnog. Mi smo ti Kevser dali!' (El-Kevser, 1) proučivši je do kraja. Zatim ih je upitao: 'Znate li šta je to Kevser?' 'Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju!?', rekli su oni. 'To je jedna rijeka', kazao je on, 'koju mi je Gospodar moj Uzvišeni dao u Džennetu; na njoj je mnogo dobro. Na nju će dolaziti moj ummet na Sudnjemu danu. Posuđe na njoj je brojno poput zvijezda. Neko će od njih biti zadržan, pa ću ja reći: 'Gospodaru, i on je iz mog ummeta, no kazat će mi se: 'Ti ne znaš šta su oni uradili poslije tebe!'"[174] Hadis bilježi Muslim. U jednoj verziji hadis glasi: "To je jedna rijeka koju mi je obećao Gospodar moj: na njoj je mnogo dobro. To je jedan zdenac na koji će dolaziti moj ummet na Sudnjem danu." Preostali dio hadisa je isti kao prethodno navedeni.

To znači da iz tog Kevsera dotječu dva dotoka, a da se Zdenac nalazi na platoima (*el-ʻAresāt*) prije Sirat-ćuprije jer će tu biti spriječeni da dođu do njega i zapriječeni neki ljudi koji su se stopama svojim predislamskim vratili, a takvi neće moći prijeći Sirat-ćupriju.

Buhāri i Muslim navode sljedeće riječi Džundeba ibn ʻAbdullaha el-Bedželija: "Čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: 'Ja sam vaš prethodnik na Zdencu!'"[175] Prethodnik (*ferat*) je onaj koji prvi dođe do vode. Buhāri od Sehla ibn Saʻda el-Ensarija bilježi sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Ja sam vaš prethodnik na Zdencu i onaj ko dođe do mene taj će se napiti, a ko se napije taj više nikada neće ožednjeti. Kod mene će, doista, doći i neki ljudi koje ja poznajem i koji mene poznaju a zatim će se između mene i njih postaviti zapreka!'"[176]

Ebu Hāzim kaže: "Kad sam to rekao čuo me je Nuʻmān ibn Ebi ʻAjjāš pa me je upitao: 'Jesi li ga tako čuo od Sehla?!', pa kad sam mu odgovorio potvrdno, rekao je: 'Za svjedoka uzimam Ebu Se'īda el-Hudrija: od njega sam slušao taj hadis, no on je još nadodavao i ovo: Pa ću ja reći: Oni su iz moga ummeta! – međutim, reći će mi: Ti ne znaš šta su oni nakon tebe uradili! Zatim je rekao: Pa, daleko bio, daleko bio svaki onaj ko poslije mene nešto izmijeni (u vjeri)!'"

---

[174] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i nalazi se u *Musnedu* pod brojem (III/102). Ima vjerodostojan prijenosni niz, prema Muslimovim uvjetima, koji ga i navodi u svom *Sahīhu*, kako je i autor naznačio.

[175] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) a bilježe ga El-Buhāri i Muslim. Štaviše, mutevatir je. Ibn Ebi ʻĀsim ga u svom *Sunnetu* navodi posredstvom deveterice ashaba (736-746) a ja sam nadodao još devetericu drugih u djelu *Zilālu-l-Dženneti* (I/347) s njihovom stručnom elaboracijom.

[176] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, također, i Muslim (V/66). Stručno je elaboriran u djelu *Ez-Zilāl* (741-743).

Ono što se može zaključiti iz hadisa u kojima se opisuje Zdenac jest da je to ogroman zdenac i časno mjesto dolaska; da u njega dotječe džennetsko piće iz rijeke Kevser koja je bjelja od mlijeka a hladnija od snijega; slađa od meda i ljepšeg mirisa od miska; da je veoma prostran, jednake dužine i širine; da između svakog njegovog ugla ima mjesec dana hoda. U nekim hadisima stoji da se on, kada god se neko napije iz njega, još više poveća i proširi; da po njemu izniče misk a (dno mu prekriva) tucanik od bisera i zlatnih poluga; da mu se rađaju razni dragulji. Pa, neka je uzvišen Stvoritelj Kojega ništa ne može spriječiti da čini šta hoće!

U nekim hadisima se navodi da će svaki vjerovjesnik imati svoj izvor, a da je izvor našeg Vjerovjesnika, s.a.v.s., najveći, najslađi i da će na njega doći najveći broj ljudi![177] Neka Allah, iz Svoje dobrostivosti i plemenitosti, učini da i mi budemo jedni od njih!

Veliki učenjak Ebu 'Abdullāh el-Kurtubī – Allah mu se smilovao! – u svojoj *Podsjetnici* (Et-Tezkira) kaže: "Ljudi imaju različita mišljenja o Vagi (*Mīzān*) i Zdencu (*Havd*), tj. koje će od njih biti prije drugoga? Jedni kažu da će to biti Vaga, a drugi Zdenac. Ebu-l-Hasan el-Kābisī kaže: 'Ispravno je to da će Zdenac biti prije Vage.' Kurtubī kaže: 'To nalaže i sam smisao toga, jer će ljudi iz svojih mezarova izaći žedni, kako smo kazali, što znači da će Zdenac biti prije Vage i Sirāt-ćuprije.'"

Ebu Hāmid el-Gazalī – Allah mu se smilovao! – u svojoj knjizi *Otkrivanje znanja o onom svijetu* (Kešfu 'ilmi-l-ahireti) kaže: "Neki raniji predstavnici tesavvufa kazivali su da će se na Izvor dolaziti nakon što se prijeđe Sirat-ćuprija, što nije tačno."

---

[177] Hadis je dobar (*hasen*), bilježi ga Tirmizī (II/67), indijsko izdanje. On kaže: "Usamljeno predanje (*garīb*)!", a zatim napominje da se prenosi i kao mursel, te da je kao takav "vjerodostojniji". Bilježi ga, također, i Taberanī, kako se naznačava u *El-Medžme'u* (Zborniku, X/363). On kaže: "Mervāna ibn Dža'fera es-Semurija Ibn Ebi Hātim ocjenjuje kao pouzdana prenosioca. El-Ezdī kaže: 'Različito se izjašnjavaju o njemu, dok su svi ostali prenosioci pouzdani.'" Ja sam, međutim, pronašao i nešto što dodatno osnažuje ovaj hadis, što sam iznio u *Es-Sahīhi* (1589).

Kurtubī kaže: “Tako je kako on kaže!”, a zatim dodaje: “I ne misli da je Zdenac na ovoj Zemlji, bit će na drugoj zemlji kojom će se zamijeniti ova, koja će biti bijela poput srebra, na kojoj neće biti proljevena ničija krv i na kojoj neće biti učinjeno nikakvo nasilje, a koja će se pojaviti za silaženje Silnoga, dž.š., radi suđenja!” Pa, neka Allah ubije one koji poriču postojanje Zdenca i neka im stvori nešto što će im onemogućiti prilazak njemu na Dan velike žeđi!

O njegovim riječima:

I zauzimanje (*šefā‘at*), koje im je pripremio, istina je, kako se prenosi u obavijestima.

Komentar:

Zauzimanja ima više vrsta. Među njima je i ono u pogledu čega među muslimanskim ummetom nema razmimoilaženja, ali i ono o čemu mu‘tezilije i njima slični inovatori u vjeri izražavaju svoje neslaganje.

Ona prva vrsta je ono veliko zauzimanje, koje je specifikum našeg Vjerovjesnika, s.a.v.s., mimo ostale njegove braće iz reda vjerovjesnikā i poslanikā, neka su na sve njih blagoslovi Božiji! U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima, ali i u drugim hadiskim zbirkama, zabilježeni su hadisi o *šefā‘atu* (zauzimanju) od čitave skupine ashaba, Allah bio zadovoljan sa njima!

Jedan od takvih hadisa je i onaj koji se prenosi posredstvom Ebu Hurejrea – Allah bio zadovoljan sa njim! – koji glasi: “Pred Božijega Poslanika, s.a.v.s., izneseno je meso pa je njemu od njega dat but, koji je on jako volio, i on je od njega odgrizao jedan zalogaj, a zatim rekao: ‘Ja ću biti prvak ljudi na Sudnjem danu, a znate li zbog čega? Allah će na jednom platou sakupiti i prve i posljednje ljude i jedni drugima će reći: Vidite u kakvoj ste situaciji, vidite u šta ste dospjeli – zašto ne pogledate ima li nekog ko bi se za vas zauzeo kod Gospodara vašeg? Onda će jedni drugima reći: Vaš praotac Adem! Tako će otići Ademu i reći mu: Ademe, ti si praotac ljudi, zauzmi se za nas kod Gospodara svoga, vidi u kakvoj smo situaciji, vidi u šta smo dospjeli?! On će im reći: Moj Gospodar danas se rasrdio tako kako se nikad prije nije rasrdio, i kako se nikad poslije neće rasrditi. A On je meni zabranio jedno drvo pa sam Mu ja u tome bio neposlušan. Bože, daj da se ja spasim, daj da se ja spasim! No, idite kod nekog drugog, idite Nūhu! i oni će otići Nūhu i reći mu: O, Nūh, ti si prvi poslanik na Zemlji i Allah je tebe nazvao "robom zahvalnim" – zauzmi se za nas kod Gospodara svoga, vidi u kakvoj smo situaciji, vidi u šta smo dospjeli!, a Nūh će im reći: Moj Gospodar danas se rasrdio tako kako se nikad prije nije rasrdio, i kako se nikad poslije neće rasrditi – ja sam imao svoju dovu i upotrijebio sam je protiv svoga naroda. Bože, daj da se ja spasim, daj da se ja spasim! No, idite kod nekog drugog, idite Ibrāhīmu!, i oni će otići Ibrāhīmu i reći mu: O, Ibrāhime, ti si Allahov vjerovjesnik i Njegov prijatelj iz reda zemljana – vidi u kakvoj smo situaciji, vidi u šta smo dospjeli, a Ibrāhim će im reći: Moj Gospodar danas se rasrdio tako kako se nikad prije nije rasrdio, i kako se nikad poslije neće rasrditi! – te će im spomenuti one svoje laži (koje je izrekao) – Bože daj da se ja spasim, daj da se ja spasim! No, idite nekome drugom, idite Mūsāu! I oni će otići Mūsāu i reći mu: O, Mūsā, ti si Allahov poslanik, Allah je tebe odabrao za Svoje objave i razgovarao s tobom – zauzmi se za nas kod svoga Gospodara, vidi u kakvoj smo situaciji, vidi u šta smo dospjeli!, a Mūsā će im reći: Moj Gospodar danas se rasrdio tako kako se nikad prije nije rasrdio, i kako se nikad poslije neće rasrditi – ja sam pak ubio čovjeka za čije ubistvo nisam imao naređenje. Bože, daj da se ja spasim, daj da se ja spasim! No, idite nekome drugom, idite ʻIsāu! Oni će potom otići ʻIsāu i reći mu: O, ʻIsā, ti si Allahov poslanik i riječ Njegova koju je On dao Merjemi i duh si od Njeg! – i rekao je: "To je tako!" – Govorio si ljudima iz kolijevke, pa zauzmi se za nas kod svoga Gospodara, vidi u kakvoj smo situaciji, vidi u šta smo dospjeli!, i ʻIsā će im reći: Moj Gospodar danas se rasrdio tako kako se nikad prije nije rasrdio, i kako se nikad poslije neće rasrditi – i neće im spomenuti nikakav svoj grijeh – idite nekome drugom, idite Muhammedu! Tako će doći kod mene i reći: O, Muhammede, ti si Allahov poslanik i zadnji vjerovjesnik. Allah je tebi oprostio grijehe, i one prve i one kasnije – zauzmi se za nas kod svoga Gospodara, vidi u kakvoj smo situaciji, vidi u šta smo dospjeli! Ja ću tada ustati i otići pod Prijesto Božiji (*el-ʻArš*), te učiniti sedždu svom Gospodaru Uzvišenom, a zatim će mi Allah dati inspiraciju i nadahnuti me da Mu najljepše izraze hvale i pohvale izrazim, kako nikoga prije mene nije nadahnuo, te će mi se reći: O, Muhammede, podigni glavu i traži – dat će ti se! Zauzmi se, zauzimanje tvoje bit će primljeno! Na to ću ja kazati: Gospodaru, ummet moj, ummet moj (Gospodaru, ummet moj, ummet moj! Gospodaru, ummet moj, ummet moj!), i bit će mi rečeno: Uvedi one iz svog ummeta, koji neće polagati račun, na desna džennetska vrata – a oni će ulaziti i na druga vrata sa drugim ljudima! Zatim je rekao:

Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, između njihovih dvaju krila – iz okvira džennetskih krila – je onoliko koliko je između Mekke i Hedžera,[178] ili koliko je između Mekke i Busre!'"[179]

Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim s istim smislom no s različitim jezičkim izrazima. Verzija pak koju smo naveli nalazi se kod imama Ahmeda.

Veoma je začudno kako imami navode ovaj hadis u većini njegovih prijenosnih puteva – oni uopće ne spominju ovo prvo zauzimanje na mjestu dolaska Gospodara Uzvišenoga radi presuđivanja onako kako se to navodi u hadisu o puhanju u Rog,[180] budući da je upravo ono bilo u prvom planu na ovom mjestu, te ono što je nalagao početni dio hadisa.

Naime, ljudi će tražiti zauzimanje od Adema i od potonjih vjerovjesnika u smislu presuđivanja među ljudima kako bi se riješili pozicije u kojoj su se nalazili, kao što to sugeriraju njegovi konteksti iz ostalih prijenosnih puteva, pa kada dođu do izricanja presude, tada spominju zauzimanje za grešnike ummeta i njihovo izvođenje iz Vatre. Međutim, ljudi iz prvih generacija su u svom ograničavanju samo na taj dio predmetnog hadisa imali namjeru odgovoriti haridžijama i onim mu'tezilijama koje su se povodile za njima, a koji su negirali bilo čiji izlazak iz Vatre nakon ulaska u nju. Tako su navodili samo ovaj dio hadisa u kojem se nalazi jasno očitovanje svetoga teksta (*nass*) protiv njihovih tvrdnji, protiv inovacija koje su zastupali a koje su bile u suprotnosti sa hadisima.

Potvrda ovoga nalazi se u hadisu o puhanju u Rog i da se ne plašim da neću suviše oduljiti, ja bih ga ovdje naveo u cijelosti. Hadis govori o tome kako će oni doći kod Adema, pa kod Nūha, pa kod Ibrāhima, pa kod Mūsāa, pa kod 'Isāa a zatim kod Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., te kako će on otići i podno Prijestolja Božijega (*el-'Arš*) učiniti sedždu na mjestu koje se zove Fahs (el-Fahs), a Allah će ga upitati: "Zašto si došao?" – a On najbolje zna zašto je došao – "i ja ću", kaže Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazati: "Gospodaru, Ti si mi obećao pravo zauzimanja pa prihvati moje zauzimanje za Tvoje stvorove – presudi među njima!"

---

[178] Hedžer je ime mjesta i oblasti u južnoj Arabiji, u Bahrejnu, dok je Busrā ime mjesta na sjeveru, u Siriji.

[179] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i nalazi se u *Musnedu* (II/435) s prijenosnim nizom zbirki vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima, i stručno je elaboriran u djelu *Zilālu-l-Dženneti* u redakcijskoj obradi *Sunneta* (811).

[180] Njegova osnovna poruka bit će data nakon nekoliko narednih redaka.

Uzvišeni će na to reći: “Prihvatam tvoje zauzimanje: doći ću i presuditi među njima!”

“Ja ću se”, kaže on, “vratiti i ostati stajati s ljudima...”

Zatim je spomenuo cijepanje nebesa, spuštanje meleka u oblacima, zatim dolazak Gospodara Uzvišenoga zarad izricanja presude dok će meleki patnje (*kerūbijjūn*) i meleki bliski slavu Mu izricati različitim oblicima slavljenja.

Zatim će, kaže on, Allah postaviti Svoj Tron (*el-Kursijj*) gdje bude htio na Svojoj zemlji, a onda će reći: “Ja sam, sve od kako sam vas stvorio pa do danas, slušao vaše riječi i gledao vaša djela, pa sada vi slušajte mene – radi se o vašim djelima i vašim listovima koji će se čitati pred vama pa onaj ko se suoči s dobrim neka zahvalu izrekne Allahu, a onaj ko se suoči s nečim drugim, neka ne kori nikoga drugog do sebe...!”, zaključivši riječima: “Pa kad džennetlije budu dovedene do Dženneta oni će upitati: ‘Ko će nam se zauzeti kod Gospodara našeg pa da uđemo u Džennet?!’ Reći će: ‘Ta, ko je za to primjereniji od praoca vašeg – njega je Allah stvorio Svojom rukom i u nj udahnuo iz Svoga duha, i sučelice razgovarao sa njim – pa će otići kod njega i to zatražiti od njega...’”

Onda je spomenuo Nūha, zatim Ibrāhīma, zatim Mūsāa, zatim ‘Isāa, zatim Muhammeda, s.a.v.s. Zatim (prenosilac hadisa) kaže: “Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: ‘Pa ću ja doći do Dženneta, uhvatiti za halku njegovih vrata i zatražiti da mi se otvori, te će mi se otvoriti i bit ću pozdravljen i izrazit će mi se dobrodošlica. Kada uđem u Džennet i pogledam u svog Gospodara, dž.š., učinit ću mu sedždu i On će mi dopustiti da Mu izrazim takvu zahvalu kakvu nije dopustio nikom od svojih stvorova, a zatim će mi Allah reći: Podigni se, Muhammede i zauzmi se – zauzimanje će ti biti prihvaćeno! Traži – dat će ti se! Kada ja podignem glavu, Allah će me – a On najbolje zna kako stvar stoji – upitati: Šta hoćeš? Gospodaru, kazat ću ja, Ti si mi obećao (pravo) zauzimanja, pa primi moje zauzimanje za džennetlije – neka uđu u Džennet! Allah će na to kazati: Primam tvoje zauzimanje i dopuštam im da uđu u Džennet!’”[181] Hadis bilježe imami: Ibn Džerīr u svom komentaru Kur’ana, zatim Taberāni, Ebu Ja‘la el-Mosuli, Bejheki i dr.

---

[181] Hadis je slab (*da‘īf*). Navodi ga Ibn Džerīr u svom tefsiru, kako to naznačava i komentator (II/330-331); XXIV/30, 186-187) posredstvom Ebu Hurejrea. Prijenosni niz mu je slab, budući da ide preko Ismā‘īla ibn Rāfi‘a el-Medenīja i Jezīda ibn Ebi Zijāda – a obojica njih su slabi prenosioci – te nekog ensarije, čiji identitet nije poznat. Stav hafiza hadisa Ibn Kesira u njegovom tefsiru (I/248; IV/63) da se radi o poznatom hadisu itd. ne znači, obavezno, da je hadis i vjerodostojan (*sahīh*), što stručnjacima nije nepoznato.

Druga i treća vrsta zauzimanja: to je njegovo, s.a.v.s., zauzimanje za ljude čija dobra i loša djela budu podjednaka, pa će se on zauzeti za njih da uđu u Džennet, te će se zauzeti i za druge, za koje će biti izdata naredba da se uvedu u Džehennem, tako da se neće uvesti u nj.

Četvrta vrsta: njegovo zauzimanje za povećanjem stepeni onih koji uđu u Džennet, naime, da budu smješteni iznad onoga kako nalaže nagrada za djela koja su činili. Muʻtezilije su, iznimno, bili saglasni s ovim zauzimanjem, dok su se protivili drugim postajama i pored hadisa o tome koji se prenose mutevatir-predajama.

Peta vrsta: zauzimanje za neke da u Džennet uđu bez polaganja računa. Primjereno je za ovu vrstu zauzimanja za argument uzeti hadis koji prenosi ʻUkāše ibn Mihsan, kad je Vjerovjesnik, s.a.v.s., za njeg uputio dovu da bude među onih sedamdeset hiljada koji će u Džennet ući bez polaganja računa.[182] Taj hadis navodi se u oba *Sahīha*.

Šesta vrsta: zauzimanje za ublažavanje patnje onome ko to zaslužuje, kakvo je bilo njegovo zauzimanje za amidžu mu Ebu Tāliba da mu se ublaži njegova patnja.[183]

Kurtubī, zatim, u *Et-Tezkiri* (Podsjetnici), nakon spominjanja ove vrste, kaže: "Pa, ako bi neko posegnuo za ajetom: 'Njima neće koristiti zauzimanje onih koji će se zauzimati!' (El-Muddessir, 48) bilo bi mu rečeno: 'Neće im koristiti u smislu njihovog izlaska iz Vatre, kako će to već biti slučaj s grešnicima koji su Allahu izražavali Njegovu jedinost (*muvehhidūn*), koji će iz nje biti izvedeni i uvedeni u Džennet.'"

Sedma vrsta: njegovo zauzimanje za to da svim vjernicima bude dopušten ulazak u Džennet, kako je ranije rečeno. U Muslimovoj zbirci vjerodostojnih hadisa *Sahīh* bilježi se predaja, posredstvom Enesa, r.a., u kojoj stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ja ću biti prvi zauzimač za Džennet!"[184]

Osma vrsta: njegovo zauzimanje za počinioce velikih grijeha iz njegovog ummeta, koji su bili uvedeni u Vatru, te će iz nje biti izvedeni. O ovoj vrsti postoji toliko predaja da njihov broj dostiže stupanj mutevatira. No, poznavanje toga ostalo je zaklonjeno od haridžija i muʻtezilija pa su u vezi s tim zauzeli suprotan stav, budući da im je bilo nepoznato da se ti hadisi prenose vjerodostojno, ali i zbog tvrdoglavosti onih kojima je to bilo poznato i koji su ustrajavali u svojoj (vjerskoj) novotariji. U ovom njegovom zauzimanju sa njim će učestvovati još i meleki, vjerovjesnici i drugi vjernici. Ovo zauzimanje ponovit će se četiri puta. Jedan od hadisa koji se prenosi o ovoj vrsti jest i hadis Enesa ibn Mālika – Allah bio zadovoljan sa njim! – koji kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Moje zauzimanje će biti za počinioce velikih grijeha iz moga ummeta!'"[185] Hadis bilježi imam Ahmed, Allah mu se smilovao!

---

[182] Hadis je vjerodostojan, bilježe ga i El-Buhāri i Muslim. To je onaj hadis u kojem se nalaze Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Preteče te ʻUkāše u tome!"

[183] Hadis bilježi Muslim i drugi autori, posredstvom Ebu Seʻīda el-Hūdrīja i drugih. Ja sam ga stručno elaborirao u djelu *El-Ehādīsu-s-sahīha*, br. 54, 55.

[184] Bilježi ga, također, i Ahmed (III/140), i drugi autori. V.: prethodni izvor, br. 1570.

Buhāri – Allah mu se smilovao! – u poglavlju "Izražavanje Allahove jednosti" (Et-Tevhīd) bilježi sljedeće: "Kazivao nam je Sulejman ibn Harb, pozivajući se na Hammāda ibn Zejda, a on na Hilāla el-'Anezija, koji je rekao: 'Jednom prilikom smo se sastali, mi iz Basre, i otišli kod Enesa ibn Malika, a sa sobom smo k njemu poveli i Sābita (el-Bunānija) da ga, u naše ime, upita za hadis o zauzimanju na Sudnjem danu. Našli smo ga u njegovom dvorcu i zatekli ga kako klanja pretpodnevni namaz (*duha-namaz*), te smo zatražili dopust da uđemo, pa nam je dopušteno. On je sjedio na svojoj postelji, a mi smo Sabitu rekli da ga ne pita ništa drugo prije hadisa o zauzimanju. Tako je on rekao: Ebu Hamza, ovo su tvoja braća iz Basre, došli su da te upitaju za hadis o zauzimanju na Sudnjem danu!'"

On je započeo: "Ovako nam je govorio Muhammed, s.a.v.s.: 'Na Sudnjem danu će ljudi u talasima prodirati jedni među' druge, pa će tako doći i do Adema i reći mu: Zauzmi nam se kod Gospodara svoga! na šta će im on kazati: Nisam ja za to, nego idite Ibrāhīmu – on je prijatelj Milostivoga! i oni će otići kod Ibrāhima, a on će im reći: Nisam ja za to, nego idite Mūsāu – on je Allahov sagovornik! i oni će otići kod Mūsāa, a on će im reći: Nisam ja za to, nego idite 'Isāu – on je Allahov duh i riječ Njegova! i oni će otići 'Isāu, a on će im reći: Nisam ja za to, nego idite Muhammedu! i oni će doći kod mene. Ja ću im reći: Ja sam za to! te ću zatražiti dozvolu od svoga Gospodara, i On će mi dopustiti i nadahnuti me izrazima hvale koje ću Mu izreći a koje sada nemam na pameti – pa kad Mu izreknem te zahvale, pred Njim ću učiniti sedždu, a onda će mi se reći: Muhammede, podigni glavu i reci – bit će ti udovoljeno, zauzmi se – zauzimanje će ti biti prihvaćeno, traži – bit će ti dato! Ja ću reći: Gospodaru, ummet moj, ummet moj! Utom će mi biti rečeno: Idi i izvedi iz Vatre svakog ko u srcu bude imao vjere koliko i zrno ječma! i ja ću otići i to učiniti. Zatim ću se vratiti i opet Mu izreći one zahvale i pred Njim pasti na sedždu, a onda će mi se reći: Muhammede, podigni glavu i reci – bit će ti udovoljeno, zauzmi se – zauzimanje će ti biti prihvaćeno, traži – bit će ti dato! Ja ću reći: Gospodaru, moj ummet, moj ummet! a On će mi reći: Idi i izvedi iz nje svakog u čijem srcu bude bilo vjere i koliko jedno zrno gorušice! i ja ću otići i to učiniti. Zatim ću se ponovo vratiti s onim izrazima zahvale i pred Njim se spustiti na sedždu, pa će mi se reći: Muhammede, podigni glavu i reci – bit će ti udovoljeno, traži – bit će ti dato, zauzmi se – zauzimanje će ti biti prihvaćeno! i ja ću reći: Gospodaru, ummet moj, ummet moj! a On će mi reći: Idi i izvedi svakog ko u srcu bude imao vjere i koliko najmanje zrno gorušice – izvedi ih iz Vatre! i ja ću otići i to učiniti!'"

---

[185] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i ima više prijenosnih nizova i potvrda u drugim hadisima, *El-Miškat* (5598-5599), a obrađen je i u djelu *Zilālu-l-Dženneti* (831-832), i jedan je od brojnih hadisa koje je osporavao izvjesni 'Izzuddīn Bulejk u svojoj knjizi *El-Minhādž* (Pravac kretanja, str. 622), povodeći se za Rebī'om ibn Habībom el-Ibādijem, koji se proglašavao imamom i za kojeg je ovaj vezivao mnoge hadise, iako se o njemu ne zna ništa što bi nalagalo povjerenje u njega a nekamo li što bi ovome opravdavalo da ga uzme za svoga imama!

"Kada smo", kaže on, "izišli od Enesa ja sam nekim saputnicima rekao: 'Šta mislite o tome da svratimo i kod Hasana, on se bijaše povukao u kuću Ebu Hulejfa, pa da i sa njim porazgovaramo o onome o čemu smo razgovarali s Enesom ibn Malikom', pa smo otišli i kod njega i nazvali mu selam pa kad nam je dopustio da uđemo, rekli smo: 'O, Ebu Seʿide, dolazimo ti od tvog brata Enesa ibn Malika, a nismo vidjeli ništa poput onog što nam je on rekao o zauzimanju na Sudnjem danu!?' 'A o čemu se radi?', upitao je on i mi smo mu naveli hadis, završivši na onom mjestu. 'Dalje!', rekao je on i mi smo mu kazali da nam (Enes) nije kazao ništa više od toga. 'Meni je on', rekao je, 'prije dvadeset godina ispričao čitavu cjelinu, pa ne znam da li je zaboravio ili se pobojao da se vi nećete suviše opustiti?!' 'O, Ebu Seʿide', rekli smo mi, 'pa daj, ispričaj nam to!', na šta se on nasmijao, rekavši: 'Čovjek je stvoren brzopletim! Pa i spomenuo sam to samo stoga što sam vam to namjeravao ispričati! I meni je on kazivao taj hadis, kao i vama, ali s dodatkom'" – "Zatim ću Mu se vratiti i po četvrti put i izreći Mu one zahvale, te pred Njim pasti na sedždu, te će mi se reći: 'O Muhammede, podigni glavu i reci – bit će ti udovoljeno, traži – bit će ti dato, zauzmi se – zauzimanje će ti biti prihvaćeno!' Ja ću tada reći: 'Gospodaru, dopusti mi (da iz Vatre izvedem) svakoga ko je rekao da nema drugog boga osim Allaha!' i On će mi reći: 'Tako mi dostojanstva i veličine Moje, i ogromnosti i veličajnosti Moje, izvest ću iz nje svakog ko je rekao: Nema boga osim Allaha!'"[186] Tako ga bilježi Muslim.

---

[186] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) – kako je to naveo i autor, Allah mu se smilovao! – i prenosi se posredstvom Enesa.

Hafiz Ebu Ja'lā pak bilježi sljedeću Osmanovu, r.a., izjavu: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Na Sudnjem danu će se zauzimati tri kategorije ljudi: vjerovjesnici, zatim učenjaci, zatim šehidi!'"[187]

U *Sahīhu* se navodi hadis koji prenosi Ebu Se'īd – Allahovo zadovoljstvo neka je na njemu! – a koji glasi: "Pa će Allah Uzvišeni reći: 'Zauzimali su se meleki, zauzimali su se vjerovjesnici, zauzimali su se vjernici i samo je još ostao Najmilostiviji milosnik!', pa će zahvatiti iz Vatre, te će tako iz nje izvesti i neke ljude koji nikad nikakva dobra nisu uradili!"[188]

Ljudi u pogledu zauzimanja imaju tri stajališta. Mnogobošci, kršćani i inovatori koji pretjeruju poput šejhova i sl. drže da se za njih kod Allaha zauzima onaj koga oni veličaju onako kako se zauzima na ovome svijetu. Mu'tezilije i haridžije pak ne priznaju zauzimanje ni našeg Vjerovjesnika, s.a.v.s., niti ikoga drugog, za počinioce velikih grijeha, dok pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne ve-l-džemā'a*) priznaju da će se naš Vjerovjesnik, s.a.v.s., na Sudnjem danu zauzimati za počinioce velikih grijeha, te da će to moći činiti i drugi, no da se niko neće moći zauzimati ni za koga dok mu to Allah ne dopusti i dok mu za to ne odredi granicu, kako se to naznačava u vjerodostojnom hadisu, hadisu o zauzimanju, naime: "Oni će otići Ademu, zatim Nūhu, zatim Ibrāhīmu, zatim Mūsāu, zatim 'Isāu, pa će im 'Isā reći: 'Idite Muhammedu, jer je on rob kojem je Allah oprostio i ranije i kasnije grijehe', i oni će doći kod mene a ja ću otići pa kada ugledam Gospodara svoga pred Njim ću pasti na sedždu i izreći Mu zahvale kojima će me On inspirirati, a koje sada ne osjećam, i On će mi kazati: 'Muhammede, podigni glavu i reci – bit će ti uslišano, zauzmi se – zauzimanje će ti biti prihvaćeno!', na šta ću ja reći: 'Gospodaru, moj ummet, moj ummet!', i on će mi odrediti broj i ja ću ih toliko uvesti u Džennet. Zatim ću ponovo otići i pred Njim pasti na sedždu, i On će mi opet odrediti broj!"[189] – što je spomenuo tri puta.

Što se tiče moljenja Allaha u dovi tako da Ga se zaklinje poslanikom ili nekim drugim na dunjaluku, to treba razjasniti. Naime, onaj koji upućuje dovu nekada rekne: Tako ti prava Tvoga Vjerovjesnika kod Tebe, ili: Tako ti prava toga i toga! i na taj način Allaha zaklinje nekim od Njegovih stvorova, što je zabranjeno iz dva razloga:

---

[187] Hadis je izmišljen (*mevdū'*); bilježi ga Ibn Madža (4313) i 'Ukajlī u djelu *Ed-Du'afā'* (Slabi prenosioci) str. 331. u biografiji 'Anbesea ibn 'Abdurrahmāna el-Kurešīja, gdje kaže: "Ne prenosi ga niko drugii!" Od El-Buhārija se prenosi da je rekao: "Ostavili su ga (kao nepouzdana)!", dok Ebu Hātim kaže: "Izmišljao je hadise!" Hadis je stručno elaboriran u djelu *Silsiletu-l-ehādīsi-d-da'īfah* (Niska slabih hadisa) pod br. 1978.

[188] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), bilježe ga: Muslim (I/115-116) i Ahmed (III/94).

[189] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Ebu Se'īda el-Hūdrija, Allah bio zadovoljan sa njim!

1. zaklinje se nekim mimo Allaha;
2. vjeruje da Allah prema nekome ima neku obavezu.

Zaklinjanje nekim drugim, mimo Allaha, nije dozvoljeno, dok Allah ni prema kome nema nikakvu obavezu osim obaveze koju je Sam preuzeo, kakve su riječi Uzvišenoga: "Naša je obaveza pomoći vjernicima!" (Er-Rūm, 47) Isto je i s onim što se nalazi u dvjema zbirkama vjerodostojnih hadisa (*Es-Sahihajn*) a što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao Muʻāzu – Allah bio zadovoljan sa njim! – kad je jahao s njim na jahalici, naime: "O Muʻāz, znaš li ti koje je Allahovo pravo kod ljudi?" "Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju!", kazao je on. "Njegovo je pravo", rekao je, "da samo Njega obožavaju i da Mu ništa ne pridružuju u Božanstvenosti Njegovoj. A znaš li koje pravo imaju ljudi kod Allaha ako tako postupe?" "Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju!", rekao je. "Njihovo je pravo kod Njega", kazao je on, "da ih ne izloži patnji!"[190]

Prema tome, to je pravo koje je učinjeno obavezujućim na temelju Njegovih potpunih riječi i istinitoga obećanja, a ne na temelju toga da sam čovjek kod Allaha ima neko pravo, kako je to slučaj u suodnosu među stvorenjima, budući da je Allah taj koji ljude dariva svakim dobrom, te je njihovo pravo stečeno Njegovim obećanjem da ih neće kazniti, tako da zaklinjati Ga da ih ne kažnjava gubi smisao.

Njihovo nekažnjavanje je nešto što nije prilično da se zakljinje njime, da se išće s pozivanjem na njega ili da se vezuje za nj u obraćanju Bogu, jer je sredstvo samo ono što je Allah podario kao sredstvo. Isti je slučaj i s hadisom koji se nalazi u *Musnedu* a koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ebu Seʻīd u vezi s riječima onoga koji korača na namaz, naime: "Molim Te, na temelju prava ovih mojih koraka i na temelju prava onih koji traže od Tebe!"[191] Naime, to je pravo onih koji traže, budući da je Allah to Sam Sebi stavio u obavezu – On se, dakle, onima koji traže obavezao da će im se odazvati, onima koji su Mu pokorni da će ih nagraditi. Kako je samo lijepo rekao onaj koji je rekao:

---

[190] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), posredstvom Ibn ʻAbbāsa, i ja sam ga stručno elaborirao u djelu *El-Irvāʼ* pod br. 855.

[191] Hadis je slab (*daʻīf*), što sam opširno elaborirao u *Niski vjerodostojnih hadisa* (Silsiletu-l-ehādīsi-s-sahīha) pod br. 24.

> *Čovjek nema prava neotuđivoga, niti truda*
> *da uzaludan mu je.*
> *Ako kažnjeni budu, pa prema Njegovoj pravdi je to!*
> *Ako pak nagrađeni budu, onda zahvuljujući*
> *dobrostivosti Njegovoj.*
> *On plemenit je i sve čuje On!*

Ako bi neko rekao: Pa, kakva je razlika između riječi onog koji upućuje dovu: "na temelju prava onih koji traže od Tebe!" i riječi onoga: "na temelju prava Vjerovjesnika Tvog"?!, odgovor bi bio taj da ono prvo znači: jer si Ti onima koji budu tražili od Tebe obećao da ćeš im se odazvati, a evo i ja sam jedan od njih pa odazovi se mojoj dovi!, za razliku od riječi onoga: "na temelju prava toga i toga", budući da u pogledu dotičnoga – iako on kod Allaha ima svoje pravo, zahvaljujući Njegovom istinitom obećanju – ne postoji odgovarajući suodnos između toga i odziva na dovu onoga koji traži. Naime, takav kao da kaže: Budući da je taj i taj jedan od Tvojih dobrih robova, odazovi se na moju dovu! Ima li, dakle, veze između tog dvoga i ima li išta zbog čega bi jedno zahtijevalo ono drugo?! Naprotiv, to je prelaženje granice u dovi! Uzvišeni kaže: "Molite Gospodara svoga skrušeno i bojažljivo, jer On ne voli one koji granicu prelaze!" (El-A'rāf, 55) Ovakve i slične dove nastale su u potonjem vremenu, ne prenose se od Vjerovjesnika, s.a.v.s., ni od ashaba, ni od tabi'ina, ni od bilo kojeg imama u vjeri, Allah bio zadovoljan sa njima! Nešto takvo može se naći samo u hamajlijama i grafikonima koje ispisuju neznalice i pripadnici nekih sufijskih tarikata. Dova je pak jedan od najvrednijih oblika pobožnosti, no oblici pobožnosti moraju biti utemeljeni u sunnetu i zastupanju njegovih naputaka, a ne zasnovani na hirovima i izmišljanjima!

Ako je, pak, njegova namjera bila zaklinjanje Allaha pravom neke osobe, to je, također, zabranjeno budući da zaklinjanje stvorenjem nije dozvoljeno, pa kako bi moglo biti dozvoljeno zaklinjanje Stvoritelja stvorenjem?! Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: "Ko se zakune nečim drugim, osim Allahom, taj je zašao u mnogoboštvo!"[192] Iz tog razloga Ebu Hanīfe i dvojica njegovih učenika kažu: "Pokuđeno ja da onaj koji upućuje dovu govori: 'Molim *Te pravom toga i toga!* ili: *pravom Tvojih vjerovjesnika i poslanika; pravom Ka'be; pravom Muzdelife (Meš'aru-l-harama) i sl.*'" Ebu Hanīfe i Muhammed – Allah bio zadovoljan sa njima! – čak su označili pokudnim i to da čovjek rekne:

---

[192] Hadis je vjerodostojan (*sahih*); Bilježe ga: Ahmed i El-Hākim, koji ga ocjenjuje vjerodostojnim. (V.: *Irvāu-l-galīl*, 2561)

Bože moj, molim Te bitvom časti Tvoga Prijestolja!, dok Jūsuf – Allah mu se smilovao! – to nije smatrao pokudnim, s obzirom da je ustanovio da o tome postoji predaja.[193]

Nekada onaj koji upućuje dovu rekne: "Tako Ti ugleda koji taj i taj uživa kod Tebe!", ili: "Obraćamo Ti se Tvojim vjerovjesnicima, poslanicima i miljenicima!" On hoće kazati: Taj i taj je kod Tebe ugledan, cijenjen i pribran, pa uslišaj dovu našu! I to je, isto tako, zabranjeno jer da je to ono obraćanje kakvo su prakticirali ashabi za Vjerovjesnikova, s.a.v.s., života oni bi to nastavili prakticirati i nakon njegove smrti. Oni su se, naime, Allahu obraćali za vrijeme njegovog života služeći se njegovom dovom, tražili su od njega da on za njih uputi dovu a oni su na tu dovu aminali, npr. prilikom učenja kišne dove i sl. Međutim, nakon Vjerovjesnikove smrti Omer je – neka Allah bude zadovoljan sa njim! – kada su izišli da uče kišnu dovu rekao: "Bože moj, mi smo se Tebi, kad bi nas suša zadesila, obraćali preko našeg Vjerovjesnika pa si nam Ti davao kišu, a sad Ti se evo obraćamo preko amidže našeg Vjerovjesnika, tj. njegovim moljenjem svoga Gospodara, njegovim zauzimanjem i iskanjem. A nije rekao: Zaklinjemo te njime, ili: Molimo Te ugledom njegovim kod Tebe, jer da je to tako, onda je svakako Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ugled mnogo veći od El-ʻAbbasovoga!

Nekad upućivač dove rekne: Pozivam se na svoje slijeđenje Tvoga Poslanika, svoju ljubav prema njemu, svoje vjerovanje u njega i u sve druge Tvoje vjerovjesnike i poslanike, u svoje srčano uvjerenje u istinitost onoga s čime su dolazili i sl. To je nešto najljepše što može da se nađe u dovi, u obraćanju Allahu preko nečega (*tevessul*) i u traženju zauzimanja.

Prema tome, konstrukcija *obraćanje Allahu preko konkretne osobe* i usmjeravanje k Njemu na taj način prilično je razvodnjena tako da su u vezi s tim pravili grešku oni koji nisu razumijevali ono što ona znači. Tako, ako se pod tim misli na uzimanje nekoga kao sredstva u smislu da dotična osoba bude lice koje upućuje dovu i koje se zauzima za stvar koja se traži – što znači da ta osoba mora biti živa – ili u smislu činjenice da je upućivač dove Allahu mio, da je pokoran Njegovoj zapovijesti, da se povodi za njom, takav je svakako dostojan da se voli, da mu se bude poslušno i da se ugleda u nj. U tom slučaju posredovanje je ili dova posredujuće osobe i njegovo zauzimanje za stvar koja se traži, ili omiljenost lica koje traži i povođenje za njim; ili se pak misli na zaklinjanje njime i obraćanje s pozivanjem na njegovu ličnost. Ovo posljednje je ono što su označili pokudnim i što su zabranili.

---

[193] Navodno, ta predaja se prenosi od Poslanika, a.s. Međutim, izmišljena je, kako je to objasnio Zejleʻi u djelu *Nasbu-r-rāje* (Pobadanje zastave, IV/273).

Isto je i s iskanjem s pozivanjem na nešto: nekad se time misli na uzimanje toga kao dostatnog razloga za postizanje onog što se traži, a ponekad se pod tim podrazumijeva zaklinjanje Allaha njime.

Primjer za ono prvo jest hadis o onoj trojici ljudi koji su se sklonili u pećinu. Radi se o poznatom hadisu, koji se nalazi u zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima, kao i u drugim zbirkama, kad im je stijena zatvorila izlaz pa kad su se obraćali Allahu pozivajući se na svoja dobra djela koja su uradili iskreno u Njegovo ime. Tako je svaki od njih rekao: "Ako sam to učinio samo radi Tvoga zadovoljstva, podaj nam izlaz iz situacije u kojoj smo se našli!", pa se stijena pomjerila i oni su izašli odatle.[194] Prema tome, dotični su Allahu upućivali dovu pozivajući se na dobra djela, jer su dobra djela ono najveće na šta se čovjek može pozvati u svom obraćanju Allahu, s čime se može okrenuti k Njemu i s čime Ga može moliti za nešto, budući da je On obećao da će se odazvati onima koji budu vjerovali i dobra djela činili, te da će im, od Sebe, dati i preko toga.

Kako se vidi, zauzimanje kod Allaha nije kao zauzimanje kod ljudi. Naime, onaj ko se zauzima kod ljudi, kako god je saučesnik sa onim koji traži tako isto sudjeluje i u predmetu traženja, tj. unosi u to parnost, nakon što je bilo neparno. Uz to, sebe unosi i kod onog kod koga se zauzima tako da svojim zauzimanjem i on postaje subjektom u pogledu predmeta traženja. Tako se spario i s onim koji traži i s onim od koga se traži, dok je Allah neparan i niko Ga ne može učiniti parnim.

Tako će i prvaku svih zauzimača na Sudnjem danu, kada padne na sedždu i Allahu Uzvišenom izrazi zahvalu i kada mu Allah rekne: "Podigni glavu i reci – bit će ti udovoljeno; išći – dat će ti se; zauzmi se – zauzimanje će ti biti prihvaćeno", Allah odrediti broj i on će taj broj ljudi uvesti u Džennet. Prema tome, odredba u cjelini pripada Allahu, kako je to rekao Uzvišeni, naime: "Reci: 'odredba, sva, pripada Allahu!'" (Alu 'Imrān, 154); "Ti s tim nemaš baš ništa!" (Alu 'Imrān, 128); "Njemu pripada i stvaranje i zapovijed!" (El-A'rāf, 54)

Budući da se kod Njega niko ne može zauzimati, osim onoga kome On htjedne to dopustiti, onda će zagovarač biti počašćen time što će njegovo zagovaranje biti prihvaćeno, onako kako je rekao Vjerovjesnik, s.a.v.s.: "Zauzimajte se, imat ćete nagradu, a Allah će jezikom Svoga Vjerovjesnika presuditi kako bude htio!"[195]

---

[194] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Ibn Omera.

U *Sahīhu* stoji da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "O ljudi plemena 'Abdu Menāf, ja vas od Allaha nimalo ne mogu zaštititi! O Safijja, tetko Božijega Poslanika, ja te od Allaha nimalo ne mogu zaštititi! O 'Abbase, amidžo Božijega Poslanika, ja te od Allaha nimalo ne mogu zaštititi!"[196]

Također se u *Sahīhu* navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Nemojte da se nekome od vas desi to da na Sudnjem danu dođe a za vratom mu devac koji riče, ili ovca koja bleji, ili platno koje se vihori, a da on govori: 'Pomozi mi! Pomozi mi!', pa da mu moradnem reći: 'Rekao sam ti da te ja od Allaha nimalo ne mogu zaštititi!'"[197]

Prema tome, ako prvak svih stvorenja i najbolji zauzimač ljudima koji su mu najbliži govori: "Ja te od Allaha nimalo ne mogu zaštititi!", šta misliš kako stvar stoji s nekim drugim?! Kada Mu se obrati onaj koji dovu uči, kada se kod Njega zauzima zauzimač, pa On usliša dovu i prihvati zauzimanje, to na Njega ne izvrši nikakav utjecaj, onako kako jedno stvorenje izvrši utjecaj u drugom stvorenju, jer je On – uzvišen neka je On! – taj Koji je učinio da ovaj upućuje dovu, ovaj da se zauzima; On je stvoritelj djela ljudskih; On je onaj Koji čovjeka naputi na pokajanje a potom to pokajanje primi; On je onaj Koji ga naputi na djelo a potom ga nagradi za to; On je onaj Koji ga naputi na dovu, a zatim se toj dovi odazove. To je ispravno i na načelima je sljedbenika sunneta, koji vjeruju u sudbinsko određenje, te (koji vjeruju) da je Allah stvoritelj svake stvari.

O njegovim riječima:

Zavjet koji je Uzvišeni Allah uzeo od Adema i njegovog potomstva – istina je.

---

[195] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Ebu Mūsāa, a stručno je elaboriran u *Vjerodostojnici* (Es-Sahīha), pod br. 1464.

[196] Hadis bilježi Muslim (I/133), posredstvom Ebu Hurejrea, u potpunijoj formi s obzirom da je sastavljen od dviju predaja od njega.

[197] Hadis bilježe El-Buhāri (II/266), Muslim (VI/10) i Ahmed (II/426) posredstvom Ebu Hurejrea, Allah bio zadovoljan sa njim!

Komentar:

Uzvišeni kaže: “I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče samima sebi: ‘Nisam li Ja Gospodar vaš?’ – oni su odgovorili: ‘Jesi, mi svjedočimo’ – i to zato da na Sudnjem danu ne reknete: ‘Mi o ovome ništa nismo znali.’” (El-A‘rāf, 172)

Allah kaže da je izveo potomstvo sinova Ademovih iz njihovih kičmi da sami sebi budu svjedoci da je Allah njihov Gospodar i njihov vladar, te da nema drugog boga osim Njega.

Prenosi se više hadisa o izvođenju potomstva iz Ademove, a.s., kičme te o njihovom razdvajanju na one desne i one lijeve (dženetlije i džehenemlije). U nekim od tih hadisa navodi se i da je od njih zatraženo da sami sebi budu svjedoci da je Allah njihov Gospodar.

Navest ćemo nekoliko takvih hadisa:

Imam Ahmed, posredstvom Ibn ‘Abbāsa – neka Allah bude zadovoljan sa njim! – bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Allah je zavjet iz Ademovih leđa uzeo u Na‘mānu na Dan ‘Arefāta, pa je tada iz njegove kičme izveo cjelokupno potomstvo koje će (se) izroditi, zatim ih je razasuo pred Sobom i sučelice im se obratio govorom – upitao ih je: ‘Nisam li ja Gospodar vaš?’ – oni su odgovorili: ‘Jesi, mi svjedočimo’, sve do riječi: ‘Zar ćeš nas kazniti za ono što su lažljivci činili?’”[198] Hadis bilježe još i Nesā‘i, Ibn Džerīr, Ibn Hātim i El-Hākim u *El-Mustedreku*, koji kaže: “Prijenosni niz mu je vjerodostojan, premda ga Buhāri i Muslim ne bilježe.”

Isto tako, imam Ahmed bilježi kako je Omer ibn el-Hattāb – neka Allah bude zadovoljan sa njim! – upitan o ovom ajetu, pa je odgovorio: “Čuo sam kad je Božiji Poslanik, s.a.v.s., upitan o njemu, pa je rekao: ‘Allah je stvorio Adema, a.s., zatim je Svojom Desnicom potrao njegova leđa i iz njih izveo potomstvo a onda rekao: Ove sam stvorio za Džennet, i oni će raditi djela stanovnika Dženneta! Zatim je ponovo potrao njegova leđa i iz njih izveo potomstvo, a onda rekao: Ove sam stvorio za Džehennem i oni će raditi djela stanovnika Džehennema!’ Neko je tada rekao: ‘Božiji Poslaniče, čemu onda rad!?’ ‘Kada Allah nekoga stvori za Džennet’, kazao je Poslanik, ‘On ga i upregne da čini djela stanovnika Dženneta pa on tako i umre radeći neko djelo stanovnika Dženneta, te njime uđe u Džennet; a kada nekoga stvori za Džehennem, On ga i upregne da čini djela stanovnika Džehennema tako da i umre radeći neko djelo stanovnika Džehennema, te njime uđe u Džehennem!'"[199]

---

[198] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) zbog svojih prijenosnih puteva i potvrda koje ima u drugim hadisima, a stručno je elaboriran u *Vjerodostojnici* (Es-Sahīha) pod brojem 1623.

Hadis bilježe još i: Ebu Dāvud, Tirmizī, Nesāʻī, Ibn Ebī Hātim, Ibn Džerīr i Ibn Hibbān u svom *Sahīhu*.

Tirmizī, posredstvom Ebu Hurejrea, bilježi sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Kad je Allah stvorio Adema, potrao je njegova leđa, pa je iz njih ispala osoba svakog njegovog potomka, koju će stvoriti do Sudnjeg dana, i između očiju svakog od njih dao je svjetlosni biljeg, a zatim ih predočio Ademu.' 'Ko su ovi, Gospodaru?!', upitao je on, i Allah mu je rekao: 'To su tvoji potomci!'

Onda je on među njima ugledao jednoga čiji ga je biljeg među očima naročito zadivio, pa je upitao: 'Gospodaru, ko je ovaj?!' 'To je jedan iz reda zadnjih naroda tvoga potomstva; zove se Dāvud.' '(Gospodaru)', upitao je on, 'koliki će mu biti životni vijek?' 'Šezdeset godina', kazao je On. 'Gospodaru', rekao je Adem, 'dodaj mu četrdeset godina od moga života!'

Kad je pak Ademu istekao njegov životni vijek, došao mu je Melek smrti, i on ga je upitao: 'Pa, zar mi nije preostalo još četrdeset godina života?!' 'Zar ih nisi poklonio svome potomku Davudu?!', upitao je melek.

On je to porekao, pa i njegovi potomci poriču. Zaboravio je, pa i njegovo potomstvo zaboravlja. Počinio je grijeh, pa i njegovo potomstvo griješi."[200]

Tirmizī kaže: "Hadis je dobar i vjerodostojan (*hasen-sahīh*)." Bilježi ga i El-Hākim i kaže: "Hadis je vjerodostojan prema Muslimovim uvjetima, ali ga ne navodi ni on, ni Buhāri."

Također, imam Ahmed, posredstvom Enesa ibn Mālika, r.a., bilježi sljedeći Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis: "Na Sudnjem danu će se nekome od džehennemlija reći: "Vidiš, kada bi sve ono na Zemlji bilo tvoje, da li bi to dao da se iskupiš?" i on će reći da bi dao. "Eto", kazat će mu Allah, "a Ja sam od tebe tražio manje od toga i od tebe sam, dok si još u kičmi Ademovoj bio, uzeo obavezu da Mi ništa nećeš pridruživati u Božanstvenosti Mojoj, a ti si sve odbijao osim da Mi nešto pridružuješ u tome!"[201]

---

[199] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) na osnovu drugih hadisa, izuzev onog dijela o potiranju leđa – za to nisam uspio naći potporu u drugim hadisima. *Zbirka slabih hadisa* (Ed-Daīʻfa, 3070).

[200] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Pronašao sam četiri njegova prijenosna niza. Neke od njih navodi Ibn Ebi ʻĀsim u *Sunnetu* (Es-Sunna) br. 204, 205 u mojoj redakcijskoj obradi, u izdanju El-Mektebu-l-islami.

Hadis, također, bilježe i Buhāri i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa.

On, također, navodi i druge hadise i svi oni govore o tome da je Allah izveo Ademovo potomstvo iz njegove kičme i razdijelio ih na stanovnike Džehennema i stanovnike Dženneta. Na temelju toga neki tvrde: "Duše su stvorene prije tijela."[202]

Međutim, ove predaje ne govore o tome da su duše stvorene prije tijela na jedan postojan način. Najviše što se u tom smislu može razumjeti iz njih jest to da je njihov Stvoritelj i Tvorac – uzvišen neka je On! – bistvu dao oblik, odredio mu vrijeme kad će biti stvoreno, smrtni čas i ono što će raditi i potom te oblike izveo iz njihove materije, a onda ih ponovo u nju vratio, te svakom pojedinom od njih odredio vrijeme koje mu je određeno da se pojavi.

Prema tome, te predaje ne govore o tome da su duše stvorene na jedan postojan način, da su nastavile egzistirati razumne, sve na jednome mjestu, i da su zatim, odatle, u mahovima upućivane u tijela, kako je to tvrdio Ibn Hazm. Predaje, dakle, ne govore o nečem takvom.

Da, Gospodar Uzvišeni stvara duše jedne za drugim u mahovima (kako i on tvrdi) ali prema prethodećem određenju. Tako vanjsko stvaranje dolazi sukladno prethodećem određenju, onako kako stvar stoji i sa svim drugim Njegovim stvorenjima. Naime, On svima njima najprije odredi sudbine i smrtne časove, svojstva i pojavne oblike a onda ih učini vidljivima u egzistenciji, sukladno tom prethodećem određenju.

Prema tome, sve ono što se prenosi o tome govori o tom prethodećem određenju, dok neke predaje sugeriraju da je On, Uzvišeni, izveo njihove reprodukcije (*emsāl*) i fizionomije i one sretne (dženetlije) od njih razlučio od onih nesretnih (džehenemlije).

---

[201] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*; bilježe ga i El-Buhāri i Muslim. U *Musnedu* se nalazi pod brojem III/127, 129 u izdanju El-Mektebu-l-islāmi.

[202] El-'Afīfi kaže: "Vidi osamnaestu raspravu u Ibn Kajjimovoj *Knjizi o duši* (Er-Rūh), kao i Ibn Kesīrov *Tefsīr*, tj. njegovo tumačenje riječi Uzvišenoga: 'I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo...', iz sure El-A'rāf."

Što se pak tiče njihovog svjedočenja samima sebi, to se nalazi u samo dva hadisa koji se prenose kao mevkuf-predaje[203] od Ibn ʻAbbāsa i Omera, r.a., zbog čega neki učenjaci, kako iz ranijih, tako i iz kasnijih generacija, stoje na stanovištu da se pod tim misli na njihovo predisponiranje (*fitra*) za vjeru u Allahovu jednoću, kako je ranije navedeno (misli se na ono što su komentatori Kur'ana kazali u vezi s ovim časnim ajetom) u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre – neka je Allahovo zadovoljstvo na njemu! – u pogledu kur'anskih riječi: "...mi svjedočimo", tj. oni su rekli: "Jesi, mi svjedočimo da si Ti Gospodar naš!"

Prema tome, to je mišljenje Ibn ʻAbbāsa i Ubejja ibn Kaʻba. Ibn ʻAbbās, također, kaže: "Zatražio je da budu svjedoci jedni protiv drugih."

Neki misle da su: "...mi svjedočimo", rekli meleki, i da nakon riječi "jesi" treba zastati (prilikom učenja predmetnog ajeta). To je bilo mišljenje Mudžāhida i Dahhāka, dok Suddī kaže: "To je obavještenje Allaha Uzvišenog o Sebi i Svojim melecima, tj. da su oni prisustvovali činu izražavanja priznanja sinova Ademovih."

Ono prvo je pak ubjedljivije, a sve drugo je samo slutnja (*ihtimāl*) za koju nema dokaza, dok ono prvo podupire bukvalno slovo ajeta.

Treba znati da neki komentatori Kur'ana, poput Saʻlebīja, Begavīja i dr., i ne spominju ništa drugo do to da je Allah iz Ademovih leđa izveo potomstvo njegovo i da je od njih zatražio da budu svjedoci protiv sebe, te da ih je, zatim, ponovo vratio nazad. Neki ne spominju ni to, već samo kažu da im je postavio dokaz o Svojoj Božanstvenosti i jednosti, te da su to potvrdili njihovi razumi i razbori koje je Allah instalirao u njima. Takav je stav Zamahšerīja i dr.

Neki opet spominju oba ta mišljenja, poput Vāhidīja, Rāzija, Kurtūbīja i dr., s tim da Rāzi ono prvo mišljenje pripisuje pripadnicima glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*), a drugo muʻtezilijama. Ajet, bez imalo sumnje, ne upućuje na prvo mišljenje, tj. da je izvođenje potomstva bilo iz Ademovih leđa, već se iz njega može razumjeti da je bilo iz leđa Ademovih potomaka.

Izvođenje potomstva iz Ademovih leđa i traženje posvjedočenja protiv njih tamo spominje se u nekim hadisima, dok se u drugim spominje izvođenje i određivanje da će jedni u Džennet, a drugi u Džehennem – kako to nalazimo u hadisu koji prenosi Omer, Allah neka bude zadovoljan sa njim!; u trećim se pak navodi izvođenje i njihovo pokazivanje Ademu, bez određivanja i traženja posvjedočenja, kako to nalazimo u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre.

---

[203] *Mevkūf-predaja* je predaja koja se prenosi kao izjava ashaba i gdje se ne ističe da je to rekao Allahov Poslanik (s.a.v.s).

Onaj hadis u kojem se spominje traženje posvjedočenja, u smislu o kojem govore zagovornici prvoga stava, predstavlja riječi Ibn ʻAbbāsa i Omera i stručnjaci hadisa izrazili su svoju rezerviranost prema njemu tako da ga niko nije unio u svoju zbirku vjerodostojnih hadisa a izuzev Hākima, koji ga navodi u svom djelu *Nadodatak na dva zbornika vjerodostojnih hadisa* (El-Mustedrek ʻale-s-sahīhajni), no on je – Allah mu se smilovao! – poznat po svojoj popustljivosti.

Onaj, pak, hadis u kojem se spominje određivanje da će neki u Džennet, a neki u Džehennem predstavlja dokaz u pitanju vezanom za sudbinsko određenje (*kader*) i ima brojne potvrde u drugim hadisima. Među pripadnicima glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) on nije nimalo sporan. U pogledu njega svoje neslaganje izražavaju samo kaderije, a oni su zagovarači neistine i inovatori u vjeri.

Što se tiče onog prvog, u pogledu njega među stručnjacima glavnog toka islama postoji razilaženje kako među ranijim tako i među kasnijim generacijama i da se ne držim konciznosti naveo bih sve hadise koji se prenose o tome, kao i sve ono što je rečeno o njima, te kakvi su sve zaključci izvedeni iz njih i kakvi su sve napuci zapaženi u jezičkim izrazima predmetnog ajeta.

Kurtubī kaže: "Ovaj ajet nije sasvim jasan i učenjaci su mnogo toga izrekli u njegovom tumačenju. Mi ćemo navesti nešto od toga, onoliko koliko nam je bilo dostupno.

Jedni kažu: ʻAjet znači: Allah je iz leđa Ademovih potomaka, (slijedom) izveo jedne za drugima, dok riječi: *...i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: Nisam li Ja Gospodar vaš?* (El-Aʻrāf, 172), znače da ih je uputio na izražavanje Njegove jednosti (*tevhīd*), budući da svaka zrela osoba aksiomno zna da ima samo jednog Gospodara, (slavljen i uzvišen neka je On!), što je u funkciji posvjedočenja samih sebi, onako kako Uzvišeni kaže za nebesa i Zemlju: Pojavljujemo se drage volje! – odgovorili su. (Fussilet, 11) Ovo je mišljenje Kaffāla koji je o tome govorio opširno.'

Prema nekima On, Uzvišeni, izveo je duše prije nego je stvorio tijela i podario im sposobnost razumijevanja kojom su shvaćale ono što im On govori."

Kurtūbī potom navodi hadise koji se prenose o tome, itd.

Najjači dokaz koji potvrđuje istinitost prvoga stava jest hadis koje prenosi Enes, a koji se nalazi i u Buhārijevoj i u Muslimovoj zbirci vjerodostojnih hadisa. U njemu, pored ostalog, nalazimo sljedeće riječi: "Ja sam od tebe htio manje od toga. Od tebe sam, još u Ademovoj kičmi, uzeo obavezu da Mi ništa nećeš pridruživati u Božanstvenosti Mojoj, ali ti si odbio sve drugo do to da Mi pridružuješ nekoje drugo božanstvo!"[204]

Međutim, drugim prijenosnim nizom prenosi se ovako: "Tražio sam od tebe manje od toga i lakše, ali ti to nisi učinio!", pa će biti odveden u Vatru.

U ovoj verziji ne nalazimo: "u leđima Ademovim". Treba kazati i to da se ni u onoj prvoj predaji ne govori o njihovom izvođenju iz leđa Ademovih u onom smislu kako to tvrde pobornici prvoga stava. Naprotiv, taj prvi stav implicira dvije neobične stvari. Prva je ta da su tada ljudi progovorili i jezikom potvrdili svoje vjerovanje, čime je uspostavljen dokaz protiv njih na Sudnjem danu.

Druga stvar je da i ajet, navodno, sugerira tu činjenicu, međutim ajet takvo što ne sugerira, što se nadaje iz više fakata:

1. Uzvišeni kaže: "iz (kičmi) sinova Ademovih", a ne: "iz (kičme) Ademove";
2. On kaže: "iz njihovih kičmi", a ne: "iz njegove kičme", što je permutativ cjeline njenim dijelom, ili permutativ implikacije, što je i primjerenije;
3. On kaže: "potomstva njihovog", a ne: "potomstva njegovog";
4. On kaže: "i zatražio od njih da posvjedoče sami sebi". Svjedok se pak mora sjećati onog što je svjedočio, dok se on sjeća svog svjedočenja nakon dolaska na ovaj svijet, kako ćemo to vidjeti kasnije, a ne sjeća se nikakvog ranijeg svjedočenja;
5. On, Uzvišeni, kazao je da je razlog tog uzimanja za svjedoka uspostavljanje dokaza protiv njih kako na Sudnjem danu ne bi mogli

---

[204] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i zapravo je sastavni dio hadisa koji mu je prethodio. Muslim ga bilježi drugim prijenosnim nizom (VIII/134, 135), a isto tako i El-Buhāri (IV/239) i između njega i onoga ispred njega nema proturječja, budući da je nadodatak koji se nađe kod pouzdanog prenosioca prihvatljiv kao što je poznato. Hadis ima i drugih nadodataka i ja sam ih sve sakupio u njega i tako ga zaveo u *Niski vjerodostojnih hadisa* (Silsiletu-l-ehādīsi-s-sahīha) pod br. 172, te objasnio da drugi prijenosni put nije onaj koji se navodi kod El-Buhārija i Muslima, već onaj kod Ahmeda i Hākima, koji je vjerodostojan – prema Muslimovim uvjetima – i čiji je tekst doslovno ovakav kako ga navodi pisac. Taj prijenosni put nalazi se i u *Vjerodostojnici* (Es-Sahīha) pod brojem 3008.

reći: "Mi o ovome ništa nismo znali." (El-A'rāf, 172) Međutim, dokaz je uspostavljen slanjem poslanika i iskonskom naravi na kojoj su stvoreni, kako to kaže Uzvišeni: "o poslanicima koji su radosne vijesti i opomene donosili, da ljudi poslije poslanika ne bi nikakva opravdanja pred Allahom imali." (En-Nisā', 165);

6. iz njihovog podsjećanja na to kako na Sudnjem danu ne bi mogli kazati: "Mi o ovome ništa nismo znali." (El-A'rāf, 172) Zna se pak da oni ništa ne znaju o tome da su, svi, bili izvedeni iz kičme Ademove i da je tada od svih njih zatraženo da budu svjedoci – toga se niko od njih ne sjeća!;
7. iz riječi Uzvišenoga: "Ili da ne reknete: 'Naši preci su prije nas druge Allahu ravnim smatrali, a mi smo pokoljenje poslije njih.'" (E-A'rāf, 173), gdje je naveo dva razloga tog uzimanja za svjedoka: da ne bi mogli tvrditi da o tome ništa nisu znali, i da se ne bi mogli pozivati na to da su samo slijedili svoje pretke. Onaj, dakle, koji ništa ne zna nema ni svijesti o tome, dok se oponašatelj u svom oponašanju povodi za nekim drugim. Prema tome, za to dvoje može odgovarati samo neko protiv koga je uspostavljen dokaz slanjem poslanika i instaliranjem svijesti u samoj njegovoj konstituciji (*fitret*);
8. iz Njegovih riječi: "Zar ćeš nas kazniti za ono što su lažljivci činili?" (El-A'rāf, 173), tj. On će im, kada oni to reknu, kazati da će izvršiti Svoje obećanje vezano za njihovo poricanje i pridruživanje Njemu nečega u Božanstvenosti Njegovoj – naime, da će ih kazniti zbog njihovog suprotstavljanja poslanicima i utjerivanjem istih u laž. Naime, Uzvišeni Allah je kazao da neće nepravedno kazniti stanovnike nijednog mjesta čiji stanovnici ne budu imali znanja, već da će ih kazniti nakon što im, slanjem poslanika, oduzme ispriku i pošalje im upozorenje;
9. On, Uzvišeni, svakoga je pojedinačno učinio vlastitim svjedokom da je On Gospodar njegov i njegov Stvoritelj, što kao dokaz protiv njega navodi na više mjesta u Svojoj Knjizi, npr.: "A da ih upitaš: 'Ko je stvorio nebesa i Zemlju?' sigurno bi rekli: 'Allah!'" (Lukmān, 25) To je onaj dokaz, ono za šta ih je pozvao da posvjedoče protiv sebe i na šta su ih podsjećali poslanici riječima: "Zar se može sumnjati u Allaha, Stvoritelja nebesa i Zemlje?!" (Ibrāhīm, 10);
10. On je to učinio znamenjem (ajetom) naime jasnim i nedvosmislenim naputkom, vjernim pokazateljem smisla koji izražava, kako

> je to već slučaj sa svim znamenjima Gospodara Uzvišenoga. Tako Uzvišeni kaže: "I tako, eto, Mi potanko iznosimo dokaze, ne bi li se oni povratili." (El-A'rāf, 174)

To se odvija preko one iskonske naravi na kojoj je Allah stvorio ljude, a u Allahovom stvaranju nema izmjene. Tako nema nijednog novorođenčeta a da se nije rodilo na toj iskonskoj naravi; nijedno se, dakle, ne rodi na nečem drugom, što je nešto što se uzima kao gotova stvar, za šta nema ni zamjene, ni promjene, o čemu je već bilo riječi. A Allah najbolje zna!

Na to su nadošli Ibn 'Atijja i drugi. Međutim, pobojali su se konfrontiranja s bukvalnim smislom tih hadisa u kojima se eksplicitno govori o tome da ih je Allah izveo (iz kičme) i zatražio da budu svjedoci samima sebi, a zatim ih ponovo vratio nazad.

Tako profesor Ebu Mensūr el-Māturīdi u djelu *Komentar tumačenjā* (Šerhu-t-te'vilāt) navodi oba mišljenja, dajući prednost ovome drugom, koje je šire obrazložio i kome se priklonio.[205]

Priznavanje Božanstvenosti je, bez sumnje, čovjeku prirođena stvar, dok je pridruživanje Bogu nečega u Božanstvenosti Njegovoj (*širk*) naknadni postupak, u kojem djeca oponašaju svoje roditelje. Tako, kada oni na Sudnjem danu stanu govoriti da su njihovi preci u mnogoboštvo otišli a da su oni samo slijedili njihove običaje, onako kako ljudi obično slijede svoje pretke u jelu, oblačenju i stanovanju, njima će biti rečeno: "Vi ste priznavali Stvoritelja, potvrđivali ste da je Allah vaš Gospodar i da On nema sudruga u Božanstvenosti Svojoj. Time svjedočite protiv samih sebe! Čovjekovo svjedočenje protiv samog sebe, prema tome, jest njegovo priznavanje nečega, nije ništa drugo. Allah, dž.š., kaže: "O vjernici, uvijek postupajte pravedno, svjedočite Allaha radi, pa čak i protiv samih sebe!" (En-Nisā', 135)

Time se ne misli da se kaže: "Svjedočim protiv samoga sebe tim i tim", već onaj ko nešto prizna, on samim tim svjedoči protiv sebe. Naime, zašto ste od onog što ste znali i što ste potvrdili, i čime ste postali svjedoci protiv samih sebe, odstupili i otišli u mnogoboštvo? Štaviše, odstupili ste od onog o čemu imate sigurno znanje ka onom čija stvarnost nije poznata, slijedeći one koji nemaju valjana argumenta. Stvar je sasvim drukčija u pogledu vašeg slijeđenja njih u ovosvjetskim običajima jer vi za nešto takvo niste imali nikakva dokaza da to nije ispravno. Naprotiv, u tome ste nalazili svoj interes, za razliku od mnogoboštva – za njega ste, naime, imali i znanje i vlastito svjedočanstvo o njegovoj neispravnosti, o tome da ste skrećući u nj odstupili od onog što je ispravno.

---

[205] Profesor 'Afīfi kaže: "Vidi 18. raspravu u Ibn Kajjimovoj *Knjizi o duši* (Er-Rūh).

Vjera koju dijete preuzme od roditelja jest ona vjera koja se postigne odgojem i običajnom navadom, što se čini zarad ovosvjetske koristi, budući da dijete neminovno mora imati skrbnika, za šta su najpozvaniji njegovi roditelji. Iz tog razloga šerijatski je stav da se dijete nalazi u vjeri svojih roditelja u pogledu onih propisa koji se tiču ovoga svijeta i za tu vjeru Allah ga – prema ispravnome mišljenju – neće kazniti dok ne postane punoljetno, intelektualno zrelo i dok se protiv njega ne uspostavi valjan argument. Tek nakon toga ono treba da slijedi: ili vjeru znanja i razuma za koju svojim razumom zna da je ispravna vjera, pa ako su i njegovi roditelji na Pravome putu tada će, kako je to učinio Jūsuf, a.s., u vezi sa svojim precima, kazati: "Ispovijedam vjeru predaka svojih, Ibrāhima i Ishāka i Ja'kūba." (Jūsuf, 38), ili, kako su Ja'kūbu rekli njegovi sinovi: "Obožavat ćemo" – odgovorili su – "Boga tvoga, Boga tvojih predaka Ibrāhima i Ismā'īla i Ishāka, Boga jednoga!" (El-Bekare, 133)

Ako pak njegovi roditelji ne budu slijedili poslanike, njegova dužnost je da on slijedi poslanike, kako to kaže Uzvišeni: "Mi smo svakog čovjeka zadužili da bude dobar prema roditeljima svojim. Ali, ako te oni budu nagovarali da Meni nekoga pridružuješ u Božanstvenosti Mojoj, o čemu ti ništa ne znaš, onda ih ne slušaj!" (El-'Ankebūt, 8)

Prema tome, onaj ko bude slijedio vjeru svojih predaka bez vlastitog uvida i znanja o njoj, odnosno, ko joj se prikloni ostavljajući znanu mu istinu, taj se povodi za porivom strasti, kako to kaže Uzvišeni: "A kada im se rekne: 'Slijedite Allahovu Objavu!' oni odgovaraju: 'Nećemo, slijedit ćemo ono na čemu smo zatekli pretke svoje.' – Zar i onda kada im preci nisu ništa shvaćali i kada nisu na Pravom putu bili?!" (El-Bekare, 170)

Takav je slučaj s mnogim ljudima koji su rođeni u islamu, kada se dijete povede za svojim roditeljem u njegovom uvjerenju i idejnome pravcu, makar on bio i pogrešan, i makar on ne imao vlastitoga uvida u nj. Takav je samo musliman po kući u kojoj je rođen, ne i musliman po sopstvenom izboru. Kad takav u mezaru bude upitan: "Ko je tvoj Gospodar?", on će kazati: "Ah, ah, ne znam. Čuo sam kako ljudi nešto govore, pa sam i ja tako govorio!"

Pa, neka razuman čovjek razmotri tu situaciju, i neka bude iskren prema sebi, pa neka onda vidi kojoj skupini pripada on! Neka je Allah na pomoći!

Naime, za priznavanje jednosti Allaha u sferi gospodarstvenosti ne treba nikakav dokaz, s obzirom da je to nešto što je usađeno u samoj čovjekovoj naravi, a ono što čovjek može najbolje vidjeti jeste on sam: najprije je bio kapljica sperme a izišao je između kičme i grudi – grudi su pak prsne kosti – a zatim se ta kapljica sperme našla na sigurnome mjestu, u trima tminama, dok je pažnja roditelja i svih drugih stvorenja pritom bila daleko od njega. Da je ta kapljica stavljena na kakvu ploču ili tanjir, i da su se sakupili mudraci čitavog svijeta da od nje šta oblikuju, ne bi to bili u stanju učiniti!

S druge strane, apsurdno je zamisliti da su u njemu djelovanje izvršile prirodne sile (*tabāʻiʻ*), budući da su i one mrtve i nemoćne, da se ne odlikuju životom, dok od neživih tvari ne može poteći nikakvo djejstvo ni upravljački čin. Tako, kada se razmisli o tome, te o prelasku kapljice sperme iz jednog stadija u drugi, time se postiže spoznaja o postojanju samo jedne Gospodarstvenosti, a potom i spoznaja o postojanju samo jedne Božanstvenosti. Naime, kada čovjek svojim razumom shvati da on ima Gospodara Koji ga je stvorio, kako bi mu onda, nakon toga, moglo biti prilično da obožava nekoga drugog?! I sve što više razmišlja i razviđa tu stvar, sve više mu se povećava uvjerenje i svijest o Allahovoj jednosti. Pa, neka je Allah na pomoći. Nema drugoga stvoritelja osim Njega, ni boga mimo Njega!

O njegovim riječima:

Uzvišeni Allah je oduvijek znao broj onih koji će ući u Džennet i broj onih koji će ući u Džehennem, tako da na taj broj nema nadodavanja, niti oduzimanja od njega. Isto je i s njihovim djelima – oduvijek je znao ono što će oni počiniti.

Komentar:

Uzvišeni Allah kaže: "Allah, zaista sve zna." (El-Enfāl, 75); "A Allah je sve dobro znao." (El-Ahzāb, 40)

Prema tome, Uzvišeni Allah se odlikuje poznavanjem svake stvari oduvijek i zauvijek tako da Njegovome znanju nije prethodilo neznanje. "Gospodar tvoj nije zaboravan." (Merjem, 64)

Od ʻAlije ibn Ebu Tāliba – neka Allah bude zadovoljan sa njim! – prenosi se sljedeće: "Bili smo na jednoj dženazi u Bekīʻu-l-garkadu, pa nam je prišao Božiji Poslanik – mir i blagoslovi Allahovi neka su na njemu! – i sjeo, pa smo i mi posjedali oko njega. Uz sebe je imao štap i neko vrijeme je glavu držao oborenu i štapom tupkao po zemlji, a onda je rekao: 'Nema nijedne udahnute duše, a da Allah nije zapisao njeno mjesto u Džennetu ili Džehennemu – svaka je zapisana kao nesretna, ili kao sretna!' Jedan čovjek je na to rekao: 'Božiji Poslaniče, zašto ne bismo i ostali na tome što nam je zapisano u našoj knjizi i ostavili rad?!' 'Onaj ko bude od onih sretnih', kazao mu je Poslanik, a.s., 'on će i raditi djela sretnika, a onaj ko bude od onih nesretnih, on će radit djela nesretnika!' Zatim je rekao: 'Vi radite, a svakome će biti olakšano ono za šta je stvoren. Što se tiče onih sretnih, njima će biti olakšano da rade djela onih sretnih, a što se tiče nesretnika, njima će biti olakšano da rade djela onih nesretnih.' Potom je proučio: 'Onome koji udjeljuje i ne griješi i ono najljepše smatra istinitim – njemu ćemo Džennet pripremiti; a onome koji tvrdiči i osjeća se neovisnim i ono najljepše smatra lažnim – njemu ćemo Džehennem pripremiti.'" (El-Lejl, 5-10)

Hadis bilježe Buhāri i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa (*sahihajn*).

O njegovim riječima:

Svakome je olakšano da radi ono za šta je stvoren, a djela se cijene po svršecima. Sretan je pak onaj ko je učinjen sretnim Allahovom odredbom, a nesretan je onaj ko je učinjen nesretnim Allahovom odredbom.

Komentar:

Maloprije smo naveli hadis koji prenosi 'Alija – neka Allah bude zadovoljan sa njim! – tj. Poslanikove riječi: "Vi radite, a svakome će biti olakšano ono za šta je stvoren." Zuhejr, posredstvom Ebu Zubejra, od Džābira ibn 'Abdullāha – neka Allah bude zadovoljan sa njima! – prenosi sljedeće: "Došao je Surāka ibn Mālik ibn Džu'šem i rekao: 'Božiji Poslaniče, objasni nam našu vjeru kao da smo sada stvoreni: u čemu se sastoji naše današnje zalaganje – da li je to ono čije se ispisnine tinta davno osušila i čije dosudbe su davno izrečene, ili u onom što tek treba da zapisano bude?!' i Poslanik mu je odgovorio: 'To je ono čije se ispisnine tinta davno osušila i čije dosudbe su davno izrečene!'

'Pa čemu onda rad!?', upitao je Surāka, a zatim je Ebu Zubejr – kaže Zuhejr – govorio nešto što ja nisam razumio, pa sam upitao: 'Šta je rekao?' 'Vi radite', kazao je on, 'a svakome je olakšano.'"[206] Hadis bilježi Muslim.

Od Sehla ibn Sa'da es-Sā'idija – neka Allah bude zadovoljan sa njim! – prenosi se da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Neko, doista, radi djela stanovnika Dženneta – kako ljudima izgleda – a on je jedan od stanovnika Vatre, a neko opet radi djela stanovnika Džehennema – kako ljudima izgleda – a on je jedan od stanovnika Dženneta!"[207]

Hadis bilježe Buhāri i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa. Kod Buhārija ima i nadodatak: "A djela se cijene po svršecima."

U tim dvjema zbirkama navodi se i sljedeća izjava 'Abdullāha ibn Mes'ūda, neka Allah bude zadovoljan sa njim: "Ovako nam je govorio Božiji Poslanik, s.a.v.s., a on govori istinu i istinitost njegovog govora je potvrđena: 'Čovjekovo stvaranje se u utrobi njegove majke četrdeset dana odvija u obliku sperme, zatim isto toliko bude zakvačak, zatim isto toliko grudva mesa a zatim mu se upućuje melek i on u nj udahnjuje dušu i njemu se tada naređuju četiri stvari: da zapiše njegovu nafaku, njegov smrtni čas, njegovo djelo i to da li je nesretnik (džehenemlija) ili sretnik (dženetlija). I tako mi Allaha, osim Kojeg drugog boga nema, neki će od vas raditi djela stanovnika Dženneta tako da će između njega i njega ostati još samo jedan aršin a onda će ga preteći ono što je već zapisano u knjizi i on će početi raditi djela stanovnika Vatre, pa će tako i ući u nju, dok će drugi raditi djela stanovnika Vatre tako da će između njega i nje ostati još samo jedan aršin, a onda će ga preteći ono što je već zapisano u knjizi i on će početi raditi djela stanovnika Dženneta, pa će tako i ući u njega!'"[208]

Hadisa o ovome ima velik broj, a isto tako i onoga što se prenosi od onih iz prvih muslimanskih generacija (*selef*).

Ebu Omer ibn 'Abdulberr u svom *Uvodu* (Et-Temhīd) kaže sljedeće: "Ljudi su zabilježili mnogo toga što se prenosi o ovome i apologete su o tome mnogo raspravljale. Oni koji se drže sunneta (*ehlu-s-sunne*) jednodušno vjeruju u te predaje, čvrstog su uvjerenja u njihovu istinitost i o njima ne raspravljaju. Od Allaha tražimo da nas od greške sačuva i uputi!"

---

[206] Hadis bilježi Muslim u poglavlju o sudbini (El-Kader) (VII/48), a isto tako i Ahmed (III/292-293). Ibn Hibban ga ocjenjuje vjerodostojnim (*sahīh*) (1808 i 1809).

[207] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), a stručno je elaboriran u *Hladovima* (Ez-Zilāl) pod br. 216.

[208] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), a stručno je elaboriran u *Hladovima* (Ez-Zilāl) pod br. 175 i 176.

O njegovim riječima:

Sudbinsko određenje (*kader*) u osnovi je zagonetka Uzvišenog Allaha u Njegovim stvorenjima. U njeg uvida nema ni melek bliski, ni vjerovjesnik poslani. Duboko poniranje u njeg i teoretiziranje o tome vodi razočarenju, predstavlja stepenice prema zabranjenom području i prelaženju granice (*tugjān*). Stoga se prema njemu mora biti krajnje oprezno – teorijski, intelektualno i sugestivno, budući da je Uzvišeni Allah znanje o sudbinskom određenju skrio od ljudi i zabranio im da idu za njegovim otkrivanjem, kako je to rekao u Svojoj Knjizi, naime: "On se ne pita za ono što radi, a oni će biti pitani." (El-Enbijā', 23) Tako bi onaj ko bi pitao: "Zašto je On to i to uradio?", odbacio odredbu Knjige, a onaj ko odbaci odredbu Knjige taj je nevjernik.

Komentar:

Sudbinsko određenje u osnovi je tajna Uzvišenog Allaha u Njegovim stvorenjima. Naime, On je onaj Koji daje i oduzima, Ko čini siromašnim ili bogatim, Ko smrt i život daje, Ko u zabludu odvodi i Pravim putem vodi... Alija, neka Allah lice njegovo učini plemenitim! – rekao je: "Sudbinsko određenje Allahova je zagonetka, koju mi ne možemo riješiti!"

Različito poimanje sudbinskog određenja među ljudima odveć je poznato. Pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne ve-l-džemā'a*) vjeruju da je sve prema Allahovoj odredbi i određenju, te da je Uzvišeni Allah stvoritelj i ljudskih djela. Uzvišeni kaže: "Mi sve s mjerom stvaramo." (El-Kamer, 49); "I sve je (On) stvorio i precizno mu određenje dao!" (El-Furkān, 2); Oni vjeruju da Allah želi nevjerstvo od nevjernika i da ga hoće, ali da njime nije zadovoljan i da ga ne voli – želi ga kao postojećeg subjekta (kevnen), ali njime nije zadovoljan kao čovjekovom duhovnom orijentacijom (*dīnen*).

Kaderije i mu'tezilije imaju drukčije stajalište. Prema njima, Allah hoće vjerovanje od nevjernika, ali nevjernik hoće nevjerstvo. Tome su pribjegli kako ne bi kazali: (Allah je) htio nevjerstvo od nevjernika, a onda ga za to kaznio!

Tako su se doveli u situaciju da budu "kao neko ko od vreline pijeska spas potraži u vatri!"[209] Naime, od jedne situacije pobjegli su u goru. To bi, naime, podrazumijevalo da je nevjernikovo htijenje nadvladalo htijenje Allaha Uzvišenog, budući da je Allah – kako tvrde – od njega htio vjerovanje, dok je nevjernik htio nevjerovanje pa se nevjernikovo htijenje ostvarilo, a htijenje Allaha Uzvišenog ostalo neostvareno! Ovo je pak najlošije uvjerenje, stajalište koje nije potkrijepljeno dokazom. Zapravo u konfrontaciji je sa dokazom!

El-Lālekāi navodi hadis koji Bekijja prenosi od El-Evzā'ija, koji kaže: "Kazivao nam je 'Alā ibn Hadždžadž, pozivajući se na Muhammeda ibn 'Ubejda el-Mekkija, a on na Ibn 'Abbāsa, da je Ibn 'Abbāsu rečeno: 'Došao nam je jedan čovjek koji poriče sudbinsko određenje (*kader*)!?' 'Pokažite mi ga!' – rekao je on, a tada je već bio slijep. 'Šta ćeš uraditi sa njim?', upitali su ga i on je rekao: 'Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, kada bih mogao ugrizao bih ga za nos tako da bih mu ga i odgrizao, a ako bi mi ruku dopao njegov vrat, doista bih mu ga zdrobio, jer sam čuo Božijega Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: Kao da dovodim žene iz plemena Benū Fihr koje tavaf čine (tj. vrše ritualno obilaženje) oko Harzedža[210] dok im se tresu njihove mnogobožačke zadnjice! To je prvo mnogoboštvo (*širk*) u islamu. Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, njihovo loše mišljenje će ih dovesti dotle da će isključiti Allaha i iz dosuđivanja dobra, kao što su Ga isključili i iz toga da On dosuđuje zlo!'"[211]

Riječi: "To je prvo mnogoboštvo u islamu", pa dalje do kraja iskaza, pripadaju Ibn 'Abbasu, što je sukladno njegovim riječima: "Sudbinsko određenje (*kader*) je korpus islamskog monoteističkog vjerovanja (*tevhīd*), pa onaj ko bude vjerovao u Allahovu jednost a nepriznavao sudbinsko određenje, njemu će to njegovo nepriznavanje razoriti njegov tevhīd."[212]

---

[209] Prvi dio stiha glasi: "Onaj ko kod Omera spas potraži u nevolji koja ga zadesi..."

[210] Hazredž je bilo jedno od dva velika arapska plemena, koja su živjela u Medini, i koja su prije islama obožavala božicu Menat, pa se, vjerovatno, ovdje i misli na nju. (Nap. prev.)

[211] Hadis je slab (*da'if*) zbog toga što se među njegovim prenosiocima nalazi i El-'Ala ibn el-Hadždžadž, koji spada među nepoznate prenosioce. Niko ga nije ocijenio pouzdanim, čak ni Ibn Hibbān! Naprotiv, El-Ezdi ga je označio slabim, kako kaže Zehebi. Njegova ocjena slabosti inače nije jaka, ali u ovom slučaju je prihvatljiva jer se ne kosi s nečijom drugom ocjenom o pouzdanosti. Zbog toga, ocjena prijenosnog niza dobrim (*hasen*) od šejha Ahmeda Šakira – Allah mu se smilovao! – za ovakav lanac prenosilaca, može se smatrati njegovom pretjeranom tolerantnošću po čemu je poznat kod stručnjaka. Ibn Ebi 'Āsim ga navodi u svom *Sunnetu* (Es-Sunne), pod br. 79.

[212] Hadis je slab (*da'īf*) i u slučaju kad mu se prijenosni niz završava na ashabu (*mevkūf*) i kad se vezuje za samoga Poslanika, a.s., (*merfū'*). Kao mevkūf-predaju navodi ga El-Lalekāi u

‘Amr ibn Hejsem prenosi sljedeće: “Putovali smo lađom a s nama u društvu bili su i jedan kaderija i jedan medžusija. Kaderija je madžusiji rekao: ‘Hajde, primi islam!’ ‘Primit ću ako to Bog bude želio!’ – odgovorio je medžūsija. ‘Bog to želi’, rekao mu je kaderija, ‘ali đavo ne želi!’ ‘Želi Bog i želi đavo’, kazao je medžūsija, ‘pa je onako kako želi đavo! Taj đavo je izgleda veoma jak!’”

U drugoj varijanti stoji da je rekao: “Ja sam s onim koji je od njih dvojice jači!”

Jedan čovjek iz pustinje (beduin) došao je do halke u kojoj se nalazio i ‘Amr ibn ‘Ubejd, te stao vikati: “Ljudi, ukradena mi je deva, pa molite Allaha da mi je vrati!” ‘Amr ibn ‘Ubejd je na to rekao: “Bože, Ti nisi želio da njegova deva bude ukradena, pa je ukradena, ali molim Te – vrati mu je!”

“Ne treba meni tvoja dova!”, kazao je beduin. “Zašto?” – upitao je on. “Bojim se”, rekao je, “da ne bude kao i ranije: nije želio da bude ukradena, pa je ukradena; da ne poželi da mi bude vraćena, pa da mi se ne vrati!”

Neki čovjek je Ebu ‘Isāma Kastalānija[213] upitao: “Šta misliš, ako bi mi Allah uskratio uputu i odveo me u zabludu, a zatim me kaznio – da li bi bio pravedan?” Ebu ‘Isām mu je odgovorio: “Ako je uputa nešto što Njemu pripada, onda On ima pravo da je kome hoće dadne, a kome hoće ne dadne!”

Što se pak tiče dokaza iz Kur’ana i sunneta, Uzvišeni kaže: “A kad bismo htjeli, svakog čovjeka bismo na Pravi put uputili, ali Ja sam već istinu

---

Komentaru sunneta (Šerhu-s-sunne), I/142/1, VI/262/2, gdje se nalazi i jedna neimenovana osoba. Kao merfu‘-predaju sličan hadis bilježi Taberāni u svom *Središnjaku* (El-Evsat), s prijenosnim nizom u kojem se nalazi Hāni‘ ibn el-Mutevekkil, koji je slab prenosilac (*da‘īf*). Hadis je stručno elaboriran u *Zbirci slabih hadisa* (Ed-Da‘īfa), pod br. 4072.

[213] ‘Abduldžebbār el-Hemdāni, jedan od mu‘tezilijskih učitelja, ušao je kod prijatelja Ibn ‘Abbāda, kod kojeg se nalazio Ebu Ishāk el-Isferāini, jedan od imama glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*), pa kad je ugledao Profesora rekao je: “Slavljen neka je Onaj koji je čist od svakog razvrata!”, na šta mu je Profesor časom uzvratio: “Slavljen neka je Onaj u čijem se kraljevstvu ne dešava ništa što neće On!” “Zar naš Gospodar”, upitao ga je kadija (tj. ‘Abduldžebbār el-Hemdāni), “želi da se Njemu izražava neposluh!?” “Može li Mu se”, upitao je Profesor, “neposluh izražavati iz nadmoći nad Njim?” “Šta misliš”, upitao je kadija, “ako bi mi On uskratio uputu i odredio mi sunovrat – da li bi prema meni lijepo, ili ružno postupio?” “Ako bi ti uskratio ono što je tvoje”, odgovorio je Profesor, “onda bi postupio ružno, a ako bi ti uskratio ono što je Njegovo pa – On je taj Koji Svojom milošću obuhvata koga On hoće!”, i kadija ‘Abduldžebbār je time bio zatečen. U Taberijevoj *Historiji* (Et-Tārīh) (VIII/125) stoji da je Gajlān Mejmūna ibn Mehrāna, u prisustvu Hišāma ibn ‘Abdulmelika koji ga je doveo da raspravlja sa njim, upitao: “Da li naš Gospodar želi da Mu se izražava neposluh?” Mejmūn mu je odgovorio pitanjem: “Pa zar Mu se neposluh izražava iz nadmoći nad Njim!?”

rekao: ‘Napunit ću, doista, Džehennem džinnima i ljudima zajedno!’” (Es-Sedžda, 13); “Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi, doista, svi bili vjernici. Pa zar ćeš ti nagoniti ljude da budu vjernici?” (Jūnus, 99); “A vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće!” (Et-Tekvīr, 29); “A vi ćete htjeti samo ono što Allah hoće – Allah, uistinu, sve zna i mudar je!” (Ed-Dehr, 30); “Onoga koga hoće Allah ostavlja u zabludi, a onoga koga hoće na Pravi put izvodi.” (El-Enʻām, 39); “Onome koga Allah želi da uputi On srce njegovo prema islamu raspoloži, a onome koga želi da u zabludi ostavi On srce njegovo stegne i umornim učini kao da čini napor da na nebo uzleti.” (El-Enʻām, 125)

Ishodište zablude nalazi se u poistovjećivanju htijenja (*mešīʻah*) i volje (*irādah*), te voljenja (*mehabba*) i zadovoljnosti (*ridā’*).

Džebrije i kaderije su to poistovjetile, a zatim su se međusobno razišle. Džebrije su rekle: “Sav ovaj svijet ustrojen je po Njegovoj odredbi i određenju pa je zato omiljen i njime se zadovoljno!”, dok su kaderije, odricatelji, kazale: “Izrazi neposluha nisu Allahu mili, niti je On njima zadovoljan – prema tome, nisu ni sudbinski dodijeljeni, ni odredbom određeni, već se nalaze izvan Njegovog htijenja i Njegovog stvaranja!”

Međutim, Kur’an, sunnet i nepatvorena priroda ukazuju na to da su htijenje i voljenje dvije različite stvari. Mi smo već naveli neke kur’anske pasaže koji govore o htijenju i volji. Neki pak od onih pasaža koji govore o voljenju i zadovoljnosti jesu sljedeći: “A Allah ne voli nered!” (El-Bekare, 205); “On nije zadovoljan da robovi Njegovi poriču istinu.” (Ez-Zumer, 7) Uzvišeni, netom po izricanju zabrane pridruživanja Allahu nečeg u Božanstvenosti Njegovoj, činjenja nasilja i razvratnosti i oholjenja, kaže: “Sve je to ružno, kod Gospodara tvoga omraženo.” (El-Isrā’, 38)

U *Sahīhu* se od Vjerovjesnika, s.a.v.s., navodi sljedeće: “Allah vam tri stvari ne voli: rekla-kazala, mnogo zapitkivanja i upropaštavanje imovine.”[214]

U *Musenedu* se navodi: “Allah voli da se koristi Njegovim olakšicama kao što mrzi da Mu se izražava neposluh.”[215]

---

[214] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), navode ga i El-Buhāri i Muslim: El-Buhāri u poglavlju Pozajmljivanje (El-Istikrād), a Muslim u poglavlju Podmirivanje dugovanja (El-Akdije).

[215] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Ahmed i drugi autori s vjerodostojnim prijenosnim nizom. Stručno je elaboriran u *Taženju žeđi* (Irvāu-l-galīl), pod br. 564.

Jedna od Poslanikovih, a.s., dova bila je i ova: "Bože moj, utječem Ti se Tvojim zadovoljstvom od Tvoje srdžbe, Tvojim oprostom od Tvoje kazne. Utječem se Tebi od Tebe!"[216]

Obrati pažnju kako se on utječe svojstvom zadovoljstva od svojstva srdžbe, činom oprosta od čina kazne. Ono prvo je svojstvo, ono drugo je posljedica, rezultanta svojstva. Potom je sve to vezao za Allahovo Biće – uzvišen neka je On! – jer se sve to u konačnici svodi na Njega, ni na koga drugog. Ono, dakle, od čega se utječem ostvarit će se samo Tvojim htijenjem i Tvojom voljom; ono čime se utječem, naime Tvojim zadovoljstvom i Tvojim oprostom, također će se desiti samo Tvojim htijenjem i Tvojom voljom: ako htjedneš, bit ćeš zadovoljan Svojim robom i oprostit ćeš mu grijehe, a ako htjedneš bit ćeš srdit na njega i kaznit ćeš ga! Prema tome, moje utjecanje od onoga što mi nije drago i zaštita od njega, također je stvar Tvoga htijenja. I ono što je drago i ono što se mrzi – sve je po Tvojoj odredbi i Tvome htijenju. Zato se utječem Tobom od Tebe, utječem se Tvojom moći, Tvojom snagom i Tvojom milošću od onoga što isto tako biva Tvojom moći, Tvojom snagom, Tvojom pravednošću i Tvojom mudrošću. Zato se ne utječem nekim drugim od nekog drugog, niti se utječem Tobom od nečeg što potječe mimo Tvoga htijenja, već od nečeg što je od Tebe!

Koliko u ovim riječima ima tevhīda, znanja i izraza pokornosti, znaju samo oni koji imaju duboko znanje o Allahu, koji Ga dobro poznaju i koji se temeljito razumiju u izraze Njegovog obožavanja.

Ako bi neko postavio pitanje – Kako bi Allah mogao željeti nešto čime nije zadovoljan i što ne voli!? Kako bi ga mogao htjeti i stvarati? Kako se može objediniti Njegova volja za tim i Njegova mržnja i prezir toga!? – odgovor bi bio sljedeći: Ljudi su se oko toga podijelili na brojne skupine i o tome su zauzeli različite pravce i izrekli različita mišljenja. Treba pak znati da onoga što se želi ima dvije vrste: jedno se želi radi samog sebe, a drugo radi nečeg drugog.

Ono što se želi radi samog sebe zahtijeva se i voli se zbog toga što je takvo kakvo jest, te zbog onog dobra koje nosi u sebi. Prema tome, ono se želi s obzirom na konačne ciljeve i namjere.

---

[216] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen. Stručno je elaboriran u Ebu Dāvudovom *Sahīhu*, pod br. 823.

Ono pak što se želi radi nečeg drugog ponekad ne predstavlja i krajnju tačku onoga što se hoće, niti je u tome njegova dobrobit s obzirom na njega, već je samo sredstvo za ono što se namjerava i za čim se ide. Tako Mu je to mrsko s obzirom na njega kao takvog. Međutim, drago Mu je s obzirom na Njegovo određenje i činjenicu da dovodi do onog što On voli. Tako se u tome sjedinjuju dvije stvari: Njegova mržnja i Njegovo voljenje. To dvoje nije u međusobnoj isključivosti budući da su im različite povezanosti.

To je poput odbojnog lijeka: kada onaj ko ga uzima zna da se u njemu nalazi njegovo ozdravljenje; ili kao amputacija oboljelog organa, kada zna da se njegovim amputiranjem osigurava ostanak preostalog tijela; ili kao prevaljivanje ogromne razdaljine kada čovjek zna da će ga to dovesti do njegovog cilja i do nekog koga voli. Štaviše, razumnom čovjeku dovoljno je i samo preovlađujuće mišljenje pa da dadne prednost onome što mrzi i posegne za njim, makar mu konačnica toga bila i zaklonjena, pa šta bi se onda moglo kazati za Onoga kojemu ništa zaklonjeno nije?! Prema tome, On – uzvišen neka je On! – nešto mrzi, ali to ne isključuje Njegovu volju da toga bude radi nečeg drugog, odnosno s obzirom da ono uzrokuje nešto više što je Njemu draže od toga.

Jedan od primjera nečega takvog jest da je On stvorio Iblīsa koji je ishodište kvarenja vjera, djela, uvjerenja i volja. On je i uzrok nesreće velikog broja ljudi, te uzrok njihovih djela koja izazivaju srdžbu Gospodara Uzvišenog.[217] On nastoji da se uradi nešto suprotno onome što Allah voli i s čime je zadovoljan. I pored toga, on je sredstvo za mnoge stvari koje Uzvišeni Gospodar voli, koje je on uzrokovao da poteknu od ljudi a koje su Allahu draže nego da nisu učinjene.

Potom, nešto takvo ljudima pokazuje sposobnost Uzvišenog Gospodara da stvara međusobno suprotne i suprotstavljene stvari – tako je stvorio to biće koje je najgore i najzloćudnije među svim bićima, koje je uzročnik svakoga zla, nasuprot Džibrīlovom biću, koje je najčasnije, najčistije i najčestitije biće, ishodište svakoga dobra. Pa, uzvišen neka je Tvorac i ovoga i onoga!

Njegova moć se, isto tako, pokazuje i u stvaranju noći i dana, lijeka i bolesti, života i smrti, lijepog i ružnog, dobrog i lošeg, što je i najsnažniji pokazatelj savršenstva Njegove moći, snage, vlasti i nadmoći, budući da je On taj koji je stvorio te međusobno suprotne stvari, sučelio ih jedne sa drugima i učinio ih područjem Svoga djelovanja i ravnanja. Tako bi potpuni izostanak nekih od tih stvari narušavao Njegovu mudrost i krnjio savršenost Njegovog djelovanja i upravljanja Njegovim carstvom.

---

[217] 'Afīfi kaže: "V.: *Stupnjeve pobožnjaka* (Medāridžu-s-sālikīn), (I/252-255), izdavač "Es-Sunnetu-l-muhammedijja". V.: Ibnu-l-Kajjimovo djelo *Prizori ljudi u neposluhu Bogu* (Mešāhidu-l-halki fi-l-ma'sijeh), u redakcijskoj obradi prof. Nezīra 'Utme, izdavač "El-Mektebu-l-islamī".

Potom, u to spada i manifestiranje tragova Njegovih nadvlađujućih imena, kao što su El-Kahhar (Nadmoćnik), El-Muntekim (Osvetnik), El-'Adlu (Pravednik), Ed-Dārru (Štetnik), Eš-Šedīdu-l-'ikāb (Strogi kažnjivač), Es-Serī'u-l-'ikāb (Brzi kažnjivač), Zu-l-batši-š-šedīd (Snažni moćnik), El-Hāfidu (Unizivač), El-Muzillu (Ponizivač).

Naime, ova imena i djejstva predstavljaju savršenstvo te je neophodno postojanje onoga za šta se vezuju. Tako, kada bi džinni i ljudi posjedovali narav meleka, tada djelovanja ovih imena ne bi mogli doći do izražaja.

Potom, tu je i manifestiranje tragova onih Njegovih imena koja sadrže Njegovu blagost, praštanje, opraštanje grijeha, prekrivanje onoga što ne valja, prelaženje preko povrede Njegovoga prava i oslobađanje od vatre onih koje hoće od svojih robova – pa da nije stvorio i one pretpostavke koje mrzi a koje dovode do ukazivanja tragova ovih Njegovih imena tada bi te mudrosti i korisnosti bile obesnažene. Vjerovjesnik, s.a.v.s., skrenuo je pažnju na to kad je rekao: "Kada vi ne biste griješili, Allah bi vas potisnuo sa scene i namjesto vas doveo druge, koji bi griješili i molili Ga za oprost, pa bi im opraštao!"[218]

Potom, tu je i manifestiranje tragova (Njegovih) imena mudrosti i obaviještenosti, jer je On Mudri (El-Hakīm) i o Svemu Obaviješteni (El-Habīr), Onaj koji stvari stavlja na njihova mjesta, Koji ih postavlja na njima prilična mjesta. Tako On nikada nešto ne stavlja na mjesto koje nije njegovo, niti ga postavlja tamo gdje, po nalogu Njegovog savršenog znanja, mudrosti i obaviještenosti, ne bi trebalo biti. Tako On najbolje zna koga će odabrati za Svoje objave; najbolje zna ko je valjan da ih primi i ko će Mu biti zahvalan na tome što je Objava došla baš njemu; najbolje zna ko nije pogodan za to. Da je odredio nepostojanje mrskih pretpostavki, tada bi bile obesnažene brojne mudrosti i promakao bi veliki broj onog što je korisno. Da nije tih pretpostavki, s obzirom na ono zlo koje nose u sebi, tada bi bilo obesnaženo ono dobro koje je mnogo veće od tog zla koje se nalazi u njima. To je poput

---

[218] Hadis bilježi Muslim (VIII/94) posredstvom Ebu Hurejrea i njemu sličan hadis posredstvom Ebū Ejjūba. Oba ta hadisa nalaze se i u *Vjerodostojnici* (Es-Sahīha) (968, 969), u kojoj hadis ima i svoje potvrde u drugim hadisima (967, 970).

Sunca, kiše i vjetrova[219] u kojima su koristi višestruko veće od zla kojeg (ponekad) pričine.

Potom, tu je ostvarivanje različitih oblika pokornosti kojih ne bi bilo da nije stvoren Iblīs – naprimjer, pokornost u obliku borbe na Božijem putu (*džihād*) Njemu je najdraži oblik pokornosti i kad bi svi ljudi bili vjernici, tada ta pokornost i njene implikacije – ljubav i prijateljstvo u ime Allaha Uzvišenoga, te neprijateljstvo zbog odnosa prema Njemu – ne bi bili mogući. Isto je i sa pokornošću predstavljenom u naređivanju dobra i odvraćanju od zla, zatim onom predstavljenom u strpljivosti i opiranju strastima, te preferiranju onih stvari koje Allah voli; onom predstavljenom u pokajanju i traženju oprosta za počinjene grijehe; onom predstavljenom u čovjekovom iskanju pomoći od Allaha da ga zaštiti od njegovog neprijatelja, od neprijateljske spletke i uznemirenja, kao i brojnim drugim mudrostima koje ljudski umovi ne mogu sve ni dokučiti.

Možda će neko postaviti pitanje: Da li su se te mudrosti mogle naći i bez tih pretpostavki?

Pitanje, međutim, nije logično budući da pretpostavlja postojanje posljedice bez njezinoga uzroka, kao kad bi se pretpostavilo postojanje sina bez oca, kretanja bez pokretača, pokajanja bez pokajnika!

Pa ako bi neko rekao – Ako su te pretpostavke poželjne s obzirom da dovode do (ostvarenja) određenih mudrosti, da li one u tom smislu mogu biti i drage i željene ili su one u svakom pogledu predmet srdžbe? – (odgovor bi bio) Ovo pitanje je dvojako:

a) može se ticati Gospodara Uzvišenoga, tj. da li On te uzročnike voli s obzirom na činjenicu da oni dovode do onog što On voli, makar ih mrzio kao takve? i
b) može se ticati čovjeka, tj. da li je njemu prilično da i on njima bude zadovoljan u onom smislu u kojem i njegov Gospodar?!

Prema tome, ovo pitanje ima svoju težinu. Znaj da se svako zlo svodi na nepostojanje, tj. odsustvovanje dobra i uzročnika koji vode k njemu. Ono je s te strane zlo, dok u samoj činjenici njegovog postojanja nema nikakvog zla. Naprimjer, postojanje zlih duša je dobro sa stanovišta samog njihovog postojanja. U njima se pak zlo stekne tako što im se prekine dotok dobra. One su, naime, u osnovi stvorene pokretljivima, pa ako budu podržane znanjem i nadahnute dobrom, onda time bivaju i pokretane, a ako budu ostavljene tada se, vođene svojom prirodom, pokreću u suprotnom pravcu. Tako je i samo njihovo kretanje, kao takvo dobro i zlo postaje tek s nekim nadodatkom, ne zbog same činjenice kretanja.

---

[219] ʻAfīfī kaže: "Ovaj prigovor i iscrpan odgovor na njega pogledaj na strani 193-198 u Ibnu-l-Kajjimovim *Stupnjevima pobožnjaka* (Medāridžu-s-sālikīn), te na 282-283 stranici njegovog djela *Bolest i lijek* (Ed-Dāʻu ve-d-devāʻu) nazvanom *Dostatni odgovor* (El-Dževābu-l-kāfī). Ovo gore je, naime, samo interpretacija toga.

Svo zlo je nasilje, tj. stavljanje nečega na njemu neodgovarajuće mjesto. Prema tome, ukoliko bi se to nešto stavilo na njemu odgovarajuće mjesto, tada ne bi bilo zlo. Proizlazi da je dio zla u tome relativan. Iz tog razloga sve one kazne koje su postavljene na svoje mjesto u samima sebi predstavljaju dobro mada su zlo za onaj objekat na kojem se primjenjuju, budući da u njemu izazivaju bol dok je njegova priroda bila pripravna za ono suprotno od njega, za užitak, spremna za nj, te je bol tako postala zlo u odnosu na nju, dok je dobro za izvršitelja budući da ga je postavio na za njeg prilično mjesto.

Uzvišeni Allah, naime, nije stvorio čisto zlo, koje bi takvo bilo sa svih aspekata i sa svake tačke gledišta. Njegova mudrost to odbija. Visosti Uzvišenoga ne priliči da želi nešto što je loše sa svake strane i u čemu nema baš nikakve koristi za Njegove stvorove. Takvo što bilo bi najočevidnija apsurdnost, budući da je u Njegovim rukama svako dobro, a da Mu zlo nije imanentno. Naprotiv, sve što se vezuje za Njega dobro je, dok zlo nastaje usljed odsustva te veze i vezanosti za Nj. Kad bi se, dakle, vezalo za Njega tada ne bi bilo zlo. Obrati pažnju na to – prekid veze sa Njim jest zapravo ono što ga je pretvorilo u zlo!

Ako bi neko rekao: Pa, njegova veza sa Njim ipak se ne prekida ni u pogledu stvaranja, ni u pogledu htijenja; odgovor bi bio sljedeći: Ono sa tog stanovišta i nije zlo, jer se samo njegovo postojanje i vezuje za Njega, tako da s te strane ono i nije zlo. Zlo koje se nađe u njemu dolazi usljed nepostojanja njegovog opskrbljivanja dobrom i njegovim uzročnicima. Nepostojanje pak nije neka stvar da bi se mogla vezivati za Onog u čijoj je ruci sāmo dobro.

Ako želiš dodatno pojašnjenje toga, onda znaj da postoje tri pretpostavke dobra; to su: uvođenje u postojanje (*el-īdžād*), pripremanje (*el-i'dād*) i opskrbljivanje (*el-imdād*). Tako je stvaranje toga dobro, i potječe od Allaha, baš kao i njegovo pripremanje i opskrbljivanje. Ukoliko mu pak izostane priprema i opskrba onda se u njemu pojavi zlo, usljed nepostojanja toga, i ono se ne vezuje za Aktivnog Činioca, za Nj se vezuje njegova suprotnost.

Ako bi neko rekao: Zašto ga nije opskrbio čim ga je stvorio? – odgovor bi glasio: Mudrost nije nalagala njegovo uvođenje u postojanje i istovremeno oprskrbljivanje, već je nalagala njegovo uvođenje u postojanje i izostavljanje njegove opskrbe. Tako je stvaranje toga dobro, dok je zlo nastalo zbog njegovog neopskrbljivanja.

Ako bi bilo rečeno: Pa zašto nije opskrbio sve postojeće? – pitanje bi se moralo smatrati lošim, jer bi otkrivalo da onaj ko ga je postavio drži da je nivelacija među svim postojećim subjektima snažnije zastupljena u mudrosti, što je čisto neznanje. Naprotiv, mudrost se nalazi upravo u toj ogromnoj nejednakosti koja postoji među stvarima, premda nejednakosti nema i u stvaranju svake njihove vrste. Naime, u stvaranju svake pojedine vrste nema nejednakosti – do nejednakosti dolazi usljed nepostojećih stvari, s kojima stvaranje nije povezano. Inače, u samom stvaranju nema nejednakosti. Ako ti je ovo suviše komplikovano i ako ga ne možeš shvatiti kako treba, povedi se za riječima onog koji je rekao:

Ono što ne možeš, toga se i kloni,
i onome što možeš ti se prikloni![220]

Ako bi neko rekao: Kako On nešto Svom robu može željeti a ne pomoći ga u tome? – odgovor bi bio: To je stoga što bi to Njegovo pomaganje čovjeka u tome moglo rezultirati gubljenjem nečega što je Njemu mnogo draže od te pokornosti[221] s kojom je On zadovoljan od njega, a može biti i da čovjekovo izvršenje te pokornosti sadrži neki kvarljivi elemenat prema kojem Njegova mržnja – uzvišen neka je On! – može biti veća od Njegove ljubavi prema tom izrazu pokornosti. Uzvišeni ukazuje na to riječima: "Da su imali namjeru da pođu, sigurno bi za to pripremili ono što je potrebno, ali Allahu nije bilo po volji da idu, pa ih je zadržao." (Et-Tevbe, 46)

Tako je Uzvišeni kazao da Njemu nije bio po volji njihov polazak s Njegovim Poslanikom u boj – što je izraz pokornosti – pa ih je, budući da nije volio da to potekne od njih, zadržao od toga. Zatim je naveo i neke negativne posljedice kojima bi rezultirao njihov izlazak s Njegovim Poslanikom, rekao je: "Da su pošli s vama, bili bi vam samo na smetnji." (Et-Tevbe, 47), tj. napravili bi vam nered i zlo, "i brzo bi među vas", tj. aktivno bi radili na tome, "smutnju ubacili, a među vama ima i onih koji ih rado slušaju" (Et-Tevbe, 47), tj. onih koji bi to prihvatili od njih i koji bi im se odazvali, pa bi se iz nastojanja onih i slušanja ovih izrodilo zlo koje bi bilo mnogo veće od koristi koju biste imali od njihovog izlaska s vama. Tako su mudrost i milost nalagali da ih (Allah) zadrži od toga. Ovaj primjer uzmi za pravilo i prema njemu se ravnaj!

---

[220] Stihovi se pripisuje pjesniku 'Amru ibn Ma'd Jekribu.

[221] 'Afīfi kaže: "Pogledaj neslaganja i odgovore koje je komentator naveo na str. 206, a za dublji uvid u ovo obratiti se na *Stupnjeve* (El-Medāridž) (II/198)."

Što se tiče druge strane, tj. da se pitanje odnosi na čovjeka, i to je, također, moguće, štaviše prisutno je u stvarnosti, jer i čovjek mrzi prost govor i griješenje i prezire ih u smislu da su to čini koji potječu od čovjeka, da se dešavaju njegovim djelovanjem, njegovom voljom i izborom, dok je zadovoljan Allahovim znanjem, onim što je u Njegovoj knjizi zapisano, Njegovim htijenjem, Njegovom voljom i Njegovom stvaralačkom zapovijedi. Tako je on zadovoljan onim što je od Allaha, dok je srdit na ono što potekne od njega, kako to poima jedna skupina učenjaka.

Druga ih pak skupina apsolutno prezire, iako se i njihovo stajalište svodi na ovo, jer oni pod apsolutiziranjem svoga prezira ne misle na to da on zahvaća i Gospodarevo znanje, ono što je zapisano u Njegovoj knjizi te Njegovo htijenje.

Tajna problema nalazi se u tome da ono što se od toga veže za Gospodara nije prezrivo, dok ono što se veže za čovjeka jest.

Ako bi neko rekao: Čovjeku ne pripada ništa od toga! – odgovor bi bio sljedeći: To je nutemeljeni determinizam (*džebr*) koji onome ko mu je odan ne dopušta da se oslobodi te skučenosti. Čak je i oportuni kaderija bliži izbavljenju iz toga od deterministe, dok su pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*), koji stoje na središnjoj tački, između indeterminista (*kaderija*) i determinista (*džebrija*) u najboljem izgledu za prevladavanje toga.

Ako bi neko upitao: Kako onda dolazi do kajanja i pokajanja uz svijest o postojanju mudrosti u sudbinskom dosuđivanju, te svijest o Božijem vječnom bdijenju nad svime (*kajjūmijja*) i apsolutnoj provodivosti Njegovoga htijenja?! – odgovor bi glasio: Upravo je to ono što je one kod kojih je duhovno oko ostalo bez svoga svjetla navelo da stvar vide onakvom kakva ona nije, pa su svaki taj čin vidjeli kao izraz pokornosti, budući da su podudarni s Allahovim htijenjem i sudbinskim određenjem, zbog čega ih se može čuti kako govore: "Ako i nisam bio pokoran Njegovoj naredbi, bio sam pokoran Njegovom htijenju!"

O tome je izrečena i skladba:

Slijedim samo ono što On je odabrao za me
i svaki moj čin pokornost Njemu je prava!

Ovi ljudi najslabije vide suštine stvari i imaju najmanje znanja o Allahu, te najmanje poznaju Njegove vjerske i prirodne odredbe! Naime, pokornost se sastoji u postupanju u skladu s vjerozakonskim nalogom, a ne u skladu sa sudbinskim određenjem i (Božijim) htijenjem, jer da podudarnost sa sudbinskim određenjem predstavlja pokornost, tada bi Iblīs Njemu bio najpokorniji stvor, a narodi Nūha, Hūda, Sāliha, Lūta, Šuʿajba i faraona bili bi, svi, Njemu pokorna bića!

To je pak vrhunac nepoznavanja stvari.

Stvar je sasvim drukčija kad čovjek uvidi da je nemoćan, da se na njemu ostvaruju sudbinske dosudbe, da je potpuno ovisan o svome Gospodaru, da bez Njegove zaštite i brige ne može ni onoliko koliko treba za treptaj oka – tada on funkcionira po Allahu a ne po sebi, i u takvom stanju od njega nikako ne može poteći grijeh jer je na njemu tvrda utvrda: "Mnome sluša, Mnome gleda, Mnome hvata, Mnome hodi!" Nije zamislivo da, u takvom stanju, od njega može poteći grijeh. Ako pak bude zaklonjen od tog prizora i ostane prepušten sebi, tada će ga ponijeti poriv strasti i tu se na njega nabacuju mreže i remenja, i lovci se upućuju k njemu, pa kad mu se ukloni magla tog prirodnog bitisanja tada mu dolazi kajanje, pokajanje i pribjegavanje Bogu, jer je on u neposluhu Bogu sobom bio zaklonjen od svog Gospodara pa kad se odvoji od takvog bitisanja i pređe u drugo, tada ostaje sa svojim Gospodarom, a ne sa sobom.

Ako bi neko rekao: Ako nevjerovanje dolazi po Allahovoj odredbi i Njegovom određenju – a nama je naređeno da budemo zadovoljni s Allahovom odredbom – kako ga onda možemo osuđivati i mrziti?! – u odgovoru najprije treba kazati: Nama nije naređeno da budemo zadovoljni sa svime što je Allah odredio i dosudio; takvo što ne nalazi se ni u Kur'anu ni u sunnetu. Naprotiv, među onim što je određeno (*el-makdijj*) ima onog čime se mora biti zadovoljno, a ima i onog što pobuđuje mržnju i prezir, i čime nije zadovoljan ni Onaj koji provodi svoje odredbe – uzvišen neka je On! Naime, među određenjem ima i onog što izaziva (Njegovu) srdžbu, kao što i među dosuđenim stvarima ima onih za koje se On srdi, koje prezire, proklinje i kudi.

Drugo što treba kazati jest da tu postoje dvije stvari: Allahova odredba, koja je djelovanje koje opstoji po samom Biću Allahovom – uzvišen neka je On! – i efekat odredbe, tj. učinak koji je odvojen od nje. Prema tome, sva Allahova odredba je dobro, pravednost i mudrost, i mi smo s njom u cijelosti zadovoljni, dok su efekti odredbe dvojaki: jednima smo zadovoljni, a drugima nismo.

Treće: Allahova odredba ima dva aspekta – jedan je povezan s Gospodarom Uzvišenim i on je u dosluhu sa Njim, što je ono s čime se mora biti zadovoljno. Drugi se pak aspekt vezuje za čovjeka i u dosluhu je sa njim, i s te strane se dijeli na ono s čim se zadovoljno i ono s čim se nije zadovoljno. Primjer za to je ubistvo čovjeka. Ono se može promatrati dvojako: s obzirom na to da je njega sudbinski dosudio Allah, da ga je On odredio, propisao i htio, učinivši ga smrtnim časom ubijenoga i svršetkom njegovog životnog vijeka – i mi s tim moramo biti zadovoljni, dok njime ne možemo biti zadovoljni s obzirom da je poteklo od ubice, da ga je on izvršio, počinio i poduzeo ga po svom vlastitom izboru, čime je izrazio neposluh Allahu. S te strane ubistvo preziremo i njime nismo zadovoljni.

Što se tiče njegovih riječi: "Duboko poniranje u nj i teoretiziranje o tome vodi razočarenju" – one znače da je krajnja granica u njemu – duboko poniranje, tj. prekomjerno traganje za nečim, što će kazati da prekomjernost u istraživanju sudbinskoga određenja (*kader*), zaranjanje u dubine govorom o njemu, predstavlja put prema neuspjehu. Pod izrazom *ez-zerī'a* (put, vodilica) podrazumijeva se sredstvo koje vodi nečemu. Sličan smisao izražavaju i drugi izrazi, kakvi su prečka (*deredža*), stepenice (*sulem*) i sl. Isto je i sa izrazima *hizlān* (razočarenje, neuspjeh), *hirmān* (zabranjenost, nedostupnost) i *tugjān* (prekograničnost) – i oni, također, izražavaju sličan smisao. Međutim, *hizlān* (neuspjeh) stoji nasuprot *zafra* (uspjeh, pobjeda), a *tugjan* (prekograničnost) nasuprot *istikameta* (hodanja ispravnom stazom).

Što se tiče njegovih riječi: "Stoga se prema njemu mora biti krajnje oprezan – teorijski, intelektualno i sugestivno", od Ebu Hurejrea – Allah bio zadovoljan sa njim! – prenosi se sljedeće: "Neki ashabi došli su Božijem Poslaniku, s.a.v.s., i rekli mu: 'Mi ponekad u sebi oćutimo nešto o čemu se ne usuđujemo ni govoriti?!' 'Već ste se susretali sa tim?!', upitao ih je on. 'Jesmo', kazali su oni, i on im je na to rekao: 'To je jasno vjerovanje!'"[222]

Hadis bilježi Muslim, dok se Vjerovjesnikove riječi: "To je jasno vjerovanje" odnose na ono što su oni kazali, naime da se ne usuđuju ni govoriti o onome što ponekad oćute u sebi.

Muslim, isto tako, navodi sljedeće riječi 'Abdullāha ibn Mes'ūda, Allah bio zadovoljan sa njim: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., upitan je o šejtanskom došaptavanju (*vesvesa*), pa je rekao: 'To je čisto vjerovanje!'"[223] što izražava isti smisao kao i Ebu Hurejreov hadis, jer je sugestija strastvenoga poriva (*nefsa*), odnosno odbijanje njegovih sugestija u razini stvarne komunikacije između dvojice (sagovornika). Prema tome, odbijanje šejtanskih sugestija i došaptavanja i kvalificiranje pričanja o njima krupnom stvari, jasno su i čisto vjerovanje. To je bio i put ashaba – Allah bio zadovoljan sa njima! – kao i put svih onih koji su ih slijedili u dobru.

---

[222] Hadis bilježe Muslim (I/83) i Ahmed (II/456).

[223] Hadis posredstvom njega bilježi Muslim, dok ga Ahmed bilježi posredstvom Aiše (VI/106).

Zatim su iza njih došle generacije koje su listove knjiga ispunjavale tim došaptavanjima (*vesvesama*), koje su sve same sumnje i dileme, i njima su još ispunile i ljudska srca i tako su posezali za onim što je neistinito kako bi njime pobijali ono istinito. Upravo iz tog razloga Profesor se – Allah mu se smilovao! – duže zadržao na osudi dubljeg upuštanja u govor o sudbinskom određenju (*kaderu*) i istraživanju toga.

Od ʻAiše – Allah bio zadovoljan njome! – prenosi se sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: ʻAllahu najmrži čovjek je zagriženi polemičar!ʼ"[224]

Imam Ahmed kaže: "Kazivao nam je Ebu Muʻāvija, pozivajući se na Dāvuda ibn Ebu Hinda, on na ʻAmra ibn Šuʻajba, on na svoga oca a on na njegovog djeda, koji je rekao: ʻJednog dana Božiji Poslanik, s.a.v.s., izašao je napolje u trenutku kada su ljudi pričali o sudbinskom određenju, pa se tako rasrdio da je izgledalo kao da su mu po licu prosute sjemenke nara.[225] Šta vam je, rekao im je, pa jedan dio Allahove knjige suprotstavljate drugom?! Tako su propali koji su bili prije vas!ʼ"

(Prenosilac hadisa) kaže: "Nisam se smatrao toliko sretnim ni zbog jednog drugog skupa u kojem je bio Allahov Poslanik, a u kojem ja nisam bio, koliko sam bio sretan što nisam bio u tome skupu!"[226] Hadis bilježi i Ibn Madže.

Uzvišeni kaže: "A i vi slatkim životom živite i isto onako kao što su oni prije vas živjeli; i vi se upuštate u ono u što su se i oni upuštali." (Et-Tevbe, 69); "Takvi na onom svijetu neće imati ništa!" (El-Bekare, 200), tj. i vi se naslađujete vašim dijelom slatkoga života isto onako kako su se oni prije vas naslađivali svojim dijelom, i upuštate se u ono u što su se oni upuštali – u područje u koje su i oni zalazili – kao četa, bataljon ili kao generacija. Tako je On, Uzvišeni, jedno uz drugo stavio naslađivanje svojim dijelom slatkoga života i upuštanje (u ono u šta se ne treba upuštati), jer do kvarenja vjere dolazi ili u djelu ili u uvjerenju. U onom prvom se dešava posredstvom strasti (*šehevāt*), a u onom drugom posredstvom sumnji (*šubehāt*).

---

[224] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*).

[225] Ovo je rekao onaj što je vidio Poslanikovu srdžbu, kad ih je čuo da se upuštaju u raspravu o sudbinskom određenju (*kaderu*), budući da je to u konfrontaciji s Allahovim vjerozakonom. (Nap. prev.)

[226] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježe ga Ahmed i neki drugi autori s dobrim (*džejjid*) prijenosnim nizom.

Buhāri, posredstvom Ebu Hurejrea – Allah bio zadovoljan sa njim! – bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Moj ummet će, doista, slijediti one prije njega: pedalj po pedalj, lakat po lakat!" "Perzijance i Bizantijce?!", upitali su ga i on je rekao: "Pa koga drugog ako ne njih?"[227]

Od 'Abdullāha ibn Omera – Allah bio zadovoljan sa njim! – prenosi se sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'I moj ummet će, posigurno, stići isto ono što je stiglo i Benu Isrāīl: ako je među njima bio neko ko je javno općio sa svojom majkom i u mom ummetu će biti neko ko će to isto raditi! Benu Isrāīl se pak podijelio na sedamdeset i dvije skupine, dok će se moj ummet podijeliti na sedamdeset i tri, i sve će otići u Vatru, osim jedne.' 'Koje, Allahov Poslaniče?', upitali su oni. 'One koja bude na onome na čemu smo ja i moji ashabi!', kazao je on."[228] Hadis bilježi Tirmizī.

Posredstvom Ebu Hurejrea – neka Allah bude zadovoljan sa njim! – prenose se sljedeće Vjerovjesnikove, a.s., riječi: "(Jevreji) su se podijeli na sedamdeset i jednu ili na sedamdeset i dvije skupine, kršćani na isto toliko, a moj ummet će se podijeliti na sedamdeset i tri skupine!"[229]

Hadis bilježe: Ebu Dāvud, Ibn Madže i Tirmizī, koji za nj kaže da je "dobar i vjerodostojan" (*hasen sahīh*).

Od Mu'āvije ibn Ebi Sufjāna – neka Allah bude zadovoljan sa njim! – prenosi se sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'I jevreji i kršćani su se u svojim vjerama podijelili na sedamdeset i dvije skupine, a ovaj ummet će se podijeliti na sedamdeset i tri!'"[230] – tj. sekte, i sve će završiti u Vatri osim jedne – one koja bude slijedila obrazac prve zajednice (*el-džemā'a*).

Najveće pitanje oko kojeg se ummet podijelio jest pitanje sudbinskog određenja (*kader*) o čemu se govor proširio do krajnje granice.

---

[227] Hadis bilježi El-Buhāri u *Držanju (za Božije uže)* (El-I'tisām), te Ahmed (II/325, 367).

[228] Hadis je, s ovakvim tekstualnim oblikom, slab (*da'if*), iako ga Tirmizī u nekim rukopisnim primjercima ocjenjuje dobrim (*hasen*), što je moguće s obzirom na podršku koju ima u drugim hadisima, zbog čega sam ga i uvrstio u *Vjerodostojni dio Zbornika* (Sahīhu-l-džāmi'i) pod. br. 5219, kao i u *Vjerodostojnicu* (Es-Sahīha), br. 1348.

[229] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u *Vjerodostojnici* (Es-Sahīha), pod br. 203.

[230] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u prethodnom izvoru, br. 204.

Što se tiče njegovih riječi: "Tako bi onaj ko bi pitao: Zašto je On to i to uradio? odbacio odredbu Knjige, a onaj ko odbaci odredbu Knjige taj je nevjernik" – znaj da se temelj pobožnosti (*el-'ubūdijje*) i vjerovanja u Allaha, Njegove knjige i Njegove poslanike zasniva na prepuštanju (Allahu) i na nepostavljanju pitanja o pojedinostima mudrosti koja je sadržana u naredbama, zabranama i drugim propisima Šerijata. Tako Allah – uzvišen neka je On! – ne kazuje ni o jednom slučaju gdje je neki narod prihvatio svog vjerovjesnika i povjerovao u ono s čime im je došao a da ga je zapitkivao o pojedinostima mudrosti u onom što im je naređivao, što im je zabranjivao ili što im je prenosio od njihovog Gospodara. Da su to radili tada ne bi bili vjernici u svog poslanika. Naprotiv, oni su to prihvatali, prepuštali se tome i pokoravali mu se. Onu mudrost koju su dokučivali poštivali su, dok ih ono što im je ostajalo zakriveno nije navodilo da mu se ne povinuju i ne pokore dok ne upoznaju njegov smisao. Poslanik je u njihovim očima bio mnogo veći od toga da ga pitaju o tome, kao što se navodi u Indžilu: "O sinovi Izraelovi, ne pitajte: 'Zašto je naš Gospodar naredio?', već pitajte: 'Šta je naš Gospodar naredio?'"

Tako ćemo vidjeti kako ljudi iz prve generacije ovog ummeta, koji je najpotpuniji ummet u pogledu razboritosti, spoznaje i znanja, nisu pitali: Zašto je Allah ovo naredio? Zašto je ovo zabranio? Zašto je odredio da bude tako i tako? Zašto je uradio tako i tako?, jer su znali da je to protivno vjerovanju i predanosti (Allahu), da će se islam moći ustabiliti samo ako bude na stupnju pokornosti (*teslīm*).

Prema tome, prva stvar u poštovanju naredbe jest vjerovanje u nju, zatim čvrsta odluka da će se postupati po naredbi, potom brzo izvršenje iste, bez odlaganja, eliminacija svih prepreka koje joj priječe ostvarivanje, zatim ulaganje truda i pažnje da se izvršava na najpotpuniji način; potom njeno upražnjavanje s obzirom da je to naređeno tako da to ne ovisi o tome da li se poznaje mudrost toga, pa ako ih poznaje da će ih primjenjivati, a ako ne poznaje neće, jer to isključuje pokornost i ugrožava načelo izvršavanja zapovijedi.

Kurtubi, citirajući Ibn Abdulberra, kaže: "Onaj ko bude pitao zato što mu nešto nije jasno, idući za stjecanjem znanja i odagnavanjem neznanja od sebe, tragajući za onim smislom na kom se u vjeri mora zadržati, taj je na ispravnome putu, jer pitanje i jest lijek za neznanje. Međutim, onaj ko pita samo zato da bi raspravljao, a ne da bi razumio ili naučio, takvome nije dopušteno da pita, ni puno ni malo."

Ibnu-l-‘Arebī[231] kaže: “Ono s čime učenjak treba da se okupira jest iznošenje dokaza, pojašnjavanje načina razmatranja, postizanje pretpostavki za samostalno rješavanje šerijatskih pitanja (*idžtihad*) i pribavljanje određenog sredstva za oprskrbu.”

Zatim kaže: “Ako iskrsne neki problem onda će mu se prići s prave strane i rješenje će mu se potražiti tamo gdje se misli da će se najprije naći, a Allah će već otvoriti put ka njegovom pravilnom rješenju.”

Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “U lijep islam jednog čovjeka spada i ostavljanje onog što ga se ne tiče.”[232] Hadis bilježi Tirmizī i drugi autori.

Nema pak nikakve sumnje da se može označiti nevjernikom onaj koji odbije neku odredbu Knjige. Međutim, onaj koji nečemu dadne drugi smisao usljed neke dileme koja mu se isprriječila, njemu će se pojasniti šta je u tome ispravno kako bi se tome priklonio.

Uzvišeni Allah, dakle, neće biti pitan za ono što radi – zbog savršenosti Svoje mudrosti, milosti i pravednosti, a ne zbog svoje nadmoći i moćnosti, kako tvrde Džehm i njegovi sljedbenici. O tome će biti dodatnog pojašnjenja kod Profesorovih riječi: “Nikog ko se (namazom) okreće prema Ka‘bi nećemo proglašavati nevjernikom zbog nekog grijeha ukoliko on za nj ne bude tvrdio da je dozvoljen.”

O njegovim riječima:

To bi, dakle, bilo ono što je potrebno onom miljeniku Uzvišenog Allaha čije je srce prosvijetljeno, i to je stupanj onih koji imaju duboko znanje. Znanja, naime, imaju dvije vrste: znanje koje je među ljudima prisutno i znanje koje među njima nije prisutno. Negiranje prisutnog znanja je nevjerstvo, kao što je nevjerstvo i tvrdnja da se posjeduje neprisutno znanje. Nema vjerovanja bez prihvaćanja prisutnog i ostavljanja potrage za neprisutnim znanjem.

---

[231] Radi se o imamu Muhammedu ibn ‘Abdullāhu el-Me‘āfiriju el-Išbīliju, jednom od hafiza hadisa, umro 543. godine po H. On nije Muhammed ibn ‘Ali el-Hātemī, sufija i pročelnik učenja o transcedentalnom jedinstvu bitka (*vahdetu-l-vudžūd*), koji je umro 638. godine po H.

[232] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i prenosi se od čitave skupine ashaba. Ja sam ga stručno obradio u djelu *Svježa bašča* (Er-Revdu-n-nadīr), pod br. 293, 321.

Komentar:

“To bi, dakle, bilo ono...”, tj. sve ono što je ranije navedeno u šta se mora vjerovati i po čemu se mora raditi, a s čim je došao islamski vjerozakon (Šerijat), dok riječima: “I to je stupanj onih koji imaju duboko znanje” podrazumijeva poznavanje onoga što je došlo preko Poslanika, s.a.v.s., u cjelini i pojedinostima, u smislu odricanja i potvrđivanja. Pod “neprisutnim znanjem” misli se na znanje o sudbinskom određenju (*kader*) koje je Allah zaklonio od Svojih stvorova i zabranio im da idu za njegovim dosezanjem, dok se pod “prisutnim znanjem” misli na znanje o Šerijatu i njegovim primarnim i sekundarnim naučavanjima, pa onaj ko zaniječe nešto od onoga s čime je došao Poslanik, s.a.v.s., taj spada u nevjernike, baš kao i onaj ko ustvrdi da posjeduje znanje nedosezljivoga (*‘ilmu-l-gajb*). Uzvišeni kaže: “On tajne zna i On tajne Svoje ne otkriva nikome, osim onome koga On za poslanika odabere, zato On i ispred i iza njega postavlja one koji će ga čuvati.” (El-Džinn, 26-27); “Samo Allah zna kad će Smak svijeta nastupiti, samo On spušta kišu i samo On zna šta je u maternicama, a čovjek ne zna šta će sutra zaraditi i ne zna čovjek u kojoj će zemlji umrijeti; Allah, uistinu, sve zna i o svemu je obaviješten.” (Lukmān, 34)

To što je Allahova mudrost zakrivena od nas ne znači da ona i ne postoji, kao što ni naše neznanje o njoj na znači i njeno poricanje.[233] Zar ne vidiš da zakrivenost Allahove mudrosti od nas u stvaranju zmija, škorpiona, miševa i insekata, za koje se zna da nam nanose samo štetu, ne isključuje činjenicu da je Uzvišeni Allah i njihov stvoritelj, niti znači da u njima nema neke mudrosti koja je za nas skrivena, jer odsustvo znanja nije i znanje o nečemu čega nema.

O njegovim riječima:

I vjerujemo u Ploču (*El-Levh*) i Pero (*El-Kalem*) i u sve što je u njoj već zapisano.

Komentar:

Uzvišeni kaže: “A ovo je Kur’an veličanstveni, na Ploči pomno čuvanoj.” (El-Burūdž, 21-22)

---

[233] U rukopisu je različit red riječi no u istom značenju.

Hafiz Ebu-l-Kāsim el-Taberāni, posredstvom svog prijenosnog niza, navodi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Allah je stvorio Ploču Zaštićenu (*Levhi-mahfūz*) od bijelog bisera: stranice su joj od crvenog rubina, pero joj je svjetlost i ispisnina joj je svjetlost. Allah u njoj u svakom danu ima tri stotine i šezdeset pogleda. Širina joj je koliko je između neba i Zemlje i On u nju svakoga dana pogleda tri stotine i šezdeset puta: stvara, opskrbljuje, usmrćuje, oživljava, uzdiže, unizuje i čini šta hoće!”[234]

Spomenuta Ploča je ona u kojoj su zapisane dosudbe svih stvorenja (*mekādīr*), dok je spomenuto Pero ono koje je Allah stvorio i kojim je, na spomenutoj Ploči, zapisao sve one dosudbe, kako stoji u Ebu Dāvudovim *Sunnetima* (Es-Sunen), u predaji od ‘Ubādea ibn Sāmita koji kaže: “Čuo sam Božijega Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: ‘Prvo što je Allah stvorio bilo je Pero, pa mu je rekao: *Piši! Gospodaru*, upitalo je ono, *šta da pišem?! Ispiši*, rekao mu je Allah, *sudbine svih stvari, sve do Smaka svijeta!*’”[235]

---

[234] Hadis je slab (*da‘īf*). Bilježi ga Taberāni u svom *Velikom zborniku* (El-Mu‘džemu-l-kebīr) (III/165/1) a u njegovom prijenosnom nizu nalazi se i Zejd ibn ‘Abdullāh, tj. El-Bukāi koji hadis prenosi od Lejsa, tj. Ibn Ebu Sulejma, a obojica njih su slabi prenosioci. Taberāni u istom djelu (III/88/2) navodi sličan hadis ali preko drugog prijenosnog niza, kojim se prenosi od Ibn ‘Abbāsa (*mevkūf*) i ovaj niz je moguće ocijeniti kao dobar (*hasen*), budući da su svi njegovi prenosioci pouzdani, osim Bukejra ibn Šihāba, Kufijca, kojeg Ebu Hātim titulira “šejhom” (učiteljem) dok ga Ibn Hibbān spominje u svojim *Pouzdanim prenosiocima* (Es-Sikāt) (II/32).
Napomena: Ovaj hadis bio je izopačen u izdanju Ahmeda Šākira, i on ga je ispravio, preuzevši ga iz djela *Zbirka nadodataka* (Medžme‘u-z-zevāid) gdje prijenosni niz hadisa seže samo do Ibn ‘Abbāsa, a ne i do Poslanika, a.s., (*mevkūf*). Mi smo ga pak ispravili u onoj verziji koja se, također, posredstvom Ibn ‘Abbāsa prenosi od Poslanika, a.s., a koja se nalazi u *Leksikonu* (El-Mu‘džem), što je ispravno jer ga i autor navodi s predajom koja seže sve do samoga Poslanika. Prema tome, nije dozvoljeno nešto što se prenosi mevkūf-predajom – a u čemu se desila deformacija – dovoditi u vjerodostojnu formu, kako je to poznato, zbog različitosti u njihovim tekstualnim oblicima, na šta sam sugerirao izrazom “sličan”.

[235] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), s tim da nisam posve siguran u autentičnost upotrebe konstrukcije “pa mu je rekao” (*fe kāle*), koju autor navodi. Naime, u nekim predajama stoji: “potom je rekao” (*summe kāle*).
Tako Ebu Dāvud hadis bilježi i posredstvom Ebu Hafse koji kaže: “Ubāde ibn Sāmit kaže...”, a zatim ga navodi s česticom “pa je rekao” (*fe kāle*).
Ebu Hafsino ime je Hubejš ibn Šurejh eš-Šāmi i njega jedino Ibn Hibbān označava pouzdanim prenosiocem. U *Et-Takrību* se za nj kaže da je prihvatljiv (*makbūl*) ali samo kad prenosi hadis koji je na tragu nekog drugog (*mutābe‘a*), u protivnom se hadisi koje on prenosi smatraju slabima (*lejjinu-l-hadīs*) kako je o njemu rečeno u predgovoru. I drugi su hadis prenijeli s njim, ali niz prenosilaca do njih nije vjerodostojan. Tako Tajālisī kaže: “Kazivao nam je ‘Abdulvahid ibn Sulejm, pozivajući se na Atā‘a ibn Ebi Rebāha koji kaže da je njemu hadis kazivao El-Velīd ibn ‘Ubāde ibn Sāmit, prenoseći ga od svoga oca...” (577) Hadis, posredstvom Tajālisīja, bilježi Tirmizī (II/232), koji za njeg kaže da je “dobar i neobičan (*hasen-garib*), te da se kod njega nalazi i u predaji posredstvom Ibn ‘Abbāsa”.

Učenjaci su se podijelili u dva tabora o tome da li je prvo stvoreno Pero ili Prijesto (*el-‘Arš*) i njihova stajališta navodi hafiz Ebu-l-‘Alā el-Hemdāni. Ispravniji je pak stav da je Prijesto stvoren prije Pera, s obzirom da je tako konstatirano u *Zbirci vjerodostojnih hadisa* (Es-Sahīh) hadisom koji prenosi ‘Abdullāh ibn ‘Amr koji kaže: “Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: ‘Allah je zapisao dosudbe svih stvorenja pedeset hiljada godina prije nego će stvoriti nebesa i Zemlju, dok je Njegov Prijesto nad vodom bio!’”[236]

Međutim, spomenuti ‘Abdulvahid je slab (*da‘īf*) prenosilac, kako stoji u *Et-Takrību*.

Ipak, Ejjūb ibn Zijād kaže drukčije. “Kazivao mi je”, veli on, “‘Ubāde ibn el-Velīd ibn ‘Ubāde (koji kaže): ‘Taj hadis mi je kazivao moj otac i, prema njemu, Vjerovjesnik je rekao: *Potom je rekao: Piši!*”

Ovaj hadis bilježi Ahmed (V/317) i njegov prijenosni niz je dobar (*hasen*), dok su svi prenosioci u nizu pouzdani (*sikāt*) i poznati, osim ovog Zijāda, od kojeg opet hadis prenosi čitava skupina ljudi. Ibn Hibban ga čak ocjenjuje pouzdanim, tako da se može kazati da su njegovi hadisi, ako Bog da, dobri (*hasen*). No, Ādžurrī ga u svom *Šerijatu* (Kitābu-š-Šeri‘ati, str. 177) navodi u verziji u kojoj se kaže: Fe kale lehu: Idžri! (Pa mu je rekao: Poteci!, tj. započni s pisanjem).

Jezid ibn Ebu Hubejb ga, posredstvom El-Velīda ibn Ubādea, bilježi kao: “Summe kale lehu: uktub” (Zatim mu je rekao: Piši!), a svi njegovi prenosioci su pouzdani, osim Ibn Lehī‘e, koji je imao loše pamćenje, no potvrda ovom hadisu je hadis koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ebu Hurejre, a koji glasi: “Prvo što je Uzvišeni Allah stvorio bilo je pero, zatim je stvorio nun, tj. mastilo, a zatim je rekao: ‘Piši!’”

Ovaj hadis bilježi El-Ādžurrī, te El-Vāhidī u svom tefsiru (IV/157/2). U njegovom prijenosnom nizu nalazi se i El-Hasan ibn Jahja el Hušeni, koji je sporan prenosilac. Za njega se u *Et-Takrību* kaže da je “iskrenog govora, ali da mnogo griješi”.

Helem, predaje se razlikuju u pogledu ovog veznika pa se, stoga, autorova argumentacija samo onom prvom verzijom prema kojoj je stvaranje Prijestolja prethodilo stvaranju Pera, ne bi mogla smatrati potpunom dok se ne bi ustanovilo da li ta verzija prevaže nad drugim, u kojima stoji: “Zatim je rekao...”

Ako je već neophodno izvršiti vrednovanje među njima, onda prednost treba dati ovoj drugoj predaji, budući da nju prenosi većina prenosilaca, a ima i svoju potvrdu u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, kao što je napomenuto, te budući da sadrži i dodatno značenje. Treba kazati i to da nema proturječnosti između ove predaje i hadisa koji prenosi ‘Abdullah ibn ‘Amr, a u kojem se eksplicitno naznačava da je zapisivanje sudbinskih određenja došlo poslije stvaranja Prijestolja, dok hadis, prema pretežećoj predaji, eksplicitno govori o tome da je Pero bilo prvo stvorenje i da je njemu potom naređeno da zapiše sve šta će biti, među čim je i Prijesto. Ja sam, dakle, skloniji stavu da je Pero prethodilo Prijestolju, a Allah najbolje zna!

Hadis sadrži i jednu suptilnu naznaku, koja bi se mogla uzeti kao odgovor onim naučnicima koji stoje na stanovištu da stvorenja nemaju svoga početka, tj. da ne postoji ništa stvoreno a da mu nije prethodilo neko drugo stvorenje i tako u nedogled, pa razmisli o njoj! U vezi s tim konsultiraj i *Nisku vjerodostojnih hadisa* (Silsiletu-l-ehādīsi-s-sahīha), br. 133.

[236] Hadis je vjerodostojan (*sahih*), i već je jednom navođen.

Ovim se eksplicitno naznačava da se određivanje sudbina desilo nakon stvaranja Prijestolja, te netom po stvaranju Pera, prema 'Ubādeovom hadisu. Njegove pak riječi: "Prvo što je Allah stvorio bilo je Pero" itd., mogu činiti jednu, a mogu i dvije rečenice. U slučaju da se radi o jednoj rečenici, što je ispravno, značenje bi bilo: da mu je Allah netom po njegovom stvaranju rekao: "Piši!" (kako stoji u jednoj verziji tog hadisa, naime: "Čim je Allah stvorio Pero, rekao mu je: 'Piši!'"), dakle s akuzativnom vokalizacijom riječi: *evvel* i *el-kalem*.[237]

U slučaju pak da se radi o dvjema rečenicama – u verzijama u kojima se hadis prenosi s nominativnom vokalizacijom dviju navedenih riječi – onda bi smisao hadisa bio taj da je Pero bilo prvo stvorenje iz ovog svijeta i time bi ova dva hadisa bila podudarna. Naime, hadis 'Abdullāha ibn 'Amra eksplicitan je u tome da je (stvaranje) Prijestolja prethodilo određivanju sudbina, a da je određivanje sudbina vremenski bilo korespondentno sa stvaranjem Pera.

U drugoj verziji hadisa stoji: "Pošto je Allah stvorio Pero, rekao mu je: 'Piši!'" Prema tome, to Pero je bilo prvo pero, najbolje i najimpozantnije. Više komentatora Kur'ana kaže da je to ono Pero kojim se Allah zaklinje u ajetu: "Nūn. Tako mi Pera i onoga što oni pišu!" (El-Kalem, 1-2), dok je drugo pero – pero Objave: ono kojim je ispisivana Allahova objava Njegovim vjerovjesnicima i poslanicima, a vlasnici tog pera su vladari nad ovim svijetom. Sva pera su samo sluge njihovim perima. Vjerovjesnik, s.a.v.s., u noći svog noćnog putovanja uzdignut je do stepena na kojem je mogao čuti škripu pera – ta pera ispisivala su regulative koje je Uzvišeni Allah objavljivao upravljajući gornjim i donjim svijetom.

O njegovim riječima:

Kad bi se svi ljudi sakupili da nešto, što je Uzvišeni Allah odredio da bude, učine da ga ne bude – oni to ne bi bili u stanju učiniti, a kada bi se svi sakupili da nešto, što Uzvišeni Allah nije odredio da bude, učine da ga bude – oni to ne bi bili u stanju učiniti. Tinta onoga što će se dogoditi do Sudnjega dana – osušila se!

---

[237] Što u arapskom jeziku daje značenje kao u navedenoj verziji u zagradi, dakle: Čim je Allah stvorio..., a ne: Prvo što je Allah stvorio..., kao u hadisu 'Ubādea ibn Sāmita, navedenom nekoliko redaka ranije. (Nap. prev.)

Komentar:

Već smo navodili hadis koji Džābir prenosi od Poslanika, s.a.v.s., u kojem se kaže: "Došao je Surāka ibn Mālik ibn Džu'šem i rekao: 'Božiji Poslaniče, pojasni nam našu vjeru kao da smo sada stvoreni: u čemu se sastoji naše današnje zalaganje – da li je to ono od čije se ispisnine tinta davno osušila i čije dosudbe su davno izrečene, ili u onom što tek treba da zapisano bude?' 'Ne', rekao mu je Poslanik, 'to je ono čije se ispisnine tinta davno osušila i čije sudbine su davno izrečene!'"[238]

Od Ibn 'Abbāsa – Allah bio zadovoljan sa njim! – prenosi se sljedeće: "Jednom sam bio iza Poslanika, s.a.v.s., pa mi je rekao: 'Dijete, hoćeš li da te naučim neke riječi: Čuvaj Allaha, pa će i On tebe čuvati! Čuvaj Allaha, naći ćeš ga pred sobom! Ako budeš nešto iskao, išći od Allaha; ako budeš tražio pomoć, traži je od Allaha. Znaj kada bi se sav narod okupio da ti učini neku korist, ne bi ti mogli koristiti ništa više od onog što ti je Allah odredio, a kada bi se sav narod okupio da ti pričini neku štetu, ne bi ti je mogli pričiniti osim onoliko koliko ti je Allah odredio. Pera su odložena, a tinta na (ispisanim) listovima se davno osušila!'"[239]

Hadis bilježi Tirmizī i kaže da je dobar i vjerodostojan (*hasen-sahīh*).

U verziji koju navode drugi autori hadis glasi: "Čuvaj Allaha, naći ćeš Ga pred sobom! Znaj za Allaha u blagostanju, pa će On znati za tebe u nevolji. Znaj da te ono što te promašilo nije moglo pogoditi, a da te ono što te pogodilo nije moglo promašiti. Znaj da pobjeda ide sa strpljivošću, da rasterećenje ide uz nedaće i da sa mukom ide i last!"

U ovim i drugim hadisima pera (*aklām*) data su u množini, što će kazati da za ispisivanje onoga što je dosuđeno postoje neka pera mimo onoga prvog, ranije spomenutog s Pločom zaštićenom (*Levhi mahfūz*).

Prema napucima sunneta, postoje četiri vrste pera, i ova njihova podjela je različita od one ranije spomenute:

Prvo pero je ono univerzalno, koje obuhvaća sve stvoreno; to je ono Pero koje je ranije spomenuto s Pločom zaštićenom.

Drugo pero je ono koje se u hadisu vezuje za stvaranje Adema i ono je, isto tako, opće ali samo za ljudski rod. O ovome postoje i ajeti kojima se kazuje da je Allah (sudbinski) odredio djela ljudi, njihove nafake, smrtne čase i (stupanj njihove) sretnosti, netom po stvaranju njihovog praoca.

---

[238] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je ranije spomenut (pod brojem 240, tj. u izvorniku).

[239] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) zahvaljujući potvrdi koju ima u drugom hadisu i ja sam ga stručno elaborirao u Ibn Ebū 'Āsimovom *Sunnetu* (Es-Sunne) (316-318).

Treće pero je ono koje je vezano za upućivanje meleka fetusu u majčinoj utrobi, pa kada u nj udahne dušu izdaju mu se četiri zapovijedi: da zapiše njegovu nafaku, smrtni čas, djelo i da li će biti nesretnik (džehenemlija) ili sretnik (dženetlija),[240] kako se to navodi u vjerodostojnim hadisima.

Četvrto pero je ono koje se postavlja na čovjeka kada postane punoljetan, i koje bude u rukama "plemenitih pisara" (*kirāmen kātibīn*) koji bilježe ono što ljudi rade, kako se to navodi u Kur'anu i sunnetu.

Tako, kad čovjek zna da je sve od Allaha, onda je dužan samo se Allaha bojati i samo se Njega čuvati. Uzvišeni kaže: "Ne bojte se ljudi, već se bojte Mene!" (El-Māide, 44); "I strahujte samo od Mene!" (El-Bekare, 40); "I samo se Mene bojte!" (El-Bekare, 41); "Oni koji se Allahu i Poslaniku Njegovu budu pokoravali, koji se Allaha budu bojali i koji od Njega budu strahovali – oni će pravi dobitnici biti!" (En-Nūr, 52); "On je jedini dostojan da Ga se boje i On jedini grijehe oprašta!" (El-Muddessir, 56) Ajeta sa sličnim značenjem u Kur'anu ima mnogo.

Svaki se čovjek, neminovno, mora čuvati nekih stvari, budući da ne živi sam. Čak i ako je kralj kome se drugi pokoravaju, i tada se mora čuvati nekih stvari kako bi mogao bdjeti nad svojim podređenim. Prema tome, svaki čovjek se mora nečega čuvati, pa ako se ne čuva Allaha, čuvat će se stvorenja. Ipak, ne mogu se svi ljudi usaglasiti u ljubavi ili u mržnji, jer što ovaj voli to onaj mrzi, pa čovjek, stoga, i ne može svima udovoljiti kako kaže Eš-Šāfi'i, Allah bio zadovoljan njime:

Zadovoljstvo ljudi imati svih, to cilj je nedostižan
Stog' drži se samo onog što dobro je za te –
ne odvajaj se od tog!
Sve drugo ostavi ti, ne opterećuj se sa njim.
Ta, zadovoljenje ljudi dostižno nije, a ni naređeno –
Zadovoljenje Stvoritelja i mogućno je, i zapovjeđeno!

Uz to, stvorenje ne može ništa zaštititi od Allaha, pa ako se čovjek boji svog Gospodara On mu pomoć ljudi čini nepotrebnom. Tako je Aiša pisala Muaviji, što se prenosi i kao hadis posredstvom nje (*merfū'an*), a i kao njena izreka (*mevkūfen ʻalejha*): "Ko Allaha zadovolji uz srdžbu ljudi, Allah će njime biti zadovoljan i učinit će da i ljudi budu njime zadovoljni, a ko zadovolji ljude srdivši Allaha, onaj od ljudi ko ga bude hvalio počet će ga kuditi!"[241]

---

[240] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ibn Mes'uda, i ranije je naveden u cijelosti, pod brojem 242 (u izvorniku).

---

[241] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga Tirmizī (II/67) posredstvom ʻAbdulvehhaba ibnu-l-Verda koji se poziva na jednog čovjeka iz Medine, koji je rekao: "Muʻavija je pisao ʻAiši, majci pravovjernih – neka Allah bude zadovoljan njima oboma! – moleći je da mu napiše savjetno pismo, ali da mu ne nabroji mnogo toga, pa mu je ʻAiša – Allah njome bio zadovoljan! – napisala sljedeće: ʻSelamun alejkum, a potom... Čula sam Božijega Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: Ko bude tražio Allahovo zadovoljstvo uz srdžbu ljudi, Allah će njemu pomoć ljudi učiniti nepotrebnom, a ko bude tražio zadovoljstvo ljudi uz srdžbu Allaha, Allah će ga prepustiti ljudima! Selam.ʼ"

Zatim hadis bilježi i posredstvom Hišāma ibn ʻUrvea, koji ga prenosi od svoga oca a on od ʻAiše – da je pisala Muʻaviji, te je naveo hadis sličnog sadržaja, no ne vezujući ga za Poslanika, a.s.

Međutim, prijenosni niz (*sened*) hadisa koji se vezuje za Poslanika, a.s., je slab (*daʻīf*) s obzirom da se prenosi posredstvom nepoznatog neimenovanog čovjeka, dok je predaja koja se zadržava na Aiši (*mevkuf*) vjerodostojna i svi njeni prenosioci su pouzdani.

Sličan pak hadis prenosi i Osman ibn Vākid od svoga oca, on od Muhammeda ibn el-Munkedira a on od ʻUrvea ibn Zubejra, koji ga prenosi od Poslanika, s.a.v.s., naime: "Ko bude tražio Allahovo zadovoljstvo uz srdžbu ljudi, Allah će njime biti zadovoljan a učinit će da i ljudi njime budu zadovoljni, a ko bude tražio zadovoljstvo ljudi uz srdžbu Allaha, Allah će se rasrditi na njega i učinit će da se i ljudi srde na njega!" Ovaj hadis bilježe: Kudaʻi u djelu *Musnedu-š-šihāb* (k 42/2), Mušrek ibn ʻAbdullāh u svom *Hadisu* (El-Hadīs) (k 61/2) te Ibn ʻAsākir (15/278/1).

Prijenosni niz ovog hadisa je dobar (*hasen*), a svi njegovi prenosioci su pouzdani i poznati. U pogledu samog Osmana ibn Vakida ima nekih primjedbi, ali one nisu takve da bi hadis koji on prenosi spustile na kategoriju nižu od dobrih (*hasen*) hadisa. U *Et-Takrību* se za nj kaže da je "iskren u govoru (*sadūk*), možda ponekad zbunjen".

Dio hadisa bilježi i Ibn Bušrān u svojim *Diktiranjima* (El-Emālī) (144/145), Ibnu-l-Aʻrabi u *Leksikonu* (El-Muʻdžem) (82/1), Ebu-l-Kāsim el-Mehrāni u *Izabranim značenjima* (El-Fevāidu-l-muntehaba) (3/23/1), Ibn Šāzān el-Ezedžī u *Pročišćenim značenjima* (El-Fevāidu-l-muntekāt) (1/118/2) i El-Kudaʻi (42/2) posredstvom Kutbea ibni-l-Alāa ibni-l-Minhāla el-Ganevija, koji kaže da je njima Hišām ibn ʻUrve kazivao sljedeće: "Ko bude nastojao dobiti pohvale od ljudi čineći grijeh prema Allahu, onaj ko ga bude hvalio počet će ga kuditi!"

El-Mehrani kaže: "Hadis je neobičan (*garib*) i ne znam da ga iko drugi prenosi od Hišāma osim El-Alāa ibn el-Minhāla."

Hadis se od njega prenosi i u ovoj verziji: "Ko bude tražio pohvale ljudi griješeći prema Uzvišenom Allahu, oni koji ga budu hvalili počet će ga kuditi!"

Hadis bilježi Harāitī u djelu *Ružno ponašanje* (Mesāviʻu-l-ahlāk) (2/5/2), zatim ʻUkajli u *Slabim prenosiocima* (El-Duʻafāʼ) (325), Ibn ʻAdī u *Upotpunjenoj zbirci* (El-Kāmil) (k 272/2) i Ebu-l-Hasan ibnu-s-Salt posredstvom Ibn ʻAbdulaziza el-Hāšemija (k 76/1). ʻUkajlī kaže: "Niko ne prenosi ovaj hadis sa El-ʻAlāom ibn el-Minhālom, a ovaj hadis je poznat samo preko njega."

Ibn ʻAdī kaže: "Nije jak prenosilac."

Ibn Hibbān ga pak spominje među pouzdanim prenosiocima!

ʻUkajlī dalje kaže: "Kao hadis koji se vezuje za Poslanika, a.s., on ovdje nije vjerodostojan i može se smatrati ʻAišinom izjavom (*mevkuf*)."

Prema tome, ko zadovolji Allaha, On će učiniti da mu pomoć ljudi bude nepotrebna, a On će biti zadovoljan njime. Potom će njime biti zadovoljni i ljudi. Naime, konačnica pripada bogobojaznosti. Tako će ga Allah zavoljeti pa će ga onda zavoljeti i ljudi, kako se navodi u dvjema zbirkama vjerodostojnih hadisa (tj. u *Sahihima* Buhārija i Muslima), u kojima se bilježe sljedeće Vjerovjesnikove, a.s., riječi: "Kada Allah zavoli nekog čovjeka On vikne: 'O Džebraile, Ja sam zavolio toga i toga, pa zavoli ga i ti!', pa tog čovjeka zavoli i Džebrail, a zatim Džebrail obznani po nebesima: 'Allah voli tog i tog čovjeka, pa ga volite i vi!' Tako ga zavole stanovnici nebesa, a potom bude prihvaćen i na Zemlji!"[242]

Slično ovome kaže se i za omraženost.

Kako je pojašnjeno, svaki se čovjek, neminovno, mora bojati ili stvorenja ili Stvoritelja. Kod bojazni od stvorenja šteta je veća od koristi iz mnogih razloga, dok se bojaznošću od Allaha postiže sreća i ovog i onog svijeta. Naime, On, Uzvišeni, dostojan je bojaznosti i dostojan opraštanja, jer je On taj koji oprašta grijehe, dok stvorenje nije u stanju ni grijehe oprostiti, ni nekoga uzeti u zaštitu od njih. On je taj koji uzima u zaštitu, a niko od Njega ne može zaštititi. Neki iz prvih muslimanskih generacija su govorili: "Bogobojazan čovjek nikada neće ovisiti o drugom, shodno riječima Uzvišenoga: 'A onome ko se Allaha bude bojao, Allah će dati neki izlaz i opskrbiti ga odakle se i ne nada!'" (Et-Talāk, 2-3)

Allah je tako bogobojaznima dao garanciju da će im naći neki izlaz iz teškoće koja pritisne ljude i da će ih opskrbiti odakle se i ne nadaju. Ako, pak, to izostane onda je to znak da u bogobojaznosti ima neka falinka, pa neka se takav obrati Allahu za oprost grijeha i neka Mu izrazi svoje kajanje. Uzvišeni zatim kaže: "A onome ko se na Allaha osloni, On mu je dovoljan!" (Et-Talāk, 3), tj. On mu je dostatan, neće ga pustiti da bude ovisan o drugome.

Neki ljudi misle da oslanjanje na Allaha (*tevekkul*) isključuje rad na stjecanju zarade (*iktisāb*) i korišćenje sredstvima, te da, ako su stvari sud-

---

Međutim, prema našem mišljenju, hadis je vjerodostojan (*sahih*) i u jednom i u drugom slučaju: kao mevkuf-predaja očigledno je vjerodostojna, no to se može kazati i za predaju koja se vezuje za Poslanika, a.s., (*merfu'*) budući da se prenosi dobrim prijenosnim nizom od Osmana ibn Vākida, kako je ranije rečeno. Ako se tome pridoda i Tirmīzijev prijenosni niz onda se hadis može, s Božijom pomoći, podići i na stepen vjerodostojnoga (*sahīh*).

[242] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea, a stručno je elaboriran u *Zbirci slabih hadisa* (Ed-Da'īfa) pod brojem 2207, ispod jednog drugog hadisa, koji se prenosi posredstvom Enesa i koji se tekstualno razlikuje od ovog.

binski određene, za sredstvima nema potrebe, što je pogrešno. Naime, neko stjecanje zarade je stroga obaveza (*farz*), nekada je pohvalno (*mustehab*), nekada dozvoljeno (*mubāh*), nekada pokuđeno (*mekrūh*) a nekad strogo zabranjeno (*harām*) kako je već definirano na odgovarajućem mjestu za to. Sam Vjerovjesnik, s.a.v.s., više se od svih oslanjao na Allaha, ali je na sebe stavljao ratnu opremu i išao trgovištima kako bi nešto zaradio, tako da su i sami nevjernici govorili: "Šta je ovom Poslaniku, on hranu jede i po trgovima hoda?!" (El-Furkān, 7) Zato ćeš vidjeti mnoge od onih koji smatraju da je rad na stjecanju zarade u opreci s oslanjanjem na Allaha, kako žive od onog što im drugi dadnu kao sadaku ili poklon, npr. ubirač poreza, šef policije i dr., o čemu će više riječi biti na njemu odgovarajućem mjestu, budući da mu ovaj sažetak ne osigurava dovoljno prostora.

Ranije je sugerirano na neka stajališta vezana za tumačenje Allahovih riječi: "Allah dokida šta hoće, a šta hoće ostavlja postojanim; u Njega je Glavna knjiga." (Er-Ra'd, 39) Što se pak tiče Njegovih riječi: "Svakog časa On se zanima nečim." (Er-Rahman, 29) Begavī navodi sljedeće Mukātilove riječi: "Ajet je objavljen u vezi s Jevrejima, naime, kada su rekli da Allah ne sudi subotom!" Komentatori Kur'ana kažu da je Allah takav da: oživljava, usmrćuje, opskrbljuje, jedne uzdiže a druge unižava, ozdravljuje bolesnoga, skida okove s okovanoga, rasterećuje unesrećenoga, odaziva se na dovu onoga ko Mu se obraća, daje onome ko išće od Njega, oprašta grijeh i čini nebrojene druge stvari i stvara među Svojim stvorenjima šta On hoće.

O njegovim riječima:

Ono što je čovjeka promašilo nije ga moglo pogoditi, a ono što ga je pogodilo nije ga moglo promašiti.

Komentar:

Ovo se temelji na onome o čemu je već bilo govora, naime da će se ono što je propisano neminovno i desiti. Kako je divno rekao jedan:

Što je Allah odredio to neminovno će bit' događanje,
stog' nesretnik je i neznalica onaj ko žali se na svoje stanje!

i drugi:

Zadovoljan ti budi s onim što imaš, mladiću
Ta Gospodar naš ni mrava ne zaboravlja jednog!
Na noge diži se pred onim što vrijeme ti donosi,
za onim što prošlo je hajd' mirno spavaj ti!

O njegovim riječima:

Čovjek treba da zna da je Allahovo znanje prethodilo svakom biću iz Njegovih stvorenja i da je On to sudbinski odredio na jedan konačan i nepobitan način, tako da to niko od Njegovih stvorova – na Njegovim nebesima ili Njegovoj Zemlji – ne može ni poništiti, ni odgoditi, ni otkloniti, ni izmijeniti, ni umanjiti, ni uvećati.

Komentar:

Ovo se temelji na već rečenome, tj. da je Allahovo znanje prethodilo svim bićima, te da je On odredio njihove sudbine prije nego ih je stvorio, kako je to rekao Poslanik, s.a.v.s.: "Allah je odredio sudbine ljudi pedeset hiljada godina prije nego će stvoriti nebesa i Zemlju, kad je Njegov Prijesto bio na vodi!"[243]

Proizlazi da je Allah (unaprijed) znao da će stvari postati egzistentne kad dođe njihovo vrijeme, prema nalogu Njegove vrhunske mudrosti (pa je i bilo onako kako je On znao). Zapravo, nastanak živih bića, sa svim onim čudesnim mudrostima u njima, i može se zamisliti samo od nekog znalca čije je znanje prethodilo njihovom stvaranju. Uzvišeni kaže: "Pa zar da ne zna Onaj koji stvara, a On sve do u sitnicu znade i o svemu je obaviješten!" (El-Mulk, 14)

Ekstremne mu'tezilije nisu priznavale da je Allah oduvijek bio znalac. Govorili su: "Uzvišeni Allah nema znanja o ljudskim djelima (dok ih oni ne počine)." Uzvišen neka je Allah nad onim što oni govore uzvišenošću golemom!

Imam Šāfi'i – neka Allah bude zadovoljan njime! – kaže: "S kaderijama polemizirajte o (Allahovom) znanju, pa ako ga priznaju time će biti poraženi

---

[243] Hadis je vjerodostojan (*sahih*), i već je jednom navođen (pod br. 80 u izvorniku).

(u debati), a ako ga ne priznaju time će zaći u nevjerstvo, jer Allah (Uzvišeni) zna da je ovaj kadar i da čini ono što može pa ga zato nagrađuje, a da je i onaj kadar no da ne čini ono što može, pa ga zato kažnjava. Kažnjava ga, dakle, zbog toga što ne čini i pored sposobnosti koju ima za to, što je Allahu bilo poznato kod njega, dok onom ko nije sposoban i ne naređuje, niti ga kažnjava za nešto za šta nije bio sposoban."

Ako bi neko rekao: Čovjek bi onda morao biti kadar promijeniti Allahovo znanje, jer je u Allahovom znanju da on nešto neće učiniti, pa ako je čovjek u stanju to učiniti, u stanju je, time, promijeniti i Allahovo znanje! – odgovor bi bio sljedeći: To je velika greška, budući da sama njegova mogućnost za taj čin ne znači obavezno i promjenu znanja. Onaj ko tako misli vjeruje da će, u slučaju da čovjek poduzme jedan takav čin, doći do promjene znanja, dok bi, u slučaju da se on zbilja dogodi, to događanje bilo ono što se nalazilo u znanju, a ne njegovo nedogađanje, pa je tako apsurdno da dođe do događanja nečega uprkos Allahovom znanju da se ono neće dogoditi. Naprotiv, ako se dogodi, to znači da je Allah znao da će doći do njegovog događanja, a ako se ne dogodi znao je da se neće dogoditi.

Mi, naime, ne poznajemo Allahovo znanje, osim onoga što se pokaže. Njegovo znanje je podudarno sa stvarnošću pa je nemoguće da se dogodi nešto što bi zahtijevalo izmjenu u (Njegovom) znanju. Naprotiv, šta god da bude – to je ono što je On znao da će biti, tako da čovjek koji nešto ne uradi nije učinio ništa što bi mijenjalo (Njegovo) znanje (nego on samo ima sposobnost za nešto što se nije desilo, a da se jeste desilo to bi bilo ono što je Allah znao da će se desiti, a ne da se neće desiti).

Ako bi neko rekao: Tek kada se (nešto) ne dogodi Allah saznaje da se neće ni dogoditi, pa ako je čovjek u stanju učiniti da se to dogodi, u stanju je i promijeniti (Allahovo) znanje!? – odgovor bi bio sljedeći: To nije tako, već ovako: čovjek je imao sposobnost da to učini, ali ga nije učinio, a da ga je učinio tada bi ta činjenica bila ono što se nalazilo u Božijem znanju, ne nešto drugo. Prema tome, kada se čovjekova potencijalna sposobnost za neki čin i ostvari, u tom slučaju je to ostvareno bilo ono za šta je Allah znao da će se desiti, dok su dotični pretpostavljali njegovo događanje i pored Allahovog znanja o njegovom nedogađanju. To je, međutim, apsurdna pretpostavka, baš kao kad bi neko rekao: Zamisli događanje toga zajedno s njegovim nedogađanjem! – što je sastavljanje dviju suprotnosti.

Ako bi neko rekao: Ako je događanje nečega i pored Gospodarevog znanja o njegovom nedogađanju apsurdno, to znači da se ono i nije nalazilo u sferi mogućega!? – odgovor bi bio sljedeći: Izraz *muhāl* (apsurdan, nemoguć) je općenit, i u konkretnom primjeru to nije apsurdno usljed njegove nemogućnosti da ga poduzme, usljed slabosti u odnosu na nj ili usljed neke zapreke u samom sebi – naprotiv, taj čin je moguć, dokučiv i učinljiv i, ako se dogodi, znači da je Allah znao da će se dogoditi, a ako se ne dogodi, znači da je Allah znao da se neće dogoditi.

Ako bi se pak pretpostavilo njegovo događanje uz odsustvo uzročnika događanja time bi ono postalo apsurdno, budući da bi se u tom slučaju morala priznati posljedica bez uzročnika. Stvari su, u toj perspektivi, apsurdne. Ono pak što dotične ostavlja bez aduta jest da tada niko ne bi ostao kadar za bilo šta, ni Gospodar, ni ljudi. Naime, ako Gospodar Sam po Sebi zna da će nešto učiniti, to Njegovo znanje ne znači obavezno i odsustvo Njegove moći da to ne učini. Isto je i s Njegovim (sudbinskim) određivanjem ljudskih djela. Opet, Uzvišeni Allah najbolje zna!

O njegovim riječima:

To spada u doktrinu (*'akd*)[244] vjerovanja, u načela spoznaje i u priznavanje jednosti Uzvišenog Allaha i Njegove stvoriteljnosti, kako Uzvišeni kaže u svojoj Knjizi: "Koji je sve stvorio i precizno odredio." (El-Furkān, 2); "A Allahova zapovijed je odredba konačna." (El-Ahzāb, 38)

Komentar:

Aluzija na ono što je ranije rečeno o vjerovanju u sudbinu i tome da je Njegovo znanje prethodilo stvaranju bića, da je ono postojalo i prije njihovog stvaranja. U odgovoru jednome koji ga je pitao o vjerovanju Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: "(To je) Da vjeruješ u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike i Sudnji dan; i da vjeruješ u sudbinsko određenje, bilo da se radi o dobrom ili lošem![245] Na kraju hadisa, Poslanik je upitao: "Omere, znaš li ko je ovaj pitac?" "Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju!", odgovorio je

---

[244] U izvorniku umjesto ove jednine stoji množina: *'akāid*.

[245] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), bilježi ga Muslim posredstvom Omera, te El-Buhārija i Muslim posredstvom Ebu Hurejrea.

Omer. “To je”, kazao je Poslanik, “Džibrīl, došao je da vas poduči vašoj vjeri!” Hadis bilježi Muslim.

Njegove riječi: “Potvrđivanje Allahove jednosti i Njegove stvoriteljnosti” znače da izražavanja Allahove jednosti, potvrđivanja Njegove stvoriteljnosti nema bez vjerovanja u Njegove atribute. Tako onaj ko ustvrdi da postoji neki drugi stvoritelj mimo Allaha postaje mnogobožac, a šta je tek s onim ko ustvrdi da svako stvara svoje djelo!? Iz tog razloga su kaderije medžusije ovoga ummeta, a hadisi o njima zabilježeni su u zbirkama naslovljenim sa *Sunen*.

Ebu Dāvud, posredstvom Ibn Omera, bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Kaderije su medžusije (vatropoklonici) ovoga ummeta – ako se razbole nemojte ih obilaziti, a ako umru nemojte prisustvovati njihovoj dženazi!”[246]

Ebu Dāvud, također, bilježi i izjavu Huzejfea ibnu-l-Jemāna – neka je Allah zadovoljan sa njim! – koja glasi: “Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: ‘Svaki ummet ima svoje vatropoklonike (*medžus*), a vatropoklonici ovog ummeta su oni koji govore da nema sudbine – kad neki od njih umre, nemojte prisustvovati njegovoj dženazi, a kad se neko od njih razboli nemojte ga obilaziti. Oni su Dedžalova stranka i Allahovo je pravo da ih i pridruži Dedžalu!’”[247]

Ebu Dāvud još bilježi, posredstvom Omera ibnu-l-Hattāba, i ove Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Nemojte sjediti s kaderijama, niti im se prvi obraćati!”[248]

Tirmizi bilježi Ibn ʻAbbāsove riječi: “Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: ‘Dvije vrste ljudi nemaju udjela u islamu: murdžiʻe i kaderije!’”[249]

Treba, međutim, kazati da su svi hadisi koji se prenose o kaderijama slabi. Vjerodostojne su samo one predaje o njima koje se prenose kao riječi ashaba (*mevkūf*). Tako se od Ibn ʻAbbāsa prenosi sljedeće: “Sudbinsko određenje (*kader*) je korpus islamskog monoteističkog vjerovanja (*tevhīd*), pa onaj ko bude vjerovao u Allahovu jednost a nepriznavao sudbinsko određenje, njemu će to njegovo nepriznavanje razoriti njegov tevhīd."[250]

---

[246] Prijenosni niz hadisa (*isnad*) je slab, međutim ima i druge nizove koji ga ojačavaju. Stručno sam ga elaborirao u *Hladovima Dženneta u verifikaciji sunneta* (Zilālu-l-dženneti fi tahrīdži-s-sunneti) pod br. 338-342.

[247] Prijenosni niz hadisa (*isnād*) je slab i ja sam ga stručno elaborirao u prethodno navedenom izvoru pod br. 329.

[248] Prijenosni niz mu je slab; stručno je elaboriran u *Niši* (El-Miškāt) (108) i *Hladovima* (Zilāl) (330).

[249] Prijenosni niz hadisa je slab i ne treba da nas zavara to što ga autor *Zajedničke krune načela* (Et-Tādžu-l-džāmiʻu li-l-usūl) ocjenjuje vjerodostojnim (*sahīh*). Ja sam ga stručno elaborirao u *Verifikaciji sunneta* (Tahrīdžu-s-sunneti) (344-345).

To je zato što vjerovanje u sudbinsko određenje (*kader*) implicira i vjerovanje u Allahovo oduvijeko znanje i u ono što je iz Svog znanja, koje nije moguće sagledati u cjelini, pokazao, te u zapisanost onoga što je ljudima sudbinski određeno. Na ovom pitanju su zabasali mnogi politeisti, sabejci, filozofi i dr. koji su negirali da Allah poznaje pojedinosti ili nešto drugo. Sve to, naime, ulazi u sastav poricanja sudbinskog određenja (*kader*).

Što se pak tiče Allahove moći nad svakom stvari nju kaderije u cijelosti negiraju, budući da stoje na stanovištu da Allah ne stvara i ljudska djela, čime Ga izvode iz Njegove svemoći i (sve)stvaralaštva.

Sudbinsko određenje, na koje upućuju Kur'an, sunnet i jednodušje muslimanskih učenjaka, tako da su oni koji ga poriču, nesporno, prave kaderije, jesu one dosudbe ljudima (*mekādīr*) koje je Allah odredio, tako da se u svim onim izjavama ashaba i istaknutih muslimanskih autoriteta (imama) u kojima se kude kaderije misli na njih, poput Ibn Omerovih – Allah bio zadovoljan sa njim! – riječi koje je izrekao kad mu je rečeno da oni tvrde kako ne postoji nikakvo ranije određenje i da sve započinje činom svog aktueliziranja – on je, naime, na to kazao: "Reci im da ja nemam ništa sa njima, a ni oni sa mnom!"

Sudbinsko određenje (*kader*), tj. određivanje sukladno znanju, sadrži krupna načela. Jedno od njih je to da Allah zna predviđene stvari (*umūr mukaddera*) i prije nego ih stvori, čime se potvrđuje Njegovo oduvijeko znanje i u čemu se nalazi odgovor onima koji Mu odriču takvo znanje.

Drugo načelo je da sudbinsko određivanje (*takdīr*) sadrži dosudbe svih živih bića – njihove dosudbe jesu njima imanentna određena svojstva, jer je Allah svemu odredio mjeru. Uzvišeni kaže: "I stvorio je svaku stvar i precizno joj odredio mjeru!" (El-Furkān, 2)

Stvaranje, dakle, podrazumijeva određivanje mjere, mjere o samoj stvari, u smislu određivanja svih njenih dimenzija, što se čini prije njenog nastanka. Prema tome, ako je On svakom stvorenju zapisao njegovu mjeru koja se striktno odnosi na nj u smislu njegove zapremine i kakvoće, onda je to i najbolji pokazatelj znanja o partikularijama – suprotno tvrdnji onih koji takvo znanje negiraju, koji tvrde da Allah zna samo generalije (*kullijjāt*), a ne i partikularije (*džuz'ijjāt*). Sudbinsko određenje (*kader*), dakle, podrazumijeva i oduvijeko znanje i znanje o pojedinostima.

---

[250] Predaja je slaba, bilo da se prenosi kao Ibn 'Abbāsova izjava, ili kao hadis Božijega Poslanika, s.a.v.s., kako je to ranije objašnjeno (pod br. 245) (u izvorniku).

Treće: sadrži i činjenicu da je On dao obavještenje o tome i to iznio na vidjelo prije nastanka živih bića, i to na jedan podroban način, što znači da on ljudima može podariti podrobno znanje o nekim stvarima i prije nastanka tih stvari, što može biti indirektno ukazivanje na činjenicu da Stvoritelj tim prije posjeduje takvo znanje; naime, ako već Svoje robove upoznaje sa tim, kako može biti da to On Sam ne zna!

Četvrto: Ono podrazumijeva da On izabire šta će učiniti, da On to stvara po Svome htijenju i po Svojoj volji i da ništa nije uzrok samom sebi.

Peto: Ono ukazuje na to da će se to što je određeno i dogoditi, da će biti nakon što ga nije bilo, jer ga je On (najprije) odredbom predvidio, a zatim ga i stvorio.

O njegovim riječima:

Pa, teško onome ko u vezi sa sudbinskim određenjem (*kader*) postane oponent Allahu i ko u razviđanje o njemu uđe bolesna srca – takav svojom slutnjom, istraživanjem nedokučivoga traga za dobro zapretenom tajnom i šta god rekne o njoj ispast će lažljivac grešni!

Komentar:

(Znaj da) srce ima život i smrt, bolest i zdravlje, i da je to izraženije nego kod tijela. Uzvišeni kaže: "Zar je onaj koji je bio mrtav pa smo ga mi oživili i podarili mu svjetlo pomoću kojeg se kreće među ljudima, kao onaj koji je u tminama iz kojih nikako ne izlazi.!" (El-Enʻām, 122), tj. bio je mrtav nevjerstvom, pa smo ga Mi oživili vjerovanjem. Prema tome, kada se pred živo i zdravo srce iznese neistina ili bilo šta ružno, ono po svojoj prirodi osjeti odbojnost prema tome, prezre ga i okrene se na drugu stranu, dok je stvar s mrtvim srcem sasvim drukčija: ono ne razlučuje lijepo od ružnog, kako kaže ʻAbdullāh ibn Mesʻūd, Allah njime bio zadovoljan: "Propao je onaj ko ne bude imao srce kojim može razlikovati dobro od zla!"[251] Isto je i sa srcem oboljelim od strasti – ono, usljed svoje slabosti, naginje prema onome od toga što mu se nudi, shodno stepenu svog oboljenja.

Postoje dvije vrste oboljenja srca, kako je ranije rečeno: ono od strasti i ono od sumnje. Ovo potonje je opakije, a najgora sumnja je ona koja se tiče sudbinskog određenja (*kader*). Ponekad srce oboli tako jako da ga njegov vlasnik više i ne osjeća,[252] usljed svoje odvraćenosti i ne posvećivanja pažnje zdravlju srca i pretpostavkama njegovog zdravlja. Štaviše, srce ponekad može i umrijeti a da njegov vlasnik ne bude svjestan njegove smrti! Znak toga jeste da njega ne bole rane koje mu nanose ružne stvari, niti ga boli to što ne poznaje istinu i što ima pogrešna vjerovanja. Naime, srce u kojem ima života osjeća bol kada mu dođe nešto ružno, kao što ga boli i nepoznavanje istine, već prema intenzitetu svoga života. "Rane na mrtvacu ne bole!"

Čovjek ponekad i osjeti da mu je srce bolesno, ali mu bude teško podnositi gorčinu lijeka i strpjeti se na tome te rađe trpi ostanak bola nego teškoću terapije, budući da terapija srca ne prija strastima, životinjskom elementu u čovjeku (*nefs*). To je nešto najteže, premda za nj nema ništa korisnije od toga.

Ponekad čovjek sebe prisili na strpljivost, no nakon nekog vremena njegova odlučnost splahne tako da ne može dalje sa tim, usljed slabosti svog znanja, svog duhovnog viđenja i strpljivosti. On je poput nekoga ko je izašao na put pun strašnih izazova no koji vodi ka sigurnosti i za šta zna da će, ako ostane ustrajan, strašni izazovi iščiliti i da će poslije njih doći sigurnost – takav mora imati veliku strpljivost i čvrsto pouzdanje u ono do čega će doći, pa kada to dvoje kod njega oslabe on se s tog puta vrati nazad, ne imajući volje da podnosi njegove teškoće, osobito ako na njemu nije imao društva, ako se osjetio potpuno usamljenim i stao govoriti: Idem i ja tamo gdje idu drugi ljudi!

Tako to bude s većinom ljudi, to je ono što ih odvede u propast. Istinski strpljiv[253] čovjek neće se osjetiti usamljenim ni zbog pomanjkanja društva, ni zbog njegovog potpunog izostanka, kada njegovo srce osjeti društvo pročelnika "onih kojima je Allah blagodat Svoju dao: vjerovjesnika i pravednika i šehida i dobrih ljudi. A kako oni divno društvo mogu biti!" (En-Nisā', 69)

---

[251] Ova njegova izjava mi nije poznata.

[252] U izvorniku stoji *ja'rifu* (tj. zna) umjesto *ješ'uru* (osjeća).

[253] U izvorniku stoji: *fe-l-basīru* (onaj koji ima jasno viđenje stvari), a u tekstu *sābir* (strpljiv).

Kako je divno rekao Ebu Muhammed ʻAbdurrahmān ibn Ismāil – poznat kao Ebu Šāma – u svojoj knjizi *Događaji i noviteti* (El-Havādisu ve-l-bidaʻu): "Tako je stigla i naredba o držanju uz džemat – pred očima se, dakle, imalo držanje istine i njeno slijeđenje, makar onih koji su se nje držali bilo malo, a onih drugih mnogo, jer je istina ono na čemu je bio prvi džemat iz vremena Vjerovjesnika, s.a.v.s., i njegovih ashaba, Allah bio zadovoljan sa njima! Stoga se nećemo obazirati na mnoštvo onih poslije njih, koji su se poveli za neistinom."

Od Hasana Basrija – Allah mu se smilovao! – prenosi se sljedeće: "Sunnet se, tako mi Onoga osim koga drugog boga nema!, nalazi između onog prekomjernog i onog nedomjernog, pa ostanite na tome – Allah vam se smilovao! – jer su sljedbenici sunneta u proteklom vremenu bili manjina, pa će takvi biti i u preostalom vremenu. Oni nisu sudjelovali s raskošnicima u njihovom raskošju, niti s inovatorima u njihovim novotarijama u vjeri, već su bili strpljeni na svom sunnetu sve dok nisu susreli svog Gospodara. Pa, takvi budite i vi!"

Znak oboljelosti srca jest njegovo odustajanje od odgovarajuće, korisne hrane i okretanje štetnoj hrani, te njegovo odustajanje od za njega korisne terapije i priklanjanje za njega štetnoj terapiji. Imamo, dakle, četiri stvari: korisnu hranu i ljekovit lijek i štetnu hranu i poguban lijek. Zdravo srce će dati prednost onome što je korisno i ljekovito nad onim što je štetno i pogubno, dok će bolesno srce postupiti suprotno. Najkorisnija hrana je ona imanska, a najbolji od svih lijekova jeste kur'anski lijek, dok u svakome od njih dvoga ima i hranljivosti i ljekovitosti. Tako onaj ko bude tražio lijeka izvan Kur'ana i sunneta taj je najveća neznalica i u najdubljoj je zabludi. Naime, Uzvišeni Allah kaže: "Reci: 'On je za one koji vjeruju uputa i lijek, dok je u ušima onih koji ne vjeruju gluhoća i slijepi su za njega – oni će biti pozvani sa mjesta udaljenog!'" (Fussilet, 44); "Mi od Kur'ana objavljujemo ono što je lijek i milost za vjernike i što nevjernicima samo propast povećava!" (El-Isrā', 82) Čestica *od* u riječima: "od Kur'ana" data je da se njome označi vrsta, a ne dio. Uzvišeni, naime, kaže: "O ljudi, došla vam je od Gospodara vašeg pouka i lijek za ono što je u grudima, i uputa i milost vjernicima!" (Jūnus, 57)

Prema tome, Kur'an je potpuni lijek za sve srčane i tjelesne bolesti, lijek ovoga i onoga svijeta, iako nije svako vičan da se liječi njime. Ako ga oboljeli ispravno upotrijebi kao terapiju i na svoju bolest ga metne s punom iskrenošću, imanom i prihvaćanjem, s čvrstim uvjerenjem i uz zadovoljenje svih njegovih uvjeta, bolest se, u tom slučaju, nikada neće moći oduprijeti. Ta, kako bi se bolesti mogle oduprijeti riječima Gospodara Zemlje i neba koji bi, da je objavljen brdu, zdrobio brdo, da je objavljen Zemlji raskomadao bi je?! Tako nema nijedne bolesti, one koja se odnosi na srce i one koja se odnosi na tijelo, a da za onog kome je Allah podario shvaćanje Svoje Knjige, u Kur'anu nema određene sugestije kako da se liječi, šta je uzrokuje i kakva je zaštita od nje.

Njegove riječi: "Takav svojom uobraziljom, istraživanjem nedokučivoga traga za dobro zapretenom tajnom" znače: svojom uobraziljom u čeprkanju po nedokučivom traži dobro zapretenu tajnu. Prema tome, sudbinsko određenje (*kader*) je Allahova tajna u Njegovom stvaranju, tako da takav svojim traganjem žudi za ostvarenjem uvida u ono što je zaklonjeno od nas (*gajb*), dok Uzvišeni kaže: "On je znalac onog što je zaklonjeno od vas (*gajb*) i to ne otkriva nikome osim onome s kojim je zadovoljan da Mu bude poslanik!" (El-Džinn, 26-27) pa dalje, do kraja sure.

Njegove riječi: "I šta god rekne o njoj" – tj. o tajni sudbinskog određenja – "ispast će lažljivac grešni", tj. bit će grešan.

O njegovim riječima:

Prijesto (*'Arš*) i Tron (*Kursi*) – istina su.

Komentar:

Kako je to objasnio Uzvišeni u Svojoj Knjizi, naime: "Vlasnik Prijestolja (*'Arša*) Slavnog, Koji čini ono što želi." (El-Burūdž, 15-16); "Onaj koji podiže položaje, Vlasnik Prijestolja (*'Arša*)." (El-Mu'min, 15); "Zatim se uzdigao na Prijesto (*'Arš*)." (El-A'rāf, 54) i drugim kur'anskim ajetima,[254] zatim: "Milostivi, na Prijesto (*'Arš*) se uzdigao." (Ta-Ha, 5); "Nema boga osim Njega, Gospodara Prijestolja (*'Arša*) plemenitog." (El-Mu'minūn, 116); "Allah je, nema boga osim Njega, Gospodar Prijestolja (*'Arša*) Veličanstvenog." (En-Neml, 26); "Oni koji nose Prijesto (*'Arš*) i koji su oko njega slave svoga Gospodara, izričući Mu zahvalnost, i vjeruju Ga i mole za oprost grijeha onima koji vjeruju." (El-Mu'min, 7); "I nosit će toga dana Prijesto (*'Arš*) tvoga Gospodara iznad sebe osam nosača." (El-Hākka, 17); "Vidjet ćeš meleke okupljene oko Prijestolja ('Arša) slave svoga Gospodara iskazujući Mu zahvalnost." (Ez-Zumer, 75)

---

[254] U suri El-A'rāf, 53; Jūnus, 3; Er-Ra'd, 2; El-Furkān, 59; Es-Sedžda, 4; El-Hadīd, 4.

U dovi za otklanjanje nedaća, koja se navodi u *Vjerodostojnoj zbirci hadisa* (Es-Sahīh) kaže se: "Nema boga osim Allaha, Veličanstvenog i Blagog; nema boga osim Njega, Gospodara Prijestolja (*'Arša*) veličanstvenog; nema boga osim Allaha, Gospodara nebesa, i Gospodara Zemlje, i Gospodara Prijestolja (*'Arša*) plemenitog!"[255]

Imam Ahmed bilježi hadis o divojarcima (*ev'āl*)[256] koji se prenosi posredstvom 'Abbasa ibn 'Abdu-l-Muttaliba – Allah njime bio zadovoljan! – u kojem stoji: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Znate li koliko je između neba i Zemlje?' 'Allah i Njegov Poslanik najbolje znaju!', kazali smo mi. 'Između njih je', rekao je, 'razdaljina od pet stotina godina hoda, a i između jednog i drugog neba razdaljina je pet stotina godina hoda; debljina svakog neba je pet stotina godina hoda, a iznad sedmoga neba ima jedno more – od njegovog dna do vrha je onoliko koliko je između neba i Zemlje; (zatim, iznad toga, ima osam divojaraca: između njihovih koljena i papaka je onoliko koliko je između neba i Zemlje); zatim je, iznad toga, Prijesto (*'Arš*): između njegovog podnožja i vrha je onoliko koliko je između neba i Zemlje, a Allah je iznad svega toga i ništa od onog što ljudi rade nije Mu skriveno!'"[257]

Hadis bilježe: Ebu Dāvud, Tirmizī i Ibn Mādže.

Ebu Dāvud, i neki drugi autori, sa svojim prijenosnim nizom, koji seže sve do Božijega Poslanika, s.a.v.s., bilježi hadis o škripi pera, gdje stoji da je Poslanik, a.s., rekao: "Njegov Prijesto je na Njegovim nebesima doista ovako!" – pa je svojim prstima napravio svod (*kubbe*)![258]

U Buhārijevoj *Zbirci vjerodostojnih hadisa* (Es-Sahīh) navode se sljedeće Poslanikove, a.s., riječi: "Kada od Allaha molite Džennet, molite ga za Firdevs: to je središnji dio Dženneta a iznad njega je Prijesto Milostivog!"[259]

---

[255] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom 'Abdullāha ibn 'Abbāsa, r.a., a stručno je elaboriran u *Zabirci slabih hadisa* (Ed-Da'īfa), pod brojem 5443, zbog jednog nadodatka koji se, na njegovom kraju, nalazi kod Taberānija i nekih drugih autora, a za kojeg se ne zna odakle dolazi.

[256] Misli se na meleke nositelje Arša. (Nap. prev.)

[257] Prijenosni niz hadisa je slab (*da'īf*), a stručno je elaboriran u *Hladovima Dženneta* (Zilālu-l-Dženneti), (br. 577).

[258] Prijenosni niz hadisa je slab (*da'īf*), i nema nijednog vjerodostojnog hadisa koji govori o škripi Prijestolja Božijeg. Ovaj hadis stručno je valoriziran u *Hladovima* (Zilāl) pod br. 575, 576. U vezi s njim pogledaj i hadis ispred njega.

[259] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, isto tako, i Imam Ahmed. Stručno je elaboriran u *Vjerodostojnici* (Es-Sahīha), pod br. 921, te u *Hladovima* (Ez-Zilāl), pod br. 581.

U jednoj varijanti "iznad njega" (*fevkahu*) prenosi se s akuzativnom odrednicom, kao priloška odrednica za mjesto, ali se prenosi i s nominativnom odrednicom sa sugestijom na subjekat, tj. iznad njegovog stropa.

Jedna skupina apologeta (*mutekellimūn*) smatra da je Prijesto (*'Arš*) jedno ovalno nebesko tijelo, sa svih strana okružuje svijet. Ponekad ga nazivaju Atlaskim nebom, odnosno Devetim nebom, što nije tačno budući da je Šerijatom potvrđeno da on ima stubove i da ga nose meleki. Poslanik, a.s., kaže: "Svi će ljudi izgubiti svijest, i ja ću biti prvi koji će se pribrati kad – tu Mūsā, drži se za jedan stub Prijestolja (*'Arša*), pa ne znam da li će on doći svijesti prije mene ili će mu se uzeti u obzir ono njegovo padanje u nesvijest na Sinaju!"[260]

Izraz *prijesto* (*'arš*) u leksici znači: *vladarev tron* (*serīr*), kako to Uzvišeni kaže za (kraljicu) Belkisu: "A ima i prijesto (*'arš*) veličanstveni." (En-Neml, 23) 'Arš, prema tome, nije neko nebesko tijelo, niti Arapi tako razumijevaju taj izraz, a Kur'an je objavljen na jeziku Arapa. 'Arš je, dakle, tron sa stubovima, koji nose meleki, on je kao svod ponad ovoga svijeta, natkorvlje svih stvorenja. Tako je Umejje ibn Ebī Salt izrekao i ove stihove:

Slavite Allaha, jer On je dostojan slave.
Naš Gospodar na Nebu je omrkao velik
U visokoj udaljenosti, koja fascinira ljude.
Iznad neba postavio je tron
Al' tako visoko, da pogled do njega doprijet ne može.
Oko njega svud možeš vidjeti
samo meleke vratova iskrivljenih prema gor'!

Izraz *sūr* (u gornjim stihovima) je pluralni oblik riječi *asver*, što znači: *onaj koji je iskrivio vrat gledajući prema gore*; izraz *šerdže'* označava ekstremnu daljinu u pravcu prema gore; izraz *serir* jezički znači: *prijesto*.

'Abdullāh ibn Revāha – Allah bio zadovoljan sa njim! – prikriveno se obraćajući svojoj ženi nakon što ga je optužila za preljub sa sluškinjom, izrekao je sljedeće stihove:

Allahovo obećanje je istina – to ja posvjedočih;
i Vatra da je prebivalište nevjernika;

---

[260] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), a sličan hadis je već jednom navođen (pod br. 126) (u izvorniku).

i Prijesto da kružio je iznad vode;
i da Gospodar svjetova svih je iznad Prijestolja,
kog nose meleki snažni,
meleki Boga, obilježeni svi!

Ove stihove navodi Ibn ʻAbdulberr i neki drugi istaknuti vjerski autoriteti (*imami*).

Ebu Dāvud od Vjerovjesnika, s.a.v.s., bilježi sljedeće: "Data mi je dozvola da govorim o jednom od onih meleka Uzvišenog Allaha koji nose Prijesto (*ʻArš*) – razdaljina između podnožja njegovog uha i ramena je 700 godina hoda!"[261] Hadis bilježi i Ibn Ebu Hātim i u njegovoj verziji stoji: "700 godina ptičijeg leta".

Šta će pak oni koji izvrću Allahov govor, pa Prijesto tumače kao vlast, kazati za riječi Uzvišenoga: "A Prijesto Gospodara tvoga će toga dana iznad njih osmerica nositi." (El-Hākka, 17); "A Njegov prijesto je iznad vode bio." (Hūd, 7) Hoće li reći: Njegovu vlast će tog dana nositi osmerica?! Njegova vlast je iznad vode bila?! Hoće li kazati da se Mūsā, a.s., držao za jedan od stubova vlasti?!

Može li razuman čovjek, koji je svjestan onoga što govori, kazati nešto takvo?!

Što se pak tiče Trona (*el-Kursi*), Uzvišeni kaže: "Njegov Tron (*el-Kursi*) obuhvata Nebesa i Zemlju." (El-Bekare, 255)

Neki drže da je Tron (*el-Kursi*) isto što i Prijesto (*ʻArš*), međutim ispravno je da je to dvoje različito, što se prenosi i od Ibn ʻAbbāsa – Allah bio zadovoljan njime! – te od nekih drugih. Ibn Ebi Šejba u knjizi *Izgled Prijestolja* (Sifetu-l-ʻArš) te Hākim u svom *Nadodatku* (el-Mustedrek), koji kaže da predaja ispunjava uvjete Buhārija i Muslima iako je oni ne navode, posredstvom Seʻīda ibn Džubejra bilježe Ibn ʻAbbāsovu izjavu u vezi s kur'anskim ajetom: "Njegov Tron (*el-Kursī*) obuhvata Nebesa i Zemlju." (El-Bekare, 255) – "Tron (*el-Kursī*) je postolje za noge, a Prijesto niko procijeniti ne može, izuzev Uzvišenog Allaha!"[262]

---

[261] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Ebu Dāvud i drugi. Stručno sam ga elaborirao u *Vjerodostojnici* (Es-Sahīha) pod br. 151.

[262] Predaja je vjerodostojna (*sahīh*) kao mevkuf, a slaba (*daʻīf*) kao merfūʻ, kako sam objasnio u stručnoj obradi Alūsijeve knjige *Kur'anske sugestije o onome što podupire novi izgled s mjerodavnim argumentom* (Ma delle ʻalejhi-l-Kur'anu mimma jaʻdudu-l-hejʻete-l-džedidete-l-kavimete-l-burhani), koju je štampao El-Mektebu-l-islāmi. Konsultirati o tome i *Hladove* (Ez-Zilāl), 102/36.

Ovo se prenosi i kao Poslanikova, a.s., izjava, međutim ispravno je da su to Ibn 'Abbāsove riječi. Suddī kaže: "Nebesa i Zemlja su u unutrašnjosti Trona (*el-Kursī*), a ispred Prijestolja (*'Arš*)."

Ibn Džerīr kaže: "Ebu Zerr – Allah bio zadovoljan sa njim! – kaže: 'Čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: Tron je u odnosu na Prijesto poput gvozdene halke bačene na pustinjsko tlo!'"[263]

Prema nekima, Njegov tron je Njegovo znanje. Ovo se pripisuje Ibn 'Abbāsu, međutim ono što je sačuvano od njega jest ono što bilježi Ibn Ebu Šejba, a što je ranije navedeno. Ko tvrdi nešto drugo, taj nema nikakvoga dokaza, već samo pretpostavku. Očevidno je pak da takvo nešto potječe iz kuhinje pokudnog govora, baš kao što toga ima i u vezi s Prijestoljem. No, više učenjaka iz prvih muslimanskih generacija (*selef*) kazali su je da je Tron (*el-Kursī*) pred Prijestoljem (*'Arš*) kao jedan stub prema njemu!

O njegovim riječima:

On je neovisan o Prijestolju i svemu drugom, obuhvata sve i iznad svega je, i niko Ga od Njegovih stvorenja obuhvatiti ne može.

Komentar:

Što se tiče njegovih riječi: "On je neovisan o Prijestolju i svemu drugom" Uzvišeni kaže: "Allah je, doista, neovisan od svih svjetova." (El-'Ankebūt, 6); "A Allah je nezavisan i hvale dostojan." (Fātir, 15)

Profesor je – Allah mu se smilovao! – ovo izrekao na ovome mjestu jer, nakon što je spomenuo Prijesto i Stolicu, iza toga je spomenuo neovisnost Uzvišenoga o Prijestolju i svemu drugom mimo prijestolja, kako bi objasnio da Njegovo stvaranje Prijestolja da bi zasjeo na nj nije došlo iz Njegove potrebe za njim, već iz neke Njegove mudrosti koja je to nalagala. Naime, činjenica da je gornje iznad donjega ne znači obavezno da ono donje i sadrži ono gornje, ili da ga obuhvata, ili da ga nosi, kao ni to da ono gornje ovisi o tom donjem. Pa, pogledaj u nebo kako je iznad Zemlje, a nije ovisno o njoj. Tako je Gospodar Uzvišeni mnogo veći i veličanstveniji od toga da bi činjenica

---

[263] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), kako sam to objasnio u prethodnom izvoru; stručno je elaboriran u *Vjerodostojnici* (Es-Sahīha) pod br. 109.

Njegove gornjosti mogla značiti takvo što. Naprotiv, imanencije Njegove gornjosti su Njegove odlike, koje podrazumijevaju Njegovo nošenje, Njegovom moći, onog donjeg, ovisnost onog donjeg i neovisnost Njega, Uzvišenog, o onom ispod, Njegovo obuhvatanje toga, tako je on na Prijestolju s tim da on, svojom moći, nosi i Prijesto i njegove nosače; Njegova neovisnost o Prijestolju i ovisnost Prijestolja o Njemu, Njegovo obuhvatanje Prijestolja i neobuhvatanje Njega od strane Prijestolja, Njegovo svođenje Prijestolja, ali ne i svođenje Njega od strane Prijestolja – sve su to imanencije koje se ne mogu pripisati stvorenju.

Da su poricatelji gornjosti (*muʿattilūn*) ovako raščlanili ovu činjenicu, pronašli bi put ka ispravnosti, uvidjeli bi da je razum podudaran s Objavom i išli bi iza dokaza. Oni su se, međutim, odvojili od dokaza pa su, tako, odlutali s Pravoga puta. Stvar je, naime, onakva kako se o njoj izjasnio Imam Mālik kad je u vezi s riječima Uzvišenoga: "A zatim se uzdigao na Prijesto (*ʿArš*)." (El-Aʿrāf, 54) upitan: "Kako se uzdigao?"; rekao je: "Uzdizanje je poznato, a način je nepoznat!" Ovaj odgovor se prenosi i od Umm Seleme – Allah bio zadovoljan sa njom! – i kao njena izjava (*mevkūf*) i kao izjava koju ona prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., (*merfūʿ*).[264]

Što se pak tiče njegovih riječi: "Obuhvata sve i iznad svega je" u nekim rukopisima stoji: "obuhvata (i) sve stvari iznad sebe". Međutim, ova prva verzija je ispravna i ona znači da On, Uzvišeni, obuhvata sve stvari i da je iznad svake stvari, dok bi u ovom drugom slučaju značenje bilo: On obuhvata (i) svaku stvar iznad Prijestolja – do toga je, vjerovatno, a Allah najbolje zna! – došlo tako što su neki prepisivači nehotično ispustili [veznik *vav*][265] a onda su se oni prepisivači koji su knjigu prepisivali iz tog rukopisnog primjerka poveli za njima u tome, ili tako što su taj veznik hotimično ispustili neki zabludjeli manipulatori s ciljem izazivanja smutnje i osporavanja svojstva gornjosti! Bilo kako bilo, uspostavljen je dokaz da se Prijesto (*ʿArš*) nalazi iznad svih stvorenja i da iznad njega nema nijednog stvorenja. Tako njegove riječi: "Obuhvata..." u smislu obuhvatanja svih stvari iznad Prijestolja, ukoliko je stvar ovakva, ostaju bez smisla, budući da iznad Prijestolja nema nijednog stvorenja koje bi obuhvatao. Na taj način se postojanje veznika *vav* (ispred priloškog veznika *fevka*/iznad) čini nespornim, pa bi značenje bilo ovakvo: On, Uzvišeni, obuhvata svaku stvar i iznad je svake stvari!

---

[264] To nije tačno: ispravno je da su to ili Malikove riječi, ili riječi Umm Seleme, s tim da je ono prvo zastupljenije.

[265] I time izmijenili smisao. (Nap. prev.)

Što se pak tiče činjenice da On obuhvata svaku stvar, pa Uzvišeni kaže: "A iza njih je Sveobuhvatni Allah!" (El-Burūdž, 20); "A On, doista, obuhvaća svaku stvar?!" (Fussilet, 54); "Allahovo je ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji; Allah obuhvaća svaku stvar!" (En-Nisā', 126)

Pod Njegovim obuhvatanjem Njegovih stvorova ne želi se kazati da je On poput nekog nebeskog tijela a da se sva stvorenja nalaze unutar Njegovog Svetog Bića – uzvišen neka je Allah nad tim uzvišenošću golemom! – već se misli na obuhvatnost Njegove veličine i na širokost Njegovog znanja i moći;[266] na to da su ona u odnosu na Njegovu veličinu kao zrno gorušice. Tako se od Ibn 'Abbāsa – Allah bio zadovoljan sa njim! – prenose sljedeće riječi: "Sedam nebesa i sedam zemalja, sa svim onim što se nalazi na njima i između njih, u ruci Milostivoga su poput zrna gorušice u ruci nekog od vas!"

Poznato je, a Allahu pripada najuzvišeniji primjer, da neko od nas, ako kod sebe ima zrno gorušice može to zrno uzeti u šaku tako da posvuda oko nje bude njegova šaka, a može je staviti i ispod sebe. I u jednom i u drugom slučaju on je odvojen od nje, izdignut nad njom, ponad nje sa svake strane. Šta bi se tek moglo kazati za Veličanstvenoga čiju veličinu ne može niko opisati?! Prema tome, ako bi htio mogao bi danas ščepati i nebesa i Zemlju i s njima učiniti ono što će učiniti na Kijametskom danu. Naime, Njegova moć neće nastati tek tada, On nju podjednako ima i sada, pa kada se to ima u vidu zašto bi onda razumu bilo neprihvatljivo da se On, Uzvišeni, može približiti nekim dijelovima svijeta i istovremeno biti na Svome Prijestolju, iznad Svojih nebesa?! Ili da Sebi može približiti koga hoće od Svojih stvorova? Ko to negira on Njega ne vrednuje kako treba.

U poznatom hadisu o viđenju Gospodara Uzvišenog, kojega od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ebu Rezīn stoji da je on upitao Poslanika, a.s.: "Kako nas (Allah) obuhvata, Božiji Poslaniče: On je jedan, a nas je mnogo!?" "Objasnit ću ti to", kazao mu je Poslanik, a.s., "sličnim primjerom u Allahovim stvorenjima: evo, ovaj Mjesec je Allahovo znamenje i vi ga svi vidite sama sa sobom, a Allah je veći od toga, pa kada Mjesec zađe, postane jasno da je Allah veličanstveniji i veći od svake stvari!"[267]

---

[266] U izvorniku stoji: "Obuhvatnost veličine, širokosti, znanja i moći", no oboje je korektno. To je metaforično značenje (*te'vīl*), što komentator snažno kritizira, međutim u nekim situacijama to je neminovno.

[267] Hadis je slabog prijenosnog niza, dok je tekst hadisa dobar (*hasen*), kako je to objašnjeno u *Hladovima* (Ez-Zilāl), pod br. 459 i 460.

Ovo otklanja sve nejasnoće i obara sve fikcije.

Što se pak tiče činjenice da je On iznad svih stvorenja, pa Uzvišeni kaže: “On je nadmoćan (i) iznad je Svojih stvorenja.” (El-Enʿām, 18 i 61); “Boje se Gospodara svoga, Koji je iznad njih!” (En-Nahl, 50)

U ranije navedenom hadisu o divojarcima Poslanik, a.s., kaže: “Zatim je, iznad toga, Prijesto (*ʿArš*)..., a Allah je iznad svega toga!”[268]

ʿAbdullāh ibn Revāha je spomenute stihove izdeklamovao pred Vjerovjesnikom, a.s., i on mu je potvrdio te njegove riječi, i nasmijao se na njih.[269]

Isto tako je i Hassān ibn Sābit – Allah njime bio zadovoljan! – izrekao sljedeće stihove:

Ja, s dozvolom Allaha, posvjedočih da
Muhammed je poslanik
Onog ko gore je, visoko, iznad nebesa;
i posvjedočih da otac Jahjaov a i Jahja sam
kod Gospodara svog djelo imaju koje primio je On;
i da je onaj, kom Jevreji neprijateljstvo iskazaše,
sin Merjemin
poslanik koji od Vlasnika Prijestolja dođe ovamo poslan;
i da se brat onih u Ahkāfu, kad pojavio se među njima,
borio za Biće Božije i pravdu širio svud.

“I ja svjedočim to!”, rekao je na to Vjerovjesnik, s.a.v.s.[270]

Posredstvom Ebu Hurejrea – Allah bio zadovoljan sa njim! – prenose se sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Kada je Allah završio stvaranje stvorenja, zapisao je u jednu knjigu, koja je kod Njega, na Prijestolju (*ʿArš*): Moja milost pretiče Moju srdžbu!”[271]

U drugoj verziji stoji: “nadvladava Moju srdžbu”, a bilježi je Buhāri i drugi autori.

---

[268] Hadis je slab (*daʿīf*), i naveden je nešto ranije (pod br. 294) (u izvorniku).

[269] Ta je predaja slaba (*daʿīf*), dok su riječi Ibn ʿAbdulberra: “Prenosili smo ga s pouzdanih strana”, dvojbene. Zehebi u svojoj *Gornjosti* (El-ʿUluvv), str.106., osvrćući se na nj, kaže: “Prenosi se samo kao mursel-predaja”, (tj. njegov prijenosni niz seže samo do druge muslimanske generacije) a zatim ju je naveo.

[270] Predaja je slaba; bilježi je Ibn Saʿd u svojim *Kategorijama* (Et-Tabekāt) sa slabim i prekinutim prijenosnim nizom.

[271] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʿalejh*), a stručno je elaboriran u *Hladovima* (Ez-Zilāl) pod br. 608 i 609.

Ibn Mādže, posredstvom Džābira, bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Dok stanovnici Dženneta budu u svom uživalištu iznenada će im bljesnuti svjetlost i oni će prema njemu podići svoje glave kad – Silni, gleda ih iznad njih! 'O džennetlije', govorit će im, 'mir neka je na vama!'" Zatim je proučio Njegove riječi: "'Mir!' – bit će riječi Gospodara Milostivog!" (Ja-Sīn, 58) Pa će On gledati u njih, a oni u Nj, i sve dok budu gledali u Nj, neće se obazirati ni na šta iz Uživališta![272]

Muslim, u komentaru riječi Uzvišenog: "On je Prvi i Posljednji, Pojavni i Nepojavni" (El-Hadīd, 3) bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Ti si Prvi, ničeg prije Tebe nije bilo; Ti si Nepojavni, ničeg drugog iza Tebe nema!"[273]

Pod izrazom *zuhūr*[274] ovdje se podrazumijeva gornjost. On se, u tom značenju, upotrebljava i u riječima Uzvišenog: "I nisu mogli da pređu preko njega!" (El-Kehf, 97), tj. da ga nadvise.

Ova Njegova četiri imena su nasuprotna: dva od njih kazuju o oduvjekosti Gospodara Uzvišenoga, odnosno Njegovoj zauvjekosti, a druga dva o Njegovoj gornjosti, odnosno blizini.

Ebu Dāvud, posredstvom Džubejra ibn Muhammeda ibn Džubejra ibn Mut'ima, koji se pozivao na svoga oca, a on na njegova djeda, bilježi sljedeće: "Božijem Poslaniku, s.a.v.s., došao je jedan čovjek iz zabiti (beduin) i rekao mu: 'O Allahov Poslaniče, iznuriše se duše, i nastrada čeljad, i izmuze se imetak, i pomrije stoka – zamoli Allaha da nam kišu dadne, molimo te da nam se zauzmeš kod Allaha, i molimo Allaha da nam se zauzme kod tebe!' 'Pobogu', rekao mu je na to Poslanik, 'jesi li svjestan riječi koje izgovaraš?!' – pa je tako dugo subhanao da je to ostavljalo traga na licima njegovih ashaba, a zatim je nastavio – 'Pobogu, Allah se ne moli da se zauzme kod bilo koga od Svojih stvorova, On je mnogo više od toga! Pobogu, znaš li ti šta je

---

[272] Hadis je slab (*da'īf*), i već je jednom spominjan (br. 141) (u izvorniku), a riječi rahmetli šejha Ahmeda Šakira: "Njegov prijenosni niz je dobar (*džejjid*)" ne stoje, iz razloga koje sam tamo naveo.

[273] Izraze *zahir* (vidljivi, pojavni) i *batin* (unutrašnji, nepojavni) preveli smo na ustaljen način. Međutim, oni u sebi impliciraju i značenje gornjosti, odnosno donjosti, što komentator, čini se, želi sugerirati na jedan suptilan način, kako se to nahodi iz nastavka njegova govora. Implikacija je da je stvoreni svijet konačan i po horizontali – On (Allah) je prvi i posljednji – i po vertikali – On je iznad (Zahir) stvorenog svijeta, baš kao što je i ispod njega (Batin). Tako se i Vjerovjenikove, a.s., riječi koje slijede mogu shvatiti i kao: "ničeg drugog ispod Tebe nema." (Nap. prev.) Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), i već je navođen (pod br. 46) (u izvorniku).

[274] *Zuhūr* – dosl. pojavljivanje.

Allah? Allah je ponad Svog Prijestolja, a Njegov Prijesto je ponad Njegovih nebesa' – pa je pritom prstima napravio oblik kubbeta – 'i ciliče pod Njim kao sedlo pod jahačem!'"[275]

Kada je Sa'd ibn Mu'āz, prilikom sukoba s (jevrejskim plemenom) Benu Kurejza, presudio da se svi njihovi borci pobiju, a da se njihove žene i djeca uzmu u roblje, Vjerovjesnik, s.a.v.s., tada mu je rekao: "Presudio si im po presudi onog Vladara Koji je iznad sedam nebesa!"[276]

Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), navodi ga El-Emevī u svojim *Vojnim pohodima* (El-Megāzī), a osnova mu se nalazi u zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima (*Sahīhajn*).

Buhāri bilježi kako se Zejneba – Allah bio zadovoljan sa njom! – hvalila drugim Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., ženama govoreći im: "Vas su udale vaše porodice, a mene je udao Allah, odozgo iznad sedam nebesa!"[277]

Prenosi se da je Omer – Allah njime bio zadovoljan! – jednom prolazio pored neke starice pa ga je ona zaustavila i on je stao pričati sa njom. Utom je jedan čovjek rekao: "O vladaru pravovjernih, ljudi te čekahu dugo zbog te starice!?" "Pazi šta govoriš", kazao mu je on. "Znaš li ti ko bijaše ona starica? To je ona žena čiju je žalbu Allah čuo iznad sedam nebesa! To je Havla o kojoj je Allah objavio: 'Allah je čuo riječi one koja se s tobom o mužu svome raspravljala i Allahu se jadala!'"[278] (El-Mudžādela, 1) Hadis bilježi Dārimī.

---

[275] Hadis je slab (*da'īf*), i već smo se susretali sa njim (na str. 278)

[276] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) bez riječi: "iznad sedam nebesa". Takav se navodi u *Dvjema zbirkama vjerodostojnih hadisa* (sahihajn), te u *Musnedu*. Naznačeni dodatak navodi samo Muhammed ibn Salih Et-Temmar, kako stoji u *Gornjosti* (El-'Uluvv) (br.102), gdje se za nj kaže da je "istinitog govora" (*saduk*), dok se u *Et-Takrību* ocjenjuje kao "istinitog govora, ali pravi greške u prenošenju hadisa". Neko takav ne može se bezrezervno prihvatiti ako je usamljen u prenošenju nekog hadisa, makar ga autor ocjenjivao vjerodostojnim, kao i Zehebi. U potvrđivanju (Allahove) gornjosti, međutim, postoji više vjerodostojnih hadisa tako da oni potrebu za ovim hadisom čine izlišnom. Neke od njih će spomenuti i sam autor. Vidi stručnu elaboraciju ovog hadisa u *Sažetku Gornjosti* (Muhtesaru-l-'Uluvv), 87/11.

[277] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i kod El-Buhārija se nalazi u poglavlju "Izražavanje Allahove jednosti" (Et-Tevhīd); prenosi se posredstvom Enesa, i u njemu stoji: "Pa se Zejneba hvalila..." itd. Prema tome, ovo se ne prenosi neposredno od nje, kako to sugerira piščeva interpretacija, Allah mu se smilovao!

[278] Hadis je slab (*da'īf*); bilježi ga Ebu Se'īd ed-Dārimī u djelu *Odgovor džehmijama* (Er-Redd 'ale-l-džehmijje) na str. 26. u izdanju Islamske učionice (El-Mektebu-l-islāmī) posredstvom Ebu Jezīda el-Medenija, koji ga prenosi od Omera. Zehebi kaže: (113) "Ovaj prijenosni niz je dobar (*sālih*), s tim da mu nedostaje jedna karika, budući da se Ebu Jezīd nije susreo s Omerom."

‘Ikrime prenosi sljedeće Ibn ‘Abbāsove riječi (vezane za kur’anski ajet u kome se nalazi Iblīsova izjava - nap. prev.): “Pa ću im i sprijeda, i straga, i zdesna, i slijeva prilaziti, i Ti ćeš ustanoviti da većina njih neće zahvalna biti!” (El-A‘rāf, 17) – “Nije mogao reći da će im prilaziti i odozgo, jer je znao da je ponad njih Uzvišeni Allah!”

Onaj ko je slušao Poslanikove, s.a.v.s., hadise i riječi učenjaka iz prvih muslimanskih generacija (*selef*) mogao je naći neizbrojivo obilje potvrda (Allahove) gornjosti. Nema pak sumnje da ih Uzvišeni Allah, kada ih je stvarao, nije stvorio u Svom Svetom Biću – uzvišen neka je On nad tim! – ta, On je Jedan, On je utočište svakom, nije rodio i rođen nije, iz čega proizlazi da ih je stvorio izvan Svoga Bića. Da se On, Uzvišeni, ne predicira gornjošću Bića – s tim da On opstoji Sam po Sebi, da nije pomiješan sa svijetom – predicirao bi se onim što je suprotno od toga, jer ono što je naporedno nečemu ne može bez tog nečeg, ili bez svoje suprotnosti. Suprotnost, pak, od gornjosti je donjost, koja je, u odnosu na nju svakako pokudna, budući da je ona prebivalište Iblīsa, njegovih sljedbenika i njegovih vojski.

Ako bi neko rekao: Ne prihvatamo da je On prijemčiv za gornjost, pa da moramo priznati njenu suprotnost – odgovor bi bio sljedeći: Kada On ne bi bio prijemčiv za uzdignutost i gornjost, tada ne bi posjedovao ni realnost koja opstoji po sebi, pa budući da vi priznajete to da je On biće koje opstoji samo po sebi, i da nije pomiješan sa ovim svijetom, već da egzistira izvan njega, Njegovo postojanje nije samo apstraktno već je, bez imalo sumnje, i izvan apstrakcija.

Razumni ljudi aksiomno znaju da nešto što posjeduje takvu egzistenciju mora biti ili unutar ovoga svijeta, ili izvan njega. Osporavanje te činjenice je, nesumnjivo, osporavanje nečega najočitijeg i najistaknutijeg među aksiomima, tako da se za to ne može navesti nijedan dokaz a da samo znanje o tome neće biti snažnije od njega, izraženije i nedvojbenije.

Prema tome, ukoliko je svojstvo uzdignutosti i gornjosti svojstvo savršenosti, u kojoj nema nikakve manjkavosti, koja ne nalaže manjkavost, ne zahtijeva nešto čega bi se trebalo čuvati, niti je u konfrontaciji s Kur’anom, sunnetom ili muslimanskim jednodušjem (*idžmā‘*), onda je poricanje njegove realnosti čista zabluda, apsurd koji u načelu ne može zastupati nijedan vjerozakon. Šta tek kazati ako se potvrđivanje Njegovog postojanja, priznavanje Njegovih poslanika, vjerovanje u Njegovu knjigu i u sve ono s čime dolazi Njegov Poslanik i temelji na tome?! Šta ako se tome pridoda i svjedočenje zdravih razbora i nepatvorene naravi, te jasnih i raznovrsnih svetih tekstova, koji eksplicitno naznačavaju da je On uzdignut nad Svojim stvorenjima, da je iznad Svojih robova, a kojih ima skoro dvadeset vrsta?! Evo, navest ćemo ih redom:

1. u jednom od njih činjenica gornjosti izražava se nedvojbeno u kombinaciji s česticom *min*, kojom se određuje gornjost određenog subjekta, kako to nalazimo u riječima Uzvišenoga: “Boje se Gospodara svoga koji je iznad njih!” (En-Nahl, 50)
2. činjenica gornjosti izražava se bez ikakvog pomoćnog sredstva, kao što je slučaj u riječima Uzvišenoga: “On je Nadmoćni, iznad Svojih robova!” (El-Enʻām, 18 i 61)
3. jasna izjava o uzdizanju k Njemu, poput ajeta: “K Njemu se uzdižu meleki i Džibrīl.” (El-Meʻāridž, 4), te Poslanikovih, s.a.v.s., riječi: “Oni koji su noć proveli sa vama dignu se gore i On ih upita...”[279]
4. jasno naznačavanje uspinjanja k Njemu, kao u riječima Uzvišenoga: “K Njemu se uspinje lijep govor.” (Fātir, 10)
5. jasno izjavljivanje da je On neka Svoja stvorenja uzdigao ka Sebi: “Već ga je Allah uzdigao Sebi.” (En-Nisā’, 158); “I kada Allah reče: ‘O ʻIsā, dušu ću ti uzeti i k Sebi te uzdignuti!’” (Alu ʻImrān, 55)
6. jasna izjava o općoj uzdignutosti, kojom se ukazuje na sve nivoe uzdignutosti: bića, kvaliteta i časnosti, kao u riječima Uzvišenoga: “On je Svevišnji, Veličanstveni!” (El-Bekare, 255); “On je Uzvišeni,Veliki!” (Sebe’, 23); “On je, doista, Uzvišen i Mudar.” (Eš-Šūrā, 51)
7. jasna izjava o spuštanju odozgo od Njega (*tenzīl*) Objave, kao u ajetima: “Knjiga se spušta (objavljuje) od Allaha, Silnog i Sveznajućeg!” (Gāfir, 2); “Knjiga se spušta (objavljuje) od Allaha, Silnog i Mudrog!” (Ez-Zumer, 1); “Spuštanje (Objave) je od Milostivog, Svemilosnog.” (Fussilet, 2); “Spuštanje (Objave) je od Mudroga i Hvale Dostojnoga.” (Fussilet, 42); “Reci: ‘Od Gospodara tvoga spušta ga dolje Duh svetosti kao istinu.’” (En-Nahl, 102); “Hā-Mīm. Tako mi Knjige jasne, Mi smo počeli da je u Blagoslovljenoj noći spuštamo dolje, i Mi, doista, opominjemo – u kojoj se svaki mudar posao riješi po zapovijedi Našoj! Mi smo, zaista, slali poslanike!” (Ed-Duhān, 1-5)

---

[279] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*). Ovo je sastavni dio hadisa koji prenosi Ebu Hurejre – Allah bio zadovoljan njime! – a koji započinje riječima: “Kod vas se smjenjuju noćni i dnevni meleki...” Hadis je stručno elaboriran u *Hladovima* (Ez-Zilāl), pod br. 491.

8. jasna izjava o davanju posebnog statusa nekim stvorenjima da budu kod Njega, te da su Mu jedna stvorenja bliža od drugih, kako to nalazimo u ajetima: "I oni koji su kod Gospodara tvoga." (El-A'rāf, 206); "Njegovo je ono što je na nebesima i na Zemlji! A oni koji su kod Njega ne zaziru da Mu se klanjaju i ne zamaraju se." (El-Enbijā', 19) U ovom ajetu napravljena je razlika između "onog što je Njegovo" i "onog što je kod Njega", tj. odabranih meleka i robova. Ovome treba dodati i ono što je Poslanik, s.a.v.s., rekao za Knjigu koju je Gospodar Uzvišeni napisao za Sebe, naime da je ona "kod Njega, iznad Prijestolja ('Arša)."[280]
9. jasna izjava o tome da je On, Uzvišeni, na nebu, što se kod sunijskih komentatora Kur'ana razumijeva dvojako: da je prijedlog *fī* (dosl. u) ovdje (*fi-s-semā'* – dosl. u nebu) dat u značenju prijedloga *'alā* (dosl. na), odnosno da se pod "nebom" misli na uzdignutost, na nešto što se nalazi gore iznad. Među njima u tom smislu nema razilaženja pa, stoga, predmetnom iskazu nije dopušteno davati nikakav drugi smisao;
10. jasna izjava o zaposjedanju (*el-istivā'*) s upotrebom priloga *na* (*'alā*) s konotacijomi na Prijesto (*'Arš*), koje je najuzdignutije stvorenje. Izjava je, u najvećem broju slučajeva, propraćena i česticom *potom* (*summe*) koja sugerira vremenski slijed i zadršku;
11. jasno naznačavanje dizanja ruku prema Uzvišenom Allahu, poput Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., riječi: "Allah se stidi Svoga roba, koji prema Njemu podigne ruke, da mu ih vrati prazne!"[281] Mišljenje da je gornjost samo pravac upućivanja dove očevidno nema svoga utemeljenja, a odbija ga i sama čovjekova priroda, što u sebi ćuti svako ko upućuje dovu, kako ćemo to, ako Bog da, vidjeti kasnije;
12. jasna izjava o spuštanju Njega, Uzvišenoga, na najniže nebo svake večeri. Pod "spuštanjem" se pak, kod svih naroda, podrazumijeva silazak odozgo prema dolje;
13. pokazivanje prema Njemu nečim fizičkim, onako kako je to učinio onaj koji je imao najviše znanja o svome Gospodaru,[282] a on

---

[280] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) i već je navođen (pod br. 308) (u izvorniku).

[281] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Hākim i drugi. Vjerodostojnim su ga ocijenili i on i Zehebi, a prije njih dvojice i Ibn Hibbān.

[282] U izvorniku stoji: o Njemu.

najbolje od svih ljudi zna šta se za Allaha mora obavezno vjerovati, a šta nije dopušteno, kad je bio na impozantnome skupu (kakav nikome drugom nije priređen) u veličanstvenom danu i na veličanstvenom mjestu – tada je rekao: “Vi ćete biti pitani o meni, pa šta ćete reći?” “Svjedočimo da si dostavio (Objavu), da si izvršio (svoju zadaću) i da si (nas dostatno) posavjetovao”[283] – odgovorili su oni. Na to je on svoj časni prst usmjerio prema nebu, dižući ga prema Onome ko je iznad njega, i iznad svega drugoga, i rekao: “Bože moj, Ti budi svjedok ovoga!” Kao da vidimo taj časni prst, podignut prema Allahu, i kao da čujemo taj časni jezik koji govori Onome prema kome je podigao svoj prst: “Bože moj, Ti budi svjedok ovoga!” Stoga i mi svjedočimo da je (Objavu) dostavio jasnom dostavom, da je izvršio nalog svoga Gospodara onako kako mu je naredio i da je svoj ummet posavjetovao na najbolji mogući način, tako da mu, pored njegovih objašnjenja, njegove dostave, njegovih otkrovenja i njegovih pojašnjenja nije potrebno cjepidlačenje cjepidlaka ni sitničenje sitničavaca! Hvala neka je Allahu, Gospodaru svjetova svih;

14. nedvosmislena upotreba upitne čestice *gdje*, kako ju je upotrijebio čovjek koji je imao najviše znanja o Njemu, koji je najviše uputstava dao svome ummetu i koji se najpreciznije i jezički najkorektnije izražavao, upotrebljavajući izraze koji ne daju ni naslutiti nikakvu netačnost – on je, više puta, upitao: “Gdje je Allah?”[284]
15. Poslanikovo, s.a.v.s., potvrđivanje onome, ko je rekao da se Gospodar njegov nalazi na nebu, da je vjernik;
16. obavještenje Uzvišenoga o faraonu: da je imao namjeru uspeti se na nebo da vidi Mūsāovog Boga, kako bi Mūsāa mogao optužiti

---

[283] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Ovo je izvadak iz Džābirovog dužeg hadisa o Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., hadžu. Hadis navode: Muslim, Ebu Dāvud, Dārimī, Ibn Mādže i dr. Ja sam ga izdvojio u jedan fin odjeljak i priključio mu sve verzije i nadodatke koji se prenose posredstvom Džābira – Allah njime bio zadovoljan! – poredavši ih u jedan niz i propratívši ih korisnim zapažanjima, što je agilna “Islamska učionica” (El-Mektebu-l-islāmī) izdavala više puta.

[284] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Muslim (II/71) i dr. posredstvom Muʻāvije ibn Hakema es-Sulemija – naime, da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., upitao jednu robinju: “Gdje je Allah?” “ Na nebu”, kazala je ona. “A ko sam ja”, upitao je i ona mu je rekla: “Ti si Allahov poslanik.” “Oslobodite je ropstva”, kazao je on, “ta, ona je vjernica!” Hadis je stručno obrađen u *Hladovima* (Ez-Zilāl) pod br. 489 i 490, te u *Sažetku Gornjosti* (Muhtesaru-l-ʻUluvv) (str. 81.) Zehebī za njega kaže: “Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), bilježi ga Muslim.”

da time što govori da je On, Uzvišeni, iznad nebesa iznosi laži: "O Hāmāne" – reče faraon – "sagradi mi jedan toranj ne bih li stigao do staza, staza nebeskih, ne bih li se popeo do Musaova Boga – ja, naime, smatram da je on, doista, lažac!" (El-Mu'min, 36) Prema tome, onaj od džehmijja koji poriče (Allahovu) gornjost, on je faraonist, a ko je priznaje on je muhamedanski musaovac;

17. Poslanikovo, s.a.v.s., kazivanje o tome kako se u Noći Miradža kretao između Mūsāa, a.s., i svoga Gospodara radi smanjenja broja namaza, kad se više puta uspinjao do svoga Gospodaru i vraćao se Mūsāu, a.s.[285]
18. pasaži Kur'ana i sunneta (*nusūs*) koji govore o tome da će stanovnici Dženneta vidjeti Njega, Uzvišenoga, te Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., obavještenje da će ga vidjeti onako kako vide Sunce i Mjesec u uštapu, kad ispod njega nema oblaka – prema tome, neće Ga vidjeti nikako drukčije nego iznad sebe, kako je rekao, s.a.v.s.: "Dok stanovnici Dženneta budu u svom uživalištu iznenada će im bljesnuti svjetlost i oni će prema njemu podići svoje glave kad – Silni, gleda ih iznad njih! 'O džennetlije', govorit će im, 'mir neka je na vama!' – Zatim je proučio Njegove riječi: '*Mir!* – bit će riječi Gospodara Milostivog!' (Ja-Sīn, 58) Zatim će im se izgubiti iz vida, a u njihovim boravištima će se zadržati Njegova milost i berićetnost!"[286] Hadis bilježi imam Ahmed u svom *Musnedu*, te neki drugi autori, posredstvom Džābira, Allah bio zadovoljan njime!

Osporavanja (Allahove) gornjosti ne može biti bez osporavanja viđenja (Njega). Stoga su džehmijje odbacivali oboje,[287] dok su sljedbenici sunneta priznavali to oboje. Onaj pak ko je priznavao viđenje, a negirao činjenicu gornjosti, ostao je neodlučan, kolebao se između toga – niti se mogao prikloniti jednima, ni drugima. Ako bi se ova vrsta argumenata iznijela pojedinačno, njihov bi broj dostigao nešto oko hiljadu, pa onaj ko bi im želio dati drugi smisao morao bi na sve njih dati odgovor! Međutim, teško da može ispravno odgovoriti i na samo neke od njih.

---

[285] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*). V.: *Sažetak Gornjosti* (Muhtesaru-l-'Uluvv), br. 17.

[286] Hadis je slab (*da'īf*) i već je jednom spominjan (br. 141) (u izvorniku), a riječi rahmetli šejha Ahmeda Šakira: "Njegov prijenosni niz je dobar (*džejjid*)" ne stoje iz razloga koje sam tamo naveo.

[287] U rukopisu stoji: *nefjejn* (obje negacije).

Učenjaci iz prvih muslimanskih generacija (*selef*) puno su toga kazali u prilog svojstva gornjosti. Među tim mnoštvom nalazi se i ono što šejhu-l-islam Ebu ʻIsmāʻīl el-Ensāri navodi u svojoj knjizi *Razlučivač* (El-Fārūk), naime da je Mutīʻ el-Belhi upitao Ebu Hanīfu kakav je status u vjeri onoga koji kaže: "Ne znam da li je moj Gospodar na nebu, ili je na Zemlji!" "Takav je otišao u nevjerstvo", odgovorio je Ebu Hanīfa, "budući da Allah kaže: ʻMilostivi se na Prijesto (*el-ʻArš*) uzdigao.ʼ (Tā-Hā, 5), a Njegov ʻArš je iznad sedam nebesa!" "A ako bi rekao", upitao sam ja i nastavio: "Uredu, On jeste na Prijestolju, ali ja ne znam da li je Prijesto na nebu, ili je na Zemlji?!" i on je odgovorio: "Bio bi nevjernik, jer bi poricao da je On na nebu! Naime, onaj ko poriče da je Prijesto Božiji na nebu, taj je zašao u nevjerstvo!" Drugi dodaju: "jer je Allah u najgornjem dijelu ʻIllijjuna, koji je svoj naziv i dobio iz riječi *aʻla*[288], a ne iz riječi *esfel*[289]."

Na one koji to ne priznaju, a formalno pripadaju mezhebu Ebū Hanīfe, neće se obazirati. Tako su se za nj vezivale i neke muʻtezilijske frakcije i dr., koji su se s njim razilazili u mnogim doktrinarnim pitanjima (*iʻtikādāt*). Isto tako su i Mālikovog, Šāfiʻinog i Ahmedovog mezheba i oni koji se s njima razilaze u (nekim) doktrinarnim pitanjima. Poznat je slučaj Ebū Jūsufa u vezi s traženjem pokajanja od Bišra el-Merīsija kada je ovaj odbio priznati da je Uzvišeni Allah ponad Prijestolja, o čemu nam vijest prenosi ʻAbdurrahmān ibn Ebi Hātim i dr.

Onaj ko riječ *fevka* (iznad) tumači kao: "bolji je i odličniji od Svojih robova", odnosno, "bolji je i odličniji od Prijestolja", onako kako se kaže: Vladar je iznad ministra, dinar je iznad dirhema i sl. – to njegovo tumačenje zdrav razum odbacuje a zdrava srca prema njemu osjećaju odbojnost. Naime, izjava nekoga ko bi rekao: "Allah je bolji od Svojih robova, bolji je od Svog Prijestolja!" bila bi istovrsna s izjavom: Snijeg je hladan, vatra je topla, Sunce snažnije sija od svjetiljke, nebo je više od stropa kuće, brdo je teže od kamenčića, Božiji Poslanik je bolji od tog i tog Jevrejina, nebo je iznad Zemlje! U tome nema nikakvog slavljenja, veličanja ili pohvale; to je najlošiji govor, najprostiji i najniži, pa kako bi mogao priličiti da bude Allahov govor, (čiji kvalitet) ne bi mogli postići ni svi ljudi i džinni kada bi se sakupili i jedni drugima bili pomagači! Štaviše, u tome je njegovo omalovažavanje, kao što se kaže u poslovici:

---

[288] *Aʻla* – dosl. biti na vrhu; biti najuzvišeniji. (Nap. prev.)

[289] *Esfel* – dosl. biti najniži; biti u najdonjem dijelu. (Nap. prev.)

Zar ne vidiš da sablji vrijednost pada
kad se rekne da oštrija je od štapa!?

Ako bi neko rekao: Dijamant je iznad lukovine i riblje krljušti – razumni ljudi bi se tome nasmijali s obzirom na nesrazmjer između toga. Nesrazmjer pak između Stvoritelja i stvorenja uveliko je veći. Stvar je, međutim, drukčija kada to situacija zahtijeva, npr. da se iznese argument pred nekog zagovarača zablude, kao što to nalazimo u riječima istinoljubivog Jūsufa, a.s.: "Ili su bolji raznovrsni bogovi ili Allah, Jedini i Svemoćni?!" (Jūsuf, 39), ili u riječima Uzvišenoga: "Šta je bolje: Allah ili oni koje Njemu pridružuju u Božanstvenosti Njegovoj!?" (En-Neml, 59); "A Allah bolje nagrađuje i kažnjava trajnije!" (Tā-Hā, 73)

Ova gornjost se potvrđuje samim potvrđivanjem apsolutne gornjosti sa svih aspekata. Naime, Njemu, Uzvišenome, pripada gornjost u smislu moći, u smislu kvaliteta (*kadr*)[290] i u smislu Bića. Onaj ko nešto od toga priznaje, a nešto ne priznaje, on govori neprilično, budući da je gornjost Njega, Uzvišenoga, apsolutna i podrazumijeva sve aspekte.

Ako bi oni rekli: Misli se na gornjost pozicije (*mekana*), ne na gornjost mjesta (*mekan*) – mi bismo kazali da se tu radi samo o ženskom, odnosno muškom rodu, jer se i ženski oblici *mekana* i *menzila* upotrebljavaju i za duhovna i fizička mjesta, kao što se i njihovi muški oblici *mekan* i *menzil* upotrebljavaju za fizička. Ako bi neko rekao: "Ti u našim srcima imaš mjesto (*menzila*)" – trebao bi se sjetiti da se može kazati i ovako: Mjesto te i te osobe u našim srcima i dušama veće je od mjesta toga i toga. U jednoj predaji se kaže: "Ako neko od vas želi znati svoje mjesto kod Allaha, neka pogleda kakvo je Allahovo mjesto u njegovom srcu, jer Allah kod Sebe čovjeka postavlja na onakvo mjesto na kakvo čovjek postavlja Njega u svome srcu!"[291]

---

[290] U rukopisu stoji: *fadl* (prednost, vrijednost).

[291] Ova predaja mi nije bila poznata, no kasnije sam je, u sličnom obliku, pronašao, zahvaljujući naputku neke braće – Allah ih nagradio dobrim! – u Hākimovom *Nadodatku* (El-Mustedrek), I / 494-495, i on je ocjenjuje vjerodostojnom (*sahīh*). Zehebi pak kaže da se u njegovom prijenosnom nizu nalazi i Omer ibn 'Abdullāh, Gufretov oslobođeni rob, koji je slab (*da'īf*) prenosilac, a da je Ebu Ja'lā i neki drugi autori, navode upravo posredstvom njega. Stručno je elaboriran u *Zbirci slabih hadisa* (Ed-Da'īfa) pod br. 5427. Radi se o jednom od mnogobrojnih hadisa, slabih i apokrifnih, kojima je osoba po imenu 'Izzuddin Bulejk ispunila stranice svog *Jasnog puta* (El-Minhādž), u kojem ima blizu četiri stotine što slabih, što apokrifnih hadisa. I pored toga u predgovoru te knjige kaže da su svi hadisi njegovog *Jasnog puta* vjerodostojni! Nadam se da ću imati priliku i štampati tu knjigu, kao svoj odgovor njemu. Također se nadam da će to biti vrlo skoro, ako Bog da.

Riječi: "Allahovo mjesto u njegovom srcu" podrazumijevaju poznavanje Allaha, ljubav prema Njemu, poštivanje Njega i sl. Prema tome, ako se zna da su mekana i menzila samo ženski oblici riječi mekan i menzil, a ženski rod je sekundaran u odnosu na muški i u formi i u značenju, povodi se za njim, onda uzdignutost one predstave koja se nalazi u umu ide za stvarnom uzdignutošću: ako je podudarna sa njom, istinita je, u protivnom nije.

Ako bi bilo rečeno: Misli se na Njegovu uzdignutost u srcima, na to da je On u srcima iznad svega drugoga – odgovor bi bio sljedeći: To je tačno tako, ta uzdignutost je sukladna Njegovoj uzdignutosti u Samom Sebi nad svim drugim. Da On pak nije uzdignut, Sam po Sebi, nad svim drugim, tada Njegova uzdignutost u srcima ne bi bila kompatibilna, kao kad neko nešto što (po sebi) nije najuzdignutije učini najuzdignutijim.

Allahovu gornjost (*'uluvv*), pored toga što je utvrđena Objavom, potvrđuju i razum i sama čovjekova priroda. Što se tiče njezina potvrđivanja razumom tu, pored ostalog, spada i kategorično, aksiomno znanje da su svaka dva egzistenta ili takva da se jedan od njih nalazi u sastavu onog drugog i da opstoji njime, kakav je slučaj sa svojstvima, ili da opstoji sam po sebi, odvojen od onog drugog.

Drugo: Kada je Allah stvarao svijet, stvarao ga je ili u Samom Sebi, ili izvan Svog Bića. Ono prvo je neutemeljeno, prvo po jednodušnoj ocjeni, a drugo jer bi to značilo da je On i mjesto za prostote (*hasāis*)[292] i prljavštine – uzvišen neka je Allah nad tim uzvišenošću golemom! Ono pak drugo podrazumijevalo bi da se svijet nalazi izvan Njegovog Bića, dakle odvojen, pa se tako utvrđuje razdvojenost, jer stajalište da On niti je spojen sa ovim svijetom niti je odvojen od njega nije logično.

Treće: Tvrdnja da Uzvišeni nije ni unutar, ni izvan ovoga svijeta značila bi potpunu negaciju Njegovog postojanja, budući da nije logična. Prema tome, On se nalazi ili unutar, ili izvan ovoga svijeta. Ono prvo je neutemeljeno, pa ostaje ovo drugo, što podrazumijeva razdvojenost.

Što se tiče potvrđivanja Njegove gornjosti čovjekovom prirodom: pa svi ljudi, po samim svojim naravima i zdravim srcima, podižu ruke kod obraćanja Njemu, a i kad skrušeno stoje pred Bogom Uzvišenim svojim srcima smjeraju prema gore.

---

[292] U izvorniku stoji: *hašāiš* (trave, biljke).

Muhammed ibn Tāhir el-Makdisī navodi da je šejh Ebu Dža'fer el-Hemdānī jednom došao poslušati predavanje profesora Ebu-l-M'eālija el-Džuvejnija, poznatog kao "Imam dva harema" (*Imāmu-l-haremejn*), baš kad je ovaj u svom govoru negirao svojstvo gornjosti. "Allah je postojao", govorio je, "i kad nije bilo Prijestolja, On je i sada kakav je bio!" Na to je šejh Ebu Dža'fer rekao: "Onda nam, profesore, objasni ovu našu neophodnost koju nalazimo u svojim srcima, jer poznavatelj Allaha nikada ne rekne: O Allahu! a da u srcu ne oćuti neophodnost traženja gornjosti; ne okreće se ni desno, ni lijevo – pa kako da tu neophodnost odagnamo od sebe!?" Na te njegove riječi Ebu-l-Me'āli se lupio po glavi i sišao! Mislim da je rekao: "I stao plakati, govoreći: 'Hemdānī me uzdrma, baš me uzdrma!'"

Profesor je htio kazati: To je nešto što je Allah učinio prirođenim Svojim robovima, nešto što nisu morali uzimati od poslanika, što su u svojim srcima ćutili kao nužan zahtjev da se u obraćanju Bogu okreću prema gore.

Postoji i prigovor na racionalni dokaz, sastoji se u osporavanju njegove aksiomnosti, s obzirom da to osporava većina umnika – naime, da je on doista aksioman, tada među umnim ljudima ne bi bilo nikakve spornosti u pogledu njega, pa je on, prema tome, samo uobraziljska, fikcijska stvar!

Odgovor na ovaj prigovor dat je na njemu odgovarajućem mjestu, te ću se ja, stoga, ovdje samo ukratko osvrnuti na njega. U odgovoru se, dakle, može kazati da ako um prihvata ono što vi govorite, onda će on još bolje prihvatati ono što govorimo mi, a ako um odbija prihvatiti ono što mi govorimo, onda će ono što vi govorite odbijati još snažnije! Ako je naše stajalište za um neutemeljeno, pa vaše je još neutemeljenije, a ako je to što vi govorite za um istinito i prihvatljivo, onda mu je prihvatljivije ono što govorimo mi. Naime, pozivanje na aksiomnost je zajednička, pa ćemo mi kazati: "Mi po aksiomnosti znamo da vaše mišljenje nema svoga utemeljenja u istini", a to isto govorite i vi, pa kada vi kažete: "Ta aksiomnost koja naše stajalište prosuđuje neutemeljenim u istini produkt je (vaše) fikcije, a ne uma!" – mi ćemo to isto kazati za vas. Isto tako, većina ljudskih naravi, kod ljudi koji nisu ni iz vašeg, ni iz našeg tabora – podržava ono što mi tvrdimo pa ako ćemo u obzir uzeti i ono što je prirođeno ljudskoj naravi i time ćemo odnijeti prevagu nad vama, a ako ćemo to odbaciti, tada će vaše stajalište biti potpuno obesnaženo, budući da ste ga i temeljili na nečemu za šta ste tvrdili da su premise koje se znaju po samoj čovjeku prirođenoj naravi. Time će, također, biti obesnažena i naša umna razviđanja (*'aklijjat*), ali će zato ono što se zna samo preko Objave (*es-sem'u*), ono s čime su dolazili vjerovjesnici, biti samo na našoj, ne i na vašoj strani. Tako to (znanje) imamo samo mi, dok um imamo i mi i vi.

Ako biste vi kazali: Većina umnika zastupa naše stajalište!?, bilo bi vam rečeno da to nije tako. Naime, oni koji iznose stav da je Tvorac svijeta nešto postojeće, te da nije iznad svijeta, da nije odvojen od njega niti integriran u njemu jest samo jedna skupina teoretičara, a prvi od koga je među muslimanima poteklo nešto takvo bili su Džehm ibn Safvan i njegovi sljedbenici.

Prigovoreno je i argumentu čovjekove naravi, tj. činjenici da se nebo uzima pravcem upućivanja dove, onako kako je Kaʻba pravac okretanja u namazu,[293] što se, navodno, obara samom činjenicom spuštanja čela na zemlju i pored toga što se On ne nalazi u pravcu zemlje!

Na ovaj prigovor odgovorit će se sa više stvari:

Prvo: To što vi kažete da je nebo pravac prema kome se upućuje dova (nema svoje osnove) niko iz prvih muslimanskih generacija nije rekao nešto takvo, niti je Allah za to objavio neki dokaz, a kako to spada u stvari vjerske legislative, to ne bi moglo ostati nepoznato prvim muslimanskim generacijama i njihovim učenjacima.

Drugo: Smjer (*kibla*) za dovu isti je kao i za namaz, budući da je lijepo da se onaj ko upućuje dovu Allahu okrene prema Kaʻbi, jer se i Poslanik, s.a.v.s., u mnogim slučajevima[294] u svojoj dovi okretao prema njoj. Prema tome, onaj ko ustvrdi da smjer dove nije isti kao i smjer namaza, odnosno da postoje dvije kible, dva smjera - jedan Kaʻba, a drugi nebo – taj u vjeru unosi novotarije i odstupa od zajednice muslimana.

Treće: Kibla je ono prema čemu se vjernik okreće svojim licem, onako kako se okreće prema Kaʻbi pri obavljanju namaza, učenju dove, činjenju zikra i klanju kurbana, te kao što se umrli i onaj koji se ukopava, također, okreću u tom pravcu, zbog čega se taj smjer i zove "smjerom u kome je okrenuto lice" (*vidžhe*). Okrenutost prema nečemu (*istikbal*) suprotna je od okrenutosti od nečega (*istidbar*): ono prvo podrazumijeva okrenutost licem prema njemu, a ono drugo okrenutost leđima. Prema tome, ono prema čemu je čovjek okrenut glavom, rukama ili bokom ne naziva se kiblom, ni stvarno ni metaforično, pa da je nebo doista pravac prema kojem se upućuje dova, tada bi bilo propisano da se učač dove mora licem okrenuti prema njemu, a to nije propisano. Ono prema čemu se podižu ruke ne naziva se kiblom, ni stvarno ni metaforično. Okrenutost prema Ka'bi pri učenju dove je šerijatska stvar, u vezi s njom su proizašli određeni propisi, a poslanici nisu tražili da se učač dove licem okrene prema nebu. Naprotiv, to su zabranjivali.

---

[293] ʻAfīfi kaže: "Vidi Ibn Kajjimovo djelo *Mosulijev sažetak Otposlatih munja* (Muhtesaru-l-Musūli li-s-savāʻiki-l-mursela), svezak II, str. 51."

[294] Hadis je vjerodostojan (*sahih*), i na ovu temu prenosi se veliki broj hadisa. Među njima je i onaj koji prenosi ʻAbdullah ibn Zejd, koji kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., izašao je na ovu musallu zarad kišne dove, pa je činio dovu i molio za kišu a zatim se okrenuo prema Kaʻbi." (*Muttefek ʻalejhi*). El-Buhāri ga u poglavlju "Dove" (Ed-Daʻvat) predstavlja sa: "Odjeljak o dovi u pravcu kible".

Poznato je pak da su: okrenutost srcem, okrilje i onaj poticaj kojeg upućivač dove ćuti u sebi prirodna stvar, to čini i musliman i nemusliman, i učeni i neuki. Najčešće to čine nevoljnik i stradalnik, vođeni prirođenom naravi da se, kad ih nevolja pritisne, obraćaju Bogu.

Treba kazati i to da je pitanje kible podložno derogaciji i promjeni, kao što je s Jerusalema preusmjerena na Ka'bu, dok je okrenutost u dovi prema gore utisnuto u samoj prirodi. Onaj ko se okrene prema Ka'bi zna da Uzvišeni Allah nije tamo, za razliku od učača dove; on se okreće svome Gospodaru i Stvoritelju u nadi da će mu od Njega doći milost.

Što se tiče obaranja argumenta činjenicom spuštanja lica na zemlju, ono je izrazito loše, budući da onaj ko svoje lice spušta na zemlju time namjerava pokazati svoju skrušenost i poniznost onome iznad sebe, a ne da bi se nageo prema nekome ko je ispod njega! Takvo nešto i ne naumpada onome ko je na sedždi.

Pripovijeda se o Bišru el-Merīsiju da su ga čuli kako (na sedždi) izgovara: "Slava Gospodaru mom najnižem! (*Subhāne Rabbije-l-esfel*)!"[295]

Uzvišen neka je Allah uzvišenošću golemom nad onim što govore nevjernici i poricatelji! Onaj koga njegovo odricanje dovede u ovakvo stanje vrlo lahko će zapasti u nevjerstvo, ukoliko ga Allah ne dohvati Svojom milošću. Od takvih ljudi ispravnost je daleko. Uzvišeni kaže: "Mi ćemo srca njihova i oči njihove zapečatiti i neće vjerovati kao što ni prije nisu vjerovali, i ostavit ćemo ih da u zabludi svojoj lutaju smeteni." (El-En'ām, 110); "I kad oni zastraniše, Allah učini da i srca njihova zastrane!" (Es-Saff, 5)

---

[295] Naime, kako je spomenuti Bišr spadao u red onih koji su poricali Allahovu gornjost on je, navodno, tragom takvog svog uvjerenja, na sedždi u namazu, na kojoj se izgovara *Subhāne Rabbije-l-a'lā!* (Slava Gospodaru mom Uzvišenom!) izgovarao ono što je suprotno tome. (Nap. prev.)

Prema tome, ko ne bude tražio uputu iz njenih pravih mjesta, bit će kažnjen uskraćenjem upute. Molimo Allaha da nas ne kazni i sačuva.

Njegove riječi: “I niko Ga od Njegovih stvorenja obuhvatiti ne može” znače: Ne mogu Ga obuhvatiti ni znanjem, ni viđenjem, ni na bilo kakav drugi način. On obuhvata sve, a Njega ne obuhvata ništa!

O njegovim riječima:

I kažemo: Allah je Ibrahima uzeo za prijatelja i Mūsāu se obratio govornim izričajem – vjerujemo u to, potvrđujemo istinitost toga i prihvatamo to!

Komentar:

Uzvišeni (Allah) kaže: “A Ibrahima je Allah uzeo za prijatelja!” (En-Nisā’, 125); “A Allah je, sigurno, sa Mūsāom razgovarao!” (En-Nisā’, 164).

Pod izrazom *el-hulleh*[296] podrazumijeva se punoća ljubavi. Džehmije pak poriču realnost ljubavi i s jedne i s druge strane, tvrdeći da ljubavi može biti samo ako između onog koji voli i onog što se voli postoji srodnost, dok nikakve srodnosti, koja bi mogla nalagati ljubav, ne može biti između Onoga koji postoji oduvijek i nekog ko je nastao u vremenu!

Isto tako negiraju i realnost obraćanja govorom, kako smo to ranije vidjeli, a prvi koji je u islamu izašao s ovom novotarijom bio je Dž‘ad ibn Dirhem na početku drugog (hidžretskog) stoljeća, zbog čega ga je Hālid ibn Abdullāh el-Kasri, namjesnik Iraka i istočnih predjela (*Mašrik*), u Vāsitu zaklao kao kurban. Naime, on je, držeći hutbu na Kurban-bajram ljudima rekao: “O ljudi, koljite (danas) kurbane – Allah vam primio vaše žrtve! Što se mene tiče, ja ću kao kurban zaklati Dža‘da ibn Dirhema, jer on tvrdi da Allah Ibrahima nije uzeo Sebi za prijatelja i da se nije govornim izričajem obratio Musau!” Iza toga je sišao (sa minbera) i zaklao ga! Tako je postupio shodno šerijatskoj deciziji (*fetvi*) učenjaka iz druge muslimanske generacije – Allah bio zadovoljan sa njima! – pa neka ga Allah nagradi dobrim zato što je stao u odbranu vjere i vjernika!

---

[296] *El-Hulleh* – dosl. prisno prijateljstvo. (Nap. prev.)

Ovu orijentaciju je, potom, od Dža'da preuzeo Džehm ibn Safvān i javno je zagovarao i polemizirao za nju, tako da je po njemu i dat naziv džehmije. Njega je pogubio Muslim ibn Ahvez, namjesnik Horasana. Zatim je to naučavanje prešlo kod mu'tezila, sljedbenika Amra ibn Ubejda, i na scenu stupilo u vrijeme Me'mūnova hilafeta, kad su najveći autoriteti islama bili stavljeni na veliku kušnju, budući da su ovi od njih tražili da javno izraze svoju saglasnost sa tim. To je, međutim, preuzeto od politeista i mandejaca – oni su, naime, bili ti koji su negirali da je Ibrahim bio prisan prijatelj a Mūsā sagovornik Božiji, jer prisno prijateljstvo podrazumijeva punoću ljubavi koja ispunjava onog koji voli.

Rečeno je:

Onako kao duša zašao si u me,
prisni prijatelj je po tome dobio ime!

Treba, međutim, kazati da su Njegova ljubav i Njegovo prijateljstvo dolični Njemu, Uzvišenom, baš kao i sva druga Njegova svojstva. Ono na šta ukazuje časni ajet svoju potvrdu ima i u predaji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., koja se posredstvom Ebu Se'ida el-Hudrija navodi u *Zbirci vjerodostojnih hadisa* (Es-Sahīh), a koja glasi: “Kad bih nekog od stanovnika Zemlje sebi uzimao za prisna prijatelja uzeo bih Ebu Bekra za takvog prijatelja, međutim vaš drug je Allahov prisni prijatelj!”[297] (mislio je na sebe).

U drugoj verziji predaje stoji: “Svakom prijatelju se odričem prisnog prijateljstva sa njim, a kad bih ikoga od stanovnika Zemlje sebi uzimao za prisna prijatelja uzeo bih Ebu Bekra za takvog prijatelja!” U trećoj verziji se kaže: “Allah me je uzeo Sebi za prisna prijatelja onako kako je i Ibrahima uzeo za prisna prijatelja!” Tako je objasnio da njemu nije prilično da iz reda stvorenja nekog sebi uzme za prisna prijatelja, te kad bi to mogao da bi najprije za takvog prijatelja uzeo Ebu Bekra es-Siddīka, premda je sebe predicirao time da voli neke osobe, kao što je rekao Muazu: “Ja tebe, Allaha mi, doista volim!”[298] Isto to je rekao i ensarijama,[299] dok je Zejd ibn Hāris bio

---

[297] Hadis je vjerodostojan (*sahih*) a hadis sličan njemu je već spominjan (br. 126).

[298] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Ahmed i drugi autori. Ibn Huzejme i Ibn Hibbān ga ocjenjuju vjerodostojnim (*sahīh*). Stručno je elaboriran u Ebu Davudovoj zbirci vjerodostojnih hadisa pod brojem 1362.

[299] Sugerira na hadis koji prenosi Enes a koji glasi: “Jedna žena, ensarijka, došla je kod Božijeg Poslanika, s.a.v.s., noseći svoje dijete, i Božiji Poslanik, s.a.v.s., razgovarao je sa njom, te je rekao: 'Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, vi ste meni najdraži ljudi (ponovivši to dvaput)!'” Hadis bilježi El-Buhāri.

"ljubimac" Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kao i njegov sin Usāme itd. Amr ibn el-'Ās ga je upitao: "Koga od ljudi najviše voliš?" i on mu je kazao: "Aišu." "A od muškaraca?", upitao je. "Njenoga oca!", odgovorio je on.[300]

Iz ovog proizlazi da prisno prijateljstvo (*el-hulleh*) ima uži smisao od općenitog voljenja. Onaj ko se tako voli, s obzirom na potpunost toga, voli se zbog samog njega a ne zbog nečeg drugog, jer onaj ko se voli zbog nečeg drugog u voljenju dolazi iza tog drugog. Prema tome, prisno prijateljstvo, s obzirom na njegovu potpunost, ne prihvata sudjelstvo ni združivanje, zato što je u cijelosti prožeto ljubavlju. U njemu se nalazi punoća bliskosti (*tevhīd*) i punoća ljubavi.

Iz tog razloga, kada je Allah Ibrahima uzeo za prijatelja – a Ibrahim je svoga Gospodara molio da mu podari dobrog potomka, pa mu je On dao Ismaila – sin je bio zauzeo dio njegovog srca. Tada je Prijatelj postao ljubomornim prema srcu Svog prijatelja – zar da u njemu ima mjesta i za nekog drugog?!, pa ga je stavio na kušnju (zatraživši od njega) da ga zakolje, kako bi do izražaja došlo prisno prijateljstvo u promicanju ljubavi prema Prijatelju nad ljubavlju prema vlastitom djetetu! A nakon što se pokorio naredbi svoga Gospodara i pokazao odlučnost da to zbilja i učini – kad je na vidjelo izašla moć prisnoga prijateljstva u spremnosti da se zakolje (svoje) dijete, dajući tako prednost ljubavi prema Prijatelju u odnosu na ljubav prema djetetu – tada mu je Allah ukinuo izrečenu mu naredbu i iskupio ga velikim ovnom. To je stoga što je bio postignut cilj koji se želio postići klanjem, a to je spremnost i pripravnost duše da uradi ono što joj se naređuje. Kad je to bilo postignuto, tada je samo klanje (djeteta) postalo štetno pa je zbog toga i dokinuto, a klanje ovnova i drugih životinja kurbana postalo je praksa njegovih sljedbenika sve do Smaka svijeta.

I kao što je u poziciji ovog prisnog prijateljstva, koja je potvrđena Ibrahimu, a.s., sudjelovao i naš Vjerovjesnik, s.a.v.s., isto je tako sudjelovao i u poziciji koju je imao Musa, a.s.; naime, imao je privilegiju da neposredno razgovara s Uzvišenim Allahom, kako je to potvrđeno u hadisu o Noćnom putovanju (*el-Isrā'*).

Ovdje nailazimo na ono poznato pitanje: naime, zašto je Vjerovjesnik, s.a.v.s., koji je pribraniji od Ibrahima, a.s., za sebe iskao onakav blagoslov kakav je imao Ibrahim, jer je u osnovi onaj s kojim se neko poredi bolji od onog koji se poredi sa njim!? Kako je, dakle, moguće uskladiti te dvije međusobno isključive stvari? Učenjaci su na to dali brojne odgovore, no prostor nam ne dozvoljava da ih sve ovdje navedemo. Najbolji od njih je onaj odgovor koji glasi da je iz Ibrahimove porodice bilo vjerovjesnika kakvih neće biti iz Muhammedove porodice, pa kad se išću blagoslovi na Poslanika, s.a.v.s., i njegovu porodicu poput onih kakvi su dati Ibrahimu i njegovoj porodici, u kojoj je bilo i vjerovjesnika, time se članovima Poslanikove porodice priskrbljuje ono što priliči njima, budući da oni neće dostizati stupnjeve vjerovjesnika. Ostaje ono što pristoji vjerovjesnicima, među kojima je i Ibrahim, i što pristoji Muhammedu, s.a.v.s., te se tako njemu priskrbljuje odlika koja se ne priskrbljuje drugima.

---

[300] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom 'Amra ibn el-'Āsa.

Još je bolje kazati da je i sam Vjerovjesnik, s.a.v.s., iz porodice Ibrahima, a.s., da je, štaviše, napribraniji među njima, pa naše riječi: "kao što si blagoslov svoj spustio na (porodicu) Ibrahimovu" podrazumijevaju i blagoslov na njega i na sve druge vjerovjesnike iz loze Ibrahimove, a.s., a podrazumijevaju, također, i samog Ibrahima, kako to nalazimo u riječima Uzvišenoga: "Allah je odabrao Adema, i Nūha, i Ibrāhimovu porodicu, i Imrānovu porodicu nad ostalim svijetom!" (Alu 'Imrān, 33) iz kojih se vidi da i Ibrāhim i Imrān ulaze u sastav Ibrahimove i Imrānove porodice; i kako nalazimo u Njegovim riječima: "...samo ne na Lutovu porodicu, nju u svitanje spasismo!" (El-Kamer, 34), gdje i Lut spada u Lutovu porodicu; i kako nalazimo u Njegovim riječima: "I kada smo vas od faraonove porodice izbavili." (El-Bekare, 49); "Uvedite faraonovu porodicu u patnju najžešću!" (El-Mu'min, 46), koje podrazumijevaju da i faraon spada u faraonovu porodicu. Upravo iz ovog razloga – a Allah najbolje zna! – u većini predaja koje govore o spuštanju blagoslova na Vjerovjesnika, s.a.v.s., nalazi se i dio: "kao što si blagoslov Svoj spustio na porodicu Ibrahimovu!"

U mnogim od tih predaja stoji samo: "kao što si blagoslov Svoj spustio na Ibrahima", a ne i: "kao što si blagoslov Svoj spustio na Ibrahima i na porodicu Ibrahimovu", čega ima u samo malom broju predaja.[301] To je samo iz razloga što riječi: "Kao što si blagoslov Svoj spustio na Ibrahima" podrazumijevaju, sljedstveno, i njegovu porodicu, onako kako i riječi: "Kao što si blagoslov Svoj spustio na porodicu Ibrahimovu" podrazumijevaju da u nju spada i Ibrahim, a.s.

---

[301] Što ne znači i da te predaje nisu vjerodostojne. Neke od njih navode se i u El-Buhārijevom *Sahihu*. (V. našu knjigu *Izgled namaza* (Sifatu-s-salāt), str. 147; XI izdanje; izdavač "El-Mektebu-l-islāmi")

Tako je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kad mu je Ebu Evfā, r.a., donio svoj zekat, za njeg uputio dovu, rekavši: "Bože moj, blagoslov Svoj spusti na Ebu Evfāovu porodicu...!"[302]

Budući da je Ibrahimova, a.s., porodica najčasnija porodica na svijetu općenito, Allah je nju odlikovao s više odlika. Neke od njih su i sljedeće:

a) unutar nje je sveo poslanstvo i objavu, tako da nakon Ibrahima više nije došao nijedan vjerovjesnik a da nije bio iz njegove loze;
b) Allah je njih učinio imamima koji će napućivati prema njegovoj uputi sve do Smaka svijeta, što znači da će svaki Allahov miljenik koji u Džennet uđe nakon njih tamo ući posredstvom njih, na temelju njihovog poziva;
c) Allah je između njih odabaro dvojicu za Svoje prisne prijatelje, kako smo vidjeli;
d) Allah je rodočelnika te porodice ljudima učinio uzorom u vjeri; Uzvišeni Allah kaže: "'Učinit ću da budeš ljudima u vjeri uzor!' 'I moje potomke!' – zamoli on. 'Obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike!' kaza On." (El-Bekare, 124)
e) On je preko njegovih ruku realizirao izgradnju svog Hrama, koji je učinio preporodom za ljude, utočištem i sigurnim mjestom za njih, njihovom kiblom i mjestom hodočašća. Tako je taj Hram ponikao među najuglednijim ljudima.
f) ljudima je naredio da blagosiljaju ovu porodicu itd.

O njegovim riječima:

I vjerujemo u meleke i u vjerovjesnike i u knjige objavljene poslanicima i svjedočimo da su svi bili na jasnoj istini.

Komentar:

Ovo što je navedeno spada u temelje ispravnog vjerovanja (imana). Uzvišeni kaže: "Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegovog, i vjernici – svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove!" (El-Bekare, 285); "Nije čestitost u tome da okrećete lica svoja prema istoku i zapadu; čestiti su oni koji vjeruju u Allaha, i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike!" (El-Bekare, 177) Tako je Allah, dž.š., ispravno vjerovanje definirao kao vjerovanje u ovo što je naveo, a one koji vjeruju u to nazvao je pravovjernicima (*el-mu'minūn*), dok je, s druge strane, one koji ne vjeruju u to označio nevjernicima; rekao je: "A onaj ko ne bude vjerovao u Allaha, i u meleke Njegove, i u knjige Njegove, i u poslanike Njegove, i u onaj svijet – daleko je zalutao!" (En-Nisā', 136)

---

[302] Hadis bilježi El-Buhāri u svom *Sahīhu*, posredstvom Abdullaha ibn Ebi Evfāa.

Božiji Poslanik, s.a.v.s., u vjerodostojnom hadisu, na Džibrīlovo pitanje: "Šta je pravo vjerovanje?", odgovorio je: "(To je) da vjeruješ u Allaha i Njegove meleke i Njegove knjige i Njegove poslanike i u Sudnji dan; i da vjeruješ u Božije određenje, i dobro i zlo!"[303] Prema tome, to su ona načela na kojima su saglasni bili svi vjerovjesnici i poslanici – neka su na njima mir i blagoslovi Božiji! – i u njih su istinski vjerovali samo oni koji su slijedili poslanike.

Što se tiče njihovih neprijatelja i filozofa i inovatora u vjeri onih koji su išli njihovim putem, oni se međusobno razlikuju u nijekanju i poricanju tih načela. Najviše ih pak poriču filozofi, oni koje njihovi poštovaoci nazivaju mudracima (*el-hukemā'*). Naime, oni kojima je poznata suština onog što oni govore znaju da oni nemaju ispravno vjerovanje u Allaha, ni u Njegove poslanike, ni u Njegove knjige, ni u Njegove meleke, ni u Sudnji dan jer, prema njihovom učenju, Allah je jedna egzistencija koja nema svoje biti ni realnosti, i koja ne poznaje svaku pojedinost – a sve što postoji u vanjskom svijetu je pojedinost – niti, prema njima, djeluje po svojoj moći i svom htijenju. Svijet je kod njih Njegov nerazlučiv pratilac, oduvijeki i zauvijeki. To što ga nazivaju Njegovim učinkom samo je nastojanje da u svojim izrazima budu korespondentni s muslimanima – On kod njih nije ni učinak, ni stvorenje, ni nešto što je samo potencijalno moguće; oni Njemu odriču Njegov sluh, Njegov vid i sva druga Njegova svojstva! Eto, to je njihovo vjerovanje u Allaha.

Što se pak tiče Njegovih objava (knjiga) oni Ga u tom pogledu ne prediciraju govorom, tako da se On, po njima, ne obraća drugom govornim izričajem, nije kazivao, niti kazuje. Tako je i sam Kur'an, prema njihovom naučavanju, samo jedna emanacija koja se iz Aktivnoga Uma prolila na ljudsko srce, iz čistog uma neporočne duše, koji se od ljudske vrste razlikuje po trima karakteristikama:

---

[303] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Ebu Hurejrea.

a) snagom i brzinom shvatanja tako da može postići znanja više od drugih;
b) duševnom snagom tako da može vršiti utjecaj u materiji svijeta i jedan lik premetati u drugi;
c) snagom imaginacije tako da se njome umne sile mogu zamišljati u fizičkim oblicima, a to su kod njih meleki!

Tako u vanjskom svijetu, prema njima, ne postoji neko odvojeno biće koje se uzdiže i spušta, odlazi i dolazi, vidi i obraća se Poslaniku, već se radi samo o mentalnim projekcijama koje u realnosti ne postoje.

Što se tiče Sudnjega dana, oni su u stvarnosti njegovi najžešći poricatelji i osporavatelji. Po njima ovaj svijet neće biti devastiran, nebesa se neće rascijepiti i raspuknuti, zvijezde se neće zamutiti, niti će Sunce i Mjesec izgubiti svoj sjaj; ljudi se neće dići iz svojih mezarova, ni biti upućeni u Džennet ili Džehennem! Sve su to kod njih samo metafore, date zarad običnog puka, koje nemaju svoje realnosti u vanjskom svijetu, kako ih razumijevaju sljedbenici poslanika.

Eto, ova bijedna i prezrena skupina ima takvo vjerovanje u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike i Sudnji dan – a to je pet temeljnih principa vjere.

Mu'tezile su ih pak zamijenile sa svojih pet načela kojima su porušili znatan dio vjere. Naime, svoju vjeru temeljili su na tijelu i akcidentaliji što je kod njih subjekat koji se atributira i atribut. Tako atribute, tj. akcidentalije, uzimaju kao dokaz nastanka onog što se atributira, tj. tijela, i o Allahovoj jednosti su raspredali na toj osnovi, pa su Allahu odrekli bilo kakvo svojstvo imajući pred očima svojstva kojima se karekteriziraju druge opisnine, tj. tijela. Potom su raspredali o Njegovim činima, tj. odredbama (*kader*), što su nazvali pravičnošću (*el-'adl*). Zatim su raspredali o vjerovjesništvu, vjerozakonima, naredbi i zabrani, (Božijem) obećanju i prijetnji – što su pitanja vezana za Imena i propise koji su u dosluhu s međupozicijom[304] (*el-menziletu bejne-l-menziletejni*) te pitanje izvršenja prijetnje. Zatim su raspredali o obavezivanju time drugoga, a to je naređivanje dobra i suzbijanje zla, što su jamčili dopuštanjem oružane pobune protiv nosilaca vlasti. To je pet njihovih načela koje su usvojili namjesto onih pet vjerskih s kojima je Poslanik poslan.

---

[304] Međupozicija (*el-menziletu bejne-l-menziletejni*) – Poznati mu'tezilijski stav da se veliki grješnik nalazi u međupoziciji: niti je u poziciji vjernika, s obzirom da je činitelj velikog grijeha, niti je u poziciji nevjernika, s obzirom na svoje posvjedočenje da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov poslanik. (Nap. prev.)

Kasnije, rafidije su načela sveli na četiri; to su: izražavanje Allahove jednosti (*tevhīd*), pravičnost (*el-ʻadl*), vjerovjesništvo (*nubuvvet*) i vjersko liderstvo (*imāmet*).

Temeljna su, pak, načela vjere kod onih iz glavnog toka islama (*ehlu-s-sunnneti ve-l-džemaʻah*) ona s kojima je došao Poslanik, s.a.v.s., a osnova vjere je vjerovanje u ono s čime je došao Poslanik, s.a.v.s., kako je ranije pojašnjeno. Stoga ona posljednja dva ajeta iz sure El-Bekare, upravo iz razloga što sadrže tu osnovu, imaju izniman značaj, kakav nemaju drugi ajeti. Tako se u vjerodostojnim zbirkama hadisa Buhārija i Muslima, posredstvom Ebu Mesʻūda Ukbeta ibn ʻAmra, navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Ko u jednoj noći prouči zadnja dva ajeta sure Bekare – to mu je dovoljno!"[305]

Muslim u svojoj zbirci vjerodostojnih hadisa (*Es-Sahīh*) bilježi sljedeću Ibn ʻAbbāsovu, r.a., izjavu: "Dok je Džibrīl jednom sjedio kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., iznad sebe je očuo neku škripu, pa je podigao glavu i rekao: 'Ovo su se jedna vrata nebesa danas otvorila, koja nikada prije nisu otvarana, i kroz njih se spustio jedan melek!' Zatim je dodao: 'Ovaj melek, koji se spustio na Zemlju, nikad do danas nije silazio!' (Melek) je nazvao selam i rekao: 'Raduj se dvama svjetlima koja su ti data a koja nisu data nijednom vjerovjesniku prije tebe; to su sura Fatiha i posljednji ajeti sure Bekare – nećeš proučiti nijedno njihovo slovo a da ti neće biti i dato!'"[306]

Ebu Tālib el-Mekki kaže: "Ispravno vjerovanje ima sedam stubova" – tj. ovih pet, te vjerovanje u sudbinsko određenje i vjerovanje u postojanje Dženneta i Džehennema i to je istina, za šta postoje postojani dokazi, jasni i kategorični. Mi smo već ukazali na dokaz Allahove jednosti (*tevhīd*) i Objave.

A što se tiče meleka, oni su zaduženi za nebesa i Zemlju tako da svaki pokret u svijetu potječe od meleka, kako to kaže Uzvišeni: "i onih koji uređuju stvar..." (En-Naziʻāt, 5); "i onih koji raspoređuju stvar!" (Ez-Zārijāt, 4) To su, kod onih što ispravno vjeruju i koji slijede poslanike, meleki, dok oni koji ne vjeruju u poslanike i poriču Tvorca kažu da su to zvijezde.

---

[305] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), budući da je zabilježen u oba *Sahiha*. To što ga je autor djela *El-Džāmiʻu-s-sagīr* (Mali zbornik) pripisuje autorima *Sunena* čista je omaška. V. *Sahīhu-l-džāmiʻ*, 6341.

[306] Muslim, III/198.

Kur'an i sunnet ukazuju na više vrsta meleka, sugerirajući njihovu zaduženost za razne vrste stvorenja, te da je Uzvišeni Allah jedne meleke zadužio za brda, jedne za oblake i kišu, jedne za maternicu da vode proces razvoja sperme sve do kraja njenog razvoja; zatim da je jedne meleke zadužio za čovjeka kako bi pamtili ono što on radi, brojali to i zapisivali; jedne je zadužio za smrt, jedne za ispitivanje u mezaru, jedne za nebeska tijela da ih pokreću; jedne za Sunce i Mjesec; jedne je zadužio za Džehennem i njegovo potpaljivanje, za mučenje njegovih stanovnika i njegovo punjenje; jedne je zadužio za Džennet i njegovu izgradnju i zasađivanje, te za izradu njegovih krasota... Prema tome, meleki su najveća Allahova vojska. Među njima su "oni koji se jedan za drugim šalju" (El-Murselāt, 1); "i onih koji objavljuju" (El-Murselāt, 3); "i onih koji razdvajaju" (El-Murselāt, 4); "i Objavu dostavljaju" (El-Murselāt, 5).

Među njima su i: "oni koji čupaju grubo" (En-Nāziʻāt, 1); "oni koji vade blago" (En-Nāziʻāt, 2); "oni koji plove brzo" (En-Nāziʻāt, 3); "oni koji naređenja izvršavaju žurno." (En-Nāziʻāt, 4)

Među njima su i: "oni u redove poredani i oni koji odvraćaju, i oni koji Opomenu čitaju". (Es-Sāffāt, 1-3)

Zašto je u svim ovim slučajevima upotrijebljena množina ženskog roda? Zato što se time označavaju skupine, grupe i zajednice, pa se na svim tim mjestima podrazumijeva njihova jednina, tj. skupina, grupa, zajednica.

Među njima su i meleki milosti i meleki kazne; zatim meleki zaduženi za nošenje ʻArša (Prijestolja Božijega), meleki zaduženi za ispunjavanje nebesa namazom, veličanjem i slavljenjem Allaha te druge vrste meleka čiji broj zna samo Allah.

Izraz *melek* sugerira da je to poslanik koji provodi naredbu svog pošiljaoca i da on u tome nema nikakvog vlastitog izbora, već da sve pripada Jedinom, Silnom; da oni samo izvršavaju Njegovu zapovijest: "Oni ne govore dok On ne odobri i postupaju onako kako On naredi." (El-Enbijā', 27)

"On zna šta su uradili i šta će uraditi i oni će se samo za onog kojim On bude zadovoljan zalagati, a oni su i sami iz strahopoštovanja prema Njemu brižni!" (El-Enbijā', 28); "Boje se Gospodara svoga ponad sebe, i čine ono što im se naredi." (En-Nahl, 50)

Prema tome, oni su cijenjeni Allahovi robovi; neki od njih stoje u redove poredani, a neki Mu stalno slavu izriču. Nema niti jednoga od njih a da mu mjesto nije određeno i on ga ne prelazi, permanentno obavlja ono što mu je naređeno, niti to umanjujući, niti prelazeći njegovu mjeru. Oni od njih koji su kod Njega na najvišoj razini "ne zaziru da Mu se klanjaju, i ne zamaraju se, hvale Ga noću i danju, ne malaksavaju." (El-Enbijā', 19-20)

Njihovi čelnici su trojica meleka: Džebrail, Mikail i Israfil koji su zaduženi za život. Džebrail je zadužen za objavu pomoću koje žive srca i duše, Mikail je zadužen za padavine pomoću kojih živi zemlja, biljke i životinje a Israfil je zadužen da puhne u Rog (*es-Sūr*) čime će ljudi ponovo biti oživljeni, nakon njihove smrti. Oni su, dakle, Allahovi izaslanici u (svjetovima) Njegovog stvaranja i zapovijedanja, emisari između Njega i Njegovih robova. Oni od Njega provode Njegovu odredbu po cijelome svijetu, i Njemu se uzdižu po zapovijedi. Nebesa se komešaju njima, a kako se i ne bi komešala kad na sebi nemaju prostora ni koliko za četiri prsta a da na njemu nema neki melek u stojećem položaju (*kāim*), ili preget (*rāki'*), ili ničice padnut Allahu (*sādžid*). Svakoga dana u Nebesku Ka'bu (*El-Bejtu-l-ma'mūr*, dosl. Kuću naseljenu) ulazi njih 70 hiljada i više se ne vraćaju u nju; to im bude zadnja zadaća njihova. Kur'an obiluje spominjanjem meleka, njihovih vrsta i njihovih kategorija. Jednom Uzvišeni Svoje ime spominje uz njih, svoje blagosiljanje uz njihovu dovu i vezuje ih za Sebe na mjestima izražavanja počasti; drugi put spominje njihovo kruženje oko Prijestolja Božijega (*el-'Arš*), njihovo nošenje tog prijestolja i njihove stepene u pogledu blizine; treći put ih naziva poštovanim, bliskim, uzdignutim, čistim, snažnim, iskrenim.

Uzvišeni kaže: "Svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove." (El-Bekare, 285); "Allah svjedoči da nema drugog boga osim Njega – a i meleki i učeni." (Alu 'Imrān, 18); "On vas blagosilja, a i meleki Njegovi, da bi vas iz tmina na svjetlo izveo." (El-Ahzāb, 43); "Meleki koji nose Prijesto i oni koji su oko njega veličaju i hvale Gospodara svoga i vjeruju u Nj i mole se da budu oprošteni grijesi vjernicima!" (El-Mu'min, 7); "I vidjećeš meleke kako Prijesto okružuju, veličajući i hvaleći Gospodara svoga." (Ez-Zumer, 75); "A meleki su samo robovi poštovani." (El-Enbijā', 26); "Oni koji su bliski Gospodaru tvome doista ne zaziru da Mu se klanjaju; samo Njega hvale i samo pred Njim licem na tlo padaju." (El-A'rāf, 206); "A ako oni neće da te poslušaju – pa, oni koji su kod Gospodara tvoga hvale Ga i noću i danju i ne dosađuju se." (Fussilet, 38); "... kod Nas cijenjeni pisari." (El-Infitār, 11); "...časnih, čestitih." ('Abese, 16); "Nad njom bdiju oni Allahu bliski." (El-Mutaffifūn, 21); "... da ne prisluškuje meleke uzvišene." (Es-Sāffāt, 8)

Isto tako i Vjerovjesnikovi hadisi obiluju njihovim spomenima, tako da je vjerovanje u meleke učinjeno jednim od pet načela koja su temelji ispravnog vjerovanja (*imana*).

Ljudi su raspravljali o tome da li su bolji meleki ili dobri, pobožni ljudi. Pripadnicima glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) pripisuje se stav da su dobri i pobožni ljudi i vjerovjesnici – dakle, samo te dvije kategorije – bolji od meleka, dok se muʻtezilijama pripisuje stav da su meleki bolji. Ešʻarije, pak, imaju dva stajališta: jedni daju prednost poslanicima i Allahovim miljenicima (*el-evlijā'*), a drugi su suzdržani i ne izjašnjavaju se kategorično o tome, premda se za neke od njih navodi da su skloniji prednost dati melekima, što se, također, prenosi i od nekih drugih iz reda glavnog toka islama, te nekih sufija. Šiʻije pak kažu: "Svi imami su bolji od svih meleka!"

Neki su ovo pitanje objašnjavali na drugi način, no niko od onih čije stajalište ima svoju težinu nije rekao da su meleki bolji od nekih, a ne i od svih poslanika. Ja sam se kolebao da li da govorim o ovom pitanju s obzirom da je njegov značaj mali, da na njega skoro i ne treba obraćati pažnju, a "u lijep islam čovjeka spada i to da se ne bavi onim što ga se ne tiče!"[307]

Profesor (tj. Tahāvi) – Allah mu se smilovao! – nije se izjasnio o ovom pitanju ni negativno ni pozitivno. Moguće je da je hotimično izostavio govor o njemu, jer se i imam Ebu Hanīfe – neka Allah bude zadovoljan njime! – suzdržao od odgovora na njega, kako se navodi u djelu *Meʻāli-l-fetāva*.[308] Naime, autor tog djela navodi neka pitanja o kojima Ebu Hanīfe nije dao decidan odgovor, pa je u to ubrojio i preferiranje između meleka i vjerovjesnika.

I to je ispravno, budući da je naša obaveza vjerovati i u meleke i u vjerovjesnike, a nije nam obaveza imati uvjerenje o tome koja je od tih dviju skupina bolja, jer da to jeste obavezna stvar tada bi nam ona bila objašnjena Objavom. Naime, Uzvišeni kaže: "Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio!" (El-Māide, 3); "Gospodar tvoj ne zaboravlja!" (Merjem, 64)

U vjerodostojnom hadisu stoji: "Allah je propisao stroge vjerske obaveze (*farzove*) pa ih ne ispuštajte, odredio je granice pa ih ne prelazite i zabranio je neke stvari pa ih ne skrnavite, dok je neke stvari prešutio iz milosti prema vama, a ne iz zaborava, pa ne pitajte o njima!"[309]

---

[307] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Ahmed i drugi autori; već je jednom spominjan (br. 267) (u izvorniku).

[308] *Meʻāli-l-fetāva* – u djelu *Kešfu-z-zunūn* se pojašnjava da je njegov autor imam Nāsiruddīn es-Semerkandi el-Hanefi, koji ga je završio u mjesecu šaʻbanu godine 549.

Prema tome, najbolje je ne izjašnjavati se o ovom pitanju, ni negativno, ni pozitivno; no, ne može se kazati da je ovo pitanje poput drugih sličnih pitanja koja se deriviraju iz Kur'ana i sunneta budući da su dokazi, u ovom potonjem slučaju, sasvim dostatni na šta ću ja, ako Bog da, i ukazati.

Ono što je mene navelo da na ovom mjestu govorim o ovom pitanju jeste to što se neke neznalice nepriliĉno izražavaju kad govore: "Melek je bio Vjerovjesnikov, s.a.v.s., sluga!", ili da su neki meleki sluge nekim ljudima! – misleći pritom na meleke koji su zaduženi za ljude i sl. – što je oprečno Šerijatu i uz to nepristojno.

Nema, pak, sumnje da preferiranje u smislu umanjivanja vrijednosti, zagriženosti i pristranosti vrsti nije prihvatljivo i da se mora odbaciti. Ovo pitanje ne može se tretirati isto kao i preferiranje među vjerovjesnicima, budući da o tome postoji izričit tekst Objava. To su riječi Uzvišenoga: "Neke od tih poslanika odlikovali smo više nego druge." (El-Bekare, 253) i: "Mi smo jedne vjerovjesnike nad drugima odlikovali!" (El-Isrā', 55)

O ovome je već bilo govora kod Profesorovih riječi: "I prvaka poslanika", misleći na Vjerovjesnika, s.a.v.s. Ono što treba uzeti u obzir jest snaga argumenta, tako da ne treba odbaciti određeni stav zbog toga što su se neki od onih koje je ponijela strast saglasili sa njim, nakon što je o tome došlo do razilaženja u stavovima među samim pripadnicima glavnog toka islama. Ebu Hanife je prvobitno zastupao stajalište da su meleki bolji od ljudi, a potom je tvrdio suprotno. Očigledno je da je jedno od njegovih mišljenja o tome bilo i to da o ovome treba ostati suzdržan. Dokazi koji su o ovom pitanju izneseni s jedne i s druge strane ukazuju na prednost, a ne na to da su jedni bolji u odnosu na druge, i u tome nema spornosti.

Profesor Tādžuddīn el-Fezāri – Allah mu se smilovao! – napisao je djelo pod naslovom *El-Išāretu fi-l-bešāre* (Nagovještaj radosti) o prednosti čovjeka nad melekom, završivši ga riječima: "Znaj da je ovo pitanje jedna od novotarija dijalektičke apologetike (*ilmu-l-kelam*), da o njemu prve generacije muslimana nisu raspravljale, kao što ga se nisu doticali ni istaknuti autoriteti vjere iz vremena poslije njih. Na njemu se ne zasniva nijedno načelo islamskog vjerovanja (*akāid*), niti se za njeg vezuje ikakva značajnija vjerska stvar. Stoga se i ne nalazi u jednom dijelu literature iz ove oblasti, a čitava jedna skupina uglednih učenjaka nije se uopće htjela baviti njime. Govor o tome kod egzoterijskih učenjaka (*ʻulemāu-z-zāhir*) uvijek u sebi nosi slabost i nedorečenost." A Allah napućuje na ono što je ispravno.

---

[309] Hadis je dobar (*hasen*) po osnovu drugog hadisa. Bilježi ga Ed-Dārekutni i dr. Ja sam, međutim, ustanovio da su oni hadisi koji su ga uzdigli na stepen dobrog hadisa zapravo dva izuzetno slaba hadisa, koji se ne mogu uzeti za potporu, što sam objasnio u knjizi *Gājetu-l-merām* (4).

U svom argumentiranju stava da su vjerovjesnici u prednosti u odnosu na meleke on, pored ostalog, navodi i činjenicu da je Allah melekima naredio da učine sedždu Ademu, što samo po sebi sugerira njegovu prednost nad njima, zbog čega je Iblīs odbio to učiniti, pokazujući time svoju oholost, rekavši: "Evo ovoga koga si iznad mene u časti uzdigao!" (El-Isrā', 62)

Drugi kažu: "Sedžda meleka (Ademu) predstavlja samo izvršavanje naredbe njihovog Gospodara, što je izraz njihovog obožavanja i pokornosti Njemu, uz odavanje počasti i poštovanja Ademu, no to ne mora značiti nikakvu (njegovu) vrijednosnu prednost, kao što ni Jakubova sedžda njegovom sinu, a.s., nije dokaz da mu je sin bolji od njega, i kao što davanje prednosti Kaʻbi nad ljudima time što oni prema njoj padaju ničice, izvršavajući tako zapovijed svoga Gospodara, ne znači da je ona bolja od njih. Što se tiče Iblīsovog odbijanja da ničice padne pred Ademom ono je rezultat njegovog suprotstavljanja izričitoj Božijoj riječi (*nass*) svojim vlastitim viđenjem i pogrešnom prosudbom da je on bolji od Adema. To je ona mala premisa, dok je ona velika ispuštena, a ona implicira da "više vrijedan ne pada na sedždu manje vrijednom". Međutim, i jedna i druga premisa su pogrešne.

Prva stoga što zemlja nadilazi vatru u većini svojih svojstava, pa je Iblīsa prevario njegov elemenat (od kojeg je stvoren), i on je na temelju toga odbio učiniti sedždu i pokazao oholost, jer je vatri svojstvena uzdignutost, plahovitost, nestalnost, jogunastost, te kvarenje onog do čega dopre, spržavanje toga, ništenje i sagaranje. Ademu je pak elemenat od kojeg je on stvoren bio od koristi – rezultirao mu je pokajanjem (*tevba*), poniznošću, popustljivošću i predavanjem Allahu, te priznanjem (svoje pogreške) i traženjem oprosta, jer su svojstva zemlje postojanost, mirnoća, čvrstina, skromnost, pokornost, skrušenost i poniznost tako da ono što se njoj primakne klija, raste, razvija se i daje plod, suprotno vatri.

Što se pak tiče one druge premise, naime da "više vrijedan ne pada na sedždu manje vrijednom", ni ona nema svoga utemeljenja u istini, jer je sedžda bila pokornost Allahu, predstavljala je čin izvršavanja Allahove zapovijedi. Čak i kada bi Allah Svojim robovima naredio da sedždu učine kamenu, oni bi bili obavezni izvršiti Njegovu zapovijed, poduzeti aktivnost u tom pravcu, no to opet ne bi upućivalo na to da je ono pred čim se čini sedžda vrednije od onog koji tu sedždu čini, makar u tome bilo i izražavanja poštovanja i ukazivanja počasti njemu; to bi ukazivalo samo na vrijednost onoga (pred čim se sedžda čini). Moguće je pak da su njegove riječi: "Evo ovoga koga si iznad mene u časti uzdigao!" (El-Isrā', 62) izrečene nakon njegovog progona zbog odbijanja da učini sedždu (Ademu), a ne prije toga. U tom slučaju se ovaj ajet ne može uzimati kao dokaz.

Pored ovoga, u prilog svojoj postavci on navodi i činjenicu da meleki imaju razum, ali da nemaju strasti, dok vjerovjesnici imaju i razum i strast, pa pošto su nadvladali svoju strast i obuzdali je od onog čemu naginje njena narav, time su postali boljim.

Drugi kažu: Moglo bi se kazati da je permanentna pokornost meleka, njihovo podnošenje bogoslužja bez malaksavanja i klonulosti ravno izbjegavanju poriva strasti kod vjerovjesnika, osobito kada se uzme u obzir i sva dužina bogosližja meleka.

Uz to, kao još jedan dokaz za svoju tvrdnju, navodi i to da je Uzvišeni Allah meleke slao kao poslanike vjerovjesnicima, činio ih emisarima između Sebe i njih. Ove riječi su dostatan argument onome ko zastupa tezu da su meleki bolji, njihovim se argumentiranjem preteže u odnosu na drugu stranu, jer vjerovjesnici poslanici, ako se i saglasimo sa tim da su bolji od onih kojima su poslati, zahvaljujući Objavi, moramo se saglasiti i s tim da su poslanici koji su njima slati iz reda meleka bolji od njih. Naime, melekski poslanik je poslanik ljudskom poslaniku.

Kao dokaz navodi i riječi Uzvišenog: "I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melekima i reče: 'Kažite Mi vi nazive njihove, ako istinu govorite!' 'Hvaljen neka si', rekoše oni, 'mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio!'" (El-Bekare, 32-33)

Drugi pak kažu: "Ovo je dokaz za određenu vrijednost, a ne za boljost, jer i Adem i meleki znaju samo ono čemu ih Allah poduči. Tako Hidr nije bolji od Mūsāa zbog toga što je znao nešto što Mūsā nije znao, te je Musa sa svojim slugom putovao ka Hidru u potrazi za znanjem, spremio se za to putovanje i eksplicitno od njega tražio da mu to znanje otkrije na šta mu je Hidr rekao: "Ti imaš jedno znanje od Allaha..." itd. do kraja tog njegovog govora. Isto tako, ni ptica Hudhud nije bolja od Sulejmana, a.s., samo zato što je znala nešto što Sulejman nije znao."

Kao dokaz navodi i riječi Uzvišenog: "Šta te odvratilo od toga da se ne pokloniš onome koga Sam stvorio svojim dvjema rukama!?" (Sād, 75)

Drugi pak kažu: "Ovo je dokaz određene prednosti, ne i boljosti, inače bi to značilo da je bolji i od Muhammeda, s.a.v.s. Ako biste vi kazali: On je jedan od njegovih potomaka? – pa, među njegovim potomcima ima dobrih i loših. Štaviše, kada se na Sudnjem danu Ademu rekne: 'Izdvoji iz svog potomstva one za Vatru!', on će od svake hiljade njih izdvojiti 999 za Vatru, a samo jednog za Džennet.[310] Pa o kakvoj boljosti se može govoriti kad se ona nalazi u jednom od njih hiljadu?!"

Tu su i riječi Abdullāha ibn Selāma – Allah bio zadovoljan sa njim! – naime: "Allah nije stvorio stvorenje koje Mu je časnije od Muhammeda, s.a.v.s.!"[311] Ova konstatacija, pod pretpostavkom da se vjerodostojno prenosi od njega, je njegova vlastita, premda je moguće da ovo spada u israilijjate.

Tu je i hadis koji prenosi Abdullāh ibn 'Amr – Allah bio zadovoljan sa njim! – u kojem se kaže da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Meleki su rekli: 'Gospodaru naš, Ti si ljudima dao dunjaluk: oni u njemu jedu, piju i oblače se, a mi Te slavimo i zahvalu Ti izričemo, a niti jedemo, niti pijemo, niti se zabavljamo – pa kako si njima dao dunjaluk, hajde tako nama daj ahiret!' Na to im je On rekao: 'Neću dobre potomke onog koga sam stvorio Svojom rukom tretirati isto kao one za koje sam samo rekao: *Budi!* i koji su tako postali!'"[312] Hadis bilježi Taberāni. Isto tako, bilježi ga i 'Abdullāh ibn Ahmed ibn Hanbel posredstvom Urveta ibn Ruvejma, koji je rekao: “Obavijestio me

---

[310] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea.

[311] V.: *El-Mustedrek*, IV/568-569), gdje se navodi s vjerodostojnim prijenosnim nizom. Hākim ga označava vjerodostojnim, a isto tako i Zehebi.

[312] Hadis je slab (*da'īf*), kako to sugerira i sam autor. Iako je šejh Ahmed Šākir za ovaj hadis rekao: "Ovako je komentator ovaj hadis označio manjkavim i u pogledu njegovog prijenosnog niza i tekstualnog oblika, međutim moramo reći da u tome nije imao pravo, da je podbacio u njegovoj elaboraciji. Naime, što se tiče predaje koju navodi Taberāni, ona je, zbilja, slaba, čak veoma slaba. Nju, zajedno s nizom njenih prenosilaca, Ibn Kesīr prenosi u svom tefsiru (V/206) iz *El-Mu'džemu-l-kebīra*, dok je Hejsemi prenosi iz *Medžemu-z-zevāida* (I/82) i kaže: 'Bilježi je Taberāni u svom *El-Kebīru* i *El-Evsatu*.' Među njegovim prenosiocima nalazi se i Ibrahim ibn Abdullah ibn Hālid el-Masīsi, koji je lažov i odbačen prenosilac. U onoj verziji koju navodi u *El-Evsatu* u prijenosnom nizu se nalazi Talha ibn Zejd, koji je također lažov!" Prema tome, ta dva prijenosna niza nisu relevantna, međutim ovaj hadis navodi i imam Osman ibn Se'īd ed-Dārimi u knjizi *Er-Reddu ale-l-Merīsi* (str. 34.) s vjerodostojnim prijenosnim nizom i u dužem obliku: navodi ga posredstvom Abdullaha ibn Sāliha, Lejsa ibn Sa'da, Hišama ibn Sa'da, Zejda ibn Eslema, Atāa ibn Jesāra i Abdullaha ibn Amra ibnu-l-'Āsa. U toj prijenosnoj niski nema ničega spornog, na šta je ukazao i hafiz Ibn Kesīr u svom *Et-Tārīhu* (I/55), u sukusiranom obliku, spominjući da ga tako navodi Osman ibn Se'id, ukazujući time na njegovu vjerodostojnost.

Što se, pak, tiče predaje Abdullaha ibn Ahmeda ibn Hanbela, ona spada u njegove nadodatke u *Kitābu-s-sunna*, koju on inače prenosi od svoga oca (str. 148. u selefijskom izdanju u Mekki). Naime, Abdullah kaže: “Kazivao mi je Hejsem ibn Hāridža, pozivajući se na Osmana ibn ‘Ulaka, tj. na Osmana ibn Hisna ibn ‘Allāka (u štampanim primjercima stoji: Mihsana, što je pogrešno!) koji je rekao: ‘Čuo sam Urveta ibn Ruvejma kad je rekao: *Obavijestio me je El-Ensāri, prenoseći sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi...*’ Ovaj njegov prijenosni niz također se čini vjerodostojnim, premda to ne bih mogao potvrditi i kategorično, budući da Urvet ibn Ruvejm nije nedvosmisleno naznačio da je El-Ensāri, koji mu je ispričao ovaj hadis, bio ashab. No, činjenica da se ne zna da li je neko, ili nije, ashab, ne predstavlja smetnju, (osobito što) on hadise prenosi i od Enesa ibn Mālika el-Ensārija, pa ako je ovdje mislio na njega, onda je prijenosni niz hadisa vjerodostojan (*sahīh*). Vrlo je vjerovatno da je to baš tako, iako to ne mogu tvrditi s punom sigurnošću... Naime, ovaj hadis spominje i Ibn Kesīr u svom tefsiru (V/206-207), preuzimajući ga od Ibn Asākira, s njegovim prijenosnim nizom koji ide preko Osmana ibn ‘Ulaka, koji kaže: ‘Čuo sam Urveta ibn Ruvejma el-Lahmija, koji kaže da je njemu Enes ibn Mālik prenio sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi...’ Ovo je ono što nas opredjeljuje za stav da se pod El-Ensārijem u predaji Abdullaha ibn Ahmeda podrazumijeva Enes ibn Mālik el-Ensāri. Međutim, za prijenosni niz koji navodi Ibn Asākir ne mogu kazati ni da je vjerodostojan, ni da je slab. Bilo kako bilo, i predaja Abdullaha ibn Ahmeda i Ibn Asākirova predaja se mogu koristiti kao dokaz i one osnažuju vjerodostojnost hadisa Abdullaha ibn Amra, s Ed-Dārimijevim prijenosnim nizom.”

Što se tiče njegova označavanja hadisa manjkavim i u samom tekstualnom obliku i u značenju, ono nije dobro, ni prihvatljivo, jer meleki ovim nisu oponirali svome Gospodaru, niti su bili nezadovoljni svojom pozicijom, već su samo iskali od svog Gospodara, oni Njegovi robovi pokorni, zadovoljni onim što im je naredio Gospodar Uzvišeni i ako ne usliša njihovu molbu. Takvi su i oni ajeti koji govore o stvaranju čovjeka na početku sure El-Bekare: “‘Zar ćeš na njoj stvoriti nekoga ko će na njoj nered praviti i krv prolijevati, a mi Te slavimo i zahvalu Ti izričemo, veličajući Te?!’ ‘Ja znam ono što vi ne znate!’, reče On.” (El-Bekare, 30-33)

Prema tome, u hadisu ne vidimo ništa što bi nalagalo da ga tretiramo vjerodostojnim. Ukratko ćemo to i objasniti:

Što se tiče onoga što je rekao za Ed-Dārimijev prijenosni niz, naime da “u toj prijenosnoj niski nema ničega spornog, na šta je ukazao i hafiz Ibn Kesīr” to je diskutabilno iz dva razloga:

Prvo: Mi ga ne priznajemo kao vjerodostojna sve dok se među onima koji ga prenose nalazi i Abdullah ibn Sālih jer on, iako El-Buhāri u svom *Sahīhu* navodi njegove hadise, ipak izražava svoju rezervu prema njegovu pamćenju. Prostor nam ne dopušta da navedemo šta su sve o njemu kazali vodeći autoriteti, pa ćemo se zadovoljiti navođenjem samo onoga što je za nj rekao hafiz Ibn Hadžer, govoreći o njemu u svom *Et-Takrību*, gdje je, obično, iznosio sukus onoga što su drugi kazali o njemu. On za nj kaže: “Istinoljubiv je, no često je pravio greške, dok je u onom što je pisao pouzdan. Pri sebi je imao stanovite nemarnosti.”

Drugo: Ne slažemo se ni s tim da je Ibn Kesīr ukazao na njegovu vjerodostojnost, jer najviše što je on rekao za njega jeste “da je ispravniji”, što ne znači označavanje hadisa potpuno već samo relativno vjerodostojnim. To ne isključuje mogućnost da bi mogao biti čak i slab. Et-Tirmizi je za mnoge hadise govorio da je to “nešto najvjerodostojnije što se prenosi o tome”, i to se ne smatra njegovim označavanjem tih hadisa vjerodostojnim, kako je to utvrđeno u terminologiji. Ista je stvar i sa Ibn Kesīrovom kvalifikacijom u predmetnom slučaju, a Allah najbolje zna!

je El-Ensāri da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'Meleki su rekli...'" U ovoj verziji ima i nadodatak: "...i spavaju, i odmaraju se – i Uzvišeni Allah im je odgovorio odrično. Oni su to ponovili tri puta, i On im je svaki put dao odričan odgovor!"

U potvrđivanju autentičnosti ovih dviju verzija ovog hadisa treba kazati da bi se mogla staviti primjedba i na njihove prijenosne nizove i na njihove tekstualne oblike – ta, kako bi se moglo i pomisliti da meleki više puta oponiraju Allahu, kad je Allah za njih rekao da Ga oni ne pretiču svojim govorom i da rade samo ono što im On naredi!? Da li se za njih može kazati da su nezadovoljni svojom pozicijom, da žude za nečim drukčijim – za ljudskim strastvenim porivima?! San je brat smrti, pa kako bi im mogli zavidjeti na tome? Kako bi se moglo pomisliti da oni ljudima zavide na zabavi, a ona

---

Što se tiče hadisa Abdullaha ibn Ahmeda, kojeg on navodi s prijenosnim nizom preko El-Ensārija, tu ne postoji ni najmanja sumnja u pravednost svih prenosilaca, izuzev El-Ensārija. Naime, sporan je njegov identitet, tj. da li je on Enes ibn Malik, r.a., ili nije. Ako jeste, onda hadis ima spojen i vjerodostojan prijenosni niz, kako kaže šejh Ahmed, iako njegovo posezanje u tome za predajom Ibn Asākira, koju prenosi iz tefsira Ibn Kesīra, nije korektno budući da Ibn Asākir hadis navodi (XV/66/1-2) posredstvom Muhammeda ibn Ejjūba ibnu-l-Hasana es-Sajdelānija; naime, on hadis i navodi u sklopu njegove biografije, ne elaborirajući i sam hadis, dok osim njega ima još jedna skupina njih o čijim biografijama nisam našao da je iko pisao. Prema tome, jedan tako krhak prijenosni niz ne može prevagnuti u korist konstatacije da je El-Ensāri ustvari Enes. Usto, ja sam kod Ibn Asākira pronašao da se ovaj hadis navodi i preko drugog prijenosnog niza, koji je također slab, a u kojem se taj ashab imenuje kao Abdullah Džābir el-Ensari – on ga bilježi (IX/407/2) posredstvom Hišama ibn Ammāra, koji kaže: "Kazivao nam je Abdu Rabbihi ibn Sālih el-Kureši – on kaže: 'Čuo sam Urveta ibn Ruvejma kako od Džābira ibn Abdullaha el-Ensarija prenosi Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis...'" Ja, međutim, o ovom El-Kurešiju nisam pronašao nikakve podatke, a što se tiče Hišama ibn Ammāra, El-Buhāri, iako bilježi neke njegove hadise, prema njemu izražava rezervu. Hafiz (Ibn Hadžer) u svom *Et-Takrību* kaže: "Isitinoljubiv je, učač Kur'ana, no kad je ostario postao je nemušt." Jednom riječju, ovaj hadis Ibn Ruvejma je slab (*da'īf*) usljed nepoznavanja identiteta El-Ensārija i nepodudarnosti dviju potonjih predaja u pogledu njegovog određivanja. Naime, prema prvoj od njih riječ je o Enesu, a prema drugoj o Džābiru. Po mom mišljenju, hadis se ne bi smio osnaživati hadisom Abdullaha ibn Sāliha, s obzirom da postoji mogućnost da je on neosnovano uključen u njega. Naime, Ibn Hibbān kaže: "On je, po sebi, istinoljubiv, međutim nepodopštine u njegovim hadisima dolaze od jednog njegovog komšije, s kojim je bio u neprijateljskim relacijama – taj bi izmislio neki hadis i vezivao ga za šejha Ebu Saliha a potom bi ga zapisivao rukopisom koji je veoma nalikovao onome kod Abdullaha, a onda bi ga u njegovoj kući umetao među njegove knjige, tako da bi Abdullah mislio da ga je on zapisao svojom rukom, pa bi ga dalje prenosio!"

Pored ovoga, postoji i mogućnost da hadis spada u israilijjate, koje su pronosili neki iz reda sljedbenika ranije Objave, koji su primili islam, a onda su neki prenosioci pravili grešku pripisujući to samom Vjerovjesniku, s.a.v.s., kako su to učinili, naprimjer, sa pričom o Hārūtu i Mārūtu. Opet, Allah najbolje zna!

je (većinom) nevaljalština? Kažu: Stvar je upravo suprotna, jer je Iblīs bajao Ademu i zavodio ga time što je u njemu pobuđivao žudnju da postane melekom, govoreći mu: "Gospodar vaš vam zabranjuje ovo drvo samo zato da ne biste meleki postali ili da ne biste besmrtni bili!" (El-A'rāf, 20) što implicira da je boljost meleka poznata stvar, činjenica ukorijenjena u prirodi, što potvrđuju i riječi Uzvišenoga kod kazivanja o onim ženama koje su se po rukama svojim porezale kada su ugledale Jusufa: "'Bože, Bože!' – uskliknuše – 'ovo nije čovjek, ovo je melek plemeniti!'" (Jūsuf, 31), te Njegove riječi: "Reci: 'Ja vam ne kažem: U mene su Allahove riznice, niti: Meni je poznat nevidljivi svijet, niti vam kažem: Ja sam melek!'" (El-En'ām, 50)

Prvi kažu: To je samo stoga što je u duši usađeno da su meleki jedna divna i veličanstveno lijepa stvorenja, sposobni za impozantna djela, što je posebno bilo izraženo kod Arapa. Oni su meleke zamišljali tako veličanstveno lijepim da su govorili da su to Božije kćeri – uzvišen neka je Allah nad tim njihovim riječima uzvišenošću golemom!

Kao dokaz za svoju tvrdnju navodi i riječi Uzvišenoga: "Allah je odabrao Adema, i Nūha, i Ibrahimovu porodicu, i Imranovu porodicu nad ostalim svjetovima!" (Alu 'Imrān, 33)

Drugi kažu: Izrazom *svjetovi* ponekad se ne želi izraziti apsolutna sveobuhvatnost, već se na svakom mjestu ravna prema situaciji, kao što je u riječima Uzvišenoga: "Da bi svjetovima bio opomena!" (El-Furkān, 1); "'A zar ti nismo zabranili da ikoga primaš (dosl. sve svjetove)?' – povikaše oni." (El-Hidžr, 70); "Zašto vi, mimo sav svijet (dosl. sve druge svjetove), sa muškarcima općite?!" (Eš-Šu'arā', 165); "I znajući kakvi su, između svih drugih (dosl. svjetova) smo ih odabrali!" (Ed-Duhān, 32)

Kao dokaz navodi i riječi Uzvišenog: "A oni koji vjeruju i čine dobra djela – oni su, zbilja, najbolja stvorenja!" (El-Bejjine, 7)

Izraz *el-berijje* (stvorenja) izveden je iz riječi *el-ber'* što znači stvor, iz čega proizlazi da su dobri ljudi najbolja stvorenja. Drugi kažu: Postali su najbolja stvorenja budući da su povjerovali i činili dobra djela, a meleki su u tome potpuniji od njih: njih ne obuzima ni dosada, ni zamor pa, prema tome, ne mora značiti da su oni bolji od meleka. Stvar je takva kada izraz *el-berieh* učimo s *hemzetom* ili s *jaom*. Tada, naime, možemo kazati da je dat bez udvajanja suglasnika, a možemo ga dovesti i u vezu s riječju *berri*, što znači zemlja, kako je tvrdio El-Ferā', prema onome kako to od njega prenosi El-Dževheri u svom *Es-Sihāhu*. U tom slučaju smisao toga bi bio da su oni ono najbolje što je stvoreno od zemlje, tako da on nema općenit smisao – naime, i svi drugi su stvoreni od zemlje!

Prvi kažu: "Kada smo govorili o boljosti dobrih ljudi nad njima, mislili smo na ono kada oni dostignu svoju potpunost, kada stignu do svoje krajnje granice i dosegnu svoje krajnje domete, što se događa onda kada uđu u Džennet i postignu bliskost, kad se nastane na visokim stupnjevima i kada im Milostivi podari još više Svoje blizine i kada im se otkrije da bi se naslađivali gledanjem u Lice Njegovo Plemenito."

Drugi kažu: "Radi se o tome da li se oni mogu naći u stanju kojim bi prevazilazili meleke, ili bili s njima u ravni? Ako bi se utvrdilo da oni mogu dospjeti u takvo stanje kojim bi nadilazili meleke, tada bi tvrdnja imala svoje opravdanje, u protivnom ne bi."

Ono čime se argumentira stav da su meleki bolji od ljudi jesu i riječi Uzvišenoga: "Mesihu neće biti zazorno da prizna da je Allahov rob, a ni melekima bliskim." (En-Nisā', 172)

Lingvistički je ustanovljeno da je ono za ša se vezuje bolje od onog što se dovodi u korelaciju sa njim. Tako nije korektno kazati: Ministru neće biti zazorno da kralju bude sluga, kao ni policajcu, ni stražaru itd., ali je korektno reći: Policajcu neće biti zazorno da bude sluga vladaru, ni ministru!

U ovakvim konstrukcijama ide se od nižeg prema višem pa, prema tome, ako je utvrđeno da su oni bolji od Isāa, a.s., to isto se mora konstatirati i za druge, budući da niko nije ustvrdio da su oni bolji od nekih vjerovjesnika, a ne i od drugih.

Drugi su dali više odgovora od kojih je najbolji, ili je jedan od najboljih: da nema sporenja o boljosti melekove snage, sposobnosti, žestine i veličine njegovoga bića a u robovanju Bogu je skrušenost, poniznost i pokornost, i Isāu, a.s., to nije zazorno biti, baš kao ni onome ko je moćniji od njega, snažniji i veći po svome biću. Ipak, iz ovakvih konstrukcija ne proishodi i neminovan zaključak da se radi o apsolutnoj boljosti u svakom pogledu.

Argumentira se i riječima Uzvišenoga: "Reci: 'Ja vam ne kažem: U mene su Allahove riznice, niti: Meni je poznat nevidljivi svijet, niti vam kažem: Ja sam melek!'" (El-En'ām, 50)

Ovakvo nešto ima sljedeću implikaciju: Kada bih nešto takvo rekao, tvrdio bih da sam na višem položaju od onog na kojem jesam, a ja to ne tvrdim!

Drugi odgovaraju: "Nevjernici su govorili: 'Šta je ovom poslaniku, on hranu uzima i po trgovima hoda?!'" (El-Furkān, 7) pa mu je naređeno da im rekne: "Ja sam čovjek kao i vi, potrebno mi je što je potrebno čovjeku: da stječem zaradu, da jedem i pijem; nisam od meleka kojima Allah nije dao potrebu za hranom i pićem!", no to ne podrazumijeva apsolutnu boljost u svemu.

Argumentira se i hadisom koji bilježi Muslim s njegovim prijenosnim nizom preko Ebu Hurejrea, u kojem Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Snažan vjernik je bolji i Allahu draži od slabog vjernika, a i u jednom i drugom je dobro!"[313]

Poznato je da ljudska snaga nije ni približna snazi meleka, i da joj se ne može ni primaknuti.

Drugi kažu: "Jasno je da se pod vjernikom misli na čovjeka – a Allah najbolje zna! – i da se meleki tu ne podrazumijevaju.

Argumentiraju i hadisom iz *Sahiha*, koji prenosi Ebu Hurejre, a u kojem Vjerovjesnik, s.a.v.s., u onome što prenosi od svoga Gospodara kaže: "Uzvišeni Allah kaže: 'Ja se odnosim prema svom robu shodno onome kako on misli o Meni; Ja sam sa njim kada Me spomene: ako me spomene u sebi i Ja njega spomenem u sebi, a ako me spomene u društvu Ja njega spomenem u društvu boljem od njih!'"[314] što jasno naznačava boljost.

Drugi kažu: "Moguće je da se ovdje htjelo kazati: boljem od konkretnog društva, a ne boljem općenito!"

Argumentira se i onim što, zajedno s prijenosnim nizom preko Enesa – Allah neka bude zadovoljan njime! – bilježi predvodnik najistaknutijih autoriteta vjere, Muhammed ibn Huzejme, u svojoj knjizi *Et-Tevhīd*. Naime, to je hadis u kome Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Dok sam jednom sjedio iznenada mi dođe Džibrīl i šakom me udari između plećki, pa sam pošao prema jednom drvetu koje je imalo nešto poput dva ptičija gnijezda i on je sjeo na jedno od njih, a ja na drugo. Zatim se podiglo i uzdiglo dok nije zatvorilo i istok i zapad. Ja sam sve prevrtao očima i da sam htio mogao sam dotaknuti nebo. Onda sam pogledao u Džibrīla – on bijaše poput pružene prostirke. Tada mi je bilo jasno da on ima veće znanje o Allahu (od mene)!"[315]

---

[313] Ovo je samo dio hadisa koji bilježi Muslim (VIII/56). Stručno je elaboriran u *Zilālu-l-Dženneti* (356).

[314] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) budući da ga bilježe i El-Buhāri i Muslim. Stručno je elaboriran u knjizi *Es-Sahīha*, pod brojem 2287.

[315] Hadis je slab (*da'īf*). Među njegovim prenosiocima nalazi se El-Hāris ibn Ubejd el-Ejādi, koji se smatra slabim prenosiocem zbog svog slabog pamćenja. Tako riječi šejha Ahmeda Šakira: "U

Drugi kažu: "Njegov prijenosni niz je sporan, tako da ne prihvatamo argumentiranje ovim hadisom dok se ne ustanovi njegova vjerodostojnost!"

U zaključku možemo kazati da ovo pitanje spada u marginalna pitanja zbog čega se veliki broj stručnjaka iz temeljnih vjerskih disciplina nije ni bavio njime, dok se Ebu Hanīfe, kako smo kazali, suzdržao kod davanja odgovora na njega. A Allah najbolje zna šta je tu ispravno.

Što se pak tiče vjerovjesnika i poslanika mi smo dužni vjerovati u sve poslanike koje je Allah spomenuo u Svojoj Knjizi, kao što smo dužni vjerovati i da je Allah poslao i druge poslanike, mimo tih koje je spomenuo, te u vjerovjesnike čija imena i broj zna samo Allah Koji ih je i poslao. Dužni smo, dakle, vjerovati u njih općenito jer se Objava nije izjasnila o njihovom broju. Uzvišeni kaže: "...i poslanicima o kojima smo ti prije kazivali i poslanicima o kojima ti nismo kazivali." (En-Nisā', 164); "I prije tebe smo poslanike slali, o nekima od njih smo ti kazivali, a o nekima ti nismo kazivali." (El-Mu'min, 78)

Dužni smo vjerovati da su oni dostavili sve ono s čime su bili poslani, onako kako im je Allah naredio, i da su to tako objasnili da niko od onih kojima su poslati nije mogao to ne znati, niti mu je bilo dozvoljeno nešto drukčije od toga. Uzvišeni kaže: "A zar su poslanici bili dužni što drugo već da jasno obznane?" (En-Nahl, 35); "A ako oni okrenu glave, pa ti si dužan samo da jasno obznanjuješ." (En-Nahl, 82); "Pa ako mu budete poslušni, bit ćete na Pravom putu; – a Poslanik je jedino dužan da jasno obznani." (En-Nūr, 54); "I pokoravajte se Allahu i Poslaniku Njegovu; a ako leđa okrenete – pa, Poslanik Naš je jedino dužan da jasno obznani." (Et-Tagābun, 12)

---

pogledu njega izražavala se rezerva, no bez osnova. Pretežno mišljenje je da ga treba smatrati pouzdanim prenosiocem!" treba odbaciti. Naime, imam Ahmed za njeg kaže: "Konfuzan je u prenošenju hadisa." Ebu Hātim kaže: "Nije snažan prenosilac. Hadisi koje prenosi mogu se bilježiti, ali se ne mogu upotrebljavati kao argument!" Ibn Hibbān kaže: "Bio je jedan od onih koji su prečesto sumnjali (u preciznost onoga što su prenosili) tako da je izašao iz kruga onih čijim se hadisima moglo argumentirati čak i onda kad bi samo oni prenosili neki hadis." U terminologiji, pak, važi pravilo da je "očevidna ranjivost jača od moguće prilagodljivosti". Iz ovih riječi postaje jasno da se on smatra slabim prenosiocem zbog svog slabog pamćenja. Interesantno je da se ni od jednog imama ne prenosi stav da je on pouzdan prenosilac. Najbolje što je o njemu kazano jest ono što je rekao En-Nesāi, naime da je "dobar". Može li, dakle, ta konstatacija pobiti sve ono kompromitirajuće što su imami kazali o njemu?!
Nakon toga našao sam još jednu slabost u hadisu – radi se o tome da je on u konfrontaciji s jačim predajama, te da se prenosi samo od tabiina (*mursel*). Na te slabosti ukazao je El-Bejheki u djelu *Šu'bu-l-īmān* (1/109). Kako nam prostor ne dopušta da sve to ovdje pojasnimo, može se obratiti na djelo *Ed-Da'īfa* (5444).

Što se pak tiče odabranih poslanika (*ulu-l-azmi*), o njima je izrečeno više mišljenja, od kojih je najbolje ono koje prenosi El-Begavi i neki drugi autori, od Ibn Abbasa i Katadea; naime, da su to sljedeći poslanici: Nūh, Ibrāhim, Mūsa, Isā i Muhammed – Allahovi blagoslovi i mir neka su na njima. Oni su spomenuti u riječima Uzvišenog: "Mi smo od vjerovjesnika zavjet njihov uzeli, i od tebe, i od Nūha, i od Ibrāhima, i od Mūsaa, i od Isāa, sina Merjemina smo čvrst zavjet uzeli." (El-Ahzāb, 7), te u riječima Uzvišenog: "On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisano Nūhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo naredili Ibrāhimu i Mūsau i Isāu: 'Pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte!' Teško je onima koji Allahu druge pridružuju u Božanstvenosti Njegovoj da se tvome pozivu odazovu!" (Eš-Šūra, 13)

Što se tiče vjerovanja u Muhammeda, s.a.v.s., ono znači držanje istinitim svega što je govorio i slijeđenje propisa koje je donio, općenito i u pojedinostima.

Što se tiče vjerovanja u knjige koje su objavljene poslanicima – vjerujemo u one koje je Uzvišeni Allah spomenuo poimenice u Svojoj Knjizi, a to su: Tevrāt, Indžīl i Zebūr, kao što vjerujemo da je Allah Svojim vjerovjesnicima objavljivao i druge knjige, pored ovih, i da njihove nazive i broj ne zna niko osim Allaha Uzvišenoga.

Što se tiče vjerovanja u Kur'an – to je njegovo priznavanje i slijeđenje onoga što je u njemu. Ovo potonje je dodatna komponenta u odnosu na vjerovanje u druge (objavljene) knjige. Mi smo, naime, dužni vjerovati da su sve knjige, koje su objavljene poslanicima, njima došle od Allaha Uzvišenog i da su sve bile istina, uputa, svjetlo, objašnjenje i lijek za ljude.

Uzvišeni kaže: "Recite: 'Mi vjerujemo u Allaha i u ono što se objavljuje nama, i u ono što je objavljeno Ibrāhimu, i Ismāilu, i Ishāku, i Jakūbu, i unucima, i u ono što je dato Mūsau i Isāu, i u ono što je dato vjerovjesnicima.'" (El-Bekare, 136); "Elif-Lām-Mīm. Allah je – nema boga osim Njega – Živi i Vječni! On tebi objavljuje Knjigu, pravu istinu, koja prethodne potvrđuje, a Tevrat i Indžil objavio je još prije, kao putokaz ljudima, a objavio je i ostale koje rastavljaju istinu od neistine!" (Alu 'Imrān, 1-4); "Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegovog, i vjernici – svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove!" (El-Bekare, 285); "A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge proturječnosti!" (En-Nisā', 82)

Ima i drugih ajeta koji govore o tome da se Allah jezički izrazio tim knjigama, te da su one objavljene od Njega, u čemu se potvrđuje svojstvo govora i svojstvo gornjosti. Uzvišeni kaže: "Svi ljudi su sačinjavali jednu zajednicu, i Allah je (odozgo) slao vjerovjesnike da donose radosne vijesti i opomene, i po njima je slao Knjigu, samu istinu!" (El-Bekare, 213); "A on je, zaista, knjiga zaštićena, laž joj je strana, bilo s koje strane, ona je Objava (odozgo) od Mudroga i Hvale Dostojnoga!" (Fussilet, 41-42); "Oni kojima je dato znanje dobro znaju da je ono što ti se (odozgo) objavljuje od Gospodara tvoga istina i da vodi na Put Silnoga i Hvaljenog!" (Sebe', 6); "O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca i uputstvo i milost vjernicima." (Jūnus, 57); "Reci: 'On je vjernicima uputstvo i lijek!'" (Fussilet, 44); "Zato vjerujte u Allaha i Poslanika Njegovog i u svjetlo koje spuštamo odozgo!" (Et-Tagābun, 8)

Ovakvih primjera u Kur'anu ima veoma mnogo.

O njegovim riječima:

One koji se u svojim molitvama okreću prema našoj kibli nazivamo muslimanima i mu'minima, sve dok priznaju ono s čime je došao Vjerovjesnik, s.a.v.s., i koji drže istinitim sve što je on rekao i o čemu je obavijestio.

Komentar:

Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Ko obavlja naš namaz, okreće se prema našoj kibli i jede meso životinje koju mi zakoljemo, on je musliman: ima sva prava kao i mi, i obaveze kao i mi!"[316]

Profesor – Allah mu se smilovao! – ovim riječima ukazuje na to da su islam i iman jedno, te da musliman ne izlazi iz islama počinjenjem nekog grijeha, ukoliko ne tvrdi da je taj grijeh dozvoljeno činiti. Njegove riječi: "...koji se u svojim molitvama okreću prema našoj kibli" podrazumijevaju sve koji tvrde da su u islamu i koji se u svojim namazima okreću prema Ka'bi, makar se povodili za svojim strastima, ili činili grijehe, ukoliko ne poriču nešto od onog s čim je došao Poslanik, s.a.v.s. Kasnije ćemo nešto više kazati o tom dvome, kad budemo razmatrali Profesorove riječi: “Nikoga od onih koji se u namazu okreću prema kibli nećemo proglasiti nevjernikom zbog nekog grijeha, ukoliko on taj grijeh ne bude smatrao dozvoljenim”, te njegove riječi: “Islam i iman su jedno, i njihovi pripadnici su istovjetni.”

---

[316] Hadis bilježi El-Buhāri u poglavlju o namazu, posredstvom Enesa, i u njegovoj verziji stoji: "Ima pravo kao i svaki musliman, i obaveze kao i svaki musliman." Sličan hadis bilježi i Ebu Dāvud i drugi autori. Stručno je elaboriran u *Es-Sahīhi* (303).

O njegovim riječima:

Mi ne zalazimo u rasprave o Allahu bez znanja, niti se prepiremo o Allahovoj vjeri.

Komentar:

Profesor – Allah mu se smilovao! – ukazuje na potrebu odustajanja od neutemeljenih postavki skolastičkih apologetičara (*mutekellimūn*), i držanja pokudnim njihovog znanja, budući da oni o Bogu govore bez znanja i bez dokaza kojeg im je On dao: “Oni se povode samo za pretpostavkama i za onim za čim duše žude, a već im je od Gospodara njihovog došla prava uputa!” (En-Nedžm, 23)

Od Ebu Hanīfe – Allah mu se smilovao! – prenose se sljedeće riječi: “Niko ne treba da išta prozbori o Biću Božijem (*Ez-Zāt*) – Allaha treba oslovljavati samo onim čime je On oslovio Sebe!”

Jedan kaže: “Uzvišeni Allah je rekao: ‘Onoga koga sam obavezao da se drži Mojih imena i svojstava obavezao sam ga na uljudnost, a onoga kome sam otkrio stvarnost Svoga Bića obavezao sam na razorenje, pa izaberi uljudnost, ili razorenje!’”

Ovo potvrđuje i činjenica da se ono brdo, kojem je Allah otkrio Svoje Biće, raspalo i sa zemljom sravnilo, da nije moglo ostati postojanim pred veličinom Bića Božijega.

Eš-Šiblī kaže: “Naširoko raspredanje o Allahu predstavlja izlazak iz okvira uljudnosti!”

Njegove riječi: “Niti se prepiremo o Allahovoj vjeri” znače: Ne prepiremo se sa sljedbenicima Istine suprotstavljajući im se dilemama onih koji se povode za vlastitim porivima, nastojeći im poljuljati njihove stavove i predstaviti ih krivim, jer nešto takvo znači pozivanje nečemu što nema svoga utemeljenja u istini, zamagljivanje istine i kvarenje vjere Islama.

O njegovim riječima:

I ne polemiziramo o Kur'anu. Potvrđujemo da je on govor Gospodara svjetova, kojeg je odozgo donio Džibril Pouzdani i njemu podučio prvaka poslanika, Muhammeda, s.a.v.s. On je, dakle, govor Uzvišenog Allaha i nije mu ravno ništa od govora stvorenja. Ne govorimo da je stvoren i ne proturječimo zajednici muslimana.

Komentar:

Moguće je da je Profesor riječima: "Ne polemiziramo o Kur'anu" htio kazati: Mi za nj ne govorimo onako kako govore oni koji su otišli na stranputicu pa se razišli među sobom i počeli polemizirati neistinom da bi njome potrali istinu, već kažemo: "On je govor Gospodara svjetova, kojeg je odozgo donio Duh Pouzdani..." pa do kraja ovog njegovog iskaza, a moguće je i da je htio kazati ovo: Mi ne polemiziramo o utvrđenim načinima učenja Kur'ana (*kirāet*) već ga učimo onako kako je utvrđeno i kako je vjerodostojno preneseno. I jedno i drugo je pak istina. Ovo potonje potvrđuju riječi koje se prenose od Abdullaha ibn Mes'ūda – Allah bio zadovoljan njime! – a koje glase: "Čuo sam jednog čovjeka kako jedan ajet uči drukčije od onog kako sam čuo da ga uči Božiji Poslanik, s.a.v.s., pa sam ga uzeo za ruku i s njim otišao do Božijeg Poslanika, s.a.v.s., pa kad sam mu kazao o čemu se radi, na njegovom licu sam vidio da mu to nije bilo po volji. 'Obojica učite ispravno', rekao je, 'i nemojte se razilaziti, jer su se oni prije vas međusobno razilazili pa su propali!'" Hadis bilježi Muslim.[317]

Božiji Poslanik, s.a.v.s., tako je zabranio razilaženje u kojem jedan učesnik spora poriče istinu kod onog drugog, jer su oba učača u svojim učenjima zastupala ispravnost. To je obrazložio činjenicom da su se oni prije nas tako razilazili među sobom i da su zbog toga doživjeli propast. Iz tog razloga je Huzejfa – Allah bio zadovoljan njime! – Osmanu rekao: "Povedi računa o ovom ummetu da se ne pocijepa među sobom, onako kako su se pocijepale ranije zajednice!", pa je on ljude okupio oko jedinstvenog učenja Kur'ana, što su oni listom prihvatili, a bili su zaštićeni od toga da se listom saglase na nekoj zabludi. U tome nije bilo napuštanja naređene stvari, niti činjenja zabranjene, jer je učenje Kur'ana na sedam načina (*harfova*) bilo samo dopušteno, a ne i obavezno. Bila je to samo olakšica od Allaha Uzvišenoga. On je, naime, njima dao mogućnost da Kur'an uče na bilo koji od sedam načina za koji se opredijele. Isto tako im ni redoslijedni raspored sura nije bio naređen tekstom Objave, pa se raspored sura u Abdullahovom mushafu, ili u mushafu nekih drugih ashaba, razlikovao od onog kakav je bio u onome kojeg je Osman proglasio službenim. Što se pak tiče redoslijeda ajeta u surama, on je bio naređen tekstom Objave, tako da nisu imali pravo neki ajet staviti ispred drugog, za razliku od sura.

---

[317] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), ali ga ne bilježi Muslim, već samo El-Buhāri. On ga navodi u odjeljcima "El-Husūmāt" i "El-Enbijā'". Interesantno je da komentator prije njegovog navođenja daje izraz *ruvije* (dosl. prenosi se) kojim se u terminologiji hadiskih stručnjaka sugerira njegova slabost! Ova omaška promakla je mnogim kasnijim učenjacima, međutim na nju je ukazao Nevevi i još neki drugi autori.

Kada su ashabi vidjeli da bi muslimanska zajednica mogla doživjeti unutrašnji razdor, pocijepati se i zavaditi među sobom ako se ne okupi oko jedinstvenog načina učenja Kur'ana, oko jednoga harfa, oni su ljude okupili oko tog jednog načina. Tako tvrdi najveći broj učenjaka i učača iz prvih muslimanskih generacija. Sve to je rekao Ibn Džerīr i drugi učenjaci. Neki od njih kažu: "Olakšica, kojom se odobravalo učenje Kur'ana na sedam načina vrijedila samo za prvo vrijeme islama, budući da bi tim ljudima učenje na samo jedan način u početku predstavljalo teškoću, a kada su njihovi jezici svikli na učenje i kada je njihovo objedinjavanje oko jedinstvenog načina učenja postalo lahko, i prihvatljivije, tada su se objedinili oko onog načina koji je primijenjen na zadnjem preslušavanju (Džibrila i Poslanika)."

Neke skupine šerijatskih pravnika i apologeta su, međutim, stale na stanovište da mushaf sadrži svih sedam načina učenja (*harfova*) budući da nije dopustivo zanemariti išta od njih, iako su se saglasili da se u obzir uzme samo Osmanov mushaf, a da se ostali ostave postrani, i mi smo ranije sugerirali odgovor na ovo – on glasi: učenje Kur'ana na sedam načina bio je samo dopušten čin, ne i obavezan, ili je pak to kasnije bilo dokinuto.

Oni, pak, koji tvrde da je Ibn Mes'ūd dopuštao učenje Kur'ana samo po smislu, takvi na njega iznose laž. On je, naime, rekao: "Pozabavio sam se učačima Kur'ana, pa sam ustanovio da su njihova učenja bliska međusobno – kao kada bi neko od vas rekao: Hodi! ili: Priđi! ili: Dođi! – pa stoga učite onako kako ste naučili!", ili kako je već rekao.

Uzvišeni Allah nam je naredio da sa sljedbenicima ranijih Objava raspravljamo na najljepši način, osim sa onima od njih koji su nasilje počinili, pa kako tek da sučeljavamo argumente s onima koji se okreću prema kibli, jer su oni koji se okreću prema kibli u globalu bolji od sljedbenika ranijih

Objava, tako da ni s njima, tj. s onim od njih koji nisu počinili nasilje, nije dopušteno raspravljati drukčije nego na najljepši način!? Tako se za nekoga od njih kad nešto pogriješi neće kazati da je nevjernik prije nego se za nj ne donese nepobitan dokaz za to, nešto za šta je Poslanik, a.s., rekao da znači nevjerstvo ako se izostavi. Uzvišeni Allah je, naime, pripadnicima ovog ummeta oprostio ono što učine greškom, ili iz zaborava. Iz to razloga su prve muslimanske generacije (*selef*) kudile one koji su se povodili za svojim porivima i napominjali da se oni u krajnjem slučaju imaju zaustaviti i sabljom. Mi ćemo o ovome nešto više kazati kasnije, ako Bog da, kod Profesorovih riječi: “I držimo da je jedinstvo muslimana (*džemāt*) istina i ispravnost, a da je razjedinjenost zastranjenje i kazna.”

Što se tiče Profesorovih riječi: “Potvrđujemo da je on govor Gospodara svjetova” o tome smo govorili ranije kad smo objašnjavali njegove riječi: “I da je Kur’an Allahov govor, koji je potekao od Njega kao jezički izričaj na nama nepoznat način.”

Njegove, pak, riječi: “...kojeg je odozgo donio Duh Pouzdani” (Eš-Šu‘arā’, 193) podrazumijevaju Džebrāila, a.s., koji je nazvan “duhom” s obzirom na to da je donosio Objavu poslanicima iz ljudske vrste – neka su na svima njima Allahovi blagoslovi! – kojom se ljudska srca održavaju u životu. On je pouzdan do krajnjeg stepena pouzdanosti, neka su Allahovi blagoslovi na njemu! Uzvišeni kaže: “...donosi ga Džibrīl Pouzdani, na srce tvoje, da budeš onaj koji opominje na jeziku arapskom jasnom.” (Eš-Šu‘arā’, 193-195); “Kur’an je, zbilja, kazivanje Izaslanika Plemenitog, moćnog, od Gospodara Prijestolja cijenjenog, kome se drugi potčinjavaju, tamo pouzdanog!” (Et-Tekvīr, 19-21)

Ovako je predstavljen Džebrāil, za razliku od riječi Uzvišenog: “Doista je Kur’an govor poslanika plemenitog, a ne govor pjesnika nekog...” (El-Hākkah, 40-41) gdje je spomenuti poslanik Muhammed, s.a.v.s.

Profesorove riječi: “i njemu podučio prvaka poslanika” eksplicitno naznačavaju da ga je (Kur’anu) podučavao Džebrāil te pobijaju umisao karāmita i dr. da je on Objavu u sebi ćutio kao nadahnuće.

Njegove riječi: “Ne govorimo da je stvoren i ne proturječimo zajednici muslimana” upozoravaju na to da onaj ko iznosi tvrdnju da je Kur’an stvoren time proturječi zajednici muslimana, budući da su prve muslimanske generacije, bez izuzetka, bile saglasne u tome da je Kur’an zbiljski, nestvoreni Allahov govor. Štaviše, njegove riječi; “i ne proturječimo zajednici muslimana” imaju opći smisao i znače: Ne proturječimo zajednici muslimana ni u čemu o čemu postoji njihova saglasnost, jer bi nasuprotno postupanje predstavljalo zastranu, zabludu i novotariju u vjeri.

O njegovim riječima:

I nikog od onih koji se okreću prema kibli ne proglašavamo nevjernikom zbog nekog grijeha, ukoliko on taj grijeh ne smatra dozvoljenim, niti tvrdimo da u slučaju kad postoji ispravno vjerovanje (*īmān*) počiniocu grijeha grijeh ne škodi.

Komentar:

Pod onima koji se "okreću prema kibli" Profesor podrazumijeva one koji su spomenuti kod njegovih riječi: "One koji se u svojim molitvama okreću prema našoj kibli nazivamo muslimanima i mu'minima"; naime, "sve dok priznaju ono s čime je došao Vjerovjesnik, s.a.v.s., i koji drže istinitim sve što je on rekao i o čemu je obavijestio". Time implicite odgovara haridžijama, koji su zastupali stav da se čovjek za svaki grijeh može nazvati nevjernikom.

Znaj – Allah se smilovao i tebi i nama! – da je područje kvalificiranja nevjerstvom, ili pak nekvalificiranja njime, područje u kojem je došlo do velike smutnje i nevolje, do velikog broja razlaza, gdje su iznesene najrazličitije proizvoljnosti i stajališta i sučelili se njihovi dokazi. Ljudi se u pogledu kvalificiranja nevjerstvom za određena stajališta i kriva vjerovanja, koja su u konfrontaciji sa onom istinom o tome s kojom je Allah poslao Svoga Poslanika, ili za koja neki vjeruju da su u konfrontaciji sa njom, dijele na dvije ekstremne i jednu umjerenu kategoriju. Suština njihovog razmimoilaženja jeste u tome da li treba kvalificirati nevjerstvom praktične počinitelje velikih grijeha, ili ne treba.

Jedna skupina kaže: "Mi nikog od onih koji se okreću prema kibli nećemo nazvati nevjernikom!" i time generalno odbacuju kvalificiranje nevjerstvom, i pored činjenice da među onima koji se okreću prema kibli ima i licemjera, od kojih su neki, prema Kur'anu, sunnetu i jedinstvenom stavu muslimana, u većem nevjerstvu od Jevreja i kršćana, dok neki elemente nevjerstva ispolje samo onda kad im se ukaže prilika za to, dok se inače u javnosti pokazuju u duhu dva šehadeta.[318] Također, među muslimanima nema razilaženja o tome da će se od onog ko javno zanegira glavne vjerske propise utvrđene na nesumnjivo vjerodostojan način, odnosno zabrane utvrđene na isti takav način i sl., zatražiti da se pokaje, pa ako se ne pokaje treba se pogubiti kao nevjernik, otpadnik od vjere.

Indikacije licemjerstva i otpadništva od vjere jesu novotarije u vjeri i poročnost, kako to navodi El-Hallāl u *Knjizi o sunnetu* (Kitābu-s-sunne), u kojoj, s navedenim nizom prenosilaca, bilježi sljedeću izjavu Muhammeda ibn Sīrīna: “Od vjere se najbrže odmeću oni koji se povode za svojim porivima!” On je smatrao da je upravo o njima objavljen ajet: “A ti, kad vidiš one koji se našim dokazima izruguju, od njih se okreni, sve dok drugi govor ne zapodjenu!” (El-En‘ām, 68) Stoga mnogi istaknuti autoriteti vjere (imami) nisu htjeli kazati: Mi nikoga nećemo okvalificirati nevjerstvom zbog nekog grijeha! već su govorili: “Nećemo ih kvalificirati nevjerstvom za svaki grijeh, kako to čine haridžije!”

Postoji razlika između generalnog odbacivanja i odbacivanja generaliziranja. Obaveza je držati se ovoga drugog, suprotno onome što zastupaju haridžije koje kvalificiraju nevjerstvom za svaki počinjeni grijeh. Iz tog razloga – a Allah najbolje zna! – Profesor je to uvjetovao riječima: “ukoliko on taj grijeh ne smatra dozvoljenim.” U tim riječima je, naime, sadržana naznaka da on pod tim generalnim odbijanjem da se neko okvalificira nevjerstvom misli samo na praktične, ne i na teorijske grijehe, što nije dovoljno jasno budući da se Zakonodavac kod osobe obavezane vjerskim propisima (*mukellef*) u činjenju čina ne zadovoljava samo praktičnom dimenzijom, bez akceptiranja teorijske podloge (*el-‘ilm*), niti se zadovoljava teorijskom podlogom bez akceptiranja praktične dimenzije.

Djelo se, naime, ne svodi samo na vanjske organe tijela, već su upravo srčane čini učinjene osnovom za sva djela vanjskih organa – ova potonja samo se povode za onim prvim.

Stvar je, pak, drukčija ako su njegove riječi: “smatra dozvoljenim” date u značenju: ima uvjerenje da je to po vjeri dozvoljeno i sl.

Njegove riječi: “Niti tvrdimo da u slučaju kad postoji ispravno vjerovanje (*īmān*) počiniocu grijeha grijeh ne škodi”, predstavljaju odgovor murdžijama, koji su zastupali stajalište da "ako čovjek posjeduje ispravno vjerovanje (*īmān*), tada mu ne škodi nikakav grijeh, isto kao što nikakva pokornost Bogu ne vrijedi ako je čovjek u nevjerstvu". Ovi su jedna ekstremna struja, a haridžije su druga, budući da kažu: "Mi ćemo muslimana okvalificirati nevjerstvom za svaki grijeh!", odnosno: "za svaki veliki grijeh". Isto je i s mu'tezilijama koje kažu: "Počinjenjem velikog grijeha čovjeku propada svo njegovo vjerovanje, tako da s njim ne ostane ništa od njega!" Haridžije su, međutim, stava da čovjek tada "izlazi iz okvira ispravnog vjerovanja i ulazi u nevjerstvo!", dok mu'tezilije zastupaju stajalište da "izlazi iz okvira ispravnog vjerovanja, ali ne ulazi u nevjerstvo, već se nalazi u jednoj međupostaji!" Samom činjenicom da misle kako on tim činom izlazi iz okvira ispravnog vjerovanja, oni mu nalažu obaveznost vječnog boravka u Vatri!

---

[318] Tj. očitovanja pripadnosti islamu, dva posvjedočenja: a) da nema drugog boga osim Allaha i b) da je Muhammed Božiji rob i Božiji poslanik. (Nap. prev.)

Neke skupine apologeta, šerijatskih pravnika i hadiskih stručnjaka takvo što ne tvrde za praktične čini, ali tvrde za novatorska vjerovanja. Obrazlažući to govore: "Smatrat će se nevjernikom onaj ko zastupa to stanovište!" – ne praveći tu nikakvu razliku između pogrešnog stava mudžtehida i drugih – ili: "Nevjernikom će se smatrati svaki inovator u vjeri!"

U ovu njihovu općenitu konstataciju ulazi iznimno velik broj stvari, jer pouzdano preneseni tekstovi Objave ukazuju na to da će iz Džehennema izaći svako u čijem srcu bude makar i trunka ispravnog vjerovanja (*īmāna*), dok su tekstovi Objave koji govore o obećanju, a kojima ovi argumentiraju svoje stavove, suprotni tekstovima koji govore o prijetnji, kojima svoja stajališta argumentiraju ovi drugi. Više riječi o Božijoj prijetnji bit će pak dato na za to odgovarajućem mjestu, a nešto od toga moći će se naći i u obrazlaganju Profesorovih riječi: "Počinioci velikih grijeha neće vječno ostati u Vatri, ukoliko umru kao monoteisti."

Ovdje se hoće kazati to da i novatori u vjeri spadaju u ovu vrstu, jer vjernik biva vjernikom i u svojoj nutrini i u svom vanjskom izražaju, i on ponekad može nešto protumačiti pogrešno – bilo kao mudžtehid, bilo kao neumjereni grešnik – pa se zato ne može kazati da njegovo vjerovanje propada samo zbog toga. Za nešto takvo mora postojati šerijatski dokaz, a ovo spada u ono što govore haridžije i mu'tezilije.

Mi, isto tako, nećemo kazati ni da se neće kvalificirati nevjernikom, tako da je najispravnije ono između tog dvoga, a to je: da se na neutemeljena, novatorska, Šerijatom zabranjena stajališta, koja u sebi sadrže negaciju nečeg što je Poslanik potvrdio, ili pak potvrđivanje nečega o čemu se on izrazio odrično, odnosno naređivanje nečega što je on zabranio, ili zabranjivanje nečeg što je naredio, mora iznijeti istina o tome, utvrditi na kakvu prijetnju za to ukazuju objavljeni tekstovi, te objasniti da to znači nevjerstvo. Potom će se kazati: "(Prema tome) ko iznosi ovakva stajališta on je nevjernik!" i sl., kao što će se spomenuti i prijetnja koja je izrečena za nasilje u vezi sa životom i imovinom, te ono što su kazali mnogi istaknuti pripadnici glavnog toka islama (*Ehlu-s-sunne*) za onog ko bude iznosio tvrdnju o tome da je Kur'an stvoren (te da Allah neće biti vidljiv ni na onom svijetu ili da On ne poznaje stvari prije njihovog događanja). Tako se od Ebu Jūsufa – Allah mu se smilovao! – prenosi sljedeća izjava: "Jedno vrijeme sam polemizirao s Ebu Hanīfom, sve dok se nije saglasio sa mojim mišljenjem: da je nevjernik onaj ko ustvrdi da je Kur'an stvoren!"

Kad je, pak, posrijedi konkretna osoba, ako bi neko upitao: Možete li posvjedočiti da on spada među one na koje se odnosi prijetnja, te da je nevjernik? mi protiv te osobe ne bismo to posvjedočili, izuzev ako bi postojalo nešto što bi nam to činilo dopuštenim, jer je nešto najneumjerenije da se za konkretnu osobu ustvrdi da joj Allah neće oprostiti i smilovati joj se, već da će je zauvijek smjestiti u Vatru, što inače sljeduje nevjernika nakon smrti.

Stoga je Ebu Dāvud u svom *Sunenu* jedno poglavlje naslovio sa "Poglavlje o zabrani prelaženja mjere", navodeći u njemu izjavu Ebu Hurejrea – Allah bio zadovoljan njime! – koja glasi: "Čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: Među starim Jevrejima (Benu Israīl) bila su dva pobratima: jedan od njih je činio grijehe, a drugi bio prilježan u izvršavanju bogougodnih čina. Ovaj potonji je onog grešnika stalno viđao u grijehu i tražio od njega da prestane sa tim. Tako, kad ga je jednom ugledao u grijehu i rekao mu: 'Prestani s tim!', onaj mu je rekao: 'Prepusti ti mene mome Gospodaru! Jesi li ti to poslan da me nadzireš!?' Ovaj mu je na to rekao: 'Allaha mi, Allah ti neće oprostiti!' ili: 'Neće te uvesti u Džennet!', pa kad su im uzete duše, sastali su se kod Gospodara svjetova i On je ovoga drugog upitao: 'Jesi li ti Mene poznavao? Ili imao moć nad onim što je u Mojoj ruci?!', te onom grešniku rekao: 'Idi i uđi u Džennet po Mojoj milosti!', a ovome: 'Vodite ga u Džehennem!'"

Ebu Hurejre kaže: "Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, kazao je samo jednu riječ i ona mu je upropastila i ovaj i onaj svijet!"[319] Hadis je dobar (*hasen*).

---

[319] Hadis je dobar (*hasen*) kako i sam autor kaže, Allah mu se smilovao! Među njegovim prenosiocima nalazi se i Ikrime ibn Ammār, kojim Muslim argumentira hadise, premda pri njemu ima slabosti.

To je tako zbog toga što određena osoba može biti mudžtehid koji je pogriješio u svojoj procjeni, a kome se to oprašta (a može biti i neko kome nisu bili poznati objavljeni tekstovi koji govore o tome), a može biti i neko s velikim vjerovanjem i mnoštvom dobrih djela koja iziskuju Allahovu milost, kao što je oprošteno onome koji je rekao: "Kada umrem, pretvorite me u prah a potom me prospite!", pa mu je Allah oprostio grijehe zbog njegovog straha od Njega![320] Naime, mislio je da ga Allah tako neće moći sakupiti i vratiti ga u prvobitni oblik, ili je pak sumnjao u to.

Međutim, ova zadrška u stvarima onoga svijeta nije nam brana da grešnika sankcioniramo na ovome svijetu kako bismo suzbili njegovo uvođenje novotarije u vjeru, ili da zatražimo od njega da se pokaje, pa ako to ne učini da nad njim izvršimo smrtnu kaznu. Potom, ako određena izjava sama po sebi predstavlja nevjerstvo tada će se reći: To je nevjerstvo!, dok će onaj koji je to izjavio biti okvalificiran nevjernikom pod određenim uvjetima i nakon što se eliminiraju sve prepreke za to, a to se može desiti samo ako je dotični postao licemjer koji je napustio vjeru (*zindīk*). Nezamislivo je pak da se nazove nevjernikom neko od onih koji se okreću prema kibli i koji javno ispoljavaju islam, osim ako nije licemjer koji je napustio vjeru. To, opet, na vidjelo iznosi Kur'an. Naime, Allah je ljude razvrstao u tri kategorije: jednu čine nevjernici iz reda mnogobožaca i iz reda sljedbenika ranije Objave - oni ne potvrđuju smisao dva šehadeta. Drugu kategoriju čine vjernici, koji su takvi i u tajnosti, i u javnosti, a treću kategoriju čine oni koji potvrđuju islam u javnosti, no ne i u tajnosti.

Ove tri kategorije spomenute su na početku sure El-Bekare, a svaki onaj za koga se utvrdi da je nevjernik iznutra dok istovremeno potvrđuje smisao dva šehadeta, nije ništa drugo do napuštač vjere (*zindīk*), a taj je licemjer.

Ovdje se pokazuje greška obaju ekstremnih skupina. Naime, onaj ko kvalificira nevjerstvom svakog ko u tajnosti izrekne nešto što sadrži novotarstvo u vjeri morao bi nevjerstvom okvalificirati mnoge ljude koji u svojoj nutrini nisu licemjeri već koji u nutrini vole Allaha i Njegovog Poslanika, i vjeruju u Allaha i u Njegovog Poslanika iako su grešnici, kako je to potvrđeno u Buhārijevom *Sahīhu*, gdje se posredstvom Eslema, Omerovog oslobođenog roba, navodi Omerova izjava prema kojoj je "za vrijeme Vjerovjesnika, s.a.v.s., bio jedan čovjek čije je ime bilo Abdullah, a nadimak Hammār, koji je zasmijavao Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Međutim, Božiji Poslanik, s.a.v.s., bičevao ga je zbog pijenja alkohola, pa kad je jednoga dana doveden pred njega i on ponovo naredio da ga izbičuju, jedan čovjek je rekao: ʻAllahu moj, spusti prokletstvo na njega!' Na to je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: ʻNe proklinji ga! (Tako mi Allaha, koliko ja znam) on voli Allaha i Njegovog Poslanika!'"[321]

---

[320] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježe ga El-Buhāri i neki drugi autori.

Ovo je nešto u pogledu čega ne postoji ni najmanja sumnja kod mnogih skupina i najviših autoriteta znanja i vjere. Među njima su i neke izjave džehmija, murdžija, kaderija, šiija ili haridžija. Međutim, predvodnici u znanju i vjeri tu novotariju nisu prihvatali u cijelosti već samo jedan njen dio, pa su se stoga sljedbenici tih poriva vezivali za čuvene frakcije (*tavāif*) iz prvih muslimanskih generacija. Jedna od velikih mahana pobornika novotarija u vjeri bila je ta što su jedni druge etiketirali nevjerstvom, dok je jedna od pozitivnosti ljudi od znanja bilo to što su takve označavali grešnicima, a ne nevjernicima.

No, ovdje je ostala jedna nejasnoća u Profesorovom govoru – Allah mu se smilovao! – a to je da je sam Zakonodavac neke grijehe nazvao nevjerstvom. Uzvišeni, naprimjer, kaže: "A oni koji ne sude prema onome što je Allah, dž.š., objavio, oni su pravi nevjernici!" (El-Maide, 44) Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Psovati muslimana[322] je grijeh, a ubiti ga je nevjerstvo!"[323] Hadis bilježe i Buhāri i Muslim posredstvom Ibn Mesʻūda.

Poslanik, a.s., još kaže: "Nemojte da biste se poslije mene vratili nevjerstvu pa jedni drugima sjekli glave!"[324] "Kada čovjek svom bratu rekne: ʻNevjerniče!', tada je jedan od njih dvojice doista nevjernik!"[325] Hadis bilježe i Buhāri i Muslim posredstvom Ibn Omera, Allah njime bio zadovoljan!

Poslanik, a.s., još kaže: "U kome se nađu četiri svojstva, taj je čisti licemjer, a u kome se nađe nešto od njih u njemu se nalazi nešto licemjerstva sve dok ga ne odagna od sebe. Ta četiri svojstva su: kad govori – laže; kad obeća – ne ispuni obećanje; kad mu se nešto povjeri – iznevjeri; kad se prepire – bestidan je!"[326]

---

[321] Hadis se kod El-Buhārija nalazi u poglavlju o šerijatskim kaznama (El-Hūdūd).

[322] U izvorniku stoji: *vjernika*.

[323] Hadis je, u zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima, zabilježen u poglavlju o vjerovanju. V.: *Sahīhu-l-Džāmiʻi-s-sagīr* (3589 i 3596).

[324] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, a stručno je elaboriran u djelu *Gājetu-l-merām*, pod br. 443.

[325] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim.

[326] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim.

Hadis bilježe i Buhāri i Muslim posredstvom Abdullaha ibn Omera, Allah njime bio zadovoljan!

Poslanik, a.s., još kaže: "Bludnik, dok bludniči, nije vjernik; kradljivac, dok krade, nije vjernik; pijanac, dok pije alkohol, nije vjernik, a nakon toga pokajanje je na raspolaganju!"[327] "Između muslimana i nevjerstva je ostavljanje namaza!"[328] Hadis bilježi Muslim, posredstvom Džābira, Allah njime bio zadovoljan!

Još kaže: "Ko ode gataru pa povjeruje u ono što mu on rekne, ili ko svoj spolni organ unese ženi u stražnjicu, taj ne vjeruje u ono što je objavljeno Muhammedu!"[329] "Ko se zakune nekim drugim, osim Allahom, taj je otišao u nevjerstvo!"[330] Ovako ga bilježi Hākim.

Još kaže: "Dvije stvari u mom ummetu odvode u nevjerstvo: vrijeđanje nekoga kroz njegovo porijeklo i naricanje za umrlim!"[331]

Ovakvih stvari ima velik broj.

Odgovor: Pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) jedinstveni su u stavu da se počinilac velikog grijeha neće kvalificirati nevjerstvom koje bi ga u cijelosti izvodilo iz islama, kako to zastupaju haridžije, jer ako bi bio okvalificiran nevjerstvom koje ga izvodi iz vjere tada bi bio otpadnik od vjere (*murtedd*) zbog čega bi u svakom slučaju bio osuđen na smrt – ne bi se prihvaćao oprost za njega od onog ko polaže pravo na pravično poravnanje, niti bi se nad njim izvršavale kazne za blud, krađu i pijenje alkohola... Neutemeljenost i pogrešnost ovoga stava je u islamu općepoznato, po samoj naravi vjere.

Također su međusobno saglasni (da nije tačno) da takva osoba niti izlazi iz okvira ispravnog vjerovanja i vjere, niti ulazi u nevjerstvo, ni da zaslužuje vječni ostanak u Vatri s nevjernicima, kako to zastupaju mutezilije. Naime, ni njihov stav, isto tako, nema uporišta u istini budući da je sam Allah počinioca velikog grijeha ubrojio među vjernike; naime, rekao je: "O vi koji vjerujete, propisuje vam se pravično poravnanje za ubijene..." – pa sve do riječi: "...A onaj kome rod ubijenog oprosti, neka velikodušno postupi!" (El-Bekare, 178)

---

[327] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim.

[328] Hadis bilježi Muslim.

[329] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Adābu-z-zifāf*, III svezak, str. 31.

[330] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen.

[331] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježi ga Muslim (I/58), s tim da kod njega stoji: "Dvije stvari u ljudima...", dok je preostali dio hadisa kao gore.

Kako se vidi, ubica se ne tretira kao osoba izvan skupine vjernika. Štaviše, naziva se "bratom" onoga ko polaže pravo na pravično poravnanje, a nema sumnje da se tu misli na "bratstvo" po osnovi vjere. Uzvišeni, također, kaže: "Ako se dvije skupine vjernika sukobe, izmirite ih!" – pa sve do riječi: "... Vjernici su samo braća, zato pomirite svoja dva brata..." (El-Hudžurāt, 9-10)

Jasni tekstovi Kur'ana, sunneta i konsenzusa muslimanskih učenjaka ukazuju na to da se bludnik, kradljivac i klevetnik neće pogubiti, već da će se nad njima izvršiti Šerijatom predviđena kazna za djelo koje su počinili, što dokazuje da takav nije otpadnik od vjere (*murtedd*).

U *Zbirci vjerodostojnih hadisa* (Es-Sahīh) navode se sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Onaj od vas ko je učinio neku nepravdu prema svome bratu u pogledu njegove časti ili nečega drugog, neka odmah danas od njega zatraži halala prije nego (dođe vrijeme kad) neće biti dirhema i dinara, kada će se od njegovih dobrih djela, ako ih bude imao, oduzimati u visini nepravde koju mu je nanio, pa ako ne bude imao dobrih djela, uzimat će se loša djela onoga kome je nanio nepravdu i nabacivati na njega, a potom će biti bačen u Vatru!"[332] Hadis bilježe i Buhāri i Muslim.

Ovim se potvrđuje da će i nasilnik imati dobrih djela iz kojih će se podmirivati pravo onoga kome je učinio nasilje.

U *Zbirci vjerodostojnih hadisa* (Es-Sahīh) navodi se da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., jednom upitao: "Za koga vi među sobom kažete da je *muflis*[333]?" Prisutni su odgovorili: "Muflis je kod nas onaj čovjek koji je ostao bez dirhema i dinara!" "Muflis je", rekao im je Vjerovjesnik, s.a.v.s., "čovjek koji se na Sudnjem danu pojavi s dobrim djelima poput planina golemih, ali kad dođe: ovoga je psovao, ovoga materijalno zakinuo, ovome krv prolio, ovoga oklevetao, ovoga udario, pa ovaj to poravna iz njegovih dobročinstava, i onaj poravna iz njegovih dobročinstava, pa ako mu nestane dobrih djela prije nego se svima oduži, uzme se od njihovih grijeha i nabaci na njega, a zatim se on baci u Vatru!"[334] Hadis bilježi Muslim.

---

[332] El-Buhāri ga bilježi u poglavlju o nepravdama (El-Mezālim) i poglavlju o tankoćutnostima (Er-Rikāk), posredstvom Ebu Hurejrea, ali bez završnih riječi: "A potom će biti bačen u Vatru." Bilježi ga, također, i Ahmed (II/435 i 506). Kod Muslima ga pak nisam vidio. (V.: *Ahkāmu-l-dženāiz*, str. 4)

[333] *Muflis* – bankroter, finansijski propao čovjek. (Nap. prev.)

[334] Hadis bilježi Muslim i neki drugi autori, posredstvom Ebu Hurejrea. Stručno je elaboriran u djelu *Es-Sahīha*, pod brojem 847.

Uzvišeni kaže: "Dobra djela, zaista, poništavaju hrđava!" (Hūd, 114), što ukazuje na to da, ako čovjek nakon što uradi neka loša djela, uradi neka dobra djela, tim dobrim djelima poništava loša djela, o čemu će više govora biti na za to predviđenom mjestu.

Mu'tezilije su ovdje saglasne s haridžijama u pogledu ahireta: dijele njihovo stajalište da će počinilac velikog grijeha vječno boraviti u Vatri, s tim da haridžije kažu: "Mi (počinioca velikog grijeha) nazivamo nevjernikom!" dok mu'tezilije kažu: "Mi ga nazivamo pokvarenjakom (*fāsik*)!" Prema tome, razlika među njima je samo pojmovna.

I pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) također su saglasni u tome da takav zaslužuje prijetnju koja proishodi iz počinjenja takvoga grijeha, kako se to navodi u tekstovima Objave, suprotno stavu murdžija prema kome grijeh, u slučaju postojanja ispravnog vjerovanja, nema štetnoga djejstva, onako kao što ni nikakva pokornost ne koristi kod nevjerstva! Kada se pak sakupe tekstovi Objave koji se odnose na obećanje kojima murdžije potkrepljuju svoje stavove, i tekstovi Objave koji govore o prijetnji, a kojima haridžije i mu'tezilije podupiru svoje stavove, tada se jasno ukazuje neutemeljenost stajališta i jednih i drugih. U njihovom govoru tako nema nikakve vrijednosti, osim što ti govor jedne od tih dviju strana može poslužiti kao argument za pogrešnost orijentacije one druge strane!

Potom, nakon ove saglasnosti ispostavlja se da su se i sljedbenici sunneta (*ehlu-s-sunne*) međusobno pojmovno podijelili, ali da to nije rezultiralo kvarljivošću njihovih stavova. Naime, oni su se podijelili oko toga da li se i nevjerstvo (*kufr*) dijeli na stupnjeve, da li je jedno nevjerstvo manje od drugog?, kao što su se razišli i o tome da li je stupnjevito ispravno vjerovanje, da li takvog vjerovanja ima u manjem obimu od drugog? Ovo njihovo razmimoilaženje proisteklo je iz različitog razumijevanja izraza *īmān* (ispravno vjerovanje) – tj. da li on podrazumijeva riječi i djela koja se mogu uvećavati i smanjivati, ili ne? – nakon što su imali jedinstven stav o tome da ćemo onoga koga su Allah i Njegov Poslanik nazvali nevjernikom i mi nazvati nevjernikom, budući da je nezamislivo da Uzvišeni Allah onoga ko sudi mimo onoga što je Allah objavio naziva nevjernikom i da Njegov Poslanik ranije spomenutog naziva nevjernikom a da mi takve ne etiketiramo nevjerstvom. Tako oni koji su na stanovištu da ispravno vjerovanje čine "riječi i djela koja se povećavaju i smanjuju" kažu: "(Veliki grijeh), to je praktično a ne idejno nevjerstvo i ono je tu stupnjevito; to je nevjerstvo manje od (pravog) nevjerstva, baš kao što je slučaj i s ispravnim vjerovanjem kod jednog takvog čina!"

Oni pak koji su na stanovištu da se pod ispravnim vjerovanjem (*īmān*) podrazumijeva iskreno posvjedočenje da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed, a.s., Njegov rob i Njegov poslanik (*tasdīk*), te da se tim izrazom ne podrazumijeva i djelo, a da – s druge strane – nevjerstvo znači poricanje, pa se, prema tome, to dvoje ne povećavaju i ne umanjuju, kažu: "(Veliki grijeh) je metaforično, a ne stvarno nevjerstvo. Stvarno nevjerstvo je samo ono koje čovjeka izmješta iz vjere! Tako Allah neka djela naziva ispravnim vjerovanjem (*īmān*), kao u ajetu: 'A Allah neće učiniti da se izgubi vaše vjerovanje!' (El-Bekare, 143) – tj. vaši namazi u kojima ste se okretali prema hramu u Jerusalemu." Ta su djela ispravnim vjerovanjem nazvana metaforično, s obzirom da je njihova ispravnost ovisna o njemu, odnosno da ona kao takva ukazuju na ispravno vjerovanje, tj. upućuju na to da je njihov činitelj ispravan vjernik (*mu'min*). Zato će se i za nevjernika koji obavlja naš namaz kazati da je u islamu.

Među muslimanskim pravnicima nema razmimoilaženja u pogledu grešnika koji tajno i javno potvrđuju istinitost onoga s čime je došao Poslanik, a.s. U vezi s njima se vjerodostojno prenosi da spadaju u one koji potpadaju pod izrečenu prijetnju. Međutim, u kriva stajališta spada stav prema kojem će oni vječno ostati u Vatri, što zastupaju haridžije i mu'tezilije, koji su time pokazivali zagriženost protiv stajališta onih koji su bili na suprotnom stajalištu od njihovog, idući za tim da onog ko govori drukčije od njih natjeraju da prihvati nešto, što zapravo ne mora prihvatiti, da bi ga uvjerili.

Budući da nam je naređeno da budemo pravedni u raspravljanju s nemuslimanima, da se s njima mora raspravljati na najljepši način, zašto onda nismo pravedni i jedni prema drugima u slučaju ovakvih razilaženja?! Uzvišeni kaže: "O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da budete nepravedni! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti!" (El-Māide, 8)

Ovdje ima nešto na šta se mora obratiti pažnja. Naime, suđenje po nečemu drukčijem od onog kako je Allah objavio u jednom slučaju je nevjerstvo koje čovjeka izmješta iz vjere, a u drugom slučaju je izraz neposlušnosti prema Bogu, veći ili manji, kada biva ili metaforično nevjerstvo, ili malo nevjerstvo – shodno dvama navedenim stajalištima – zavisno od stanja onoga koji sudi. Ako je on uvjerenja da suđenje po onome što je Allah objavio nije obavezno već da je to prepušteno njemu na volju, ili ako se prema tome odnosi s nipodaštavanjem, iako sasvim dobro zna da je od Allaha – onda je to veliko nevjerstvo.[335]

Ako, pak, vjeruje da je suđenje po onome što je Allah objavio obavezno, i ako mu je poznato šta je objavio o tome, a odstupi od njega priznajući da za to zaslužuje kaznu – tada je grešnik i naziva se nevjernikom u smislu metaforičnog, odnosno malog nevjerstva. Ukoliko mu nije bilo poznato kakav je Allahov propis o tome, i pored truda koji je uložio da to dozna i iscrpljivanja svih svojih mogućnosti da se upozna s tim propisom, pa je pogriješio u tome – on je pogrešilac: imat će nagradu za intelektualni napor koji je uložio, dok će mu greška biti oproštena.

Svojim riječima: "...niti tvrdimo da u slučaju kad postoji ispravno vjerovanje (*īmān*) počiniocu grijeha grijeh ne škodi" Profesor je htio izraziti neslaganje s murdžijama, koji su svojim naučavanjima bili iskušenje dijelu prvih muslimana, pa su se ashabi saglasili da se imaju pogubiti ukoliko se ne pokaju i ne okane se toga.

Tako je Kudāme ibn Abdullāh, zajedno sa skupinom drugih ljudi, pio alkohol nakon što je izrečena njegova zabrana, pozivajući se na Allahove riječi: "Onima koji vjeruju i dobra djela čine nema nikakva grijeha u onome što pojedu i popiju kada se klone onoga što im je zabranjeno i kada vjeruju i dobra djela čine!" (El-Māide, 93)

Kada su to spomenuli Omeru ibnu-l-Hattābu – Allah bio zadovoljan sa njim! – on, Alija ibn Ebu Tālib i drugi ashabi su se saglasili da se oni, ukoliko priznaju da je alkohol zabranjen – izbičuju, a ako budu ustrajavali u tome da je dopušten – pogube! Omer je rekao Kudāmeu: "Čučnuo si na pogrešnu rupu! Da si se ti istinski bojao Allaha, da si istinski povjerovao i posvetio se činjenju dobrih djela, ti ne bi pio alkohol!"

To je tako jer je Uzvišeni Allah objavio gornji ajet kada su neki ashabi, nakon što je objavljen ajet o zabrani pijenja alkohola, što je bilo nakon bitke na Uhudu, postavili pitanje: "Šta će biti s onim našim drugovima koji su umrli a pili su alkohol!?" Allah ga je, dakle, objavio kao odgovor na to objasnivši im da oni koji su uradili nešto prije nego je to proglašeno zabranjenim neće imati grijeha za to ako su bili pobožni vjernici i dobročinitelji, kako je to bilo i u pogledu okretanja u namazu u pravcu Hrama u Jerusalemu. Potom su oni koji su činili to što su činili, shvativši da su pogriješili, izgubili nadu u pokajanje, pa je Omer Kudāmeu napisao sljedeće: "'Hā Mīm. Knjigu objavljuje Allah, Silni i Sveznajući, koji oprašta grijehe i prima pokajanja, koji strahovito kažnjava i obilno nagrađuje; drugog boga osim Njega nema, Njemu se sve vraća!' (El-Mu'min, 1-3) Ne znam koji ti je grijeh veći: onaj prvi kad si haram smatrao halalom, ili ovaj drugi – kad si izgubio nadu u Allahovu milost!"

---

[335] Šejh Ahmed Šākir kaže: "Ovo je poput onoga čime su na kušnju stavljeni neki muslimani i muslimanke koji su studirali evropske zakone, i koji su te zakone upili u svoja srca, oduševili se njima i stali u njihovu odbranu, po njima počeli suditi i promovirati ih, bijući odgojeni od razorno djelujućih misionara, neprijatelja islama. Neki od njih to neprijateljstvo izražavaju otvoreno, a neki prikriveno, ali skoro da su svi isti. No, Allahovi smo i Njemu ćemo se vratiti!"

Ovo je, dakle, ono oko čega su se usaglasili i ashabi i, kasnije, najviši vjerski autoriteti islama.

O njegovim riječima:

I nadamo se da će onim vjernicima koji su bili dobročinitelji oprostiti i uvesti ih u Džennet Svojom milošću, ali nismo im sigurni za to, niti im potvrđujemo sa sigurnošću da će ući u Džennet. Za one od njih koji su loše postupali molimo se za oprost grijeha i bojimo se za njih, ali ne mislimo da za njih nema nade.

Komentar:

Vjernik je dužan da vjeruje u ovo što je rekao Profesor – Allah mu se smilovao! – kako u pogledu sebe, tako i u pogledu drugoga. Uzvišeni kaže: "Oni kojima se oni mole sami traže načina kako će se što više Gospodaru svome približiti i nadaju se milosti Njegovoj i plaše se kazne Njegove. A kazne Gospodara tvoga svako treba da se čuva!" (El-Isrā', 57); "I ne bojte ih se, a bojte se Mene, ako ste vjernici!" (Alu 'Imrān, 175); "I samo se Mene čuvajte!" (El-Bekare, 40); "I samo se Mene bojte!" (El-Bekare, 41); "Njih se ne bojte, Mene se bojte!" (El-Bekare, 150) I pohvalno se izrazio o onima koji imaju straha, rekao je: "Oni koji iz bojazni prema Gospodaru svome strahuju, i oni koji u dokaze Gospodara svoga vjeruju..." (El-Mu'minūn, 57-58) sve do Njegovih riječi: "Oni hitaju da čine dobra djela i radi njih druge pretiču." (El-Mu'minūn, 61)

U *Musnedu* i kod Tirmizija navodi se sljedeća 'Aišina izjava: "Upitala sam: 'Božiji Poslaniče, da li se Allahove riječi: I oni koji od onoga što im se daje udjeljuju i čija su srca puna straha... (El-Mu'minūn, 60) odnose na onog koji čini blud, pije alkohol i krade!?' 'Ne, kćeri Siddīkova', kazao je on, 'već se odnose na čovjeka koji posti, klanja i daje sadaku i boji se da mu to neće biti primljeno kod Allaha!'"[336]

Hasan – Allah bio zadovoljan sa njim! – rekao je: "Radili su, Allaha mi, djela kojima su izražavali pokornost Bogu i trudili se u tome, i uz to se bojali da im to neće biti primljeno. Vjernik u sebi objedinjuje dobročiniteljstvo i strah, a licemjer griješenje i bezbrižnost. Uzvišeni kaže: 'Oni koji vjeruju i koji se isele i bore na Allahovom putu, oni se mogu nadati Allahovoj milosti, a Allah prašta i samilostan je!'" (El-Bekare, 218)

Pogledaj kako je njihova nadanja vezao za ispravno vjerovanje i ona bogougodna djela! Nade, dakle, može biti samo onda kada se zadovolje pretpostavke koje nalaže Allahova mudrost, Njegov zakon, Njegova svemoć, Njegova nagrada i plemenitost.

Kada bi se neki čovjek koji posjeduje zemlju nadao prihodima sa nje koji će mu biti od koristi, a tu zemlju zapostavio i ostavio je neuzoranu i nezasijanu, i potom očekivao da će od nje ubrati prihode baš kao i onaj koji ju je orao, obrađivao, sijao i nadzirao je, ljudi bi ga smatrali najvećim glupakom! Isti je slučaj i s onim koji se nada i misli da će imati dijete bez spolnog odnosa, ili da će bez stjecanja znanja i punog nastojanja i želje postati najveći učenjak svoga vremena i sl. Takav je i onaj koji optimistično i sa snažnom nadom očekuje uspjeh i dosezanje najviših stupnjeva u vječnom blagostanju bez djela pokornosti Bogu i bez nastojanja da se približi Allahu Uzvišenom izvršavanjem Njegovih naredbi i izbjegavanjem Njegovih zabrana.

Ono što treba znati jeste da nada onoga koji se nečemu nada mora biti propraćena sa više stvari. Jedna od njih je da voli ono čemu se nada; druga je da se plaši da mu to ne izmakne; treća je ulaganje napora da dođe do toga, koliko mu to bude moguće. Tako ono nadanje koje ne proprati ništa od toga predstavlja samo pustu želju. Realno nadanje i pusta želja su pak dvije različite stvari. Prema tome, svaki onaj koji se nada posjeduje i strah, a kad strahuje onda on putem ide što brže može bojeći se da mu se ne izjalovi nada. Uzvišeni kaže: "Allah neće oprostiti da Mu se što pripisuje u Božanstvenosti Njegovoj, a oprostit će manje grijehe od toga kome On hoće!" (En-Nisā', 48, 116)

---

[336] Hadis je dobar (*hasen*) i ja sam ga stručno elaborirao u djelu *El-Ehādīsu-s-sahīha* (162).

Prema tome, za onog ko Allahu pripisuje sudruga u Božanstvenosti Njegovoj (*mušrik*) nema nade u oprost, jer mu je Allah odrekao oprost, dok su svi drugi grijesi prepušteni Allahovu htijenju: ako htjedne, oprostit će ih, a ako htjedne kaznit će za njih.

U Taberānijevom *Mu'džemu* stoji: "Kod Allaha će na Sudnjem danu biti tri registra: jedan iz kojega Allah neće oprostiti ništa: to je onaj u kojem je zavedeno pripisivanje Allahu sudruga u Božanstvenosti Njegovoj, zatim je proučio ajet: 'Allah neće oprostiti da Mu se pripisuje sudrug u Božanstvenosti Njegovoj!' (En-Nisā', 48, 116); drugi je onaj iz kojeg Allah ništa neće ostaviti postrani: u njemu su nepravde koje su ljudi činili jedni drugima, a treći registar je onaj kojem Allah neće pridavati naročitu važnost, a to je nasilje koje je čovjek činio prema sebi u odnosu prema svome Gospodaru!"[337]

Islamski učenjaci su se različito izrazili o razlici između velikih i malih grijeha, na šta će biti ukazano kod Profesorovih – Allah mu se smilovao! – riječi: "A počinioci velikih grijeha iz Muhammedovog ummeta neće vječno ostati u Vatri." Međutim, ima nešto što ovdje ne bi smjelo izmaći pažnji – naime, veliki grijeh ponekad bude propraćen stidom, strahom ili dubokom sviješću o veličini dotičnog grijeha, što ga može priključiti malim grijesima, dok mali grijeh može biti propraćen pomanjkanjem stida, bezbrižnošću, izostankom bojazni i omalovažavanjem što ga može priključiti velikim grijesima, ovisno o reakciji srca. To je onaj nadodatak na počinjeni čin, što čovjek zna od samog sebe i od drugoga.

Isto tako, moguće je da se velikom dobročinitelju oprosti nešto što se ne oprosti drugome. Naime, činitelju ružnih djela se, iz desetak razloga, ukida džehennemska kazna, što je dokučeno iščitavanjem Kur'ana i sunneta.

Prvi razlog jest pokajanje (*tevba*) – Uzvišeni kaže: "...osim onoga koji se pokaje." (Merjem, 60; El-Furkān, 70); "osim onih koji se pokaju." (El-Bekare, 160) i drugi ajeti koji izražavaju isti smisao. Za iskreno pokajanje (*tevbetu-nasūh*) ne vezuje se jedan grijeh, mimo drugih grijehova, no pitanje je: da li je za njenu ispravnost uvjet da mora biti općenita, tj. da li bi bila primljena ako bi se čovjek pokajao za jedan grijeh, a ustrajao u činjenju drugog grijeha? Ispravno je da se prima i takvo pokajanje.

---

[337] Hadis je slab (*da'īf*) i ne bilježi ga Taberāni, nego Ahmed (VI/240) i Hākim (IV/575-276), koji kaže da mu je prijenosni niz vjerodostojan (*sahīh*)! Zehebi mu je, međutim, replicirao riječima: "Što se tiče Sadeke, njega stručnjaci označavaju kao slabog prenosioca, dok je Ibn Bābunus nedovoljno poznat!"

Potom, da li prihvatanje islama od čovjeka odstranjenje prethodno počinjene grijehe – mnogoboštvo i dr. – makar se i ne pokajao za njih, ili je on obavezan da se, pored islama, i pokaje za sve njih, izuzimajući mnogoboštvo? Ako bi čovjek, prihvativši islam, ustrajao u, npr., činjenju bluda i konzumiranju alkohola, da li će snositi posljedice i za one takve grijehe koje je počinio u svom nevjerstvu, ili se mora pokajati za takve grijehe i pored svoga islama? Ili mora učiniti općenito pokajanje za sve grijehe? Ovo je najispravnije: naime, da je, uz islam, dužan učiniti i pokajanje, budući da među muslimanima nema sporenja oko toga da je pokajanje uzročnik opraštanja grijeha i nesnošenja posljedica za njihovo počinjenje. Ništa drugo osim pokajanja ne može uzrokovati opraštanje svih grijeha. Uzvišeni kaže: "Reci, o robovi Moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti. On, doista, mnogo prašta i On je milostiv!" (Ez-Zumer 53), što se odnosi na onoga ko se pokaje, što sugeriraju riječi: "ne gubite nadu", budući da se u slijedećem ajetu kaže: "i pokajte se Gospodaru svome!" (Ez-Zumer, 54)

Drugi razlog je: obraćanje Allahu za oprost grijeha (*istigfār*). Uzvišeni kaže: "I Allah ih neće kazniti sve dok oni mole da im se oprosti!" (El-Enfāl, 33) Međutim, istigfār se nekada spominje samostalno, a nekada uz tevbu, tako da se, i kad se spominje samostalno podrazumijeva i tevba, kao što se, i u slučaju kad se spominje samo tevba podrazumijeva i istigfar. Prema tome, tevba implicira istigfār, a istigfār implicira tevbu, tako da svako od njih ulazi u sastav naziva onog drugog. Međutim, kada se navedu jedan uz drugi tada istigfār znači iskanje zaštite od zla onoga što je bilo u prošlosti, a tevba znači odustajanje od toga i iskanje zaštite od zla koje bi čovjeka od njegovih loših djela moglo zadesiti u budućnosti.

Slično tome je i sa izrazima *fakīr* i *miskīn* (siromah i bijednik). Kada se jedno od tog dvoga samostalno spomene tada ono obuhvata i ono drugo, a kada se upotrijebe zajedno tada svaki od njih ima svoje posebno značenje. Uzvišeni kaže: "da deset siromaha (*miskīn*, mn. *mesākīn*) nahranite" (El-Māide, 89); "da šezdeset siromaha (*miskīn*) nahranite" (El-Mudžādela, 4); "ali je za vas bolje ako sadaku dajete siromasima (*fukarā'*) kad vas niko ne vidi." (El-Bekare, 271) Nema razmimoilaženja u tome da svaki od dvaju naziva u ovim ajetima kad se navodi samostalno podrazumijeva i onoga koji ima malo imovine i onog koji je nema nikako, a da se, tamo gdje se navode jedan uz drugog, kao, u riječima Uzvišenog: "Zekat pripada siromasima (*fukarā'*) i bijednicima (*miskīn*, mn. *mesākīn*)" (Et-Tevbe, 60) jednim od njih označavaju siromasi, a drugim bijednici, uz nesuglasje o tome koji od njih znači jedno, a koji drugo.

Isti je slučaj i s izrazima *el-ism* i *el-ʻudvān* (grijeh i neprijateljstvo), zatim izrazima: *el-birr* i *et-takvā* (dobročinstvo i bogobojaznost), zatim: *fusūk* i *ʻisjān* (griješenje i nepokornost), a slično je i s izrazima: *el-kufr* i *en-nifāk*. Kufr (nevjerstvo) ima općenitiji smisao, pa kad se upotrijebi riječ *kufr* ona obuhvati i riječ *nifāk*, a kad se upotrijebe jedna uz drugu tada svaka od njih ima svoje posebno značenje. Isto je i s imenicama *iman* i *islam*,[338] kako ćemo to vidjeti u nastavku, ako Bog da.

Treći razlog su: dobra djela, jer svako dobro djelo se nagrađuje deseterostruko, dok za grijeh sljeduje kazna prema njegovoj veličini, pa teško onome kome jedinice nadvladaju desetice! Uzvišeni kaže: "Zaista dobra djela brišu loša!" (Hūd, 114), a Muhammed, s.a.v.s., rekao je: "Iza svakog lošeg djela učini dobro djelo – da ga izbriše!"[339]

Četvrti razlog su: ovosvjetske nedaće. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Vjernika ne zadesi ni muka ni teškoća, ni žalost, ni briga, ni tuga, pa ni trn ga ne ubode a da mu to ne bude iskupnina za njegove grijehe!"[340] U *Musnedu* stoji: "Kada je objavljen ajet: 'Onaj ko radi zlo bit će kažnjen za to!' (En-Nisā', 123) Ebu Bekr je upitao: 'O Allahov Poslaniče, objavljen je kičmolomac – a ko to od nas nije uradio neko zlo!?' 'Ebu Bekre', rekao mu je Poslanik, 'zar se ti ne mučiš? Zar ne tuguješ? Zar ne dopadaš rana? Pa to je ono za šta ćete imati kompenzaciju!'"[341]

---

[338] ʻAfīfī kaže: "Vidi iz kojih razloga se čovjek razrješava kazne u *Fetvama* šejhu-l-islama Ibn Tejmije, str. 487-501."

[339] Hadis je dobar (*hasen*), a stručno je elaboriran u djelu *Er-Revdu-n-nadīr* (855).

[340] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Ebu Seʻīda i Ebu Hurejrea.

[341] Hadis je slabog prijenosnog niza, ali ispravnog značenja. Ahmed Šakir u svom komentaru ovdje kaže: "Ovaj Ebu Bekrov hadis nalazi se u *Musnedu* pod brojem 68 sa našim komentarom, s tim da se tamo na početku hadisa kaže da je Ebu Bekr rekao: 'Božiji Poslaniče, kako je moguće biti ispravan nakon ovog ajeta?!... Pa, za svako loše djelo koje smo uradili bit ćemo kažnjeni!?' Također, tamo nema Ebu Bekrovih riječi: 'Objavljen je kičmolomac!', što je slab (*daʻīf*) hadis, s prekinutim prijenosnim nizom. Stoga je komentatoru bilo primjerenije da je naveo Ebu Hurejreov hadis koji se u *Musnedu* nalazi pod brojem 7380, u kojem stoji da je, nakon što je ovaj ajet objavljen to muslimanima veoma teško palo i u njima izazvalo veliku zabrinutost pa su se u vezi s tim požalili Božijem Poslaniku, s.a.v.s. Na to im je on rekao: 'Nastojte biti što bliži onome što je objavljeno i postupati što bolje možete, a svaka teškoća koja zadesi muslimana predstavlja njegovu otkupninu (za grijehe), pa čak i ogrebotina koju zadobije!' Ovo je vjerodostojan (*sahīh*) hadis, bilježe ga Muslim u svom *Sahīhu* (II/282), s tim da kod njega na kraju stoji: 'čak i trn koji ga ubode'. Da se komentator obratio na tumačenje ovog ajeta svoga učitelja Ibn Kesīra (II/590-856), tu bi naišao na Ebu

Prema tome, same ovosvjetske nedaće brišu grijehe, jer će čovjek za strpljivost u njima biti nagrađen, a za bijes zbog njih imat će grijeh. Strpljivost i bijes imaju drukčiji status od nedaće. Naime, nedaća je Allahov čin, a ne čovjekov. Ona je kazna koja čovjeku stiže od Allaha zbog njegovog griješenja i predstavlja mu iskupninu za to griješenje. Čovjek se, pak, nagrađuje ili kažnjava, za svoj vlastiti čin, a strpljivost i bijes spadaju u to, premda se nagrada može zadobiti i bez djela koje potekne od čovjeka: to može biti poklon od nekog drugog, ili doći iz čiste Allahove dobrostivosti, bez nekog razloga. Uzvišeni kaže: "I On od Sebe daje nagradu golemu!" (En-Nisā', 40) Tako i sama bolest predstavlja sankciju i iskupninu za nešto što je ranije učinjeno. U mnogim slučajevima se iz izraza 'nagrada' razumijeva upravo oprost grijeha, premda on po sebi ne izražava taj smisao, već to iz njega proishodi kao implikacija.

Peti razlog je: mezarska patnja, o čemu će kasnije biti više govora, ako Bog da.

Šesti razlog su: dove vjernika i njihovo iskanje oprosta grijeha za života i nakon smrti.

Sedmi razlog je: ono što se dobije kao poklon, nakon smrti, kao što je sevap od sadake, učenja Kur'ana, hadža i sl., o čemu će kasnije biti govora, ako Bog da.

Osmi razlog su: zastrašujuće manifestacije Kijametskog dana i njegove teškoće.

Deveti razlog je: ono što se navodi u dva *Sahīha*, naime, "da će vjernici, kada pređu Sirat-ćupriju biti zaustavljeni na jednom mostu (kantara) između Dženneta i Džehennema i tu će se među njima izvršiti poravnanje prava jednih prema drugima, pa kada se tako dotjeraju i pročiste, tada će im se dopustiti ulazak u Džennet!"[342]

Deseti razlog je: zauzimanje (*šefā'at*) onih koji će imati pravo da se zauzimaju, kako je rečeno kod govora o šefā'atu i njegovim vrstama.

Hurejreov hadis i druge hadise sličnog sadržaja od kojih neki imaju vjerodostojniji prijenosni niz od Ebu Bekrovog hadisa. On se nalazi i u *Musnedu Ebu Bekra es-Sidika* autora hafiza hadisa Ebu Bekra el-Mervezija (br. 20 i 111), izdavač 'El-Mektebu-l-islami', u redakcijskoj obradi profesora Šu'ajba el-Arnauta, i od Ebu Bekra es-Siddīka – Allah bio zadovoljan njime! – prenosi se dvama slabim prijenosnim nizovima."

[342] Ovo je samo dio hadisa kojeg El-Buhāri bilježi u poglavljima: *Nepravde* i *Tankoćutnosti*, te Ahmed (III/13, 63, 74) posredstvom Ebu Hurejrea od Poslanika, s.a.v.s. Kod Muslima ga, pak, nisam našao, niti ga je Sujūti njemu pripisao.

Jedanaesti razlog je: oprost Najmilostivijega, bez ičijeg zauzimanja, kako kaže Uzvišeni: "...A oprostit će manje grijehe od toga kome hoće!" (En-Nisā', 48, 116), pa ako neko bude od onih kojima Allah ne htjedne oprostiti zbog veličine njegovog zlodjela, njemu je neminovan ulazak u užarenu vatru kako bi se u njoj ljepota njegovoga vjerovanja pročistila od nečistoće grijeha, tako da u vatri neće ostati niko u čijem srcu bude bilo i najmanje trunke ispravnog vjerovanja (*imana*), odnosno onaj ko je izgovorio da nema drugog boga osim Allaha, kako smo to ranije vidjeli u hadisu koji prenosi Enes, Allah bio zadovoljan njime.[343]

Ako je stvar ovakva, onda se ni za koju konkretnu osobu iz muslimanske zajednice ne može kategorično tvrditi da će pravo u Džennet ili Džehennem, izuzimajući one za koje je Božiji Poslanik, s.a.v.s,. rekao da će u Džennet. Stoga, za sve dobročinitelje gajimo nadu, ali i strahujemo za njih.

O njegovim riječima:

Osjećaj potpune sigurnosti i osjećaj beznadežnosti izvode iz islama. Za one koji se okreću prema Kabi ispravan put je onaj između to dvoje.

Komentar:

Čovjek mora biti između straha i nade. Istinit i pozitivan strah je onaj strah koji stoji kao brana između čovjeka i Allahovih zabrana, pa ako pređe tu granicu tada postoji bojazan da čovjeka ne zahvate očaj i beznađe. Pozitivna, pak, nada je ona koju gaji onaj koji radi u pokornosti Allahu, prema Allahovom svjetlu – takav se nada Njegovoj nagradi; ili koju gaji onaj koji je počinio neki grijeh a zatim se Allahu pokajao za njega – takav se nada Njegovom oprostu. Uzvišeni kaže: "Oni koji vjeruju i koji se isele i bore na Allahovu putu, oni se mogu nadati Allahovoj milosti, a Allah prašta i samilostan je." (El-Bekare, 218)

Međutim, ako čovjek prelazi granicu u nedomjernosti i griješenju, nadajući se Allahovoj milosti bez vlastitoga djela, tada je posrijedi zavedenost, pusto nadanje i lažna nada. Ebu 'Alī er-Ruzbāri – Allah mu se smilovao!

---

[343] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*).

– rekao je: “Strah i nada su poput dva ptičija krila – ako se oba rašire ptica poleti i uspješno leti, a ako jedno krilo bude krnjavo krnjav će biti i ptičiji let; ako pak ostane bez oba krila, ptica se može smatrati mrtvom!”

Allah se pohvalno izrazio o onima koji u sebi gaje strah i nadu, rekao je: “Da li je onaj koji u noćnim časovima u molitvi vrijeme provodi padajući licem na tlo i stojeći, strahujući od onoga svijeta i nadajući se milosti Gospodara svoga...” (Ez-Zumer, 9); “Bokovi njihovi se postelja lišavaju i oni se Gospodaru svome iz straha i želje klanjaju.” (Es-Sedžda, 16) Prema tome, nada zahtijeva strah, jer da nije straha ona bi bila sigurnost. Isto tako, strah nalaže nadu, jer da nije nade on bi bio beznadežnost i očaj. Od svakog koga se bojiš ti bježiš, osim od Allaha. Njega ako se bojiš, ti Njemu i bježiš! Tako onaj koji se boji bježi od svoga Gospodara svome Gospodaru!

Autor knjige *Menāzilu-s-sāirīn* – Allah mu se smilovao! – kaže: “Nada je najslabija muridova postaja!” Međutim, te su njegove riječi upitne. Naime, nada i strah, onako kako smo ih mi predstavili, spadaju u najčasnije muridove postaje. U *Sahīhu* se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Uzvišeni Allah kaže: ‘Ja sam onakav kakav Moj rob misli da sam, pa neka misli o Meni šta hoće!’”[344]

U Muslimovom *Sahīhu* se navodi sljedeća Džābirova izjava: “Čuo sam Vjerovjesnika, s.a.v.s., kada je, tri dana prije nego će preseliti, rekao: ‘Neka niko od vas ne umre a da nema lijepo mišljenje o svome Gospodaru!’”[345] Stoga se kaže: Kod čovjeka u bolesti nada treba biti izraženija od straha, za razliku od vremena zdravlja, kad strah treba biti izraženiji od nade. Neki kažu: “Ko Allaha obožava samo iz ljubavi, on je otpadnik od vjere (*zindīk*), a ko Ga obožava samo iz straha, on je harurija!”[346]

---

[344] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*) posredstvom Ebu Hurejrea, s tim da se tamo nalaze i riječi: “...i Ja sam sa njim kada Me spomene...” Hadis je već jednom navođen (pod br. 355), također vezan za *Sahīh*. Međutim, ovdje ga vezivati za *Sahīh* je pogrešno. Ispravno je da ga, u ovakvom obliku, bilježi Ahmed, posredstvom Ebu Hurejrea, i u njegovom prijenosnom nizu nalazi se Ibn Lehī‘a, no potvrđuje ga hadis koji prenosi Vasila, a koji također bilježi Ahmed i neki drugi autori s vjerodostojnim prijenosnim nizom. Ibn Hibbān, Hākim i Zehebi ga označavaju vjerodostojnim, a stručno je elaboriran u *Es-Sahīhi* pod brojem 1663.

[345] Hadis bilježi Muslim i neki drugi autori, kako stoji u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz* (str. 3).

[346] *Harūrija* – izraz nastao prema jednome mjestu, dvije milje udaljenom od iračkog grada Kufe u vremenu četvrtog halife Alije ibn Ebu Taliba (vladao od 35. do 40. po H.), u koje se bila sklonila jedna grupa njegovih protivnika (*hāridžija*), koja je pokazivala izniman strah od Allaha. Tako su sve one koji su pretjerivali u svom bogoslužju – iz pretjeranog straha od Allaha – počeli nazivati harūrijama. (Nap. prev.)

(Prenosi se i ovo) “Ko Ga obožava samo sa nadom on je murdžija, a ko Ga obožava s ljubavlju, strahom i nadom, on je istinski vjernik, monoteist!”

Lijepo je rekao Mahmūd el-Verrāk:

Ako i iza neznatnog dobra vidiš nagradu,
zadivit će te njena veličina!
A ako iza maloga zla vidiš kaznu tad ćeš se
sustegnuti da ga učiniš, iz opreza!

O njegovim riječima:

Čovjek ne izlazi iz imana, osim poricanjem onoga što ga je i uvelo u njega.

Komentar:

Profesor ovim sugerira odgovor haridžijama i muʻtezilijama koji stoje na stanovištu da počinitelj velikog grijeha izlazi iz imana. Usto, ovo je potvrđivanje onoga što je ranije rekao, naime da “nikog od onih koji se okreću prema kibli ne proglašavamo nevjernikom zbog nekog grijeha, ukoliko on taj grijeh ne smatra dozvoljenim”, o čemu je već bilo govora.

O njegovim riječima:

Ispravno vjerovanje (*iman*) – to je izgovaranje jezikom i potvrđivanje srcem. Svi propisi i objašnjenja koji su vjerodostojno preneseni od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., istina su. Ispravno vjerovanje je jedno, a vjernici su u osnovi jednaki – među sobom se razlikuju po strahu i bogobojaznosti, po suprotstavljanju strastima i po držanju onoga što je prioritetno.

Komentar:

Ljudi su se razišli o tome šta se podrazumijeva pod “ispravnim vjerovanjem” (*iman*). Malik, Šafija, Ahmed, Evzai, Ishak ibn Rahevejh i drugi hadiski stručnjaci i učenjaci Medine – Allah im se smilovao! – te egzoteristi (*zāhirije*) i jedna skupina apologeta (*mutekellimūn*) stali su na stanovište da se pod tim misli na očitovanje srcem, izgovaranje jezikom i djelovanje organima. Mnogi naši autoriteti, pak, podržavaju ovo mišljenje koje je naveo Tahāvi – Allah mu se smilovao! – naime, da je ispravno vjerovanje: izgovaranje jezikom i potvrđivanje srcem. Neki od njih kažu: "Izgovaranje jezikom je tek nadodatak, ne i temeljna potka, za ispravno vjerovanje!" Ovog mišljenja je bio i Ebu Mensūr el-Māturīdi – Allah mu se smilovao! – a prenosi se i da je taj stav imao i Ebu Hanīfe – Allah bio zadovoljan sa njim!

Kerrāmije su smatrale da je ispravno vjerovanje (*iman*) samo izgovaranje posvjedočenja jezikom! Tako su kod njih i licemjeri vjernici potpunog imana! Istina, govorili su da ipak zaslužuju kaznu kojom im je Allah zaprijetio! Ovaj njihov stav je, očevidno, ništavan. Džehm ibn Safvān i Ebu-l-Hasan es-Sālihi, jedan od lidera kaderija, zastupali su stav da je iman srčana spoznaja! Ništavnost ove tvrdnje je još izraženija od one prethodne, jer ona podrazumijeva da su Faraon i njegov narod bili ispravni vjernici (*mu'mini*) budući da su spoznali isitinitost Mūsāa i Hārūna, a.s., iako nisu povjerovali u njih (kao poslanike). Stoga je Mūsa rekao Faraonu: "Ti znaš da ovo nije dao niko drugi nego Gospodar nebesa i Zemlje kao očigledna znamenja!" (El-Isrā', 102) Uzvišeni kaže: "I oni ih, nepravedni i oholi porekoše, ali su u sebi vjerovali da su istinita, pa pogledaj kako su skončali smutljivci!" (En-Neml, 14) Isto tako su i sljedbenici ranije Objave znali da je Muhammed, a.s., vjerovjesnik onako kako su znali svoje sinove, ali ga nisu htjeli priznati takvim, već su ga poricali i neprijateljski se postavljali prema njemu.

Po njemu je i Ebu Tālib bio vjernik, jer je rekao:

Ja vidjeh da je vjera Muhammedova najbolja
međ' svim ljudskim vjerama.
I da se ukora ne bojim, upozoravanja il' psovke,
ja javno bih bio u njenim vodama!

Štaviše, kod Džehma bi i Iblīs bio vjernik potpunog vjerovanja, budući da mu njegov Gospodar nije bio nepoznat – on je, naime, znao za Njega: "'Gospodaru moj', reče on, 'daj mi vremena do dana kada će oni oživljeni biti!'" (El-Hidžr, 39); "'E tako mi dostojanstva Tvoga', reče, 'sigurno ću ih sve na stranputicu navesti!'" (Sād, 82) Naime, nevjerstvo, po Džehmu, znači nepoznavanje Uzvišenog Gospodara, a eto o Njemu nema neznanijeg stvora od njega! On Ga je označio Apsolutnom Egzistencijom (*vudžūd mutlak*) i odrekao Mu sve Njegove atribute. Nema, pak, većeg neznanja od ovog! Time on biva nevjernikom po vlastitom posvjedočenju.

Pored ovih, postoje i drugi pravci mišljenja koji se u nekoj mjeri razlikuju od navedenih, no ja ih nisam spomenuo idući za tim da ostanem u granicama sažetosti. Sve ih je, pak, naveo Ebu-l-Meʻīn en-Nesefi[347] u djelu *Tebsiretu-l-edilleh*, kao i neki drugi autori.

Kada se u obzir uzmu sva navedena stajališta, proizlazi da je ispravno vjerovanje: ili ono što se čini srcem, jezikom i drugim organima – što je stav većine učenjaka iz prvih generacija, među kojima su i trojica imama i dr. – Allah im se smilovao! – kako smo to vidjeli ranije; ili ono što se čini srcem i jezikom, mimo drugih organa, kao što je Tahāvi naveo za Ebu Hanīfu i njegove učenike – Allah im se smilovao!; ili ono što se izgovori samo jezikom, kako smo to vidjeli kod kerramija, odnosno ono što se čini samo srcem. U ovom potonjem slučaju to je: ili spoznaja (*maʻrifa*), kako je to tvrdio Džehm, ili je srčano potvrđivanje (*tasdīk*), kako je zagovarao Ebu Mensūr el-Māturīdī, Allah mu se smilovao!

Neutemeljenost onoga što su zastupale kerramije i Džehm ibn Safvan je očevidna, dok je razilaženje Ebu Hanīfe s ostalim imamima glavnoga toka islama (*ehlu-s-sunne*) samo formalno budući da su djela organa neminovan rezultat srčanog vjerovanja, odnosno dio vjerovanja, s tim da su svi oni saglasni u tome da počinilac velikog grijeha ne izlazi iz okvira ispravnog vjerovanja, već se prepušta Allahovom htijenju: ako hoće kaznit će ga, a ako hoće oprostit će mu. Ovo je, dakle, samo retoričko neslaganje koje nema za posljedicu kvarenje vjerovanja.

Tako oni koji stoje na stanovištu da je nevjernik osoba koja ostavi namaz, toj osnovi moraju pridodati i druge dokaze, jer je Vjerovjesnik, s.a.v.s., odrekao vjerovanje bludniku, kradljivcu, pijancu i razbojniku, međutim to ne znači da oni time gube status vjernika u cjelini, o čemu postoji opća saglasnost učenjaka.

Među učenjacima glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) nema razmimoilaženja o tome da Uzvišeni Allah od ljudi traži i riječi i djela. Pod riječju se misli na srčano potvrđivanje i jezičko očitovanje, i to je ono što se podrazumijeva u njihovim riječima: "Ispravno vjerovanje – to su riječi i djela."

---

[347] Puno ime mu je Mejmūn ibn Muhammed Ebu-l-Meʻīn en-Nesefi el-Hanefi, stručnjak za filozofiju šerijatskog prava i apologetike. Živio je u Semerkandu, a potom u El-Buhāri. Napisao je više djela (418-508).

Ali, da li to što se traži od ljudi ulazi u sastav naziva: ispravno vjerovanje (*iman*), ili taj naziv obuhvata samo jedno od tog dvoga, tj. samo jezičko očitovanje, dok je djelo odvojeno od njega i ne potpada pod taj naziv kada se spomene samostalno, a kada se oboje nazovu tim imenom tada se djelo tu navodi samo metaforično? Ovo je ono oko čega postoji sporenje.

Oni su jedinstveni u stavu da je onaj, ko srcem povjeruje i jezikom izrazi očitovanje svog vjerovanja, a sustegne se da i (propisana) djela vrši svojim organima, grešnik, nepokoran Allahu i Njegovom Poslaniku, te da je zaslužan da se nad njim izvrši izrečena prijetnja. Međutim, među onima koji su mišljenja da djela ne ulaze u sastav nazivnika "ispravno vjerovanje" (*iman*), jedan kaže ovako: "Budući da je ispravno vjerovanje (*iman*) jedna te ista stvar, moj iman je kao i iman Ebu Bekra es-Siddīka i Omera – Allah bio zadovoljan njima dvojicom! – i, štaviše, kao i iman vjerovjesnika i poslanika, i Džebrāīla i Mīkāila, a.s.!", što je, naravno, neumjereno. Naime, nevjerovanje je u odnosu na vjerovanje poput sljepoće u odnosu na viđenje, dok se oni koji vide, dakako, međusobno razlikuju u pogledu jačine svoga vida: jedni vide samo noću, a drugi noću ne vide; neki vide samo debelu ne i tanku crtu, osim uz povećalo i sl.; neki vide samo iz neuobičajene blizine, a neki suprotno od toga.

Iz tog razloga je Profesor – a Allah najbolje zna! – rekao da su "vjernici u osnovi jednaki" ukazujući na to da se ta jednakost odnosi samo na načelo vjerovanja,[348] a ne i na jednakost u svakom pogledu. Naprotiv, svu različitost intenziteta svjetlosti *La ilahe illallah* u srcima vjernika poznaje samo Allah Uzvišeni! U srcima nekih ljudi svjetlost *La ilahe illallah* je poput Sunca; kod nekih je poput blistave zvijezde, kod nekih je poput ogromne svijeće; kod nekih je poput plamteće žarulje, a kod nekih tek poput slabašne žarulje. Tako će se i na Sudnjem danu s njihove desne strane i ispred njih svjetlost pokazivati upravo u tim omjerima, tj. shodno jačini njihovog imana u srcima i stupnja tevhīda (jednoboštva) u teoriji i praksi. U onoj mjeri u kojoj svjetlost te maksime bude jaka i golema u toj mjeri će i sagorijevati sumnje i strasti, tako da će biti i takvih situacija kada neće naići ni na jednu strast, sumnju ili grijeh a da je neće sagoriti. Takvo će biti stanje onog koji je bio (potpuno) iskren u svom tevhīdu, jer je nebo njegovoga imana bilo zaštićeno kamenovanjem svakog kradljivca.

Ko ovo shvata, shvatit će i Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Allah je Vatri učinio zabranjenim onog ko je izgovorio: *La ilahe illallah*, želeći time samo postići Allahovo zadovoljstvo!"[349], te njegove riječi: "U Vatru neće ući onaj koji izgovori: *La ilahe illallah*!"[350] kao i sve druge hadise kojim se izražava ovaj smisao, a koji su mnogima ostali nejasni tako da su ih neki smatrali derogiranim, neki da su izrečeni prije izricanja naredbi i zabrana a neki su ih tumačili vatrom idolopoklonika i nemuslimana, dok su jedni ulaženje u Vatru tumačili kao trajno zadržavanje u njoj i sl.

---

[348] U izvorniku stoji *na znanje* (*el-'ilm*).

Zakonodavac, s.a.v.s., to nije učinio ostvarivim samo pukim jezičkim izgovorom – što spada u aksiomna naučavanja islama – jer te riječi jezicima svojim izgovaraju i licemjeri, koji će biti u najdonjem dijelu Džehennema, čak ispod samih poricatelja, jer se djela ne vrednuju po svojim oblicima i brojnosti, već po onome kakva su bila u srcima. Obrati pažnju na hadis koji govori o onoj kartici koja će biti metnuta na tas, dok će na suprotnom tasu Vage biti devedeset i devet registara, svaki dugačak za doseg oka, kad će kartica prevagnuti a svi oni registri će se raspršiti tako da njihov vlasnik neće biti kažnjen![351] Zna se, pak, da će svaki jednobožac imati takvu karticu, pa ipak mnogi od njih će biti uvedeni u Vatru.

Obrati, također, pažnju šta su u srcu ubice stotine ljudi učinile istine imana – one ga, kod samrtnih muka, nisu odvratile od toga da krene prema onom naselju, već su ga, dok se nalazio u takvom stanju, navele da se nastavi kretati puzeći, suočavajući se pritom sa samrtnim hropcima. Obrati pažnju šta je iman učinio i u srcu bludnice kada je izula svoju obuću i iz bunara napojila žednoga psa, pa joj je zbog toga oprošteno!

Isto je i s razumom – i on je podložan različitosti u vrijednosti, dok su oni koji su njime obdareni jednaki u pogledu samog načela. Naime, jednaki su u tome da su razumni a ne ludi, ali je razum nekih od njih superiorniji od razuma drugih. Stvar je takva i kod obavezivanja i zabranjivanja – jedno obavezivanje je blaže od drugoga, a neke zabrane su blaže od drugih. To je ono što je ispravno, premda neki to odbacuju u pogledu razuma i obavezivanja.

Što se tiče povećavanja vjerovanja (*īmāna*) u smislu općenitosti i detaljnosti: poznato je da na početku Objave nije bilo obavezno sve što je bilo obavezno nakon cjelovite objave Kur'ana. Isto tako nisu za svakoga obavezne sve pojedinosti onoga o čemu je obavijestio Poslanik – iako to jest obaveza onih koji su s tim upoznati – kao što je, naprimjer, bio slučaj s Negusom i njemu sličnim.

---

[349] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom 'Itbāna ibn Mālika.

[350] Slično bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom 'Itbāna.

[351] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), prenosi ga Abdullah ibn 'Amr; bilježe ga: Ahmed, Tirmizi i drugi autori, a stručno je elaboriran u djelu *El-Ehādīsu-s-sahīha*, pod br. 135 i na drugim mjestima. Tekst hadisa bit će naveden kasnije, pod br. 567 (u izvorniku).

Što se, pak, tiče povećavanja vjerovanja djelima i (srčanim) potvrđivanjem koje zahtijeva srčanu aktivnost i postupke organa, ono je potpunije od onog potvrđivanja koje to ne zahtijeva. Naime, znanje po kojem njegov posjednik postupa potpunije je od znanja po kojem ne postupa. Prema tome, odsustvo suštine ukazuje na slabost forme. Stoga je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Onaj koji je (samo) obaviješten o nečemu nije kao očevidac toga!"[352] Kada je Mūsa, a.s., obaviješten da je njegov narod počeo obožavati tele, nije tada bacio ploče, već onda kad ih je vidio kako ga obožavaju. To nije bilo stoga što je Musa sumnjao u Allahovu obavijest, već stoga što izviještena osoba, makar potpuno vjerovala izvjestiocu, ipak ne može pojmiti [ono o čemu je izviještena onako] kako to može onaj ko je bio očevidac toga – kao što je rekao Ibrahim, Allahov prijatelj, neka su na njemu i na našem vjerovjesniku Muhammedu mir i blagoslovi Božiji, naime: "'Gospodaru, pokaži mi (da vidim) kako mrtve oživljavaš!' Allah reče: 'Zar ne vjeruješ?' 'Vjerujem', reče on, 'ali bih da mi se srce smiri!'" (El-Bekare, 260)

Isto tako, onaj ko je, npr., dužan obaviti hadž i dati zekat njega njegovo vjerovanje obavezuje da ima i znanje o onom što mu je naređeno i da vjeruje da je Allah njega obavezao nečim čime nije obavezao nekog drugog (da vjeruje u to), osim u općoj formi. U ovom slučaju on je obavezan imati detaljno vjerovanje. Isto je i s čovjekom koji tek prihvati islam – on je dužan to izraziti na jedan općenit način, a potom kad dođe vrijeme namaza dužan je vjerovati u njegovu obaveznost i obaviti ga. Prema tome, ljudi nisu jednaki u vjerovanju koje im je naređeno. Onaj čije srce bude ispunjeno odlučnim potvrđivanjem imana kojem se ne može suprotstaviti ni strast ni sumnja, uz njega nesumnjivo neće izraziti neposluh Bogu. Da nije strasti i sumnje, ili samo jedne od njih, čovjek uopće ne bi bio neposlušan, međutim njegovo srce se u tim trenucima pozabavi nepusluhom koji ga spopadne pa iz njega iščili ona potvrda vjerovanja i ona prijetnja koja je izrečena za taj čin, te on počini grijeh. Upravo iz toga razloga – a Allah najbolje zna! – Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Bludnik, dok bludniči, nije vjernik!"[353]

---

[352] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježe ga Ahmed (1/215, 271), Taberāni, Hatīb i drugi autori s vjerodostojnim prijenosnim nizom, no u ovakvoj formi: "Vijest nije kao očevidnost!" (V.: *Tahrīdžu-l-Miškāt*) (5738).

[353] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) i već je jednom navođen (pod br. 373/u izvorniku).

Naime, za vrijeme dok bludniči potvrda njegovog vjerovanja iščezava iz njega, usljed zabranjenog bludničenja – premda se osnova potvrde jednako zadržava u njegovom srcu – a potom mu se ponovo vraća. Stoga su bogobojazni onakvi kakvim ih je opisao Allah, naime: "Oni koji se Allaha boje čim ih sablazan šejtanska dodirne sjete se i odjednom dođu sebi!" (El-A'rāf, 201) Lejs (u vezi s ovim) od Mudžāhida prenosi sljedeće riječi: "Takav je onaj čovjek koji naumi učiniti grijeh, a onda se sjeti Allaha pa odustane od njega!"

Strast i srdžba su ishodišta loših postupaka, [pa kada čovjek dođe sebi on se povrati. Uzvišeni zatim kaže: "Dok prijatelje šejtanove šejtani podržavaju u zabludi i oni ne dolaze sebi." (El-A'rāf, 202), tj. šejtansku braću šejtani podržavaju u zabludi te oni ne dolaze sebi. Ibn 'Abbās kaže: "Niti se ljudi prolaze loših postupaka], niti ih se šejtani prolaze." Tako, ako ne dođe sebi i ne progleda, njegovo srce ostane u sljepilu i šejtan ga nastavi podržavati u njegovoj zabludi. Ako srčano potvrđivanje vjerovanja u njegovom srcu ne laže ono mu je svjetlo i viđenje, dok mu srce napuštaju bojazan i strah. To je kao kad čovjek zatvori oči: on tada ne vidi, premda nije slijep! Isto je i sa srcem koje prekrije hrđa grijeha – ono ne vidi istinu, iako nije slijepo, poput onog kod nevjernika. Ovaj smisao izražen je u hadisu koji se prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., u kojem se kaže: "Kad čovjek čini blud od njega se odstrani iman, pa kad se pokaje ponovo mu se vrati!"[354]

Budući da je neslaganje o ovome među pripadnicima glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) samo formalne naravi, u njemu nema ničega što bi moglo biti zabranjeno, izuzev eventualnog neprijateljstva jedne strane prema drugoj i mogućeg rascjepa među njima zbog toga, te što bi moglo poslužiti kao opravdanje za novotarije sljedbenika pokuđene apologetike iz reda murdžija i njima sličnih, te dovesti do pokvarenosti i nepokornosti Bogu u smislu da se kaže: Ja sam istinski vjernik i musliman, potpunog imana i islama, Allahov miljenik (*evlija*)! – ne obazirući se na one izraze neposluha Bogu koji poteknu od njega. Upravo to su zagovarale murdžije; govorili su: "Ako čovjek posjeduje ispravno vjerovanje (*īmān*) tada mu nijedan grijeh koji počini ne može naškoditi!", što je, bez imalo sumnje, pogrešan stav. Tako je imam Ebu Hanīfe – Allah sa njim bio zadovoljan! – na suštinu vjerovanja gledao s jezičkog stanovišta uz potporu onoga što je o tome rekao Zakonodavac, dok su ostali imami – Allah im se smilovao! – na njegovu suštinu gledali samo sa stanovišta onoga kako se o tome izjasnio Zakonodavac, koji je srčanom potvrđivanju pridodao još neke komponente i uvjete, baš kao i u pogledu namaza, posta, hadža i sl.

---

[354] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježe ga Ebu Dāvud i Hākim, koji ga je označio vjerodostojnim, kao i Zehebi. Stručno je elaboriran u djelu *Es-Sahīha* (509).

Jedan od dokaza Ebu Hanīfinih – Allah mu se smilovao! – učenika jeste da se pod izrazom *īmān* (vjerovanje) u jeziku podrazumijeva *tasdīk* (potvrđivanje istinitosti). Uzvišeni, kazujući o braći Jusufovoj, kaže: "Ti nama ne vjeruješ!" (Jūsuf, 17), tj. ne priznaješ istinitost našeg govora. Neki čak tvrde da o tome postoji i saglasnost jezičkih stručnjaka. Potom, ovaj leksički smisao, tj. srčano potvrđivanje istinitosti, čovjekova je obaveza prema Allahu, naime, da vjeruje u sve ono što je Poslanik, s.a.v.s., prenio od Allaha. Tako je onaj ko Poslaniku srcem potvrdi istinitost svega što je prenio od Allaha vjernik (*mu'min*) u odnosu između sebe i Allaha Uzvišenog, dok je jezičko očitovanje uvjet za primjenu islamskih propisa na ovome svijetu. Ovo je ovako prema jednom od dva mišljenja, kako smo kazali ranije, a uz to i stoga što je iman (vjerovanje) suprotan kufru (nevjerovanju), tj. smatranju lažnim i poricanju, što se također događa u srcu, baš kao i ono što im je suprotno.

Allahove riječi: "Osim ako na to bude primoran, a srce mu ostane čvrsto u vjerovanju!" (En-Nahl, 106) ukazuju na to da je mjesto imana srce, a ne jezik. Usto, da se pod imanom podrazumijevaju i riječi i djela tada bi nestankom jednog dijela nestalo i cjeline. Na ovo se može nadodati i to da se djela veznikom nadovezuju na iman, a veznikom se sugerira odvojenost jednog od drugog. Tako Uzvišeni kaže: "Vjeruju i rade dobra djela." (El-Bekare, 25), što se u Kur'anu spominje na mnogo mjesta.

Neki su se njihovom dokazivanju da vjerovanje (*īmān*) jezički znači potvrđivanje istinitosti (*tasdīk*) suprotstavljali nedopuštanjem sinonimije između jednog i drugog izraza. Pretpostavimo, kažu oni, da to i može biti korektno u ovom slučaju, no zašto tvrdite da se sinonimija mora prihvatiti i u svakom drugom slučaju? Isti prigovor upućen je i za tvrdnju za sinonimnost između islama i imana, no ono što ukazuje na nesinonimnost jeste činjenica da se za onoga ko povjeruje u ono što mu neko rekne kaže: Priznao mu je istinitost! (*Saddekahū*), a ne kaže se: Označio ga je povjerljivim! (*Āmenehū*), niti: Povjerovao je u njega! (*Āmene bihi*), ali se kaže: Povjerovao mu je! (*Āmene lehū*), kako to nalazimo u riječima Uzvišenoga: "I Lut mu je povjerovao!" (El-'Ankebūt, 26); "I ne povjerova Musau niko osim malo njih iz naroda faraonova iz straha..." (Junus, 83); "Vjeruje u Allaha i ima vjere u vjernike." (Et-Tevbe, 61) Ovdje je napravljena razlika između glagola čije je značenje ostvareno prijelaznim slovom *bā* i onog čije je značenje ostvareno prijelaznim slovom *lām* – prvi se upotrebljava za predmet izvještavanja, a drugi za izvjestitelja. Ovo se ne može opovrgnuti činjenicom da je korektno reći: Ti nama ne vjeruješ!, jer je slovo *lā* ovdje dato radi pojačavanja regensa, [kao i kada objekat dođe ispred, odnosno kada regens bude] particip aktivni ili glagolska imenica, kako se to može vidjeti na za to odgovarajućem mjestu.

Jednom riječju, ne kaže se: Označio sam ga povjerljivim (*Āmentuhū*), niti: Priznao sam mu istinitost (*Saddaktu lehū*), već se kaže: Povjerovao sam mu (*Āmentu lehū*) onako kako se kaže i: Potvrdio sam mu (*Akrertu lehū*). Tako je tumačenje riječi *īmān* sa *potvrdio sam* (*akrertu*) prikladnije od tumačenja sa *priznao sam istinitost* (*saddaktu*), ne gubeći iz vida njihovu različitost, budući da ta razlika među njima ima postojan smisao. Naime, svakom izvjestiocu o nečem vidljivom ili nevidljivom se, prema jezičkim pravilima, kaže: Istinu si rekao! (*Sadakte*), kao i: Slagao si! (*Kezebte*) Tako, ako bi neko rekao: Nebo je iznad nas! – kazalo bi mu se: Istinu si rekao! (*Sadakte*)

Izraz *vjerovanje* (*īmān*) se, pak, upotrebljava isključivo za nešto što je u dosluhu s nevidljivim. Tako se za nekoga ko nam je rekao: Izašlo je Sunce – kaže: *Saddeknāhu!* (Potvrdili smo mu da je istinu rekao), a ne: *Āmennā lehū* (Povjerovali smo mu), jer je tu u osnovi povjerenje, a ono je potrebno u izvještavanju o nečem nevidljivom, tako da je nevidljiva stvar ono u pogledu čega izvjestilac uživa povjerenje. Stoga se u Kur'anu, i drugdje, konstrukcija *povjerovao mu je* upotrebljava isključivo u ovom smislu. Isto tako, nikada se nasuprot riječi *īmān* (vjerovanje) ne stavlja riječ *tekzīb* (smatranje lažnim) kako se to prakticira u slučaju izraza *tasdīk* (priznavanje istinitim), već se nasuprot nje upotrebljava riječ *kufr* (poricanje), a ona ne znači samo *smatranje lažnim* (*tekzīb*). Naime, ako bi neko rekao: "Ja znam da si ti iskren, ali te neću slijediti, već ću ti pokazati neprijateljstvo, mrzit ću te i izražavati neslaganje s tobom!", to bi bio još viši stadij poricanja (*kufra*).

Tako dolazimo do saznanja da vjerovanje (*īmān*) nije samo smatranje istinitim (*tasdīk*), i da kufr (poricanje) nije samo smatranje lažnim (*tekzīb*), jer kufr može biti smatranje lažnim (*tekzīb*), ali može biti i neslaganje i neprijateljstvo bez smatranja lažnim. Isto je i sa imanom – on je i potvrđivanje istinitosti (*tasdīk*), ali i slaganje, odanost i potčinjavanje; samo potvrđivanje istinitosti nije dostatno. Tako jedan dio islama potpada pod nazivnik *īmān*, a ako bismo se ovdje saglasili sa sinonimijom, onda bi potvrđivanje istinitosti moralo biti učinjeno, također, i djelima kako je to utvrđeno u vjerodostojnoj predaji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., u kojoj stoji: "Oko čini blud – njegov blud je gledanje; i uho čini blud – njegov blud je slušanje...", pa sve do njegovih riječi: "...a spolni organ potvrđuje istinitost ili lažnost toga!"[355]

Hasan el-Basri – Allah mu se smilovao! – rekao je: "Vjerovanje (*īmān*) nije gizdanje i pusto nadanje, već ono što se upostojilo u srcu i što potvrđuju djela!" Ako i jest priznavanje istinitosti (*tasdīk*) onda je specifično priznavanje, kao ono u namazu i sl., kako smo to vidjeli ranije.

Ovo nije prometanje izraza niti njegovo mijenjanje, jer Allah od nas ne traži uopćeno već specifično vjerovanje koje je opisao i objasnio. Prema tome, najmanji oblik potvrđivanja istinitosti (*tasdīk*) koji je iman jeste vid generalnog potvrđivanja, tako da on ne može biti podudaran sa njim i u onom općenitom i u posebnom bez promjene u jeziku i u srcu. U govoru Zakonodavca iman se sastoji od općeg i posebnog, poput čovjeka za kojeg se kaže da je "biće koje govori". Usto, puno priznavanje istinitosti koje se nalazi u srcu neodvojivo je od srčanih čina i postupaka organa, a to su opet imanencije potpunog imana. Odsustvo suštine ukazuje i na odsustvo (njezine) posljedice. Stoga kažemo da i te posljedice jednom ulaze u sastav formalnog jezičkog izraza, a drugi put izlaze iz tog sastava, odnosno da je izraz zadržao svoje jezičko značenje, ali da je Zakonodavac na njega nadodao još neke elemente, ili ga je upotrijebio u njegovom metaforičkom značenju tako da on predstavlja šerijatsku činjenicu a jezičku metaforu, ili ga je, pak, Zakonodavac samo presadio.[356]

Ovo su izjave onih koji su slijedili ovaj put.

Oni kažu: "Poslanik je saglasan s našim poimanjem smisla imana. Mi smo iz onoga što je on namjeravao kazati na jedan aksioman način saznali da onaj, za kojeg se kaže da je srcem priznao istinitost (vjere) a jezikom nije izrazio svoje vjerovanje i pored toga što je bio kadar to učiniti, te nije klanjao, ni postio, ni volio Allaha i Njegovog Poslanika, niti se bojao Allaha, već je mrzio Poslanika i izražavao mu neprijateljstvo, ratujući protiv njega, nije vjernik. Također, saznali smo da je on uspjeh i spasenje vezao za izgovaranje dva šehadeta jezikom, uz iskrenost u tome i postupanje po onom što oni nalažu.

Naime, on je, s.a.v.s., rekao: "Iman ima sedamdeset i nekoliko dijelova – njegov najgornji dio su riječi: *La ilahe illallah*, a najdonji je uklanjanje s puta onog što smeta (prolaznicima)!"[357] Također je rekao: "Stid je dio imana."[358] "Najpotpunijeg su imana oni vjernici koji su najljepšeg morala!"[359] Rekao je i ovo: "Neuglađenost je dio imana!"[360]

---

[355] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) i već je navođen.

[356] 'Afīfi kaže: "Pogledaj 290-296 stranice poglavlja o vjerovanju, VII svezak *Zbirke fetvi*.

Prema tome, ako je iman korijen koji ima velik broj izdanaka, onda se svaki pojedini izdanak naziva imanom. Tako je namaz sastavni dio imana, i zekat, i post, i hadž, kao i nutarnji čin poput stida, oslanjanja na Allaha (*tevekkul*), straha od Allaha, pribjegavanja Njemu itd., pa sve do uklanjanja s puta onog što smeta prolaznicima, što također spada u iman. Među ovim dijelovima imana ima onih s čijim iščezavanjem iščezava i iman [prema konsenzusu muslimana] poput onoga dijela koji sačinjavaju dva posvjedočenja (*šehādeta*), a ima i onih s čijim iščezavanjem ne iščezava i iman, prema konsenzusu muslimana, kakvo je, npr., uklanjanje smetnje sa puta. Između tog dvoga postoje dijelovi koji se međusobno veoma razlikuju – neki od njih su bliski onom dijelu koji sačinjavaju dva šehadeta, a neki dijelu koji sačinjava uklanjanje smetnje s puta.

I kako god su svi dijelovi imana iman, isto tako su i svi dijelovi nevjerstva nevjerstvo. Tako, npr., suđenje po onome što je Allah objavio predstavlja dio imana, a suđenje po nečemu drugom, mimo onoga što je Allah objavio, nevjerstvo. Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Ko od vas vidi nešto pokuđeno neka ga promijeni svojom rukom, a ako ne mogne rukom onda neka to učini riječima, a ako ni to ne mogne onda neka to prezre srcem, a to je najslabiji iman!"[361] Hadis bilježi Muslim.

U drugoj verziji ovog hadisa nalazi se i dodatak: "Ispod toga nema imana ni koliko je zrno gorušice."

Tirmizi bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Ko bude volio radi Allaha i mrzio radi Allaha, i davao radi Allaha, i ne davao radi Allaha

---

[357] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea. Navedeni oblik hadisa nalazi se kod Muslima, uz neznatnu razliku. Stručno je elaboriran u *Es-Sahīhi*, u njenom četvrtom svesku, pod br. 1769, čije je štampanje u toku.

[358] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) i dio je prethodnog hadisa.

[359] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježe ga: Ebu Dāvud, Ibn Hibbān, Hākim, Ahmed i drugi autori.

[360] Hadis je dobar (*hasen*); bilježe ga: Ebu Dāvud, Ibn Mādže, Hākim, Ahmed i Taberāni, a stručno je elaboriran u *Es-Sahīhi*, pod brojem (341). Pod izrazom *neuglađenost* podrazumijeva se skromnost u odijevanju, odnosno izbjegavanje provokativnosti u tome.

[361] Muslim bilježi obje verzije, a stručno je elaboriran u djelu *Tahrīdžu muškileti-l-fakri*, pod br. 66, kao i u *Sahīh Ebi Davud*, pod br. 1034.

– taj je upotpunio iman!"[362] To znači – a Allah najbolje zna! – da voljenje i mrzenje predstavljaju osnovu srčanog pokreta, dok dijeljenje i uskraćivanje imetka predstavljaju njihovu puninu. Naime, imetak je posljednja spona sa dušom, a tijelo je posrednik između srca i imetka, pa čija i prva i posljednja stvar bude posvećena Allahu, Allah je njegov Bog u svemu i u njemu nema nimalo idolopoklonstva (*širk*), tj. nimalo želje za nekim mimo Allaha, nimalo stremljenja prema tom drugom i vezivanja nade za njega, tako da je on upotpunjenog imana. Pored ovoga postoje, dakako, i drugi hadisi kojim se ukazuje na jačinu, odnosno slabost imana sukladno djelima.

Profesor će, kako ćemo to vidjeti kasnije kod razmatranja onoga što je rekao o ashabima – Allah bio zadovoljan sa njima! – kazati: "Voljeti njih je vjera, iman i ihsan, a mrziti njih je nevjerstvo, licemjerstvo i obijest." Tako je voljenje ashaba nazvao imanom, a mrzenje nevjerstvom.

Vrlo je začudno ono što je rekao Ebu-l-Me'īn en-Nesefi i neki drugi o njihovom argumentiranju spomenutim hadisom o dijelovima imana: naime, da je sam prenosilac hadisa rekao: "šezdeset i nekoliko, ili sedamdeset i nekoliko", tako da je sam posvjedočio sebe izrazivši sumnju kad je rekao: "šezdeset i nekoliko, ili sedamdeset i nekoliko", jer se ne može pretpostaviti da je Poslanik, s.a.v.s., imao kakvu dilemu o tome! Zatim da je hadis u konfrontaciji sa Kur'anom.

Tako je hadis ocijenio neprihvatljivim s obzirom na prenosiočevu nepažnju i na konfrontiranost hadisa s Kur'anom. Vidi kako je ta kritika začudna! Ta, to što je prenosilac bio neodlučan u pogledu broja, tj. da li je rečeno šezdeset ili sedamdeset, ne znači samim tim i da je nepouzdan u prenošenju. Usto treba kazati i da Buhāri ovaj hadis bilježi sa riječima: "šezdeset i nekoliko dijelova", bez prenosiočevog kolebanja u tome.[363] Što se, pak, tiče primjedbe da je hadis u konfrontaciji sa Kur'anom, pa šta je to u Kur'anu što ukazuje na nešto drukčije od onog što on naznačava?! Naprotiv, u njemu se nalazi nešto što ukazuje na njegovu sukladnost s njim, tako da je ova kritika samo rezultat nesretne povodljivosti i pristrasnosti.

Još su kazali: Ovdje ima i nešto drugo; naime, govora ima dvije vrste: govor srca a to je uvjerenje, i govor jezika a to je jezično izgovaranje riječi kojom se označava pripadnost islamu. Isto tako i djela imaju dvije vrste: djelo srca a to su njegova namjera i njegova iskrenost, i djelo organa. Tako, ako bi ovo četvero iščeznulo, iščeznuo bi i iman u cijelosti, a ako bi iščeznula samo srčana potvrda (*tasdīku-l-kalb*), tada ni ono preostalo ne bi bilo od koristi, jer je ona uvjet da bi se i oni mogli smatrati korisnima. Ako bi pak ostala srčana potvrda a ostalo iščeznulo, onda bi to bilo poprište bitke!

---

[362] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *Tahrīdžu-l-Miškāt* (30-31), te u *Es-Sahīhi*, pod br. 380.

[363] U verziji koju bilježi Muslim stoji: "sedamdeset i nekoliko", kako je ranije navedeno, što smatram ispravnijim, što je objašnjeno u naznačenom svesku *Es-Sahīhe*.

Nepokornost organa neminovno znači i nepokornost srca. Kada bi, dakle, srce bilo pokorno i poslušno, tada bi pokorni i poslušni bili i organi. Usto, nepokornost i neposlušnost srca neminovno znači odsutnost srčane potvrde (*tasdīk*) koja je neizbježna pretpostavka pokornosti. Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “U tijelu ima jedna grudva mesa – ako je ona zdrava zdravo je i ostalo tijelo, a ako je nezdrava nezdravo je, zbog toga, i ostalo tijelo. Ta grudva mesa jest srce!”[364] Prema tome, kod onoga čije je srce zdravo nesumnjivo je je zdravo i tijelo, što nije slučaj i kad je stvar obrnuta. Stoga, tvrdnja da se gubitkom jednoga dijela imana nužno gubi i cijeli iman mora biti pojašnjena: ukoliko se pod tim misli na to da tada skupna struktura prestaje biti objedinjena na način na koji je to bila do tada, onda je ona prihvatljiva, inače gubitak jednog njenog dijela ne znači samim tim i gubitak ostalih dijelova, već se time samo narušava njena potpunost.

Dokaza o povećavanju i smanjivanju imana ima veoma mnogo u Kur’anu, sunnetu i u onome što su nam ostavile prve muslimanske generacije. Jedan od njih jesu i riječi Uzvišenoga: “A kad im se riječi Njegove kazuju, one im vjerovanje (*iman*) povećavaju!” (El-Enfāl, 2); “A Allah će povećati uputu onima koji Pravim putem idu!” (Merjem, 76); “I da se onima koji vjeruju vjerovanje poveća!” (El-Muddessir, 31); “On ulijeva smirenost u srca vjernika da bi im se postojeće vjerovanje još povećalo!” (El-Feth, 4); “One kojima je, kad su im ljudi rekli: ‘Neprijatelji se okupljaju radi vas, treba da ih se pričuvate!’, to još povećalo vjerovanje, pa su rekli: ‘Dovoljan je nama Allah, divan je On zaštitnik!’” (Alu ‘Imrān, 173)

Može li se, dakle, kazati da se u ovom ajetu i u onom prije njega govori o uvećavanju imana u Onoga u koga se vjeruje!? Da li se u riječima ljudi: “Neprijatelji se okupljaju radi vas, pa ih se pričuvajte!” radi o nadodatku na vjerozakonski propis? I da li se u ulijevanju smirenosti u srca vjernika radi o nadodatku na ono vjerozakonom propisano?! Allah je, naime, smirenost u srca vjernika ulio kad su se vraćali s Hudejbije kako bi im se povećala spokojnost i uvjerenje, što potvrđuju riječi Uzvišenog: "Tada su bili bliže nevjerovanju nego vjerovanju!" (Alu ʻImrān, 167), te Njegove riječi: "A kad se objavi neka sura ima ih koji govore: 'Kome od vas je ona učvrstila vjerovanje?' Što se tiče vjernika, njima je učvrstila vjerovanje i oni se raduju, a što se tiče onih čija su srca bolesna, ona im je nevjerovanje dodala na nevjerovanje koje već imaju i oni kao nevjernici umiru!" (Et-Tevbe, 124-125)

---

[364] Ovo je samo dio hadisa koji bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*), posredstvom Nu‘māna ibn Bešīra, a stručno je elaboriran u djelu *Gājetu-l-merām fī tahrīdži-l-halāl ve-l-harām*, pod br. 20.

Šerijatski pravnik Ebu-l-Lejs es-Semerkandī – Allah mu se smilovao! – u svom tumačenju ovog ajeta navodi sljedeću predaju: "Kazivali su nam Muhammed ibnu-l-Fadl i Ebu-l-Kāsim es-Sābāzi; rekli su: 'Pričao nam je Fāris ibn Mirdevejh, pozivajući se na Muhammeda ibnu-l-Fadla ibnu-l-ʻĀbida, on na Jahju ibn ʻIsāa, on na Ebu Mutīʻa, koji je od Hammāda ibn Seleme, on od Ebu-l-Muhezzema a on od Ebu Hurejrea prenosio sljedeće: Božijem Poslaniku, s.a.v.s., došlo je izaslanstvo plemena Sekīf, pa su mu rekli: Božiji Poslaniče, da li se iman povećava i smanjuje? Ne, rekao im je on. Iman je upotpunjen u srcu, pa bi njegovo povećanje bilo nevjerstvo, a umanjenje mnogoboštvo!'"[365]

Naš učitelj šejh ʻImāduddīn ibn Kesīr – Allah mu se smilovao! – upitan je o ovom hadisu, pa je odgovorio da se u prijenosnom nizu od Ebu-l-Lejsa do Ebu Mutīʻa nalaze nepoznati ljudi kojima nema nikakvog spomena u relevantnoj literaturi o prenosiocima, a što se tiče samog Ebu Mutīʻa, njegovo puno ime je: El-Hakem ibn Abdullah ibn Mesleme el-Belhi. Njega su označili slabim: Ahmed ibn Hanbel, Jahja ibn Meʻīn, ʻAmr ibn ʻAli el-Fellās, Buhāri, Ebu Dāvud, Nesāi, Ebu Hātemi er-Rāzi, Ebu Hātemi Muhammed ibn Hibbān el-Busti,[366] El-ʻUkajli, Ibn ʻAdi, Ed-Dārekutni i drugi. Što se, pak, tiče Ebu-l-Muhezzema, prenosioca hadisa od Ebu Hurejrea, on je kod autora pogrešno zabilježen – njegovo ime je: Jezīd ibn Sufjān. I njega mnogi označavaju slabim prenosiocem, dok ga Šuʻbe ibnu-l-Hadždžādž potpuno odbacuje. Nesāi kaže: "On je odbačen prenosilac. Šuʻbe tvrdi da je izmišljao hadise. On za njeg kaže: 'Da mu dadnu samo dva filsa ispričao bi im sedamdeset hadisa!'"

---

[365] Hadis je apokrifan (*mevdūʻ*), upravo zbog ovog Ebu-l-Muhezzema, za kojega je Šuʻbe tvrdio da izmišlja hadise, kako je to rekao i komentator, ali i drugi. I Ebu Mutīʻa su, također, El-Džūzekāni i Zehebi sumnjičili za izmišljanje hadisa, kako se to naznačava u *El-Lisānu*, a nešto slično se o njemu prenosi i od Ibn Hibbāna, što ćemo spomenuti kasnije.

[366] U djelu *Ed-Duʻafāʻ ve-l-medžrūhīn* (I/250) on za nj kaže: "On je bio jedan od predvodnika murdžija, od onih koji su prezirali sunnete i one koji su ih zastupali. On je osoba koja prenosi hadis ...", te je citirao ovaj hadis.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., za žene je rekao da su krnjavog razuma i vjere.[367] Također je rekao: "Nijedan od vas neće vjerovati sve dok mu ja ne budem draži od njegove djece, roditelja i svih drugih ljudi!"[368] Naravno, misli se na potpunost u vjerovanju, o čemu je izrečeno mnogo sličnih stvari. Kako onda, nakon hadisa u kom se govori o dijelovima imana, zatim hadisa o zagovorništvu (*šefāʻatu*), hadisa prema kojem će iz Džehennema izaći svaki onaj u čijem srcu je bilo imana koliko je i najsitnije zrno gorušice, neko može kazati da je iman stanovnika nebesa i Zemlje jednak, i da se vrijednosna prednost jednih nad drugim temelji na nekim drugim smislovima, mimo imana!?

I ashabi su mnogo toga kazali o ovome.Tako je Ebu Derdāʻ – Allah bio zadovoljan njime! – rekao: "U čovjekovo primjereno shvatanje vjere spada i to da brine o svom imanu i da vodi računa o onome što ga umanjuje. Također, o njegovom shvatanju vjere govori i to da zna da li se njegov iman povećava ili smanjuje!"

Omer – Allah bio zadovoljan njime! – svojim prijateljima je govorio: "Hodite da povećamo svoj iman!", pa su činili zikr Allaha Uzvišenog!

Ibn Mesʻūd – Allah bio zadovoljan njime! – u svojoj dovi je govorio: "Bože moj, povećaj nam iman, uvjerenje i razumijevanje vjerskih propisa!"

Muʻāz ibn Džebel – Allah bio zadovoljan njime! – znao je nekome reći: "Sjedi sa nama da malo vjerujemo!"[369] – što se prenosi i od Abdullaha ibn Revāhe, Allah bio zadovoljan njime!

Od ʻAmmāra ibn Jāsira – Allah bio zadovoljan njime! – vjerodostojno se prenosi sljedeće: "Onaj ko pri sebi bude imao ove tri stvari taj je upotpunio iman: pravednost prema sebi, udjeljivanje u neimaštini i nazivanje selama cijelome svijetu!"[370] Ovo bilježi Buhāri – Allah mu se smilovao! – u svom *Sahīhu*.

---

[367] Postoje različita tumačenja tog hadisa, no učenjaci ga, uglavnom, razumijevaju u svjetlu kur'anskog ajeta iz sure El-Bekare, u kojem se sugerira veća zaboravnost kod žena u odnosu na muškarce. Naime, u tom ajetu, u kom se inače govori o dugu, Uzvišeni Allah kaže: "I navedite dva svjedoka – dva muškarca vaša, a ako nema dvojice muškaraca, onda jednog muškarca i dvije žene koje prihvatate kao svjedoke: ako jedna od njih dvije zaboravi, neka je druga podsjeti!" (El-Bekare, 282); dok se pod krnjavošću vjere misli na ženino izostavljanje namaza i posta u mjesecu ramazanu u doba mjesečnice i postporođajnog krvarenja. (Nap. prev.)

[368] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), posredstvom Enesa ibn Mālika.

[369] Ovo bilježi Ibn Ebi Šejbe u djelu *El-Īmān* (pod brojem 105 i 107 u mojoj redakcijskoj obradi), zatim Ebu ʻUbejd također u *El-Īmānu* (20) s vjerodostojnim prijenosnim nizom od njega, dok ga El-Buhāri navodi kao uvjetovanu predaju u svom *Sahīhu* (pod br. 2 u El-Buhārijevom sažetku), kojeg je izdao "El-Mektebu-l-islami".

[370] Predaju bilježi Ibn Ebi Šejba u *El-Īmānu* (pod br. 131) s vjerodostojnim prijenosnim nizom, no koji ne seže do Poslanika (*mevkūf*). Navodi je i El-Buhāri u *El-Īmānu* kao uvjetovanu i

Držimo da je ovo što je rečeno sasvim dovoljno, a uspješnost je od Allaha!

Što se pak tiče tvrdnje da nadovezivanje djela na iman nalaže njihovu razdvojenost tako da djelo ne ulazi u sastav onoga što se imenuje imanom, treba kazati da se iman nekada spominje samostalno, neovisno od djela i islama, nekada u kombinaciji s dobrim djelom a nekada u kombinaciji s islamom. No, i onda kad se spominje samostalno podrazumijevaju se određeni čini – Uzvišeni kaže: "Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene." (El-Enfāl, 2); "Pravi vjernici su samo oni koji u Allaha i Poslanika Njegovog vjeruju i poslije više ne sumnjaju." (El-Hudžurāt, 15); "A da vjeruju u Allaha i Vjerovjesnika i u ono što se njemu objavljuje, oni sa njima ne bi prijateljevali." (El-Māide, 81) Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Bludnik, za vrijeme dok čini blud, nije vjernik!"[371] "Nećete biti vjernici dok se ne budete međusobno voljeli!"[372] "Ko nas vara ne pripada nama!"[373] "Ko na nas digne oružje, ne pripada nama!"[374] Kako je daleko od istine onaj ko sintagmu: "ne pripada nama", tumači kao: "nije poput nas". O da mi je znati da li je svaki onaj ko ne vara poput Vjerovjesnika, s.a.v.s., i njegovih ashaba?!

U slučaju kada se s imanom poveže dobro djelo, treba znati da vezivanje nečega uz nešto podrazumijeva razdvojnost između onoga što se povezuje i onoga s čim se nešto povezuje, s tim da oboje njih sudjeluju u onome što je rečeno o njima. Prema tome, ta razdvojnost je stepenasta: najviši stupanj je da budu potpuno razlučeni, da jedna od njih nimalo ne bude ona druga, niti njezinim dijelom, niti da među njima ima nerazdvojivosti, kao u riječima Uzvišenoga: "Stvorio je nebesa i Zemlju i tmine i svjetlo dao." (El-En'ām, 1); "I objavio je Tevrat i Indžil." (Alu 'Imrān, 3) Ova vrsta razdvojnosti

---

nepotpunu, čiji prijenosni niz ne doseže do Poslanika, a.s., (br. 9 u El-Buhārijevom sažetku). Neki autori je bilježe s prijenosnim nizom koji seže do Poslanika, a.s., što je pogrešno, kao što je rekao Ebu Zur'a i dr. Spominje je i Ibn Hadžer u svome *El-Fethu* (I/90) u izdanju Mustafe el-Halebija, gdje kaže: "Nešto ovakvo se ne govori kao vlastito mišljenje, pa se, stoga, treba smatrati hadisom koji se prenosi od Poslanika!" Ovo je stručno elaborirano u mojoj redakcijskoj obradi djela *El-Kelimu-t-tajjibu* (br. osvrta 142; izdavač "El-Mektebu-l-islāmi").

[371] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea. Bilježi ga, također posredstvom njega, ali i posredstvom Aiše i Ibn Ebi Evfāa, i Ibn Ebi Šejba (br. 38, 41 i 73).

[372] Hadis bilježe Muslim i Ebu Avāna u svojim *Sahīhima*, te još neki autori. Tirmizi ga ocjenjuje vjerodostojnim (*sahīh*), a stručno je elaboriran u *El-Irvāu* (777).

[373] Hadis bilježe Muslim i Ebu Avāna u svojim *Sahīhima*, te još neki autori. Tirmizi i El-Hākim ga ocjenjuju vjerodostojnim (*sahīh*), a stručno je elaboriran u *El-Irvāu* (1319).

[374] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim.

je i ponajčešća. Slijedi je ona u kojoj ima međusobnog prožimanja između jednog i drugog, kao u riječima Uzvišenog: "I istinu s neistinom ne miješajte i istinu svjesno ne tajite!" (El-Bekare, 42); "I pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku!" (El-Māide, 92)

Treća vrsta je nadodavanje na nešto jednog dijela nečega, kao u riječima Uzvišenog: "Bdijte nad namazima i nad središnjim namazom!" (El-Bekare, 238); "Ko je neprijatelj Allahu i melekima Njegovim i poslanicima Njegovim i Džibrīlu i Mikailu..." (El-Bekare, 98); "Mi smo od vjerovjesnikâ zavjet uzeli i od tebe..." (El-Ahzāb, 7)

U ovoj vrsti imaju dva oblika: u jednom od njih nadodata stvar zalazi u onu prvu, tako da se spominje dva puta; u drugom obliku ono što se nadodaje znači da na tom mjestu ne ulazi u ono na šta se nadodaje, premda ulazi u to kad se spomene samostalno, kao u slučaju kada se rekne: "siromasi i bijednici" (*el-fukarā'u ve-l-mesākīn*) i sl., kad se naznaka toga razvrstava prema onome kako je upotrijebljeno, tj. da li samostalno ili u kombinaciji.

Četvrta vrsta je nadodavanje nečega na nešto usljed različitosti dviju atributativnih odrednica, kao što je to u riječima Uzvišenog: "Opraštač grijeha i Primalac pokajanja." (Gāfir, 3) U poeziji se upotrebljava takvo nadodavanje samo zbog različitosti izraza, kao u stihu:

I on nađe da njene riječi su laž i neistina!

Neki tvrde da ovoga ima i u Kur'anu, poput riječi Uzvišenoga: "Svima vama smo zakon i pravac propisali." (El-Māide, 48), no o tome je govoreno na njemu odgovarajućem mjestu.

Budući da se nadodavanje u govoru odvija na spomenute načine, mi smo osmotrili govor Zakonodavca kako bismo vidjeli kako je u njemu navođen izraz *iman*. Ustanovili smo da se, kad se upotrebljava uopćeno, njime želi kazati ono što se kazuje izrazima: *birr* (dobročinstvo), *takvā* (bogobojaznost), *dīn* (vjera) i *dīnu-l-islam* (vjera islam). U povodima objave navodi se da su ljudi pitali o imanu, pa je Allah na to objavio: "Nije dobročinstvo (*birr*) u tome da okrećete lica svoja prema istoku ili zapadu..." (El-Bekare, 177)

Muhammed ibn Nasr kaže: "Kazivao nam je Ishak ibn Ibrahim, pozivajući se na Abdullaha ibn Jezīda el-Mukri'a i El-Mulāija, koji su rekli da je njima El-Mes'ūdi prenio sljedeće El-Kāsimove riječi: 'Jedan čovjek je došao kod Ebu Zerra – Allah bio zadovoljan njime! – i upitao ga o imanu, pa je on proučio ajet: Nije dobročinstvo da okrećete lica svoja... (El-Bekare, 177) do kraja ajeta.' 'Nisam te pitao o tome!', rekao je dotični, a Ebu Zerr je nastavio:

'Jedan je došao kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., i pitao ga o onome o čemu si ti pitao mene, pa je on njemu proučio ono što sam ja tebi,[375] a onaj mu je na to rekao isto ono što si ti rekao meni, pa kako onaj nije bio zadovoljan dobivenim odgovorom, Vjerovjesnik, s.a.v.s., mu je rekao: Vjernik je onaj čovjek kojeg, kada uradi kakvo dobro djelo, ono obraduje i on se ponada da će za nj biti nagrađen, a kada uradi kakvo loše djelo ono ga oneveseli i on se poboji da će za nj biti kažnjen!'"[376]

Isti ovakav odgovor dala je i jedna skupina učenjaka iz prvih generacija (*selef*). U *Sahīhu* je zabilježeno i ono što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao izaslanstvu plemena Abdu-l-Kajs, naime: "Naređujem vam vjerovanje samo u Allaha, a znate li šta je to vjerovanje u Allaha? (To je) posvjedočenje da nema drugog boga osim Allaha Jedinoga, Koji nema sudruga u Božanstvenosti Svojoj, zatim obavljanje namaza, davanje zekata i da izdvojite petinu iz ratnog plijena!"[377]

Jasno je da nije htio kazati da sama ova djela čine vjerovanje u Allaha, bez vjerovanja srca, budući da je u drugim prilikama rekao da je neophodno i vjerovanje srca. Tako zaključujemo da ova djela, sa vjerovanjem srca, čine iman. Pa, ima li jačeg dokaza da i djela ulaze u sastav onoga što se nominira *imanom*?! Naime, on je iman protumačio djelima ne spominjući srčano potvrđivanje (*tasdīk*) imajući na umu činjenicu da su ta djela beskorisna ukoliko bi se činila s poricanjem (vjerovanja). U *Musnedu* se, posredstvom Enesa, navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Islam je ono što se ispoljava, a iman je u srcu!"[378] U ovom hadisu je dokaz da su islam i iman dvije različite stvari, što potvrđuju i njegove riječi [u hadisu u kojem ga je Džibrīl pitao o značenju islama i imana] kad je rekao: "Ovo je (bio) Džibrīl, došao vam je da vas pouči vašoj vjeri!"[379], definirajući vjeru kao: islam, iman i ihsan, iz čega proizlazi da naša vjera u sebi objedinjuje to troje, tj. da ima tri nivoa: musliman, mu'min pa muhsin.

---

[375] 'Afīfi kaže: "Pogledaj 172. stranu i dalje u djelu *El-Īmān*."

[376] Hadis je slab (*da'īf*) u ovom obliku i s ovim prijenosnim nizom, a razlog njegove slabosti je prekinut prijenosni niz, te El-Mes'ūdijeva konfuznost. Međutim, hadis je vjerodostojan (*sahīh*) u Ebu Umāmeovoj predaji, u kojoj stoji da je jedan čovjek upitao Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: "Božiji Poslaniče, šta je iman?", i on mu je odgovorio: "Ako te tvoje dobro djelo raduje, a loše tišti – ti si vjernik!" "A šta je grijeh, Božiji Poslaniče?", upitao je dotični i on mu je rekao: "Ako u svojim prsima od nečeg osjetiš nelagodnost – to ostavi!" Hadis bilježi Hākim (I/14) i ocjenjuje ga vjerodostojnim (*sahīh*), prema uvjetima El-Buhārija i Muslima, s čim se saglasio i Zehebi, premda hadis zadovoljava samo uvjete koje je postavio Muslim, budući da El-Buhāri hadise koje je prenosio Memtūr nije unosio u svoj *Sahīh*. (V.: *Es-Sahīha*) (550)

[377] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Ibn 'Abbāsa – Allah bio zadovoljan njima dvojicom!

[378] Prijenosni niz hadisa je slab (*da'īf*), budući da se u njemu nalazi 'Ali ibn Mes'ada. El-'Ukajli, u djelu *Ed-Du'afā'*, kaže: "El-Buhāri za nj kaže da je sporan", a 'Abdulhakk el-Ezdi u djelu *El-Ahkāmu-l-kubrā* (III/2) kaže: "Hadis nije pouzdano sačuvan u pamćenju!"

Pod *imanom* se, nesumnjivo, podrazumijeva i ono što je spomenuto uz islam, baš kao što se i pod *ihsanom* podrazumijeva i (sve) ono što je spomenuto uz iman i uz islam; pod njim se ne misli ne nešto odvojeno od imana. Ta, to bi bilo apsurdno. Ovo je onako kako stoji u riječima Uzvišenoga: "Mi ćemo učiniti da Knjigu poslije naslijede oni Naši robovi koje Mi izaberemo – bit će onih koji će se prema sebi ogriješiti (*zālim li nefsihi*), bit će onih čija će dobra i loša djela podjednako teška biti (*muktesid*) i bit će onih koji će, Allahovom voljom, svojim dobrim djelima druge nadmašiti (*sābik bi-l-hajrāt*)!" (Fātir, 32) Ove dvije potonje kategorije ući će u Džennet nekažnjeno, dok će onaj koji se prema sebi ogriješio biti izložen izrečenoj prijetnji. Isto je i s onim ko bude ispoljavao islam, uz potvrđivanje toga srcem, no ne bude vršio ono što mu je nalagao unutrašnji iman – i on će biti izložen izrečenoj prijetnji.

Što se pak tiče *ihsana* on je, sam po sebi, općenitije naravi no s obzirom na one koji su ga dostigli ima specifičnije značenje, dok je *iman* po sebi općenitije naravi a ima specifičnije značenje od islama s obzirom na one koji ga imaju. Prema tome, u sastav ihsana ulazi i iman, a u sastav imana islam. Oni koji su dostigli stupanj ihsana (*muhsinun*) imaju specifičnije značenje od (običnih) vjernika, dok vjernici imaju specifičnije značenje od muslimana. To je poput poslanstva i vjerovjesništva: naime, vjerovjesništvo ulazi u sastav poslanstva, dok je poslanstvo samo po sebi općenitije, no specifičnijeg značenja s obzirom na one koji su ga imali. Tako je svaki poslanik istovremeno i vjerovjesnik, dok svaki vjerovjesnik nije i poslanik.

U pogledu značenja riječi *islam* zauzeta su tri osnovna stajališta. Jedna skupina je mišljenja da je islam izgovaranje Kelime-i šehadeta, druga je dala onakav odgovor kakav je dao Vjerovjesnik, s.a.v.s., kad je upitan o islamu i imanu pa kad je za islam rekao da su to očevidna djela a za iman da je vjerovanje u pet načela (pet imanskih šarta),[380] dok je treća skupina stala na stanovište da je islam sinoniman imanu. Oni su Poslanikove, a.s., riječi: "Islam je posvjedočenje da nema drugog boga osim Allaha i obavljanje namaza"[381] razumijevali kao: "obredi islama", međutim osnova je da se značenja ne pretpostavljaju. I oni, naime, govore: "Iman je potvrđivanje srcem!", a zatim tvrde kako su islam i iman jedna te ista stvar. Tako bi onda i islam bio "potvrđivanje srcem"!

---

[379] Hadis bilježi Muslim, posredstvom Ibn Omera, a sličan hadis bilježi i El-Buhāri, posredstvom Ebu Hurejrea.

[380] Hadis bilježi Muslim, a riječ je o hadisu o Džibrīlu, koji je maloprije naveden.

Ovo pak ne zastupa nijedan lingvist, već da je islam poslušnost i pokornost. Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: "Bože moj, Tebi se predajem (*eslemtu*) i u Te vjerujem (*āmentu*)!"[382], objasnivši islam kao očevidna djela, a iman kao vjerovanje u pet načela tako da mi nemamo pravo – kada ih spomenemo zajedno – odgovoriti drukčije od onog kako je odgovorio Vjerovjesnik, s.a.v.s. Ali kada se iman navede samostalno, on tada sadrži i islam, a kada se samostalno spomene islam – pa, čovjek je i sa islamom mu'min (vjernik), što nije sporno. To je ono što je obavezno, dok je o tome da li može biti musliman a da se ne zove mu'minom bilo riječi ranije.

Također, spomenuto sporenje odnosi se i na to da li islam nužno podrazumijeva iman. Treba kazati da Allah u Kur'anu obećaje Džennet i spas od Vatre na temelju imana – On, Uzvišeni, kaže: "I neka se ničega ne boje i ni za čim neka ne tuguju Allahovi miljenici, oni koji budu vjerovali i koji se budu Allaha bojali!" (Jūnus, 62-63); "Nadmećite se da u Gospodara svoga zaslužite oprost i Džennet, prostran koliko su nebo i Zemlja prostrani i pripremljen za one koji u Allaha i poslanike Njegove vjeruju!" (El-Hadīd, 21)

Što se, pak, tiče samostalnog spominjanja imena islam za njega se u Kur'anu ne vezuje ulazak u Džennet, međutim to je ono što je On propisao i za šta je rekao da je Njegova vjera i da ni od koga neće primiti ništa drugo osim njega; da je to ono što je slao preko vjerovjesnika: "A onaj ko želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena!" (Alu 'Imrān, 85)

Jednom riječju, situacija kad se islam i iman spominju jedno uz drugo različita je od one u kojoj se spominju odvojeno jedno od drugog. Islam je u odnosu na iman poput odnosa jednog (dijela) Kelime-i šehadeta na drugi – posvjedočenje poslanstva (Muhammeda, a.s.) nije isto što i posvjedočenje Allahove jednosti. To su, naime, dvije stvari u bitima, ali je jedna s drugom povezana u pogledu značenja i tretmana kao da su jedna stvar. Isto je i sa islamom i imanom: naime, imana nema onaj ko nema islama, niti ima islama onaj ko nema imana. To znači da vjernik ne može biti bez islama budući da njime ostvaruje svoje vjerovanje, kao što ni musliman ne može biti bez imana jer je njegov islam ispravan samo s imanom.

---

[381] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*).

[382] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ibn 'Abbāsa. Radi se o dijelu Vjerovjesnikove, s.a.v.s., dove koju je učio stupajući u noćni namaz. (V.: knjiga *Sifatu-s-salāti*)

Primjera za to u Allahovom govoru, govoru Njegovog Poslanika i ljudi općenito ima mnogo, tj. kad se dvije stvari spominju odvojeno i u kombinaciji jedna sa drugom. Takav je, npr., slučaj s izrazima nevjerstvo (*kufr*) i licemjerstvo (*nifāk*): kada se nevjerstvo spomene samo u smislu prijetnje za onosvjetsku kaznu tada u to ulaze i licemjeri, kao u riječima Uzvišenoga: "A onaj ko porekne vjerovanje – uzalud će mu biti djela njegova i on će, na onom svijetu, biti među stradalnicima!" (El-Māide, 5) Ovakvih primjera ima mnogo. Kad se, pak, spomenu jedno uz drugo tada je nevjernik onaj koji javno ispoljava svoje nevjerstvo, dok je licemjer onaj ko svojim jezikom izražava vjerovanje, ali srcem ne vjeruje u to.

Isto je i s izrazima dobročinstvo (*birr*) i bogobojaznost (*takvā*), grijeh (*ism*) i neprijateljstvo (*'udvān*), pokajanje (*tevba*) i molba za oprost (*istigfār*), siromah (*fakīr*) i bijednik (*miskīn*) i sl.

Različitost, pak, između islama i imana potvrđuju riječi Uzvišenog: "Beduini govore: 'Mi vjerujemo (*amenna*).' Reci: 'Vi (još) ne vjerujete', ali recite: 'Primili smo islam!'" (El-Hudžurāt, 14) itd., do kraja sure. Neki nisu saglasni s ovim, misleći da riječi iz ajeta: "Recite: 'Primili smo islam'" znače: Prihvatili smo islam u svom vanjskom izražavanju!, tako da su u stvarnosti bili licemjeri, što je jedno od dvaju mišljenja komentatora Kur'ana o ovom ajetu.

Na ovo je uzvraćeno drugim stavom, koji se smatra ispravnijim, prema kojem oni nisu bili vjernici u smislu punog vjerovanja, a nisu bili licemjeri, onako kako se odriče vjerovanje ubici, bludniku, kradljivcu i osobi koja u sebi nema povjerljivosti, čemu u prilog ide i sam kontekst ajeta, budući da ova sura od početka pa sve dovde govori o zabrani činjenja grijeha, o propisima vezanim za neke grešnike i sl., i gdje se licemjeri uopće ne spominju. Zatim se, nakon toga, kaže: "A ako budete poslušni Allahu i Njegovom Poslaniku, On vam nimalo neće umanjiti nagradu za djela vaša!" (El-Hudžurāt, 14) Naime, da su licemjeri tada im poslušnost ne bi bila ni od kakve koristi. Zatim se kaže: "Vjernici su samo oni koji vjeruju u Allaha i Njegovog Poslanika i potom nimalo ne sumnjaju!" (El-Hudžurāt, 15), što znači – a Allah najbolje zna! – da se pod "vjernicima" podrazumijevaju onī potpunog imana, tj. oni su takvi, a ne i vi; vi još nemate potpuno vjerovanje. Ovom u prilog ide i činjenica da im je Allah naredio, odnosno, dopustio im da reknu: "Primili smo islam!" (*Eslemnā*), dok se za licemjera tako ne govori, pa prema tome, da su bili licemjeri bio bi im odreknut i islam onako kako im je odreknut i iman. Usto, zabranio im je da Poslaniku predbacuju svoje primanje islama, čime im je potvrdio činjenicu islama. Da se kod njih nije radilo o pravom islamu, On bi im, nesumnjivo, rekao: Niste primili islam, vi samo lažete!, onako kako im je rekao da lažu kada govore: "Svjedočimo da si ti, zaista, Allahov poslanik!" (El-Munāfikūn, 1), a Allah najbolje zna šta je tačno!

Nakon ove valorizacije i detaljnog razmatranja, otpada tvrdnja o sinonimnosti (islama i imana) te do izražaja dolazi izobličenost stajališta, prema kojem islam, pod pretpostavkom da je on ono vidljivo, ne bi trebao biti primljen kao takav, kao što ne bi trebao biti primljen ni sam iman onoga ko iskreno vjeruje! Neutemeljenost ovoga je očevidna. Mi smo ranije naveli teorijsko obrazloženje imana i islama s dva posvjedočenja i nekim drugim stvarima, te smo konstatirali da situacija s njima nije ista kada se navode jedno uz drugi i kad se navode odvojeno jedno od drugoga. Pogledaj Kelime-i šehadet – Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: "Naređeno mi je da se borim protiv ljudi sve dok ne posvjedoče da nema drugog boga osim Allaha!"[383] Međutim, čak i kada bi oni rekli: Nema drugog boga osim Allaha! a poricali poslanstvo, time ne bi bili zaštićeni (od njega), već bi morali reći: Nema drugog boga osim Allaha i onda postupiti po onome što te riječi nalažu!, a neće na pravi način izvršavati ono što te riječi nalažu ukoliko ne priznaju i poslanstvo. Isto je i s onim ko posvjedoči da je Muhammed Božiji poslanik [ni on neće na pravi način izvršiti ono što to posvjedočenje nalaže ukoliko ne povjeruje ovome Poslaniku u svemu što je došlo preko njega). Tako ono sadrži izražavanje Božije jednosti, pa kad se priključi posvjedočenju da je Muhammed Božiji poslanik] tada se posvjedočenjem da nema drugog boga osim Allaha želi potvrditi jednoća Božija, a posvjedočenjem da je Muhammed Božiji poslanik želi se potvrditi poslanstvo.

Isto je i sa islamom i imanom: kada se spomenu jedno uz drugo – kao u riječima Uzvišenog: "Zaista muslimani i muslimanke, vjernici i vjernice..." (El-Ahzāb, 35) i u riječima Poslanika, s.a.v.s: "Allahu, Tebi se predajem (*eslemtu*) i u Te vjerujem (*āmentu*)"[384] – tada se jednim od njih želi kazati jedno, a drugim nešto drugo, kako je to Poslanik, a.s., rekao: "Islam je ono što se ispoljava, a iman je u srcu![385], a kada se spomenu odvojeno tada jedno od njih obuhvata i smisao i propis onog drugog. Tako je i sa siromahom i bijednikom i sličnim situacijama. Naime, kad se izrazi siromah i bijednik spomenu zajedno tada imaju različita značenja, a kad se spomenu odvojeno tada im je značenje zajedničko. Ta, da li se za riječi Uzvišenoga: "Da deset bijednika (*miskīn/mesakīn*) nahranite." (El-Maide, 89) može kazati da one znače to da će se hrana dati samo onome ko ima malo sredstava, a ne i onome ko nema ništa, ili obrnuto?! I da li se takvo nešto može kazati za riječi Uzvišenog: "Ali je za vas bolje ako je dajete siromasima (*fukarā'*) kad niko ne vidi!" (El-Bekare, 271)

---

[383] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), a prenosi ga jedna skupina ashaba, i spada u predaje koje su prenesene na nesumnjivo pouzdan način (*mutevātir*), kako je rekao Sujuti. Jedan dio njegovih prijenosnih nizova stručno sam obradio u djelu *El-Ehādīsu-u-sahīha* (407).

[384] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), kako je maloprije spomenuto.

Ovim se otklanjaju napadi onih koji pitaju: Kakav je status onoga ko povjeruje a ne primi islam, odnosno primi islam a ne povjeruje? Kakav će tretman imati na ovom, a kakav na onom svijetu? Onaj ko bi jednome od tog dvoga potvrdio status koji ne bi potvrdio i drugome time bi pokazao neutemeljenost svoga stava, i njemu bi, u sučeljenju s njegovim napadima, bilo rečeno: Ti kažeš: Musliman – to je vjernik (*mu'min*), a Uzvišeni Allah kaže: "Zaista muslimani i muslimanke, vjernici i vjernice..." (El-Ahzāb, 35), učinivši ih dvjema drugostima. Božijem Poslaniku, s.a.v.s., neko je rekao: "Zašto si izostavio tog čovjeka, ja njega, doista, smatram mu'minom!" "Odnosno muslimanom!?", rekao mu je na to Poslanik, a.s.,[386] i to ponovio tri puta. Tako mu je potvrdio islam, ali je ostao suzdržan u pogledu imana. Prema tome, onaj ko bi ustvrdio da su oni jedno te isto, taj bi bio u konfrontaciji s onim što je rekao Poslanik, a.s., a obaveza je kod spornih mjesta obratiti se Allahu i Njegovom Poslaniku, jer kod nekih svetih tekstova (*nusūs*) ponekad se učini da ima oportunosti, a nje, Allahu hvala, nema, samo što te tekstove treba sinkretizirati. Pa, neka je Allah na pomoći!

Što se pak tiče argumentiranja riječima Uzvišenog: "I mi iz njega vjernike izvedosmo, a u njemu samo jednu muslimansku kuću nađosmo!" (Ez-Zārijāt, 35-36) da su islam i iman sinonimni, treba kazati da ovaj ajet ne može poslužiti kao argument za to, budući da su članovi te jedne muslimanske kuće koji su izvedeni iz onog mjesta pri sebi imali svojstvo i islama i imana, no to ne znači da je to dvoje sinonimno.

Očigledno je da ove oprečnosti nisu potvrđene od Ebu Hanīfe – Allah bio zadovoljan sa njim! – već da potječu od sljedbenika njegova mezheba, budući da je većina toga isuviše krhka da bi Ebu Hanife mogao biti saglasan sa tim. Tahāvi je ispričao Ebu Hanifinu zgodu s Hammadom ibn Zejdom [tj. da mu je Hammad ibn Zejd] citirao hadis: "Koji je islam najbolji..." itd. do kraja hadisa,[387] te mu rekao: "Zar ne vidiš da je rekao: 'Koji je islam najbolji?!', a da mu je on odgovorio: 'Iman', a potom i hidžru i džihad uvrstio u dijelove imana!?" Ebu Hanife je na to zašutio, a kad su ga neki učenici upitali zašto mu ne odgovori, rekao im je: "Čime da mu odgovorim kad mi on ovo prenosi od Božijeg Poslanika, s.a.v.s.!"

---

[385] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), a prenosi se posredstvom Sa'da ibn Ebi Vekkāsa.

[386] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), kao što je rečeno maloprije.

Jedan od rezultata ovog razilaženja jest i pitanje "izuzimanja" u pogledu (posjedovanja) imana, tj. da čovjek rekne: Ja sam vjernik (*mu'min*), ako Bog da! O ovome su zauzeta tri stava: dva ekstremna i jedan umjereni. Jedni drže da je obavezno tako kazati, a drugi da je zabranjeno tako govoriti; treći su pak mišljenja da je to u jednom slučaju dopušteno kazati, a da u drugom slučaju nije, što je i najispravnije.

Oni koji su stava da je obavezno tako kazati svoje argumente crpe iz dvoga:

a) iz činjenice da je iman ono na čemu čovjek umre, tako da je čovjek kod Allaha vjernik ili nevjernik, s obzirom na ono kako je preselio na onaj svijet a što se već nalazilo u Allahovom znanju, te da se ne uzima u obzir ono kako je bilo prije toga. Kažu: "Vjerovanje (*iman*) iza kojeg nastupi nevjerovanje u kojem čovjek umre kao nevjernik, ne može se smatrati vjerovanjem. Ono je poput namaza kojeg klanjač pokvari prije nego ga dovrši, ili poput posta u kojem se postač omrsi prije zalaska Sunca."
Ovo je nešto što su naročito eksploatirale kullabije, ali i drugi. Prema njima, Allah je još u praiskonu volio nevjernika znajući da će umrijeti kao vjernik, tako da su ashabi bili voljeni i prije svoga islama, dok su Iblīs i oni koji su se odmetnuli od islama kod Allaha bili prezreni i prije svoga nevjerstva!
Ovako, pak, nisu govorile prve muslimanske generacije (*selef*), pa ni oni iz njihovih redova koji su se o svom vjerovanju izjašnjavali riječima: "ako Bog da". To je, dakako, pogrešno, budući da Uzvišeni Allah kaže: "Reci: 'Ako vi volite Allaha, mene slijedite pa će i Allah vas voljeti!'" (Alu 'Imrān, 31) Prema tome, Allah će ih voljeti ako

---

[387] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Mūsāa el-Eš'arija, a sličan hadis bilježe i posredstvom Ibn 'Amra, pa ako želiš, pogledaj tekstualni oblik i jednog i drugog hadisa u sažetku El-Buhārijeve zbirke (*Muhtesaru-l-Buhāri*), 8 i 9.

budu slijedili Poslanika. Tako je slijeđenje Poslanika postavljeno kao uvjet za zadobivanje Allahove ljubavi, a ono što je uvjetovano svakako dolazi iza uvjeta. O ovome bi se moglo navesti još dokaza.

Zatim se ovom mišljenju priključila jedna skupina koja je u tome zašla u krajnost, tako da je njihov čovjek upotrebljavao "izuzimanje" čak i u dobrim djelima, te govorio: "Klanjao sam, ako Bog da (*in ša'allah*)!" i sl., htijući kazati da mu nije poznato da li mu je taj namaz kod Allaha primljen, ili nije. Potom su se mnogi od njih počeli tako odnositi u svemu. Govorili bi: "Ovo je odjeća, ako Bog da!; Ovo je uže, ako Bog da!" Ako bi im neko rekao: "Pa, ovo je nešto u šta nema sumnje!", oni bi odgovarali: "Tačno, ali ako bi Allah htio, mogao bi to promijeniti!"

b) iz činjenice da općenito vjerovanje (*imān*) implicira činjenje svega onoga što je Allah naredio Svome robu, te izbjegavanje svega onoga što mu je zabranio, pa kad bi čovjek, s obzirom na to, rekao: "Ja sam vjernik (*mu'min*)!" time bi sam sebi posvjedočio da je jedan od dobrih i bogobojaznih ljudi koji izvršavaju sve ono što im je naređeno, i izbjegavaju sve ono što im je zabranjeno, što bi značilo da je jedan od bliskih Allahovih miljenika! Ako bi to posvjedočenje, uz činjenicu da čovjek njime sam sebe proglašava čistim od grijeha, bilo tačno, u tom slučaju on bi trebao sebi potvrditi i Džennet, ukoliko bi umro u takvom stanju.

Ovo je bilo uporište za stav većine onih iz prvih muslimanskih generacija (*selef*) koji su u govoru zastupali izuzimanje, premda su dopuštali i njegovo izostavljanje u jednom drugom smislu, kako ćemo to vidjeti u nastavku, ako Bog da. Isto tako, iznosili su i argumente za to da je dopušteno upotrebljavati izuzimanje i u onome u pogledu čega nema nimalo sumnje, kao što je učinjeno u riječima Uzvišenog: "Sigurno ćete ući u Časni hram bezbjedni, ako Bog da!" (El-Feth, 27) Isto tako je i Poslanik, a.s., kada je jednom zastao pored mezarova rekao: "I mi ćemo se, doista, ako Bog da, vama priključiti!"[388] Rekao je i ovo: "Zbilja se nadam da bih ja mogao biti najbogobojazniji među vama!"[389] i sl.

---

[388] Hadis bilježi Muslim, posredstvom 'Aiše, Allah bio zadovoljan njome! (V.: *Ahkāmu-l-dženāiz ve bida'uhā*, str. 189).

[389] Hadis bilježi Muslim, a sličan hadis bilježi i El-Buhāri.

Oni, pak, koji drže zabranjenim upotrebu izuzimanja jesu oni koji vjerovanje (*iman*) smatraju jednom stvari pa, prema tome, čovjek može da kaže: Ja znam da sam vjernik, baš kao što znam da sam izgovorio dva posvjedočenja! Tako su moje riječi: Ja sam vjernik (*mu'min*)! iste kao i moje riječi: Ja sam musliman. Onaj, dakle, ko bi u pogledu svoga imana upotrebljavao izuzimanje (tj. ko bi na izjavu da je vjernik dodavao riječi: ako Bog da), taj bi time pokazivao svoju sumnju u nj. One koji su tako postupali nazvali su sumnjivcima.

Za navođenje izuzimanja u ajetu: "Sigurno ćete ući u Časni Hram bezbjedni, ako Bog da!" (El-Feth, 27) govorili su da se to odnosi na bezbjednost i strah, dok nema sumnje u sami ulazak. Neki su govorili: "Tj. doista ćete ući – svi, ili neki od vas!, budući da je Allah znao da će neki od njih umrijeti!"

Međutim, oba odgovora su upitna: naime, upali su u ono od čega su bježali! Ta, u pogledu bezbjednosti ili straha Allah je rekao da će oni tamo ući bezbjedni, s obzirom na Njegovo znanje o tome. Dakle, nema sumnje da će ući, nema sumnje da će pritom biti bezbjedni i nema sumnje da će ući svi, ili dio njih, budući da Allah zna ko će ući, pa ni u to nema sumnje, tako da riječi "ako Bog da" ovdje znače potvrdu nesumnjivosti ulaska. Takve su i riječi čovjeka koji odluči da će, nesumnjivo, nešto učiniti: "Allaha mi, učinit ću to i to, ako Bog da!" On to ne rekne zato što sumnja u svoju volju i odluku, već onaj koji se na ovakav način zakune neće prekršiti zakletvu budući da nije siguran da će se i ostvariti ono što je nakanio.

Dat je i drukčiji odgovor, koji je, također, prihvatljiv. Naime, On je [tako] rekao kako bi nas podučio kako ćemo upotrijebiti izuzimanje kad budemo govorili o nečemu u budućnosti.[390] Međutim, upitno je da li se baš to htjelo kazati ovim ajetom, budući da se govor i postavlja kontekstualno kako bi se time sugeriralo ono što se želi saopćiti. Zamahšeri je dao dva druga, no neutemeljena odgovora, a to su: da je to rekao melek te da je to, potom, uvršteno u Kur'an, odnosno da je to rekao Poslanik! [Tako kod ovog jadnika u Kur'anu ima i nečega mimo Allahovog govora, čime potpada pod prijetnju izrečenu za onog koji govori: "Ovo nije ništa drugo do govor ljudski!" (El-Muddessir, 25) Neka nas Allah sačuva od toga!]

Što se tiče onih koji drže dopuštenim upotrebu izuzimanja, kao i njegovu neupotrebu, oni imaju jači argument od ovih dviju skupina, a najbolje stvari su one središnje. Prema njima, ako čovjek izuzimanjem izražava sumnju u samu osnovu svog vjerovanja tada mu je zabranjeno posezati za njim, što je nešto [u pogledu čega nema razmimoilaženja], a ako njime hoće kazati da ne zna da li je i on jedan od onih vjernika koje je Allah portretirao u Svojim riječima: "Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im učvršćuju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju. Oni namaz obavljaju i dio od onoga što im Mi dajemo udjeljuju. Oni su, zbilja, pravi vjernici, njih počasti i oprost i obilje plemenito kod Gospodara njihovog čekaju!" (El-Enfāl, 2-4), te u riječima: "Pravi vjernici su samo oni koji u Allaha i Poslanika Njegovog vjeruju i poslije više ne sumnjaju i bore se na Allahovom putu imecima svojim i životima svojim. Oni su iskreni!" (El-Hudžurāt, 15), tada je upotreba izuzimanja dopuštena. Isto je i u slučaju kad čovjek izuzimanje upotrijebi imajući pred očima činjenicu da mu nije poznata konačnica (njegovog vjerovanja), te kada to vezuje za Allahovo htijenje, a ne za sumnju u svoj iman.

---

[390] 'Afīfi kaže: "Pogledaj stranice od 429. do 460. iz *Medžmū'u-l-fetāvā* i od 336. do 393. iz knjige *El-Īmān*, čiji je izdavač "El-Mektebu-l-islāmi".

Ovo mišljenje, kako se vidi, ima veliku argumentsku snagu.

Što se tiče njegovih riječi: "Svi propisi i objašnjenja koji su vjerodostojno preneseni od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., istina su", Profesor – Allah mu se smilovao! – njima ukazuje na odgovor džehmijama, muattilama, muʻtezilijama i rafidijama koji stoje na stanovištu da onog što se tradira (od Poslanika, a.s.) ima dvije vrste:[391] ono što se prenosi masovnom (*mutevatir*) i ono što se prenosi pojedinačnom (*ahad*) predajom. Tako ono što se prenosi masovnom predajom, premda kategorično u pogledu vjerodostojnosti predaje (*sened*), nije kategorično i u svojoj naznaci, budući da (samo) verbalni argumenti ne izražavaju sigurno znanje! Iz tog razloga držali su nepouzdanim kur'anske naznake vezane za (Allahove) atribute! Za one, pak, predaje koje su prenošene pojedinačnom predajom tvrdili su da ne mogu biti na stepenu znanja (*el-ʻilm*), te da se, stoga, ne mogu koristiti kao argument ni sa stanovišta svog prijenosnog puta, ni sa stanovišta svog sadržaja! Tako su ljudskim srcima zapriječili spoznaju Gospodara Uzvišenog, Njegovih imena, atributa i čina iz pravca Poslanika, a.s., i ljude usmjerili prema fiktivnim problemima i fantazijskim[392] premisama, nazivajući ih razumskim činjenicama i nepobitnim dokazima!! One su, pak, u biti: "kao fatamorgana u ravnici u kojoj žedan vidi vodu, ali kad do tog mjesta dođe ništa ne nađe, no nađe Allaha i On će mu potpuno isplatiti račun njegov jer Allah veoma brzo obračunava"[393] ili su "kao tmine nad dubokim morem koje prekrivaju talasi sve jedan za drugim, iznad kojih su oblaci, sve tmine jedne iznad drugih, prst se pred okom ne vidi – a onaj kome Allah ne da svjetlo taj svjetla neće ni imati!" (En-Nūr, 39-40)

---

[391] ʻAfīfi kaže: "Pogledaj 446. stranicu knjige *El-Īmān*.

[392] U izvorniku (umjesto *hajālijja*) stoji *hālija*.

Začudno je da su oni to stavili ispred tekstova Objave, da su zbog njih te tekstove ostavili postrani čime su im srca ostala uskraćena za uputu iz Objave a, s druge strane, nisu se domogli[394] zdravog razuma, podržanog nepatvorenom prirodom i Vjerovjesničkim izjavama, a da su za presuditelja uzeli tekstove Objave imali bi ispravan rezon, sukladan zdravoj prirodi.

Međutim, svaka skupina promicatelja novotarija tekstove Objave omjerava o svoju novotariju i o ono što ona drži da je razumno, pa za ono što je saglasno s njihovim stavom govore da je jasno izraženo (*muhkem*), te ga prihvataju i uzimaju ga za argument, a za ono što se ne podudara s njihovim stavom govore da nije dovoljno jasno (*mutešābih*), te ga odbacuju nazivajući to odbacivanje prepuštanjem značenja Allahu (*tefvīd*), ili mu pak dadnu drugi smisao i to nazovu vraćanjem na izvorno značenje (*te'vīl*). Iz tog razloga su kod pripadnika glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) naišli na žestoku osudu!

Pravac kojeg se drže oni iz glavnog toka islama jeste da ne odstupaju od vjerodostojno prenesenog teksta niti se tom tekstu suprotstavljaju nekom ljudskom mišljevinom, ni nečijim stavom, kao što je na to ukazao Profesor – Allah mu se smilovao! – i kao što je rekao El-Buhāri – naime: "Čuo sam Hamejdija kad je rekao: 'Bili smo kod Šafije – Allah mu se smilovao! – kad mu je prišao neki čovjek i upitao ga za nešto. On mu je rekao da se Božiji Poslanik, s.a.v.s., o tome izjasnio tako i tako.' 'A šta ti kažeš o tome?!', upitao ga je onaj. 'Subhanallah!', odgovorio je Šafija. 'Vidiš li me možda u crkvi!? Ili u sinagogi?! Ili u samostanu?! Kažem ti Božiji Poslanik, s.a.v.s., o tome se izjasnio tako i tako, a ti me pitaš šta ja mislim o tome!?'"

Sličnih izjava kod ljudi iz prvih muslimanskih generacija ima velik broj, a Uzvišeni kaže: "Kada Allah i Poslanik Njegov nešto odrede onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo da po svom nahođenju postupe!" (El-Ahzāb, 36)

Onaj, pak, hadis kojeg prenosi samo jedna osoba (*ahad*), ako su ga muslimani objeručke prihvatili i postupili po njemu, vjerujući u njegovu vjerodostojnost, izražava [pouzdano] znanje, kako to smatraju najveći dijelovi ummeta, i predstavlja jedan od dvaju dijelova predaje koja se prenosi na nesumnjivo pouzdan (*mutevatir*) način što među ljudima iz prvih muslimanskih generacija nije bilo sporno. Takav je, npr., slučaj s hadisom koji prenosi Omer ibnu-l-Hattāb – Allah bio zadovoljan sa njim! – a koji glasi: "Djela se cijene prema namjerama!"[395] zatim s hadisom koji prenosi Ibn Omer – Allah bio zadovoljan sa njim! – u kojem stoji da je (Vjerovjesnik) "zabranio prodavanje i poklanjanje prava naslijeđa na imovinu oslobođenog roba"[396] zatim s hadisom koji prenosi Ebu Hurejre: "Žena se ne udaje za čovjeka koji je u braku sa njenom tetkom po ocu ili majci!"[397] te s hadisom: "Srodstvo po mlijeku čini zabranjenim sve što čini zabranjenim i srodstvo po krvi!"[398] i sl. Prema tome, hadis koji se prenosi posredstvom samo jedne osobe (*ahad*) u ravni je hadisa onog čovjeka koji je došao u džamiju u Kubaʻ i klanjače obavijestio da je došlo do preusmjerenja kible pa su se oni (na temelju tih njegovih riječi) zakrenuli u pravcu nove kible.[399]

---

[393] 'Afīfi kaže: "Pogledaj 450. stranicu knjige *El-Īmān*.

[394] U izvorniku stoji: "Nisu se domogli pitanja..."

Uz to, Božiji Poslanik, s.a.v.s., i svoje izaslanike je slao pojedinačno, po pojedincima je slao i svoja pisma, i oni koji su ta pisma dobijali nisu govorili: Ne prihvatamo ih jer nam stižu preko pojedinaca! Uzvišeni pak kaže: "On je onaj Koji Svog poslanika s uputom i vjerom istinitom šalje da bi je uzdigao nad svakom drugom vjerom!" (Et-Tevbe, 33) Bilo je, dakle, neophodno da Allah sačuva Svoje argumente i jasne dokaze protiv ljudi kako ne bi bili obesnaženi. Stoga je onoga ko je iznosio laži na Njegovog Poslanika izlagao sramoti i za njegovog života i nakon smrti mu, i na vidjelo iznosio njegovo stanje.

Sufjān ibn ʻUjejne kaže: "Allah nije zakrio nikoga ko je u hadisu lagao!"

ʻAbdullāh ibnu-l-Mubārek kaže: "Kad bi neko na morskoj pučini[400] naumio u hadis unijeti neku laž, osvanuo bi a ljudi bi za njeg već govorili da je lažov!"

---

[395] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), posredstvom Omera, što je i prvi hadis u El-Buhārijevom *Sahihu*.

[396] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), posredstvom Ibn Omera.

[397] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), a stručno je elaboriran u *El-Irvāu* pod br. 1882.

[398] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), posredstvom Aiše, a stručno je elaboriran u *El-Irvāu* pod br. 1876.

[399] Hadis koji govori o tome bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), posredstvom Berāʻa ibn ʻĀziba. V.: tekst tog hadisa i njegovu stručnu elaboraciju u djelu *Sifatu-s-salāti*.

[400] U izvornom rukopisu stoji: "u zatvoru".

Iako predaja koju prenosi samo jedno lice može biti i istinita i lažna, razlučiti istinite od lažnih može samo onaj ko najveći dio svog vremena provodi baveći se hadisom i ispitujući životopise prenosilaca kako bi se upoznao s njihovim načinom života i njihovim govorom i ko je bio krajnje oprezan iz bojazni od nepravednosti, da se ne bi spotakao i napravio grešku. Bili su takvi da ni po cijenu života ne bi bili popustljivi ni prema kome ko bi makar samo jednu riječ lažno prenosio od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., a nekamoli da sami čine nešto takvo. Oni su nam ovu vjeru prenijeli onakvom kakva je prenesena njima – prema tome, oni su željezni štitnici glave islama,[401] četa imana, filteri predaja, virtuozi u hadisima. Kad čovjek uvidi da su, doista, bili takvi, kad se upozna sa stanjem u kakvom su bili i spozna nivo njihove iskrenosti, pobožnosti i povjerljivosti, njemu se tada ukaže znanje u onom što su oni prenijeli i zabilježili. Onaj ko ima razuma i znanja taj zna da su hadiski stručnjaci tako dobro poznavali okolnosti svog Vjerovjesnika, njegov životopis i informacije koje se prenose od njega da drugi toga nisu ni svjesni, a nekamoli da im je to poznato ili da to slute, onako kako gramatičari imaju informacija o Sibevejhu i Halilu i njihovim riječima više nego drugi. Isto je i sa ljekarima: i oni poznaju riječi Hipokrita i Galena, koje drugi ne poznaju. I u svakom zanimanju oni koji se njime bave o njemu znaju više od drugih, pa ako bismo, npr., piljara upitali o mirisima, ili prodavca mirisa o štofu i tome slično, to bi se smatralo velikom neukošću.

Poricatelji Allahovih svojstava (*nufat*) riječi Uzvišenoga: “Ništa nije kao On!” (Eš-Šūrā, 11) uzeli su kao uporišnu tačku za svoje odbacivanje vjerodostojnih (*sahīh*) hadisa. Tako bi odbacili svaki hadis koji bi oponirao njihovim načelima, mišljenjima i postavkama koje bi bile rezultat aktivnosti njihovih misli – sve su to odbacivali pravdajući to riječima: “Ništa nije kao On!” (Eš-Šūrā, 11), obmanjujući i varajući one čija su srca u većoj sljepoći od njihovih, dajući ajetima drugi smisao od onog koji se njima želi saopćiti. Iz hadisa u kojima se govori o Allahovim svojstvima razumijevali su ono što nije bila namjera ni Allaha, ni Njegovog Poslanika, i što niko od istaknutih prvaka vjere nije razumijevao, naime, da priznavanje tih svojstava znači njihovo usličnjavanje s onim svojstvima koja posjeduju stvorenja! Kao argument za neosnovanost toga navodili su ajet: “Ništa nije kao On!” (Eš-Šūrā, 11), iskrivljujući tako i smisao hadisa i smisao ajeta!

---

[401] Ar. *turuk*, što je pluralni oblik riječi *terika*, što znači: željezna kaciga. Ovdje je ta riječ upotrijebljena metaforično u značenju: štitovi i čuvari islama.

Oni ispisuju knjige i govore: "Ovo su načela vjere islama koju Allah traži od ljudi i kakva je došla od Njega!" i čitaju mnoge pasaže Kur'ana Allahu prepuštajući znanje o njihovom značenju, ne razviđajući njihove smislove u svjetlu onoga kako ih je Poslanik, a.s., objasnio i za šta je rekao da je to ono što je Allah namjeravao kazati.

Uzvišeni Allah je osudio sljedbenike ranijih Objava za ova tri svojstva i nas upoznao sa tim da bismo uzeli pouku iz toga i da bismo se odvratili od tog njihovog puta – rekao je: "Zar se vi nadate da će vam se oni odazvati i vama za ljubav vjernici postati, a neki među njima su Allahove riječi slušali pa su ih, pošto su ih shvatili, svjesno izvrnuli..." (El-Bekare, 75) pa sve do riječi: "Neki od njih su neuki, oni ne znaju za knjigu, nego samo imaju puko čitanje – oni samo neosnovano misle!" (El-Bekare, 78)

Pod "pukim čitanjem" (*el-emānī*) podrazumijeva se učenje (svete knjige) bez poimanja smisla. Potom Uzvišeni kaže: "A teško onima koji svojim rukama ispisuju knjigu, a zatim govore: 'Evo, ovo je od Allaha!' – da bi za to tričavu korist izvukli. I teško njima zbog onoga što ruke njihove pišu i teško njima što na taj način zarađuju!" (El-Bekare, 79)

Tako ih je osudio i zato što su ono što su ispisivali pripisivali Allahu i zato što su time stjecali zaradu. Pokudno je, dakle, i jedno i drugo: da se Allahu pripiše nešto što nije došlo od Njega i da se još, kao kompenzacija za to, ostvari kakva materijalna dobit ili upravni položaj. Molimo Allaha Uzvišenog da nas, Svojom dobrohotnošću i plemenitošću, sačuva od spotaknuća u riječima i djelima!

Profesor – Allah mu se smilovao! – svojim riječima "svi propisi ili objašnjenja" skreće pažnju na činjenicu da onoga što se vjerodostojno prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., ima dvije vrste: jedno je promulgirani šerijatski propis, a drugo objašnjenje nečeg što je Allah propisao u Svojoj Knjizi, te da je sve to istinito i da ga je obaveza slijediti.

Što se tiče njegovih riječi: "A vjernici su u osnovi jednaki – među sobom se razlikuju po istinitosti (*bi-l-hakīka*) i po suprotstavljanju strastima, te po držanju onoga što je prioritetno" treba kazati da u nekim rukopisnim primjercima stoji: "po strahu i bogobojaznosti" umjesto "po istinitosti". U prvom slučaju ukazuje se na to da svi vjernici uzimaju učešća u načelu srčanog priznavanja istinitosti vjere, ali da je jedno priznavanje snažnije i postojanije od drugog, poput jačine i slabosti očinjeg vida, kako smo ranije kazali, dok se – u drugom slučaju – ukazuje na to da se vjernici međusobno razlikuju po srčanim činima, a da među njima nema razlike u pogledu srčanog priznavanja istinitosti vjere. Ono prvo se nadaje kao snažnije, a Allah najbolje zna šta je ispravno!

O njegovim riječima:

Vjernici, svi oni, miljenici su (evlije) Milostivoga.

Komentar:

Uzvišeni kaže: “Zar nije tako da za Allahove miljenike neće biti straha i da oni ni za čim neće tugovati!? To su oni koji vjeruju i Allaha se boje!” (Jūnus, 62-63)

Izraz *miljenik* (*el-velijj*) nastao je od riječi *el-velajet,* što znači prijateljstvo, suprotno riječi *el-‘adāvet,* što znači neprijateljstvo. Hamza je, za razliku od ostalih učača Kur’ana, riječ *velājet* u ajetu: Ma lekum min velājetihim min šej’in: “Vi njih ne možete uzeti u zaštitu” (El-Enfāl, 72) učio kao *vilājet* (vlast). Prema nekima, to su samo dva arapska jezička narječja, dok drugi kažu da *velājet* znači pomoć (*en-nusrah*), a *vilājet* vlast. Zedždžādž kaže da se ta riječ može učiti i kao *vilajet,* budući da u preuzimanju zaštite jednih o drugima ima određene vrste zanatstva i djelatnosti, a sve što je takvo dolazi s genitivnom odrednicom (*kesrom*), poput krojaštva (*hijāta*) i sl. Tako su vjernici Allahovi miljenici i štićenici, a Allah je njihov zaštitnik. Uzvišeni kaže: “Allah je zaštitnik onih koji vjeruju: On ih izvodi iz tmina na svjetlo, a onima koji ne vjeruju zaštitnici su šejtani i oni ih odvode sa svjetla u tmine. (El-Bekare, 257); “Zato što je Allah zaštitnik onih koji vjeruju i što nevjernici (istinskog) zaštitnika nemaju.” (Muhammed, 11); “Vjernici i vjernice su prijatelji i zaštitnici jedni drugih...” (Et-Tevbe, 71); “Oni koji vjeruju i iseljavaju se, i u borbi na Allahovom putu zalažu imetke svoje i živote svoje, i oni koji pružaju utočište i pomažu – oni su prijatelji i zaštitnici jedni drugih...” i tako do kraja sure. (El-Enfāl, 172); “Vaši prijatelji i zaštitnici su samo Allah i Poslanik Njegov i vjernici koji ponizno namaz obavljaju i zekat daju. Onaj ko za zaštitnika uzme Allaha i Poslanika Njegovog i vjernike – pa, Allahova strana će, svakako, pobijediti!” (El-Māide, 55-56)

U svim ovim pasažima potvrđuje se međusobna zaštita vjernika i izriče konstatacija da su oni Allahovi miljenici i štićenici, te da je Allah njihov zaštitnik i Gospodar. Prema tome, Allah uzima u zaštitu Svoje robove –

vjernike, pa ih voli i oni vole Njega, zadovoljan je njima i oni su zadovoljni Njime. Onaj ko se neprijateljski ponese protiv Njegovog miljenika taj Njemu najavljuje rat. Ova zaštita proizlazi iz Njegove milosti i dobrostivosti, i nije poput zaštite koju stvorenje pruža drugom stvorenju usljed njegove potrebe za njom. Uzvišeni kaže: "I reci: 'Hvaljen neka je Allah, Koji Sebi nije uzeo djeteta i Koji u vlasti nema sudruga, i Kome ne treba zaštitnik zbog nemoći – i veličaj Ga mnogo!'" (El-Isrā', 111)

Allah nema nikakvog zaštitnika koji bi Ga trebao štititi od neke nemoći. Naprotiv, sva snaga pripada Allahu, za razliku od (ovosvjetskih) vladara i dr. koje neko štiti zbog njihove nemoći i potrebe za nekim zaštitnikom koji će im pomagati.

Prijateljstvo (*el-velāje*) je poput imana, pa je Profesor htio kazati da su oni koji ga uživaju u osnovi jednaki, te da ono može biti potpuno i nepotpuno. Tako potpuno prijateljstvo i zaštitu imaju bogobojazni vjernici, kako to kaže Uzvišeni: "I neka se ničega ne boje i ni za čim nek ne tuguju Allahovi miljenici, oni koji vjeruju i koji se Allaha boje: za njih su dobre vijesti i na ovom i na onom svijetu..." (Jūnus, 62-64) Dio ovoga ajeta: "oni koji vjeruju i koji se Allaha boje" dat je u akuzativu budući da je to svojstvo Allahovih miljenika, ili nešto što je u funkciji toga, ili se radi o ispuštenoj riječi *emdehu* (tj. zaslužuju veću pohvalu), ili je ovaj dio ajeta dat u nominativu s obzirom na ispuštenu zamjenicu *hum* (oni), ili je to drugi predikat čestice *inne*, ili se tu može upotrijebiti i genitiv umjesto zamjenice *'alejhim* (za njih). Kako god, u svakom slučaju *prijateljstvo* je rezervirano za "one koji vjeruju i koji se Allaha boje" i na njih se odnosi obećanje izrečeno u ova tri ajeta kojima se sugerira sukladnost sa Hvaljenim Zaštitnikom u pogledu onoga što On voli i onog što izaziva Njegovu srdžbu, a ne mnoštvo posta i namaza, laskanja ili uvježbanosti. Neki kažu da je "oni koji vjeruju" subjekat, čiji je predikat "za njih su dobre vijesti", no to je neutemeljeno s obzirom na smisaono odvajanje rečenice od onog što je navedeno prije nje, te na narušavanje jezičke skladnosti ajeta.

U vjerniku se mogu sjediniti, s jedne strane, prijateljstvo (*velājet*), a s druge strane, neprijateljstvo (*'adāvet*), baš kao što se u njemu istovremeno mogu naći i nevjerstvo i iman, i mnogoboštvo i jednoboštvo, i bogobojaznost i razvratnost, i licemjerstvo i iskreno vjerovanje. Iako u pogledu ovog načela postoji formalno sporenje među pripadnicima glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*), te suštinsko sporenje između njih i inovatora u vjeri, kako smo to vidjeli kod razmatranja pitanja vjerovanja, ipak je podudarnost sa Zakonodavcem i u formi i u značenju bolja od podudarnosti sa Njim samo u značenju. Uzvišeni kaže: “Većina ovih ne vjeruje u Allaha, nego druge Njemu pridružuje u Božanstvenosti!” (Jūsuf, 106); “Reci: ‘Vi još ne vjerujete’, no recite: ‘Primili smo islam!’” (El-Hudžurāt, 14)

O ovome ajetu je već bilo govora gdje smo vidjeli da ovi, prema onom ispravnijem mišljenju, nisu licemjeri. Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: “Onaj kod koga se nađu četiri osobine pravi je licemjer, a kod koga se nađe jedna od tih osobina on će pri sebi imati i jedan dio licemjerstva sve dok to ne ostavi; te osobine su: kada govori – laže, kada se obaveže na nešto – prevari, kada obeća – ne ispuni obećanje i kad se prepire – bestidan je u tome!”[402] U drugoj verziji umjesto “kad obeća – ne ispuni obećanje” stoji “kad mu se nešto povjeri – iznevjeri”. Ovu verziju bilježe i Buhāri i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa. Naveli smo i onaj hadis koji govori o dijelovima imana, kao i Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Iz Vatre će izaći svako u čijem srcu bude bilo imana i koliko je zrno gorušice”[403] iz čega se razumije da onaj ko u svom srcu bude imao i najmanji dio imana neće vječno ostati u Vatri, pa ako pri sebi bude imao mnogo licemjerstva bit će u Vatri kažnjavan prema količini toga, a potom će izaći iz Vatre. Prema tome, djela kojima se izražava pokornost Allahu ulaze u sastav dijelova imana, a djela kojima se izražava neposluh Allahu ulaze u sastav nevjerstva, iako se na čelu dijelova nevjerstva nalazi poricanje, a na čelu dijelova imana srčano potvrđivanje istinitosti (*tasdīk*).

Ono, pak, što se, navodno, prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s.: “Kada god se oformi jedna družina (*džemāt*) u njoj se uvijek nađe jedan Allahov miljenik – oni ne znaju ko je on, a ni on ne zna da je on taj!” nema nikakve osnove i govor je bez utemeljenja u istini, budući da članovi družine mogu biti nevjernici, odnosno pokvarenjaci koji će kao takvi i pomrijeti. Što se, pak, tiče potpunih Allahovih miljenika oni su opisani u ajetu: “Zar nije tako da za Allahove miljenike neće biti straha i da oni ni za čim neće tugovati!? To su oni koji vjeruju i Allaha se boje! Za njih su dobre vijesti i na ovom i na onom svijetu...” (Jūnus, 62-64), dok je bogobojaznost (*et-takvā*) spomenuta u riječima Uzvišenog: “Dobročinstvo je da se vjeruje u Allaha, i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike...”, pa do riječi: “Oni su iskreni, i oni su bogobojazni!” (El-Bekare, 177)

Njih su dvije vrste: jedni su minimalisti, a jedni bliski. Minimalisti su oni koji se Allahu približavaju izvršavajući obavezne propise (*farzove*), kako u pogledu srčanih čina tako i u pogledu čina organa, dok su oni koji druge pretiču (*sābikūn*) ljudi koji se Allahu približavaju i neobaveznim djelima pokornosti (*nāfile*), nakon onih obaveznih, kako se to navodi u Buhārijevom *Sahīhu*, gdje je, posredstvom Ebu Hurejrea, zabilježeno sljedeće: Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Uzvišeni Allah kaže: 'Ko se neprijateljski ponese prema Mom miljeniku taj mi je otvoreno najavio rat. Moj mi se rob ničim više ne može približiti nego izvršavanjem onog što sam mu Ja stavio u obavezu, a onda mi se Moj rob nastavi približavati dobrovoljnim oblicima pobožnosti (*nāfile*) sve dok ga Ja ne zavolim, pa kad ga Ja zavolim Ja tada postajem njegovo uho kojim sluša, njegovo oko kojim gleda, njegova ruka kojom hvata, njegova noga kojom hodi, i da on nešto zatraži od Mene ja bih mu to dao, da zatraži utočište kod Mene ja bih mu utočište pružio i Ja se ne kolebam ni u čemu što ću učiniti onako kako se kolebam da uzmem dušu Svom robu vjerniku: ne voli smrt, a Ja ne volim da mu učinim što nažao!'"[404]

---

[402] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*) i već je navođen (pod br. 372/u izvorniku).

[403] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*).

Riječ *el-velijj* (miljenik, prijatelj) suprotna je riječi *el-'aduvv* (neprijatelj), i izvedena je iz riječi *el-velā'*, što znači: primaknutost i približenost. Prema tome, Allahov miljenik je onaj koji se prijateljski odnosi prema onome što je Allahu drago, koji Mu se približio čineći stvari na kojima je Njegovo zadovoljstvo. Oni su onakvi kako se Allah izrazio o njima, naime: "A ko se Allaha bude bojao On će mu dati neki izlaz i opskrbit će ga odakle se i ne nada!" (Et-Talāk, 2-3)

Ebu Zerr – Allah bio zadovoljan njime! – kaže: "Kad je objavljen ovaj ajet, Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: 'Ebu Zerre, kada bi se ljudi držali ovog ajeta on bi im bio dovoljan!'"[405] Prema tome, Allah će bogobojaznima dati izlaz iz onog što pritisne ljude i dati im opskrbu odakle se i ne nadaju, te tako od njih odbiti pogibelj, a pribaviti im ono što će im biti od koristi i dati im i neke druge stvari, otkrovenja i utjecajnosti, čije bi se objašnjavanje ovdje oduljilo.

---

[404] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) budući da ga bilježi El-Buhāri, dok mu je prijenosni niz snažan zbog jednog drugog hadisa, koji ima više predajnih puteva i potvrda. Ja sam ih stručno elaborirao u djelu *El-Ehādīsu-s-sahīha*, pod br. 1640. Međutim, izraza "otvoreno" nema kod El-Buhārija, već se nalazi kod drugih autora, u hadisu koji se prenosi posredstvom Ebu Umāmea a u čijem prijenosnom nizu se nalaze dvojica slabih prenosilaca, kako sam to tamo objasnio.

[405] Hadis je slab (*da'īf*). Bilježe ga Ahmed i Hākim, no u njegovom prijenosnom nizu postoji prekid.

O njegovim riječima:

A kod Allaha su najpribraniji oni najpokorniji od njih, koji u najvećoj mjeri slijede Kur'an.

Komentar:

Htio je kazati da je najpribraniji vjernik onaj koji je najpokorniji Allahu i koji se u najvećoj mjeri drži Kur'ana. Takav je najbogobojazniji, tj. onaj najbogobojazniji je najpribraniji (kod Boga). Uzvišeni kaže: “Kod Allaha su od vas najpribraniji oni koji su najbogobojazniji!” (El-Hudžurāt, 13)

U *Sunenima* se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Nema prednosti Arap nad nearapom, niti nearap nad Arapom, ni bijelac nad crncem, ni crnac nad bijelcem osim po bogobojaznosti. Ljudi potječu od Adema a Adem je (stvoren) od zemlje!”[406]

Ovim argumentom na vidjelo izlazi minornost njihovog sporenja oko toga da li je kod Allaha pribraniji strpljiv siromah ili zahvalan bogataš, te davanja prednosti jednom od njih u odnosu na drugog. Na temelju njega zaključuje se da se prednost ne vezuje za samo siromaštvo ili bogatstvo, već za postupke, situacije i stvarnosti stvari tako da je sporenje oko ovoga u osnovi pogrešno, budući da se kod Allah prednost postiže isključivo bogobojaznošću i istinama imana, a ne siromaštvom ili bogatstvom. Iz tog razloga je – a Allah najbolje zna! – hazreti Omer rekao: “Bogatstvo i siromaštvo su samo dvije jahalice i ne marim koju ću od njih uzjahati!”

I siromaštvo i bogatstvo su iskušenje od Uzvišenog Allaha kojim On iskušava Svoga roba, kako to kaže Uzvišeni: “Čovjek, kada Gospodar njegov hoće da ga iskuša pa mu počast ukaže i blagodatima ga obaspe, govori: ‘Gospodar moj je prema meni postupio plemenito!’” (El-Fedžr, 15)

Prema tome, ako strpljiv siromah i zahvalan bogataš budu podjednaki u pogledu bogobojaznosti, bit će podjednaki i u svom duhovnom stupnju, a ako jedan od njih bude bolji od drugoga u tome, on je i kod Allaha bolji, jer se ne mjere siromaštvo i bogatstvo, nego strpljivost i zahvalnost.

---

[406] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) s tim da je njegovo vezivanje za *Sunene* pogrešno. Naime, ne bilježi ga nijedan autor takve hadiske zbirke! Hadis se nalazi u *Musnedu* imama Ahmeda. Ja sam, prije više godina, bio rezerviran prema njemu, no Allah mi je olakšao da sakupim veći broj njegovih predajnih puteva, i sve sam ih stručno elaborirao, iz čega mi se pokazalo da je hadis vjerodostojan u svakoj od tih predaja. Pojedinosti o tome dao sam na naznačenom mjestu. Shodno tome, dopustio sam da se hadis uvrsti u moju obimnu knjigu *Sahīhu-l-džāmi‘i-s-sagīr ve zijādātihi* (1780).

Neki od njih ovom pitanju pristupili su iz drugog ugla, naime sa stanovišta da je iman pola strpljivost a pola zahvalnost, tako da bi obojica njih pri sebi morali imati i strpljivosti i zahvalnosti. Tako su uzeli ta dva dijela imana i stali raspravljati koji je od njih bolji. Bogatog su sveli na čovjeka koji daje sadaku i troši svoj imetak u ono što će ga približiti Allahu i zahvaljuje Allahu na imetku koji mu je dao, a siromaha na čovjeka posvećenog pokornosti Allahu i izvršavanju vjerom propisanih dužnosti, strpljivo podnoseći svoje siromaštvo. U tom slučaju se može kazati da je od njih dvojice potpuniji onaj koji je pokorniji i koji se u većoj mjeri pridržava Allahovih naloga, pa ako su u tome jednaki, jednaki su i u svom duhovnom stupnju, a Allah najbolje zna! Ako bi se to moglo tako postaviti, onda bi se moglo postaviti i ovo pitanje: Ko je bolji: zdrav i zahvalan, ili bolestan i strpljiv; onaj kome se pokorava a on zahvalan, ili onaj koga ponižavaju a on strpljiv; onaj ko je u sigurnosti a zahvalan, ili onaj ko je u strahu a strpljiv je i sl.

O njegovim riječima:

Iman je: vjerovanje u Allaha, u Njegove meleke, u Njegove objave, u Njegove poslanike, u Sudnji dan i u sudbinsko određenje, tj. da je ono, bilo dobro ili loše, slatko ili gorko, od Allaha.

Komentar:

Ranije smo vidjeli da ove komponente predstavljaju temeljna načela vjere. To je ono što je naveo Vjerovjesnik, s.a.v.s., u svom odgovoru na Džibrīlov upit, kako stoji u poznatom "Džibrīlovom hadisu", oko čije vjerodostojnosti postoji saglasnost Buhārija i Muslima, kada je Vjerovjesniku, s.a.v.s., došao u liku jednog beduina i upitao ga šta je to islam i kad mu je on odgovorio: "Da posvjedočiš da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov poslanik; da obavljaš namaz; da daješ zekat; da postiš mjesec ramazan; i da hodočastiš Ka'bu ako budeš u mogućnosti." Zatim ga je upitao šta je to iman, i on mu je odgovorio: "Da vjeruješ u Allaha; u Njegove meleke; u Njegove knjige; u Njegove poslanike; u Sudnji dan, i da vjeruješ u sudbinsko određenje, dobro i loše." Zatim ga je upitao šta je to odličnost u vjerovanju (*ihsān*), i on mu je odgovorio: "Da vjeruješ u Allaha kao da Ga vidiš, jer ako ti Njega ne vidiš, vidi On tebe!"

U *Sahīhu* je, također, utvrđeno, u predaji od njega, s.a.v.s., da je on na dva rekata sabah-namaza nekad učio dvije sure Ihlās, tj. "Kul jā ejjuhe-l-kāfirūn" i "Kulhuvallahu ehad", a nekad ajete o imanu i islamu koji se nalaze u suri El-Bekare "Kūlū āmennā billāhi ve mā unzile ilejnā..." (El-Bekare, 136), odnosno u suri Alu 'Imrān "Kul jā ehle-l-kitābi..." (Alu 'Imrān, 64)

U hadisu o izaslanstvu plemena Abdu-l-Kajs, o čijoj vjerodostojnosti postoji saglasnost Buhārija i Muslima, on je iman objasnio rekavši im: "Naređujem vam da vjerujete u Allaha Jedinog, a znate li šta je to vjerovanje u Allaha Jedinog?! (To je) posvjedočenje da nema drugog boga osim Allaha Jedinog, Koji nema sudruga u Božanstvenosti Svojoj, (zatim) obavljanje namaza, davanje zekata, i davanje petine onog što zadobijete kao ratni plijen!"[407] Jasno je da on ovim nije htio kazati da samo ova djela čine vjerovanje u Allaha, bez vjerovanja srca, budući da je na više drugih mjesta kazao da je neophodno i vjerovanje srca, iz čega se razumije da ova djela s vjerovanjem srca sačinjavaju iman, o čemu je ranije bilo riječi.

Kur'an i Sunnet prepuni su onoga što ukazuje na to da se čovjeku iman priznaje samo uz djela i srčano potvrđivanje istinitosti vjere (*tasdīk*), što prevazilazi sam namaz i zekat – njih je, naime, protumačio sunnet, dok su značenje imana objasnili i Kur'an i sunnet. Kur'an je to učinio riječima: "Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene..." (El-Enfāl, 2); "Pravi vjernici su samo oni koji u Allaha i Poslanika Njegovog vjeruju, i poslije više ne sumnjaju..." (El-Hudžurāt, 15); "I tako mi Gospodara tvoga, oni neće biti vjernici dok za sudiju u sporovima međusobnim tebe ne prihvate i dok onda zbog presude tvoje u dušama svojim nimalo tegobe ne osjete i dok se sasvim ne pokore!" (En-Nisā', 65)

Prema tome, odricanje imana onome ko nije dostigao ovaj cilj ukazuje na to da je taj cilj ljudima propisan kao obaveza, pa onaj ko ga zanemari biva među onima za koje je izrečena prijetnja kaznom budući da nije došao s neophodnim vjerovanjem čijim posjednicima je obećan ulazak u Džennet bez izlaganja patnji. Ne može se kazati da između Vjerovjesnikovog tumačenja imana u "Džibrīlovom hadisu" i onog tumačenja u hadisu o izaslanstvu plemena Abdu-l-Kajs postoji kontradiktornost, jer je on u prvom slučaju iman objasnio nakog što je objasnio islam, pa je tada on značio vjerovanje u Allaha, u Njegove meleke, u Njegove knjige, u Njegove poslanike i u Sudnji dan, uz ona djela koja je spomenuo kod objašnjavanja značenja islama, onako kako i ihsān (odličnost u vjerovanju) sadrži iman čije mu je objašnjenje prethodilo. Stvar je, pak, drukčija u pogledu hadisa koji govori o izaslanstvu plemena Abdu-l-Kajs – on je, naime, iman tu protumačio ispočetka, tom tumačenju nije prethodilo tumačenje islama. Ovaj odgovor, međutim, nije podudaran sa onim kako je Profesor – Allah mu se smilovao! – protumačio iman. Hadis o dolasku izaslanstva plemena Abdu-l-Kajsa njemu je ostao nejasan.

---

[407] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*).

Ono na šta bi se mogla staviti primjedba jest činjenica da onih vanjskih postupaka koje je Allah ljudima učinio obaveznim ima više od ovih pet koje je Vjerovjesnik, s.a.v.s., spomenuo u svom odgovoru na Džibrīlovo pitanje. Na ovu opasku neki su odgovorili da to petero predstavlja najizrazitije i najveće obrede islama te da čovjek, vršeći njih, upotpunjuje svoju predanost Allahu, odnosno da njihovim zanemarivanjem ostavlja utisak da je njegovo pokoravanje Allahu prestalo.

Zaključak je da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., istaknuo onu vjeru koja označava čovjekovu punu predanost njegovom Gospodaru, a koja predstavlja čisto Allahovo pravo kod svakog pojedinca, tako da je svako ko je kadar obavezan iskreno Allahu ispovijedati vjeru. To se izražava kroz onih pet elemenata, dok je sve mimo toga obavezno iz interesnih razloga i njihova obaveznost ne obuhvata sve ljude. To je ili kolektivna obaveza, kakva je borba na Allahovom putu (*džihād*), naređivanje dobra, suzbijanje zla i sve ono što prati to dvoje: upraviteljstvo, vlast, izdavanje fetvi, poučavanje Kur'anu, hadisu i dr., ili je takvo zbog prava ljudi, kad se odnosi samo na one koji na to imaju pravo, odnosno obavezu, i kad prestaje biti aktuelno, kad to pravo ili obaveza budu realizirani, kakvo je vraćanje dugova, vraćanje stvari povjerenih na čuvanje i otetih, pravedno postupanje u međuljudskim nepravdama vezanim za život, imetak, čast, prava supruge i djece, rodbinsku vezu i sl. Ono što je u tome obaveza za Zejda nije i za Amra, što nije slučaj s postom mjeseca ramazana, hodočašćem Ka'be, obavljanjem pet dnevnih namaza i zekatom, s tim da je zekat, premda materijalna dužnost, ipak obaveza prema Allahu, a onih osam kategorija predstavlja područje njegove trošnje, zbog čega je tu neophodna i namjera i zbog čega ga ne može izvršiti drugi bez dozvole onoga ko ga daje, i zbog čega se ne zahtijeva od nemuslimana.

Što se, pak, tiče prava ljudi, tu se ne uvjetuje namjera tako da ako ih izmiri neko drugi, bez dozvole onoga ko ih je dužan izmiriti, njegova obaveza time prestaje. Izmirivanje tih prava zahtijeva se i od nemuslimana, dok ono što postaje obavezom u smislu Allahovog prava, kakve su iskupnine za određene prekršaje, uzrokuju ljudi i u njima ima stanovite sankcije. Iz tog razloga se za zekat uvjetuje vjerozakonom obavezana osoba tako da on nije obaveza za malodobnu i maloumnu osobu, prema mišljenju Ebu Hanīfe i njegovih učenika – Allah im se smilovao! – kako je to razjašnjeno na za to odgovarajućem mjestu.

Što se tiče njegovih riječi: "I u sudbinsko određenje, tj. da je ono, bilo dobro ili loše, slatko ili gorko, od Allaha" – ta, mi smo ranije naveli, u "Džibrīlovom hadisu", Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "...i da vjeruješ u sudbinsko određenje, dobro i loše", dok Uzvišeni kaže: "Reci: 'Zadesit će nas samo ono što nam je Allah zapisao!'" (Et-Tevbe, 51); "Ako ih zadesi kakvo dobro, govore: 'Ovo je od Allaha!', a snađe li ih kakvo zlo, tada govore: 'Ovo je od tebe!' Reci: 'Sve je od Allaha!' Pa šta je tim ljudima?! – oni kao da ne razumiju ono što im se govori!?" (En-Nisā', 78); "Dobro koje ti se dogodi od Allaha je, a zlo koje te stigne od tebe je!" (En-Nisā', 79)

Ako bi neko upitao: Kako je moguće uskladiti Njegove riječi: "Sve je od Allaha." (En-Nisā', 78) i "Ovo je od tebe." (En-Nisā', 79) – odgovorilo bi se da Njegove riječi: "Sve je od Allaha" znače da je i rodnost i suša, i pobjeda i poraz, sve to od Allaha, a riječi: "Ovo je od tebe" znače: sve loše što te zadesi od Allaha posljedica je tvoga grijeha i za tebe je to kazna, kako to kaže Uzvišeni: "Kakva god vas bijeda zadesi, to je zbog grijeha koje ste zaradili..." (Eš-Šūrā, 30)

Na to ukazuje i ono što se prenosi od Ibn 'Abbāsa – Allah bio zadovoljan sa njim! – naime da je on, proučivši ajet: "A zlo koje te stigne od tebe je!" (En-Nisā', 79), rekao: "A Ja sam ti ga dosudio!" Ovdje se, prema najispravnijem stajalištu, pod *dobrim* (*el-hasene*) misli na blagodat, a pod *zlim* (*es-sejji'eh*) na iskušenje nedaćom. Prema nekima, pak, ono *dobro* je poslušnost Bogu, a *zlo* je neposlušnost. Ima i mišljenja da se pod *dobrim* (u predmetnom ajetu) podrazumijeva ono kako je prošao na Bedru, a pod *zlom* ono što ga je zadesilo na Uhudu. Onaj prvi stav, međutim, sadrži i ovaj treći, dok se onaj drugi stav ne može posmatrati odvojeno od onog prvog, s tim da i zlo djelo i zla posljedica mogu biti od njega, premda je i jedno i drugo sudbinski određeno. Naime, drugi neposluh Bogu može biti sankcija za onaj prvi i tako predstavljati zlu nagradu iako je formalno zlo djelo, kao što i druga blagodat može predstavljati nagradu za onu prvu, kako to sugeriraju Kur'an i sunnet.

Kaderije se ne mogu pozivati na riječi Uzvišenog "od tebe je" s obzirom da stoje na stanovištu da svako čovjekovo djelo, i dobro i loše, potječe od njega, a ne od Allaha! Kur'an, pak, pravi razliku između tog dvoga, a oni ne prave. Uzvišeni, naime, kaže: "Sve je od Allaha", sugerirajući da sva dobra potječu od Allaha, ali i sve ono loše, dok oni to ne zastupaju i u pogledu djela, već samo u pogledu sankcije. Njegove riječi nakon ovoga: "Dobro koje ti se dogodi" i "zlo koje te stigne" su poput riječi: "Ako ih zadesi kakvo dobro" i "snađe li ih kakvo zlo". Uzvišeni pravi razliku između dobara koja su blagodati, i između zala koja su nedaće: za one prve kaže da su od Allaha, a za druge da su od čovjeka, budući da se blagodat prispodobljuje Allahu, tj. On je njome dao dobro u svakom pogledu tako da nema niti jednog njezinog aspekta a da se neminovno ne prispodobljuje Njemu. Ono, pak, loše On stvara radi određene mudrosti tako da i ono, s obzirom na tu mudrost, spada u Njegovo blagodarivanje. Naime, Gospodar nikada ne čini ništa loše, već je svaki Njegov čin lijep i dobar.

Stoga je Vjerovjesnik, s.a.v.s., pri oblačenju ihrama govorio: "Svo dobro je u Tvojim rukama, a zlo Ti nije imanentno!" – tj. Ti ne stvaraš suštinsko zlo, već sve što stvoriš ono u sebi nosi mudrost i ono je, s obzirom na tu mudrost, dobro pa, iako u tome može biti zla za neke ljude, ono je samo djelimično, nadodatak (na izvorno dobro). Što se tiče cjelovitog, apsolutnog zla, Uzvišeni Gospodar je od toga čist. To je, dakle, ono zlo koje Njemu ne pripada, i zato se zlo Njemu nikada ne pripisuje samostalno, ono ili ulazi u sastav svih stvorenja, kao što je u riječima Uzvišenoga: "Allah je Stvoritelj svega." (Er-Ra'd, 16); "Sve je od Allaha." (En-Nisā', 78); ili se vezuje za neki uzročnik, kao u Njegovim riječima: "Od zla onoga što je stvorio." (El-Felek 2); ili je njegov činilac ispušten, kao u riječima džinna: "I mi ne znamo da li se onima na zemlji želi zlo ili im Gospodar njihov želi dobro." (El-Džinn, 10)

Ako Allah stvori nešto što je neprijatno za neka živa bića, to ne znači da je to lišeno mudrosti. Naprotiv, Allah ima toliko milosti i mudrosti da veličinu njihovu samo On može odrediti! Ono djelimično, nadodato zlo koje se nađe u stvorenjima nije cjelovito [sveopće] zlo. Opće, cjelovite stvari samo su dobro ili korist za ljude, poput opće kiše ili slanja općeg poslanika. Iz ovog proizlazi da On one koji se lažno izdaju za Njegove poslanike nikada neće podržati nadnaravnostima (*mu'džizāt*) kojima je podržavao Svoje istinite poslanike, jer bi to predstavljalo opće zlo za ljude, odvelo bi ih u zabludu i izopačilo im njihovu vjeru i pokvarilo im i ovaj i onaj svijet.

Ovo nije poput nepravednog vladara [i neprijatelja, jer nepravednim vladarem] Allah neminovno otklanja više zla nego što je njegova nepravda. Kaže se: Šezdeset godina s nepravednim vladarem bolje je nego samo jedna noć bez vladara! Pod pretpostavkom da su njegove nepravde brojne, to za vjeru može biti dobro, poput nedaća, i može biti iskupnina za grijehe koje su počinili, kao što mogu postići i nagradu za strpljivost na njoj i u tome se povratiti Allahu, zamoliti Ga za oprost grijeha i izraziti Mu pokajanje. Isto je i u slučaju kad Allah njihovom neprijatelju dadne vlast nad njima. Zbog toga, Allah mnogim vladarima silnicima omogući da tako vladaju neko vrijeme, dok lažnim poslanicima ne ostavi mnogo vremena, već ih, neminovno, uništava jer je njihova kvarnost općenita i u pogledu vjere, i u pogledu ovoga i onoga svijeta. Uzvišeni kaže: "A da je on o Nama kojekakve riječi iznosio, Mi bismo ga za desnu ruku uhvatili, a onda bismo mu žilu kucavicu presjekli!" (El-Hākka, 44-46)

Njegove riječi "od tebe je" imaju više korisnih sugestija. Jedna od njih je i ta da čovjek ne može imati potpuno povjerenje u sebe, da u pogledu sebe ne može biti baš sasvim spokojan, jer se zlo krije u njemu i isključivo odatle mu dolazi. Stoga ne treba da se bavi grđenjem ljudi, niti da njih osuđuje kad se loše ponesu prema njemu jer su to samo učinci nekih loših djela koja je počinio – stigli su ga zbog njegovih grijeha. Zato treba da obrati pažnju na grijehe, da od Allaha zaišće utočište od svoga zla i od ružnih postupaka svojih; treba da zamoli Allaha da mu pomogne u tome da Mu bude pokoran. Time će mu se postići svako dobro, a od njega se odvratiti svako zlo.

Stoga je najkorisnija, najveća i najmudrija dova – dova Fatihe: "Uputi nas na Pravi put, na Put onih koje si obasuo Svojim blagodatima, a ne na put onih na koje si se rasrdio i koji su zalutali." (El-Fātiha, 5-7) Naime, ako bi ga izveo na ovaj put, On bi ga time pomogao da Mu bude u pokornosti i da napusti griješenje prema Njemu, pa ga ne bi zadesilo zlo ni na ovom, ni na onom svijetu. Međutim, grijesi su neodvojiv pratilac ljudske duše, tako da je čovjek svakog trenutka ovisan o uputi. Štaviše, potrebnija mu je uputa nego hrana i piće. Stoga nije tačno ono što kažu neki komentatori Kur'ana – naime "da ga je jednom već naputio, a pod daljnjim traženjem upute podrazumijeva se održavanje u njoj, odnosno povećanje!"

Međutim, čovjek ima potrebu za tim da ga Allah poduči i kako će postupiti u detaljima situacije u kojoj se nalazi, odnosno koje će pojedinosti ostaviti postrani, u svakom danu, te da ga On nadahne da i postupi tako, budući da samo znanje nije dovoljno ukoliko u njemu ne pokrene volju da i postupi po onom što zna. U protivnom, znanje će biti argument protiv njega, a on neće biti upućen čovjek. Također mu je potrebno da ga učini kadrim da djeluje tom dobrom voljom, jer onoga što nam je nepoznato ima višestruko više od onog što nam je poznato, a onog što ne želimo uraditi usljed nedobrižnosti, ili lijenosti, ima koliko i onoga što želimo, ili više ili manje od toga, kao i onoga što želimo ali ne možemo uraditi, dok onog što poznajemo u globalu, no ne i u pojedinostima, ima toliko da ga nije moguće ni izbrojati.

Mi trebamo potpunu uputu, pa onaj kod koga se upotpune sve ove stvari kod njega se traženje upute svodi na njeno održavanje, što je najviši stadij.

Nakon svega toga ima i jedna druga uputa – uputa na put koji vodi Džennetu na onom svijetu. Iz tog razloga je ljudima naređeno da uče ovu dovu u svakom namazu, s obzirom da su u iznimnoj potrebi za tim. Zapravo, ni za čim nemaju tako veliku potrebu kao za ovom dovom! Treba znati da je Uzvišeni Allah, Svojom milošću, ovu dovu učinio jednim od najvećih sredstava kojima se postiže dobro, i koja štite od zla. Kur'an je istaknuo činjenicu da loše stvari dolaze od čovjeka, premda po Allahovom određenju, a dobre od Allaha. Ako je to tako, onda se Uzvišenome treba izražavati zahvalnost, čovjek Ga treba moliti za oprost svojih grijeha i oslanjati se samo na Njega, Jednoga, budući da dobro daje samo On. Prema tome, to nalaže izražavanje Njegove jednosti u Božanstvenosti (*tevhīd*), oslanjanje na Njega, Jednoga, zahvaljivanje Njemu, Jednome, i moljenje za oprost grijeha.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., sve je to objedinjavao u namazu. U *Sahīhu* stoji da je on, kad bi se dizao s pregiba (*rukūʻ*) u namazu, izgovarao: "Rabbenā leke-l-hamd, hamden kesīren, tajjiben, mubāreken fīhi! (Gospodaru naš, Tebi zahvaljujemo zahvalnošću mnogom, čistom i blagoslovljenom!)"[408] "Mil'e-s-semāvāti, ve mil'e-l-erdi, ve mil'e mā ši'te min šrj'in baʻdu, ehle-s-semā'i ve-l-medžd. Ehakku mā kālehu-l-ʻabdu ve kullunā leke-l-ʻabd. (Koliko može napuniti Nebesa i Zemlju, koliko Ti hoćeš još, zahvalom onih koji Te hvale i slave. To je najistinitije što izrekne rob, a svaki od nas Tvoj je rob!)"[409]

Ovo je, dakle, zahvala, tj. zahvaljivanje Allahu Uzvišenom, i objašnjenje da je zahvaljivanje Njemu ono najistinitije što izrekne čovjek. Potom kaže: "Lā māniʻa limā aʻtajte , ve lā muʻtije limā menaʻte, ve lā jenfeʻu ze-l-džeddi minke-l-džeddu. (Nema zapreke onome što Ti daješ, i nema davanja koje Ti priječiš, a imućstvo imućnoga protiv Tebe je beskorisno!)" Ovim je izražena Njegova jednost i jednoća Njegove Gospodarstvenosti u smislu stvaranja, odredbe, početka i kraja: On je onaj Koji daje i uskraćuje i niko ne može uskratiti ono što On hoće da dadne, niti iko može dati ono čemu je On stavio zapreku. Također je izražena i jednost Njegove Božanstvenosti u smislu izricanja zakona, zapovijedi i zabrane. Iako se ljudima podaruju razni vidovi sreće, vidljivi: vlast, veličina, materijalno obilje i upravni položaj, i zakriveni: poput onih kod ljudi koji imaju duhovna otkrovenja i sposobnost poduzimanja natprirodnih čina, opet je svako imućstvo imućnoga protiv Tebe beskorisno, tj. neće ga to spasiti, niti izbaviti! Zato je i rekao: "Protiv Tebe je beskorisno", a ne "Kod Tebe je beskorisno!", jer da je tako rečeno to bi ostavljalo utisak da se čovjek time ne može približiti Njemu. Ovim se, pak, kazalo da mu to ne mora ni štetiti. Prema tome, ove riječi predstavljaju potvrđivanje tevhīda, odnosno potvrđivanje Allahovih riječi: "Samo Tebe obožavamo, i samo od Tebe pomoć tražimo!" (El-Fātiha, 4)

---

[408] Predaju bilježi El-Buhāri, no ne kao Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., praksu nego kao nešto što je on čuo da izgovara neki čovjek, te da mu je na to rekao: "Vidio sam trideset i nekoliko meleka – natječu se ko će ih prvi zabilježiti!" (V.: moju knjigu *Sifatu-s-salāti*, str. 119.)

[409] Hadis je vjerodostojan (*sahih*), a bilježe ga i El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), i on je drugi hadis, no autor ga je unio u prvi pa se stječe dojam da se radi o jednom hadisu. (V.: prethodno naznačeni izvor!)

Naime, ako bi se pretpostavilo da je neki uzročnik neovisan u dosezanju onog što se hoće, a da se opet sve događa prema Allahovom htijenju i upravljanju, i tada bi trebalo stremiti samo za Allahom, samo se na Njega oslanjati, samo od Njega iskati, samo od Njega moliti izbavljenje iz nevolje, samo od Njega pomoć tražiti, jer Njemu pripada zahvala i samo je On onaj Kome se treba žaliti – On je onaj od Kojeg se pomoć traži, On se u pomoć doziva i nema snage ni moći osim sa Njim. Pa, kako je tek kad nijedan uzročnik nije neovisan u dosezanju onog što se hoće, kad se njemu moraju priključiti drugi uzroci, te se od njega eliminirati zapreke i prepreke da bi se stiglo do cilja?! Tako svaki uzrok ima svog saveznika i protivnika, pa ako ga saveznik ne pomogne i ne odbije od njega protivnika rezultat neće biti postignut. Sama kiša ne čini da raste bilje, njoj se mora priključiti i zrak, tlo i dr. Potom se rastinje neće upotpuniti ukoliko se od njega ne odstrane elementi koji ga nište; hrana i piće se ne mogu konzumirati osim organima i snagama pohranjenim u tijelu, a sve to nije ni od kakve koristi ukoliko se od njega ne otkloni ono što ga razara.

Da bi ti, pak, stvorenje nešto dalo, ili te pomoglo, ono, uz činjenicu da je Allah taj Koji u njemu daje volju, snagu i sposobnost djelovanja, svoj čin davanja može dovesti do kraja tek nakon što se steknu mnoge pretpostavke koje će mu pomoći u dosezanju onog što želi, a koje su izvan okvira njegove moći, makar bio i autoritativni vladar, tako da on od tih savezničkih pretpostavki mora otkloniti sve ono što im stoji na putu i sputava ih u djelovanju. Prema tome, ono što se želi postići može se ostvariti samo uz postojanje neophodnih pretpostavki za to i uz nepostojanje zapreka.

Svaki povoljni uzrok samo je jedan dio onog što je neophodno, jer u čitavoj egzistenciji nema ničeg što bi bilo, samo, potpuna neophodnost, makar se i nazivalo takvim, a ostalo što ga podupire, uvjetima, samo je jezičko sporenje. Tvrdnja da među stvorenjima ima neki neovisan uzročnik koji izaziva svoju posljedicu nema svoga utemeljenja.

Ko ovo ispravno shvati pred njim se otvore vrata za izražavanje Allahove jednosti (*tevhīd*), i on time saznaje da niko ne zaslužuje da se moli, osim Njega, a nekamoli da se obožava osim Njega, te da se ne treba oslanjati ni na koga drugoga, niti za drugog vezivati svoja nadanja.

O njegovim riječima:

I mi vjerujemo u sve to, ne pravimo razliku među Njegovim poslanicima, i potvrđujemo, svima njima, istinitost onoga s čime su dolazili.

Komentar:

Ovo je ukazivanje na ono što je rečeno ranije a u šta je obaveza vjerovati i u pojedinostima. Njegove riječi: “Ne pravimo razlike među Njegovim poslanicima”, i dalje do kraja iskaza, znače: Ne pravimo razliku među njima tako da u neke od njih vjerujemo a u neke ne vjerujemo,[410] već vjerujemo u sve njih i svima njima potvrđujemo istinitost, jer onaj ko u jedan dio vjeruje, a u drugi ne vjeruje – nevjernik je u pogledu toga kao cjeline. Uzvišeni kaže: “I govore: ‘U neke vjerujemo, a u neke ne vjerujemo’ – žele da između toga neki stav zauzmu. Oni su, zbilja, pravi nevjernici!” (En-Nisā’, 150-151)

To je stoga što se isto ono zbog čega je povjerovao u one od njih u koje je povjerovao nalazi i kod onoga u koga nije povjerovao. Poslanik u kojeg je povjerovao došao je da potvrdi istinitost [ostalih] poslanika, pa ako ne vjeruje u neke poslanike on ne vjeruje ni u onoga za koga tvrdi da vjeruje u nj, budući da je i taj poslanik došao s potvrdom istinitosti svih poslanika. Prema tome, stvarno je nevjernik, premda misli da je vjernik. Jedan je od onih koji će u pogledu djela biti na najvećem gubitku, čije će nastojanje u životu na ovome svijetu uzaludno biti a koji će računati da postupa lijepo.

---

[410] ʿAfīfi kaže: “Vidjeti str. 316. djela *Medžmūʿu-l-fetāva*, svezak IV.”

O njegovim riječima:

A počinioci velikih grijeha iz Muhammedovog, s.a.v.s., ummeta neće vječno ostati u Vatri, ako su umrli kao monoteisti (*muvehhidūn*), makar se (prije toga) i ne pokajali – nakon što Allaha susretnu kao oni koji su znali za Nj, prepuštaju se Njegovome htijenju i Njegovoj odluci: ako hoće oprostit će im po Svojoj dobrostivosti, kako je rekao u Svojoj Knjizi, naime: "A oprostit će ono što je manje od toga (tj. pridruživanja Njemu sudruga u Božanstvenosti Njegovoj) kome On hoće." (En-Nisā', 48 i 116), a ako hoće kaznit će ih u Vatri po Svojoj pravdi, a potom će ih izvesti iz nje po Svojoj milosti i zauzimanjem zauzimača iz reda onih koji su Mu bili u pokornosti, a zatim ih poslati u Svoj Džennet. To je tako jer Allah štiti one koji su znali za Njega, pa ih neće tretirati i na jednom i na drugom svijetu kao one koji Ga nisu poznavali: koji su bili beznadežni u pogledu prihvatanja Njegove upute, pa stoga nisu postigli Njegovu zaštitu. Bože naš, zaštitniče islama i njegovih pripadnika, učini nas postojanim u islamu sve dok Te ne sretnemo sa njim!

Komentar:

Njegove riječi: "A počinioci velikih grijeha iz Muhammedovog, s.a.v.s., ummeta neće vječno ostati u Vatri, ako su umrli kao monoteisti" ustvari su odgovor haridžijama i mu'tezilijama koji su stajališta da će počinioci velikih grijeha vječno ostati u Vatri, s tim da haridžije takve smatraju nevjernicima, a mu'tezilije da su "izašli iz imana, a nisu ušli u nevjerstvo, već da se nalaze u postaji između tog dvoga", kako smo to vidjeli kod razmatranja Profesorovih riječi: "I nikog od onih koji se okreću prema kibli ne proglašavamo nevjernikom zbog nekog grijeha, ukoliko on taj grijeh ne smatra dozvoljenim."

Iz njegovih riječi: "iz Muhammedovog" u kojima izdvaja Muhammedov ummet, razumije se da se status počinioca velikih grijeha iz drugih vjerskih zajednica, mimo Muhammedove, s.a.v.s., prije nego su ti vjerozakoni dokinuti njegovim poslanstvom, razlikuje od onih u Muhammedovom ummetu, što je diskutabilno, budući da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., saopćio "da će iz Vatre izaći svako ko u svom srcu bude imao makar i trun imana"[411] – što nije vezao samo za svoj ummet, već je iman spomenuo općenito, pa je potrebno obratiti pažnju na to, osobito s obzirom da se u nekim rukopisnim primjercima ummet i ne spominje.

Njegove riječi "u vatri" priloška su odredba za mjesto, i u suodnosu su sa "neće vječno ostati", a naprijed su stavljene zbog rime a ne stoga što su predikat riječi: "počinioci velikih grijeha", kako su to mislili neki komentatori.

Učenjaci su se različito izjasnili o velikim grijesima, tako da je o tome izrečeno više stavova. Prema jednima takvih grijehova ima sedam, prema drugima sedamnaest; jedni su mišljenja da su to oni grijesi o čijoj zabrani su saglasni svi vjerozakoni; drugi drže da je to sve ono što zatvara put spoznaji Allaha; jedni su mišljenja da su oni ono što uništava imovinu i zdravlje; prema nekima nazvani su velikim s obzirom na one koji su manji od njih; drugi kažu da se u osnovi i ne zna koji su, odnosno da su oni zakriveni, poput Kaderske noći; po nekima njihov broj je bliži broju sedamdeset; za druge je veliki grijeh sve ono što je Allah zabranio; treći kažu da su to oni grijesi koji za sobom povlače Šerijatom ustanovljenu kaznu (*hadd*), odnosno za koje je zaprijećeno Vatrom, ili za koje je rečeno da izazivaju prokletstvo ili srdžbu (Božiju).

Ovo je najbliže istini. Prve muslimanske generacije (*selef*) su se različito izrazile i o malim grijesima. Neki od njih su rekli: "Mali grijeh je ono što ne rezultira ni ovosvjetskom, ni onosvjetskom kaznom." Drugi su bili mišljenja da je to "svaki onaj grijeh čije se spominjanje (u vjerskim tekstovima) ne završi jednom od ovih riječi: prokletstvo, srdžba ili Vatra". Treći su govorili: "Mali grijeh je ono za šta nije predviđena Šerijatom ustanovljena kazna (*hadd*), niti je izrečena neka ahiretska prijetnja." Pod prijetnjom se pak misli na konkretnu prijetnju Vatrom, prokletstvom ili srdžbom, jer je konkretna prijetnja na ahiretu poput konkretne kazne na ovom svijetu, naime, tačno je određena. Prema tome, preventivna kazna *ta'zīr* na ovome svijetu ekvivalentna je prijetnji koja je izrečena za onaj svijet a kojom se ne podrazumijeva vatra, ili prokletstvo, ili srdžba (Božija). Ovoj normi se ne mogu uputiti prigovori koji se mogu izreći za drugo, jer se ona odnosi na sve što je Objavom označeno kao veliki grijeh, poput pridruživanja Allahu sudruga u Božanstvenosti Njegovoj (*širk*), ubistva, bluda, sihra, potvaranja čestitih vjernica i sl., zatim bježanja s bojnog polja, uzimanja imetka siročeta, upotreba kamate, neposlušnosti prema roditeljima, krivokletstva, lažnog svjedočenja i sl.

---

[411] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*). Stručno je elaboriran u *Zilālu* (849-852).

Ovaj stav preteže nad drugim iz više razloga. Jedan od njih je činjenica da se on prenosi od ljudi iz prvih muslimanskih generacija, kao što su: Ibn ‘Abbās, Ibn ‘Ujejne, Ibn Hanbel – Allah bio zadovoljan sa njima! – i dr. Drugi razlog su riječi Uzvišenoga: “Ako se klonite velikih grijeha, onih o kojima vam je izrečena zabrana, Mi ćemo preći preko manjih ispada vaših i uvest ćemo vas u divno mjesto!” (En-Nisā’, 31)

Ovo divno obećanje svakako ne zaslužuje neko kome je zaprijećeno srdžbom Božijom, Njegovim prokletstvom ili Njegovom vatrom. Isto tako, onaj ko zasluži da se nad njim izvrši Šerijatom ustanovljena kazna (*hadd*) njegovi ružni postupci neće biti izbrisani izbjegavanjem velikih grijeha. Treće: ova norma svoje uporište ima u onim grijesima koje su spomenuli Allah i Njegov Poslanik, što je granica uzeta iz diskursa Zakonodavca. Četvrto: ovom normom može se napraviti razlika između velikih i malih grijeha, što s drugim stavovima nije slučaj. Naime, oni koji tvrde da velikih grijeha ima sedam, ili sedamnaest, ili blizu sedamdeset i sedam, iznose samo neosnovane tvrdnje.

Tvrdnja, pak, onih koji kažu da su veliki grijesi ono o čijoj zabrani su saglasni svi vjerozakoni, a ne i ono što je u njima tretirano različito, podrazumijevala bi da konzumiranje alkohola, bježanje s bojnog polja, ženidba sa nekim (po islamu) zabranjenim rodicama, te s onima s kojima se je u srodstvu po mlijeku ili tazbinstvu i sl., ne spada u velike grijehe, a da prisvajanje ili krađa nečega sitnog iz imetka siročeta, zatim jedna sitna laž i sl. spadaju u velike grijehe, što je neosnovano.

Tvrdnja onih koji kažu da su veliki grijesi “sve ono što zatvara put spoznaji Allaha”, odnosno “ono što uništava imovinu i zdravlje” podrazumijevala bi da konzumiranje alkohola, jedenje svinjskog mesa, crkotine, krvi, potvaranje čestitih vjernica, ne spada u velike grijehe, što je neosnovano. Oni koji kažu da su velikim grijesima nazvani samo s obzirom na one koji su manji od njih, odnosno da sve ono što je Allah zabranio predstavlja veliki grijeh, podrazumijevaju da se grijesi unutar sebe ne dijele na male i velike, što je pogrešno budući da je u konfrontaciji s objavljenim tekstovima (*nusus*) koji govore o podjeli grijeha na velike i male. Oni, pak, koji govore da se u osnovi i ne zna koji su to veliki grijesi, da su oni neodređeni, govore o sebi, o tome da oni ne znaju koji su to grijesi, što ne znači da ih ne znaju i drugi. A Allah najbolje zna!

Što se tiče njegovih riječi: "makar se (prije toga) i ne pokajali" – treba kazati da nema razilaženja oko toga da pokajanje briše grijehe, već oko osobe koja se nije pokajala (za učinjene grijehe); a što se tiče njegovih riječi: "nakon što Allaha susretnu kao oni koji su znali za Nj" – bolje je bilo da je umjesto "oni koji su znali za Nj" rekao "vjernici", budući da je onaj ko je znao za (postojanje) Allaha a nije povjerovao u Nj – nevjernik! Onaj ko se zadovoljio samom spoznajom bio je Džehm, no njegovo naučavanje je odbačeno kao neosnovano, kako smo to vidjeli ranije. Usto i Iblīs je poznavao svog Gospodara: "Reče: 'Gospodaru, daj mi roka do dana njihovog proživljenja!'" (El-Hidžr, 36); "E tako mi dostojanstva Tvoga", reče, "sigurno ću ih sve na stranputicu navesti, osim Tvojih među njima robova iskrenih!" (Sād, 82-83) Isto je i s Faraonom i s većinom poricatelja Istine (*kāfirūn*). Uzvišeni kaže: "A da ih upitaš: 'Ko je stvorio nebesa i Zemlju?' rekli bi: 'Allah!'" (Lukmān, 25); "Upitaj ih: 'Kome pripada Zemlja i sve što je na njoj, ako znate?' – reći će: 'Allahu!'" (El-Mu'minūn, 84-85)

Postoji velik broj ajeta kojim se izražava isti ovaj smisao. Izgleda da je Profesor – Allah mu se smilovao! – mislio na potpunu spoznaju koja je neodvojiva od slijeđenja Pravoga puta, a o kojoj govore sufije, koji su daleko od toga da bi bili počinioci velikih grijeha, već su prvaci među ljudima, njihov elitni dio.

Što se tiče njegovih riječi: "prepuštaju se Njegovome htijenju i Njegovoj odluci: ako hoće oprostit će im po Svojoj dobrostivosti" itd. do kraja iskaza – njima se ukazuje na to da je Allah na jednu stranu stavio širk (pripisivanje Njemu sudruga u Božanstvenosti Njegovoj), a na drugu sve ostale grijehe, jer je širk najveći među velikim grijesima, kako je to rekao Božiji Poslanik, s.a.v.s. Uzvišeni Allah je saopćio da je širk neoprostiv grijeh, dok je sve druge grijehe vezao za Svoje htijenje. Za htijenje se, pak, vezuje samo ono prema čemu se može odnositi na više načina, što nije slučaj i s onim mimo toga. Da je sve u istoj ravni tada ovo razdvajanje ne bi imalo nikakvog smisla, a On je ovo opraštanje vezao za htijenje, dok su veliki i mali grijesi nakon učinjenog pokajanja posigurno oprošteni, nisu prepušteni htijenju, kako to kaže Uzvišeni: "Reci: 'O robovi Moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Božiju milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti. On, doista, sve grijehe prašta i On je milostiv!'" (Ez-Zumer, 53)

Proizlazi neminovan zaključak da se oporaštanje grijeha koje je prepušteno htijenju odnosi na sve grijehe, izuzimajući pridruživanje Allahu sudruga u Božanstvenosti Njegovoj, [za koje se čovjek za života nije pokajao].

Što se tiče njegovih riječi: "To je tako jer Allah štiti one koji su znali za Nj" na njih se može staviti blag prigovor, kako smo vidjeli, dok u vezi s njegovim riječima: "Bože naš, zaštitniče islama i njegovih pripadnika, učini da se pridržavamo islama" – u drugom primjerku rukopisa stoji: "učini nas postojanim u islamu – sve dok Te ne sretnemo sa njim!", šejhu-l-islam Ebu Ismāil el-Ensāri, u svojoj knjizi *El-Fārūk*, sa svojim prijenosnim nizom preko Enesa – Allah njime bio zadovoljan! – navodi sljedeće: "Jedna od Poslanikovih, a.s., dova bila je i ova: 'O zaštitniče islama i njegovih pripadnika, učini da se pridržavam islama sve dok Te i ne susretnem takav!'"[412] Jasan je razlog zašto je prethodni govor završen ovom dovom; naime, sličnu dovu upućivao je Jūsuf, Allah ga obasuo Svojim blagoslovima!; učio je: "Bože, dao si mi dio vlasti i poučio si me tumačenju snova, Stvaraoče nebesa i Zemlje, Ti si moj zaštitnik na ovome i na onome svijetu, usmrti me kao muslimana i pridruži me dobrim robovima Svojim!" (Jūsuf, 101) To su molili i čarobnjaci koji su bili prvi koji su povjerovali Musau, neka njega, i Vjerovjesnika našeg, Allah obaspe Svojim blagoslovima!; učili su: "Bože naš, obaspi nas strpljenjem i usmrti nas kao muslimane!" (El-A'rāf, 126)

Onaj, pak, ko ova dva ajeta uzima kao dokaz da je dozvoljeno priželjkivati smrt treba znati da mu oni ne mogu biti argumenti za to, jer se u njima moli za smrt u islamu, a ne smrt kao takvu, niti smrt ovoga trenutka. Razlika između tog dvoga je očevidna.

O njegovim riječima:

I smatramo da se namaz može obaviti za svakim, i pobožnim čovjekom i grješnikom koji se okreće prema kibli, te da onome od njih koji umre treba klanjati dženazu.

---

[412] Hadis bilježi Ed-Dijā' el-Makdisī u djelu *El-Ehādīsu-l-muhtāra* (150/1). Navodi ga posredstvom Taberānija, s njegovim prijenosnim nizom preko Enesa ibn Malika. Taj prijenosni niz je dobar (*džejjid*), kako sam to objasnio u stručnoj elaboraciji djela *El-Ehādīsu-s-sahīha* (1833). V.: Uvod za treće izdanje, str. 6.

Komentar:

Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Klanjajte za svakim, i pobožnim čovjekom i grješnikom!"[413] Hadis prenosi Mekhūl od Ebu Hurejrea – Allah bio zadovoljan njime! – a bilježi ga Ed-Dārekutni, uz opasku da Mekhūl nije susreo Ebu Hurejrea! Među njegovim prenosiocima nalazi se i Muāvija ibn Sālih, o kome su se stručnjaci izjasnili različito, iako se Muslim u svome *Sahīhu* poziva na njega. Ed-Dārekutni, uz Ebu Dāvuda, bilježi i drugi hadis koji Mekhūl prenosi od Ebu Hurejrea – naime da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dužni ste namaz klanjati sa svakim muslimanom, bio on pobožan ili prijestupnik, makar činio i velike grijehe. I dužni ste ići u borbu na Božijem putu (*džihad*) sa svakim zapovjednikom, bio on pobožan ili prijestupnik, makar činio i velike grijehe!"[414]

U Buhārijevom *Sahīhu* navodi se da je Abdullah ibn Omer klanjao za Hadždžādžom (ibn Jūsufom) es-Sekafijem, baš kao i Enes ibn Mālik, iako je Hadždžādž bio prijestupnik i nasilan čovjek. U Buhārijevom *Sahīhu* se, također, navodi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Oni će vas predvoditi u namazu, pa ako budu ispravno klanjali za to ćete imati nagradu i vi i oni, a ako budu klanjali pogrešno, vi ćete imati nagradu a oni će to imati protiv sebe!"[415]

Od Abdullaha ibn Omera – Allah bio zadovoljan sa njim! – prenosi se da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Klanjajte za onim ko govori da nema drugog boga osim Allaha i obavite dženazu onom ko umre a ko je javno potvrđivao da nema drugog boga osim Allaha!"[416] Hadis bilježi Ed-Dārekutni preko većeg broja nizova predaje, a potom ga je označio slabim (*da'īf*).

Znaj – Allah se smilovao i tebi i nama! – da je čovjeku, po saglasnosti najviših autoriteta vjere (imama), dopušteno klanjati za onim za koga ne zna da čini neku novotariju u vjeri (*bid'at*) ili da je veliki grješnik. Nije uvjet za onog ko klanja za imamom da zna i kakvo je uvjerenje njegovog imama, niti ga on treba propitivati o tome – npr. da ga pita: Kakvo je tvoje uvjerenje o tome i tome? – već će klanjati iza onog čije mu je stanje zakriveno. Čak ako bi imam bio inovator u vjeri koji poziva svojoj novotariji, ili čovjek veliki grješnik, no namještenik čije zaobilaženje nije moguće, poput imama za džuma-namaz i dva bajram-namaza, te hadžski imam na Arefatu i sl., i tada se može klanjati za njim, prema stavu većine učenjaka iz prvih i potonjih muslimanskih generacija. Onaj ko bi napustio džumu i obavljanje namaza u džematu kojeg predvodi veliki grješnik imam taj bi, prema mišljenju većine učenjaka, bio inovator u vjeri. Ispravno je da on treba obavljati takav namaz i da ga ne treba nanovo klanjati, jer su i ashabi – Allah bio zadovoljan sa njima! – klanjali džuma-namaz i namaz u džematu i iza velikih grješnika imama i da te namaze nisu ponavljali. Tako je Abdullah ibn Omer – Allah bio zadovoljan sa njim! – klanjao iza Hadždžādža ibn Jūsufa, kao i Enes kako smo naprijed naveli. Isto je postupio i Abdullah ibn Mes'ūd – Allah bio zadovoljan sa njim! – klanjajući za Velīdom ibn 'Ukbeom ibn Ebi Mu'ajtom koji je pio alkohol tako da im je jednom prilikom sabahski farz klanjao s četiri rekata, a zatim ih upitao: "Hoćete li da vam još povećam?!" Ibn Mes'ūd mu je odgovorio: "Mi smo od danas s tobom u stalnom povećanju!"

---

[413] Hadis je slab (*da'īf*) budući da nedostaje posredujući prenosilac između Mekhūla i Ebu Hurejrea. Hadis je stručno elaboriran u djelu *Da'īfu Musnedi Ebi Dāvud* (97).

[414] Hadis je, također, slab zbog prethodno navedenog razloga, a stručno je elaboriran u *El-Irvā'u* (527).

[415] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježi ga, također, i Ahmed. U sažetku El-Buhārijeve zbirke vjerodostojnih hadisa (*Muhtesaru-l-Buhāri*) nalazi se pod br. 383.

[416] Hadis je slab (*da'īf*).

U *Sahīhu* se navodi da je, kada je Osman ibn 'Affān – Allah bio zadovoljan sa njim! – bio opkoljen, ljude u namazu predvodila druga osoba, pa mu je jedan čovjek rekao: "Ti si općemuslimanski imam, a ovaj koji je sada ljude predvodio u namazu je imam smutnje!?" Osman mu je na to odgovorio: "Bratiću moj, namaz je nešto najljepše što ljudi rade, pa kad to rade lijepo, lijepo to i ti radi sa njima, a kada rade loše, tada se kloni tog njihovog lošeg čina!"[417]

Prema tome, namaz velikog grješnika i inovatora u vjeri je sam po sebi valjan, tako da onome ko klanja za takvom osobom namaz nije pokvaren. Oni, pak, koji drže da je za takvom osobom pokuđeno klanjati polaze od toga da je musliman obavezan naređivati dobro a odvraćati od zla. Odatle, onaj ko javno čini neku novotariju u vjeri ili neki veliki grijeh ne bi trebalo da se postavlja za redovnog imama muslimanima, budući da takav zaslužuje preventivnu sankciju dok se ne pokaje za to što čini, a bilo bi još i bolje da se, ukoliko je to moguće, prekine komunikacija s njim dok se ne pokaje. Ako bi, pak, samo neki ljudi odbili klanjati za takvim imamom i otišli klanjati za drugim, to bi svakako doprinijelo osudi onog lošeg kod njega i možda ga navelo da se pokaje, ili bi ga izoliralo, ili bi druge odvratilo da čine to što on čini. U odbijanju tih ljudi da za takvim imamom klanjaju namaz ima šerijatske koristi dok, istovremeno, onima koji klanjaju za imamom ne uskraćuje obavljanje džuma-namaza i zajedničkih namaza. Međutim, ako neklanjanje za takvim znači propuštanje džuma i džemata, onda namaz za takvim imamom odbit će da klanja samo inovator u vjeri i onaj ko postupa suprotno postupanju ashaba – Allah bio zadovoljan sa njima! Isto je i u slučaju kad imama imenuju nadređene vlasti – u odbijanju da se klanja namaz za takvim imamom nema šerijatske koristi pa, stoga, ne treba napuštati klanjanje namaza za njim već je, naprotiv, bolje klanjati za njim.[418]

---

[417] Hadis bilježi El-Buhāri u poglavlju o ezanu. U Sažetku El-Buhārijeve zbirke (*El-Muhtesar*) nalazi se pod br. 384.

Ukoliko čovjek može da za imama ne postavi nekog ko javno čini nešto nevaljalo, obavezan je tako postupiti, no ako takvu osobu za imama postavi neko drugi a on ne bude u stanju stati tome na put, odnosno ako bi sklanjanje takvoga na njegovo mjesto dovelo nekog čije bi štetno djelovanje bilo veće od njegovog, tada nije dopušteno manje zlo potiskivati većim, niti potiskivati ono manje od njih dvoga da bi se postiglo ono veće. Naime, vjerozakoni su i objavljeni da bi se postigle i upotpunile koristi za ljude, a umanjile i obesnažile stvari koje im uzrokuju štetu u mjeri u kojoj je to moguće. Tako bi u izostavljanju džuma-namaza i namaza u džematu bila veća šteta nego u klanjanju za imamom grješnikom, osobito ako neklanjanje tih namaza ne bi potisnulo griješenje. U tom slučaju ispustio bi se šerijatski interes a kvarna stvar ne bi bila potisnuta (sa scene). Međutim, ako je moguće džuma-namaz i namaz u džematu obaviti iza čestitog imama tada je bolje tako postupiti. Ali, šta ako bi čovjek (i pored te mogućnosti), bez opravdana razloga, klanjao iza velikog grješnika? Učenjaci su o tome zauzeli različita stajališta: [jedni su kazali da se takav namaz mora ponovo klanjati], a drugi da ne mora čemu je više prostora dato u literaturi iz islamskog prava.

Kada, pak, imam u namazu nešto pogriješi ili zaboravi, a onome koji je klanjao za njim to bude nepoznato, tada ovaj potonji nije dužan obnoviti taj namaz shodno ranije navedenom hadisu. Tako je Omer – Allah bio zadovoljan sa njim! – ljude predvodio u namazu zaboravivši da je džunub, pa je on ponovio namaz dok od onih koji su za njim klanjali nije tražio da to urade i oni.[419]

Ako bi onaj ko je klanjao za imamom nakon obavljenog namaza saznao da je njegov imam bio nečist, u tom slučaju bi, prema Ebu Hanifi, morao ponoviti taj namaz, a prema Maliku, Šafiji i Ahmedu, shodno njegovom poznatijem mišljenju, ne bi. Isto je i ako bi imam uradio nešto što onaj ko klanja za njim smatra nepriličnim a što je detaljno obrazloženo u literaturi iz islamskog prava. Ako bi, pak, znao da njegov imam klanja bez abdesta, tada ne bi smio klanjati za njim, jer bi taj u tom slučaju bio puki igrač, a ne klanjač!

---

[418] 'Afīfī kaže: "V. str. 342-360 u 23. svesku djela *Medžmū'u-l-fetāvā*.

[419] Predaju bilježi 'Abdurrezzāk u djelu *El-Musannef* (II/347-349); izdavač: "El-Mektebu-l-islami"; te Ibn Ebi Šejba (I/393) s više prijenosnih nizova od kojih su neki vjerodostojni.

Kur'an i Sunnet, kao i jednodušje prvih muslimanskih generacija, upućuju na to da se vladar, imam u namazu, sudija, komandant u ratu i ubirač zekata, moraju poslušati u situacijama koje se reguliraju vlastitim umnim pregnućem (*idžtihad*). U takvim situacijama, oni ne moraju slušati one koji njih slijede. Naprotiv, ovi potonji moraju njima biti pokorni, svoje mišljenje potisnuti i prikloniti se njihovom mišljenju budući da su interes zajednice i sloga, s jedne, a podijeljenost i razdor, s druge strane, iznad sekundarnih pitanja. Iz tog razloga državnim dužnosnicima (*hukkām*) nije dopušteno da jedni drugima osporavaju regulativu, a ono što se može kategorično potvrditi jest da je namaz kojeg obave jedni za drugima ispravan.

Prenosi se da je Ebu Jūsuf otišao obaviti hadž s Hārunom er-Rešīdom, te da je tom prilikom halifa dao da mu se, u vidu terapije, pusti krv a Mālik mu je izdao fetvu da (zbog toga) ne mora ponovo uzeti abdest pa je takav s ljudima obavio namaz. Kada su Ebu Jūsufa upitali: "Zar si i ti klanjao za njim!?" on im je odgovorio: "Subhānallāh, pa on je vođa pravovjernih!" Htio je kazati da odbijanje klanjanja namaza za pretpostavljenim licima spada u postupke onih koji u vjeru unose novotarije.

Hadis koji prenosi Ebu Hurejre, a koji bilježi Buhāri, u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Oni će vas predvoditi u namazu, pa ako budu ispravno klanjali za to ćete imati nagradu i vi i oni, a ako budu klanjali pogrešno, vi ćete imati nagradu a oni će to imati protiv sebe!"[420] vjerodostojna je i eksplicitna potvrda da je imamova greška samo njegova, a ne i onih koji su klanjali za njim. Onaj ko nešto zaključi svojim vlastitim umnim naporom (*mudžtehid*) najviše što može pogriješiti jest da će izostaviti neku obavezu držeći je neobavezom, odnosno da će učiniti nešto zabranjeno držeći ga nezabranjenim.

Nikome ko vjeruje u Allaha i u Sudnji dan nije dopušteno postupiti suprotno ovom vjerodostojnom i nedvosmislenom hadisu nakon što sazna za nj. On je argument protiv onih hanefijskih, šafijskih i hanbelijskih učenjaka po kojima se, ako imam izostavi nešto što onaj koji klanja za njim smatra obaveznim, ovaj potonji ne smije povesti za njim! Naime, jedinstvo i sloga džemata jesu ono što se mora čuvati, kao i izbjegavanje razilaženja koje dovodi do poremećaja (unutrašnjih odnosa).

---

[420] Hadis je je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen (u izvorniku pod br. 481).

Njegove riječi: "...te da onome od njih koji umre" znače: I smatramo da onome od njih koji umre, bio on čestit ili grješnik, treba klanjati dženazu, premda se iz tog općeg pravila izuzimaju oni koji nepravedno dižu ustanke protiv halife (*bugāt*) i drumski razbojnici, te samoubice, suprotno stavu Ebu Jusufa, no ne i šehidi od njih, suprotno stavu Malika i Šafije – Allah im se smilovao! – kako je to objašnjeno na za to odgovarajućem mjestu.

Profesor se, pak, ovako izrazio da bi pojasnio da mi nećemo izostaviti klanjanje dženaza-namaza onima koji su u vjeru unosili novotarije i onim nemoralnim koji umru, a ne da bi time obuhvatio sve i svakoga. Naime, onih koji javno ispoljavaju islam ima dvije vrste: jedni su vjernici, drugi licemjeri. Prema tome, onome za koga se sa sigurnošću zna da je licemjer nije dopušteno klanjati dženazu, niti moliti Allaha za oprost njegovih grijeha, dok će se dženaza klanjati onome za koga se to ne zna sa sigurnošću. Ako, pak, jedna osoba pouzdano zna da je druga osoba licemjer, ona joj neće klanjati dženazu, ali će joj dženazu klanjati oni kojima to nije poznato. Tako Omer – Allah njime bio zadovoljan! – nije htio klanjati dženazu osobi kojoj dženazu nije htio klanjati Huzejfe, budući da je on u pohodu na Tebuk saznao koji su ljudi bili licemjeri. Uzvišeni Allah je Svom Poslaniku, s.a.v.s., zabranio da licemjerima klanja dženazu, obavijestivši ga da im On neće oprostiti grijehe time što će se on moliti za njih. To je obrazložio njihovim nevjerovanjem u Allaha i Njegovog Poslanika.

Onima, dakle, koji su vjerovali u Allaha i Njegovog Poslanika nije zabranio da klanja dženazu, koliki god bili njihovi grijesi u smislu novotarnog uvjerenja ili postupanja, odnosno nemorala. Štaviše, Uzvišeni mu je naredio da se moli za oprost grijeha vjernicima – rekao mu je: "Znaj da nema drugog boga osim Allaha i moli oprost za svoje grijehe i za grijehe vjernika i vjernica!" (Muhammed, 19)

Kako vidimo, Uzvišeni mu naređuje izražavanje Allahove jednosti (*tevhīd*) i moljenje oprosta grijeha za sebe, vjernike i vjernice – ono prvo je temelj vjere, a ovo drugo je upotpunjenje tog temelja.

Upućivanje dove za njih s molbom da im se dadne oprost grijeha, milost i druga dobra ili je obavezan, ili pohvalan čin. To je dvojako: opće i posebno. Ono opće je očevidno, onako je kako je navedeno u navedenom ajetu, a ono posebno je dženaza-namaz. Naime, u slučaju smrti vjernika, drugim vjernicima je naređeno da mu klanjaju dženazu. Istovremeno im je naređeno da za njega u tom namazu upute dovu. Ebu Dāvud i Ibn Mādždže bilježe sljedeće Ebu Hurejreove riječi: "Čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: 'Kada umrlome klanjate dženazu, iskreno za njega uputite dovu!'"[421]

O njegovim riječima:

I nikoga od njih ne smještamo ni u Džennet, ni u Džehennem.

Komentar:

Hoće kazati da mi ni za kog konkretnog pojedinca od onih koji se u svojim namazima okreću prema kibli nećemo tvrditi da će biti stanovnik Dženneta ili Džehennema. Izuzetak su samo oni za koje je Istinugovoreći, s.a.v.s., rekao da će biti stanovnici Dženneta, kakav je slučaj s onom deseterico ashaba[422], Allah bio zadovoljan sa njima! Doduše, kažemo da će u Vatru neminovno ući počinioci velikih grijeha koje Allah htjedne uvesti tamo, i da će potom biti izvedeni iz nje zauzimanjem zauzimača. Ostajemo, međutim, suzdržani kada se radi o konkretnoj osobi – njoj ne potvrđujemo ni Džennet, ni Džehennem, izuzev ako bismo imali znanje o tome, budući da (nam) je stvarno stanje skriveno tako da svojim znanjem ne možemo dokučiti na čemu je dotični umro. Stoga imamo nadu za dobročinitelje, a bojimo se za one koji su postupali loše.

Učenjaci iz prvih muslimanskih generacija imali su tri stajališta o potvrđivanju nekome ulaska u Džennet. Prema prvome od njih to se ne može potvrditi nikome drugom osim vjerovjesnicima. Ovaj stav prenosi se od Muhammeda ibnu-l-Hanefijje i El-Evzāija. Prema drugome, ulazak u Džennet može se potvrditi svakom vjerniku o kojem se, u vezi s tim, očitovao sveti tekst (*nass*). Ovo gledište zastupao je veliki broj učenjaka i hadiskih stručnjaka. Prema trećem stajalištu ulazak u Džennet može se potvrditi takvima, te onima za koje to posvjedoče vjernici, shodno hadisu koji se nalazi u Buhārijevoj i Muslimovoj zbirci vjerodostojnih hadisa, u kojem stoji da je

---

[421] Prijenosni niz hadisa je dobar (*džejjid*). V.: *Ahkāmu-l-dženāiz* (123) i *Irvāu-l-galīl* (732).

[422] O njima će više riječi biti u nastavku, na 530. stranici knjige. (Nap. prev.)

Poslanik, s.a.v.s., naišao pored jedne dženaze pa su oni koji su je ispraćali o umrlome govorili dobro, i on je rekao: "To ga, neminovno, i sljeduje!" Potom je naišao pored druge dženaze, gdje su oni koji su je ispraćali umrloga spominjali po zlu, i on je rekao: "To ga, neminovno, i sljeduje!" U drugoj verziji predaje ovog hadisa triput je ponovio: "To ga, neminovno, i sljeduje." Omer ga je upitao: "Božiji Poslaniče, šta ga to, neminovno, sljeduje?" i Božiji Poslanik, s.a.v.s., mu je rekao: "Onog kojeg ste spominjali po dobru neminovno sljeduje Džennet, a onog kojeg ste spominjali po zlu neminovno sljeduje Džehennem. Vi ste Allahovi svjedoci na Zemlji!"[423]

Božiji Poslanik, s.a.v.s., još je rekao: "Uskoro ćete moći znati ko će u Džennet, a ko u Džehennem!" "Po čemu (ćemo to moći znati), Božiji poslaniče?!", upitali su i on im je rekao: "Po tome kako će ljudi govoriti o njemu: da li će ga hvaliti, ili kuditi!"[424] Ovim nas je obavijestio po čemu se mogu raspoznavati stanovnici Dženneta, a po čemu stanovnici Džehennema.

O njegovim riječima:

I ne tvrdimo za njih da su nevjernici, idolopoklonici ili licemjeri ukoliko nešto od toga očevidno ne potekne od njih, a ono što kriju u sebi prepuštamo Uzvišenom Allahu.

Komentar:

To je stoga što nam je naređeno da sudimo prema onom spoljašnjem, i što nam je zabranjeno da se povodimo za pretpostavkama i idemo za onim o čemu nemamo znanja. Uzvišeni kaže: "O vjernici, neka se muškarci jedni drugima ne rugaju, možda su oni bolji od njih!" (El-Hudžurāt, 11); "O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su, zaista, grijeh!"

---

[423] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz* (str. 44).

[424] Za prijenosni niz hadisa može se reći da je dobar (*hasen*). Naime, od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi ga Ibn Ebi Zuhejr es-Sekafi posredstvom svog oca, a bilježe ga Ibn Mādždže (4221) i Ahmed (III/416; VI/466). U *Ez-Zevāidu* stoji: "Prijenosni niz hadisa je vjerodostojan, a prenosioci su mu pouzdani ljudi." Međutim, od ovog Ebu Bekra (tj. jednog od onih od kojih se hadis prenosi, prim. prev.) prenose svega dva prenosioca, dok ga pouzdanim označava samo Ibn Hibbān (I/267). U *Et-Takrību* se za nj kaže da je "prihvatljiv" (*makbūl*), tj. kad još neko prenosi s njim. Inače, hadisi koje on prenosi smatraju se "nedovoljno pouzdanim" (*lejjinu-l-hadīs*).

(El-Hudžurāt, 12); “Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati!” (El-Isrā’, 36)

O njegovim riječima:

I ne mislimo da je dozvoljeno upotrijebiti sablju ni za jednog pripadnika Muhammedovog, s.a.v.s., ummeta osim za onog za koga se mora upotrijebiti.

Komentar:

U *Sahihu* se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Nije dozvoljeno proliti krv nijednog muslimana koji svjedoči da nema drugog boga osim Allaha i da sam ja Allahov poslanik, osim u tri slučaja: kad osoba koja je u braku počini blud, kad se radi o pravičnom poravnanju (*kisās*) u slučaju hotimičnog ubistva i kada musliman napusti svoju vjeru i odvoji se od zajednice (muslimana)!”[425]

O njegovim riječima:

I ne mislimo da se treba dizati protiv naših vođa i pretpostavljenih, makar postupali i nepravedno. Nećemo ih proklinjati, niti im otkazivati poslušnost. Držimo da pokornost njima spada u pokornost koju nam je naredio Uzvišeni Allah, ukoliko ne naređuju nešto što je grijeh. Za njih upućujemo dove da budu na ispravnosti i u oprostu Božijem.

Komentar:

Uzvišeni kaže: “O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i nadređenim svojim!” (En-Nisā’, 59), a u *Sahihu* se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Ko se pokorava meni, taj se pokorava i Allahu, a ko je nepokoran meni, nepokoran je i Allahu! Ko se pokorava zapovjedniku, pokorava se i meni, a ko je nepokoran zapovjedniku, nepokoran je i meni!"[426]

---

[425] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*) posredstvom Ibn Mesuda, a stručno je elaboriran u *El-Irvā‘u* (2196) i *Ez-Zilālu* (60, 893 i 894).

Ebu Zerr – Allah bio zadovoljan sa njim! – kaže: "Moj voljeni mi je oporučio da slušam i pokoravam se (nadređenom), makar on bio i sakati abesinski rob!"[427]

U verziji ovog hadisa koju bilježi Buhāri stoji: "Makar bio i Abesinac, glave poput crne grožđice!" [428]

U dvjema zbirkama vjerodostojnih hadisa (Buhārijevoj i Muslimovoj) navodi se hadis koji glasi: "Musliman je dužan slušati i pokoravati se (pretpostavljenom) i u onome što voli i u onome što ne voli, osim ako mu se naređuje nešto što je grijeh [pa ako mu se naredi nešto što je grijeh] tada ne treba da sluša, ni da se pokorava!"[429]

Od Huzejfea ibnu-l-Jemāna se prenosi sljedeće: "Ljudi su Božijeg Poslanika, s.a.v.s., pitali o dobru, a ja sam ga pitao o zlu, bojeći se da me ne zadesi. Tako sam ga jednom upitao: 'Božiji Poslaniče, mi smo bili u neznanju i zlu pa nam je Allah dao ovo dobro; hoće li nakon ovoga dobra opet biti neko zlo!?' 'Hoće!', odgovorio je on. 'A hoće li nakon tog zla biti opet dobra?', upitao sam, i on mi je rekao: 'Hoće, ali će u njemu biti mutnoće!' 'A kakva će mu to mutnoća biti?', upitao sam. 'Bit će to ljudi', odgovorio je, 'koji će se ponašati mimo mog sunneta i koji će tražiti uputu mimo moje upute. Vidjet ćeš od njih i dobrog i lošeg!' 'A hoće li nakon tog dobra opet biti zla?', upitao sam ja i on mi je rekao: 'Hoće. To će biti oni koji će pozivati na džehennemska vrata, pa ko im se odazove, bacit će ga u njega!' 'Opiši nam ih, Božiji poslaniče!', rekao sam ja. 'Hoću', kazao je. 'Iz našeg su naroda, govore našim jezicima!' 'Božiji Poslaniče', upitao sam ga, 'šta da radim ako to doživim?' 'Drži se zajednice muslimana i njihovog vođe.' 'A ako im ne bude bilo ni zajednice, ni vođe?', upitao sam. 'Onda se povuci iz svih skupina, makar morao gristi korijen drveta dok te tako ne stigne smrt, a ti na tome!'"[430]

Od Ibn Abbasa – Allah njime bio zadovoljan! – prenosi se sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Ko kod svog pretpostavljenog spazi nešto

---

[426] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Ebu Hurejrea, a stručno je elaboriran u *El-Irvā'u* (394).

[427] Hadis, posredstvom njega, bilježi Muslim.

[428] Hadis bilježi El-Buhāri (IV/385) posredstvom Enesa.

[429] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) posredstvom Ibn Omera.

[430] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*).

što mu nije drago, neka se strpi jer onaj ko se odvoji od zajednice samo jedan pedalj i umre u takvom stanju, njegova smrt je džahilijjetska (tj. kao kod ljudi prije islama)!'"[431]

U drugoj verziji se kaže: "Skinuo je ogrlicu islama sa svoga vrata!"[432]

Od Ebu Se'īda el-Hudrija se prenosi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ako se dvojici halifa iskaže lojalnost, ubijte onog potonjeg od njih dvojice!"[433]

Avf ibn Mālik – Allah bio zadovoljan sa njim! – prenosi sljedeće riječi Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: "Vaši najbolji lideri su oni koje vi volite i koji vole vas, koji uče dove za vas, i za koje vi učite dove, a vaši najgori lideri su oni koje vi mrzite i koji mrze vas, koje vi proklinjete i koji proklinju vas!" "Božiji poslaniče", upitali smo mi, "hoćemo li ih, kada budu takvi, svrgnuti mačem?" "Nećete", rekao je on, "dok među vama budu obavljali namaz. Stvar, što se toga tiče, stoji ovako: kad se nad čovjekom nađe neki namjesnik pa on zapazi da dotični čini neke neposluhe Allahu [neka prezre to što on čini], ali neka mu nipošto ne otkazuje poslušnost!"[434]

I Kur'an i sunnet ukazuju na obavezu pokoravanja predstavnicima vlasti, ukoliko ne naređuju nešto što je grijeh. Obrati pažnju na riječi Uzvišenog: "O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i svojim nadređenim!" (En-Nisā', 59); vidi kako je rekao: "i pokoravajte se Poslaniku", a ne: I pokoravajte se svojim nadređenim! Naime, oni nadređeni se ne tretiraju izdvojeno u pogledu pokornosti njima, već im se mora pokoravati samo u onim stvarima u kojima je sadržana pokornost Allahu i Njegovom Poslaniku. Ponovio je, dakle, glagol *pokoravati se* i kod Poslanika, jer onaj ko se pokorava Poslaniku taj se pokorava i Allahu, budući da Poslanik ne naređuje ništa što bi izlazilo iz okvira pokornosti Allahu. Naprotiv, on je u tome nepogrešiv, dok "nadređeni" može narediti i nešto izvan pokornosti Allahu – u tom slučaju ne treba mu se biti pokorno, osim u onom u čemu je sadržana i pokornost Allahu i Njegovom Poslaniku.

---

[431] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) posredstvom Ibn Abbāsa, a stručno je elaboriran u *El-Irvā'u* (2453).

[432] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Ovo je dio iz jednog dugog hadisa koji prenosi El-Hāris el-Eš'ari, a kojeg bilježi Ahmed (IV/130) i drugi autori s vjerodostojnim prijenosnim nizom. Prema tome, ovo nije iz hadisa koji se prenosi od Ibn Abbāsa, kako se to činilo komentatoru. Cjelovit tekst hadisa navodi se u djelu *Sahīhu-t-tergīb* (553) i djelu *Sahīhu-l-Džāmi'i-s-sagīr* (1720). Tu se nalazi i odgovor nekim savremenim doktorima koji su pokušali dokazati da hadis ima manjkavosti, no argumentima koji ne stoje, pa ko želi neka konsultira ova djela, naći će u njima zadovoljavajući odgovor.

[433] Hadis bilježi Muslim, dok Sujūti u djelima *El-Džāmi'u-l-kebīr* i *Ez-Zijāde 'ale-l-Džāmi'i-s-sagīr* navodi da ga bilježi, također, i Ahmed. Međutim, ja ga nisam pronašao u Ahmedovom *Musnedu*.

[434] Hadis bilježi Muslim i drugi autori, a stručno je elaboriran u djelu *Es-Sahīha* (907).

Što se, pak, tiče obaveze da im se bude u pokornosti i kad su nepravedni, to je stoga što je u otkazivanju poslušnosti njima mnogostruko veća šteta od one koju oni čine svojom nepravdom. Štaviše, u podnošenju njihove nepravde nalazi se iskupnina za grijehe i udvostručenje nagrade, jer Uzvišeni Allah im je i dao vlast nad nama samo zbog pokvarenosti naših djela, a sankcija pripada istoj vrsti kojoj i djelo kojim je izazvana. Stoga smo dužni moliti se za oprost grijeha, kajati se za učinjene grijehe i popravljati svoja djela.

Uzvišeni kaže: "Koja god vas nedaća zadesi to je zbog onoga što su ruke vaše uradile, a On mnogo šta i oprosti!" (Eš-Šūrā, 30); "Zar kad vas je snašla nevolja koju ste vi njima dvostruko nanijeli, možete reći: 'Otkud sad ovo?!' Reci: 'To je od vas samih!' Allah, zaista, sve može!" (Alu 'Imrān, 165); "Dobro koje ti se dogodi od Allaha je, a nesreću koja te zadesi sam si zaslužio!" (En-Nisā', 79); "Tako isto Mi prepuštamo vlast jednim silnicima nad drugim zbog onoga što su zaradili!" (El-En'ām, 129)

Prema tome, ako se podanici žele riješiti nepravde nepravednog vladara, neka sami ostave nepravdu. Od Mālika ibn Dīnāra se prenosi da je u nekoj od Božijih objava rečeno: "Ja sam Allah, Posjednik pune vlasti. Srca vladara su u Mojoj ruci, i Ja ću ih onima koji Meni budu pokorni učiniti milošću, a onima koji Meni budu neposlušni kaznom! Stoga se ne bavite grđenjem vladara, nego se pokajte i Ja ću njih učiniti blagima prema vama!"[435]

O njegovim riječima:

I slijedimo sunnet i džemat, a izbjegavamo izdvajanje, razdor i razjedinjenost.

---

[435] Ovo je predaja koja je preuzeta od Jevreja (*isrāilijjāt*). Neki slabi prenosioci hadisa je, navodno, prenose od Vjerovjesnika, s.a.v.s. Taberāni je bilježi u djelu *El-Evsat* posredstvom Ebu-d-Derdāa. Hejsemi (V/249) za nju kaže: "U nizu njenih prenosilaca nalazi se i Ibrahim ibn Rāšid, koji je odbačen prenosilac (*metrūk*)."

Komentar:

Sunnet je Poslanikov, s.a.v.s., put i pravac. Džemat je zajednica muslimana, tj. ashaba i onih koji njih slijede u dobru sve do Sudnjega dana. Prema tome, slijediti njih je Pravi put, a oponiranje njima je zabluda. Uzvišeni Allah Svome Vjerovjesniku, s.a.v.s., kaže: "Reci: 'Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijehe vam oprostiti!' – a Allah prašta i samilostan je!" (Alu 'Imrān, 31) Uzvišeni još kaže: "Onoga koji se suprotstavi Poslaniku a poznat mu je Pravi put, i koji pođe putem koji nije put vjernika, pustit ćemo da čini šta hoće, i bacit ćemo ga u Džehennem – a užasno je on boravište!" (En-Nisā', 115); "Reci: 'Pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku!', a ako ne htjednu: on je dužan da radi ono što se njemu naređuje, a vi ste dužni da radite ono što se vama naređuje, pa ako mu budete poslušni, bit ćete na Pravom putu. A Poslanik je jedino dužan da jasno obznani!" (En-Nūr, 54); "I doista, ovo je Pravi put moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od puta Njegovog! Eto, to vam On naređuje, da biste se grijeha klonili!" (El-En'ām, 153); "I ne budite kao oni koji su se razjedinili i u mišljenju podvojili kad su im već jasni dokazi došli! Njih čeka patnja velika!" (Alu 'Imrān, 105); "Tebe se ništa ne tiču oni koji su vjeru svoju raskomadali i u stranke se podijelili, Allah će se za njih pobrinuti. On će ih o onome što su radili obavijestiti!" (El-En'ām, 159)

U *Es-Sunenu* se navodi hadis, kojeg Tirmizi označava vjerodostojnim (*sahīh*), a koji se prenosi od El-'Irbāda ibn Sārije, koji kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., držao nam je vrlo sugestivan govor – nama su od njega oči suzile, a srca se grčila. Na to ga je neko upitao: 'Božiji Poslaniče, ovo kao da bijaše oproštajni govor, pa šta nam ostavljaš u amanet?' 'U amanet vam – rekao je on – ostavljam da slušate i pokoravate se, jer ko od vas poživi nakon mene vidjet će mnogo razilaženja. Stoga se držite moga sunneta i prakse pravopostupajućih halifa poslije mene. Držite se za to svom snagom i strogo se čuvajte novotarija, jer je svaka novotarija zabluda!'"[436]

Još je rekao: "Sljedbenici dviju ranijih objava u svojoj su se vjeri podijelili u sedamdeset i dvije skupine, a ovaj će se ummet podijeliti na sedamdeset i tri skupine, tj. koje će se povoditi za strastima, i sve će otići u vatru osim jedne. To je ona koja će činiti džemat (muslimana)!"[437]

---

[436] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), kao što kaže Tirmizi. V.: *El-Irvā'* (2455) i *Es-Sunne* od Ibn Ebi 'Āsima (br. 27-34).

[437] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Es-Sahīha* (203-204), te u *Tahrīdžu-s-sunne* pod br. 63-69.

U drugoj verziji ovog hadisa stoji: "Upitali su: 'Ko će činiti tu skupina, Božiji Poslaniče?', i on je rekao: 'Oni koji će biti na ovome na čemu smo ja i moji ashabi!'"[438] Ovim je, s.a.v.s., pojasnio da će propasti svi oni koji se budu međusobno razilazili; da neće propasti samo oni koji se budu držali sunneta i džemata.

Kako je samo lijepo rekao Abdullah ibn Mes'ūd, Allah bio zadovoljan sa njim: "Ko od vas htjedne nekoga sebi uzeti za uzor, neka ga uzme iz reda onih koji su umrli, jer se za živog ne može biti sigurno da neće biti zaveden. Ovdje primarno mislim na Muhammedove ashabe – oni su bili najbolji dio ovog ummeta, njihova srca bila su najčestitija i imala najdublje znanje i najmanju izvještačenost. Bili su ljudi koje je Allah odabrao da se druže s Njegovim Vjerovjesnikom, s.a.v.s., i da uspostavljaju Njegovu vjeru, pa im priznajte njihovu vrijednost, slijedite njihove stope i držite se koliko god možete njihovog morala i njihove vjere, jer su oni bili na Pravoj uputi!"

Ovo će, ako Bog da, biti dodatno pojašnjeno kada budemo razmatrali Profesorove riječi: "Smatramo džemat istinom i ispravnošću, a razjedinjenost zastranom i patnjom."

O njegovim riječima:

I volimo pravedne i pouzdane, a mrzimo nepravedne i nepouzdane.

Komentar:

Ovo spada u potpunost imana i u upotpunjenost ropske potčinjenosti Allahu (*el-'ubūdijje*), budući da izražavanje pokornosti Bogu (*el-'ibade*) implicira potpunost ljubavi i njenu krajnost, te potpunost poniznosti i njenu krajnost. Tako ljubav prema Allahovim poslanicima, vjerovjesnicima i Njegovim vjernim robovima spada u ljubav prema Allahu, premda onu ljubav koja je posvećena Allahu ne zaslužuje niko drugi osim Njega. Svi drugi se, naime, vole zarad Allaha, a ne sa Allahom. Onaj koji voli, voli ono što voli njegov voljeni, mrzi ono što on mrzi, prijatelj je onome ko se prijateljski odnosi prema njemu, a neprijatelj onome ko se prema njemu odnosi neprijateljski; njegovo zadovoljstvo podudarno je s njegovim zadovoljstvom, a srdžba s njegovom srdžbom; naređuje ono što on naređuje, a zabranjuje ono što on zabranjuje – u svakoj situaciji on je u suglasju sa njim.

---

[438] U ovoj verziji postoji slabost (*ed-d'af*), dok je Tirmizi u *El-Īmānu* označava dobrom (*hasen*), što je moguće s obzirom na potvrde koje ima u drugim predajama, kako smo to vidjeli u osvrtu na nju (u izvorniku br. 263). Potvrdu za nju ja sam naveo i u *Es-Sahīhi*, pod hadisom br. 204, na str. 17.

Tako Uzvišeni Allah voli dobročinitelje, voli bogobojazne, voli pokajnike, voli one koji se čiste, pa i mi volimo one koje Allah voli. Allah ne voli nepouzdane, ne voli one koji nered čine, ne voli ohole pa ih, zato, ne volimo ni mi. Mrzimo ih da bismo bili u suglasju s Njim.

U dvjema zbirkama vjerodostojnih hadisa (Buhārijevoj i Muslimovoj) navode se sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Onaj u kome se nađu ove tri stvari osjetit će slast imana: kome Allah i Njegov Poslanik budu draži od bilo koga drugog; ko nekog bude volio samo radi Allaha i ko se ne bi volio vratiti u nevjerstvo, nakon što ga je Allah izbavio iz njega, kao što ne bi volio biti bačen u Vatru!"[439]

Prema tome, potpuna ljubav podrazumijeva podudarnost s voljenim u onome što on voli i što mrzi, s kim je u prijateljstvu i s kim je u neprijateljstvu. Jasno je da onaj ko Allaha voli obaveznom ljubavlju neminovno mrzi Njegove neprijatelje a voli one koje On voli, koji se protiv njih bore, kao što kaže Uzvišeni: "Allah voli one koji se na Njegovom putu bore u redovima kao da su bedem čvrsti!" (Es-Saff, 4)

Ljubav i mržnja temelje se na svojstvima dobra i zla koja se nalaze u ljudima. Naime, u čovjeku se mogu istvoremeno naći uzročnik prijateljstva i uzročnik neprijateljstva, ljubavi i mržnje, tako da s jedne strane može biti voljen, a s druge mržen. U tom slučaju sud se donosi prema onome što prevladava. Takav tretman čovjek ima i kod Allaha, jer i Allah s jedne strane može nešto voljeti, a s druge mrziti, kako je to rekao (Vjerovjesnik), s.a.v.s., prenoseći to od svoga Gospodara: "Ja se ne kolebam ni u čemu što ću učiniti onako kako se kolebam da uzmem dušu Svom robu vjerniku: ne voli smrt, a Ja ne volim da mu učinim nažao, no smrt mu je neminovna!"[440]

Tako je kazao da se koleba, jer kolebanje predstavlja suprotstavljenost dviju volja – On, Uzvišeni, voli ono što voli Njegov rob vjernik, a mrzi ono što on mrzi, pa budući da Njegov rob mrzi smrt, mrzi je i Uzvišeni, kao što je rekao: "a Ja ne volim da mu učinim nažao." Uzvišeni je, pak, čovjeku dosudio smrt – prema tome, On želi da se ona dogodi. To je nazvao kolebanjem, a potom je objasnio da je to nešto što se neminovno mora desiti, naime, vodi nečemu što je mnogo draže!

---

[439] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim, posredstvom Enesa.

[440] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Ovo je, pak, samo njegov dio, dok je ranije naveden u cijelosti (br. 458/u izvorniku), gdje sam kazao nešto više o njemu.

O njegovim riječima:

I kažemo: Allah najbolje zna ono što je nama nejasno.

Komentar:

Već ranije je u Profesorovim – Allah mu se smilovao! – riječima naznačeno kako niko ne može ostati ispravan u svojoj vjeri osim onoga ko se preda Allahu Uzvišenom i Njegovom Poslaniku, s.a.v.s., i ko ono što je njemu nejasno prepusti onome kome je to znano. Onaj, pak, ko o nečemu govori bez znanja ustvari se povodi za svojom strašću, a Uzvišeni kaže: "A zar je iko gore zalutao od onoga koji slijedi strast svoju a ne Allahovu uputu?" (El-Kasas, 50); "Ima ljudi koji se bez ikakvog znanja prepiru o Allahu i koji slijede svakog šejtana prkosnoga, za koga je već određeno da će svakoga onog ko ga uzme za zaštitnika na stranputicu zavesti i u patnju ga ognjenu dovesti." (El-Hadždž, 3-4); "One koji o Allahovim znamenjima raspravljaju, iako im nikakav dokaz nije došao, pa izazivaju još veću Allahovu mržnju i mržnju vjernika. – Tako Allah pečati srce svakog ohologi nasilnog." (El-Mu'min, 35); "Reci: 'Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni, i grijehe, i neopravdanu primjenu sile, i da Allahu pridružujete u Božanstvenosti one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate.'" (El-A'rāf, 33)

Allah je Svome Vjerovjesniku, s.a.v.s., naredio da Njemu prepusti znanje o onome što ne zna; rekao je: "Reci: 'Allah najbolje zna koliko su ostali; tajne nebesa i Zemlje jedino On zna!'" (El-Kehf, 26); "Reci: 'Gospodar moj najbolje zna koliko ih je bilo.'" (El-Kehf, 22) Kada je upitan o djeci idolopoklonika, Poslanik, a.s., rekao je: "Allah najbolje zna šta bi oni radili!"[441]

Omer – Allah njime bio zadovoljan! – rekao je: "Nemojte imati povjerenja u vlastito mišljenje kad je posrijedi vjera, jer da si me mogao vidjeti na dan Ebu Džendela, vidio bi me kako ono što je govorio Božiji Poslanik, s.a.v.s., pobijam svojim mišljenjem, ustrajavam na njemu i ne odstupam. Bilo je to na dan Ebu Džendela za vrijeme ispisivanja sporazuma, kad je Poslanik, a.s., rekao: 'Piši: *U ime Allaha, Svemilosnog, Milostivog.*' i kad je onaj drugi rekao: 'Ne, nego napiši: *U Tvoje ime, Bože moj!*' Božiji Poslanik, s.a.v.s., pristao je na to pa je tako i zapisano, a ja sam odbijao to prihvatiti, pa mi je on rekao: 'Omere, zar odbijaš iako vidiš da sam se ja saglasio?!'"[442]

---

[441] Hadis bilježe El-Buhārī i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea i Ibn 'Abbāsa, Allah bio zadovoljan njima dvojicom!

On je – Allah njime bio zadovoljan! – rekao i ovo: "Sunnet je ono što su ustanovili Allah i Njegov Poslanik, s.a.v.s., pa nemojte pogrešku vlastitog mišljenja zajednici muslimana predstavljati kao sunnet!" Ebu Bekr es-Siddīk – Allah njime bio zadovoljan! – rekao je: "Koja bi me to zemlja htjela držati i koje bi me to nebo htjelo natkriljivati ako bih o nekom kur'anskom ajetu rekao nešto po svom nahođenju, ili nešto o čemu nemam sigurnog znanja?!"

El-Hasan ibn 'Ali el-Hulvāni kaže: "Kazivao nam je 'Ārim, koji je slušao Hammāda ibn Zejda kako, pozivajući se na Se'īda ibn Ebi Sadeku, prenosi sljedeće Ibn Sīrīnove riječi: 'Niko se više nije plašio onog što ne zna od Ebu Bekra, a nakon Ebu Bekra najviše se toga plašio Omer, Allah njime bio zadovoljan! Kad bi se pred Ebu Bekra iznio neki problem, pa on za njegovo rješenje ne bi našao osnovu u Kur'anu, niti u sunnetu Božijeg Poslanika, s.a.v.s., on bi ga nastojao riješiti vlastitim umnim naporom, a zatim bi rekao: Ovo je moje mišljenje, pa ako je ispravno, od Allaha je, a ako je pogrešno, od mene je i molim Allaha da mi oprosti!'"

O njegovim riječima:

Držimo da se (pri uzimanju abdesta) može mesh činiti po obući, kako na putovanju tako i u mjestu boravka, kako je to naznačeno u tradiciji.

---

[442] Hadis bilježe Taberāni u *El-Kebīru* (I/5/1) i Ibn Hazm u *El-Ahkāmu* (VI/46). Svi prenosioci ovog hadisa su pouzdani, izuzev Fudālea ibn Mubāreka koji je podmetao hadise (*mudellis*), kako se to navodi u djelu *Et-Takrīb*, iako on ovaj hadis prenosi s pozivanjem na druge prenosioce. Hejsemi u svom *El-Medžme'u* (I/179) kaže: "Hadis bilježi i Ebu Ja'lā, a svi njegovi prenosioci su pouzdani, premda se među njima nalazi i Mubārek ibn Fudāla." Na drugom mjestu (VI/145-146), navodeći ga u formi dužoj od ove, no ne i u njegovoj cjelovitosti, kaže: "Bilježi ga El-Bezzār, posredstvom ljudi koji prenose vjerodostojne hadise." Prvi dio hadisa nalazi se i u zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima, kao predaja Sehla ibn Hunejfa.

Komentar:

Od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., na nesumnjivo vjerodostojan (*mutevātir*) način preneseno je činjenje mesha po obući i pranje nogu. Rāfidije, pak, postupaju suprotno ovom vjerodostojno prenesenom sunnetu, pa im treba kazati ovako: Broj onih koji su od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenijeli abdest u njegovoj teorijskoj i praktičnoj ravni, koji su abdest učili od njega i abdestili se za vrijeme njegovog života a on ih gledao i to im odobravao, i koji su takav abdest prenijeli onima koji su došli iza njih, mnogo je veći od broja onih koji su prenijeli tekst ovog ajeta. Naime, svi su muslimani abdest uzimali za vrijeme njegovog života i ni od koga drugog nisu naučili abdest osim od njega, budući da im taj postupak nije bio poznat u vremenu prije islama. Oni su njega nebrojeno puta gledali kako uzima abdest i od njega prenijeli pranje nogu u velikom broju hadisa. Štaviše, većim brojem prijenosnih puteva od njega su prenijeli i riječi: "Teško petama i tabanima od vatre!"[443], koje se navode u zbirkama vjerodostojnih hadisa i dr.

Usto, ako je mesh potiranje samo gornjeg dijela stopala, onda je pranje cijele noge napor kojem čovjekova narav ne naginje onako kako naginje vlasti i imetku. Pa ako bi bilo prostora za kakvu primjedbu u pogledu uzimanja abdesta o kome postoji nesumnjivo vjerodostojna (*mutevātir*) predaja, tada bi još više prostora moralo biti za primjedbu u pogledu prijenosa teksta ajeta (o abdestu)! Ako bi oni rekli: Tekst ajeta utvrđen je tako vjerodostojnom predajom da nije moguće da se u njoj nađe bilo kakva laž ili omaška – (mi bismo kazali) da se to u još potpunijoj formi može kazati za predaju o načinu uzimanja abdesta od njega. Tekst ajeta, pak, nije u konfrontaciji s pouzdano prenesenim sunnetom, jer izraz *mesh* kako god znači: pogoditi, zadesiti (*el-isābe*), isto tako znači i: politi (*el-isāle*), kao što [Arapi] kažu: "Temessahtu li-s-salāti" (Polio sam se vodom radi namaza). U samom ajetu, pak, ima nešto što ukazuje na to da se pod meshom ne misli na potiranje nogu u smislu drugog načina pranja već na mesh kao pranje. Naime, u ajetu se kaže "do dvaju zglavaka" (El-Māʻide, 6), a ne "do lakata" (El-Māʻide, 6), što ukazuje na to da se na svakoj nozi ne nalazi samo jedan zglavak, onako kao što se na svakoj ruci nalazi samo jedan lakat, već da se na svakoj nozi nalaze po dva zglavka. To znači da Uzvišeni naređuje mesh do dviju ispupčenih kostiju, što je, zapravo, pranje jer oni koji dozvoljavaju onaj specifični mesh pod njim podrazumijevaju potiranje samo gornjih dijelova stopala pa kao argument protiv rafidijskoga stava navode upravo navođenje dviju ispupčenih kostiju u predmetnom ajetu. Time se njihova tvrdnja da je obavezno potirati stopala do dvaju zglavaka, tj. onih mjesta na kojima se spajaju potkoljenica i stopalo, gdje se vezuje obuća, pobija i Kur'anom i sunnetom.

---

[443] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*), ali bez riječi "i tabanima". U ovakvom obliku hadis bilježi Ahmed (IV/191) s vjerodostojnim prijenosnim nizom, posredstvom ʻAbdullāha ibn el-Hārisa ibn Džezʻa ez-Zubejdija.

Poznata su dva načina učenja ovog ajeta, s akuzativom, i s genitivom, i gramatička analiza toga data je na za to odgovarajućem mjestu. U slučaju akuzativa, ajet predstavlja jasan tekst o obaveznosti pranja, jer se prijedlog za mjesto upotrebljava u slučaju kad je značenje istovjetno, kao u stihu:

> *Fe lesnā bi-l-džibāli ve le-l-hadīda*
> (Pa, ni brda mi nismo, ni gvožđe!)

Nije isto značenje kad kažemo: *Mesahtu bi re‘sī ve ridžlī* (Potrao sam po svojoj glavi i nozi), i kad kažemo: *Mesahtu re‘sī ve ridžlī* (Potrao sam svoju glavu i nogu), budući da navođenje čestice *bi* sugerira dodatnu značenjsku komponentu u činjenici potiranja, tj. nanošenje na glavu manje količine vode, što dalje pojašnjava ono što se nastavlja na ovo: naime *ve ejdijekum*, i vaše ruke. Prema tome, pouzdano preneseni sunnet isključuje bukvalno razumijevanje ovog ajeta, kojem pribjegavaju neki ljudi, jer je Poslanik, s.a.v.s., ljudima objašnjavao Kur'an, i njegovu formu i smisao. Ebu Abdurrahmān es-Sulemi kaže: "Oni koji su nas podučavali Kur'anu, Osman ibn ‘Affān, Abdullah ibn Mes‘ūd i drugi, govorili su nam da oni, kad bi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., naučili deset ajeta ne bi prelazili na učenje drugih ajeta dok ne bi naučili značenje ovih."

U činjenici da je u ajetu za pranje nogu upotrijebljen izraz *mesh* (potiranje) nalazi se naputak da se pri tome treba trošiti manja količina vode, jer obično upravo pri pranju nogu dolazi do velikog rasipanja vode. Ovo pitanje je odveć poznato i njegova elaboracija može se naći u fikhskim djelima.

O njegovim riječima:

Hadž i džihad moraju se vršiti s predvodnicima muslimana, dobrim ili lošim, sve do Kijametskog dana. To dvoje ništa ne može obesnažiti niti dokinuti.

Komentar:

Profesor – Allaha mu se smilovao! – ovim sugerira odgovor rafidijama koji su govorili: “Nema borbe na Božijem putu sve dok se ne pojavi Er-Ridā, iz loze Muhammedove, i dok glasnik sa neba ne vikne: ‘Slijedite ga!’”

Neutemeljenost ovoga stava isuviše je očita da bi za nju trebalo iznositi neki dokaz. Oni su za imama postavili uvjet da mora biti bezgrešan (*maʻsūm*) za šta nemaju nikakva dokaza. Naprotiv, u Muslimovom *Sahīhu* navodi se sljedeća izjava ʻAvfa ibn Mālika el-Ešdžaʻija: “Čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: ‘Vaši najbolji lideri (imami) su oni koje vi volite i koji vas vole [i koje vi blagosiljate] i koji vas blagosiljaju, a najgori vaši lideri su oni koje vi mrzite i koji vas mrze, koje vi proklinjete i koji vas proklinju!’ Ja sam ga, kaže on, upitao: ‘Božiji Poslaniče, hoćemo li ih u tom slučaju napustiti?’ ‘Nećete’, rekao je, ‘sve dok među vama budu uspostavljali namaz! Onaj ko bude imao nekog upravitelja koji čini neposluhe Allahu, neka prezre te njegove neposluhe Allahu, ali neka mu ne otkazuje svoju pokornost!’”[444]

Ranije su već navođeni neki hadisi slični ovome koji govore o vođama i ni u jednome od njih ne stoji da imam (predvodnik) mora biti bezgrješan. Rafidije su u ovome najveći gubitnici, jer su stvar postavili tako da je bezgrešni imam ustvari nepostojeći imam, koji im nije od koristi ni u pogledu vjere, ni u pogledu ovoga svijeta! Oni tvrde da je to očekujući imam, Muhammed ibn el-Hasan el-ʻAskeri koji je, kako tvrde, ušao u jedan podzemni prostor 260. god., ili u vremenu bliskom toj godini, u Sāmurri. Na to mjesto izvode životinju, mazgu ili konja, kako bi je mogao uzjahati kada izađe! U određenim vremenima odrede nekoga da ga poziva da izađe; da viče: “Naš velikanu – izađi! Naš velikanu – izađi!” Pritom isukuju oružje iako ih tamo niko ne napada, i čine druge stvari zbog kojih im se smiju razboriti ljudi.

Profesor kaže: “...s predvodnicima muslimana, dobrim ili lošim”, jer su hadž i džihad dvije obaveze koje su povezane s putovanjem, tako da je u njima neophodan neko ko će predvoditi ljude i boriti se protiv neprijatelja, što se može postići i s dobrim i s lošim liderom (imamom).

---

[444] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen pod br. 499 (u izvorniku).

O njegovim riječima:

I vjerujemo u kiramen-katibine – plemenite pisare, koje je Allah odredio da nad nama bdiju.

Komentar:

Uzvišeni kaže: "A nad vama bdiju čuvari, kod nas cijenjeni pisari, koji znaju ono što radite." (El-Infitār, 10-12); "Kad se dvojica sastanu i sjednu jedan s desne, a drugi s lijeve strane, on ne izusti nijednu riječ a da pored njega nije prisutan onaj koji bdije." (Kāf, 17-18); "Uz svakog od vas su meleki, ispred njega i iza njega – po Allahovom naređenju nad njim bdiju." (Er-Ra'd, 11); "Zar oni misle da Mi ne čujemo šta oni nasamo razgovaraju i kako se međusobno dogovaraju? Čujemo Mi, a izaslanici Naši, koji su uz njih, zapisuju!" (Ez-Zuhruf, 80); "Ova Knjiga Naša o vama će samo istinu reći, jer smo naredili da se zapiše sve što ste radili!" (El-Gāšije, 29); "Izaslanici Naši ono što vi ispletkarite, doista, zapisuju!" (Jūnus, 21)

U *Sahīhu* se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Kod vas se smjenjuju meleki dana i meleki noći. Oni se susreću za vrijeme sabah-namaza i ikindija-namaza, pa se oni koji su bili kod vas uzdižu Allahu i On ih – iako ih On zna najbolje – upita: 'U kakvom stanju ste ostavili robove Moje?' 'Kad smo im došli', reknu Mu oni, 'klanjali su, i kad smo otišli od njih – klanjali su!'"[445]

U drugom hadisu stoji: "Sa vama se nalaze (i meleki) koji vas ne napuštaju osim za vrijeme dok vršite nuždu i dok ste u spolnom odnosu, pa imajte obzira prema njima i ukažite im počast!"[446]

U tumačenju se kaže: "Dvojica, jedan s desne a jedan s lijeve strane, bilježe djela. Onaj na desnoj strani bilježi dobra djela, a onaj na lijevoj loša. Druga dva meleka ga čuvaju i štite: jedan je iza, a drugi ispred njega, tako da se on nalazi između četiri meleka danju i četiri meleka noću, koji se smjenjuju – dva ga čuvaju, a dva bilježe."

'Ikrime prenosi Ibn 'Abbāsovo tumačenje ajeta: "Po Allahovom naređenju nad njim bdiju!" (Er-Ra'd, 11) – "To su meleki koji ga čuvaju: jedan ispred, a jedan iza njega, ali kad dođe Allahova odredba, oni joj se uklone s puta!"

---

[445] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea, a stručno je elaboriran u *Ez-Zilālu* (491)

[446] Hadis je slab (*da'īf*). V.: *Ed-Da'īfa* br. 2241.

Muslim i Ahmed navode sljedeće Abdullahove riječi: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Nema niti jednoga od vas a da za nj nije zadužen njegov pratilac iz reda džinna i njegov pratilac iz reda meleka!' 'Je li tako i s tobom, Božiji Poslaniče?', upitali su oni i on je rekao: 'Jeste, ali je mene Allah potpomogao protiv njega pa mi se on pokorio, tako da me navodi samo na dobro!'"[447]

Ovo je verzija u kojoj se riječ *fe esleme* navodi s akuzativnom odrednicom na kraju riječi, [a oni koji tu riječ bilježe s nominativnom odrednicom (tj. kao *fe eslemu*) bilježe pogrešno. *Fe esleme* pak znači] i ona znači *istesleme* (predao mi se i pokorio), prema ispravnijem od dva shvatanja. Stoga je rekao: "Tako da me navodi samo na dobro. Onaj, pak, koji kaže da je šejtan postao vjernik, iskrivio je njegovo značenje, budući da šejtan ne može biti vjernikom!"[448]

Za Allahove riječi: "Po Allahovom naređenju nad njim bdiju!" (Er-Ra'd, 11) neki kažu da znače: Njihovo čuvanje njega jedna je od Allahovih zapovijedi, odnosno: Allah im je naredio da to čine, čemu u prilog ide i učenje ovog ajeta kao: *Jahfazūnehū bi emrillāh* (Štite ga po Allahovoj naredbi).[449]

---

[447] 'Abdullah je 'Abdullah ibn Mes'ūd. Od njega ga, također, bilježi i Ed-Dārimi, u djelu *Er-Rikāk*, koji kaže: "Neki tvrde da riječ *esleme* (prepustiti se, pokoriti se) ovdje znači *istesleme* (predati se), odnosno *zelle* (postati ponizan).

[448] Profesor Ahmed Šākir kaže: "Razmimoilaženje u pogledu vokaliziranja slova *mim* u riječi *fe eslem* je staro, a ispravnije je ono mišljenje prema kojemu to slovo treba vokalizirati akuzativnom odrednicom, kako to kaže i komentator. Međutim, značenje koje on preferira nije ono dominantno. Tako El-Kādi 'Ijād u djelu *Mešāriku-l-envār* (II/218) kaže: 'Ovaj hadis bilježimo i s nominativnom i akuzativnom odrednicom (riječi *fe eslem*). Oni koji ga bilježe s nominativnom odrednicom (tj. kao *fe eslemu*) smatraju da se to odnosi na Poslanika, a.s., pa bi značenje bilo ovako: Pa sam sačuvan od njega, dok oni koji ga bilježe s akuzativnom odrednicom (tj. kao *fe esleme*) drže da se to odnosi na šejtana, pa bi u tom slučaju značenje bilo: Pa je primio islam. U drugim, glavnim djelima, mimo ovih, hadis se navodi i s izrazom: *istesleme* (predao se). Pod glavnim djelima on misli na Malikov *El-Muvetta'* i El-Buhārijev i Muslimov *Sahīh*, na kojima je i temeljio svoju knjigu, premda ovaj hadis ne bilježe ni Malik, ni El-Buhāri.

Nevevi u svom komentaru Muslimove zbirke vjerodostojnih hadisa (*Sahīh Muslim*) kaže: "Ovo su dvije poznate varijante ovog hadisa, i stručnjaci nisu saglasni u tome koja je od njih pretežnija. Hattābi tvrdi da je pretežnija ona s nominativnom odrednicom, *fe eslemu;* a El-Kādi 'Ijād da čitanje s akuzativnom odrednicom ima snažnije uporište. Hafiz Ibn Hibbān ovaj hadis također bilježi u svom *Sahihu* (II/283, fotokopija rukopisa) i kategorično tvrdi da se predmetna riječ treba čitati s akuzativnom odrednicom, tj. kao: *fe esleme*. On kaže: 'U hadisu se govori o tome da je Odabranikov šejtan primio islam tako da ga je navraćao samo na dobro, a ne da je on bio miran od njegovih spletki, iako je bio nevjernik!' Ovo je ispravno, što potvrđuju i argumenti. Tvrdnja komentatora da ovo predstavlja iskrivljavanje značenja, "budući da šejtan ne može biti vjernik" samo je skretanje pažnje, jer se u hadisu kaže "njegov pratilac iz reda džinna", a ne "njegov šejtan". Drugo: Džinna ima vjernika i nevjernika – šejtani su njihovi nevjernici, pa oni od njih koji povjeruju prestaju se nazivati šejtanima.

Potom, navedenim svetim tekstovima je utvrđeno da meleki bilježe i riječi i djela, ali i namjere, jer su namjere djela srca, tako da i one spadaju u opće značenje ajeta: "Oni znaju ono što vi radite." (El-Infitār, 10-12) To potvrđuju i Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Uzvišeni Allah kaže: 'Kad Moj rob namjeri učiniti loše djelo vi mu ga nemojte bilježiti, pa ako ga uradi tada mu ga ubilježite kao jedno loše djelo, a ako Moj rob namjeri učiniti dobro djelo pa ga ne učini, vi mu ga ubilježite kao dobro djelo, a ako ga učini ubilježite mu ga kao deset dobrih djela!'"[450]

Božiji Poslanik, s.a.v.s., još je rekao: "Meleki reknu: 'Ovaj čovjek hoće da uradi ružno djelo!' – a On to najbolje vidi! – pa im kaže: 'Pratite ga, pa ako ga uradi ubilježite mu ga onakvim kakvim ga je i uradio, a ako ga ne uradi ubilježite mu ga kao dobro djelo jer ga nije uradio radi Mene!'"[451] Hadis bilježe Buhāri i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa (*Es-Sahihajn*), a ovu verziju navodi Muslim.

O njegovim riječima:

I vjerujemo u meleka smrti, zaduženog za uzimanje duša svih ljudi.

Komentar:

Uzvišeni kaže: "Reci: 'Melek smrti, koji je za to određen, duše će vam uzeti, a poslije ćete se Gospodaru svome vratiti.'" (Es-Sedžda, 11) Ovaj ajet nije u kontradiktornosti s Njegovim riječima: "A kad nekom od vas smrt dođe, izaslanici Naši mu, bez oklijevanja, dušu uzmu." (El-En'ām, 61) i riječima: "Allah uzima duše u času njihove smrti, a i onih koji spavaju, pa zadržava one kojima je odredio da umru, a ostavlja one druge do roka određenog." (Ez-Zumer, 42) jer melek smrti poduzima uzimanje i vađenje duše, a potom je od njega preuzimaju meleki milosti ili meleki patnje. Tako je oni preuzimaju nakon njega – sve je to tako po Allahovom dopuštenju, po Njegovoj odredbi i određenju, po Njegovom propisu i zapovijesti, pa je sasvim korektno usmrćivanje pripisati svakom prema njegovoj ulozi.

---

[449] Umjesto: Jahfazūnehū min emrillāh, kako se obično uči. (Nap. prev.)

[450] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea.

[451] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea.

Postoje različita shvatanja *nefsa* – šta je on? Da li je jedan od dijelova tijela? Ili jedna od njegovih akcidentalija? Ili je i ona neko tijelo koje koegzistira s čovjekovim, koje je inkorporirano u njega? Ili je neka apstraktna supstanca? Ili je duša (*ruh*), ili nešto treće? Potom, da li je ona koja je sklona zlu (*el-emmāra*), ona koja samu sebe kori (*el-levvāma*), ona smirena (*el-mutme'inna*) jedna duša, ili su posrijedi tri duše? Da li i duša (*rūh*) umire, ili umire samo tijelo? Ovo pitanje zahtijeva čitav jedan svezak, no ja ću, ako Bog da, u sažetom obliku ukazati na njega.

Jedni kažu da je duša oduvijeka, no svi poslanici su saglasni u tome da je ona nastala u vremenu, da je stvorena, proizvedena, potčinjena i da se njome upravlja. Ovo je aksiom njihove vjere, tj. da je svijet postao (nakon što ga nije bilo), na čemu su bile i prve dvije muslimanske generacije, sve dok se na sceni nisu pojavili ljudi čije je shvatanje Kur'ana i sunneta bilo ograničeno – oni su izašli sa tvrdnjom da je duša oduvijeka, argumentirajući to činjenicom da ona potječe iz svijeta Allahove zapovijedi (*min emrillāhi*), a da ono što potječe odatle ne pripada svijetu stvorenosti, te činjenicom da ju je Allah prispodobio Sebi, kako to nalazimo u Njegovim riječima: "Reci: 'Duša je iz zapovijedi moga Gospodara!'" (El-Isrā', 85)[452] "I u nj udahnem iz Svoga duha." (El-Hidžr, 29), isto onako kako je Sebi prispodobio i Svoje znanje, Svoju moć, Svoj sluh, Svoj vid i Svoju ruku.

Drugi su, pak, ostali suzdržani u vezi s ovim pitanjem, dok su pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne ve-l-džema'a*) jedinstveni u stavu da je duša stvorena. Konsenzus o tome prenijeli su Muhammed ibn Nasr el-Mervezi, Ibn Kutejbe i drugi.

Jedan od dokaza da je duša stvorena jesu i riječi Uzvišenog: "Allah je stvoritelj svega." (Er-Ra'd, 16; Ez-Zumer, 62), koje imaju sveobuhvatan smisao, bez ijednog izuzetka po bilo kojoj osnovi. U ovo, dakako, ne spadaju i Allahovi atributi, budući da su oni implikacije Njegovog imena. Naime, Uzvišeni je Bog koji je prediciran svojstvima savršenosti. Tako Njegovo znanje,

---

[452] Ovaj ajet je vrlo teško prevesti na naš jezik, budući da je izraz *emr*, upotrijebljen u njemu, prilično neodređen i njime se može izraziti veći broj značenja; pored ostalih, znači: stvar, zapovijed, nešto... dok je prevodilac prinuđen opredijeliti se za samo jedno od njih. Ta činjenica ostavila je mogućnost da se ajet tumači, ali i prevodi, na mnogo načina. Dok smo se mi opredijelili za što doslovniji prijevod, uz elemente vlastitog poimanja, Korkut, npr., ovaj ajet prevodi ovako: "Reci: 'Šta je duša – samo Gospodar moj zna...'" (Nap. prev.)

Njegova moć, Njegovi: život, sluh, vid i sva ostala svojstva spadaju u sam Njegov nazivnik. To znači da je On, Uzvišeni, po Svome Biću i Svojim atributima – Stvoritelj, a da je sve drugo, osim Njega – stvoreno. Nesporno se, pak, zna da duša - ruh nije ni Allah, ni neko Njegovo svojstvo, već da je jedan od Njegovih proizvoda. Na to, pored ostaloga, ukazuju i riječi Uzvišenoga: "Zar je to davno bilo kad čovjek nije bio spomena vrijedan?" (Ed-Dehr, 1), kao i Njegove riječi upućene Zekerijau: "I tebe sam ranije stvorio, a nisi bio ništa!" (Merjem, 9)

Naziv čovjek podrazumijeva i njegovo tijelo i njegovu dušu. Obraćanje Zekerijau jeste obraćanje i njegovoj duši i njegovom tijelu. Usto, i duša (*rūh*) predstavlja se kao ona koja umire, koja se uzima [zadržava] i pušta, što je svojstveno nečemu stvorenom, nastalom u vremenu. Što se, pak, tiče njihovog argumentiranja riječima Uzvišenog: "iz zapovijedi moga Gospodara" (El-Isrā', 85), treba kazati da *emr* ovdje nije dat u značenju zapovijedi ili zahtjeva, već u značenju participa pasivnog (*me'mur*), tj. ona je ono naređeno od moga Gospodara. Upotreba infinitiva u značenju participa pasivnog općepoznata je stvar i u praksi je vrlo zastupljena.

Što se, pak, tiče njihovog argumentiranja činjenicom da Allah dušu prispodobljuje Sebi, kao u ajetu "iz Svoga duha" (El-Hidžr, 29), treba znati da prispodobljavanja nečega Allahu ima dvije vrste: jedna vrsta su atributi, koji ne mogu opstojati sami po sebi. Takvi su: znanje, moć, govor, sluh i vid. Ovdje se radi o prispodobljavanju svojstva Onome ko se njime odlikuje. Prema tome, Njegovo znanje, Njegov govor, Njegova moć, Njegov život – sve su to Njegova svojstva. Isto je i s Njegovim licem i Njegovom rukom, Uzvišen neka je On! Druga vrsta jeste prispodobljavanje Njemu pojedinih subjekata odvojenih od Njega, poput: kuće, deve, roba, poslanika i duše. U ovom slučaju radi se o prispodobljavanju stvorenja njegovom Stvoritelju i ovakvo vezivanje podrazumijeva posebnost i počašćenost, po čemu se ono što se vezalo za Allaha razlikuje od drugih stvorenja.

U pogledu duše zauzeta su različita stajališta: da li je ona stvorena prije tijela, ili poslije njega? O tome je pak bilo riječi prilikom govora o Zavjetu (*El-Mīsāk*).

Ljudi su se različito izjasnili i o samoj naravi duše. Prema jednima, ona je neko tijelo, a prema drugima akcidentalija; treći kažu: "Mi ne znamo šta je duša: da li je neka bit (*dževher*) ili tek akcidentalija (*'ared*). Neki su držali da "duša nije ništa drugo doli uravnoteženost četiri elementa." Drugi su govorili: "Duša je čista, nepomućena krv, lišena svake pomutnine i kvarnosti." Treći su držali da je ona "nagonska toplina", odnosno život. Četvrti su govorili: "Ona je jedna prosta bit, rasprostrta po cijelome živom svijetu u smislu da vrši njegovo djelovanje i upravljanje njime. Ona je, i pored činjenice svoje posvemašnje rasprostrtosti po svijetu, jedinstvena u svome biću i strukturi, nije razdijeljena, i u svakom živom stvoru na svijetu prisutna je u identičnome smislu!" Peti su bili uvjerenja da je duša onaj ulazeći i izlazeći dah koji se održava disanjem.

Izrečeno je i još drugih stavova o duši.

Podijeljena su shvatanja i o tome šta je čovjek: da li je on samo duša? ili samo tijelo? ili spoj tog dvoga? ili svako od tog dvoga ponaosob? I u pogledu ljudskog govora, imaju ova četiri stava: da li je on samo onaj formalni jezički izraz? ili je samo smisao? ili je spoj tog dvoga? ili je i jedno i drugo ponaosob?[453] Razilaze se i o govorniku i njegovom jezičkom izražavanju. Istina je, pak, da se izrazom *čovjek* podrazumijeva i jedno i drugo, premda se ponekad upotrebljava za samo jedno od njih dvoga, uz njegov indikator, što se može kazati i za govor.

Ono na šta ukazuju Kur'an, sunnet, jednodušan stav ljudi iz prve muslimanske generacije i argumenti razuma jeste da je duša jedno tijelo po biti različito od ovog fizičkog tijela: jedno više, svjetlosno tijelo, fino, živo i pokretljivo, koje se rasprostire kroz organe onako kako se ružin sok rasprostire po ruži, ili kako se masnoća rasprostire po maslini, ili kao vatra po uglju. Tako, sve dok su ovi organi pripravni da primaju ove podražaje koji se u njih emaniraju iz ovog finog tijela, dotle se to fino tijelo rasprostire po njima i ti im podražaji održavaju čula i voljne pokrete. No, kad se oni poremete tako što ih svladaju osnovne tjelesne tekućine i tako prestanu biti sposobni primati ove podražaje, tada duša napušta tijelo i odvaja se u svijet duša. Dokaz za to jest kur'anski ajet: "Allah uzima duše u času njihove smrti, a i onih koji spavaju, pa zadržava one kojima je odredio da umru, a ostavlja one druge do roka određenog." (Ez-Zumer, 42) Ajet nam daje informaciju o tome da se one usmrćuju, da se neke zadržavaju, a neke puštaju.

Dokaz su, također, i riječi Uzvišenoga: "A da ti je vidjeti nevjernike u smrtnim mukama, kada meleki budu ispružili ruke svoje prema njima: 'Izvedite svoje duše!'" (El-En'ām, 93) Ovdje nalazimo pružanje ruku od strane meleka kako bi je uzeli, a duši se prispodobljuje izvođenje i izlazak, te se govori o njezinom paćenju toga dana, kao i njezinom dolasku svome Gospodaru.

---

[453] 'Afīfī kaže: "Vidjeti razmatranje o duši na 216. str. IV sveska djela *Medžmū'u-l-fetāvā*."

Dokaz su i riječi Uzvišenoga: "On vas noću uspavljuje – a zna šta ste preko dana griješili – zatim vas budi!" (El-En'ām, 60) Ovdje se ukazuje na uspavljivanje duša noću, i na njihovo ponovno upućivanje u tijela danju, te na meleksko usmrćivanje duša pri umiranju.

Dokaz su i riječi Uzvišenoga: "A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan, pa uđi među robove Moje, i uđi u Džennet Moj!" (El-Fedžr, 28-30) U ovim ajetima duši je prispodobljeno vraćanje, ulaženje i zadovoljnost. Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Kada se duša uzima nju pogled prati!"[454] U hadisu se duši prispodobljuje uzimanje, te ističe da nju oko vidi. U hadisu koji prenosi Bilāl Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Uzeo vam je vaše duše, i vratio vam ih!"[455] Još je rekao: "Vjernikova duša je ptica koja brsti džennetsko drveće!"[456]

Kad budemo govorili o mezarskoj patnji navest ćemo mnoge dokaze o obraćanju meleka smrti duši, te o tome da ona izlazi cureći, onako kako kapljica vode iscuri na otvor mješine za vodu, te da se uspinje i da od nje [u slučaju vjernika] dopire prelijep miris, a u slučaju nevjernika najružniji zapah i sl. O tome postoji jedinstven stav prvih muslimanskih generacija (*selef*) a na to upućuje i razum. Oni koji se s ovim ne slažu u ruci nemaju ništa do lažljivih pretpostavki i neosnovanih dilema s kojima se ne može stati naspram onoga na šta upućuju tekstovi Objave i racionalni argumenti.

Što se, pak, tiče različitih stavova u pogledu onoga što se podrazumijeva pod izrazima *nefs* i *rūh*, tj. da li su to dvoje različite stvari, ili su to samo dva naziva za jedan te isti smisao, kazat ćemo sljedeće: Izraz *nefs* upotrebljava se za više stvari, baš kao i izraz *ruh*. Tako se njima nekad izražava isti, a nekad različiti smislovi. Izraz *nefs* upotrebljava se i za sam *rūh*, premda se pretežno upotrebljava za ono što je povezano sa tijelom, no kad se ima na umu ono odvojeno od tijela, tada se većinom koristi izraz *rūh*.

Izrazom *nefs* naziva se i krv. U hadisu se kaže: "Ako u vodi ugine nešto što u sebi nema tekuće krvi (*nefs*), ono vodu neće učiniti nečistom."[457]

---

[454] Hadis bilježi Muslim posredstvom Umm Seleme, u "Propisima o dženazama", str. 25.

[455] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga El-Buhāri, no ne posredstvom Bilāla, kako se nadaje iz autorovih riječi, već posredstvom Ebu Katādea. Također ga bilježe i Ahmed i drugi autori. V.: *Sahīh Ebi Dāvud* (465)

[456] V.: *Es-Sahīha* (995).

[457] Nije mi poznato da je ovo hadis – ovo su riječi šerijatskih pravnika!

Nefs se upotrebljava i u značenju *urok* – kaže se: "Toga i toga je pogodilo urokljivo oko!"

Nefsom se označava i biće: "*Fe sellimū 'alā enfusikum!* Vi ukućane (dosl. svoja bića) pozdravite!" (En-Nūr, 61); "*Ve la taktulū enfusekum!* I ne ubijajte se!" (En-Nisā', 29), itd.

Izraz *ruh* ne upotrebljava se za tijelo – ni sam, ni u kombinaciji s izrazom *nefs*, dok se upotrebljava za Kur'an i za Džebrāila: "Na takav način Mi ti objavljujemo (*rūh*) ono što ti se objavljuje." (Eš-Šūrā, 52); "Donosi ga Duh (rūh, Džebrāil) Povjerljivi." (Eš-Šu'arā', 193)

Izraz *ruh* upotrebljava se, isto tako, i za zrak koji kruži u tijelu čovjekovom, dok je ono čime Allah podupire Svoje miljenike (*evlija'*) jedan drugi ruh, kako to kaže Uzvišeni: "Njima je On u srca njihova vjerovanje usadio i duhom Svojim (*rūh*) ih osnažio!" (El-Mudžadela, 22)

Isto je i sa silama u tijelu, i one se, također, nazivaju *rūhom*. Tako se rekne: duh vida (*er-rūhu-l-bāsir*, dosl. videći duh), duh čujenja (*er-rūhu-s-sāmi'*, dosl. čujeći duh), duh mirisa (*er-rūhu-š-šāmmu*, dosl. mirišući duh).[458]

Izraz *ruh* upotrebljava se i za nešto što je specifičnije od svega: za sposobnost spoznaje Boga, za iskreno pokajanje Njemu, za ljubav prema Njemu i pobuđivanje težnje za traženjem Njega i želje za Njim. Odnos ovoga *ruha* prema pravome ruhu je poput odnosa duše prema tijelu. Tako je i znanje ruh; i dobročinstvo je ruh; i ljubav je ruh; i pouzdavanje u Allaha je ruh; i iskrenost je ruh... Ljudi su, što se tiče ovoga ruha, na različitim stupnjevima. Kod nekog od njih prevladaju ovi duhovi (*ruhovi*) pa on postane duhovnjak, dok se kod nekog oni, ili većina njih, ne nađu pa on postane prizeman i prost.

Kod mnogih možemo naići na tvrdnju da čovjek posjeduje tri duše: smirenu dušu, dušu koja samu sebe kori i dušu sklonu zlu. Kažu: "Kod nekih ljudi prevagne ova, kod nekih ona, kao što kaže Uzvišeni: "O smirena dušo!" (El-Fedžr, 27); "I kunem se dušom koja sebe kori!" (El-Kijāme, 2); "Zaista, duša je sklona zlu!" (Jūsuf, 53)

Ipak, radi se o jednoj duši, koja ima više osobina – tako je ona sklona zlu, ali kad joj se ispriječi vjera ona postaje "ona koja sebe kori" – počini grijeh, a onda kori onog ko ga je počinio. To korenje može se odnositi na nešto počinjeno, ili na nešto izostavljeno, pa kada vjera osnaži ona tada postaje smirena. Stoga je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Koga njegovo dobro djelo raduje a loše tišti, on je vjernik!"[459] A rekao je i ovo: "Bludnik, za vrijeme dok vrši bludnu radnju, nije vjernik!"[460]

---

[458] 'Afīfi kaže: "Pogledati Ibn Tejmijino djelo *El-'Aklu ve-n-naklu*, II svezak, str. 177."

Ljudi su se razišli i o tome da li duša (*er-rūh*) umire ili ne. Jedna skupina stoji na stanovištu da umire, budući da je *nefs* a, "svaki nefs će okusiti smrt." Uzvišeni još kaže: "Sve što je na Zemlji prolazno je; ostaje samo Lice Gospodara tvoga, Veličanstvenog i Plemenitog!" (Er-Rahmān, 26-27); "Sve će, osim Njega, propasti!" (El-Kasas, 88) Oni kažu: "Ako će i sami meleki pomrijeti, onda je smrt ljudske duše još izvjesnija!"

Drugi kažu: "Duše ne umiru, one su stvorene da traju. Umiru samo tijela." "Na to", kažu oni, "ukazuju i mnogi hadisi koji govore o uživanju duša ili pak o njihovoj patnji nakon što napuste tijela sve dok ih Allah ponovo ne vrati u njihova tijela."

Ispravno je kazati da se pod smrću duša podrazumijeva njihovo napuštanje tijela, izlazak iz njih, pa ako se želi kazati da je to njihova smrt, u tom slučaju i one "kušaju smrt". Ako se, pak, time želi kazati da one nestaju i u cijelosti se gube, treba reći da one, u tom smislu, ne umiru već da, nakon što su jednom stvorene, ostaju trajati u užitku, ili u patnji, kako ćemo to vidjeti u nastavku, ako Bog da. Naime, Uzvišeni nas je obavijestio o tome da stanovnici Dženneta "u njemu, poslije one prve smrti, smrt više neće okusiti" (Ed-Duhān, 56), a ta, prva smrt, jest dušino napuštanje tijela. Što se tiče riječi stanovnika Džehennema: "Gospodaru naš, dva puta si nas usmrtio i dva puta si nas oživio." (El-Mu'min, 11), te riječi Uzvišenoga: "Kako možete da ne vjerujete u Allaha, vi koji ste bili ništa, pa vam je On život dao?! On će, zatim, učiniti i da pomrete i poslije će vas oživiti." (El-Bekare, 28) – njima se hoće kazati da su oni bili mrtvi u kičmama svojih očeva i u maternicama svojih majki, pa ih je On potom oživio, zatim ih usmrtio a zatim će ih oživiti u Danu proživljenja. U tome nema usmrćivanja njihovih duša prije Sudnjega dana, u protivnom bismo imali tri umiranja.

Onesvješćivanje duša prilikom puhanja u Rog ne znači obavezno i njihovo umiranje. Ljudi će, naime, na Sudnjem danu pasti u nesvijest kada dođe Allah da im presudi, a Zemlja će tada biti obasjana svjetlom svoga Gospodara, no to ne podrazumijeva umiranje, o čemu će kasnije biti riječi. Isto je i s Musaovim padanjem u nesvijest; naime, on tada nije i umro. Ono što se da zaključiti iz puhanja usljed koga će doći do onesvješćivanja jeste –

---

[459] *Es-Sahīha* (550).

[460] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) i već je navođen pod br. 373 (u izvorniku).

a Allah najbolje zna! – da će od njega umrijeti sva stvorenja koja prije toga nisu iskusila smrt, dok ajet ne ukazuje na to da će od toga umrijeti i ona stvorenja koja su već jednom iskusila smrt, odnosno ona kojima smrt nije ni dosuđena, poput hurija, džennetskih dječaka i dr. Opet, Allah najbolje zna!

O njegovim riječima:

I u patnju u mezaru za one koji su je zaslužili, u postavljanje umrlome pitanja Munkira i Nekira u mezaru o njegovom Gospodaru, vjeri i vjerovjesniku, shodno onome kako je navedeno u hadisima koji se prenose od Božijega Poslanika, s.a.v.s., i od njegovih ashaba – Allah bio zadovoljan sa njima! – te u to da je mezar ili jedna od džennetskih bašči, ili jedna od džehennemskih jama.

Komentar:

Uzvišeni kaže: "A faraonove ljude zla kob zadesi. Oni će se ujutro i navečer u vatri pržiti, a kada nastupi Čas: 'Uvedite faraonove ljude u patnju najžešću!'" (El-Mu'min, 45-46); "Zato ih pusti dok se ne suoče s Danom u kome će pomrijeti, Danom kada im lukavstva njihova nimalo neće koristiti i kada im niko neće pomoći. A za sve nasilnike i druga će kazna prije ove biti, ali većina njih ne zna!" (Et-Tūr, 45-47)

Ovo može značiti njihovu patnju u smislu ubijanja i sl., ovdje na ovome svijetu, ali i patnju u berzahu[461], što je očitije, budući da su mnogi od njih umrli a da nisu doživjeli kaznu na ovom svijetu, ili je pak smisao širi od toga.

Od El-Berāa ibn ʿĀziba – Allah bio zadovoljan sa njim! – prenosi se sljedeće: "Bili smo na jednoj dženazi u Bekīʿi-l-Garkadu, pa nam je prišao Vjerovjesnik, s.a.v.s., i sjeo, a mi smo posjedali oko njega i bili nepomični, kao da su nam na glavama stajale ptice, dok se umrlome pripremao mezar. Vjerovjesnik je rekao: 'Utječem se Allahu od mezarske patnje!' To je ponovio triput, a zatim je rekao: 'Doista, kada čovjek [vjernik] bude na ulasku u onaj i izlasku sa ovoga svijeta, njemu se spuštaju meleki na čijim licima kao da se nalazi sunce, noseći džennetske ćefine i džennetski balzam, te sjedaju na udaljenost od njega dokle može doprijeti oko. Zatim dolazi melek smrti, sjedne kod njegove glave i rekne: Dobra dušo, izađi u oprost i Allahovo zadovoljstvo! i njegova duša stane curiti onako kako iscuri kapljica iz mješine za vodu i on je prihvati i u ruci svojoj je zadrži tek za jedan treptaj oka, a onda je od njega preuzmu oni meleki i metnu je u one ćefine i onaj balzam, pa od nje tada dopre miris poput najljepšeg mirisa miska na Zemlji. Zatim se sa njom stanu uspinjati i sa njom ne prođu ni pored jednih meleka a da oni ne upitaju: Kakav je ovo lijepi miris?! a ovi reknu: Ovo je duša toga i toga, i nazovu ga najljepšim imenima kojima je nazivan na ovom svijetu, sve dok tako ne dođu do neba. Tada zatraže da mu se otvori, te mu se otvori, pa ga na svakom nebu oni najodabraniji meleki tog neba isprate do sljedećeg neba, sve dok tako ne dođu do onog neba na kojem je Allah. On rekne: Knjigu Moga roba zavedite u ‘Illijjūnu i vratite ga nazad na Zemlju, jer Ja sam njih od nje stvorio, u nju ih vraćam i iz nje ću ih po drugi put izvesti! Potom mu se duša vrati u njegovo tijelo, a onda mu dođu dva meleka i posade ga u sjedeći položaj, i upitaju ga: Ko je tvoj Gospodar? i on im rekne: Moj Gospodar je Allah! A koja ti je vjera?, upitaju ga zatim i on im rekne: Moja vjera je islam. A ko je ovaj čovjek koji vam je poslan?, upitaju ga oni i on im odgovori: To je Allahov poslanik. Kako znaš za to?, upitaju oni i on im rekne: Čitao sam Allahovu knjigu, pa sam povjerovao u nju i držao je istinitom. Zatim sa neba dođe glas: Istinu je rekao Moj rob, pa mu postavite postelju iz Dženneta i otvorite mu vrata prema Džennetu! Do njega tada dopru džennetski dah i miris, a mezar mu se proširi za doseg očinjeg vida. Zatim mu dođe čovjek lijepoga lica, lijepe odjeće i lijepog mirisa i rekne mu: Raduj se onome što će te veseliti – ovo ti je onaj dan koji ti je obećavan! Ko si ti?!, upita ga on. Lice ti je kao kod onog koji donosi dobro!? Ja sam tvoje dobro djelo!, odgovori mu on, a on na to rekne: Gospodaru moj, učini da odmah sad nastupi Sudnji dan, pa da se vratim svojoj porodici i svom imetku!

---

[461] *Berzah* – dosl. pregrada; to je naziv za onaj međuprostor između ovog i onog svijeta u kojem borave duše od vremena njihovog odlaska s ovoga svijeta pa do Dana proživljenja. (Nap. prev.)

A kada nevjernik bude na izlasku s ovoga i ulasku u onaj svijet, njemu se sa neba spuštaju meleki crnih lica, noseći grubu odjeću, te sjedaju na udaljenost od njega dokle može doprijeti oko. Zatim dolazi melek smrti, sjedne kod njegove glave i rekne: O odvratna dušo, izađi u srdžbu Allahovu i bijes!, i ona se uspaniči u tijelu pa je on istrgne onako kako se istrgne drnda iz nakvašene vune i on je prihvati, pa kad je on uzme oni meleki je ne ostave u njegovoj ruci ni koliko za treptaj oka već je metnu u onu grubu odjeću a od nje dopre najneugodniji miris kakvoga ima na Zemlji. Zatim se s njome stanu uspinjati i sa njom ne prođu ni pored jednih meleka a da oni ne reknu: Kakav je ovo odvratni miris?[462], a ovi reknu: To je taj i taj!, i nazovu ga najgorim imenima kojim je nazivan na ovom svijetu, sve dok tako ne dođu do neba. Tada zatraže da mu se otvori, ali mu ne htjednu otvoriti' – onda je Vjerovjesnik, s.a.v.s., proučio ajet: 'Kapije nebeske neće se otvoriti, i prije će debelo uže kroz iglene uši proći nego što će oni u Džennet ući!' (El-A'rāf, 40) – 'i Allah rekne: Knjigu njegovih djela zavedite u Sidždžīnu, u najnižoj zemaljskoj sferi! i njegova duša bude snažno bačena!' – Potom je proučio ajet: 'A onaj ko Allahu bude pridruživao nešto u Božanstvenosti Njegovoj – bit će kao onaj čovjek koji je s neba pao i koga su ptice razgrabile, ili kao onaj kojeg je vjetar u daleki predio odnio!' (El-Hadždž, 34) – 'Potom mu se duša vrati u njegovo tijelo, a onda mu dođu dva meleka i posade ga u sjedeći položaj, i upitaju ga: Ko je tvoj Gospodar? i on im rekne: Hm, hm, ne znam. A ko je ovaj čovjek koji vam je poslan?, upitaju ga zatim, i on im rekne: Hm, hm, ne znam. Zatim sa neba dođe glas: On laže, pa ga postavite u postelju iz Džehennema i otvorite mu vrata prema Džehennemu! Do njega tada dopre vrelina Džehennema i njegova jara a mezar mu se toliko stijesni da mu se rebra ispremeću. Zatim mu dođe čovjek ružnoga lica, ružne odjeće i ogavnog mirisa, i rekne mu: Dolazim ti s nečim što će te okahariti – ovo ti je onaj dan koji ti je obećavan! Ko si ti?, upita ga on. Lice ti je kao kod onog koji dolazi sa nečim lošim!? Ja sam tvoje ružno djelo!, rekne mu on, a on na to rekne: Gospodaru moj, nemoj da ikad dođe Sudnji dan!'"[463] Hadis bilježe imam Ahmed i Ebu Dāvud. Nesāi i Ibn Mādždže navode samo njegov prvi dio a bilježe ga i El-Hākim i Ebu 'Avāna el-Isfirāini u svojim Sahīhima, te Ibn Hibbān.

Svi učenjaci glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) i hadiski stručnjaci ravnaju se po ovom hadisu, koji ima i svoju potporu u drugim, vjerodostojnim hadisima. Tako Buhāri – Allah mu se smilovao! – posredstvom Se'īda i Katādea bilježi Enesovu predaju, tj. da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada se čovjek položi u svoj u mezar i od njega se počnu razilaziti oni koji su ga ispraćali, on čuje bat njihove obuće! Potom mu dođu dva meleka, postave ga u sjedeći položaj i upitaju ga: 'Šta si govorio o ovom čovjeku?', tj. Muhammedu, i vjernik im rekne: 'Svjedočim da je on Allahov rob i poslanik!' 'Pogledaj svoje mjesto u Džehennemu', rekne mu jedan od njih, 'koje ti je Allah zamijenio mjestom u Džennetu!' Tako on ugleda oba ta mjesta."[464]

---

[462] 'Afifi kaže: "Pogledaj četvrtu raspravu o smrti duše od Ibn Kajjima (u njegovoj *Knjizi o duši*; nap. prev.)!"

[463] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). V.: *Ahkāmu-l-dženāiz*, str. 156-159.

[464] *Es-Sahīha* (1344).

Katāde kaže: “Preneseno nam je da mu mezar bude proširen!”, a zatim je naveo ovaj hadis.

U zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima navodi se Ibn ‘Abbāsova predaja, u kojoj stoji da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., jednom naišao pored dva mezara i rekao: “Ova dvojica, doista, trpe bolnu kaznu, no ne kažnjavaju se za nešto veliko. Jedan od njih se nije čistio od mokraće, a drugi je prenosio tuđe riječi!” Zatim je zatražio svježu palminu granu i prepolovio je na dva dijela. “Nadam se da će im patnja biti blaža”, rekao je, “dok se grane ne osuše!”[465]

Ebu Hātim u svom *Sahīhu*, posredstvom Ebu Hurejrea bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Kad nekog od vas, ili nekog čovjeka, stave u mezar, njemu dođu dva tamnoplava meleka – jedan od njih se zove Munkir, a drugi Nekīr...”[466] i zatim navodi ostatak hadisa.

U mnogim predajama koje se od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenose na nesumnjivo vjerodostojan (*mutevātir*) način potvrđuje se mezarska patnja i uživanje u njemu – prema zaslugama – kao i postavljanje pitanja dvojice meleka pa je, stoga, obavezno vjerovati u to bez zalaženja u načine i oblike toga, budući da razum nije u stanju pojmiti njegovu kakvoću s obzirom da on s tim nema iskustva na ovome svijetu. Šerijat, pak, ne donosi ništa što ljudski um ocjenjuje nemogućim, ali ponekad dolazi s nečim pred čim on može ostati zbunjen.

Prema tome, vraćanje duše u tijelo ne odvija se na način koji je uobičajen na ovom svijetu, već se to dešava na jedan drukčiji način, neuobičajen za ovaj svijet. Naime, duša ima pet vidova vezanosti za tijelo i za svaki od njih važe različiti propisi. Prvi je onaj u majčinom stomaku dok je čovjek još fetus. Drugi je onaj nakon izlaska tijela na lice zemlje. Treći je njena povezanost s tijelom za vrijeme sna, kad je sa jedne strane povezana sa njim a, s druge strane, odvojena od njega. Četvrti vid jest njena povezanost sa njim u berzahu – iako ga je napustila i odvojila se od njega, ipak ga nije u cijelosti napustila, u smislu da sa njim više nema apsolutno nikakvog dosluha, budući da postoje hadisi u kojima se govori o tome da se duša vrati u tijelo kada se onom u mezaru nazove selam, te hadisi u kojima se naznačava da ukopani čuje bat obuće onih koji odlaze od njega. Ovo vraćanje duše u tijelo je specifično, i ne podrazumijeva vraćanje života u tijelo prije Kijametskoga dana. Peti vid je njena povezanost sa tijelom u Danu proživljavanja tijela, što je i najpotpuniji oblik njene povezanosti sa njim, koji se ne može porediti niti sa jednim od prethodnih vidova, budući da tijelu, nakon njega, više neće biti svojstvena smrt, san ni propadanje, jer je san brat smrti. Ovo dobro razmotri i ono će ti razriješiti brojne nedoumice.

---

[465] Hadis bilježe i El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*). V.: *Sahīh Ebi Dāvud* (15).

[466] Hadis je dobar (*hasen*), a bilježi ga, također, i Tirmizi (I/119) koji za nj kaže da je “dobar i neobičan” (*hasen garīb*). Međutim, njegov prijenosni niz je dobar, a hadis predstavlja odgovor nekim savremenim autorima koji negiraju nazivanje onih dvaju meleka imenima Munkir i Nekīr. Hadis je stručno elaboriran u djelu *Es-Sahīha* (1391).

Ispitivanje u mezaru ne vezuje se samo za dušu, kako to tvrdi Ibn Hazm i dr. Neprihvatljivije i od tog njegovog stava jest stajalište onih koji drže da se ispitivanje u mezaru odnosi isključivo na tijelo, ne i na dušu! Vjerodostojni hadisi, pak, pobijaju oba ta mišljenja. Isto je i s mezarskom patnjom – i ona se odnosi i na dušu i na tijelo po jednodušnom stavu pripadnika glavnog toka islama. Duša, dakle, uživa u blagodati i trpi kaznu, i odvojeno od tijela, i u dosluhu sa njim.

Znaj da je mezarska patnja ustvari berzahska patnja, pa svakog ko umre a bude zaslužio kaznu nešto od nje će ga i stići [bio, ili ne bio zakopan u mezar], makar ga pojele zvijeri, ili ga sagorila vatra pa postao pepeo kojeg je raznio vjetar, ili bio razapet, ili se utopio u moru – i do njegove duše i tijela doprijet će ista ona patnja koja dopre i do onoga zakopanog u mezaru. Što se, pak, tiče uspravljanja u sjedeći položaj, premetanje rebara i sl., što se navodi u hadisima, iz toga treba razumjeti ono što je Poslanik, s.a.v.s., htio kazati, bez prelaženja mjere u tome ili pak nedostatnog shvaćanja. Ono što tu treba imati na umu jest da se njegovom govoru ne dadne smisao koji on ne može podnijeti, niti da se pritom odstupi od onog što je on kanio reći, na šta je htio uputiti i objasniti. Ta niko, osim Allaha, ne zna do kolikih je zabluda i odstupanja od onog što je ispravno došlo usljed zanemarivanja toga načela i odstupanja od njega! Zapravo, pogrešno razumijevanje onog što je došlo od Allaha i Njegovog Poslanika ishodište je svih novotarija i zabluda koje su se pojavile među muslimanima. To je i izvorište svake pogreške kako u sporednim tako i u temeljnim pitanjima, osobito kada se tome pridoda još i loša namjera. A Allah je onaj od Kojeg treba tražiti pomoć!

Kako se vidi, prebivališta ima tri: ovosvjetsko, zagrobno (*berzah*) i trajno (*ahiretsko*). Za svako od njih Allah je dao posebne propise. Čovjeka je, pak, sačinio od tijela i duše. Ovosvjetske propise vezao je za tijela, i tu se duše povode za tijelima, dok je propise zagrobnoga života vezao za duše, i tu se tijela povode za dušama, a kada dođe dan proživljavanja tijela i ljudi se dignu iz svojih mezarova, tada će se propisi, nagrade i kazne odnositi i na duše i na tijela podjednako.

Ako istinski razmotriš ovo što smo kazali, tada će ti biti sasvim jasno da je činjenica da je mezar jedna od džennetskih bašči, ili jedna od džehennemskih jama, saglasna s razumom, da je to istina u koju nema nimalo sumnje. Po tome se oni koji vjeruju u svijet koji je nedostupan ljudskim čulima (*gajb*) razlikuju od onih drugih.

Mora se znati da ona vatra u mezaru, kao ni mezarski ugođaj, ne pripadaju vrsti ovosvjetske vatre i ovosvjetskog ugođaja. Iako Uzvišeni Allah zemlju i kamenje koji su iznad i ispod umrloga užari do te mjere da budu žešći od ovosvjetske žari, opet to ljudi s ovoga svijeta, kad bi ih dotaknuli, ne bi osjetili. Ono što je još začudnije od toga jeste da dva čovjeka mogu biti zakopani jedan pored drugoga a da jedan od njih može biti u džehennemskoj jami, a drugi u džennetskoj bašči, te da do ovoga ne dopre ništa od vatre njegovog susjeda, a njemu ništa od ugodnosti onog! Allahova moć je još i veća od toga i začudnija, ali ljudske duše sklone su da začas zanegiraju ono što ne mogu obuhvatiti svojim znanjem.

Allah nam je, pak, još na ovom svijetu pokazao neka čuda Svoje moći koja su znatno izražajnija od ovoga pa kada hoće da nekim Svojim robovima otvori uvid u njih On to i učini, a od drugih ih zakloni, pa kad bi svim ljudima otvorio uvid u njih tada bi se izgubio smisao zaduživanja vjerskim obavezama i vjerovanja u nevidljivo, a ljudi bi prestali ukopavati jedni druge. U *Sahīhu* se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Da se ne bojim da ćete se prestati ukopavati zamolio bih Allaha da i vi čujete ono što ja čujem od mezarske patnje!"[467] Budući da ova mudrost gubi svoj smisao u pogledu životinja one tu patnju čuju i opažaju.

O tome da li je ispitivanje Munkira i Nekīra u mezaru specifikum samo ovoga ummeta postoje tri mišljenja. Treće od njih je da u pogledu toga treba ostati suzdržan, što je stav jedne skupine učenjaka, među kojima je i Ebu Omer ibn 'Abdulberr, koji kaže: "U hadisu, koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Zejd ibn Sābit, stoji: 'Doista se pripadnici ovoga ummeta izlažu kušnji u svojim mezarovima!'[468] Neki ovaj hadis bilježe tako što umjesto riječi 'izlažu kušnji' navode riječi 'ispituju se'. S obzirom na ovo potonje moguće je da je to nešto što je ovome ummetu posebno dodijeljeno, no to se ne može tvrditi s punom sigurnošću jer izgleda da to, ipak, nije specifikum samo ovoga ummeta, a Allah najbolje zna!"

---

[467] Hadis bilježi Muslim, posredstvom Ebu Se'īda i Enesa, no bez riječi: "ono što ja čujem".

[468] Hadis bilježe Muslim i Ahmed, a stručno je elaboriran u djelu *Es-Sahīha* (159).

Isto tako, zauzeta su različita stajališta i o ispitivanju djece, te o tome da li je mezarska patnja neprekidna ili je vremenski ograničena. U odgovoru se može kazati da toga ima dvije vrste. Jedna je neprekidna, kako kaže Uzvišeni: "Oni će se ujutro i navečer u vatri pržiti, a kada nastupi Čas: 'Uvedite faraonove ljude u patnju najtežu!'" (El-Mu'min, 46) Isto to nalazimo i u hadisu koji prenosi El-Berā ibn 'Āzib, u dijelu u kojem se govori o nevjerniku: "Zatim mu se otvore vrata prema Džehennemu i on ugleda svoje mjesto (koje ga čeka) u njemu – tako sve do Kijametskog dana!"[469] Hadis bilježi imam Ahmed u nekim svojim predajnim putevima.

Druga traje jedno izvjesno vrijeme a zatim se prekida. Takva je patnja nekih grešnika čiji su grijesi bili manji – oni će kušati patnju shodno svojim grijesima, a potom će im ona biti ublažena, kako smo to naveli [u] *Deset stvari koje čiste od grijeha*.

Postoje, također, različita mišljenja i u pogledu boravišta duša u periodu između smrti i Sudnjega dana. Jedni kažu: "Duše vjernika borave u Džennetu, a duše nevjernika u Džehennemu." Drugi kažu: "Duše vjernika borave u predvorju Dženneta, na džennetskim vratima, gdje im dopire njegov miris, njegova ljepota i opskrba iz njega." Treći su mišljenja da duše obitavaju na rubovima mezarova, dok Malik kaže: "Do mene je došlo da se duši pušta da se slobodno kreće kud hoće!" Jedna skupina kaže: "Naprotiv, duše vjernika borave kod Allaha Uzvišenoga!" i ništa više ne dodaju na to. Neki smatraju da duše vjernika borave u Džābiji kod Damaska, a duše nevjernika u Berehūtu, jednom bunaru u Hadramevtu! Ka'b kaže: "Duše vjernika borave u 'Illijjūnu, gore na sedmom nebu, a duše nevjernika u Sidždžīnu, dolje u sedmoj zemlji, ispod Iblīsovog obraza!"[470] Neki tvrde da duše vjernika obitavaju u Zemzem-bunaru, a duše nevjernika u bunaru Berehūt, a neki da se duše vjernika nalaze s desne Ademove strane, a duše nevjernika sa lijeve. Ibn Hazm i neki drugi kažu: "Boravište duša je tamo gdje su bile i prije nego su im stvorena tijela!" Ebu Omer ibn 'Abdulberr kaže: "Duše šehida borave u Džennetu, a duše ostalih vjernika u predvorjima njihovih mezarova." Od Ibn Šihāba se prenosi da je rekao: "Saznao sam da su duše šehida poput jednih zelenih ptica, okačene za Prijesto Božiji (*El-'Arš*), da jutrom i večeri odlaze u džennetske bašče, i da svakoga dana odlaze svome Gospodaru i nazivaju Mu selam!" Jedna sljedba drži da je "boravište duša čisto ništavilo". To je stajalište onih koji drže da je duša jedna od akcidentalija tijela, poput njegovog života i njegovog poimanja, što je u nesuglasju s Kur'anom i sunnetom. Druga sljedba kaže: "Duše, nakon smrti, borave u drugim tijelima koja su sukladna njihovom moralu i svojstvima koja su zadobile u toku života. Tako svaka duša pređe u tijelo životinje koja nalikuje toj duši!" Ovo je stajalište reinkarnista, koji negiraju ponovno proživljenje, i ono izlazi izvan okvira svih muslimanskih pravaca.

---

[469] Hadis bilježi Ahmed i ranije je naveden u cijelosti (hadis br. 525 u izvorniku).

[470] 'Afīfi kaže: "Pogledaj raspravu br. dvanaest iz knjige *Er-Rūh* (Duša)."

Prostor nam, pak, ne dopušta da iznesemo i argumente svih ovih stajališta i da damo svoj osvrt na njih.

Iz njihovih argumenata može se sažeti zaključak da se duše u berzahu veoma razlikuju među sobom, da među njima ima onih koje se nalaze u vrhu 'Illijjūna u najgornjem društvu[471] – to su duše vjerovjesnika – mir i blagoslovi Allahovi neka su na njima! – a da se i oni razlikuju po svojim staništima; da neke duše obitavaju u voljkama jednih zelenih ptica koje se slobodno kreću po Džennetu – to su duše nekih šehida, ne svih, jer ima i takvih šehida čijim se dušama onemogućava ulazak u Džennet zbog duga koji je ostao iza njih. U *Musnedu* se, posredstvom 'Abdullaha ibn Džahša,[472] navodi da je neki čovjek došao Vjerovjesniku, s.a.v.s., i rekao mu: "Božiji Poslaniče, šta me sljeduje ako poginem na Allahovom putu?" "Džennet", kazao mu je on, a kad je ovaj otišao, dodao je: "Osim ako iza sebe ne ostaviš kakav dug! To mi maločas došapnu Džibrīl!"[473]; da se neke duše zadržavaju na džennetskim vratima, kako se navodi u hadisu [u kojem] Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Vidio sam vašeg druga kako je zadržan na džennetskim vratima!"[474]; da se neke zadržavaju u mezaru umrloga; da neke obitavaju u zemlji; da neke borave u pećnici za bludnike i bludnice; da neke duše borave u rijeci krvi, da plivaju u njoj i gutaju kamenice...

O svemu ovome potvrdu nalazimo u sunnetu, a Allah najbolje zna.

Što se, pak, tiče života koji se vezuje samo za šehida i kojim se on odlikuje nad drugima – na šta nailazimo u riječima Uzvišenog: "Nikako ne smatraj mrtvima one koji su na Allahovom putu poginuli! Ne, oni su živi i u obilju su kod Gospodara svoga!" (Alu ʻImrān, 169); "I ne recite za one koji su na Allahovom putu poginuli: ʻMrtvi su!' Ne oni su živi, ali vi to ne osjećate!" (El-Bekare, 154) [pod njim se podrazumijeva to] da je Allah njihove duše smjestio u njedra jednih zelenih ptica, kako stoji u hadisu koji prenosi ʻAbdullah ibn ʻAbbās – Allah bio zadovoljan sa njim! – u kojem Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Kada su izginula vaša braća", tj. u Bitki na Uhudu, "Allah je njihove duše smjestio u njedra jednih zelenih ptica koje piju s džennetskih rijeka, hrane se džennetskim plodovima i sklanjaju u kandilje od zlata u hladu Prijestolja Božijega."[475]

---

[471] 'Afīfi kaže: "Pogledaj šta su učenjaci rekli o boravku duše od smrti do Sudnjega dana u raspravi br. petnaest iz Ibn Kajjimove knjige *Er-Rūh* (Duša)."

[472] U izvorniku stoji: "posredstvom Muhammeda ibn Abdullaha ibn Muhsina".

[473] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). V.: Ahmedov *Musned* (IV/139 i 350).

[474] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). V.: *Ahkāmu-l-dženāiz* (15)

Tako stoji u hadisu koji bilježe imam Ahmed i Ebu Davud, a isti taj smisao nalazimo i u hadisu koji prenosi Ibn Mesʻud, a navodi ga Muslim. Naime, budući da su žrtvovali svoja tijela za Uzvišenog Allaha, tako da su ih Njegovi neprijatelji iskasapili, Allah ih im je u berzahu nadoknadio drugim, boljim tijelima u kojima će biti sve do Sudnjeg dana, tako da će pomoću njih moći kušati užitke u znatno većoj mjeri od duša koje neće imati tijela. Iz tog razloga duša vjernika bude u obliku ptice, ili kao ptica, dok duša šehida bude u utrobi ptice. Obrati pažnju na izraze koji su upotrijebljeni u dva hadisa! U *Muvettaʻu* se navodi da je Kaʻb ibn Malik kazivao da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vjernikova duša je ptica koja brsti po džennetskom drveću sve dok je [Allah] ponovo ne vrati u njeno tijelo na dan kad ga proživi!"[476] Prema tome, njegove riječi "vjernikova duša" obuhvataju i šehida i druge, da bi potom šehide izdvojio, rekavši da su njihove duše "u njedru jednih zelenih ptica". Naime, ako se nalaze u njedrima ptica onda se i za njih može kazati da su ptice, pa tako i one ulaze u sastav onog o čemu govori drugi hadis. Proizlazi da oni imaju veći udio užitka u berzahu nego oni koji su umrli na svojim posteljama, iako među takvima ima i onih koji su na višoj razini od mnogih šehida – takvi opet imaju sebi svojstveno uživanje u kojem nemaju udjela oni koji su na nižoj razini od njih, a Allah najbolje zna!

Allah je zemlji zabranio da jede tijela vjerovjesnika, kako se to navodi u *Sunenima*. Što se, pak, tiče šehida, neki od njih su viđeni, nakon dužeg vremena od kako su bili ukopani, kako su ostali isti, kako se nimalo nisu promijenili, pa je moguće da će takvi i ostati u zemlji sve do dana kada će biti proživljeni, a moguće je i da će, nakon dugog vremena, i istruhnuti, a Allah najbolje zna!

---

[475] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga El-Hākim i označava ga vjerodostojnim (*sahīh*), prema Muslimovim uvjetima, s čim je saglasan i Zehebi. V.: *El-Miškāt* (3853).

[476] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen (518).

Izgleda – a Allah najbolje zna! – da je, sve što je pogibija na Božijem putu potpunija a šehid odabraniji, sve duži period očuvanja njegovog tijela!

O njegovim riječima:

I vjerujemo u proživljenje, u vrednovanje djela na Sudnjem danu, u izlaganje ljudskih djela, u svođenje obračuna, u čitanje knjige djela, u nagradu i kaznu, u Sirat-ćupriju i u Vagu.

Komentar:

Vjerovanje u budući svijet je nešto na šta upućuje Kur'an i sunnet, razum i nepatvorena ljudska priroda. O njemu je izvijestio Uzvišeni Allah u Svojoj časnoj Knjizi, i za nj uspostavio dokaz i u većini kur'anskih sura dao odgovor onima koji ga poriču. To je stoga što su svi vjerovjesnici – mir Božiji neka je na njima! – međusobno saglasni u pogledu vjerovanja u Allaha,[477] a priznavanje Gospodara je generalno u ljudskoj vrsti, ono je čovjeku prirođena stvar, tako da svi ljudi priznaju postojanje Gospodara, osim onih koji pokazuju prkos, poput faraona.

Međutim, stvar nije takva i s vjerovanjem u onaj svijet – njega, naime, mnogi poriču. Muhammed, a.s., budući da je pečat svih vjerovjesnika, da je poslan tik pred Kijametski dan i da je "Sakupljač" (El-Hāšir) i "Začeljnik" (El-Mukaffī), dao je takvo pojašnjenje prednosti onoga svijeta nad ovim kakvo nije dato ni u jednoj vjerovjesničkoj knjizi. Upravo stoga jedna skupina filozofa, i njima slični, držali su da niko drugi i nije otvoreno govorio o ponovnom proživljavanju ljudskih tijela osim Muhammed, a.s., što su uzeli kao dokaz da je on govorio vođen maštom i pučkim diskursom.

Kur'an, pak, na više mjesta govori o povratku duše prilikom smrti i povratku tijela prilikom Velikog kijametskog dana, dok ovi poriču Veliki kijametski dan i ponovno proživljavanje tijela. Dio njih kaže "da je o nečemu takvom govorio samo Muhammed, na jedan maštovit način", što nije tačno, s obzirom da je Veliki kijametski dan bio poznat kod svih vjerovjesnika: od Adema do Nūha, do Ibrāhima i Mūsāa, do 'Isāa i drugih vjerovjesnikā, mir Božiji neka je na njima! Allah je o njemu govorio sve od kako je Adema sputio na Zemlju. Uzvišeni je rekao: "Siđite dolje – jedni drugima bit ćete neprijatelji! Na Zemlji ćete boraviti i uživati za neko vrijeme!" (El-Aʻrāf, 24); "I Allah reče: 'Na Zemlji ćete živjeti, na njoj ćete umirati, i iz nje ćete oživljeni biti!'" (El-Aʻrāf, 25)

---

[477] U izvorniku stoji: "u onaj svijet".

Kada je prokleti Iblīs rekao: "Gospodaru moj, daj mi vremena do Dana kad će oni proživljeni biti!" On mu je rekao: "Daje ti se vremena do Dana već određenog!" (Sād, 79-81) Nūh, a.s., rekao je: "A Allah vas od zemlje poput biljki stvara, zatim će vas u nju vratiti i iz nje, doista, ponovo izvesti!" (Nūh, 17-18) Ibrāhīm, a.s., rekao je: "I Koji će mi, nadam se, greške moje na Sudnjem danu oprostiti...!" (Eš-Šuʻarā', 82) itd. do kraja ovog kazivanja. Također je rekao: "Gospodaru naš, oprosti meni, i roditeljima mojim, i vjernicima na Dan kad se bude polagao račun!" (Ibrāhīm, 41) Još je rekao: "Gospodaru moj, pokaži mi kako mrtve oživljavaš!?" (El-Bekare, 260)

Mūsau je, pak, Allah, kad je razgovarao sa njim, rekao: "Čas oživljenja će, zasigurno, doći – od svakoga ga tajim – kad će svaki čovjek, prema zasluzi, nagrađen ili kažnjen biti. I neka te nipošto ne odvrati od vjerovanja u Čas oživljenja onaj ko ne vjeruje u njega, koji strast svoju slijedi, pa da upropašten budeš!" (Tā-Hā, 15-16) Štaviše, i onaj vjernik iz reda faraonovih ljudi znao je za Dan proživljenja, budući da je povjerovao u Mūsāa. Uzvišeni Allah, kazujući o njemu, kaže: "O narode moj, ja se, zbilja, bojim za vas na Dan kada budete jedni druge dozivali, na Dan kada budete uzmičući bježali, kada vas od Allaha neće moći niko odbraniti! A onoga koga Allah u zabludi ostavi toga neće niko uputiti!" (El-Mu'min, 32-33); "O narode moj, život na ovome svijetu samo je prolazno uživanje, a onaj svijet je, zbilja, kuća vječna!" (El-Mu'min, 39); "Uvedite faraonovu svitu u patnju najtežu!" (El-Mu'min, 46) Mūsa govori: "Dodijeli nam milost na ovome svijetu, i na onome svijetu, mi se vraćamo Tebi!" (El-Aʻrāf, 156)

U govoru o kravi Allah kazuje: "Mi rekosmo: 'Udarite ga jednim njezinim dijelom!' – Eto, tako Allah oživljava mrtve, i pokazuje vam znakove Svoje, da biste shvatili!" (El-Bekare, 73)

Uzvišeni nam, također, u više kur'anskih ajeta govori o tome kako je slao Svoje poslanike kao donosioce radosnih vijesti i kao opominjače, a za stanovnike Džehennema – kad ih njegovi čuvari upitaju: "Zar vam nisu dolazili vaši poslanici, koji su vam ajete Gospodara vašeg kazivali i opominjali vas da ćete ovaj vaš Dan doživjeti?!" – kaže: "Jesu", reći će oni, "ali još je davno određeno da će nevjernici kažnjeni biti!" (Ez-Zumer, 71) Ovo će, dakle, biti priznanje različitih vrsta nevjernika, koji će se naći u Džehennemu, da su ih poslanici opominjali na to da će se suočiti s ovim svojim danom. Prema tome, svi poslanici su upozoravali na ono na šta je upozoravao i posljednji od njih: na ovosvjetske i ahiretske kazne za grešnike. Tako u svim kur'anskim surama u kojima se spominju obećanje i prijetnja stoji i naznaka: "na ovome svijetu i na ahiretu." Usto, Svome Vjerovjesniku je naredio i da se zakune da će Dan proživljenja doći; rekao je: "A oni koji ne vjeruju govore: 'Čas proživljenja neće nam doći!' Ti reci: 'Hoće, tako mi Gospodara moga, koji zna i ono što je skriveno, zacijelo će vam doći!'" (Sebe', 3)

Uzvišeni još kaže: "I pitaju te: 'Da li je to, zbilja, istina?!' Reci: 'Da, tako mi Gospodara moga, to je, doista, istina i vi tome nećete moći umaći!'" (Jūnus, 53); "Oni koji ne vjeruju misle da neće biti proživljeni; ti reci: 'Hoćete, Gospodara mi moga, zbilja ćete proživljeni biti, a zatim ćete o svemu što ste činili obaviješteni biti! A to je Allahu lahko!'" (Et-Tegābun, 7)

O približavanju toga Dana Uzvišeni kaže: "Približi se Čas i raspoluti Mjesec!" (El-Kamer, 1); "Ljudima se bliži čas polaganja računa njihovog, a oni, bezbrižni, ne mare za to!" (El-Enbijā', 1); "Zatraži neko izvršavanje kazne nad nevjernicima...!" (El-Me'āridž, 1-2); "Oni ga, zbilja, vide dalekim, a Mi ga vidimo bliskim!" (El-Me'āridž, 6-7)

O onim koji poriču Dan proživljenja Allah izražava Svoje kuđenje: "Na gubitku će biti oni koji su susret s Allahom poricali i koji Pravi put nisu slijedili!" (Jūnus, 45); "I kad im Sudnji dan iznenada dođe, reći će: 'O, tuge naše, šta na Zemlji propustismo!'" (El-En'ām, 31); "Eto, doista, oni koji u Čas proživljenja sumnjaju, u dalekoj su zabludi!" (Eš-Šūrā, 18); "Zar da oni nešto o onom svijetu znaju!? Ne znaju! Oni samo u njega sumnjaju. Štaviše, oni su spram njega slijepi!" (En-Neml, 66); "Oni se Allahom, najvećom zakletvom, zaklinju: 'Allah neće oživiti onoga koji umre!' A hoće! To je obećanje Allahovo koje će se ispuniti, sigurno!" (En-Nahl, 38); "Čas oživljenja će, zaista, doći. U njega nema sumnje, ali većina ljudi ne vjeruje." (El-Mu'min, 59); "I na Danu sudnjem Mi ćemo ih sakupiti, slijepe, nijeme i gluhe, lica prema zemlji okrenutih! Stanište njihovo Džehennem će biti, kad god malaksa – dat ćemo da im se vatra još više rasplamsa!" (El-Isrā', 97); "To im je kazna zato što nisu vjerovali u znakove Naše i što su govorili: 'Zar kad kosti i prah postanemo, zar ćemo, zbilja, kao nova stvorenja proživljeni biti?!'" (El-Isrā', 98); "Zar oni ne znaju da je Allah, Koji je stvorio nebesa i Zemlju, moćan stvoriti slične njima i da im je već odredio rok u koji sumnje nema? Ali nevjernici samo poriču!" (El-Isrā', 99); "I još kažu: 'Zar kad se u kosti i prašinu pretvorimo, zar ćemo kao nova bića, doista, biti oživljeni?!' Ti reci: 'Hoćete, i da ste kamenje ili gvožđe, ili bilo kakvo stvorenje za koje mislite da ne može biti oživljeno!' Oni će upitati: 'A ko će nas u život vratiti?' Ti reci: 'Onaj Koji vas je i prvi put stvorio!' Oni će prema tebi odmahnuti svojim glavama i upitati: 'Kad to?!' Ti reci: 'Možda ubrzo! Bit će to onog Dana kad vas On pozove, i odazvat ćete se, hvaleći Ga, i pomislit ćete da ste samo malo vremena ostali!'" (El-Isrā', 49-52)

Obrati pažnju kako im je detaljno odgovoreno na svako pitanje! Prvo su se zapitali: "Zar kad se u kosti i prašinu pretvorimo, zar ćemo kao nova bića doista biti oživljeni?!" (El-Isrā', 49) U odgovoru na ovo pitanje rečeno im je: "Ako tvrdite da nemate svog Stvoritelja i Gospodara, zašto onda niste stvorenja koja smrt ne uništava, kao kamen, željezo ili nešto što je, u vašim očima, i veće od toga?!" Ako kažete: Takvi smo kakvi jesmo, stvorenja kojima nije svojstvena trajnost – šta bi onda moglo onemogućiti vašeg Stvoritelja, Koji vas je napravio takvima, da vas opet ne oživi kao nova stvorenja?!

Argument se može postaviti i drukčije, naime: I da ste bili od kamena, željeza ili od nečeg i većeg od toga, [On bi opet bio] kadar uništiti vas i preobraziti vaša bića, transformirati ih iz jednog stanja u drugo, a šta bi onog ko je kadar takva tijela, i pored njihove tvrdoće i čvrstoće, uništiti i transformirati moglo onemogućiti da to učini s onim manjim od njih?!

Potom nas je Uzvišeni obavijestio o njihovom drugom pitanju – naveo je njihove riječi: "Ko će nas ponovo oživiti nakon što se naša tijela preobraze i izgube?" Na to im Uzvišeni odgovara: "Reci: 'Onaj Koji vas je i prvi put stvorio!'" (El-Isrā', 51) Pošto su time dobili odgovor na koji nisu mogli ništa prigovoriti, morali su to prihvatiti kao neumitnu činjenicu, pa su prešli na drugo pitanje pravdajući se njime, poput nekoga ko je ostao bez riječi: "Kad to?!", na šta im je odgovoreno: "Možda ubrzo!"

U ovo spadaju i riječi Uzvišenoga: "I Nama navodi primjer, a zaboravlja kako je stvoren. I govori: 'Ko će oživiti kosti, kad budu truhle!?'" (Ja-Sīn, 78), pa dalje do kraja sure.

Kada bi i najučeniji, najrječitiji i najsposobniji čovjek u objašnjavanju stvari htio iznijeti bolji argument od ovoga, ili njemu ravan u pogledu jezgrovitosti iskaza, jasnosti onoga što se njime izražava i tačnosti dokaza, on to ne bi bio u stanju učiniti. Naime, Uzvišeni ovaj argument započinje pitanjem koje je postavio nevjernik i koje zahtijeva odgovor, pa je u Njegovim riječima: "A zaboravlja kako je stvoren!" odgovor dat u sasvim dostatnoj mjeri. Time je ustanovio dokaz i eliminirao sumnju, no želeći taj dokaz još ojačati i dodatno ga potvrditi rekao je: “Reci: ‘Oživit će ih onaj Koji ih je i prvi put stvorio!’” (Ja-Sīn, 79) Tako je za ponavljanje kao dokaz naveo započinjanje, a za drugo stvaranje ono prvo, budući da svaki razuman stvor zna aksiomno da je onaj koji je u stanju uraditi jedno u stanju uraditi i drugo, tj. da nije kadar uraditi ovo drugo tim prije bi se moralo kazati da nije kadar uraditi ono prvo. A pošto činjenica stvaranja podrazumijeva i sposobnost Stvoritelja da vlada onim što je stvorio i da ga poznaje u svakom njegovom djeliću, Uzvišeni je to propratio riječima: “I On svako stvorenje savršeno poznaje!” (Ja-Sīn, 79), tj. On savršeno poznaje sve pojedinosti prvoga stvaranja, njegove i najsitnije dijelove, komponente i oblik, pa je isti slučaj i s drugim stvaranjem. Prema tome, ako ima potpuno znanje i posjeduje savršenu moć, kako ne bi mogao biti u stanju oživiti kosti koje su struhle?!

Potom je to potvrdio neoborivim argumentom, nadmoćnim dokazom, koji sadrži i odgovor na pitanje jednog drugog nevjernika koji govori: “Kada kosti istruhnu, one postaju hladne i suhe, a priroda onoga što bi (potencijalno) moglo primiti i nositi život u sebi mora biti topla i sočna – samo nešto takvo bi moglo ukazivati na to da bi moglo doći do ponovnog proživljenja!?” u čemu je istodobno sadržan i dokaz i odgovor: “Onaj Koji vam iz zelenog drveća vatru stvara vi njome potpaljujete!” (Ja-Sīn, 80) Saopćio je – uzvišen neka je On! – da On taj elemenat, koji je iznimno vruć i suh, izvodi iz zelenog drveća, prenapučenog vlažnošću i hladnoćom pa, prema tome, onaj ko nešto izvodi iz njegove suprotnosti i kome se pritom potčinjavaju tvari živih bića i njihovi elementi [a] ne opiru mu se, taj će učiniti i ono što nevjernik poriče i odbija – oživit će kosti koje su struhle!

Potom je to i dodatno osnažio navodeći nešto mnogo veće i opsežnije kako bi ukazao na ono lakše i manje, budući da svaki razuman stvor zna da je onaj ko je moćan za nešto veliko i golemo daleko moćniji za ono što je manje od toga. Onaj ko može podići jedan *kintar* taj još lakše može podići jednu *okiju*.[478] Uzvišeni kaže: “Zar onaj Ko je stvorio nebesa i Zemlju nije kadar stvoriti njima slične?” (Ja-Sīn, 81) Ovim je kazao da je onaj Koji je stvorio nebesa i Zemlju[479] u svoj njihovoj ogromnosti i golemosti, u veličini njihovih tijela i njihovoj razuđenosti i fascinantnosti njihovih pojava tim moćniji oživiti truhle kosti i povratiti ih u prvobitno stanje. Na drugom mjestu Uzvišeni kaže: “Stvoriti nebesa i Zemlju veće je nego stvoriti ljude!” (El-Mu’min, 57);

---

[478] *Kintar* i *okija* su mjere za težinu. Prva teži oko 45 kg, a druga oko 250 g. (Nap. prev.)

[479] ‘Afīfi kaže: “Vidi Mosulijev sažetak djela *Es-Savā‘iku-l-mursela*, str. 106-107, I svezak, mekansko izdanje.”

"Zar onaj Ko je stvorio nebesa i Zemlju nije kadar stvoriti njima slične? Jeste! On sve stvara, On je Sveznajući!" (Ja-Sīn, 81)

Zatim je to – uzvišen neka je On! – potvrdio i objasnio na drugi način: napomenuo je da Njegovo djelo nije u ravni djela nekoga drugog, koji djeluje alatkama i troši se, napreže i muči, i koji ne može biti neovisan u svome djelovanju, već neminovno mora imati neko oruđe i pomagača, dok On ono što hoće stvoriti stvara Svojom voljom – samo mu rekne: "Budi!" i ono biva onakvim kakvim ga je htio i poželio. Potom je ovaj dokaz zaokružio izjavom da je carstvo svačega u Njegovoj Ruci i da On u njemu postupa kako hoće Svojim djelovanjem i Svojom riječju: "A Njemu ćete se vratiti!" (Ja-Sīn, 83)

U ovo spadaju i Njegove riječi: "Zar to čovjek misli da će zaludu ostavljen biti?! Zar nije kaplja bio koja se iz sjemena ubaci, a zatim je zametak bio pa ga On stvori i obličje podari, i od njega onda par, muškarca i ženu, stvori! Pa, zar Taj nije kadar mrtve oživiti!?" (El-Kijāme, 36-40) Tako je Uzvišeni kao dokaz iznio činjenicu da On čovjeka neće ostaviti izvan naredbe i zabrane, nagrade i kazne, te da Njegova mudrost i Njegova moć nešto takvo kategorički odbijaju, kako to On navodi eksplicitno: "Zar ste mislili da smo Mi vas uzalud stvorili i da se Nama nećete vratiti!?" (El-Mu'minūn, 115), i tako dalje do kraja sure. Naime, onaj Ko ga je od kapljice preobrazio u zametak, potom u grudvu mesa, zatim mu upario uši i oči, i u njega instalirao druga čula i sile,[480] kosti i druge tjelesne funkcije, živce i krvne žile; Koji je savršeno uredio njegov ustroj i izveo ga u ovakvom obliku i formi, što je i najpotpunija forma i najljepši oblik, kako bi mogao ne biti u stanju povratiti ga i po drugi put stvoriti? Ili, kako bi Njegova mudrost i Njegova briga o stvorenjima mogla zahtijevati da čovjeka zaludu ostavi? Takvo što ne bi bilo prilično Njegovoj mudrosti, niti bi bilo izvan domašaja Njegove moći. Pa, pogledaj to fascinantno argumentiranje, tako sažeto da sažetije ne može biti, i tako velelijepo objašnjenje da se jasnije od njega ne može ni zamisliti, te tu nadohvatnost uporišne tačke argumenta da nešto bliskije od toga čovjeku ne može ni naumpasti!

U Kur'anu ima mnogo sličnog iznošenja argumenata, kao u riječima Uzvišenog: "O ljudi! Ako ste u sumnji spram proživljenja pa – Mi vas već stvaramo od zemlje, a potom od kaplje sjemena...!" (El-Hadždž, 5), pa do riječi: "I Allah će, doista, oživiti one u grobovima!" (El-Hadždž, 7) Uzvišeni, također, kaže: "A Mi smo čovjeka od biti zemlje stvorili..." (El-Mu'minun, 12), da bi potom rekao: "Zatim ćete na Danu sudnjem proživljeni biti!" (El-Mu'minun, 16)

---

[480] ʻAfīfi kaže: "Vidi sažetak djela *Es-Savāʻiku-l-mursela*, str. 106-107, I svezak."

Navodeći slučaj stanovnika pećine, te kako ih je kao mrtve u pećini ostavio da provedu tri stotine sunčevih, odnosno tri stotine i devet mjesečevih godina, rekao je: "I Mi smo tako učinili da se oni o njima obavijeste, kako bi znali da je, uistinu, Allahovo obećanje istina, i da u Čas oživljenja sumnje nikakve nema!" (El-Kehf, 21)

Oni koji stoje na stanovištu da su tijela sastavljena od pojedinačnih supstanci u pogledu ponovnog proživljavanja su nejasni i kolebljivi. Oni o tome imaju dva gledišta: prema jednome od njih te supstance se gube i nestaju, i kasnije će biti ponovo oživljene, a prema drugome dolazi do potpunog razdvajanja dijelova, a potom do njihovog ponovnog spajanja. Njima je za primjer naveden čovjek kojega je pojela neka životinja, a onda tu životinju pojeo neki čovjek: ako će dijelovi ovoga ponovo biti oživljeni, neće biti ponovo oživljeni dijelovi onoga?! Potom, čovjek se permanentno razlaže, pa šta će od toga biti ponovo oživljeno? Da li ono što je bilo u trenutku smrti? Ako bi se reklo da je to ono što će biti ponovo oživljeno, to bi značilo da će čovjek biti oživljen u slaboj formi, što se kosi sa onim kako se o tome izražavaju sveti tekstovi (*nusūs*). Ako bi se, pak, reklo da će biti proživljeno nešto drugo, (a ne to stanje njegovog tijela) tada se postavlja pitanje po čemu bi jedno stanje tijela bilo prioritetnije da se oživi od drugog stanja? Stoga su neki ustvrdili da u čovjeku imaju neki suštinski dijelovi koji se ne razlažu i u koje ne dopire ništa od one životinje koju je pojeo drugi čovjek.

Razumni ljudi, pak, znaju da se svo ljudsko tijelo razlaže i da ništa od njega ne ostaje vječno pa je ono što su oni naveli o ponovnom proživljavanju još više osnažilo sumnju samozvanih filozofa tako da su još žešće stali negirati ponovno proživljavanje tijela.

Ono na čemu su bile prve muslimanske generacije, te umni ljudi općenito, jeste da tijela prelaze iz jednog stanja u drugo i da se na kraju pretvaraju u zemni prah, nakon čega će ih Allah, novim stvaranjem ponovo stvoriti, onako kako je bilo i kod prvog stvaranja: naime, čovjek je najprije bio kapljica sperme, potom je postao zakvačka, potom gruda mesa, potom spoj kostiju i mesa i, konačno, skladno stvoreno stvorenje. Isto je i s proživljenjem: Allah će ga povratiti u život nakon što je sav bio istruhnuo, osim repne kosti,[481] kako je to utvrđeno u *Sahihu*, u predaji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., u kojoj on kaže: "Čovjek sav truhne, osim repne kosti – od nje je čovjek i stvoren, i od nje će ponovo biti sazdan!"[482] U drugom hadisu stoji: "Iz neba[483] će pasti kiša poput sperme kod muškaraca – tako će i ljudi poniknuti iz mezarova, onako kako ponikne bilje!"[484]

---

[481] *El-'adžbu* (repna kost) je jedna krhka koščica u korijenu kičme. Ona je vrh trtične kosti, odnosno mjesto odakle započinje rep kod četveronožaca, kako kaže Hāfiz u svome *El-Fethu*.

Prema tome, ova dva stvaranja su dva vida pod jednom vrstom[485] – s jedne strane podudarni i slični, a s druge strane nepodudarni i različiti. Ponovno proživljenje je ono prvo, iako između nužnih komponenata proživljenja i komponenata prvog stvaranja postoji razlika. Naime, repna kost je ono što zadržava svoju trajnost, dok se ostali dijelovi tijela transformiraju tako da će ono ponovo biti stvoreno iz one tvari u koju se transformiralo. Poznato je, pak, da onaj ko neku osobu vidi dok je mala i mlada, a potom je ponovo vidi u njenoj starosnoj dobi, zna da je to ona osoba iako je ona permanentno bila u procesu razlaganja i transformiranja. Isto je i sa svim životinjama i biljkama. Tako će onaj ko je vidio neko drvo dok je još malo a potom ga vidi i golemog, nesumnjivo kazati: "Ovo je ono drvo."

To drugo formiranje nije identično ovome tako da se može kazati da su atributi ti koji čine tu različitost, osobito kada se radi o stanovnicima Dženneta. Naime, oni će u Džennet ući a bit će poput Adema, čija je visina bila 60 laktova, kako je navedeno u zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima, te u nekim drugim hadiskim zbornicima, a prenosi se i da mu je širina bila 7 laktova. To drugo formiranje je trajno i ne podliježe defektnostima, dok je ovo formiranje prolazno i podložno defektnostima.

Što se tiče Profesorovih riječi: "u vrednovanje djela" – Uzvišeni kaže: "Vladaru Dana sudnjeg." (El-Fātiha, 3); "Tog Dana Allah će ih po zasluzi kazniti, i oni će saznati da je Allah Istina Očigledna." (En-Nūr, 25) (Riječ *ed-dīn* u ovom ajetu znači zasluga, kao što se kaže: 'Kako zaslužiš, tako ćeš i dobiti!') Uzvišeni, također, kaže: "...Nagrada za ono što su činili." (Es-Sedžde, 17), (El-Ahkāf, 14), (El-Vāki'a, 24); "... Kazne srazmjerne..." (En-Nebe', 26); "Ko učini jedno dobro djelo deseterostruka mu nagrada pripada, a ko učini jedno zlo djelo, bit će kažnjen samo onoliko koliko je ono! Ljudima nikakva nepravda neće biti nanesena!" (El-En'ām, 160); "Ko učini dobro djelo njemu pripada nagrada bolja od toga, oni će na Sudnjem danu od straha sigurni biti. A ko zlo djelo učini takvima će lica u Vatru gurnuta biti. Pa, zar se vi za drugo kažnjavate, osim za ono što ste radili?" (En-Neml, 89-90); "Ko učini dobro djelo dobit će nagradu od toga bolju, a ko učini zlo djelo, pa oni koji čine zla djela bit će kažnjeni samo toliko koliko su zaradili." (El-Kasas, 84) itd.

---

[482] Hadis bilježe: El-Buhāri, Muslim i Ahmed, a gore navedena forma je Ahmedova, u nekim njegovim predajama (II/428). On još, s dobrim prijenosnim nizom, navodi i dodatak: "... i zemlja ga izjeda".

[483] U izvorniku stoji: zemlja.

[484] Hadis je slab (*daʻīf*); bilježi ga Taberāni u djelu *El-Muʻdžemu-l-kebīr* (I/46/1-2), u sklopu jednog dužeg hadisa koji prenosi Ebu-z-Zaʻrāa; on kaže: "Jednom su pred ʻAbdullāhom spomenuli Dedždžāla, pa je rekao...", pa je naveo ovaj hadis u svoj njegovoj dužini, ali ta predaja seže samo do ashaba (*mevkūf*), premda ima status predaje koja se prenosi neposredno od Vjerovjesnika, s.a.v.s. (*merfūʻ*). Prekid u predaji nalazi se između Ebu-z-Zaʻrāa, čije je pravo ime Jahja ibnu-l-Velīd, i nekoga iz reda ashaba, budući da on ne prenosi ništa od njih, već samo od nekih iz druge generacije (*tabiʻūn*). Usto, u hadisu se nalazi i jedan dio koji se ovdje ne spominje, a koji je u konfrontaciji s vjerodostojnim hadisom o ovome, kojeg zastupa Hejsemi (X/330). Hadis bilježi i El-Hākim (IV/600), označavajući ga vjerodostojnim (*sahīh*), prema uvjetima El-Buhārija i Muslima. Ez-Zehebi ga, međutim, odbacuje opravdavajući to činjenicom da njih dvojica Ebu-z-Zaʻrāa nisu smatrali mjerodavnim prenosiocem. Promaklo mu je, pak, da je i prijenosni niz hadisa prekinut, kako smo objasnili.

[485] ʻAfīfi kaže: "Vidi sažetak djela *Es-Savāʻiku-l-mursela*, str. 107-108, I svezak."

U jednom hidisi-kudsijju, koji se prenosi posredstvom Ebu Zerra el-Gifārija, Vjerovjesnik, s.a.v.s., prenosi sljedeće riječi svoga Gospodara: "O robovi Moji, to su vaša djela, Ja vam ih registrujem, a kasnije ću vam ih i isplatiti, pa ko se suoči s dobrom, neka zahvalu izrekne Allahu, a ko se suoči s nečim drugim, neka za to ne kori nikog drugog doli sebe!"[486]

Što se tiče njegovih riječi: "u izlaganje ljudskih djela, u svođenje obračuna, u čitanje knjige djela, u nagradu i kaznu" – Uzvišeni kaže: "Tog Dana Smak svijeta će da se desi, i da se rascijepi Nebo, toga Dana rasklimano će biti ono! A meleki na krajevima njegovim bit će, Prijestolje Gospodara tvoga toga dana iznad njih osmerica nosit će – toga Dana izloženi ćete vi biti, nijedna skrovita stvar vaša neće skrovita ostati...!" (El-Hākka, 15-18) itd. do kraja sure. "Tad ćeš ti, o čovječe, koji se mnogo trudiš, trud svoj pred Gospodarom svojim naći, pa onaj kome bude knjiga njegova u desnicu njegovu data lahko će račun svidjeti, svojoj će se čeljadi on radostan vratiti! A onaj kome knjiga njegova iza leđa njegovih bude data nesreću će prizivati i u Vatri usplamtjeloj gorjeti, jer je sa svojom čeljadi zbilja radostan bio i snovao da se nikada neće vratiti – a hoće! Zbilja, Gospodar njegov o njemu znade sve!" (El-Inšikāk, 6-15); "Pred Gospodarom tvojim oni će biti izloženi, u redove poredani – evo, Nama ste došli kao što smo vas prvi put stvorili... I Knjiga će se postaviti, a ti ćeš grešnike vidjeti ojađene zbog onog što je u Knjizi, pa će povikati: 'Teško nama! Kakva je samo ova Knjiga! Ni grijeh mali, ni grijeh veliki ona izostavila nije, sve je obuhvatila!' I naći će prisutno sve ono što činiše, a Gospodar tvoj nikome neće nanijeti nepravde." (El-Kehf, 48-49); "Na Danu kad se Zemlja bude drugom Zemljom zamijenila, a i nebesa, i kad svi izađu pred Allaha, Jedinoga, nad svime Bdijućega...” (Ibrāhīm, 48) pa do kraja poglavlja. “On je najuzvišenije razine, [Vlasnik Prijestolja! On šalje riječi Svoje iz odredbe Svoje robovima Svojim kojima On hoće...]” (El-Mu’min, 15) pa do riječi: “Allah će sve, zbilja, brzo obračunati.” (El-Mu’min, 17); “I bojte se Dana u kome ćete se Allahu vratiti, zatim će se svakom čovjeku što je uradio namiriti, i ljudima nepravda neće nanesena biti.” (El-Bekare, 281)

---

[486] Hadis bilježe Muslim i Ahmed, posredstvom Ebu Zerra.

Buhāri – Allah mu se smilovao! – u svome *Sahihu*, posredstvom Aiše, bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, a.s., riječi: “Nema nikoga ko bi na Sudnjem danu račun polagao za svako svoje djelo, a da ne bi nastradao!” “Božiji Poslaniče”, kazala je Aiša, “zar Uzvišeni Allah nije rekao: ‘Onaj kome bude knjiga njegova u desnicu njegovu data lahko će račun svidjeti?!’” On joj je na to rekao: “To je samo izlaganje, a ko god na Sudnjem danu pri polaganju računa bude propitivan (o svojim djelima) taj će biti i kažnjen!”,[487] tj. kad bi Allah pri vršenju obračuna propitivao Svoje robove (o svemu što su radili), kaznio bi ih, a da im pritom ne bi nepravdu učinio, ali On – uzvišen neka je On! – prašta i prelazi preko ružnih postupaka njihovih, što će, ako Bog da, kasnije biti dodatno objašnjeno.

U *Sahihu* su zabilježene sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Ljudi će na Sudnjem danu pasti u nesvijest, i ja ću biti prvi koji će se osvijestiti kad – Musa se drži za stub Prijestolja Božijeg (*el-'Arš*)!, pa ne znam da li će se prije mene osvijestiti, ili će biti izuzet od tog onesvještenja na ime kompenzacije za onu njegovu nesvijest (kad mu se Allah ukazao) na Tūru!?”[488] Ovo padanje u nesvijest desit će se na mjestu gdje će se polagati račun, kad Allah dođe da izrekne konačnu presudu, i kad se Zemlja obasja Njegovim svjetlom. Tada će, naime, sva stvorenja pasti u nesvijest.

Ako bi neko rekao: A šta ćete s Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., riječima: “Ljudi će na Sudnjem danu pasti u nesvijest, i ja ću biti prvi s kojeg će se zemlja rastvoriti. I zateći ću Mūsāa kako se drži za stub Prijestolja Božijega!”[489] –

---

[487] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

[488] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) i već je jednom navođen (u izvorniku pod br. 297).

[489] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga El-Buhāri na početku poglavlja “El-Husūmāt”, posredstvom Vuhejba, koji je rekao: “Kazivao nam je 'Amr ibn Jahjā, s pozivanjem na svoga oca a on s pozivanjem na Ebu Se'īda el-Hūdrija – on je, pričajući o slučaju kad je jedan musliman udario jednog Jevrejina, naveo sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: ‘Nemojte postavljati pitanje ko je među vjerovjesnicima bolji! Ljudi će na Sudnjem danu pasti u nesvijest i ja ću biti prvi s kojeg će se zemlja rastvoriti – kad, ugledat ću Mūsāa uz jedan od stubova Prijestolja Božijega, pa ne znam da li je i on bio među onima koji su pali u nesvijest,

kazalo bi mu se: Nema sumnje da se hadis doista prenosi u takvom obliku i da je upravo to uzrokovalo nejasnoću. Radi se o tome da je prenosilac tu jedan hadis umetnuo u drugi i tako napravio jedan hadis. Ta dva hadisa glase ovako:

1. "Ljudi će na Sudnjem danu pasti u nesvijest, a ja ću biti prvi koji će se osvijestiti!", kako smo to vidjeli ranije, i:
2. "Ja ću biti prvi s kojeg će se zemlja rastvoriti na Sudnjem danu!"[490]

Tako je prenosiocu jedan hadis zašao u drugi, na šta je upozorio još Ebu-l-Hadždžādž el-Mizzī, zatim šejh "sunce vjere" Ibnu-l-Kajjim te naš učitelj šejh 'Imād ibn Kesīr – Allah im se smilovao!

Nekim prenosiocima su se, također, pobrkale i njegove riječi: "Pa ne znam da li se on osvijestio prije mene, ili je bio među onima koje je Allah izuzeo!"[491]

Onaj hadis koji je prenesen posredstvom velikog broja vjerodostojnih prijenosnih nizova jest onaj prvi i njime se izražava pravi smisao. Naime, ljudi će na Sudnjem danu pasti u nesvijest kad im se ukaže Allah da im izrekne konačnu presudu, pa ako se tada i Mūsa, a.s., ne onesvijesti sa njima to će značiti da mu se u obzir uzela ona njegova nesvijest kad se njegov Gospodar

---

ili mu je uračunato ono njegovo ranije padanje u nesvijest!?'" Ovaj hadis također bilježi i Muslim (br. 2374) posredstvom Sufjāna koji ga prenosi od 'Amra ibn Jahjāa. Međutim, on ne navodi cijeli tekst hadisa, ali ga zato navodi Ahmed (III/33) preko istog predajnog niza. U toj verziji hadis glasi: "... Ja ću biti prvi s kojeg će se zemlja rastvoriti na Sudnjem danu. Tako ću doći svijesti i zateći Mūsāa..."

Ovu predaju podupire Ebu Hurejreov hadis, koji je kod Muslima (2373) naveden u sljedećem obliku: "Nemojte vršiti preferenciju među Allahovim vjerovjesnicima, jer će se puhnuti u Rog pa će u nesvijest pasti svi i na nebesima i na Zemlji, osim onih koje Allah htjedne izuzeti od toga. Zatim će se ponovo puhnuti u Rog, i ja ću prvi biti proživljen – ili među prvima koji će biti proživljeni – kad, Mūsa, a.s., drži se za Prijesto Božiji! Ne znam da li mu je uračunata ona njegova nesvijest sa Tūra, ili će on biti proživljen prije mene!"

Iz ova dva hadisa jasno se razaznaje da je ova druga nesvijest nesvijest proživljavanja, koja se spominje u ajetu, a ne nesvijest do koje će doći usljed izricanja konačne presude, kako je to naveo komentator, povodeći se za Ibnu-l-Kajjimom. Prema tome, u hadisu nema ničeg nejasnog, a Allah najbolje zna.

[490] Hadis bilježi Muslim (br. 2278) u odjeljku o prednosti našeg Vjerovjesnika, s.a.v.s., u sljedećem obliku: "...I prvi nad kim će se rastvoriti kabur!" Bilježe ga još i Ebu Dāvud, Tirmizi i Ahmed.

[491] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i predstavlja završetak Ebu Hurejreovog hadisa navedenog prije njega u El-Buhārijevoj zbirci. Pod njegovim riječima: "...ili je bio među onima koje je Allah izuzeo" misli se: koje nije onesvijestilo puhanje u Rog, kako se to eksplicitno naznačava u predaji koju navodi Ibn Ebi-d-Dunja u knjizi *El-Ba's*, posredstvom Hasana, s nepotpunim prijenosnim nizom (*mursel*), kako stoji u *El-Fethu*.

ukazao brdu usljed čega se ono pretvorilo u prah, i da mu je to kompenzirano nepadanjem u nesvijest kad se sva druga stvorenja onesvijeste od ukazivanja im njihovog Gospodara na Sudnjem danu. Pažljivo razmotri ovaj veliki smisao i nipošto ga ne zanemaruj!

Imam Ahmed, Tirmizi i Ebu Bekr ibn Ebi-d-Dunja bilježe sljedeću El-Hasanovu izjavu: Čuo sam Ebu Mūsāa el-Ešʻarija kad je rekao: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Ljudi će na Sudnjem danu imati tri smotre: u dvije od njih bit će polemiziranje i pravdanja, a u trećoj će biti razlijetanje listova, pa kome knjiga njegova bude data u desnu ruku i zakratko mu bude sviđen račun on će ući u Džennet, a kome njegova knjiga bude data u lijevu ruku on će ući u Džehennem!'"[492]

Ibn Ebi-d-Dunja prenosi [od Ibnu-l-Mubāreka] da je on u vezi s tim izrekao stihove:

I listovi će se u rukama posvud razletjeti razasuti –
na njima tajne i podaci svima očevidni![493]
Kako da miran budeš kad uskoro vijest će se obistiniti
a ti ne znadeš šta će sa sobom donijeti:
hoćeš li u perivoje i sreću trajnu otići
ili u oganj užareni koji nit' šta ostavlja, niti pušta?!
U kom stanovnici mu njegovi padaju dolje dugo,
a on ih potom odozdo ponovo uzdiže gore –
a ako izać' požele iz njega silom bivaju vraćeni nazad.
Dugo će plakati oni, ali njihovoj molbi u njemu
neće se smilovat niko,
ni pjesme bajalice da bol ublaži neće bit,
ni samilost odnekud doći.
Znanje znanoga stoga nek od koristi mu bude
prije njegove smrti,
jer neki u Džehennemu tražiše da se vrate,
ali od njih se ne vrati niko!

---

[492] Hadis je slab (*daʻīf*), jer je El-Hasan el-Basri *mudellis* (prešuti posrednika od kojeg je čuo hadis). U ovom slučaju je pak naveo osobu od koje prenosi što i jeste mahana predmetnog hadisa. Naime, čak i kad bi se ustanovilo da je slušao govor Ebu Hurejrea i Ebu Mūsāa, ni ta činjenica ne bi bila dostatna sve dok on eksplicitno ne bi naznačio da im je neki od njih prenio određeni hadis, kako je to utvrđeno u *El-Mustalehu*. Stvar će biti drukčija ukoliko se utvrdi da je pouzdana njegova predaja u ovoj knjizi gdje se eksplicitno navodi da ju je El-Hasan čuo od Ebu Musāa.

[493] ʻAfīfi kaže: "Pogledaj četvrtu raspravu u Ibnu-l-Kajjimovoj knjizi *Er-Rūh*!"

Njegove riječi: "...u Sirat-ćupriju" znače: vjerujemo u postojanje Sirat-ćuprije. To je most iznad Džehennema. Kada ljudi napuste Mevkif[494] oni će ući u Tminu, koja se nalazi prije Sirat-ćuprije, kako je to rekla 'Āiša – Allah bio zadovoljan sa njom! – naime da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kada je upitan: "Gdje će ljudi biti na dan kada Zemlja bude zamijenjena drugom Zemljom, a i nebesa?" rekao: "Bit će u Tmini, prije Sirat-ćuprije!"[495]

Na tom mjestu će se licemjeri razdvojiti od vjernika, ostat će iza njih, a vjernici će otići naprijed i između njih će biti stavljena pregrada koja će ih priječiti da dođu do njih. El-Bejheki, sa svojim prijenosnim nizom posredstvom Mesrūka, bilježi sljedeću Abdullahovu izjavu: "Allah će na Sudnjem danu okupiti ljude...", da bi rekao: "pa će svako dobiti svoje svjetlo shodno svojim djelima. Tako će jedni pred sobom imati svjetlo veličine brda, a neki i veće od toga; neki će u svoju desnu ruku dobiti svjetlo veličine palme, a neki i manje od toga; oni posljednji koji će dobiti svjetlo dobit će ga na svoje nožne palčeve, i ono će naizmjenično sijati i gasiti se: kad zasija, iskoračit će korak, a kad se ugasi, zaustavit će se. Tako će i oni i ostali doći na Sirat-ćupriju, a ona je kao oštrica sablje, klizava i skliska. Onda će im se reći: 'Prelazite, prema veličini svoga svjetla!', i neki će preći brzinom zvjezdanog blijeska, neki brzinom vjetra, neki za jedan treptaj oka, neki brzinom spremnog putnika koji se kreće veoma brzo...

Prelazit će, dakle, shodno svojim djelima, pa će naići i oni čije je svjetlo na njihovim nožnim palčevima – njima će jedna ruka visiti, a drugom će se pridržavati, jedna noga će im visiti, a drugom će se držati, dok će ih sa strana dohvaćati vatra. Na koncu će se i oni izbaviti, pa kad se izbave reći će: 'Hvala Allahu, Koji nas spasi od tebe nakon što nam te pokazao – dao nam je što nikom drugom dao nije...!'"[496]

---

[494] Mevkif – mjesto stajanja na Sudnjem danu. (Nap. prev.)

[495] Hadis bilježi Muslim (I/173).

[496] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga El-Hākim (II/376) a mislim da ga i Bejheki navodi baš preko njega. El-Hākim kaže da je "vjerodostojan, prema uvjetima El-Buhārija i Muslima", s čim se saglasio i Ez-Zehebi! Međutim, među njegovim prenosiocima nalazi se i Jezīd ibn 'Abdurrahmān Ebu Hālid ed-Dālāni od kojeg ni El-Buhāri ni Muslim ne bilježe ništa. Osim toga, premda je on iskren prenosilac (*sadūk*), često je griješio u svom prenošenju i bio *mudellis* (prešućivao je posredne prenosioce), kako stoji u *Et-Takrību*. U ovoj, pak, predaji on imenuje onog od koga prenosi hadis tako da možemo biti sigurni da ga ne podmeće, ali zato može biti da griješi u samom prenošenju. No kako hadis prenose i drugi, kako ćemo vidjeti, možemo isključiti i tu mogućnost. Hadis, također, El-Hākim bilježi (IV/590-592) u cijeloj njegovoj dužini, kao i Et-Taberāni u *El-Mu'džemu-l-kebīr* (III/46/;II/47/2), posredstvom ovog Ebu Hālida, koji ga prenosi od Ibn Mes'ūda. Slijedi ga Zejd ibn Ebu Unejse, koji ga isto

Komentatori Kur'ana imaju različite stavove o "stizanju do vatre" (*variduha*) spomenutom u riječima Uzvišenoga: "Nema od vas niti jednoga a da neće stići do vatre!" (Merjem, 71); naime, o čemu se tu radi? Ono što se u tome nadaje kao najispravnije jeste da se tu radi o prelasku preko Sirat-ćuprije. Uzvišeni kaže: "A potom ćemo one bogobojazne spasiti, a nevjernike ostaviti da kleče u Vatri!" (Merjem, 72) U *Sahīhu* se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, niko od onih koji su mi se pod drvetom zakleli na vjernost, neće ući u Vatru!" Hafsa kaže: "Ja sam rekla: 'Božiji Poslaniče, zar Allah nije rekao: Nema od vas niti jednoga a da neće stići do Vatre! 'Zar ne čuješ Njegove riječi', kazao je on – A potom ćemo one bogobojazne spasiti, a nevjernike ostaviti da kleče u vatri!'"[497]

Time je ukazao na to da stizanje do vatre ne znači obavezno i ulazak u nju, kao što spašavanje od zla ne znači i njegovo događanje, već znači i izmicanje pretpostavkama njegovog događanja. Tako se za onog koga je tjerao neprijatelj da ga ubije pa ga se nije uspio domoći rekne: "Allah ga je spasio od njih." Uzvišeni kaže: "Pa kad je Odredba Naša došla, Mi smo milošću Našom spasili Huda." (Hūd, 58); "Pa kad je Odredba Naša došla, Mi smo milošću Našom spasili Saliha." (Hūd, 66); "Pa kad je Odredba Naša došla, Mi smo milošću Našom spasili Šu'ajba." (Hūd, 94) Njih kazna nije dohvatila, ali druge jeste i da im Allah nije dodijelio pretpostavke za spašavanje i njih bi zadesilo ono što je zadesilo one.

---

tako prenosi kao nepretrgnutu (*merfū'*) predaju od Poslanika, a.s., što je u cjelovitom obliku zabilježeno kod Et-Taberānija. Budući da je Zejd pouzdan prenosilac, hadis time ulazi u sastav vjerodostojnih, Bogu hvala.

1. Ovako stoji u predaji koju El-Hākim navodi s nepotpunim prijenosnim nizom (*mevkūf*), dok je u onoj koju navodi s potpunim prijenosnim nizom (*merfū'*) upotrijebljen izraz *dūne* (manje, niže, prije), a kod Et-Taberānija umjesto nje stoji *asgar* (manje). Ova njegova predaja je primjerenija, budući da kontekst hadisa upućuje upravo na to.
2. Ovako stoji u predaji koja se bilježi preko nepotpunog prijenosnog niza, dok u onoj s potpunim prijenosnim nizom, kod El-Hākima i Et-Taberānija, stoji *fe jemurrūne* (pa će prelaziti).
3. Ovako je i u *El-Mustedreku* i u *El-Mu'džemu*, dok je ona predaja koju šejh Ahmed Šākir – Allah mu se smilovao! – ovdje navodi kao uvjetovanu (*mu'allek*), a u kojoj stoji: "neki kao spremni putnici, neki poput svog običnog hoda" ustvari druga El-Hākimova predaja (II/275) koju on bilježi mimo Ed-Dalātijevog prijenosnog niza, na koji se Šejhov pogled nije spustio usprkos činjenici da se nalazi odmah na sljedećoj stranici iza one s onom drugom predajom. Uspjeh, pak, daje samo Allah Uzvišeni!

[497] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga Muslim. Sličan hadis navodi i Ahmed, posredstvom Ummu Bešīr.

Isto je i sa onima koji stignu do Vatre: prelazit će iznad nje preko Sirat-ćuprije, pa će Allah spasiti one koji su bili bogobojazni, a one druge će ostaviti da kleče u Vatri. U navedenom hadisu kojeg prenosi Džābir Poslanik, a.s., jasno je naznačio da 'stizanje do vatre' (*vurūd*) znači dolazak na Sirat-ćupriju. Hafiz Ebu Nasr el-Vā'ili[498] prenosi sljedeće Ebu Hurejreove riječi: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Podučavaj ljude mome sunnetu, makar to njima i ne bilo drago, a ako želiš da se na Sirat-ćupriji ne zadržiš ni koliko treptaj oka prije nego uđeš u Džennet, onda u Allahovu vjeru ne unosi nikakvu novotariju po svome nahođenju!'"[499] Ovo navodi El-Kurtubi, a Ebu Bekr ibn Ahmed ibn Sulejman en-Nedždžār, posredstvom Ja'lāa ibn Munje, navodi sljedeće riječi Božijega Poslanika, s.a.v.s.: "Na Sudnjem danu Vatra će vjerniku reći: 'Prelazi vjerniče – tvoje svjetlo je utrnulo moj plamen!'"[500]

Što se tiče njegovih riječi: "...i Vagu" one znače: i vjerujemo da (na Sudnjem danu) ima Vaga. Uzvišeni kaže: "I Vage pravednosti Mi ćemo na Sudnjem danu postaviti, i nijednom čovjeku nikakva se nepravda neće učiniti. A ako nešto teško bude koliko zrno gorušice što je, donijet ćemo ga! I dosta je da Mi svidimo račune." (El-Enbijā', 47); "Pa čiji tegovi teški budu, takvi će uspjeti i spašeni biti, a čiji tegovi lahki budu, takvi su sebe upropastili, u Džehennemu će vječno biti!" (El-Mu'minūn, 102-103)

El-Kurtubi kaže: "Učenjaci kažu: 'Kad se obračun svede, pristupit će se vaganju djela, jer će nagrada biti prema težini pa, prema tome, to mora uslijediti iza izvršenog obračuna. Obračun je radi potvrđivanja djela, dok je vaganje radi utvrđivanja njihove težine kako bi se, sukladno toj težini, mogla odrediti nagrada.'" Naime, riječi Uzvišenoga: "I Vage pravednosti Mi ćemo na Sudnjem danu postaviti" mogle bi značiti da će tamo biti više vaga kojima će se vagati djela, a mogle bi podrazumijevati i ono što će se vagati – u tom slučaju pluralni oblik (vage) dat je s obzirom na raznovrsnost djela koja će se vagati, a Allah najbolje zna!

Ono na šta ukazuje sunnet jeste da vaga kojom će se vagati djela ima dva vidljiva i opipljiva tasa. Imam Ahmed bilježi sljedeću izjavu Ebu

---

[498] Radi se o Hafizu El-Vā'iliju el-Bekriju Ebu Nasru es-Sedžeziju, umro 444. godine (po Hidžri). Podatke o njemu iznosi Ez-Zehebi u djelu *Tezkiretu-l-huffāz* (III/279-298).

[499] Ovo je izmišljen hadis (*mevdū'*), odnosno dio je hadisa kojeg Ebu Nu'ajm i El-Hatīb prenose od Ebu Hurejrea kao predaju s potpunim prijenosnim nizom (*merfu'*), a kojeg Ibnu-l-Dževzi navodi u djelu *El-Mevdū'āt* (Izmišljeni hadisi). Ja sam o njemu govorio u djelu *El-Ehādīsu-d-da'īfa* (Slabi hadisi), str. 265.

[500] Hadis je slab (*da'īf*); bilježe ga: Et-Taberāni, Ibn 'Adijj, Ebu Nu'ajm i dr., sa slabim i prekinutim prijenosnim nizom.

ʻAbdurrahmāna el-Hublija: Čuo sam kad je ʻAbdullah ibn ʻAmr rekao: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: ʻAllah će, na Sudnjem danu, izbaviti čovjeka iz moga ummeta na očigled svih stvorenja: pred njega će razastrijeti devedeset i devet registara, a svaki registar bit će dugačak do dosega očinjeg vida, i upitat će ga: Da li od ovog išta poričeš? Jesu li ti išta moji pisari pogrešno ubilježili?, i on će reći: Nisu, Gospodaru! A imaš li kakvo opravdanje ili nešto u šta se možeš pouzdati?, upitat će ga Allah i on će biti time zatečen. Nemam, Gospodaru!, reći će a Allah će mu kazati: Imaš! Kod Nas imaš jedno dobro djelo, i tebi danas neće biti učinjena nepravda! Zatim će mu pokazati karticu na kojoj će stajati: Svjedočim da nema drugog boga osim Allaha, i da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik! Onda će reći: Privedite ga! Gospodaru, upitat će on, šta je ta kartica prema svim ovim registrima?! Neće ti se učiniti nepravda, reći će mu se. Potom će svi oni registri biti stavljeni na jedan tas [a kartica na drugi tas] i registri će poskočiti gore, a kartica će usljed svoje težine otići nadolje, jer ništa ne može odnijeti prevagu nad Bismillāhir-rahmānir-rahīm!ʼ"[501]

Ovako hadis bilježe Tirmizi, Ibn Mādže i Ibn Ebi-d-Dunja, posredstvom El-Lejsa. Kod Tirmizija ima još i dodatak: "A ništa nema težine pored Allahovoga imena!" Hadis u drugom obliku glasi: "Na Sudnjem danu će se postaviti vage, pa će čovjek biti doveden i metnut na tas!"[502] U ovom slučaju imamo nešto iznimno vrijedno – podatak da će i činilac biti vagan s onim što je činio! Tome u prilog ide i ono što Buhāri, posredstvom Ebu Hurejrea, bilježi od Vjerovjesnika, s.a.v.s.: "Na Sudnjem danu će doći velik i gojazan čovjek, no kod Allaha neće težiti ni koliko krilo jedne mušice! Proučite, ako hoćete, ajet: ʻNa Sudnjem danu nikakvu važnost njima nećemo pridati!ʼ (El-Kehf, 105)"[503]

Imam Ahmed od Ibn Mesʻuda prenosi da je on skupljao misvak s misvak-drveća pa, kako je imao iznimno mršave noge, vjetar ga je zanosio ustranu. Ljudi su se smijali tome i Božiji Poslanik, s.a.v.s., upitao ih je čemu se smiju. “Allahov Vjerovjesniče”, kazali su, “smijemo se mršavosti njegovih nogu!” On je na to rekao: “Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, te dvije noge će na Vagi biti teže od Uhuda!”[504]

---

[501] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); tako ga je okarakterizirao El-Hākim, pozivajući se na Muslimove uvjete, s čim se saglasio i Ez-Zehebi. Tirmizi ga, pak, ocjenjuje dobrim (*hasen*). U verzijama hadisa i kod jednog i kod drugog stoji: "A ništa nema težine pored Allahovog imena!" Predaja koja se navodi u ovoj knjizi nalazi se kod Ahmeda (II/213) i spada u red slabih (*šāzz*) predaja. O prijenosnom nizu ovog hadisa govorio sam u knjizi *Silsiletu-l-ehādīsi-s-sahīha*, str. 135.

[502] Ovo je ranije spominjani hadis, radi se samo o njegovoj drugoj verziji, i nije vjerodostojan s aspekta svog prijenosnog niza, budući da se među njegovim prenosiocima nalazi i Ibn Lehīʻa, koji je imao slabo pamćenje, tako da se hadisi koji se prenose samo posredstvom njega ne mogu uzeti kao šerijatski argument. Hadis bilježi Ahmed (II/221).

[503] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, također, i Muslim (VII/125).

Isto tako, prenosi se i više hadisa koji govore o vaganju samih djela. Naprimjer, u Muslimovom *Sahīhu* se, posredstvom Ebu Mālika el-Eš‘arija, navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Čistoća je pola imana, a (riječi) Elhamdu lillah će napuniti Vagu!”[505]

Na kraju Buhārijevog *Sahīha* navodi se ova Poslanikova, a.s., izjava: “Dvije riječi koje su jeziku lahke, Milostivome drage a na Vagi teške – to su: *Subhānallāhi ve bihamdihi subhānallāhi-l-‘azīm*.”[506]

Hafiz Ebu Bekr el-Bejheki, posredstvom Enesa ibn Malika, r.a., bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: “Čovjek će biti doveden na Sudnjem danu i postavljen između dva tasa Vage, a za njega će se zadužiti jedan melek, pa ako njegov tas prevagne, melek će viknuti glasom kojeg će sva stvorenja čuti: ‘Taj i taj je postigao sreću nakon koje više nikada neće biti nesretan!’, a ako njegov tas bude lahak, melek će viknuti glasom kojeg će sva stvorenja čuti: ‘Taj i taj je postao nesretan, nakon čega više nikada neće biti sretan!’”[507] Tako ne treba obraćati pažnju na ono što govori svojeglavi krivovjernik, naime: “Djela su akcidentalije, i nije ih moguće vagati vagom; vagom se mogu vagati samo tijela!”, budući da će Allah akcidentalije pretvoriti u tijela, kako smo vidjeli ranije, i kako Imam Ahmed posredstvom od Ebu Hurejrea – Allah bio zadovoljan sa njim! – bilježi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Smrt će biti dovedena u liku lisastog ovna[508], i zaustavljena između Dženneta i Džehennema. ‘O džennetlije’, bit će rečeno i oni će okrenuti glave i pogledati. ‘O džehennemlije’, bit će rečeno i oni će okrenuti glave i pogledati, misleći da je konačno stiglo rasterećenje. Potom će ovan biti zaklan i reći će se: ‘(Od sada je) vječnost, smrti više nema!’”[509]

---

[504] Hadis je dobar (*hasen*), a bilježi ga Ahmed u svom *Musnedu* (1/450) s dobrim prijenosnim nizom.

[505] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *Tahrīdžu muškileti-l-fakri*, pod br. 59.

[506] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*) i već je navođen.

[507] Hadis je izmišljen (*mevdū‘*), a bilježi ga, također, i Ebu Nu‘ajm u *El-Hilji* (VI/174), gdje kaže: “Prenosi ga jedino Davud ibnu-l-Muhabber.” Međutim, stručnjaci su ga odbacili kao prenosioca, s obzirom da je izmišljao hadise.

[508] U izvorniku stoji *prašnjavog* (agber).

[509] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); imam Ahmed ga bilježi u svom *Musnedu* (II/423), s vjerodostojnim prijenosnim nizom.

Hadis sa ovim smislom bilježi i Buhāri. Tako je utvrđeno vaganje i djela, i djelatnika i listova na kojima su djela zapisana, kao što je utvrđeno i to da Vaga ima dva tasa, a Allah najbolje zna kakva je narav toga.

Mi smo dužni vjerovati u svijet nedokučivoga (*el-gajb*), onako kako nas je o tome obavijestio Istinugovoreći, a.s., bez ikakvog nadodavanja na to ili oduzimanja od toga. O kakve nesreće čekaju onoga ko niječe postavljanje Vaga pravednosti na Sudnjem danu, kako je o tome obavijestio Zakonodavac,[510] a samo stoga što mu je mudrost toga ostala zaklonjena! On omalovažava svete tekstove govoreći: "Vagu trebaju samo piljari i prodavci kuhanog boba!" Kako samo zaslužuje da bude od onih kojima Allah na Sudnjem danu nikakav značaj neće pridati! Da u vaganju djela nema nikakve druge mudrosti osim iznošenja na vidjelo Allahove pravednosti prema Njegovim robovima bilo bi sasvim dovoljno, budući da niko ne voli više imati opravdanje od Njega. Zbog toga je slao i poslanike da ljudima prenesu radosne vijsesti i da ih opomenu. Pa šta tek kazati ako iza toga ima još mnogo drugih mudrosti u koje mi nemamo uvida?!

Obrati pažnju na ono što su kazali meleki kad im je Allah rekao: "Na Zemlji ću, doista, Ja postaviti namjesnika!", rekli su: "Zar ćeš na njoj postaviti onoga ko će na njoj nered činiti i krv prolijevati?! A mi Te slavimo, zahvaljujući Ti i, kako Tebi dolikuje, veličamo!" On im je na to rekao: "Ja znam ono što vi ne znate!" (El-Bekare, 30) Uzvišeni još kaže: "A vama je dato samo malo znanja." (El-Isrā', 85)

Ranije smo se, govoreći o Poslanikovom Izvoru (*El-Havd*), susreli s Kurtubijevim – Allah mu se smilovao! – riječima da je Izvor prije, a Sirat-ćuprija poslije Vage. U zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima zabilježeno je "da će vjernici, kada pređu Sirat-ćupriju, biti zaustavljeni na jednom vijaduktu (Kantara) između Dženneta i Džehennema, i da će tu izmiriti svoja međusobna dugovanja, pa tek kad se tako urede i pročiste, bit će im dozvoljen ulazak u Džennet!"[511]

El-Kurtubi u svome djelu *Et-Tezkire* iznosi stav da je ovaj vijadukt jedan drugi most namijenjen samo za vjernike, i da sa njega niko neće pasti u Vatru, a Uzvišeni Allah najbolje zna!

---

[510] 'Afīfi kaže: "Pogledaj hadise o prijetnji u djelu *Medāridžu-s-sālikīn* (I/395-397)."

[511] Hadis bilježi El-Buhāri na početku poglavlja o međusobno nanesenim nepravdama (Kitābu-l-mezālim), zatim Ahmed (III/13/63/74), posredstvom Ebu Se'īda el-Hūdrija, dok ga kod Muslima nisam vidio.

O njegovim riječima:

Džennet i Džehennem su dva stvorenja, koja nikada neće iščeznuti ni nestati. Uzvišeni Allah je Džennet i Džehennem stvorio prije nego je stvorio ljude, i jednom i drugom od njih stvorio je stanovnike, pa koga je htio stvorio ga je za Džennet – iz Svoje dobrostivosti, a koga je htio stvorio je za Džehennem – iz Svoje pravednosti. Svako radi ono čemu je posvećen i završit će u onome za šta je stvoren. I dobro i zlo su ljudima određeni.

Komentar:

Što se tiče njegovih riječi: "Džennet i Džehennem su dva stvorenja" treba kazati da pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) imaju jedinstven stav o tome da su Džennet i Džehennem dva stvorenja koja i sada postoje. Oni su permanentno bili na tome sve dok se na scenu nije stupila generacija mu'tezila i kaderija i to zanijekali i rekli da će Džennet i Džehennem Allah stvoriti tek na Sudnjem danu! Na to ih je navelo njihovo pogrešno načelo kojim oni reguliraju Allahovo djelovanje: da Allah treba raditi ovako, a ne bi trebao raditi onako! Allaha su mjerili prema Njegovim stvorenjima u njihovim postupcima tako da su oni, u pogledu djela, antropomorfisti. U njihova učenja uvukao se džehmizam, čime su postali *mu'attile*. Govorili su da bi stvaranje Dženneta prije izricanja konačnog suda bila besmislica, budući da bi on, u tom slučaju, predugo vremena bio izvan upotrebe. Tako su odbacivali sve svete tekstove koji nisu bili podudarni s ovim lažnim šerijatom kojeg su ustanovili za Gospodara Uzvišenog i tim tekstovima davali drugi smisao. One koji se nisu slagali s njihovim šerijatom smatrali su zabludjelima i inovatorima u vjeri.

Neki od kur'anskih tekstova jesu ovi:

a) riječi Uzvišenoga o Džennetu: "On je pripremljen za bogobojazne." (Alu 'Imrān, 133); "Pripremljen za one koji vjeruju u Allaha i Njegove poslanike." (El-Hadīd, 21)
b) riječi Uzvišenoga o Džehennemu: "On je pripremljen za nevjernike." (Alu 'Imrān, 131); "Zbilja, Džehennem zasjeda bit će, nasilnicima mjesto povratka." (En-Nebe', 21-22)

Uzvišeni još kaže: "A vidio ga je i pri silasku drugome, kod Sidretu-l-Muntehāa, kod nje Džennet utočišta je." (En-Nedžm, 13-15) Vjerovjesnik, s.a.v.s., vidio je Sidretu-l-Muntehā, a kod nje je vidio Džennet utočišta, kako se to navodi u zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima, u hadisu koji prenosi Enes – Allah bio zadovoljan sa njim! – o Isrāu. Na kraju hadisa stoji: "Zatim je Džibrīl išao sa mnom sve dok nismo stigli do Sidretu-l-Muntehāa. Nju su prekrivale neke boje, za koje nisam znao šta su. Potom sam ušao u Džennet: kad on kupolasti biseri, a tlo mu misk!"[512]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima navodi se, posredstvom 'Abdullāha ibn Omera – Allah bio zadovoljan sa njim! – da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kad neko od vas umre njemu se pokazuje mjesto koje ga čeka, ujutro i navečer – ako je džennetlija onda mjesto među džennetlijama, a ako je džehennemlija mjesto među džehennemlijama. I govori mu se: 'Ovo ti je mjesto kada te Allah proživi na Sudnjem danu!'"[513]

Ranije smo naveli i hadis El-Berā'a ibn 'Āziba u kojem se, pored ostalog, kaže: "S neba će doći glas: 'Moj rob je rekao istinu pa mu načinite džennetsku postelju i otvorite mu vrata prema Džennetu!' Tako će mu doprijeti dah i miris Dženneta!" Također smo naveli i hadis koji prenosi Enes, a kojim se izražava isti smisao kao i ovim El-Berā'ovim.

U Muslimovom *Sahīhu* navodi se sljedeća 'Aišina izjava: "Za života Božijeg Poslanika, s.a.v.s., došlo je do pomračenja Sunca..." pa je ispričala predmetni hadis, u kojem Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Na ovom svom mjestu vidio sam sve ono što vam je obećano. Čak sam vidio i sebe kako želim uzeti plod iz Dženneta onda kad ste me vidjeli da sam iskoračio naprijed! A vidio sam i Vatru – plamenovi joj proždiru jedni druge. Bilo je to onda kad ste vidjeli da sam koraknuo nazad!"[514]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima navodi se sljedeća izjava 'Abdullāha ibn 'Abbāsa (verzija koju navodimo je Buhārijeva): "Za vrijeme Božijeg Poslanika, s.a.v.s., došlo je do pomračenja Sunca..." pa je i on spomenuo hadis. U njemu, uz ostalo stoji i ovo: "Božiji Poslaniče", rekli su, "vidjeli smo te kako uzimaš nešto sa tog svog mjesta, a potom smo te vidjeli kako ustuknjavaš?!" "Vidio sam Džennet", kazao im je on, "i htio sam uzeti grožđa – da sam ga uzeo vi biste ga jeli sve dok postoji ovaj svijet! A vidio sam i Vatru – nikada prije nisam vidio tako strašan prizor. Zapazio sam da većinu njenih stanovnika čine žene!" "A zbog čega, Božiji Poslaniče!?", upitali su i on im je rekao: "Zbog njihovog poricanja!" "Zbog poricanja Allaha!?", upitali su i on im je rekao: "Poriču mužu, poriču dobročinstvo koje im se učini: da nekoj od njih sve vrijeme činiš dobro, a onda joj jednom iskvariš, rekla bi: 'Nikada od tebe nisam vidjela nikakvog dobra!'"[515]

---

[512] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

[513] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, također, i Ahmed (II/16, 51, 113, 123).

[514] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i zapravo je dio jednog dužeg hadisa u kom se govori o namazu kod pomračenja Sunca (Kitābu salāti-l-kusūf). Kod mene je stručno elaboriran u dijelu posvećenom ovom namazu.

U Muslimovom *Sahīhu* zabilježen je hadis koji prenosi Enes – u njemu Poslanik, a.s., kaže: "Tako mi Onog u Čijoj je ruci moja duša, da ste vi vidjeli ono što sam ja vidio, malo biste se smijali, a mnogo biste plakali!" "A šta si vidio, Božiji Poslaniče!?", upitali su ga i on im je rekao: "Vidio sam Džennet i Džehennem!"[516]

U *Muvetta'u* i u *Sunenu* navodi se sljedeća izjava Ka'ba ibn Mālika: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Duša vjernikova je jedna ptica[517] koja se hrani s džennetskog drveća sve dok je Allah na Sudnjem danu ne vrati u njegovo tijelo!'"[518] U ovom hadisu nedvosmisleno se naznačava dušin ulazak u Džennet prije Sudnjega dana.

U Muslimovom *Sahīhu*, te u *Sunenu* i *Musnedu* navodi se hadis koji prenosi Ebu Hurejre – Allah njime bio zadovoljan! – u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kada je Allah stvorio Džennet i Džehennem, poslao je Džebraila do Dženneta i rekao mu: 'Idi i pogledaj ga, i vidi šta sam u njemu pripremio za one koji će boraviti u njemu!' On je otišao i pogledao ga i vidio ono što je Allah u njemu pripremio za one koji će boraviti u njemu, pa kad se vratio rekao je: 'Tako mi dostojanstva Tvoga, ko god čuje za njega taj će i ući u njega!' Zatim je (Allah) naredio da se Džennet okruži teškoćama, pa mu je rekao: 'Vrati se pa ga ponovo pogledaj i vidi šta sam u njemu pripremio za one koji će boraviti u njemu!' On ga je pogledao, pa kad se vratio rekao je: 'Tako mi dostojanstva Tvoga, bojim se da niko neće ući u njega!' Zatim ga je poslao do Džehennema i rekao mu: 'Idi i pogledaj ga, i vidi šta sam u njemu pripremio za one koji će boraviti u njemu!', i on ga je pogledao – kad tamo plameni jezici, jedni druge zahvaćaju, pa kad se vratio rekao je: 'Tako mi dostojanstva Tvoga, u njega neće ući niko ko čuje za njega!' Zatim je (Allah) naredio da se Džehennem okruži strastima, pa mu je rekao: 'Vrati se pa ga ponovo pogledaj i vidi šta sam u njemu pripremio za one koji će boraviti u njemu!' On je otišao i pogledao ga, pa kad se vratio rekao je: 'Tako mi dostojanstva Tvoga, bojim se da se niko neće spasiti njega, da će svi ući u njega!'"[519]

---

[515] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je, također, elaboriran tamo.

[516] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

[517] 'Afīfi kaže: "Ovo se nalazi u Ibnu-l-Kajjimovom djelu *Hādi-l-ervāh*."

[518] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *Es-Sahīha* (995).

U sunnetu ima još mnogo sličnih hadisa.

Što se tiče stajališta onih koji govore da je ovaj obećani Džennet isti onaj u kojem je boravio Adem, i iz kojeg je izveden, i njime se naznačava da Džennet i sada postoji, iako je o samom stajalištu poznato razmimoilaženje učenjaka.

A što se tiče dileme onih koji su stava da Džennet još nije stvoren, naime, ako on sada postoji, onda neminovno i njega mora nestati na Kijametskom danu, i sve u njemu mora propasti i umrijeti, shodno riječima Uzvišenog: "Sve će propasti – osim Lica Njegovoga!" (El-Kasas, 88); "Svako živo biće smrt će okusiti." (Alu 'Imrān, 185) – Tirmizi u svome *El-Džāmi'u* bilježi sljedeću Ibn Mes'ūdovu izjavu: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Susreo sam Ibrahima u noći svoga uznesenja na Nebo (*el-isrā'*), i on mi je rekao: Muhammede! Prenesi svome ummetu selam od mene i reci im da Džennet ima mirisno tlo i bistru vodu, da je sve sama ravan i da su mu sadnice *'Subhanallāh', 'El-hamdu lillāh', 'La ilāhe illallāh' i 'Allahu ekber!'*"[520] Tirmizi za ovaj hadis kaže da je "dobar i neobičan" (*hasen garīb*). Kod njega se, također, nalazi i hadis koji, posredstvom Džābira, od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ebu ez-Zubejr, a koji glasi: "Ko izgovori 'Subhanallāhi ve bi hamdihī' u Džennetu mu se zasadi jedna palma!"[521] Tirmizi za ovaj hadis kaže da je "dobar i vjerodostojan" (*hasen sahīh*).

Da je već stvoren i prazan, kažu oni, u tom slučaju ne bi bio sve sama ravan a one zasade u njemu ne bi imale nikakvog smisla. U prilog ovome idu i riječi faraonove žene koje Uzvišeni navodi u Kur'anu: "Gospodaru moj, sagradi mi kod Sebe kuću u Džennetu!" (Et-Tahrīm, 11)

Odgovor na ovo je sljedeći: Ako time hoćete kazati da Džennet trenutno ne postoji onako kako ne postoji ni puhanje u Rog ni uskrsavanje ljudi iz mezarova, onda to nema svoga utemeljenja, opovrgavaju ga dokazi koje smo naveli, i drugi koje nismo naveli. Ako, pak, hoćete kazati da još nije dovršeno stvaranje svega onoga što je Allah u njemu predvidio za one koji će tu boraviti, te da Allah permanentno u njemu stvara novo i novo i da će, kada vjernici uđu u Džennet, pri njihovom ulasku stvoriti još neke druge stvari – onda je to istina koja se ne može opovrgnuti. Dokazi koje vi nudite upućuju upravo na nešto takvo.

---

[519] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); takvim su ga ocijenili i Tirmizi i El-Hākim (I/26), s čime se saglasio i Ez-Zehebi. Autor ga je, pak, greškom, pripisao Muslimu; V.: *Sahīhu-l-džāmi'* (5086) i *El-Miškāt* (5696); naime, u verziji koju bilježi Muslim stoji: "Džennet je okružen... Džehennem je okružen strastima", kako bilježi i El-Buhāri.

[520] Hadis je stručno elaboriran u djelu *Es-Sahīha*, str. 105.

[521] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u prethodnom izvoru, na str. 64.

A što se tiče vašeg argumentiranja kur'anskim ajetom: "Sve će poumirati, osim Lica Njegovoga!" (El-Kasas, 88), za njim ste posegnuli samo zbog svog pogrešnog razumijevanja njegovog smisla tako da je vaše argumentiranje njime da sada ne postoje ni Džennet ni Džehennem ravno argumentiranju vaše braće o njihovom nestanku, razaranju i smrti njihovih stanovnika! Međutim ni vi, ni vaša braća niste pravilno shvatili smisao ovog ajeta, što je, pak, pošlo za rukom istaknutim autoritetima islama. Oni kažu da se pod sintagmom *kullu šej'in* (sve; dosl. svaka stvar) podrazumijeva sve ono čemu je Allah odredio nestanak, sve što je takvo će "poumirati", dok su Džennet i Džehennem stvoreni za trajanje, a ne za nestajanje. Isto je i s Prijestoljem Božijim (*el-'Arš*) – on je, naime, plafon Dženneta.

Neki kažu da se ajetom hoće kazati da će sve propasti osim Njegove vlasti; drugi su mišljenja da se ajetom želi kazati kako će propasti sve ono što nije urađeno u Njegovo ime; treći kažu: "Uzvišeni Allah je objavio: 'Sve što je na Zemlji – prolazno je.' (Er-Rahmān, 26), pa su meleki rekli: 'Stanovnici Zemlje će svi poumirati', misleći kako su oni lišeni toga. Onda ih je Uzvišeni obavijestio da će poumirati i oni na nebesima i oni na Zemlji – rekao je: 'Sve će poumirati, osim Lica Njegovoga!' (El-Kasas, 88), jer je On Vječno živi, Koji ne umire. Tada je melekima postalo jasno da će poumirati i oni." Oni su ovo kazali usklađujući predmetni ajet i nedvosmislene svete tekstove koji govore o neprolaznosti Dženneta i, također, neprolaznosti Džehennema, o čemu će, ako Bog da, uskoro biti više riječi.

Što se tiče njegovih riječi: "koja nikada neće iščeznuti ni nestati" – one odražavaju stajalište najvećeg dijela istaknutih autoriteta vjere, ranijih i kasnijih, dok je jedna skupina njih, ranijih i kasnijih,[522] zatupala stav da je

---

[522] Treba kazati da, ipak, nije utvrđeno da je bilo ko iz prvih muslimanskih generacija (*selef*) zastupao stajalište o prolaznosti Džehennema. O nečemu takvom govore tek blijede predaje koje se ne mogu uzeti za argument, dok je dio hadisa na koje se poziva izmišljen, a čak i da su vjerodostojni, opet ne bi ukazivali na navodnu prolaznost, već na trajnost Džehennema, te tek na izlazak vjernika iz njega. Neke od tih hadisa stručno sam elaborirao u djelu *Ed-Da'īfa*, pod br. 606 i 707. Potom mi je dopao ruku jedan rukopisni traktat u biblioteci El-

Džennet neprolazan, a Džehennem prolazan, što se navodi u mnogoj tefsirskoj i drugoj literaturi.

Stav o prolaznosti Dženneta i Džehennema zastupao je El-Džehm ibn Safvān, predvodnik frakcije koja je Allahu odricala svako svojstvo (*mu'attila*), u čemu nije imao prethodnika,[523] ni među ashabima, ni među onima koji su ih slijedili u dobru, ni među istaknutim muslimanskim autoritetima, ni među pripadnicima glavnog toka islama općenito (*ehlu-s-sunne*). To su mu osudili čak i obični ljudi iz glavnog toka islama, označili ga nevjernikom zbog toga i digli svoj glas protiv njega i njegovih sljedbenika širom zemlje. On je, pak, takav stav zauzeo s obzirom na pogrešno načelo kojeg se držao – naime da je nezamislivo beskonačno postojanje nečeg stvorenog! To je i glavni oslonac pobornika pokudne apologetike kojim su dokazivali činjenicu postalosti tijela i postalosti svega onoga što nije pošteđeno promjena. To im je bio i glavni argument u dokazivanju postalosti ovoga svijeta.

Džehm je smatrao da isto ono što je isključivalo bespočetnost događanja u prošlosti isključuje ih i u budućnosti u smislu njihove beskrajnosti. Tako je permanentno Gospodarevo djelovanje – po njemu – u budućnosti nezamislivo, isto kako je nezamislivo i u prošlosti! Ebu-l-Huzejl el-'Allāf, prvak mu'tezila, prihvatio je to njegovo načelo, i još je rekao: "To nalaže prestanak svake kretnje!" Tako je istupio sa stavom o prestanku kretanja stanovnika Dženneta i Džehennema, o njihovom pretvaranju u vječno mirovanje, u kojem nijedan od njih neće biti u stanju načiniti nikakav akt!

Mi smo već ranije ukazali na razmimoilaženje ljudi u pogledu kauzalnih događanja u prošlosti i budućnosti, što je pitanje permanentnosti Allahovog činilaštva – On je, naime, permanentno Gospodar, moćan da čini šta hoće, budući da je permanentno Živi, Sveznajući i Svemoćni. Stoga je nezamislivo da Mu djelovanje najprije ne bude moguće a potom da se situacija promijeni i ono Mu postane moguće, bez obnavljanja [nečega]. Za ono prvo morala bi, pak, postojati određena granica na kojoj bi Njemu djelovanje postalo moguće, dok bi Mu ono prije nje bilo nemoguće. Prema tome, samo to je dovoljno da se uvidi neispravnost ovoga stava.

Mektebu-l-islāmi, koji je napisao veliki učenjak, princ Es-San'ānī, koji se bavio važnim pitanjem, kao odgovor na ono što je o tome kazao Ibnu-l-Kajjim – Allah mu se smilovao! – pa sam ja dao svoj komentar na njega, izvršio stručnu elaboraciju hadisa koji se tamo navode i napisao obiman predgovor, što je i štampano pod patronatom spomenute biblioteke.

[523] Misli na njegovo stajalište o prolaznosti Dženneta. Mi ćemo, pak, dodati da on nije imao prethodnika ni u pogledu stava o prolaznosti Džehennema, kako smo to maločas kazali.

Što se tiče zauvjekosti Dženneta, činjenice da on neće iščeznuti ni nestati – pa, to je aksiomna stvar, budući da je Poslanik, a.s., dao obavještenje o tome. Uzvišeni je rekao: "A oni sretni u Džennetu će biti, vječno, koliko traju nebesa i Zemlja u Džennetu će ostati, osim ako tvoj Gospodar drukčije ne odredi. To je dar koji će neprekidno trajati." (Hūd, 108), tj. koji se nikada neće prekinuti. To, pak, nije u konfrontaciji s Njegovim riječima: "osim ako tvoj Gospodar drukčije ne odredi".

Raniji učenjaci su se različito izjasnili o ovom izuzimanju. Jedni su kazali da se pod tim misli na period njihovog boravka u Vatri, što se odnosi samo na one od njih koji su ušli u Džehennem, a potom izvedeni iz njega, no ne i na sve njih. Drugi su rekli da bi se to izuzimanje moglo odnositi na vrijeme koje su proveli na Mjestu stajanja (*el-Mevkif*), prilikom polaganja računa. Treći su držali da se odnosi na vrijeme koje su proveli u mezarovima i na Mjestu stajanja. Četvrti su bili stava da je to ono Gospodarevo izuzimanje koje On nikada neće sprovesti u djelo, kao kad bi rekao: Allaha mi ću te udariti, osim ako budem mislio nešto drugo!, dok istodobno ne misliš ništa drugo, nego si čvrst u odluci da ga udariš. Peti kažu da je izuzimajuća čestica *illa* (osim) ovdje data u značenju veznika *vāv* (i), što je tvrdnja nekih gramatičara, a to je slabo stajalište.

Sibevejh, pak, tu izuzimajuću česticu razumijeva kao *lākin* (ali), čime bi to izuzimanje bilo odvojeno i Ibn Džerīr je taj njegov stav držao najprihvatljivijim; rekao je: "Uzvišeni Allah ne iznevjerava obećanje koje je dao", pa je to izuzimanje povezao s riječima: "To je dar što će neprekidno trajati." (Hūd, 108) Kažu: To je kao kad bi ti rekao: Nastanjujem te u svoju kuću na godinu dana, osim ako htjednem drukčije!, tj. osim toga što hoću, no ja neću htjeti ništa na to nadodati. Neki kažu da je ovo izuzimanje dato da bi im se stavilo na znanje da su, i pored toga što se nalaze u vječnom boravištu, jednako ovisni o Allahovome htijenju, a ne da su, s obzirom na tu činjenicu, izvan Njegovog htijenja, što nije u proturječju s Njegovom odlučnošću i kategoričnom tvrdnjom da će oni tu boraviti vječno.[524] Nešto ovakvo nalazimo i u riječima Uzvišenoga: "A da hoćemo, učinili bismo da zbilja iščezne ono što smo ti objavili, pa nakon toga ne bi nikoga našao ko bi te u tome protiv Nas pomogao!" (El-Isrā', 86); "Pa, Allah će, ako hoće, zapečatiti tvoje srce!" (Eš-Šūrā, 24); "Ti reci: 'Da Allah nije htio, ja vam Kur'an ne bih učio, niti bi vas Allah s Kur'anom upoznao.'" (Jūnus, 16)

---

[524] 'Afīfi kaže: "V.: *Medžmū'u-l-fetāvā*, II svezak, str. 48."

Ovakvih ajeta ima velik broj. U njima Uzvišeni obavještava Svoje robove da se sve stvari odvijaju po Njegovom htijenju: što On hoće to i biva, a što On neće to ne biva.

Neki kažu da je čestica *ma* (što) u predmetnom ajetu (tj. *illa ma ša'e Rabbuke*) data u značenju *men* (koji, koga), tj. osim onih iz reda sretnika koje Allah htjedne uvesti u Džehennem zbog nekih grijeha koje su počinili.

Osim ovih, izrečeno je još različitih mišljenja o značenju ovog ajeta. U svakom slučaju, ovo izuzimanje u ovom ajetu spada u dvojbena mjesta u Kur'anu, dok je onaj dio koji ga slijedi: "To je dar koji će neprekidno trajati" (Hūd, 108) sasvim jasan i nedvojben. Isto je i s riječima Uzvišenoga: "Doista je to Naša opskrba, njoj nema prestanka." (Sād, 54); "...S plodovima kojih uvijek ima, i hladovinom koja ne jenjava." (Er-Ra'd, 35)[525]; "Iz bašči izvedeni neće biti." (El-Hidžr, 48)

Uz to, Allah na više mjesta u Kur'anu stanovnicima Dženneta potvrđuje vječni boravak u njemu, dajući obavještenje o tome da oni "u džennetskim baščama neće smrt kušati, osim prve smrti". (Ed-Duhān, 56) Ovo izuzimanje je, pak, netipično, pa ako bismo ga pridodali onom izuzimanju u ajetu: "Osim ako tvoj Gospodar drukčije ne odredi" (Hūd, 108) pokazalo bi se da se i u jednom i u drugom ajetu misli na izuzimanje vremena u kojem još nisu bili u dimenziji džennetske vječnosti, poput izuzimanja prve smrti iz ukupnosti smrti. Naime, ta smrt je prethodila njihovom zauvjekom životu, što je komponenta različitosti od Dženneta, koja je prethodila njihovoj vječnosti u njemu.

U sunnetu ima velik broj dokaza o zauvjekosti Dženneta i njegovom vječnom trajanju, poput hadisa: "Onaj ko uđe u Džennet samo će uživati, neće nesretan biti; vječno će živjeti, neće umrijeti!"[526] "Začut će se glas: 'O stanovnici Dženneta, imate to da ćete zastalno zdravi biti, da se nikad nećete razboljeti; da ćete zastalno mladi biti, da nikad ostariti nećete; da ćete zastalno živjeti, da nikad umrijeti nećete!'"[527] A ranije smo naveli i hadis u kojem se govori o klanju smrti između Dženneta i Džehennema, kad će se reći: "O džennetlije, (od sada je) vječnost, smrti više nema! O džehennemlije, (od sada je) vječnost, smrti više nema!"[528]

---

[525] 'Afīfi kaže: "V.: 251. str. knjige *Hādi-l-ervāh*."

[526] Hadis bilježi Muslim, a stručno je elaboriran u djelu *Es-Sahīha* (1086).

[527] Hadis bilježi Muslim (VIII/148) posredstvom Ebu Se'īda i Ebu Hurejrea, s tim da je zadnja rečenica navedena ispred one koja joj prethodi i da ima dodatak: "Imat ćete to da ćete zastalno biti u užitku i da nikada nećete biti nesretni! To izražavaju riječi Uzvišenog: 'I oni će biti dozivani: Eto, vi ste Džennet ovaj naslijedili za ono što ste radili!'" (El-A'rāf, 43)

Što se, pak, tiče zauvjekosti i vječnog trajanja Džehennema ljudi su o tome zauzeli osam različitih stajališta:

Prvo od njih je da onaj ko uđe u njega nikada više neće izaći iz njega. To je stav haridžija i mu'tezilija.

Drugo je da će stanovnici Džehennema u njemu biti u patnji a zatim će doći do transformacije njihove prirode i ona će postati priroda vatre tako da će oni u njoj nalaziti slast, usljed podudarnosti njihovih priroda! Ovo je stav Ibn 'Arebija et-Tā'ija, predvodnika onih koji stoje na stanovištu o transcendentalnom jedinstvu bitka (*el-ittihādijje*).

Treće je da će njegovi stanovnici u njemu biti u patnji neko određeno vrijeme a potom će ga napustiti a u njemu će ih naslijediti neki drugi ljudi.[529] Ovo su Jevreji ispričali Vjerovjesniku, s.a.v.s., i on im je to označio lažnim, što je učinio i Uzvišeni Allah objavivši: "Oni vele: 'Nas će vatra peći samo nekoliko dana!' Ti reci: 'Da li vi uzeste zavjet od Allaha?!' – jer Allah zavjet Svoj sigurno ne krši – ili vi govorite o Allahu ono što ne znate. Nije tako! Oni koji budu zlo radili i grijesi ih njihovi budu zarobili, takvi će u Vatri boraviti! U njoj će vječno ostati!" (El-Bekare, 80-81)

Četvrto je da će ga njegovi stanovnici napustiti, a on će ostati kakav je i bio, bez ikog u sebi.

Peto je da će Džehennem nestati sam po sebi, budući da spada među stvorenja, da je nastao nakon što ga, prethodno nije bilo, a da je nečemu takvom nezamisliva stalna opstojnost. Ovaj stav zastupali su Džehm i njegova frakcija. Kod njega, u tom smislu, ne postoji nikakva razlika između Dženneta i Džehennema, kako smo to ranije vidjeli.

Šesto je da će doći do prestanka kretnji njegovih stanovnika i do njihove pretvorbe u neživu tvar kad više neće osjećati bol. Ovaj stav zastupao je Ebu-l-Huzejl el-'Allāf, kako je ranije navedeno.

Sedmo je da će Allah iz njega izvesti koga bude htio – kako se to naznačava u hadisu – a onda će ga zadržati još neko vrijeme, a potom okončati njegovo postojanje, budući da je za nj odredio rok kad će se završiti.

---

[528] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*).

[529] 'Afīfi kaže: "V.: šezdeset i sedmi odjeljak knjige *Hādi-l-ervāh*, str. 298."

Osmo stajalište je ono prema kojemu će Uzvišeni Allah iz njega izvesti one koje htjedne, kako je to rečeno u sunnetu, a da će u njemu zadržati nevjernike i da će oni tu zauvijek ostati, kako je to rekao i Profesor, Allah mu se smilovao!

Kako se vidi, sva navedena stajališta su neosnovana, izuzimajući ova dva zadnja. To su ujedno i stajališta pripadnika glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*), pa da vidimo šta su njihovi dokazi.

Prvi od njih, pored ostalog, temelji se na sljedećem:

Uzvišeni Allah kaže: "Allah će reći: 'Stanište vaše Vatra će biti – u njoj ćete zauvijek ostati, osim ako Allah drukčije ne htjedne. A, zbilja, Gospodar tvoj je mudar i sveznajuć.'" (El-Enʻām, 128); "A oni koji su nesretni u Vatri će biti, njima u njoj teško će biti izdisati i udisati, vječno, koliko traju nebesa i Zemlja u njoj će ostati, osim ako tvoj Gospodar drukčije ne htjedne, a tvoj Gospodar doista čini što hoće!" (Hūd, 106-107) Nakon ova dva izuzimanja nije rečeno ono što je rečeno nakon onog izuzimanja navedenog za stanovnike Dženneta, naime: "To je dar koji će neprekidno trajati." (Hūd, 108), već je za boravak u Džehennemu rečeno: "U njemu će boraviti u vremenskim ciklusima (*ahkābā*)!" (En-Nebe', 23)

Ovaj stav, tj. stav o prolaznosti Džehennema, no ne i Dženneta, prenosi se od Omera, Ibn Mesʻūda, Ebu Hurejrea, Ebu Seʻīda i drugih. ʻAbd ibn Humejd, u svome čuvenom komentaru Kur'ana, posredstvom svog prijenosnog niza, navodi Omerovu – Allah bio zadovoljan sa njim! – izjavu koja glasi: "Kad bi stanovnici Džehennema u njemu ostali onoliko koliko ima pješčanih brežuljaka, opet bi im došlo vrijeme da izađu iz njega!"[530]

---

[530] Predaja je slaba (*daʻīf*), jer je prenosi El-Hasan, koji eksplicitno kaže: "Omer je rekao", no El-Hasan nije slušao Omera, Allah bio zadovoljan sa njim! Ibnu-l-Kajjim u svome djelu *Hādi-l-ervāh* (II/71, El-Kurdijevo izdanje), ovu predaju je propratio riječima: "El-Hasan nije slušao Omera", no i pored toga nastojao je predaji priskrbiti snagu govorom Hattabija koji nema neke vrijednosti, a koji glasi: "Dovoljno ti je što je ovaj prijenosni niz ovako respektabilan (!) jer El-Hasan, iako nije slušao Omera, predaju prenosi od nekog iz druge muslimanske generacije (*tabiʻūn*). Prema tome, da nije smatrao da se radi o vjerodostojnoj Omerovoj izjavi, ne bi to ni rekao onako kategorično; ne bi, naime, rekao: 'Omer ibnu-l-Hattāb je rekao!'"

Međutim, začudno je da je neko poput Ibnu-l-Kajjima – Allah mu se smilovao! – mogao izreći nešto ovakvo. Naime, ovo znači uzimanje za argumenat hadisa nekog tabiʻina nepoznatog identiteta, jer ako je El-Hasan predaju preuzeo od nekog tabiʻina, ostaje nepoznato ko je taj čovjek? Kakav je njegov status u prenošenju hadisa u pogledu pamćenja i preciznosti? Zar ovakva Ibnu-l-Kajjimova logika ne vodi izvrtanju pravila i narušavanju načela hadiske znanosti, prema kojima se svaki hadis koji se prenosi od nepoznate osobe smatra slabim (*daʻīf*), baš kao i hadis koji se prenosi nepotpunim ili prekinutim prijeno-

⟴

On ovo navodi tumačeći riječi Uzvišenoga: "U njemu će boraviti u vremenskim ciklusima (*ahkābā*)!"[531] (En-Nebe', 23) Kažu: "Džehhenem je nalog Allahove srdžbe, a Džennet nalog Njegove milosti, a Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: 'Kad je Allah završio stvaranje napisao je jedan list, koji se nalazi kod Njega na Prijestolju (na kojem piše): Moja milost je ispred Moje srdžbe!'"[532]

U drugoj, pak, verziji stoji: Moja milost nadvladava Moju srdžbu. Hadis bilježi Buhāri u svom *Sahīhu*, posredstvom Ebu Hurejrea, Allah bio zadovoljan sa njim!

---

snim nizom (*mursel* i *munkati'*), budući da se vezuju za prenosioca koji se ne spominje, ili se ne imenuje?! Uz to, vodi i prihvatanju hadisa El-Hasana el-Basrija, za koje on navodi i nisku prenosilaca (*mu'an'an*) a da i ne govorimo o hadisima koje prenosi s nepotpunim ili prekinutim prijenosnim nizom, kakav je, npr., hadis koji on prenosi od Semure, a koji glasi: "Kad je Havā zatrudnila, oko nje je stao obilaziti Iblīs – a njoj djeca inače nisu ostajala u životu – pa joj je rekao: 'Daj mu ime 'Abdu-l-Hāris!', i ona je djetetu dala ime 'Abdu-l-Hāris pa je poživjelo. To je bilo nadahnuće i njegov nalog!"

To je slab hadis (*da'īf*), štaviše lažan, a jedini mu je nedostatak El-Hasanovo navođenje njegovog prijenosnog niza (*'an'ana*). Naime, on je prokomentirao jedan ajet, koji su neki komentatori tumačili baš ovim hadisom, na način koji je odudarao od onog što ovaj njegov hadis izražava, u čemu su ga slijedili i neki eksperti (*muhakkikūn*), među kojima i sam Ibnu-l-Kajjim, što sam objasnio u djelu *Silsiletu-l-ehādīsi-d-da'īfa* (hadis br. 342).

Isto je s njegovim hadisom o tome da glasno smijanje kvari abdest, koji se od njega prenosi kao predaja s nepotpunim prijenosnim nizom (*mursel*); i on je slab (*da'īf*), po općoj saglasnosti hadiskih stručnjaka.

Neka se Allah smiluje Ibnu-l-Kajjimu i neka mu oprosti grijehe – on je svojim označavanjem ovakvih predaja od Omera – Allah bio zadovoljan sa njim! – vjerodostojnim otvorio opasna vrata pred nekim zabludjelim sektama koje to koriste za podupiranje svoje zablude, poput, npr., kadijanija. Naime, oni su ti koji plasiraju stajalište o prolaznosti Džehennema i prestanku kazne za nevjernike, kako sam to objasnio u navedenom djelu, govoreći o hadisu kojim se izražava isti smisao kao i ovom predajom. Govoreći o Omerovoj izreci ukazao sam na taj hadis, a kad sam ustanovio koji je njegov prijenosni niz, podrobnije sam se osvrnuo na nj i pridodao ga naznačenom hadisu.

Jednom riječju: Ova predaja se ne može vezati za Omera, niti za nekog drugog ko bi je prenosio od Poslanika, a.s., a ispravnost je u Allahovim rukama. U vezi s ovim konsultiraj djelo velikana znanosti Es-San'anija *Ref'u-l-estār li ibtāli edilleti-l-kāiline bi fenāi-n-nār*, s našim predgovorom i komentarom.

Slična izjava prenosi se i od 'Abdullaha ibn 'Amra, kao predaja od ashaba (*mevkuf*), no sa slabim prijenosnim nizom, te od Ebu Umāmea kao predaja od Poslanika, a.s., (*merfū'*) s konstruiranim prijenosnim nizom o čemu sam govorio u djelu *Silsiletu-l-ehādīsi-d-da'īfa ve-l-mevdū'a*, kako sam to maločas rekao.

[531] Korkut, npr., izraz *ahkāba* (sing. *hukb*), upotrijebljen u ovom ajetu, prevodi kao: "zauvijek ostati", što je samo jedna od mogućnosti njegove eksplikacije. Jezički, pak, ovim izrazom se označava "period od osamdeset i više godina". (Nap. prev.)

[532] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejh*) i već je navođen (pod br. 308) (u izvorniku).

Oni još kažu: "Uzvišeni Allah, govoreći o kazni, kaže da je ona "patnja u velikom danu" (El-En'ām, 15); "patnja u bolnom danu" (Hūd, 26); "patnja u žestokom danu" (El-Hadždž, 55) – no, ni na jednom mjestu [nije rekao] o mjestu uživanja da se radi o uživanju toga i toga dana. Osim toga, rekao je: "Ja kaznom Svojom koga hoću kažnjavam,[533] a milost Moja sve obuhvata!" (El-A'rāf, 156) Navodeći riječi meleka, kaže: "Gospodaru naš! Ti samilošću i znanjem svaku stvar obuhvataš!" (El-Mu'min, 7) Prema tome, Njegova milost neminovno obuhvaća i dotične paćenike, pa ako bi u patnji ostali beskrajno, to bi značilo da njih Njegova milost nije obuhvatila.

U *Sahihu* se konstatira da će Sudnji dan trajati pedeset hiljada godina,[534] a paćenici u Džehennemu će se međusobno razlikovati u pogledu vremenskog perioda provedenog u patnji, zavisno od svojih zlodjela, no u mudrosti Najmudrijega i u milosti Najmilostivijega nema nečeg što bi moglo opravdati stvaranje nekih bića koje će izložiti vječitoj patnji, patnji koja neće imati svoga kraja, dok je sasvim smisleno da stvori stvorenja koja će obasuti Svojom milošću i ukazati im dobročinstvo time što će im podariti vječno blagostanje. Pokazivanje dobrostivosti je po sebi poželjna stvar, dok je osvetničko kažnjavanje nešto sporedno.

Kažu: Sve ono što se navodi o vječnom boravku u Džehennemu, o trajnosti toga, o neizlasku iz njega, o tome da je patnja u njemu neprestana i neminovna – sve je to nepobitna i nesporna istina. To podrazumijeva vječni boravak u Kući patnje sve dok ona postoji, što znači da će iz nje, dok još bude postojala, izaći svi oni koji su priznavali Božiju jednost. Prema tome, postoji razlika između onog ko izađe iz tamnice dok ona i dalje ostaje biti onakvom kakva jeste, i onoga čiji se boravak u tamnici prekine zbog razaranja tamnice i njenog dokrajčenja.

Oni, pak, koji zastupaju stajalište o vječnom trajanju Džehennema, o njegovoj neprolaznosti, među svoje dokaze uvrštavaju i riječi Uzvišenoga: "Oni su u patnji neprestanoj." (El-Ma'ide, 37); "Oni će u Vatri očajavati." (Ez-Zuhruf, 75); "Samo ćemo vam kaznu uvećavati." (En-Nebe', 30); "Bit će u džehennemskoj vatri, u njoj će vječno ostati." (El-Bejjine, 6); "Oni odatle nikad izvedeni neće biti!"[535] (El-Hidžr, 48); "I iz Vatre oni neće izlaziti." (El-Bekare, 167); "A prije će i deva kroz iglene uši proći nego što će takvi u Džennet ući!" (El-A'rāf, 40); "U Džehennemu neće na smrt osuđeni biti, pa da umru, niti će im se patnja u njemu olakšati." (Fātir, 36); "Patnja Džehennema je, zbilja, neminovna." (El-Furkān, 65)

---

[533] 'Afīfi kaže: "V.: stranice 254-279 u djelu *Hādi-l-ervāh*."

[534] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Muslim, posredstvom Ebu Hurejrea, u sklopu hadisa u kome se govori o kazni na Sudnjem danu onom ko ne bude davao zekat. U istom tom odjeljku nalazi se i kod El-Hākima (IV/572), u predaji od Ibn 'Amra, i on ga je ocijenio kao vjerodostojnog (*sahīh*), s čim se saglasio i Ez-Zehebi.

I brojni hadisi govore o tome da će iz Džehennema izaći svi koji su potvrdili da "nema drugog boga osim Allaha", a u hadisima koji govore o zauzimanju na Sudnjem danu (*šefa'at*)[536] eksplicitno se naznačava da će grešnici iz reda onih koji su izražavali Allahovu jednost jednom izaći iz Džehennema, i da je to nešto što se odnosi isključivo na njih, pa ako bi i nevjernici izašli iz Vatre, u tom slučaju bi bili izjednačeni sa njima, tako da izlazak ne bi bio specifikum samo za vjernike. A ni Džennet, ni Džehennem nisu vječni sami po sebi, oni su takvi stoga što ih Allah održava takvima.[537]

Što se tiče Profesorovih riječi: "i jednom i drugom od njih stvorio je stanovnike" – Uzvišeni Allah kaže: "A za Džehennem Mi smo mnoge džinne i ljude stvorili." (El-A'rāf, 179) Od 'Aiše – Allah bio zadovoljan sa njom! – prenosi se sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., pozvan je na dženazu jednom ensarijskom djetetu, i ja sam rekla: 'Blago njemu, Božiji Poslaniče, on je jedna od džennetskih ptica – niti je kakvo zlo uradio, niti će kakvo zlo snaći!' 'Ili to baš i nije tako, 'Aiša!', kazao je on. 'Allah je za Džennet stvorio stanovnike – stvorio ih je za njeg dok su još bili u kičmama svojih očeva, a i za Džehennem je stvorio stanovnike – stvorio ih je dok su još bili u kičmama svojih očeva!'"[538]

Hadis bilježe Muslim, Ebu Dāvud i En-Nesāi.

Uzvišeni Allah kaže: "Mi čovjeka od smjese sjemena stvaramo da bismo ga na kušnju stavili i činimo da on čuje i vidi. Mi mu na Pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti!" (Ed-Dehr, 2-3) Misli se na opće upućivanje, dok je ono upućivanje koje se navodi u ajetu: "Koji je svemu onom što je stvorio dao ono što mu je potrebno, zatim ga, kako da se time koristi, nadahnuo!" (Tā-Hā, 50) još općenitije. Prema tome, imaju dvije vrste stvorenja: jedna su potčinjena po svojoj prirodi, a druga se pokreću po svojoj volji. Tako je Allah prvu vrstu uputio time što je potčinjenost učinio njenom prirodom, a drugoj je dao voljnu uputu koja slijedi svijest i poznavanje onog što joj koristi, a što šteti.

---

[535] Ovaj ajet govori o stanovnicima Dženneta, kako smo to kazali na 426. str. (u izvorniku), pa je komentator, po svemu sudeći, mislio na 37. ajet sure El-Mā'ide, koji glasi: "Ali im iz nje izlaska neće biti!" Ovaj previd napravio je Ibnu-l-Kajjim i drugi; V. moj komentar na djelo *Ref'u-l-estār li ibtāli edilleti-l-kāiline bi fenāi-n-nār.*

[536] Pogledaj kraj prvog dijela djela *Muhtesaru-l-Mosuli li-s-savā'iki-l-mursela*.

[537] Ovi dokazi su, pak, kategorični u svom naznačavanju vječnosti Džehennema i vječnom boravku u njemu njegovih stanovnika iz reda nevjernika, što se ne može kazati i za dokaze onih koji zastupaju prethodni stav. Naime, u njihovim dokazima nema ničeg eksplicitnog i nedvojbenog, kako je to naširoko obrazložio imam Es-San'āni u djelu *Ref'u-l-estār,* a istinu treba raspoznavati po njenim dokazima, a ne po ljudima, a od svakog čovjeka može se nešto uzeti ili ne uzeti, izuzev od Vjerovjesnika, s.a.v.s.

[538] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *Zilālu-l-dženneti tahrīdžu-s-sunneti* od Ibn Ebi 'Āsima (251).

Ovu drugu vrstu potom je podijelio u tri skupine: jednu koja ne želi ništa drugo osim dobra i u kojoj se ne rađa želja ni za čim drugim osim za njim, kakvi su, naprimjer, meleki; druga skupina želi samo zlo i od nje ne potječe želja ni za čim drugim osim za njim, kakvi su, naprimjer, šejtani; kod treće, pak, skupine javlja se želja i za jednim i za drugim – to su ljudi.

Potom je i ljude podijelio u tri kategorije: kod jedne kategorije vjerovanje, znanje i razum prevladavaju nad njihovim porivima i oni se priključuju melekima. Kod druge kategorije je stvar obrnuta i oni se priključuju šejtanima, dok kod treće kategorije životinjski nagoni prevladaju nad razumom i oni se priključuju životinjama. Hoće se kazati da je Allah objema vrstama stvorenja dao dvojakost u egzistiranju: fizičku i znansku, pa kako god ništa ne može postati bez Njegovog uvođenja u postojanje, tako isto ništa ne može biti napućeno na ono što mu je potrebno bez Njegove poduke, što sve ukazuje na potpunost Njegove moći, potvrđuje Njegovu jednost i dokazuje Njegovu Gospodarstvenost – uzvišen neka je On!

Što se tiče njegovih riječi: "pa koga je htio stvorio ga je za Džennet – iz Svoje dobrostivosti, a koga je htio stvorio je za Džehennem – iz Svoje pravednosti" mora se znati da Uzvišeni Allah nagradu uskraćuje samo onda kad se uskrati njena pretpostavka, a to je dobro djelo, jer "onaj ko je dobra djela činio, a vjernik bio, neće se nepravde ni zakidanja nagrade plašiti!" (Tā-Hā, 112) Isto tako, Uzvišeni neće kazniti nikoga dok ne počini ono što uzrokuje kaznu, jer On kaže: "Kakva god vas bijeda zadesi, to je zbog grijeha koje ste zaradili, a On mnoge i oprosti!" (Eš-Šūrā, 30) Allah je Onaj Koji daje i Onaj Koji uskraćuje i ono što On daje niko uskratiti ne može, a ono što On uskrati niko dati ne može.

Međutim, kada čovjeku ukaže blagodat i podari mu ispravno vjerovanje i činjenje dobrih [djela], to Njega u osnovi ne sprečava da mu dadne i nešto drugo. Naprotiv, dat će mu takvu nagradu i takve blagodati blizine Božije kakve ljudsko oko vidjelo nije, ljudsko uho čulo nije i kakve čovjeku nisu mogle ni naumpasti. Ako mu, pak, to uskrati, onda je to stoga što je izostala pretpostavka toga, a to je dobro djelo.

Nema sumnje da Allah upućuje na Pravi put koga On hoće, i da u zabludi ostavlja koga hoće, no sve je to od Njega mudrost i pravda.

Što se, pak, tiče onih posljedica koje nastanu nakon što su se ostvarile njihove pretpostavke, On njih ni u kom slučaju neće uskratiti, osim ako te pretpostavke nisu valjane, što može biti zbog nečeg nevaljalog u djelu ili zbog nečeg što stoji na putu dodjeli onoga što one nalažu. Uskraćivanje posljedice tada dolazi ili otuda ili od postojanja određenog zaprečnika. Ako Njegovo uskraćivanje i kažnjavanje dođu usljed nevjerovanja i nepostojanja dobroga djela – pa On je to [i kao iskušenje] i izvorno dao [samo] iz Svoje mudrosti i pravde. Prema tome, u oba slučaja Njemu pripada zahvala, a On je i u svakom slučaju Hvaljeni: svaki dar dobrostivost je od Njega, a svaka kazna pravednost je od Njega. Uzvišeni Allah je, naime, mudar i stvari postavlja tamo gdje pripadaju, na za njih odgovarajuće mjesto, kako to kaže Uzvišeni: "A kad im kakav dokaz dođe, govore: 'Nećemo vjerovati sve dok i nama ne bude dato nešto slično onom što je poslanicima Allahovim davano!' A, Allah najbolje zna kome će povjeriti poslanstvo Svoje!" (El-En'ām, 124); "I tako Mi jedne drugima iskušavamo da bi nevjernici rekli: 'Zar su to oni kojima je Allah, mimo nas, milost ukazao?' A zar Allah dobro ne poznaje one koji su zahvalni?" (El-En'ām, 53) itd. O ovome će, ako Bog da, kasnije biti više riječi.

O njegovim riječima:

Mogućnost koja se, neminovno, ispoljava djelovanjem u smislu takve uspješnosti kakvom se ne može atributirati nikoje stvorenje [biva] časovito s djelovanjem, dok ona mogućnost koja zahtijeva zdravlje, moćnost, sposobnost i ispravnost sredstava mora prethoditi djelovanju. Mi ćemo se pozabaviti ovom potonjom mogućnošću, na tragu riječi Uzvišenoga: "Allah nikoga ne opterećuje preko mogućnosti njegove..." (El-Bekare, 286)

Komentar:

Izrazi: Mogućnost, snaga, sposobnost i kapacitet imaju međusobno slična značenja. Mogućnosti (*el-istitā'a*) ima dvije vrste, kako to kaže Profesor –

Allah mu se smilovao! – što je i stajalište većine pripadnika glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) i srednji put. Kaderije i mu'tezilije, pak, stoje na stanovištu da mogućnost neminovno mora postojati prije djelovanja. Jedna skupina pripadnika glavnog toka islama uzvratila im je na to [kazavši da mogućnost biva samo s djelovanjem. Većina, pak, pripadnika glavnog toka islama stoji na stanovištu] da čovjek posjeduje stanovitu mogućnost i da su mu, upravo s obzirom na nju, date naredbe i zabrane. On tu mogućnost može posjedovati i prije djelovanja, ona se ne mora naći istovremeno sa njim, dok ona mogućnost kojom se vrši djelovanje mora postojati paralelno s djelovanjem, budući da nije zamislivo djelovanje s nepostojećom mogućnošću.

Što se, pak, tiče one mogućnosti koja zahtijeva zdravlje, moćnost, sposobnost i ispravnost sredstava, ona prethodi izvršenju djela i na nju se misli u riječima Uzvišenoga: "Hodočastiti hram dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti." (Alu 'Imrān, 97) Tako je obavljanje hadža stavljeno u dužnost onome ko ima mogućnost da ga obavi, pa kad bi tu mogućnost imali samo oni koji ga i obavljaju, tada bi hadž bio obavezan samo za njih, i niko ne bi bio sankcioniran za izostavljanje obavljanja hadža, što je u konfrontaciji s aksiomnim učenjima islama.

Isto je i s riječima Uzvišenoga: "Zato se Allaha bojte koliko god možete..." (Et-Tegābun, 16) – i bogobojaznost je, kako se vidi, naložena shodno mogućnosti, pa kada bi onaj ko se ne boji Allaha bio neko ko nema mogućnosti da Ga se boji, tada bi bogobojaznost bila obavezna samo za one koji Ga se boje tako da oni koji Ga se ne boje ne bi za to bili sankcionirani, što očigledno nema svoga utemeljenja.

Tako je i s Njegovim riječima: "A onaj ko ne može, dužan je da šezdeset siromaha nahrani..." (El-Mudžādele, 4) – misli se na mogućnost u pogledu sredstava i pretpostavki.

Isto je i s kur'anskom eksplikacijom riječi licemjera: "Da smo mogli, doista bismo sa vama pošli!" (Et-Tevbe, 42) – Kur'an ističe lažnost te njihove izjave, a da su oni mislili na mogućnost u smislu same biti sposobnosti djelovanja, tada time što bi je odricali od sebe ne bi bili lažovi, no budući da Kur'an tu njihovu izjavu označava lažnom proizlazi da su oni pod tim podrazumijevali bolest ili neposjedovanje materijalnih sredstava, što je Uzvišeni objasnio riječima: "Neće se ogriješiti nemoćni i bolesni ..." (Et-Tevbe, 91) pa do riječi: "A ima razloga da se prigovara onima koji od tebe traže dozvolu da izostanu, a imućni su." (Et-Tevbe, 93)

Isti smisao izražavaju i riječi Uzvišenoga: “A onom među vama koji nije dovoljno imućan da se oženi slobodnom vjernicom, neka se oženi robinjom vašom!” (En-Nisā’, 25) – misli se, naime, na mogućnost u smislu sredstava i pretpostavki.

Tako je i Božiji Poslanik, s.a.v.s., ‘Imrānu ibn Husajnu rekao: “Klanjaj stojeći, a ako nisi u mogućnosti onda sjedeći; ako nisi u mogućnosti ni to, onda ležeći na boku!”[539] misleći na nepostojanje mogućnosti koja bi korespondirala s izvršenjem tog djela.

Što se, pak, tiče potvrđivanja mogućnosti koja je suština moći, u vezi s njom navode riječi Uzvišenoga: “Nisu mogli ni da čuju, ni da bilo šta vide!” (Hūd, 20), čime im se odriče suština moći, a ne sredstva i organi, budući da oni nisu ni bili upitni, o čemu ćemo, ako Bog da, nešto više reći kod razmatranja njegovih riječi: “Oni mogu podnijeti samo onoliko koliko ih je Allah opteretio.”

Isto je i s riječima onog Musaovog sagovornika: “Ti se, zbilja, nećeš moći sa mnom strpjeti!” (El-Kehf, 67), te s njegovim riječima: “Ne rekoh li ja tebi da se, zbilja, nećeš moći sa mnom strpjeti!?” (El-Kehf, 75) – njima se misli na suštinu sposobnosti trpljenja, a ne na pretpostavke [strpljivosti] i ono čime se ona ostvaruje, što je Musa posjedovao: zar ne vidiš da ga on kori za njegovu nestrpljivost, a prijekor se ne upućuje nekome ko nije djelovao usljed neposjedovanja sredstava i odsustva prilike za djelovanje, već se kori onaj ko nije djelovao usljed propuštanja mogućnosti za djelovanje, bilo stoga što se bavio nečim drugim, mimo onoga što mu je naređeno, ili stoga što sposobnost djelovanja nije mobilizirao u izvršenje onoga što mu je naređeno.

Oni koji zastupaju stanovište da mogućnost postoji samo u momentu ostvarivanja djela kažu da ona nije pogodna za dvije oprečne stvari, jer ona mogućnost koja je u dosluhu s realizacijom određenog djela vrijedi isključivo za to djelo, neodvojiva je od njega, tako da faktički bez njega i ne postoji. Ono, pak, što zastupaju kaderije, na temelju svog pogrešnog načela, jeste da Allah podaruje istu mogućnost[540] i vjerniku i nevjerniku, i dobročinitelju i grešniku. Oni ne stoje na stanovištu da Allah pokornoga vjernika obdaruje određenom potporom kojom se stječe ispravno vjerovanje (*īmān*), već tvrde da se ovaj sam od sebe opredjeljuje za pokornost, a onaj sam od sebe za nepokornost – "poput oca", kažu oni, "koji svakom od dvojice svojih sinova dadne sablju, pa se jedan od njih svojom sabljom stane boriti na Božijem putu, a drugi svojom sabljom stane presretati i pljačkati ljude!"

---

[539] Hadis bilježe El-Buhāri i drugi autori; V.: *Sifatu-s-salāti*, str. 58, jedanaesto izdanje.

[540] U izvorniku umjesto *osposobljenost* (ikdār) stoji *postavljenje* (ikrār).

Ovaj stav je, međutim, pogrešan po jednodušnoj ocjeni pripadnika glavnog toka islama, koji priznaju postojanje sudbinskog određenja. Naime, oni su saglasni u tome da Allah Svom pokornom robu podaruje jednu vjersku blagodat, koju nevjerniku ne podaruje, te da mu pruža potporu za pokornost kakvu nevjerniku ne pruža, kao što to kaže Uzvišeni: "Ali Allah je nekima od vas pravo vjerovanje omilio i u srcima vašim ga lijepim prikazao, a nezahvalnost i raskalašenost i neposlušnost vam omrazio. Oni su na Pravom putu." (El-Hudžurāt, 7) Kaderije, pak, tvrde da je Allahovo omiljavanje i ukrašavanje ispravnog vjerovanja opće naravi i da obuhvata sve ljude, da se pod tim misli na prikladno objašnjenje i iznošenje na vidjelo dokaza istine. Međutim, navedeni ajet nalaže zaključak da se to odnosi samo na vjernike, budući da je zaključen riječima: "oni su na Pravom putu", jer nevjernici nisu na Pravom putu. Uzvišeni kaže: "Onome koga Allah želi da uputi – On srce njegovo prema islamu oraspoloži, a onome koga želi da u zabludi ostavi – On srce njegovo stegne i umornim učini, kao kad čini napor da na nebo uzleti. Eto, tako Allah one koji ne vjeruju bez podrške ostavi." (El-En'ām, 125)

U Kur'anu ima velik broj sličnih ajeta, u kojima se jasno naznačava da Uzvišeni nekog upućuje, a nekog ostavlja u zabludi. On kaže: "Kome Allah ukaže na Pravi put, on će Pravim putem ići, a koga u zabludi ostavi, ti mu nećeš naći zaštitnika koji će ga na Pravi put naputiti." (El-Kehf, 17) Ovo pitanje će, ako Bog da, kasnije biti šire obrazloženo.

Ako bi neko rekao: On se sam opredijeli, bez ikoga sa strane! - ukoliko bi pod riječima "sam se opredijeli" podrazumijevao jedan dodatan smisao ponad same realizacije tog čina, tada bi taj dodatni smisao bio "Onaj sa strane", a ako ne bi mislio ni na kakav dodatni smisao, onda bi to značilo da je stanje subjekta prije poduzimanja tog čina bilo istovjetno stanju kod njegovog poduzimanja, iz čega bi proizlazilo da je do čina došlo u jednom od ta dva stanja, a ne u oboma, bez utjecaja nekog vanjskog uzročnika, što razumu nije prihvatljivo.

Budući da je osnova kaderijskog stava da su onaj ko izvršava Božije naredbe i onaj koji ih ne izvršava jednaki u pogledu potpore i date im mogućnosti, to, shodno tome, znači da uz djelo ne postoji nikakva moć koja bi se ticala isključivo tog djela, jer bi se ona iscrpljivala u tom djelu i ne bi postojala i kod onoga ko to djelo nije poduzeo, već samo kod onoga ko jeste pa, prema tome, ta moć može dolaziti samo od Allaha Uzvišenoga. Uvidjevši tako da, u tom slučaju, moć mora postojati prije izvršenja djela, stali su na stanovište da nje nema i sa samim djelom, jer je moć nešto čime se događa i realizacija djela i njegova nerealizacija, tako da u slučaju ostvarenja djela biva nezamislivo njegovo neostvarenje. Stoga su zauzeli stav da moć može postojati samo prije djela, što je apsolutno pogrešno, budući da postojanje određene stvari bez ispunjenja nekog uvjeta za njeno postojanje nije zamislivo. Naprotiv, nužno je da se kod nastajanja djela steknu sve egzistencijalne pretpostavke njegovog postojanja tako da je istina upravo suprotna onome kako oni govore, tj. istina je da ostvarenje djela neminovno mora pratiti moć.

Međutim, oni koji priznaju da i čovjek ima stanovitu moć ovdje se dijele na dvije frakcije. Jedna od njih kaže da ta moć postoji samo u času realizacije djela držeći da je ona jednovrsna i da nije prijemčiva za dvije suprotnosti, odnosno, prema mišljenju nekih od njih, da je ona samo jedna akcidentalija, trenutno stanje koje se ne može zadržati u dva različita vremena, tako da nije moguće njeno postojanje prije djela.

Ispravno je, pak, da imaju dvije vrste moći, kako smo vidjeli: jedna vrsta je korektor za djelo i s njom je moguće djelo i učiniti i ne učiniti – to je ona moć za koju se vezuju naredbe i zabrane, i nju posjeduje i pokorni i nepokorni čovjek; ona postoji prije poduzimanja djela i traje sve do njegovog nastanka, bilo sama po sebi, kako drže oni koji zagovaraju stav o trajanju akcidentalija, ili obnavljanjem njenih reprodukcija, prema stavu onih koji smatraju da se akcidentalije ne mogu naći u dva različita vremena. Ova moć se ponekad može primijeniti na dvije suprotnosti i Allahova zapovijest uvjetovana je ovom sposobnosti, tako da On ne opterećuje onoga ko nema te sposobnosti; a suprotno ovoj sposobnosti je nesposobnost, kako smo to ranije vidjeli.

Isto tako, uvjetovana mogućnost u Šerijatu ima specifičniji smisao od one mogućnosti usljed čijeg odsustva se djelo ne može izvršiti, jer šerijatska mogućnost može biti i ona kad je djelo zamislivo i pored njenog nepostojanja, makar čovjek i ne bio nemoćan da ga uradi. Zakonodavac, naime, Svojim robovima olakšava, On im želi lahkoću, a ne poteškoću, On im u vjeri ništa teško nije propisao. Bolesnik ponekad može klanjati namaz stojeći, ali da mu se bolest poveća i odgodi mu se ozdravljenje. U Šerijatu se takav smatra nesposobnim, s obzirom da bi imao štetnih posljedica po sebe, iako je formalno sposoban to uraditi.

Kako vidimo, Zakonodavac šerijatsku mogućnost ne vidi kao puku mogućnost izvršenja djela, već u obzir uzima i reperkusije toga. Tako, ako je neko djelo moguće učiniti, ali uz pretežnu štetu, tada to nije šerijatska mogućnost – Šerijat to, naime, ne smatra mogućnošću. Takav je, naprimjer, onaj ko može obaviti hadž, ali uz štetu koju će imati od toga u svome tijelu, ili imetku; ili onaj ko može klanjati stojeći, ali uz pogoršanje svoje bolesti; ili onaj ko bi mogao postiti dva mjeseca, ali uz gubitak sredstava za život i sl. Ako, dakle, Zakonodavac, da bi nešto označio mogućnošću, u obzir uzima nepostojanje pretežne štete u tome, kako bi onda mogao nekoga obavezivati nečim kod potpune nemogućnosti za to?!

No, ta mogućnost, i pored toga što postoji sve do samog izvršenja djela, nije dostatna za nastanak djela, jer da jeste, tada bi onaj ko djelo ne realizira bio kao i onaj koji ga realizira. Prema tome, neophodna je jedna druga potpora koja će ići uz tu mogućnost, naprimjer da se u subjektu pobudi volja za izvršenjem djela, jer se određeni čin i ne ostvaruje drukčije nego uz pridošlu snagu. U tu istodobnu mogućnost spada i odlučujuća volja, za razliku od one uvjetovane mogućnosti kod propisivanja obaveza, kod koje se volja ne uvjetuje. Naime, Uzvišeni Allah Svojom naredbom obuhvata i onoga ko je ne želi prihvatiti, ali je ne izriče i onome ko je, ako bi je htio izvršiti, ne bi bio u stanju izvršiti.

Stvar je takva i kod ljudi u pogledu njihovog naređivanja jednih drugima. Tako čovjek svom slugi naređuje i nešto što on ne želi da uradi, ali mu ne naređuje da uradi nešto što nije u stanju uraditi. Kad se objedine odlučujuća volja i puna snaga tada nužno nastaje djelo.

Na ovome se temelji stav prema kome se radi o obavezivanju nečim što nije mogućno, pa onaj ko stoji na stanovištu da mogućnost postoji samo sa djelom govori: "Svaki nevjernik ili grešnik obavezan je nečim za šta nema mogućnosti. Ono, pak, što nije mogućno objašnjava se dvjema stvarima:

a) time da se ne može podnijeti u smislu nemoći da se uradi – što je nešto čime Allah nikoga nije obavezao;
b) da se ne može podnijeti usljed okupiranosti nečim suprotnim, u čemu su čovjeku izdate obaveze.

To je kao i u naređivanju ljudi jednih drugima – oni, naime, prave razliku između jednog i drugog: tako gospodar, naprimjer, nikada neće svom slijepom slugi narediti da punktira mushafe, ali mu hoće narediti da, ako sjedi, ustane. Razlika između tog dvoga jasna je i raspoznatljiva svakom razboritom stvoru.

O njegovim riječima:

Ljudska djela stvara Allah, a ljudi ih stječu.

Komentar:

Ljudi su zauzeli različita stajališta u pogledu čovjekovih djela koja on čini po svom izboru. Deterministi (*džebrijje*) i njihov lider Džehm ibn Safvān es-Semerkandi stali su na stanovište da "svim ljudskim djelima u cijelosti upravlja Uzvišeni Allah" pa su, prema tome, "prinudna, poput pokreta drhtećeg čovjeka, pulsiranja krvnih sudova ili njihanja drveća", te da je njihovo vezivanje za ljude samo metaforično, poput "vezivanja neke stvari za njenu lokaciju, a ne za njenog proizvođača!"

Mu'tezilije su pak zauzele suprotan stav – rekli su: "Sva djela koja se čine po slobodnom izboru, od svih živih bića, stvaraju sama ta bića; s njihovim stvaranjem Uzvišeni Allah nema nikakvog dodira!" Potom su se među sobom razišli o tome da li Uzvišeni Allah može imati utjecaj na ljudska djela ili ne.

Oni koji su na istini kažu: "Ljudska djela su ono što ih određuje da li su pokorni, ili nepokorni Bogu, i njih stvara Uzvišeni Allah. On, Uzvišeni, jedini je stvoritelj stvorenja, ona nemaju drugog stvoritelja osim Njega. Tako su deterministi (*džebrijje*) pretjerali u zastupanju sudbinskog udjela, pa su porekli bilo kakvu čovjekovu ulogu u djelovanju [u osnovi], onako kako su učinili antropomorfisti (*mušebbiha*) u potvrđivanju svojstava, pa su Allaha predstavili sličnim Njegovim stvorenjima, dok su kaderije, inače poricatelji sudbinskog određenja, stvoriteljima označavali i ljude, pored Allaha Uzvišenoga, zbog čega su i nazvani "vatropoklonicima (*medžusijama*) ovog ummeta". Štaviše, oni su i gori od njih, jer vatropoklonici priznaju samo dvojicu, a oni mnoštvo stvoritelja!"

Allah je pak vjernike, sljedbenike sunneta, u onome u čemu su ljudi zauzeli različita stajališta uputio na ono što je, ako Bog da, ispravno jer Allah na Pravi put upućuje koga On hoće! Tako svaki vjerodostojni dokaz koji iznese determinist (*džebrijj*) ukazuje na to da je Allah stvoritelj svake stvari; da je On nad svakom stvari moćan; da su ljudska djela sastavni dio Njegovih stvorenja; da ono što On hoće to i biva, a da ono što On neće ne biva. Nijedan taj dokaz, pak, ne ukazuje na to da čovjek nije aktivan činilac u stvarnosti; da nema svoje volje, ni svog vlastitog izbora; da su njegove voljne radnje na razini pokreta drhtećeg čovjeka, puhanja vjetra i njihanja drveća.

S druge strane, svaki vjerodostojni dokaz koji iznese pristalica učenja o potpunoj slobodi čovjekove volje (*kaderija*) ukazuje na to da je čovjek stvarni izvršilac svog djela; da ga je, stvarno, izvršio po svojoj volji i svome izboru, i da se to djelo vezuje za čovjeka i istinski pripada njemu. Nijedan takav dokaz, pak, ne ukazuje na to da to djelo nije pod Allahovom moći, da se dogodilo mimo Njegovog htijenja i Njegove moći. Prema tome, kada se ono istinito kod jednih priključi onom istinitom kod drugih tada to ukazuje na ono na šta ukazuju Kur'an i sve druge nebeske knjige, naime, da se Allahova moć i Njegovo htijenje protežu na sve u svijetu, na subjekte i na djela, te da su ljudi stvarni izvršitelji svojih djela i da oni za njih zaslužuju pohvalu, ili pokudu.

To je stvarno tako u ovome, jer dokazi istine nisu međusobno kontradiktorni, već jedan dio istine potvrđuje drugi dio.

Ovaj sažetak nam ne ostavlja prostora da iznesemo i argumente i jedne i druge strane, no njihovi su argumenti ravnopravni jedni prema drugima i međusobno se obaraju, tako da se argumenti jedne strane mogu upotrijebiti u dokazivanju pogrešnosti druge strane. Ipak, navest ću nešto od onog čime jedna, odnosno druga strana, potkrepljuje svoje stajalište i potom objasniti da ti dokazi ne ukazuju na ono što oni njima dokazuju, a što nema svoga utemeljenja u istini.

Ono čime deterministi (*džebrijje*) potkrepljuju svoj stav jesu riječi Uzvišenoga: "I nisi ti bacio, kad si bacio, nego je Allah bacio...!" (El-Enfāl, 17), u kojima Allah Svome Vjerovjesniku odriče bacanje i činjenicu bacanja pripisuje Sebi, Uzvišenome, što ukazuje na to da čovjek ne posjeduje vlastito djelovanje. Oni kažu: "Nagrada ili kazna nisu posljedica djela, što dokazuju i Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: 'Niko u Džennet neće ući svojim djelom!' 'Zar ni ti, Božiji Poslaniče?!', upitali su na to prisutni, na šta im je on rekao: 'Ni ja, ukoliko me Allah ne obaspe Svojom milošću i dobrotom!'"[541]

Ono, pak, čime kaderije potkrepljuju svoj stav jesu riječi Uzvišenoga: "Pa, neka je uzvišen Allah, Najljepši (od) Stvoritelj(a)!" (El-Mu'minūn, 14) Oni kažu: "Nagrada, odnosno kazna, posljedice su djela, kao protuvrijednost za njih, onako kako kaže Uzvišeni: "nagrada za ono što su činili" (Es-Sedžda, 17; El-Ahkāf, 14; El-Vāki'a, 24); "Taj Džennet ste u nasljedstvo dobili za ono što ste činili!" (El-A'rāf, 43) i sl.

---

[541] Hadis bilježi Muslim, posredstvom Ebu Hurejrea, Džābira i Aiše, sa sličnim tekstualnim oblicima.

Argument kojim deterministi (*džebrijje*) potkrepljuju svoj stav, tj. ajet: "I nisi ti bacio, kad si bacio, nego je Allah bacio...!" (El-Enfāl, 17), zapravo je dokaz protiv njih, budući da Uzvišeni Svome Poslaniku, s.a.v.s., potvrđuje bacanje (strijele) riječima "kad si bacio", a ono što se priznaje nije ono što se poriče, jer gađanje strijelom ima svoj početak i svoj kraj. Tako početak predstavlja odapinjanje strijele, a kraj pogađanje cilja, premda se i jedno i drugo nazivaju gađanjem, odnosno bacanjem strijele. Prema tome, značenje bi bilo – a Uzvišeni Allah najbolje zna! – sljedeće: Nisi ti pogodio kad si odapeo strijelu, nego je Allah pogodio! U protivnom, ovakav njihov pristup bi se morao primijeniti i na sve drugo – I nisi klanjao kad si klanjao, nego je Allah klanjao! Nisi postio kad si postio! Nisi blud počinio kad si bludničio! Nisi ti ukrao kad si ukrao...! – što je, očevidno, neutemeljeno.

Što se tiče tvrdnje da su nagrada, odnosno kazna, posljedica čovjekovih djela na tome su mnoge džebrijje i kaderije skliznule u zabludu, dok je Allah u vezi s tim pripadnike glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) naputio na ono što je ispravno, za šta samo Njemu pripadaju zahvala i blagodarnost. Naime, čestice *bā* (*bi-l-ʻameli*, dosl. svojim djelom) koje se u predmetnom hadisu upotrebljavaju i u negaciji i u potvrđivanju nisu istovjetne. U slučaju negacije u Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., riječima: "Niko u Džennet neće ući svojim djelom!" ta je čestica kompenzaciona (*bāu-l-ʻivedi*), tj. čovjekov ulazak u Džennet nije cijena koja mu se isplaćuje za djela koja je radio, kako su to tvrdile muʻtezilije, naime, da činitelj djela ima pravo kod svoga Gospodara da, zahvaljujući svom djelu, obavezno uđe u Džennet. Čovjek, međutim, u Džennet ulazi Allahovom milošću i dobrotom. Ona, pak, čestica *bā* koju nalazimo u riječima Uzvišenoga: "kao nagrada za ono što su radili (*bi mā kānū jaʻmelūn*)" (Es-Sedžda, 17) i u drugim ajetima, jeste uzročna (*bāu-s-sebeb*), tj. čemu su uzrok vaša djela, pa kako je Uzvišeni Allah onaj Koji stvara i uzroke i posljedice, to se na koncu sve svodi na Njegovu dobrotu i milost.

Ajet kojim muʻtezilije potkrepljuju svoj stav: "Pa, neka je uzvišen Allah, Najljepši (od) Stvoritelj(a)!" (El-Mu'minūn, 14) znači: "najbolji oblikovatelj i davalac mjere". To je onaj smisao koji se ovdje hoće izraziti, što potvrđuju riječi Uzvišenoga: "Allah je stvoritelj svake stvari." (Er-Raʻd, 18; Ez-Zumer, 62), tj. Allah je stvoritelj svega stvorenog, tako da i ljudska djela ulaze u sastav ovog "svega".

Veoma je neprilično u to "sve" uključiti i Allahov govor, budući da je govor jedno od Njegovih svojstava, pa je nezamislivo da bi mogao biti neko stvorenje, dok istovremeno svoja djela, koja su stvorena, izuzimaju iz sastava "svega"! A zar u općenitost "svega" ulazi išta drugo do ono što je stvoreno?! Prema tome, Njegovo Sveto Biće i Njegova svojstva ne ulaze u sastav te opće naznake, dok ulazi sve ono što je stvoreno.

To izražavaju i riječi Uzvišenoga: "Allah stvara vas i ono što radite." (Es-Sāffāt, 96) Mi ne tvrdimo da je čestica *ma* ovdje infinitivna, tj. da je ovaj ajet dat u značenju: "stvorio je vas i vaše djelo", jer to ne dopušta kontekst ajeta, budući da Ibrahim – neka je na njemu mir Božiji! – ovim riječima svome narodu osporava obožavanje isklesanog, a ne činjenicu klesanja. Tako ovaj ajet ukazuje na to da je ono isklesano Allah stvorio, a da je ono isklesanim postalo njihovim djelanjem, tj. poprimilo je takav oblik usljed njihovog djelanja koje je stvorio Uzvišeni Allah. Kada klesanje ne bi bilo Allahovo stvaranje tada ni ono što je isklesano ne bi bilo Njegovo stvorenje, nego bi bilo tek drvo ili kamen, ništa drugo.

Ebu-l-Husejn el-Basri, lider kasnijih mu'tezilija, kaže: "Znanje o tome da čovjek proizvodi svoje djelo je aksiomno." Razi navodi da je znanje o tome kako "novonastalo djelo ovisi o nekom odlučujućem faktoru koji ga čini postojećim u smislu da bi njegovo nepostojanje uz taj faktor bilo nezamislivo – aksiomno." Tako su i jedan i drugi upravu što se tiče tog aksiomnog znanja, no ne možemo bezrezervno prihvatiti i tvrdnju svakoga od njih dvojice da to aksiomno znanje obara onu aksiomnost koju spominje onaj drugi, već obojica govore istinu u pogledu tog aksiomnog znanja. Pogrešno je to što svaki od njih dvojice osporava istinu koja se nalazi kod onog drugog. Naime, nema međusobne isključivosti između tvrdnje da čovjek proizvodi svoje djelo i činjenice da se to proizvođenje nužno odvija po htijenju Uzvišenog Allaha. Uzvišeni kaže: "I duše i Onoga Koji ju je stvorio, pa je za njenu stranputicu i za njenu bogobojaznost nadahnuo."[542] (Eš-Šems, 7-8) Tako Njegove riječi: "pa je za njenu stranputicu i za njenu bogobojaznost nadahnuo" (Eš-Šems, 8) predstavljaju potvrdu sudbinskog određenja (*kader*) s obzirom na Njegove riječi "nadahnuo", te potvrdu čovjekovog udjela s obzirom da je i stranputicu i bogobojaznost vezao za njega kako bi znao da je njegova duša sklona i stranputici i bogobojaznosti. Njegove riječi nakon toga: "Uspjet će samo onaj ko je očisti, a bit će izgubljen onaj ko je na stranputicu odvede." (Eš-Šems, 9-10) također potvrđuju čovjekov udio u djelovanju.

Sličnih primjera u Kur'anu ima velik broj.

---

[542] Korkut ovaj ajet prevodi ovako: "...pa joj put dobra i put zla shvatljivim učinio", što je samo jedno od mogućih tumačenja ovog ajeta. Mi smo, pak, ovakvim prijevodom, nastojali biti bliže izvornom izrazu. (Nap. prev.)

Druga njihova dilema, koja ih je podijelila i temeljito pocijepala, jest sljedeći upit: Kako da se prihvati kao ispravan vaš stav da Allah one pod vjerskom obavezom kažnjava za njihove grijehe, koje im je On stvorio?! Gdje je tu pravda da ih kažnjava za nešto što je On stvorio i proveo u pogledu njih!? Ovo pitanje je u svijetu i danas jednako aktuelno i ljudi ga često postavljaju. Svaki od njih na njeg daje odgovor shodno svom znanju i obrazovanju, i tu im se putevi razilaze. Jedni su ljudska djela izuzeli iz moći Uzvišenog Allaha; drugi su osudili iznošenje suda o ovom pitanju i njegovo razmatranje, te zatvorili vrata pitanjima o njemu; treći su prihvatali stjecanje, ali na razumu nepojmljiv način, bazirajući nagradu [i kaznu] na tome; četvrti su se, radi ovoga, držali načela efekta dvaju moćnika, odnosno učinka dvaju subjekata; peti su slijedili načelo determiniranosti prema kojem Allah kažnjava ljude za nešto nad čim oni nisu imali moći!

Ovo pitanje je, dakle, neminovno moralo rezultirati razdorom i neslogom.

Ispravan, pak, odgovor na njeg jest sljedeći: Sadašnji grijesi koje čovjek čini, iako ih stvara Uzvišeni Allah, za njega su kazna za one grijehe koje je počinio ranije. Tako jedan grijeh proizvodi drugi, dok iz kazne za jedan ružan postupak proizlazi drugi ružan postupak, nakon njega. Tako se grijesi nahode kao bolesti gdje jedna bolest uzrokuje drugu. Prema tome, ostaje da se zadržimo na onom prvom grijehu koji je za sobom povukao sve one koji su uslijedili kasnije.

Prema nekima, i on je, isto tako, kazna zbog nečinjenja nečeg za šta je stvoren i što mu je uprirodnjeno, jer je Uzvišeni Allah čovjeka stvorio da samo Njega obožava i da Mu ništa ne pridružuje u Božanstvenosti Njegovoj, a u njegovu prirodu je utkao ljubav prema Sebi, obožavanje i obraćanje Njemu – On kaže: "Ti upravi lice svoje vjeri, kao pravi vjernik – prirodi prema kojoj je On ljude stvorio..." (Er-Rūm, 30), pa kad je propustio da uradi ono za šta je stvoren i na kojoj prirodi je sazdan, u smislu voljenja Allaha i Njegovog obožavanja, te obraćanja Njemu, kažnjen je time (što je prepušten) da mu šejtan idolopokloničke čine i grijehe prikaže lijepim, budući da je naišao na prazno srce prijemčivo i za dobro i za zlo. Da je, pak, u njemu bilo onog dobra koje ne dopušta prisutnost njegove suprotnosti, tada to srce zlu ne bi bilo dostupno, kako to kaže Uzvišeni, naime: "Tako bī, da od njega odvratimo razvrat i zlo, jer je on, uistinu, bio Nama posvećen rob." (Jūsuf, 24) Iblīs je rekao: "E, tako mi dostojanstva Tvoga, ja ću njih, zbilja, sve na stranputicu zavesti, osim onih, među njima, Tebi posvećenih!" (Sād, 82-83) Uzvišeni

Allah je rekao: "Ovo je Moj Pravi put, a ti nad robovima Mojim vlasti nećeš imati!" (El-Hidžr, 41-42)

Posvećenost Bogu (*ihlās*) znači lišenost srca od obožavanja bilo čega drugog osim Allaha, te od izražavanja naklonosti i ljubavi prema tom drugom, tako da u cijelosti bude posvećeno Allahu, kad ga se šejtan ne može domoći. Ali, kada on naiđe na srce prazno od toga on ga se i domogne, već prema obimu njegove praznine, tako da su u tom slučaju grijeh i prijestup za čovjeka kazna za nepostojanje te posvećenosti Bogu, što je čista pravednost.

Ako bi ti rekao: Dobro, a ko je to nepostojanje stvorio u njemu? – odgovor bi glasio: To je nesuvislo pitanje jer, nepostojanje, kako to sugerira i samo njegovo ime, nije u dosluhu sa stvaranjem u smislu njegovog uvođenja u postojanje. Nepostojanje nije neka egzistencijalna stvar koja bi se mogla dovesti u vezu s određenim činiocem; ono je čisto zlo, a zlo ne ide uz Allaha Uzvišenoga, kako je to rekao Vjerovjesnik, s.a.v.s., u hadisu o pristupnoj namaskoj dovi, naime: "Odazivam Ti se, Bože, i pokoravam – u Tvojim rukama je svako dobro, a zlo Ti nije imanentno!"[543]

Isto tako, u hadisu o zauzimanju (*šefā'at*) na Sudnjem danu stoji da će on, s.a.v.s., kad mu se Allah obrati riječima: "Ja Muhammed!" reći: "Odazivam Ti se, Bože, i pokoravam – u Tvojim rukama je dobro, a zlo ne ide uz Tebe!"[544]

Uzvišeni Allah je kazao da šejtan ima vlast samo nad onima koji njega uzmu za svog zaštitnika i time Allahu pridruže nekog u Božanstvenosti Njegovoj, pa kada tako postupe onda budu kažnjeni tako što šejtan i zagospodari nad njima. Na taj način to štićenje i pridruživanje Allahu nekoga u Božanstvenosti Njegovoj biva kazna za ispražnjenost srca, za odsutnost iz njega posvećenosti Bogu. Prema tome, inspiracija za dobročinstvo i bogobojaznost plod je ove posvećenosti Bogu, njegov je rezultat, dok je inspiracija za griješenje kazna za odsutnost (iz srca) te posvećenosti.

---

[543] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a ovo što je navedeno samo je dio hadisa o pristupnoj namaskoj dovi kojeg prenosi Alija, r.a. Hadis je stručno elaboriran u jedanaestom izdanju djela *Sifatu-s-salati* (str. 73), čiji je izdavač "El-Mektebu-l-islami".

[544] Hadis bilježi El-Bezzār posredstvom Huzejfea, kao predaju s prijenosnim nizom (*mevkūf*), s tim da ga prenose ljudi koji prenose vjerodostojne hadise. Bilježi ga i Taberani u svom *El-Evsatu*, također posredstvom Huzejfea, s prijenosnim nizom do Poslanika (*merfū'*), međutim među prenosiocima se nalazi i Lejs ibn Ebi Sulejm, koji je *mudellis* (prešućivao prenosioce), dok su ostali prenosioci pouzdani, kako se navodi u *El-Medžme'u* (X/ 377). Posredstvom ovoga (Lejsa) ga, također, bilježi i El-Hākim (IV/574), koji kaže: "(Hadisi koje prenosi) Lejs ibn [Ebi] Sulejm čiji hadisi mogu poslužiti za pojačavanje drugih predanja."

Ukoliko bi ti rekao: Ako je ovo napuštanje (posvećenosti Bogu) neka egzistencijalna stvar, onda pitanje ne gubi na svojoj aktuelnosti,[545] a ako je nešto nepostojeće, kako onda čovjek može biti kažnjen za čisto ništavilo? – odgovor bi bio sljedeći: Napuštanje ovdje ne znači obuzdavanje poriva, njegovo zaprečavanje od onog čemu stremi i što mu je drago, jer bi se za nešto takvo u nekim slučajevima moglo kazati da je egzistencijalna stvar, već se ovdje radi o nepostojanju, o odsutnosti pretpostavki dobra, tako da ono nije ništa drugo doli lišenost srca od onog što mu je najkorisnije. Stoga se kazna za nepostojeću stvar sastoji u činjenju grijeha, nju ne čine one kazne s kojima se čovjek suoči nakon što se protiv njega uspostavi dokaz slanjem poslanika.

Prema tome, Allah u pogledu napuštanja (posvećenosti Bogu) ima dvije kazne:

a) jedna od njih sastoji se u dovođenju čovjeka u situaciju da postane grešnik i prestupnik – to je kazna za čovjekovu neposvećenost Bogu, za njegovo neobraćanje i neokrenutost Njemu. Od ove kazne čovjek može i da ne osjeća bol i štetu po sebe s obzirom da je ona sukladna njegovoj strasti i želji, iako je ona, u stvarnosti, jedna od najvećih kazni;

b) drugu kaznu čine one bolne kazne koje nastupaju nakon što čovjek počini grijehe. Uzvišeni Allah ove dvije kazne navodi jednu uz drugu – On kaže: "I kada bi oni zaboravili ono čime su opominjani, Mi bismo im kapije svega otvorili..." (El-En'ām, 44) – to je prva vrsta kazne; "...a kada bi se onome što im je dato obradovali, iznenada bismo ih kaznili!" (El-En'ām, 44) – ovo je ona druga vrsta.

Ako bi neko rekao: No, da li su oni mogli doći s posvećenošću Bogu, s pokajanjem Njemu i ljubavlju prema Njemu Jedinom, a da to nije On stvorio u njihovim srcima i učinio ih Njemu posvećenim, koji su se Njemu kajali i voljeli Ga, ili su to mogli imati samo tako što je On dao da se to nađe u njihovim srcima, što je On to ubacio u njih? – odgovor bi bio ovaj: To je čista Allahova dobrota i dar; to je jedno od najvećih dobara u Ruci Njegovoj, a svo dobro nalazi se u Rukama Njegovim i niko nije u stanju ništa uzeti od tog dobra ukoliko mu to On ne dadne, i niko se zla sačuvati ne može ukoliko ga On ne sačuva od njega.

---

[545] 'Afīfi kaže: "Vidjeti 329. stranicu mekanskog izdanja Ibn Kajjimovog djela *Muhtesaru-l-Mosuli li-s-savā'iki-l-mursela*, i 331. stranicu XII sveska djela *Medžmū'u-l-fetāvā*."

Ako bi neko rekao: Pa, ako On to ne bi stvorio u srcima njihovim, i ako to oni sami ne bi pronašli, niti bi imali načina da to sami dokuče, opet bismo imali isto pitanje! Uskratiti im to bila bi nepravda pa biste morali kazati da se pravdom zapravo označava Vladarevo ponašanje u Njegovom carstvu kako Mu se prohtije, u smislu da On neće biti pitan za ono što čini, a oni će biti pitani! – odgovor bi bio sljedeći: Uzvišeni Allah ne bi bio nepravedan ako bi im to uskratio. Naime, onaj koji uskraćuje nepravedan je samo onda kada drugome uskraćuje njegovo pravo koje on ima kod njega, a to je nešto što je Gospodar Sebi zabranio i Sebi u dužnost stavio upravo ono suprotno od toga. Međutim, ukoliko bi drugome uskratio nešto što nije njegovo pravo, već samo izraz Njegove dobrote i darivanja, tada On ne bi bio nepravedan kada bi to nekome uskratio. Prema tome, nepravda je samo uskraćivanje nečijeg prava, dok je uskraćivanje dobrote i dobročinstva pravednost. On, Uzvišeni, pravedan je u Svom uskraćivanju, kao što je dobročinitelj i darivatelj u Svom davanju.

Ako bi neko rekao: Ako su Njegovo davanje i uputa dobročinstvo i milost, zašto se i samo (čovjekovo) djelo ne bi pripisalo Njemu i Njegovoj dominaciji u izvršenju tog djela, onako kako Njegova milost dominira nad Njegovom srdžbom? – odgovor bi bio ovaj: Na ovom mjestu bitno je kazati da ova kazna, koja je posljedica ovog uskraćivanja, a uskraćivanje neminovno podrazumijeva kaznu, nije nepravda, već čista pravda.[546] Ovo je pitanje o mudrosti koja je naložila da se pravdi na nekim mjestima dadne prednost nad dobrotom. Zašto ljude nije stavio u istu ravan u pogledu dobrote? Pitanje se svodi na ovo: zašto Allah pokazuje dobrotu prema jednome, a ne pokazuje je i prema drugome? Na ovo je Sam Allah, dž.š., dao odgovor, rekavši: "To je Allahova blagodat, On je daje kome On hoće, a u Allaha je blagodat velika." (El-Hadīd, 21); "I neka sljedbenici ranije Objave znaju da se oni ničeg od Allahove blagodati neće moći domoći, jer je sva blagodat u Allahovoj Ruci i On je daje kome On hoće, a u Allaha je blagodat velika." (El-Hadīd, 29)

Kada su Ga Jevreji i kršćani upitali zašto je ovom ummetu dao dvije, a njima samo po jednu nagradu, On im je odgovorio: "Da li vam je ijedno vaše pravo uskraćeno?", pa kad su rekli da nije, rekao im je: "To je Moja blagodat, dajem je kome Ja hoću!"[547]

---

[546] 'Afīfi kaže: "Vidjeti 331. stranicu iz prvog sveska djela *Muhtesaru-l-Mosuli li-s-savā'iki-l-mursela*."

[547] Hadis bilježi El-Buhāri posredstvom Ibn Omera, a počinje riječima: "Vaš opstanak...."

U mudrost ne spada to da On svakom pojedincu omogući uvid u savršenstvo Svoje mudrosti u pogledu Svog davanja i uskraćivanja. Štaviše, kada Allah nekome skine pokrov s njegovog vida pa on ugleda samo mali dio Njegove mudrosti u onom što je stvorio, u Njegovoj zapovijedi, nagradi i kazni, izdvajanju jednih u davanju blagodati i uskraćivanju blagodati drugima, te razvidi okolnosti toga, on tada ono što je spoznao koristi kao argument za ono što nije spoznao. Kada su Njegovi neprijatelji idolopoklonici izrazili dilemu u pogledu ovog privilegiranja u blagodati, rekli su: "Zar su ovi ti kojima je Allah između nas milost ukazao?!", a Allah im je na to odgovorio: "A zar Allah ne zna najbolje ko su oni zahvalni?" (El-En'ām, 53)

Dobro razmotri ovaj odgovor,[548] zapazit ćeš u njemu da On, Uzvišeni, najbolje zna koje je mjesto pogodno da se u njeg zasadi stablo blagodati koje će roditi plodom zahvalnosti, a koje mjesto nije pogodno za takav zasad, tako da kad bi se u njega zasadila takva stabljika, ona ne bi dala ploda – njeno zasađivanje na tome mjestu bilo bi uzaludno pa, prema tome, neprilično mudrosti, kako to kaže Uzvišeni: "Allah najbolje zna kome će povjeriti Svoje poslanstvo!" (El-En'ām, 124)

Ako bi neko rekao: Ukoliko je vaš sud da je čovjekovo stvaranje nezamislivo, to bi onda značilo da čovjek u osnovi i nema vlastitog djelovanja?! – odgovor bi glasio: Čovjek je stvarni počinilac svog djela [i on za to ima stvarnu moć]. Uzvišeni kaže: "A za dobro koje vi uradite Allah zna!" (El-Bekare, 197); "Zato se ne žalosti zbog onoga što oni rade!" (Hūd, 36) i sl.

Sada, kada smo ustanovili da je čovjek stvarni subjekt djelovanja, kazat ćemo da njegovih djela ima dvije vrste:

a) jedna vrsta potječe od njega a da nije u dosluhu s njegovom moći i voljom – u tom slučaju je to njegovo svojstvo, a ne njegov čin, kakvi su, naprimjer, nekontrolirani pokreti drhteće osobe;
b) drugu vrstu čine postupci koji su u dosluhu s iskazivanjem njegove moći i njegovog izbora – takvi njegovi činovi tretiraju se njegovim svojstvom, njegovom aktivnošću i njegovom stečevinom, kakvi su svi postupci koje on načini po svojoj volji i po svom izboru. Allah je, pak, taj koji čovjeka učini činiocem i izbornikom; On to jedini može i u tome s Njim niko ne sudjeluje.

---

[548] 'Afīfi kaže: "Vidjeti 331. stranicu prvoga sveska djela *Muhtesaru-l-Mosuli li-s-savā'iki-l-mursela*."

Stoga prve muslimanske generacije (*selef*) nisu prihvatale determinizam, budući da se on može odnositi samo na nekog bez ikakve moći i može se provoditi samo s prisilom. Kaže se: "Otac može [tj. ima vlast] svoju malodobnu kćerku primorati na udaju,[549] ali punoljetnu, već udavanu, ne može!", tj. nema vlasti da je uda mimo njezine volje.

Uzvišenom Allahu se ne može pripisati prisiljavanje u ovom smislu, jer je On, Uzvišeni, stvoritelj i volje i onog što se voljom postiže, tako da jedini On čovjeka može učiniti izbornikom, i niko drugi. Stoga Zakonodavac upotrebljava izraz *džebl* (disponiranost) umjesto *džebr* (primoranost). Tako je Božiji Poslanik, s.a.v.s., Ešedždžu Abdu-l-Kajsu rekao: "U tebi imaju dvije karakteristike koje Allah voli – to su: razboritost i promišljenost!"[550] "Jesu li se one stekle u meni", upitao je on, "tako što sam ih ja razvio u sebi, ili tako što su mi utisnute u moju narav?" "Tako što su ti utisnute u tvoju narav!", kazao mu je on. "Hvala Allahu", rekao je, "Koji mi je u narav utisnuo dvije karakteristike koje voli!"[551]

Uzvišeni Allah tako čovjeka kažnjava samo za ono djelo koje je uradio po svom izboru, a razlika između kazne za djelo koje je urađeno po slobodnoj volji i one za djelo urađeno mimo slobodne volje postojana je u ljudskoj prirodi i umu.

Ako bi neko rekao: Stvoriti djelo a onda kažnjavati za njeg jeste nasilje! – mi bismo kazali: To je isto kao kad bi neko rekao da je nasilje i stvaranje mogućnosti da se ispije otrov što može rezultirati smrću. Onako kako ovo prouzroči smrt, tako ono prouzroči kaznu, tako da ni u jednom ni u drugom slučaju nema nasilja.

Jednom riječju: Čovjekovo djelo je djelo koje ima svoju realnost,[552] međutim stvoreno je i realizirano po Allahu Uzvišenome, no ono nije i Njegovo djelo. Postoji, dakle, razlika između djela i realizacije, između stvaranja i onog što je stvoreno, i to je ono na šta ukazuje Profesor – Allah mu se smilovao! – riječima: "Ljudska djela stvara Allah, a ljudi ih stječu", potvrđujući da ljudima pripada djelo i stečevina, a stvaranje vezuje za Allaha Uzvišenoga.

---

[549] Ibidem.

[550] 'Afīfi kaže: "Vidjeti 332. stranicu prvoga sveska djela *Muhtesaru-l-Mosuli li-s-savā'iki-l-mursela*."

[551] Hadis bilježi Muslim i drugi autori posredstvom Ibn 'Abbāsa; stručno je elaboriran u djelu *Er-Revdu-n-nadīr* (406).

[552] 'Afīfi kaže: "Pogledati djelo *Medžmū'u-l-fetāvā*, I svezak, str. 333, i XIV svezak, str. 327."

Stečevina je uradak od kojega se korist ili šteta vraća na onog ko ga je uradio, onako kako kaže Uzvišeni, naime: “U njegovu korist je dobro koje učini, a na njegovu štetu zlo koje uradi!” (El-Bekare, 286)

O njegovim riječima:

Uzvišeni Allah zadužio ih je samo onim što oni mogu izvršiti, a oni ne mogu ništa više od onog čime ih je On zadužio, što je objašnjenje riječi: La havle ve la kuvvete illa billah (Nema ni snage ni moći, osim uz Allaha!) Mi kažemo: Niko nema načina [nije u stanju], niti može bilo šta učiniti da izbjegne neposluh Allahu, mimo Allahove pomoći, i niko nema snage vršiti pokornost Allahu i ostati postojan u njoj bez Allahove podrške. Sve se odvija prema htijenju Allaha Uzvišenog, po Njegovome znanju, odredbi i određenju. Njegovo htijenje nadvladava sva druga htijenja [Njegova volja preokreće sve druge volje] i Njegova odredba nadvladava sve doskočice. On čini ono što hoće i nikad nije nepravedan. “On neće biti pitan za ono što radi, a oni će biti pitani!” (El-Enbijā’, 23)

Komentar:

Što se tiče njegovih riječi: “Uzvišeni Allah zadužio ih je samo onim što oni mogu izvršiti” Uzvišeni kaže: “Allah nikoga ne obavezuje preko mogućnosti njegovih...” (El-Bekare, 286); “Mi nikoga preko njegove mogućnosti ne obavezujemo…” (El-En‘ām, 152; El-A‘rāf, 42; El-Mu’minūn, 62)

Ebu-l-Hasan el-Eš‘arī smatra da je obavezivanje nečim nepodnošljivim sa stajališta razuma prihvatljivo. Njegovi učenici su, potom, u vezi s tim bili u dilemi: da li toga ima u Šerijatu ili ne? Oni koji smatraju da ima argumentiraju to naredbom Ebu Lehebu da prihvati ispravno vjerovanje, budući da je Uzvišeni objelodanio da on neće prihvatiti to [već da će se pržiti u vatri rasplamsaloj]. Prema tome, bilo mu je naređeno da vjeruje da neće vjerovati, a to je obavezivanje dvjema suprotnostima, što je apsurdno.

Na ovo se odgovara odbijanjem: Mi, naime, ne prihvatamo kao gotovu činjenicu to da je njemu bilo naređeno da vjeruje [u to da neće vjerovati] jer je mogućnost da se može vjerovati postojala tako da on nije bio nemoćan da prihvati ispravno vjerovanje.[553] Prema tome, njemu se u obavezu nije stavljalo nešto što nije bio u stanju izvršiti, kako smo to vidjeli kod tumačenja izraza mogućnost.

Riječi Uzvišenoga, upućene melekima: "Kažite Mi nazive njihove ako istinu govorite!" (El-Bekare, 31), ili koje će se uputiti kiparima na Sudnjemu danu: "Oživite ono što ste stvorili!" i sl., u ovome ne mogu poslužiti kao argument, jer one ne predstavljaju zaduživanje nekim činom čiji bi izvršilac bio nagrađen, a neizvršilac kažnjen, već je to obraćanje kojim se sugerira nemoć onoga kome se obraća u pogledu onog što se traži od njega. Isti je slučaj i s dovom vjernika, navedenom u riječima Uzvišenoga: "Gospodaru naš, nemoj na nas natovariti nešto što nećemo moći podnijeti!" (El-Bekare, 286), budući da tovarenje nečega nepodnošljivog ne znači obavezivanje vjerskim obavezama (*teklīf*) već ono može da znači tovarenje brda na njega pa da od toga umre.

Ibnu-l-Enbāri kaže: "Tj. nemoj na nas natovariti nešto čije bi nam nošenje bilo preteško, iako bismo to mogli nositi uz veliku muku i silno iznurivanje. Tako se Arapima obratio na način koji je njima bio razumljiv, jer bi kod njih čovjek nekome koga mrzi rekao: Ne mogu da te gledam! – iako to stvarno može, no nešto takvo bi mu bilo suviše teško. S druge strane, mudrost ne dopušta da se neko zaduži nošenjem brda u smislu da će, ako to učini, biti nagrađen, a ako ne učini da će biti kažnjen, baš onako kako je Uzvišeni obavijestio o Sebi, naime, da On nikoga ne obavezuje nečim preko mogućnosti njegove."

Neki od njih su govorili: "Može se u obavezu staviti i nešto što se, obično, ne može izvršiti ali ne i nešto što se kao takvo ne može učiniti, budući da je nezamislivo te bi bilo nerazumno tražiti njegovo izvršenje, za razliku od onog prvog."

Drugi su govorili: "Ono što je nepodnošljivo u smislu da se za njega nema moći ne može se stavljati u obavezu, dok je stvar drukčija u pogledu onoga što se ne može podnijeti zbog zauzetosti nečim suprotnim njemu – ovo se može staviti u obavezu." Ovi su na tragu onoga što su u pogledu ovoga zastupale prve muslimanske generacije i istaknuti autoriteti vjere, s tim da njihovo objašnjenje, kako ovaj to ne može podnijeti te ga izostavlja stoga što se bavi nečim njemu suprotnim, predstavlja novotariju i u Šerijatu i u jeziku, budući da implicira smisao da čovjek ono što ne čini i nije u stanju činiti! Oni su se držali ovoga s obzirom na svoj stav da sposobnosti, odnosno mogućnosti, odnosno moćnosti, ima samo uz čin. Govorili su: "Onaj ko nešto nije uradio, nije ga ni mogao uraditi!", što je u suprotnosti s Kur'anom, Sunnetom i konsenzusom prvih muslimanskih generacija, ali i oprečno onome što smatra većina umnih ljudi, na šta je ukazano kod razmatranja "mogućnosti".

---

[553] ʻAfīfi kaže: "Vidjeti Ibn Tejmijjeovo djelo *Muvafekātu sahīhi-l-menkūli li sārīhi-l-maʻkūli*, I svezak, str. 36-37, te *Minhādžu-s-sunne*, I svezak, str. 90-91 u El-Medenijevom izdanju, odnosno str. 34. u Būlākovom izdanju.

Ono, pak, čega može biti samo sa djelom ne može biti predmetom obavezivanja u smislu vjerskog zaduženja, makar u stvarnosti i postojala želja da se to ostvari. Kao argument navode riječi Uzvišenoga: "... Nisu mogli da čuju." (Hūd, 20); "Ti, posigurno, nećeš moći sa Mnom da izdržiš." (El-Kehf, 67, 72, 75) Ovdje se, pak, ne misli na ono što oni nazivaju mogućnošću, a čega ima samo sa činom, s obzirom da Allah one kudi zato što "nisu mogli da čuju", jer da se tu misli na sam čin slušanja, to bi značilo da niko od ljudi ne može da čuje dok ne čuje, pa izdvajanje onih ne bi imalo nikakvog smisla. Smisao je, međutim, sljedeći: Oni su mrzili istinu, ona im je padala teško, bilo stoga što su zavidjeli njenome donosiocu, ili stoga što su ih nosili hirovi - pa zato nisu mogli da čuju, dok se Mūsā, a.s., nije mogao strpjeti zbog toga što je onaj čovjek činio stvari koje formalno nisu bile u skladu s vjerozakonom, a o kojima on nije imao znanja. Tako se izražava u arapskom jeziku, kao i u jezicima drugih naroda, za onoga ko nekog mrzi rekne se da mu ne može činiti dobro, a za onoga ko nekog voli rekne se da ga ne može kazniti, usljed velike ljubavi prema njemu, a ne usljed nesposobnosti da ga kazni. Prema tome, to se tako govori metaforično, onako kako reknemo: "Ubit ću ga!" kad nakanimo nekoga dobro istući.

Ovo nije opravdanje, jer da Allah ljudima nije naredio ništa drugo osim onoga čemu ih vuku njihovi prohtjevi, poremetili bi se i nebesa i Zemlja. Uzvišeni kaže: "Da se Allah za prohtjevima njihovim povodi, sigurno bi nestalo poretka na nebesima i na Zemlji i u onom što je na njima!" (El-Mu'minūn, 71)

Njegove riječi: "...a oni ne mogu ništa više od onog čime ih je On zadužio..." itd. do kraja izjave znače: Oni mogu učiniti samo ono za šta ih je On kadrim učinio. Pod tim se misli na Allahovu podršku, a ne na onu sposobnost čije su pretpostavke zdravlje, moćnost, sposobnost i ispravnost sredstava, dok se riječima "Nema ni snage ni moći, osim uz Allaha" potvrđuje Allahovo određenje (*el-kader*), što je Profesor objasnio u nastavku. Međutim, u Profesorovim riječima ima stanovite nejasnoće, budući da se pod "zaduživanjem propisima" (*teklīf*) ne podrazumijeva osposobljavanje (*el-ikdār*), već izricanje naredbe i zabrane. On, pak, kaže: "Zadužio ih je samo onim što oni mogu izvršiti, a oni ne mogu ništa više od onog čime ih je On zadužio."

Iz ovih njegovih riječi nadaje se da se to dvoje svodi na isto, što nije tačno, budući da su oni u stanju uraditi više od onog čime ih je On zadužio. Međutim, On, Uzvišeni, Svojim robovima želi lahkoću i olakšanje – On kaže: "Allah vam želi lahkoću, a ne želi vam teškoću." (El-Bekare, 185); "Allah želi da vam olakša..." (En-Nisā', 26); "I nije vam u vjeri načinio nikakvu teškoću..." (El-Hadždž, 78) Prema tome, da je još toga nadodao na ono čime smo zaduženi, mi bismo i to bili u stanju izvršiti, ali je On prema nama pokazao dobrotu i smilovao nam se, olakšao nam i ništa nam teško u vjeri nije propisao. Na onu nejasnoću se, dakle, odgovara, ovim što smo maločas rekli, naime, da se pod izrazom *kapacitet* (*et-tākkah*) podrazumijeva Allahova podrška, a ne sposobnost i ispravnost sredstava, tako da u predmetnoj rečenici ima stanovite konfuzije, pa na to treba obratiti pažnju.

Što se tiče njegovih riječi: "Sve se odvija prema htijenju Allaha Uzvišenog, po Njegovome znanju, odredbi i određenju" – treba kazati da on ovdje pod "Njegovom odredbom" misli na kosmičku, a ne na vjerozakonsku odredbu, budući da odredba može biti i ovakva i onakva, kao što je slučaj i s voljom, naredbom, dozvolom, zapisninom,[554] presudom, zabranjivanjem i sl. Tako kosmičku odredbu nalazimo, naprimjer, u riječima Uzvišenoga: "Pa je odredio da ih bude sedam nebesa u dva dana!" (Fussilet, 12), a vjerozakonsku u Njegovim riječima: "A Gospodar tvoj je odredio da obožavate samo Njega!" (El-Isrā', 23)

Što se, pak, tiče kosmičke i vjerske volje o njoj smo govorili ranije, kod razmatranja Profesorovih riječi: "I biva samo ono što On hoće!", dok kosmičku naredbu nalazimo u riječima Uzvišenoga: "Njegova naredba je, kad nešto želi, da samo rekne: 'Budi!' – i ono biva!" (Jā-Sīn, 82); te, prema jednome tumačenju, koje je i najjače, u riječima: "A kad hoćemo da uništimo neko naselje, Mi naredimo njegovim bogatašima, pa se oni u njemu odaju griješenju, i tako se na njemu ispuni Riječ, i Mi ga do temelja razorimo!" (El-Isrā', 16) Vjersku, pak, naredbu nalazimo u riječima: "Allah naređuje pravdu i dobročinstvo!" (En-Nahl, 90); "Allah vam naređuje da povjerene stvari vratite njihovim vlasnicima!" (En-Nisā', 58)

---

[554] Dosl. *knjigom* (kitāb). Kako se tim izrazom, baš kao i njegovim glagolskim ishodištem *ketebe-jektubu*, označava nešto što je zapisano, propisano, pismenim putem naređeno i sl., što će kazati Objavom regulirano u najširem smislu te riječi, tako smo ga preveli kao gore. (Nap. prev.)

Što se tiče kosmičke dozvole, nju nalazimo u riječima Uzvišenog: "A nisu oni ti koji su štetili time ikome, izuzev dozvolom Allahovom..." (El-Bekare, 102), dok vjerozakonsku dozvolu nalazimo u Njegovim riječima: "Šta ste posjekli od palmi ili ih ostavili uspravno na korijenju njihovom, pa bilo je s dozvolom Allahovom..." (El-Hašr, 5)

Kosmičku zapisninu nalazimo u govoru Uzvišenog: "I ničiji život se ne produži niti skrati, a da to nije zapisano u Knjizi; to je Allahu, uistinu, lahko!" (Fātir, 11); "Mi smo u Zeburu, poslije Tevrata, zapisali da će Zemlju Moji čestiti robovi naslijediti." (El-Enbijā', 105), dok vjerozakonsku zapisninu nalazimo u riječima Uzvišenog: "Mi smo im u njoj propisali (dosl. zapisali): glava za glavu..." (El-Māide, 45); "O vjernici, propisuje vam se (dosl. zapisan vam je) post..." (El-Bekare, 183)

Kosmički propis nalazimo u Allahovoj eksplikaciji riječi sina Jakubovog, a.s.: "Zato neću napustiti zemlju, dok mi ne dopusti otac moj, ili mi Allah ne presudi; a On je najbolji presuditelj!" (Jūsuf, 80), te u Njegovim riječima: "'Gospodaru moj', reče on, 'presudi s Istinom!' – a Gospodar naš je Milostivi, od Njega se pomoć išće protiv onog što vi pripisujete!" (El-Enbijā', 112), dok vjerozakonski propis nalazimo u riječima Uzvišenog: "Dozvoljavaju vam se životinje - stoka, izuzev one koja će vam se navesti; dok ste u ihramima nije vam dozvoljeno loviti. Uistinu, Allah propisuje šta On hoće." (El-Māide, 1); "To vam je Allahov propis, On sudi među vama..." (El-Mumtehane, 10)

Kosmičko zabranjivanje nalazimo u riječima Uzvišenog: "Pa uistinu – reče On – ona će im biti zabranjena četrdeset godina, lutaće po zemlji..." (El-Māide, 26); "I zabranjeno je za naselje koje smo uništili – oni se neće povratiti." (El-Enbijā', 96), a vjerozakonsko u Njegovim riječima: "Zabranjuje vam se lešina i krv i meso svinje..." (El-Māide, 3); "Zabranjene su vam: majke vaše..." (En-Nisā', 23)

Što se, pak, tiče kosmičkih riječi njih nalazimo u riječima Uzvišenog: "I ispunila se lijepa riječ Gospodara tvoga nad sinovima Israilovim, zato što su se strpili..." (El-A'rāf, 137), te u riječima Božijeg Poslanika, s.a.v.s.: "Utječem se Allahovim potpunim riječima koje ne može prekoračiti ni dobri ni loši!"[555], dok vjerozakonske riječi, riječi vjere, nalazimo u riječima Uzvišenoga: "I kad je kušao Ibrahima Gospodar njegov riječima, pa ih je ispunio..." (El-Bekare, 124)

---

[555] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen (pod br. 148/u izvorniku).

Što se tiče njegovih riječi: "On čini ono što hoće i nikad nije nepravedan" one ekspliciraju sve one kur'anske navode Allahovog odricanja od Sebe nepravde prema ljudima i predstavljaju srednji stav između (ekstremnih) stavova ideterminista (*kaderija*) i determinista (*džebrija*). Tako djela nepravde i ružni postupci ljudi nisu i nepravda i ružni postupci Njegovi, kako to tvrde kaderije, muʻtezilije i njima slični. To je, naime, uspoređivanje Allaha s Njegovim stvorenjima i Njegovo predstavljanje po analogiji na njih! Međutim, On je Gospodar, Neovisni i Moćni, a oni su robovi, ovisni i potčinjeni.

Nepravdom se ne naziva nešto nemoguće, što nije u domenu moći, kako to tvrde neke apologete i dr., koji kažu: "Nemoguće je da [u] Kadrom i Moćnom bude nepravde, tako da bi sve što bi On uradio od onog što može, to bi od Njega bilo pravedno; nepravda, pak, može poteći samo od nekog podređenog kome je neko drugi nešto zabranio, a Allah nije takav."

Naprotiv, Njegove riječi – "A ko je radio dobra djela, a bio vjernik, on se neće bojati nepravde ni zakidanja." (Tā-Hā, 112); "Ne mijenja se Riječ kod Mene, i Ja nisam nepravedan prema ljudima!" (Kāf, 29); "I nismo im učinili nepravdu, međutim, oni su bili nepravedni." (Ez-Zuhruf, 76); "I ono što su radili naći će prisutno, a Gospodar tvoj nikome neće nepravdu učiniti!" (El-Kehf, 49); "Danas će se svakome isplatiti ono šta je zaslužio; danas nema nepravde! Allah, zaista, brzo sviđa obračun!" (El-Mu'min, 17) – govore upravo suprotno njihovoj tvrdnji. Isto je i s Njegovim riječima koje od Njega prenosi Njegov poslanik: "O robovi Moji, Ja sam nepravdu Sebi zabranio i učinio sam je zabranjenom i među vama pa – nemojte jedni drugima činiti nepravdu!"[556]

Ovo ukazuje na dvije stvari: jedna od njih je da je On Sebi zabranio nepravdu, a neko ko nije mogućan ne može se nečim takvim atributirati; druga je da On kaže kako je nepravdu "Sebi zabranio", onako kako je rekao da je Sebi "propisao milostivost". Ovo pobija njihovu argumentaciju da nepravda može poteći samo od nekog podređenog kome je neko drugi nešto zabranio, a da Allah nije takav. Stoga će im se kazati: On je Sebi propisao, i Sebi je zabranio nešto što je u stanju učiniti, a ne nešto što Mu, kao takvo, nije dostupno.

Isto tako, Njegove riječi: "...neće se nepravde ni zakidanja plašiti" (Tā-Hā, 112) učenjaci iz prvih muslimanskih generacija riječ "nepravda" (*zulm*) protumačili su kao "tovarenje na njega grijeha drugoga", a "zakidanje"

---

[556] Hadis bilježi Muslim i prethodno je spomenut pod br. 56. V.: *Muhtesaru Sahīhi Muslim* (1828).

(*hedm*) kao "odvađivanje njegovih dobrih djela", onako kako kaže Uzvišeni: "I nijedan grešnik tuđe grijehe neće nositi." (El-Isrā', 15)

Također, čovjek se ne boji nemogućeg, nečega što nije u domenu moći, pa da bi mu se trebala pružiti sigurnost od toga, već mu se sigurnost daje od nečeg potencijalno mogućeg. Tako, dajući mu garanciju da mu neće biti učinjena nepravda kazavši da se "neće plašiti" (Tā-Hā, 112), Uzvišeni je sugerirao da je i to potencijalno moguće, da je u Njegovoj moći.

Isto je i s Njegovim riječima: "Ne prepirite se preda Mnom...!" (Kāf, 28), pa do riječi: "Ja prema ljudima nisam nepravedan!" (Kāf, 29) Naime, On ovim ne poriče nešto što nije u Njegovoj moći, što ne bi moglo poteći od Njega, već nešto što On može, što je realno moguće – a to je da oni mogu biti nagrađeni i mimo svojih djela. Prema stajalištu ovih, Allahu se, u osnovi, ne može odreći nikakav postupak, niti se može kazati kako je suviše svet da bi učinio nešto takvo, tako da se Njemu ne može odreći bilo šta što je moguće. Svaki Njegov čin je, pak, dobar, tako da loš čin nema realne osnove. Takvo što je nemoguće, a ono što je nemoguće nema realne osnove!

Kur'an, pak, na više mjesta upućuje na nešto suprotno od ovoga, gdje Allah od Sebe odriče činjenje nečega što Njemu ne priliči i ne dolikuje. Iz toga doznajemo da je On čist i iznad činjenja lošeg djela i svakog pokudnog i nepriličnog čina, kao što je čist i iznad toga da bi Ga se moglo dovesti u vezu s bilo čim ružnim ili pripisati Mu bilo koje pokudno i neprilično svojstvo. To je onako kako On kaže, naime: "Zar ste mislili da smo vas uzalud stvorili i da Nama nećete biti vraćeni!?" (El-Mu'minūn, 115), gdje On od Sebe odriče uzaludno stvaranje ljudi i osuđuje one koji to smatraju takvim, a to je čin.

Njegove pak riječi: "Zar da muslimane izjednačimo s nevjernicima!?" (El-Kalem, 35), te riječi: "Ili da one koji vjeruju i rade dobra djela izjednačimo s onima koji šire pokvarenost na Zemlji, ili da bogobojazne izjednačimo s razvratnicima?!" (Sād, 28) – Njegov su demant onima koji drže dopustivim da Allah stavi u istu ravan jedne i druge. Isto se može kazati i za Njegove riječi: "Misle li oni koji čine zla djela da ćemo s njima postupati jednako kao s onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju!" (El-Džāsije, 21) – njima se osporava stajalište onih koji drže da će to i biti tako; saopćava im se da je to ružna i loša prosudba, nešto od čega je Gospodar čist.

Ebu Dāvud i El-Hākim u *El-Mustedreku*, posredstvom Ibn 'Abbāsa, 'Ubādea ibn Sāmita i Zejda ibn Sābita, bilježe sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Kada bi Allah (sve) stanovnike Svojih nebesa i stanovnike Svoje

Zemlje kaznio, kaznio bi ih a ne bi bio nepravedan prema njima, a kada bi im se smilovao, Njegova milost bi im bila bolja od njihovih djela!"[557]

Ovaj hadis deterministi (*džebrijje*) uzimaju kao argument za svoje tvrdnje, dok se ideterministima (*kaderije*) on ne uklapa u njihova pogrešna načela pa su ga, ili označavali lažnim, ili mu davali drugi smisao! Najviše sreće sa njim su, pak, imali pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) koji su ga prihvatili kao istinitog i iz Allahove veličine i uzvišenosti spoznali razmjeru Allahovih blagodati prema ljudima i ljudsko neadekvatno uzvraćanje na te blagodati – iz razloga nemoći, neznanja, neumjerenosti ili traćenja, ili pak zbog pomanjkanja izražavanja moguće zahvalnosti, makar u nekim aspektima. Naime, Njegovo pravo kod stanovnika nebesa i Zemlje je da Mu se bude pokorno i da Mu se ne izražava neposluh, da se spominje i da se ne zaboravlja, da Mu se zahvaljuje i da Mu se blagodati ne poriču, te da snaga ljubavi i pokajanja, pouzdanja i bojazni, samokontrole, straha i nade – sve to skupa bude upravljeno prema Njemu, vezano za Njega, tako da srce bude odano u ljubavi prema Njemu i obožavanju Njega, odnosno da je takvo samo prema Njemu, da jezik bude zarobljen spominjanjem Njega, a svi organi budu u pokornosti Njemu.

Ovo je, bez sumnje, općenito moguće, ali ljudi škrtare u tome i oni su u pogledu toga na različitim nivoima čiji broj sam Allah zna. Većina Allahu pokornih ljudi škrtare u nečemu, makar to i izvršili na neki drugi način. Gdje je taj kod koga se nekada nije javila želja za nečim suprotnim od onog što Allah voli da potekne od njega? Ima li toga koji nije učinio nešto suprotno od onog za šta je stvoren, makar jedanput? Prema tome, kada bi Gospodar Uzvišeni Svoju pravdu spustio na stanovnike Svojih nebesa i Svoje Zemlje, On bi ih po Svojoj pravdi i kaznio i pritom ne bi bio nepravedan prema njima. Najviše što se tu može učiniti jest da se čovjek pokaje za to i prizna svoju pogrešku, no primanje tog pokajanja čisto je Njegova dobrostivost i dobročinstvo, inače: kad bi Svoga roba kaznio za njegov prijestup On u tom slučaju ne bi bio nepravedan, čak i pod pretpostavkom da se on pokajao za to što je učinio. Međutim, On je Sebi stavio u obavezu, po nalogu Svoje dobrostivosti i Svoje milosti, da neće kazniti onog ko se pokaje za grijeh koji počini; On je Sebi propisao milost, pa ljudima ne preostaje ništa drugo doli Njegova milost i oprost, a ničije djelo ne doseže taj nivo da bi se njime moglo spasiti od Vatre i ući u Džennet, kako je to rekao onaj koji je najpokorniji svome Gospodaru i čije je djelo najbolje i najvrednije, i koji je najviše veličao i uzdizao svoga Gospodara, naime: "Nikoga od vas neće spasiti njegovo djelo!" "Čak ni tebe, Božiji Poslaniče!?", upitali su ga oni, i on im je rekao: "Ni mene, osim ako me Allah ne obuhvati Svojom milošću i dobrotom!"[558]

---

[557] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno sam ga elaborirao u djelu *Tahrīdžu-s-sunne* (245).

(Ebu Bekr) es-Siddīk ga je jednom upitao koju dovu da uči u namazu, i on mu je rekao: "Reci: 'Bože moj, ja sam sebi mnogo nepravde učinio, a grijehe ne oprašta niko osim Tebe, pa oprosti mi Svojim oprostom i smiluj mi se – ta Ti si opraštač milostivi!'"[559]

Ako je, dakle, ovakvo Siddīkovo stanje, koji je najbolji čovjek poslije vjerovjesnika i poslanika, šta se onda može misliti o drugima, osobito kada se zna da je on to ime i dobio (tj. iskreni) jer je ispunio sve njegove uvjete, gdje se podrazumijeva spoznaja Gospodara, dužnost prema Njemu, svijest o Njegovoj veličini, zatim šta Mu čovjek treba činiti, kakvo je Njegovo pravo kod čovjeka i svijest o čovjekovom zakazivanju u tome. Pa, daleko nek bude onaj koji tvrdi da stvorenju nije potreban oprost njegovog Gospodara, da ono nema potrebe za njim.

Od ovog nepoznavanja Allaha i Njegovog prava nema većega! Ako tvoje shvatanje nije dostatno da ovo pojmi, onda se spusti na razinu blagodati i samo vidi koliko se dužnosti ima u pogledu njih, pa omjeri ko je zahvalan na njima a ko ih poriče. Tada ćeš vidjeti da On, Uzvišeni, kada bi kaznio (sve) stanovnike Svojih nebesa i Svoje Zemlje, kaznio bi ih a da pritom prema njima ne bi nepravedan bio.

O njegovim riječima:

Dova i sadaka živih koriste umrlim.

Komentar:

Pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) imaju jedinstven stav o tome da umrli imaju koristi od nastojanja živih po dvije osnove:

---

[558] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Hurejrea. Ranije je naveden hadis sličan ovome (br. 613/u izvorniku).

[559] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), posredstvom Ebu Bekra es-Siddīka. (V.: *Musnedu Ebi Bekr es-Siddīk*, izdavač "El-Mektebu-l-islāmi", str. 122).

a) po onom što je sam umrli uzrokovao za vrijeme svoga života[560] i
b) po osnovi dove koju za njih upute muslimani, njihovog moljenja Allaha da im oprosti grijehe, te sadake i hadža, s tim da su mišljenja različita o tome šta do umrloga stiže od hadžske nagrade. Od Muhammeda ibnu-l-Hasana se, naprimjer, prenosi da "do umrlog stiže sevap od sredstava koja su utrošena za obavljanje hadža, dok sam hadž pripada onome ko ga je obavio." Međutim, većina učenjaka smatra da hadžska nagrada pripada onome za koga je obavljen hadž, i to je ispravno.

Što se, pak, tiče tjelesnih obredoslovlja (*ʻibadāt bedenijja*), poput posta, namaza, učenja Kur'ana i zikra, tu su mišljenja različita. Ebu Hanīfe, Ahmed i većina učenjaka iz prvih muslimanskih generacija mišljenja su da sevap od njih stiže umrlome, dok su Šafija i Malik, prema većini onoga što se od njih prenosi o tome, držali da ne stiže.

Neki inovatori u vjeri iz reda apologeta (*ehlu-l-kelām*) opet smatraju da umrlima od živih ne stiže baš ništa, ni dova, ni bilo šta drugo, što, međutim, opovrgava i Kur'an i sunnet. Oni, pak, to svoje stajalište podupiru onim ajetima iz Kur'ana koji se mogu tumačiti različito (*mutešābih*), poput ovih: "I da čovjeku pripada samo ono što sam uradi." (En-Nedžm, 39); "A vi ćete prema onome kako ste radili nagrađeni biti." (Jā-Sīn, 54); "U njegovu korist je dobro koje učini, a na njegovu štetu zlo koje uradi." (El-Bekare, 286)

Međutim, od Vjerovjesnika, s.a.v.s., pouzdano se prenose sljedeće riječi: "Kad čovjek umre njegovo se djelo prekida, osim od troga: od trajne sadake, od dobrog potomka koji za njega čini dovu i od nekog znanja kojim se ljudi koriste nakon njega!"[561] Tako je ljude upoznao sa tim da umrli ima koristi od onog što je sam uzrokovao za svog života, dok je ostao odsječen od onog što nije sam uzrokovao za života. Oni koji stoje na stanovištu da umrlome ne stiže sevap od onih vjerskih radnji koje se ni u kom slučaju ne mogu učiniti za drugoga, poput islama, namaza, posta, učenja Kur'ana i sl., od kojih sevap pripada isključivo onome ko ih je učinio i ne proteže se na drugoga, onako kako te radnje ni u životu niko ne može uraditi za drugog, niti njihovog izvršioca može zamijeniti neko drugi, to dokazuju hadisom kojeg posredstvom Ibn ʻAbbāsa bilježi En-Nesāi u kojem Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: "Niko ni za koga ne može obaviti namaz i niko ni za koga ne može postiti, ali može umjesto drugoga nahraniti siromaha jednim pregrštom pšenice za svaki dan (njegovog propuštenog posta)!"[562]

---

[560] ʻAfīfi kaže: "V.: *Muhtesaru-s-savāik*, I svezak, str. 335."

[561] Hadis bilježe Muslim i drugi autori posredstvom Ebu Hurejrea, a stručno je elaboriran u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz*, str. 174.

Dokaz da umrli ima koristi i od nečega što nije sam uzrokovao za svog života jesu Kur'an, sunnet, konsenzus muslimana (*el-idžmā'*) i vjerodostojna analogija (*el-kijās*). Što se tiče Kur'ana, u njemu Uzvišeni kaže: "Oni koji poslije njih dolaze govore: 'Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nam u vjeri prethodila!'" (El-Hašr, 10) Allah ih, naime, hvali zbog njihovog traženja oprosta za vjernike koji su živjeli prije njih, što ukazuje na to da umrli imaju koristi od dove kojom se živi obraćaju Allahu za oprost njihovih grijeha.

Na činjenicu da umrli imaju koristi od dova koje za njih upućuju živi upućuje i jednodušan stav muslimana da se za umrloga uči dova prilikom obavljanja dženaza-namaza. U sunnetu se navodi velik broj takvih dova, kao i onih dova koje se uče nakon ukopa. U Ebu Dāvudovom *Sunenu* navodi se sljedeća izjava Osmana ibn 'Affāna, Allah bio zadovoljan sa njim: "Kad bi Vjerovjesnik, s.a.v.s., ukopao nekog umrlog, stao bi ponad njega i rekao: 'Molite za oprost grijeha svome bratu, tražite od Allaha da ga učini postojanim, jer se on upravo sada ispituje!'"[563]

Isto je i s dovom koju živi upućuju za umrle kad posjećuju njihove mezarove, kako to nalazimo u Muslimovom *Sahīhu*, u hadisu koji se prenosi posredstvom Burejde ibnu-l-Husajba, koji kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., učio ih je da, kada odu u mezarluke, reknu: 'Mir neka je na vama, o vjernici i muslimani ovih kuća – i mi ćemo se vama, ako Bog da, priključiti! Molimo Allaha da oprosti i nama i vama! (*Es-selāmu 'alejkum ehle-d-dijāri mine-l-mu'minīne ve-l-muslimīne, ve innā in šāallahu bikum lāhikūn. Nes'elullāhe lenā ve lekumu-l-'āfije*).'"[564]

Isto tako, u Muslimovom *Sahīhu* se navodi sljedeća 'Āišina – Allah bio zadovoljan sa njom! – izjava: "Upitala sam Vjerovjesnika, s.a.v.s., šta da reknem ako bih se molila za oprost grijeha onih u mezarovima[565] i on je rekao:

---

[562] Nije mi poznato da se ovaj hadis od Vjerovjesnika prenosi s potpunim prijenosnim nizom (*merfū'*), ni kod Nesāija, ni kod nekoga drugog. Nesāi ga u djelu *El-Kubrā* (IV/43/1), te Tahāvi u *Muškelu-l-āsāru* (III/141), bilježi kao Ibn 'Abbāsovu izjavu, s vjerodostojnim prijenosnim nizom.

[563] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz*, str. 155. 'Afīfi kaže: "V.: *Muhtesaru-s-savāik*, I/33."

[564] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz* (189-190).

[565] 'Afīfi kaže: "V.: *Muhtesaru-s-savāik*, I/354."

ʻReci: Mir neka je na stanovnicima ovih kuća, vjernicima i muslimanima! Neka se Allah smiluje našim (i vašim) prethodnicima i onima iza nas (i vas). I mi ćemo se, ako Bog da, vama priključiti! (*Es-selāmu ʻalā ehli-d-dijāri mine-l-mu'minīne ve-l-muslimīn. Jerhamullāhu-l-mustakdimīne minnā (ve minkum) ve-l-musteʻhirīn. Ve innā inšaāllahu bikum lāhikūn*).ʼ"[566]

Što se tiče dospijeća sevapa od sadake[567] do umrloga, u zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima se posredstvom ʻĀiše – Allah bio zadovoljan sa njom! – bilježi "da je neki čovjek došao Vjerovjesniku, s.a.v.s., i rekao mu: ʻBožiji Poslaniče, moja majka je iznenada ispustila dušu ne ostavivši za sobom oporuku, a da je to stigla uraditi, mislim da bi oporučila da se dadne sadaka pa – hoće li ona imati nagradu ako ja za nju dadnem sadaku?ʼ ʻHoćeʼ, odgovorio mu je Poslanik."[568]

U Buhārijevom *Sahīhu* navodi se, posredstvom ʻAbdullāha ibn ʻAbbāsa – Allah bio zadovoljan sa njim! – "da je Saʻdu ibn ʻUbādeu umrla majka dok je on negdje bio odsutan, pa je otišao Vjerovjesniku, s.a.v.s., i rekao mu: ʻBožiji Poslaniče, majka mi je umrla dok sam bio odsutan, pa hoće li joj biti od koristi ako ja za nju dadnem sadaku?ʼ ʻHoćeʼ, odgovorio je. ʻEto, ondaʼ, rekao je on ʻti budi svjedok da je moj palmovik Mihrāf sadaka za nju!ʼ"[569]

Sličnih primjera u sunnetu ima velik broj.

O dospijevanju sevapa od posta do umrloga u zbirkama vjerodostojnih hadisa Buhārija i Muslima se od ʻĀiše – Allah bio zadovoljan sa njom! – navodi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko umre, a za sobom ostavi neispoštenih dana (mjeseca ramazana), neka te dane za njeg naposti njegov nasljednik!"[570] Iako u *Sahīhu* ima još sličnih hadisa, Ebu Hanīfe – Allah mu se smilovao! – drži da se tu misli na kompenzaciju u hrani za neispoštene dane umrle osobe, a ne na post za nju, shodno ranije navedenom Ibn ʻAbbāsovom hadisu.[571] Razmatranje tog pitanja je, pak, poznato u šerijatskopravnoj literaturi.

Što se tiče dospijevanja sevapa od hadža do umrloga, u Buhārijevom *Sahīhu* se od Ibn ʻAbbāsa – Allah bio zadovoljan sa njim! – bilježi "da je neka žena iz plemena Džuhejna došla Vjerovjesniku, s.a.v.s., i rekla mu: "Moja majka se zavjetovala da će obaviti hadž, ali je umrla prije nego ga je obavila – pa mogu li ja za nju obaviti hadž?" "Obavi za nju hadž", rekao joj je on. "Vidi, da je tvoja majka za sobom ostavila neki dūg, zar ga ti ne bi vratila!? Izmirite dūg prema Allahu, jer je Allah najpreči da se izmire obaveze prema Njemu!"[572]

---

[566] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz* (181-183).

[567] ʻAfīfi kaže: "V. raspravu broj šesnaest u Ibnu-l-Kajjimovoj knjizi *Er-Rūh*."

[568] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz*, str. 172.

[569] Ibidem.

[570] Ibidem, str. 169.

[571] Kako smo vidjeli, radi se o predaji čiji se prijenosni niz završava na osobi iz prve muslimanske generacije (*mevkūf*).

Sličnih hadisa, također, ima velik broj.

Muslimani su saglasni oko toga da izmirenje duga s umrlog skida odgovornost za nj, makar ga izmirila i neka strana osoba i makar bio izmiren iz imetka koji nije zaostavština umrloga. Na to ukazuje hadis Ebu Katadea koji je uzeo na sebe da vrati dva dinara duga koji je ostao iza umrlog – kada ih je vratio Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: "Sada mu se ohladila njegova koža!"[573]

Sve je to suklado načelima Šerijata, a i čista je logika. Naime, sevap je pravo onog ko ga je zaradio, pa ako bi ga on poklonio svom bratu muslimanu, tome ne bi bilo nikakve smetnje, isto onako kako ne bi bilo smetnje da mu je poklonio nešto iz svog imetka dok je bio živ, ili ga razriješio duga nakon njegove smrti.

Zakonodavac je dospijevanjem sevapa od posta do umrloga ukazao i na dospijevanje do njega sevapa od učenja Kur'ana i sličnih tjelesnih ibadeta. Naime, post je sustezanje od svega onoga što ga kvari, uz postojanje namjere da se posti, i Zakonodavac se eksplicitno izjasnio o tome da sevap od toga dospijeva umrlome, pa kako bi tek stvar mogla stajati sa učenjem Kur'ana koje je još i aktivan čin i namjera!?

Na njihovo argumentiranje riječima Uzvišenog: "I da čovjeku pripada samo ono što sam uradi." (En-Nedžm, 39) učenjaci su dali više odgovora od kojih su najispravnija ova dva:

1. Čovjek svojim trudom i lijepim ophođenjem stekne prijatelje, izrodi djecu, oženi žene, učini dobro, zbliži se s ljudima i oni usljed toga osjete žal za njim, za njeg upute dovu i poklone mu sevap nekih dobrih djela. Tako to bude izdanak njegovog vlastitog truda. Štaviše, i sam ulazak muslimana sa svim drugim muslimanima u djelokrug islama jedan je od najvećih faktora pomoću kojega korist svakog muslimana

---

[572] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *El-Irvā'* (993). Objašnjenje onoga što se njime htjelo kazati vidi u Ibnu-l-Kajjimovim riječima u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz*, poglavlje "Od čega umrli ima koristi", str. 170-171.

[573] Hadis je dobar (*hasen*); bilježi ga El-Hākim i drugi autori, a stručno je elaboriran u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz*, str. 16.

može dospjeti do njegovog prijatelja, kako za života mu tako i nakon njegove smrti, a dova muslimana obuhvata sve njih. Naime, Uzvišeni Allah je ispravno vjerovanje (*el-īmān*) učinio sredstvom koje onome ko ga posjeduje osigurava da može imati koristi od dove svoje braće vjernika i njihovih nastojanja, pa kada preseli s takvim vjerovanjem time je zadobio sredstvo koje mu osigurava dostavu koristi.

2. Drugi odgovor je još snažniji: Kur'an, naime, ne poriče da čovjek može imati koristi od truda drugoga, već samo poriče to da on može biti njegovim vlasnikom, a između toga dvoga je razlika očevidna. Tako je Uzvišeni izjavio da čovjek posjeduje samo svoj trud, dok trud nekoga drugog pripada onome ko ga je uložio, pa on taj svoj trud može, ako hoće, pokloniti drugome, a može ga i zadržati za sebe.

Riječi Uzvišenog: "...da nijedan grešnik tuđe grijehe neće nositi i da je čovjekovo samo ono što sam uradi!" (En-Nedžm, 38-39) predstavljaju dva jasna ajeta kojima se naglašava pravda Gospodara Uzvišenog. Prvi od njih izražava smisao da On nikoga neće kazniti za zlodjelo nekoga drugog, niti će ikoga sankcionirati za nečiji tuđi dūg, kako to čine ovosvjetski vladari. Drugi, pak, ajet kazuje o tome da čovjek može postići spas samo svojim radom, čime mu se prekida svaka nada da bi mogao biti spašen djelima svoga oca, svojih predaka ili šejhova, kako se nadaju oni sa lažnom nadom. On, Uzvišeni, nije rekao da čovjek može imati i koristi samo od onoga što je sam uradio.

Isto je i s Njegovim riječima: "U njegovu korist je dobro koje učini." (El-Bekare, 186); "I vi ćete prema onom kako ste radili nagrađeni biti." (Jā-Sīn, 54) – kontekst ovog ajeta ukazuje na to da ono što se negira jest kažnjavanje čovjeka zbog djela koje je počinio neko drugi, jer je Uzvišeni rekao: "Danas se nikome neće nepravda učiniti i vi ćete prema onome kako ste radili nagrađeni biti." (Jā-Sīn, 54)

Njihovo, pak, argumentiranje Poslanikovim, a.s., riječima: "Kad čovjek umre njegovo se djelo prekida..."[574] je neodrživo, budući da Poslanik, a.s., nije rekao da se prekida i čovjekovo okorištavanje, već samo njegovo djelo. Što se tiče djela drugoga, ono pripada onome ko ga je uradio, [pa ako] bi ga njemu poklonio tada bi do njega stigao sevap od djela kojeg je uradio njegov izvršilac, a ne sevap od njegovog vlastitog djela. To je poput dūga kojeg čovjek može izmiriti za drugog i time ga riješiti odgovornosti za nj, iako ono čime je taj dūg izmiren nije njegovo.

---

[574] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i maločas smo se susreli sa njim (br. 633/u izvorniku).

Što se tiče onog razlučivanja koje neki prave između materijalnih i tjelesnih vjerskih čina (*el-'ibādāt*) treba napomenuti da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., legitimirao post za umrloga, kako smo vidjeli, mada u postu nije dopušteno da jedna osoba posti za drugu. Isto je i s Džābirovim – Allah bio zadovoljan sa njim! – hadisom u kome on kaže: "Klanjao sam s Božijim Poslanikom, s.a.v.s., kurbanski bajram-namaz, pa kad je završio doveo je jednoga ovna i zaklao ga. Tada je rekao: 'U ime Allaha, Allah je najveći! Bože moj, ovo je za mene i za one iz moga ummeta koji nisu (mogli) zaklali kurban!'"[575] Hadis bilježe Ahmed, Ebu Dāvud i Tirmizi. Ovome možemo pridodati i hadis o dva kurbana, gdje je za jednoga od njih Poslanik, s.a., rekao: "Bože moj, ovo je za sav moj ummet!"[576], a za drugoga: "Bože moj, ovo je za Muhammeda i Muhammedovu porodicu!" Hadis bilježi Ahmed. Ono, dakle, čime se čovjek u pogledu kurbana približava Bogu jest puštanje krvi, a Poslanik, a.s., je to uradio za drugoga.

Isto tako, i vjerski čin obavljanja hadža je tjelesan, a [imetak] nije njegov neizostavni dio, već samo sredstvo. Zar ne vidiš da je onaj iz Mekke dužan obaviti hadž samo ako može pješice otići do 'Arefāta – materijalna sredstva mu se u tome ne postavljaju kao uvjet. Ovo je ono što se nadaje kao najispravnije, tj. da se hadž ne sastoji od tjelesnog i materijalnog, već je on čisto tjelesan vjerski čin, kako se o tome eksplicitno izjasnila jedna skupina kasnijih učenjaka hanefijskog mezheba. Obrati pažnju na one stroge kolektivne obaveze muslimana (*furūdu-l-kifāje*) – vidi kako u njima jedan dio zamjenjuje ostale! To je tako jer se tu radi o poklanjanju sevapa, a ne o zamjenjivanju (u obavljanju radnje), onako kako lični unajmljenik ne može nekom drugom dati da uradi ono za šta je unajmljen, ali ima pravo svoju zaradu dati kome hoće.[577]

Što se, pak, tiče unajmljivanja nekih ljudi da uče Kur'an i poklanjaju ga umrlome, takvo nešto nije radio niko iz prvih muslimanskih generacija (*selef*), niti je to zastupao iko od najviših autoriteta vjere (imami), niti je izrazio svoje razumijevanje za to. Unajmljivanje za samo učenje Kur'ana nije dopušteno i o tome nema razilaženja. Razišli su se, pak, o tome da li je dopušteno unajmiti nekoga da podučava (Kur'anu) i sl., u čemu ima koristi koja se prenosi na druge. Sevap, naime, neće stići do umrloga ukoliko djelo nije učinjeno u ime Allaha, a kako ovo nije čisti ibadet, njegov izvršilac [od tog] svog sevapa ne bi imao šta pokloniti umrlima! Stoga niko nije govorio da je iznajmio nekoga ko će postiti i klanjati i sevape od toga poklanjati umrlome. Međutim, ako bi čovjek dao nekih sredstava onom ko uči Kur'an, ko pudučava Kur'anu ili ko uči učiti u njemu kako bi time pomogao onima koji se bave Kur'anom, to bi se smatralo vidom sadake za umrloga, i to je dozvoljeno. U djelu *El-Ihtijār* piše: "Ako bi umrli ostavio oporuku da se dio njegovog imetka dadne nekome ko će učiti Kur'an na njegovu mezaru, ta bi oporuka bila nevažeća, jer bi implicirala unajmljivanje." Ez-Zāhidī u svojoj *El-Gunji* navodi da bi "kad bi čovjek uvakufio nešto za nekog ko će učiti kod njegovog mezara, to uvakufljenje bi bilo nevažeće."

---

[575] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) shodno drugim hadisima koji ga potvrđuju. V.: *El-Medžme'* (IV/22-23). Jedan od hadisa koji ga potvrđuju jeste i ovaj koji se navodi odmah poslije njega. Potom sam, u *El-Irvāu*, ustanovio i da je vjerodostojan sam po sebi, pa ko se želi uvjeriti u to neka se obrati na to djelo (br. hadisa je 1138).

[576] Hadis je dobar (*hasen*), a nalazi se u *El-Musnedu* (VI/391-392). O njegovom prijenosnom nizu postoje različita mišljenja i ja sam to tamo objasnio.

[577] Ovo je diskutabilno, kako je to očevidno za pažljivijeg čitaoca. Ja sam o ovom pitanju iznio i obrazložio relevantan stav, koji se mirne duše može prihvatiti i koji će razgaliti srce znatiželjnika, u poglavlju na koje smo maločas ukazali (na str. 454-455/u izvorniku), pa neka se čitalac obrati na njega jer je od velike važnosti.

Što se tiče učenja Kur'ana i njegovog dobrovoljnog poklanjanja umrlome, bez materijalne naknade, sevap od toga stiže do umrlog, kao što stiže i sevap od posta i hadža. Ako bi neko rekao: Takvo što nije bilo poznato prvoj muslimanskoj generaciji, niti ih je na to naputio Vjerovjesnik, s.a.v.s., – odgovor bi bio sljedeći: Ukoliko bi onaj od koga bi poteklo ovo pitanje priznavao da do umrloga stiže sevap od hadža, posta i dove, postavilo bi mu se pitanje: "Kakva je razlika između toga i stizanja sevapa od učenja Kur'ana? To što prve generacije to nisu prakticirale nije dokaz da taj sevap ne stiže do umrlih, pa odakle nam ovo opće osporavanje toga?!" Ako bi on rekao: "Zato što ih je Božiji Poslanik, s.a.v.s., naputio na post, hadž i sadaku, a ne i na učenje Kur'ana!", kazalo bi mu se: "On im to nije rekao kao inicijator toga, već je to izrekao na njihov upit, kao odgovor na nj: jedan ga je pitao da li može obaviti hadž za svog umrlog i on mu je to dopustio; drugi ga je pitao o postu za umrloga, pa mu je to dopustio, no nije im zabranio nešto mimo toga – prema tome, kakva je razlika između stizanja sevapa do umrloga od posta, koji je puka namjera i sustezanje i stizanja sevapa od učenja Kur'ana i zikra!?"

Ako bi neko rekao: "Šta mislite o poklanjanju (učenja Kur'ana) Poslaniku, s.a.v.s.? – odgovor bi bio: "Neki učenjaci iz kasnijih generacija to smatraju pohvalnim činom (*mustehab*), a drugi novotarijom u vjeri budući da to ljudi iz prve generacije muslimana (ashabi) nisu radili. Osim toga Vjerovjesniku, s.a.v.s., ionako pripada jednaka nagrada za svako dobro djelo koje uradi neko iz njegovog ummeta kolika i onome koji je to djelo uradio, s tim da se počiniocu takvog djela nimalo neće umanjiti od njegove nagrade, s obzirom da je on taj koji je svome ummetu ukazao na svako dobro i naputio ga na nj."

Onome ko kaže: "Umrli ima koristi od učenja Kur'ana kod njega, s obzirom da sluša Allahov govor" treba kazati da takvo što nije vjerodostojno preneseno ni od jednog poznatog velikog autoriteta vjere (imama). Nema, pak, sumnje da umrli čuje učenje, no ne može se kazati da on ima koristi od toga, budući da se nagrada za slušanje Allahovog govora uvjetuje postojanjem života, ono je dobrovoljan čin koji se, kao takav, prekida smrću čovjeka. Štaviše, umrli može od toga imati neprijatnosti i osjetiti bol s obzirom da, možda, nije izvršavao Allahove naredbe i izbjegavao Njegove zabrane, odnosno da nije učinio više dobrih djela.

Učenjaci su se različito izjasnili o učenju Kur'ana kod mezarova – da li je pokuđeno, ili ne smeta za vrijeme ukopa, a poslije toga je pokuđeno? Oni koji smatraju da je učenje Kur'ana kod mezara pokuđeno (*mekruh*), poput Ebu Hanīfe, Malika i Ahmeda, prema jednoj predaji, tako drže s obzirom na to da je ta praksa uvedena kasnije, da joj u sunnetu nema spomena, te da učenje Kur'ana nalikuje namazu pa, budući da je obavljanje namaza kod mezara zabranjeno, isto se može kazati i za učenje Kur'ana.

Oni, pak, koji drže da učenju kod mezara nema zapreke, poput Muhammeda ibnu-l-Hasana i Ahmeda, prema drugoj predaji, to argumentiraju onim što se prenosi od Ibn Omera – Allah njime bio zadovoljan! – naime da je on oporučio da se na njegovom mezaru, za vrijeme ukopa, uče prvi i zadnji ajeti sure El-Bekare.[578] I od nekih doseljenika iz Mekke (*muhadžira*) se, također, prenosi učenje sure El-Bekare.[579]

Oni koji smatraju da se Kur'an kod mezara može učiti samo u vrijeme ukopa, što se prenosi od Ahmeda, to potkrepljuju onim što se prenosi od Ibn Omera i nekih muhadžira,[580] a da je poslije toga, kao kad bi se smjenjivali kod mezara da bi tu učili Kur'an, pokuđeno (*mekruh*) budući da nema potvrde u sunnetu, niti se nešto slično prenosi od nekog iz prve muslimanske generacije. Ovo bi moglo biti i najispravnije budući da predstavlja pomirbu dva dokaza.

---

[578] Prijenosni niz hadisa nije vjerodostojan, jer se u njemu nalaze i nepoznati prenosioci kako je to objašnjeno u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz*, str.192; izdavač "El-Mektebu-l-islāmi".

[579] Nigdje nisam mogao pronaći predaju u kojoj stoji: "muhadžira"; svuda stoji: "ensarija". Tako, pak, navodi Ibnu-l-Kajjim, međutim to se za njih ne može tvrditi sa sigurnošću što sam objasnio u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz*, str.193.

[580] Ispravno je "i nekih ensarija" (domicilnih stanovnika Medine za vrijeme Poslanika, a.s.).

O njegovim riječima:

Uzvišeni Allah odaziva se dovama i udovoljava potrebama.

Komentar:

Uzvišeni kaže: “Gospodar vaš je rekao: ‘Pozovite Me, odazvat ću vam se!’” (El-Mu’min, 60); “A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu, odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli!” (El-Bekare, 186)

Većina muslimana i pripadnika drugih vjera, te ostalih, drže da je dova jedno od najsnažnijih sredstava kojim se postižu koristi a odbijaju zla. Uzvišeni je i za nemuslimane (*kuffār*) rekao da se, kad ih zadesi nevolja na moru, mole Allahu iskreno Mu ispovijedajući vjeru, te da čovjek općenito, kada ga nevolja zadesi priziva Njega u pomoć, ležeći, sjedeći ili stojeći. Allahovo, pak, odazivanje na čovjekov zaziv, bio on musliman ili nemusliman, i Njegovo udovoljavanje njegovom traženju vid je Njegove opskrbe njima, pomoći koju im pruža. To je nešto što nalaže činjenica Njegove Gospodarstvenosti (*rubūbijjet*) u odnosu na čovjeka kao takvog, a potom to za njega može biti iskušenje i rezultirati štetnim posljedicama po njega, ukoliko to nalaže njegovo nevjerstvo i pokvarenost. U Ibn Madždžeovom *Sunenu* se navodi sljedeća Ebu Hurejreova izjava: “Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: ‘Allah se ljuti na onog ko ne išće od Njega!’”[581]

Neko je taj smisao izrazio i stihom; rekao je:

Gospodar se ljuti ako od Njega prestaneš tražiti,
a čovjek se ljuti ako šta tražiš od njega!

---

[581] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i stručno je elaboriran u djelu *El-Miškāt* (2238), drugo izdanje. Ovako je navedeno u šestom izdanju *Šerhu-l-‘akideti-t-tahāvijje*, međutim na drugom mjestu u tom izdanju, dvije stranice ranije (516) za nj se kaže: “Prijenosni niz hadisa je slab (*da‘īf*), jer se u njemu nalazi i Ebu Sālih el-Hūzi.” U *Et-Takrību* se za njega kaže: “Slabih je hadisa”, dok El-Hākim za ovaj hadis (I/491) kaže: “Vjerodostojnog je prijenosnog niza”, a Zehebi ga je prešutio! Tirmizi je rekao: “Ne znamo da se prenosi ikojim drugim prijenosnim nizom.” Nije mi, pak, dostupan moj primjerak *El-Miškāta*, u kojem se nalazi druga redakcijska obrada pa da ovo ocjenjivanje slabim usporedim sa onim šta sam tamo rekao o ovome, pa da ovdje damo ono što je ispravno od tog dvoga. Sada mi se čini – a Allah najbolje zna! – da bi prije moglo biti da je hadis slab, jer sam ga ja uvrstio u zbirku slabih hadisa (*Ed-Da‘īfa*) pod brojem 4040 i skrenuo pažnju na njega u prvom svesku te zbirke, na str. 542, ukazujući na grešku na 29. str., gdje je rečeno da je hadis dobar (*hasen*), tako da se na sve to moralo upozoriti, a bezgriješan je samo onaj koga Allah učini bezgriješnim.

Ibn ʻAkīl kaže: "Uzvišeni Allah podstiče na dovu, što implicira više smislova. Prvo: to podrazumijeva (Njegovo) postojanje, jer se nekome ko ne postoji ne obraća; drugo: podrazumijeva bogatost, jer se od siromaha ne išće; treće: podrazumijeva sluh, jer se gluhi ne doziva; četvrto: podrazumijeva darežljivost, jer se od škrtaca ne traži; peto: podrazumijeva milostivost, jer se grubijanu ne obraća; šesto: podrazumijeva moć, jer se od nemoćnog ne traži pomoć. Oni, pak, koji stoje na stanovištu da svijetom ravnaju prirodni elementi, znaju da se vatri ne može reći: Ne sagorijevaj! ni zvijezdi: Popravi mi raspoloženje! jer one, po njima, djeluju kako djeluju po svojoj prirodi, a ne po (nečijem) izboru. Stoga je Allah propisao dovu i namaz za kišu da bi na vidjelo iznio lažljivost njihove tvrdnje."

Neki filozofi i ekstremne sufije zauzeli su stanovište da od dove nema koristi – rekli su: "To je stoga što, ako Allahovo htijenje iziskuje da se desi ono što se traži, onda za dovom nema potrebe, a ako ne iziskuje onda od dove nema koristi!" Neki od njih ovo vezuju samo za najelitniji dio spoznavatelja Boga (*havāssu-l-ʻārifīn*), držeći da je upućivanje dove za njih mahana s obzirom na poziciju elite. To, pak, spada u pogreške nekih šejhova, jer kako god je očevidna neispravnost toga s obzirom na aksiomna naučavanja islama, isto tako je očevidna njegova neispravnost i prema aksiomima razuma, budući da je korisnost dove nešto na čemu se zasniva iskustvo svih sljedbi. Čak i filozofi kažu: "Žamor glasova u hramovima, nastao stapanjem različitih jezika, razvezuje i ono što su zviježđa utjecajna zamrsila!" Tako govore, iako Allahu pridružuju druge u Božanstvenosti Njegovoj.

Odgovor na ovu primjedbu bio bi neslaganje s ove dvije premise,[582] jer ono kako su se oni izrazili o Allahovom htijenju, tj. da ono po sebi ili iziskuje ono što se traži, ili ga ne iziskuje, nije i sve što se o tome može kazati [jer] postoji i treća mogućnost: da ga, naime, iziskuje pod uvjetom, a da ga ne iziskuje kod izostajanja tog uvjeta. Tako taj uvjet može biti i dova, onako kako i nagrada neminovno dolazi sa dobrim djelom, a ne dolazi u slučaju njegovog izostanka, i kao što sitost i napojenost neminovno slijede kod jela i pića, a ne slijede kod njihovog izostanka i kao što dijete dolazi spolnim odnosom, a usjev sijanjem sjemena.

Prema tome, ako je određeno da se ono što se traži može postići dovom, onda nije ispravno kazati da od dove nema koristi, kao što se ne može kazati da nema koristi od jela i pića, sijanja i poduzimanja drugih uzročnika. Ova njihova tvrdnja, dakle, ne samo da je u konfrontaciji s vjerozakonom, nego je i u konfrontaciji s osjećajem i ljudskom prirodom.

---

[582] Tako stoji u izvorniku. Ispravno bi, pak, moglo biti ovako: "neslaganje sa svođenjem samo na ove dvije postavke", što sugerira dalji kontekst govora.

Uz to, treba imati u vidu i ono što je kazala jedna skupina učenjaka, naime, da svođenje sve pažnje na uzroke narušava načelo Allahove jednosti u Njegovoj Božanstvenosti! Isključivanje, pak, uzročnika u smislu njihovog uzrokovanja nečega odražava manjkavost uma, a okretanje od njih kao cjeline predstavlja povredu Vjerozakona. Pouzdavanje u Allaha (*et-tevekkul*) i vezivanje nadanja za Njega (*er-redžā'*) sastoji se od akceptiranja Allahove jednosti, razuma i Vjerozakona.

Objašnjenje toga je sljedeće: Ograničavanje na uzrok znači srčano oslanjanje na njega, vezivanje nadanja za njega i oslanjanje na njega, a među stvorenjima nema takvoga koje to zavređuje, budući da nijedno nije neovisno, već neminovno mora imati saveznike i oponente sa ovim, pa ako taj uzrok ne potčini Uzročnik svih uzroka on neće biti podređen svrsi.

Na njihovu konstataciju da "ako Allahovo htijenje iziskuje da se desi ono što se traži, onda za dovom nema potrebe" mi kažemo: "Naprotiv, za njom može biti potrebe da bi se postiglo neko drugo dobro, prije ili kasnije, ili otklonila neka šteta, prije ili kasnije." Isto tako, na njihovu konstataciju: "a ako ne iziskuje onda od dove nema koristi" kažemo: "Naprotiv, od nje ima velikih koristi – one se ogledaju u zadobijanju raznih korisnih stvari i u odbijanju onih štetnih, na šta je upozorio Vjerovjesnik, s.a.v.s. Štaviše, njome čovjek vrlo brzo postiže neke stvari, kakvo je (bolje) spoznavanje njegovog Gospodara i priznavanje Njega u smislu da On čuje, da je blizu, da je moćan, sveznajuć, milostiv; zatim kakvo je njegovo priznanje da je on ovisan o Njemu, da mu je On nužno potreban, kao i sva ona čista stanja i uzvišena znanja, koja spadaju u red najvećih potražnji, a koja idu uz to.

Ako bi neko rekao: "Ako je Allahovo davanje uvjetovano čovjekovim postupkom, ono nalikuje davanju onog od koga se išće onome koji išće, što znači da je iskač izvršio utjecaj na onoga od koga je iskao, te da mu je on po toj osnovi dao" mi bismo kazali: Gospodar Uzvišeni je onaj koji je pokrenuo čovjeka da Mu se obrati dovom, što znači da je to dobro, da se ono u cijelosti vezuje za Njega.

Omer je – Allah bio zadovoljan sa njim! – u tom smislu rekao: "Ja se ne opterećujem time da li će mi se dova uslišati, već se opterećujem samom dovom, jer kad već budem nadahnut dovom onda uz nju ide i njeno uslišanje!" Isti smisao izražava i kur'anski ajet: "On upravlja svim, od neba do Zemlje, a onda se sve to Njemu vraća u danu koji hiljadu godina traje kako vi računate!" (Es-Sedžda, 5)

Uzvišeni nas ovim upoznaje sa tim da od Njega započinje regulacija [određene stvari], i da se potom ta stvar, koju je On uredio, uzdiže k Njemu. Prema tome, Uzvišeni Allah je taj koji u srcu čovjekovom potakne aktivnost za dovom i koji tu dovu učini uzročnikom onoga dobra koje mu dadne, što je slučaj i s djelom i nagradom. Tako On čovjeka naputi da učini tevbu (pokajanje), a potom tu tevbu i primi [i naputi čovjeka da čini dobra djela, a potom ga nagradi za to], i naputi čovjeka na dovu, a potom je usliša od njega. Kako se vidi, nijedno stvorenje ne izvrši nikakav utjecaj na Njega, već On ono što uradi učini uzrokom onome što će uraditi.

Mutarrif ibn ʻAbdullah ibnu-š-Šihhīr, jedan od najvećih autoriteta vjere iz druge muslimanske generacije, kaže: "Razmišljao sam o ovome pa sam zaključio da i inicijacija i dovršenje pripadaju Allahu, a da je okosnica toga dova." Ovdje imamo ono poznato pitanje: naime, da neki ljudi išću od Allaha, ali ne dobiju ništa, ili dobiju nešto drugo od onog što su iskali?! Na ovo je dat velik broj odgovora, od kojih su tri stručno verificirana i, stoga, vrijedna pažnje. Radi se o sljedećim odgovorima:

1. Ajet ne govori o tome da će ono što se traži neminovno i biti dato; njime se naznačava samo to da će onome koji se dovom obrati biti uzvraćeno. Onaj, pak, koji se "obraća dovom" (*ed-dāʻī*) ima širi smisao od onog "koji išće" (*es-sāil*), tako da i uzvraćanje na dovu ima širi smisao od davanja onome koji išće. Stoga Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: "Naš Gospodar se svake večeri spusti na zemaljsko nebo i upita: ʻKo Me zaziva dovom pa da mu se odazovem? Ko išće od Mene pa da mu dadnem? Ko Me moli za oprost pa da mu oprostim!?'"[583] Kako se vidi, postoji razlika između onog ko Ga zaziva dovom i onog ko (nešto) išće, između odziva i davanja, što je razlika između općeg i konkretnog. Uz to je pridodao i onoga koji moli za oprost, takav spada u jednu vrstu onih koji išću, tako da zapažamo kako je najprije spomenuo onog koji Ga zaziva općenito, zatim onog koji išće neke konkretnije stvari, pa onog koji traži nešto baš sasvim konkretno.

   Tako kad ljudi shvate da je On blizu, da se odaziva dovi onog ko Mu se obraća, shvate kako im je zapravo blizak i kako mogu iskati od Njega: postanu im jasni Njegovo znanje, Njegova milost i Njegova moć, pa Ga u jednom slučaju zazivaju vođeni pobožnošću, u drugom slučaju žudeći za tim da im se udovolji njihovoj tražnji [u trećem slučaju obraćaju Mu se dovom koja sadrži i jedno i drugo]. Dova, naime, i jest nešto što je istovremeno i pobožan čin i molba za pomoć. Tako se i Njegove riječi: "Gospodar vaš je rekao: 'Pozovite me, Ja ću vam se odazvati..!'" (El-Mu'min, 60) tumače kao upućivanje dove u smislu pobožnog čina, ali i kao obraćanje dovom u smislu iskanja. Njegove riječi koje se navode poslije toga: "Oni koji se ohole prema obožavanju Mene..." (El-Mu'min, 60) pak idu u prilog prvog tumačenja.

---

[583] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i prenosi se na nesumnjivo pouzdan način (*mutevātir*). Neke njegove nizove predaje naveo sam u djelu *Irvāu-l-galīl* (450).

2. Odazov na dovu kojom se nešto išće ima širi smisao od samog davanja baš onog što se išće, kako je to protumačio Vjerovjesnik, s.a.v.s., u hadisu koji bilježi Muslim u svom *Sahīhu*, u kojem Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: "Nema nijednog čovjeka koji se dovom u kojoj nema grijeha ili kidanja rodbinske veze obrati Allahu, a da mu Allah neće dati jedno od troga: ili će mu brzo dati ono za šta Ga je molio, ili će mu pohraniti (za kasnije) dobra onoliko koliko je tražio u dovi, ili će od njega otkloniti zla u tolikoj mjeri!" "Božiji Poslaniče", kazali su oni, "u tom slučaju ćemo što više činiti dovu!" "Allah će (vam tada davati) još više!", rekao je on.[584] Time nas je onaj koji govori istinu i čijim riječima se bezuvjetno vjeruje upoznao sa tim da za dovu koja ne sadrži ništa zabranjeno neminovno slijedi ili brzo davanje onoga što se njome tražilo, ili kasnija kompenzacija toga nekim drugim dobrom, ili odagnavanje istomjernoga zla.
3. Dova je sredstvo za dosezanje onoga što se traži, a sredstvo ima svoje uvjete i zapreke, pa ako se zadovolje njegovi uvjeti i eliminiraju njegove zapreke dobije se ono što se tražilo, u protivnom se ne dobije, ili se, pak, dobije nešto drugo. Tako je i sa svim drugim dobrim riječima u tradicijskim dovama koje su u dosluhu s pribavljanjem koristi i odbijanjem šteta. Naime, riječi su poput alatke u ruci djelatnika i

---

[584] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), međutim, ne nalazi se u Muslimovoj zbirci, nego ga bilježi Ahmed – i drugi autori – posredstvom Ebu Se'īda el-Hūdrija. El-Hākim i Zehebi su ga označili vjerodostojnim, što je tačno. Muslim ga, pak, bilježi u skraćenoj verziji, posredstvom Ebu Hurejrea, dok ga Tirmizi bilježi u dužem obliku, s tim da on za ono treće kaže: "ili će mu oprostiti grijeha u mjeri onoga što je molio". Budući da je hadis u tom obliku odbačen (*munker*), ja sam ga uvrstio u zbirku slabih hadisa (*Ed-Da'īfa*, 4483), s tim da sam ispod njega naveo i ono što je od njega vjerodostojno, kakav je ovaj Ebu Se'īdov hadis.

međusobno se razlikuju shodno njegovoj snazi i onom što je podupire, tako da im se može ispriječiti neka prepreka. Pasaži svetih tekstova koji se odnose na obećanje nagrade i prijetnju kaznom čine se međusobno proturječnim. Tako ćeš se često susresti s dovama koje su neki ljudi učili i one su im bile uslišane, a takvu dovu pratila je prijeka potreba onog koji ju je činio i njegova iskrena posvećenost Allahu, ili je pak prethodno bio uradio neko dobro djelo, pa je Allah tu dovu uslišao kao zahvalu za to dobro djelo, ili je dotični dovu uputio u trenutku uslišavanja dova i sl., pa mu je dova primljena zbog toga, a ljudi misle da je tajna u samoj dovi pa je prihvataju lišenu tih okolnosti koje su je pratile onda kad je njome molio dotični molitelj.

To je isto kao kada bi čovjek upotrebljavao neki efikasan lijek u za njeg predviđeno vrijeme i od njega imao koristi, a onda drugi pomislili da je sama upotreba tog lijeka dovoljna za prevazilaženje bolesti, pa tako napravili grešku. Isto tako se može desiti da neko ko je u velikoj nuždi učini dovu kod mezara pa mu Allah usliša dovu a on pomisli da je tajna u mezaru, ne shvatajući da je tajna u nuždi u kojoj se našao i u iskrenosti pribjegavanja Uzvišenom Allahu, a da je on to učinio u nekoj džamiji, to bi, svakako, bilo bolje i draže Allahu Uzvišenom.

Prema tome, dove, obraćanja Allahu radi zaštite i liječenje odučavanjem (*rukja*) – sve je to poput oružja, a ubojitost oružja zavisi i od onog ko njime rukuje, a ne samo od njegove oštrine, pa kada oružje bude vrhunsko, onaj ko ga koristi jak i sposoban a meta dostupna, te ne bude nikakve zapreke, tada će se neprijatelju zadati udarac. Ukoliko, pak, izostane jedno od tog troga tada će izostati i djejstvo. Tako, ako dova sama u sebi nije dobra, ili ako onaj koji je upućuje pri tome nije objedinio jezik i srce, ili nešto bude priječilo njeno uslišenje, tada neće biti nikakvoga efekta.

O njegovim riječima:

On posjeduje sve, a Njega ne posjeduje ništa. Bez Uzvišenog Allaha ne može se ni za jedan treptaj oka. Ko se osjeti neovisnim o Allahu makar i za samo jedan tren taj je zašao u nevjerstvo i postao od onih koji su u propasti.

Komentar:

Ovo su istinite i sasvim jasne riječi, bez ičeg skrivenog (tako da nema potrebe ni za kakvim komentarom).

O njegovim riječima:

Allah biva srdit i zadovoljan, ali ne kao neko stvorenje.

Komentar:

Uzvišeni kaže: "Allah je s njima zadovoljan." (El-Māide, 119; Et-Tevbe, 100; El-Mudžādele, 22; El-Bejjine, 8); "Allah je zadovoljan vjernicima koji su ti se zakleli na vjernost pod onim drvetom..." (El-Feth, 18) Uzvišeni još kaže: "Onom koga je prokleo Allah i rasrdio se na njega..." (El-Māide, 60); "Rasrdit će se Allah na njega i proklet će ga..." (En-Nisā', 93); "I navukli su srdžbu od Allaha..." (El-Bekare, 61)

Ovakvih ajeta u Kur'anu ima velik broj. Ljudi iz prvih muslimanskih generacija i svi istaknuti autoriteti vjere priznavali su (Allahu) srdžbu, zadovoljstvo, neprijateljstvo, prijateljstvo, voljenje, mržnju i slična svojstva koja se navode u Kur'anu i sunnetu i njihova tumačenja koja bi ih udaljavala od njihovih biti, primjerenih Allahu Uzvišenom, nisu se dopuštala. Isti stav imali su i prema činjenici (Allahovog) sluha, vida, govora i drugim svojstvima, na šta je Profesor ukazao u ranije navedenim njegovim riječima: "Ako se radi o tumačenju viđenja ili tumačenju svakog drugog smisla koji se pridodaje uz Božanstvenost – njega treba ostaviti postrani i obaveza je prihvatiti to onakvim kako je rečeno; na tome je vjera muslimana."[585]

Vidi kako je imam Malik – Allah bio zadovoljan sa njim! – odgovorio na pitanje o Allahovom uzdizanju na Prijesto (*el-istivā'*) – rekao je: "Da je došlo do Njegovog uzdizanja, to (nam) je poznato, a kako, to (nam) je nepoznato!"

Isto to se, također, prenosi i kao izjava Ummu Seleme – Allah bio zadovoljan sa njom! – ali i kao Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis.[586]

---

[585] U izvorniku stoji: "poslanika".

[586] Predaja kao Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis (*merfū'*) nije vjerodostojna.

Profesor je – Allah mu se smilovao! – kako smo to ranije vidjeli, rekao i ovo: “Ko se ne bude čuvao negiranja (nekih činjenica vezanih za Allaha) i (Allahovog) upoređivanja s nečim stvorenim on je skliznuo sa istine i nema jasnu predstavu o onom šta jest, a šta nije Allahu primjereno (*tenzīh*).” Među njegovim riječima naići ćemo i na ove: “Islam se nalazi između prekomjernosti i nedomjernosti, između uspoređivanja Allaha sa nečim i poricanja Njegovih svojstava.” Prema tome, gornje Profesorove – Allah mu se smilovao! – riječi: “Ali ne kao neko stvorenje” predstavljaju negiranje Allahove usporedivosti, odnosno sličnosti s nečim stvorenim (*tešbīh*).

Ne može se, pak, kazati da je zadovoljstvo željenje dobra, a da je srdžba željenje kažnjavanja, budući da bi to značilo negiranje tog svojstva. Pripadnici glavnog toka islama (*ehlus-s-sunne*) imaju jedinstven stav o tome da Allah naređuje isključivo ono što voli i čime je zadovoljan, makar nešto i ne želio i ne htio, te da zabranjuje isključivo ono što izaziva Njegov bijes i što prezire, što mrzi i zbog čega mrzi one koji to čine, makar upravo to htio i želio – kod njih, naime, ponekad bude zadovoljan nečim što ne želi (da se radi), a ne voli i mrzi nešto što želi.

Onog ko srdžbu i zadovoljnost tumači kao “željenje dobra” treba upitati: “Zašto to uopće tumačiš?!”, na šta će on svakako kazati: “Pa, srdžba je ključanje srčane krvi, a zadovoljstvo je naklonost i poriv, a to Uzvišenom Allahu ne dolikuje!” Na to će mu se reći: “Ključanje srčane krvi u čovjeku jest nešto što nastane iz svojstva srdžbe, a nije i sama srdžba.” Također će mu se reći: “Isto je i sa željom i htijenjem u nama. Naime, to je naklonost živoga prema nekoj stvari, odnosno prema nečemu što mu priliči i odgovara, budući da svaki živi među nama želi samo ono što će mu donijeti korist, ili mu otkloniti štetu, tako da on ima potrebu za onim što želi, što mu to nedostaje; njegovim zadobivanjem on ima više, a nezadobivanjem manje. Prema tome, smisao koji si ti dao izrazu isti je kao i onaj od kojega si odstupio, pa ako je ovo prihvatljivo, prihvatljivo je i ono; ako nije prihvatljivo jedno, nije ni drugo.”

Ako bi on rekao: “[Ona želja] kojom se opisuje Allah različita je od želje kojom se opisuje čovjek, premda je svaka od njih stvarna!?” mi bismo mu kazali: “Također možeš kazati da su i srdžba i zadovoljstvo kojima se opisuje Allah drukčiji od onih kojima se opisuje čovjek, premda je i jedno i drugo stvarno.” Prema tome, ako bi se ono što bi on rekao za želju moglo kazati i za ova svojstva, tada tumačenje nema svrhe. Naprotiv, moralo bi se ostaviti postrani, jer ćeš time biti siguran da nećeš zapasti u kontradikciju i, također, da nećeš, sasvim nepotrebno, poreći smisao Allahovih imena i svojstava.

Naime, odvođenje Kur'ana od njegovog vanjskog izraza i njegove biti, bez opravdanog razloga, strogo je zabranjeno (*haram*), a opravdanim razlogom za nešto takvo ne može se smatrati ono na šta bi upućivao njegov razum, jer su razumi različiti pa bi svako govorio da ga njegov razum upućuje na nešto drugo od onog kako se o tome izražavaju drugi!

Ovako će se kazati svakome ko zaniječe neko svojstvo Uzvišenog Allaha, budući da se ono što se podrazumijeva pod izrazom za to svojstvo ne može naći u stvorenju. Naime, Allahu se mora priznati nešto različito od onog smisla na koji smo mi svikli (da se podrazumijeva pod određenim izrazom), čak i u pogledu samog svojstva postojanja (*vudžūd*), budući da je čovjekovo postojanje onakvo kakvo priliči njemu, a postojanje Uzvišenog Stvoritelja onakvo kakvo priliči Njemu! Prema tome, za postojanje Njega, Uzvišenoga, nije zamislivo nepostojanje, dok takav slučaj nije i s postojanjem stvorenja – njegovo nepostojanje je sasvim zamislivo.

Tako je i s onim čime Gospodar naziva i Sebe i Svoja stvorenja, naprimjer živi, učeni, moćni, odnosno čime je nazvao neka Svoja svojstva, poput srdžbe i zadovoljnosti, kao i neka svojstva Svojih robova – mi svojim srcima poimamo smisao ovih imena kada se ona odnose na Uzvišenog Allaha, te da je to egzistentna i postojana istina, kao što poimamo i njihov smisao kada se odnose na neko stvorenje. Naime, znamo da između tih dvaju smislova ima nečeg zajedničkog, ali isto tako shvatamo da taj smisao vani nije zajednički, tj. da općenit zajednički smisao postoji samo u umovima, dok u vanjskome svijetu postoji samo kao konkretan i poseban. Tako proizlazi da se [na] svaki od ta dva subjekta odnosi onaj smisao koji mu priliči.

Štaviše, ako bi neko rekao: "Srdžba Mālika, džehennemskog čuvara, i srdžba drugih meleka" ni tada se ne bi moralo raditi o identičnosti sa ljudskom srdžbom, budući da meleki nisu stvoreni od smjese četiri elementa, pa da bi im krv u srcima bila uzavrela, onako kako kod srdžbe uzavrije srce čovjekovo. Tim prije je, dakle, različita srdžba Allahova!

Džehm i oni koji su bili saglasni sa njim nijekali su sve ono čime je Allah Sebe opisao: Njegov govor, zadovoljnost, srdžbu, voljenje, mržnje, žaljenje i sl. Oni kažu: "Sve su to stvorene činjenice, odvojene od Njega. On se, u Samom Sebi, ne karakterizira ničim od toga!"

Njima se, iz reda atributera (*es-sifātijje*), suprotstavio Ibn Kullab i oni koji su bili saglasni sa njim; rekli su: "Allah se, u načelu, ne opisuje ničim što je u dosluhu s Njegovim htijenjem i moći, sve su to samo svojstva imanentna

Njegovome Biću, praiskonska i vječna. Tako On nije zadovoljan u jednom, a ne i u drugom vremenu, ni srdit u jednom a ne i u drugom vremenu", kako je to rečeno u hadisu o zauzimanju (za grešnike) na Sudnjem danu, naime: "Moj Gospodar se danas rasrdio kao nikada prije i kako se nikada kasnije neće rasrditi!"[587]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima (*Es-Sahīhajn*) navode se, posredstvom Ebu Se'īda el-Hudrija – Allah bio zadovoljan sa njim! – sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Uzvišeni Allah će stanovnicima Dženneta reći: 'O džennetlije!' 'Odazivamo ti se, Gospodaru naš', kazat će oni, 'spas i svako dobro su u Tvojoj ruci!' 'Jeste li zadovoljni?', upitat će ih On, i oni će reći: 'Kako bismo mogli biti nezadovoljni, Gospodaru, kad si nam dao što nisi dao nijednom Svom stvoru?!' 'Hoćete li da vam dam nešto još bolje od toga?', upitat će ih On, i oni će reći: 'A šta to, Gospodaru, može biti bolje od ovog?!' 'Da na vas spustim Svoje zadovoljstvo', reći će im On, 'pa da se više nikad ne naljutim na vas!'"[588]

Iz ovoga proizlazi da Njegovo zadovoljstvo biva na sceni u jednom vremenu, mimo drugoga, te da nekada može biti zadovoljan a potom se rasrditi, kao što može biti i obratno, dok će na ove spustiti Svoje zadovoljstvo tako da nakon njega više neće biti srdžbe.

Oni, pak, kažu: "(On) ne govori kad hoće, ne smije se kad hoće, ne srdi se kad hoće, niti je zadovoljan kad hoće." Stoga su prinuđeni: ili zadovoljstvo, srdžbu, voljenje i mržnje tretirati kao volju, ili to smatrati drugim svojstvima. I u jednom, i u drugom slučaju ništa od toga nije u dosluhu s Njegovim htijenjem i Njegovom moći, jer da jeste tada bi On bio područje događanja i promjena! Tim načelom ovi su zanijekali Allahovom Biću svojstvena djelujuća svojstva, kao što su oni zanijekali svojstva općenito, rekavši da On nije poligon za privremena stanja!

Možda će neko reći: "Naprotiv, radi se o postupcima, a oni se ne nazivaju događanjima, onako kako je i to nazvano svojstvima, a ne privremenim stanjima ili akcidentalijama!"

Međutim, ranije je ukazano na ovo, no Profesor – Allah mu se smilovao! – u Sažetku nije govor o svojstvima objedinio na jednom mjestu, kao ni govor o sudbinskom određenju i tome slično – on u tome nije vodio računa o rasporedu. Najbolje je – knjigu o načelima vjere rasporediti prema Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., odgovoru Džibrīlu kada ga je ovaj pitao o ispravnom vjerovanju (*el-īmān*), i kad mu je rekao: "Da vjeruješ u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike, u Sudnji dan i sudbinsko određenje [dobro i zlo]"[589] – započeti govorom o izražavanju Božije jednosti (*et-tevhīd*) i (Božijim) svojstvima, te onim što je u dosluhu sa tim, a onda govoriti o melekima i tako redom.

---

[587] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) posredstvom Ebu Hurejrea i ranije je naveden u cjelini (br. 198/u izvorniku).

[588] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Sahīhu-l-Džāmi-s-sagīr*, br. 1907.

O njegovim riječima:

Mi volimo ashabe Božijeg Poslanika, s.a.v.s., ali u toj ljubavi ne pretjerujemo ni prema jednome od njih, niti se odričemo ijednoga od njih. Preziremo one koji njih preziru i koji ih ne spominju po dobru. Mi ih, pak, spominjemo samo po dobru. Ljubav prema njima sastavni je dio vjere, vjerovanja i odličnosti u vjeri (*ihsān*), a mržnja prema njima sastavni je dio nevjerstva, licemjerstva i nepokornosti Bogu (*tugjān*).

Komentar:

Profesor – Allah mu se smilovao! – ovim smjera odgovoriti rafidijama i nasibijama. Allah Uzvišeni je, naime, izrekao pohvalu ashabima, kao što je to učinio i Njegov Poslanik, izrazio svoje zadovoljstvo njima i obećao im lijepu nagradu. On je doslovno rekao: "Allah je zadovoljan prvim muslimanima, muhadžirima i ensarijama i svima onima koji ih slijede dobra djela čineći, a i oni su zadovoljni Njime; za njih je On pripremio džennetske bašče kroz koje će rijeke teći. I oni će vječno i zauvijek u njima boraviti. To je veliki uspjeh." (Et-Tevbe, 100); "Muhamed je Allahov poslanik i njegovi sljedbenici su strogi prema nevjernicima, a samilosni među sobom; vidiš ih kako se klanjaju i licem na tle padaju..." (El-Feth, 29), i dalje sve do kraja sure. Još je rekao: "Allah je zadovoljan onim vjernicima koji su ti se pod onim drvetom na vjernost zakleli." (El-Feth, 18); "Oni koji vjeruju, i iseljavaju se, i u borbi na Allahovom putu zalažu imetke svoje i živote svoje, i oni koji daju utočište i pomažu, oni jedni druge nasljeđuju..." (El-Enfāl, 72) pa sve do kraja sure; zatim: "Nisu jednaki oni među vama koji su davali priloge prije pobjede i lično se borili – oni su na višem stupnju od onih koji su poslije davali priloge i lično se borili, a Allah svima obećava nagradu najljepšu;[590] – Allah dobro zna ono što radite!" (El-Hadīd, 10); "I siromašnim muhadžirima koji su iz rodnog kraja svoga protjerani i imovine svoje lišeni, koji žele da Allahovu milost i naklonost steknu, i Allaha i Poslanika Njegovog pomognu – to su, zaista, pravi vjernici – i onima koji su Medinu za življenje izabrali i domom prave vjere još prije njih je učinili; oni vole one koji im se doseljavaju i u grudima svojim nikakvu tegobu, zato što im se daje, ne osjećaju, i više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno. A oni koji se uščuvaju lakomosti, oni će, sigurno, uspjeti. Oni koji poslije njih dolaze, govore: 'Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nas u vjeri pretekla i ne dopusti da u srcima našim bude imalo zlobe prema vjernicima; Gospodaru naš, Ti si, zaista, dobar i milostiv!'" (El-Hašr, 8-10)

---

[589] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), kako je prethodno objašnjeno.

Svi ovi ajeti sadrže pohvalu muhadžira i ensarija, ali i onih koji poslije njih dolaze, onih koji će za njih Allaha moliti da im oprosti i da im iz srca odstrani i najmanju zlobu prema njima. Ajeti, također, naglašavaju da su oni ti kojima pripada plijen dobijen bez borbe, dok oni koji u sebi nose zlobu prema onima koji vjeruju i ne mole se za njih[591], u tome nemaju nikakva udjela, prema eksplicitnom kur'anskom izričaju.

Isto tako, u zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima nalazimo hadis koji se prenosi od Ebu Se'īda el-Hudrija koji kaže: "Nešto je iskrslo između Halida ibnu-l-Velīda i 'Abdurrahmāna ibn 'Avfa, pa mu je Halid nešto ružno rekao, na šta je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Nemojte vrijeđati nikoga od mojih ashaba, jer kad bi neko od vas potrošio i koliko je brdo Uhud zlata (na Allahovom putu), to ne bi imalo vrijednost ni jedne pregršti, pa čak ni polovine pregršti, onoga što je potrošio neko od njih!'"[592]

Ovaj detalj, tj. da je Hālid nešto ružno rekao 'Abdurrahmānu, navodi samo Muslim, dok ga El-Buhāri ne registruje. U svakom slučaju Poslanik je rekao Hālidu i ostalima: "Nemojte vrijeđati moje ashabe!", tj. 'Abdurrahmāna i njemu slične, jer su oni ti koji su pretekli ostale u vjerovanju, koji su prvi primili islam i borili se još prije oslobođenja Mekke; oni su ti koji su dali prisegu na vjernost kojom je Allah bio zadovoljan (*Bej'atu-r-ridvān*), [pa su, prema tome, oni bolji i imaju prioritet u tome da su Poslaniku posebniji od onih koji su islam primili poslije toga], dok su ovi u islam ušli nakon Hudejbije, kad je Poslanik postigao mir sa stanovnicima Mekke, među kojima je bio i Hālid ibnu-l-Velīd. Ovi su prvi dakle pretekli one čiji je islam čekao oslobođenje Mekke, one koje su oni nazvali "oslobođenicima" (*tulekā'*), među kojima su bili i Ebu Sufjān i njegovi sinovi Jezīd i Mu'āvija.

---

[590] 'Afīfi kaže: "Pogledaj 662. str. u sedmom svesku knjige *Medžmū' u-l-fetāvā*!"

[591] Tj. ne mole Allaha da im oprosti grijehe njihove. (Nap. prev.)

[592] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a Muslim ga bilježi još i posredstvom Ebu Hurejrea. Stručno je elaboriran u djelu *Zilālu-l-dženneh* (str. 988-991), gdje je naznačeno da je vezivanje Ebu Hurejrea za ovaj hadis izdvojen slučaj (*šāzz*), pa se čitalac, ako hoće, može obratiti na ovo djelo.

Iz ovoga se razumije da je Poslanik zabranio onome koji je postao ashab u potonjem vremenu da nešto neprilično rekne onome ko je bio ashab mnogo prije njega, budući da se takvi odlikuju nekim kvalitetama zbog kojih se ovi kasniji nikada ne mogu s njima izjednačiti, tako da, ako bi neki od njih potrošio zlata koliko je brdo Uhud (na Allahovom putu), to opet ne bi imalo vrijednost ni jedne pregršti, pa čak ni polovine pregršti, onoga što su potrošili oni prvi! Prema tome, ako je stvar takva sa onima koji su islam primili nakon Hudejbije, pa makar to bilo i prije oslobođenja Mekke, kako tek stoji s onima koji uopće nisu ashabi u odnosu na one koji to jesu?! Neka sve njih obujmi Allahovo zadovoljstvo!

Sintagma *es-sābikūne-l-evvelūn* – prvaci među ashabima iz reda muhadžira i ensarija – obuhvata one koji su svoje imetke trošili prije Hudejbije i borili se, svi koji su dali "prisegu zadovoljstva" a bilo ih je više od hiljadu i četiri stotine.

Postoji, istina, i mišljenje po kojem se u "najprve muslimane" ubrajaju svi oni koji su klanjali u pravcu dvije kible, no ono je slabo.[593] Naime, klanjanje u pravcu dokinute kible nije vrlina samo po sebi, budući da to dokidanje nije njihova zasluga, niti na takvu eventualnu prednost upućuje bilo kakav šerijatski argument, kao što je to slučaj s isticanjem prednosti onih koji su prije drugih trošili svoj imetak na putu Božijem, borili se i prisegnuli na vjernost u prisezi koja se dogodila pod jednim drvetom.

Što se, pak, tiče predaje koja se veže za Poslanika, s.a.v.s., gdje je on, navodno, rekao: "Moji su ashabi poput zvijezda – za kojim god se od njih povedete, bićete upućeni!"[594] ona je slaba (*da'īf*). El-Bezzār kaže: "Ovaj hadis nema vjerodostojnu predaju od Božijeg Poslanika i ne nalazi se ni u jednoj mjerodavnoj hadiskoj zbirci."

---

[593] 'Afīfi kaže: "Vidjeti str. 398. i dalje, u četvrtom svesku Ibn Tejmijjeovog djela *Medžmū' u-l-fetāvā*!"

[594] Riječ je o lažnom hadisu (*bātil*), kako sam to pojasnio u knjizi *El-Ehādīsu-d-da'īfetu ve-l-mevdū'atu* (br. 58).

U Muslimovom *Sahihu*, u predaji od Džābira, stoji: "Aiši je, r.a., rečeno: 'Ljudi koješta pričaju o ashabima Božijeg Poslanika, pa čak i o Ebu Bekru i Omeru!' 'A što se čudite tome!?', odgovorila je ona. 'Njihova su djela prestala teći, pa je Allah poželio da im ne prestane teći i nagrada!'"[595]

Ibn Betta, s vjerodostojnim nizom prenosilaca, bilježi sljedeće Ibn 'Abbāsove riječi: "Nemojte vrijeđati Muhammedove ashabe, jer je časak (sat) stajanja nekoga od njih s Poslanikom, 'alejhi-s-selam, doista bolji od četrdesetogodišnjeg djelanja nekoga od vas!"[596] a u verziji koja se prenosi posredstvom Vekī'a stoji: "Bolji je od cjeloživotnog ibadeta nekoga od vas!"

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima nailazimo na hadis koji prenosi 'Imrān ibn Husajn i još neki prenosioci, u kojem se navodi da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najbolji ljudi jesu ova moja generacija, potom oni koji će doći poslije njh, pa oni iza njih!" 'Imrān kaže: "I ne znam da li je, nakon svoje, spomenuo još dvije ili tri generacije!"[597]

U Muslimovom *Sahīhu* zabilježen je i vjerodostojan hadis, koji prenosi Džābir, u kojem stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Niko od onih koji su pod onim drvetom dali prisegu na vjernost neće ući u Džehennem!"[598]

Uzvišeni Allah kaže: "Allah je oprostio Vjerovjesniku, muhadžirima i ensarijama, koji su ga u teškom času slijedili." (Et-Tevbe, 117) 'Abdullāh ibn Mes'ūd, r.a., pravilno ih je opisao kad je rekao: "Allah je pogledao u srca ljudi, pa je našao da je Muhammedovo srce najbolje od svih ljudskih srca, te ga je stoga odabrao za Sebe i poslao ga sa Svojom Objavom. Nakon toga je opet pogledao u srca ljudi i našao je da su najbolja srca Poslanikovih ashaba, pa ih je učinio pomoćnicima i saradnicima (*vuzerā'*) Svoga Vjerovjesnika, da se bore za Njegovu vjeru. Tako, ono što muslimani smatraju dobrim, to je i kod Allaha dobro, a što oni smatraju pokuđenim, to je i kod Allaha pokuđeno!"[599] U drugoj verziji stoji još i dodatak: "Svi Muhammedovi ashabi bili su mišljenja da halifa treba biti Ebu Bekr."

---

[595] Ovaj hadis je kod mene slab (*garīb*), a još je čudnije to što se on pripisuje Muslimu! Ja ga, naime, kod njega nisam našao, čak ni nakon korišćenja svih raspoloživih sredstava, s tim da ga (prvobitno) nisam mogao provjeriti u još nekim izvorima među hadiskim knjigama. Međutim, kako sam ubrzo otputovao za Medinu, tamo sam se potpuno uvjerio da se on, doista, ne nalazi kod Muslima, nakon što sam, prije nekoliko godina, završio rad na skraćenoj verziji Muslimovog *Sahīha*, a trenutno radim i na skraćenoj verziji El-Buhārijevog *Sahīha*, držeći se pritom strogog naučnog metoda. Njegov prvi svezak je već izašao iz štampe i u njemu se nalazi oko hiljadu hadisa s punim nizovima prenosilaca, te 318 hadisa bez niza prenosilaca (*mu'allek*) i 409 predaja čiji su nizovi prenosilaca tradirani samo do ashaba (*mevkūf*).

[596] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u *Ez-Zilālu* (1006).

[597] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Navodi ga i Ibn Ebi 'Āsim u svom djelu *Es-Sunneh*, s različitim nizovima prenosilaca (1468-1472), od kojih Ibn Hibbān jednog označava vjerodostojnim. Stručno je elaboriran u Es-*Sahīhi* (699).

[598] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

Ranije smo, pak, spomenuli i Ibn Mes'ūdove riječi: "Ko od vas htjedne slijediti sunnet, neka se povodi za onima koji su umrli...!" itd., kad smo komentirali Profesorove riječi: "I slijedimo sunnet i džemā'at." Pa eto, zar ima neko ko je u većoj zabludi od onoga koji u svome srcu osjeća zlobu prema elitnim vjernicima, čelnicima Allahovih miljenika (*evlijāullāh*) čije je mjesto odmah iza Poslanika?! Štaviše, nad njima su, u jednome, u prednosti i sami Jevreji i kršćani! Naime, kad su Jevreji upitani koji su najbolji ljudi njihovog ummeta, oni su rekli: "Mūsāovi ashabi!", kršćani su odgovorili: "Isāovi ashabi!", a kad je rāfidijama postavljeno pitanje: "Ko su najgori ljudi vašega ummeta?" oni su kazali: "Muhammedovi ashabi!", i samo su mali broj njih izuzeli. Uz to, oni koje oni proklinju i ružno govore o njima mnogostruko su bolji od onih koje su izuzeli!

Profesorove riječi: "I ne pretjerujemo u svojoj ljubavi ni prema jednome od njih" znače: mi ne prelazimo granicu u izražavanju svoje ljubavi prema nekome od njih, onako kako to čine ši'ije, što bi nas moglo svrstati u grupu onih koji prelaze mjeru. Uzvišeni Allah kaže: "O sljedbenici ranije Objave, ne pretjerujte u svojoj vjeri!" (En-Nisā', 171)

Njegove riječi: "Niti se odričemo ijednoga od njih" odnose se na ono što su učinile rāfidije. Po njima, "nema ljubavi bez mržnje!" – tj. ne može se voljeti ni jedan član Poslanikove porodice (*Ehlu-l-Bejt*) dok se ne odrekne Ebu Bekra i Omera, r.a. Pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*), međutim, sve njih vole i daju im mjesta koja oni zaslužuju, po pravdi i nepristrasnosti, a ne po hiru i fanatizmu, budući da sve to spada u kategoriju mržnje i neprijateljstva, što je opet prelaženje granice. Uzvišeni Allah kaže: "A oni su se podvojili baš onda kad su do saznanja došli, i to zbog neprijateljstva i međusobne zavisti." (El-Džāsije, 17) Ovo nam pojašnjava zašto su neki ljudi iz prvih generacija muslimana govorili da je potvrđivanje (*šehādet*) novotarija, a također i odricanje (*berāet*). Takvo što se prenosi od velikog broja istaknutih ličnosti iz generacije ashaba i tabi'ina, kao što su: Ebu Se'īd el-Hudri, El-Hasan el-Basri, Ibrahim en-Neha'i, Ed-Dahhāk i dr. Potvrđivanje (*šehādet*) ovdje ima značenje: potvrditi nekom konkretnom muslimanu da će on biti stanovnik Džehennema, odnosno da je nevjernik, iako se ne zna kako je Allah s njim završio.

---

[599] Hadis je dobar (*hasen*), s nizom prenosilaca do ashaba (*mevkūf*). El-Tajālisi, Ahmed i dr. ga bilježe s dobrim nizom prenosilaca, dok ga El-Hākim uvrštava u kategoriju vjerodostojnih (*sahīh*) hadisa, s čim se saglasio i Ez-Zehebi. U opticaju je i kao hadis koji se prenosi od samog Božijeg Poslanika (*merfū'*), međutim u nizu njegovih prenosilaca nalazi se jedan lažac (*kezzāb*), pa ga stoga treba tretirati samo kao predaju s prijenosnim nizom do ashaba (*mevkūf*). Obje varijante stručno su elaborirane u djelu *Ed-Da'īfa* (532-533).

Njegove riječi: "Ljubav prema njima sastavni je dio vjere, vjerovanja i odličnosti u vjeri (*ihsān*)" podrazumijevaju slijeđenje Božije zapovijesti u ajetima koje smo naprijed spomenuli. Et-Tirmizi bilježi predaju od 'Abdullāha ibn Mugaffela u kojoj on kaže: "Čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: 'Na Allaha se pozivam za svoje ashabe! Nemojte ih (nakon mene) uzimati na nišan. Ko njih voli, voli ih stoga što voli mene, a ko ih mrzi, mrzi ih zato što mrzi mene! Ko njih vrijeđa, mene vrijeđa, a ko mene vrijeđa, taj vrijeđa Allaha! Ko Allaha vrijeđa, njega On samo što nije ščepao!'"[600]

Profesorovo – Allah mu se smilovao! – nazivanje ljubavi prema ashabima imanom je, pak, problematično u odnosu na Profesora (Tahavija), budući da je ljubav srčano djelo, a ne potvrđivanje (*tasdīk*), tako da bi u ovom slučaju i djelo ulazilo u nazivnik imana. On je, međutim, kako smo to ranije vidjeli, rekao da iman (vjerovanje) znači: jezikom očitovati i srcem potvrditi, tako da djelo nije podveo pod nazivnik imana, a uvrštenje djela u iman je općepoznato u opredjeljenju glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*), osim ako u ovom slučaju autor to nije nazvao metaforično.

Njegove riječi: "Mržnja prema njima sastavni je dio nevjerstva, licemjerstva i nepokornosti Bogu" već su tretirane kad smo razmatrali stav po kojem su inovatori u vjeri nevjernici (*tekfīru ehli-l-bid'a*). Ova vrsta nevjerstva potpada pod onu kategoriju koja je spomenuta u ajetu: "A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio, oni su pravi nevjernici!" (El-Māide, 44), no o tome je ranije već bilo govora.

O njegovim riječima:

Priznajemo prvenstvo Ebu Bekru es-Siddīku – Allah bio zadovoljan sa njim! – da poslije Božijeg Poslanika, s.a.v.s., on preuzme

---

[600] Hadis je slab (*da'īf*). Tirmizi za nj kaže da je slab (*garīb*), a stručno je elaboriran u djelu *El-Ehādīsu-d-da'īfa* (2901).

hilafet, i na taj način mu dajemo prednost i primat u odnosu na sav ostali ummet.

Komentar:

Učenjaci glavnog toka islama različito se izjašnjavaju o hilafetu Ebu Bekra es-Siddīka, r.a., naime: da li je bio određen vjerskim tekstom, ili je na to mjesto došao izborom? El-Hasan el-Basri i jedna grupa hadiskih učenjaka mišljenja su da je Ebu Bekrov hilafet određen implicitnim svetim tekstom i aluzijom, dok neki od njih misle da je to, štaviše, učinjeno na jasan i nedvosmislen, eksplicitan način, vjerskim tekstom.

Druga grupa hadiskih učenjaka, međutim, kao i muʻtezilije i ešʻarije, tvrde da je on halifa postao izborom (*bi-l-ihtijār*).

Oni koji tvrde da je njegov hilafet određen svetim tekstom (*bi-n-nass*), to argumentiraju sljedećim predajama:

El-Buhāri, sa punim nizom prenosilaca, bilježi predaju od Džubejra ibn Mutʻima koji kaže: "Vjerovjesniku je došla jedna žena, pa joj je on rekao da dođe drugi put. 'A šta ako te tada ne nađem?!' upitala je ona, misleći pritom na njegovu smrt. 'Ako mene ne nađeš', rekao joj je on, 'obrati se Ebu Bekru!'"

Ovo se navodi i u jednom drugom kontekstu, a ima i više ovakvih hadisa, što sve skupa predstavlja potvrđivanje njegovog imameta. O tome govori i hadis koji prenosi Huzejfe ibnu-l-Jemān, a u kojem Božiji Poslanik kaže: "Pristanite za dvojicom iza mene – Ebu Bekrom i Omerom!"[601] Ovaj hadis bilježe svi autori *sunena*, a u zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima stoji predaja koja se bilježi posredstvom ʻAiše, r.a., a koja glasi: "Božiji Poslanik je došao kod mene u danu u kojem mu se pojavila smrtna bolest i rekao mi: 'Zovni mi svoga oca i brata, da Ebu Bekru napišem dokument!' Potom je rekao: 'Allah i muslimani odbijaju svakoga drugoga osim Ebu Bekra!'"[602] U drugoj verziji stoji: "Pa da niko drugi, u vezi s ovim, ne gaji aspiracije!", a u trećoj: "Poslanik je rekao: 'Pozovi mi ʻAbdurrahmāna, sina Ebu Bekrovog, da Ebu Bekru napišem dokument, kako u vezi s njim ne bi bilo nesuglasica!' Zatim je rekao: 'Bože sačuvaj da bi se vjernici mogli razići u pogledu Ebu Bekra!'"

---

[601] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u *Es-Sahīhi* (1233).

[602] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u *Es-Sahīhi* (690). Vidjeti i: *Zilālu-l-dženneh* (1156).

Mnogobrojni su i općepoznati hadisi koji govore o tome da je Vjerovjesnik određivao Ebu Bekra da ljude predvodi u namazu. “Recite Ebu Bekru da bude ljudima imam!”[603] govorio je. To se redovno ponavljalo i Ebu Bekr je predvodio ljude u namazu za svo vrijeme Vjerovjesnikove bolesti.

El-Buhāri i Muslim u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa bilježe predaju od Ebu Hurejrea, koji je rekao: “Čuo sam Božijeg Poslanika kad je govorio: ‘Sanjao sam kako stojim nad jednim bunarom, na kojem je bila neka kanta, pa sam zagrabio iz bunara izvjesnu količinu, a potom je kantu uzeo Ibn Ebi Kuhāfa (tj. Ebu Bekr, nap. prev.) i zagrabio jednu ili dvije kante, a u tom njegovom zahvatanju je bilo neke nemoći, Allah mu oprostio! Zatim su se razmjere kante veoma uvećale, pa ju je uzeo Ibnu-l-Hattāb, i ja ne vidjeh da neki majstor nečim vještije rukuje od njega tom kantom, tako da su se ljudi (zadovoljni) razmilili po odmorištima!’”[604]

U *Sahīhu* stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., sa svoga minbera rekao: “Da sam sebi ikoga od zemljana uzimao za prisna prijatelja, uzeo bih Ebu Bekra za prisna prijatelja! U ovom mesdžidu, doista, neće ostati nijedna praznina koja neće biti popunjena, osim one koja ostane iza Ebu Bekra!”[605]

U *Sunenu* Ebu Davuda i kod drugih autora zabilježen je hadis koji prenosi El-Eš‘as od El-Hasana, a ovaj od Ebu Bekrea, u kojem stoji da je Vjerovjesnik jedanput upitao: “Je li neko od vas nešto sanjao?” “Jesam ja!”, odgovorio je neki čovjek. “Sanjao sam kako se sa neba spusti vaga, pa se na njoj izvagaste ti i Ebu Bekr, te ti pretegnu Ebu Bekra; potom se izvagaše Omer i Ebu Bekr, pa pretegnu Ebu Bekr; zatim se vagaše Omer i Osman, pa Omer pretegnu; utom se vaga podiže!” Ja vidjeh na licu Vjerovjesnikovom da mu to ne bijaše drago. Zatim on reče: “(To je) hilafet koji će biti na tragu poslanstva (*hilāfetu nubuvveh*), a potom će Allah vlast dati kome On htjedne!”[606]

---

[603] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*), a stručno je elaboriran u *Ez-Zilālu* (1164, 1167). Vidjeti i: (1159 i 1160)!

[604] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a navodi ga i Ibn Ebi ‘Āsim u svojoj *Es-Sunni* (1457).

[605] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejhi*), a njemu sličan hadis je naveden ranije (br. 136/u izvorniku).

[606] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježi ga Ebu Davud (3634 i 3635), s dva niza prenosilaca od Ebu Bekrea. Tekst koji se nalazi u knjizi jest verzija koja ide preko El-Eš‘asa, što navodi i sam autor, međutim, u njoj se ne nalazi zadnji dio hadisa: “Hilafet...” Taj dodatak je on uzeo iz druge verzije kod koje se, u nizu njenih prenosilaca, nalazi i ‘Ali ibn Zejd, tj. Ibn Džud‘ān, koji je slab prenosilac. No, podupire ga hadis koji prenosi Sefīna, a koji se navodi kao treći hadis po redu iza ovoga. Hadis je stručno elaboriran u djelu *Zilālu-l-dženneh* (1131-1133, 1135 i 1136).

Tako je Božiji Poslanik, s.a.v.s., pojasnio da će uprava (*vilājet*) spomenutih ljudi biti hilafet poslanstva,[607] a da će nakon toga poprimiti karakteristike monarhističke vlasti (*mulk*). Ovdje se ne spominje i Alija, r.a., budući da u njegovom vremenu zajednica više nije bila jedinstvena. Naprotiv, bili su podijeljeni među sobom, a uprava nije bila uređena ni kao hilafet poslanstva, ni kao monarhija.

Ebu Dāvud također prenosi od Džābira, r.a., koji je kazivao da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Noćas je jednom dobrom čovjeku pokazano u snu kako je Ebu Bekr vezan za Božijeg Poslanika, kako je Omer vezan za Ebu Bekra a Osman za Omera." Džābir kaže: "Kad smo se udaljili od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., rekli smo: 'Pobožni čovjek – to je on, Božiji Poslanik, a ovi što su vezani jedni za druge to su, sigurno, oni koji će preuzeti upravljanje ovim s čime je Allah poslao Svoga Poslanika!'"[608]

Ebu Dāvud bilježi još i predaju od Semure ibn Džunduba u kojoj stoji da je jedan čovjek rekao: "Božiji Poslaniče, ja sam sanjao kao da je s neba spuštena jedna kofa, pa dođe Ebu Bekr i uze za njene prečke, te se malčice napi iz nje. Potom dođe Omer, uze za prečke kofe i pijaše iz nje sve dok se dobro ne napi. Zatim dođe Osman, pa učini to isto kao i Omer, a onda dođe Alija, uze za prečke kofe, no ona mu se istrgnu, a njega uprska nešto od njene sadržine..."[609]

Prenosi se od Se'īda ibn Džumhāna, a on od Sefīne, koji kaže: "Božiji Poslanik je rekao: 'Hilafet (koji će biti na tragu) poslanstva trajaće trideset godina – potom će Allah Svoju vlast dati kome htjedne'"[610] ili je, pak, rekao samo "vlast".

Oni koji stoje na stanovištu da Poslanik nije nikoga odredio za svoga nasljednika, argumentiraju to predajom koja se prenosi od ʻAbdullaha ibn Omera, a on od Omera, r.a., koji je rekao: "Ako ja odredim svoga nasljednika, pa učinio je to i bolji od mene, tj. Ebu Bekr, a ako ga ne odredim, pa nije odredio ni onaj ko je bolji [od mene], tj. Božiji Poslanik, s.a.v.s.!" [ʻAbdullāh kaže: "Ja sam, kad je spomenuo Božijeg Poslanika, s.a.v.s., znao da on neće odrediti ko će ga naslijediti u upravljanju zajednicom."][611]

---

[607] Tj. upravljanje zajednicom vjernika će biti potpuno na tragu poslanstva. (Nap. prev.)

[608] Hadis je slab (*da'īf*), što je pojašnjeno u djelu *Zilālu-l-dženneh* (1134).

[609] Hadis je slab (*da'īf*), budući da se u nizu njegovih prenosilaca nalazi ʻAbdurrahman el-Džeremi, koji je nepoznat. Posredstvom njega ga, također, bilježi i Ahmed (V/21).

[610] Hadis je dobar (*hasen*), a potvrđuje ga i hadis koji se nalazi dva hadisa ispred njega.

[611] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*). Ovdje je navedena Muslimova verzija.

Oni, u prilog svom stanovištu, navode i predaju od hazreti ʻAiše, u kojoj stoji da je ona bila upitana koga bi Božiji Poslanik, s.a.v.s., da je nekoga imenovao, imenovao za svoga nasljednika. Očito je, a Allah najbolje zna, da se ovdje misli na to da Poslanik takvo što nije učinio nikakvim pisanim dokumentom, a da je napisao ikakav dokument o tome, napisao bi ga Ebu Bekru. Štaviše, on je to prvobitno i namjeravao učiniti, ali je kasnije odustao od toga. No, rekao je: "Allah i muslimani odbijaju svakoga drugoga osim Ebu Bekra!"[612]

Bilo je to efektnije od samog dokumenta, a Vjerovjesnik je sugerirao muslimanima i upućivao ih na izbor Ebu Bekra na različite načine, kako riječima i djelima, tako i otvorenim iskazivanjem svoga zadovoljstva time – blagosiljanjem tog čina! Zatim je bio odlučio da o nečemu takvome sačini i dokument, no vidjevši da su muslimani jedinstveni oko toga, odustao je od pisanja i zadovoljio se usmenom preporukom. Kasnije se, u svojoj bolesti, u četvrtak, ponovo htio vratiti tome, no kad se kod nekih ljudi javila dilema u to da li je to posljedica bolesti ili je to riječ koja se ima ispoštovati, odustao je od pisanja i zadovoljio se sviješću o tome da je hilafet Ebu Bekra Allahov izbor, a i izbor vjernika. Prema tome, da je njegovo imenovanje bilo imalo upitno za zajednicu on bi, u cilju otklanjanja te nejasnoće, to nesumnjivo pojasnio na jasan i nedvosmislen način. Međutim, budući da je on njima na brojne načine sugerirao da je za tu zadaću ustvari imenovan Ebu Bekr, i da su oni to jasno razumjeli od njega, cilj je time bio postignut.[613]

Tako je Omer, r.a., u svom govoru koji je održao u prisustvu velikog broja muhadžira i ensarija, pored ostalog, rekao: "Ti si najbolji od nas, najcjenjeniji i najdraži Božijem Poslaniku, s.a.v.s.!", i to mu niko od prisutnih nije osporio.

Također, niko od ashaba nije smatrao da je iko od muhadžira dostojniji hilafeta od Ebu Bekra. Primjedbu su imale samo neke ensarije[614] koje su išle za tim da se uprava povjeri dvojici ljudi – jednom od muhadžira i jednom od ensarija. Međutim, taj njihov stav je bio neodrživ, što je osporeno i neupitnim (*mutavatir*) riječima samog Vjerovjesnika, s.a.v.s. Nakon toga su sve ensarije izrazile svoju lojalnost Ebu Bekru. Jedini izuzetak u tome bio je Saʻd ibn ʻUbādea, koji je upravu tražio za sebe.

---

[612] Hadis bilježi Muslim i dr. (br. 676), a stručno je elaboriran u *Ez-Zilālu* (II/535).

[613] Tako nije bilo potrebe za nekim dodatnim aktom. (Nap. prev.)

[614] *Ensārije* – domicilni stanovnici Medine koji su, zajedno s doseljenicima iz Mekke (muhadžiri), tvorili jedinstvenu muslimansku zajednicu. (Nap. prev.)

Također, niko od ashaba nikada nije ustvrdio da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., odredio nekog drugog, mimo Ebu Bekra. Nije to rekao ni Alija, ni El-'Abbās, niti bilo ko drugi, kako to tvrde inovatori u vjeri (*ehlu-l-bide'i*).

Ibn Betta, sa svojim nizom prenosilaca, navodi da je Omer ibn 'Abdulazīz poslao Muhammeda ibnu-z-Zubejra el-Hanzalija do El-Hasana da ga upita da li je Vjerovjesnik zbilja Ebu Bekra odredio za nasljednika? "A zar tvoj prijatelj sumnja u to?!", upitao je El-Hasan. "Jest, tako mi Allaha, osim kojeg drugog boga nema, on ga je odredio za svog nasljednika! Sam Ebu Bekr je bio isuviše pobožan da bi bespravno zaposjeo to mjesto!"

Jednom riječju, niko od onih za koje se zna da su tražili imenovanje nekoga drugoga, osim Ebu Bekra, nije naveo šerijatski legitiman argument, kao što nije rekao ni da je neko drugi bolji do Ebu Bekra, odnosno zaslužniji od njega. Jedini njihov motiv bila je njihova velika ljubav i odanost njihovom plemenu, odnosno narodu. Svima je njima sasvim dobro bila poznata kvaliteta i odličje Ebu Bekra, r.a., kao i velika ljubav koju je Božiji Poslanik, s.a.v.s., gajio prema njemu. U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima zabilježena je predaja od 'Amra ibnu-l-'Āsa u kojoj stoji da je njega Božiji Poslanik, s.a.v.s., odredio da pođe u pohod na Zatu-s-selasil[615] "pa sam", kaže on, "otišao kod njega i (tom prigodom) upitao ga ko mu je najdraži?" "Aiša", odgovorio je. "A od muškaraca?", upitao sam. "Njen otac", kazao je on. "A onda?" "Onda Omer...", pa je počeo nabrajati ostale ljude.[616]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima se, također, navodi i Ebu Derdāova izjava koja glasi: "Jedanput sam sjedio kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., i utom je naišao Ebu Bekr držeći rubove svoje odjeće tako da su mu se mogla vidjeti koljena. 'S nekim se nešto sporječkao!', rekao je Poslanik. On je nazvao selam i odmah počeo kazivati: 'Božiji Poslaniče, između mene i Omera ibnu-l-Hattāba je došlo do neke razmirice, pa sam ja odmah, pokajavši se, pohitio k njemu, i molio ga da mi oprosti (pa je on to odbio, i evo sam došao kod tebe)!' 'Allah će tebi oprostiti, Ebu Bekre!', rekao je Poslanik i to ponovio tri puta. Utom se i Omer pokajao, te otišao do Ebu Bekrove kuće, pa kako ga tamo nije našao i on je došao kod Vjerovjesnika, s.a.v.s. (Nazvao je selam), a Poslanikovo lice se zacrvenjelo od gnjeva, pa je to u Ebu Bekru izazvalo sažaljenje tako da je kleknuo na koljena. 'Božiji

---

[615] Zatu-s-selasil je izvor u Džuzamu i po tome je pohod dobio ime. (Nap.prev.)

[616] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a u Ibn Ebi 'Āsimovoj knjizi *Kitābu-s-sunneh* navodi se s različitim nizovima prenosilaca koji idu preko 'Amra (1233-1236).

Poslaniče', rekao je, 'ja sam, Allaha mi, bio više nepravedan!'... i to je ponovio dva puta. 'Allah je mene poslao svima vama', rekao je Vjerovjesnik, 'pa ste svi vi govorili: Laže!, a (jedino je) Ebu Bekr govorio: Istinu zbori!, i stao je uz mene životom i imetkom svojim, pa hoćete li ga već jednom ostaviti na miru?!', što je ponovio dva puta. Nakon toga, Ebu Bekr više nije bio uznemiravan!"[617]

Sažet karakter ovog izlaganja ne dozvoljava nam da opširnije govorimo o njegovim vrlinama.

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima zabilježena je i predaja od 'Aiše, r.a., u kojoj stoji "da se Ebu Bekr, kada je Božiji Poslanik, s.a.v.s., preminuo, nalazio u Sunhu[618]," [619] pa je ispričala čitav taj događaj, završivši ga riječima: "Ensarije su se bile sakupile kod Sa'da ibn 'Ubādea u taboru Benu Sā'ade. Oni su govorili: 'Jedan upravitelj (*emir*) od nas, a jedan od vas!' Potom su kod njih otišli Ebu Bekr (es-Siddīk), Omer ibnu-l-Hattāb i Ebu 'Ubejde ibnu-l-Džerrāh, i Omer je odmah počeo govoriti, pa ga je Ebu Bekr ućutkao. Omer je kasnije govorio: 'To sam, Allaha mi, učinio samo zato što sam već bio smislio šta ću im reći, pa me je to navelo da tu budem brzoplet, jer sam mislio da to Ebu Bekr neće kazati!' Zatim je govorio Ebu Bekr i – kao da je govorio najrječitiji čovjek! Rekao je: 'Mi smo upravitelji, a vi pomoćnici!', na šta je Hubāb ibnu-l-Munzir uzvratio: 'Ne, Boga mi, nećemo tako! Jedan upravitelj od nas, a jedan od vas!' 'Ne!', bio je odlučan Ebu Bekr. 'Mi smo upravitelji, a vi pomoćnici! Ovo su vam najčistokrvniji Arapi, najplemenitijega roda – zato prisegnite na vjernost Omeru (ibnu-l-Hattābu) ili Ebu 'Ubejdeu ibnu-l-Džerrāhu!' 'Naprotiv!', uzvratio je Omer. 'Mi tebi dajemo prisegu na vjernost! Ti si naš prvak, ti si najbolji od nas i od svih nas najdraži si Božijem Poslaniku, s.a.v.s.!' Zatim ga je Omer uzeo za ruku i izrazio mu svoju prisegu na vjernost, a onda su to učinili i ostali. Utom je neko rekao: 'Ubiste Sa'da!' 'Ubi ga Allah!'[620] odgovorio je Omer."

---

[617] Hadis bilježi El-Buhāri posredstvom Ebu Derdāa, dok ga kod Muslima nisam pronašao, kao što mu nije pripisan ni u *Zehāiru*, niti u *El-Džāmi'u-l-kebīru*, a bilježi ga i Ibn Ebi 'Āsim (1223), ograničavajući se samo na onu njegovu verziju koja se tradira sve do Božijeg Poslanika (*merfū'*).

[618] Sunh – poznata bašča na jednoj od medinskih uzvišica. (Nap. prev.)

[619] Razdaljina između njega i kuće Božijeg Poslanika, s.a.v.s., bila je jedna milja. Tu se nalazio Ebu Bekrov dom.

[620] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i, za razliku od onog kako to navodi autor – Allah mu se smilovao! – bilježi ga samo El-Buhāri, a ne i Muslim. Njegov drugi dio bilježi i Ibn Ebi 'Āsim (1166), dok dio gdje ensarije kažu: "Jedan upravitelj od nas, a jedan od vas!" prenosi iz ha-

O njegovim riječima:

Potom Omeru ibnu-l-Hattābu, r.a.

Komentar:

Nakon Ebu Bekra, r.a., potvrđujemo hilafet (priznajemo pravo na hilafet, nap. prev.) Omeru ibnu-l-Hattābu, r.a., budući da mu je to povjerio Ebu Bekr i da se zajednica vjernika (*ummet*) s tim saglasila. Njegove vrline i kvalitete (*fadāil*) su isuviše poznate da bi ih neko mogao zanijekati, ali i suviše brojne da bi sve mogle biti pobrojane.

Od Muhammeda ibnu-l-Hanefije se prenosi sljedeće: "Upitao sam svoga oca: 'Oče, ko je najbolji čovjek poslije Božijeg Poslanika, s.a.v.s.?' 'Zar ti to ne znaš, sine?!' začudio se on. 'Ne znam', rekao sam, a on je odgovorio: 'Ebu Bekr.' 'Pa ko onda?', nastavio sam. 'Omer', rekao je on a ja sam se bio pobojao da neće reći: Pa onda Osman. 'A zatim si ti!', reko sam ja. 'Ja sam samo jedan od muslimana!', odgovorio je."[621]

Mi smo još ranije naveli Poslanikove riječi: "Pristanite za dvojicom iza mene – Ebu Bekrom i Omerom!"[622] U Muslimovom *Sahīhu* zabilježena je predaja od Ibn ʻAbbāsa, r.a., u kojoj on kaže: "Omer je bio postavljen na svoj tabut i ljudi su se skolili oko njega, upućivali su za njega dove, izricali pohvale i blagosiljali ga (...) prije nego je ponesen. Među njima sam bio i ja, no mene niko nije primjećivao. Tek u neka doba neko me iza leđa uze za rame i ja se okrenuh, kad to bijaše Alija. On se sažali nad Omerom i reče: 'Nisi iza sebe ostavio nikoga s čijim bih djelima – kako je to s tobom slučaj – ja volio susresti Allaha! Boga mi sam [bio sasvim siguran da će Allah i tebe priključiti dvojici tvojih drugova, budući da sam] toliko puta čuo Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kako kaže: Došli smo – ja, Ebu Bekr i Omer; Ušli smo – ja, Ebu Bekr i Omer; Pošli smo – ja, Ebu Bekr i Omer; i ja sam vjerovao, tj. bio sam siguran, da će Allah i tebe priključiti njima dvojici!'"[623]

---

disa Ibn Mesʻūda (1159). Također ga prenose i Ahmed i drugi autori, a stručno je elaboriran u *Ez-Zilālu*.

[621] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), premda činjenica da autor njegovo navođenje započinje sa "prenosi se", može sugerirati da se radi o slaboj predaji. Međutim, bilježi ga El-Buhāri i dr., s više prijenosnih nizova, koji idu preko Ibnu-l-Hanefije. Stručno je elaboriran u *Ez-Zilālu* (1204, 1206 i 1207).

[622] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen (br. 675).

[623] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); prenosi ga i Ibn Ebi ʻĀsim (1210).

Već je ranije spomenut hadis koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., a koji govori o snu Božijeg Poslanika, s.a.v.s., u kojem se navodi njegovo zahvatanje iz bunara, zatim Ebu Bekrovo zahvatanje, pa kako je kofa poprimila velike razmjere, pa kako ju je uzeo Ibnu-l-Hattāb...[624]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima zabilježen je hadis Sa'da ibn Ebi Vekkāsa u kojem se kaže: "Omer ibnu-l-Hattāb je zatražio dozvolu da uđe kod Božijeg Poslanika, s.a.v.s., a kod njega su bile kurejšević-ke žene koje su mu govorile povišenim tonom...", itd. do kraja hadisa. Pored ostalog, tu stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., tad rekao: "Čuj, Ibnu-l-Hattāb! Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, tebe šejtan nikada nije vidio da ideš jednom dolinom, a da on nije krenuo drugom!"[625]

U istim je zbirkama hadisa također zabilježeno da je Poslanik, s.a.v.s., govorio: "U narodima koji su vam prethodili bilo je ljudi koji su bili nadahnuti (*muhaddesūn*), pa ako u mome ummetu ima ijedan takav, onda je to, posigurno, Omer ibnu-l-Hattāb!"

Ibn Vehb kaže: "Riječ *muhaddesūn* (oni kojima se govori, kojima se kazuje, došaptava) znači oni kojima se daje nadahnuće (*mulhemūn*)!"

O njegovim riječima:

Zatim Osmanu, r.a.

Komentar:

Nakon Omera priznajemo Osmanovo, r.a., upravljanje muslimanskom zajednicom (*hilafet*).

El-Buhāri – Allah mu se smilovao! – u svom *Sahīhu* je zabilježio događaj oko ubistva Omera, r.a., zatim savjetovanje (*šūrā*) i davanje prisege na vjernost Osmanu, pa držim umjesnim da ga ovdje citiram, s njegovim nizom prenosilaca preko 'Amra ibn Mejmūna, koji je kazao:

"Vidio sam Omera (ibnu-l-Hattāba), r.a., u Medini nekoliko dana prije no što će biti smrtno ranjen: zaustavio se kod Huzejfea ibnu-l-Jemāna i

---

[624] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen (br. 678).

[625] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*), a prenosi ga i Ibn Ebi 'Āsim (1261 i 1262).

Osmana ibn Hunejfa i upitao ih: 'Šta ste to uradili? Zar se ne bojite da ste opteretili zemlju preko njene mogućnosti?!' 'Opteretili smo je onim što ona može podnijeti', odgovorili su oni. 'Koliko ja vidim', rekao je Omer, 'vi ste je opteretili preko njene mogućnosti.' 'Ne, ne!', odgovorili su oni, a Omer je dodao: 'Ako mi Allah podari zdravlja i života, zbilja ću učiniti da iračke udovice ne ustrebaju više nikoga poslije mene!'"[626]

"Četiri dana nakon toga", kaže 'Amr, "Omer je ubijen. Tog jutra kad će se to desiti ja sam stajao, a između mene i njega je bio samo 'Abdullah ibn 'Abbās. On je prolazio između ljudi poredanih za namaz i govorio: 'Poravnajte se, poravnajte se!', i kad je vidio da su svi safovi pravi i popunjeni, prošao je naprijed (i izrekao tekbir te, čini mi se, proučio suru Jūsuf, ili suru En-Nahl, ili nešto slično tome na prvom rekatu, da bi se ljudi skupili u namazu, a onda je opet izgovorio tekbir). Ja sam tad čuo kako reče: 'Ubi me!', ili 'Ujede me pas!'

On je to rekao kad je bio uboden.

El-'Ildž (rob nearapin) je tada poskočio s isukanim dvokrakim nožem, sijekući i zdesna i slijeva na koga god je naišao. Tako je ubo trinaestericu ljudi, od kojih su sedmerica podlegla. Jedan od muslimana je, vidjevši šta se zbiva, na njega bacio burnus[627] i 'Ildž je, vidjevši da će biti uhvaćen, samog sebe preklao!

Omer je uzeo za ruku 'Abdurrahmāna ibn 'Avfa i proturio ga naprijed, i svi oni koji su bili iza Omera vidjeli su isto ono što i ja, dok oni koji su stajali sa strana džamije, još ništa nisu znali; njima se samo bio izgubio Omerov glas! Oni su govorili: 'Subhanallāh, Subhanallāh!', pa je 'Abdurrahmān s njima klanjao kratak namaz, i kad su završili, Omer je rekao: 'Ibn 'Abbās, pogledaj ko me to ubi!' i on je malo prošao između ljudi i kad se vratio, rekao je: 'Mugirin rob!' 'Zanatlija!', kazao je Omer. 'Allah ga ubio! A, vidiš, ja sam naredio da se prema njemu postupa lijepo! Hvala Allahu Koji nije učinio da poginem od čovjeka koji tvrdi da je u islamu! A, eto, ti i tvoj otac ste željeli da njih[628] u Medini bude što više!' (El-'Abbās je, zbilja, u Medini imao najviše takvih robova.)

'Ako hoćeš, ja ću to učiniti!?', rekao je on; tj. ako hoćeš, mi ćemo ih sve pobiti! 'Ne petljaj!', kazao je Omer. 'Zar nakon što su progovorili vašim jezikom, što su se u namazu okrenuli prema vašoj kibli i vaš hadžiluk obavili!?'

---

[626] T. učinit ću da budu potpuno zbrinute. (Nap.prev.)

[627] *Burnus* – vrsta ogrtača s kapuljačom. (Nap. prev.)

[628] Tj. ovakvih robova, stranaca.

Potom je prenesen u svoju kuću, a s njim smo išli i mi. Ljudi su se ponašali kao da ih prije toga nije ni zadesila nevolja – jedni su govorili: ‘Neće mu biti ništa!’, a drugi: ‘Bojimo se za njega!’

Utom mu je ponuđen sok od datula i on ga se napio, no odmah ga je cijelog povratio. Isto je bilo i s mlijekom, pa kad su ljudi to vidjeli, svima je bilo jasno da mu smrt nije daleko.

Mi smo ušli kod njega, a ljudi su dolazili i obasipali ga pohvalama. Tako je došao i jedan mlad čovjek. ‘Raduj se, vođo pravovjernih’, rekao mu je, ‘radosnom nagovještaju koji ti Allah šalje! Ti si bio uz Božijeg Poslanika, s.a.v.s., među prvima si primio islam, kao što znaš, izabran si za vođu pa si vladao pravedno i eto – na kraju odlaziš kao šehid!’

‘Volio bih da prođem neriješeno, da ne bude ni protiv mene, a ni za mene’, reče Omer.

Kad je dotični čovjek pošao od njega, vidjelo se da mu ogrtač dotiče zemlju. ‘Vratite mi toga mladića!’, naredio je Omer. ‘Bratiću’, rekao mu je potom, ‘podigni svoju odjeću – to ti je za odjeću čišće, a i draže je tvome Gospodaru!’[629]

‘O ‘Abdullahu, sine Omerov!’, obratio se zatim svom sinu. ‘Pogledaj koliko imam dūga!’

Kad su obračunali ukupan dūg, ustanovili su da on iznosi nešto oko 86 hiljada.

‘Ako ga može podmiriti imetak Omerove porodice, izmirite ga odatle’, rekao je, ‘a ako ne može, obrati se familiji Benu ‘Adijj ibn Ka‘b. Ako ni njihova imovina ne bude dovoljna, onda se obrati plemenu Kurejš i njih ne prelazi! Tako izmiri ovaj moj dūg!

Sada otiđi kod ‘Aiše, majke pravovjernih, i reci joj: Selami te Omer, a nemoj reći: vođa pravovjernih, jer ja danas mu’minima više nisam vođa! Reci: Omer ibnu-l-Hattāb te moli da mu dozvoliš da bude ukopan uz dvojicu svojih prijatelja!’

On je otišao, nazvao joj selam i zatražio dozvolu da uđe. Zatekao ju je kako sjedi i plače.

---

[629] “Podigni svoju odjeću – to ti je za odjeću čišće, a i draže je tvome Gospodaru!” – dio hadisa koji je tradiran sve do Božijeg Poslanika. Tirmizi ga bilježi u svom *Šemāilu* (i u sažetom izdanju, čije je štampanje u toku, nalazi se pod brojem 97), a dio je zabilježen i u *Es-Sahīhi* (1441).

ʻOmer (ibnu-l-Hattāb) ti šalje selamʼ, rekao joj je, ʻi moli te da dozvoliš da bude ukopan kod dvojice svojih prijatelja!ʼ

ʻTo sam mjesto čuvala za sebeʼ, odgovorila je ona, ʻali eto, danas ću njemu dati prednost nad sobom!ʼ

Kada se vratio, ljudi su rekli: ʻEto ʻAbdullāha!ʼ

ʻPodignite me!ʼ, rekao je Omer, i jedan ga je čovjek podupro. ʻŠta ima?!ʼ, upitao je.

ʻOno što će ti biti drago, vođo pravovjernih!ʼ, odgovorio je on. ʻDozvolila je!ʼ

ʻAllahu neka je hvala!ʼ, rekao je Omer. ʻNišta mi nije bilo važnije od toga! Kada umrem, odnesite me tamo, pa joj ti nazovi selam i reci joj: Omer ibnu-l-Hattāb traži dopust!, pa ako dozvoli, unesite me unutra, a ako me odbije, vratite me na muslimanske mezarluke!ʼ

Tada je stigla majka pravovjernih Hafsa, a uz nju su išle i druge žene.[630] Kad smo je ugledali, mi smo svi poustajali, a ona je ušla i nakratko kod njega plakala, a onda su muškarci tražili da uđu, i ona je ušla u njihovu unutrašnju odaju i mi smo čak otud čuli njen plač.

ʻOporuči, vođo pravovjernih!ʼ, govorili su ljudi. ʻOdredi nekoga za halifu!ʼ

ʻNe vidimʼ[631], rekao je on, ʻda je iko za to priličniji od one grupe s kojom je Božiji Poslanik, s.a.v.s., bio zadovoljan kad je napuštao ovaj svijet.ʼ Onda je poimenice spomenuo: ʻAliju, Osmana, Ez-Zubejra, Talhu, Saʻda i ʻAbdurrahmāna.

ʻNeka sa vama bude i moj sin ʻAbdullāh, premda on s tim nema ništa! – neka to bude samo vid utjehe njemu. Ako vlast pripadne Saʻdu pa – on je nje dostojan, a ako ne, ko god preuzme rukovođenje, neka se njime potpomogne, jer ja njega nisam otpustio ni zbog njegove nesposobnosti, niti zbog pronevjere. Oporučujem halifi poslije mene da vodi računa o prvacima muhadžirima – neka im se prizna njihovo pravo i neka im se sačuva svetost! Tom halifi oporučujem da se na najljepši način odnosi prema ensarijama, "onima koji su Medinu za življenje izabrali i domom prave vjere još prije njih je učinili" – da akceptira svaki njihov lijep gest i da prijeđe preko nekog njihovog eventualno ružnog postupka. Također mu oporučujem da lijepo postupa s građanima, jer oni su štit islama, rezervoar imetka i bijes neprijatelja! – neka od njih uzima samo ono što njima pretekne, i uz njihovu saglasnost! Isto tako mu oporučujem da se lijepo odnosi prema stanovnicima pustinje (*a'rāb*), jer oni su kičma Arapa i tkivo su islama. Neka od njihove imovine uzima samo ono što je sekundarno i neka to, potom, vrati njihovim siromasima! Oporučujem mu i one koji se nalaze u Allahovoj zaštiti i zaštiti Njegovog Poslanika[632] – neka im ispuni sve tačke iz ugovora koji se ima sa njima i neka se bori protiv onih koji njih napadnu, i neka ih ne opterećuje preko mjere!'

---

[630] Ovako stoji u izvorniku, dok se u predaji koju je zabilježio El-Buhāri kaže: "A s njom iđahu i druge žene", (tj. glagol ići – *tesīru meʻahā* – upotrijebljen je u prezentu, nap. prev.).

[631] U izvorniku umjesto *ma edžidu*, što znači *ne vidim, ne nalazim*, stoji *ma ehadun*, što znači *nije niko* (priličniji)...

Kad je Omer izdahnuo, mi smo ga iznijeli i išli za njegovom dženazom.

'Abdullāh, sin Omerov, nazvao je selam i rekao: 'Dopuštenje traži Omer ibnu-l-Hattāb!'

'Unesite ga!', rekla je Aiša.

On je unesen unutra i položen uz dvojicu svojih prijatelja. Nakon njegovog ukopa, sastali su se oni ljudi koje je on imenovao i 'Abdurrahmān je rekao: 'Dajte da kandidate svedemo samo na trojicu!', na šta je Ez-Zubejr odmah odgovorio: 'Ja se povlačim u korist Alije!', a Talha 'A ja u korist Osmana!' Sa'd je rekao: 'Ja odustajem u korist 'Abdurrahmāna (ibn 'Avfa)!' 'Koji će od vas dvojice odustati?', upitao je 'Abdurrahmān, 'pa da on odluči – da ga prepustimo Allahu i njegovom islamu, i da on sam procijeni koji je od dvojice priličniji?!'

Kako su obojica njih bila ušutkana, 'Abdurrahmān je upitao: 'Biste li to prepustili meni? Allah mi je svjedok da neću odustati od onoga kojeg budem smatrao adekvatnijim?!'

Kad su se oni s tim saglasili, on je uzeo za ruku jednoga od njih i rekao: 'Ti si rodbina Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i kao što se zna, odmah si na početku primio islam: eto, neka ti Allah bude svjedok, hoćeš li, ako tebi povjerim rukovođenje, doista pravilno postupati? Hoćeš li, ako to povjerim Osmanu, zbilja njega slušati i pokoravati mu se?!'

Tako je isto postupio i s onim drugim, i kad je od obojice dobio saglasnost, rekao je: 'Pruži ruku, Osmane!'

---

[632] Tj. zimmije, nemuslimane koji žive pod muslimanskom vlašću.

On mu je prvi prisegnuo na vjernost, a onda je to učinio i Alija. Zatim su ušli i svi ostali ukućani i prisegnuli mu na vjernost."[633]

Od Humejda ibn 'Abdurrahmāna se prenosi ono što je njemu ispričao El-Misver ibn Mahreme, naime: "Da se [ona grupa ljudi], koju je Omer poimenice spomenuo, sastala i među sobom se konsultirala. 'Abdurrahmān im je rekao: 'Ja vam nisam u tome konkurent, pa ako hoćete ja ću izvršiti izbor među vama!?' Oni su se s tim saglasili i kad je on tu obavezu preuzeo na sebe, ljudi su se sjatili oko njega tako da ja nisam vidio nikoga da ide za nekim od ostalih ili da se obazire na koga drugog. Tih noći svi su bili nagrnuli oko 'Abdurrahmāna da se s njim konsultiraju i posavjetuju, i te noći u kojoj smo osvanuli s prisegom Osmanu – kaže El-Misver ibn Mahreme – 'Abdurrahmān je došao kod mene negdje nakon prvog dijela noći i kucanjem na vrata me probudio. 'Ti, vidim, spavaš!?', rekao je. 'Ja bogme, ove tri noći ne vidjeh velika sna.[634] Idi i zovni mi Ez-Zubejra i Sa'da!' Ja sam ih pozvao i on se s njima konsultirao, a onda me opet pozvao. 'Zovni mi Aliju!', rekao je, i ja sam pozvao Aliju i on je s njim nasamo razgovarao sve do ponoći.[635] Kad je Alija odlazio od njega, izgledao je zadovoljno[636] – 'Abdurrahmān se, naime, plašio njegove reakcije![637] Zatim je rekao: 'Zovnite mi Osmana!', i ja sam ga pozvao, te su njih dvojica razgovarali u četiri oka sve dok ih nije razdvojio ezan za sabah-namaz. Nakon obavljenog sabah-namaza ona imenovana grupa ljudi se iskupila kod minbera, a 'Abdurrahmān je poslao da se pozovu svi tu prisutni muhadžiri i ensarije, poslao je i po vojskovođe koji su te godine s Omerom bili obavili hadž. Kad su svi bili tu, 'Abdurrahmān je izrekao Posvjedočenje vjere (*Šehadet*), a onda je rekao: 'Alija, ja sam dobro razvidio raspoloženje među ljudima i nisam vidio da su spremni bilo koga zamijeniti za Osmana, pa zato nikako ne dozvoli da te ponese strast!' Potom se okrenuo Osmanu. 'Prisežem ti na vjernost', rekao mu je, 'po sunnetu [Allaha i] Allahovog Poslanika, s.a.v.s., i po sunnetu dvojice halifa poslije njega!'

Nakon 'Abdurrahmāna, prisegu su mu dali i muhadžiri, ensarije, vojni komandanti i ostali muslimani."[638]

---

[633] *Sahīhu-l-Buhāri* (3700 - *El-Feth* - Es-Selefijja).

[634] Kod El-Buhārija stoji: "Ne vidjeh puno (*bi kesīr*) sna."

[635] Tj. do kraja prve polovice noći.

[636] Tj. s nadom da će on imenovati njega.

[637] El-Hafiz iz toga izvodi zaključak da se 'Abdurrahmān plašio da ga Alija neće poslušati ukoliko prisegu iskaže nekome drugom.

[638] *Sahīhu-l-Buhāri* (7207).

Među posebnim Osmanovim, r.a., odlikama jesu i ove:

Bio je zet Božijeg Poslanika, s.a.v.s., dvije kćerke su mu bile udate za njim[639]. U Muslimovom *Sahīhu* nalazimo predaju koja se prenosi od Aiše, r.a., koja kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., jedanput je ležao u svojoj kući, a koljena, ili bedra, su mu bila otkrivena. Utom mu je pokucao Ebu Bekr i on mu je rekao da uđe i dalje ležeći tako kakav je i bio. Nakon što su porazgovarali, došao je Omer i Poslanik je postupio na isti način. Kad je i s njim obavio razgovor, došao je Osman i pokucao na vrata, Poslanik je ustao i zategao svoju odjeću. Onda je Osman ušao i oni su razgovarali, pa kad je otišao ja sam mu rekla: 'Uđe Ebu Bekr, a ti ga i ne primi baš najljubaznije, pa tako ni Omera, a kada uđe Osman, ti se ispravi i zategnu svoju odjeću?!' 'Kako da se ne postidim čovjeka od kojeg se stide meleki!?', odgovorio je Poslanik."[640]

U *Sahīhu* je, također, zabilježeno i ovo: "Na dan u kojem će se zbiti ona prisega pod drvetom – Bej'atu-r-ridvān – Vjerovjesnik je Osmana, r.a., poslao u Mekku, pa se ta prisega dogodila nakon njegovog odlaska. Božiji Poslanik je tako, tom prigodom, pokazao svoju desnu ruku i rekao: 'Ovo je Osmanova ruka!' i njome udario u svoju ruku. 'Ovo je za Osmana!' rekao je."[641]

O njegovim riječima:

Zatim Aliji ibn Ebi Talibu, r.a.

Komentar:

Nakon Osmanovog, priznajemo Alijino, r.a., upravljanje muslimanskom zajednicom (*hilafet*).

Kada je ubijen Osman i kad su ljudi svoju prisegu na vjernost dali Aliji, on je time postao istinski predvodnik, vođa kojemu se moralo biti u pokornosti. I on je halifa čije vrijeme upravljanja spada u "vjerovjesnički hilafet" (*hilāfetu nubuvveh*), kako je to i nagovijestio hadis koji prenosi Sefīna, a koji smo ranije spomenuli: "Hilafet koji će biti na tragu poslanstva (*hilāfetu nubuvveh*) trajat će trideset godina, a potom će Allah Svoju vlast dati kome htjedne!"[642]

---

[639] Rukajja i Umm Kulsum. (Nap. prev.)

[640] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). U *El-Irvāu* je stručno elaboriran pod brojem 269, s više nizova prenosilaca – svi od 'Aiše, r.a. U nekim verzijama stoji: "A bedra su mu bila otkrivena", dakle bez dileme da li su to bila koljena ili bedra. Ovaj hadis ima još dva druga hadisa koji ga podupiru a koja sam tamo stručno elaborirao. Jedan se prenosi od Hafse, a bilježi ga Ibn Ebi 'Āsim u svojoj *Es-Sunni* (1284 i 1285) sa dva prijenosna niza.

[641] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). El-Buhāri ga bilježi posredstvom Ibn Omera.

Hilafet Ebu Bekra es-Siddīka trajao je dvije godine i tri mjeseca, hilafet Omera deset godina i šest mjeseci, hilafet Osmana dvanaest godina, hilafet Alije četiri godine i devet mjeseci, a hilafet El-Hasana šest mjeseci.

Prvi monarh kod muslimana bio je Mu'āvija, r.a. On je i najbolji muslimanski monarh a istinski, legitimni vođa postao je tek onda kad mu je El-Hasan, sin Alijin, r.a., prepustio hilafet. Naime, El-Hasanu su Iračani bili iskazali prisegu na vjernost nakon smrti njegovog oca, no on je hilafet, nakon šest mjeseci, predao Mu'āviji, čime su se obistinile Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Ovaj moj sinak je uglednik – Allah će njime pomiriti dvije velike muslimanske skupine!"[643]

Kazivanje o tome je poznato i navedeno je na njemu odgovarajućem mjestu.

Vođi pravovjernih, Aliji ibn Ebi Talibu, r.a., hilafet je verificiran nakon Osmana, r.a., na taj način što su mu prisegnuli svi ashabi osim Mu'āvije sa stanovnicima Šama. Pravo je ipak bilo na strani Alije, r.a., uprkos tome što su se, nakon ubistva Osmana, r.a., bile proširile mnoge laži i izmišljotine (potvore) o njemu i o istaknutim ashabima koji su bili tu u Medini, poput Talhe i Zubejra. Kod onih koji nisu poznavali pravo stanje stvari uvukla se bila velika sumnja, dok su u dušama nekih stanovnika Šama, čije su kuće bile daleko odatle, a koji su imali skrivene namjere i aspiracije, proradili porivi.

Allah je, međutim, čuvao Osmana od toga da šta ružno pomisli o istaknutim ashabima, a o njima su mu dolazile razne vijesti,[644] od čega je nešto bila čista laž, nešto iskrivljeno, a nešto puka glasina (...) a uz sve to išli su i svemu tome se pridruživali i porivi onih kojima je bilo milo oholiti se po Zemlji.

U taboru Alije, r.a., takvi osornici su bile haridžije, koje su i ubile Osmana, premda se ne zna tačno koji je od njih to učinio i koje ga je pleme pomoglo u tome. Protiv izvršioca se nije imalo nikakvog dokaza, a taj koji je u svome srcu tajio licemjerstvo nije ga smio cijelog pokazati.

---

[642] Hadis spada u kategoriju dobrih (*hasen*) hadisa i već je navođen (pod brojem 683).

[643] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) posredstvom Ebu Bekrea.

[644] U izvorniku je glagol čuti, doznati (*belega*) upotrijebljen u formi perfekta (*belega 'anhum ahbaren*).

Talha i Zubejr su tako smatrali da će, ako se šehidu kojem je nasilje učinjeno ne pruži potpora i ne suzbiju se oni koji nered i neprijateljstva šire, svi time izazvati Allahovu srdžbu i zaslužiti Njegovu kaznu.

Tako je došlo do "Bitke kod deve", premda to nije bila opcija ni Alije, ni Talhe i Zubejra, već su tu smutnju raspirili smutljivci, mimo opredjeljenja spomenutih. Potom je došlo do Bitke na Siffīnu, i to zbog jednog stajališta. Naime, stanovnici Šama su smatrali da se prema njima nije postupilo pravedno, ili da se nije bilo u stanju postupiti pravedno, te da će se oni stoga suzdržati dok se ne objedini riječ na nivou muslimanske zajednice, budući da se oni plaše nasilja nekih nasilnih ljudi koji se nalaze u (Alijinom) taboru, onako kako su nasilje učinili i Osmanu.

Alija, r.a., pravopostupajući je halifa, jedan od *el-hulefāu-r-rāšidīna*, kojemu je pokornost bila obavezujuća, te oko kojega se trebala okupiti kompletna muslimanska zajednica. Stoga je on čvrsto vjerovao da se ta pokornost i to opće pristajanje uz njega (*džemā'at*) – što je bilo obavezujuće za sve muslimane – može postići jedino borbom protiv onih koji su se tome opirali, kako bi (tj. kako je to jedini način) uzeo svoje pravo koje je imao kod njih, odnosno bio je uvjerenja da će oni jedino tako ispuniti svoju obavezu. On nije vjerovao da se oni mogu pridobiti na način kako su se pridobijala ljudska srca za vrijeme Vjerovjesnika, s.a.v.s., i prve dvojice halifa, da je to ono što bi trebao zastupiti. Takvo njegovo viđenje i opredjeljenje, naime, da njih treba kazniti i suzbiti njihovu pobunu, a ne nastojati pridobiti ih za sebe, navelo ga je da protiv njih povede rat. Međutim, većina istaknutih ashaba se nije htjela upuštati u jednu takvu borbu, slijedeći eksplicitnu zapovijest svetih tekstova da se [kod pojave smutnje] mora tako postupiti, s jedne strane, a s druge strane bilo im je sasvim jasno da negativne konsekvence nastale smutnje prevazilaze one pozitivne.

Mi, međutim, o svima njima kažemo samo dobro: "Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nas u vjeri pretekla i ne dopusti da u srcima našim bude imalo zlobe prema vjernicima; Gospodaru naš, Ti si, zaista, dobar i milostiv!" (El-Hašr,10)

Allah je, pak, nas zaštitio od smutnji i nereda koji su se pojavili za vrijeme njegove vladavine, u smislu da mi u tome nismo imali nikakvog udjela, i mi Ga, Uzvišenoga, molimo da nam daruje i blagodat kojom će od toga zaštititi i naše jezike.

Neke odlike koje su krasile vođu pravovjernih Aliju ibn Ebi Taliba, r.a., nalazimo zabilježene u zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima, sa nizom prenosilaca koji se završava sa Saʻdom ibn Ebi Vekkasom, koji kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je Aliji: 'Ti si, u odnosu na mene, poput Haruna u odnosu na Mūsāa, s tim da poslije mene više nema vjerovjesnika!'"[645]

Božiji Poslanik je u Bitki na Hajberu rekao: "Sutra ću, zbilja, zastavu dati čovjeku koji voli Allaha i Njegovog Poslanika i kojeg vole Allah i Njegov Poslanik!"

"Mi smo" – kaže Saʻd – "između sebe dugo ćitali kome bi mogla pripasti ta čast, a Poslanik je rekao: 'Zovnite mi Aliju!', i Alija je došao, a u očima mu je bilo nekakve upale od čega mu se pravila krmelj, pa mu je Poslanik malo pljucnuo u oči, i potom zastavu predao njemu. Allah je preko njega dao pobjedu!"[646]

Kada je objavljen ajet: "Reci: 'Hodite, pozvaćemo sinove naše i sinove vaše, i žene naše i žene vaše, a doći ćemo i mi i vi...'" (Alu ʻImrān, 61) Božiji Poslanik je pozvao Aliju, Fatimu, Hasana i Husejna i rekao: "Bože moj, oni su moja porodica!"[647]

O njegovim riječima:

Oni su pravopostupajuće halife (*el-hulefāu-r-rāšidūn*) i napućeni predvodnici ljudi (*el-eimmetu-l-mehdijjūn*).

Komentar:

Već smo ranije citirali hadis iz reda jakih hadisa, kojeg Tirmizi kvalificira vjerodostojnim (*sahīh*), a koji prenosi El-ʻIrbād ibn Sārija, koji kaže: "Božiji

---

[645] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u *El-Irvāu* (1188). Bilježi ga i Ibn Ebi ʻĀsim u svojoj *Es-Sunni*, s više nizova prenosilaca, posredstvom Saʻda i drugih ashaba (1346-1351).

[646] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ʻalejhi*) posredstvom Sehla ibn Saʻda, a bilježi ga i Ibn Ebi ʻĀsim u svojoj *Es-Sunni* posredstvom druge skupine ashaba (1351, 1377-1380, 1386, 1387).

[647] Hadis bilježi Muslim u svom *Sahīhu* (7/120-121) posredstvom Saʻda ibn Ebi Vekkāsa, te Tirmizi koji ga, također, smatra vjerodostojnim (*sahīh*). Kod Ibn Ebi ʻĀsima se nalazi još jedan hadis koji ga podupire (1351).

Poslanik, s.a.v.s., nam je držao iznimno sugestivan govor, sa snažnim emotivnim nabojem (*mev'iza belīga*), tako da su nam oči suzile a srca se grčila. 'Čini nam se da je to oproštajni govor, Božiji Poslaniče', neko je rekao, 'pa ako jest, šta nam ostavljaš u amanet?' 'U amanet vam ostavljam poslušnost i pokornost', odgovorio je Poslanik, 'jer oni koji požive poslije mene, bit će svjedoci mnogih razdora i nesuglasica. Stoga se držite moga sunneta i sunneta pravopostupajućih i na Pravi put napućenih halifa poslije mene (*el-hulefāu-r-rāšidūne-l-mehdijjūn*). Toga se držite čvrsto i dobro se čuvajte novotarija, jer je svaka novotarija zabluda!'"[648]

Redoslijed pravopostupajućih halifa, r.a., u pogledu vrijednosti istovjetan je njihovom redoslijedu u hilafetu. Tako je, naprimjer, jedna od osobenosti Ebu Bekra i Omera, r.a., bila ta što nam je Vjerovjesnik, s.a.v.s., naredio da slijedimo sunnet pravopostupajućih halifa, a nije nam naredio da se povodimo za njima (*el-iktidā'*) u djelima, osim u slučaju njih dvojice. On je, naime, rekao: "Poslije mene se ugledajte na dvojicu ljudi: na Ebu Bekra i Omera!"[649] Kako se vidi, razdvojio je slijeđenje njihovog sunneta i ugledanje na njih. Prema tome, Ebu Bekr i Omer su na višoj razini od Osmana i Alije, r.a. Doduše, od Ebu Hanīfe se prenosi njegov stav da Aliji treba dati prednost nad Osmanom. Međutim, sam njegov mezheb je izričit u preferiranju Osmana (nad Alijom). Na tom stanovištu su i gotovo svi pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*). Nešto ranije su navedene i riječi 'Abdurrahmāna ibn 'Avfa,[650] koje je on rekao Aliji, naime: "Ja sam dobro razvidio raspoloženje među ljudima i nisam vidio da su spremni bilo koga zamijeniti za Osmana!"

Ejjūb es-Sihtijāni kaže: "Onaj koji Osmana ne stavi ispred Alije, taj je omalovažio muhadžire i ensarije!"

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima zabilježene su riječi Ibn Omera: "Još dok je Božiji Poslanik, s.a.v.s., bio živ, mi smo govorili: 'Najbolji dio Vjerovjesnikovog ummeta, izuzimajući njega, čine: Ebu Bekr, zatim Omer, zatim Osman!'"[651]

---

[648] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen.

[649] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već je navođen (pod brojem 675/u izvorniku).

[650] Vidjeti podiok koji govori o davanju prisege Osmanu.

[651] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Posredstvom njega ga bilježi Ebu Dāvud, s vjerodostojnim nizom prenosilaca, a slična verzija se nalazi i kod El-Buhārija, dok ga Muslim ne bilježi. Ibn Ebi 'Āsim ga bilježi s više nizova prenosilaca (1190-1199), također posredstvom Ibn Omera, i s jednim nizom od Ebu Hurejrea. Stručno je elaboriran u djelu *Zilālu-l-dženneh* (II/566-569).

O njegovim riječima:

Deseterici, koje je Božiji Poslanik, s.a.v.s., imenovao i obradovao ih Džennetom, potvrđujemo Džennet, na temelju činjenice da im je to potvrdio Božiji Poslanik, čije su riječi istinite. To su: Ebu Bekr, Omer, Osman, Alija, Talha, Zubejr, Saʻd, Seʻid, ʻAbdurrahmān ibn ʻAvf i Ebu Ubejde ibnu-l-Džerrāh, koji je povjerenik ovoga ummeta - neka je na svima njima Allahovo zadovoljstvo!

Komentar:

Već smo ranije naveli neke odlike prve četverice halifa, pa je preostalo da to učinimo i sa šestericom preostalih iz ove grupe.

Muslim bilježi sljedeću Aišinu, r.a., izjavu: "Jedne večeri Božiji Poslanik, s.a.v.s., nije imao sna pa je rekao: 'Da ima kakav moj dobri ashab, pa da me noćas pričuva!!' Nedugo zatim čuli smo zvuk oružja i Vjerovjesnik je upitao: 'Ko je to?' Saʻd ibn Ebi Vekkas je rekao: 'Došao sam da te čuvam!', a u drugoj verziji stoji da je rekao: 'U meni se javio strah za Božijeg Poslanika i ja sam otišao da ga čuvam!' – i Božiji Poslanik je za njega uputio dovu Allahu, a potom zaspao!"[652]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima zabilježeno je "da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., Saʻdu ibn Ebi Vekkasu u Bitki na Uhudu spomenuo oba svoja roditelja; rekao mu je: 'Bacaj! Zalog su ti moji i otac i mati!'"[653]

U Muslimovom *Sahīhu* navodi se predaja od Kajsa ibn Ebi Hāzima, koji kaže: "Ja sam vidio da se Talhina ruka, ona kojom je u Bitki na Uhudu štitio Božijeg Poslanika, s.a.v.s., oduzela!"[654]

U *Sahīhu* su zabilježene i sljedeće riječi Ebu Osmana el-Mehdija: "Ponekad, kad bi Vjerovjesnik bio u borbi, uz njega ne bi bilo nikoga drugog doli Talhe i Saʻda!"[655]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima zabilježene su riječi Džābira ibn ʻAbdullāha koji je, prema verziji koju navodi Muslim, rekao: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., prilikom Bitke na Hendeku pitao je ko se javlja da bude njegov izaslanik, pa se je javio Zubejr. Poslanik je ponovo pitao, i opet se javio Zubejr. Poslanik je rekao: 'Svaki je vjerovjesnik imao svog odanog pomoćnika (*havārijj*), a moj takav pomoćnik je Zubejr!'"[656]

---

[652] Ove riječi od njega bilježi Muslim, a i Ibn Ebi ʻĀsim (1411).

[653] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), bilježi ga i Ibn Ebi ʻĀsim (1405-1407).

[654] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Međutim, bilježi ga samo El-Buhāri, a ne Muslim!

[655] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), kojeg također bilježi i El-Buhāri.

El-Buhāri i Muslim isto tako bilježe i predaju od Zubejra, r.a., koji kaže: "Vjerovjesnik je upitao: 'Ko će otići do plemena Benu Kurejza i donijeti mi vijesti o njima?', pa sam ja otišao i kad sam se odatle vratio, Božiji Poslanik, s.a.v.s., mi je spomenuo oba svoja roditelja. 'Zalog su ti moji i otac i mati!', rekao je."[657]

U Muslimovom *Sahīhu* nalazi se predaja koja se prenosi od Enesa ibn Mālika, koji kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Svaki ummet ima svoga povjerenika (*emīn*), a naš povjerenik, o ummete!, jest Ebu 'Ubejde ibnu-l-Džerrāh!'"[658]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima zabilježena je predaja od Huzejfea ibnu-l-Jemāna, koja glasi: "Neki stanovnici Nedžrāna su došli kod Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i rekli: 'Poslaniče, pošalji nam jednog pouzdanog čovjeka!' i Poslanik im je rekao: 'Baš ću vam i poslati jednog istinski pouzdanog!' Ljudi su razmišljali ko bi to mogao biti, i on je poslao Ebu Ubejdea ibnu-l-Džerrāha!"[659]

Od Se'īda ibn Zejda, r.a., prenosi se sljedeće: "Uzimam za svjedoka Božijeg Poslanika, s.a.v.s., da sam ga čuo kad je rekao: 'Deseterica će u Džennet: Poslanik će u Džennet, Ebu Bekr će u Džennet, Talha će u Džennet, Omer će u Džennet, Osman će u Džennet, Sa'd ibn Mālik će u Džennet, 'Abdurrahmān ibn 'Avf će u Džennet!', a da hoću, imenovao bih i desetoga! 'Ko je taj?!', upitali su, i on je rekao: 'Se'īd ibn Zejd.'" Zatim je rekao: "Samo jedno držanje nekoga od njih uz Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad mu je lice zasipala prašina, bolje je od djela nekoga od vas, makar poživio onoliko koliko je živio Nūh!"[660] Hadis bilježe Ebu Dāvud i Ibn Madže a Tirmizi ga uvrštava u kategoriju vjerodostojnih (*sahīh*) hadisa, navodeći ga od 'Abdurrahmāna ibn 'Avfa.

---

[656] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježe ga El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*). Ibn Ebi 'Āsim ga u svojoj *Es-Sunni* (1388-1393) bilježi i posredstvom velikog broja drugih ashaba.

[657] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježe ga El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*). Navodi ga i Ibn Ebi 'Āsim (1390).

[658] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, također, i El-Buhāri.

[659] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježe ga El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*).

[660] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Er-Revdu-n-nadīr* (425); bilježi ga i Ibn Ebi 'Āsim (1435).

Od 'Abdurrahmāna ibn 'Avfa, r.a., se još prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ebu Bekr će u Džennet, Omer će u Džennet, Alija će u Džennet, Osman će u Džennet, Talha će u Džennet, Zubejr ibnu-l-'Avām će u Džennet, 'Abdurrahmān ibn 'Avf će u Džennet, Se'īd ibn Zejd ibn 'Amr ibn Nufejl će u Džennet i Ebu Ubejde ibnu-l-Džerrāh će u Džennet!"[661] Ovo bilježi imam Ahmed u svom *Musnedu*, a prenosi ga i Ebu Bekr ibn Ebu Hajsema, s tim da se u njegovoj verziji Osman spominje prije Alije, r.a.

Od Ebu Hurejrea, r.a., prenosi se sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., nalazio se na brdu Hira, a s njim su bili i Ebu Bekr, Omer, Osman, Alija, Talha i Zubejr. Utom se stijena na kojoj su stajali pokrenula, a Poslanik je rekao: 'Miruj, jer je na tebi ili poslanik, ili siddīk, ili šehid!'"[662]

Hadis bilježe Muslim, Tirmizi i drugi autori, i ima više nizova prenosilaca.

Pripadnici glavnog toka islama (*ehlu-s-sunne*) jedinstveni su u izražavanju počasti toj deseterici i njihovom preferiranju nad ostalima – sve to zahvaljujući mnogim odlikama i vrlinama po kojima su se pročuli. Kako je samo neuk onaj koji prezire upotrebu riječi *deset*, ili raditi nešto deset puta!? To preziru samo oni koji se s mržnjom odnose prema odabranim ashabima, tj. prema onoj deseterici kojima je posvjedočen Džennet, iz čega izuzimaju samo Aliju, r.a.! Čudno je da su oni nakloni prema broju devet, a istovremeno se s velikom mržnjom odnose prema deveterici od *desetorke*! Oni se, isto tako, sa mržnjom odnose i prema ostalim muhadžirima i ensarijama, prema prvim muslimanima, koji su prije drugih primili islam, koji su Božijem Poslaniku pod onim drvetom prisegu na vjernost dali, a bilo ih je hiljadu i četiri stotine, i o kojima je Allah Svoje zadovoljstvo izrekao, kako to stoji u suri El-Feth, 12. ajet: "Allah je zadovoljan onim vjernicima koji su ti pod drvetom prisegnuli..."

U Muslimovom *Sahihu* se, vjerodostojnim prijenosnim nizom, posredstvom Džābira, r.a., navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Nijedan od onih koji su pod drvetom prisegnuli na vjernost neće ući u Džehennem!"[663] Tu se, također, posredstvom Džābira, bilježi i "da je rob Hātiba ibn Ebi Belte'aa rekao: 'Božiji Poslaniče, Hātib će, posigurno, u Džehennem!', na šta je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Griješiš, [on neće ući u Džehennem], jer je on učesnik Bedra i Hudejbije!'"[664]

---

[661] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

[662] Hadis je vjerodostojan (*sahīh)*, a bilježi ga i Ahmed (II/419), te Ibn Ebi 'Āsim (1425-1427, 1439-1443, 1445-1447).

[663] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Također ga prenosi i Ibn Ebi 'Āsim (860 i 861), a stručno je elaboriran u *Es-Sahīhi* (2160).

I pored toga, rāfidije se svih njih odriču. Štaviše, oni se odriču i svih drugih ashaba Božijeg Poslanika, osim nekolicine – njih nešto više od deset! Jasno je, međutim, da čak i pod pretpostavkom da se na svijetu nađe deset najokorjelijih nevjernika, ni u tom slučaju izraz desetorka ne bi bio eliminiran iz upotrebe! Kada Uzvišeni Allah, naprimjer, kaže: "I u gradu bješe deveterica koji nered na zemlji pravljaše i dobro ne činiše..." (En-Neml, 48) to nikako ne znači da se izraz *deveterica* obavezno mora izbaciti iz upotrebe. Štaviše, na nekoliko mjesta u Kur'anu se izrazu deset izriče pohvala: "To je punih deset!" (El-Bekare, 196); "Mi odredismo da čas susreta sa Mūsāom bude kad se napuni trideset noći, i dopunismo ih još sa deset!" (El-A'rāf, 143); "Tako mi zore, i deset noći!" (El-Fedžr, 1-2) Uz to, Božiji Poslanik, s.a.v.s., povlačio se u i'tikāf posljednjih deset dana ramazana.[665] On je o Lejletu-l-kadru rekao: "Tražite je u deset posljednjih noći ramazana!"[666] Još je rekao: "Ni u jednim danima dobro djelo nije tako drago Allahu kao što je to u deset dana (mjeseca zu-l-hidžeta)!"[667]

Rāfidije, umjesto deseterici koji su obradovani Džennetom, svoju naklonost izražavaju dvanaesterici imama, na čelu s Alijom ibn Ebi Tālibom, r.a., za kojeg tvrde da je Vjerovjesnikov oporučeni halifa (*vasijj*), za šta nemaju baš nikakav valjan dokaz. Zatim slijede: Hasan, Husejn, 'Ali ibn Husejn Zejnu-l-ābidīn, Muhammed ibn 'Ali el-Bākir, Dža'fer ibn Muhammed es-Sādik, Mūsā ibn Dža'fer el-Kāzim, 'Ali ibn Mūsā er-Ridā, Muhammed ibn 'Ali el-Dževād, 'Ali ibn Muhammed el-Hādi, Hasan ibn 'Ali el-'Askeri i Muhammed ibn Hasan. Oni pretjeruju u svojoj ljubavi prema njima i u tome prelaze svaku mjeru.

Međutim, dvanaest imama nigdje nije spomenuto, izuzev u formi koja pobija njihovu tvrdnju i obesnažuje je. Riječ je o predaji koja se prenosi od Džābira ibn Semure, a koja je zabilježena i u El-Buhārijevoj i u Muslimovoj zbirci vjerodostojnih hadisa; predaja glasi: "Ja sam sa svojim ocem ušao kod

---

[664] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

[665] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) posredstvom Ibn Omera.

[666] Hadis bilježi El-Buhāri posredstvom Ibn 'Abbāsa, a vjerodostojnim ga ocjenjuje i Tirmizi.

[667] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) posredstvom Ibn Omera, s neznatnim tekstualnim razlikama. El-Buhāri i neki drugi autori bilježe ga posredstvom Ibn 'Abbāsa, u gore navedenom obliku, dok ga Muslim i drugi bilježe posredstvom Ebu Se'īda. Hadis je stručno elaboriran u *Es-Sahīhi* (1471) i u *Sahīhu Ebi Dāvud* (1250 i 1252).

Božijeg Poslanika, s.a.v.s., i čuo sam ga kad je rekao: 'Ovaj će ummet ići naprijed sve dok mu se na čelu ne izmijeni dvanaest ljudi!' Zatim je Poslanik rekao nešto što ja nisam čuo, pa sam upitao oca šta je to on rekao. 'Svi će biti iz plemena Kurejš!', rekao je."[668]

U drugoj verziji ove predaje stoji: "Islam će biti snažan za vrijeme dvanaesterice halifa!"[669] a u trećoj: "Ova će vjera (*haze-l-emru*) biti snažna za vrijeme dvanaesterice halifa!"

Tako je i bilo – upravo onako kako je rekao Vjerovjesnik, s.a.v.s. Ta dvanaesterica su: četverica pravopostupajućih halifa (*el-hulefāu-r-rāšidūn*), zatim Mu'avija i njegov sin Jezīd, 'Abdulmelik ibn Mervān i njegova četiri sina, između kojih je vladao i Omer ibn 'Abdulazīz. Situacija se, nakon toga, počela pogoršavati.

Rafidije, međutim, smatraju da je vlast ummeta (*hilāfet*) za sve vrijeme njihove vladavine bila nelegitimna i poremećena, te da su sve te halife bili nasilnici i uzurpatori, te – štaviše – licemjeri i nevjernici, a da su sljedbenici istine, u čitavom tom periodu, bili u gorem položaju od Jevreja![670]

Ovakav njihov stav je, očevidno, neutemeljen. Istina je da je islam, za vrijeme spomenute dvanaesterice, bio snažan i u permanentnome usponu.

O njegovim riječima:

Onaj koji lijepo govori o ashabima Božijeg Poslanika, s.a.v.s., o njegovim ženama, čistim od svake nečistoće i o njegovim potomcima, očišćenim od svake nečisti, taj se lišio licemjerstva.

Komentar:

Mi smo već ranije naveli neke primjere iz Kur'ana i hadisa u kojima su istaknute neke odlike ashaba, r.a. U Muslimovom *Sahīhu* zabilježena je predaja od Zejda ibn Erkama, koji kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., jedanput je među nama ustao da nam održi govor, negdje između Mekke i Medine, pored jedne vode po imenu Hummā, i tom prilikom je rekao: 'Ljudi, i ja sam samo ljudsko biće, i izaslanik moga Gospodara mi samo što nije stigao, pa da se odazovem pozivu! Iza sebe ću vam ostaviti dvije stvari (*sekalejni*): Allahovu knjigu, u kojoj je uputa i svjetlo, pa je prihvatite i čvrsto je se držite...', te je puno toga podsticajnoga izrekao o Kur'anu, a zatim je rekao: 'I moja porodica! Podsjećam vas na Allaha u vezi s mojom porodicom!', i to je ponovio tri puta."[671]

---

[668] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u *Es-Sahīhi* (376 i 964); bilježi ga, također, i Ibn Ebi 'Āsim (1122 i 1123).

[669] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Također ga bilježi i Muslim.

[670] 'Afīfi kaže: "Vidi predgovor knjige *Minhādžu-s-sunneh*, I svezak, str. 24, novo izdanje, i str. 9-10 u Būlākovom izdanju!"

El-Buhāri bilježi predaju od Ebu Bekra el-Siddīka, r.a., u kojoj on kaže: "Poštivajte Muhammeda kroz članove njegove porodice!"[672]

Profesor – Allah mu se smilovao! – međutim kaže: "Taj se lišio licemjerstva", budući da je temelj rafidijskom učenju udario jedan licemjer, raskolnik, s ciljem da potkopa islam i baci ljagu na Poslanika, a.s., kako to navode učenjaci.

Naime, formalno prihvatajući islam, 'Abdullāh ibn Sebe' je svojom prepredenošću i podlošću namjerio taj islam izvitoperiti, onako kako je to učinio Pavle s kršćanstvom, pa se s tim ciljem pokazivao kao isposnik, a potom i kao veliki pregalac na putu promicanja dobra i suzbijanja zla, sve dok nije ispleo spletku oko Osmana i ubio ga! Zatim je, preselivši se u Kūfu, izražavao krajnji ekstremizam u pogledu Alije i pružanja potpore njemu, smjerajući tim putem ostvariti svoje nakane. Kad je Alija doznao za to, zatražio je da se smakne, no on je pobjegao od njega u Karkis, kako je to poznato u historiji.

Mi smo već ranije istakli da je Alija one koji bi njega isticali iznad Ebu Bekra i Omera kažnjavao bičevanjem, onako kako se kažnjavaju oni koji iznose potvore!

Kvasac novotarije koja je potekla od haridžija zadržao se u dušama onih koji su skloni laži, kao što su harūrije i ši'ije, zbog čega je rāfidijska sekta konstantno predstavljala vrata raskolništva (*bābu-z-zendeka*), kako to pripovijeda El-Kādi Ebu Bekr ibnu-t-Tajjib[673] u svom kazivanju o ezoteristima (*el-bātinijja*) i načinima na koje su nastojali izvitoperiti islam. On kaže: "Onome koga bi upućivali da poziva u njihov pravac rekli bi: 'Kad naiđeš na muslimana kojeg htjedneš pozvati u naše učenje, moraš mu se predstaviti kao da slijediš njegov pravac. Prilaz njemu neka ti bude isticanje nepravde koju su prvi muslimani učinili prema Aliji, te kako su ubili Husejna, a zatim odricanje od svih pripadnika plemena Tejm i 'Adijj, kao i od Umejevića i Abasovića. (Ustvrdi) da Alija poznaje nepoznato, da je njemu prepušteno stvaranje svijeta', i slična ši'ijska čudesa i nebuloze, 'a kad kod nekog ši'ije osjetiš naklonost,[674] kod njega se zadrži na klevetanju Alije i njegovih potomaka (r.a.).'"

---

[671] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježi ga i Ibn Ebi 'Āsim u svojoj *Es-Sunni* (1550, 1551 i 1555).

[672] *Sahīhu-l-Buhāri* (3713 i 3751).

[673] Tj. Ebu Bekr el-Bakillāni, Muhammed ibnu-t-Tajjib.

On, bez sumnje, od psovanja ashaba ide prema psovanju Poslanikove porodice, a zatim i na psovanje samog Poslanika, s.a.v.s. Naime, [kod] tih zabludjelih aktivista, i Poslanikova porodica i njegovi ashabi su takvi kao oni![[675]]

O njegovim riječima:

Učenjaci prvih muslimanskih generacija, kao i oni koji su slijedili iza njih, istinski su dobročinitelji, izvrsni poznavaoci islamske tradicije, te vanredni pravnici i teoretičari, koji se imaju spominjati samo po lijepome. Ko ih spomene po nečem ružnom, taj nije u pravu!

Komentar:

Uzvišeni kaže: "Onoga koji se suprotstavi Poslaniku, a poznat mu je Pravi put, i koji pođe putem koji nije put vjernika, pustit ćemo da čini šta hoće, i bacit ćemo ga u Džehennem – a užasno je on boravište!" (En-Nisā', 115) Prema tome, dužnost je svakog muslimana da, nakon svoje ljubavi prema Allahu i Njegovom Poslaniku, voli i vjernike, kako to eksplicitno kazuje Kur'an, osobito one koji su nasljednici Božijih poslanikā, koje je Allah učinio da su poput zvijezda prema kojima se orijentira[676] u tami mora i kopna. Muslimani su saglasni u tome da su oni bili upućeni i da su jasno razaznavali stvari. Treba znati da su kod svih vjerskih zajednica prije[677] poslanstva Muhammeda, a.s., njihovi učenjaci bili najgori soj, i da su jedino kod muslimana učenjaci najbolja kategorija ljudi – oni su nasljednici Poslanika u njegovom ummetu; oni oživljavaju ono što zamre od njegovog sunneta; preko njih se Kur'an uspostavlja, oni po Kur'anu rade; preko njih se Kur'an oglašava – oni govore njime! Uz to, svi su jedinstveni u uvjerenju da je obavezno slijediti Poslanika, s.a.v.s. Međutim, ako neko od njih zauzme određeni stav, a neki vjerodostojan (*sahīh*) hadis mu proturječi u tome, on, da bi ga smio prenebregnuti, mora za to imati opravdanje. To se opravdanje, pak, svodi na tri slučaja:

---

[674] U izvorniku umjesto *eneste* (što znači: osjetiti bliskost, naklonost) stoji *ejeste* (što znači: izgubiti nadu u uspjeh).

[675] Nijedan rukopisni primjerak na ovom mjestu nije bio jasan, pa bi smisao mogao biti dokučen dodatkom: "Ono što on prenosi od El-Bakillanija, zapravo se nalazi kod drugoga!" Pogledaj: *El-Karāmita*, str. 52, redaktura: Muhammed es-Sabbāg.

[676] U izvorniku umjesto *juhteda* (orijentira se) stoji *juhda* (vodi).

1. ako nije uvjeren da je Vjerovjesnik zbilja izrekao taj hadis;
2. ako ne vjeruje da se hadis odnosi baš na taj problem i
3. ako je uvjerenja da je taj propis dokinut.

Oni imaju prednost u odnosu na nas i privilegiju da su nam prethodili u vjeri; oni su nam prenijeli Objavu koja je dostavljena Poslaniku, s.a.v.s, i pojasnili nam one Poslanikove geste koje bi nama, da njih nije bilo, ostale zakrivene. Neka je Allahovo zadovoljstvo na svima njima; neka Allah i njih učini zadovoljnima! "Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nas u vjeri pretekla i ne dopusti da u srcima našim bude imalo zlobe prema vjernicima; Gospodaru naš, Ti si, zaista, dobar i milostiv!" (El-Hašr, 10)

O njegovim riječima:

Nijednom evliji ne dajemo prednost niti nad jednim vjerovjesnikom, a.s. Držimo da je jedan vjerovjesnik bolji od svih evlija!

Komentar:

Profesor – Allah mu se smilovao! – ovim odgovara pobornicima učenja o transcedentalnom jedinstvu bitka (*el-ittihādijje*) i neznalicama među sufijama, s obzirom da oni koji su na ispravnom putu insistiraju na tome da se mora postupati po znanju i Šerijatu. Allah je, naime, stavio u obavezu svim ljudima da slijede poslanike; rekao je: "A mi smo poslali svakog poslanika zato da bi mu se, prema Allahovom naređenju, pokoravali. A da oni koji su se sami prema sebi ogriješili dođu tebi..." (En-Nisā', 64), završivši riječima: "dok se sasvim ne pokore!" (En-Nisā', 65) Također je rekao: "Reci: 'Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijehe vam oprostiti!' – a Allah prašta i samilostan je!" (Alu 'Imrān, 31)

---

[677] U izvorniku stoji: poslije!

Ebu Osman el-Nejsabūri kaže: "Ko sebi za zapovjednika uzme sunnet, u teoriji i praksi, taj progovara mudrošću, a ko se opredijeli za poriv, taj progovara novotarijom!" Drugi kažu: "Neki su zanemarivali sunnet samo zbog svoje oholosti!" I to je, doista, tako! Naime, ako čovjek ne slijedi ono što je objavljeno Poslaniku, on u tom slučaju radi po svojoj volji, što znači da on slijedi svoj hir, bez ikakvog uputstva od Boga. To je samoobmana, vid oholosti, i slično je stavu onih koji su govorili: "'Mi nikada nećemo vjerovati, sve dok i nama ne bude dato ono što je davano Božijim poslanicima!' – a Allah najbolje zna kome će dati Svoju objavu!" (El-En'ām, 124)

Mnogi su od njih uvjereni da su svojim predvodništvom i iznimnim zalaganjem u vršenju bogougodnih radnji (*ibadet*), te svojim čišćenjem sebe, postigli ono što su postigli i vjerovjesnici, a da pritom nisu slijedili njihov put! Neki od njih idu tako daleko da tvrde da su oni bolji i od samih vjerovjesnika! Drugi govore kako vjerovjesnici i poslanici svoje znanje o Bogu ustvari crpe iz niše "pečata evlija" (*hātemu-l-evlijā'*)! Ovaj sam za sebe tvrdi da je upravo on taj pečat evlija!

Takvo [naučavanje] je u osnovi istovjetno Faraonovoj tvrdnji – da je ova pojavnost nužna sama po sebi i da nema nekog od sebe odvojenog Tvorca! Ovi, pak, kažu: "Ona je sam Bog!" Iz ovoga proistječe da je Faraon javno izražavao potpuno poricanje, no, u suštini, njegova svijest o Bogu je bila razvijenija od njihove! Naime, on je, ipak, priznavao postojanje Tvorca, dok dotični tvrde da je stvorena egzistencija zapravo stvarajuća egzistencija, kako to naučava Ibn 'Arebi i njemu slični. On je, uvidjevši da se Šerijat u njegovom formalnom obliku ne može izmijeniti, izašao sa tvrdnjom da je "vjerovjesništvo završeno, ali ne i vilajet", te je ustvrdio da je jedan vid vilajeta iznad samog poslanstva i svega onog što ide uz vjerovjesnike i poslanike, te da se i vjerovjesnici koriste vilajetom! On kaže:

Mjesto vjerovjesništva u berzahu[678]
malčice je iznad poslanika
a ispod je evlije!

---

[678] Tj. u duhovnom svijetu. (Nap. prev.)

Ovdje se radi o izvraćanju Šerijata. Vilajet je, naime, potvrđen za bogobojazne vjernike, kako to kaže Uzvišeni, naime: "'Allahovi miljenici – za njih nema straha i oni neće tugovati!' – oni koji budu vjerovali i bojali se Boga!" (Jūnus, 62-63), no vjerovjesništvo (*nubuvvet*) je specifičnije od vilajeta, dok je poslanstvo (*risālet*) specifičnije i od samog vjerovjesništva, na šta smo ranije ukazali.[679]

Ibn 'Arebi u svom *El-Fusūsu* kaže i ovo: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., je vjerovjesništvo (*nubuvvet*) predstavio kao zid od opeka, koje je on vidio upotpunjenim, osim mjesta za još jednu opeku. Tako je on, s.a.v.s., bio mjesto za tu opeku [s tim da je on nije vidio, budući da je rekao: (nedostaje) jedna opeka!] Međutim, što se tiče 'pečata evlija', on tu opeku nužno mora vidjeti. On tako vidi ono što je Vjerovjesnik naveo kao primjer i na tom zidu vidi sebe kako zauzima mjesto dviju opeka; vidi kako se utiskuje u mjesto dviju opeka! i kako se time zid sasvim dopunjuje. Zašto on vidi dvije opeke? Zato što zid čini jedna opeka od srebra i jedna o zlata. Srebrna opeka jest spoljašnji dio zida i svi oni propisi koji idu uz to, onako kako je to u Vjerozakonu[680] preuzeto od Allaha i što ima svoj vanjski obol, koji se u njemu slijedi, jer on stvar vidi onakvom kakva jeste, pa je nužno mora vidjeti takvom, međutim, u unutrašnjosti on zauzima mjesto zlatne opeke budući da zahvata iz istog rudnika iz kojeg je zahvatao i melek kojem se objavljivala objava za Poslanika, s.a.v.s.!"

"Ako si dobro razumio ovo što smo ukazali", kaže on, "onda si stekao korisno znanje!"[681]

Pa, ima li neko da je u većem nevjerstvu od onog koji sebe predstavlja kao zlatnu opeku, a Poslanika Božijeg kao srebrnu?! i tako sebe preferira i uzdiže iznad Poslanika?! To su samo njihove puste želje: "U njihovim je prsima samo oholost: oni to neće dostići!" (El-Mu'min, 56) Zar se nevjerstvo može skriti kod onoga koji ovako govori? On ima puno sličnih iskaza, u kojim je nevjerstvo negdje prikriveno, a negdje očito. Stoga se njegova djela moraju dobro kritički valorizirati kako bi se njegova laž ukazala sasvim jasno, jer nešto od onog što je lažno bude prepoznato od svakog ispitivača, dok ima i takvih falsifikata koje može prepoznati samo pronicljiv, vješt ispitivač.[682] Nevjerstvo Ibn ʻArebija i njemu sličnih iznad je nevjerstva onih koji kažu: "Mi nećemo vjerovati sve dotle dok i nama ne bude dato ono što je dato poslanicima Božijim!" (El-Enʻām, 124)

---

[679] Na str. 158 (u arapskom izvorniku, nap. prev.) 'Afīfi kaže: "Pogledaj str. 231-232, s početka poglavlja *Ref'u-l-melām*, u 20. svesku djela *Medžmū'u-l-fetāvā*!"

[680] U izvorniku stoji *fi-s-sirr*, što znači: u tajni.

[681] *Fusūsu-l-hikem* (I/63), komentar: Ebu-l-'Alā 'Afīfi, čiji je i onaj nadodatak (u zagradi, nap. prev.).

Ibn ʻArebi i njemu slični jesu licemjeri, raskolnici i panteisti (*ittihādijje*), i u najdonjem su dijelu Džehennema.

Licemjeri se, ipak, tretiraju kao muslimani budući da javno ispoljavaju islam, dok u sebi taje nevjerstvo, kako su to činili i za vrijeme Vjerovjesnika, s.a.v.s. Poslanik se, u svom odnosu prema njima, ipak rukovodio onim što su oni javno ispoljavali. Međutim, ukoliko bi neko od njih javno ispoljio ono što taji u sebi, u tom bi se slučaju na njega primijenio propis koji je predviđen za otpadnika od vjere (*murtedd*), s tim da postoji razmimoilaženje u pogledu prihvatanja njegovog pokajanja. Ispravno je, pak, da se njegovo pokajanje ne treba prihvatiti, kako to prenosi Muʻallā od Ebu Hanīfe, r.a.

A Allah je Onaj od Kojeg treba iskati pomoć!

O njegovim riječima:

I vjerujemo u njihove keramete koji se navode i o kojima se vjerodostojno prenose izjave pouzdanih ljudi.

Komentar:

Muʻdžiza (čudo), semantički, obuhvata sve što se dogodi mimo uobičajenih zakonitosti. [Isto je i s kerametom] u jezičkoj praksi starijih autoriteta znanosti, dok veliki broj potonjih ta dva izraza razdvaja, pa muʻdžizu vezuju za vjerovjesnika, a keramet za evliju, dok je i jednom i drugom zajedničko to što izlaze iz okvira uobičajenog poretka stvari.

Treba kazati da se svojstvo savršenosti zasniva na trome: na znanju, moći i neovisnosti o drugom. To troje se može steći samo za Allahovu savršenost, jer On Svojim znanjem obuhvata sve, moćan je nad svim i ni o kome nije ovisan. Stoga je On Vjerovjesniku, s.a.v.s., naredio da se ogradi od tog troga – rekao mu je: "Reci: ʻJa vam ne kažem: U mene su Allahove riznice;

---

[682] ʻAfīfi kaže: "Vidi poglavlje "Odgovor Ibn ʻArebiju", odakle je i preuzet ovaj citat, str. 204. i dalje, u drugom svesku Ibn Tejmijjeovog djela *Medžmūʻu-l-fetāvā*!"

niti: Meni je poznat nevidljivi svijet; niti vam kažem: Ja sam melek – ja slijedim samo ono što mi se objavljuje!'" (El-En'ām, 50)

Isto to rekao je i Nūh, a.s. On je, pak, prvi 'od najodabranijih poslanika' (*ulu-l-'azm*) i uopće prvi poslanik kojeg je Allah poslao zemljanima, a ovaj je 'zadnji poslanik' i zadnji od 'najodabranijih poslanika', i obojica su se ogradili od toga! To je stoga što su ljudi od njih nekad tražili znanje o onom što je nedokučivo (*el-gajb*) kao što se to, naprimjer, navodi u riječima Uzvišenoga: "Pitaju te o smaku svijeta: kada će se zbiti?" (El-A'rāf, 187); nekad da izvrše utjecaj na prirodna zbivanja, što nalazimo u riječima Uzvišenoga: "I govore: 'Nećemo ti vjerovati sve dok nam iz zemlje živu vodu ne izvedeš...'" (El-Isrā', 90) a nekad su im prigovarali za potrebe koje imaju kao ljudi, kako to nalazimo, naprimjer, u riječima Uzvišenoga: "I oni govore: 'Šta je ovom poslaniku: on hranu uzima i po trgovima hoda...'" (El-Furkān, 7) Poslaniku je, stoga, naređeno da im saopći da on ne vlada time, već da od tog troga ima samo onoliko koliko mu Allah dadne – pa zna samo ono čemu ga je Allah podučio, neovisan je samo od onog od čega ga je On učinio neovisnim i moćan je samo nad onim stvarima koje su iznad sposobnosti drugih ljudi, ili barem većine njih, za koje mu je Allah dao moć. Prema tome, nijedna mu'džiza i nijedan keramet ne izlazi iz tih okvira.

Potom, ono što probija granice prirodnog poretka (*el-hārik*), ako se njime postiže neka korist koju nalaže vjera, spada u dobra djela koja su naređena po vjeri i Vjerozakonu, pa je kao takvo ili obavezno ili preporučeno; ako se njime postiže nešto dopušteno po vjeri, tada se ubraja u Allahove ovosvjetske blagodati i nalaže da se na njemu bude zahvalno, a ako u sebi sadraži elemente koji su Vjerozakonom zabranjeni strogo ili u blažoj mjeri, tada za sobom povlači kaznu ili srdžbu, kakav je bio slučaj sa onim koji je bio obasut znacima (Allahove milosti) pa ih zbacio i ostavio postrani, poput Bel'āma ibn Bā'ūrāa, usljed vlastitog umnog pregnuća, slijepog povođenja za drugim, maloumnosti, pomanjkanja znanja, stjecanja nepovoljnih okolnosti, nemoći ili nužde.

Prema tome, onog što probija granice prirodnog poretka ima tri vrste: ono što je po vjeri pohvaljeno, ono što je pokuđeno i ono što je dopušteno. Što se tiče onog dopuštenog, ako u njemu ima koristi tretira se kao bagodat, u protivnom je poput svih drugih dozvoljenih stvari u kojima nema koristi. Ebu 'Ali el-Dževzedžāni kaže: "Trudi se da postigneš istikāmet (izvršavanje propisa vjere) a ne kerāmet, jer tvoj nefs se rado pokreće da traži kerāmet dok tvoj Gospodar od tebe traži istikāmet!"

Šejh Suhreverdi u svom djelu *'Avārifu-l-me'ārif* kaže: "U ovome je to krupna stvar. Naime, mnogi vrhunski šerijatski pravnici, revnosni u obavljanju vjerskih dužnosti, slušali su o dobrim ljudima iz ranijih generacija, o kerametima koje su imali i postupcima kojima su probijali granice prirodnog poretka stvari, pa su u sebi iščekivali da se to desi i njima, gajili nadu da će i njima biti dato nešto od toga. Neki od njih su zapadali i u teška stanja i počinjali sumnjati u ispravnost onoga što su radili s obzirom da nisu postizali nikakvu neobičnost, a da su znali u čemu je tajna bilo bi im mnogo lakše. Proizlazi da Allah nekim iskrenim trudbenicima u vezi s tim otvori jedna vrata kako bi im probijanja granica prirodnog i manifestacije moći još više učvrstili uvjerenje i osnažila im se odlučnost u odricanju od zamamnosti ovoga svijeta, te kako bi prenebregnuli porive strasti. Prema tome, put koji treba da slijedi iskreni (Allahov rob) jest da od sebe traži izvršavanje naloga vjere, jer je to sav keramet!"

Srca, nesumnjivo, imaju veći utjecaj od tijela, pa ako su dobra i njihov utjecaj je dobar, a ako su loša i njihov je utjecaj loš. U jednom slučaju je, dakle, njihov utjecaj Allahu mio, a u drugome nemio.

Šerijatski pravnici su govorili o tome da se treba kazniti otkupninom onaj za koga se utvrdi da je duhovnim djelovanjem (*fi-l-bātin*) nekog ubio. Onī, pak, pred svojim nutrinama i svojim srcima imaju samo fizički učinak pa kada neki od njih probije granicu prirodnog poretka stvari oni mu to računaju kao da je od Allaha dobio keramet. Ne znaju da je keramet, u stvarnosti, izvršavanje vjerskih propisa, da Allah nikoga nije počastio većim keramétom od toga što ga je podržao da bude u onome što On voli i s čime je zadovoljan, a to je pokornost Njemu i Njegovome Poslaniku, ljubav prema Njegovim miljenicima i mržnja prema Njegovim neprijateljima. Eto, to su Allahove evlije, za koje je Uzvišeni Allah rekao: "Za njih nema straha i oni ni za čim neće tugovati!" (Jūnus, 62)

Kada, pak, Allah nekog čovjeka iskuša tajnom probijanja prirodnog poretka stvari, tajnom nečega drugoga ili pak oskudicom i bijedom, to ne mora biti rezultat čovjekove zasluge kod njegovog Gospodara, odnosno Allahovog neuvažavanja njega. Naprotiv, neki time postignu sreću ako Mu pokažu pokornost, a neki nesreću ako Mu pokažu nepokornost, kako to kaže Uzvišeni, naime: "Čovjek, kada Gospodar njegov hoće da ga iskuša, pa mu počast ukaže i blagodatima ga obaspe, rekne: 'Gospodar moj je prema meni plemenito postupio.' A kada mu, da bi ga iskušao, opskrbu njegovu oskudnom učini, onda rekne: 'Gospodar moj me napustio!' – A nije tako." (El-Fedžr, 15-17)

Prema tome, u ovim stvarima ima tri kategorije ljudi:

a) jednoj kategoriji se uzdiže stepen probijanjem prirodnog poretka;
b) druga kategorija se time izlaže Allahovoj kazni;
c) kod treće kategorije to ima status dozvoljene stvari, kako smo ranije napomenuli.

Otkrovenja i utjecaji raznovrsni su prema raznovrsnosti Allahovih riječi. Allahovih, pak, riječi ima dvije vrste: stvaralačke i vjerske. Njegove stvaralačke riječi jesu one na koje se u dovi pozivao Vjerovjesnik, s.a.v.s., moleći zaštitu: "Molim zaštitu, pozivajući se na Allahove riječi potpune, koje ne može prekoračiti ni dobri, ni loši!"[683] Uzvišeni kaže: "Stvar je kod Njega ovakva: kad nešto hoće, On samo za to rekne: 'Budi!' – i ono bude!" (Jā-Sīn, 82); "Riječi Gospodara tvoga su vrhunac istine i pravde; Njegove riječi niko ne može promijeniti!" (El-En'ām, 115) Sav (fizički) svijet potpada pod ove riječi, kao i sve neobičnosti.

Druga vrsta su vjerske riječi; to su Kur'an i Allahov zakon – Šerijat, s kojim je Allah poslao Svoga Poslanika, tj. Njegova naredba, zabrana i obavijest. Od toga je čovjekovo onoliko koliko ima znanja o tome i koliko to primjenjuje,[684] a naredba je ono što je naredio Allah. Isto tako, ljudi općenito i posebno mogu postići onoliko koliko poznaju prirodne zakonitosti (*kevnijjāt*) i njihove utjecaje, tj. koliko svoje djelovanje usklade sa tim. Tako je ona prva vrsta regulatorna i kosmička, a druga legislativna i vjerska.

Otkrovenje (*kešf*, otkrivanje tajne) kod one prve jest zadobijanje znanja o kosmičkim događanjima, dok otkrovenje kod ove druge predstavlja znanje o Vjerozakonom naređenim stvarima. Moć kod prve vrste sastoji se u utjecanju na prirodne zakonitosti bilo u pogledu samoga sebe poput, naprimjer, hodanja po vodi, letenja po zraku ili sjedenja u vatri, bilo u pogledu drugih, u smislu njihovog činjenja zdravim ili uništenim, bogatim ili siromašnim; dok se moć kod druge vrste sastoji u utjecanju u vjerozakonskim stvarima bilo u pogledu samoga sebe, u smislu pokornosti Allahu i Njegovom Poslaniku i pridržavanju Kur'ana i sunneta Allahovog Poslanika tajno i javno, bilo u pogledu drugih, u smislu da od njih zatraži da budu pokorni Allahu i Njegovom Poslaniku pa da mu se oni u tome pokore na način vjerozakonske pokornosti.

---

[683] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i do sada je više puta navođen.

[684] 'Afīfi kaže: "Vidjeti 319. stranicu u XI svesku Ibn Tejmijjeovog djela *Medžmū'u-l-fetāvā*."

Ako ovo stoji ovako, onda znaj da neposjedovanje znanja i moći u stvarima kojima se probija prirodni poredak stvari nema nikakve štetne posljedice po vjeru jednog muslimana. Prema tome, onome kome nije otkriveno ništa iz svijeta nedokučivog ljudskim čulima (*el-gajb*), ili kome nije ništa potčinjeno iz područja prirodnih zakonitosti time nije umanjen njegov položaj kod Allaha, već to, naprotiv, može biti ono što je korisnije za njega. Naime, ako bi to išlo uz vjeru (bilo bi samo još jedna Allahova blagodat prema dotičnom čovjeku), a ako ga ne bi pratila vjera, posjednik nečeg takvog bio bi stradalnik i na ovome svijetu i na ahiretu, jer probijanje prirodnog poretka stvari može se događati s vjerom, a može i bez vjere ili pak s izopačenom, odnosno manjkavom vjerom. Tako su korisna probijanja prirodnog poretka stvari samo ona u kojima se slijedi vjera i koja služe vjeri onako kao što je i korisno čelništvo ono koje se pridržava vjere, kao i koristan imetak, i kako su korisni i vlast i imetak bili u rukama Vjerovjesnika, s.a.v.s., Ebu Bekra i Omera.

Onaj, pak, kome nešto takvo bude krajnji cilj i ko vjeru upregne da ide za tim, da ona bude sredstvo njegovog događanja, dakle, u osnovi ne radi same vjere, jest poput onoga ko vjeru koristi za stjecanje zarade na ovome svijetu; nije poput onoga ko se odao vjeri iz straha od Džehennema, odnosno iz žudnje za Džennetom, a to je ono što mu je naređeno, time se on nalazi na Putu spasa i u ispravnom Vjerozakonu. Zanimljivo je da mnogi od onih koji tvrde da je njihova težnja iznad toga, da je nosi strah od Džehennema ili žudnja za Džennetom, svoju vjersku težnju svode na makar i najmanji vid probijanja prirodnog poretka na ovome svijetu!

Treba kazati i to da vjera, ukoliko je ispravna u teoriji i u praksi, neminovno za sobom povlači probijanje uobičajenog poretka stvari, ako to zatreba takvom vjerniku. Uzvišeni kaže: "A onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći i opskrbiće ga odakle se i ne nada!" (Et-Talāk, 2-3); "O vjernici, ako se budete Allaha bojali, On će vam sposobnost darovati pa ćete istinu od neistine moći rastaviti." (El-Enfāl, 29); "A kada bi oni onako kako im se savjetuje postupali, bilo bi im bolje i bili bi čvršći u vjeri, i tada bismo im Mi, posigurno, veliku nagradu dali i na Pravi put ih usmjerili." (En-Nisā', 66-68); "I neka se ničega ne boje i ni za čim ne tuguju Allahovi miljenici, oni koji budu vjerovali i koji se budu Allaha bojali – za njih su dobre vijesti i na ovom i na budućem svijetu." (Jūnus, 62-64)

Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Čuvajte se pronicljivosti vjernika, jer on gleda Allahovim svjetlom!" Zatim je proučio ajet: "To su, zaista, pouke za one koji posmatraju znakove!" (El-Hidžr, 75) Hadis bilježi Et-Tirmizi posredstvom Ebu Se'īda el-Hudrija.[685]

Uzvišeni Allah, u onome što od Njega prenosi Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže: "Ko se neprijateljski ponese prema Mome miljeniku (*evliji*) Mene je izazvao na dvoboj, a Moj rob Mi se ničim ne može više približiti kao što može izvršavanjem onoga što sam mu Ja propisao kao strogu obavezu. Čovjek Mi se potom nastavi približavati dobrovoljnim izrazima pobožnosti (*nāfile*) sve dok ga Ja ne zavolim, pa kad ga Ja zavolim tada mu bivam uho kojim sluša, oko kojim gleda, ruka kojom dohvaća i noga kojom hodi, pa ako bi nešto zaiskao od mene, Ja bih mu to, doista, i dao; a ako bi Me pozvao upomoć, Ja bih mu pružio pomoć. Ja se ni u čemu što ću učiniti ne kolebam kao što se kolebam da uzmem dušu Svom robu vjerniku: on ne voli smrt, a Ja ne volim da prema njemu postupim kako on ne voli, no to mu je neminovnost!"[686]

Ovim postaje očevidno da je izvršavanje vjerskih propisa (*istikāmet*) ono što traži Gospodar, a da je žudnja za kerametom ono što traži čovjekov nefs, pa neka je Allah na pomoći!

Mu'tezilijsko, pak, negiranje kerameta je očigledno pogrešno i u ravni je negiranja osjetilnih stvari. Njihova primjedba: "Da je keramet istinit, bio bi kao mu'džiza pa bi se Vjerovjesnik, s.a.v.s., brkao s evlijom, što nije prihvatljivo!?" bila bi umjesna kada bi evlija demonstrirao neki nadnaravan čin tvrdeći da ima vjerovjesništvo, što se nikada nije dogodilo, a da jeste on ne bi ni bio evlija već lažni prorok, a ranije smo, kod razmatranja Profesorovih riječi: "I da je Muhammed Njegov rob izabrani i Njegov vjerovjesnik odabrani", govorili o razlici između vjerovjesnika i proroka.

Ovdje treba upozoriti na to da pronicljivosti ima tri vrste:

a) ona koja proishodi iz ispravnog vjerovanja (*īmānijja*) – ona se pojavljuje kao posljedica svjetlosti koju Allah ubaci u srce Svog roba i koja se na njega baci onako kako se lav baci na plijen, odakle je i dobila svoj naziv.[687] Snaga ove pronicljivosti sukladna je snazi ispravnog vjerovanja, pa što je čovjekovo vjerovanje snažnije to je i njegova pronicljivost veća. Ebu Sulejmān ed-Dārāni – Allah mu se smilovao! – kaže: "Pronicljivost je duševno razotkrivanje i ostvarenje uvida u nadosjetilni svijet i spada u postaje ispravnog vjerovanja (*īmāna*)."

---

[685] Hadis je slab (*daīf*). Bilježi ga Tirmizi i neki drugi autori. U nizu njegovih prenosilaca nalazi se i 'Atijje el-'Avfī, koji je slab prenosilac i ne navodi osobe od kojih prenosi hadis. Stručno je elaboriran u djelu *El-Ehādīsu-d-da'īfa* (1821).

[686] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Bilježi ga El-Buhāri, a ranije je dato objašnjenje njegovog smisla (V.: hadis br. 458/u izvorniku)

[687] U arapskom jeziku za pronicljivost se kaže *firāsa*, a za plijen *ferīsa*, što su dva oblika glagolskih imenica nastalih iz istog korijenskog glagola *fe-re-se*. (Nap. prev.)

b) vježbovna pronicljivost (*rijādijja*) – ona se postiže glađu, noćnim bdijenjem u molitvi i povlačenjem u osamu, jer kad se nefs oslobodi spūta postigne pronicljivost i otkrovenje sukladno mjeri u kojoj se toga oslobodio. Ovu vrstu pronicljivosti može imati i vjernik i nevjernik i ona ne ukazuje na vjerovanje ni na evlijaluk, niti otkriva neku korisnu istinu ili pravi put. Ono što se njome dokučuje spada u onu vrstu pronicljivosti koju posjeduju namjesnici, tumači snova, ljekari i njima slični.

c) fizionomna pronicljivost (*hilkijja*) o kojoj su pisali medicinari i dr., koji su po fizionomiji zaključivali o ćudi, budući da je to dvoje međusobno povezano, po zahtjevu Allahove mudrosti, kao, naprimjer, zaključivanje da onaj ko ima neuobičajeno malu glavu ima i mali mozak, odnosno da onaj ko ima veliku glavu ima i veliki mozak; ko ima široka prsa da ima i široku narav, a onaj ko ima tijesna prsa tijesnu i narav; da je onaj ko ima apatične oči i klonuo pogled tupav i da mu je srčana toplina slaba i sl.

O njegovim riječima:

Vjerujemo u predznake Sudnjeg dana, pojavu Dedždžala, spuštanje sa neba ʿIsāa, sina Merjeminog, a.s.; i vjerujemo u pojavljivanje Sunca sa zapada i izlazak Puzavca iz svog boravišta.

Komentar:

Od ʿAvfa ibn Mālika el-Ešdžaʿija se prenosi sljedeće: "Ja sam, pri vojnom pohodu [na Tebūk], došao kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., a on se tada nalazio u šatoru od kože, i on mi je rekao: ʿZapamti šest (stvari) koje će se desiti pred Smak svijeta: moja smrt, oslobođenje svetoga hrama u Jerusalemu (El-Mesdžidu-l-Aksā), pošast koja će vas kositi kao ovčija kuga ovce; zatim izobilje imetka tako da će čovjek i kada dobije stotinu dinara jednako biti mrzovoljan; zatim jedno iskušenje od kojeg se neće sačuvati nijedna arapska kuća; zatim primirje između vas i bljedolikih ljudi, koji će prekršiti dogovor i krenuti protiv vas idući pod osamdeset bajraka, a pod svakim bajrakom dvanaest hiljada (boraca)!'"[688]

Hadis bilježe: El-Buhāri, Ebu Dāvud, Ibn Mādže i Et-Taberāni.

Od Huzejfe ibn Esīda se prenosi sljedeće: "Kod nas se pojavio Vjerovjesnik, s.a.v.s., upravo kada smo mi razgovarali o Smaku svijeta, pa nas je upitao o čemu raspravljamo. 'Govorimo o Smaku svijeta!', kazali su i on im je na to rekao: 'On se neće zbiti dok [prethodno] ne vidite deset znamenja!' [pa je spomenuo:] dim, Dedždžāla, životinju, pojavljivanje Sunca sa zapada, silazak 'Isāa, sina Merjeminog, Je'džūdža i Me'džūdža, tri utonuća zemlje: jedno na istoku, jedno na zapadu i jedno na Arabijskom poluotoku, a zadnje od njih bit će vatra koja će se pojaviti u Jemenu i koja će ljude tjerati prema mjestu gdje će se sakupiti!"[689] Hadis bilježi Muslim, a u zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima zabilježena je izjava Ibn Omera, r.a., koja, u verziji koju navodi El-Buhāri, glasi: "Neko je kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., spomenuo Dedždžāla pa je on rekao: 'Allah vama nije nepoznat, Allah nije ćorav' – i rukom pokaza na jedno oko – 'a lažni mesija (Dedždžāl) je ćorav u desno oko[690] – ono mu je izbočeno, kao ispupčena boba grozda!'"[691]

Od Enesa ibn Mālika, r.a., prenosi se sljedeće: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Nema nijednog vjerovjesnika a da svoj narod nije upozoravao na ćoravog Dedždžāla. On je, doista, ćorav a vaš Gospodar nije ćorav. Između očiju mu piše: *k, f, r*!'"[692] U drugoj predaji je ta slova i protumačio kao: *kāfir* (nevjernik).

El-Buhāri i drugi autori navode sljedeće Ebu Hurejreove, r.a., riječi: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, neće proći mnogo vremena a među vas će se spustiti Sin Merjemin kao pravedan sudac, pa će polomiti krst, ubiti svinju i ukinuti glavarinu (*džizju*);[693] imetka će biti toliko da ga niko neće htjeti uzeti, a jedna sedžda će tada biti bolja od čitavog ovog svijeta sa svim što ima na njemu!'"[694] Ebu Hurejre je zatim rekao: Ako hoćete, možete proučiti ajet: "I nema nijednog sljedbenika Knjige a da neće povjerovati u njeg prije nego umre, a na Sudnjem danu on će svjedočiti protiv njih!" (En-Nisā', 159)

---

[688] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Fadāilu-š-Šām*, str. 23 i 62, četvrtog izdanja djela čiji je izdavač "El-Mektebu-l-islāmi".

[689] *Sahīhu Muslim* (VIII/179); Ahmed (IV/6-7).

[690] U nekim hadisima navodi se da je ćorav u lijevo oko, međutim ovaj Ibn Omerov hadis ima veću snagu s obzirom da ga navode i El-Buhāri i Muslim, kako kaže Hafiz Ibn Hadžer, a na šta ukazuje i Ibn 'Abdulberr. Neki su, pak, pokušali uskladiti te predaje, što je izneseno u *El-Fethu*, (XIII/97), pa ko hoće može se obratiti na nj.

[691] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

[692] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga Et-Tirmizi (II/39), koji za nj kaže da je "dobar i vjerodostojan" (*hasen sahīh*). Hadis zadovoljava uvjete El-Buhārija i Muslima. Na koncu sam ga i našao i kod jednog (VII/31), i kod drugog (VIII/195).

U ovom našem sažetku imamo premalo prostora da bismo mogli navesti sve one hadise koji govore o Dedždžālu, o silasku sa neba ʻIsāa, a.s., i njegovom ubijanju Džedždžāla, o pojavi Jeʻdžūdža i Meʻdžūdža za vrijeme njegovog boravka na Zemlji nakon Dedždžālova ubistva i o njihovom uništavanju u samo jednoj noći na osnovu dove koju će on Allahu uputiti protiv njih.

Što se, pak, tiče izlaska puzavca (*dābbetu-l-erd*) i rađanja Sunca sa zapada, o tome Uzvišeni kaže: "I kada dođe vrijeme da oni budu kažnjeni, Mi ćemo učiniti da iz zemlje izađe jedna životinja koja će im govoriti da ljudi u dokaze Naše nisu uvjereni." (En-Neml, 82) Uzvišeni još kaže: "Zar oni čekaju da im meleki dođu, ili kazna Gospodara tvoga, ili neki predznaci od Gospodara tvoga? Onoga dana kada neki predznaci od Gospodara tvoga dođu, nijednom čovjeku neće biti od koristi to što će tada vjerovati, ako prije nije vjerovao ili ako nije, kao vjernik, kakvo dobro uradio. Reci: 'Samo vi čekajte, i Mi ćemo, doista, čekati!'" (El-Enʻām, 158)

---

[693] ʻAfīfi kaže: "Pogledaj vrste pronicljivosti na str. 482-495, drugi svezak, u djelu *Medāridžu-s-sālikīn*."

[694] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a navodi ga, također, i Muslim (I/93-94). Stručno je elaboriran u djelu *Es-Sahīha*, pod brojem 2457. Treba napomenuti da se hadisi o Dedždžalu i silasku Isāa, a.s., prenose na nesumnjivo pouzdan (*mutevātir*) način pa se, stoga, mora vjerovati u ono o čemu se govori u njima. Ne smije se biti zavedeno tvrdnjama onih koji tvrde da ti hadisi ne dostižu stepen mutevatira (*ahad*), budući da oni o tome nemaju znanja. Među njima nema nikoga ko je ispitao prijenosne puteve tih hadisa, jer da jeste, ustanovio bi da su oni iznimno brojni i da ne ostavljaju prostora sumnji u vjerodostojnost, kako su to potvrdili i najviši autoriteti ove stručne discipline, poput Hafiza Ibn Hadžera i dr. Žalosno je, zbilja, što se neki ljudi usuđuju govoriti o stvarima za koje nisu kvalificirani, naročito kad se ima u vidu da se radi o vjeri i vjerskoj doktrini. Jedan od takvih je i izvjesni ʻIzzuddīn Bulejk, autor knjige *Mevāzīnu-l-Kurʻāni ve-s-sunneh* u kojoj, povodeći se za drugim nekompetentnim ljudima, iznosi tvrdnju da se "predaje o silasku ʻIsāa, a.s., nakon pojave Dedždžāla prenose posredstvom Vehba ibn Munebbiha i Kaʻbu-l-Ahbāra", što je čista izmišljotina – ta dvojica ljudi se, naime, uopće ne nalaze među prenosiocima tih hadisa! Ja sam još davno izvršio stručnu elaboraciju četrdesetak hadisa (koji govore o tome) pa tu nijednome od njih dvojice nisam našao ni spomena!

El-Buhāri, kod tumačenja ovog ajeta, navodi sljedeću Ebu Hurejreovu izjavu: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Neće nastupiti smak svijeta dok se Sunce ne pojavi sa zapada, pa kad ga ljudi ugledaju svi [na Zemlji] će povjerovati, ali tada nikome neće koristiti njegovo vjerovanje ako prije toga nije vjerovao!'"[695]

Muslim bilježi sljedeću izjavu 'Abdullāha ibn 'Amra: "Od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., upamtio sam jedan hadis kojeg još nisam zaboravio, naime, čuo sam Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: 'Prvi predznaci koji će se ukazati bit će izlazak Sunca sa zapada i izlazak pred ljude jedne životinje u predpodnevskom vremenu, pa koje se od tog dvoga pojavi prvo ono drugo će se pojaviti ubrzo poslije njega!'"[696] Ovdje se misli na one predznake koji nisu uobičajeni, dok će se Dedždžāl i 'Isāov, a.s., silazak sa neba desiti prije toga, kao i pojava Je'džūdža i Me'džūdža, no oni su u okvirima uobičajenog jer su svi ljudska bića na koja je ljudsko oko naviknuto. Što se, pak, tiče pojave životinje čudnog i neuobičajenog izgleda, te njenog govorenja ljudima i njihovog obilježavanja vjerom ili nevjerom – to je nešto izvan uobičajenih tokova. Prema tome, ta životinja je prvi zemaljski znak, kao što je izlazak Sunca sa zapada – suprotno od onog kako je izlazilo do tada – prvi nebeski znak.

Neki autori su o predznacima Sudnjeg dana napisali čuvena djela, no mi ih u ovom sažetku nećemo navoditi.

O njegovim riječima:

Ne vjerujemo vračaru, ni gataru, niti onome ko tvrdi nešto što je u konfrontaciji s Kur'anom, sunnetom i konsenzusom islamskog ummeta.

Komentar:

Muslim i Ahmed, posredstvom Safijje bint Ebi 'Ubejd, bilježe riječi jedne Vjerovjesnikove, s.a.v.s., žene koja kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Ko ode gataru i upita ga za nešto, tome namaz neće biti primljen četrdeset (narednih) večeri!'"[697] Imam Ahmed u svom *Musnedu*, posredstvom Ebu Hurejrea, r.a., bilježi sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Ko dođe gataru ili vračaru pa povjeruje u ono što mu on rekne zanijekao je ono što je objavljeno Muhammedu!"[698]

---

[695] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga, također, i Muslim (I/95) koji ga navodi u sljedećem obliku: "Pa kada se pojavi sa zapada, svi će ljudi tada povjerovati, ali tada neće koristiti..." Slična predaja nalazi se i kod El-Buhārija, a i kod jednog i kod drugog hadis ima potporu u Ebu Zerrovom hadisu.

[696] *Sahīhu Muslim* (VIII/202).

Neki učenjaci pod gatarom (*el-'arrāf*) podrazumijevaju i onog koji proriče iz položaja zvijezda (*el-munedždžim*), dok drugi smatraju da ovaj potonji tek izražava smisao sličan onome prvom. U svakom slučaju, ako ovako stvar stoji sa onim koji nešto pita (gatara ili vračara) kako je tek sa onim koji se pita?! U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima, te u *Musnedu* Imama Ahmeda zabilježena je predaja od 'Aiše, r.a., koja kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., upitan je o vračarima, pa je rekao: 'Ne znaju ništa!' Oni su na to rekli: 'Božiji Poslaniče, oni ponekad reknu nešto što se pokaže istinitim!?', na šta je Božiji Poslanik, s.a.v.s., kazao: 'To je riječ istine koju ugrabi džinn i smjesti je u uho svog štićenika, pa onda oni sa njom pomiješaju [više od] stotinu laži!'"[699]

U *Sahīhu* se navode i ove Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Zarada od prodaje psa je prezrena; mehr razvratnici je prezren; napojnica vračaru je prezrena!"[700] Napojnicu obični svijet naziva peškešom. U to spada i ono što uzimaju astrolozi i bacači strelica kojim se gata, kakva su ona drvcad na kojima su napisana neka abecedna slova, te bacači graha i oni koji gataju pisanjem po pijesku. Dakle, ono što oni uzimaju (za svoje gatanje) je strogo zabranjeno (*harām*). Više učenjaka, među njima i El-Begavī, El-Kādi 'Ijād i dr., tvrde da čak postoji i konsenzus islamskih učenjaka o strogoj zabranjenosti toga.

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima navodi se sljedeća izjava Zejda ibn Hālida: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., na Hudejbiji nam je držao govor, nakon kiše koja je padala prethodne večeri, pa nas je tom prilikom upitao: 'Znate li šta je vaš Gospodar noćas rekao!?' 'Allah i Njegov

---

[697] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Gājetu-l-merām* (284).

[698] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Ādābu-z-zifāf*, str. 31 (treće izdanje kao i u *Gājetu-l-merāmu* (285).

[699] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); nalazi se u *Musnedu* (VI/87).

[700] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Muslim posredstvom Rāfi'a ibn Hadīdža, no bez četvrte rečenice, koja se nalazi u zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buharija i Muslima, u predaji koju od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi Ebu Mes'ūd el-Bedri, koja glasi: "(Božiji Poslanik, s.a.v.s.,) zabranio je zaradu od prodaje psa, mehr prostitutki i napojnicu vračara!"

Poslanik to najbolje znaju!', rekli smo mi. 'Rekao je', kazao je on, 'Ujutro će neki Moji robovi osvanuti kao vjernici u Mene, a neki kao nevjernici! Vjernik u Mene je onaj koji rekne: Kišu smo dobili Allahovom dobrotom i Njegovom milošću! – taj vjeruje u Mene, a ne vjeruje u zvijezdu, [a onaj koji rekne: Kišu smo dobili zahvaljujući toj i toj zvijezdi!, taj ne vjeruje u Mene, a vjeruje u zvijezdu].'"[701]

U Muslimovom *Sahīhu*, te u *Musnedu* Imama Ahmeda, posredstvom Malika el-Eš'arija, se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "U mom ummetu četiri stvari potječu iz predislamskog perioda (*džahilijjeta*) i muslimani ih neće ostaviti – to su: hvalisanje porijeklom, vrijeđanje zbog familijarne loze, očekivanje kiše od (položaja) zvijezda i naricanje za umrlim!"[702] Onoga što se prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., od njegovih ashaba i drugih istaknutih autoriteta vjere a u čemu se naglašava zabrana toga, ima isuviše mnogo da bi se ovdje moglo navesti. Vještina proricanja iz zvijezda – koje podrazumijeva odredbe i utjecaje, sastoji se u tumačenju zemaljskih događaja na temelju nebeskih situacija, odnosno u dovođenju u korelativnu vezu nebeskih sila sa zemljskim udesima – jest vještina koja je po Kur'anu i sunnetu zabranjena, odnosno koja je označavana zabranjenom preko svih Božijih poslanika. Uzvišeni kaže: "A čarobnjak neće, ma gdje došao, uspjeti." (Tā-Hā, 69); "Zar ne vidiš one kojima je dat dio Knjige kako u vradžbine (*džibt*) i šejtana vjeruju..." (En-Nisā', 51)

Omer ibnu-l-Hattāb, r.a., i neki drugi ashabi su izraz *džibt* (u navedenom ajetu) protumačili kao *sihr* (vradžbina). U Buhārijevom *Sahīhu* navodi se sljedeća 'Aišina, r.a., izjava: "Ebu Bekr je imao jednog roba od čije je zarade jeo. On mu je jednom nešto donio i Ebu Bekr je to pojeo. 'Znaš li odakle mi ovo!', upitao ga je taj njegov rob. 'Ne znam. Odakle ti?', rekao je Ebu Bekr. 'Jednom sam čovjeku prije islama nešto proricao', kazao je on, 'premda nisam znao proricati, no obmanuo sam ga – eto, on me ugledao i darovao me time! To je ono što si pojeo!' Na to je Ebu Bekr stavio ruku u usta i ispovraćao sve iz svog stomaka!"[703]

Vlast – i svako ko je u mogućnosti – dužna je ukloniti sa scene dotične astrologe, vračare, gatare, bacače pijeska, graha, kocke i sl., i onemogućiti im sjedenje po hanovima i javnim mjestima, ili da ljudima radi toga zalaze po kućama. Onome ko zna da je to zabranjeno, a ne uloži napor da to eliminira i pored mogućnosti da to učini, dovoljne su riječi Uzvišenoga: "Jedni druge nisu odvraćali od grešnih postupaka koje su činili. Ružno li je, zaista, to kako su postupali!" (El-Māide, 79)

---

[701] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

[702] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *Ahkāmu-l-dženāiz* (str. 27), te u djelu *El-Ehādīsu-s-sahīha* (734).

[703] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); navodi se i u djelu *Menākibu-l-ensār* (3842) u nešto sažetijoj formi.

Ovi prokletnici govore laži i, prema jedinstvenom stavu muslimana, jedu na nedozvoljen način stečenu imovinu (*suht*). U *Sunenu* se, posredstvom Ebu Bekra es-Siddīka, r.a.,[704] navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Ako ljudi, kad vide neko ružno djelo, ne poduzmu mjere da to djelo suzbiju, svakog trenutka Allah odatle može dati kaznu!"[705]

Onih koji se bave ovim poslovima, koji su izvan okvira Kur'ana i sunneta, ima više vrsta: Jedna vrsta obmanjuje, laže i vara ljude, a neki od njih otvoreno govore da imaju sebi pokorne džinne, ili tvrde da posjeduju neka nezamisliva stanja, kao što to čine samozvani šejhovi, lažljivi derviši i prepredeni pripadnici nekih vjerskih pokreta. Svi oni zaslužuju oštru kaznu koja će njih i njima slične odbiti od laži i obmanjivanja ljudi. Neki od njih možda čak zaslužuju i smrtnu kaznu, kao onaj ko bi, uz ovakve nebuloze, još ustvrdio da ima i poslanstvo, ili tražio izmjenu nekog šerijatskog propisa i sl.

Drugu vrstu čine oni koji o ovim stvarima govore na ozbiljan i realan način, raznim vrstama vradžbine (*sihra*). Većina učenjaka, pak, smatra da sihirbaz treba biti pogubljen, što je bilo opredjeljenje Ebu Hanīfe, Mālika i Ahmeda, prema jednoj zabilješci od njega. Isto to prenosi se i od ashaba: Omera, njegovog sina, Osmana i dr. Potom se razilaze o tome da li prethodno od njega treba zatražiti da se pokaje, ili ne treba; da li ga zbog njegovog bavljenja sihrom treba smatrati nevjernikom, ili ga treba pogubiti zato što po zemlji širi nered? Jedna skupina kaže: "Ako je on nekoga ubio svojim sihrom, treba i sam biti ubijen, u protivnom se treba kazniti nekom drugom kaznom, mimo smrtne, ukoliko u onome što govori i radi nema nevjerstva. To je ono što se prenosi od Eš-Šāfiʻija, a isto to zastupaju i neki učenjaci hanbelijskog mezheba.

Učenjaci se međusobno spore o stvarnosti sihra i njegovim vrstama. Većina njih drži da on u nekim slučajevima može utjecati na smrt i bolest opsihrene osobe, a da do nje ništa vidljivo ne dođe, dok neki tvrde da on nije ništa više od optičke varke. Svi su, međutim, saglasni u tome da ono, što spada u prizivanje sedam zvijezda, ili drugih nebeskih tijela, što predstavlja obraćanje ili činjenje sedžde njima, ili približavanje njima oblačenjem odgovarajuće odjeće, stavljanjem odgovarajućeg prstenja, upotrebom određenog káda (tamjana) i sl., spada u nevjestvo (*kufr*), da predstavlja najveća vrata višeboštva (*širka*) te da ih, stoga, treba zatvoriti, odnosno zasuniti! To je, naime, istovrsno sa onim što je radio Ibrāhīmov, a.s., narod, zbog čega je on i rekao ono što je rekao, kako to Allah pripovijeda o njemu, naime: "I on baci pogled na zvijezde, pa reče: 'Ja ću se, evo, razboljeti!'" (Es-Sāffāt, 88-89); "I kad nastupi noć, On ugleda zvijezdu..." (El-En'ām, 76) i dalje do riječi Uzvišenoga: "Bit će sigurni samo oni koji vjeruju i vjerovanje svoje s mnogoboštvom ne miješaju; oni će biti na Pravom putu!" (El-En'ām, 82)

---

[704] ʻAfīfī kaže: "Pogledaj 422. stranicu trećega sveska Ibn Tejmijjeovog djela *Medžmūʻu-l-fetāvā*."

[705] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *El-Miškāt* (5142).

Također se svi slažu u tome da nije dozvoljeno izgovaranje bilo kakve bajalice, vračalice ili zakletve koje u sebi sadrže višeboštva (*širk*), makar se time upokoravali džinni i dr., kao što nije dozvoljeno izgovarati ni bilo koji drugi govor u kojem ima nevjerstva. Isto tako, nije dozvoljeno ni izgovaranje nečega čiji se smisao ne zna, zbog mogućnosti da u tome bude elemenata višeboštva za koje čovjek ne zna. Stoga je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Bajanje (*rukja*) ne smeta, ukoliko u njemu nema višeboštva!"[706] Također nije dozvoljeno ni iskanje zaštite od džinna, budući da je Allah osudio nevjernike za to – rekao je: "Bilo je ljudi iz ljudske vrste koji su pomoć tražili od ljudi iz džinske vrste, pa su im tako obijest povećavali." (El-Džinn, 6)

Kažu: "Kada bi čovjek (prije islama) zanoćio u nekoj dolini, rekao bi: 'Molim se ceribaši ove doline da me štiti od njenih bezumnika!', a onda bi počinuo u miru i u (uvjerenju da je u) zaštiti sve do zore" – "pa bi im tako obijest povećavali" (El-Džinn, 6), tj. ljudi džinnima; naime, time što bi od njih molili zaštitu povećavali bi im grijeh, osornost, drskost i zlo, pa bi oni govorili: "Gospodarimo i džinnima i ljudima!" Džinni se uzobijeste i nevjerstvo im se još više poveća kad se ljudi ovako ponesu prema njima. Uzvišeni kaže: "A na Dan kad ih sve sabere, pa meleke upita: 'Zar su se ovi vama klanjali?', oni će odgovoriti: 'Hvaljen neka si, Ti si Gospodar naš, između nas i njih nije bilo prijateljstva; oni su se džinnima pokoravali i većina njih je vjerovala u njih!'" (Sebe', 40-41)

Prema tome, oni koji tvrde da prizivaju meleke i da se njima obraćaju svojim vračalicama te da im oni dolaze u zabludi su – njima zapravo dolaze šejtani! Uzvišeni kaže: "A na Dan kada On sve sakupi: 'O skupe šejtanski, vi ste mnoge ljude zaveli!' 'Gospodaru naš', reći će ljudi, štićenici njihovi, 'mi smo jedni drugima bili od koristi i stigli smo do roka našeg koji si nam Ti odredio!' 'Vatra će biti prebivalište vaše', reći će On, 'u njoj ćete vječno ostati, osim ako Allah drugačije ne odredi.' Gospodar tvoj je, zaista, mudar i sveznajući." (El-En'ām, 128)

---

[706] Hadis bilježi Muslim posredstvom 'Avfa ibn Mālika el-Ešdža'ija.

Čovjek džinna iskorištava za neke svoje potrebe, da izvršava njegova naređenja i da ga obavještava o nekim nepoznatim ili izgubljenim stvarima i sl., dok džinn čovjeka iskorištava da ga veliča, da se njime pomaže, da njega doziva u pomoć i da izvršava ono što on zatraži od njega.

Jedna vrsta njih je u šejtanskim stanjima, ima otkrovenja, komunicira s ljudima iz nevidljivog svijeta (*ridžālu-l-gajb*) i probija granice prirodnog poretka stvari što odaje utisak da su Allahovi miljenici (*evlije*)! Međutim, neki od njih su pomagali idolopoklonike protiv muslimana, tvrdeći da im je Poslanik naredio da se s idolopoklonicima bore protiv muslimana, budući da su muslimani pokazali neposluh! Dotični su, pak, u stvarnosti, bili braća idolopoklonička.

Ljūdi od znanja u odnosu prema ovima ima tri tabora: jedni drže lažnim postojanje ljudi iz nevidljivog svijeta, međutim [neki ljudi] vidjeli su ih [i potvrđeno je od onih koji su ih vidjeli] ili su im pouzdane osobe kazivale o onome što su vidjele. Ovi, pak, kada ih ugledaju i uvjere se u njihovo postojanje, potčine im se.

Drugi su ih upoznali i to pripisali sudbini, te stekli uvjerenje da u duhovnom svijetu (*fi-l-bātin*) postoji put ka Allahu, mimo vjerovjesničkog puta.

Oni iz trećeg tabora nisu mogli prihvatiti mogućnost postojanja evlije izvan Poslanikovog kruga, te su stali na stanovište da je Poslanik taj koji pruža potporu i jednoj i drugoj skupini. Ovi veličaju Poslanika, a ne poznaju ni njegovu vjeru ni njegov Vjerozakon. Istina je, pak, da oni [spadaju] među one koji slijede šejtane, a da su ljudi iz nevidljivoga svijeta ustvari džinni, i da se samo nazivaju ljudima, onako kao što kaže Uzvišeni: "Bilo je ljudi iz ljudske vrste koji su pomoć tražili od ljudi iz džinske vrste, pa su im tako obijest povećavali." (El-Džinn, 6) Inače su ljudi oni koji se opažaju, koji su (po prirodi) vidljivi, premda se, ponekad, i čovjek zakrije, no ne može vječno ostati tako zakriven od ljudskih pogleda. Ko bi pomislio da su oni ljudska bića pogriješio bi i pokazao svoje neznanje.

Ono što dovodi do zablude u pogledu njih i što je podijelilo ova tri tabora jest nerazlučivanje šejtanovih miljenika od miljenika Milostivoga.

Neki kažu: “Dervišima se mirne duše može priznati njihovo stanje!”, što je pogrešno, budući da najprije treba ispitati da li su njihova djela i njihova stanja sukladna muhammedanskom Vjerozakonu, pa ono što od toga bude u skladu sa njim, to će im se priznati, a što ne bude saglasno sa njim, bit će odbačeno, kao što je rekao Vjerovjesnik, s.a.v.s., naime: “Ko uradi nešto što nije u skladu s ovim na čemu smo mi, to treba biti odbačeno!”[707] U drugoj predaji hadis glasi: “Ko u ovu našu stvar (islam) unese nešto što joj ne pripada, to se treba odbaciti!”

Prema tome, nema drugoga puta (*tarīkata*) osim Poslanikovoga; nema druge istine (*hakīkat*) osim njegove; nema drugog vjerovanja (*‘akīdet*) osim njegovoga, tako da niko [od ljudi nakon njega] neće dospjeti do Allaha, do Njegovog zadovoljstva, Njegovog Dženneta i Njegove počasti osim slijeđenjem njega tajno i javno. Onaj ko ne povjeruje u ono što je on kazao, ne bude bio u pokornosti njemu u pogledu onoga što je on naredio – u unutrašnjim stvarima koje se nalaze u srcu i u vanjskim postupcima koje trebaju vršiti tjelesni organi – taj uopće nije vjernik, a kamoli miljenik Allaha Uzvišenoga, makar letio po zraku, hodao po vodi, trošio iz nevidljivog svijeta i zlato izvodio iz drveta,[708] ili mu se događale kakve god druge nadnaravne stvari. Naime, s njegovim nečinjenjem onog što mu je naređeno a činjenjem onog zabranjenog on može biti samo jedan od onih s šejtanskim stanjima, koja onoga ko ih posjeduje samo udaljavaju od Uzvišenog Allaha i primiču ga Njegovom bijesu i kazni.

Što se, pak, tiče ludih osoba i djece, njihovi se grijesi ne bilježe pa se, stoga, neće ni kažnjavati, no oni ne posjeduju takvo vjerovanje u Allaha i takvo unutrašnje i vanjsko potvrđivanje (istina vjere) na osnovu kojega bi mogli biti Allahovi bliski miljenici, članovi Njegove uspješne partije i Njegovi pobjednički vojnici, jer oni u islam ulaze povodeći se za svojim roditeljima, kao što kaže Uzvišeni: “Onima koji su vjerovali i za kojima su se djeca njihova u vjerovanju povela priključit ćemo djecu njihovu, a djela njihova nećemo nimalo umanjiti – svaki čovjek je odgovoran za ono što sam čini.” (Et-Tūr, 21)

Ko bi, dakle, vjerovao da je neki slabouman čovjek ili neurastenik Allahov miljenik (*evlija*), iako u svom govoru, svojim postupcima i stanjima ne slijedi Poslanika, i takvome davao prednost nad onima koji slijede Poslanikov, s.a.v.s., put taj je zabludjeli novator u vjeri, čovjek pogrešnog uvjerenja, jer dotični slaboumnik može biti i šejtan heretik, vjerski manipulator (*zūkārijj*),[709] odnosno luda ili mentalno retardirana osoba. Šta god da je od toga, njoj se, razumije se, ne može dati prednost nad nekim ko je Allahov miljenik (*evlija*) koji slijedi Njegovog Poslanika, ili se, pak, staviti u ravan sa njim.

---

[707] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek ‘alejh*) posredstvom ‘Aiše, r.a., a stručno je elaboriran u *El-Irvā‘u* (88) i *Gājetu-l-merāmu* (5). Bilježi ga i Ibn Ebi ‘Āsim u svojoj *Es-Sunni* (52, 53).

[708] U izvornom rukopisu stoji: “iz džepa”.

Ne može se kazati: Moguće je da dotična osoba u tajnosti slijedi Poslanika, iako to svoje slijeđenje u javnosti zanemaruje!? jer je i to isto tako pogrešno, budući da se Poslanik, a.s., mora slijediti i javno i tajno. Jūnus ibn ʻAbdu-l-Aʻlā es-Sadefi kaže: "Ja sam rekao Eš-Šāfiʻiju: 'Naš prijatelj Lejs je govorio: 'Ako vidite nekoga da hoda po vodi, nemojte da vas to zavara kod njega dok ga ne podvrgnete Kur'anu i sunnetu!' Eš-Šāfiʻi mu je na to rekao: 'Lejs se – Allah mu se smilovao! – nije najbolje izrazio – trebalo je da kaže: Ako vidite nekoga da hoda po vodi i leti po zraku, nemojte da vas to zavara kod njega dok ga ne podvrgnete Kur'anu!'"

Što se, pak, tiče onoga što neki prenose od Vjerovjesnika, s.a.v.s., naime: "Pogledao sam stanovnike Dženneta – vidio sam da većinu njih čine slaboumni ljudi!"[710] to se od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., ne prenosi vjerodostojno i,

---

[709] Profesor Ahmed Šākir kaže: "Izraz *zūkārijj* unesen je u arapski jezik. U *Šerhu-l-kamusu* (III/24) stoji: *Ez-zuvakera* znači: manipuliranje vjerom u smislu da javno pokazuje pobožnost i revnosno vršenje vjerskih dužnosti, a da u sebi taji licemjerstvo i pokvarenost." Ovako navodi El-Mukrī u djelu *Nefhu-t-tīb*!"

[710] Hadis je slab (*daʻīf*). Bilježe ga Ebu Bekr el-Kelābāzi u djelu *Miftāhu-l-meʻānī* (I/275) i Ibn ʻAsākir (XII/345/2), koji kaže: "Ibn Šāhīn kaže da ovo prenosi samo Musʻab ibn Māhān." On je iskren čovjek, no pri prenošenju hadisa je često pravio greške, kako se naznačava u *Et-Takrību*. Međutim, u prijenosnom nizu prema njemu nalazi se i Ahmed ibn ʻIsā el-Haššāb, za kojeg Ibn ʻAddi kaže: 'Prenosi i neke hadise koji su protuslovni', a potom to ilustrira i ovim hadisom, za kojeg je rekao da je, što se tiče ovog prijenosnog niza, neosnovan. Ibn ʻAddi ga, potom, bilježi, kao i neki drugi autori, posredstvom Enesa ibn Mālika, gdje stoji da je Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Većinu džennetlija čine slaboumnici!' i za nj kaže: 'Hadis se, što se tiče ovog prijenosnog niza, ima odbaciti (*munker*), jer ga ne prenosi niko drugi osim Selāmea ibn Revha.' I on je, međutim, slab prenosilac, zbog svog slabog pamćenja." U tome ga je slijedio i Sufjān ibn ʻUjejne, kako to navodi Ebu Mūsa el-Medīni u svom *El-Latāifu* (I/75), s tim da on kaže: "Hadis je veoma neobičan (*garīb džidden*), po predaji Ibn ʻUjejnea od Ez-Zuhrija, i poznat je samo u predaji od Selāmea ibn Revha."

Prenosi se i kao mursel-predaja, s dva prijenosna niza. Prvi od njih ide preko Muhammeda ibnu-l-Munkedira, pa je El-Muʻāfi ibn ʻImrān u svome *Ez-Zuhdu* (I/249) rekao: "Kazivao nam je Muhammed ibn Ebi Humejd el-Medeni, pozivajući se na Muhammeda ibnu-l-Munkedira, kojim se predaja vezuje za Poslanika, a.s., međutim ovaj El-Medeni je slab prenosilac, kako se naznačava u *Et-Takrību*. Drugi prijenosni niz ide preko Omera ibn ʻAbdulazīza, i posredstvom ovog prijenosnog niza prenosi se i kao mursel i kao merfuʻ predaja. U ovom slučaju ima i dodatak koji glasi: "a najgornji dio ʻIllijjūna predviđen je za one razumom obdarene!" Ovaj oblik bilježi ʻAbdulvehhāb el-Kilābi u svom *Hadīsu* (II/176), navodeći i njegov prijenostoga, te riječi ne treba pripisivati njemu, jer je Džennet stvoren upravo za one razumom obdarene (*ulu-l-elbāb*), one koje su njihovi umovi i njihova srca naputili na vjerovanje u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike i Sudnji dan. Allah je u Svojoj knjizi stanovnike Dženneta spomenuo po njihovim osobinama, a među tim svojstvima nije spomenuo i slaboumnost. Božiji Poslanik, s.a.v.s., je, naime, rekao: "Pokazan mi je Džennet pa sam vidio da većinu njegovih stanovnika čine siromasi!"[711] – nije rekao: slaboumnici.

Pokudna skupina, a to su oni koji rade ono što rezultira kuđenjem, govore: "Mi u tajnosti slijedimo (ono s čime je došao Poslanik, a.s.)!", imajući pred očima ono kako se skrivaju oni koji u tajnosti nisu vjernici dok se u javnosti pokazuju takvima, čime svoju zabludu opravdavaju drugom zabludom. Pravi put se, pak, nalazi između tog dvoga. Isto je i s onima koji u nesvijest padaju kad čuju lijepu melodiju – i oni su zabludjeli inovatori u vjeri, jer čovjeku ne priliči da ide za nečim što će ga lišiti razuma. Među muslimanima prve i druge generacije muslimana nije bilo onih koji su to radili, čak ni kada bi slušali Kur'an, već su bili onakvi kakvim ih opisuje Uzvišeni Allah, naime: "Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im učvršćuju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju." (El-Enfāl, 2); "Allah objavljuje najljepši govor, Knjigu sličnu po smislu, čije se pouke ponavljaju, zbog kojih podilazi jeza one koji se Gospodara svoga boje, a kada se spomene ime Allahovo, kože njihove i srca njihova se smiruju. Ona je Allahov pravi put na koji On ukazuje onome kome On hoće; a onoga koga Allah ostavi u zabludi niko na Pravi put neće moći uputiti." (Ez-Zumer, 23)

---

sni niz koji ide preko 'Abdulazīza ibn Omera ibn 'Abdulazīza i njegovoga oca. 'Abdulazīz je, pak, iskren prenosilac, no u prenošenju hadisa je pravio greške, kako se naznačava u *Et-Takrību*. Uz to, u prijenosnom nizu ove predaje nalaze se i neki za koje ne znam da je neko sačinio biografiju. U ovoj predaji nalazi se i odgovor onima koji tvrde da ovom dodatku se ne zna za izvor, odnosno da su to riječi Ahmeda ibn Ebi-l-Hivārija koje su umetnute u nju. Međutim, ovaj Ahmed se u ovoj predaji uopće ne spominje. Ja sam se, naime, nešto duže zadržao na ovome hadisu budući da sam vidio kako se profesor Ahmed Šākir - Allah mu se smilovao! - osvrnuo na njega riječima: "Iz svega onog što se nadaje iz onog što je rečeno o njemu proizlazi da hadis nema osnove!" Nije mi, pak, poznato da se ijedan stručnjak tako izrazio o ovom hadisu. Neki su tako kazali samo za navedeni dodatak, kako smo vidjeli, pa ako će se hadis odbaciti zbog njega, onda je prioritetnije da se odbaci samo taj dodatak. U terminologiji hadiskih stručnjaka nije dopušteno da se za neki hadis, ako ima jedan ili više prijenosnih nizova, makar bio i slab, rekne da nema izvora, pa neka se to ima na umu.

[711] Hadis bilježi Muslim posredstvom Ibn 'Abbasa, te El-Buhari posredstvom 'Imrāna, a oba su stručno elaborirana u djelu *Ed-Da'ifa* (2800), pod jednim drugim hadisom u kome se pojavljuje neprihvatljiv nadodatak.

Što se, pak, tiče onih "razumnih luđaka" koje učenjaci spominju po dobru, to su oni u kojima je bilo dobra a potom su izgubili razum. Oni se karakteriziraju time da, kada u njihovom ludilu dođe do neke vrste budnosti duha, tada progovaraju ispravnim vjerovanjem koje su ranije imali u svojim srcima i time se rukovode u stanju lišenosti uma. Stvar je, međutim, drukčija kod onoga ko je prije ludila bio nevjernik ili pokvarenjak – kod njega ludilo ne eliminira ono njegovo nevjerovanje ili njegovu pokvarenost koja se u njemu bila ustalila. Isto tako, bogobojazni vjernici koji polude bit će proživljeni zajedno s drugim bogobojaznim vjernicima. Gubitak razuma nastupom ludila ili usljed nečega drugog, svejedno da li se takav nazivao neurastenikom ili smetenjakom, ne povlači za sobom uvećavanje stanja; njegovo stanje u pogledu vjerovanja i bogobojaznosti ostaje onakvim kakvo je bilo ranije, dobro ili loše. Gubitak razuma ga niti povećava, niti umanjuje. Ludilo rezultira samo time da čovjeku uskraćuje povećavanje dobra, kao što ga i štiti od kazne u slučaju da počini neko zlo, no ne briše mu ono na čemu je bio prije toga.

Ono što se nekima dešava kad slušaju lijepe melodije – poput buncanja ili govora nekim jezicima drukčijim od jezika kojim inače govore – govor je šejtana koji govori njegovim jezikom, onako kako govori jezikom epileptičara. Sve to spada u šejtanska stanja, pa kako bi gubitak razuma mogao biti razlogom, uvjetom ili načinom približavanja Allahovom miljeništvu, kako to misli velik broj onih koji su u zabludi?!

Jedan od njih čak kaže:

Oni skupina su koja narušava poredak i probija ograde sve
kod njih ni farza nema ni nafile ti kreposne.
Luđaci oni su, al' tajna ludila njihovoga nedokučiva je baš,
na vratima njezinim um na sedždu pada joj.

Ovo je govor zabludjelog, ili čak nevjernika, koji je uvjeren da [u] ludilu ima neke tajne na čijim vratima razum sedždu čini!, s obzirom na neku vrstu otkrovenja koja se javlja kod nekih luđaka, odnosno na čudne postupke koji probijaju okvire uobičajenog poretka stvari, a što dolazi kao posljedica šejtanskih uplitanja u to, kako je to i kod čarobnjaka i vračeva. Ovaj zabludnik je, pak, pomislio da je svaki onaj, kome se pomuti um ili ko (nekim postupkom) probije granicu uobičajenog, Allahov miljenik! Ko je takvoga uvjerenja taj je nevjernik! Uzvišeni, naime, kaže: "Hoću li vam kazati kome dolaze šejtani? Oni dolaze svakom lašcu, grešniku!" (Eš-Šu'arā', 221-222) Prema tome, kod koga god dolaze šejtani kod njega neminovno mora biti laži i pokvarenosti.

Što se tiče onih koji čine ibadet vježbama i osamljivanjima, izostavljajući džuma-namaze i klanjanje u džematu, njihov trud će na ovom svijetu uzaludan biti, a oni računaju da postupaju dobro. Allah je zapečatio njihova srca, kako se to naznačava u zbirci vjerodostojnih hadisa (*Es-Sahīh*) u kojoj se navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Ko tri džume izostavi iz nehajnosti, bez opravdanog razloga, tome će Allah zapečatiti srce!" Svako, pak, ko odstupi od Poslanikovog sunneta, poznajući ga, protiv sebe izaziva srdžbu (Božiju), a ako ga ne poznaje tada je u zabludi. Stoga nam je Allah propisao da Ga u svakom namazu molimo da nas uputi na Pravi put, na put onih kojima je Svoje blagodati darovao: poslanika, iskrenih vjernika, šehida i dobrih ljudi, a kako su oni lijepo društvo, a ne na put onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali i onih koji su zalutali.

Što se tiče onoga koji se poziva na kazivanje o Mūsāu i Hidru, a.s., naime, o dopuštenosti zaobilaženja Objave i ograničavanju na mistično znanje (*el-ʻilmu-l-ledunnī*), za koje neki neupućeni tvrde da ga posjeduju, taj je bezbožnik i heretik, jer Mūsā, a.s., nije bio poslan Hidru, niti je Hidru bilo naređeno da ga slijedi, pa mu je zato i rekao: "Jesi li ti Mūsā Benu Israilićana?" "Jesam", rekao mu je on. Muhammed, s.a.v.s., poslan je, pak, svim ljudima i džinnima, i da su i Mūsā i ʻIsā živi i oni bi morali biti njegovi sljedbenici, a kada se ʻIsā, a.s., spusti na Zemlju, on će suditi po Muhammedovom vjerozakonu, pa ko za sebe ustvrdi da je on sa Muhammedom, a.s., u onakvom odnosu u kakvom je Hidr bio sa Mūsāom, ili to prizna bilo kome iz muslimanskog ummeta, taj neka obnovi svoj islam, i neka izgovori posvjedočenje (*šehādet*) istine, jer je potpuno izašao iz vjere islama, a da se i ne govori o tome da, kao takav, nije Allahov miljenik (*evlija*). Takav je, ustvari, šejtanov miljenik.

Ovo je tačka razlaznica između heretika među sufijama i onih koji su na ispravnome putu. Isto je i s onima koji govore da Kaʻba kruži (tavaf čini) oko nekih njihovih ljudi gdje god da se oni nađu! Pa zašto Kaʻba nije izašla na Hudejbiju da tavaf učini oko Poslanika, s.a.v.s., onda kada je on bio spriječen da dođe do nje, a volio ju je vidjeti?! Ovi su slični onima koje Allah u Kur'anu ovako opisuje: "Svaki bi od njih htio da mu se daju listovi rašireni. Nikada, jer oni se onoga svijeta ne plaše! Uistinu, Kur'an je pouka, i ko hoće, na umu će ga imati, a na umu će ga imati samo ako Allah bude htio. On je jedini dostojan da Ga se boje i On jedini prašta." (El-Muddessir, 52-56)

O njegovim riječima:

I džemat (zajedništvo) držimo istinom i ispravnošću, a razjedinjenost odstupanjem od ispravnosti i kaznom.

Komentar:

Uzvišeni Allah kaže: "Svi se čvrsto Allahovog užeta držite, i nikako se ne razjedinjujte!" (Alu ʻImrān, 103); "I ne budite kao oni koji su se razjedinili i u mišljenju podvojili kada su im već jasni dokazi došli – njih čeka patnja velika!" (Alu ʻImrān, 105); "Tebe se ništa ne tiču oni koji su vjeru svoju raskomadali i u stranke se podijelili, Allah će se za njih pobrinuti. On će ih o onome što su radili obavijestiti." (El-Enʻām, 159); "Oni će se uvijek u vjerovanju razilaziti, osim onih kojima se Gospodar tvoj smiluje!" (Hūd, 119), izuzevši iz razdora one koji su u milosti. "To je zato što je Allah objavio Knjigu, pravu istinu. A neslozi onih čija su mišljenja u Knjizi suprotna, doista, nema kraja!" (El-Bekare, 176) Ranije smo se susreli s Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., riječima: "Sljedbenici dviju ranijih objava u vjeri su se podijelili na sedamdeset i dvije frakcije, a ovaj će se ummet podijeliti na sedamdeset i tri frakcije, tj. sekte, i sve će u Džehennem, osim jedne, a to je ona koja se bude držala zajednice muslimana (*džemāʻat*)!"[712] U drugoj predaji stoji: "A ko će sačinjavati taj džemat, Božiji Poslaniče?", upitali su i on im je rekao: "Oni koji budu na onome na čemu smo ja i moji ashabi!"

Iz ovoga se razumije da će svi oni međusobno podijeljeni nastradati osim onih koji se budu držali sunneta i džemata (zajedništva), te da će među muslimanima doista doći do međusobne pocijepanosti. Imam Ahmed posredstvom Muʻāza ibn Džebela bilježi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "[Šejtan] je, zbilja, čovjeku vuk, poput vuka za ovce – on ščepava onu koja se izdvojila od stada [koja je postrani], pa se, stoga, dobro čuvajte sporednih staza, već se držite džemata, većine i džamije!"[713]

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buhārija i Muslima navodi se da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kad je objavljen ajet: "Reci: ʻOn je kadar poslati protiv vas kaznu iznad vaših glava ili ispod vaših nogu...'" rekao: "Utječem se Licu Tvome od toga!", pa kad je nastavljeno: "...ili da vas u stranke podijeli i učini da silu jedni drugih iskusite!" (El-En'ām, 65) rekao je: "O, pa ono dvoje je lakše!"[714]

---

[712] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*); bilježi ga Ebu Dāvud i drugi autori. Ranije smo se susreli sa njim (str. 260/u izvorniku), dok u predaji koja slijedi iza njega ima slabosti, kako smo to tamo naznačili.

[713] Za prijenosni niz hadisa se kaže da je vjerodostojan, međutim nije mi jasno odakle to dolazi kad je njegov prijenosni niz slab, kako je to objašnjeno u djelu *Tahrīdžu-l-Miškāt* (184), te u djelu *El-Ehādīsu-d-daʻīfa* (3016) i *Daʻīfu Džāmiʻi-s-sagīr* (1477).

Tako je ukazao na to da će ih Allah, neminovno, u stranke podijeliti i učiniti da jedni iskuse silu drugih, s tim da će Poslanik biti čist od toga. Oni će u takvom stanju biti u stanovitom neznaboštvu. Stoga je Ez-Zuhri rekao: "Dogodio se raskol dok je još bilo mnogo Poslanikovih ashaba, pa su zauzeli jedinstven stav da je svaka prolivena krv, svaka uzurpacija imetka ili svaka rana nanesena na osnovu tumačenja Kur'ana uzaludna stvar, pa su ih (u pogledu toga) spustili na razinu neznaboštva. Malik,[715] sa svojim potvrđenim prijenosnim nizom, navodi sljedeću 'Aišinu, r.a., izjavu: "Ljudi su propustili da postupe po ovom ajetu" misleći na ajet: "Ako se dvije skupine vjernika sukobe, poduzmite mjere da ih pomirite, pa ako jedna od njih nastavi atakovati na drugu, povedite rat protiv one koja atakuje sve dok se ne prikloni Allahovoj naredbi!" (El-Hudžurāt, 9) "Prema tome, kad su se muslimani sukobili među sobom, bila ja obaveza izmiriti ih, kako je naredio Uzvišeni Allah, pa pošto nije tako urađeno, došlo je do raskola i to je poprimilo obilježje neznaboštva a sukob se nastavio dalje nizati."

[Stvari] oko kojih su se muslimani sporili u primarnim i sekundarnim pitanjima vjere, ukoliko nisu bile prepuštene Allahu i Poslaniku, jesu one u kojima nije bilo do kraja jasno šta je u njima istinito, pa oni koji su se sporili nisu imali sasvim jasan dokaz o tome. Ako bi im se Allah smilovao jedni drugima su tada izražavali priznanje i ne bi se dizali jedni na druge, kako je to bilo za vrijeme Omerovog i Osmanovog hilafeta. Naime, ashabi su se tada sporili o nekim pitanjima koja su zahtijevala ulaganje osobnog umnog pregnuća i jedni drugima su priznavali ono do čega su dolazili svojim vlastitim naporima i niko nije nasrtao na drugog, niti je sam bio izlagan nasrtaju. Ako im se, pak, Allah ne bi smilovao, tada bi među njima dolazilo do pokudnog razilaženja pa su se dizali jedni protiv drugih bilo verbalno, tako što su se nazivali nevjernicima ili grešnicima, bilo praktično, kad bi dolazilo do hapšenja, fizičkog maltretiranja i ubijanja. Oni koji su ljude doveli u kušnju u vezi sa stvorenošću Kur'ana bili su od ovih potonjih: izumili su novotariju i one koji se s njima nisu slagali u tome nazivali su nevjernicima i dopuštali su da im se uskrate njihova prava i da budu kažnjavani.

---

[714] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*). Vezuju ga za El-Buhārijevu i Muslimovu zbirku hadisa, što je lapsus, budući da ga bilježi samo El-Buhāri, kako to sugerira stručna valorizacija hadisa u Ibn Kesīrovom *Tefsīru*, te Mizzijeva elaboracija u djelu *Et-Tuhfe* (II/251).

[715] Ovu predaju ja nisam uspio pronaći u (Mālikovom) *Muvetta'u*.

Prema tome, kada je ljudima skriveno nešto od onog s čime je Allah poslao Poslanika, oni tada bivaju pravedni, ili nepravedni. Pravedan bude onaj ko postupi prema onim predajama od Vjerovjesnika, koje je dosegnuo, i koji u vezi sa tim ne čini nasilje drugome. Nepravedan, pak, bude onaj koji nasrće na drugoga, a većina njih pokazuje se nepravednima i pored toga što znaju da su nepravedni, kako to kaže Uzvišeni, naime: "A oni kojima je ranije data objava podvojili su se baš onda kad im je došlo znanje, i to iz međusobne zavisti!" (Alu 'Imrān, 19) Naime, da su slijedili onu pravednost koju su poznavali, i da su jedni druge priznavali, onako kako to čine oni koji slijede najviše autoritete znanosti, koji su svjesni da nisu kadri sami dokučiti kakav je u tome Allahov propis, odnosno propis Njegovog Poslanika – oni, naime, svoje istaknute autoritete tretiraju Poslanikovim zamjenicima i govore: "Ovo je najviše što smo mi kadri učiniti!" Tako onaj pravedni od njih ne čini nepravdu drugome, niti nasrće na njega, ni riječju ni djelom, u smislu da tvrdi kako je stav onoga za kojim se on povodi jedino ispravan, a da pritom ne iznosi i argument, kudeći one koji se ne slažu sa njim, i pored toga što imaju pravo na to.

U osnovi postoje dvije vrste raskola i nesloge: onaj koji se karakterizira raznolikošću, i koji se karakterizira suprotnošću.

Razilaženja u smislu raznolikosti ima mnogo vidova:

a) Jedan od njih je onaj gdje je svaki od dvaju stavova ili postupaka ispravan i legitiman, kakav je, naprimjer, slučaj s načinima učenja Kur'ana (*kiraāt*) u čemu su se razilazili ashabi, r.a., tako da ih je i sam Vjerovjesnik, s.a.v.s., ukorio (zbog prepirke oko toga), rekavši im: "Obojica učite ispravno!"[716] Kao primjer ovog razilaženja može se navesti i forma ezana, ikameta, započinjanja namaza, zatim kada se čini sehvi-sedžda, učenje na sjedenju u namazu, namaz usljed velikog straha, bajramski tekbiri i sl. Sve što se prenosi o tome, naime, legitimno je premda je nešto od toga pretežnije u odnosu na drugo, ili je bolje. I pored toga, vidjet ćeš brojne pripadnike muslimanske zajednice kako su se u tome razilazili do te mjere da su neke njihove frakcije bile spremne ratovati samo zbog parnog ili neparnog učenja ikameta i sličnih stvari! – što je očevidan haram. Isto tako, vidjet ćeš da kod mnogih njih u srcu ima zagriženosti za jedan od tih oblika i tolike netrpeljivosti prema drugim oblicima i zabranjivanja njihovog upražnjavanja da su time zašli u ono što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., zabranio.

---

[716] Hadis bilježi El-Buhāri posredstvom 'Abdullāha ibn Mes'ūda, r.a.

b) Drugi vid ovakvog razilaženja jeste onaj gdje svaki od dvaju stavova izražava smisao onoga drugog, i gdje je razlika samo u formalnom jezičkom izrazu. Tako se, naprimjer, mnogi razilaze u pogledu termina za definicije, za oblike dokaza, za jezičko označavanje određenih pojmova i sl., a potom neznanje ili nepravednost doprinesu da se jedan stav o tome hvali, a drugi kudi i da se na njegovog zastupnika atakuje i sl.

Što se, pak, tiče razilaženja koje se karakterizira suprotnošću, ono podrazumijeva dva međusobno isključiva stajališta u primarnim, ili u sekundarnim pitanjima, kod većine učenjaka koji zastupaju stav da upravu može biti samo jedan! Ovdje je stvar mnogo ozbiljnija, jer su ta dva stava međusobno isključiva. Međutim, ustanovit ćemo da mnogi od njih, i onda kad u pogrešnom stavu njegovog oponenta ima i neke istine, odnosno kad on ima neki dokaz koji potvrđuje stanovitu istinitost, odbacuju i istinu zajedno s neistinom, tako da i on postane djelimično izvan istine, onako kako je onaj prvi u osnovi izvan istine. Ovoga ima mnogo među sunnijama.

Stvar je u ovome jasna što se tiče inovatora u vjeri, dok onaj kome Allah podari uputu i svjetlo iz ovoga razabire ono što mu čini sasvim jasnom svrhu zabrane nečega ovakvog i njemu sličnoga koja se navodi u Kur'anu i sunnetu, premda zdrava srca to po prirodi osuđuju, no ovdje se radi o svjetlu na svjetlo.

Što se tiče prve vrste razilaženja, tj. onog koje se karakterizira raznolikošću, ukor unutar njega zaslužuje onaj ko se digne protiv onoga drugog. Inače, Kur'an upućuje na pohvalnost obiju skupina u tome, ukoliko među njima nema mržnje i neprijateljstva, što se naznačava u riječima Uzvišenoga: "To što ste neke palme posjekli, ili ih da uspravno stoje ostavili, Allahovom voljom ste učinili!" (El-Hašr, 5) – Oni su, naime, imali različita stajališta o sječi drveća tako da su ga jedni sjekli, a drugi nisu; te u riječima Uzvišenoga: "I Davudu i Sulejmanu kada su sudili o usjevu što su ga noću ovce nečije opasle – i Mi smo bili svjedoci suđenju njihovu – i učinismo da Sulejman pronikne u to, a obojici smo mudrost i znanje dali!" (El-Enbijā', 78-79), gdje se ističe Sulejmanovo pronicanje, ali se obojici priznaju mudrost i znanje. To nalazimo i u Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., potvrđivanju ispravnosti postupka svih onih koji su učestvovali u pohodu na pleme Benu Kurejza, kada su jedni ljudi ikindija-namaz klanjali u njenom vremenu, a drugi je odgodili dok nisu stigli do Benu Kurejze.[717] Istu činjenicu nalazimo i u njegovim riječima: "Kad onaj koji uloži svoj intelektualni napor u razrješavanju neke situacije, pa pogodi ono što je u tome ispravno, tada će imati dvije nagrade, a kad se potrudi da to pravilno riješi pa u tome pogriješi, imat će jednu nagradu!"[718]

U drugoj vrsti razilaženja pohvalna je samo jedna od dviju skupina, dok se druga izlaže kuđenju, kao u riječima Uzvišenoga: "A da je Allah htio, ne bi se međusobno oni poslije njih ubijali, kad su im jasni dokazi već došli, ali oni su se razišli pa su neki od njih vjerovali, a neki su poricali!" (El-Bekare, 253), te u Njegovim riječima: "Ova dva protivnička tabora spore se oko Gospodara svoga; onima koji ne budu vjerovali bit će odijela od vatre skrojena!" El-Hadždž, 19)

Većina razilaženja koje dovodi do frakcionaštva među muslimanima pripada onoj prvoj vrsti, i ono dovodi do prolijevanja krvi, uzurpiranja imovine, neprijateljstva i mržnje. To je stoga što jedna strana onoj drugoj ne priznaje ono istinito kod nje, što je ne tretira objektivno, već na onu istinu koju ima u svojim rukama nadodaje neistine. Isto tako postupa i druga strana. Allah je naznačio da je ishodište toga međusobna mržnja i zavist: "A povod neslaganju bila je međusobna zavist, baš od onih kojima je data Knjiga, i to kada su im već bili došli jasni dokazi!" (El-Bekare, 213), jer je mržnja prekoračenje granice, što se u Kur'anu spominje na više mjesta, kao pouka ovome ummetu.

Blisko ovome je i izjava Ebu Hurejrea, r.a., koju El-Buhari i Muslim bilježe u svojim zbirkama vjerodostojnih hadisa, posredstvom Ebu Zināda i El-A'redža, koja glasi: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., rekao je: 'Nemojte me pitati o onim stvarima koje sam vama prepustio, jer su oni prije vas stradali zato što su stalno postavljali pitanja i što su se razilazili sa svojim vjerovjesnicima. Prema tome, ono što vam zabranim vi se toga klonite, a što vam naredim to izvršavajte koliko budete mogli!'"[719] Tako im je naredio da se suzdržavaju od onog što im nije naređeno, obrazlažući to činjenicom da su raniji narodi stradavali zato što su postavljali mnoga pitanja i što su se, nakon toga, razilazili s poslanicima, čineći grijehe.

---

[717] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim posredstvom Ibn Omera.

[718] Hadis bilježe El-Buhāri, Muslim, Ahmed i drugi autori posredstvom Ebu Hurejrea i 'Amra ibnu-l-'Āsa.

[719] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a stručno je elaboriran u djelu *El-Ehādīsu-s-sahīha* (850), prema predaji koju bilježi Et-Tirmizi i njegovoj ocjeni o njenoj vjerodostojnosti, te u *El-Irvā'u* (314 i 155), prema predaji koju bilježe El-Buhāri, Muslim i drugi autori. Za hadis se navodi još sedam predajnih linija - svaka ide preko Ebu Hurejrea, r.a.

Postoji i razilaženje o samoj Božijoj objavi, među onima koji je priznaju, i njega ima dvije vrste: jedna se odnosi na njezino objavljivanje, a druga na njezino tumačenje. U oba slučaja prisutno je vjerovanje u jedan dio, mimo drugoga.

Primjer za prvu vrstu jest njihovo razilaženje o Allahovom izgovaranju Kur'ana i njegovom objavljivanju. Tako jedna skupina kaže: "Taj govor postignut je Njegovom moći i htijenjem, budući da ga je stvorio u nečem drugom, nije ga Sam poduzeo!", dok druga skupina kaže: "Naprotiv, govor je Njegovo svojstvo, On ga ostvaruje Svojim Bićem; nije stvoren pa, prema tome, (Allah) ne govori Svojim htijenjem i Svojom moći!" Tako su i jedna i druga skupina u svom govoru objedinile istinu i neistinu, pa su vjerovale u dio istine osporavajući onu istinu koju je zastupala druga strana, na šta je ranije ukazano.

Što se tiče razilaženja oko njegovog tumačenja, koje sadrži vjerovanje u samo jedan dio, mimo drugoga, toga ima puno. U predaji koju prenosi 'Amr ibn Šu'ajb od svoga djeda, posredstvom svoga oca, stoji: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., jednog dana je izašao pred svoje ashabe dok su se oni prepirali o sudbini, podupirući svoja stajališta ajetima iz Kur'ana. Njemu kao da je na lice neko prosuo zrnevlje nara; rekao je: 'Zar vam je to naređeno? Ili vam je to stavljeno u obavezu? Da jedan dio Kur'ana suprotstavljate drugom!? Gledajte u ono što vam je naređeno pa to slijedite, i u ono što vam je zabranjeno pa se toga klonite!'"[720]

U drugoj verziji ove predaje stoji: "Ljudi, pa oni prije vas su otišli u zabludu tako što su se razlazili sa svojim vjerovjesnicima i što su jedan dio Objave suprotstavljali drugom. Kur'an nije objavljen da biste vi jedan njegov dio suprotstavljali drugome, već je objavljen tako da jedan njegov dio potvrđuje drugi. Zato, postupajte po onome što dokučite iz njega, a u ono što vam bude nejasno vjerujte!"

U trećoj verziji stoji: "Ranije vjerske sljedbe nisu bile proklete dok se nisu razišle među sobom, a neutemeljena rasprava o Kur'anu je nevjerstvo!"[721]

Ovo je poznati hadis, zabilježen u *musnedima* i *sunenima*. Njegovu, pak, osnovu navodi Muslim u svom *Sahīhu*, posredstvom 'Abdullāha ibn

---

[720] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) i već smo se susretali sa njim (na str. 201/u izvorniku).

[721] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*).

Rebāha el-Ensārija, koji kaže da je 'Abdullāh ibn 'Amr rekao: "Jednom sam poranio kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., pa je on čuo glasove dvojice ljudi koji su se sporili oko jednog ajeta, te je izašao pred nas a na licu mu se mogla primijetiti srdžba. 'Oni su prije vas stradali', rekao je, 'zbog toga što su se sporili u onom što im je bilo objavljeno!'"[722]

Svi se, pak, inovatori u vjeri razilaze u tumačenju Kur'ana i vjeruju u jedan njegov dio, mimo drugoga, priznajući samo one ajete koji odgovaraju njihovim stajalištima. Ajete koji nisu u suglasju sa tim ili tumače tako što im daju drugi smisao od onoga koji izražavaju, ili za njih govore: "Ovo je nejasno, nikome nije poznato njegovo značenje!", čime poriču sve one smislove koje je Allah objavio u tome!, što ima prizvuk nevjerstva, jer vjerovanje u jezičku formu Objave, bez smisla koji se njome izražava, spada u onu vrstu vjerovanja koja je svojstvena sljedbenicima ranije Objave, za koje Uzvišeni kaže: "Oni kojima je naređeno da prema Tevratu postupaju, pa ne postupaju, slični su magarcu koji knjige nosi!" (El-Džumu'a, 5); "Neki od njih su neuki, oni ne znaju za Knjigu, nego samo za puko čitanje!" (El-Bekare, 78), tj. oni objavljenu knjigu samo formalno čitaju, ne razumijevajući i smisao onoga o čemu se tu govori. Takav čovjek nije poput onog vjernika koji razumije ono što razumije iz Kur'ana i onda postupa po tome što je razumio, a znanje o onome što mu je nejasno prepusti Allahu, kako mu je to naredio Vjerovjesnik, s.a.v.s., riječima: "Pa ono od njega što razumijete sprovedite u djelo, a što vam ostane nepoznato to prepustite njegovome znalcu!"[723], i time izvrši njegovu, s.a.v.s., zapovijest.

O njegovim riječima:

Allahova vjera i na Zemlji i na nebesima je jedna. To je islam. Uzvišeni Allah kaže: "Vjera kod Allaha je islam!" (Alu 'Imrān, 19) Još kaže: "I zadovoljan sam da vam islam bude vjera!" (El-Māide, 3) Ona se nalazi između [prekomjernosti] i nedomjernosti; između učenja o usporedivosti Božijoj s nečim stvorenim (*tešbīh*) i učenja o Njegovoj lišenosti svakoga svojstva (*ta'tīl*); između determinizma i identerminizma; između sigurnost od kazne i beznađa.

---

[722] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*) s obzirom da ga navodi Muslim.

[723] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a ova verzija nalazi se kod Ahmeda (II/181), kod hadisa br. 462.

Komentar:

U *Sahihu* se, posredstvom Ebu Hurejrea, r.a., navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Svi mi vjerovjesnici bili smo iste vjere!"[724] Uzvišeni kaže: "Ko bude želio neku drugu vjeru osim islama, ona mu neće biti primljena!" (Alu 'Imrān, 85) Ovo ima općenit smisao i podrazumijeva sva vremena, s tim da su se vjerozakoni razlikovali, kako to kaže Uzvišeni, naime: "Svima vama smo zakon i pravac propisali!" (El-Māide, 48) Prema tome, vjera islam je ona vjera koju je Uzvišeni Allah propisivao Svojim robovima jezicima Svojih poslanika, tako da su njegovi i primarni i sekundarni dijelovi preneseni preko poslanika. To je krajnje jasna vjera, tako da svaka razborita osoba, mlada i stara, obrazovana i neobrazovana, inteligentna i neinteligentna u najkraćem vremenu može ući u nju, a još brže može izaći iz nje: zanegiranjem jedne riječi, označavanjem neistinitim neke vjerske tvrdnje, suprotstavljanjem, iznošenjem laži na Allaha, izražavanjem sumnje u Allahov govor, odbijanjem nečega što je On objavio, sumnjanjem u nešto od čega je Allah otklonio svaku sumnju i sl.

Kur'an i sunnet su ukazali na jasnost vjere islama, na lahkoću njegovog učenja, na to da ga pridošlica može naučiti na licu mjesta i odmah otići odatle. Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., podučavanje islamu razlikovalo se od slučaja do slučaja. Ako bi neko došao iz dalekog kraja, kao, npr., Dimām ibn Sa'leba en-Nedždi, ili deputacija iz plemena 'Abdu-l-Kajs, podučio bi ih tek toliko koliko im ne bi bio nepoznat, s tim da je on znao da će se njegova vjera proširiti na sve strane. Također je takvima slao ljude koji će im objašnjavati sve drugo što im bude potrebno. Ako bi, pak, taj neko bio iz obližnjeg mjesta iz kojeg mu može doći kad god poželi i postupno se uvoditi u vjeru, ili ako je Poslanik, s.a.v.s., znao da dotični već posjeduje elementarno znanje iz njegove vjere, njemu je odgovarao shodno njegovome stanju i potrebama, već prema indikatoru stanja onog koji bi ga nešto pitao. Takve su, naprimjer, njegove riječi: "Reci: 'Vjerujem u Allaha i ustraj u tome!'"

Ako bi, pak, neko propisao neku vjeru koju Allah nije odobrio, jasno je da načela na kojima bi se zasnivala ta vjera ne bi mogla biti prenesena od Vjerovjesnika, s.a.v.s., niti od nekog drugog poslanika, već bi to bila vjera koja ne bi bila utemeljena u istini. A i ono što je uvjet za neistinu je, također, neistina onako kako je ono što je neodvojivo od istine, također, istina.

---

[724] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim (*muttefek 'alejhi*) u sličnom obliku, a gore navedena verzija se može naći u djelu *Sahīhu-l-Džāmi'i-s-sagīr* (1465).

Što se tiče njegovih riječi: "između [prekomjernosti] i nedomjernosti" pa, Uzvišeni kaže: "Reci: 'O sljedbenici ranije Objave, ne pretjerujte u svojoj vjeri...!'" (El-Māide, 77); "O vi koji vjerujete, ne zabranjujte lijepe stvari koje vam je Allah dopustio, i ne prelazite mjeru, jer Allah ne voli one koji prelaze mjeru. I jedite od onog što vam je Allah dao, a što je lijepo i dopušteno, i bojte se Allaha u Kojeg vjerujete!" (El-Māide, 87-88)

U zbirkama vjerodostojnih hadisa El-Buharija i Muslima navodi se 'Aišina izjava u kojoj stoji "da su neki ashabi Božijeg Poslanika, s.a.v.s., pitali žene Božijeg Poslanika, s.a.v.s., o tome šta je Poslanik radio izvan očiju javnosti, nakon čega je jedan od njih rekao: 'Ja od sada ne jedem meso!', drugi je rekao: 'Ja neću stupati o odnos sa ženama!', a treći: 'Ja više neću spavati na posteljini!' Kad je to doprlo do Vjerovjesnika, s.a.v.s., rekao je: 'Šta misle oni koji su rekli tako i tako?! Pa, ja postim, ali i mrsim; i spavam i noću bdijem u molitvi; i jedem meso; i stupam u odnos sa ženama – pa ko se okrene od mog sunneta, taj meni ne pripada!'"[725]

U drugim hadiskim zbirkama, mimo El-Buhārijeve i Muslimove, navodi se verzija: "Pitali su o njegovom ibadetu izvan javnosti (u kući), pa kao da im se to učinilo nedovoljnim!"[726]

O povodu objave ajeta navodi se, posredstvom Ibn Džurejdža i 'Ikrimea, da su: Osman ibn Maz'ūn, Alija ibn Ebu Tālib, Ibn Mes'ūd, El-Mikdād ibnu-l-Esved i Sālim, oslobođeni Huzejfeov rob, r.a., odlučili da se u potpunosti posvete vjeri, pa su se povukli u kuće, razdvojili se od žena, obukli odjeću od kostrijeti, zabranili sebi ukusna jela i lijepa odijela, te se ograničili samo na ono što su jeli i oblačili pustinjaci Benū Isrāila, čak su razmišljali i da se kastriraju, te su spajali noćno bdijenje u molitvi i dnevni post – pa je objavljeno: "O vi koji vjerujete, ne uskraćujte sebi lijepe stvari koje vam je Allah dopustio, i ne prelazite mjeru, jer Allah ne voli one koji prelaze mjeru!" (El-Māide, 87) Htjelo se kazati: Ne idite putem mimo onoga kojim idu muslimani, misleći na njihovo sustezanje od žena, jela i odjeće, na spajanje noćnog bdijenja i dnevnog posta i na njihovo pomišljanje da se kastriraju, pa kad je o njima tako objavljeno Vjerovjesnik, s.a.v.s., poslao je po njih i rekao im: "Vi imate prava kod sebe i vaše oči imaju prava kod vas – pa postite i mrsite, i klanjajte i spavajte, jer nama ne pripada onaj ko napusti naš sunnet!" "Bože naš", kazali su oni na to, "predajemo se i držat ćemo se onoga što si Ti objavio!"[727]

---

[725] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), međutim njih dvojica ga bilježe posredstvom Enesa, a ne 'Aiše, s tim da navode jedan drugi 'Aišin hadis, no izvan ovog slučaja. U tom hadisu Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: "Šta misle neki ljudi, okrećući se od onog u čemu mi je data olakšica – tako mi Allaha, ja bolje od njih poznajem Allaha i više Ga se bojim od njih!" U ovom hadisu nema riječi: "...pa ko se okrene..."

[726] Naprotiv, i ovu verziju bilježi El-Buhāri, na početku poglavlja o braku, u vezi sa slučajem navedenim prije ovoga, ali bez riječi: "izvan javnosti", što se nalazi kod Ahmeda (III/259).

Što se tiče njegovih riječi: "između učenja o usporedivosti Božijoj s nečim stvorenim (*tešbīh*) i učenja o Njegovoj lišenosti svakoga svojstva (*ta'tīl*)" mi smo ranije vidjeli da Uzvišeni Allah voli da Ga se oslovljava onim čime je On Sebe oslovio, i čime Ga je oslovio Njegov Poslanik, bez elemenata antropomorfizma. Tako se ne može kazati da On čuje onako kako mi čujemo, da vidi kako mi vidimo i sl., ali Mu se ne mogu ni odricati ta svojstva. Ništa od onog čime je On Sebe opisao, odnosno čime Ga je opisala osoba koja Ga najbolje poznaje, tj. Njegov Poslanik, nije dopušteno poricati, jer bi to značilo odricati Mu Njegova svojstva (*ta'tīl*). O ovome je, pak, ranije bilo riječi. Ove njegove riječi su poput onih koje smo prethodno razmatrali, a koje glase: "Ko se ne sačuva poricanja Allahu Njegovih svojstava i poistovječivanja tih svojstava sa nečim drugim, taj nije dosegnuo stupanj tenziha!" Taj smisao izveden je iz riječi Uzvišenoga: "Ništa nije kao On, a On sve čuje i sve vidi!" (Eš-Šūrā, 11) Tako Njegove riječi: "Ništa nije kao On" predstavljaju odgovor antropomorfistima, a riječi: "On sve čuje i sve vidi" odgovor onima koji Mu odriču svako svojstvo.

I o onome što izražavaju njegove riječi: "između sigurnosti od kazne i beznađa" također je ranije bilo govora, gdje je napomenuto da On voli da čovjek bude u strahu od kazne svoga Gospodara i u nadi u Njegovu milost, te da su to dvoje, strah i nada, poput dvaju čovjekovih krila na njegovome putu ka Allahu Uzvišenome i onosvjetskome boravištu.

O njegovim riječima:

Ovo je, dakle, naša vjera i naše uvjerenje izvana i iznutra i Allaha Uzvišenog molimo da nas oslobodi odgovornosti za svakog onog ko je na nečemu drukčijem od onog što smo spomenuli i objasnili. Molimo Uzvišenog Allaha da nas učvrsti u ispravnom

---

[727] Hadis je slab (*da'īf*) u ovom kontekstu, a prenosi se kao predaja s nepotpunim prijenosnim nizom (*mursel*).

vjerovanju (*īmān*) i da nam u njemu okonča (naš ovosvjetski život), te da nas zaštiti od raznih frakcija, od raskolnih stavova i loših idejnih pravaca kakvi su oni antropomorfista, muʻtezilija, džehmija, džebrija, kaderija i dr., koji su se razišli sa sunnetom i džematom i savez sklopili sa zabludom. Mi nemamo ništa sa njima, oni su kod nas zabludjelost i lošost, a zaštita i pomoć su uz Allaha.

Komentar:

Konstrukcijom: "Ovo je, dakle," Profesor podrazumijeva sve što je prethodno rekao, od početka knjige do ovog mjesta.

Antropomorfisti su oni koji Allaha Uzvišenoga porede sa stvorenjima u pogledu Njegovih svojstava. Njihov stav je suprotan stavu kršćana – oni, naime, stvorenje, tj. ʻIsāa, a.s., porede sa Stvoriteljem i smatraju ga Bogom, a ovi Stvoritelja porede sa stvorenjem, kako su to činili Dāvud el-Dževāribi i njemu slični.

Muʻtezilije, ʻAmr ibn ʻUbejd, Vāsil ibn ʻAtāʼ el-Gazzāl i njihovi učenici, tako su nazvani s obzirom da su se izdvojili iz većinskog dijela muslimana (*džemata*) nakon smrti El-Hasana el-Basrija – Allah mu se smilovao! – na početku drugog stoljeća. Oni su sjedili izdvojeno od drugih, pa bi Katāde i drugi govorili: "Ono su separatisti (*muʻtezila*)!"

Tvrdi se da je Vāsil ibn ʻAtāʻ bio taj koji je definirao načela muʻtezilijskog pravca i da ga je u tome slijedio ʻAmr ibn ʻUbejd, učenik El-Hasana el-Basrija, pa kad je halifa bio Hārunu-r-Rešīd, Ebu-l-Huzejl im je napisao dvije knjige u kojima je objasnio njihov pravac, temeljeći ga na pet načela koje su nazvali: pravednost (*el-ʻadl*), monoteizam (*et-tevhīd*), realizacija prijetnje (*infāzu-l-veʻīd*), međupozicija (*el-menziletu bejne-l-menziletejn*) i zalaganje na činjenju dobra a suzbijanju zla (*el-emru bi-l-maʻrūfi ve-n-nehju ʻani-l-munker*)! U tome su, pak, istinu pomiješali sa neistinom. Ta je uvijek slučaj s novotarijama. Oni su antropomorfisti u pogledu Allahovih djela, jer su Allahove postupke tretirali analogno postupcima Njegovih robova, držeći da je ono što je kod ljudi lijepo lijepo i kod Njega, a da je ono što ljudi smatraju ružnim i kod Njega ružno. Govorili su: "On je obavezan postupiti tako i tako! On ne smije postupiti tako i tako!", sve shodno toj pogrešnoj analogiji.

Ako bi, npr., čovjek gospodar vidio svog roba kako bludniči s njegovom robinjom i ne bi ih spriječio u tome, on bi se smatrao ili čovjekom koji taj ružni postupak smatra lijepim, ili nesposobnim; prema tome, kako se postupci Uzvišenog Allaha mogu tretirati analogno postupcima Njegovih robova!? O ovome je, pak, šire govoreno na za to odgovarajućem mjestu.

Što se tiče pravednosti (*el-'adl*), pod nju su skrivali negiranje sudbinskog određenja (*el-kader*). Govorili su: "Allah ne stvara zlo, niti određuje da se ono čini, jer da ga stvara a potom kažnjava ljude zato što ga čine, bio bi nepravedan, a Allah je pravedan i ne čini nepravdu!" Tako proizlazi, shodno ovom pogrešnom načelu, da u carstvu Uzvišenog Allaha biva i ono što On ne želi, odnosno da On nešto želi a toga ne bude, što bi značilo Njegovu nemoć! Uzvišen neka je Allah nad tim!

A što se tiče monoteizma (*et-tevhīd*), pod njim su sakrili tvrdnju o stvorenosti Kur'ana, tj. da on nije stvoren, tada bismo neminovno imali veći broj oduvjekosti! Međutim, ta njihova pogrešna tvrdnja bi, neminovno, podrazumijevala i to da su i Njegovo znanje, moć i sva druga svojstva također stvorena, ili bismo zapali u kontradiktornost!

Za prijetnju (*el-ve'īd*), pak, kažu: "Ako nekim Svojim robovima izrekne prijetnju, onda nije dopustivo da ih ne kazni i ne ispuni Svoju prijetnju, jer On obećanje ne krši!" To znači da On, kod njih, ne može preći preko ružnih postupaka kome hoće, niti oprostiti kome želi!

Što se tiče međupozicije (*el-menziletu bejne-l-menziletejn*), kod njih onaj ko počini veliki grijeh izlazi iz (okvira) ispravnog vjerovanja, ali ne ulazi u nevjerstvo, a što se tiče zalaganja na činjenju dobra (*el-emru bi-l-ma'rūfi*), oni za nj kažu ovako: "Mi smo dužni zahtijevati od drugoga ono što se zahtijeva od nas i tražiti od njega da se drži onog što nam je stavljeno u obavezu – eto, to je naređivanje dobra a suzbijanje zla!" To podrazumijeva i dopuštenost oružanog ustanka protiv vladara ako počnu činiti nepravdu!

Ranije je, pak, na odgovarajućem mjestu, dat odgovor na ovih pet postavki. Kod njih su monoteizam i pravednost racionalna načela tako da se tek nakon njih može saznati vjerodostojnost onog o čemu znanje imamo isključivo preko Objave, pa kad za to iznesu neki dokaz iz onog što je došlo Objavom oni ga navedu samo kao pripomoć u onom što zastupaju a ne da bi se oslonili na to. Tako govore: "Mi ovo ne možemo potvrditi samo onim kako se o tome izjasnila Objava nego znanje o tome mora biti ispred znanja o vjerodostojnosti predaje! Neki od njih to čak i ne ubrajaju u osnovna načela budući da su to, prema njima, beskorisne stvari, dok ih drugi navode samo zato da bi objasnili njihovu podudarnost s razumom, i da bi ih obikli ljudima, a ne da bi to bile uporišne tačke (za tvrdnje koje iznose).

Kur'an i hadis, kod njih, u tome su samo kao dodatni svjedoci za već utvrđenu činjenicu! A i bez one pomoći koja se naknadno priključi vojsci se može! Oni su tu da bi se onaj koji slijedi svoj poriv mogao saglasiti s tim da je Šerijat upravo ono što mu kazuje njegov poriv, kako je rekao Omer ibn ʻAbdulazīz, naime: "Nemoj biti od onih koji slijede istinu samo ukoliko je saglasna s njihovim porivom, a ne slijede je ako je u konfrontaciji sa njim, jer u tom slučaju nećeš kod Allaha imati nagradu za onu istinu s kojom si se podudario, dok ćeš biti sankcioniran za onaj dio nje koji si ostavio, jer si se i u jednom i u drugom slučaju povodio za svojom strašću!"

Isto tako "djela se cijene prema namjerama, i svakom čovjeku pripada ono što je imao na umu". Djelo dolazi iza namjere onog ko ga čini, ono je izraz njegove volje. Tako i snažno uvjerenje dolazi iza poznavanja onog (u šta se vjeruje) i njegovog srčanog potvrđivanja, pa ako je uslijedilo iza ispravnog vjerovanja onda i ono spada u to vjerovanje, onako kao što je i dobro djelo, ako je poteklo iz dobre namjere, dobro, u protivnom nije. Prema tome, govor onih koji imaju vjerovanje, ako potječe iz nečeg drugog a ne iz njega, jest poput djela onih koji čine dobro ali ne iz onih pobuda iz kojih ta djela čine dobročinitelji. Među muʻtezilijama tako ima puno otpadnika od vjere (*zenādika*), a ima i onih čiji trud će uzaludan biti u životu na ovome svijetu a oni računaju da postupaju ispravno.

Džehmijje se vezuju za Džehma ibn Safvāna es-Semerkandija. On je javno negirao Allahova svojstva i zastupao stav da je Allah lišen svojstava (*taʻtīl*), što je preuzeo od El-Džaʻda ibn Dirhema, kojeg je Hālid ibn ʻAbdullah el-Kasri u Vāsitu zaklao kao kurban. Naime, ljudima je držao bajramsku hutbu, pa je rekao: "Ljudi, prinosite žrtve – Allah vam primio vaše kurbane! Ja ću, pak, kao kurban zaklati El-Džaʻda ibn Dirhema – on tvrdi da Allah nije Ibrahima uzeo za Svog bliskog prijatelja i da se nije Musau obratio govornim izričajem. Neka je Uzvišen Allah nad onim što El-Džaʻd govori, uzvišenošću golemom!" Zatim je sišao s minbera i zaklao ga! Učinio je tako nakon što je zatražio fetvu od učenjaka svoga vremena, koji spadaju u dobre pretke, Allah im se smilovao!

Džehm je bio poslije njega u Horasanu i tamo je obzanino svoje stajalište, te stekao neke pristalice nakon što je četrdeset dana izostavljao namaz, sumnjajući u svog Gospodara! Učinio je to nakon polemiziranja s jednim idolopoklonicima iz reda metempsihozista (sumenija, indijskih filozofa) koji su negirali svako znanje osim znanja o opipljivim stvarima. Oni su ga, naime, upitali: "Da li se taj tvoj Gospodar može vidjeti, pomirisati, okusiti ili dotaknuti?!", i on im je rekao da ne može. "Onda Ga i nema!", kazali su oni i on četrdeset narednih dana nije obožavao ništa, pa kad je tako njegovo srce ostalo prazno od predmeta obožavanja, šejtan je u njeg ugravirao uvjerenje koje je njegova misao potom uobličila, pa je rekao: "On je Opća Egzistencija!" i odrekao Mu sva svojstva, te se povezao sa El-Dža'dom.

Prema nekima, Dža'd je bio u vezi s nekim mandejcima, filozofima iz Harrāna, te preuzeo neka učenja od Jevreja koji su bili iskrivili svoju vjeru a koji su bili u kontaktu s Lebīdom ibnu-l-A'samom, sihirbazom koji je spravio vradžbinu Vjerovjesniku, s.a.v.s. Džehm je pogubljen u Horasanu, pogubio ga je Selm ibn Ahvez, no njegovo učenje se proširilo među ljudima, tako da su ga poslije njega usvojile mu'tezilije. Doduše, Džehm je u poricanju Božijih svojstava bio otišao mnogo dublje od njih, budući da je stvarno poricao Allahova imena, dok oni imena nisu poricali, već samo svojstva.

Učenjaci se spore u pogledu džehmijja, tj. da li i oni spadaju u one sedamdeset i dvije frakcije, ili ne. Oni o tome imaju dva stava. Među onima koji su bili mišljenja da oni ne spadaju među one sedamdeset i dvije frakcije bili su i 'Abdullāh ibnu-l-Mubārek i Jūsuf ibn Esbāt. Učenje džehmijja svoju je afirmaciju doživjelo nakon iskušenja kroz koje je prošao imam Ahmed ibn Hanbel i drugi sunnijski učenjaci, kad su, za vrijeme Me'mūnove uprave, dosta ojačali i omasovili se. Me'mūn je, naime, neko vrijeme proboravio u Horasanu gdje se susretao sa njima, da bi potom 218. godine, godine u kojoj je i umro, iz Tarsūsa poslao pismenu naredbu da se uhapsi Ahmed ibn Hanbel, koji je zatim sproveden i smješten u bagdadski zatvor u kojem je ostao do 220. godine. U Bagdadu je imao velikih problema s Mu'tesimom i polemikama sa njima, pa kad je pobio sve njihove argumente i dokazao da oni u tim svojim učenjima nemaju nikakvog argumenta, te da, shodno tome, njihov zahtjev za saglasnošću ljudi sa njima i njihovo maltretiranje ljudi predstavljaju neznanje i nasilje, El-Mu'tesim ga je bio naumio osloboditi, ali mu je neko od njih sugerirao da ga je bolje fizički kazniti kako ne bi došlo do narušavanja autoriteta hilafeta. No kad su ga izvrgli fizičkom kažnjavanju u narodu je buknulo nezadovoljstvo pa su se pobojali i pustili ga iz zatvora, što je zabilježeno u historijskoj literaturi.

Među učenjima po kojima se Džehm izdvajao bila je i njegova tvrdnja da Džennet i Džehennem imaju svoj kraj; da je iman samo spoznaja; da je nevjerstvo samo neznanje; da u suštini svako radi po Allahu Jedinome, a da se ljudska djela ljudima pripisuju samo metaforično, onako kako se kaže: "Drvo se zanjihalo, ili: Vasiona kruži, ili: Sunce se nagelo prema zapadu!"

Kako je lijepo neko rekao:

Ja začuđen sam šejtanom: on
(tj. Džehm) ljude javno poziva u Vatru,
a samo ime mu je izvedeno
iz (riječi) Džehennem!

Prenosi se da je Ebu Hanīfe – Allah mu se smilovao! – kad je upitan šta misli o onome što se govori o akcidentalijama i tijelima, rekao: "Neka Allahovo prokletstvo stigne ʻAmra ibn ʻUbejda – on je ljudima otvorio put prema tome!"

Što se tiče džebrijja, osnova njihovog učenja potječe od Džehma ibn Safvāna, kako smo to vidjeli ranije, a eksplicira ga stav da je čovjekovo djelovanje u ravni njegove visine i boje! Oni su upravo na suprotnom stavu od kaderija, poricatelja predodređenja, jer su kaderije i dobile naziv po "kaderu" (sudbinsko određenje) s obzirom da su ga poricali, kao što su nazivane i murdžijama s obzirom na svoje poricanje Allahovog kasnijeg odlučivanja (*el-irdžāʻ*), tj. da se niko ne prepušta kasnijem Allahovom opredjeljenju o tome hoće li ga kazniti ili mu oprostiti.[728] Ponekad se džebrijje nazivaju i kaderijama s obzirom na svoje pretjerano zastupanje činjenice predodređenja, kao što se tim imenom nazivaju i oni koji ne priznaju kategoričnost nijednog Božijeg obećanja i prijetnje već pretjeruju u neodređenosti svega, pa čak i za svaku vrstu (grijeha), pa ne tvrde kategorično da će onaj ko se iskreno pokaje za grijeh biti nagrađen, kao što ne tvrde kategorično ni da će biti kažnjen onaj ko se ne pokaje za grijeh, onako kako se to ne može potvrditi ni za kog konkretnog. Prve murdžije su i Osmana i Aliju prepuštale Allahovoj kasnijoj odluci i nisu (im) priznavali ni vjerovanje ni nevjerovanje!

O osudi kaderija prenosi se više hadisa u *sunenima*. Među njima nalazi se i hadis koji bilježi Ebu Dāvud u svom *Sunenu* posredstvom ʻAbdulazīza ibn Ebi Hāzima, koji hadis prenosi od svoga oca, a on od Ibn Omera, u kome Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: "Kaderije su medžusije ovog ummeta, pa kad se neki od njih razboli nemojte ga obilaziti, a kad neki od njih umre, nemojte prisustvovati njegovoj dženazi!"[729]

---

[728] Asocijacija na 106. ajet iz sure Et-Tevbe koji glasi: "Ima i drugih koji su u neizvjesnosti da li će ih Allah kazniti ili će im oprostiti!" (Nap. prev.)

O osudi kaderija navode se i mnogi drugi hadisi o čijem vjerodostojnom prenošenju od Poslanika, a.s., su se hadiski stručnjaci izjasnili različito. Ispravno je da se svi oni prenose kao mevkuf-predaje, za razliku od onih hadisa u kojima se kude haridžije, jer takvih hadisa samo u *Sahīhu* ima deset, od kojih tri navodi El-Buhāri, a preostale Muslim. Ipak, njihova sličnost s medžusijama je očigledna. Štaviše, ono što oni govore gore je od onog što govore medžusije, jer medžusije vjeruju u postojanje dvaju stvoritelja, dok kaderije vjeruju u postojanje mnoštva stvoritelja!

Ove međusobno sučeljene novotarije proistekle su iz raskolničkih smutnji među muslimanima, kao što navodi El-Buhāri u svom *Sahīhu*, s pozivanjem na Se'īda ibnu-l-Musejjeba, koji kaže: "Prva smutnja koja se dogodila, tj. ubistvo halife Osmana, nije poštedila nijednog učesnika Bitke na Bedru. Zatim se desila druga smutnja – ona nije poštedila nijednog učesnika sporazuma na Hudejbiji; potom je došlo do treće i ona nije prestala, iako ljudi imaju i razuma i snage. Tako su se haridžije i ši'ije dogodile kod prve smutnje; kaderije i murdžije kod druge, a džehmijje i njima slični nakon treće, čime su dotični postali 'oni koji su svoju vjeru raskomadali na stranke' (El-En'ām, 195), uzvraćajući na novotariju drugom novotarijom. Jedni su pretjerivali u svom izražavanju ljubavi prema Aliji, dok su ga drugi proglašavali nevjernikom! Ovi su pretjerivali u pogledu Allahove prijetnje pa su čak i neke vjernike trajno smještali u Džehennem, a oni su pretjerivali u pogledu te prijetnje tako što su neke prijetnje i poricali, kako su to činile murdžije! Jedni su pretjerivali u tenzihu do te mjere da su čak poricali i svojstva, dok su drugi pretjerivali u priznavanju svojstava do mjere da su zapali u antropomorfizam. Tako su počeli izumijevati dokaze i probleme koji im nisu bili propisani a okretati se od onog što im je propisano. Neki među njima su se u tome potpomagali i onim što su nalazili u knjigama ranijih sljedbi: Jevreja, kršćana, zoroastrovaca i mandejaca. Čitali su njihove knjige pa su tako usvajali i neke njihove zablude i potom ih unosili u pitanja koja su razmatrali i u dokaze koje su iznosili, nekad im samo mijenjajući formalni jezički izraz, a nekad mijenjajući smisao! Tako su istinu zaogrnuli neistinom i zatajili onu istinu s kojom je došao njihov Vjerovjesnik, pa su se razišli među sobom i podvojili se i tada počeli govoriti o akcidentaliji i otjelovljenju, potvrđujući to ili negirajući."

---

[729] Hadis je dobar (*hasen*) i ranije je već navođen.

Uzrok zablude ovih frakcija i njima sličnih jest njihovo odstupanje od Pravoga puta, koji nam je Allah naredio da ga slijedimo. Uzvišeni kaže: "I da je ovo Moj pravi put, pa ga slijedite, a nemojte slijediti druge puteve pa da vas oni odvoje od puta Njegovoga!" (El-Enʻām, 153); "Reci: 'Ovo je Moj put, pozivam Allahu s jasnim dokazom, ja i onaj koji me slijedi!'" (Jūsuf, 108) Tako je dao u jednini Svoj *Put*, bilo da ga označava izrazom *sirat* ili izrazom *sebil*, dok je druge puteve dao u množini, s obzirom da su svi u konfrontaciji s "Njegovim putem". Ibn Mesʻūd, r.a., kaže: "Božiji Poslanik, s.a.v.s., povukao nam je jednu liniju i rekao nam: 'Ovo je Allahov put', a onda povukao više drugih linija zdesna i slijeva i rekao: 'Ovo su drugi putevi, na svakom od njih ima šejtan koji poziva k njemu!' Zatim je proučio ajet: 'I da je ovo Moj pravi put, pa ga slijedite, a nemojte slijediti druge puteve pa da vas oni odvedu od Puta Moga. To vam on savjetuje, da biste bogobojazni bili!'" (El-Enʻām, 153)[730]

Iz ovoga postaje jasno da je čovjekova potreba da moli uputu na Pravi put iznad svake druge potrebe. Stoga je Uzvišeni Allah propisao da se u namazu na svakom rekʻatu uči Fatiha, bilo kao farz ili kao vadžib, već prema različitosti u stavovima učenjaka o tome, s obzirom na čovjekovu potrebu za tom iznimno vrijednom dovom koja sadrži najčasniju i najveću tražnju. Tako nam je Uzvišeni Allah naredio da govorimo: "Uputi nas Pravim putem, Putem onih kojima si blagodat Svoju dao, a ne putem onih na koje si se rasrdio, niti onih koji su zalutali!" (El-Fātiha, 5-7)

Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., pouzdanom predajom se prenosi da je rekao: "Jevreji su oni na koje se Allah rasrdio, a kršćani su oni zalutali!"[731] U *Sahīhu* se, pouzdanom predajom, navode sljedeće Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi: "Vi ćete, sasvim sigurno, slijediti običaje onih prije vas, sve malo-pomalo, pa kad bi oni ušli u gušterovu logu i vi biste ušli u nju!" "Misliš na Jevreje i kršćane, Božiji Poslaniče?", upitali su oni i on je rekao: "Pa na koga bih drugog mislio!?"[732]

---

[730] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga El-Hākim i drugi autori. V.: *Tahrīdžu-s-sunne* (br. 17).

[731] Hadis je vjerodostojan (*sahīh*), a bilježi ga Et-Tirmizi i drugi autori. Vjerodostojnim ga je ocijenio Ibn Hibbān (1715, 2279).

[732] Hadis bilježe El-Buhāri i Muslim posredstvom Ebu Seʻīda el-Hudrija, r.a., a stručno je elaboriran u sklopu moje redaktorske obrade djela *Islāhu-l-mesādžid* šejha El-Kāsimija (br. 31). Hadis bilježi i Ibn Ebi ʻĀsim u svojoj *Es-Sunni* (74 i 75), zajedno s drugim hadisima koji ga podupiru (72, 73). Hadis ima i drugog potpornika, elaboriranog u djelu *Es-Sahīha* (6348) "Uzvišen neka si Ti, Bože moj i Tebi neka je hvala! Svjedočim da nema drugog boga osim Tebe, molim Te za oprost grijeha i Tebi se kajem!"

Jedna skupina ranijih učenjaka je govorila: “(Islamski) učenjak koji zastrani postane sličan Jevrejima, a pobožnjak koji zastrani postane sličan kršćanima!” Stoga ćeš vidjeti da su mnogi koji su zastranili iz reda apologetičara, mu‘tezilije i njima slični, toliko slični Jevrejima da i jevrejski učenjaci čitaju knjige mu‘tezilijskih prvaka i pohvalno se izražavaju o njihovome pravcu a, s druge strane, mu‘tezilijski prvaci pokazuju naklonost prema Jevrejima i daju im prednost nad kršćanima! S druge strane, većina pobožnjaka koji su zastranili, sufija i njima sličnih, poprimili su sličnost s kršćanima i zato naginju nekoj vrsti monaštva, utjelovljavanja, sjedinjavanja (s Bogom) i sl. Prvaci ovih negativno se izražavaju o apologetici i njenim pobornicima, a prvaci onih pokudno se izražavaju o duhovnom putu (*tarīkat*) ovih i pišu djela o pokudnosti derviškog plesa (*semā‘*), ekstaze (*el-vedžd*) i mnogih oblika asketskih izražavanja i bogougodnih čina (*ibadeta*) koje su ovi uveli u praksu.

Zabludjele frakcije se prema onome što je objavljeno odnose dvojako: jedne su govorile o različitosti u odnosu na kazano (*ehlu-t-tebdīl*), a druge o zabluđivanju i nepoznavanju (*ehlu-t-tedžhīl*). Onih prvih ima dvije vrste: one koje govore o ilustracijama i maštovitim predstavama (*ehlu-l-vehmi ve-t-tahjīl*) i one koje idu za preinačavanjem smisla i podešavanjem tumačenja (*ehlu-t-tahrīf ve-t-te‘vīl*).

Oni koji su stanovišta da se radi o ilustracijama i maštovitim predstavama jesu oni koji tvrde da su vjerovjesnici o Allahu, Sudnjem danu, Džennetu i Džehennemu govorili neke stvari koje nisu podudarne s onim na šta se odnose, već su im tako govorili da bi im se time stekla predodžba o tome da je Allah nešto ogromno veliko; (govorili su im) da će tijela biti ponovo stvorena i da će posjedovati fizičku ugodnost i fizičku patnju, iako to nije tako, budući da je u tome sadržan interes ljudi pa iako je laž, u službi je dobrobiti za ljude! Ibn Sina i njemu slični su na tom načelu zasnivali svoj zakon.

Oni, pak, koji su zagovarali preinačavanje smisla i podešavanje tumačenja, jesu oni koji su tvrdili da vjerovjesnici onim što su govorili nisu mislili na ono što je u tome istinito, budući da je tu istinito ono što mi doznamo svojim razumima! Potom su se trudili da ono što su govorili vjerovjesnici

---

Damask, 11/12/1381. godine po H. Muhammed Nāsiruddīn el-Albāni

Potom sam hadis ponovo razmotrio, te sam zapazio još toga što mi je bilo promaklo u ranijoj elaboraciji, pa sam tako dao mnogo korisnih dodataka na sve prethodne elaboracije, te ispravio neke štamparske greške koje su previđene u Indexu “Netačno-tačno”. A podršku ispravnosti daje Allah Uzvišeni!

Ammān, 1/11/1403. Muhammed Nāsiruddīn el-Albāni.

protumače tako da bude sukladno njihovim stavovima, koristeći se pritom raznim vrstama tumačenja. Iz tog razloga većina njih nije davala nikakvo kategorično tumačenje, već su govorili: "Moguće je da se time misli na to i to..." Njihov krajnji domet bio je iscrpljivanje svih mogućnosti koje pruža određen jezički izraz.

Što se tiče onih koji govore o zabluđivanju i nepoznavanju (*ehlu-t-tedžhīl ve-t-tadlīl*), njihov govor se u suštini svodi na to da su vjerovjesnici i sljedbenici njihovih učenja neznalice i zabludjeli ljudi kojima nije poznato kakvu je Allah poruku želio saopćiti onim ajetima i izjavama vjerovjesnika u kojima je predstavljao Sebe! Oni kažu: "Bit će da objavljeni tekst sadrži neko objašnjenje koje nije poznato nikome drugom osim Allahu, koje ne zna ni Džebrail, ni Muhammed, ni bilo koji drugi vjerovjesnik a nekamoli neko od ashaba ili onih koji su ih slijedili u dobru. Muhammed, s.a.v.s., učio je: 'Milostivi, koji se na Prijesto uzdigao!' (Tā-Hā, 5); 'K Njemu se dižu lijepe riječi!' (Fātir, 10); '(O Iblisu) šta te je navelo da se ne pokloniš onome koga sam stvorio sa Svoje dvije ruke!' (Sād, 75) a nije poznavao smislove ovih ajeta, jer ono na šta oni ukazuju ne poznaje niko osim Allaha Uzvišenoga!"

Uz to, oni vjeruju da su tog mišljenja bile i prve muslimanske generacije!

Neki od njih kažu: "Ovim se želi (saopćiti) nešto drugo, različito od onog što se nadaje iz vanjskog jezičkog izraza, a niko ne zna šta je to, onako kako se ne zna ni kad će nastupiti Smak svijeta!", dok drugi kažu: "Onako je kako to naznačavaju formalni jezički izrazi!" I jedni i drugi, pak, imaju zajednički stav da Poslanik nije objasnio smisao određenih pasaža Objave koje oni drže nejasnim ili zbrkanim, a potom jedna skupina njih nejasnim označava jedne, a druga druge ajete!

Neki kažu: "(Poslanik) nije poznavao ni smisao takvih ajeta!", dok drugi kažu da ih je poznavao, ali ih nije (nama) objasnio, već je prepustio da njihov smisao dokučujemo racionalnim argumentima, da ga dosežemo trudeći se da znanje o tome steknemo tumačenjem takvih pasaža! Svi su, pak, stajališta da Poslanik ili nije znao, ili nije otkrio znanje o tome, tako da mi tu istinu treba da dokučimo svojim umovima, da se potrudimo da Poslanikovim riječima dadnemo onaj smisao koji će biti saglasan s onim što su nam kazali naši razumi!

Potom, kažu oni, vjerovjesnici i njihovi sljedbenici ne poznaju racionalne znanosti (*'aklijjāt*), niti razumiju ono što se zna samo preko Objave (*sem'ijjāt*).

Sve je to, pak, zabluda i zabasanje s Pravoga puta.

Molimo Allaha da nas sačuva i zakloni od svih neosnovanih stavova koji one koji ih zastupaju vode ravno u ponor Džehennema! “Uzvišen je Gospodar tvoj, Dostojanstveni, i daleko od onoga kako Ga predstavljaju oni! – i mir poslanicima i hvaljen neka je Allah, Gospodar svjetova svih!” (Es-Sāffāt, 180)

Na kraju izvornog rukopisa stoji: “Prijepis dovršio siromah, sluga velikih učenjaka i prepisivač knjiga u džamiji Merdžān-škole – neka su na njemu milost i zadovoljstvo Allahovo! – ‘Abdulmuhjī ibn ‘Abdulhamīd ibnu-l-Hādždž Muhammed Mekkī eš-Šejhalī el-Bagdādī, u ponedjeljak devetog dana mjeseca redžepa gluhog,[733] godine 1322.”

---

[733] Ar. *el-esamm* – tako je nazvan zbog zaustavljanja ratnih djejstava u njemu. (Nap. prev.)

SADRŽAJ

Uvodna riječ 5
Riznica znanja 7
Predgovor izdavača (arapskog izdanja) 11
Podaci o Ibn Ebu-l-'Izzu El-Hanefiju 23
Biografija Imama Tahāvija – pisca *'Akīde* 25
Komentar Tahāvijeve *'Akīde* 29
    O potvrđivanju Allahove jedinosti 39
    I nema ništa poput Njega! 63
    Ništa nije nemoguće za Njega 72
    Nema drugog boga osim Njega 75
    On je oduvijeki i zauvijeki 78
    On neće nestati ni proći 80
    Biva samo ono što On hoće 80
    Zamisao Ga ne može dokučiti, ni razum pojmiti 85
    Stvorenja Mu ne nalikuju 85
    (Vječno) Živi, Koji ne umire; (Opći) Održavatelj, Koji ne spava 89
    Stvoritelj bez potrebe, Opskrbljivač bez teškoće 91
    Usmrtitelj bez straha, Oživljavatelj bez poteškoće 92
    On je Svoja svojstva imao oduvijek, prije nego je išta stvorio 93
    On nije nakon stvaranja stvorenja stekao naziv Stvoritelj, niti je proizvođenjem svijeta stekao naziv Tvorac 103
    On je posjedovao svojstva Gospodarstvenosti i kad Mu nije bilo nijednog podanika 108
    On je bio oživitelj umrlih i prije nego što će ih ponovo oživiti 108
    On je nad svakom stvari moćan i ničemu nije potreban 109
    Stvorio je stvorenja po Svome znanju 114
    I odredio im je sudbine 116
    I naveo im životne rokove 116
    I znao je šta će činiti i prije nego ih je stvorio 120

Naredio im je da Mu pokorni budu,
a zabranio im da Mu neposluh iskazuju 120
Sve se odvija prema Njegovom određenju
i prema Njegovom htijenju 120
On upućuje iz Svoje dobrostivosti
i u zabludu odvodi iz Svoje pravednosti 124
Svi oni variraju u htijenju Njegovome između
Njegove dobrostivosti i Njegove pravednosti 124
On je iznad svih suprotnika i rivala 125
Nema toga ko može pobiti Njegovu odluku
i nema toga ko može prolongirati Njegovu odredbu 125
U sve to vjerujemo i imamo pouzdano znanje da je sve od Njega 126
I vjerujemo da je Muhammed Njegov rob odabrani,
Njegov vjerovjesnik odlikovani i Njegov poslanik
s kojim je zadovoljan 126
I da je on pečat vjerovjesnika 136
I vođa bogobojaznih 137
I prvak poslanika 137
I miljenik Gospodara svjetova 143
Svaka tvrdnja da se ima vjerovjesništvo
nakon njega je zabludjelost i hir 145
On je poslan svim džinnima i svim ljudima –
sa istinom i uputom, sa svjetlom i svjetlošću 145
Kur'an je Allahov govor, koji je potekao od Njega,
na nama nepoznat način 148
Onaj ko bi Allahu pripisao neki ljudski smisao
otišao bi u nevjerstvo 170
Viđenje (Allaha) je istina za stanovnike Dženneta,
i obuhvatnost tog viđenja nije dokučiva 171
Stopalo islama može ostati postojano
samo na leđima pokornosti i predanosti 188
Ko bude žudio za znanjem o onome
što mu je uskraćeno znati bit će zaklonjen od spoznaje 190
On će se kolebati između nevjerovanja i vjerovanja
i neće biti ni potvrđujući vjernik, ni osporavajući poricatelj 197
Vjerovanje da će stanovnici Dženneta
vidjeti (Allaha) neće biti ispravno kod onih
koji to viđenje budu smatrali uobraziljom 200

Ko se ne bude čuvao poricanja (Allahovih svojstava) i antropomorfizma, taj neće biti na učenju da Allahu nije primjereno nikakvo nesavršenstvo 207
Naš Gospodar Uzvišeni opisan je svojstvima jednoće i atributiran atributima jedinstvenosti u kojima niko drugi nema svoga udjela 209
On je iznad granica i konačnica, i ekstremiteta, i organa, i pomagala; i Njega ne sadržava onih šest pravaca kakav je slučaj sa svim u postojanje uvedenim subjektima 210
Mi‘rādž je istina 217
I Zdenac, kojim ga je počastio Uzvišeni Allah u vidu pripomoći njegovom ummetu, istina je 221
I zauzimanje, koje im je pripremio, istina je 224
Zavjet koji je Uzvišeni Allah uzeo od Adema i njegovog potomstva – istina je 236
Uzvišeni Allah je oduvijek znao broj onih koji će ući u Džennet i broj onih koji će ući u Džehennem 246
Svakome je olakšano da radi ono za šta je stvoren, a djela se cijene po svršecima 247
Sudbinsko određenje u osnovi je zagonetka Uzvišenog Allaha u Njegovim stvorenjima 249
Znanja imaju dvije vrste: znanje koje je među ljudima prisutno i znanje koje među njima nije prisutno 265
I vjerujemo u Ploču i Pero i u sve što je u njoj već zapisano 266
Kad bi se svi ljudi sakupili da nešto, što je Uzvišeni Allah odredio da bude, učine da ga ne bude – oni to ne bi bili u stanju učiniti 269
Ono što je čovjeka promašilo nije ga moglo pogoditi, a ono što ga je pogodilo nije ga moglo promašiti 274
Čovjek treba da zna da je Allahovo znanje prethodilo svakom biću iz Njegovih stvorenja i da je On to sudbinski odredio na jedan konačan i nepobitan način 275
To spada u doktrinu vjerovanja, u načela spoznaje i u priznavanje jednosti Uzvišenog Allaha i Njegove stvoriteljnosti, kako Uzvišeni kaže u svojoj Knjizi: “Koji je sve stvorio i precizno odredio.” 277
Teško onome ko u vezi sa sudbinskim određenjem postane oponent Allahu i ko u razviđanje o njemu uđe bolesna srca 280
Prijesto i Tron – istina su 283

On je neovisan o Prijestolju i svemu drugom,
obuhvata sve i iznad svega je, i niko Ga
od Njegovih stvorenja obuhvatiti ne može 287
I kažemo: Allah je Ibrahima uzeo za prijatelja
i Mūsāu se obratio govornim izričajem 304
I vjerujemo u meleke i u vjerovjesnike
i u knjige objavljene poslanicima
i svjedočimo da su svi bili na jasnoj istini 308
One koji se u svojim molitvama okreću prema našoj kibli
nazivamo muslimanima i mu'minima, sve dok priznaju
ono s čime je došao Vjerovjesnik 326
Mi ne zalazimo u rasprave o Allahu bez znanja,
niti se prepiremo o Allahovoj vjeri 327
Ne polemiziramo o Kur'anu, ne govorimo
da je Kur'an stvoren i ne proturječimo zajednici muslimana 328
I nikog od onih koji se okreću prema kibli
ne proglašavamo nevjernikom zbog nekog grijeha 331
I nadamo se da će onim vjernicima
koji su bili dobročinitelji oprostiti
i uvesti ih u Džennet Svojom milošću 342
Osjećaj potpune sigurnosti
i osjećaj beznadežnosti izvode iz islama 348
Čovjek ne izlazi iz imana, osim poricanjem
onoga što ga je i uvelo u njega 350
Ispravno vjerovanje – to je izgovaranje jezikom
i potvrđivanje srcem 350
Svi vjernici su miljenici (evlije) Milostivoga 381
Kod Allaha su najpribraniji oni najpokorniji,
koji u najvećoj mjeri slijede Kur'an 385
Iman je: vjerovanje u Allaha, u Njegove meleke,
u Njegove objave, u Njegove poslanike,
u Sudnji dan i u sudbinsko određenje 386
Mi ne pravimo razliku među Njegovim poslanicima
i svima potvrđujemo istinitost onoga s čime su dolazili 394
Počinioci velikih grijeha iz Muhammedovog ummeta
neće vječno ostati u Vatri 395
Smatramo da se namaz može obaviti za svakim,
i pobožnim čovjekom i grješnikom koji se okreće prema kibli 399

I nikoga od njih ne smještamo ni u Džennet, ni u Džehennem 405
I ne tvrdimo ni za koga da je nevjernik
dok očevidno nevjerstvo ne potekne od njega 406
I ne mislimo da je dozvoljeno upotrijebiti sablju
ni za jednog pripadnika Muhammedovog ummeta 407
I ne mislimo da se treba dizati protiv naših vođa
i pretpostavljenih, makar postupali i nepravedno 407
I slijedimo sunnet i džemat, a izbjegavamo
izdvajanje, razdor i razjedinjenost 410
I volimo pravedne i pouzdane,
a mrzimo nepravedne i nepouzdane 412
I kažemo: Allah najbolje zna ono što je nama nejasno 414
Držimo da se može mesh činiti po obući,
kako na putovanju tako i u mjestu boravka 415
Hadž i džihad moraju se vršiti s predvodnicima muslimana,
dobrim ili lošim, sve do Kijametskog dana 417
I vjerujemo u kiramen-katibine,
koje je Allah odredio da nad nama bdiju 419
I vjerujemo u meleka smrti,
zaduženog za uzimanje duša svih ljudi 421
I vjerujemo u patnju u mezaru za one koji su je zaslužili 428
I vjerujemo u proživljenje, u svođenje obračuna,
u nagradu i kaznu, u Sirat-ćupriju i u Vagu 437
Džennet i Džehennem su dva stvorenja,
koja nikada neće iščeznuti ni nestati 455
Mogućnost mora prethoditi djelovanju 469
Ljudska djela stvara Allah, a ljudi ih stječu 475
Uzvišeni Allah ljude je zadužio samo onim što oni mogu izvršiti 485
Dova i sadaka živih koriste umrlim 493
Uzvišeni Allah odaziva se dovama i udovoljava potrebama 502
Ko se osjeti neovisnim o Allahu makar i za samo jedan tren
taj je zašao u nevjerstvo 507
Allah biva srdit i zadovoljan, ali ne kao neko stvorenje 508
Volimo ashabe Božijeg Poslanika, ali u toj ljubavi
ne pretjerujemo ni prema jednome od njih,
niti se odričemo ijednoga od njih 512
Priznajemo prvenstvo Ebu Bekru es-Siddīku
da poslije Božijeg Poslanika on preuzme hilafet 517

Potom Omeru ibnu-l-Hattābu 524
Zatim Osmanu 525
Zatim Aliji ibn Ebi Talibu 531
Oni su pravopostupajuće halife i napućeni predvodnici ljudi 534
Deseterici, koje je Božiji Poslanik imenovao
i obradovao ih Džennetom, potvrđujemo Džennet 536
Onaj ko lijepo govori o ashabima Božijeg Poslanika,
o njegovim ženama i njegovim potomcima,
taj se lišio licemjerstva 540
Učenjake prvih muslimanskih generacija
treba spominjati samo po lijepome 542
Nijednom evliji ne dajemo prednost
niti nad jednim vjerovjesnikom 543
I vjerujemo u keramete evlija 546
Vjerujemo u predznake Sudnjeg dana 552
Ne vjerujemo vračaru, ni gataru, niti onome ko tvrdi nešto
što je u konfrontaciji s Kur’anom, sunnetom i konsenzusom
islamskog ummeta 555
I džemat držimo istinom i ispravnošću,
a razjedinjenost odstupanjem od ispravnosti i kaznom 566
Allahova vjera i na Zemlji i na nebesima je jedna – to je islam 572
Ovo je naša vjera i naše uvjerenje izvana i iznutra 575